

CLEMENT
ALEXANDRINUL
SCRIERI

COLECȚIA
«PĂRINȚI ȘI SCRITORI BISERICEȘTI»

A P A R E
DIN INIȚIATIVA ȘI SUB INDRUMAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

I U S T I N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

COMISIA DE EDITARE :

Arhim. BARTOLOMEU V. ANANIA (președinte), Pr. Prof. TEODOR BODOGAE, Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, Prof. NICOLAE CHIȚESCU, Pr. Prof. IOAN C. COMAN, Prof. ALEXANDRU ELIAN, Pr. Prof. DUMITRU FECIORU, Prof. IORGU IVAN, Pr. Prof. GRIGORIE T. MARCU, Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU, Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE, Prof. ADRIAN POPESCU (secretar).

**CLEMENT
ALEXANDRINUL**
SCRIERI
PARTEA A DOUA

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÎNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

STROMATELE

TRADUCERE, CUVÎNT ÎNAINTE,
NOTE ȘI INDICI DE

Pr. D. FECIORU

CUVÎNT ÎNAINTE

A rînduit bunul Dumnezeu ca, la apusul vieții, să dau Bisericii mele strămoșești, în limba română, opera integrală a lui Clement Alexandrinul, omul care a adunat, în el mai întâi și apoi în lucrările sale, toată gândirea scriitorilor, filozofilor și poeților antichității, creștinul care a orientat gândirea creștină spre folosirea tuturor cuceririlor culturale ale omenirii, teologul care a pus temeliile unei teologii științifice.

Nu mai era în intenția mea să traduc în românește opera acestui mare gânditor creștin — dascăl nu numai al celor care i-au audiat lecțiile la Alexandria, dar și al celor mai de seamă dintre scriitorii creștini de peste veacuri, în special al sfântului Ioan Gură de Aur — deși în vremea studenției am fost îndrăgostit de gândirea acestui mare îndrăgostit de Hristos. Pe cînd eram bursier la Internatul teologic mi-a căzut în mîină traducerea în limba franceză a operei lui Clement Alexandrinul : A. E. de Genoude, *Les Pères de l'Eglise*, vol. IV și V, Paris, 1839. Clement m-a cucerit și m-am hotărît ca pentru teza de licență să-mi iau un subiect din acest autor. Și astfel, încă de pe cînd eram în anul III, am propus dascălului meu, profesorul de nouitate amintire Teodor M. Popescu, căruia îi datorez toată formația mea intelectuală, care m-a prețuit, m-a iubit și m-a îndrumat, care mi-a deschis drumul spre Atena și care a fost alături de mine tot timpul studiilor mele — să-mi îngăduie ca pentru teza de licență să tratez subiectul : «Gnosticul la Clement Alexandrinul». Profesorul a fost de acord. Am citit din nou traducerea lui Genoude, am scos note, am întocmit lucrarea, ținînd neconținut legătura cu dascălul meu, care mă îndruma, mă încuraja și de multe ori îmi aproba materialul prezentat. Și astfel, în 1930, am susținut teza, fiind apreciată cu elogii de dascăl și de membrii comisiei examinatoare. Dar dragostea mea pentru gândirea lui Clement Alexandrinul nu s-a mărginit numai la subiectul tezei de licență ; lectura operei lui a mai rodit și alte articole : Căsătoria la Clement Alexandrinul, publicat în revista «Raze de lumină», II, 1930, p. 24—30 ; Concepția

lui Clement Alexandrinul despre filozofie, publicat în revista «Raze de lumină», II, 1930, p. 340—347 și Noutatea lui Clement Alexandrinul, publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română», L, 1932, p. 48—54.

La întoarcerea de la Atena, hotărîsem ca, pe baza textului original al lui Clement, să restructurez teza mea de licență în vederea unei publicări. Au venit, însă, vremi și vremi, obligații și obligații, angajări și angajări, care nu mi-au dat răgazul trebuincios unei astfel de lucrări. Socoteam gîndul trecut în amintire și, de ce să n-o spun, în uitare ; la Clement, teologul dragostei mele din studenție, nu mă mai gîndeam. Cînd iată, acum, la apusul vieții mele, bunul Dumnezeu a rînduit să lege anii tinereții mele cu anii de la apusul vieții mele ; a rînduit ca Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin să hotărască tipărirea colecției «Părinți și Scriitori Bisericești», în care să se publice cele mai de seamă scrieri ale părinților și scriitorilor bisericești de limbă greacă și latină. Nu era în intenția mea să mă programez cu traducerea scrierilor lui Clement Alexandrinul, pentru că aveam în lucru traducerea operei integrale a sfîntului Ioan Gură de Aur și a unor scrieri ale sfîntului Vasile cel Mare. Dar, și aici a intervenit din nou rînduiala lui Dumnezeu. P. C. Sa Părintele Arhimandrit Bartolomeu Anania, Directorul Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, acest gînditor și poet, îndrăgit de haina pe care din copilărie a îmbrăcat-o, care, datorită talentului, priceperii și inițiativei sale, a dat Editurii Patriarhiei noi potențe și noi valori, în calitate sa de Președinte al Comisiei de editare a Colecției «Părinți și Scriitori Bisericești», mi-a propus să traduc eu opera lui Clement Alexandrinul, întrucît toți cunoscătorii de limbă greacă pe care i-a solicitat au refuzat. Propunerea Prea Cuvioșiei Sale mi-a adus în minte și inimă dragostea mea de Clement din anii studenției și am acceptat. Am acceptat și cu nădejdea că ideile lui Clement, care au generat în timpul studenției mele atîtea gînduri și doruri, atîtea idealuri de viață creștină, vor genera și în cei care vor lua contact cu gîndirea dascălului alexandrin, într-o traducere accesibilă lor, aceleași gînduri, doruri și idealuri, dar și cu nădejdea că-mi voi aduce la îndeplinire gîndul de-a restructura subiectul tezei de licență pe baza textului original. Nădejtile acestea, deci, m-au făcut să spun îndată : Da, Părintelui Director Bartolomeu Anania.

Nu știam, însă, la ce muncă mă angajez, nu știam ce greutate prezintă limba lui Clement Alexandrinul. Că, într-adevăr, textul dascălului alexandrin, mai ales cel din Stromate, pune mari greutate de traducere și de interpretare. Lucrul acesta l-au constatat și alți traducători ai lui

Clement, de pildă Otto Stählin și Claude Mondésert, și unul și altul și editori și traducători ai operei lui Clement Alexandrinul. De pildă Stählin spune că a avut sub ochi traducerea în manuscris a lui Ludwig Früchtel, care i-a dat prilejul ca în multe locuri să gîndească din nou propria sa traducere și să o schimbe în unele locuri. Mai mult, «în unele locuri deosebit de grele, spune Stählin, abia după lungi discuții cu Früchtel am ajuns de acord asupra celei mai bune redări»¹. Claude Mondésert, la rîndul său, mărturisește: «În afară de obscuritățile unui text rău redactat și adesea rău copiat, cea mai mare greutate pe care o întîmpini traducînd pe Clement este că ai de-a face cu o operă cu totul impregnată de formule împrumutate fie din filozofii și scriitorii vechi, fie din Biblie, Vechiul și Noul Testament»².

La fel și eu, deși am avut la îndemîină traducerile notate mai jos, totuși textul lui Clement mi-a pus mari probleme de interpretare și a trebuit să fac față la multe greutăți de lexic și de construcție a frazei. De aceea, și despre traducerea aceasta, pe care o prezint cititorilor români, adaug cele spuse de Claude Mondésert despre traducerea sa: «În ce privește traducerea, vreau pentru moment să nu spun nimic, ci să aștept judecata cititorilor. Le voi fi foarte recunoscător de-mi vor comunica observațiile și sugestiile lor; sînt dinainte convins că le vor face cu bunăvoință; iar cei care au încercat înșiși să traducă Stromatele, vor fi, credem, cu multă bunăvoință»³.

PENTRU TRADUCEREA STROMATELOR AM FOLOSIT URMĂTOARELE EDIȚII ȘI TRADUCERI:

a. Ediții:

Ediția lui Otto Stählin: *Clemens Alexandrinus, Stromata*, Buch I—VI, Leipzig, 1906; *Clemens Alexandrinus, Stromata*, Buch VII, Leipzig, 1909;

— Ediția lui Claude Mondésert și Marcel Caster, *Clément d'Alexandrie, Les Stromates, Stromate I*, texte, introduction, traduction, notes, Paris, 1951;

— Ediția lui Claude Mondésert și Th. Camelot, *Clément d'Alexandrie, Les Stromates, Stromate II*, texte, introduction, traduction, notes, Paris, 1954;

— Ediția lui Alain le Boulluec, *Clément d'Alexandrie, Les Stromates, Stromate V*, Tome I—II, traduction de Pierre Voulet, Paris, 1981.

1. Des Clemens von Alexandrien Teppiche, wissenschaftlicher Darlegungen, entsprechend der wahren Philosophie (Stromateis), München, 1936, p. 8.

2. Clément d'Alexandrie, Les Stromates, Stromate II, texte, introduction, traduction, notes, Paris, 1954, p. 29.

3. Op. cit., p. 28.

b. Traducerile făcute de :

- A. E. de Genoude, *Les Pères de l'Église*, vol. IV și V, Paris, 1839 ;
- Otto Stählin, *Des Clemens von Alexandrien Teppiche, wissenschaftlicher Darlegungen, entsprechend der wahren Philosophie, Stromateis, Buch I—III*, München, 1936 ; Buch IV—VI, München, 1937 ; Buch VII, München, 1938.
- Claude Mondésert, Th. Camelot și Pierre Voulet, din edițiile amintite mai sus.

Pentru întocmirea notelor am folosit :

- Notele din edițiile și traduceri notate mai înainte ;
- Larousse du XX-e siècle, Paris ;
- Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen, herausgegeben von Georg Wissowa und Wilhelm Kroll, Stuttgart ;
- Friederich Lübkers, *Reallexikon des klassischen Altertums, achte vollständig umgearbeitete Auflage*, Leipzig-Berlin, 1914 ;
- *Nouveau Petit Larousse*, Paris, 1968 ;
- Μεγάλη ἑλληνικὴ ἐγκυκλοπαιδεία, Atena ;
- *Mic Dicționar enciclopedic*, București, 1972 ;
- George Lăzărescu, *Dicționar de Mitologie*, București, 1979.

În sfârșit, ca text românesc al Sfintei Scripturi am folosit :

- *Biblia*, ediția Sfântului Sinod, București, 1914 ;
 - *Noul Testament*, ediția Sfântului Sinod, în traducerea profesorilor pr. I. Mihailescu și Teodor M. Popescu.
- După aceste ediții și numerotarea versetelor.

P R E S C U R T Ă R I

CAF	— Comicorum atticorum fragmenta, ed. Th. Kock, 1880—1888.	FPG	— Fragmenta philosophorum graecorum, ed. F.G.A. Mullach, 1860—1881.
FG _r Hist	— Die Fragmente der griechischen Historiker, von F. Jacoby, 1923—1930.	PLG	— Poetae lyrici graeci, rec. Th. Bergk, 4. Aufl., 1878—1882.
FHG	— Fragmenta historicorum graecorum, ed. C. Müller, 1841—1870.	PPF	— Poetarum philosophorum fragmenta, ed. H. Diels, 1901.
		TGF	— Tragicorum graecorum fragmenta, rec. A. Nauck, 2. Aufl., 1889.

STROMATELE

STROMATA I
A LUI CLEMENT
NOTE GNOSTICE, POTRIVIT FILOZOFIEI
CELEI ADEVĂRATE

CAPITOLUL I

1. 1. ...¹. «Ca să le citești îndată și să poți să le păzești»². Care din două? Să nu scrie nimeni nici o carte sau să se îngăduie numai unora să scrie cărți? În primul caz, la ce ar mai fi nevoie de cărți? În al doilea caz, cui să se îngăduie să scrie? Celor care merită să scrie sau celor care nu merită? Dar ar fi ridicol să nu lași pe cei vrednici să scrie și să îngădui asta celor nevrednici. 2. Trebuie oare să li se îngăduie să scrie cărți unor oameni ca Teopomp³ și Timeu⁴, care au scris mituri și hule, lui Epicur⁵, care a pus început ateismului, sau lui Hiponax⁶ și lui Arhiloh⁷, care au scris lucruri așa de rușinoase, și să fie împiedicat cel care predică adevărul, cel care lasă omenirii învățături folositoare? Sînt de părere că trebuie să lăsăm copii buni în urma noastră. Căci copiii sînt vlăstarele trupurilor noastre, iar cărțile, vlăstarele sufletului nostru. 3. Spunem, de pildă, că ne sînt părinți cei care ne-au învățat credința. Înțelepciunea este obștească și iubitoare de oameni; că spune Solomon: *«Fiule, dacă primești cuvîntul poruncii mele și-l ascunzi în tine însuși, urechea ta va asculta înțelepciune»*⁸. Prin aceste cuvinte, Solomon arată că, în sufletul ucenicului, cuvîntul semănat se

1. Din manuscrisul care păstrează Stromatele, lipsește începutul, prima foaie, după cum reiese dintr-o veche paginare a manuscrisului.

2. Herma, *Păstorul*, Descoperirea V, 25, 5, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 246 (Părinți și Scriitori Bisericești, 1).

3. Teopomp, orator și istoric grec (sec. IV î.e.n.).

4. Timeu, scriitor grec (sec. IV și III î.e.n.).

5. Epicur, nota 613 din C.

6. Hiponax, poet grec (sec. VI î.e.n.), a compus poeme satirice foarte violente și realiste, din care au rămas fragmente.

7. Arhiloh, poet liric grec (712—664 î. e. n.), creatorul versurilor iambice. De la acest poet, cel mai mare al antichității, nu au rămas decît fragmente.

8. *Prov.*, 2, 1—2.

ascunde așa cum se ascunde sămînța în pămînt; și aceasta este o sădire duhovnicească. 2. 1. De aceea și adaugă: «*Și-ți vei lipi inima ta de pricepere și o vei pune fiului tău spre învățătură*»⁹. După părerea mea, în timpul semănatului cuvîntului de învățătură, sufletul în unire cu sufletul și duhul în unire cu duhul vor dezvolta sămînța aruncată și-i vor da viață. Orice ucenic, datorită ascultării, pe care o arată dascălului său, este fiu al dascălului. «*Fiule, spune Solomon, nu uita legile mele!*»¹⁰. 2. Dacă cunoștința nu-i pentru toți, apoi nici scrierile nu sînt pentru cei mulți, așa cum nici lira nu-i pentru măgar, precum spune proverbul. Porcilor le place să se scalde mai mult în mocirlă decît în apă curată¹¹. 3. «*Pentru aceasta le grăiesc în pilde, spune Domnul, că văzînd nu văd și auzînd nu aud și nu înțeleg*»¹². Cu aceste cuvinte Domnul nu vrea să spună că El i-ar face să nu înțeleagă — nu ne este îngăduit să gîndim așa ceva — ci vădește în chip profetic neștiința care este în ei și le arată că din pricina neștiinței lor nu vor înțelege cuvintele Sale.

3. 1. Însuși Mîntuitorul arată cu prisosință că împarte daruri robilor Săi după puterea fiecăruia¹³; dar fiecare trebuie să înmulțească, prin muncă, darurile primite; pentru că atunci cînd Domnul se va întoarce se va socoti cu ei; pe cei care au înmulțit argintul Lui, care au fost «*credincioși peste puține*», îi laudă, le făgăduiește că-i va pune peste multe și le poruncește să intre «*întru bucuria Domnului lor*»¹⁴; 2. iar celui care a ascuns argintul încredințat, în loc să-l dea cu dobîndă, care l-a dat înapoi așa cum i-a luat, fără cîștig, i-a spus: «*Slugă vicleană și leneșă, trebuia să dai argintul meu la zarafi și venind eu aș fi luat ce-i al meu*». Pentru aceasta sluga cea netrebnică a fost aruncată în «*întunericul cel mai din afară*»¹⁵. 3. Și Pavel spune: «*Tu, deci, întărește-te în harul cel întru Hristos Iisus și cele ce ai auzit de la noi prin mulți martori, pe acestea încredințează-le la oameni credincioși, care vor fi destoinici să învețe și pe alții*»¹⁶. 4. Și iarăși: «*Silește-te să te arăți înaintea lui Dumnezeu lucrător care nu are de ce să se rușineze, drept învățînd cuvîntul adevărului*»¹⁷. 4. 1. Cînd doi oameni predică Cuvîntul, unul prin scris, iar altul prin viu grai, cum să nu fie amîndoi lăudați, cînd, prin dragostea lor, amîndoi fac lucrătoare credința? De vină este

9. Prov., 2, 2.

10. Prov., 3, 1.

11. 2 Pt., 2, 22.

12. Mt., 13, 13.

13. Mt., 25, 14—30.

14. Mt., 25, 19—23.

15. Mt., 25, 24—30.

16. 2 Tim., 2, 1—2.

17. 2 Tim., 2, 15.

cel care nu alege ceea ce este mai bun ; Dumnezeu nu are nici o vină. Sarcina unora este de a da Cuvîntul cu dobîndă ; a altora, de a-L încerca și de a-L primi sau nu ; decizia, însă, și-o dă fiecare în cugetul lui. 2. Știința predicării Cuvîntului este oarecum o lucrare îngerească și aducătoare de folos, oricum s-ar face, fie cu mîna ¹⁸, fie cu limba. «Că cel ce seamănă în Duh, din Duh va secera viață veșnică. Să nu pregetăm dar, a face binele» ¹⁹. 3. Purtarea de grijă a lui Dumnezeu dă celui care se îndeletnicește cu predicarea Cuvîntului cele mai mari bunătăți: început al credinței, zel pentru viațuire creștină, impuls spre adevăr, dorință de cercetare, descoperire a gnozei ; într-un cuvînt, îi dă pricini de mîntuire ; iar cei care sînt hrăniți cum se cuvine cu cuvintele credinței celei adevărate dobîndesc merinde pentru viața veșnică și-i face să zboare la cer. 4. Foarte minunat spune apostolul: «În toate înfățișîndu-ne ca slujitori ai lui Dumnezeu ²⁰ ; ca niște săraci, dar îmbogățind pe mulți ; ca unii care nu au nimic, dar pe toate le stăpînesc. Gura noastră s-a deschis către voi» ²¹. Scriindu-i lui Timotei, apostolul spune: «Te îndemn cu stăruință înaintea lui Dumnezeu, a lui Hristos Iisus și a aleșilor îngeri să păzești acestea fără a lua dinainte hotărîre, nimic făcînd cu părtinire» ²².

5. 1. Este dar de neapărată trebuință ca și unul și altul să se cerceteze pe ei înșiși : unul să vadă dacă este vrednic să vorbească și să lase scrieri, altul dacă are dreptul să asculte și să citească. Ca la euharistie ; că, după cum este obiceiul, unii împart euharistia și îngăduie fiecăruia din popor să-și ia partea lui. 2. Căci conștiința este cel mai bun judecător pentru a primi sau a nu primi euharistia ; iar temelia trainică a conștiinței este viața dreaptă unită cu o învățătură bună ; iar apoi a urma celor care au experiență și au reușit este cea mai bună cale atît pentru înțelegerea credinței celei adevărate, cît și pentru săvîrșirea poruncilor. 3. «Așa că oricine va mîncă pîinea și va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului și sîngelui Domnului. Să se cerceteze, dar, omul pe sine și așa să mănînce din pîine și să bea din pahar» ²³. 6. 1. Este firesc ca cel care vrea să lucreze pentru folosul aproapelui să se gîndească dacă nu cumva s-a apucat să învețe mînat de îndrăzneală sau pentru a face pe alții invidioși ; dacă nu cumva, din slavă deșartă, face și pe alții părtași cuvîntului său ; să se gîndească la aceea că trebuie să urmărească numai această plată : mîntuirea celor care îi ascultă

18. Adică : prin scris.

19. Gal., 6, 8—9.

20. 2 Cor., 6, 4.

21. 2 Cor., 6, 10—11.

22. 1 Tim., 5, 21.

23. 1 Cor., 11, 27—28.

cuvintele ; dar cel care grăiește prin scrieri scapă de defăimarea că ar vorbi pentru a face plăcere ascultătorilor sau pentru a primi daruri. 2. Că spune apostolul : «Niciodată n-am fost cu cuvînt de lingușire, precum știți, nici cu prilej de lăcomie, Dumnezeu îmi este martor, nici căutînd slavă de la oameni, nici de la voi, nici de la alții, deși puteam să fim cu greutate ca apostoli ai lui Hristos ; ci am fost blînzi în mijlocul vostru, ca o doică ce-și îngrijește copiii săi» ²⁴. 3. La fel, și cei care ascultă dumnezeieștile cuvinte trebuie să se ferească să nu caute să le afle numai din curiozitate, ca cei care vin în orașe pentru a vedea clădirile, sau să le asculte de dragul foloaselor lumești, pentru că știu că cei care cred în Hristos împart cu alții cele necesare vieții. Unii ca aceștia sînt fățarnici ; să nu ne ocupăm de ei. Dar dacă cineva nu caută să pară drept, ci vrea să fie drept, acelaia i se cuvine să cunoască cele mai bune învățături.

7. 1. Așadar, dacă «secerișul este mult, iar lucrătorii puțini» ²⁵, atunci se cuvine într-adevăr să ne rugăm să avem mai mulți lucrători. Lucrarea este dublă : una nescrisă, alta scrisă. Dar oricum ar fi lucrarea, scrisă sau nescrisă, lucrătorul Domnului seamănă semințe bune, face să crească spicele și seceră. Este cu adevărat un lucrător dumnezeiesc. 2. «Lucrați», spune Domnul, «nu pentru mîncarea cea pieritoare, ci pentru mîncarea care rămîne în viața veșnică» ²⁶. Iar mîncarea o primim fie prin alimente, fie prin cuvinte. Da, «fericiți sînt făcătorii de pace» ²⁷ ; aceștia îi învață în alt chip pe cei care, în această viață, se luptă cu rătăcirea neștiinței și-i conduc la pacea dată de Cuvînt și de viața cea după Dumnezeu ; aceștia, prin împărțirea pîinii, hrănesc «pe cei ce flămînzesc de dreptate» ²⁸. 3. Sufletele au hrana lor proprie ; unele cresc prin cunoștință și știință ; altele se hrănesc cu filosofia greacă ; filosofia greacă este ca nuca ; nu-i toată bună de mîncare *. 4. Apostolul spune : «Cel care sădește și cel care udă» — slujitori fiind ai Celui ce dă creșterea — «sînt una» — în ce privește slujirea lor — «și fiecare își va lua plata după osteneala sa. Că sîntem împreună-lucrători ai lui Dumnezeu ; iar voi sînteți ogorul lui Dumnezeu, sînteți zidirea lui Dumnezeu» ²⁹. 8. 1. Așadar nu trebuie să se îngăduie ascultătorilor să încerce prin comparație învățătura noastră, nici nu trebuie să fie dată

24. 1 Tes., 2, 5—7.

25. Mt., 9, 37 ; Lc., 10, 2.

26. In., 6, 27.

27. Mt., 5, 9.

28. Mt., 5, 6.

* În ciuda acestei comparații, prin care Clement minimalizează folosul filosofiei, totuși el pledează cu tărie pentru folosirea filosofiei. nu-l minimalizează ; ci este realist.

29. 1 Cor., 3, 8—9.

spre cercetare la întîmplare celor hrăniți cu tot felul de învățături, celor ce se îngîmfă cu arta lor și cu destoinicia gîndirii lor, celor care nu și-au golit mai dinainte sufletul lor de tot ceea ce era în el. 2. Dar dacă cineva este stăpînit de credință, cînd stă la ospățul învățaturii noastre, atunci acela are o temelie neclintită pentru primirea cuvintelor dumnezeiești, pentru că are credința care judecă totul cu bună pricepere. Iar de aici îi vine cu îmbelșugare încredințarea, așa cum spune și acel cuvînt profetic: «Dacă nu veți crede, nici nu veți înțelege»³⁰. «Așadar, atît cît avem timp, să facem bine tuturor, dar mai ales celor de o credință cu noi»³¹. 3. Fiecare din aceștia să cînte ca fericitul David, mulțumind lui Dumnezeu: «Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți; spăla-mă-vei și mai vîrtos decît zăpada mă voi înălbi. Auzului meu vei da bucurie și veselie; bucura-se-vor oasele mele cele smerite. În-țoarce fața Ta de la păcatele mele și fărădelegile mele șterge-le. 4. Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele. Nu mă lepăda pe mine de la fața Ta și Duhul Tău cel Sfînt nu-L lua de la mine. Dă-mi mie bucuria mîntuirii Tale și cu duh stăpînitor mă întărește»³².

9. 1. Cel ce vorbește ascultătorilor care îi stau în față socotește timpul, pune în cumpănă întreaga sa judecată și deosebește dintre toți pe cel care e în stare să-l asculte; îi observă cuvintele, felul de purtare, moravurile, viața, mișcările, ținuta, privirea, graiul, răscrucea vieții, stîncă, calea bătătorită, pămîntul roditor, ogorul înțelenit, cîmpul mănos, bun și lucrat, care poate să înmulțească sămînța³³. 2. Dar cel care vorbește prin scrieri se afierosește lui Dumnezeu, strigînd prin scrisul său că nu scrie nici pentru cîștig, nici pentru slavă deșartă. Că nu-i biruit de patimă, nu-i robit de teamă, nu-i ațîțat de plăcere; singura lui bucurie este mîntuirea cititorilor săi, bucurie de care nu se împărtășește acum, ci, prin nădejde, așteaptă răsplata, care negreșit i se va da de Cel care a făgăduit că va da după vrednicie răsplată lucrurilor³⁴. 3. Dar nici nu trebuie să dorească răsplată cel care este înscris între bărbați. Oare cel care se laudă cu o faptă bună nu și-a primit răsplata tocmai datorită laudei sale? Iar cel care face pentru răsplată ceva din cele ce trebuie să facă, fie că se grăbește să primească răsplata pentru fapta lui bună, fie că se grăbește să scape de plata unei fapte rele, nu face oare ceea ce face toată lumea? Noi, însă, trebuie să

30. Is., 7, 9.

31. Gal., 6, 10.

32. Ps., 50, 8—13.

33. Mt., 13, 3—8.

34. Mt., 20, 1—7.

imităm, cît este cu putință, pe Domnul. 4. Și va imita pe Domnul acela care, slujind voinței lui Dumnezeu, primește în dar și dă în dar³⁵; și primește ca vrednică răsplată viețuirea în împărăția lui Dumnezeu. Scriptura spune: «Să nu intre în cele sfinte plata desfrînatei»³⁶.

10. 1. Este oprit să aduci la altar «prețul cîinelui»³⁷.

Cel care nu are întunecată de educație rea și de învățătură rea vederea sufletului, pentru a vedea propria lui lumină, acela să meargă la adevărul scris, care lămurește cele nescrise. «Cei însetați mergeți la apă»³⁸, spune Isaia; iar Solomon sfătuiește: «Bea apă din vasele tale!»³⁹. 2. Filozoful Platon⁴⁰, luînd această idee de la evrei, poruncește în *Legile* sale⁴¹ ca plugarii să nu scoată și să nu ia apă de la alții, pînă ce mai întîi nu sapă în pămîntul lor pînă dau de pămînt bun și văd că nu găsesc apă. 3. Este drept să ajuți pe cel nevoiaș, dar nu-i bine să încurajezi lenea. Pitagora⁴² spunea că este binecuvîntat lucru să ajuți pe cineva să-și ducă povara, dar că nu se cuvine să-l ajuți să și-o dea jos⁴³. 4. Scriptura aprinde ultimele scînteii ale sufletului nostru și ne îndreaptă privirea spre contemplație, fie adăugîndu-i ceva privirii, așa cum plugarul altoiește pomul, fie întărind privirea pe care o avem. 5. Că spune apostolul: «Sînt mulți neputincioși și bolnavi între noi și mulți au murit. Dacă ne-am fi judecat pe noi înșine, n-am mai fi judecați»⁴⁴.

11. 1. Scrierea de față nu-i o lucrare scrisă cu artă spre a mă lăuda. Sînt în ea adunate însemnări pentru bătrînețe, un leac împotriva uitării; sînt în ea reproduceri făcute fără artă; sînt schițe ale cuvintelor strălucitoare și pline de viață ale acelor fericiți și cu adevărat vrednici bărbați, pe care am fost învrednicit să-i ascult. 2. Dintre aceștia unul este un ionian, care locuia în Grecia; alții sînt din Marea Grecie⁴⁵ — unul din ei din Coelo-Siria, altul din Egipt —; alții din Anatolia: unul era din Asiria, altul din Palestina, de origine evreu. În cele din urmă am întîlnit un altul — dar primul în puterea cuvîntului și a gîndirii —; alături de el am găsit odihnă sufletului meu; l-am găsit în

35. Mt., 10, 8.

36. Deut., 23, 19.

37. Deut., 23, 19.

38. Is., 55, 1.

39. Prov., 5, 15.

40. Platon, nota 615 din C.

41. Platon, *Legile*, VIII, 844 AB.

42. Pitagora, nota 413 din P I.

43. Pitagora, *Symb.* 18, la Mullach.

44. 1 Cor., 11, 30—31.

45. Marea Grecie, partea de sud-est a peninsulei italice, numită astfel în vechime, pentru că în această parte a peninsulei italice coloniile grecești erau foarte numeroase și prospere.

Egipt, unde era ascuns. Dascălul acesta era într-adevăr o albină sici-
liană, care a cules florile livezii profetice și apostolice ; și el a depus
mierea cunoștinței în sufletele ascultătorilor lui.

3. Dascălii aceștia au păstrat tradiția cea adevărată, care vine di-
rect de la sfinții apostoli, de la Petru, Iacov, Ioan și Pavel, tradiție
transmisă din tată în fiu — deși puțini fii seamănă cu părinții —. Cu
ajutorul lui Dumnezeu, dascălii aceștia au ajuns și la noi și au depus
în sufletele noastre acele semințe strămoșești și apostolice. 12. 1. Știu
bine că acești dascăli se vor bucura ; și o repet se vor bucura, nu de
felul cum este scrisă această lucrare, ci pentru că le-am păstrat curate
gândurile lor. Socot că această scriere este opera unui suflet care do-
rește să păstreze intactă fericita tradiție. Că spune Scriptura : *«Tatăl
se va bucura de fiul care iubește înțelepciunea»*⁴⁶. 2. Fântînile din care
se scoate apă dau apă mai limpede, pe cînd cele din care nimeni nu scoate
apă au apă stricată. Fierul plugarului își păstrează luciul, dacă se folo-
sește ; dacă nu se folosește îl prinde rugina. Ca să spun pe scurt, exer-
cițiul dă sănătate și sufletului și trupului. 3. *«Nimeni nu aprinde făclie
și o pune sub obroc»*⁴⁷, ci în sfeșnic, ca să lumineze pe cei care au fost
învredniciți să ia parte la același ospăț. Care este folosul înțelepciunii,
dacă nu poate înțelepți pe cel care o aude ? Încă și Mîntuitorul totdea-
una mîntuie și totdeauna lucrează, cum îl vede pe Tatăl Său lucrînd⁴⁸.
Cînd cineva învață pe alții, învață și el mai mult ; iar cînd vorbește, as-
cultă și el de cele mai multe ori împreună cu ascultătorii săi ; că *«unul
este învățătorul»*⁴⁹ și al celui ce vorbește și al celui ce ascultă ; este Cel
Care adapă și mintea și cuvîntul. 13. 1. De aceea Domnul n-a oprit să
se facă bine simbăta⁵⁰, ci a îngăduit *«celor care pot purta»*⁵¹ să ia parte
la dumnezeieștile taine și la acea lumină sfîntă. 2. La fel Domnul n-a des-
coperit multora cele care nu erau destinate celor mulți, ci la puțini pe
care îi știa că li se cuvine, care puteau să le primească și să-și for-
meze sufletul după ele ; acelea sînt tainice, ca și Dumnezeu ; ele se
încredințează cuvîntului, nu literei, nu scrisului. 3. Dacă cineva ar
spune că *«nimic nu este ascuns, care să nu se vădească, nici acoperit,
care să nu se descopere»*⁵², acela să audă de la noi acestea : prin cu-
vintele acestea Domnul a arătat mai dinainte că ceea ce este ascuns se
va vădi celui care aude în chip ascuns, iar ceea ce este acoperit se va

46. Prov., 29, 3.

47. Mt., 5, 15.

48. In., 5, 17.

49. Mt., 23, 8.

50. Mt., 12, 12 ; Mc., 3, 4 ; Lc., 6, 9.

51. Mt., 19, 11.

52. Mt., 10, 26.

descoperi așa cum se descoperă adevărul celui care primește în chip acoperit cele predate ; și ceea ce este ascuns celor mulți, aceea se va vădi la puțini. 4. Dar pentru ce nu cunosc toți adevărul, dacă toți pot înțelege adevărul ? Întreb și eu : Pentru ce nu este iubită dreptatea, dacă dreptatea este a tuturor ? Tainele sînt predate în chip tainic, ca să fie în gura celui care vorbește și în a aceluia căruia i se vorbește ; dar, mai bine spus, nu în gură, ci în minte. 5. «Dumnezeu a dat» Bisericii «pe unii apostoli, pe alții prooroci, pe alții evangheliști, pe alții păstori și învățători, pentru desăvîrșirea sfinților, pentru lucrul slujirii, pentru zidirea trupului lui Hristos» ⁵³. 14. 1. Știu bine că scrierea aceasta cu amintirile mele este slabă în comparație cu duhul acela plin de har al acelor bărbați, pe care am fost învrednicit să-i aud ; dar ea ar putea fi o imagine care să amintească de cel lovit cu tirsul ⁵⁴. Scriptura spune : «Grăiește-i înțeleptului și mai înțelept va fi» ⁵⁵ ; și : «Celui ce are i se va mai da» ⁵⁶. 2. Scrierea aceasta nu făgăduiește să tălmăcească îndes-tuiător gîndurile de taină ale acelor bărbați — departe de mine gîndul acesta ! — ci numai să ne aducă aminte fie de cele pe care le putem uita, fie ca să nu le uităm. Că știu bine că multe din gîndurile care nu se scriu se pierd cu timpul. De aceea, ca să ușurez slăbiciunea memoriei mele mi-am făcut această expunere sistematică a celor mai însemnate gînduri ale acelor bărbați, un jurnal care să-mi ajute memoria. În acest scop am folosit acest gen de scriere. 3. Unele din gîndurile acelor bărbați nu le mai țin minte — că profundă era puterea de gîndire a acelor fericiți bărbați ! — alte gînduri ale lor, pentru că n-au fost notate, au fugit cu timpul ; dar pe toate acelea pe care le țin minte, care ar putea să se stingă și să se vestejească — că nu-i ușoară o lucrare ca aceasta pentru cei care nu sînt exercitați —, pe acelea caut să le aduc la viață prin aceste însemnări. Pe Unele din gîndurile lor, din acelea pe care le țin minte, le-am lăsat deoparte de buna mea voie, alegîndu-le cu bună știință, că m-am temut să scriu acele gînduri despre care chiar a vorbi mă feream ; nu din invidie — că nu îmi este îngăduit — ci de teamă, ca nu cumva cititorii să greșească, înțelegînd altfel cuvintele mele, iar eu să fiu găsit, după cum spune proverbul, că dau cuțit în mîna unui copil. 4. Că este cu neputință ca ceea ce am scris să nu cadă în mîinile oamenilor, chiar dacă rămîn nepublicate cele scrise de

53. Ef., 4, 11—12.

54. Despre tirs să se vadă nota 862 din C. Prin lovirea cu tirsul, cel lovit primea delirul bahic.

55. Prov., 9, 9.

56. Mt., 13, 12 ; 25, 29 ; Mc., 4, 25 ; Lc., 8, 18 ; 19, 26.

mine. Că cele ce au fost scrise o dată pe rulouri răspund numai ele singure la întrebările ce li se pun ; pentru a fi lămurite mai bine au nevoie fie de ajutorul autorului, fie de al altcuiva, care merge pe urmele gândirii autorului. 15. 1. Sînt în scrierea aceasta și gânduri pe care le arăt cu cuvinte acoperite ; asupra unora voi insista ; de altele voi vorbi numai, dar voi căuta să vorbesc de ele ca și cum n-aș vorbi ; am să le dau pe față, ca și cum le-aș ține ascunse ; am să le arăt, ca și cum le-aș tăcea. 2. În această scriere voi vorbi și de învățăturile celor mai de seamă erezii ; le voi combate cu toate argumentele ce au fost mai dinainte orînduite așa cum se cuvine unei științe, unei gnoze, dobîndite printr-o contemplație cu cel mai înalt grad de inițiere.

Scrierea aceasta va fi scrisă «potrivit slăvitului și sfîntului îndreptar al tradiției»⁵⁷ și va începe cu facerea lumii ; va expune mai întîi gândurile care sînt în strînsă legătură cu contemplarea naturii, înlăturînd, în desfășurarea ei, piedicile care îi stau în cale, ca să aibă pregătite urechile pentru primirea tradiției gnostice, ca să fie curățit mai dinainte pămîntul și de spini și de iarbă, ca să fie lucrat bine pentru sădirea viței de vie. 3. Pregătirile înainte de luptă sînt luptă ; pregătirile înainte de taine sînt taine ; iar scrierea aceasta a noastră nu va pregeta să folosească cele mai frumoase idei ale filozofiei și ale celorlalte științe. 4. Că nu este cu cale să fim, așa cum spune apostolul, numai ca un iudeu, din pricina iudeilor și a celor de sub lege, ci să fim și ca un elen din pricina elenilor, ca să-i cîștigăm pe toți⁵⁸. 5. Că scrie apostolul în Epistola către Coloseni : «*Stătuind și învățînd pe tot omul în toată înțelepciunea, ca să înfățișăm pe tot omul, desăvîrșit în Hristos*»⁵⁹. 16. 1. Dealtfel scrierii noastre i se potrivește podoaba științei. Logăția de texte frumoase din alți autori este într-o scriere la fel cu dresurile amestecate în mîncarea atletului ; dresurile nu se pun ca să desfăteze pe atlet, ci ca să-i deschidă pofta de mîncare. Iar cînd cîntăm dintr-un instrument cu coarde, acordăm strunele, care sînt întinse prea tare. 2. Și după cum cei care voiesc să vorbească poporului fac acest lucru adeseori printr-un crainic, ca să fie auzite mai bine spusele, tot așa și aici, pentru că adresăm multora cuvîntul nostru înainte de a vorbi de însăși tradiția, trebuie să înfățișăm părerile și cuvintele cu care sînt obișnuiți cei mulți și, cu ajutorul acestor părerii și cuvinte, ascultătorii vor fi aduși mai cu ușurință la credința cea adevărată. 3. Și ca să spun pe

57. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, VII, 2, în : «*Scrierile Părinților Apostolici*». Traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 49. (Părinți și Scriitori Bisericești, 1).

58. 1 Cor., 9, 20—22.

59. Col., 1, 28.

scurt, după cum într-o mulțime de perle, una singură este perla cea adevărată, iar la o bogată pescuire unul este peștele numit calihitis, tot așa, cu timpul și cu multă osteneală, va străluci și adevărul, dacă ai norocul să întâlnești un bun ajutător. Că într-adevăr, cele mai multe faceri de bine ni se dau de Dumnezeu prin oameni. **17. 1.** Toți cîți ne folosim de vedere privim cele ce ne cad sub ochi; dar fiecare le privim altfel. De pildă nu privesc la fel oaia bucătarul și păstorul; unul se interesează dacă e grasă, celălalt dacă e bună de prăsilă. La fel și cu laptele oii; unul o mulge, dacă are nevoie de hrană, iar altul o tunde mai degrabă, dacă îi trebuie îmbrăcăminte. **2.** Să-mi aducă, dar, și mie rod textele frumoase din scriitorii eleni, pe care le voi folosi în scrierea aceasta! Socot că o scriere nu-i atît de reușită, dacă nu e contrazisă de nimeni; dar trebuie socotită bună scrierea aceea împotriva căreia nu i se poate aduce nici un argument temeinic. Nu laud nici fapta, nici învățătura, care nu sînt atacate; dar laud acea faptă și învățătură pe care nimeni n-o poate ataca cu argumente puternice. **3.** De pildă, dacă cineva nu săvîrșește ceva ce nu se datorește propriei sale inițiative, nu înseamnă că face acel lucru silit de împrejurări, ci că săvîrșește lucrul acela pe temeiul științei ce o are despre lucrurile dumnezeiești, acomodîndu-se împrejurărilor. Că nici omul vîrtos n-are nevoie să i se arate drumul spre virtute și nici omul sănătos n-are nevoie să-și refacă forțele. **4.** După cum plugarii udă mai întîi pămîntul și apoi aruncă sămînța, tot așa și noi udăm cu apa bună de băut a cuvintelor filozofiei grecești terenul pămîntesc al sufletelor cititorilor noștri, ca să primească sămînța cea duhovnicească, pe care o aruncăm, și ca să poată crește cu ușurință.

18. 1. Stromatele vor cuprinde, dar, credința cea adevărată, adevărul, amestecat cu învățăturile filozofiei; dar, mai bine spus, adevărul este acoperit și ascuns în ele, așa cum este acoperită și ascunsă în coaja nucii partea care se mănîncă. Și sînt de părere că se cuvine ca numai plugarii credinței să păstreze semințele adevărului. **2.** Știu ce pălăvrăgesc unii care, în chip ignorant, se tem și de umbra lor, spunînd că trebuie să ne ocupăm numai de lucrurile cele mai necesare, de cele care mențin credința și să lăsăm deoparte învățăturile străine și de prisos, care ne uzează în zadar și ne fac să ne îndeletnicim cu lucruri care nu contribuie cu nimic la scopul nostru final. **3.** Alții socotesc că filozofia este un rău; că a apărut în viață spre pierderea oamenilor, că este invenția unui spirit rău. **4.** Dar, răul este prin însăși natura sa rău și nimeni nu va putea face să răsară din el binele. Și eu voi arăta, în toate Stromatele mele, că filozofia este într-un oarecare fel opera pronoiei dumnezeiești; că nu-i un rău.

CAPITOLUL II

19. 1. Cu privire la această scriere, în care am cuprins, când împrejurări de neapărată trebuință mi-au cerut, și păreri filozofiei grecești, voi spune atît doar celor cărora le place să mă învinuiască: În primul rînd, chiar dacă filozofia e nefolositoare, ea este folositoare, dacă este de folos să se dovedească nefolosința ei. 2. În al doilea rînd, nu trebuie să condamni pe filozofii greci pe temeiul unei simple menționări a doctri- nelor lor, pînă ce nu ajungi la descoperirea cunoașterii amănunțite a gîndirii lor. 3. Numai acea combatere este foarte bună care se înteme- iază pe experiență; că numai cunoașterea adîncă a lucrurilor pe care le combați îți poate da cel mai desăvîrșit argument. 4. În afară de cele spuse, multe lucruri care nu duc direct la scop împodobesc scrierea unui autor; iar erudiția celui care vorbește despre cele mai însemnate învăță- turi ale filozofilor greci îl recomandă încrederii ascultătorilor săi; și acest lucru naște în sufletul discipolilor admirație și-i întărește pentru primirea adevărului, a credinței celei adevărate. 20. 1. O astfel de îndrumare sufletească merită toată încrederea, pentru că, datorită ei, oa- menii iubitori de știință acceptă adevărul chiar cînd este acoperit. În afară de aceasta, o astfel de îndrumare sufletească nu-i lasă, pe de o par- te, pe oameni să creadă că filozofia ar distruge viața și că ar da naștere la lucruri mincinoase și la fapte rele, așa cum o învinuiesc unii, cînd de fapt filozofia este o imagine vădită a adevărului, un dar dumnezeiesc dat elenilor; 2. iar, pe de altă parte, o astfel de îndrumare ne încredin- țează că filozofia nu ne desparte de credință, că filozofia nu ne amăgește cu o artă înșelătoare, ci dimpotrivă, ca să spun așa, filozofia ne dă mai multă tărie și, într-un fel oarecare, este un fel de exercițiu intelectual pentru primirea credinței. 3. Da, adevărul iese la iveală, cînd pui învă- țturile unele lîngă altele și le compari între ele; din această comparație rezultă gnoza. Filozofia nu s-a născut de la sine și pentru sine, ci pen- tru fructul pe care-l scoate din cunoaștere, din gnoză; iar prin pătrun- derea lucrurilor pe care le gîndim, dobîndim încredere sigură că am în- teles adevărul. 4. Nu vreau să mai spun că Stromatele acestea, pline de erudiție, vor să ascundă cu dibăcie semînțele gnozei. 21. 1. După cum cel căruia îi place vînătoarea caută, cercetează, urmărește urmele, alear- gă cu cîinii ca să vîneze fiara, tot așa și adevărul pare dulce celui ce-l caută vreme îndelungată și-l dobîndește cu multă osteneală. 2. Dar pen- tru ce mi s-a părut că este bine să fie scrise în felul acesta Stromate- le? Pentru că este mare primejdie să dezvălui cuvîntul într-adevăr tainic al adevăratei filozofii oamenilor care vor să contrazică totul și orice, fără cruțare și fără dreptate, care aruncă la gunoi fără nici o cu-

viință toate numirile și cuvintele, înșelându-se și amăgindu-se și pe ei și pe cei care îi ascultă. 3. Că după cum spune apostolul : «*Evreii semne cer, iar elenii înțelepciune caută*» ⁶⁰.

CAPITOLUL III

22. 1. Mare este mulțimea unora ca aceștia! Unii din ei, robiți de patimi, nu vor să creadă; rîd de credința cea adevărată, de adevărul cel vrednic de toată venerația ; își bat joc de religia pe care o are un popor care nu e grec, un popor barbar. 2. Alții, mîndri de ei înșiși, se silesc să descopere în învățăturile noastre pricini de batjocoră; pun întrebări care dau naștere la discuții, vînează chițibușuri; zelatori cu talent mediocru, și, după cum spune Abderitul ⁶¹ sînt «oameni certăreți, oameni cu judecata strîmbă» ⁶². 3. Iar poetul ⁶³ spune :

«Întortocheată este limba muritorilor și multe sînt cuvintele
pe care le spun ;
«Și aici și dincolo se întinde marea cîmpie a tot felul de
cuvinte».

Și :

«La orice cuvînt ai spune, ascultă și răspunsul» ⁶⁴.

4. Nenorociții sofști, care se laudă cu arta lor, trîncănesc și jonglează cu tot felul de cuvinte. Ostenindu-se toată viața lor să facă deosebire între cuvinte, să-și alcătuiască cu măiestrie cuvintele și să le împletească cu dibăcie, sînt mai limbuți decît turturelele. 5. Gîdilă și măgulesc, nu ca niște bărbați, după părerea mea, auzul celor care doresc cu tărie să fie măguliți; scot din gura lor rîu de cuvinte, dar fără pic de minte; sînt ca încălțăminte cea veche, la care totul este slab și flendurit și numai limba încălțăminteii rămîne întreagă. 23. 1. Foarte frumos îi descrie Solon Atenianul ⁶⁵, cînd spune :

«Voi vă uitați la limba și la cuvintele vicleanului bărbat;
Fiecare din voi merge pe urmele vulpii,
Dar mintea voastră-a tuturor goală rămîne» ⁶⁶.

2. Acest lucru îl lasă să se înțeleagă și glasul acela mîntuitor : «*Vulpile au vizuini, dar Fiul Omului n-are unde să-și plece capul*» ⁶⁷. Sînt

60. 1 Cor., 1, 22.

61. Democrit din Abdera, nota 34 din B.

62. Democrit, *Fragm.* 50, Diels, *Vorsokr.* 5, 172, 12.

63. Pentru Clement, poetul prin excelență este Homer. — Despre Homer, nota 151 din C.

64. Homer, *Iliada*, XX, 248—250.

65. Solon, nota 401 din C.

66. Solon, *Fragm.* 8, 7. 5. 6, Diehl.

67. Mt., 8, 20.

de părere că numai pe cel care crede, pe cel care-i despărțit cu totul de ceilalți oameni, pe care Scriptura îi numește fiare, numai pe acela se odihnește Cuvîntul cel bun și blînd, Capul universului, 3. «Cel care prinde pe cei înțelepți în viclenia lor⁶⁸; că Domnul cunoaște gîndurile înțelepților că sînt deșarte»⁶⁹. Scriptura numește «înțelepți» pe sofistii care se îndeletnicesc cu cuvintele și cu artele cele fără de rost. 24. 1. De aceea și grecii au numit pe cei care studiază, nu importă ce, fie înțelepți, fie sofisti. 2. Astfel Cratin⁷⁰, în piesa sa *Arhilohii*, după ce enumeră poeții, spune :

«Ce stup de sofisti ați cercetat!»⁷¹

3. Iofon⁷², de asemenea, care a scris și piese comice, în satirele sale *Cîntăreții din flaut* spune despre rapsozi și despre cîțiva alții:

«Și a intrat

O mare mulțime bine aranjată de sofisti»⁷³.

4. Despre aceștia și despre toți cei asemenea acestora, care spun vorbe deșarte, dumnezeiasca Scriptură foarte frumos zice: «Pierde-voi înțelepciunea înțelepților și priceperea celor pricepuți o voi lepăda»⁷⁴.

CAPITOLUL IV

25. 1. Homer numește înțelept chiar pe dulgher⁷⁵. Iar despre Margite⁷⁶, dacă această poemă este a lui Homer, scrie acestea :

«Zeii nu l-au făcut nici săpător de pămînt, nici plugar,

Și dealtfel nici înțelept; nu se pricepea în nici o meserie»⁷⁷.

2. Hesiod⁷⁸, după ce spune că chitaristul Lin⁷⁹ era priceput în orice fel de înțelepciune⁸⁰, nu pregetă să numească înțelept și pe un corăbier, că scrie: «Nu era înțelept în conducerea corabiei»⁸¹. 3. Daniil spune :

68. 1 Cor., 3, 19; Iov, 5, 13; Ps., 93, 11.

69. 1 Cor., 3, 20; Ps., 93, 11.

70. Cratin, poet comic atenian, a trăit la mijlocul sec. V î. e. n. Este unul din creatorii comediei vechi; a scris 21 de piese cu subiecte foarte variate.

71. Cratinos, *Fragm.* 1, 2, CAF I, 12.

72. Iofon, poet tragic atenian, fiul lui Sofocle, a trăit la sfîrșitul secolului V. A scris cincizeci de tragedii, din care n-au rămas decît fragmente.

73. Iofon, *Fragm.* 1, TGF, 761.

74. 1 Cor., 1, 19; Is., 29, 14.

75. Homer, *Iliada*, XV, 411—412.

76. Margite, poemă satirică greacă, în care sînt povestite aventurile lui Margite, un personaj prost și cu foarte bună idee despre el. Antichitatea o atribuie lui Homer.

77. Margite, *Fragm.* 2, Kinkel.

78. Hesiod, nota 150 din C.

79. Lin, poet legendar trac, dat uneori ca frate al lui Orfeu.

80. Hesiod, *Fragm.* 193, Rzach.

81. Hesiod, *Munci și zile*, 649.

«Taina de care întreabă împăratul nu este în puterea înțelepților, a magilor, a descîntătorilor, a gazarenilor⁸² ca ei să o vestească împăratului ! Dar este Dumnezeu în cer care o descoperă»⁸³. Daniil numește «înțelepți» pe magii din Babilon. 4. Într-adevăr Scriptura numește cu aceeași nume, cu numele de «înțelepciune», orice știință și artă omenească ; — da, multe sînt științele și artele descoperite prin combinările minții omenești ! — Că arta și înțelepciunea sînt gînduri, care vin de la Dumnezeu, ne-o arată lămurit aceste cuvinte ale Scripturii : 5. «Și a grăit Domnul către Moisi zicînd : «Iată am chemat pe Veseleil, fiul lui Uri, fiul lui Or, din seminția lui Iuda și l-am umplut de Duhul dumnezeiesc al înțelepciunii, al priceperii și al științei în orice lucru, ca să proiecteze, să construiască, să lucreze aurul, argintul, arama, hiacintul, porfira și țesăturile stacojii; să lucreze piatra și lemnul, să facă orice fel de lucru»⁸⁴. 26.1. Apoi Dumnezeu adaugă acest cuvînt, care cuprinde totul : «Și oricărui om priceput cu inima i-am dat pricepere»⁸⁵, adică celui care este în stare să muncească și să lucreze. Și iarăși este scris în Scriptură, în termeni preciși, în numele Domnului : «Și tu vei vorbi cu toți cei înțelepți cu mintea, pe care i-am umplut cu duhul înțelegerii»⁸⁶. 2. Cei «înțelepți cu mintea» au o însușire firească proprie; aceștia primesc de la cea mai înaltă Înțelepciune «duh de înțelegere» sub o formă dublă, făcîndu-se pe ei înșiși vrednici de primire. 3. Cei care se îndeletnicesc cu artele pe care le fac meseriașii au simțurile fine: muzicantul are ascuțit simțul auzului ; sculptorul, simțul tactil ; cîntărețul, vocea ; cel care face parfumurile, simțul mirosului ; cel care gravează pecetea, simțul văzului ; 4. dar cei care se ocupă cu cultura au o sensibilitate deosebită, potrivit căreia poezii sînt pricepuți în metrică, sofistii la cuvinte, dialecticienii în silogisme, iar filozofii în teoriile lor. 5. Această sensibilitate deosebită este născocitoare și inventivă ; înduplecă sufletul să facă atîtea combinații cîte poate; iar exercitarea sufletului cu știința va face să crească combinațiile gîndirii. 27. 1. Pe bună dreptate, deci, a spus apostolul că înțelepciunea lui Dumnezeu este «de multe feluri»⁸⁷, este «în multe chipuri și cu multe forme»⁸⁸ și-și arată puterea sa, spre binefacerea noastră, prin artă, prin știință, prin credință, prin profeție; că, după cum spune înțelepciunea lui Iisus fiul lui Sirah : «Toată înțelepciunea este de la Dumnezeu și cu El este

82. Gazareni = Ghicitori.

83. Dan., 2, 27—28.

84. Ieș., 31, 1—5.

85. Ieș., 31, 6.

86. Ieș., 28, 3.

87. Ef., 3, 10.

88. Evr., 1, 1.

în veac»⁸⁹. 2. «Dacă vei chema cu mare glas priceperea și simțirea și le vei căuta ca pe niște comori de argint și le vei urmări urmele, vei înțelege evlavia și vei găsi simțirea cea dumnezeiască»⁹⁰. Profetul a spus aceste cuvinte pentru a face deosebire între simțirea dumnezeiască și simțirea pe care o dă filozofia, pe care profetul cu glas mare și măreț ne învață să o cercetăm pentru a propăși în evlavie. 3. Punînd-o față în față pe aceasta cu simțirea pe care o dobîndim prin evlavie, profetul face aluzie la gnoză, grăind așa : «Dumnezeu dă din gura Lui înțelepciune și în același timp simțire și pricepere și adună pentru cei dreپți ajutor»⁹¹. Și adună ajutor pentru cei pe care filozofia îi face dreپți; iar acest ajutor este simțirea deosebită a evlaviei.

CAPITOLUL V

28. 1. Înainte de venirea Domnului, filozofia a fost necesară elenilor spre a-i conduce la dreptate; acum, însă, este folositoare pentru a ne conduce pe noi la evlavie. Filozofia este o pregătire intelectuală pentru cei care, prin demonstrație, dobîndesc credința. Că spune Scriptura : «Să nu se poticnească piciorul tău !»⁹². Pune pe seama proniei lui Dumnezeu pe toate cele bune ; atît pe cele pe care le au elenii, cît și pe cele ale noastre. 2. Dumnezeu este cauza tuturor bunătăților; a unora direct, cum este Vechiul și Noul Testament, a altora indirect, cum este filozofia. 3. Dar poate că și filozofia a fost dată direct elenilor atunci, înainte de a-i chema pe eleni, pentru că filozofia a condus pe eleni la Hristos, așa cum legea i-a condus pe evrei. Deci filozofia pregătește mai dinainte, conducînd pe cel ce este desăvîrșit de Hristos. 4. La fel spune și Solomon : «Îngrădește-te cu înțelepciunea și te va înălța»⁹³ și va pune pe capul tău cununa desfătării»⁹⁴. Iar dacă întărești, ca și cu un zid, înțelepciunea prin filozofie și prin o justă bogăție de idei, atunci o vei păstra nebiruită de sofiști. 29. 1. Calea adevărului este una, dar în ea se varsă din alte părți alte curgeri de apă, ca într-un rîu veșnic. 2. Scriptura spune dumnezeiește : «Ascultă, fiul meu, și primește cuvintele mele, ca să-ți fie multe căile vieții»⁹⁵. Căile înțelepciunii te învăț»⁹⁶ ca să nu scadă izvoarele tale»⁹⁷, care izvorăsc chiar din pămînt. 3. Solomon n-a vorbit de mai multe căi de mîntuire numai pen-

89. *Înț. Sir.*, 1, 1.

90. *Prov.*, 2, 3—5.

91. *Prov.*, 2, 6—7.

92. *Prov.*, 3, 23.

93. *Prov.*, 4, 8.

94. *Prov.*, 4, 9.

95. *Prov.*, 4, 10.

96. *Prov.*, 4, 11.

97. *Prov.*, 4, 21.

tru un singur drept, ci vorbește de alte multe căi pentru mulți drepti, grăind așa : «*Căile drepților luminează asemenea luminii*»⁹⁸. Iar poruncile și învățăturile pregătitoare sînt căi și merinde pentru viață. 4. «*Ierusalime, Ierusalime, de cîte ori am voit să adun pe fiii tăi, cum adună cloșca pe pui*»⁹⁹. Cuvîntul «*Ierusalim*» se tîlcuiește : «*Vedere a păcii*». Prin aceste cuvinte Domnul arată, în chip profetic, că cei care privesc cu pace sînt povățuiți în multe chipuri la chemarea credinței. 5. Ce, dar ? Domnul a voit, dar n-a putut ? De cîte ori și unde ? De două ori. Prin profeți și prin venirea Sa. Cuvintele «*de cîte ori*» arată înțelepciunea Sa de multe feluri, care, prin orice mijloc de calitate și cantitate, mîntuie negreșit pe unii și în timp și în veșnicie, pentru că «*Duhul Domnului a umplut lumea*»¹⁰⁰. 6. Iar dacă cineva caută să spună că următoarele cuvinte ale Scripturii : «*Nu te uita la femeia rea, că miere picură din buzele femeii desfrîdate*»¹⁰¹ arată filozofia greacă, acela să asculte și cuvintele care urmează; că spune Scriptura : «*care pînă la o vreme îndulcește gîtlejul tău*»¹⁰². Filozofia, însă, nu lingusește. 7. De care desfrînată vorbește dar Scriptura aici ? O spune deschis în cuvintele pe care le adaugă : «*Picioarele nebuniei pogoară pe cei ce se lipsesc de ea cu moarte în iad, iar urmele ei nu sînt stătătoare*»¹⁰³. *Departă-ți calea ta de plăcerea cea nebună ! Nu te apropia de ușile casei ei, ca să nu dai altora viața ta*»¹⁰⁴. 8. Și aduce și mărturie : «*Și-ți va părea rău pe urmă, la bătrînețele tale, cînd se va topi carnea trupului tău*»¹⁰⁵. Acesta este sfîrșitul plăcerii nebunești ! 9. Acestea să fie spuse despre cuvintele de mai sus ! Dar cînd Scriptura spune : «*Nu sta multă vreme cu cea străină !*»¹⁰⁶, te sfătuiește să te folosești de cultura laică, dar să nu rămîi la ea și nici să te oprești la ea, pentru că darurile date de Dumnezeu la timpul potrivit, spre folos fiecărei generații, sînt învățături pregătitoare pentru primirea Cuvîntului Domnului. 10. Dar acum unii, înșelați de farmecele slujnicilor, au neglijat stăpîna, au neglijat filozofia și au îmbătrînit, unii din ei ocupîndu-se cu muzica, alții cu geometria, alții cu gramatica, iar cei mai mulți cu retorica.

30. 1. După cum științele enciclice¹⁰⁷ sînt ajutătoare filozofiei — stăpîna lor — tot așa și filozofia însăși este ajutătoare înțelepciunii.

98. Prov., 4, 18.

99. Mt., 23, 37.

100. Înț. Sol., 1, 7.

101. Prov., 5, 3.

102. Prov., 5, 3.

103. Prov., 5, 5—6.

104. Prov., 5, 8—9.

105. Prov., 5, 11.

106. Prov., 5, 20.

107. Gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia și muzica formau științele enciclice.

Filozofia urmărește dobândirea înțelepciunii, iar înțelepciunea este știința lucrurilor dumnezeiești și omenești și a cauzelor acestora. Deci înțelepciunea este stăpîna filozofiei, după cum filozofia este stăpîna științelor pregătitoare. 2. Dacă filozofia poruncește înfrînarea limbii, a stomacului și a celor de sub stomac, apoi ajunge mai venerabilă și mai de preț dacă se ocupă cu cinstirea și cunoașterea lui Dumnezeu.

3. Însăși Scriptura ne va da mărturie de cele ce am spus. Sarra era de multă vreme stearpă; era soția lui Avraam; și pentru că nu avea copii, i-a dat lui Avraam pe slujnica ei, pe egipteanca numită Agar, ca să-i facă copil¹⁰⁸. 4. Deci înțelepciunea, care locuia cu cel credincios — că Avraam a fost socotit credincios și drept¹⁰⁹ — era încă stearpă și fără de copii în acel timp și, pentru că nu născuse fruct virtuos, a cerut pe bună dreptate soțului ei, care propășea în virtute pe vremea aceea, să se unească mai întîi cu știința lumească — că Egiptul interpretat alegoric înseamnă lume — iar după aceea să se apropie de ea, ca să nască, potrivit dumnezeieștii purtări de grijă, pe Isaac¹¹⁰. 31. 1. Filon¹¹¹ traduce numele: Agar prin: «locuire în străinătate»¹¹² — că de aceasta spune Scriptura: «Nu sta multă vreme cu cea străină»¹¹³ — iar numele Sarra îl traduce prin: «stăpîna mea»¹¹⁴. Că este cu putință ca cel care învață științele pregătitoare să ajungă la înțelepciunea care stă în fruntea tuturor științelor, la stăpîna științelor, din care a crescut neamul israilitean. 2. Din cele spuse se vede că înțelepciunea se învață; această înțelepciune a învățat-o Avraam, trecînd de la contemplarea celor cerești la credința în Dumnezeu și la dreptatea cea după Dumnezeu¹¹⁵. 3. Isaac, la rîndul său, arată pe cineva care este prin el însuși învățat¹¹⁶; de aceea și preînchipuie pe Hristos. Isaac este bărbatul unei singure femei, al Rebecăi, al cărei nume înseamnă: «răbdare»¹¹⁷. 4. Despre Iacov se spune că a avut legături cu mai multe femei; de aceea numele său înseamnă «om care se exercitează» — că nu te poți exercita decît confruntîndu-te cu mai multe învățături, care se deosebesc unele de altele — de aceea i-a fost schimbat și numele și a fost numit Israil, adică cel care vede cu adevărat, pentru că era cu

108. *Fac.*, 16, 1—4.

109. *Fac.*, 15, 6; *Rom.*, 4, 3.

110. *Fac.*, 18, 10; 21, 1—2.

111. Filon Iudeul, s-a născut în Alexandria în anul 20 î.e.n. și a murit după anul 54 e.n. Om politic, teolog și filozof; a scris numeroase lucrări: comentarii la Vechiul Testament, lucrări apologetice, lucrări filozofice, în care abundă interpretarea alegorică.

112. Filon, *De congr. erud. gr.* 20; *Leg. alleg. III*, 244; *Quaest. in Gen.*, III, 19.

113. *Prov.*, 5, 20.

114. Filon, *De Cher.* 5; *De congr. erud. gr.* 2; *De mut. nom.* 77.

115. *Fac.*, 15, 5.

116. Filon, *De sacr. Ab. et C.*, 6; *Quod Deus s. i.*, 4; *De somn.*, I, 68, 168.

117. Filon, *De plant.*, 169.

foarte mare experiență și făcuse multe exerciții. 5. Numele celor trei patriarhi mai arată și altceva: arată că pecetea gnozei este stăpînă, cînd constă din natură, știință și exercițiu ¹¹⁸. 6. O altă imagine a celor spuse poate fi și Tamara, care s-a așezat la o răscruce de drumuri și făcea impresia unei prostituate; Iuda, care era iubitor de știință — că numele său se tîlcuiește: «puternic» — n-a lăsat-o necercetată și neexaminată și «s-a abătut la ea» ¹¹⁹; dar a păstrat mărturisirea în Dumnezeu. 32. 1. De aceea cînd Sarra era geloasă pe Agar, pentru că o depășise în cinste, Avraam, ca unul ce alesese din filozofia lumească numai ceea ce era folositor, a zis Sarrei: «*Iată slujnica ta în mîinile tale! Fă cu ea ce-ți va plăcea!*» ¹²⁰. Cu alte cuvinte Avraam a spus așa: «Iubesc știința lumească și pentru că este mai tînără și pentru că este slujnica ta; dar cinstesc și venerez știința ta, ca pe o stăpînă desăvîrșită». 2. «*Și Sara a necăjit-o pe Agar*» ¹²¹; cuvintele acestea sînt egale cu: a înțelepțit-o, a sfătuit-o. Deci bine spune Scriptura: «*Fiule, nu defăima învățăturile lui Dumnezeu, nici nu slăbi cînd ești certat de El; că pe cel pe care-l iubește Domnul, pe acela îl ceartă; și bate pe tot fiul pe care îl primește*» ¹²². 3. Dealtfel, dacă cercetăm textele de mai sus și din alte puncte de vedere ele ne arată și alte taine.

4. O spunem aici deschis: Filozofia are sarcina de a cerceta adevărul și natura existențelor — iar adevărul este acela despre care Domnul a spus: «*Eu sînt adevărul*» ¹²³ —; și iarăși: științele pregătitoare, care duc la odihna în Hristos, exercită mintea, deșteaptă priceperea, dînd naștere unei vioiciuni a spiritului pentru căutarea adevăratei filozofii. Cei inițiați ¹²⁴ descopăr adevărata filozofie; dar, mai bine spus, primesc filozofia cea adevărată de la Însuși Adevărul și o posedă.

CAPITOLUL VI

33. 1. Dispoziția sufletească pe care o dobîndești prin acest exercițiu pregătitor te ajută mult ca să vezi cele ce trebuie. Pentru minte, însă, exercițiul se face numai cu noțiunile intelectuale. Natura acestor noțiuni este de trei feluri: considerate în numărul lor, în mărimea lor și în putința de a fi exprimate. 2. Învățătura, întemeiată pe dovezi, sădește în sufletul celui care-și însușește învățătura o credință puternică

118. Filon, *De somn.*, I, 167; *De Abrah.*, 52.

119. *Fac.*, 38, 16.

120. *Fac.*, 16, 6.

121. *Fac.*, 16, 6.

122. *Prov.*, 3, 11—12.

123. *In.*, 14, 6.

124. Cei botezați.

și exactă, încît acela nu gîndește că ar putea fi altfel decît așa cum i s-a demonstrat și nici nu se lasă pradă celor care vor să-l înșele. 3. Cu ajutorul acestor științe pregătitoare, sufletul se curățește de impresiile sensibile și se înflăcărează, ca să poată întrezări cîndva adevărul. 4. «Dacă este păstrată o educație bună și o instrucție folositoare, atunci ele dau naștere la naturi bune; iar aceste naturi bune, dacă primesc la rîndul lor o instrucție asemănătoare, ajung încă mai bune decît cele dinaintea lor, atît cu privire la celelalte însușiri cît și în ce privește nașterea, așa precum se întîmplă și cu celelalte vietăți» ¹²⁵. 5. De aceea și Scriptura spune: «*Mergi la furnică, o, leneșule, și fii mai înțelept decît ea!*» ¹²⁶. Că furnica, în timpul secerișului, strînge hrană multă și felurită, ca să înfrunte amenințarea iernii ¹²⁷. 6. «*Sau mergi la albină și cunoaște cît este de lucrătoare!*» ¹²⁸. Că și albina culege mierea dintr-o întreagă livadă, dar face un singur fagure.

34. 1. Dacă te rogi în cămara ta, așa cum ne-a învățat Domnul ¹²⁹, închină-te cu duhul, să nu te rogi numai pentru casa ta, ci și pentru sufletul tău. Să te rogi ce hrană trebuie să-i culegi, cum și cîtă; ce hrană trebuie să-i aduni și să o depui; iar cînd trebuie s-o scoți, să te gîndești în ce scop. Că cei buni nu sînt buni prin natură, ci ajung buni prin instrucție și învățătură, ca doctorii și căpitani de corăbii. 2. Cu toții vedem îndeobște vița de vie și calul; dar numai agricultorul știe dacă vița de vie este bună sau rea pentru rod; și numai crescătorul de cai face cu ușurință deosebirea între un cal leneș și unul iute. 3. Sînt unii oameni care au mai multă aplicare spre virtute decît alții; și aceasta se vede în viață, că cei care au din naștere aceste însușiri depășesc pe ceilalți; 4. dar acest lucru nu-i o dovadă convingătoare că cei mai bine înzestrați vor ajunge desăvîrșiți în virtute, deoarece și cei rău înzestrați pentru virtute, dacă au parte de o educație bună, ajung de obicei oameni morali; și dimpotrivă, cei care se nasc cu însușiri bune ajung răi dacă sînt lăsați în părăsire. Că Dumnezeu ne-a creat prin fire sociali și drepti. 35.1. Dar pentru asta nu trebuie să spunem că dreptatea iese la iveală în noi numai din faptul că a fost pusă în noi de Dumnezeu; trebuie să înțelegem că, prin porunca lui Dumnezeu, natura bună, cu care am fost înzestrați la creație, capătă viață cînd sufletul prin învățătură a fost învățat să aleagă binele. 2. După cum spunem că este cu puțință să fii credincios fără să știi carte, tot așa mărturisim că nu-i cu puțință să înțelegi învățăturile credinței fără să fii instruit. A primi

125. Platon, *Statul*, IV, 424 A.

126. *Prov.*, 6, 6.

127. *Prov.*, 6, 8.

128. *Prov.*, 6, 8.

129. *Mt.*, 6, 6.

învățăturile bune și a respinge pe cele străine nu o poate face simpla credință, ci credința unită cu știința. 3. Dacă neștiința este lipsa de instrucție și de învățătură, atunci învățătura este știința lucrurilor dumnezeiești și omenești. 4. După cum poți trăi cinstit când ești sărac, tot așa poți trăi cinstit și când ești bogat; dar mărturisim că mai ușor și mai repede poți dobândi virtutea cu ajutorul unei instrucții pregătitoare, dar poți fi virtuos și fără ajutorul acestei instrucții pregătitoare; dar și atunci în primul loc vin cei care studiază și au «*simțurile exercitate*»¹³⁰. 5. Solomon spune: «*Ura dă naștere la sfadă*»¹³¹, «*iar învățătura păzește căile vieții*»¹³², ca să nu fim înșelați, ca să nu fim amăgiți de cei care spun viclenii spre vătămarea ascultătorilor. 6. Solomon spune iarăși: «*Învățătura lipsită de muștrare rățăcește*»¹³³. Trebuie, deci, să învățăm știința de a muștra, de a combate, ca să putem respinge păreri false ale sofistilor.

36. 1. Bine scrie și Anaxarh evdemonistul¹³⁴ în lucrarea lui *Despre împărăție*: «Multa știință folosește mult, dar și vatămă mult pe cel care o are; folosește omului deștept, dar vatămă cu ușurință pe cel ce grăiește orice cuvânt și înaintea oricui. Trebuie să știi să mășori împrejurările; aceasta este definiția înțelepciunii. Toți cei care vorbesc fără să țină seamă de împrejurări, chiar dacă spun lucruri bune, nu sînt socotiți înțelepți, ci nebuni»¹³⁵. 2. Iar Hesiod:

«Muzele, care fac pe bărbat foarte înțelept,
Minunat și cu voce tare»¹³⁶.

Hesiod numește «foarte înțelept» pe omul bogat în cuvinte; numește «cu voce tare» pe omul capabil; și «minunat» pe omul cu experiență și filozof, pe omul care cunoaște adevărul.

CAPITOLUL VII

37. 1. Se vede, dar, că științele pregătitoare ale elenilor ca și filozofia lor au venit de la Dumnezeu la oameni, nu ca un lucru esențial, ci așa cum cad ploile pe pământul cel bun, pe gunoaie și pe case. Și ploaia face să răsară la fel și iarba și grîul; iar pe morminte răsar și smochini și copaci obișnuiți; cele ce răsar la întîmplare o iau înaintea celor bune, că se bucură de aceeași putere a ploii, dar nu au aceeași

130. *Evr.*, 5, 14.

131. *Prov.*, 10, 13.

132. *Prov.*, 10, 18.

133. *Prov.*, 10, 18.

134. Anaxarh, filozof din Abdera (sec. IV î.e.n.), discipolul lui Democrit.

135. Anaxarh, *Fragm.* 1, Diels, *Vorsokrat.* 5, 239, 21.

136. Hesiod, *Fragm.* 197, Rzach.

frumusețe ca cele ce răsar din pământ gras, pentru că sau se usucă sau sînt smulse. 2. Se potrivește aici pilda seminței, pe care a tîlcuit-o Domnul¹³⁷. Că unul este lucrătorul pământului între oameni, Domnul, Care la întemeierea lumii a semănat semințele care răsar și hrănesc, Domnul, Care pogoară peste lume în fiecare timp, ca ploaia, cuvîntul Său dumnezeiesc; dar timpurile și locurile, care au primit semințele, au dat naștere la deosebiri de creștere a celor semănate¹³⁸. 3. Dealtfel plugarul nu seamănă numai grîu — deși grîul este de mai multe feluri — ci seamănă și celelalte semințe: orz, bob, mazăre, legume, semințe de zarzavaturi și semințe de flori. 4. Cultura arborilor aparține tot agriculturii; agriculturii aparțin lucrările din pepiniere, din grădinile cu pomi fructiferi, din grădinile cu fructe de sezon și în general din grădinile cu tot felul de pomi de orice natură și cu orice fel de fructe. 5. La fel este nu numai cu creșterea oilor, ci și cu creșterea vitelor, creșterea cailor, creșterea cîinilor, creșterea albinelor; și, ca să spun pe scurt, meseriile de a crește și a îngriji vitele se deosebesc mai mult sau mai puțin unele de altele, dar toate sînt folositoare vieții. 6. Prin filozofie nu înțeleg filozofia stoică, nici filozofia platonice, nici filozofia epicuriană sau aristotelică, ci tot ce s-a spus bun de fiecare din aceste filozorii, cînd au învățat dreptatea și știința unită cu evlavie. Acest ansamblu de doctrine alese îl numesc eu filozofie; dar toate ideile false ale filozofilor, ieșite din gînduri omenești, pe acestea nu le pot numi nici cînd dumnezeiești.

33. 1. Doresc să atrag atenția și asupra altui lucru: Oamenii care nu posedă nici o știință, chiar dacă duc o viață corectă, nu sînt desăvîrșiți numai prin faptul că fac bine; că ei fac binele la întîmplare. Sînt, însă, unii care, prin propria lor judecată, ajung unde trebuie, ajung la doctrina despre adevăr. «*Avraam nu s-a îndreptățit din fapte, ci din credință*»¹³⁹. 2. La sfîrșitul vieții lor oamenii, chiar dacă au făcut fapte bune, n-au nici un folos, dacă n-au avut credință. 3. Aceasta este și pricina pentru care Scripturile au fost traduse în limba greacă; au fost traduse ca grecii să nu poată spune că nu le-au cunoscut; că puteau afla adevărul chiar de la noi, dacă voiau. 4. Într-un fel vorbește cineva despre adevăr și în alt fel cînd vorbește însuși adevărul despre el și se tîlcuiește singur; altceva este un gînd despre adevăr și altceva este adevărul însuși; altceva este asemănarea cu adevărul și altceva adevărul în realitate; asemănarea cu adevărul se dobîndește prin învățătură și exercițiu; adevărul, prin putere și credință. 5. Învățarea cinstirii de

137. Mt., 13, 3—23.

138. Mt., 13, 3—8.

139. Rom., 4, 2—16.

Dumnezeu este dar; credința este har. Făcînd voia lui Dumnezeu, cunoaștem voia lui Dumnezeu. Scriptura spune: «*Deschideți porțile dreptății, ca intrînd în ele să laud pe Domnul*»¹⁴⁰. 6. Pentru că Dumnezeu mîntuie în felurite chipuri — că este bun — de aceea și căile care duc la dreptate sînt multe și felurite. Dar toate aceste căi duc la calea și poarta cea principală. Iar de cauți intrarea cea împărătească, intrarea cea adevărată, atunci vei auzi: «*Aceasta este poarta Domnului! Dreptii vor intra prin ea!*»¹⁴¹. 7. «Dintre multe porți deschise, numai poarta dreptății este poarta lui Hristos; toți care intră prin ea sînt fericiți și-și îndreaptă mersul lor în cuvioșie»¹⁴² gnostică. 8. Și iarăși Clement, în Epistola către Corinteni, spune textual, vorbind de diferitele însușiri ale celor pe care îi cinstește Biserica: «Să fie credincios, să fie puternic în a-și spune știința, să fie înțelept în deosebirea cuvintelor, să fie curat în fapte»¹⁴³.

CAPITOLUL VIII

39. 1. Artă sofistilor, pe care o rîvnesc elenii, este o abilitate intelectuală, care se bazează pe imaginație; cu ajutorul cuvintelor, artă sofistilor face să fie socotit adevărat ceea ce e fals. Pentru a convinge, sofistica se ajută cu retorica, iar pentru a birui în discuții, se ajută cu știința controverselor. Să se știe, însă, că științele acestea, retorica și știința controverselor, dacă nu sînt folosite împreună cu filozofia sînt cu totul vătămătoare. **2.** Platon a numit deschis sofistica o înșelăciune, iar Aristotel¹⁴⁴, urmîndu-l pe Platon, o declară hoție, pentru că sofistica fură cu probabilități toată lucrarea înțelepciunii și profesează o înțelepciune, pe care n-o practică. **3.** Și, ca să spun pe scurt, după cum retorica are ca punct de plecare verosimilul, ca temei argumentația, iar ca punct final convingerea, tot așa și știința controverselor are ca punct de plecare părerea, ca temei discuția, iar ca punct final victoria. **4.** Tot așa și sofistica are ca punct de plecare aparența; dar temeiul său este dublu: o parte o ia de la retorică și anume dezvoltarea subiectului, altă parte de la dialectică și anume forma interogativă; iar sfîrșitul sofisticii, scopul ei este să producă admirație, uimire. **5.** Dialectica, la rîndul ei, atît de lăudată în școli, nu este decît un exercițiu filozofic despre probabilități, în care cauți să-ți arăți puterea de contrazicere. Dar nici una din aceste arte nu urmărește căutarea adevărului. **40. 1.** Pe bună drep-

140. Ps., 117, 19.

141. Ps., 117, 19.

142. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, 48, 4, op. cit., p. 71.

143. Același, *Epistola I către Corinteni*, 48, 5, în op. cit., p. 71.

144. Aristotel nota 170 din C.

tate, deci, marele apostol, disprețuind aceste arte zadarnice ale cuvintelor, spune: «Dacă cineva nu vine cu cuvinte sănătoase, ci cu altă învățătură, acela s-a îngîmfat, neștiind nimic; ci fiind bolnav de dispute și de certuri de cuvinte, din care ies sfadă, invidie, hulă, bănuieli viclene, îndeletniciri deșarte de oameni stricați la minte și lipsiți de adevăr» ¹⁴⁵. 2. Vezi cât de aspru vorbește Pavel despre ei? Numește «boală» arta lor de a vorbi și a gândi; arta, cu care se laudă sofistii, fie ei eieni, sau barbari, cărora li-i dragă această artă rea și flecară. 3. Foarte frumos spune tragicul Euripide ¹⁴⁶ în piesa *Fenicienele*:

«Cuvîntul nedrept este bolnav în el însuși;

Are nevoie de leacuri înțelepte» ¹⁴⁷.

4. Cuvîntul mîntuitor este numit sănătos, pentru că este adevărul. Ce este sănătos rămîne totdeauna nemuritor, pe cînd despărțirea de ce este sănătos și dumnezeiesc este lipsă de Dumnezeuire și patimă aducătoare de moarte. 5. Acești sofisti sînt lupi răpitori, îmbrăcați în piei de oaie ¹⁴⁸; fac sclavi din oameni liberi; cu măiestria limbii lor corup sufletele; fură pe nevăzute, dar sînt vădiți ca hoți; se străduiesc să pună, prin viclenie și forță, mîna pe noi, socotindu-ne oameni simpli, pentru că nu putem să vorbim ca ei.

«Adeseori un bărbat lipsit de darul vorbirii,

Chiar dacă grăiește adevărul este biruit de unul cu vorbire frumoasă» ¹⁴⁹.

«Acum, însă, cele mai adevărate lucruri

Cad pradă gurilor care vorbesc cu ușurință

Încît nu le mai poți judeca cum trebuie judecate» ¹⁵⁰.

Acestea le grăiește tragedia. 2. Și așa sînt cei cărora le place controversa, fie că aparțin unei școli filozofice, fie că se exercită în arta dialectică. «Aceștia, după cum spune Scriptura, lasă jos arțarul de la războiul de țesut, fără să țeară ceva» ¹⁵¹; se dau în vînt să se ostenească zadarnic; osteneală, pe care apostolul a numit-o «amăgire a oamenilor și viclenie», capabile «spre uneltirea înșelăciunii» ¹⁵². 3. «Sînt, spune apostolul, mulți nesupuși, grăitori în deșert și amăgitori» ¹⁵³. Că nu s-a spus tuturora: «Voi sînteți sarea pămîntului» ¹⁵⁴. 4. Sînt unii din cei care au auzit cuvîntul dumnezeiesc care seamănă cu peștii

145. *I Tim.*, 6, 3—5.

146. Euripide, nota 190 din C.

147. Euripide, *Fenicienele*, 471—472.

148. *Mt.*, 7, 15.

149. Euripide, *Alexandru*, *Fragm.* 56.

150. Același, *Hipolit*, *Fragm.* 439.

151. *Agrapha*, ed. Resch, ed. 2, p. 181 ș.u.

152. *Ef.*, 4, 14.

153. *Tit*, 1, 10.

154. *Mt.*, 5, 13.

din mare ; aceştia, deşi au crescut de la naştere în apă sărată, au totuşi nevoie să mai fie săraţi. 5. Laud cuvintele tragediei, care spun :

«O, copile, se poate să fie mincinoase cuvintele rostite frumos
Şi frumuseţea spuselor să biruiască adevărul;
Dar nu-i aceasta ce se caută cu străşnicie,
Ci realitatea şi dreptatea. Cel care biruie prin elocinţă
Poate fi deştept; dar eu socot că totdeauna
Faptele sînt mai bune decît vorbele» ¹⁵⁵.

6. Niciodată să nu dorim să plăcem la toată lumea. Cele care plac mulţimii, noi să nu le săvîrşim ; iar cele pe care noi le ştim sînt departe de gusturile lor ¹⁵⁶. Apostolul spune : «Să nu căutăm mărire deşartă, întăritîndu-ne unii pe alţii, pizmuindu-ne unii pe alţii» ¹⁵⁷. 42. 1. Aşa spune şi Platon, iubitorul de adevăr, inspirat oarecum de Dumnezeu : «Eu sînt un astfel de om, că nu mă las convins de nici un cuvînt pînă ce nu-l judec a fi cel mai bun» ¹⁵⁸. 2. Platon ţine de rău pe cei care, fără minte şi fără ştiinţă, dau crezare simplelor păreri ¹⁵⁹. Că nu se cuvine să părăsim cuvîntul drept şi sănătos şi să credem pe cel care împrăştie minciuni. E rău să falsifici adevărul ; e bine, însă, să spui adevărul şi să gîndeşti realitatea. 3. Oamenii de bunăvoia lor se lasă lipsiţi de cele bune ; se lasă lipsiţi pentru că sînt sau furaţi sau înşelaţi sau constrînşi sau pentru că dau crezare unor cuvinte neadevărate. 4. Cel care dă crezare minciunii se păgubeşte singur de buna sa voie. Este furat cel care-şi schimbă părerea şi cel care uită ; pe unii îi fură timpul, pe alţii cuvîntul, fără să-şi dea seama. De multe ori eşti silit să-ţi schimbi părerea din pricina durerii, a mîhnirii, a dorinţei de a învinge, a mîniei ; şi, în sfîrşit, sînt înşelaţi cei care se lasă fermecaţi de plăcere sau sînt înspăimîntaţi de frică. Toate acestea se săvîrşesc fără de voce ; dar nici una din aceste pricini n-ar putea doborî nicicînd ştiinţa.

CAPITOLUL IX

43.1. Sînt unii oameni care se cred cu frumoase însuşiri intelectuale şi pretind că nu trebuie să ne ocupăm nici cu filozofia, nici cu dialectica şi nici nu trebuie să învăţăm ştiinţele naturale ; aceştia nu cer decît numai simpla credinţă. Este la fel cu a pretinde să nu te îngrijeşti de viaţa de vie şi totuşi să culegi struguri chiar de la început. 2. Dom-

155. Euripide, *Antiope*, Fragm. 206.

156. Epicur, *Fragm.* 187, Usener.

157. *Gal.*, 5, 26.

158. Platon, *Criton*, 46 B.

159. Platon, *Alcibiade*, II, 146 AC.

nul, interpretat alegoric, este vița de vie¹⁶⁰; din această viță de vie trebuie să culegem rodul cu osteneală, cu purtare de grijă și cu tehnica agricolă, făcută potrivit rațiunii. Trebuie să tăiem vița de vie, să o săpăm, să o legăm, să-i facem și celelalte lucrări; sînt de părere că avem nevoie apoi de cuțit de vie, de sapă și de celelalte unelte agricole pentru lucrarea viței de vie, ca să ne dea fructul acela bun de mîncare. 3. După cum în agricultură, ca dealtfel și în medicină, este bine și solid instruit acela care cunoaște cele mai felurite științe, pentru a putea face o agricultură mai bună și pe bolnavi deplin sănătoși, 4. tot așa și aici spun că este bine și solid instruit acela care știe tot ce se referă la adevăr, ca să culeagă din geometrie și din muzică și din gramatică și chiar din filozofie ceea ce este de folos, pentru a păstra neatacată credința. Este disprețuit atletul acela care intră la întrecerile atletice fără să fie puternic și bine pregătit. 44.1. Și iarăși lăudăm pe căpitanul de corabie cu multă experiență, care a văzut «orașele multor oameni»¹⁶¹, și pe doctorul care a vindecat pe mulți bolnavi. Unii ca aceștia sînt numiți oameni cu experiență. 2. Iar cel care pune orișice în legătură cu viața trăită în dreptate și aduce exemple și de la eleni și de la barbari, acela este un om cu multă experiență, este un om care caută urmele adevărului, este cu adevărat foarte înțelept; este ca piatra cu care se încearcă metalele — cum este piatra de Lidia¹⁶², care are tăria de a deosebi aurul fals de aurul curat —; este acela dintre noi, care știe multe, este gnosticul, capabil să facă deosebirea între sofistică și filozofie, între o artă de agrement și gimnastică, între arta culinară și medicină, între retorică și dialectică; și, împreună cu toate celelalte, știe să facă deosebirea între ereziile creștine și adevărul însuși. 3. Nu este oare de neapărată trebuință ca cel care filozofează asupra celor spirituale, care dorește să le dobîndească, să aibă parte de puterea lui Dumnezeu? Nu este oare de neapărată trebuință ca în cele două Testamente să facă deosebirea între ceea ce este folositor și cuvintele cu dublu înțeles, între ceea ce este folositor și expresiile omonime? 4. Printr-un cuvînt cu dublu înțeles, luat din Scriptură, Domnul a biruit pe diavol în timpul ispitirii în pustie¹⁶³. Eu, pornind de aici, nu văd cum poate fi diavolul descoperitorul filozofiei și al dialecticii, așa cum gîndesc unii, cînd el a fost biruit, fiind înșelat de un cuvînt cu dublu înțeles!

45. 1. Negreșit profeții și apostolii n-au cunoscut artele și științele care au dat naștere doctrinelor filozofice; totuși gîndirea Duhu-

160. *In.*, 15, 1.

161. Homer, *Odiseea*, I, 3.

162. Lidia, ținut în Asia Mică.

163. *Mt.*, 4, 4.

lui profetic și învățătoresc, care este exprimată acoperit și nu poate fi înțeleasă de toți, are nevoie, pentru a fi lămurită, de învățătura pe care o dau artele și științele. 2. Negreșit profeții și ucenicii Duhului au cunoscut gândirea aceea ; au înțeles, prin credință, ceea ce le-a spus Duhul ; dar cei neinstruiți nu pot înțelege spusele Duhului. 3. Scriptura spune : «*Scrie de două ori poruncile, în voința ta și în știința ta, ca să răspunzi cuvintele adevărului celor care te întreabă*»¹⁶⁴. 4. Care este știința de a răspunde ? Aceea de a întreba ! Iar aceasta este dialectica. 5. Ce dar ? Oare vorbirea nu este faptă și fapta nu se naște din cuvânt și rațiune ? Dacă nu facem cu ajutorul rațiunii o faptă, atunci o facem fără să ne gândim. Fapta rațională se săvârșește potrivit voinței lui Dumnezeu. «*Și nimic nu s-a făcut fără El*»¹⁶⁵ spune Scriptura, fără Cuvântul lui Dumnezeu. Oare n-a făcut Domnul pe toate cu Cuvântul ? 6. Lucrează și dobitoacele, dar sînt mîinate de constrîngerea fricii. Oare așa numiții ortodoxaști¹⁶⁶ nu fac fapte bune, fără să știe ce fac ?

CAPITOLUL X

46. 1. De aceea Mîntuitorul, luînd pîinea, mai întîi a vorbit și a mulțumit ; apoi, frîngînd pîinea, a dat-o¹⁶⁷, ca să mîncăm în chip rațional și, cunoscînd Scripturile, să viețuim în ascultare. 2. După cum cei care se folosesc de cuvinte rele nu se deosebesc întru nimic de cei care fac fapte rele — căci calomnia are ca slugă sabia, iar hula aduce întristare ; din pricina lor vin în viață turburări ; că ele sînt fapte ale cuvintelor rele — tot așa și cei care folosesc cuvinte bune se apropie de cei care săvîrșesc fapte bune. 3. Cuvintele cîștigă sufletul și-l îndreaptă spre frumusețea morală. Fericit este deci cel care-i dibaci în amîndouă ! Cel care face bine, însă, nu trebuie hulit de cel care poate vorbi bine ; și nici nu trebuie ținut de rău cel care vorbește bine de cel care-i destoinic să facă bine. Că și unul și altul lucrează potrivit însușirilor lui. 4. Ceea ce arată unul cu fapta, aceea o arată celălalt cu cuvîntul, pregătind și unul și altul drumul spre fapta cea bună și ducînd pe ascultători spre facerea de bine. Există și cuvînt mîntuitor, după cum există faptă mîntuitoare. Dreptatea, însă, nu se împlinește fără a folosi cuvîntul. 47. 1. După cum dispare fapta bună dacă înlăturăm pe cel ce face binele, tot așa și ascultarea și credința dispar, dacă nu primim nici porunca și nici pe cel care explică porunca. Acum,

164. Prov., 22, 20—21.

165. In., 1, 3.

166. Ortodoxast — cel care are păreri sănătoase.

167. Mt., 26, 26 ; Mc., 14, 22 ; Lc., 22, 19 ; 24, 30 ; 1 Cor., 11, 23—24.

însă, din pricina ajutorului reciproc, sîntem bogați și în cuvinte și în fapte. 2. Trebuie să îndepărtăm cu totul de la noi controversa și sofistica, căci cuvintele sofistilor nu numai că înșeală și fură pe mulți, dar le fac și silnicie; și adeseori se ajunge la o victorie cadmiană¹⁶⁸. 3. Dar mai mult decît orice este adevărat cuvîntul psalmului: «*Dreptul va fi viu pînă în sfîrșit; nu va vedea stricăciune, cînd va vedea pe înțelepți murind*»¹⁶⁹. Pe cine îi numește psalmitul «înțelepți»? Ascultă! O spune înțelepciunea lui Iisus: «*Nu este înțelepciune știința răutății*»¹⁷⁰. Iisus al lui Sirah vorbește aici de înțelepciunea pe care au născocit-o retorica și dialectica. 4. «*Căuta-vei înțelepciune la cei răi și nu vei găsi*»¹⁷¹. Dar dacă mă întrebi iarăși: Care este atunci înțelepciunea?, îți răspunde Scriptura: «*Gura dreptului picură înțelepciune*»¹⁷². În chip echivoc sofistica se numește înțelepciune așa cum e numit și adevărul. 48. 1. Socot că eu trebuie negreșit să trăiesc după învățătura Cuvîntului și să înțeleg poruncile Lui. Nu rîvnesc cumva să fiu elocvent; mi-i de ajuns dacă fac înțelese gîndurile mele. Nu mă interesează ce nume au să poarte cele pe care vreau să le scriu. Știu bine că lucrul cel mai de seamă este să mă mîntuiesc și să ajut pe cei care doresc cu tărie să se mîntuiască, nu să pun unele lîngă altele cuvinte mici, ca niște podoabe. 2. În lucrarea *Statul* a lui Platon, pitagorianul spune: «*Dacă nu vei căuta să te dai în vînt după cuvinte, vei fi la bătrînețe o comoară de înțelepciune*»¹⁷³. 3. Iar în *Teetet* vei găsi iarăși aceste cuvinte: «*Neglijența în folosirea cuvintelor și a expresiilor, ca și în prezentarea lipsită de exactitate, nu este de cele mai multe ori vulgară; mai degrabă contrarul este un lucru nepotrivit; uneori este chiar de neapărată trebuință să nu te îngrijești de stil*»¹⁷⁴. 4. Același gînd l-a spus Scriptura în cît mai puține cuvinte cu putință: «*Să nu fii mult în cuvinte*»¹⁷⁵. Cuvintele sînt ca haina pe trup, iar faptele sînt trupul și nervii. Nu trebuie, dar, să punem grija de haină mai presus de mîntuirea trupului. 5. Cel care a ales viața cea adevărată nu trebuie să ducă numai o viață simplă, ci trebuie ca și cuvîntul lui să fie simplu și necăutat; că noi îndepărtăm din viața noastră luxul și desfătarea ca înșelătoare și nebunești, așa precum îndepărtau din viața

168. Cadmia, citadela Tebei, zidită de Cadmos. Victorie cadmiană, adică o victorie dezastruoasă și pentru învingători și pentru învinși, așa cum a fost în Cadmia lupta celor doi frați, Eteocle și Polinice, fiii lui Edip, care în luptă s-au ucis reciproc.

169. Ps., 48, 8—9.

170. *Înt. Sir.*, 19, 19.

171. *Prov.*, 14, 6.

172. *Prov.*, 10, 32.

173. Platon, *Statul*, 261 E.

174. Platon, *Teetet*, 184 BC.

175. *Iov.* 11, 3.

lor vechii lacedemonieni parfumul și porfira, socotind ca numind pe bună dreptate înșelătoare și hainele, înșelătoare și parfumurile. Nici nu e mai bună mâncarea pregătită cu mai multe dresuri decât mâncarea pregătită numai cu alimente nutritive; și nici nu e folositor cuvîntul care poate să încînte mai mult pe ascultători decât să le folosească. 6. Pitagora ne sfătuiește să socotim mai agreabile muzele decât sirenele ¹⁷⁶; ne învață să practicăm înțelepciunea fără să urmărim plăcerea și demonstrează că orice fel de distracție este înșelătoare. E de ajuns că un om a trecut pe lîngă sirene ¹⁷⁷; e de ajuns că un alt om a răspuns sfinxului ¹⁷⁸; stă în voința voastră, să nu mai fie un altul. 49. 1. Nu trebuie, deci, «să lățim filacteriile» ¹⁷⁹, umblînd cîndva după slavă deșartă; că îi este de ajuns gnosticului dacă găsește numai un singur ascultător. 2. Putem asculta și pe Pindar Beoțianul ¹⁸⁰, care spune:

«Să nu-ți reverși spre toți cuvîntul din bătrîni;
Uneori căile tăcerii sînt foarte credincioase;
Iar cuvîntul cel mai bun ajunge boldul luptei» ¹⁸¹.

3. Foarte bine și cu tărie ne sfătuiește fericitul apostol: «Să nu vă certați pe cuvinte fără nici un folos spre ruinarea celor ce ne aud ¹⁸², feriți-vă de deșartele vorbe lumești; că cei ce le grăiesc vor ajunge tot mai mult la nelegiuire; iar cuvîntul lor va roade ca o cangrenă» ¹⁸³.

176. Pitagora, *Sent.* 12, Mullach, FPG, I, 500.

177. Ulise, Homer, *Odiseea*, XII, 165 ș.u.

178. Edip. — Edip, fiul lui Laios, regele Tebei, și al Iocastei. Un oracol îi prezisese lui Laios că dacă va avea un fiu, acesta își va omorî tatăl și se va însura cu mama. Laios a avut un fiu, pe Edip. Pentru a evita împlinirea oracolului, Laios l-a dus în muntele Citerom și l-a lăsat acolo. Păstorii au găsit copilul și l-au dus lui Polib, regele Corintului, care l-a crescut ca pe fiul său. Cînd a crescut mare, Edip a vrut să afle misterul nașterii sale. S-a dus și a consultat oracolul de la Delfi, care l-a sfătuit să nu se mai întoarcă în țara sa, ca să nu se îplinească oracolul de a ucide pe tatăl său și a se însura cu mama sa. Edip a fugit din Corint și a luat drumul spre Beoția. Pe drum, la o răscruce, s-a întîlnit cu un bătrîn; s-a luat la ceartă cu el și l-a ucis, fără să știe cine-i. Era Laios, tatăl său. Aproape de Teba, s-a întîlnit cu sfinxul, care punea trecătorilor întrebări cu cheie și mîncă pe cei care nu puteau răspunde întrebărilor sale. Edip a răspuns întrebării sfinxului, l-a omorît pe sfinx, a fost proclamat regele Tebei, pentru că a scăpat țara de sfinx, și s-a căsătorit cu regina văduvă a Tebei, cu Iocasta, mama lui. Astfel s-a împlinit oracolul. A avut doi fii, pe Eteocle și Polinice și două fete, pe Antigona și Ismena. S-a abătut asupra Tebei ciuma; pentru îndepărtarea ciumei oracolul a poruncit să fie descoperit ucigașul regelui Laios. Edip a dat poruncă să fie căutat ucigașul; și așa, încetul cu încetul, Edip a dezlegat misterul nașterii sale. De disperare Iocasta s-a spînzurat, iar Edip și-a scos ochii. Cu privire la moartea lui Edip sînt mai multe versiuni; după una, a rămas mai departe regele Tebei și a murit în război; după altă versiune a fost alungat de Creon, fratele Iocastei, care a ajuns regele Tebei; fiind expulzat, a fost condus de fiica sa Antigona, refugiindu-se în Atica; în sfîrșit, după o altă versiune a fost întemnițat de cei doi fii ai lui, de Eteocle și Polinice; Edip i-a blestemat; blestemul tatălui a făcut din cei doi frați dușmani de moarte, s-au luat la luptă și s-au ucis unul pe altul.

179. *Mt.*, 23, 5.

180. Pindar, nota 187 din C.

181. Pindar, *Fragm.* 180, Schroeder.

182. *2 Tim.*, 2, 14.

183. *2 Tim.*, 2, 16—17.

CAPITOLUL XI

50. 1. Aceasta este «înțelepciunea lumii, care-i nebunie înaintea lui Dumnezeu»¹⁸⁴; iar «Domnul cunoaște că gândurile acestor înțelepți sînt deșarte»¹⁸⁵. Așadar «nimeni să nu se laude»¹⁸⁶ că stă înaintea tuturor cu gîndirea sa omenească. 2. Bine este scris în proorocul Ieremia : «Să nu se laude cel înțelept cu înțelepciunea lui, să nu se laude cel tare cu tăria lui, să nu se laude cel bogat cu bogăția lui, ci întru aceasta să se laude cel ce se laudă : că înțelege și cunoaște că Eu sînt Domnul, Cel ce fac milă și judecată și dreptate pe pămînt ; că în acestea este voia Mea, zice Domnul»¹⁸⁷. 3. Iar apostolul zice : «Ca să nu ne încredem în noi înșine, ci în Dumnezeu, Cel ce înviază morții, Care de la o moarte ca aceasta ne-a izbăvit pe noi»¹⁸⁸, ca să nu fie credința noastră în înțelepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu¹⁸⁹. Cel duhovnicesc le judecă pe toate, dar el nu este judecat de nimeni»¹⁹⁰. 4. Aud, însă, și aceste cuvinte ale lui : «Iar acestea le spun ca să nu vă amăgească cineva cu cuvinte ademenitoare»¹⁹¹ și nici să se strecoare pe furiș «hoțul»¹⁹². 5. Și iarăși : «Vedeți să nu vă fure cineva cu filozofia și cu amăgirea deșartă după predania oamenilor, după stihiiile lumii și nu după Hristos»¹⁹³. 6. Prin aceste cuvinte Pavel nu vorbește de rău toată filozofia, ci filozofia epicuriană — de care aminteste în Faptele Apostolilor¹⁹⁴, care tăgăduiește pronia lui Dumnezeu și divinizează plăcerea — precum și orice altă filozofie care cinstește stihiiile lumii ; filozofia aceea care nu pune mai presus de stihii o cauză creatoare și nici nu postulează un creator. 51. 1. Dar și stoicii, că Pavel îi menționează și pe ei¹⁹⁵, spun că Dumnezeu este corp, pentru că se află chiar în cea mai de necinste materie ; nu gîndesc, însă, cum trebuie. 2. Pavel numește «predanie omenească» această jonglerie logică. De aceea scrie : «Fugiți de căutările¹⁹⁶ tinerești»¹⁹⁷, că niște poftede discuții ca acestea sînt copilărești. Că spune filozoful Platon : «Vir-

184. 1 Cor., 3, 19.

185. Ps., 93, 11 ; 1 Cor., 3, 20.

186. 1 Cor., 3, 21.

187. Ier., 9, 22—23.

188. 2 Cor., 1, 9—10.

189. 1 Cor., 2, 5.

190. 1 Cor., 2, 15.

191. Col., 2, 4.

192. Col., 2, 8.

193. Col., 2, 8.

194. Fapte, 17, 18.

195. Fapte, 17, 18.

196. Clement are ζητήσεις în loc de επιθυμίας, cum este în Noul Testament.

197. 2 Tim., 22.

tutea nu-i un lucru copilăresc»¹⁹⁸; 3. iar după Gorgias Leontinul¹⁹⁹ «lupta noastră are nevoie de două virtuți: de îndrăzneală și de înțelepciune, de îndrăzneală, ca să ținem piept primejdiei și de înțelepciune, ca să putem dezlega enigmele»²⁰⁰. Învățătura noastră este ca strigarea crainicului de la jocurile olimpice, care cheamă la întreceri pe cel ce vrea să ia parte la întreceri, dar încununează pe cel ce poate birui. 4. Cuvîntul lui Dumnezeu nu vrea ca cel ce crede să fie nepăsător față de adevăr, să fie leneș. «Căutați și veți afla»²⁰¹ spune El; iar căutarea te face să găsești; Cuvîntul lui Dumnezeu izgonește vorbăria deșartă și hotărăște să ne însușim contemplația, care întărește credința. 5. Apostolul zice: «Aceasta o spun, pentru ca să nu vă amăgească cineva cu cuvinte ademenitoare»²⁰², adică: sînteți învățați și instruiți ca să puteți deosebi cele ce vi se spun și să puteți răspunde celor care vă atacă. 52. 1. «Așadar cum ați primit pe Iisus Hristos Domnul, așa să umblați în El, fiind înrădăcinați și zidiți în El și întăriți în credință»²⁰³ — iar tăria credinței înseamnă convingerea deplină —. «Vedeți să nu vă fure cineva» de la credința cea întru Hristos «cu filozofia și cu amăgirea deșartă», care înlătură pronia lui Dumnezeu, «după predania oamenilor»²⁰⁴. 2. Că filozofia aceea care este după predania dumnezeiască vorbește despre pronia dumnezeiască și o întărește; dacă se înlătură pronia lui Dumnezeu, întruparea Mîntuitorului este basm, iar noi umblăm «după stihiiile lumii și nu după Hristos»²⁰⁵. 3. Învățătura lui Hristos cinstește pe Creator ca Dumnezeu și întinde pronia lui Dumnezeu pînă la cele mai mici existențe; ne învață că elementele, potrivit naturii lor, sînt schimbătoare și create; ne învață să viețuim în așa fel încît să ne asemănăm pe cît putem lui Dumnezeu și să primim iconomia mîntuirii ca principiu conducător al întregii noastre educații și instrucții. 4. Unii filozofi cinstesc stihiiile lumii; Diogene²⁰⁶ cinstește aerul; Tales²⁰⁷, apa; Hipas²⁰⁸, focul; alții pun atomii ca principii ale lumii; aceștia poartă numele de filozofi, dar sînt niște omuleți atei și niște oameni iubitori de plăceri. 53. 1. Aposto-

198. Textul acesta nu se găsește la Platon.

199. Gorgias, filozof și retor grec (c. 487—c. 380 î. e. n.), a scris diferite lucrări, în care susține că totul nu-i decît o părere. Platon și-a bătut joc de el în dialogul care-i poartă numele.

200. Gorgias, *Fragm.* 8, Diels, *Vorsokr.* 5, ed. 2, 287, 7.

201. *Mt.*, 7, 7.

202. *Col.*, 2, 4.

203. *Col.*, 2, 6—7.

204. *Col.*, 2, 8.

205. *Col.* 2, 8.

206. Diogene, nota 569 din C.

207. Tales din Milet, nota 567 din C.

208. Hipas, nota 571 din C.

lul spune : «De aceea mă rog ca dragostea voastră să prisosească din ce în ce mai mult în cunoaștere și în toată înțelegerea, ca să cercetați cele ce se deosebesc» ²⁰⁹ ; «pentru că atunci când eram prunci, spune același apostol, eram robiți sub stihiiile lumii ²¹⁰ ; pruncul, chiar dacă este moștenitor, nu se deosebește întru nimic de rob, pînă la vremea rînduită de tatăl său» ²¹¹. 2. Așadar și filozofii sînt prunci atîta vreme cît nu sînt făcuți bărbați de Hristos. «Fiul roabei nu va moșteni cu fiul celei slobode» ²¹² ; dar, deși nu este sămînța lui Avraam din făgăduință, a primit totuși același dar ²¹³. 3. «Hrana cea tare este a celor desăvîrșiți, care au simțurile învățate prin obișnuință să deosebească binele de rău ²¹⁴. Că oricine se hrănește cu lapte este nepriceput în cuvîntul în-dreptățirii» ²¹⁵, pentru că este prunc și nu cunoaște învățătura pe temeiul căreia a crezut și lucrează și nici nu poate să și-o explice. 4. Apostolul spune : «Încercați-le pe toate și țineți ce este bun» ²¹⁶ ; spune aceste cuvinte celor duhovnicești, care cercetează pe toate cele spuse potrivit adevărului, să vadă dacă ele aparțin aparenței sau aparțin într-adevăr adevărului. 54. 1. «Învățătura, care nu-i însoțită de muștrare, rătăcește ²¹⁷ ; iar bătăile și muștrările dau înțelepciune» ²¹⁸. Negreșit muștrările sînt făcute cu dragoste. «Inima dreaptă caută cunoștință» ²¹⁹, pentru că «cel ce caută pe Dumnezeu va găsi cunoștința cu dreptate ; iar cei care L-au căutat pe Dumnezeu în chip drept au găsit pace» ²²⁰. 2. «Și voi cunoaște, spune apostolul, nu cuvîntul celor ce s-au smerit, ci puterea» ²²¹. Cu aceste cuvinte apostolul muștră pe cei care par înțelepți, care își închipuie că sînt înțelepți, dar nu sînt. 3. Că a spus apostolul : «Nu în cuvînt stă împărăția lui Dumnezeu» — nu-i vorba de cuvîntul cel adevărat, ci de cuvîntul probabil, cel fără consistență — «ci în putere» ²²², că numai adevărul este puternic. 4. Și iarăși : «Iar dacă i se pare cuiva că știe ceva, acela încă n-a cunoscut cum se cade să cunoască» ²²³ ; adevărul niciodată nu îngîmfă, ci pă-

209. *Fil.*, 1, 9.

210. *Gal.*, 4, 3.

211. *Gal.*, 4, 1—2.

212. *Gal.*, 4, 30.

213. *Fac.*, 21, 12—13 ; 25, 6.

214. *Evr.*, 5, 14.

215. *Evr.*, 5, 13.

216. *1 Tes.*, 5, 21.

217. *Prov.*, 10, 18.

218. *Prov.*, 29, 15.

219. *Prov.*, 27, 21.

220. *Prov.*, 16, 8.

221. *1 Cor.*, 4, 19.

222. *1 Cor.*, 4, 20.

223. *1 Cor.*, 8, 2.

rerea, pe care o are cineva, că el cunoaște adevărul ; ea îl umple de semeție, pe cînd «dragostea zidește» ²²⁴, pentru că dragostea n-are legătură cu părerea, ci cu adevărul. De aceea spune Pavel : «Dacă cineva iubește pe Dumnezeu, acela este cunoscut de Dumnezeu» ²²⁵.

CAPITOLUL XII

55. 1. Pentru că, potrivit judecății celui care-și dă seama de măreția învățăturii Cuvîntului, tradiția nu este obștească și nici la îndemîna tuturor, de aceea trebuie păstrată secretă «înțelepciunea care se vorbește în taină» ²²⁶, pe care ne-a predat-o Fiul lui Dumnezeu. 2. Profetul Isaia și-a făcut curată limba cu foc ²²⁷ ca să poată spune vedenia ; noi trebuie să ne curățim nu numai limba, ci și auzul, dacă voim să încercăm a participa la adevăr. 3. Lucrul acesta m-a împiedicat să scriu și încă și acum ezit ; că a zis Domnul : «Să nu aruncați măr-găritarele înaintea porcilor, ca nu cumva să le calce în picioare și întorcîndu-se să vă sfîșie» ²²⁸. 4. Că este greu să expui învățăturile cu adevărat curate și strălucitoare ale luminii celei adevărate înaintea unor auditori care se aseamănă cu porcii, care sînt neinstruiți ; că nu este ceva mai ridicol decît a spune astfel de lucruri mari mulțimii, după cum iarăși nu este ceva mai minunat și mai inspirat decît a le spune unor oameni capabili să le înțeleagă. 56. 1. «Omul firesc nu primește pe cele ale Duhului lui Dumnezeu, că sînt pentru el nebunie» ²²⁹, iar «cei înțelepți nu spun în afară ce se discută în consiliu» ²³⁰. 2. Dar Domnul spune : «Ce auziți la ureche propoveduiți de pe case» ²³¹.

Prin aceste cuvinte, Domnul poruncește să primim tradițiile ascunse ale adevăratei gnoze, tradiții interpretate înalt și minunat ; și precum le-am auzit la ureche, tot așa să le și dăm celor cărora se cuvine ; dar a poruncit să nu dăm tuturoră fără deosebire cele ce-au fost spuse ucenicilor în pilde. 3. În lucrarea aceasta a mea de amintiri, adevărul este semănat într-adevăr ici și colo, fără o ordine anumită, ca să scape celor care ciugulesc ca gaițele. Dar dacă va avea parte de un plugar bun, fiecare din cele semănate va răsări și va arăta grîul.

224. 1 Cor., 8, 1.

225. 1 Cor., 8, 3.

226. 1 Cor., 2, 7.

227. Is., 6, 6—7.

228. Mt., 7, 6.

229. 1 Cor., 2, 14.

230. Prov., 24, 7—8.

231. Mt., 10, 27.

CAPITOLUL XIII

57. 1. Adevărul este unul singur; minciuna are mii de abateri. Întocmai ca bacantele care au tăiat în bucăți trupul lui Penteu²³² și l-au împărțit, luînd fiecare cîte o parte, tot așa și școlile filozofice, atît cele barbare cît și cele elene, au fiecare cîte o parte de adevăr, dar se laudă că fiecare posedă adevărul în întregime. Socot, însă, că, odată cu răsăritul luminii²³³, toate se luminează. 2. Așadar toți filozofii, și eleni și barbari, toți cîți au dorit să afle adevărul, au arătat unii nu puțin, alții o parte, dacă au avut ceva din învățătura despre adevăr. 3. Eternitatea are strîns în ea pe scurt și viitorul și prezentul, dar și trecutul; cu mult mai mult, însă, și mai puternic decît eternitatea, adevărul adună semințele proprii, chiar dacă au căzut pe pămînt străin. 4. Vom găsi că foarte multe din ideile școlilor filozofice, chiar dacă par a nu se asemana unele cu altele, dau totuși în general mărturie de adevăr și formează o unitate, fie ca membre, fie ca părți, fie ca speță, fie ca gen; negreșit nu acele școli filozofice care spun prostii, care curmă înlănțuirea naturală a gîndirii și scot afară rațiunea, ca apartamentele femeilor pe bărbat. 5. La un instrument muzical coarda care cîntă subțire este contrară celei care cîntă gros, dar amîndouă fac armonia; la numere, numărul cu soț este deosebit de cel fără soț, dar amîndouă aparțin aritmeticii, așa precum, în geometrie cercul, triunghiul, tetragonul și toate celelalte forme geometrice se deosebesc unele de altele. Dar și în întreg universul, toate părțile universului, chiar dacă se deosebesc unele de altele, păstrează totuși înrudirea cu întregul. 6. Tot așa și filozofia barbară sau elenă a tăiat în bucăți veșnicul adevăr, nu adevărul mitului lui Dionisos²³⁴, ci adevărul teologiei de totdeauna, al Cuvîntului celui real. Iar omul care unește iarăși bucățile tăiate și aduce la unitate desăvîrșită Cuvîntul, acela, o știu bine, va contempla, fără primejdie de a rătăci, adevărul. 58. 1. În Ecleziașt este scris: «*Și au întrecut în înțelepciune pe cei care au fost înainte de mine în Ierusalim; și inima mea a văzut multe; am cunoscut înțelepciunea, gnoza, pildele și știința. Că și aceasta este voința Duhului; că în mulțimea înțelepciunii este mulțime de gnoză*»²³⁵. 2. Omul care este destoinic în orice fel de înțelepciune, acela este propriu vorbind gnostic. La fel este

232. Penteu, regele Tebei, fiul lui Ehion și Agave, s-a împotrivit introducerii cultului orgiac al lui Dionisos; zeul mîniat i-a luat mințile mamei sale și aceasta împreună cu bacantele l-au tăiat în bucăți pe Penteu, crezînd că e o fiară sălbatică. Piesa *Bacantele* a lui Euripide tratează acest subiect.

233. Cu venirea lui Hristos.

234. Despre mitul lui Dionisos în C, 17, 2.

235. *Ecl.*, 1, 16—18.

scris : «*Prisosința cunoașterii înțelepciunii dă viață celui care o are*»²³⁶.
 3. Și iarăși fac și mai lămurite cele spuse de cuvintele acestea : «*Toate sînt netede celor deștepți*» — prin «toate» vrea să spună : și filozofia elenă și filozofia barbară ; că numai una din ele nu înseamnă «toate» — și drepte celor care au puterea de înțelegere. 4. *Alegeți învățătura și nu argintul, gnoza mai mult decît aurul încercat ; alegeți puterea de înțelegere mai mult decît aurul curat ; mai bună este înțelepciunea decît pietrele prețioase ; tot ce este scump nu e vrednic de ea*»²³⁷.

CAPITOLUL XIV

59. 1. Elenii spun că după Orfeu²³⁸ și Lin și după cei mai vechi poeți ai lor, primii care au fost admirați pentru înțelepciunea lor au fost așa-numiții cei șapte înțelepți, între care patru erau din Asia : Tales din Milet, Bias Prieneul²³⁹, Pitac Mitilineul²⁴⁰ și Cleobul Lindianul²⁴¹ ; doi erau din Europa : Solon Atenianul și Hilon Lacedemonianul²⁴² ; ca al șaptelea înțelept unii spun că este Periandru Corinteanul²⁴³, alții Anaharsis Scitul²⁴⁴, 2. alții Epimenide Cretanul²⁴⁵, pe care apostolul Pavel îl cunoaște ca profet grec și de care menționează în *Epistola către Tit*, zicînd așa : «*Zis-a unul dintre ei, profet al lor, așa : «Cretanii sînt pururea mincinoși, figuri rele, pîntece leneșe ; și mărturia aceasta este adevărată*»²⁴⁶. 3. Vezi că Pavel spune că profeții greci au pus în scrierile lor ceva adevăr ? Vezi că Pavel, cînd scrie pentru a zidi și pentru a întoarce la credință, nu se rușinează să folosească poemele grecilor ? 4. În *Epistola către Corinteni* — că exemplul citat mai

236. *Ecl.*, 7, 13.

237. *Prov.*, 8, 9—11.

238. Orfeu, nota 5 din C.

239. Bias Prieneul (sec. VI î. e. n.) era prietenul dreptății. Cînd armatele lui Cyrus au intrat în Priena, locuitorii au fugit, cărîndu-și averile lor. Bias, deși foarte bogat, nu și-a luat nimic cu el ; fiind întrebat pentru ce, a răspuns : «Eu port totul cu mine» ; socotea adică gîndirea și cunoștințele sale cea mai mare avere.

240. Pitac Mitilineul, nota 130 din P III.

241. Cleobul Lindianul, un personaj puțin misterios, căruia i se atribuie cîntece și întrebări enigmatice, puse în versuri, în număr de trei mii.

242. Hilon Lacedemonianul (sec. VI î. e. n.) a fost eforul Spartei. Se spune că a murit cînd a văzut că fiul său a luat un premiu la jocurile olimpice.

243. Periandru Corinteanul, tiranul Corintului (629—585 î. e. n.), și-a apropiat locuitorii țării prin măsuri înțelepte, a încurajat comerțul și artele ; i se atribuie proiectul străpungerii istmului Corint. Cu toată înțelepciunea sa, era foarte violent.

244. Anaharsis Scitul, filozof scît (sec. VI î. e. n.), prieten cu Solon și Periandru Corinteanul, a fost celebru în Grecia prin gîndirea lui despre oameni și lucruri. Cînd s-a întors în Sciția a vrut să introducă cultul zeiței Demetra printre sciți, dar regele Saulius, fratele său, l-a omorît pentru această impietate.

245. Epimenide, nota 143 din C.

246. *Tit*, 1, 12—13.

sus nu-i singurul — vorbind despre învierea morților, Pavel folosește un vers iambic din tragicii greci, spunând : *Care-mi este folosul ? Dacă morții nu învie, să mâncăm și să bem, că mâine vom muri ! Nu vă înșelați.*

«Vorbele rele strică obiceiurile bune» ²⁴⁷.

5. Unii au așezat printre cei șapte înțelepți pe Acusilau din Argos ²⁴⁸, iar alții pe Ferechide din Siros ²⁴⁹. Platon pune în locul lui Periandru pe Mison ²⁵⁰ din Hen ²⁵¹, că Platon nu-l socotea pe Periandru vrednic de a fi numit înțelept, pentru că a fost tiran ²⁵². 60. 1. Voi arăta puțin mai târziu că înțelepții greci au trăit mai târziu de Moise. Acum trebuie să cercetăm filozofia lor, care este și influențată de evrei și enigmatică. 2. Filozofilor greci le plăcea să facă propozițiuni scurte atunci când dădeau sfaturi ; că le socoteau foarte folositoare. Platon spune că în vechime acest fel de vorbire era râvnit îndeobște de toți grecii, dar în special de lacedemonieni și de cretani, care aveau cele mai bune legi.

3. Unii atribuie lui Hilon dictonul : «Cunoaște-te pe tine însuși !». Hameleon ²⁵³ în lucrarea lui *Despre zei* ²⁵⁴ îl atribuie lui Tales, iar Aristotel ²⁵⁵ Pitiei ²⁵⁶. 4. Se poate ca acest dicton să fie o poruncă de a căuta gnoza. Că fără cunoașterea ființei întregului este cu neputință cunoașterea părților. Trebuie, dar, să căutăm să aflăm cum s-a făcut lumea ; și prin această cunoaștere ne este cu putință să cunoaștem și natura omului. 61. 1. Și iarăși, tot lui Hilon i se atribuie dictonul : «Nimic mai mult !». Straton ²⁵⁷ în scrierea sa *Despre invenții* atribuie acest dicton lui Sodom Tegeatul ²⁵⁸. Didim ²⁵⁹ îl atribuie lui Solon ; iar dictonul : «Cel mai bun lucru este măsura» Didim îl atribuie lui Cleobul ²⁶⁰. 2. Cleomene în lucrarea *Despre Hesiod* spune dictonul : «Fă-te girant și nenorocirea te paște !». Dictonul acesta a fost enunțat mai înainte de Homer sub această formă :

247. 1 Cor., 15, 32—33. — Versul este din Menandru, *Tais*, *Fragm.* 218, CAF, III, 62 ; după alții din Euripide, *Fragm. inc.* 1024.

248. Acusilau, istoric grec, sec. V î.e.n.

249. Ferechide, filozof grec, născut în insula Siros, (sec. VI î. e. n.).

250. Mison, filozof grec, contemporan cu Solon.

251. Hen, oraș în Laconia sau Oeta.

252. Platon, *Protagora*, 343 A.

253. Hameleon, filozof peripatetic, cunoscut istoric literar și filozof (sec. IV î. e. n.).

254. Hameleon, *Fragm.* 36, Koeoke.

255. Aristotel, *Fragm.* 3, Rose.

256. Pitia, nota 366 din C.

257. Straton, supranumit Fizicianul, filozof grec (sec. III î. e. n.), a fost unul din cei mai celebri peripateticieni ai antichității. A scris numeroase lucrări, din care n-au rămas decât fragmente.

258. Straton, *Fragm.* 1, Müller, FHG, II, 369.

259. Didim, nota 172 din C.

260. Didim, *Simposiaca*, *Fragm.* 4, Schmidt.

«Slăbiciunea slăbiciunilor este să te faci girantul cuiva» ²⁶¹.

Aristotel și discipolii săi, însă, socot că dictonul este al lui Hilon ²⁶²; Didim îl atribuie lui Tales ²⁶³. 3. Apoi următoarele dictoane: «Toți oamenii sînt răi» sau: «Cea mai mare parte din oameni sînt răi» — că același dicton se rostește sub aceste două forme — sînt atribuite de Sotadas Bizantinul ²⁶⁴ și discipolii săi lui Bias; tot Sotadas Bizantinul și discipolii săi vor ca dictonul: «Exercițiul biruie totul» să aibă autor pe Periandru; tot ei dau pe Pitac autor al dictonului: «Folosește pri-lejul». 4. Solon a dat legi atenienilor, iar Pitac a dat legi mitilineilor. Abia tîrziu, Pitagora, discipolul lui Ferechide, a fost primul care s-a numit pe sine însuși filozof.

62. 1. După bărbații de care am vorbit mai înainte, au fost trei școli filozofice, numite după locurile în care și-au desfășurat activitatea: școala italică, întemeiată de Pitagora, școala ionică, întemeiată de Tales, și școala eleată, întemeiată de Xenofan ²⁶⁵.

2. Pitagora, fiul lui Mnesarh, era din Samos, după cum spune Hipobot; dar Aristoxen ²⁶⁶, în *Viața lui Pitagora* ²⁶⁷, Aristarh ²⁶⁸ și Teopomp ²⁶⁹ spun că Pitagora era din Tirenia ²⁷⁰; Neante ²⁷¹, la rîndul său, spune că era din Siria sau din Tir ²⁷²; deci după cele mai multe mărturii Pitagora era barbar de neam. 3. Dar și Tales, după spusele lui Leandru ²⁷³ și ale lui Herodot ²⁷⁴, era fenician; iar după cum relatează unii era din Milet. 4. După cum mi se pare, Tales a avut legături numai cu profeții din Egipt. Nu este menționat că ar fi avut vreun dascăl, după cum nu se spune nici de Ferechide din Siros, care a fost dascălul lui Pitagora. 63. 1. Școala italică pitagoriană a îmbătrînit în orașul Metapontion din Italia.

261. Homer, *Odiseea*, VIII, 351.

262. Aristotel, *Fragm.* 4, Rose.

263. Didim, *Simposiaca*, *Fragm.* 4, Schmidt.

264. Sotadas, poet grec (sec. IV—III î. e. n.), autor de poeme și satire obscene, în care n-a menajat nici pe regii Macedoniei și Egiptului. Fugind în Egipt, a fost prins de regele Ptolomeu Filadelful, care a poruncit să fie băgat într-un sac și aruncat în mare.

265. Xenofan, filozof grec (sec. V î. e. n.). Din toate lucrările lui n-au ajuns pînă la noi decît cîteva versuri din poema sa: *Despre natura lucrurilor*.

266. Aristoxen, filozof și muzician grec (sec. IV î. e. n.), discipolul lui Aristotel, a compus 453 lucrări, din care n-au rămas decît lucrarea *Elemente armonice*, cel mai vechi tratat de muzică cunoscut, și un fragment din lucrarea *Despre ritm*.

267. Aristoxen, *Fragm.* 1, FHG, II, 272.

268. În loc de Aristarh trebuie citit: Aristotel (*Fragm.* 190, Rose).

269. Teopomp, *FGrHist*, 115, F, 72.

270. Tirenia, nota 64 din C.

271. Neante, istoric grec (sec. IV î. e. n.), a compus numeroase lucrări din care n-au rămas decît fragmente.

272. Neante, *FGrHist*, 87, *Fragm.* 29.

273. Leandru (nota 423 din C) să se citească Meandrie, *Fragm.* 2, FHG, II, 335.

274. Herodot, 1, 170.

2. La conducerea școlii ioniene, lui Tales i-a urmat Anaximandru²⁷⁵ din Milet, fiul lui Praxiada; acestuia i-a urmat Anaximene²⁷⁶ din Milet, fiul lui Euristrat; după Anaximene a venit Anaxagora²⁷⁷ Clazomenianul, fiul lui Hegesibul. Anaxagora a mutat școala din Ionia la Atena. 3. Lui Anaxagora i-a urmat Arhelau²⁷⁸, care a fost profesorul lui Socrate²⁷⁹.

«Dar de aceștia s-a despărțit tăietorul în piatră²⁸⁰,
Cel care vorbește fără încetare de legi,
Încântarea elenilor»²⁸¹.

Acestea le-a spus Timon²⁸² în lucrarea sa *Sili*²⁸³, pentru că Socrate a abătut filozofia de la științele naturii la științele morale. 4. Un discipol al lui Socrate, Antistene²⁸⁴, a întemeiat școala cinică, iar altul, Platon, s-a retras și a înființat Academia²⁸⁵. Aristotel a studiat filozofia în Academia lui Platon. Aristotel, mutându-se la Liceu²⁸⁶, a întemeiat școala peripateticiană. Lui Aristotel i-a urmat la conducerea școlii Teofrast²⁸⁷; lui Teofrast, Straton; lui Straton, Licon²⁸⁸; a urmat apoi Critolau²⁸⁹, apoi Diodor²⁹⁰. 6. La conducerea Academiei, după Platon a urmat Speusip²⁹¹; acestuia i-a urmat Xenocrate²⁹²; lui Xenocrate, Polemon²⁹³. Polemon a avut doi discipoli: pe Crate²⁹⁴ și pe Crantor²⁹⁵; cu aceștia ia sfârșit vechea Academie. Crantor a avut ca discipol pe Arcesi-

275. Anaximandru, nota 599 din C.

276. Anaximene, nota 568 din C.

277. Anaxagora, nota 33 din B.

278. Arhelau, nota 601 din C.

279. Socrate, nota 629 din C.

280. Adică: Socrate.

281. Timon, *Sili*, Fragm. 25, 1 ș.u., Diels.

282. Timon, poet și filozof grec (sec. IV—III î. e. n.), numit Silograful. A scris poeme, drame, lucrări filozofice. Scrierea sa celebră a fost *Σίλλοι* — de aici și numele de Silograful — în care trece în revistă toate sistemele filosofice și pune în scenă filozofii, bătându-și joc de ei, de toți în afară de dascălul său Piron.

283. În traducere: cei care privesc de-a curmezișul, cu un aer batjocoritor; iar ca gen literar: poem satiric, în care parodia ținea loc însemnat.

284. Antistene, nota 628 din C.

285. Academia, nota 408 din C.

286. Liceu, numele unei vechi promenade, apoi al unui cartier din Atena, unde Aristotel ținea lecții discipolilor săi.

287. Teofrast, nota 611 din C.

288. Licon, filozof grec, a condus Liceul între 269 și 225 î. e. n. N-a rămas din scrierile sale decât testamentul său păstrat de Diogene Laerțiu.

289. Critolau, filozof grec (sec. II î. e. n.).

290. Diodor din Tir, filozof grec (sec. II î. e. n.).

291. Speusip, filozof grec (395—334 î. e. n.), nepotul lui Platon, fiul surorii sale. A condus Academia opt ani. A scris numeroase lucrări, pe care Aristotel, după cum spune legenda, le-a cumpărat cu trei talanți, adică cu 168.000 franci aur.

292. Xenocrate, nota 606 din C.

293. Polemon, nota 286 din C.

294. Crate, filozof grec, a ajuns conducătorul Academiei pe la 260 î. e. n.

295. Crantor, filozof grec (sec. III î. e. n.), a fost primul comentator al lui Platon. Din scrierile lui n-au rămas decât câteva fragmente.

lau²⁹⁶; de la acesta și pînă la Hegesin²⁹⁷ a înflorit Academia medie. 64. 1. Lui Hegesin i-a urmat Carneade²⁹⁸ și ceilalți. Crate a avut ca discipol pe Zenon din Citium²⁹⁹ care a întemeiat școala stoică. Lui Zenon i-au urmat Cleante³⁰⁰, Hrisip³⁰¹ și cei de după el.

2. Școala eleată a fost întemeiată de Xenofan din Colofon, despre care Timeu³⁰² spune că a trăit pe timpul lui Hieron³⁰³ tiranul Siciliei și a poetului Epiharm³⁰⁴. Apolodor³⁰⁵, însă, spune³⁰⁶ că s-a născut în a patruzecia olimpiadă³⁰⁷ și a trăit pînă în timpurile lui Darius³⁰⁸ și Cyrus³⁰⁹. 3. Xenofan a avut ca discipol pe Parmenide³¹⁰; lui Parmenide i-a urmat Zenon³¹¹, după Zenon, Leucip³¹², apoi Democrit³¹³. 4. Democrit a avut ca discipoli pe Protagora³¹⁴ Abderitul și pe Metrodor³¹⁵ din Hios; lui Metrodor i-a urmat Diogene³¹⁶ din Smirna; acestuia, Anaxarh; lui Anaxarh, Piron³¹⁷; lui Piron, Nausifane³¹⁸. Unii spun că Epicur³¹⁹ a fost discipolul lui Nausifane.

5. Aceasta este pe scurt succesiunea filozofilor eleni. Trebuie acum să spun timpul în care au trăit întemeietorii acestor școli filozofice, ca prin comparație să demonstrez că filozofia evreilor este mai veche cu multe generații. 65. 1. Am spus că Xenofan a fost întemeietorul școlii

296. Arcesilau, filozof grec (316—c. 241).

297. Hegesin, filozof grec din Pergamon, dascălul lui Carneade.

298. Carneade, filozof grec (c. 219—c. 126), cel mai celebru dintre filozofii Noii Academii.

299. Zenon din Citium, nota 188 din P III.

300. Cleante, nota 636 din C.

301. Hrisip, filozof grec (280—206 î. e. n.).

302. Timeu, *Fragm.* 92, FHG, I, 215.

303. Hieron I, tiranul Siracuzei (478—467 î. e. n.), și-a întins stăpînirea peste aproape toată Sicilia. Iubea literale; a atras pe mulți poeți la curtea lui, printre care pe Eshil și Pindar.

304. Epiharm, nota 176 din C.

305. Apolodor, nota 71 din C.

306. Apolodor, *FGrHist.*, 244 F, 68.

307. Olimpiadă, spațiul de patru ani care se scurgea între două serbări succesive ale jocurilor olimpice. Jocurile olimpice au început în anul 776 î. e. n., cînd a fost prima olimpiadă; olimpiadele au durat pînă în 394 e. n.

308. Darius, nota 498 din C.

309. Cyrus, nota 400 din C.

310. Parmenide, nota 570 din C.

311. Zenon Eleatul, filozof grec (sec. V).

312. Leucip, nota 602 din C.

313. Democrit, nota 604 din C.

314. Protagora, sofist grec, născut în Abdera (485—410 î. e. n.). Platon dă numele lui Protagora unui dialog al său, în care îl prezintă pe Protagora bun vorbitor, destul de îngîmfat, dar savant și ingenios. După el toate cunoștințele noastre le avem prin simțuri. Publicînd la Atena o carte, a fost acuzat de necredință. Ca să scape de condamnare, a fugit și a pierit într-un naufragiu în drum spre Sicilia.

315. Metrodor din Hios, nota 603 din C.

316. Diogene din Smirna, discipolul lui Metrodor, dascălul lui Anaxarh.

317. Piron, filozof grec, primul dintre marii sceptici greci (sec. IV î. e. n.).

318. Nausifane, filozof grec (sec. III î. e. n.).

319. Epicur, nota 613 din C.

eleate. Eudem ³²⁰ relatează în lucrarea sa: *Istoria Astrologiei* ³²¹ că Tales a prezis eclipsa de soare ³²² care a avut loc pe timpul războiului între mezi și lidieni, când mezii aveau ca împărat pe Ciaxar ³²³, tatăl lui Astiag ³²⁴, iar lidienii pe Aliat ³²⁵, tatăl lui Cresus ³²⁶. Herodot ³²⁷, în cartea întâia a *Istoriilor* ³²⁸ sale, este de acord cu Eudem. Timpul când a avut loc eclipsa este cam în a 50-a olimpiadă. 2. Pitagora a trăit pe timpul tiranului Policrat ³²⁹, cam în a 62-a olimpiadă. 3. Mnesifil a fost discipol al lui Solon și profesor al lui Temistocle ³³⁰. Solon, deci, a trăit în a 46-a olimpiadă. 4. Heraclit ³³¹, fiul lui Blison, a convins pe tiranul Melancoma să abdice și a disprețuit inițiativa împăratului Darie de a veni în Persia ³³².

CAPITOLUL XV

66. 1. Aceștia sînt anii în care au trăit cei mai vechi înțelepți și filozofi greci. Pentru ce trebuie să mai spun că cei mai mulți dintre ei au fost de neam barbar și și-au făcut instrucția la barbari, când am arătat că Pitagora era din Tirenia sau din Tir, că Antistene era frigian, că Orfeu Odrisul era trac, iar Homer era egiptean după spusele celor mai mulți? 2. Se spune că Tales era fenician de neam și că a avut legături cu profeții egipteni. La fel și Pitagora a avut legături cu ei; Pitagora, pentru a le face pe plac, s-a circumcis, ca să poată pătrunde în sanctuarele lor secrete și să învețe filozofia mistică a egiptenilor; a frecventat și pe cei mai iluștri haldei și magi; iar locul de adunare al discipolilor lui Pitagora era o prefigurare a ceea ce numim noi azi biserică. 3. Platon nu tăgăduiește că a luat de la barbari cele mai frumoase idei ale filozofiei sale și mărturisește că a fost în Egipt. În dialogul *Fedon*, spune că filozoful poate culege de pretutindeni ceea ce-i este de folos. El scrie: «Mare este Grecia, o, Cebe, a spus Socrate, și în ea sînt bărbați

320. Eudem, discipolul lui Aristotel, (sec. IV î. e. n.), probabil întemeietorul unei școli filozofice proprii.

321. Eudem, *Fragm.* 94. Mullach, *FPG*, III, 276.

322. Eclipsa de soare a avut loc la 28 mai 585.

323. Ciaxar, regele mezilor, (633—584 î. e. n.).

324. Astiag, ultimul rege al mezilor, (584—549 î. e. n.).

325. Aliat, regele lidienilor, (617—560 î. e. n.), a ridicat statul lidienilor la cea mai mare înflorire.

326. Cresus, nota 402 din C.

327. Herodot, istoric grec, (484—420 î. e. n.), născut la Halicarna, supranumit părintele istoriei. Îndrăgostit de faptele istorice, a adunat, în timpul călătoriilor sale în Asia, Africa și Europa, material pentru celebra sa lucrare: *Istorie*.

328. Herodot, I, 74.

329. Policrat, nota 147 din P III.

330. Temistocle, nota 219 din P I.

331. Heraclit, nota 115 din C.

332. Heraclit, A, 3, Diels, *Vorsokrat.*, 5, 143, 28.

foarte buni ; dar multe sînt și neamurile barbare» ³³³. **67. 1.** Astfel Platon socoate că și între barbari se găsesc filozofi. Epicur dimpotrivă e de părere că numai grecii pot să filozofeze ³³⁴. **2.** În dialogul *Banchetul*, Platon laudă pe barbari că au pus în practică în chip deosebit și bine legile, spunînd : «Și alții în multe alte locuri, atît printre eleni cît și printre barbari, au ridicat pentru astfel de oameni multe sanctuare» ³³⁵. **3.** Se vede lămurit că barbarii au cinstit în chip deosebit pe legiuitorii și filosofii lor, pentru că i-au făcut zei. **4.** După cele ce spune Platon, barbarii cred că sufletele cele bune au părăsit locul cel mai presus de ceruri și au îndurat să vină în acest tartar de aici; au luat trup și au primit să participe la relele legate de naștere, pentru a putea purta de grijă neamului omenesc; aceste suflete au dat legile; ele au predicat filozofia; «de la zei un bine mai mare decît acesta n-a venit neamului omenesc și nici nu va veni» ³³⁶. **68. 1.** După părerea mea, cu toții, și brahmanii și odrisii ³³⁷ și geții și egiptenii, cunoscînd marea binefacere pe care au primit-o de la înțelepți, i-au cinstit ca zei, au rînduit ca filozofia lor să se învețe în școli și au studiat cu precizie ideile teologice ale aceloră; același lucru l-au făcut atît haldeii, cît și arabii cei numiți fericiți, toți cîți au locuit în Palestina, nu cea mai mică parte din neamul persan și, pe lîngă aceștia, alte numeroase neamuri. **2.** Pe Platon îl găsim că laudă pe față totdeauna pe barbari și-și amintește că atît el cît și Pitagora au învățat cele mai multe și cele mai frumoase învățături trăind printre barbari. **3.** De aceea cînd Platon a spus «neamuri barbare» ³³⁸ a vrut să spună neamuri de filozofi barbari; în dialogul *Fedru* ³³⁹ ni-l arată pe împăratul egiptean mai înțelept decît Toit ³⁴⁰, despre care știa că este asemănător lui Hermes; iar în dialogul *Harmide* ³⁴¹ se vede că Platon cunoștea pe unii traci, care socoteau nemuritor sufletul.

69. 1. Se istorisește că Pitagora a fost discipolul lui Sonhis ³⁴², care a fost mare profet egiptean; Platon, discipolul lui Sehnufis Heli-

333. Platon, *Fedon*, 78 A.

334. Epicur, *Fragm.* 226, Usener.

335. Platon, *Banchetul*, 209 DE.

336. Platon, *Timeu*, 47, AB.

337. Adică : tracii.

338. Platon, *Fedon*, 78 A.

339. Platon, *Fedru*, 274 E.

340. Toit (Tot), divinitate egipteană cu cap de ibis, era un zeu lunar și a ajuns să reprezinte pe creatorul lumii, care prin simpla putere a cuvîntului său a creat universul; tot acest zeu este și inventatorul scrierii, al artelor și al științelor.

341. Platon, *Harmide*, 156 D.

342. Sonhis, după tradiția greacă, reprezentant al preoțimii și înțelepciunii egiptene, dascălul filozofilor greci.

opolitul³⁴³, iar Eudox Cnidianul³⁴⁴ discipolul lui Honufis, și acesta tot egiptean. 2. În...³⁴⁵ *Despre suflet* Platon iarăși pare că recunoaște darul profeției, că introduce un profet, care vestește cuvîntul parcei Lahesis³⁴⁶ către sufletele supuse sorții și prezice viitorul. 3. Iar în dialogul *Timeu* Platon introduce pe preaînțeleptul Solon, despre care referă că a fost discipolul unui barbar, spunînd aceste cuvinte: «O, Solone, Solone, voi elenii sînteți totdeauna copii! Nici un elin nu e bătrîn, că nu aveți o știință încărunită de vreme!»³⁴⁷. 4. Democrit și-a împrătiat științele morale ale babilonenilor. Se spune că el a tradus inscripția de pe coloana lui Acicar³⁴⁸, pe care a înglobat-o în scrierile sale; apoi, ca să arate că este compoziția lui, a scris: «Acestea zice Democrit». 5. Da, Democrit vorbește mult despre el și se laudă cu marea sa știință, zicînd: «Dintre toți oamenii din timpul meu, eu am colindat cel mai mult pămînt, am explorat cele mai îndepărtate țări, am văzut cele mai multe clime și cele mai puține ținuturi, am audiat pe cei mai mulți oameni învățați; nimeni nu m-a întrecut pînă acum în alcătuirile liniilor geometrice cu demonstrațiile lor, nici așa-numiții arpedonapți³⁴⁹ ai egiptenilor, împreună cu care am fost în total cinci ani în țară străină»³⁵⁰. 6. Da, Democrit a fost în Babilon, în Persia și în Egipt, fiind discipolul magilor și preoților. Pitagora a căutat să egaleze pe Zoroastru³⁵¹, magul persan, iar discipolii școlii filozofice a lui Prodic³⁵² se lăudau că aveau cărțile secrete ale acestui bărbat. 70. 1. Alexandru³⁵³ în lucrarea sa *Despre simboalele pitagoriene* istorisește că Pitagora a fost discipolul lui Zaratu Asirianul³⁵⁴ — unii socot că acest Zaratu este proorocul Iezechiel; dar nu-i adevărat, așa cum voi arăta mai tîrziu —; Alexandru susține că Pitagora a mai audiat pe galateni și pe brah-

343. Sehnufis, preot egiptean din Heliopole.

344. Eudox Cnidianul, astronom și matematician grec, (c. 409—c. 356 î. e. n.), a adus din Egipt în Grecia o cunoaștere mai exactă a anului, căruia i-a dat 365 de zile și 1/4, valoare adoptată mai tîrziu în calendarul iulian; a inventat cadranul solar orizontal; dar cea mai celebră din ipotezele sale astronomice este aceea a sferelor concentrice.

345. Lacună. Poate că lipsește cuvîntul: *dialogul* sau *scrierea* cum propun A. E. de Genoude, O. Stählin și M. Caster.

346. Lahesis, nota 146 din C.

347. Platon, *Timeu*, 22 B.

348. Acicar, înțelept babilonean.

349. Arpedonapți — filozofi sau înțelepți egipteni.

350. Democrit, *Fragm.* 299. Diels, *Vorsokr.*, 5, 208, 1.

351. Zoroastru (Zaratrusta), reformator religios, născut în Media pe la 660, mort în 583. A instituit casta magilor și avea o doctrină apropiată de dualismul iranien.

352. Prodic, eretic.

353. Alexandru, poliistoric (sec. I, î. e. n.), dus la Roma ca prizonier, a fost cumpărat de Cornelius Lentulus, care i-a încredințat educația copiilor săi; în urmă i s-a redat libertatea. A compus 42 lucrări de gramatică, istorie și filozofie, din care au rămas cîteva fragmente.

354. Zaratu, înțelept asirian sau med.

mani ³⁵⁵. Clearh Peripateticianul ³⁵⁶ spune că are cunoștință de un iudeu care se întâlnea cu Aristotel ³⁵⁷. 3. Heraclit spune că sibila ³⁵⁸ prevestea viitorul nu cu puteri omenești, ci cu ajutorul lui Dumnezeu ³⁵⁹. Se spune că la Delfi se arată o piatră lângă clădirea consiliului și că pe această piatră se așeza prima sibila, care venise din muntele Heliconului ³⁶⁰, unde fusese crescută de muze. Unii spun că a venit din țara malienilor ³⁶¹, că era fiica Lamiei, ea însăși fiica lui Poseidon ³⁶². 4. Serapion spune, în poemele sale, că prima sibila n-a încetat de a profeti nici după ce a murit; după moartea ei, o parte din ea a pătruns în văzduh și prezice viitorul prin dictoane și prevestiri scoase din cuvinte; din trupul care s-a prefăcut în pământ a răsărit, după cum e și firesc, iarbă; și toate animalele care pasc iarba în acel loc arată cu măruntaiele lor exact oamenilor viitorul. Se crede că sufletul ei este chipul care se vede pe discul lunii ³⁶³.

71. 1. Acestea despre sibilă. Numa ³⁶⁴, împăratul romanilor, a fost pitagorean; folosind scrierile lui Moisi, a oprit pe romani să facă chipul lui Dumnezeu sub formă de om sau de animal. În primii 170 de ani ai Romei, în templele care s-au zidit, nu s-a făcut nici un chip de zeu, nici sculptat, nici pictat. 2. Numa le-a arătat romanilor, printr-o semnificație ascunsă, că nu este cu putință să fie înfățișat supremul bine altfel decât cu mintea.

3. Așadar filozofia, acest bun foarte folositor, a înflorit din vechime la barbari și a strălucit printre neamuri; mai târziu a ajuns și la eleni. 4. În fruntea filozofiei au stat profeții la egipteni, haldeii la asirieni, druizii ³⁶⁵ la gali, samaneii ³⁶⁶ la bactrieni ³⁶⁷, filozofii la celți, magii la perși — care prin magie au prezis nașterea Mîntuitorului, au fost conduși de o stea și au sosit în pămîntul Iudeu ³⁶⁸ — gimnosofiștii ³⁶⁹ la indieni și alți filozofi barbari; 5. felul de viață al acestor fi-

355. Alexandru Poliistoric, *Fragm.* 138, FHG, II, 239.

356. Clearh din Soli, filozof peripatetician, (sec. IV î. e. n.); n-a rămas nici una din scrierile lui.

357. Clearh din Soli, *Fragm.* 69, FHG, II, 323.

358. Sibila, nota 160 din C.

359. Heraclit, *Fragm.* 92, Diels.

360. Helicon, nota 9 din C.

361. Malienii, popor din Tesalia, aproape de golful Maliac.

362. Poseidon, nota 194 din C.

363. Plutarh, *Moral.*, 398 CD.

364. Numa Pompiliu, al doilea împărat al Romei (c. 715—c. 672 î. e. n.); i se atribuie organizarea religioasă a Romei.

365. Druizii, propoveditori ai unei doctrine religioase și filozofice.

366. Samaneii, filozofi indieni, respectați pentru înțelepciunea lor și pentru viața lor simplă; se hrăneau cu verdețuri și cu fructe sălbatice.

367. Bactrieni, nota 596 din C.

368. Mt. 2, 1—2.

369. Gimnosofiști, înțelepți indieni care trăiau în pielea goală.

lozofi barbari este dublu, unii se numesc sarmani³⁷⁰, iar alții brahmani. Sarmanilor le aparțin oamenii pădurilor, după cum se numesc ei; nu locuiesc în orașe și nici nu stau sub un acoperiș; se îmbracă cu coajă de copaci și se hrănesc cu fructele copacilor; beau apa cu pumnul, nu se căsătoresc, nu vor să știe de nașterea de copii, așa cum sînt acum așa-numiții encratiți. 6. Sînt între indieni oameni care dau ascultare poruncilor lui Buda, pe care-l cinstesc ca Dumnezeu cu mare venerație. 72. 1. Anaharsis era scit; acesta, după cum se spune, întrecea pe mulți filozofi greci. 2. Helanic³⁷¹ istorisește că hiperboreenii³⁷², care locuiesc dincolo de munții Ripe³⁷³, sînt învățați să trăiască după dreptate; nu mănîncă carne, ci se hrănesc cu fructele pomilor. Pe cei trecuți de șaizeci de ani îi scot afară de porți și-i omoară³⁷⁴. 3. Și la germani sînt așa numitele femei sfinte, care, privind vîrtejurile rîurilor, mișcările rotunde și zgomotele curgerilor de apă, le interpretează și prezic viitorul. Femeile acestea nu le îngăduie germanilor să se lupte cu cezarul înainte de lună nouă. 4. Cu mult mai vechi decît toate aceste neamuri este neamul iudeilor; și Filon pitagorianul arată, cu multe dovezi, că filozofia scrisă a iudeilor este anterioară filozofiei elenilor; dar nu numai Filon arată lucrul acesta, ci și Aristobul³⁷⁵ peripateticul și alții mai mulți, ca să nu zăbovesc înșirîndu-i nume cu nume. 5. Scriitorul Megastene³⁷⁶, contemporan cu Seleuc Nictor³⁷⁷, în cartea a treia a lucrării sale *Indica* scrie foarte lămurit acestea: «Toate cele spuse despre natură de vechii filozofi greci au fost spuse de filozofii care au trăit în afara granițelor Greciei, fie în India, de brahmani, fie în Siria, de așa-numiții iudei»³⁷⁸. 73. 1. Unii spun, dar aceasta este mai mult o legendă, că cei dinții înțelepți au fost așa-numiții dactili-idei³⁷⁹; lor li se atribuie inventarea așa-numitelor litere efesene³⁸⁰ și descoperirea ritmurilor muzicale; de la aceștia și-au luat numele dactilii muzicali. Ideii erau frigieni, deci

370. Sarmanii, înțelepți care locuiau în păduri.

371. Helanic, istoric grec (sec. V î. e. n.), a scris numeroase lucrări, toate pierdute, cu subiecte mitice, istorice și geografice.

372. Hiperboreeni, nota 182 din C.

373. Munții Ripe, munți fabuloși din regiunea hiperboreană, în nordul Sciției.

374. Helanic, *FGrHist.*, 4, F 187.

375. Aristobul, filozof iudeu din Alexandria (sec. II î. e. n.).

376. Megastene, istoric și geograf grec, (sec. III î. e. n.), a fost trimis de Seleuc Nictor în mai multe misiuni în India. Observațiile despre India le-a consemnat în lucrarea sa *Indica*.

377. Seleuc Nictor, nota 148 din P III.

378. Megastene, *Fragm.* 41, FHG, II, 437.

379. Dactilii ideii, preoți ai Cibelei, din muntele Ida (munte lângă Troia), vrăjitori și cunoscători ai puterilor naturii; au descoperit multe meserii folositoare. Se cunosc numele a trei dactili ideii: Celmis, Damnamaneu (amintit de Clement mai jos, 75, 4) și Acmon.

380. Litere efesene, litere de vrajă, care, scrise sau pronunțate, dădeau puteri supranaturale.

barbari ³⁸¹. 2. Herodot ³⁸² istorisește ³⁸³ că Heracle ³⁸⁴ a fost ghicitor și fizician și că a primit stîlpul lumii de la Atlas ³⁸⁵, barbar frigian; acest mit lasă să se înțeleagă că Heracle a fost inițiat în știința cerurilor. 3. Hermip ³⁸⁶ din Berit îl numește pe centaurul Hiron ³⁸⁷ înțelept ³⁸⁸. Autorul lucrării *Titanomahia* spune despre Hiron că a fost primul înțelept :

«A condus la dreptate neamul muritorilor,
Învățîndu-i jurămintele, sfintele sacrificii
Și semnele voinței zeilor Olimpului» ³⁸⁹.

4. Centaurul acesta a fost dascălul lui Ahile ³⁹⁰, cel care a luptat la Troia ³⁹¹; iar Hipo ³⁹², fiica centaurului, căsătorită cu Eol ³⁹³, l-a învățat pe soțul ei științele naturii, știința tatălui ei. 5. Euripide dă despre Hipo această mărturie :

«Ea este prima care, la răsăritul stelelor,
A prezis cele dumnezeiești cu clare oracole» ³⁹⁴.

6. După căderea Troiei, Ulise ³⁹⁵ a fost găzduit de acest Eol ³⁹⁶. Observați-mi anii aceștia, pentru a face comparație între timpul în care a trăit Moisi și timpul în care a înflorit cea mai veche filozofie !

CAPITOLUL XVI

74. 1. Barbarii n-au fost numai descoperitorii filozofiei, ci și descoperitorii tehnicii, științei și artei. 2. Egiptenii au fost primii care au învățat pe oameni astrologia; tot așa și haldeii ³⁹⁷. Egiptenii sînt cei dintîi care au descoperit aprinsul lămpilor; ei sînt cei care au împărțit anul în douăsprezece luni, care au interzis în temple legăturile cu femei și au legiuit ca bărbații să nu intre nespălați în templu după ce

381. Herodot, *FGrHist.*, 31, F, 13.

382. Herodot, biograf, a scris o carte mult citată despre Heracle și argonauți.

383. Herodot, *FGrHist.*, 31 F, 13.

384. Heracle, nota 130 din C.

385. Atlas, rege legendar al Mauritaniei. Pentru că luase partea titanilor, Zeus l-a osîndit să susțină bolta cerească. I se atribuia o bună cunoaștere a astrologiei. Se spune că Heracle, dorind să cunoască de la el tainele astrologiei a trebuit să țină pe umerii săi pămîntul.

386. Hermip din Berit, filozof și biograf grec, a trăit pe la 200 î. e. n.

387. Hiron, nota 384 din C.

388. Hermip, *PHG*, III, 35; *Fragm.* 82, III, 54.

389. *Titanomahia*, *Fragm.* 6, Kinkel.

390. Ahile, nota 214 din P I.

391. Homer, *Iliada*, XI, 832.

392. Hipo prevestea viitorul.

393. Eol, zeul vînturilor, trăia fericit cu cei șase fii și cu cele șase fiice în insula Eolia. A primit pe Ulise.

394. Euripide, *Melanipe sap.* *Fragm.* 482.

395. Ulise, nota 274 din C.

396. Homer, *Odiseea*, X, 1 ș.u.

397. Plinius, *Nat. Hist.*, VII, 203.

au avut legături cu soțiile lor ³⁹⁸. Tot ei sînt cei care au descoperit geometria. 3. Carienii ³⁹⁹, după spusele unora, au descoperit prezicerea viitorului cu ajutorul stelelor. 4. Frigienii sînt cei dintîi care au privit și interpretat zborul păsărilor. Tuscii ⁴⁰⁰, vecinii Italiei, au cunoscut foarte bine prezicerea viitorului după măruntaiele animalelor jertfite. 5. Isaurii și arabii au descoperit prezicerea viitorului după tipătul păsărilor, după cum Telmisenii ⁴⁰¹ au descoperit tălmăcirea viselor. 6. Tirenienii ⁴⁰² au inventat trîmbița; frigienii au inventat flautul; că Olimp ⁴⁰³ și Marsia ⁴⁰⁴ erau frigieni. 75. 1. După cum spune Efor ⁴⁰⁵, Cadmos ⁴⁰⁶ a fost inventatorul alfabetului grec; era fenician ⁴⁰⁷; aceasta e pricina că Herodot scrie că aceste litere se numesc feniciene ⁴⁰⁸. Alții spun că primii care au inventat litere au fost fenicienii și sirienii. 2. Se spune că Apis ⁴⁰⁹, care este egiptean, a descoperit medicina, înainte de a sosi Io ⁴¹⁰ în Egipt și că, mai tîrziu, Asclepie ⁴¹¹ a dezvoltat această știință. 3. Atlas Libianul a fost primul care a construit o corabie și a mers cu ea pe mare. 4. Doi înțelepți dintre dactilii ideii, Celmis și Damnamaneu, au fost primii care au descoperit fierul în Cipru; iar Delas, alt iudeu, a descoperit bronzul; după Hesiod, descoperitorul bronzului a fost un scit ⁴¹². 5. Apoi, tracii sînt cei dintîi care au descoperit harpeul — o sabie încovoiată —; tot ei sînt primii care au folosit scuturile pe cai. 6. La fel și ilirii au descoperit așa-numita parmă, un scut ușor. 7. Încă se mai spune că toscanii au descoperit arta sculpturală, iar Itanos — acesta era samnit ⁴¹³ — a fost primul care a făcut pavăza. 8. Cad-

398. Herodot, 2, 64.

399. Carieni, nota 179 din C.

400. Tusci — Etrusci.

401. Telmiseni, locuitori ai orașului Telmisos din Caria.

402. Tirenieni, locuitori ai Tireniei.

403. Olimp, muzicant frigian, contemporan cu regele Midas (sec. VII î. e. n.).

404. Marsia, muzicant legendar. La un concurs muzical l-a provocat la întrecere pe Apolon. După mai multe zile de luptă, a biruit Apolon, care l-a agățat îndată pe Marsia de un pin și l-a jupuit de viu.

405. Efor, istoric grec (sec. IV î. e. n.). A scris o lucrare *Despre stil și o Istorie universală* în 30 de cărți din care au rămas fragmente.

406. Cadmos, fiul regelui fenician Agenor, unul din creatorii civilizației primitive la greci. Lui i se atribuie întemeierea orașelor, exploatarea minelor, cultivarea pămîntului, topirea metalelor, invenția sau importarea alfabetului.

407. Efor, *FGrHist.*, 70, F, 105 b.

408. Herodot, V, 58.

409. Apis, fiul lui Apolon, medic și prooroc mitic.

410. Io, fiica lui Inah, regele Argosului, iubita lui Zeus. Zeus ca s-o ascundă de Hera soția lui, a prefăcut-o în junică. Hera a aflat și i-a cerut lui Zeus să i-o dăruiască. Zeus i-a satisfăcut cererea, i-a dăruit-o; Hera a dat-o în paza monstrului Argos, cel cu o sută de ochi. Zeul Hermes, prieten cu Zeus, a omorît pe Argos și a eliberat junica; dar Hera a pus pe un tăune să o înțepe și s-o alerge prin lume; ajunsă în Egipt, Zeus i-a redat chipul omenesc.

411. Asclepie, nota 153 din C.

412. Hesiod, *Fragm.* 176, Rzach.

413. Samnit, popor din Italia.

mos fenicianul a descoperit exploatarea carierelor de piatră și s-a gândit să sape minele de aur din munții Pangeon⁴¹⁴. 9. Dar și alt popor, capadocienii, au fost primii care au descoperit așa-numita navlă⁴¹⁵, după cum asirienii au descoperit dihordonul⁴¹⁶. 10. Cartaginezii au fost cei dintâi care au construit corăbii cu patru rînduri de rame; o astfel de corabie a fost construită de Bospor, un autohton. 76. 1. Medeea⁴¹⁷, fiica lui Eete⁴¹⁸, din Colhida⁴¹⁹, a fost prima care a inventat vopsirea firelor de lînă. 2. Dar și noropii — sînt un popor peonian, astăzi țara lor se numește Norica⁴²⁰ — sînt primii care au lucrat arama și au curățit fierul. 3. Amicos, regele bebricilor⁴²¹, a fost primul care a inventat mănușile de pugilat. 4. În muzică, Olimp din Misia⁴²² a practicat cu artă cîntarea armonioasă lidiană, iar așa-numiții troglodiți⁴²³ au inventat instrumentul muzical sambica⁴²⁴. 5. Se spune că Satir frigianul a descoperit naiul; deasemeni Agnis, tot un frigian, a inventat instrumentul muzical cu trei coarde și melodia diatonică. 6. La fel Olimp frigianul a descoperit tehnica de a lovi coardele instrumentelor muzicale cu coarde; după cum Marsia, din țara amintită mai înainte, a inventat armonia frigiană, tonalitate muzicală pe jumătate frigiană și tonalitate muzicală pe jumătate lidiană. Modul dorian este invenția tracului Tamiris⁴²⁵. 7. Am auzit că perșii, cei dintâi, au făcut carul cu patru roți, patul și scaunul mic pentru picioare, și că sidonienii⁴²⁶ au făcut corabia cu trei rînduri de rame. 8. Sicilienii, vecinii Italiei, sînt cei dintâi care au descoperit forminga⁴²⁷, care se deosebește puțin de chitară; tot ei au inventat castanietele. 9. Se istorisește că hainele de in au fost descoperite de Semiramida⁴²⁸, regina Egiptului. 10. Helanie spune că prima

414. Pangeon, munți în Macedonia cu mine de aur și argint.

415. Navlă, instrument muzical cu coarde.

416. Dihordon, instrument muzical cu două coarde.

417. Medeea, magiciană legendară, din ciclul argonauților. Viața ei tulburătoare și bogată în fapte a inspirat pe mulți poeți și dramaturgi printre care: Euripide, Seneca și Corneille.

418. Eete, regele legendar al Colhidei.

419. Colhida, ținut pe țărmul de est al Mării Negre, la sud de Caucaz, unde argonauții s-au dus să cucerească lîna de aur.

420. Norica, ținut învecinat Dunării.

421. Bebricii, popor iberic.

422. Misia, nota 210 din C.

423. Troglodiți, popor în Etiopia.

424. Sambica, un fel de harpă triunghiulară.

425. Tamiris, poet și muzician legendar din Tracia. A avut îndrăzneala să se ia la întrecere cu muzele; biruit de ele și-a pierdut vederea și și-a pierdut și talentul. A cîștigat un premiu la Delfi cîntînd un imn lui Apollon. I se atribuie o scriere intitulată *Teologie* în 3000 de versuri.

426. Sidonieni, locuitorii orașului Sidon din Fenicia.

427. Forminga, harpă primitivă cu trei, patru, iar mai tîrziu, cu șapte coarde.

428. Semiramida, femeie de o rară frumusețe, a fost, după tradiția orientală, regina Asiriei și Babiloniei. A clădit și înfrumusețat Babilonul cu vestitele sale grădini suspendate, una din cele șapte minuni ale lumii. Și-a întins stăpînirea în

scrisoare a fost compusă de Atosa⁴²⁹, regina perșilor⁴³⁰. 77. 1. Aceste lucruri le istorisesc în lucrările lor *Despre invenții* Scamon⁴³¹ din Mitilene, Teofrast din Eresu⁴³², Cidip⁴³³ din Mantinea⁴³⁴, încă și Antifane⁴³⁵, Aristodem⁴³⁶ și Aristotel⁴³⁷; iar pe lângă aceștia și Filostefan⁴³⁸, dar și Straton Peripateticul⁴³⁹. 2. Am arătat puține din descoperirile făcute de barbari care au fost folositoare vieții și de care elenii s-au folosit în îndeletnicirile lor.

3. Iar dacă cineva critică limba barbară, acelaia îi răspund cu cuvintele lui Anaharsis: «După părerea mea toți elenii vorbesc limba scită»⁴⁴⁰. 4. Acesta este filozoful pe care l-au admirat elenii, pentru că a spus: «Îmbrăcăminte mea este o haină de lână; hrana mea, laptele și brânza»⁴⁴¹. Uită-te, că barbarul își arată filozofia sa cu faptele, nu cu vorbele! 78. 1. Iar apostolul spune: «Așa și voi, dacă prin limbă nu veți da cuvânt ușor de lămurit, cum se va cunoaște ceea ce grăiți? Că veți grăi în văzduh. Sînt în lume atît de multe felurile limbilor, că nici unul nu este fără sunet; deci dacă nu voi ști însemnarea glasului, voi fi barbar pentru cel ce vorbește, iar cel ce vorbește va fi barbar pentru mine»⁴⁴². Cel ce vorbește în limbi să se roage ca să și tălmăcească»⁴⁴³.

2. Da, tîrziu de tot, a ajuns la eleni arta oratorică și arta scrisului.

3. Alcmeon⁴⁴⁴ din Crotona⁴⁴⁵, fiul lui Perit, a fost cel dintîi care a scris o carte despre natură. 4. Se istorisește că Anaxagora din Clazomene, fiul lui Hegisibul, a fost cel dintîi care a publicat o carte⁴⁴⁶. 5. Terpandru⁴⁴⁷ din Antisa⁴⁴⁸ a fost cel dintîi care a făcut melodii poeme-

Asia pînă în India, iar din Africa a cucerit Egiptul și Libia. După o domnie glorioasă de patruzeci și doi de ani, a dat coroana fiului ei, iar ea a dispărut, urcîndu-se la cer, sub chipul unei porumbițe.

429. Atosa, soția lui Darius I (522—486 î.e.n.), mama lui Xerxe I.

430. Helanie, *FGr. Hist.* 4, F 178.

431. Scamon din Mitilene, istoric (sec. IV î.e.n.). — Scamon, *Fragm.* 5, *FHG*, IV, 490.

432. Eresu, oraș în insula Lesbos.

433. Cidip, *FHG*, IV, 376.

434. Mantinea, nota 11 din P II.

435. Antifane, probabil Antifane din Berge.

436. Aristodem, istoric, autorul unei istorii de la Temistocle pînă la războiul peloponezian. — *Fragm.* 13, *FHG*, III, 311.

437. Aristotel, *FHG*, II, 181.

438. Filostefan, nota 541 din C. *FHG*, III, 32.

439. Straton, *FHG*, II, 369.

440. Anaharsis, *Scrisoarea* 1, 102, Hercher.

441. Același, *Scrisoarea* 5, 103.

442. *I Cor.* 14, 9—11.

443. *I Cor.* 14, 13.

444. Alcmeon, nota 605 din C.

445. Crotona, oraș în Marea Greciei.

446. Platon, *Apologia*, 26.

447. Terpandru din Antisa, nota 13 din C.

448. Antisa, oraș în insula Lesbos.

lor ⁴⁴⁹ și a pus pe muzică cîntecele lacedemoniene; Lasos ⁴⁵⁰ din Hermiona ⁴⁵¹ a inventat ditiramba; Stesihor ⁴⁵² din Himera ⁴⁵³ a inventat imnul; Acman ⁴⁵⁴ din Lacedemonia a inventat dansul; Anacreon ⁴⁵⁵ din Teos ⁴⁵⁶ a inventat cîntecele de dragoste; Pindar din Teba a inventat cîntecele însoțite de dans; Timotei ⁴⁵⁷ din Milet a fost cel dintîi care a cîntat din chitară cîntecele cu acompaniament de cor. **79. 1.** Arhiloh din Paros ⁴⁵⁸ a inventat iambul; Hiponax din Efes a inventat iambul schiop; Tespis ⁴⁵⁹ din Atena a inventat tragedia, iar Susarion ⁴⁶⁰ din Icaria ⁴⁶¹ a inventat comedia. **2.** Timpul cînd au trăit aceștia a fost consemnat de gramatici. Ar fi prea lung să vorbesc cu de-amănuntul despre aceștia, odată ce a fost arătat că Dionisos, în cinstea căruia sînt spectacolele dionisiace, este posterior lui Moisi. **3.** Se spune că Antifon ⁴⁶² din Ramnus ⁴⁶³, fiul lui Sofil, a descoperit discursurile care se învață în școală și particularitățile retorice; iar după cum spune Diodor ⁴⁶⁴, tot el este primul care a fost plătit pentru o cuvîntare scrisă și publicată, rostită în apărarea unui împricinat ⁴⁶⁵. Apolodor ⁴⁶⁶ din Cime ⁴⁶⁷ a fost primul care a înlocuit cuvîntul «critic» cu cuvîntul «gramatic», numindu-se pe el gramatic; dar unii spun că primul a fost Eratostene ⁴⁶⁸ din Cirena, pentru că el a publicat două cărți, pe care le-a intitulat «gramatică». Dar cel dintîi care a fost numit gramatic, așa cum

449. Este vorba de poemele lui Homer.

450. Lasos, poet și muzicant grec (sec. VI î.e.n.), dascălul lui Pindar. Imnul închinat Demetrei a fost celebru.

451. Hermiona, port în Argolida (nord-estul Peloponezului).

452. Stesihor, poet liric grec (c. 640—550 î.e.n.), a avut mare influență în dezvoltarea lirismului coral.

453. Himera, oraș în Sicilia.

454. Alcman, nota 208 din C.

455. Anacreon, nota 168 din P III.

456. Teos, oraș și port în Asia Mică.

457. Timotei, poet și muzician grec, (447—357 î.e.n.), a cîștigat multe premii la numeroase concursuri și a adus o adevărată revoluție în muzică.

458. Paros, insulă greacă în arhipelagul Cicladelor.

459. Tespis, tragic grec (sec. VI î.e.n.). Nu avem de la el nici un vers autentic.

460. Susarion, poet comic grec (sec. VI î.e.n.).

461. Icaria, oraș în Atica, aproape de Maraton.

462. Antifon, cel mai vechi orator atenian (n.c. 480). S-au păstrat 60 de cuvîntări de ale lui.

463. Ramnus, localitate din Atica, renumită prin cele două temple ale zeiței Nemesis.

464. Diodor, din Agirion (Sicilia), (sec. I î.e.n.), a călătorit mult în Europa și Asia și a lucrat treizeci de ani la o istorie universală din cele mai vechi timpuri pînă în anul 60 î.e.n., intitulată *Biblioteca universală*, din care au rămas întinse fragmente.

465. Diodor, *Fragm. 19*, Dindorf.

466. Apolodor, gramatic alexandrin.

467. Cime, oraș, în Italia meridională, în Campania.

468. Eratostene din Cirena, matematician, astronom și filosof grec (sec. III î.e.n.). Ptolemeu Evergetul, aflînd de faima sa ca om de știință, l-a chemat de la Atena la Alexandria pentru a-l pune în fruntea faimoasei biblioteci din acel oraș. Eratostene a calculat lungimea meridianului terestru: 40.000 de kilometri.

înțelegem noi acum cuvîntul, a fost Praxifane ⁴⁶⁹ din Mitilene, fiul lui Dionisofane. 4. Se istorisește că Zaleuc ⁴⁷⁰ din Locri ⁴⁷¹ a fost primul legislator; alții spun că primul a fost Minos ⁴⁷², fiul lui Zeus, pe timpul lui Linceu ⁴⁷³. 5. Acest Linceu, așa precum vom arăta puțin mai jos, a trăit după Danau ⁴⁷⁴ în a 11-a generație după Inah ⁴⁷⁵ și Moisi. 6. Licurg ⁴⁷⁶ a trăit la mulți ani după căderea Troiei; și, cu o sută de ani înainte de începerea olimpiadelor, a dat legi lacedemonienilor. Despre timpul cînd a trăit Solon, am vorbit mai înainte. 80. 1. Dracon ⁴⁷⁷, legislator și el, a trăit, cum se găsește scris, pe la a 39-a olimpiadă. 2. Antiloh ⁴⁷⁸, care a scris despre oamenii de știință și despre scriitori, socotește de toți 312 ani de la timpul în care a trăit Pitagora pînă la moartea lui Epicur ⁴⁷⁹, care s-a întîmplat în a 10-a zi a lunii gamelion ⁴⁸⁰, pe timpul cînd era arhonte Pitarat. 3. Încă se spune că metrul eroic, exametru, este creația Fanoteei ⁴⁸¹, soția lui Icarie ⁴⁸²; alții spun că e creația lui Temis ⁴⁸³, una din Titanide ⁴⁸⁴. 4. Didim, în lucrarea *Despre filozofia pitagoriană*, istorisește că Teano ⁴⁸⁵ din Crotona este prima femeie filozof care a compus poeme ⁴⁸⁶.

469. Praxifane din Mitilene, filozof peripatetic (sec. V î.e.n.). A scris lucrări de gramatică și istorie.

470. Zaleuc, legislator al orașului Locri. Se povestește că dăduse o lege ca adulterul să fie pedepsit cu pierderea vederii. Fiica lui s-a făcut vinovată de adulter; tatăl ei a aplicat legea, neținînd seamă de rugămințile poporului.

471. Locri, oraș în Marea Grece.

472. Minos, nota 821 din C.

473. Linceu, fiul lui Egipt și al Argifiei, singurul din cei 50 de frați care a scăpat de moarte în seara nunții lui. A fost rege în Argos după moartea lui Danau, socrul său, și a ajuns întemeietorul casei regale din Argos.

474. Danau, fiul mitic al lui Belo și Anhiroei, nepotul lui Poseidon, tatăl Danaidelor. A domnit mai întîi în Egipt împreună cu fratele său Egipt; certîndu-se cu el a plecat cu cele cincizeci de fiice ale sale și s-a stabilit în Argos.

475. Inah, regele fluviu al Argolidei, fiul lui Ocean și Tetis. După potopul lui Deucalion, a repopulat ținutul și a fost primul rege al Argosului.

476. Licurg, nota 811 din C.

477. Dracon, arhonte și legiuitor atenian (sec. VII î.e.n.). Codul de legi, alcătuit de el, a rămas celebru prin asprimea pedepselor; erau pedepsite cu moartea cele mai mici delictе. De la numele lui, zisa: legi draconice.

478. Antiloh, cunoscut numai de Clement Alexandrinul.

479. Antiloh, *Fragm. 1*; *FHG*, IV, 306.

480. Gamelion, luna ianuarie.

481. Nu se cunosc date mai multe despre Fanotea decît cele date de Clement.

482. Icarie, regele legendar al Aticei, era prieten cu Dionisos. Dionisos l-a învățat să facă vin. Icarie a dat păstorilor Aticei vin; aceștia, îmbătîndu-se, au crezut că li s-a dat otravă și l-au omorît. Dionisos ca să răzbune pe prietenul său a înnebunit pe femeile din Atica.

483. Temis, nota 118 din C.

484. Titanide. Titanii și titanidele, fiii și fiicele lui Uranus și Gea; au fost șase băieți și șase fete. Episodul cel mai celebru din viața lor este lupta dusă de ei împotriva zeilor din Olimp, cu care își disputau suveranitatea lumii; fiind învinși, au fost trăsniți de Zeus și aruncați în Tartar.

485. Teano, pitagoriană, numită cînd soția, cînd fiica lui Pitagora.

486. M. Schmidt, *Didymi fragmenta*, 381, nota 1.

5. Filozofia greacă, după unii, atinge adevărul într-un fel oarecare accidental, puțin și nu în totalitatea lui; alții spun că filozofia pornește de la diavol; în sfârșit alții socot că toată filozofia este inspirată de niște puteri inferioare ⁴⁸⁷. 6. Dar chiar dacă filozofia greacă nu cuprinde întreaga măreție a adevărului și mai mult, chiar dacă este neputincioasă să pună în practică poruncile Domnului, totuși pregătește drumul celei mai împărătești învățături, înțelepțește într-un oarecare fel pe cel care crede în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, îi formează mai dinainte felul de gândire și-l face în stare să primească adevărul.

CAPITOLUL XVII

81. 1. E drept, obiectează unii, dar este scris: «*Toți cei de dinainte de venirea Domnului sînt furi și tâlhari*» ⁴⁸⁸. Da, în aceste cuvinte ale Scripturii sînt înțeleși, în chip mai general, toți cei dinainte de întruparea Cuvîntului, 2. dar profeții, pentru că au fost trimiși și inspirați de Domnul, nu sînt furi, ci slujitori. 3. Că spune Scriptura: «*Trimis-a înțelepciunea pe slugile sale să cheme cu mare strigare la paharul cu vin*» ⁴⁸⁹. 4. Deci, filozofia, spun aceștia, n-a fost trimisă de Domnul, ci a venit, fiind furată; și a fost dată de cel care a furat-o; deci o putere sau un înger a cunoscut ceva din adevăr și pe acesta, neputîndu-l ține în el, l-a inspirat oamenilor și i-a învățat ce a furat. Dar asta nu înseamnă că Domnul n-a știut lucrul acesta, El care cunoaște de la întemeierea lumii sfîrșitul celor viitoare, ci că El nu l-a împiedicat. 5. Furtul acesta, însă, a fost atunci de oarecare folos oamenilor; nu pentru că cel care a furat pătica aceea mică de adevăr se gîndea la folosul oamenilor, ci pentru că pronia dumnezeiască avea a să întoarcă în folosul nostru îndrăzneala săvîrșită de tâlhar.

82. 1. Știu că sînt mulți care mă atacă, spunînd că de vină este cel care nu împiedică ceva; spun că vinovat de furt este cel care nu-și păzește lucrul sau cel care nu împiedică furtul, așa precum la un incendiu este de vină cel care n-a stins focul cînd a început nenorocirea, iar la naufragierea unei corăbii este de vină căpitanul care n-a coborît velele. 2. Și legea pedepsește pe cei vinovați de aceste fapte. Că cel care avea puterea să împiedice faptul, acela i se pune în spate și cauza faptului. 3. De aceea s-a săvîrșit faptul, conchid aceștia, pentru că cel care putea să-l împiedice n-a acționat și nici nu l-a oprit. 4. La aceste obiecțiuni răspund: Vinovat este cel care face, cel care acționează, cel care lu-

487. Stromata VI, 6, 4.

488. In. 10, 8.

489. Prov. 9, 3.

crează ; a nu împiedica înseamnă a nu lucra. 5. Cauza unui lucru este legată de săvârșirea acelui lucru, așa precum constructorul unei corăbii este cauza corăbiei și arhitectul cauza casei ; dar cel care nu împiedică săvârșirea unui lucru n-are nici o legătură cu ce se săvârșește. Face oare ceva cel care nu împiedică ? Nu ! 6. Raționamentul lor este absurd ; după ei nu-i de vină săgeata care a făcut rana, ci platoșa care n-a oprit săgeata de a o străbate, iar în cazul furtului n-ar trebui pedepsit hoțul, ci cel care n-a oprit furtul. 83. 1. Judecînd așa, cei care fac această obiecție ar trebui să spună că nu Hector⁴⁹⁰ a dat foc corăbiilor grecilor⁴⁹¹, ci Ahile, pentru că putea să-l împiedice pe Hector, dar n-a făcut-o. Ahile n-a oprit focul din pricina mîniei sale — și era în puterea sa să se mînie sau nu — ; și poate că de asta este și el părtaș la vină. 2. Diavolul, însă, era înzestrat cu libertatea voinței și putea sau să-și schimbe părerea sau să fure ; deci el este autorul furtului, nu Domnul, care nu l-a împiedicat. Dealtfel nici ceea ce a dat diavolul cu furtul său nu era vătămător, ca să fi fost nevoie de oprirea Domnului. 3. Dar dacă trebuie, pentru oponentii noștri, să examinăm lucrurile cu de-amănuntul, apoi aceștia să știe că faptul în sine de a nu opri, lucru pe care-l spunem că s-a făcut cu acest furt, nu este propriu vorbind cauza furtului ; dimpotrivă oprirea lui poate fi învinuită că e pricina furtului. 4. Cel care acoperă cu platoșa pe cineva, acela este cauza că n-a fost rănit cel apărat cu platoșa ; pentru că a împiedicat să fie rănit acela. Pentru Socrate demonul era cauza, nu împiedicîndu-l ci îndemnîndu-l ; dacă totuși a avut un demon care-l îndemna să lucreze într-un fel sau altul. 5. Nici laudele, nici blamul, nici cinstirile, nici pedepsele n-ar fi drepte, dacă sufletul n-ar avea libertatea să se îndrepte spre o acțiune sau să fugă de ea ; dacă viciul ar fi involuntar. 84. 1. Deci cel care împiedică un lucru este o cauză ; dar cel care nu împiedică judecă în chip drept alegerea pe care o face sufletul ; așa că mai ales Dumnezeu n-are nici o vină că noi sîntem răi. 2. Dar pentru că voința noastră liberă și pornirea noastră fac începutul păcatelor noastre — uneori ne stăpînește o părere greșită, datorită fie necunoștinței, fie lipsei de instrucție și din pricina asta neglijăm să ne depărtăm de păcat — de aceea pe bună dreptate sîntem pedepsiți. 3. Febra vine asupra noastră fără voia noastră ; dar cînd ne îmbolnăvim de febră din pricina neglijenței sau a neînfrînării noastre, atunci toată vina este a noastră, chiar dacă

490. Hector, unul din principalii eroi ai *Iliadei*, fiul lui Priam și al Hecubei, soțul Andromacăi. A apărat cu succes Troia, incendiind flota greacă și ucigînd în luptă pe mulți conducători ai armatei grecești, printre care și pe Patroclu, prietenul lui Ahile. Ahile, ca să răzbune moartea prietenului său, s-a luptat cu Hector și biruindu-l, l-a legat de carul său și l-a tîrît de trei ori în jurul zidurilor Troiei. La rugămințile lui Priam, Ahile i-a cedat trupul.

491. Homer, *Iliada*, XV, 716 ș.u. ; XVI, 122 ș.u.

răul este involuntar. 4. Nimeni nu alege răul în atît ca rău, ci se îndreaptă spre el dus de plăcere, socotindu-l bun și gîndindu-se că merită să și-l însușească. 5. Așa stînd lucrurile, stă în puterea noastră de a ne scăpa de neștiință, de a ne elibera de o faptă rea, care ne face plăcere, dar mai presus de toate de a nu ne lăsa tîrîți de acele închipuiri amăgitoare. 6. Diavolul este numit fur și tîlhar⁴⁹², pentru că a amestecat profeți mincinoși între profeți, ca neghina în grîu⁴⁹³. 7. Așadar «toți cei de dinainte de Domnul sînt furi și tîlhari»⁴⁹⁴; negreșit nu toți oamenii, dar toți profeții mincinoși, toți cei care n-au fost trimiși în chip special de Domnul.

85. 1. Profeții mincinoși au furat; au furat numele de profet; erau profeți, dar ai celui mincinos, ai diavolului. 2. Că spune Domnul: «Voi sînteți din tatăl vostru și poftele tatălui vostru voiți să le faceți. Acela a fost dintru început ucigător de oameni; și n-a stat într-adevăr, că nu este adevăr în el. Cînd spune minciuna dintru ale sale grăiește, pentru că mincinos este și tatăl ei»⁴⁹⁵. 3. Profeții mincinoși între minciunile lor au spus și cîteva adevăruri; și într-adevăr profeteau în extaz, ca niște slujitori ai apostatului. 4. Îngerul pocăinței spune lui Herma despre profetul mincinos: «Profetul mincinos va grăi și unele cuvinte adevărate; că diavolul îl umple cu duhul lui, doar va putea smulge pe unul din drepti»⁴⁹⁶. 5. Toate sînt rînduite de sus spre bine, «ca să se facă cunoscută prin Biserică înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, potrivit preștiinței veacurilor, pe care a făcut-o în Hristos»⁴⁹⁷. 6. Lui Dumnezeu nimic nu-I stă în față, nici nu I se poate împotrivi, că este Domn și Atotstăpînitor. 86. 1. Dar și voințele și lucrările îngerilor apostati, deși sînt parțiale, provin dintr-o dispoziție rea, ca și boalele cele trupesti. Providența universală, însă, le duce spre un sfîrșit sănătos, deși cauza este pricinuitoare de boală. 2. Cea mai mare însușire a providenței este de a nu lăsa ca răutatea născută dintr-o apostasie voluntară să rămîină fără de folos și să fie vătămătoare în toate privințele. 3. Lucrarea înțelepciunii, a virtuții și a puterii dumnezeiești nu este numai de a face bine — că, pentru a spune așa, natura lui Dumnezeu este ca natura focului de a încălzi și ca natura luminii de a lumina — ci și aceea mai ales de a săvîrși prin relele născocite de alții ceva bun și cu sfîrșit folositor și de a face folositoare cele ce par rele, în așa fel încît chiar din încercare să răsară mărturie. 87. 1. Da, chiar în filozofia,

492. In. 10, 8.

493. Mt. 13, 25.

494. In. 10, 8.

495. In. 8, 44.

496. Herma, *Păstorul*, Porunca XI, 43, 3, în: *Scrierile Părinților Apostolici*. Traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 260 (Părinți și Scriitori Bisericești, 1).

497. Ef. 3, 10—11.

care a fost furată ca de un Prometeu⁴⁹⁸, este puțin foc, care-i în stare să lumineze, dacă focul este aprins cu folos. Da, este în filozofie o urmă de înțelepciune, este o tendință de îndeletnicire despre Dumnezeu. 2. În acest sens sînt filozofii elenilor «furi și tâlhari»⁴⁹⁹. Înainte de venirea Domnului filozofii au luat, «nu cu pricepere»⁵⁰⁰, părți de adevăr din profeții evreilor și le-au dat ca învățături ale lor; pe unele le-au falsificat, pe altele le-au sofisticat din curiozitate în chip ignorant, iar pe altele le-au inventat; că poate au avut și ei «duh de înțelegere»⁵⁰¹. 3. După cum am spus mai înainte⁵⁰², Aristotel grăiește la fel cu Scriptura, cînd numește sofistica arta de a fura înțelepciunea. 4. Iar apostolul spune: «Pe care le și grăim, nu în cuvintele de învățătură ale înțelepciunii omenești, ci în cuvintele de învățătură ale Duhului»⁵⁰³. 5. Cu privire la profeți apostolul Ioan spune: «Toți am luat din plinul Lui»⁵⁰⁴, adică din plinul lui Hristos. Deci profeții nu sînt furi. 6. Și: «Învățătura Mea, spune Hristos, nu este a Mea, ci a Tatălui, Care M-a trimis pe Mine»⁵⁰⁵; iar despre tâlhari spune: «Cel ce grăiește de la sine, slava sa caută»⁵⁰⁶. 7. Așa sînt grecii: «iubitori de sine și trufași»⁵⁰⁷. Scriptura cînd îi numește «înțelepți»⁵⁰⁸, nu învinuiește pe adevărații înțelepți, ci pe cei care se cred înțelepți.

CAPITOLUL XVIII

88. 1. De aceștia din urmă Scriptura spune: «Pierde-voi înțelepciunea înțelepților și priceperea celor pricepuți o voi lepăda»⁵⁰⁹. Apostolul apoi adaugă: «Unde este înțeleptul? Unde este cărturarul? Unde este întrebătorul veacului acestuia?»⁵¹⁰. Apostolul pune aici în opoziție cu cărturarii pe «întrebătorii veacului acestuia», adică pe filozofii neamurilor. 2. «N-a arătat oare Dumnezeu nebună înțelepciunea lumii?»⁵¹¹. A arătat că înțelepciunea lumii e nebună, nu adevărată, cum

498. Prometeu este prezentat de mitologie ca inițiatorul primei civilizații umane. După ce a făcut pe primul om din pămînt, a furat foc din cer. Zeus, pentru a-l pedepsi, a pus pe Hefaistos să-l înlanțuiască în muntele Caucaz, unde un vultur îi mîncă ziua ficatul, care noaptea se refăcea. După treizeci de ani, Zeus a pus pe Heracle să omoare vulturul și a eliberat pe Prometeu, ducîndu-l în Olimp.

499. In. 10, 8.

500. Rom. 10, 2.

501. Ieș. 28, 3.

502. Stromata I, 39, 2.

503. I Cor. 2, 13.

504. In. 1 16.

505. In. 7, 16.

506. In. 7, 18.

507. II Tim. 3, 2.

508. I Cor., 1, 19; 3, 19.

509. Is. 29, 14.

510. I Cor. 1, 20.

511. I Cor. 1, 20.

socoteau ei. 3. Dacă vei întreba de pricina pentru care se socot înțelepți, apostolul îți va răspunde : «*Din pricina împietririi inimii lor*» ⁵¹². «*Pentru că de vreme ce întru înțelepciunea lui Dumnezeu*», — adică înțelepciunea vestită prin profeți — «*lumea nu L-a cunoscut prin înțelepciune*» — adică prin înțelepciunea grăită prin profeți — «*nu L-a cunoscut pe El*» — adică pe Dumnezeu — «*a binevoit Dumnezeu prin predicarea nebuniei*» — aceea care se părea elenilor a fi nebunie — «*să mîntuiască pe cei ce cred*; 4. *pentru că iudeii*, spune Pavel, *cer semn*» pentru credință, «*iar elenii înțelepciune caută*» —, adică așa-numitele argumente constrîngătoare și alte silogisme —; «*dar noi propovăduim pe Iisus Hristos Cel răstignit*; pentru iudei sminteală» — pentru că nu cred în împlinirea profeției, deși cunosc profeția — «*iar pentru eleni nebunie*» ⁵¹³, 5. pentru că cei care se cred înțelepți socotesc mit credința că Fiul lui Dumnezeu a vorbit printr-un om, că Dumnezeu are un Fiu și că Acesta a pățimit; deci prezumția cugetului lor îi face să nu creadă. 6. Da, venirea Mîntuitorului n-a făcut pe oameni nebuni, învîrtoșați la inimă și necredincioși, ci pricepuți și ascultători; mai mult încă, credincioși. 7. Cei care n-au voit să fie convinși sînt nepricepuți, necredincioși și nebuni; s-au arătat despărțiți de cei care au ascultat prin înclinarea lor de bunăvoie. 8. Că spune Pavel : «*Iar pentru cei chemați, și iudei și eleni, Hristos este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu*» ⁵¹⁴. 89. 1. N-ar fi mai bine oare ca propoziția întrebătoare : «*N-a arătat oare Dumnezeu nebună înțelepciunea lumii ?*» ⁵¹⁵ să fie înțeleasă în sens negativ : «*Dumnezeu n-a arătat nebună*», pentru ca să nu pară pricina învîrtoșării inimii lor datorită lui Dumnezeu, că adică El a înnebunit înțelepciunea ? Dimpotrivă, aceia sînt cu atît mai mult vinovați; pentru că, deși au fost înțelepți, n-au crezut în propovăduire; că de libertatea voinței noastre depinde alegerea adevărului sau depărtarea de adevăr. 2. Prin cuvintele «*pierde-voi înțelepciunea înțelepților*» ⁵¹⁶, Pavel vrea să spună că și înțelepciunea înțelepților va căpăta lumină cînd va fi pusă față în față cu filozofia barbară ⁵¹⁷ cea disprețuită și ne-băgată în seamă, așa cum se spune că lumina lămpii pălește cînd se arată lumina soarelui, pentru că lampa nu are atîta putere de lumină. 3. Așadar, deși toți oamenii au fost chemați, totuși au fost numiți «*chemați*» numai cei care au voit să asculte. Că «*nu este nedreptate la Dum-*

512. Ef. 4, 18.

513. I Cor. 1, 21—23.

514. I Cor. 1, 24.

515. I Cor. 1, 20.

516. I Cor. 1, 19.

517. Adică : filozofia venită de la alți oameni, nu de la greci, filozofia credinței creștine, venită de la ne-greci.

nezeu» ⁵¹⁸. Deci sînt «popor ales» ⁵¹⁹ cei care au crezut din cele două neamuri de oameni: din iudei și din păgîni. 4. În Faptele Apostolilor poți găsi scris textual : «Cei care au primit cuvîntul lui Petru au fost botezați» ⁵²⁰, iar cei care n-au voit să creadă, s-au exclus pe ei înșiși. 90. 1. Acestora le spune profeția : «Dacă veți vrea și Mă veți asculta, bunătățile pămîntului veți mîncă» ⁵²¹, arătînd că în puterea noastră stă și alegerea și îndepărtarea. Apostolul a numit învățătura Domnului «înțelepciunea lui Dumnezeu» ⁵²², ca să arate filozofia cea adevărată, predată prin Fiul. 2. Dar, chiar și cel care se crede înțelept are în epistolele apostolului unele sfaturi, care îi poruncesc «să se îmbrace în omul cel nou, cel zidit după Dumnezeu întru dreptate și întru sfințenia adevărului. De aceea, lepădînd minciuna, grăiți adevărul» ⁵²³. Nu dați loc diavolului. Cel ce fură să nu mai fure, ci mai degrabă să se ostenească, lucrînd binele» ⁵²⁴. 3. A lucra înseamnă a face noi eforturi în căutarea adevărului, eforturi unite cu facerea de bine, săvîrșită cu judecată, «ca să puteți da celui care are nevoie» ⁵²⁵ și de merinde lumească și de înțelepciune dumnezeiască. 4. Pavel vrea să dăm și altora învățătura dată nouă de Cuvînt spre a o învăța și ei, așa cum este dat argintul curat zarafilor, ca să aducă dobîndă. 5. De aceea și adaugă : «Cuvînt rău să nu iasă din gura voastră» — și este rău cuvîntul acela care iese din gura unui om care are o idee înaltă despre el — «ci dacă este bun spre zidire după trebuință, ca să dea har celor ce-l aud» ⁵²⁶. Trebuie neapărat să fie bun cuvîntul unui Dumnezeu bun. Și cum să nu fie bun Cel care ne mîntuie?

CAPITOLUL XIX

91. 1. Scripturile ne dau mărturie că și elenii au unele învățături adevărate; și aceasta se poate vedea din cele ce voi spune acum. În Faptele Apostolilor este scris că Pavel a spus areopagiților: 2. «Vă văd că sînteți foarte evlavioși. Pentru că trecînd și privind locurile voastre de închinare am aflat și un altar pe care era scris : «Necunoscutului Dumnezeu». Pe Cel pe Care deci voi necunoscîndu-L îl cinstiți, pe Acesta vi-L vestesc eu, 3. pe Dumnezeu, Care a făcut lumea și toate cele ce sînt în ea. Acesta fiind Domnul cerului și al pămîntului, nu locuiește în

518. Rom. 9, 14.

519. Tit 2, 14.

520. Fapte 2, 41.

521. Is. 1, 19.

522. I Cor. 1, 24.

523. Ef. 4, 24—25.

524. Ef. 4, 27—28.

525. Ef. 4, 28.

526. Ef. 4, 29.

temple făcute de mâini, nici nu se slujește de mâini omenești, ca și cum ar avea trebuință de ceva, de vreme ce El dă tuturor viață și suflare și toate ; 4. a făcut din unul tot neamul oamenilor, ca să locuiască pe toată fața pământului, așezînd vremile cele mai dinainte rînduite și hotarele locuinței lor, ca să caute pe Dumnezeu, doar L-ar simți și L-ar afla, deși nu este departe de fiecare din noi, că în El viem și ne mișcăm și sîntem, așa cum și unii din poeții voștri ⁵²⁷ au spus, că al Lui neam și sîntem» ⁵²⁸. 5. Din aceste cuvinte se vede că Pavel s-a folosit de exemple luate din poeți, din lucrarea *Fenomene* a lui Aratos ⁵²⁹, pentru a arăta că sînt bune cele spuse de filozofii greci ; apoi le-a arătat că prin cinstirea «Necunoscutului Dumnezeu» grecii cinstesc pe Dumnezeu Creatorul, întemeiați pe presupuneri, dar trebuie să-L primească și să-L afle prin Fiul, întemeiați pe cunoaștere. 92. 1. «Pentru aceasta te-am trimis la neamuri», îi spune Iisus lui Pavel, «ca să le deschizi ochii, ca să se întoarcă de la întunecare la lumină și de la stăpînirea satanei la Dumnezeu, ca să ia iertare de păcate și moștenire între cei sfințiți prin credința în Mine» ⁵³⁰. 2. Aceștia sînt, dar, «ochii deschiși ai orbilor», anume cunoașterea Tatălui prin Fiul ; iar înțelesul presupunerii elenești este «întoarcerea de la stăpînirea satanei», este depărtarea de păcate, datorită cărora a venit robia. 3. Noi nu primim toată filozofia fără nici o socoteală, ci pe aceea despre care vorbesc și Socrate și Platon : «Sînt mulți cei care poartă bastonul bahic, precum spun cei care iau parte la ceremoniile de inițiere, dar puțini sînt Bahus» ⁵³¹, vrînd să arate prin aceste cuvinte că mulți sînt chemați, dar puțini aleși ⁵³². 4. Și Socrate adaugă cu înțelepciune : «Iar aceștia, cei puțini, după părerea mea, nu sînt alții decît cei care filozofează sănătos. Și eu, în toată viața mea, n-am lăsat nimic la o parte, atît cît am putut, ca să ajung unul dintre ei ; și m-am sîrguit în tot chipul să fiu unul dintre ei. Iar dacă m-am sîrguit cum se cuvine și dacă am reușit ceva, vom ști lămurit lucrul acesta, cînd vom ajunge dincolo, dacă Dumnezeu va vrea, puțin mai tîrziu» ⁵³³. 93. 1. Nu ți se pare oare că, prin aceste cuvinte, Socrate arată clar, pe temeiul scrierilor evreilor, nădejdea după moarte a dreptului ? În dialogul *Demidoc*, dacă dialogul este al lui Platon, Socrate spune : «A filozofa nu înseamnă a te îndeletnici toată viața cu meseriile și cu artele, nici a aduna multe cunoștințe, ci însemnează altceva ; pentru că, după cum socot eu este o insultă să numești filozo-

527. Aratos, *Phainomena*, 5.

528. *Fapte*, 17 22—28.

529. Aratos, nota 640 din C.

530. *Fapte* 26, 17—18.

531. Platon, *Fedon*, 69 C.

532. *Mt.* 20, 16 ; 22, 14.

533. Platon, *Fedon*, 69 D.

fie o astfel de îndeletnicire»⁵³⁴. 2. Sînt de părere că Socrate cunoaște spusele lui Heraclit: «Multele cunoștințe nu arată că cineva este și deștept»⁵³⁵. 3. În cartea a cincea a lucrării *Statul*, Platon spune: «Îi vom numi oare filozofi pe toți aceștia și pe alții, care își bat capul cu unele ca acestea și pe cei care se îndeletnicesc cu arte mediocre? Nicidecum! Dimpotrivă, o spun că o fac pe filozofii!»

— Dar pe care îi numești atunci filozofi adevărați?

— Ți-o spun! Pe cei cărora le place să privească adevărul»⁵³⁶. 4.

Da, filozofia nu este geometria care se ocupă cu postulate și cu ipoteze, nu-i nici muzică, pentru că ea e conjecturală⁵³⁷, nici astronomie, care este plină de cuvinte, care discută lucrurile naturii, lucrurile trecătoare, lucruri probabile; filozofia este știința binelui în sine și a adevărului; științele acelea nu sînt binele, ci căi care duc la bine. 5. Prin urmare nici Platon nu socotește că științele enciclice pot contribui la cunoașterea binelui; ele sînt de ajutor pentru a deștepta sufletul și a-l exercita să înțeleagă cele spirituale.

94. 1. Dacă unii vor spune că grecii au grăit prin accident despre adevărata filozofie, aceia să știe că și accidentul face parte din iconomia dumnezeiască —; da, că nu va îndumnezei cineva hazardul ca să ne facă în ciudă —; 2. dacă vor spune că din întîmplare, apoi nici întîmplarea nu-i în afara providenței dumnezeiești; dacă iarăși vor spune că elenii au avut despre adevărata filozofie idei care le-au venit de la natură, apoi să se știe că noi cunoaștem un singur creator al naturii, așa precum am spus că este și o dreptate naturală; dacă vor spune că acest lucru se datorește unui simț comun, apoi atunci să cercetăm cine este Tatăl acestui simț comun și al dreptății, potrivit căreia s-a împărțit acest simț comun în mintea tuturor. 3. Dacă vor spune că elenii au grăit despre adevărata filozofie datorită unei preziceri și al unui gând ce le-a venit spontan, atunci le voi spune și eu că acestea sînt forme ale profeției. În sfîrșit, alții vor să spună că unele învățături ale filozofilor au aparență de adevăr. 4. Da, de aceea dumnezeiescul apostol scrie despre noi: «Că vedem acum ca prin oglindă»⁵³⁸; că ne cunoaștem pe noi înșine așa cum ne cunoaștem chipul cînd este reflectat de oglindă; tot așa contemplăm, atît cît ne este cu putință, cauza creatoare din ceea ce este dumnezeiesc în noi. 5. «Ai văzut pe fratele tău, spune Scriptura, ai văzut pe Dumnezeuul tău»⁵³⁹. Socot că prin cuvîn-

534. Citatul nu-i din dialogul neautentic *Demidoc*, ci din dialogul *Eraste*, 137 B, care-i tot atît de suspect ca și *Demidoc*.

535. Heraclit, *Fragm.* 40; Diels.

536. Platon, *Statul*, V, 475 DE.

537. Platon, *Fileb*, 55 E, 56 A.

538. I Cor. 13, 12.

539. *Agrapha*, Resch, ed. 2, p. 296 ș.u.

tul «Dumnezeu» textul acesta vorbește de Mîntuitorul. 6. Dar după ce vom lepăda trupul, Îl vom vedea pe Dumnezeu «față către față» ⁵⁴⁰. Da, atunci cînd inima va ajunge curată, atunci Îl vom putea defini pe Dumnezeu, Îl vom putea înțelege ⁵⁴¹. 7. Acei dintre eleni, care au filozofat bine și exact, L-au văzut pe Dumnezeu potrivit unei reflectări și a unei întrezăriri a Dumnezeirii; că datorită slăbiciunii noastre imaginile adevărului ne apar așa cum se văd imaginile în apă, așa cum vedem unele lucruri prin corpurile transparente. 95. 1. Bine spune Solomon: «Cel ce seamănă dreptate lucrează credință» ⁵⁴²; iar cei care seamănă pe ale lor mai multe fac» ⁵⁴³. Și iarăși: «Poartă grijă de fi-nețele cele de pe cîmp și vei cosi iarbă; adună iarbă coaptă, ca să ai oi pentru îmbrăcăminte» ⁵⁴⁴. 2. Vezi că trebuie să ne îngrijim de îmbrăcăminte din afară, că trebuie să ne păzim? «Cu cunoștință să cunoști sufletele turmei tale» ⁵⁴⁵. 3. «Cînd păgînii, care nu au lege din fire fac cele ale legii, aceștia, neavînd lege, își sînt ei singuri lege» ⁵⁴⁶; deci, după cum spune apostolul, «cei netăiați împrejur au păzit îndreptările legii» ⁵⁴⁷ și înainte de lege și înainte de venirea Domnului. 4. Cuvîntul, comparînd oarecum pe filozofi cu cei pe care-i numim eretici, spune cît se poate de lămurit: «Mai bun este prietenul cel de aproape decît fratele care locuiește departe» ⁵⁴⁸. «Cel care se sprijină pe minciuni paște vînturile și aleargă după păsări zburătoare» ⁵⁴⁹. 5. Sînt de părere că în textul acesta Cuvîntul nu vorbește de filozofie, cu toate că filozofia în multe cazuri încearcă cele ce par adevărate și lucrează cu probabilități, ci mustră ereziile. 6. Că adaugă: «A părăsit căile viei sale și rătăcește în cărările propriului său ogor» ⁵⁵⁰. Acestea sînt ereziile care au părăsit dintru început Biserica. 7. Astfel, cel care s-a lăsat furat de erezie «străbate o pustie fără apă» ⁵⁵¹, pentru că a părăsit pe Cel cu adevărat Dumnezeu, pentru că este lipsit de Dumnezeu și caută apă acolo unde nu-i apă, «umblă pe un pămînt nelocuitor și lipsit de apă și adună cu mîinile sale nerodire» ⁵⁵². 96. 1. Și Înțelepciunea spune: «Îi voi îndemna pe cei lipsiți de minte» — negreșit pe cei care sînt furați de erezii — : «Atingeți-vă cu plă-

540. I Cor. 13, 2.

541. Mt. 5, 8.

542. Prov. 11, 21.

543. Prov. 11, 24.

544. Prov. 27, 25—26.

545. Prov. 27, 23.

546. Rom. 2, 14.

547. Rom. 2, 26.

548. Prov. 27, 10.

549. Prov. 9, 12.

550. Prov. 9, 12.

551. Prov. 9, 12.

552. Prov. 9, 12.

cere de pîinile ascunse și de apa dulce de furtișag» ⁵⁵³. Cînd Scriptura vorbește aici de pîine și apă nu se gîndește la altceva decît la ereziile care nu folosesc, după rînduiala Bisericii, pîinea și apa la aducerea darurilor. Că sînt unii care fac euharistia numai cu apă ⁵⁵⁴. 2. *«Dar fugi, nu zăbovi în locul în care se află ea!»* ⁵⁵⁵. A numit în chip echivoc «loc» adunarea ereziei; n-a numit-o Biserică. 3. Apoi Scriptura adaugă: *«Așa vei trece apă străină»* ⁵⁵⁶, că nu socotește botezul eretic apă proprie și curată. 4. *«Și vei trece dincolo de rîu străin»* ⁵⁵⁷, care te duce în altă parte și te tîrăște în mare, unde este azvîrlit cel care se abate de la drumul cel sigur al adevărului, fiind furat iarăși de valurile cele păgînești și fără de rînduială ale vieții.

CAPITOLUL XX

97. 1. După cum nu se poate spune că sînt multe cauzele cînd mulți oameni trag o corabie în mare, ci din multele cauze este numai una — că nu fiecare din oamenii cei mulți este cauza tragerii corăbiei în mare, ci împreună cu toți ceilalți — tot așa și filozofia ajută la sesizarea adevărului, pentru că filozofia este o cercetare a adevărului, dar nu filozofia singură este cauza sesizării adevărului, ci împreună cu altele este cauză și ajutătoare, este cauză accesorie. 2. Și după cum una este fericirea, dar sînt mai multe virtuțile care fac fericirea ; și după cum căldura este produsă și de soare și de foc și de baie și de îmbrăcăminte, tot așa unul este adevărul, dar multe sînt cele care contribuie la căutarea lui ; găsirea adevărului, însă, o putem dobîndi numai prin Fiul. 3. Dacă primim bine, potențial, virtutea este una ; dar se întîmplă ca virtutea, atunci cînd ia trup în fapte, să se numească în unele pricepere, în altele castitate, în altele bărbăție sau dreptate. 4. Potrivit aceleiași judecăți, și adevărul este unul ; în geometrie este adevărul geometric, în muzică adevărul muzical, iar în filozofia cea dreaptă poate fi un adevăr elen. Dar singurul adevăr suveran, căruia nu i se poate găsi cusur, este adevărul pe care l-am învățat de la Fiul lui Dumnezeu. 98. 1. La fel spunem de una și aceeași drahmă că este bilet de călătorie cînd o dăm căpitanului unei corăbii, că este vamă cînd o dăm vameșului, că este chirie cînd o dăm proprietarului casei în care locuim, că este salariu cînd o dăm profesorului și că este scont cînd o dăm celui de la care cumpărăm ceva. Fiecare, deci, fie virtutea, fie adevărul, cu nume diferite, dar cu semni-

553. Prov. 9, 17.

554. O erezie din grupa encratiștilor, care întrebuinta la sfînta euharistie apă în loc de vin. În documentele de mai tîrziu ereticii apar sub numele de hidroparastați.

555. Prov. 9, 19.

556. Prov. 9, 19.

557. Prov. 9, 20.

ficații asemănătoare, sînt cauza propriilor lor acțiuni. 2. Prin folosirea lor ajungem să trăim în chip fericit — că nu numele lor ne face fericiți — și numim fericire o viațuire dreaptă, numim fericit pe cel care-și împodobește cu virtuți sufletul. 3. Chiar dacă filozofia ne ajută de departe la găsirea adevărului în strădaniile ei îndreptate spre atingerea adevărului propovăduit de noi, totuși filozofia este de ajutor aceluia care caută, în chip logic, să ajungă la gnoză. 4. Adevărul nostru se deosebește de adevărul filozofiei grecești, deși poartă același nume; se deosebește și prin măreția cunoștințelor date și prin dovezile superioare pe care le are și prin puterea lui dumnezeiască și prin alte însușiri asemănătoare acestora; că noi «sîntem învățați de Dumnezeu»⁵⁵⁸; scrierile noastre sînt cu adevărat sfinte; iar noi am fost învățați de Fiul lui Dumnezeu. De aceea filozofia greacă nu mișcă sufletele așa cum le mișcă filozofia creștină, pentru că filozofia greacă se folosește de o învățătură deosebită. 99. 1. Dacă, însă, din pricina celor care ne critică va trebui să facem o distincție între filozofia greacă și filozofia creștină, atunci vom spune următorul lucru: pentru că filozofia greacă urmărește aflarea adevărului, spunem că filozofia greacă este o cauză secundară, o cauză ajutătoare, care ne înlesnește înțelegerea adevărului; cu asta mărturisim că filozofia greacă este o școală pregătitoare pentru gnostic; dar nu admitem să facem din cauza secundară cauză principală, nici dintr-o cauză ajutătoare cauză hotărîtoare, nici să spunem că fără filozofia greacă nu putem înțelege adevărul, pentru că noi, aproape toți, fără cultura enciclică și fără filozofia greacă, ba unii chiar fără să știe carte, am înțeles prin credință învățătura despre Dumnezeu fiind mișcați «prin putere»⁵⁵⁹, de filozofia cea dumnezeiască, de filozofia barbară, fiind învățați de o înțelepciune care lucrează cu propriile sale puteri. 2. Ceea ce lucrează cu ajutorul altuia, nefiind în stare să lucreze singură, pe aceea o numim cauză secundară și ajutătoare; că nu se poate numi cauză eficientă atunci cînd primește ajutor din altă parte, cînd singură nu poate da rezultate valabile. 3. Deși filozofia greacă prin mijloacele sale a îndreptățit uneori pe eleni, totuși nu i-a dus la o îndreptățire totală; filozofia le-a fost de ajutor, așa cum este de ajutor prima și a doua treaptă a unei scări pentru cel care se urcă la etajul superior, cum este de ajutor profesorul pentru cel care vrea să studieze filozofia. Asta nu înseamnă, însă, că lipsa filozofiei aduce vreo lipsă Cuvîntului universal sau că duce la distrugerea adevărului; pentru că și vederea și auzul și glasul ajută la sesizarea adevărului, dar mintea este aceea care cunoaște îndeaproape adevărul. 4. Dintre cauzele ajutătoare, unele ajută mai

558. I Tes. 4, 9.

559. I Tes. 1, 5.

mult, altele mai puțin. Astfel claritatea stilului ne ajută la predarea adevărului, iar dialectica ne ajută să nu fim biruiți de atacurile ereziilor. **100. 1.** Învățătura cea mîntuitoare, însă, este desăvîrșită în ea însăși și n-are nevoie să fie completată, pentru că este «*putere și înțelepciune a lui Dumnezeu*»⁵⁶⁰; iar filozofia greacă, cînd se apropie de învățătura cea adevărată, nu face mai puternic adevărul; dar pentru că filozofia face neputincioase atacurile sofisticii și respinge mașinațiile viclene, pornite împotriva adevărului, pentru aceea a fost numită în chip potrivit gard și zid al viei⁵⁶¹. **2.** Adevărul pe care-l avem datorită credinței este necesar cum este necesară pîinea pentru a trăi; științele pregătitoare, însă, se aseamănă cu mîncarea care se mănîncă cu pîine și cu desertul. Așa cum spune Pindar din Teba:

«La sfîrșitul cinei, desertul e plăcut»⁵⁶².

3. Deschis a spus Scriptura: «*Cel fără de răutate va fi mai priceput dacă înțelege, iar înțeleptul va primi cunoștință*»⁵⁶³; iar Domnul zice: «*Cel care grăiește de la sine, slava sa caută; dar cel ce caută slava celui ce l-a trimis este adevărat și nu este nedreptate în el*»⁵⁶⁴. **4.** Și iarăși, face o nedreptate cel care fură ideile barbarilor și se laudă cu ele ca și cum ar fi ale lui, pentru a-și spori slava lui, mințind adevărul. Unul ca acesta este numit de Scriptură «*tîlhar*»⁵⁶⁵. Că este spus: «*Fiul meu, să nu fii mincinos, pentru că minciuna duce la hoție*»⁵⁶⁶. **5.** Tîlharul are cu adevărat ceea ce a furat, fie aur, fie argint, fie cuvînt, fie învățătură. Sînt, deci, adevărate în parte învățăturile pe care le-au furat filozofii; dar ei nu le cunosc decît conjectural și prin constrîngerea cuvintelor acelor învățături. Vor cunoaște, însă, înțelesul lor, dacă vor voi să fie ucenici ai lui Hristos.

CAPITOLUL XXI

101. 1. Despre învățăturile care au fost furate de filozofi de la evrei vom vorbi puțin mai tîrziu. Dar mai întîi, după cum e și firesc, trebuie să vorbim de timpul în care a trăit Moisi; și, cu ajutorul timpului, vom arăta, fără a putea fi contraziși, că filozofia evreilor este cea mai veche din toate filozofiile. **2.** Despre lucrul acesta a vorbit cu de-amănuntul

560. I Cor. 1, 24.

561. Mt. 21, 33; Mc. 12, 1.

562. Pindar, *Fragm.* 124 c, Schroeder.

563. Prov. 21, 11.

564. In. 7, 18.

565. In. 10, 8.

566. *Învățătura celor 12 apostoli*, III, 5, în: *Scrierile Părinților Apostolici*. Traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 26 (Părinți și Scriitori Bisericești, 1).

Tațian ⁵⁶⁷ în lucrarea sa *Către greci*; a mai vorbit și Casian în prima carte din lucrarea sa : *Interpretări*.

Dar și lucrarea aceasta a noastră cere să vorbim de cele spuse cu privire la această problemă. 3. Gramaticul Apion ⁵⁶⁸, supranumit Plistonice ⁵⁶⁹, care ura pe evrei, pentru că era egiptean — că a și scris o carte împotriva iudeilor — în cartea a patra a lucrării sale : *Istoriei egiptene* amintește de Amosis ⁵⁷⁰, regele Egiptului și de faptele sale, întemeiat pe mărturia lui Ptolomeu din Mendes ⁵⁷¹. 4. Cuvintele sale sînt acestea : «Amosis, care a trăit pe timpul lui Inah Argianul, a distrus lacul Auaria, după cum scrie Ptolomeu din Mendes în *Cronica* sa» ⁵⁷². 5. Acest Ptolomeu a fost preot; în cele trei cărți ale *Cronicii* sale a scris despre faptele împăraților Egiptului și spune că pe timpul lui Amosis, împăratul Egiptului, iudeii au plecat din Egipt sub conducerea lui Moisi ⁵⁷³; din acestea rezultă că Moisi a trăit pe timpul lui Inah. 102. 1. Istoria Argosului ⁵⁷⁴, care începe cu Inah, este cea mai veche istorie din toate istoriile cetăților grecești, așa cum relatează Dionisie din Halicarnas ⁵⁷⁵ în *Cronica* sa ⁵⁷⁶. 2. Istoria Aticei, care începe cu autohtonul Cecrops ⁵⁷⁷, omul cu două firi ⁵⁷⁸, este mai nouă cu 4 generații, după cum spune textual Tațian. Istoria Arcadiei ⁵⁷⁹, care începe cu Pelasg ⁵⁸⁰, este cu 9 generații mai nouă decît istoria Argosului; și Pelasg se numește tot autohton. 3. Istoria Ftiotidei ⁵⁸¹, care începe cu Deucalion ⁵⁸², este cu 2 generații mai

567. Tațian, apologet creștin, de origine siriană, s-a născut pe la 120. Din lucrările sale s-au păstrat : *Cuvînt către greci*, scris pe la 170 — care este o apologie a creștinismului, dar mai ales o polemică aspră a culturii grecești — și *Diatesaron*, o evanghelie unică, alcătuită din texte din cele patru Evanghelii.

568. Apion, retor alexandrin (sec. I e.n.), a scris o *Istorie a Egiptului*, comentarii la Homer și o violentă satiră intitulată : *Contra iudeilor*, căreia i-a răspuns Iosif Flaviu prin lucrarea sa : *Contra lui Apion*.

569. Plistonice, adică : Cel care a biruit pe foarte mulți.

570. Amosis (Amasis), primul rege din dinastia a XVIII egipteană.

571. Ptolomeu din Mendes, preot și autorul unei istorii a Egiptului.

572. Apion, *Fragm.* 2; *FHG*, III, 509.

573. Ptolomeu din Mendes, *Fragm.* 1; *FHG*, IV, 485.

574. Argos, nota 499 din C.

575. Dionisie din Halicarnas, istoric și retor grec (sec. I î.e.n.), a profesat în orașul său natal apoi la Roma, unde a și scris numeroasele sale lucrări, dintre care cea mai mare, intitulată *Antichități romane*.

576. Dionisie din Halicarnas, *FGrHist*, 251, F. 1.

577. Cecrops, nota 413 din C.

578. Pentru că partea superioară a trupului său era de om, iar partea inferioară de șarpe.

579. Arcadia, nota 162 din C.

580. Pelasg, primul om din Arcadia.

581. Ftiotida, regina din Tesalia.

582. Deucalion, fiul lui Prometeu și al Pandorei, soțul Pirei. Cînd Zeus, mîniat pe neamul omenesc, a trimis pe lume potopul, au scăpat numai Deucalion și Pira. Aceștia, la sfatul lui Prometeu, și-au construit o ladă mare și, cînd a venit potopul, au intrat în ea. Lada a mers pe ape nouă zile și s-a oprit pe vîrfurile muntelui Parnas. Pentru a repopula pămîntul, Deucalion și Pira au primit poruncă de la un oracol să arunce în urma lor pietre. Pietrele aruncate de Deucalion s-au prefăcut în bărbați, cele aruncate de Pira în femei.

nouă decît istoria Arcadiei. Deci de la Inah pînă la războiul troian sînt 20 sau 21 de generații ; iar ani, ca să spun așa, 400 și mai mult. 4. Istoria Asiriei, la rîndul ei, din cele ce spune Ctesias⁵⁸³, este mai veche cu mulți ani decît istoria Greciei. Din cele spuse rezultă că ieșirea lui Moisi din Egipt, în timpul lui Amosis egipteanul și Inah argianul, a fost în anul 402 de la întemeierea imperiului asirian și în al 32-lea an al domniei lui Beluh VIII. 5. În Grecia, pe timpul lui Foroneu⁵⁸⁴, urmașul lui Inah, a fost potopul din vremea lui Ogiges⁵⁸⁵, domnia regilor Sicioniei⁵⁸⁶ — primul rege Egialeu, după el Europ, apoi Telhin — și domnia lui Cres în Creta. 6. Acusilau spune că Foroneu a fost cel dintîi om⁵⁸⁷ ; pornind de la spusele lui Acusilau, autorul poemului *Foronis* a spus că Foroneu este «tatăl oamenilor muritori»⁵⁸⁸. 103. 1. Tot de aici Platon, în dialogul *Timeu* urmîndu-l pe Acusilau, scrie : «Și odată, voind să-l aducă să vorbească despre antichitățile acestui oraș, a început să grăiască de cele mai vechi timpuri, de Foroneu, numit primul om, de Niobe⁵⁸⁹ și de întîmplările de după potop»⁵⁹⁰. 2. Pe timpul lui Forbas⁵⁹¹ a trăit Acteu⁵⁹², după care Atica s-a numit Actea. Pe timpul lui Triopa⁵⁹³ au trăit Prometeu, Atlas, Epimeteu⁵⁹⁴, Cecrops cel cu două firi și Io. Pe timpul lui Crotop⁵⁹⁵ au fost aprinderea lui Feton⁵⁹⁶ și potopul lui Deucalion. 3. Pe timpul lui Stenelos a domnit Amfiction⁵⁹⁷, a venit Danau în Peloponez, a fost zidită Dardania⁵⁹⁸ de Dardan⁵⁹⁹, «pe care, spune Homer, l-a născut Zeus cel ce adună norii»⁶⁰⁰ și aducerea Europei⁶⁰¹ din Fenicia în Creta. 4. Pe

583. Ctesias, călător și istoric grec (sec. V î.e.n.), autorul a două lucrări, una despre Persia, alta despre India, din care nu există decît extrase.

584. Foroneu, nota 404 din C.

585. Ogiges, primul rege al Beoției.

586. Sicionia, provincie în Peloponez.

587. Acusilau, *FGrHist*, 2 F 23.

588. Foronis, *Fragm. 1*, Knitel.

589. Niobe, nota 796 din C.

590. Platon, *Timeu*, 22 A.

591. Forbas, erou grec, s-a dus din Grecia în insula Rodos și a scăpat pe locuitorii acestei insule de mulțimea de șerpi de pe insulă și de un balaur.

592. Acteu, regele mitic al Aticeii.

593. Triopa, regele Argosului.

594. Epimeteu fratele lui Prometeu. Epimeteu, cu toate împotrivirile fratelui său, a primit pe Pandora și a deschis cutia adusă de ea, din care au ieșit toate relele.

595. Crotop, fiul lui Agenos, regele Argosului.

596. Feton, nota 249 din C.

597. Amfition, fiul lui Deucalion și al Pirei. I se atribuie înstituirea amfictioniilor, nume dat în vechea Grece asociațiilor de state, grupate în jurul unui sanctuar.

598. Dardania, ținut în nord-vestul Asiei Mici.

599. Dardan, nota 72 din C.

600. Homer, *Iliada*, XX, 215.

601. Europa, sora lui Cadmos, întemeietorul Tebei. Pentru frumusețea ei a fost răpită de Zeus, transformat în taur, și dusă în Creta. Este mama lui Minos, regele Cetei.

timpul lui Linceu a fost răpirea zeiței Core ⁶⁰², zidirea templului din Eleusis, descoperirea plugăritului de Triptolem ⁶⁰³, venirea lui Cadmos în Teba și domnia lui Minos. Pe timpul lui Pretos ⁶⁰⁴, războiul lui Eumolp ⁶⁰⁵ cu atenienii. 5. Pe timpul lui Acrisie ⁶⁰⁶, a trecut Pelops ⁶⁰⁷ din Frigia în Atena, a venit Ion ⁶⁰⁸ în Atena, a domnit Cecrops II, au avut loc faptele lui Perseu ⁶⁰⁹ și ale lui Dionisos ⁶¹⁰, au trăit poeții Orfeu și Museu ⁶¹¹. 104. 1. După cum spune Dionisie din Argos, Troia a fost cucerită în anul al 18-lea al domniei lui Agamemnon ⁶¹², în primul an de domnie al regelui Demofon ⁶¹³ al Atenei, fiul lui Tezeu ⁶¹⁴ și în luna Targelion ⁶¹⁵, în

602. Core, nota 69 din C.

603. Triptolem, regele legendar al Eleusinei.

604. Pretos, regele Tirintului, în Argolida.

605. Eumolp, fiul lui Poseidon și al Hionei, de origine tracă, în același timp poet, războinic, ghicitor, preot, legislator. A venit din Tracia și s-a stabilit în Eleusis, unde a introdus misterele zeiței Demetra. În lupta cu atenienii a pierit și el și Erehteu, conducătorul atenienilor.

606. Acrisie, regele legendar al Argosului, tatăl Danaei. Un oracol i-a prezis că va fi ucis de nepotul său. Ca să nu se împlinească oracolul, Acrisie a închis pe fiica sa într-un turn. Zeus, îndrăgostit de ea, s-a strecurat în turn sub forma unei ploii de aur și i-a dat un copil, pe Perseu. Acrisie, când a aflat, a pus pe mamă și copil într-o ladă, pe care a aruncat-o în mare. Lada, luată de valuri, a ajuns în insula Serif, unde era rege Polidect. Acesta i-a salvat și i-a primit la curtea lui. Îndrăgostindu-se de Danae, dorea să se căsătorească cu ea, dar nu putea de Perseu. Ca să scape de el, l-a trimis să taie capul Meduzei, una din Gorgone, cu nădejdea că privirile ei îl vor pietrifica. Perseu a fost ajutat de Hermes și Atena, care i-au dat sandale cu aripi și un coif care-l făcea nevăzut. Le-a găsit pe Gorgone dormind — erau trei surori: Meduza, Euriala și Steno — i-a tăiat capul Meduzei și l-a acoperit ca să nu-i vadă privirile; din sângele curs din trupul ei s-a născut un cal înaripat, Pegas. Deșteptându-se surorile ei, Perseu a scăpat de ele, urcându-se pe Pegas. În drum spre Serif, în Etiopia, a dezlegat pe Andromeda, care era înălțuită de o stîncă și amenințată de un monstru marin. S-a căsătorit cu ea. Ajuns în Serif, a aflat că mama lui e persecutată de Polidect; Perseu l-a pietrificat cu capul Meduzei. — Și oracolul de care a voit să scape Acrisie, aruncînd în mare pe fiică și nepot, tot s-a împlinit, pentru că mai târziu, ducîndu-se Acrisie la Larisa, pentru a asista la jocuri, a fost ucis prin accident de nepotul său, Perseu, cu o lovitură de disc.

607. Pelops, nota 262 din C.

608. Ion, strămoșul legendar al ionienilor, s-a stabilit în nordul Peloponezului și a ajuns regele Atenei, după ce i-a biruit pe eleusieni.

609. Perseu, în nota 606.

610. Dionisos, nota 66 din C.

611. Museu, poet și cîntăreț grec. S-a spus despre el că e fiul zeiței Luna, că e fiul lui Orfeu sau discipol al lui și că a fost primul preot al misterelor de la Eleusis.

612. Agamemnon, nota 310 din C.

613. Demofon, nota 458 din C.

614. Tezeu, regele legendar al Atenei. I se atribuie numeroase fapte eroice printre care: uciderea a numeroși monștri și a marelui răufăcător Procust, uciderea minotaurului din labirintul regelui Minos, de unde a putut ieși datorită firului dat de Ariadna, fiica regelui Minos, participarea la expediția argonauților pentru cucerirea lîinii de aur. Ca rege al Atenei, a organizat Atica, a dat Atenei prima legislație și a inaugurat serbările panateniene. Fiind erou național, i s-a dat un cult și în cinstea lui s-a înălțat un templu în Atena.

615. Targelion, lună la atenieni, de la mijlocul lui mai la mijlocul lui iunie.

a 12-a zi⁶¹⁶. 2. Agia⁶¹⁷ și Dercil⁶¹⁸, în a treia carte spun⁶¹⁹ că Troia a fost cucerită cu 8 zile înainte de sfârșitul lunii Panemos⁶²⁰. Helanic relatează că a fost cucerită în a 12-a zi a lunii Targelion⁶²¹, iar unii care au scris despre cele petrecute în Atica, spun că a fost cucerită cu 8 zile înainte de sfârșitul aceleiași luni, în ultimul an al domniei lui Menesteu⁶²², pe când era lună plină.

«Era miezul nopții și luna se înălța strălucitoare», spune cel care a scris *Mica Iliadă*⁶²³. În sfârșit alții spun că Troia a fost cucerită în aceeași zi, dar în luna Sciroforion⁶²⁴. 3. Tezeu, care a făcut tot atât de mari isprăvi ca și Heraclit, a trăit înainte de războiul troian cu o generație, pentru că Homer scrie că Tlepolem, fiul lui Heracle, a luat parte la asediul Troiei⁶²⁵.

105. 1. A fost dovedit, deci, că Moisi a trăit cu 604 ani înainte de îndumnezeirea lui Dionisos, pentru că, după cum spune Apolodor în *Cronica sa*⁶²⁶, Dionisos a fost trecut în rîndul zeilor în anul al 32-lea al domniei lui Perseu. 2. De la Dionisos pînă la Heracle și pînă la eroii care au călătorit împreună cu Iason⁶²⁷ pe corabia Argo sînt 63 de ani. Cu acești eroi au fost și Asclepie și Dioscurii⁶²⁸, după cum mărturisește Apolonie din Rodos⁶²⁹ în lucrarea sa *Argonauții*⁶³⁰. 3. Din anul în care s-a urcat Heracle pe tronul Argosului și pînă la îndumnezeirea lui Heracle și Asclepie sînt 38 de ani după cronograful Apolodor⁶³¹. 4. De la

616. Dionisie din Argos, *Fragm.* 10, *FHG*, III, 26.

617. Agia, poet grec (sec. VII î.e.n.), autorul lucrării *Întoarceri*, în care vorbește de întoarcerea aheenilor de la asediul Troiei.

618. Dercil, scriitor grec. Nu se cunoaște timpul în care a trăit, dar este foarte vechi. I se atribuie multe lucrări.

619. Agia, *Fragm.* 2; *FHG*, VI, 292. — Dercil, *Fragm.* 3; *FHG*, IV, 387.

620. Panemos, lună eoliană sau doriană, cuprinzînd ultimele 15 zile ale lunii august și primele 15 zile ale lunii septembrie.

621. Helanic, *FGrHist*, 4 F, 152a.

622. Menesteu, descendent din Erehteu (nota 393 din C), a detronat pe Tezeu, a ajuns regele Atenei și a luat parte la asediul Troiei.

623. *Mica Iliadă*, *Fragm.* 11, Kinkel.

624. Sciroforion, a 12-a lună din calendarul atenian, sfârșitul lui iunie și începutul lui iulie.

625. Homer, *Iliada*, II, 657.

626. Apolodor din Atena, *FGrHist.* 244, F. 87.

627. Iason, fiul lui Eson, regele ținutului Iolco, a fost crescut de centaurul Hiron. Cînd a ajuns bărbat, a cerut lui Pelia, uzurpatorul tronului, să-l pună în drepturile sale. Pelia i-a promis că-i va da tronul, dacă îi va aduce din Colhida lîna de aur. Iason a organizat o expediție, formată din cincizeci de bărbați, numită a argonauților, după numele corabiei Argo cu care au plecat în Colhida. Ajunși în Colhida, Iason, cu ajutorul vrăjitoarei Medea, care se îndrăgostise de el și pe care a luat-o apoi în căsătorie, a reușit să ia lîna de aur, biruind, împreună cu membrii expediției, pe paznicii lîinii, pe taurii cu picioarele de bronz, pe uriași și pe balaur.

628. Dioscurii, nota 152 din C.

629. Apolonie din Rodos, poet și gramatic grec din Alexandria (sec. III î.e.n.), autorul epopeii *Argonauții*.

630. Apolonie din Rodos, *Argonauții*, I, 146 ș.u.

631. Apolodor din Atena, *FGrHist*, 244, F. 87.

îndumnezeirea acestora pînă la îndumnezeirea lui Castor ⁶³² și Polux ⁶³³, 53 de ani. Cam în acest timp a avut loc cucerirea Troiei. 5. Dar dacă vreți să vă convingeți, să-l ascultăm și pe poetul Hesiod :

«Maia ⁶³⁴, fiica lui Atlas, suindu-se în patul cel sfînt ⁶³⁵,
A născut pe vestitul Hermes ⁶³⁶, crainicul nemuritorilor ;

Iar Semela ⁶³⁷, fiica lui Cadmos, fiind în legături de dragoste ⁶³⁸,
A născut pe Dionisos, cel ce face mare bucurie» ⁶³⁹.

106. 1. Cadmos, tatăl Semelei, a venit în Teba pe timpul lui Linceu și a fost inventatorul literelor grecești. Triopa este contemporan cu Isis ⁶⁴⁰, la 7 generații după Inah — Isis se numește și Io, pentru că mergea ⁶⁴¹ colindînd pe tot pămîntul — ; Istros ⁶⁴², în lucrarea sa *Despre colonia egiptenilor*, spune că Isis este fiica lui Prometeu ⁶⁴³. **2.** Prometeu a trăit pe vremea lui Triopa, la 7 generații după Moisi ; deci se vede de aici că Moisi a trăit înainte de epoca în care grecii pun crearea celui dintîi om ⁶⁴⁴. **3.** Leon ⁶⁴⁵, care a scris o lucrare *Despre zeii egipteni*, spune că Isis a fost numită Demetra de greci ⁶⁴⁶. Demetra a trăit pe vremea lui Linceu, 11 generații după Moisi. **4.** Apis, regele Argosului, este întemeietorul orașului Memfis ⁶⁴⁷, după cum spune Aristip în prima carte a lucrării sale *Arcadica* ⁶⁴⁸. **5.** Aristeia din Argos spune că acest rege a fost supranumit Sarapis ⁶⁴⁹ și că acesta este cel căruia i se închină egiptenii ⁶⁵⁰. **6.** Nimfodor din Amfipole, în cartea a treia a lucrării sale *Legile Asiei*, spune că taurul Apis ⁶⁵¹, după ce a murit și a fost îmbălsămat, a fost pus într-un sicriu în templul zeului căruia se închinău egiptenii și a fost numit Sorapis ⁶⁵², care mai tîrziu a ajuns Sarapis după obișnuința de

632. Castor, nota 199 din C.

633. Polux, unul din Dioscuri, fratele lui Castor.

634. Maia, nimfă, a fost iubită de Zeus și a născut pe Hermes.

635. În patul lui Zeus.

636. Hermes, nota 173 din C.

637. Semela, nota 301 din C.

638. Cu Zeus.

639. Hesiod, *Teogonia*, 938—941.

640. Isis, nota 482 din C.

641. Io derivă de la *ἰέναι* — a merge.

642. Istros, scriitor grec din Alexandria (sec. III î.e.n.). Are lucrări în versuri și proză, din care au rămas fragmente.

643. Istros, *Fragm.* 40, FHG, I, 423.

644. Grecii au considerat uneori pe Prometeu creator al primului om.

645. Leon din Pela, scriitor grec (sec. IV î.e.n.), autorul unei lucrări asupra Egiptului, în care consideră pe zeii egipteni regi egipteni îndumnezeiți.

646. Leon din Pela, *Fragm.* 2, FHG, II, 331.

647. Memfis, nota 348 din C.

648. Aristip din Arcadia, *Fragm.* 1 ; FHG, IV, 327.

649. Sarapis (Serapis), nota 467 din C.

650. Aristeia din Argos, *Fragm.* 1 ; FHG, IV, 327.

651. Apis, nota 349 din C.

652. Sorapis — *σορός* = sicriu + Apis, adică : Apis cel din sicriu.

îmbaj a băştinaşilor ⁶⁵³. Apis este al treilea rege al Argosului, de la primul rege, Inah. 107. 1. Da, Leto ⁶⁵⁴ a trăit pe vremea lui Titie ⁶⁵⁵. Homer spune despre Titie că

«A siluit pe Leto, vestita amantă a lui Zeus» ⁶⁵⁶.

Titie a fost contemporan cu Tantal ⁶⁵⁷. 2. Pe bună dreptate, deci, scrie şi Pindar Beoţianul: «În acest timp s-a născut Apolon» ⁶⁵⁸. Şi nu e de mirare, pentru că Apolon era slugă la Admet ⁶⁵⁹ de un an întreg, împreună cu Heracle ⁶⁶⁰. 3. Zetos ⁶⁶¹ şi Amfion ⁶⁶², inventatorii muzicii, au trăit pe timpul lui Cadmos. 4. Dacă cineva ne va spune că sibila Femonoe a fost cea dintâi care a spus lui Acrisie oracole în versuri, acela să ştie că după Femonoe, în urmă cu 27 de ani, au rostit oracole în versuri Orfeu, Muzeu şi Lin, dascălul lui Heracle. 5. Homer şi Hesiod sînt cu mult posteriori cuceririi Troiei; iar după aceştia, cu mult mai tîrziu, sînt legiuitorii elenilor Licurg, Solon, cei şapte înţelepţi; Ferechide din Siros, marele Pitagora sînt cu mult timp în urma instituirii olimpiadelor, aşa cum am arătat mai înainte. 6. Am dovedit deci că Moisi a trăit cu mult mai înainte nu numai de înţelepţii şi poeţii grecilor, dar şi de cei mai mulţi dintre zeii lor.

108. 1. Dar nu numai Moisi, ci şi sibila a trăit înainte de Orfeu. Se spun multe despre numele ei şi despre oracolele pe care le-a rostit; fiind frigiană, se numea Artemis ⁶⁶³; ea a venit la Delfi ⁶⁶⁴ şi a cîntat acolo versurile acestea:

2. «O, delfieni, care vă închinaţi lui Apolon, cel care aruncă

departe săgeţile sale!

Am venit la voi să vă spun prin oracole gîndirea lui Zeus Egiohu ⁶⁶⁵.

Eu, care sînt inspirată de Apolon, a cărui soră bună sînt».

653. Nimfodor din Amfipole, *Fragm.* 20; *FHG*, II, 380.

654. Leto, nota 370 din C.

655. Titie, fiul zeiţei Geea; uriaş, care cu trupul acoperea nouă pogoane. Pentru că a siluit-o pe zeiţa Leto, amanta lui Zeus, a fost ucis cu săgeţi de Apolon şi Artemis; apoi a fost aruncat în tartar, unde doi vulturi îi sfîşiau neîncetat ficatul.

656. Homer, *Odiseea*, XI, 580.

657. Tantal, rege legendar al Frigiei. Primit să ia masa cu zeii, a furat din nectarul şi ambrozia zeilor şi le-a împărţit oamenilor. Mai tîrziu, pentru a pune la încercare preştiinţa zeilor, a invitat pe Zeus şi pe alţi zei la masă, oferindu-le ca mîncare pe propriul lui fiu, pe Pelops. Zeus a cunoscut crima lui Tantal, a înviat pe Pelops, iar pe Tantal l-a aruncat în tartar, condamnat la un chin fără sfîrşit: a fost legat de un arbore în mijlocul unui lac cu apă limpede; dorea să bea apă, dar apa se îndepărta de buzele lui; dorea să mănînce, dar ramurile cu fructe se înălţau cînd întindea mîinile.

658. Pindar, *Fragm.* 147, Schroeder.

659. Admet, nota 269 din C.

660. Homer, *Iliada*, XXI, 444.

661. Zetos, regele legendar al Tebei, fiul lui Zeus şi al Antiopei, frate geamăn cu Amfion.

662. Amfion, nota 1 din C.

663. Artemis, nota 313 din C.

664. Delfi, oraş în Focida, centrul Greciei, la poalele Parnasului. În Delfi zeul Apolon avea un templu celebru şi dădea oracole prin gura Pitiei.

665. Egiohu, nota 528 din C.

3. Este și o altă sibilă în Eritrea, numită Herofila⁶⁶⁶. Despre aceste sibile face mențiunea Heraclide Ponticul⁶⁶⁷ în lucrarea sa *Despre sanctuarele cu oracole*⁶⁶⁸. Las deoparte sibila egipteană și sibila italiană, care locuia în Roma, pe Carmalon⁶⁶⁹, al cărei fiu, Evandru, a zidit lui Pan⁶⁷⁰, în Roma, templul numit Lupercion⁶⁷¹.

109. 1. Se cuvine, dar, să cercetăm acum și anii în care au trăit și ceilalți profeți care au fost la evrei după Moisi.

2. După săvârșirea lui Moisi a luat conducerea poporului Iisus, care a purtat cinci ani război, odihnindu-se în «pământul cel bun»⁶⁷². 3. După cum se spune în cartea lui Iisus, bărbatul acesta a fost urmaș al lui Moisi vreme de 27 de ani. 4. După moartea lui Iisus, păcătuiind evreii au fost dați lui Husahar, regele Mesopotamiei, vreme de 8 ani, după cum istorisește Cartea Judecătorilor⁶⁷³. 5. Mai pe urmă, însă, rugându-se lui Dumnezeu, evreii au primit conducător pe Gotoniel, fratele mai mic al lui Haleb din seminția lui Iuda⁶⁷⁴; Gotoniel, ucigînd pe regele Mesopotamiei, a condus poporul timp de 50 de ani⁶⁷⁵. 6. Și iarăși au păcătuit evreii și au fost dați vreme de 18 ani în mîna lui Eglom, regele moabitenilor; dar întorcîndu-se iarăși, i-a condus 80 de ani Aod, bărbat care se slujea de amîndouă mîinile, din seminția lui Efraim, ucigînd pe Eglom⁶⁷⁶. 110. 1. După moartea lui Aod, evreii au păcătuit iarăși și au fost dați vreme de 20 de ani în mîna lui Iabim, regele Canaanului. În acest timp a profețit Debora, soția lui Labidot, din seminția lui Efraim; și era arhiereu Ozius, fiul lui Riesu. 2. Datorită Deborei⁶⁷⁷, Barac, fiul lui Bener, din seminția lui Neftalim, a pornit cu război și a biruit pe Sisara, generalul lui Iabim; și de atunci a început Debora să fie judecătorul poporului vreme de 40 de ani⁶⁷⁸. 3. După moartea ei, poporul iarăși a păcătuit și a fost dat în mîna madianiților vreme de 7 ani⁶⁷⁹. 4. Apoi Ghedeon din seminția lui Manase, fiul lui Ioas a pornit cu 300 de oameni război împotriva madianiților și a ucis dintre ei 120000. Ghedeon a fost judecător 40 de ani⁶⁸⁰. După el a fost judecător Abimelec, fiul lui, 3

666. Herofila, nimfă, preoteasa lui Apolon.

667. Heraclide Ponticul, nota 356 din C.

668. Heraclide Ponticul, *Fragm.* 96, Voss.

669. Carmalon, parte a muntelui Palatin.

670. Pan, nota 409 din C.

671. Lupercion, grota în care Romulus și Remus au fost hrăniți de lupoaică.

672. *Ieș.* 20, 12.

673. *Jud.* 3, 8.

674. *Jud.* 3, 9.

675. *Jud.* 3, 10—11.

676. *Jud.* 3, 14—15, 21.

677. *Jud.* 4, 1—5, 31.

678. *Jud.* 5, 32.

679. *Jud.* 6, 1.

680. *Jud.* 6, 11—18, 32.

ani ⁶⁸¹. 5. Lui Abimelec i-a urmat Boleas, fiul lui Bedan, fiul lui Haran, din seminția lui Efraim, care a condus poporul 23 de ani. După moartea acestuia iarăși a păcătuit poporul și a fost dat în mîna amoniților vreme de 18 ani ⁶⁸². 111. 1. Pocăindu-se evreii, au fost conduși de Ieftae Galaaditul, din seminția lui Manase, care a fost judecătorul lor 6 ani ⁶⁸³. După el i-a condus Abatan din Betleem, din seminția lui Iuda, 7 ani ⁶⁸⁴. Apoi Hebron Zabulonitul, 8 ani ⁶⁸⁵; apoi Eglon din seminția lui Efraim, 8 ani ⁶⁸⁶. Unii, însă, adaugă cei 8 ani ai lui Hebron la cei 7 ani ai lui Abatan. 2. Apoi poporul a păcătuit iarăși și a ajuns sub stăpînirea celor de alt neam, a filistenilor, vreme de 40 de ani ⁶⁸⁷. Întorcîndu-se la Dumnezeu, poporul este condus de Samson, din seminția lui Dan, după ce a biruit în război pe cei de alt neam. Samson a condus poporul lui 20 de ani ⁶⁸⁸. 3. După Samson, nemaiavînd evreii conducător, a judecat poporul preotul Eli 40 de ani ⁶⁸⁹. 4. Lui i-a urmat profetul Samuil, care a fost judecător 27 de ani împreună cu anii în care a fost rege Saul alături de el. Samuil a uns rege și pe David ⁶⁹⁰. 112. 1. Samuil s-a săvîrșit cu doi ani înainte de Saul, pe cînd era arhiereu Abimelec. Samuil a uns pe Saul rege. Saul a fost primul rege al evreilor după judecători; judecătorii au condus poporul pînă la Samuil, în total 463 de ani și 7 luni. 2. Apoi, după cum istorisește prima Carte a Regilor, Saul a domnit, după ce a fost rînduită ungerea sa, 20 de ani. 3. După moartea lui Saul, al doilea rege al evreilor a fost David, fiul lui Iesei din seminția lui Iuda; și a domnit în Hebron 40 de ani; despre domnia lui vorbește Cartea a doua a Regilor; arhiereu era Abiatar, fiul lui Abimelec din neamul lui Eli; pe timpul lui David au profețit Gad și Natan. 4. De la Iisus al lui Navi pînă ce a luat David domnia sînt, după cum socotesc unii, 450 de ani; dar după cronologia arătată mai înainte sînt pînă la săvîrșirea lui David în total 523 de ani și 7 luni. 113. 1. După David a domnit Solomon, fiul lui David, 40 de ani. Natan a continuat să profețească și pe timpul lui Solomon; Natan este acela care l-a îndemnat pe Solomon să zidească templul. Deasemeni pe timpul lui Solomon a profețit și Ahia din Silom. Dar și cei doi — David și Solomon — erau profeți. 2. Sadoc a fost primul arhiereu care a slujit în templul pe care l-a zidit Solomon; a fost al 8-lea arhiereu de la Aaron, primul arhiereu.

681. *Jud.* 9, 22.

682. *Jud.* 10, 8.

683. *Jud.* 12, 7.

684. *Jud.* 12, 8.

685. *Jud.* 12, 11.

686. *Jud.* 12, 13—14.

687. *Jud.* 13, 1.

688. *Jud.* 15, 20.

689. *I Regi* 4, 19.

690. *I Regi* 16, 13.

3. De la Moisi pînă în vremea lui Solomon sînt, după cum spun unii, 595 de ani, iar după alții 576. 4. Dacă aduni la cei 450 de ani de la Iisus pînă la David cei 40 de ani cît a condus Moisi poporul precum și cei 80 de ani cîți avea Moisi înainte de ieșirea evreilor din Egipt și mai adaugi la aceștia și cei 40 de ani cîți a domnit David, atunci de toți vei avea 610 ani. 114. 1. Cronologia, pe care eu o fac, merge cu precizia mai departe: dacă la cei 523 de ani și 7 luni de la Iisus pînă la moartea lui David adaugi cei 120 de ani ai lui Moisi și cei 40 de ani ai lui Solomon, ai în total pînă la moartea lui Solomon 683 de ani și 7 luni. 2. Iram⁶⁹¹ a dat lui Solomon pe fiica lui pe vremea cînd Menelau⁶⁹² a sosit în Fenicia după căderea Troiei, așa precum spun Menandru⁶⁹³ din Pergam⁶⁹⁴ și Letos⁶⁹⁵ în lucrarea sa *Istoria Fenicienilor*⁶⁹⁶. 3. După Solomon a domnit Roboam, fiul lui, 17 ani⁶⁹⁷ și era arhiereu Abimeleh, fiul lui Sadoc. 4. Sub acest rege a fost împărțită domnia; și în Samaria a domnit Ieroboam din seminția lui Efraim, rob al lui Solomon⁶⁹⁸; și profetea încă Ahia Selonitul⁶⁹⁹ și Samea, fiul lui Elami⁷⁰⁰ și omul care a venit din Iuda la Ieroboam și a profețit asupra jertfelnicului⁷⁰¹. 115. 1. După Roboam a domnit fiul său, Abium, 3 ani⁷⁰² și la fel fiul acestuia, Asa, 41 de ani⁷⁰³; la bătrînețe s-a îmbolnăvit pe podagră⁷⁰⁴; pe vremea lui era profet Iu, fiul lui Anania⁷⁰⁵. După acesta a domnit Iosafat, fiul lui, vreme de 25 de ani⁷⁰⁶; pe timpul lui era profet Ilie Tesviteanul⁷⁰⁷, Miheia⁷⁰⁸, fiul lui Iebla și Abdia⁷⁰⁹, fiul lui Anania. 2. Pe timpul lui Miheia era un profet mincinos: Sedechia⁷¹⁰, fiul lui Hanaan. 3. După aceștia urmează domnia de 8 ani a lui Ioram, fiul lui Iosafat⁷¹¹. Pe timpul lui a profețit Ilie; iar

691. Iram (Hiram), regele Tirului.

692. Menelau, nota 39 din P III.

693. Menandru, istoric grec, a scris despre faptele regilor grecilor și ale altor regi care n-au fost greci.

694. Menandru, *Fragm.* 3; *FHG*, IV, 447.

695. Letos, istoric grec. Din lucrarea citată de Clement n-a rămas decît fragmentul în care vorbește de căsătoria lui Solomon cu fata regelui Tirului.

696. Letos, *Fragm.* 1, *FHG*, IV, 437.

697. *III Regi* 14, 21.

698. *III Regi* 11, 26.

699. *III Regi* 14, 2.

700. *III Regi* 12, 22.

701. *III Regi* 13, 1 ș.u.

702. *III Regi* 15, 1.

703. *III Regi* 15, 1.

704. *III Regi* 15, 23.

705. *III Regi* 16, 1, 7.

706. *III Regi* 22, 42.

707. *III Regi* 17, 1.

708. *III Regi* 22, 8.

709. *II Paral.* 17, 7.

710. *III Regi* 22, 11.

711. *IV Regi* 8, 17.

după Ilie, Elisei, fiul lui Safat ⁷¹². 4. În timpul domniei lui Iosafat, locuitorii Samariei mîncau găinaț de porumbel și pe copiii lor ⁷¹³. Domnia lui Iosafat se întinde din ultima parte a Cărții a treia a Regilor pînă în Cartea a patra. 5. În timpul domniei lui Ioram a fost urcat la cer Ilie ⁷¹⁴, iar Elisei, fiul lui Safat, a profețit vreme de 6 ani, avînd el 40 de ani. A domnit apoi Ohozia un an ⁷¹⁵; pe timpul acestuia a profețit Elisei și împreună cu el Abdadoneu. 116. 1. După acesta a domnit 8 ani Gatolia, mama lui Ohozia ⁷¹⁶, după ce ucisese pe copiii fiului ei ⁷¹⁷. Gatolia era, din neamul lui Ahaab. Iar Iosabea, sora lui Ohozia, l-a ascuns pe Ioas, fiul lui Ohozia ⁷¹⁸, și mai tîrziu i-a dat acestuia domnia. 2. Elisei a profețit și pe timpul Gotoliei. După ea, a domnit Ioas, pe care l-a scăpat de la moarte Iosabea, soția arhiereului Iodae ⁷¹⁹. Toți anii aceștia fac 40. 3. Deci făcînd socoteală, de la Solomon pînă la moartea profetului Elisei, sînt, după cum spun unii, 105 ani; după alții, 102 ani; dar, după cum o arată cronologia de mai sus, sînt 181 de ani de la începutul domniei lui Solomon.

117. 1. De la războiul troian pînă la nașterea lui Homer sînt, după Filohor ⁷²⁰, 180 de ani, deci în urma colonizării ioniene ⁷²¹. 2. Aristarh, în scrierea sa despre Arhiloh, spune că Homer a trăit pe timpul colonizării ioniene, care s-a făcut la 140 de ani după cucerirea Troiei. 3. Apolodor ⁷²², însă, relatează că Homer a trăit la 100 de ani după colonizarea ioniană, pe cînt Agesila ⁷²³, fiul lui Darius, era rege al lacedemonienilor; așa că Licurg legiuitorul, pe cînd era încă tînăr, a fost contemporan cu Homer ⁷²⁴. 4. Dar Eutimene ⁷²⁵, în *Cronica* sa, spune că Homer a trăit în același timp cu Hesiod și că s-a născut pe vremea lui Acast ⁷²⁶ în insula Hios, la 200 de ani după căderea Troiei. 5. De această părere este și Arhemah în cartea a treia a lucrării sale *Istoria Eubeii* ⁷²⁷. Deci și Homer și Hesiod au trăit mai tîrziu chiar decît profetul Elisei.

⁷¹². III Regi 19, 16.

⁷¹³. IV Regi 6, 25. 28—29.

⁷¹⁴. IV Regi 2, 11.

⁷¹⁵. IV Regi 8, 26.

⁷¹⁶. În text: Ozia.

⁷¹⁷. IV Regi 11, 1.

⁷¹⁸. II Par. 22, 11.

⁷¹⁹. II Par. 22, 11.

⁷²⁰. Filohor, nota 193 din C.

⁷²¹. Filohor, *Fragm.* 54 a; FHG, I, 393.

⁷²². Apolodor din Atena.

⁷²³. Agesila, regele Spartei, a fost contemporan cu Licurg.

⁷²⁴. Apolodor, *FGr Hist.* 244, F, 63 b.

⁷²⁵. Eutimene, geograf și navigator grec (sec. IV î.e.n.).

⁷²⁶. Acast, regele Tesaliei, unul din argonauți.

⁷²⁷. Arhemah, *Fragm.* 2; FHG, IV, 315.

6. Iar dacă vrei să urmezi celor afirmate de gramaticul Crate ⁷²⁸ și să spui cu ei că Homer a trăit pe vremea întoarcerii heraclizilor, adică la 80 de ani după căderea Troiei, atunci vei vedea iarăși că Homer este posterior lui Solomon, că a trăit, așa cum am spus mai înainte, pe vremea sosirii lui Menelau în Fenicia. 7. Eratostene pune epoca în care a trăit Homer la 100 de ani după căderea Troiei ⁷²⁹. Teopomp, la rîndul lui, în cartea a 43-a a lucrării sale *Istoria lui Filip* spune că Homer a trăit la 500 de ani după războiul Troiei ⁷³⁰. 8. Iar Euforion ⁷³¹, în lucrarea sa *Despre Aleuazi* ⁷³² pune viața lui Homer pe timpul lui Giges ⁷³³, care a început să domnească în a 18-a olimpiadă, și de care spune că Giges a fost primul conducător de popoare care a fost numit tiran. 10. Sosibie Lacedemonianul ⁷³⁴, în lucrarea sa *Despre arătarea anilor* ⁷³⁵, spune că Homer a trăit în al 8-lea an al domniei lui Haril ⁷³⁶, fiul lui Polidect. Haril a domnit 64 de ani și după el fiul său Nicandru, 39 de ani; tot el spune că prima olimpiadă a avut loc în anul 34 al domniei lui Nicandru. Deci Homer a trăit cam 90 de ani înainte de instaurarea jocurilor olimpice.

118. 1. După Ioas a urmat domnia fiului său, a lui Amasia, timp de 39 de ani ⁷³⁷; apoi a urmat Ozia, fiul lui Amasia, care a domnit 52 de ani ⁷³⁸; Ozia a murit lepros ⁷³⁹. Pe timpul lui a profețit Amos ⁷⁴⁰, Isaia ⁷⁴¹, fiul lui Amos, Osie ⁷⁴², fiul lui Beerî, și Iona ⁷⁴³, fiul lui Amati, cel din Get Hober, care a predicat ninivitenilor ⁷⁴⁴, care a ieșit din pîntecele chitului ⁷⁴⁵. 2. Apoi a domnit Ionatan ⁷⁴⁶, fiul lui Ozia, 16 ani ⁷⁴⁷; pe timpul acestui rege au profețit încă Isaia și Osie, precum și Miheia ⁷⁴⁸

728. Crate din Malos (Cilicia), gramatic și filosof stoic (sec. II î.e.n.), a deschis o școală filozofică în Pergam, care a ajuns celebră și rivaliza cu școala din Alexandria. A scris comentarii la Homer.

729. Eratostene, *FGrHist*, 241, F 9a.

730. Teopomp, *FGrHist*, 241, F 9a.

731. Euforion, nota 360 din C.

732. O ramură din Heraclizi (descendenții din Heracle), din Tesalia.

733. Giges, regele Lidei (sec. VI î.e.n.).

734. Sosibie, nota 293 din C.

735. *Sosibie*, *Fragm.* 2; *FHG*, II, 625.

736. Haril, regele Spartei (sec. VII î.e.n.).

737. *IV Regi* 14, 1—2.

738. *IV Regi*, 15, 1—2.

739. *IV Regi* 15, 5.

740. *Amos* 1, 1.

741. *Is.* 1, 1.

742. *Osie* 1, 1.

743. *Iona* 1, 1.

744. *Iona* 3, 4—5.

745. *Iona* 2, 11.

746. *IV Regi* 15, 7.

747. *II Par.* 27, 1.

748. *Mih.* 1, 1.

Morastitul și Ioil ⁷⁴⁹, fiul lui Batuil. **119. 1.** Lui Ionatan i-a urmat Ahaz ⁷⁵⁰, fiul lui, care a domnit 16 ani. Pe timpul acestui rege, în al 15-lea an al domniei lui, poporul Israel a fost dus în Babilon ⁷⁵¹, iar Salmanasar, regele asirienilor, a mutat pe locuitorii Samariei în Media și Babilon ⁷⁵². **2.** Lui Ahaz i-a urmat iarăși Osie vreme de 8 ani, apoi Ezechia vreme de 29 de ani ⁷⁵³. Acestui rege, la sfârșitul vieții lui, Dumnezeu, prin Isaia, i-a dăruit, pentru cuvioșia vieții lui, încă 15 ani de viață; și soarele s-a întors înapoi, ca să se încredințeze Ezechia de adevărul spuselor lui Isaia ⁷⁵⁴. **3.** Isaia, Osie și Miheia au profețit pînă pe vremea acestui rege. Se spune că profeții aceștia au trăit în urma lui Licurg, legislatorul lacedemonienilor. **4.** Dieuhida ⁷⁵⁵, în cartea a patra a lucrării sale *Despre istoria Megarei* ⁷⁵⁶, pune timpul activității înfloritoare a lui Licurg la 290 de ani după căderea Troiei ⁷⁵⁷. **5.** Deci Isaia mai profețea la 300 de ani de la începutul domniei lui Solomon, pe timpul căruia, după cum am demonstrat, a venit Menelau în Fenicia, și împreună cu Isaia, în același timp, profețeau și Osie și Ioil, fiul lui Batuil. **120. 1.** După Ezechia a domnit Manase, fiul lui, 55 de ani ⁷⁵⁸; după Manase, a venit Amos, fiul lui, 2 ani ⁷⁵⁹; după Amos, a domnit Iosia, fiul lui, care păzea cu strășnicie legea, 31 de ani ⁷⁶⁰; acest rege «a pus oasele oameinilor peste oasele idolilor», după cum este scris în Levitic ⁷⁶¹. **2.** În anul al 18-lea al domniei sale s-a sărbătorit Paștele, care nu mai fusese sărbătorit de pe timpul lui Samuil ⁷⁶². Atunci, în timpul domniei lui Iosia, preotul Hilchia, tatăl profetului Ieremia, a găsit Cartea Legii care era depusă în templu ⁷⁶³; și după ce a citit-o, a murit. Pe timpul lui Iosia au profețit proorocița Olda ⁷⁶⁴, Sofonie ⁷⁶⁵ și Ieremia ⁷⁶⁶. **3.** Pe vremea lui Ieremia a trăit profetul mincinos Anania ⁷⁶⁷. Acest Iosia, pentru că n-a ascultat de profetul Ieremia, a fost ucis la râul

⁷⁴⁹. Ioil 1, 1.

⁷⁵⁰. IV Regi 16, 1—2.

⁷⁵¹. IV Regi 17, 5.

⁷⁵². IV Regi 17, 6.

⁷⁵³. IV Regi 18, 2.

⁷⁵⁴. IV Regi 20, 6. 9—11

⁷⁵⁵. Dieuhida, istoric grec (sec. IV î.e.n.).

⁷⁵⁶. Megara, oraș în Grecia, în partea de nord-est a istmului Corint, important centru în sec. VI—V î.e.n.

⁷⁵⁷. Dieuhida, *Fragm.* 4; *FHG*, IV, 389.

⁷⁵⁸. IV Regi 21, 1.

⁷⁵⁹. IV Regi 21, 19.

⁷⁶⁰. IV Regi 22, 1.

⁷⁶¹. Lev. 26, 30; IV Regi 23, 20.

⁷⁶². IV Regi 23, 21—23.

⁷⁶³. IV Regi, 22 8.

⁷⁶⁴. IV Regi 22, 14.

⁷⁶⁵. Sof. 1, 1.

⁷⁶⁶. Ier. 1, 1—2.

⁷⁶⁷. Ier. 28, 1.

Euftrat de Nehao ⁷⁶⁸, regele Egiptului, cu care se întâlnise pe cînd acesta se îndrepta cu război împotriva asirienilor ⁷⁶⁹. **121. 1.** Lui Iosia i-a urmat la tron fiul său Iehonia, numit și Ioahas, care a domnit 3 luni și 10 zile ⁷⁷⁰. Pe Iehonia l-a prins și l-a legat Nehao, regele Egiptului, și l-a dus în Egipt ⁷⁷¹, punînd rege în locul lui pe Ioachim, fratele lui, pe care l-a obligat să-i plătească bir; Ioachim a domnit 11 ani ⁷⁷². **2.** După Ioachim a domnit trei luni omonimul lui ⁷⁷³, apoi Sedechia 11 ani ⁷⁷⁴. **3.** Activitatea profetică a lui Ieremia s-a întins pînă pe timpul acestui rege; odată cu Ieremia au mai profețit Buzi ⁷⁷⁵, Urie, fiul lui Samea ⁷⁷⁶ și Avacum. Și cu aceasta se termină istoria regilor evrei. **4.** Așadar, după cum spun unii, de la nașterea lui Moisi pînă la robia babilonică sînt 972 de ani; dar după o cronologie precisă sînt 1085 de ani, 6 luni și 10 zile. De la începutul domniei lui David pînă la ducerea în robie a poporului de către haldei sînt, după unii, 452 de ani și 6 luni; dar după socoteala exactă a anilor făcută de noi sînt 482 de ani, 6 luni și 10 zile.

122. 1. În al 12-lea an al domniei lui Sedechia, Nabucodonosor ⁷⁷⁷, care era de 70 de ani conducătorul perșilor, a pornit cu război împotriva fenicienilor și iudeilor, așa precum spune Beros ⁷⁷⁸ în lucrarea sa *Istoria haldaică* ⁷⁷⁹. **2.** Iuba, în scrisoarea sa *Despre asirieni*, mărturisește că a luat cele scrise în lucrarea sa de la Beros, dînd mărturie de adevărul grăit de acest bărbat ⁷⁸⁰. **3.** Nabucodonosor, orbindu-l pe Sedechia, l-a dus în Babilon și a mutat tot poporul ⁷⁸¹ — și robia a fost 70 de ani — afară de puțini iudei, care au fugit în Egipt ⁷⁸². **4.** Pe timpul lui Sedechia au mai profețit încă Ieremia și Avacum; dar în al cincilea an al domniei lui, a profețit în Babilon Iezechiel; după Ieremia a fost profet Naum, apoi Daniil; după Daniil, au profețit iarăși pe timpul lui Darie I, vreme de 2 ani, profeții Agheu și Zaharia; apoi profetul cel din doisprezece profeți, Anghel ⁷⁸³. **123. 1.** După

768. Nehao II, rege, dinastia XXVI egipteană (611—595 î.e.n.).

769. IV Regi 23, 29.

770. IV Regi 23, 31.

771. IV Regi 23, 34.

772. IV Regi 23, 35—36.

773. IV Regi 24, 8.

774. IV Regi 24, 18.

775. Buzi, tatăl profetului Ieremia. Ier., 1, 3.

776. Ier., 26, 20.

777. Nabucodonosor, regele Babilonului (605—562 î.e.n.), în 586 a cucerit Iudeea și a distrus Ierusalimul.

778. Beros, nota 588 din C.

779. Beros, *Fragm.* 14 a; FHG, II, 508.

780. Iuba, *Fragm.* 21; FHG, III, 472.

781. IV Regi 25, 7, 11.

782. IV Regi 25, 26.

783. Adică: Maleahi, pentru că în grecește cuvîntul Maleahi se traduce prin Anghel.

profeții Agheu și Zaharia, Neemia, marele paharnic al lui Artaxerxe ⁷⁸⁴, fiul lui Aheli Israilitul, a clădit orașul Ierusalim și a reconstruit templul. 2. În timpul acestei robii au trăit Estera și Mardoheu, despre ale căror fapte s-a scris o carte ca și despre faptele Macabeilor. 3. În această robie, tinerii Manuil, Anania și Azaria, pentru că n-au voit să se închine idoliilor, au fost aruncați în cuptor; dar au fost scăpați prin apariția îngerului ⁷⁸⁵. 4. Atunci, din pricina balaurului, Daniil a fost aruncat în groapa cu lei; prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, Daniil a fost hrănit de Avacum și după șapte zile a scăpat din groapa cu lei ⁷⁸⁶. 5. În istoria poporului iudeu a fost și minunea cu Iona ⁷⁸⁷; Tobie, cu ajutorul îngerului Rafail, ia de soție pe Sarra ⁷⁸⁸, după ce demonul ucisese pe primii șapte pretendenți ⁷⁸⁹, iar după căsătoria lui Tobie, Tabit, tatăl lui Tobie, și-a recăpătat vederea ⁷⁹⁰. 124. 1. Atunci Zorobabel, învingînd prin înțelepciunea sa pe potrivnici, a primit de la Darius, în schimbul serviciilor pe care i le-a făcut, îngăduința de a restaura Ierusalimul. Și s-a întors împreună cu Ezdra în pămîntul părintesc. 2. Datorită lui a fost răscumpărat poporul din robie, s-au recunoscut și s-au reînnoit cuvintele cele de Dumnezeu insuflate, s-a sărbătorit Paștele cel mîntuitor și s-a pus capăt căsătoriilor cu străinii. 3. Și împăratul Cyrus spusese mai înainte că are să le dea voie evreilor să-și reface țara lor; această făgăduință, însă, s-a împlinit pe timpul lui Darius; și s-a săvîrșit atunci sărbătoarea sfințirii templului, ca și aceea a cortului. 4. Și au fost anii, în care sînt cuprinși și anii robiei, de la nașterea lui Moisi pînă la întoarcerea poporului, de toți 1155 de ani, 6 luni și 10 zile; iar de la domnia lui David au fost, după unii, 552 de ani, iar după o socoteală mai precisă 572 de ani, 6 luni și 10 zile.

125. 1. S-au împlinit, așadar, în timpul robiei, care a fost pe vremea profetului Ieremia, cuvintele acestea spuse de profetul Daniil: 2. *«Șaptezeci de săptămîni s-au tăiat peste poporul meu și peste cetatea cea sfîntă ca să se sfîrșească păcatul și să se pecetluiască păcatele și să se șteargă nedreptățile și să se milostivească Dumnezeu și să aducă dreptate veșnică și să pecetluiască vedenia și profetul și să ungă pe sfîntul sfinților. 3. Și vei cunoaște și vei pricepe că de la ieșirea cuvîntului, ca iarăși să se zidească Ierusalimul, pînă la povățuitorul cel uns săptămîni 7 și săptămîni 62; și te vei întoarce și*

784. Artaxerxe I, regele perșilor (465—424 î.e.n.).

785. Dan. 3, 8—28.

786. Istoria balaurului, 27-49.

787. Iona 2, 1—11.

788. Tobit 6, 23.

789. Tobit 3, 8.

790. Tobit 11, 11—13.

se vor zidi piața și zidul și se vor deșerta vremile. 4. Și după cele 62 de săptămîni va pieri ungerea și judecată nu va fi în ea. Și cu povățuitorul care vine va strica cetatea și locul cel sfînt și vor fi distruse de potop. Și aceasta va dura pînă la sfîrșitul unui război care va distruge totul pînă la desființare. 5. Și va întări cu mulți legătura o săptămîină. Și la jumătatea săptămîinii jertfa și libațiunea Mea va înceta; iar în locul cel sfînt urîciunea pustiirilor; și pînă la sfîrșitul vremii nu va avea sfîrșit pustiirea. 6. Și la jumătatea săptămîinii va înceta mirosul jertfei și va fi distrusă de tot aripa templului și va fi o rînduială în strădania distrugerii» ⁷⁹¹.

126. 1. Templul a fost zidit în șapte săptămîni; acesta-i lucru cunoscut; este scris și în cartea lui Ezdra ⁷⁹². Și astfel, cînd s-au împlinit cele șapte săptămîni, un rege uns a ajuns conducător al iudeilor, iar în timpul celor 62 de săptămîni în toată Iudeea a fost pace și n-au fost războaie. 2. Iar Domnul nostru Hristos «sfîntul sfinților» a venit și a împlinit «vedenia și profetul»; a fost uns trupul prin Duhul Tatălui Lui «în aceste 62 de săptămîni», precum a spus profetul. 3. Și «într-o săptămîină», domnind Neron ⁷⁹³, a stăpînit la jumătatea săptămîinii; și a așezat în sfînta cetate Ierusalim «urîciunea»; și la «jumătatea săptămîinii» a fost ucis și el și Oton ⁷⁹⁴ și Galba ⁷⁹⁵ și Vitelie ⁷⁹⁶; Vespasian ⁷⁹⁷, împărat roman, a distrus ierusalimul și a pustiit templul. Că acestea așa sînt, sînt clare pentru cel care poate «pricepe», după cum a spus profetul.

127. 1. Cînd s-au împlinit, așadar, 11 ani, la începutul celui următor, pe timpul domniei lui Ioachim, a început robia babilonică; poporul iudeu a fost dus în robie de Nabucodonosor, regele asirienilor, în al 7-lea an al domniei lui și în al 2-lea an de domnie a lui Vafre, regele Egiptului, cînd în Atena era arhonte Filip în primul an al celei de a 48-a olimpiadă. 2. Robia a durat 70 de ani și s-a sfîrșit în al 2-lea an al domniei lui Darius al lui Histaspe, care era regele perșilor, asirienilor și egiptenilor; pe acel timp au proorocit, după cum am spus, Agheu, Zaharia și Anghel, cel din numărul celor doisprezece; și era arhiereu Iisus, fiul lui Iosedec. 3. În acest al 2-lea an al domniei lui Darius, Darius, după cum spune Herodot ⁷⁹⁸, a doborât puterea magilor și a trimis pe

⁷⁹¹. Dan. 9, 24—27.

⁷⁹². Textul nu se găsește.

⁷⁹³. Neron, împărat roman († 68).

⁷⁹⁴. Oton, împărat roman († 69).

⁷⁹⁵. Galba, împărat roman († 69).

⁷⁹⁶. Vitelie, împărat roman († 69).

⁷⁹⁷. Vespasian, împărat roman († 79).

⁷⁹⁸. Herodot, 3, 79.

Zorobabel, fiul lui Salatiel, să ridice și să împodobească templul din Ierusalim.

128. 1. Anii de domnie ai regilor perșilor sînt aceștia : Cyrus a domnit 30 de ani, Cambise 19, Darius 46, Xerxe 26, Artaxerxe 41, Darius 8, Artaxerxe 42, Ohos 8, Arse 3...⁷⁹⁹. 2. Adunați acești ani dau că regii perșilor au domnit 235 de ani. Iar după ce Alexandru Macedon a bătut pe acest Darius, a început domnia lui în anii arătați mai înainte. 3. Deasemeni și anii de domnie ai regilor macedoneni⁸⁰⁰ sînt aceștia : Alexandru a domnit 18 ani ; Ptolomeu, fiul lui Lagos, 40 de ani ; Ptolomeu Filadelful, 27 de ani ; apoi Ptolomeu Everghetu, 25 de ani ; apoi Ptolomeu Filopator, 17 ani, după care urmează Ptolomeu Epifanie, 24 de ani ; acestuia îi urmează Ptolomeu Filometor, care domnește 35 de ani ; 4. După acesta vine Ptolomeu Fiscon, 29 de ani, apoi Ptolomeu Laturus, 36 de ani, apoi Ptolomeu zis Dionisos, 29 de ani. 129. 1. În urma acestora a domnit Cleopatra 22 de ani, iar după ea, copiii Cleopatrei, 18 zile. 2. Adunați la un loc anii de domnie ai regilor macedoneni dau 312 ani și 18 zile. 3. Cele spuse pînă acum dovedesc că proorocii Agheu, Zaharia și Anghel, cel din numărul celor doisprezece , care au profețit în cel de al 2-lea an al domniei lui Darius al lui Histaspe, au trăit în primul an al celei de a 48-a olimpiade și sînt deci anteriori lui Pitagora, care a trăit în a 62-a olimpiadă și anteriori și celui mai vechi dintre filozofii eleni, Tales, care a trăit cam în a 50-a olimpiadă. 4. Iar cei care au fost numiți înțelepți⁸⁰¹ împreună cu Tales sînt contemporani, după cum spune Andron în lucrarea sa *Trei picioare*⁸⁰². Heraclit este posterior lui Pitagora, pentru că Heraclit face pomenire de el în scrisoarea sa⁸⁰³. 130. 1. Așadar prima olimpiadă, care este posterioară războiului troian cu 407 ani, este fără îndoială anterioară timpului în care au trăit profeții amintiți mai înainte și odată cu ei și așa numiții șapte înțelepți. 2. Se poate vedea acum ușor că Solomon, care a trăit pe timpul lui Menelau, cel care a luat parte la războiul troian, este cu mulți ani anterior celor șapte înțelepți greci. Și cu cîți ani este mai vechi Moisi decît Solomon, a fost arătat în cele spuse mai înainte. 3. Alexandru, numit Poliistor, în lucrarea sa *Despre Iudei*, a transcris scrisorile lui Solomon către Uafre, regele Egiptului, și către regele Tirului, precum și scrisorile acestora către Solomon ; în aceste scrisori se arată că Uafre i-a trimis lui Solomon 80.000 de bărbați egipteni pentru construirea tem-

799. Lacună. Se pare că lipsesc cei 6 ani ai lui Darie Codoman și 6 ani ai lui Alexandru cel Mare.

800. Adică ai regilor Egiptului, de origine macedoneană.

801. Cei șapte înțelepți.

802. Andron din Efes, *Fragm. 3* ; *FHG*, II, 347.

803. Heraclit, *Fragm. 129* ; *Diels*.

plului, iar regele Tirului tot atîți de mulți bărbați cu un mare meșter tirian, născut dintr-o mamă evreică din seminția lui David, cu numele Hiperon, după cum scrie Alexandru în cartea sa ⁸⁰⁴.

131. 1. Onomacrit Atenianul ⁸⁰⁵, despre care se spune că este autorul poemelor care poartă numele lui Orfeu, a trăit pe timpul Pisistratilor ⁸⁰⁶ în a 50-a olimpiadă. 2. Orfeu, care a călătorit împreună cu Heracle ⁸⁰⁷, a fost dascălul lui Museu. Amfion este cu două generații anterior războiului troian, iar Demodoc și Femie, care au fost cîntăreți vestiți din chitară, au trăit după căderea Troiei — unul la feaci ⁸⁰⁸, celălalt la pețitori ⁸⁰⁹. 3. Se spune că oracolele atribuite lui Museu au fost compuse de Onomacrit, că lucrarea *Crater* a lui Orfeu ⁸¹⁰ a fost compusă de Zopir Heraclitul ⁸¹¹, iar lucrarea *Coborîrea în iad*, tot a lui Orfeu, a fost compusă de Prodic din Samos. 4. Ion din Hios istorisește, în lucrarea sa *Triagmos*, că Pitagora a atribuit unele din scrierile sale lui Orfeu ⁸¹². 5. Epigene, însă, în lucrarea sa *Despre poezia atribuită lui Orfeu*, spune că lucrările: *Coborîrea în iad* și *Cuvîntul sfînt* sînt opera lui Cercop Pitagoreanul ⁸¹³, iar lucrările *Peplos* și *Științele naturii* sînt ale lui Brontin ⁸¹⁴. 6. Da, și despre Terpandru unii spun că a trăit într-o epocă mai veche; Helanic ⁸¹⁵ spune că a trăit pe timpul lui Midas ⁸¹⁶; dar Faniias pune pe Leshe din Lesbos înaintea lui Terpandru și-l face pe Arhiloh posterior lui Terpandru; Leshe a luptat cu zel împotriva lui Arctin și l-a biruit ⁸¹⁷. 7. Xantos din Lidia spune ⁸¹⁸ că cetatea Tases a fost zidită în olimpiada a 18-a, iar Dionisie ⁸¹⁹ spune că în olimpiada a 15-a, de unde se vede lămurit că Arhiloh era cunoscut după olimpiada a 20-a, pentru că vorbește de distrugerea Magneziei ⁸²⁰ ca de un fapt petrecut de curînd. 8. Simonide este dat contemporan al lui Arhiloh, iar Calinos a trăit nu cu mult înaintea lui, pentru că vorbește de starea înfloritoare a Magneziei ⁸²¹, pe cînd Arhiloh vorbește de dis-

804. Alexandru Poliistor, *Fragm.* 18; *FHG*, 225.

805. Onomacrit, poet atenian (sec. VI î.e.n.).

806. Pisistrati, fiii lui Pisistrate, tiranul Atenei (sec. VI î.e.n.).

807. În expediția argonauților.

808. Homer, *Odiseea*, VIII, 254.

809. Homer, *Odiseea*, I, 154.

810. Orfeu, A 1 b; Diels, *Vorsokr.* 5, ed. I, 2, 15.

811. Zopir din Heracleia, *FHG*, IV, 533.

812. Ion din Hios, autor de tragedii, elegii, imne, memorii și al unei istorii a Hiosului. — *Fragm.* 12; *FHG*, II, 49; *Fragm.* 2; Diels, *Vorsokrat.* 5, ed. I, 379, 9.

813. Diels, *Vorsokr.*, 5, I, 105, 31.

814. Diels, *Vorsokr.*, 5, I, 107, 10.

815. Helanic din Lesbos, *FGrHist*, 4 F, 85 b.

816. Midas, nota 75 din C.

817. Faniias, *Fragm.* 18; *FHG*, II, 299.

818. Xantos, *Fragm.* 27; *FHG*, I, 43.

819. Dionisie din Halicarnas, *FGrHist*, 251, F 3.

820. Magnezia de pe riul Meandru.

821. Calinos, *Fragm.* 3, Bergk.

trugerea ei ⁸²². Eumel din Corint a trăit mai înainte, pentru că a cunoscut pe Arhia, întemeietorul Siracuzei.

132. 1. Am fost silit să vorbesc de aceștia, pentru că poeții ciclului epic sînt rînduiți printre poeții foarte vechi. La greci au fost mulți care au rostit oracole, cum au fost Bacizii, unul în Beoția, altul în Arcadia, care au făcut multe oracole multora. **2.** Datorită oracolului rostit de Amfilit Atenianul și dat la timp potrivit, Pisistrate și-a consolidat tirania sa ⁸²³. **3.** Să fie trecuți sub tăcere Comete din Creta, Cinira din Cipru, Admet din Tesalia, Aristeu din Cirena, Amfiarau din Atena, Timoxen din Cercira, Demenet din Focia, Epigene din Tespia, Nicia din Caristia, Ariston din Tesalia, Dionisie din Cartagina, Cleofon din Corint, Hipo, fiica lui Hiron, Beo și Manto și mulțimea de sibile : sibila din Samos, sibila din Colofon, sibila din Cime, sibila din Eritrea, Fito, Taraxandra, sibila din Tesalia, sibila din Tesprotia; apoi Calha, Mopsos, care au fost în războiul troian; Mopsos era mai în vîrstă, pentru că a făcut parte din expediția argonauților. **133. 1.** Se spune că lucrarea numită *Mantica* a lui Mopsos este compusă de Batos din Cirena, iar Doroteu, în prima carte a lucrării sale *Pandecte*, istorisește că Mopsos a fost discipolul unei alcione ⁸²⁴ și al unei ciori ⁸²⁵. **2.** S-au străduit neconținut cu cunoașterea viitorului marele Pitagora, Abaris Hiperboreanul ⁸²⁶, Aristea din Procones ⁸²⁷, Epimenide din Creta ⁸²⁸, care a venit în Sparta, Zoroastru din Media, Empedocle Acragantinul ⁸²⁹, Formion Lacedemonianul, Poliarat din Tasos, Empedotim din Siracuză, iar pe lîngă aceștia mai cu seamă Socrate Atenianul. **3.** Socrate spune în dialogul lui Platon *Teage* : «Începînd din copilărie, printr-un destin dumnezeiesc, am avut lîngă mine un semn al lui Dumnezeu; era o voce; cînd vine, mă oprește să fac ceea ce aveam de gînd, dar niciodată nu m-a îndemnat» ⁸³⁰. **4.** Exceest, tiranul Fociei, purta pe degete două inele vrăjite, care, ciocnite unul de altul, arătau cu sunetul lor timpul acțiunilor sale; totuși a fost asasinat, cu toate că sunetul inelelor îl vestise mai dinainte,

822. Arhiloh, *Fragm.* 20, Bergk.

823. *Herodot.* I, 62.

824. Alcionă, pasăre fabuloasă, despre care se spune că nu-și face cuibul decît cînd marea e liniștită și că e pasăre aducătoare de noroc.

825. Doroteu, *FGrHist.* 145, F 4.

826. Abaris Hiperboreanul, magician scit, căruia Apolon i-a dăruit o săgeată, cu care putea merge prin văzduh.

827. Aristea din Procones (insulă în Propontida), un om cu o viață plină de minuni; despre el vorbește pe larg *Herodot.* IV, 13—15.

828. Epimenide din Creta, poet, filozof și legislator grec (sec. VI î.e.n.). Se spune despre el că a dormit 50 de ani într-o peșteră și cînd s-a sculat din somn a început să proorocească.

829. Empedocle Acragantinul, nota 157 din C.

830. Platon, *Teage*, 128 D.

după cum spune Aristotel în lucrarea *Statul Foceenilor*⁸³¹. 134. 1. Dar și la egipteni, părerile omenești au făcut dumnezei din cei care altădată erau oameni, de pildă Hermes Tebeul și Asclepie Memfitul; precum și Tiresia și Manto în Teba, după cum spune Euripide⁸³²; în Troia: Helenos, Laocoon și Enone, fiica lui Cebren. 2. Crios, unul din Heraclizi, era un ghicitor celebru; un altul, Iamos în Elis⁸³³, din care descind iamizii; apoi Poliid în Argos și în Megara, de care amintește tragedia⁸³⁴. 3. Pentru ce să mai înșir pe Telem, care a fost ghicitor la ciclopi, și i-a prezis lui Polifem cele ce aveau să se întâmple în timpul rătăcirii lui Odiseu pe mare⁸³⁵, sau pe Onomacrit din Atena sau pe Amfiarau, care a fost între cei șapte care au luptat împotriva Tebei, cu o generație anterioară căderii Troiei sau pe Teoclimen care a fost ghicitor în Cefalenia sau pe Telmes, care a fost ghicitor în Caria⁸³⁶, sau pe Galeu, care a fost ghicitor în Sicilia? 4. Ar mai putea fi numiți și alții pe lângă aceștia: Idmon, care a făcut parte din expediția argonauților, Fermonoe din Delfi, Mopsos, fiul lui Apolon și Manto în Pamfilia și Cilicia, Amfiloh, fiul lui Amfiarau, în Cilicia, Alcmeon în Acarnania, Anios în Delos, Aristandru Telmeseul, care a însoțit pe Alexandru. Filohor, în lucrarea sa *Despre mantică*, istorisește că și Orfeu a fost ghicitor⁸³⁷. 135. 1. Teopomp⁸³⁸, Eufor⁸³⁹ și Timeu⁸⁴⁰ vorbesc de un oarecare ghicitor Ortagora, iar Pitocle din Samos, în cartea a patra a lucrării sale *Istoria Italiei*⁸⁴¹, vorbește de un ghicitor Caius Iulius Nepos. 2. Dar unii din aceștia «*toți sînt furi și tâlhari*»⁸⁴², după cum spune Scriptura, că cele mai multe din ghicirile lor sînt scoase din observații și probabilități, așa cum doctorii și ghicitorii cunosc pe oameni după mișcările feței lor; iar alții sînt mișcați de demoni sau sînt puși în stare de extaz fiind turburați de ape, de mirosuri sau de calitatea aerului. 3. La evrei, însă, profeții vorbesc prin puterea și insuflarea lui Dumnezeu. Înainte de lege, Adam a prezis numele femeii și numele animalelor⁸⁴³; Noe a predicat pocăința; Avraam, Isaac și Iacov, la rîndul lor, au arătat mai dinainte nu puține din faptele viitoare și din cele din timpul lor. 4. Odată cu legea au profețit Moisi și Aaron, iar după ei Iisus al lui Navi, Samuil, Gad,

831. Aristotel, *Fragm.* 599 Rose; *PHG*, II, 146.

832. Euripide, *Penicienele*, 834.

833. Elis, regiune în nord-vestul Peloponezului.

834. Tragedia *Poliid* a lui Euripide.

835. Homer, *Odiseea*, IX, 509 ș.u.

836. Caria, regiune în Asia Mică, la Marea Egee.

837. Filohor din Atena, *Fragm.* 190; *PHG*, I, 415.

838. Teopomp din Hios, *FGrHist*, 115, F. 334 b.

839. Eufor din Cine, *FGrHist*, 70, F. 221 b.

840. Timeu, *Fragm.* 130; *PHG*, I, 225.

841. Pitocle, *Fragm.* 2; *PHG*, IV, 488.

842. *In.* 10, 8.

843. *Fac.* 2, 23. 20.

Natan, Ahia, Samea, Iu, Ilie, Miheia, Abdiu, Elisei, Abdadone, Amos, Isaia, Osie, Iona, Ioil, Ieremia, Sofonie, Buzi, Iezechiel, Urie, Avacum, Naum, Daniil, Misail, cel care a alcătuit cîntările de laudă, Agheu, Zaharia și Anghel, cel din cei 12 prooroci. **136. 1.** Profeții sînt de toți 35. Dintre femei — că și ele au proorocit — sînt acestea : Sarra, Rebeca, Mariam, Debora, Olda... ⁸⁴⁴. **2.** Apoi, în aceeași vreme profețește Ioan pînă la botezul Mîntuitorului, iar după nașterea lui Hristos au proorocit Ana ⁸⁴⁵ și Simeon ⁸⁴⁶. În evangheliile se spune că Zaharia, tatăl lui Ioan, a proorocit înaintea fiului său ⁸⁴⁷.

3. Să adunăm acum cronologia elenilor începînd de la Moisi. De la nașterea lui Moisi pînă la ieșirea iudeilor din Egipt sînt 80 de ani ; iar anii pînă la moartea lui, alți 40. Ieșirea iudeilor din Egipt a fost pe vremea lui Inah pentru că Moisi a ieșit din Egipt cu 345 de ani înainte de perioada sotiică ⁸⁴⁸. **4.** Din timpul cînd a luat Moisi conducerea poporului și din timpul lui Inah pînă la potopul lui Deucalion, vorbesc de al doilea potop, și pînă la aprinderea lui Feton, care s-a întîmplat pe vremea lui Crotop, sînt 8 generații — și 3 generații se socotesc un secol ⁸⁴⁹. **5.** De la potop pînă la arderea muntelui Ida ⁸⁵⁰, la descoperirea fierului și la dactilii ideii sînt 73 de ani, după cum spune Trasil ⁸⁵¹ ; iar de la aprinderea muntelui Ida pînă la răpirea lui Ganimede ⁸⁵², 65 de ani. **137. 1.** De atunci pînă la expediția lui Perseu, cînd Glauc ⁸⁵³ a inaugurat jocurile istmice ⁸⁵⁴ în cinstea lui Melicert ⁸⁵⁵, sînt 15 ani. De la expediția lui Perseu pînă la zidirea Troiei sînt 34 de ani. De atunci pînă la plecarea corăbiei Argo, 64 de ani. **2.** De atunci pînă la Tezeu și Minotaur ⁸⁵⁶ sînt 32 de ani ; apoi pînă la cei șapte, care au luptat împotriva Tebei, sînt 10 ani ; de atunci pînă la jocurile olimpice ⁸⁵⁷, pe care Heracle le-a inaugurat în cinstea lui Pelops sînt 3 ani ; apoi pînă la expediția Amazoanelor ⁸⁵⁸ împotriva Atenei și la răpirea Elenei ⁸⁵⁹ de Tezeu sînt 9 ani. **3.**

844. Lacună pe care Stählin o completează astfel : *Elisabeta și Maria, care a născut pe Hristos.*

845. *Lc.* 2, 36—38.

846. *Lc.* 2, 25—35.

847. *Lc.* 1, 67—79.

848. Sotiic, numele egiptean al stelei Sirius. Perioadă sotiică se spunea de o perioadă astronomică de 1460 de ani.

849. *Herodot.* II, 142.

850. Ida, nota 38 din P III.

851. Trasil din Rodos, celebru astrolog grec († 36 e.n.). — *FGrHist*, 253, F. 1.

852. Ganimede, nota 235 din C.

853. Glauc, regele legendar al Corintului.

854. Jocurile istmice, nota 253 din C.

855. Melicert, nota 259 din C.

856. Minotaur, monstru cu trup de om și cap de taur, fiul Pasifaei, soția lui Minos regele Cretei, ucis de Tezeu.

857. Jocurile olimpice, nota 256 din C.

858. Amazoane, nota 501 din C.

859. Elena, fiica lui Tindar, regele Spartei.

De atunci pînă la îndumnezeirea lui Heracle, 11 ani ; apoi pînă la răpirea Elenei de Alexandru ⁸⁶⁰, 4 ani ; apoi pînă la căderea Troiei, 20 de ani, 4. De la căderea Troiei pînă la sosirea lui Enea ⁸⁶¹ în Italia și zidirea orașului Lavinium ⁸⁶², 10 ani ; apoi pînă la domnia lui Ascanie ⁸⁶³, 8 ani ; apoi pînă la întoarcerea Heraclizilor, 61 de ani, iar pînă la olimpiada lui Ifitos ⁸⁶⁴, 338 de ani.

138. 1. Eratostene, însă, face următorul calcul al anilor : de la căderea Troiei pînă la întoarcerea Heraclizilor, 80 de ani ; de aici pînă la întemeierea Ioniei, 60 de ani ; apoi de la aceștia pînă la tutela lui Licurg, 159 de ani ; **2.** pînă la întîiul an al celei dintîi olimpiade, 108 ani ; de la această olimpiadă pînă la traversarea mării de Xerxe ⁸⁶⁵, 297 de ani ; de atunci pînă la începutul războiului peloponezian, 48 de ani ; **3.** pînă la sfîrșitul războiului și înfrîngerea atenienilor, 27 de ani ; pînă la bătălia de la Leuctra ⁸⁶⁶, 34 de ani ; după care, pînă la moartea lui Filip ⁸⁶⁷, 35 de ani ; după aceștia, pînă la trecerea din viață a lui Alexandru, 12 ani ⁸⁶⁸. **4.** Iarăși unii spun că de la prima olimpiadă pînă la zidirea Romei sînt 24 de ani. De aici pînă la înlăturarea împăraților și înlocuirea lor cu consuli sînt 243 de ani ; iar de la înlăturarea împăraților pînă la moartea lui Alexandru sînt 186 de ani. **139. 1.** De aici pînă la victoria ⁸⁶⁹ lui August ⁸⁷⁰, cînd s-a sinucis Antoniu ⁸⁷¹ în Alexandria sînt 294 de ani, cînd August era consul pentru a patra oară. **2.** Din acel timp pînă în timpul cînd Domițian ⁸⁷² a înființat în Roma jocurile, 114 ani ; de la primele jocuri pînă la moartea lui Comod ⁸⁷³, 111 ani.

3. Sînt și unii care spun că de la Cecrops pînă la Alexandru Macedon sînt 1228 de ani, de la Demofon 850 de ani ; iar de la căderea Troiei pînă la întoarcerea Heraclizilor, 120 de ani sau 180 de ani. **4.** De atunci pînă la arhonte Evenet ⁸⁷⁴, cînd se pune trecerea lui Alexandru în Asia, sînt după Fania ⁸⁷⁵ 715 ani ⁸⁷⁶, după Efor 735 ani ⁸⁷⁷, după Ti-

860. Alexandru — Paris.

861. Enea, nota 202 din P III.

862. Lavinium, oraș în Italia, întemeiat de Enea, în cinstea soției sale Lavinia.

863. Ascanie, fiul lui Enea ; i-a succedat tatălui său ca rege al orașului Lavinium.

864. Ifitos a restabilit jocurile olimpice la ordinul oracolului din Delfi.

865. Xerxe, nota 15 din P II.

866. Leuctra, oraș în Beoția.

867. Filip, nota 217 din P I.

868. Eratostene, *FGrHist*, 241, F. 1 a.

869. Victoria de la Actium (anul 31 î.e.n.).

870. August, primul împărat roman (27 î.e.n. — 14 e.n.).

871. Antoniu, general roman († 30 î.e.n.).

872. Domițian, împărat roman (81—96).

873. Comod, împărat roman (180—192)

874. Evenet, arhonte al Atenei.

875. Fania, filozof și istoric grec (sec. IV î.e.n.).

876. Fania, *Fragm.* 2 ; *FHG*, II, 294.

877. Efor din Cime, *FGrHist*, 70, F, 223.

meu ⁸⁷⁸ și Clitarh ⁸⁷⁹ 820 de ani ⁸⁸⁰, după Eratostene 770 ani ⁸⁸¹; iar după Duris ⁸⁸² sînt 1000 de ani de la căderea Troiei pînă la trecerea lui Alexandru în Asia ⁸⁸³. 5. De atunci pînă la Hegesia, arhonte Atenei, în timpul căruia a murit Alexandru, 11 ani. De atunci pînă la domnia lui Germanic Claudie Cezar ⁸⁸⁴, 365 de ani. De la acest împărat pînă la moartea lui Comod socoteala anilor este limpede.

140. 1. După ce am vorbit de faptele istorice ale elenilor, trebuie să vorbim de socoteala anilor faptelor istorice ale barbarilor, în cele mai mari perioade ale lor. 2. De la Adam pînă la potop sînt 2148 de ani și 4 zile; de la Sem pînă la Avraam, 1250 de ani; de la Isaac pînă la luarea în stăpînire a pămîntului făgăduit, 616 ani. 3. Apoi de la judecători pînă la Samuil, 463 de ani și 7 luni. 4. După judecători, anii domniei regilor iudei, 572 de ani, 6 luni și 10 zile. 5. După acești ani, domnia persană 235 de ani; apoi 312 ani și 18 zile domnia macedoneană pînă la sinuciderea lui Antoniu. 6. După acest timp, împărăția romanilor 222 de ani pînă la moartea lui Comod. 7. Iarăși, de la robia babilonică de 70 de ani și întoarcerea poporului în pămîntul strămoșesc pînă la robia de sub Vespasian sînt 410 ani; și în sfîrșit de la Vespasian pînă la moartea lui Comod sînt 121 de ani, 6 luni și 24 de zile.

141. 1. Demetrie ⁸⁸⁵ în lucrarea *Despre împărății iudeilor* spune că semințiile lui Iuda, Veniamin și Levi n-au fost luate în robie de Senaherim ⁸⁸⁶, ci că de la această robie pînă la cea din urmă robie, pe care a făcut-o Nabucodonosor Ierusalimului, sînt 128 de ani și 6 luni. 2. Din timpul cînd cele 10 seminții din Samaria au fost luate în robie pînă la Ptolomeu al IV-lea ⁸⁸⁷ sînt 573 de ani și 9 luni, iar de la înrobirea Ierusalimului, 338 de ani și 3 luni ⁸⁸⁸.

3. Dar Filon, care a scris și el despre regii iudeilor, nu e de acord cu Demetrie. 4. Eupolem ⁸⁸⁹, care a scris tot despre regii iudeilor, într-o lucrare asemănătoare, spune că toți sînt 5149 de ani de la Adam pînă în anul al 5-lea al domniei lui Demetrie ⁸⁹⁰, adică anul al 12-lea al dom-

878. Platon, *Timeu*, *Fragm.* 153; *PHG*, I, 232.

879. Clitarh, istoric grec (sec. IV î.e.n.), istoricul campaniei lui Alexandru cel Mare.

880. Clitarh, *FGrHist*, 137, F. 7.

881. Eratostene, *FGrHist*, 241 F. 1 d.

882. Duris din Samos, istoric grec (sec. III î.e.n.).

883. Duris din Samos, *FGrHist*, 76, F. 41.

884. Este vorba de împăratul Claudius.

885. Demetrie, elenist evreu (sec. III î.e.n.).

886. Senaherim, regele Asiriei (705—681 î.e.n.).

887. Ptolomeu IV, nota 508 din C.

888. Demetrie, *Fragm.* 6 Freudenthal; *FHG*, III, 208.

889. Eupolem, istoric grec (sec. I î.e.n.).

890. Demetrie I Soter, regele Siriei (162—150 î.e.n.).

niei lui Ptolomeu ⁸⁹¹. 5. Iar din timpul cînd Moisi a scos pe iudei din Egipt și pînă în timpul de care am vorbit mai înainte sînt 1580 de ani ; iar din acest timp pînă la consulii romani Cneus Domitius și Asinius ⁸⁹² sînt 120 de ani. 142. 1. Efor ⁸⁹³ și alți mulți istorici spun că sînt 75 de neamuri și 75 de limbi, pentru că au auzit glasul lui Moisi, care zice : «*Erau 75, toate sufletele din Iacov, care au intrat în Egipt*» ⁸⁹⁴. 2. Se pare, însă, că, după dreapta judecată, sînt 72 de limbi mari, așa cum ne-au predat Scripturile noastre ⁸⁹⁵ ; celelalte limbi, cele multe, s-au născut din amestecul a două, trei sau mai multe limbi. 3. Limba este formată din cuvintele care exprimă caracterul propriu al unui loc sau care exprimă caracterul propriu și comun al unui neam. 4. Grecii spun că au 5 dialecte : atic, ionic, doric, eolic și al cincilea dialect, dialectul comun ; după ei neamurile barbare au nenumărate limbi, dar ele nu pot fi numite dialecte, ci limbi. 143. 1. Platon atribuie și zeilor un fel de limbă, care se face vădită mai ales în vise și în oracole, dealtfel și în cei posedați de demoni ; că cei posedați nu au glasul lor, nici nu rostesc limba lor, ci a demonilor care sînt în ei. 2. Platon socoate că și animalele necuvîntătoare au o limbă a lor, cu care se înțeleg cele de același neam. 3. Un elefant cînd cade într-o groapă începe să urle ; dacă este în apropiere un alt elefant și vede ce s-a întîmplat, pleacă și nu după multă vreme aduce cu el o turmă de elefanți, care scot din groapă pe cel căzut. 4. Se spune că în Libia este un scorpion, care, atunci cînd nu reușește să muște un om, pleacă și se întoarce cu mai mulți scorpioni ; aceștia se agață unul de altul în chip de lanț și așa încearcă să-și ajungă scopul. Și socot că animalele se înțeleg între ele nu folosindu-se de vreun semn nevăzut, nici arătînd unele mișcări, ci folosind propria lor limbă. 5. Alții spun că dacă un pește prins în undiță rupe ața undiței și scapă, în ziua aceea n-ai să mai găsești în locul acela nici un pește de același fel cu cel scăpat din undiță. 6. Limbi primitive și generale sînt limbile popoarelor barbare, care au format cuvintele datorită firii lor ; aceasta e pricina că oamenii mărturisesc că au mai multă putere rugăciunile rostite într-o limbă barbară. 7. Platon, în dialogul său *Cratil*, vrînd să explice cuvîntul «foc» (πῦρ) a spus că este un cuvînt barbar și mărturisește că frigienii numesc «focul» tot πῦρ, numai că puțin schimbat ⁸⁹⁶.

144. 1. Socot că nu este deloc rău ca lîngă cronologia de mai înainte să vorbesc și de anii de domnie ai împăraților romani spre a arăta cînd S-a născut Mîntuitorul. 2. August a domnit 43 de ani, Tiberiu 22 de

891. Ptolomeu VII, zis Evergetu II, regele Egiptului (146—116 î.e.n.).

892. Cneus Domitius și Asinius au fost consuli la anul 40 î.e.n.

893. Efor, FGrHist, 70, F. 237.

894. Fac., 26, 27.

895. În Scriptură nu se găsește o astfel de mărturie.

896. Platon, *Cratil*, 410 A.

ani, Gaius 4 ani, Claudiu 14 ani, Neron 14 ani, Galba 1 an, Vespasian 10 ani, Tit 3 ani, Domițian 15 ani, Nerva 1 an, Traian 19 ani, Adrian 21 de ani, Antonin 23 de ani, iarăși Antonin și Comod 32 de ani. 3. De toți sînt de la August pînă la moartea lui Comod 222 de ani, iar de la Adam pînă la moartea lui Comod 5784 de ani, 2 luni și 12 zile. 4. Unii socotesc anii de domnie a împăraților romani în acest chip : Gaius Iulius Cezar 3 ani, 4 luni și 6 zile ; după el a domnit August 46 de ani, 4 luni și o zi ; apoi Tiberiu 26 de ani, 6 luni și 19 zile ; lui îi urmează Gaius Cezar 3 ani, 10 luni și 8 zile ; acestuia Claudiu 13 ani, 8 luni și 28 de zile ; Neron 13 ani, 8 luni și 28 de zile : Galba 7 luni și 6 zile ; Oton 5 luni și o zi ; Vitelie 7 luni și o zi ; Vespasian 11 ani, 11 luni și 22 de zile ; Tit 2 ani și 2 luni ; Domițian 15 ani, 8 luni și 5 zile ' Nerva 1 an, 4 luni și 10 zile ; Traian 19 ani, 7 luni și 15 zile ; Adrian 20 de ani, 10 luni și 28 de zile ; Antonin 22 de ani, 3 luni și 7 zile ; Marcu Aureliu Antonin 19 ani și 11 zile ; Comod 12 ani, 9 luni și 14 zile. 5. Așadar de la Iuliu Cezar pînă la moartea lui Comod sînt 236 de ani și 6 luni. De toți sînt, de la zidirea Romei pînă la moartea lui Comod, 953 de ani și 6 luni.

145. 1. Domnul nostru s-a născut în al 28-lea an al domniei lui August, cînd s-a făcut primul recensămînt ⁸⁹⁷. 2. Și că acest lucru este adevărat, este scris în Evanghelia după Luca așa : «*În anul al 15-lea al domniei lui Tiberiu Cezarul, fost-a cuvîntul Domnului către Ioan, fiul lui Zaharia*» ⁸⁹⁸. Și iarăși tot la Luca : «*Și era Iisus, cînd a venit la botez, ca de 30 de ani*» ⁸⁹⁹. 3. Și că Domnul trebuia să predice numai un an, este scris și lucrul acesta așa : «*An primit al Domnului M-a trimis să predic*» ⁹⁰⁰. Aceasta a spus-o și profetul ⁹⁰¹ și o spune și evanghelistul. 4. Deci 15 ani sub domnia lui Tiberiu și 15 ani sub domnia lui August fac tocmai 30 de ani, cînd Domnul a pătimit. 5. Din timpul cînd a pătimit Domnul pînă la distrugerea Ierusalimului sînt 42 de ani și 3 luni ; de la distrugerea Ierusalimului pînă la moartea lui Comod, 122 de ani, 10 luni și 13 zile. Deci de la nașterea Domnului pînă la moartea lui Comod sînt în total 194 de ani, o lună și 13 zile. 6. Sînt unii, însă, care, cu mai multă migală, dau nu numai anul nașterii Domnului, ci și ziua și spun că s-a născut în anul al 28-lea al lui August, în ziua a 25-a a lunii Pahon ⁹⁰².

897. Lc. 2, 1.

898. Lc. 3, 1—2.

899. Lc. 3, 23.

900. Lc. 4, 18—19.

901. Is. 61, 1—2.

902. Luna Pahon, ca și lunile de care e vorba mai jos, sînt luni din calendarul alexandrin. Prof. D. Hans Lietzmann, în lucrarea sa : *Zeitrechnung der römischen Kaiserzeit, des Mittelalters und der Neuzeit für die Jahre 1—2000 nach Christus*, Berlin — Leipzig, 1934 (Sammlung Göschen, 1085), vorbind despre calendarul lunar arată că în Egipt era folosit calendarul alexandrin, că anul nou începea la 29 august

146. 1. Adepții lui Basilide ⁹⁰³ sărbătoresc și ziua botezului Domnului și-și trec noaptea, care precede botezul, în lecturi. 2. Unii din ei spun că botezul Domnului a avut loc în anul al 15-lea al domniei împăratului Tiberiu, în ziua a 15-a a lunii Tibi ⁹⁰⁴; alții, însă, spun că în aceeași lună, dar în ziua a 11-a. 3. Unii, calculând mai cu luare aminte anul patimii Domnului, spun că a avut loc în anul al 16-lea al domniei împăratului Tiberiu în ziua a 25-a a lunii Famenot ⁹⁰⁵, iar alții în ziua a 25-a a lunii Farmuti ⁹⁰⁶; în sfârșit alții spun că Mântuitorul a pățimit în ziua a 19-a a lunii Farmuti. 4. Unii din ei susțin că a pățimit la 24 sau 25 Farmuti.

5. Trebuie încă să adăugăm și următoarele la cronologia noastră, anume zilele arătate acoperit de Daniil de la pustiirea Ierusalimului... ⁹⁰⁷ 7 ani și 11 luni din domnia lui Vespasian. Că primii doi ani ai domniei lui Vespasian de dinainte de pustiirea Ierusalimului se iau împreună cu cele 17 luni și 8 zile din domnia lui Oton, Galba și Vitelie și se fac 3 ani și 6 luni, 6. adică tocmai «jumătate de săptămână» ⁹⁰⁸, așa cum a spus profetul Daniil. 7. Daniil a spus că se vor scurge 2300 de zile de pe vremea în care Neron a adus urîciunea sa în orașul cel sfânt pînă la distrugerea lui. 8. Că așa arată cuvîntul următor al profetului: «Cîtă vreme va ține priveriștea aceasta, ca jertfa să fie luată, păcatul pustiirii îngăduit și puterea armatei și locul cel sfânt să fie călcate în picioare? Și i-a zis lui: Pînă seara și pînă dimineața, 2300 de zile, și locul cel sfânt va fi distrus» ⁹⁰⁹. 9. Iar aceste 2300 de zile fac 7 ani și 4 luni, din care o jumătate aparține domniei lui Neron și fac «jumătate de săptămână»; cealaltă «jumătate» aparține lui Vespasian împreună cu Oton, Galba și Vitelie. 10. De asta spune Daniil: «Fericit este cel care a ajuns la 1335 de zile» ⁹¹⁰. Că războiul a ținut pînă în aceste zile; după acestea a încetat. 147. 1. Și numărul acesta este luat din Daniil, care spune așa: «Și de la vremea în care va înceta jertfa cea fără de curmare și va fi dată urîciunea pustiirii 1290 de zile; fericit cel care rabdă și a ajuns la 1335 de zile» ⁹¹¹.

și că fiecare lună avea 30 de zile; luna Pahon începea la 29 aprilie, luna noastră, și intra în mai pînă se împlineau cele 30 de zile ale lunii Pahon (p. 80). Tot după Prof. D. Hans Lietzmann sînt și indicațiile cu privire la celelalte luni din calendarul alexandrin.

903. Basilide, unul din cei mai de seamăeretici gnostici; după multe călătorii s-a stabilit în Alexandria, unde și-a desfășurat activitatea sa între anii 120 și 145.

904. Tibi — decembrie-ianuarie.

905. Famenot — februarie-martie.

906. Farmuti — martie-aprilie.

907. Lacună, completată de Stählin: După pustiirea Ierusalimului vin încă; iar de Marcel Caster: Găsim după pustiirea sa.

908. Dan. 9, 27.

909. Dan. 8, 13—14.

910. Dan. 12, 11.

911. Dan. 12, 11.

2. Iosif Flaviu, iudeul, cel care a compus *Istoria iudeilor*, zice, în cronologia sa, că de la Moisi pînă la David sînt 585 de ani ; de la David pînă în anul al doilea al domniei lui Vespasian sînt 1179 de ani. 3. Apoi de la acesta pînă în anul al 10-lea al domniei lui Antonin sînt 77 de ani, așa că sînt de la Moisi pînă în al 10-lea an al domniei lui Antonin în total 1833 de ani ⁹¹². 4. Alții, socotind anii de la Inah și Moisi pînă la moartea lui Comod, au spus că sînt 1842 de ani, iar alții au spus că sînt 1921 de ani. 5. În Evanghelia după Matei, genealogia merge de la Avraam pînă la Maria, Maica Domnului : «Sînt, spune Matei, de la Avraam pînă la David 14 generații ; de la David pînă la mutarea în Babilon 14 generații, 6. iar de la mutarea în Babilon pînă la Hristos alte 14 generații» ⁹¹³. Trei distanțe de timp tainice, alcătuite din 6 săptămîni de generații.

CAPITOLUL XXII

148. 1. Să ne oprim aici cu expunerea celor istorisite de mulți în felurite chipuri cu privire la cronologia anilor.

Se spune că traducerea Scripturilor — Scripturile legii și Scripturile profetice — din limba ebraică în limba greacă s-a făcut pe timpul împăratului Ptolemeu Lagos ⁹¹⁴ sau, după alții, pe timpul împăratului Ptolemeu, numit Filadelfu ⁹¹⁵, care a arătat multă rîvnă pentru această lucrare ; Demetrie din Faler ⁹¹⁶ a organizat cu multă atenție lucrările de traducere. 2. Încă de pe cînd macedonenii ocupau Asia, împăratul a cerut să fie înzestrată biblioteca din Alexandria, întemeiată de el, cu toate cărțile și a pus pe ierusalimiteni să traducă în grecește cărțile profeților lor. 149. 1. Ierusalimitenii, pentru că erau încă supuși regilor macedoneni, au ales dintre cei mai străluciți învățați ai lor 70 de bătrîni iscușiți în Scripturi și cunoscători ai limbii grecești, pe care i-au trimis regelui cu cărțile dumnezeiești. 2. Fiecare bătrîn a tradus îndeosebi fiecare carte profetică ; cînd au fost puse față în față traduceriile celor 70 de bătrîni, toate traduceriile concordau și în gîndire și în cuvinte ; că lucraseră prin voința lui Dumnezeu, ca să audă și elenii Scripturile. 3. Și lucrul acesta nu e de mirare, pentru că Dumnezeu, Care a dat profeția,

912. Iosif Flaviu, *Istoria iudeilor*, VI, 10.

913. Mt. 1, 17.

914. Ptolemeu Lagos, Ptolemeu I Soter, regele Egiptului, (323—283 î.e.n.), este întemeietorul dinastiei grecești a lagizilor din Egipt. Ptolemeu, fiul lui Lagos, un nobil macedonean, a însoțit pe Alexandru cel Mare în Asia ; la moartea lui Alexandru, a fost numit satrap al Egiptului, apoi rege.

915. Ptolomeu II Filadelfu, fiul lui Soter, rege al Egiptului (283—247 î.e.n.).

916. Demetrie din Faler, (născut la mijlocul sec. IV, mort la 283), om de stat, orator și scriitor grec, elev și prieten al lui Teofrast. Ca om de stat, a guvernat Atena între 318 și 307. Alungat din Atena de Demetrie Poliorcet, s-a refugiat la Ptolemeu I Soter, regele Egiptului, care, la sfatul lui Demetrie, a întemeiat biblioteca din Alexandria.

tot El a lucrat și traducerea, ca să fie profeția și în limba greacă, așa precum atunci când pe timpul robiei lui Nabucodonosor, Scripturile fuseseră distruse, mai târziu pe vremea lui Artaxerxe ⁹¹⁷, regele perșilor, Ezdra Levitul, ajuns preot, a profețit prin insuflarea lui Dumnezeu să se scrie iarăși din nou toate vechile scrieri ⁹¹⁸.

150. 1. Aristobul, în prima carte din lucrarea dedicată lui Filometor ⁹¹⁹, scrie textual: «Și Platon a luat idei din legiurile noastre și este vădit că a fost curios să cerceteze fiecare cuvânt din cele spuse în ele.

2. Dar înainte de Demetrie din Faler, înainte de stăpânirea lui Alexandru și a perșilor ⁹²⁰, au fost traduse de alții în grecește cele petrecute cu evreii, concetățenii noștri: ieșirea lor din Egipt, arătarea tuturor celor ce s-au întâmplat cu ei, cucerirea țării și traducerea întregii noastre legiuri, 3. încît este clar că filozoful de care am vorbit mai înainte a luat multe, că era foarte învățat; la fel și Pitagora; multe din ideile noastre le-a pus în cărțile lui filozofice» ⁹²¹. 4. Numenie ⁹²², filozof pitagorian, scrie ritos: «Ce este Platon decît un Moisi, care vorbește limba atică!» ⁹²³.

Acest Moisi a fost teolog și profet; iar, după cum spun unii ⁹²⁴, a fost interpret al legilor sfinte. 5. Înseși Scripturile, cele vrednice de credință, vorbesc de neamul lui, de faptele și viața lui. Trebuie să vorbim și noi de el, pe cît mai scurt cu putință.

CAPITOLUL XXIII

151. 1. Moisi, deci, era, din strămoși, de neam haldean: s-a născut în Egipt, pentru că strămoșii lui, din pricina îndelungatei foamete, se mutaseră din Babilon în Egipt. Născut în a șaptea generație și crescut la curtea împărătească, a avut o viață ca aceasta: 2. Înmulțindu-se evreii foarte mult în Egipt, împăratul țării s-a temut de primejdia evreilor care se vor naște din această mulțime de oameni și a poruncit să le lase fetele să trăiască — că femeia este slabă pentru război — și să omoare pe băieți; că îl speria tinerețea plină de putere. 3. Pentru că copilul era din părinți iubitori de neam, părinții l-au crescut ascuns trei luni, dragostea firească fiind mai puternică decît cruzimea tiranului; în urmă,

917. Este vorba de Artaxerxe I.

918. IV Ez. 14, 18—22. 37—47.

919. Ptolemeu VI Filometor, regele Egiptului (186—145 î.e.n.).

920. Asupra Egiptului.

921. Textul lui Aristobul, independent de Clement, este și în Eusebiu al Cezareii, *Prep. Evang.*, XIII, 12, 1.

922. Numenie, (sec. II e.n.), susținea că filozofia greacă datorează mult orientului și în special cărților sfinte ale iudeilor. Din lucrările lui n-au rămas decît fragmente.

923. Numenie, *Fragm.* 9, Mullach, *FPG*, III, 166.

924. Filon, *Viața lui Moisi*, I, 1.

însă, temîndu-se să nu piară și ei împreună cu copilul, au făcut din papirul care crește acolo un coș; au așezat copilul în coș și l-au pus pe malul râului, într-un loc mlăștinos; sora copilului stătea departe și pîndea să vadă ce o să se întîmple. 152. 1. Fiica împăratului, care, căsătorită de multă vreme, nu avea copii și dorea copii, în ziua aceea a venit la râu să se scalde și să se spele; auzind plînsul de copil, a poruncit să i-l aducă; i s-a făcut milă de copil și căuta o doică. 2. Atunci a alergat la ea sora copilului și i-a spus fetei împăratului că poate să-i recomande, dacă ar voi, o doică, o femeie de evreu, care născuse nu de multă vreme; fata împăratului a fost de acord și a rugat-o să i-o aducă; și i-a adus pe mama copilului ca să-i fie doică, tocmită cu o plată convenită, ca și cum ar fi fost altă femeie. 3. Prințesa a pus copilului numele Moisi, un nume derivat etimologic din cuvîntul egiptean «moi», care înseamnă apă, pentru că a fost scos din apă, apa în care fusese pus să moară; și l-au numit Moisi, pe cel care avea să-și dea sufletul în apă. 153. 1. Este clar că părinții au dat copilului un nume înainte, în timpul tăierii împrejur, și l-au numit Ioachim. Moisi, așa cum spun cei inițiați, a avut și un al treilea nume în cer, Melhi, după înălțarea sa⁹²⁵. 2. Cînd s-a făcut mare a învățat cu cei mai vestiți dascăli egipteni aritmetica, geometria, ritmica, armonia, încă și metrica și muzica; pe lîngă acestea, filozofia simbolică, pe care învățații i-au arătat-o în scrierea hieroglifă; cealaltă cultură enciclică i-au predat-o grecii din Egipt, ca unui copil împărătesc, precum spune Filon în *Viața lui Moisi*⁹²⁶. 3. A mai învățat apoi știința asirienilor, iar de la haldei și egipteni știința cerurilor; de aceea în Faptele Apostolilor se spune: «A învățat toată înțelepciunea egiptenilor»⁹²⁷. 4. Eupolem, în lucrarea lui *Despre regii din Iudeia*, spune că Moisi a fost primul înțelept, că a fost cel dintîi care a învățat pe iudei să scrie și să citească; mai spune că fenicienii au luat de la iudei scrierea, iar grecii de la fenicieni⁹²⁸. 5. Cînd Moisi a ajuns bărbat, i s-a mărit și priceperea și s-a îndrăgostit puternic de cultura neamului și strămoșilor săi, încît a lovit și a omorît pe un egiptean, care atacase pe un evreu⁹²⁹. 154. 1. Cei inițiați spun că Moisi a ucis pe egiptean numai cu cuvîntul, așa precum mai tîrziu se scrie în Faptele Apostolilor că Petru a ucis cu cuvîntul pe cei care au dosit din prețul țarinei și au mințit⁹³⁰. 2. Artapan, în scrierea sa *Despre iudei*, istorisește că Moisi a fost întemnițat de Henefre, regele Egiptului, pentru că i-a cerut să lase poporul să

925. Despre înălțarea lui Moisi la cer vorbește scrierea apocrifă: *Înălțarea la cer a lui Moisi*.

926. Filon, *Viața lui Moisi*, I, 23.

927. *Fapte* 7, 22.

928. Eupolem, *Fragm. 1*; *Freudenthal*, 225.

929. Filon, *Viața lui Moisi*, I, 25, 32; *Ieș.* 2, 11—12.

930. *Fapte* 5, 1—10

plece din Egipt ; noaptea, însă, cu voia lui Dumnezeu, s-a deschis temnița ; Moisi a ieșit, s-a dus la rege, s-a oprit lângă rege ; regele dormea și l-a sculat ; 3. regele, spăimîntat de cele întîmplate, i-a poruncit lui Moisi să-i spună numele zeului care l-a trimis. Moisi s-a aplecat la urechea lui și i l-a spus ; cînd a auzit numele, regele a căzut jos fără glas ; a fost ridicat de Moisi și și-a recăpătat viața ⁹³¹.

155. 1. Despre educația lui Moisi vorbește ca și noi și Iezechiel, poetul tragediilor iudaice, în drama intitulată *Ieșire*, spunînd aceste cuvinte din partea lui Moisi :

- 2 «Cînd a văzut că poporul nostru se înmulțește mult,
Multă viclenie uneltit-a împotriva noastră
Regele Faraon, chinuînd pe oameni cu facerea de cărămizi,
Cu construire de grele clădiri
Și cu ridicare de orașe. Vai de noi nenorociții !
Apoi ne-a poruncit nouă, poporului evreu,
Să ne aruncăm băieții în adîncurile curgătoare ale râului.
- 3 Atunci mama, care mă născuse, m-a ascuns
Trei luni, după cum spunea ; dar, neputîndu-mă dosi,
M-a îmbrăcat frumos și m-a dus
Pe malul râului, într-un loc tufos și tare mocirlos.
Sora mea Mariam, pîndea de aproape ;
- 4 Atunci fiica regelui, cu slugile ei,
S-a coborît să-și răcorească în baie trupul tînăr ;
M-a văzut îndată și, luîndu-mă, m-a ridicat ;
Și-a cunoscut că sînt evreu. Și soră-mea Mariam
Alergînd la prințesă i-a spus aceste cuvinte :
«Vrei să-ți gălesc iute pentru copil
O doică evreică ?» Iar ea i-a zis fetei că «Da !»
- 5 Și fata, alergînd, i-a spus mamei. Mama
A fost repede acolo și m-a luat în brațe.
Iar fiica regelui i-a spus : «Alăptează, femeie,
Copilul acesta și îți voi plăti».
Mi-au pus numele Moisi, pentru că
M-a scos din apa râului, pe mal
- 6 Cînd a trecut vîrsta prunciei
Adusu-m-a mama la casa prințesei.
Dar mama îmi povestise și-mi spusese toate :
De neamul strămoșilor și de darurile primite de la Dumnezeu.
- 7 Cît timp am fost copil, mi-a dat de toate :
Îngrijire regească și dascăli regești,
Ca și cum aș fi fost propriul ei copil.
Iar cînd ciclul zilelor s-a împlinit,
Am plecat din palatul cel regesc».

156. 1. Apoi după ce a povestit bătaia dintre evreu și egiptean și despre îngroparea egipteanului în nisip, trece la o altă bătaie, grăind așa :

931. Artapan, *Fragm. 3, Freudenthal*, 232 ș.u.

2. «Pentru ce lovești pe cel mai slab ca tine?» spusu-i-am eu.
Acela mi-a răspuns : «Cine te-a pus peste noi judecător
Sau îndrumător ? Nu cumva vrei să-mă ucizi și pe mine,
Cum ai ucis ieri pe omul acela ?» Iar eu, temîndu-mă,
Am zis : «Cum de se știe oare lucrul acesta ?» ⁹³².

3. Moisi a fugit de acolo și a păstorit oile, învățînd mai dinainte prin păstorirea oilor, conducerea poporului ; că păstoritul este un exercițiu pregătitor pentru cel care are să fie rege, pentru cel care are să stea în fruntea celei mai domesticate turme, turma oamenilor, așa precum vînătoarea este un exercițiu pregătitor pentru cei care prin fire sînt războinici. De la păstorirea oilor l-a dus Dumnezeu la conducerea evreilor. 157. 1. Apoi egiptenii au fost sfătuiți de multe ori ; dar de multe ori au fost nepricepuți ; evreii, însă, au fost spectatori, lipsiți de primejdie, ai nenorocirilor venite peste egipteni și au învățat să cunoască puterea lui Dumnezeu. 2. Egiptenii au continuat să nu asculte și să nu cunoască semnele puterii dumnezeiești ; din pricina nebuniei lor, proștii n-au crezut și atunci au pățit ceea ce spune Homer :

«Proștii n-au cunoscut cele întîmplate» ⁹³³.

Mai tîrziu, evreii au ieșit din Egipt și au plecat ducînd cu ei multă pradă de la egipteni ; n-au făcut asta pentru că erau iubitori de avuții, cum hulesc unii — că nici Dumnezeu n-a îngăduit să poftească lucrurile străine ⁹³⁴ — 3. ci, mai întîi, și-au luat plata ce li se cuvenea pentru lucrările pe care le-au făcut egiptenilor cît au stat sub ei ; apoi, prin luarea prăzii, evreii s-au răzbunat, într-un fel oarecare, făcîndu-le și ei la rîndul lor supărare și necaz egiptenilor iubitori de argint, așa cum și aceia i-au supărat și necăjit prin împilarea lor. 4. În afară de asta, se poate spune că lucrul acesta s-a petrecut ca într-un război : pe temeiul legii celor biruitori, evreii, ca unii care au fost mai buni decît învinșii, au avut dreptul să ia cu ei averile dușmanilor — și fiind în război cu egiptenii, fapta lor este dreaptă ; că evreii, din pricina foametei care le bîntuia țara, au venit la egipteni ca niște oameni care cer ajutor ; egiptenii, însă, au înrobit pe acești străini, silindu-i să le slujească întocmai ca niște prinși în război, fără să le dea vreo plată — ; iar dacă s-ar spune că fapta săvîrșită de evrei s-a făcut în timp de pace, apoi atunci se poate răspunde că prada este plata pe care au luat-o de la egipteni, fără voia egiptenilor, pentru munca făcută lor atîta vreme, pe care nu le-au dat-o, ci i-au lipsit de ea.

932. Fragmentele păstrate din această dramă au fost publicate de J. Wieneke, *Münster i. W.*, 1931. De toate sînt 269 de versuri, din care Clement dă 39.

933. Homer, *Ilada*, XVII, 32 ; XX, 198.

934. *Ieș.* 20, 17 ; *Deut.* 5, 21.

CAPITOLUL XXIV

158. 1. Moisi este pentru noi : profet, legiuitor, tactician, strateg, om politic, filozof. În ce chip a fost profet Moisi, vom spune mai târziu, când vom vorbi despre profeție. Însușirea de tactician este o parte din activitatea unui general, iar însușirea de strateg este o parte din activitatea unui rege ; și iarăși însușirea de legiuitor ca și cea de judecător țin tot de activitatea unui rege. 2. Activitatea unui rege are, în primul rînd, o parte dumnezeiască, anume aceea în care regele trăiește potrivit voinței lui Dumnezeu și a Fiului Său, de la Care ne vin bunătățile pămîntului, bunătățile cele din afară și fericirea desăvîrșită. Că spune Domnul : *«Cereți cele mari și cele mici vi se vor adăuga vouă»*⁹³⁵. 3. În al doilea rînd, după această conducere care este foarte curată, că este după voința lui Dumnezeu și a Cuvîntului Său, activitatea unui rege se folosește de facultatea curajoasă și irascibilă a sufletului, așa cum au folosit-o Heracle cînd a domnit peste argieni și Alexandru peste macedoneni. 4. În al treilea rînd, regele dorește un singur lucru: numai să învingă și să distrugă — pe un rege ca acesta nu-l interesează dacă victoria sa este spre rău sau bine — așa cum au făcut perșii cînd au pornit cu război împotriva Greciei. 5. Dorința unui rege de a birui aparține părții irascibile a sufletului, că vrea să domnească numai pentru a stăpîni ; la rîndul ei, dorința de a face bine a unui rege aparține tot părții irascibile a sufletului, dar partea irascibilă este folosită spre bine. 159. 1. În al patrulea rînd, cea mai rea activitate a unui rege din toate activitățile este atunci cînd regele pune domnia sa în slujba poftelor sale, cum a fost domnia lui Sardanapal și a celor care nu au avut alt scop decît să-și satisfacă poftele cît mai mult cu putință. 2. Regele, fie că biruie prin virtute, fie că biruie prin forță, are ca instrument tactica; iar tactica este felurită, după firea regelui și după obiectivul pe care-l urmărește. 3. Cînd e vorba de arme, de oameni și animale de luptă, atunci sufletul și mintea hotărăsc ordinea de luptă cu mijloace însuflețite și neînsuflețite; dar cînd e vorba de pasiunile sufletului, pe care le biruim prin virtute, atunci rațiunea hotărăște ordinea de luptă, rațiunea care are ca amprentă înfrînarea, castitatea unită cu cuvioșia și gnoza cea bună unită cu adevărul; iar la sfîrșit rațiunea înalță la evlavie către Dumnezeu. 4. Astfel la cei care se folosesc de virtute, priceperea este aceea care rînduiește ordinea de luptă; pentru cele dumnezeiești priceperea rînduiește înțelepciunea; pentru cele omenești rînduiește politica, iar pentru toate, și pentru unele și pentru altele, regalitatea. 5. Este, deci, rege cel

935. Agrapha, Resch, ed. 2, p. 111 ș.u. ; Mt. 6, 33 ; Lc. 12, 31.

care conduce potrivit legilor, cel care posedă știința de a conduce pe cei liberi, așa cum este Domnul, Care îi primește pe cei care cred în El și prin El. 6. Pentru că Dumnezeu I-a dat toate ⁹³⁶ și I-a supus toate lui Hristos ⁹³⁷, Împăratul nostru, «*ca în numele lui Iisus să se plece tot genunchiul al celor cerești și al celor pămîntești și al celor de dedesubt și să mărturisească toată limba că Domnul Iisus Hristos este spre slava lui Dumnezeu Tatăl*» ⁹³⁸.

160. 1. Activitatea unui general se manifestă în trei chipuri: prin prudență, prin îndrăzneală și prin amestecul acestor două; la rîndul lor fiecare din acestea sînt puse în valoare prin trei: fie prin cuvînt, fie prin fapte, fie prin acestea amîndouă. 2. Și este cu putință să săvîrșești toate acestea sau prin convingere, sau prin constrîngere, sau făcînd nedreptate pentru a te apăra, sau făcînd dreptate în împrejurările în care ești angajat, sau mințind, sau spunînd adevărul, sau folosind și minciuna și adevărul în același timp. 3. Grecii au luat toate acestea de la Moisi și de la el au învățat cum trebuie să se folosească de ele; și s-au folosit. 4. Voi da ca exemplu una sau două din strategiile folosite de Moisi. Cînd Moisi a scos pe popor din Egipt, a bănuir că egiptenii au să-i urmărească; de aceea a părăsit drumul scurt și drept și a luat-o prin pustie, folosind mai mult noaptea pentru mers. 5. Dar Moisi mai avea și un alt plan; potrivit acestuia voia ca prin mergerea îndelungată prin pustie să-i învețe pe evrei să creadă numai în Dumnezeu și să se obișnuiască cu o răbdare plină de înțelepciune. **161. 1.** Strategia lui Moisi ne învață, dar, ca înaintea primejdiilor să vedem ce măsuri folositoare trebuie să luăm și așa să acționăm. Și așa s-a întîmplat precum a bănuir Moisi. 2. Egiptenii i-au urmărit cu caii și cu carele de luptă, dar au pierit cu toții, că marea s-a prăvălit îndată peste ei și i-a acoperit cu cai și cu care, că n-a mai rămas din ei nici urmă ⁹³⁹. 3. După aceasta, poporul a mers în urma unui stîlp de foc, care-i conducea pe evrei noaptea ⁹⁴⁰ prin locuri grele de umblat. Cu osteneli și cu greutatele drumului, Moisi îi învăța să fie răbdători și-i instruia, ca făcînd experiența acelor aparente necazuri să socotească folositoare bunătățile țării în care îi ducea după greutatele acelui drum. **162. 1.** Dar și pe dușmanii, care ocupau mai înainte țara lor, i-a biruit și i-a nimicit, atacîndu-i din pustie și de pe drumuri anevoioase — că în aceasta stă vitejia unui general; iar ocuparea țării dușmanilor este o faptă de dibăcie și de strategie.

936. Mt. 11, 27; Lc. 10, 22.

937. I Cor. 15, 28.

938. Fil. 2, 10—11.

939. Ieș. 14, 26—28.

940. Ieș. 13, 21—22.

2. Cunoscînd aceste lucruri Miltiade ⁹⁴¹, generalul atenienilor, cel care a biruit pe perși în lupta de la Maraton, a imitat felul de luptă a lui Moisi. A dus pe ostașii atenieni noaptea și a mers pe căi neumblate, înșelînd iscoadele barbarilor. Hipsia, cel care i-a trădat pe atenieni, i-a dus pe barbari în Atica; și, pentru că cunoștea țara, a ocupat mai dinainte cele mai potrivite locuri și le păzea. 3. Hipsia nu știa ce făcuse Miltiade; de aceea Miltiade, folosind căile neumblate și noaptea, i-a atacat pe perșii conduși de Datis și, în lupta cu ei, a fost biruator ⁹⁴².

163. 1. Dar și Trasibul ⁹⁴³, cînd a adus pe atenienii exilați de la File ⁹⁴⁴ și a voit să nu fie descoperiți, un stîlp de foc îl conducea prin locurile fără de cărări. 2. Era o noapte fără lumină și vreme rea în acel timp; și i s-a arătat lui Trasibul o flacăra, care mergea înaintea lui, și flacăra aceea l-a dus pînă la Munihia ⁹⁴⁵, pe Trasibul și pe cei cu el fără de greș ⁹⁴⁶. Acolo este acum un templu închinat zeiței Fosfor ⁹⁴⁷. 3. Așadar din întîmplarea cu Trasibul să creadă grecii și în minunile noastre; că lui Dumnezeu atotputernicul îi era cu putință să facă să meargă noaptea înaintea evreilor un stîlp de foc, care să le arate calea!

4. Un oracol, influențat de istoria evreilor, spune:

«Dionisos, cel care face mare bucurie, este stîlp pentru tebani» ⁹⁴⁸;

5. dar și Euripide, în tragedia *Antiopa*, zice:

«Înăuntru, în camera boarilor,

Era stîlpul zeului Bahus acoperit de iederă» ⁹⁴⁹.

6. Stîlpul arată imposibilitatea de a înfățișa pe Dumnezeu printr-o imagine; iar stîlpul de foc, pe lîngă imposibilitatea înfățișării lui Dumnezeu, arată și imutabilitatea și stabilitatea lui Dumnezeu, arată lumina Lui neschimbată, pe care nici o formă nu o poate înfățișa. 164. 1. Înainte ca oamenii să fi făcut statuile zeilor, cei vechi au ridicat stîlpi și se închinau lor ca unor chipuri ale lui Dumnezeu. 2. Autorul poemului *Foronis* scrie:

941. Miltiade, om politic și general atenian (540—489 î.e.n.).

942. Herodot, VI, 107—115.

943. Trasibul, general și om de stat atenian (445—388 î.e.n.), a alungat din Atena pe cei 30 de tirani și a restaurat regimul democratic.

944. File, citadelă în Atica.

945. Munihia, unul din cele trei porturi ale Atenei; celelalte două, Pireu și Faler.

946. Xenofon, *Helenica*, II, 4, 7; Diodor, XIV, 33.

947. Zeița Fosfor este Artemis.

948. Oracol., *Fragm.* 207, Hendess.

949. Euripide, *Antiopa*, *Fragm.* 203.

«Calitoe, care poartă cheile zeiței Hera ⁹⁵⁰ Argiana,
Împărăteasa Olimpului, a fost cea dintâi
Care a împodobit cu coroane și panglici marele stîlp al împărătesei» ⁹⁵¹.

3. Dar și autorul poemului *Europa* istorisește că în Delfi statuia lui Apolon era un stîlp, spunînd așa :

«Multă vreme am atîrnat zeului pîrga și zeciuală
De pilaștrii cei sfinți și de înaltul stîlp» ⁹⁵².

Înțeles în sens mistic numele zeului Apolon înseamnă un singur Dumnezeu, pentru că Apolon se traduce prin: fără mulți dumnezei ⁹⁵³. 4. Dar focul acela, care semăna cu un stîlp ⁹⁵⁴, și focul cel din rug ⁹⁵⁵ sînt simboluri ale Luminii celei sfinte care a trăit pe pămînt și s-a înălțat iarăși la cer prin cruce, prin care ne-a dăruit vederea cea spirituală.

CAPITOLUL XXV

165. 1. Filozoful Platon este tributar lui Moisi în privința legilor sale. Platon a blamat legiurile lui Minos și ale lui Licurg că vorbesc numai de bărbăție și curaj în războaie și a lăudat legiuirea lui Moisi că este mai minunată în ceea ce spune și că privește totdeauna spre o singură învățătură ⁹⁵⁶. Și spune Platon că ni se cuvine mai mult să practicăm filozofia cu tărie, cu sfințenie și cu pricepere și să privim, fără să ne schimbăm părerea, la vrednicia cerului, avînd totdeauna aceeași părere despre aceleași lucruri. 2. Oare Platon nu tâlcuiește legea lui Moisi cînd poruncește să privim la unicul Dumnezeu și să facem fapte de dreptate? 3. Platon spune că politica are două ramuri: o ramură cuprinde legile, alta cuprinde politica propriu-zisă. În cartea sa, intitulată *Politica*, Platon spune că persoană politică, în sensul propriu al cuvîntului, este Creatorul; și se numesc persoane politice cei care caută spre Dumnezeu, cei care duc o viață activă și dreaptă, unită cu contemplația ⁹⁵⁷. 4. Activitatea unui om politic, care este în chip egal și legiuitor, este împărțită de Platon în măreție sufletească cosmică și organizație particulară, pe care o numește ordine, armonie și înțelepciune ⁹⁵⁸. Și aceasta se înlăpătuiește cînd conducătorii au grijă de su-

950. Hera, soția lui Zeus, împărăteasa zeilor, identificată la romani cu Iunona, zeița căsătoriei și a maternității.

951. Foronis, *Fragm.* 4, Kinkel.

952. Eumel din Corint, *Europa*, *Fragm.* 11, Kinkel.

953. Numele lui Apolon e format din: α (alfa privativ) = fără, și πολλοί = mulți; etimologie acceptată de mulți filozofi vechi.

954. *Ieș.* 13, 22.

955. *Ieș.* 3, 2.

956. Platon, *Legile*, I, 626 A ; III, 688 A ; IV, 705 D ; XII, 945 D.

957. Platon, *Statul*, 307 B.

958. Platon, *Gorgias*, 508 A ; *Republica*, IV, 430 E.

puși și cînd supușii ascultă de conducători, lucru pe care îl dorește cu ardoare legiuirea lui Moisi. 166. 1. Platon, apoi, fiind tributar lui Moisi, a învățat de la el că legile duc la nașterea unei societăți, iar politica — conducerea societății — duce la prietenie și înțelegere; de aceea a adăugat *Legilor* sale pe filozoful din scrierea *Epinomis*, care cunoaște prin planete desfășurarea întregii creații⁹⁵⁹, iar scrierii sale *Republica* i-a adăugat un alt filozof, pe Timeu, care cunoaște stelele și contemplant mișcarea lor, precum și simpatia și comuniunea unora cu altele⁹⁶⁰. 2. Pentru că socot că scopul final al unui om politic și al omului, care trăiește după lege, este contemplația. Este necesar să faci o politică dreaptă; dar cel mai bun lucru este să filozofezi. 3. Omul cu judecată își duce viața raportînd pe toate cele ale sale la cunoștință, la gnoză; își îndreaptă viața spre fapte bune, disprețuiește faptele rele și învață acele științe care îl duc la adevăr. 4. Nu sînt lege cele ce se fac din obișnuință, — că nici cele văzute nu sînt vedere — nu este lege orice părere — că nu-i lege părerea rea — ci lege este părerea cea bună; și bună este părerea cea adevărată; iar adevărată este aceea care descoperă ceea ce este și dobîndește ceea ce este⁹⁶¹. «*Cel ce este m-a trimis*» spune Moisi⁹⁶². 5. De acord cu cele spuse, anume cu părerea bună, unii au spus că legea este dreapta rațiune, care poruncește ce trebuie făcut și ce nu trebuie făcut.

CAPITOLUL XXVI

167. 1. De aceea pe bună dreptate s-a spus că legea s-a dat prin Moisi⁹⁶³, pentru că este un îndreptar pentru drepti și nedrepti. Și o putem numi în chip propriu lege, pentru că a fost dată de Dumnezeu, că ne duce la Dumnezeu. 2. Spune și Pavel: «*Legea a fost pusă pentru călcările de poruncă, pînă cînd va veni sămînța, căreia i s-a făcut făgăduința*»⁹⁶⁴. Apoi, explicînd oarecum gîndul său, adaugă: «*Iar înainte de venirea credinței eram păziți sub lege, fiind închiși*» — adică de frica de a nu păcătui — «*pentru credința care avea să se descopere. Așa că legea ne-a fost călăuză spre Hristos, ca să ne îndreptăm din credință*»⁹⁶⁵. 3. Este legiuitor destoinic acela care dă ceea ce se cuvine fiecărei părți a sufletului și lucrărilor acestor părți. Ca să spunem pe scurt, Moisi era

959. Platon, *Epinomis*, 977 B.

960. Platon, *Timeu*, 27 A.

961. Platon, *Minos*, 313 C; 314 E; 315 A.

962. *Ieș.* 3, 14.

963. *In.* 1 17.

964. *Gal.* 3, 19.

965. *Gal.* 3, 23—24.

lege însuflețită, fiind condus de o învățătură bună ⁹⁶⁶. 168. 1. Moisi a dat poporului o organizare bună; iar această bună organizare a înfăptuit-o prin o bună educație a oamenilor în societate. Moisi a exercitat apoi activitatea de judecător, care înseamnă știința de a îndrepta pe cei ce greșesc în vederea stabilirii dreptății. 2. Unită cu această activitate este activitatea de administrare a pedepselor, care este la rîndul ei știința de a avea măsură în darea pedepselor, pentru că o pedeapsă dreaptă duce la îndreptarea sufletului. 3. Putem spune, deci, că întreaga activitate a lui Moisi a avut ca scop educarea celor care erau în stare să ajungă oameni buni și vînarea celor care erau asemenea acestora. Acest lucru ține de strategie. Destoinicia de a folosi cum trebui pe cei vînați prin cuvînt ține de înțelepciunea legiuitoare; iar a avea această înțelepciune și a o folosi ține de cea mai împărătească activitate. 4. Filozofii spun că numai înțeleptul este împărat, legiuitor, strateg, drept, cuvios și iubitor de Dumnezeu. Dacă vom găsi aceste însușiri la Moisi — și înseși Scripturile ni le arată — putem spune că Moisi a fost cu adevărat un înțelept. 169. 1. După cum spunem că activitatea pastorală constă în a purta grijă de oi — că *«păstorul cel bun sufletul își pune pentru oi»* ⁹⁶⁷ — tot așa spunem că activitatea legislatoare constă în a face pe oameni virtuoși, în a reaprinde în ei, pe cît e cu putință, binele, care este latent în om, pentru că activitatea legislatoare are scopul de a conduce și îngriji turma de oameni. 2. Iar dacă turma de care vorbește Domnul în parabolă ⁹⁶⁸ nu este altceva decît turma de oameni, atunci El însuși este în același timp și legislator bun și păstor al unicei turme de oi, care aude glasul Lui ⁹⁶⁹; El este unicul purtător de grijă, Care caută oaia cea pierdută și o găsește ⁹⁷⁰ cu ajutorul legii și al cuvîntului; pentru că *«legea este duhovnicească»* ⁹⁷¹ și duce la fericire. Da, este duhovnicesc ceea ce iese din Duhul Sfînt ⁹⁷². 3. Acela este cu adevărat legiuitor, care nu numai că făgăduiește cele bune și cele frumoase, ci le și cunoaște. Iar legea Acestuia, Care are cunoștința și știința, este poruncă mîntuitoare; dar, mai bine spus, legea este porunca științei, pentru că *«Cuvîntul lui Dumnezeu este putere și înțelepciune»* ⁹⁷³. 4. El însuși este interpretul legilor, El, *«prin Care s-a dat legea»* ⁹⁷⁴; cel dintîi interpret al poruncilor dumnezeiești, Fiul Unul-Născut, Care este în sînul Tatălui ⁹⁷⁵

966. Filon, *Viața lui Moisi*, I, 162; II, 4.

967. *In.* 10, 11.

968. *In.* 10, 16.

969. *In.* 10, 16.

970. *Lc.* 15, 4.

971. *Rom.* 7, 14.

972. *In.* 3, 6.

973. *I Cor.* 1, 24.

974. *In.* 1, 17.

975. *In.* 1, 18.

și îl interpretează. 170. 1. Cei care se supun legii, pentru că au oarecare gnoză, nu pot să nu creadă și nici nu pot ignora adevărul; dar cei care nu cred și mai ales nu vor să facă fapte, aceia, mai mult decît oricare alții, mărturisesc că nu cunosc adevărul. 2. În ce constă, dar, necredința ele- nilor? În aceea că nu vor să creadă în adevărul care spune că legea a fost dată de Dumnezeu prin Moisi, deși ei, din cele ce înșiși spun, cin- stesc pe Moisi. 3. Se spune că Minos se ducea din nouă în nouă ani în peștera lui Zeus ca să primească de la Zeus legile; Platon, Aristotel și Efor istorisesc că Licurg se ducea des la Delfi la Apolon, ca să primească instrucțiuni pentru legiuirile sale⁹⁷⁶. Hameleon din Heracleea, în lu- crarea *Despre beție*, Aristotel, în lucrarea *Despre statul locrilor*, mențio- nează că Zaleuc din Locri a primit legile de la zeița Atena⁹⁷⁷. 4. Grecii, deci, care au imitat profeția lui Moisi și dau, atît cît le stă în putință, origine dumnezeiască legiuirilor, sînt niște nerecunoscători cînd nu mă- rturisesc îndată adevărul și nu vorbesc de izvorul pe care l-au folosit în cele ce spun despre legiuirile lor.

CAPITOLUL XXVII

171. 1. Nimeni, dar, să nu critice legea, spunînd că nu este bună și folositoare, din pricina pedepselor pe care le dă! Dacă am gîndi așa, atunci nu va fi socotit binefăcător cel care alungă boala din trup. Dar oare cel care încearcă să scape sufletul de fapte nedrepte nu va fi socotit cu atît mai mult un binefăcător, cu cît sufletul este mai de preț decît trupul? 2. Pentru sănătatea trupului nostru suferim tăieri, arderi și doctorii amare și-l numim pe cel care ne face acestea mîntuitor și doctor. Și doctorul nu se poartă așa pentru că îl invidiază și-l urăște pe bolnav, ci pentru că știința meseriei lui îi poruncește să taie unele părți din trup, ca ele să nu îmbolnăvească și pe cele sănătoase. Da, nimeni nu va învinui meseria doctorului, spunînd că este rea. 3. Dar cînd e vorba de suflet, nu vom îndura oare exilul, amenda, lanțurile, pentru a scăpa de nedreptăți și a dobîndi dreptatea? 4. Legea poartă grijă de supuși; îi învață să cinstească pe Dumnezeu, le poruncește ce trebuie să facă și-i oprește de la păcate; pedepsește păcatele mici ale supușilor; iar cînd vede că cineva pare că nu vrea să se îndrepte și se pornește spre cele mai mari răutăți, atunci legea, purtînd grijă de ceilalți, ca să nu-i strice și pe aceia, îl taie, cum taie doctorul un mădular bolnav din- tr-un întreg trup, și-l omoară spre sănătatea deplină a celorlalți supuși. 172. 1. «Fiind judecați de Domnul, zice apostolul, sîntem pedepsiți, ca

976. Platon, *Minos*, 319 C; *Legile*, I, 624 A; 632 D; Aristotel, *Fragm.* 535, Rose; Efor, *FGrHist*, 70, F 174.

977. Hameleon, *Fragm.* 29, Koepke; Aristotel, *Fragm.* 548. Rose.

să nu fim pedepsiți împreună cu lumea» ⁹⁷⁸. 2. Mai înainte profetul a spus : «Certînd m-a certat Domnul, dar morții nu m-a dat» ⁹⁷⁹. «Pentru ca să te învețe dreptatea Lui te-a pedepsit, spune Moisi ; și te-a ispitit și te-a lasat flămînd și însetat în pustie, ca să cunoști toate dreptățile Lui și judecățile Lui în inima ta, cîte eu îți poruncesc astăzi și să cunoști în inima ta că după cum pedepsește un om pe fiul lui, tot așa te va pedepsi pe tine Domnul Dumnezeuul nostru» ⁹⁸⁰. 3. Și ca să arate că exemplul înțelepțește, spune iarăși : «Omul priceput, cînd vede pe cel rău pedepsit, el însuși foarte mult se învață» ⁹⁸¹, pentru că «începutul înțelepciunii este frica de Domnul» ⁹⁸². 173. 1. Foarte mare și desăvîrșit bine este cînd cineva poate să se întoarcă de la săvîrșirea faptelor rele la virtutea și la facerea de bine. Că acest lucru îl lucrează legea. 2. De aceea cînd cineva, cuprins de dorința de a face nedreptăți sau cuprins de iacomie, cade într-o nenorocire din care nu poate scăpa, pentru unul ca acesta moartea este o binefacere. 3. Legea este binefăcătoare, pentru că poate să facă pe unii din oamenii nedrepti oameni drepti, numai dacă vor ei să asculte de lege, iar pe alții să-i scape de relele ce le stau în față. 4. Legea făgăduiește nemurirea celor care voiesc să trăiască înțelept și drept, căci «Cunoașterea legii este însușirea unui suflet bun» ⁹⁸³ ; și iarăși : «Oamenii răi nu înțeleg legea, pe cînd cei care caută pe Domnul înțeleg orice bine» ⁹⁸⁴. 5. Purtarea de grijă a lui Dumnezeu care conduce omenirea este și suverană și bună ; prin aceste două însușiri puterea providenței rînduiește mîntuirea oamenilor ; ca suverană, îi înțelepțește pedepsindu-i ; ca binefăcătoare, le este de folos prin facerile de bine. 6. Este cu puțință ca cineva să nu fie «fiu al neascultării» ⁹⁸⁵, ci «sa se mute din întuneric la viață» ⁹⁸⁶ ; și dînd ascultare înțelepciunii să fie mai întîi rob legal al lui Dumnezeu, iar apoi să ajungă slugă credincioasă ⁹⁸⁷, temîndu-se de Domnul Dumnezeu ; și dacă merge mai sus, poate să fie rînduit între fiii lui Dumnezeu ; și pentru că «dragostea acoperă mulțime de păcate» ⁹⁸⁸, atunci cel rînduit în înfierea cea aleasă — numită prietenie a lui Dumnezeu — crescînd în desăvîrșirea fericitei nădejdi, poate fi primit în dragostea lui Dumnezeu, poate cînta rugăciunea și poate spune : «Să-mi fie mie Domnul, Dumnezeu» ⁹⁸⁹. 174. 1. Apосто-

978. I Cor. 11, 32.

979. Ps. 117, 18.

980. Deut. 8, 1. 2. 3. 5. 11.

981. Prov. 22, 3.

982. Prov. 22, 4.

983. Prov. 9, 10.

984. Prov. 28, 5.

985. Ef. 2, 2 ; 5, 6 ; Col., 3, 6.

986. I In, 3, 14.

987. Evr. 3, 5.

988. I Pt. 4, 8.

989. Fac. 28, 21.

lul a arătat binefacerea legii într-un text în care se adresează iudeilor, scriind așa : «Dacă tu te numești iudeu și te reazemi pe lege și te lauzi cu Dumnezeu și cunoști voia lui Dumnezeu și alegi cele de folos, fiind învățat din lege și ești încredințat că ești povățuitor orbilor, lumină celor din întuneric, îndreptător celor fără de minte, învățător pruncilor, avînd în lege dreptarul științei și al adevărului» ⁹⁹⁰. 2. Cuvintele lui Pavel mărturisesc că legea le poate pe acestea, deși cei care se laudă că trăiesc în lege nu viețuiesc după lege. «Fericit este bărbatul care a aflat înțelepciunea și muritorul care a văzut priceperea ⁹⁹¹ că din gura ei — adică a înțelepciunii — poartă pe limbă legea și mila» ⁹⁹². 3. Că este lucrarea unicului Domn, Care este «puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu» ⁹⁹³ și lege și evanghelie ; iar legea, care dă naștere fricii, tocmai ea, este milostivă spre mîntuire. «Milostenia și credința și adevărul să nu-ți lipsească ; înfășoară-ți cu ele gîtul tău» ⁹⁹⁴. 175. 1. La fel cu Pavel, profeția ține de rău pe popor că nu înțelege legea : «Pustiire și nenorocire în căile lor ; și calea păcii nu o au cunoscut ; nu este frica de Dumnezeu înaintea ochilor lor» ⁹⁹⁵. 2. «Zicînd că sînt înțelepți au înnebunit» ⁹⁹⁶. «Știm că legea este bună, dacă te folosești de ea după lege ⁹⁹⁷ ; iar cei care vor să fie învățători de lege, spune apostolul, nu înțeleg nici cele ce spun, nici cele despre care dau adevăritate» ⁹⁹⁸ ; iar ținta poruncii este dragostea din inimă curată, din conștiință bună și din credință nefățarnică» ⁹⁹⁹.

CAPITOLUL XXVIII

176. 1. După Moisi, filozofia se împarte în patru părți : prima parte, partea istorică ; a doua parte este aceea numită în chip propriu partea legislativă — aceste două părți țin de morală — ; a treia parte este partea liturgică ; partea aceasta cuprinde și contemplarea naturii ; 2. a patra parte este partea teologică, partea aceea care cuprinde cel mai înalt grad de inițiere în taine, despre care Platon spune că este contemplarea marilor taine ¹⁰⁰⁰, iar Aristotel o numește metafizică. 3. Dialectica, după Platon, așa cum spune în lucrarea sa *Statul*, este o știință cu

990. Rom. 2, 17—20.

991. Prov. 3, 13.

992. Prov. 3, 16.

993. I Cor. 1, 24.

994. Prov. 3, 3.

995. Rom. 3 16—18 ; Is. 59, 7 ; Ps., 35, 1.

996. Rom. 1, 22.

997. I Tim. 1, 8.

998. I Tim. 1, 7.

999. I Tim. 1, 5.

1000. Platon, *Fedru*, 250 C ; *Simposion*, 209 E, 210 A.

ajutorul căreia se află explicația existențelor ¹⁰⁰¹; un înțelept caută să o dobândească nu pentru a spune și a face ceva din cele ce privesc pe oameni, așa cum fac astăzi dialecticienii, care se ocupă cu sofistica, ci pentru a putea vorbi cele care plac lui Dumnezeu să fie vorbite, cele care plac lui Dumnezeu să fie făcute, totul după putere. 177. 1. Dialectica adevărată unită cu filozofia adevărată, cercetînd lucrurile și punînd la încercare puterile și capacitățile sufletului, se ridică puțin cîte puțin la esența suverană a tuturor lucrurilor și îndrăznește apoi să se urce la Dumnezeu universului; și făgăduiește nu cunoașterea lucrurilor muritoare, ci știința lucrurilor dumnezeiești și cerești; iar acestei științe îi urmează folosirea proprie a lucrurilor omenești, atît în ce privește cuvintele cît și faptele. 2. Pe bună dreptate, deci, Scriptura, voind să fim niște dialecticieni ca aceștia, ne îndeamnă: «*Fiți zarafi încercați* ¹⁰⁰²; *încercîndu-le pe toate, dar ținînd ce este bun*» ¹⁰⁰³. 3. Dialectica aceasta este într-adevăr chibzuința care știe să facă deosebire între cele spirituale și să arate neamestecat și curat fiecare existență; sau: dialectica aceasta este puterea de a face deosebire între genurile lucrurilor, coborîndu-se pînă la cele mai particulare, făcînd ca fiecare existență să se înfățișeze curat, așa cum este. 178. 1. De aceea numai dialectica aceasta ne duce la înțelepciunea cea adevărată, care este puiere dumnezeiască, care cunoaște existențele ca existențe, care este desăvîrșită și lipsită de orice pasiune; dar nu fără ajutorul Mîntuitorului, Care, prin cuvîntul cel dumnezeiesc, a îndreptat din sufletul nostru, din vîzul nostru, neștiința încețoșată, care ne acoperea sufletul din pricina unei viețuiri pline de păcate, și ne-a dat cea mai bună viețuire,

«Ca să cunoaștem bine de-i Dumnezeu sau om» ¹⁰⁰⁴.

2. Acesta este Cel care ne-a arătat cu adevărat cum să ne cunoaștem pe noi înșine, Acesta este Cel care a descoperit cui vrea, atît cît firea omenească poate cuprinde, pe Tatăl universului. «*Că nimeni nu cunoaște pe Fiul decît Tatăl, nici pe Tatăl decît Fiul și căruia Fiul îl va descoperi*» ¹⁰⁰⁵. 179. 1. Pe bună dreptate, deci, spune apostolul: «*Prin descoperire am cunoscut taina, precum am scris mai înainte pe scurt, din care, citind, puteți înțelege priceperea mea în taina lui Hristos*» ¹⁰⁰⁶. 2. A spus: «*din care puteți*», pentru că știa că unii au luat numai lapte, nu încă mîncare; sau poate nu numai lapte. 3. Trebuie să înțelegem în patru

1001. Platon, *Statul*, 287 A.

1002. *Agrapha*, Resch, ed. 2, p. 112 ș.u.

1003. *I Tes.*, 5, 21.

1004. Homer, *Iliada*, V, 127.

1005. *Mt.* 11, 27.

1006. *Ef.* 3, 3—4.

chipuri voința legii : ca tip, cînd ne arată ceva ; ca semn, cînd ne înfățișează ceva ; ca poruncă, cînd ne călăuzește spre o viațuire dreaptă ; ca profeție, cînd ne prezice viitorul. 4. Știu bine că deosebirea unor chipuri ca acestea o pot face numai bărbații desăvîrșiți. Că întreaga Scriptură, pentru a o înțelege, nu este «o Miconos»¹⁰⁰⁷, după cum spune proverbul¹⁰⁰⁸. Că trebuie să ne apropiem de Scriptură înarmați cu cît mai multă dialectică, pentru a putea înțelege întreaga înlănțuire a dumnezeieștii învățături.

CAPITOLUL XXIX

180. 1. De aceea foarte bine a spus preotul egiptean în dialogul lui Platon : «O, Solone, Solone, voi elenii sînteți mereu copii ! Că nu aveți în sufletele voastre nici o idee veche transmisă de o tradiție veche. Nu-i nici un bătrîn printre eleni !»¹⁰⁰⁹. 2. Sînt de părere că egipteanul, spunînd «bătrîni», a vorbit de învățăturile cele mai din bătrîni, adică de învățăturile noastre, după cum iarăși cînd spune «tineri» vorbește de învățăturile cele mai noi, care au apărut ieri și alaltăieri, profesate de elini, dar pe care le dau ca vechi și bătrîne. 3. Și preotul egiptean a adăugat : «o știință îmbătrînită de vreme»¹⁰¹⁰ pentru că expresiile metaforice pe care noi le folosim, potrivit unui obicei firesc la barbari, nu sînt ușor de înțeles ; dar oamenii care judecă bine pot înțelege fără greutate limbajul figurat. 4. Preotul acela egiptean a spus că gîndirea grecilor se deosebește puțin de basmele de copii¹⁰¹¹ ; dar nu trebuie înțelese cuvintele egipteanului ca fiind spuse de basme de copii sau de basme pentru copii. 5. A numit «copii» înseși basmele, arătînd prin asta că acei dintre greci care se socotesc înțelepți au puțină pricepere ; prin cuvintele : «o știință îmbătrînită de vreme» a făcut aluzie la adevărul de la barbari, care este foarte vechi ; și a opus acestor cuvinte «basmе de copii» pentru a vădi caracterul de basm al științei gînditorilor mai noi, a gînditorilor eleni, care, întocmai ca la copii, nu are în ea nimic bătrînesc ; cu aceasta a arătat că amîndouă, și miturile și povestirile lor istorice, sînt în chip egal copilărești. 181. 1. Dumnezeuiește, deci, spune puterea care grăiește prin Herma, în Descoperire : «Vedeniile și descoperirile sînt pentru cei care se îndoiesc, pentru cei care zic în inimile lor : dacă sînt sau nu sînt adevărate acestea»¹⁰¹². 2. Și la

1007. Miconos, insulă din Marea Egee, una din Ciclade.

1008. Adică : nu-i ușor lucru.

1009. Platon, *Timeu*, 22 B.

1010. Platon, *Timeu*, 22 B.

1011. Platon, *Timeu*, 23 B.

1012. Herma, *Păstorul*, Vedenia III, 4, 3, în : *Scrierile Părinților Apostolici*. Traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 237 (Părinți și Scriitori Bisericești, 1).

fel, cei care se îndoiesc, cu bogăția lor de cunoștințe, întăresc demonstrațiile și dau temei sigur cuvintelor care conving, pe cînd «mintea lor flutură»¹⁰¹³, că sînt încă tineri. 3. «Porunca cea bună, după cum zice Scriptura, este sfeșnic, legea este lumină căii, iar învățătura arată căile vieții»¹⁰¹⁴. 4. Pindar spune :

«Legea este împăratul tuturor :
Și al muritorilor și al nemuritorilor»¹⁰¹⁵.

5. Eu, prin aceste cuvinte, înțeleg pe Cel care a dat legea, pe Dumnezeu ; iar cuvintele lui Hesiod le iau ca a fi spuse despre Dumnezeul universului, chiar dacă poetul le-a spus datorită inspirației, nu unei clare cunoștințe :

6. «Fiul lui Cronos a dat această lege oamenilor :
Peștii, fiarele și păsările de pradă
Să se mănince între ele, pentru că la ele dreptate nu există ;
Oamenilor, însă, le-a dat dreptatea, darul cel mai bun»¹⁰¹⁶.

182. 1. Hesiod spune că legea este în om fie din naștere, fie primită pe urmă. Dar oricum, fie că-i din naștere, odată cu nașterea, fie că-i venită prin învățătură, totuși legea este de la Dumnezeu. Este o singură lege, — precum și Platon spune în lucrarea sa *Statul* că este un singur legiuitor¹⁰¹⁷, iar în lucrarea sa *Legile* spune că unul este cel care înțelege armoniile muzicale¹⁰¹⁸ ; iar prin cuvintele acestea învață că unul este cuvîntul și unul este Dumnezeu. 2. Moisi, însă, numește testament pe Domnul, spunînd : «Iată, Eu ; testamentul Meu cu tine»¹⁰¹⁹. Pentru că a spus mai înainte «testament»¹⁰²⁰, apoi a adăugat : «Nu-l căuta într-o însemnare scrisă !». El este testamentul, El Creatorul universului, Cel care a pus ordine în univers, pentru că cuvîntul Dumnezeu, Θεός, vine de la θέσις (punere) și τάξις (ordine). 3. În *Predica lui Petru* vei găsi că Domnul este numit «Lege și Cuvînt»¹⁰²¹.

Să se pună aici sfîrșit primei noastre Stromate a notelor gnostice, potrivit filozofiei celei adevărate.

1013. Homer, *Iliada*, III, 108.

1014. Prov. 6, 23.

1015. Pindar, *Fragm.* 169, Schroeder.

1016. Hesiod, *Munci și zile*, 276—279.

1017. Platon, *Statul*, 301 C, 309 CD.

1018. Platon, *Legile*, 658 C, 659 A.

1019. Fac. 17, 4.

1020. Fac. 17, 2.

1021. *Predica lui Petru*, *Fragm.* 1, Dobschütz.

STROMATA A II-A A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. Pentru că Scriptura a numit pe eleni «furi»¹ ai filozofiei barbare, vom căuta, în cele ce urmează, să demonstrăm lucrul acesta. Vom arăta nu numai că ei au imitat, în scrierile lor, faptele minunate istorisite de Scripturile noastre, ci, mai mult, că ei au furat și au falsificat cele mai importante din învățăturile noastre, că, după cum am dovedit², Scripturile noastre sînt mai vechi. Vom vorbi de toate acestea în capitolele despre credință, despre înțelepciune, despre gnoză, despre știință, despre nădejde, despre dragoste, despre căință, despre înfrînare, despre frica de Dumnezeu — care, în chip absolut, este roiul virtuților credinței celei adevărate — 2. și despre toate cîte lucrarea aceasta le va cere să fie discutate la locul potrivit. Vor fi amintite și învățăturile pe care le-au rîvnit și imitat acei dintre cei vechi care au filozofat cu adevărat, mai cu seamă învățăturile cele tainice ale filozofiei barbare, felul lor simbolic și enigmatic; lucrul acesta este foarte folositor; dar, mai bine spus, de neapărată trebuință pentru cunoașterea adevărului. 2. 1. Pe lîngă acestea, socot că este firesc să răspundem criticilor ce ni le aduc elenii, folosind puțin Scripturile, în așa fel încît și iudeul, care ne ascultă, să se poată, încetul cu încetul, întoarce de la cele în care a crezut la Cel în Care n-a crezut. 2. Pe bună dreptate va urma apoi o critică plină de dragoste, adresată celor mai buni dintre filozofi cu privire la viața lor și la învățăturile noi pe care le-au dat la iveală. Nu vrem cu asta să ne răzbunăm pe cei care ne învinuiesc — departe de noi gîndul acesta; că am fost învățați să binecuvîntăm pe cei ce ne blestemă³, chiar cînd rostesc fără temei cuvinte de hulă împotriva noastră — ci să-i aducem la credința noastră. Și

1. *In.* 10, 8.

2. *Stromata* I, cap. XXI.

3. *Mt.* 5, 44; *Lc.* 6, 28.

acești oameni prea înțelepți fiind înțelepțiți de argumentele unor barbari să se rușineze, ca să poată vedea, măcar mai târziu, ce valoare au învățăturile pentru dobândirea cărora au făcut călătoriile dincolo de mări. 3. Trebuie să le arătăm și furturile pe care le-au făcut, pentru a îndepărta de la ei egoismul lor; iar cu privire la învățăturile noi, cu care se laudă că le-au descoperit, le spun: «să se cerceteze pe ei înșiși»⁴. Aceasta să le fie dovada. În continuare trebuie să vorbim și despre așa numita cultură enciclică, spre a arăta în ce măsură este folositoare, ca și despre astrologie, despre matematică și despre fascinația magică. 4. Că toți grecii, cu toții, se laudă cu acestea, ca și cum acestea ar fi niște științe foarte mari. «Cel ce mustră cu îndrăzneală face pace»⁵. 3. 1. Am spus-o adeseori, că nu mă străduiesc și nici nu caut să scriu frumos grecește; că o grecească frumoasă este în stare să îndepărteze pe mulți de la adevăr. Învățătura, care este cu adevărat învățătură, nu va fi de folos celor ce o ascultă datorită frumuseții limbii, ci frumuseții gândirii. 2. Socot, deci, că cel care se îngrijește de adevăr trebuie să-și alcătuiască frazele sale nu cu gânduri preconcepute și cu mare atenție, ci să caute să spună cum poate ceea ce vrea să spună; că celor care țin la cuvinte și se interesează numai de ele, acelora le scapă adevărul. 3. Acela-i grădinar priceput, care știe să ia, fără să se vatăme, trandafirul crescut în spini! Acela-i meșter mare, care știe să găsească mărgăritarul ascuns în carnea stridiei. 4. Se spune că au cea mai gustoasă carne nu păsările cărora li se dă hrană din belșug, ci păsările care scurcă cu picioarele și-și ciugulesc cu anevoie hrana. 5. Dacă înțelegi ce-au vrut să spună exemplele acestea și dorești să cunoști adevărul ascuns în învățăturile probabile ale grecilor, cum este ascuns de măști chipul cel adevărat, atunci îl vei găsi străduindu-te mult. Că spune puterea care s-a arătat în vedenie lui Herma: «Ceea ce este cu puțință să fie descoperit, ți se va descoperi»⁶.

CAPITOLUL II

4. 1. «Cu înțelepciunea ta nu te mări»⁷, spun Proverbele: în toate căile tale cunoaște-o, ca să se îndrepteze căile tale⁸, iar piclorul tău să nu se potrivească»⁹. Prin aceste cuvinte autorul Proverbelor vrea să arate că faptele unui om trebuie să fie la fel cu cuvintele lui; mai vrea

4. Heraclit, *Fragm.* 101, Diels.

5. *Prov.* 10, 11.

6. Herma, *Păstorul*, Vedenia III, 3, 4, *op. cit.*, p. 236.

7. *Prov.* 3, 5.

8. *Prov.* 3, 6.

9. *Prov.* 3, 23.

apoi să arate că trebuie să alegem din orice știință ceea ce este folositor și să ni-l însușim. 2. Sînt felurite căile înțelepciunii, care duc drept la calea adevărului; iar calea aceasta este credința. «*Piciorul tău să nu se poticneasca*»; și cuvintele acestea le spune autorul Proverbelor celor care par că se împotrivesc unicei și purtătoarei de grijă conducerii a lui Dumnezeu. 3. De aceea a și adăugat: «*Să nu fii înțelept în ochii tăi*»¹⁰, adică să ai gânduri lipsite de credința în Dumnezeu, gânduri care stau împotriva rînduiei lui Dumnezeu; ci «*teme-te de Dumnezeu, singurul puternic*»¹¹. 4. Dealtfel cuvintele ce urmează te învață lămurit că frica de Dumnezeu este ferire de rău. Că spune: «*Și te ferește de orice rău*»¹². Aceasta-i învățătura pe care ți-o dă înțelepciunea. «*Că pe care Domnul îl iubește, îl ceartă*»¹³; îl face să sufere, ca să priceapă, dar îi dăruiește pace și nestricăciune. 5. 1. Filozofia barbară, pe care am îmbrățișat-o noi, este cu adevărat desăvîrșită și adevărată. Se spune în Înțelepciune: «*El mi-a dat cunoștință adevărată de cele ce sînt, ca să știu întocmirea lumii*» pînă la: «*și țările rădăcinilor*»¹⁴. În aceste cuvinte este cuprinsă toată știința naturii, a tuturor existențelor din lumea sensibilă. 2. Apoi vorbește și de existențele spirituale, prin cuvintele pe care le adaugă: «*Și pe toate cele ascunse și pe cele arătate le-am cunoscut; că m-a învățat înțelepciunea, meștera tuturor*»¹⁵. 3. Ai în aceste cuvinte anunțată pe scurt filozofia noastră. Învățarea acestora, cînd este deprinsă cu o dreaptă viață, te ridică «*prin înțelepciune, meștera tuturor*», la Conducătorul universului, existență greu de înțeles și greu de sesizat, care mereu se trage înapoi și mereu se depărtează de cel ce-o urmărește. 4. Iar El, Conducătorul universului, El Care-i departe, este — minune nespusă — foarte, foarte aproape, că zice Domnul: «*Dumnezeu de aproape sînt Eu*»¹⁶. Este departe prin ființa Sa — da, cum poate fi vreodată împreună cel născut cu Cel nenăscut? — dar foarte aproape prin puterea Sa, care cuprinde în sinul Său pe toate. 5. «*Poate oare face cineva ceva întru ascuns și Eu să nu-l văd? spune Domnul*»¹⁷. Da, puterea lui Dumnezeu este totdeauna lîngă noi; puterea Sa ne atinge, ne vede, ne face bine și ne învață. 6. 1. De aceea și Moisi, fiind convins că nu va putea cunoaște pe Dumnezeu cu înțelepciunea omenească, a zis: «*Arată-te*

10. Prov. 3, 7.

11. Prov. 3, 7.

12. Prov. 3, 7.

13. Prov. 3, 12.

14. Prov. 3, 19.

15. Prov. 7, 20.

16. Ier. 23, 23.

17. Ier. 23, 24.

pe Tine însuși mie»¹⁸; și s-a silit să intre «în negură»¹⁹, unde era glasul lui Dumnezeu, adică în gândurile cele nepătrunse și insesizabile ale existenței lui Dumnezeu; că Dumnezeu nu este în negură sau într-un loc, ci mai presus și de spațiu și de timp și de toate însușirile celor create. 2. De aceea nici nu se găsește în vreo parte, nici nu conține, nici nu este conținut, ca să fie limitat sau tăiat. 3. Că spune Domnul: «Ce casă îmi veți zidi Mie?»²⁰; și nici nu și-a zidit Luiși casă, pentru că este infinit. Se spune, e drept, că «cerul este scaunul Lui»²¹, dar asta nu înseamnă că este mărginit, ci că se odihnește pe el, bucurându-se de creația Lui. 4. Este, deci, lămurit că adevărul ne este ascuns, așa cum a și fost arătat dintr-un singur exemplu; dar, puțin mai târziu, vom arăta acest lucru prin mai multe exemple. 7. 1. Cum să nu fie vrednici de lăudat cei care vor să învețe și cei care pot, după cum spune Solomon, «să cunoască înțelepciunea și învățătura, să înțeleagă cuvintele priceperii, să priceapă întorsăturile de cuvinte și să înțeleagă adevărata dreptate»²². — că există și o altă dreptate, care nu-i după adevăr, aceea învățată de legile elene și de ceilalți filozofi — 2. «să îndrepte judecățile»²³ — nu e vorba aici de judecățile cele de la tribunale, ci de criteriul de judecată sănătos, care este în noi și despre care spune că nu trebuie să greșească — «ca să dea celor fără de răutate istețime, iar copilului tânăr simțire și înțelegere»²⁴. «Ac acestea auzindu-le înțeleptul» — cel care este convins că trebuie să asculte de porunci — «mai înțelept va fi» — în ce privește gnoza — «iar cel înțelegător va dobîndi destoinicia de a cîrmui și va înțelege pildele și cuvintele întunecate, spusele înțelepților și cuvintele enigmatice»²⁵. 3. Că cei inspirați de Dumnezeu nu rostesc cuvinte false — și nici cei care au legături cu aceștia — nici nu se gîndesc să întindă curse, cu care încurcă pe tineri mulți sofisti, care nu se preocupă de adevăr; dar cei care au Duhul cel Sfînt cercetează «adîncurile lui Dumnezeu»²⁶, pătrund adică tainele profetiilor. 4. Este oprit să dăm cele sfinte cîini-lor²⁷, atîta vreme cît ei rămîn cîini; că nu trebuie admiși la izvorul cel curat, la apa cea vie cei invidioși, oameni turbulenți, oameni cu moravuri lipsite de credință și nerușinați în lătratul cercetării lor. 8. 1. «Să nu ți se reverse apele în afara izvorului tău, ci să se îndrepte

18. Ieș. 33, 13.

19. Ieș. 20, 21.

20. Is. 66, 1.

21. Is. 66, 1.

22. Prov. 1, 2—3.

23. Prov. 1, 3.

24. Prov. 1, 4.

25. Prov. 1, 5—6.

26. I Cor. 2, 10.

27. Mt. 7, 6.

apele tale spre ogoarele tale»²⁸. «Foarte mulți oameni, spune Heraclit, nu gîndesc la cele ce se întîmplă, nici nu se învață minte dacă le cunosc, ci-și fac fel de fel de gînduri»²⁹. 2. Nu ți se pare că Heraclit ține de rău prin aceste cuvinte pe cei care nu cred? Profetul a spus: «Cel drept al Meu din credință va fi viu»³⁰; iar alt profet spune: «Dacă nu veți crede, nici nu veți înțelege»³¹. 3. Cum poate cuprinde sufletul contemplația minunată a acestor lucruri, cînd în lăuntrul lui necredința dă luptă cu învățătura drepte credințe? 4. Credința, pe care o hulesc elenii, socotind-o deșartă și barbară, este acceptare de bunăvoie, este consimțămînt al cinstirii de Dumnezeu, «este încredințare a celor nădăjduite, dovedire a lucrurilor nevăzute», după cum spune dumnezeiescul apostol, că mai ales «prin aceasta au primit mărturie cei de demult»³². «Dar fără credință este cu neputință a bineplăcea lui Dumnezeu»³³. 9. 1. Alții au definit credința consimțămînt care ne unește cu un lucru nevăzut, așa precum dovada este consimțămînt văzut al unui lucru necunoscut. 2. Credința este o stare sufletească; această stare sufletească dorește ceva; iar dorința este conștientă; și pentru că această stare sufletească este începutul unei acțiuni, urmează că credința este început al acțiunii, temelie conștientă a stării sufletești; iar prin credință este primită cu anticipație dovada. 3. Este început de înțelepciune a te alipi de ceea ce îți este de folos. O stare sufletească fără întreruperi dă un mare ajutor gnozei. Astfel, practica credinței ajunge știință fixată pe o temelie sigură. 4. Filozofii definesc știința o disciplină care nu poate fi zdruncinată de rațiune. Este oare o altă stare adevărată ca aceasta, în afară de credința în Dumnezeu, al cărei Dascăl este singur Cuvîntul? Eu nu cred! 5. Teofrast spune că simțirea este începutul credinței; și de la simțire, începuturile credinței se întind spre rațiunea și mintea care se găsesc în sufletul nostru³⁴. 6. Cel care crede, deci, în dumnezeieștile Scripturi, avînd prin ele o judecată sigură, primește dovadă învederată glasul lui Dumnezeu, Care a dăruit Scripturile. Credința întărită cu dovezi nu mai e credință. «Fericiți sînt, așadar, cei care n-au văzut și au crezut»³⁵. 7. Chemările sirenelor, avînd o putere supraomenească, umpleau de mirare pe cei care treceau pe lîngă ele și-i făceau să primească, fără să vrea, spusese lor.

28. Prov. 5, 16.

29. Heraclit, *Fragm.* 17, Diels.

30. Avac. 2, 4.

31. Is. 7, 9.

32. Evr. 11, 1.2.

33. Evr. 11, 6.

34. Teofrast, *Fragm.* 13, Wimmer, III, 162.

35. In. 20, 29.

CAPITOLUL III

10. 1. Cu privire la credință, discipolii lui Basilide socotesc credința un dar natural, pentru că o rînduiesc în categoria darurilor care se dau prin alegere ; după ei, credința descoperă învățăturile fără demonstrație, printr-o înțelegere intelectuală. **2.** Discipolii lui Valentin³⁶ ne acordă nouă, celor simpli, credința ; lor, însă, care sînt mîntuiți prin natură, își acordă gnoza, care există în ei potrivit superiorității seminției lor deosebite ; și spun că gnoza este tot atît de departe de credință pe cît este de departe pnevmaticul de psihic. **3.** Mai spun încă discipolii lui Basilide că credința și alegerea sînt specifice potrivit distanței fiecăreia ; și, ca o consecință a alegerii supracosmice, urmează credința cosmică a întregii firi, iar darul credinței este corespunzător nădejzii fiecăruia. **11. 1.** Așadar, dacă credința este o însușire a firii, atunci credința nu mai este o faptă a voinței libere a omului ; iar cel care nu crede nu va primi o dreaptă răsplătire, pentru că n-are nici o vină ; la fel și cel care crede n-are nici un merit ; deci, dacă judecăm drept lucrurile, credința și necredința, cu însușirile și diferențele lor, nu sînt nici de lăudat, nici de blamat, pentru că sînt determinate de o necesitate premergătoare, legată de firea celui ce crede și a celui ce nu crede. Fiind, deci, trași într-o parte și alta de însușirile și lucrările noastre legate de fire, așa cum sînt trase de sfori obiectele neînsuflețite, urmează că libertatea de voință, ca și lipsa libertății de voință sînt iluzorii, pentru că ele sînt determinate mai dinainte de impulsurile firii noastre. **2.** Eu, însă, nu socotesc ființă vie pe acela ale cărui mișcări sînt supuse necesității, fiind impulsionate de o cauză exterioară. Unde mai este atunci pocăința celui care a fost cîndva necredincios, unde mai este pocăința care aduce iertare de păcate ? Deci nu mai au nici un rost nici botezul, nici fericita pecete, nici Fiul, nici Tatăl ; și, după cum socotesc eu, pentru acești eretici, Dumnezeu este un distribuitor de însușiri naturale, Care nu pune ca temelie a mîntuirii credința dobîndită prin libertatea de voință.

CAPITOLUL IV

12. 1. Dar noi, care am primit de la Domnul, prin Scripturi, învățătura că s-a dat oamenilor puterea împărătească de a alege și de a refuza, ne sprijinim pe credință ca pe un criteriu infailibil. Am arătat

36. Valentin, eretic gnostic din secolul al doilea, s-a născut probabil în Alexandria. A răspîndit învățătura sa în Egipt și în Asia, iar între anii 136 și 165 în Roma. Descoperit aici ca eretic, a fost izgonit din Biserică, iar el a fugit în Cipru.

mai înainte că *«duhul este osîrduitor»*³⁷, că am primit viața și că am crezut în Dumnezeu prin glasul lui Dumnezeu; iar cel care a crezut în Cuvîntul știe că lucrul acesta este adevărat, căci Cuvîntul este adevăr³⁸; cel care, însă, nu crede în Cel ce a spus acest lucru, acela nu crede în Dumnezeu. 2. Apostolul spune: *«Prin credință înțelegem că veacurile s-au întocmit cu Cuvîntul lui Dumnezeu, de s-au făcut din cele nevăzute cele ce se văd; prin credință Abel a adus jertfă mai bună decît Cain, prin care a fost mărturisit că este drept, dînd mărturie Dumnezeu de darurile lui; și prin ea grăiește încă, deși a murit»*³⁹ și celelalte pînă la: *«decît să aibă desfătarea cea trecătoare a păcatului»*⁴⁰. Pe aceștia, așadar, chiar înainte de lege, credința, care îndreptățește, i-a făcut moștenitori ai făgăduinței celei dumnezeiești. 13. 1. Pentru ce să mai aduc mărturiile cele cu privire la credință, pentru ce să le mai aleg din istoria noastră? *«Că nu-mi va ajunge timpul să povestesc de Ghedeon, de Barac, de Samson, de Ieftae, de David și de Samuil și de profeți»*⁴¹ și cele ce urmează. 2. Patru sînt cele din care rezultă adevărul: din simțire, minte, știință și supoziție, mintea, prin natura ei, este prima; simțirea este în noi și în raport cu noi; din simțire și din minte rezultă știința; evidența este comună și minții și simțirii. 3. Simțirea este poarta prin care intră știința; iar credința, după ce s-a slujit de simțuri, lasă în urma ei supoziția, se grăbește spre realitățile cele nemincinoase și poposește în adevăr. 4. Dacă va spune cineva că știința, în unire cu rațiunea, poate demonstra orice, atunci acela să audă că principiile, cauzele primare ale existenței, nu pot fi demonstrate; nu pot fi cunoscute nici cu ajutorul artei și nici cu ajutorul rațiunii; că rațiunea se ocupă cu realitățile, care pot avea și alte moduri de existență, iar arta este capabilă să facă ceva, dar nu-i capabilă de contemplație. 14. 1. Deci numai prin credință se poate ajunge la cauza primară a universului. Orice știință are ca sarcină învățătura; iar învățătura rezultă din cunoștințele anterioare. 2. Cauza primară a universului nu era cunoscută mai înainte de eleni; n-o cunoștea nici Tales, care știa ca primă cauză apa, și nici ceilalți fizicieni, care au venit după el. Anaxagora, e drept, este cel dintîi care a pus mintea mai presus de lucruri; dar nici el n-a sesizat cauza creatoare, că a vorbit de unele vîrtejuri prostești legate de inactivitatea și prostia minții⁴². 3. De aceea spune Cuvîntul: *«Să nu vă numiți învăță-*

37. Mt. 26, 41; Mc. 14, 38.

38. In. 14, 6.

39. Evr. 11, 3—4.

40. Evr. 11, 25.

41. Evr. 11, 32.

42. Anaxagora, A 57, Diels, Vorsokrat., 5 Aufl., II, 20, 37.

tori pe pământ»⁴³. Știința este o disciplină care lucrează cu demonstrații; credința, însă, este un har; ne ridică de la bucuriile care n-au nevoie de demonstrație la principiul simplu și universal, care nu-i nici împreună cu materia, nici materie și nici submaterie. 15. 1. După cum se pare, necredincioșii, după spusele lui Platon, «au coborât din cer și din lumea nevăzută totul pe pământ, îmbrățișind cu mâinile lor pietrele și stejarii. Atingându-se de toate cele de acest fel, susțin că numai acestea există, că există numai ceea ce putem atinge și apuca și hotărâsc că trupul și ființa sînt identice»⁴⁴. 2. «Alții, însă, care-i combat pe aceștia; își iau argumentele lor cu foarte multă evlavie de sus, din nevăzut și se silesc să demonstreze că formele cele spirituale și ne-corporale au existență adevărată»⁴⁵. 3. «Iată Eu fac noi»⁴⁶, spune Cuvîntul, pe cele pe care ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit și nici la inima omului nu s-au suit»⁴⁷. Ucenicii Domnului grăiesc și aud și lucrează în chip duhovnicesc; prin credință și pricepere, înțeleg cu ochi nou, cu auz nou și cu inimă nouă, pe toate cele văzute și auzite. 4. Sînt monezi bune și monezi false; moneda falsă poate înșela pe necunoscători, dar nu pe schimbătorii de bani, care știu din experiență să deosebească moneda falsă de cea bună și să o dea deoparte. Schimbătorul de bani spune necunoscătorului că moneda adusă de el e falsă; de ce e falsă, o știe numai schimbătorul de bani și cel care a învățat să umble cu banii. 5. Aristotel numește credință criteriul potrivit căruia știința constată că un lucru este adevărat. Credința, deci, este mai importantă decît știința, pentru că credința este criteriul științei*.

16. 1. Credința psihologică, fiind o supoziție slabă, imită credința, așa cum lingșitorul imită prietenul, iar lupul cîinele. Pentru că vedem că un dulgher ajunge meșter bun numai dacă învață, iar căpitanul unei corăbii ajunge meșter numai după ce a învățat arta conducerii corăbiei, rezultă că nu-i de ajuns să vrei să fii bun și priceput; ci trebuie neapărat să te supui dascălului și să înveți. 2. Iar a te supune Cuvîntului, pe care l-am numit Dascălul nostru, înseamnă a crede în El fără să-I te împotrivești în vreun fel oarecare. Dar este cu putință oare să te împotrivești lui Dumnezeu? Deci, gnoza ajunge credință, iar credința ajunge gnoză printr-o rînduială dumnezeiască și printr-o consecință reciprocă. 3. Într-adevăr și Epicur, care mai cu seamă a pre-

43. Mt. 23, 8.

44. Platon, *Sofistul*, 246 A.

45. *Ibidem*, 246 B.

46. Is. 43, 19.

47. I Cor. 2, 9.

* Această afirmație a dascălului alexandrin poate surprinde pe un intelectual din zilele noastre; pentru el, însă, și pentru mentalitatea timpului său, astfel de idei erau monedă curentă.

ferat plăcerea adevărului, definește credința preconcepție a minții ; și definește preconcepția gând proiectat spre ceva evident, spre o idee evidentă despre un lucru ; nimeni, spune el, nu poate cerceta, nu-și poate pune întrebări, nu poate avea păreri, nici nu poate combate, fără o preconcepție ⁴⁸. 17. 1. Cum va putea cineva învăța un lucru pe care îl caută, dacă nu are o preconcepție a lucrului pe care dorește să-l învețe ? Iar cel care învață transformă preconcepția în cunoștință. 2. Iar dacă cel care învață nu poate învăța fără a avea în el preconcepția că este în stare să înțeleagă cele spuse, atunci va căuta să aibă urechi capabile să asculte adevărul. «*Fericit este cel ce grăiește la urechile celor ce ascultă*» ⁴⁹, după cum fericit este și cel care ascultă. 3. Iar a asculta bine înseamnă a înțelege. Dacă credința nu este nimic altceva decât o preconcepție a minții cu privire la cele spuse — iar aceasta se numește ascultare, înțelegere și convingere deplină — atunci nimeni nu va putea învăța fără credință, pentru că nu poate învăța fără preconcepție. 4. Mai mult decât orice se dovedește adevărat cuvântul spus de profet : «*Dacă nu veți crede, nici nu veți înțelege*» ⁵⁰. Heraclit Efeseanul, parafrazînd acest cuvînt, a spus : «*Dacă nu nădăjduiești ceea ce nu-i de nădăjduit, nu-l vei descoperi, pentru că rămîne nedescoperit și neajuns*» ⁵¹. 18. 1. Dar și Platon, filozoful, în *Legile* sale spune : «*Cel care vrea să fie fericit și plin de noroc trebuie să participe de la început la adevăr, ca să trăiască cît mai mult timp cu putință în adevăr ; că este credincios. Cel necredincios, însă, iubește minciuna de buna sa voie ; iar cel care iubește fără voia lui minciuna, acela-i fără minte ; dar nici unul, nici altul nu-i de invidiat. Omul necredincios și omul fără de minte nu au prieten*» ⁵². 2. Și poate că Platon numește în chip ascuns în lucrarea sa *Eutidem* «*împărătească*» înțelepciunea aceasta ⁵³ ; iar în *Statul* scrie textual : «*Știința adevăratului împărat este, deci, împărătească și este împărătesc cel care o are, fie că este conducător de popoare, fie că e simplu particular ; este negreșit numit așa pe bună dreptate, potrivit acestei științe*» ⁵⁴. 3. Astfel cei care cred în Hristos se numesc și sînt creștini, așa precum cei care se ocupă cu treburile împăratului se numesc oameni împărătești. După cum «*înțelepții sînt înțelepți prin înțelepciunea lor și cei care trăiesc legal sînt numiți oameni legali, datorită legii pe care o respectă*» ⁵⁵,

48. Epicur, *Fragm.* 255, Usener.

49. *Înt. Sir.* 25, 12.

50. *Is.* 7, 9.

51. Heraclit, *Fragm.* 18, Diels.

52. Platon, *Legile*, V, 730 BC.

53. Platon, *Eutidem*, 291 D.

54. Platon, *Statul*, 259 AB, 292 E.

55. Platon, *Minos*, 314 C.

tot așa și creștinii, cei ai lui Hristos, sînt împărătești, datorită Împăratului Hristos. 4. Apoi, mai departe Platon adaugă clar: «Ceea ce este drept este și legal; iar dreapta rațiune este lege; și aceasta, prin natura sa, nu pe temeiul a ceea ce este scris sau pe temeiul a altceva»⁵⁶. Iar oaspetele străin Eleat⁵⁷ numește pe bărbatul politic, pe bărbatul împărătesc, «lege însuflețită»⁵⁸. 19. 1. Un astfel de om este omul care împlinește legea, «cel care face voia Tatălui»⁵⁹; este scris sus pe o tablă de lemn, așezat ca pildă de virtute dumnezeiască pentru cei care pot să vadă. 2. Grecii știu că mesajele eforilor din Lacedemonia, printr-o hotărîre de lege, erau scrise pe lemn. Legea mea, însă, așa cum am spus mai înainte, este și împărătească și însuflețită, este rațiunea cea dreaptă, precum cîntă Pindar Beoțianul:

«Legea este împăratul tuturor
Și al muritorilor și al nemuritorilor»⁶⁰.

3. Speusip, în cartea întâi a lucrării sale *Către Cleofon*, se pare că a gîndit la fel cu Platon, scriind așa: «Dacă dregătoria de împărat este vrednică de luat în seamă, iar înțelept este numai împăratul, este numai conducătorul, atunci legea este și ea vrednică de luat în seamă, pentru că este rațiunea cea dreaptă»⁶¹. Și așa și este. 4. Dînd urmare acestor idei, filozofii stoici hotărăsc și atribuie numai înțeleptului dregătoria de împărat, de preot, de profet, de legiuitor; atribuie numai înțeleptului bogăția, frumusețea adevărată, noblețea, libertatea; dar un înțelept ca acesta este foarte greu de găsit; chiar stoicii o mărturisesc.

CAPITOLUL V

20. 1. Toate aceste învățături, despre care am vorbit mai înainte, par a fi transmise de la marele Moisi la eleni. Moisi învață că toate aparțin înțeleptului, atunci cînd spune: «Și pentru că m-a miluit Dumnezeu, am de toate»⁶². 2. Moisi arată apoi, în aceste cuvinte, că înțeleptul este iubit de Dumnezeu: «Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac, Dumnezeul lui Iacov»⁶³. Despre unul vedem că Dumnezeu l-a

56. *Ibidem*, 317 BC.

57. Străinul din Eleo este unul din interlocutorii lui Platon din lucrarea sa: *Statul*.

58. «Lege însuflețită» nu se găsește în Platon; este luată din Filon, *Viața lui Moisi*, I, 162; II, 4.

59. Mt. 7, 21.

60. Pindar, *Fragm.* 169, Schroeder.

61. Speusip, *Fragm.* 193, Mullach, FPG, III, 91.

62. *Fac.* 33, 11.

63. *Ieș.* 3, 16.

numit fără ocol «prieten»⁶⁴; iar despre altul se spune că Dumnezeu i-a schimbat numele și l-a numit «cel ce a văzut pe Dumnezeu»⁶⁵; în sfârșit pe Isaac și l-a ales Sieși în chip alegoric, jertfă consacrată⁶⁶, ca să ne fie nouă tip al iconomiei celei mîntuitoare. 3. La greci Minos este cîntat ca «rege care a domnit nouă ani și a fost prieten cu Zeus»⁶⁷; s-a spus asta, pentru că grecii au auzit că Dumnezeu a vorbit demult cu Moisi «ca și cum ar grăi cineva cu prietenul său»⁶⁸. 21. 1. Moisi a fost înțelept, rege și legislator. Mîntuitorul nostru, însă, depășește toată firea omenască. Este frumos, așa că El singur merită să fie iubit de noi, care dorim frumusețea cea adevărată, că El «era Lumina cea adevărată»⁶⁹. 2. Este arătat «împărat» și de nenumărați copii⁷⁰; încă și de iudeii care nu credeau în El și nu-L cunoșteau; și este predicat împărat chiar de profeți⁷¹. 3. Este bogat în așa măsură, încît a disprețuit tot pămîntul și aurul de pe pămînt și de sub pămînt, împreună cu toată slava, bogății date Lui de cel protivnic⁷². 4. Pentru ce trebuie să mai spun că El este singurul Arhiereu, singurul Care cunoaște slujirea lui Dumnezeu, că El este «Melchisedec, împăratul păcii»⁷³, cel mai destoinic dintre toți să conducă neamul omenesc? 5. Este legislator, pentru că, dînd legea Sa în gura profeților, poruncește și învață cele ce trebuie făcute și cele ce nu trebuie făcute. 22. 1. Cine este mai nobil decît El, al Cărui Tată este Unicul Dumnezeu? Haide dară, să-l aducem și pe Platon, care dă aceleași învățături! În dialogul *Fedru*, Platon a spus că înțeleptul este bogat: «O, iubite Pan, spune el, și toți ceilalți zei de aici, dați-mi mie să dobîndesc frumusețea interioară; iar pe toate cîte le am în afară de mine, faceți-mi-le prietene cu cele ce le am înlăuntrul meu, ca să socot că înțeleptul este bogat»⁷⁴. 2. Iar oaspetele străin din Atena⁷⁵, blamînd pe cei care se socoteau bogați pentru că aveau multe averi, spune acestea: «Este cu neputință să fie și bogați și buni cei pe care mulțimea îi numește bogați; că așa numește mulțimea pe acești oameni — și sînt puțini oameni de aceștia — care

64. Iac. 2, 23; Is. 41, 8.

65. Fac. 32, 28—30.

66. Fac. 22, 1—18.

67. Homer, *Odiseea*, XIX, 179.

68. Ieș. 33, 11.

69. In. 1, 9.

70. Lc. 13, 38.

71. Zah. 9, 9.

72. Mt. 4, 8—10; Lc. 4, 5—8.

73. Evr. 7, 2.

74. Platon, *Fedru*, 279 BC.

75. Străinul din Atena este unul din interlocutorii lui Platon din *luctarea Leoile*.

posedă averi de mare valoare, averi pe care le poate avea și un ticălos»⁷⁶. 3. Solomon spune: «Întreaga lume cu bogățiile ei este a omului credincios; necredinciosul nu este stăpîn nici pe un obol»⁷⁷. Trebuie, dar, să dăm crezare cu mult mai mult Scripturii, care spune că «mai repede va trece camila prin urechile acului»⁷⁸ decît bogatul să filozofeze. 4. Scriptura, iarăși, ferește pe cei săraci⁷⁹. Platon, înțelegînd lucrul acesta, a zis: «Nu trebuie socotită sărăcie împușinarea averii, ci creșterea lăcomiei»⁸⁰. Că nu puținătatea banilor, ci lăcomia trebuie să plece de la omul bun pentru a ajunge bogat. 5. În dialogul *Alcibiade*, Platon numește viciul sclavie, iar virtutea libertate⁸¹. Scriptura spune: «Dați jos de pe voi jugul cel greu și luați-l pe cel ușor»⁸², așa după cum și poeții numesc jugul, jug de robie⁸³. Iar cuvintele: «Ați fost vînduți de păcatele voastre»⁸⁴ sînt de acord cu cele ce le-am spus mai înainte. «Ori cine face păcat este rob. 6. Iar robul nu rămîne în casă în veci. Dacă Fiul vă va slobozi, veți fi slobozi și adevărul vă va slobozi»⁸⁵. 7. Oaspetele străin din Atena spune iarăși că înțeleptul este frumos, grăind așa: «Dacă cineva ar susține că dreptii, cu toate că sînt urîți la trup, sînt foarte frumoși, că sînt foarte frumoși tocmai prin purtarea lor cu totul dreaptă, nimeni nu va spune că greșesc vorbind așa»⁸⁶. 8. Iar profeția a spus mai înainte: «Chipul Lui era micșorat înaintea tuturor fiilor oamenilor»⁸⁷. Platon, în lucrarea *Statul*, a spus că înțeleptul este împărat⁸⁸. Textul a fost dat mai înainte⁸⁹.

23. 1. După ce am arătat acestea, să ne întoarcem iarăși la cuvîntul despre credință. Da, Platon arată cu o întreagă demonstrație că în orice împrejurare din viață este nevoie de credință; odată cu această prezentare, Platon laudă pacea, spunînd: 2. «Credincios și sănătos în turburări nu poate fi cel care nu are toate virtuțile; oameni războinici și oameni care vor să moară în război sînt destui între mercenari, între care cei mai mulți sînt cutezanți, nedrepți, răi de gură și

76. Platon, *Legile*, V, 742 E.

77. *Prov.* 17, 6.

78. *Lc.* 18, 25; *Mt.* 19, 24; *Mc.* 10, 25.

79. *Lc.* 6, 20; *Mt.* 5, 3.

80. Platon, *Legile*, V, 786 E.

81. Platon, *Alcibiade*, 135 C.

82. *Mt.* 11, 29.

83. Eshil, *Cei șapte contra Tebei* 75; Același, *Perșii*, 50; Platon, *Legile*, VI, 770 E.

84. *Rom.* 7, 14.

85. *In.* 8, 34—36.

86. Platon, *Legile*, IX, 859 DE.

87. *Is.* 53, 3.

88. Platon, *Statul*, 259 AB.

89. *Stromata* II, 18, 2.

nebuni, afară doar de câțiva, foarte puțini. Și dacă cele spuse sînt drepte, atunci oricare legiuitor, care urmărește un cît de mic folos pentru societatea sa, va rîndui acele legi care țintesc la cea mai mare virtute»⁹⁰. 3. Iar această virtute este credința, de care avem nevoie în tot timpul; în vreme de pace, în vreme de război și în orice alt moment din viață. După cît se pare, spune Platon, credința îmbrățișează și cuprinde în ea toate celelalte virtuți⁹¹. 4. «Cel mai bun lucru nu-i nici războiul, nici răscoala, spune Platon; urît lucru este să ai nevoie de ele; cel mai bun lucru este pacea unora cu alții și bunăvoința»⁹². 5. Din cele spuse se vede că, după Platon, cea mai mare dorință a unui om trebuie să fie dorința de a avea pace, iar credința, mama virtuților, este cea mai mare virtute. 24. 1. Pe bună dreptate se spune în Înțelepciunea lui Solomon: «Înțelepciune în gura credincioșilor»⁹³, pentru ca și Xeneocrate, în lucrarea *Despre pricepere*, să spună că înțelepciunea este știința cauzelor primare și a ființei spirituale; socoate că priceperea este dublă; este o pricepere practică și o pricepere contemplativă; iar aceasta este înțelepciunea omenească⁹⁴. 2. Deci înțelepciunea este pricepere, dar nu toată priceperea este înțelepciune. S-a arătat că credința este știința principiului universului, dar nu s-a arătat că este și dovedirea principiului universului. 3. Că ar fi absurd ca ucenicii lui Pitagora din Samos, cînd cer demonstrarea problemelor discutate, să socotească zisa: «el a spus» temei de credință și să le fie îndestulător numai acest răspuns pentru întărirea celor ce au auzit, iar «cei care iubesc să contemple adevărul»⁹⁵ să caute să nu creadă într-un Dascăl vrednic de credință, Care este Dumnezeu, singurul Mîntuitor, și să ceară probe pentru cele spuse de El. 4. Că El a spus: «Cel ce are urechi de auzit să audă»⁹⁶. Și cine-i acesta? Să o spună Epiharm:

«Spiritul vede, spiritul aude; celelalte sînt surde și oarbe»⁹⁷.

5. Heraclit, ținînd în frîu, prin muștrări, pe unii, spune: «Necredincioșii nu știu nici să asculte, nici să vorbească». Heraclit folosește fără îndoială aceste cuvinte ale lui Solomon: «Dacă vei iubi să asculți, vei primi învățătură; iar dacă vei pleca urechea ta, înțelept vei fi»⁹⁸.

90. Platon, *Legile*, I, 630 BC.

91. *Ibidem*, I, 630 C; *Gorgias*, 456 A.

92. *Ibidem*, I, 628 C.

93. De fapt, *Înț. Sir.* 34, 8.

94. Xeneocrate, *Fragm.* 6, Heinze.

95. Platon, *Republica*, V, 475 E.

96. Mt. 11, 15; 13, 9. 23; Mc. 4, 9. 23; Lc. 8, 8; 14, 35.

97. Epiharm, *Fragm.* 249, Kaibel.

98. De fapt, *Înț. Sir.*, 6, 34.

CAPITOLUL VI

25. 1. «Doamne, cine a crezut auzului nostru»⁹⁹, zice Isaia; iar apostolul spune: «Credința este din auzire, iar auzirea prin cuvîntul lui Dumnezeu»¹⁰⁰. 2. «Dar cum vor chema pe Cel în Care n-au crezut? Dar cum vor crede în Cel despre Care n-au auzit? Dar cum vor auzi fără propovăduitor? Și cum vor propovădui, dacă nu se vor trimite? Precum este scris: «Cît sînt de frumoase picioarele celor ce binevesc cele bune!»¹⁰¹. 3. Vezi cum urcă Pavel credința, prin auzire și prin propovăduirea apostolilor, la cuvîntul Domnului și la Fiul lui Dumnezeu? N-am înțeles încă oare că dovada este cuvîntul Domnului? 4. După cum în jocul cu mingea, mingea nu depinde numai de tehnica celui care aruncă mingea, ci și de cel care o primește în același ritm, ca să se săvîrșească jocul după legile jocului cu mingea, tot așa și cu învățătura: este crezută cînd credința ascultătorilor, care este, ca să spunem așa, o tehnică legată de firea fiecărui ascultător, este gata să înțeleagă învățătura. 26. 1. Colaborează și pămîntul roditor cu semințele aruncate în el; dar nu-i de nici un folos cea mai minunată învățătură dacă e lipsită de capacitatea de primire a ucenicului și nici profeția nu-i de vreun folos dacă nu-i prezentă și ascultarea celor ce aud profeția. 2. Spiniți cei uscați, fiind gata să primească puterea focului, se aprind ușor; piatra cea vestită¹⁰² atrage fierul din pricina înrudirii cu fierul; lacrima de chihlimbar atrage firele subțiri, iar chihlimbarul galben mișcă în sus vrafu de paie; cele atrase se supun acelor, fiind atrase de un duh necunoscut; nu sînt ele cauza atracției, ci cauze ajutoare. 3. Chipul răutății este dublu: unul cu înșelăciune și pe furiș, altul care lucrează și se poartă cu violență; de aceea Cuvîntul cel dumnezeiesc a strigat, chemînd în general pe toți, deși mai ales știa pe cei care n-au să se lase convinși; totuși, pentru că stă în puterea noastră de a fi convinși sau nu, Cuvîntul dumnezeiesc, pentru a nu putea pune înainte neștiința, a făcut dreaptă chemare și cere fiecăruia să facă ce poate. 4. Unii au împreună cu voința și putința, pentru că acestea le-au crescut prin exerciții și prin ele au ajuns curați; alții, chiar dacă nu pot încă, au, însă, voința. A voi este o lucrare a sufletului; a face, însă, n-o poți îndeplini fără ajutorul trupului. 5. Faptele nu se măsoară numai după felul cum s-au sfîrșit, ci se judecă și după voința liberă a fiecăruia: dacă a voit cu ușurință să îplinească poruncile, dacă s-a pocăit de păcatele săvîrșite, dacă și-a dat seama de cele ce-a greșit și s-a căit, adică le-a cunoscut îndată ce le-a făcut. Pocăința este

99. Is. 53, 1.

100. Rom. 10, 17.

101. Rom. 10, 14—15.

102. Magnetul.

o cunoaștere tirzie; cunoașterea, cunoașterea cea dintâi, înainte de păcat, este lipsa completă de păcat. 27. 1. Pocăința este o faptă săvârșită de credință; dacă nu crezi că păcatul te ține de mult înălțuit, nici nu te schimbi; dacă nu crezi că pedeapsă este gătită pentru cel care păcătuiește și mîntuire pentru cel care trăiește potrivit poruncilor, iarăși nu te schimbi. 2. Nădejdea se naște tot din credință. Partizanii lui Basili-de definesc credința un asentiment al sufletului față de ceva din cele care nu mișcă simțirea, pentru că acel ceva nu este prezent. Nădejdea, însă, este așteptarea dobîndirii unui bine; și, în chip necesar, așteptarea este credincioasă. Credincios este cel care păstrează fără greș cele încredințate lui; iar nouă ni s-au încredințat cuvintele despre Dumnezeu, cuvintele dumnezeiești, poruncile, împreună cu săvîrșirea poruncilor. 3. Aceasta este «*sluga cea credincioasă*», care a fost lăudată de Domnul¹⁰³. Iar cînd apostolul zice: «*credincios este Dumnezeu*»¹⁰⁴, arată prin aceste cuvinte revelația, care este vrednică de credință. Cuvîntul lui Dumnezeu se revelează, așa că și El este Dumnezeu vrednic de credință. 4. Cum pot filozofii socoti învățăturile lor sigure, dacă socotesc credința presupunere? Nu este presupunere credința! Căci credința este acceptarea de bună voie a unui lucru înainte de demonstrarea lui, este acceptarea unui lucru puternic prin el însuși. 28. 1. Și cine poate fi mai puternic decît Dumnezeu? Necredința, la îndu ei, este o presupunere slabă și negativă față de o idee potrivnică; greutatea de a crede este o stare sufletească ce acceptă cu greu credința. Credința este o presupunere pe care o accepți de bună voie, este o supoziție judicioasă înainte de înțelegere, este așteptarea unui lucru pe care îl dobîndești în viitor — așteptarea altor lucruri, în afară de cele ale credinței, este o părere cu privire la lucruri nesigure — iar încredințarea este convingerea sigură că ai să primești lucrul pe care îl aștepti. 2. De aceea credem, pentru că sîntem încredințați de ceea ce credem. Și este spre slava lui Dumnezeu și mîntuirea noastră. Avem încredere în singurul Dumnezeu, despre Care știm că nu-și va călca făgăduințele bune pe care ni le-a făcut, nu ne va refuza acele bunătăți create în virtutea făgăduințelor Sale, dăruite nouă cu bunăvoință. 3. Iar bunăvoința constă în a voi binele altuia spre binele aceluia. Dumnezeu nu are nevoie de nimic; spre noi se îndreaptă binefacerea lui Dumnezeu și binevoința Domnului; că este bunăvoință dumnezeiască; iar bunăvoința are ca scop facerea de bine. 4. Dacă «*lui Avraam i s-a socotit credința lui spre îndreptățire*»¹⁰⁵, iar dacă noi sîntem, prin auzirea predicării, să-

103. Mt. 24, 45; 25, 21.

104. I Cor. 1, 9; 10, 13; II Cor. 1, 18.

105. Fac. 15, 6; Rom. 4, 3. 9. 22; Gal. 3, 6; Iac. 2, 23.

mînța lui Avraam, atunci trebuie să credem. Israeliți sîntem noi, noi cei ascultători, nu datorită minunilor, ci datorită auzirii predicării. 5. De aceea spune Scriptura : *«Veselește-te cea stearpă, cea care nu naști; dă drumul la glas și strigă cea care n-ai durerile nașterii, că mulți sînt fiii celei pustii, mai mulți decît ai celei cu bărbat»*¹⁰⁶. *«Ai trăit în mijlocul poporului; copiii tăi au fost binecuvîntați în corturile părinților»*¹⁰⁷. 6. Dacă profeția ne vestește și nouă și patriarhilor aceleași locuințe, atunci înseamnă că este un singur Dumnezeu pentru cele două Testamente. 29. 1. Dar sînt și mai clare cuvintele pe care Scriptura le adaugă: *«Ai moștenit testamentul lui Israil»*¹⁰⁸. Aceste cuvinte sînt spuse celor chemați dintre neamuri, femeii celei sterpe a acestui bărbat, Care este Cuvîntul, femeii care era mai înainte *«pustie»* de mire. 2. *«Iar dreptul prin credință va fi viu»*¹⁰⁹; va fi viu prin credința cea după Testament¹¹⁰ și cea după porunci¹¹¹. Pentru că aceste Testamente, Testamentul Vechi și Testamentul Nou, două după nume și după timp, date cu rînduială, potrivit vîrstei omenirii și progresului ei, sînt un singur Testament prin puterea lor; ele sînt dăruite prin Fiul de Unicul Dumnezeu. 3. Așa spune și apostolul în Epistola către Romani : *«Că dreptatea lui Dumnezeu se descoperă în ea din credință spre credință»*¹¹², predicînd o singură mîntuire, împlinită, de la profeție pînă la evanghelie, prin unul și același Domn. 4. *«Această poruncă, spune Pavel, ți-c încredințez ție, fiule Timotei, potrivit cu proorociile făcute dinainte asupra ta, ca să lupți după ele lupta cea bună, avînd credință și cuget bun, pe care lepădîndu-l unii au rătăcit cu credința»*¹¹³, pentru că au întinat prin necredința lor cugetul care le venea de la Dumnezeu. 30. 1. Așadar nu trebuie hulită credința; nu trebuie spus că este ceva comun, ceva ușor, ceva popular și încă ceva din cele întîmplătoare. Dacă credința¹¹⁴ ar fi fost o născocire omenească, așa cum au presupus elenii, s-ar fi stins; dar așa ea crește și nu este loc de pe pămînt unde să nu fie. 2. O spun, deci : credința, fie că este întemeiată pe dragoste, fie că e întemeiată pe frică, așa cum spun cei care ne hulesc, este dumnezeiască și n-are să fie sfîrșită de vreo pasiune lumească și nici nimicită de frica din zilele noastre. 3. Dragostea face credincioși datorită pasiunii lor pentru credință; iar credința, dînd la rîndul ei binefaceri,

106. Is. 54, 1; Gal. 4, 27.

107. Text alcătuit din Is. 54, 2. 3. 10.

108. Nu se știe de unde este acest text.

109. Rom. 1, 17; Avac. 2, 4.

110. Testamentul Nou.

111. Testamentul Vechi.

112. Rom. 1, 17.

113. I Tim. 1, 18—19.

114. Adică : credința creștină.

este temelia dragostei; și dacă teama este pedagog al legii, atunci și teama este obiect al credinței, datorită credinței pe care o ai. 4. Dacă existența cuiva se vedește prin activitatea sa, atunci și frica, care este în viitor, care amenință, dar nu lucrează, este și ea obiect al credinței; dar chiar dacă este obiect al credinței, totuși frica nu dă naștere credinței, pentru că numai credința face ca frica să fie vrednică de a fi crezută. 31. 1. Lucru dumnezeiesc este, deci, o atât de mare schimbare, ca cineva din necredincios să ajungă credincios și credința să-l facă să aibă nădejde și frică. Credința ni se anată a fi pornire spre mîntuire; după credință vine frica, nădejdea și pocăința, unite cu înfrînarea și răbdarea; acestea propășind, ne duc la dragoste și la gnoză, la cunoștință. 2. Pe bună dreptate spune apostolul Barnaba: «Din ceea ce am primit, m-am străduit să vă trimit pe scurt o parte, ca împreună cu credința voastră să aveți desăvîrșită și cunoștința»¹¹⁵. «Aju-toarele credinței noastre sînt: frica și răbdarea; iar tovarăși de luptă: îndelungă răbdarea și înfrînarea. Dacă acestea, spune Barnaba, rămîn curate înaintea Domnului, împreună cu ele se bucură: înțelepciunea, priceperea, știința și cunoștința»¹¹⁶. 3. Dacă virtuțile de care am vorbit mai sus sînt elemente ale cunoștinței, ale gnozei, atunci credința este un element și mai fundamental, tot așa de necesar gnosticului pe cît de necesară este celui care viețuiește în lume respirația pentru viață. După cum fără cele patru elemente nu este viață, tot așa nici fără credință nu este cunoștință, nu este gnoză. Credința este, deci, temelia adevărului.

CAPITOLUL VII

32. 1. Cei care critică frica atacă legea; iar dacă atacă legea, evident atacă și pe Dumnezeu, Care a dat legea. Cu privire la aceasta sînt în chip necesar trei: cel care conduce, conducerea și cel condus. 2. Presupunînd că am suprima legea, atunci fiecare om, care se lasă dus de poftă și se dedă plăcerii, ar neglija neapărat binele, ar disprețui Dumnezeu, ar fi necredincios, ar face nedreptăți și s-ar depărta, fără nici o teamă, de adevăr.

3. Mi s-ar putea, însă, obiecta:

— Da, dar frica este o îndepărtare irațională, este o patimă!

— Ce spui? Dar cum mai poți susține această definiție, cînd legea mi-a fost dată de Cuvînt? Legea oprește pe oameni de la păcat și frica stă suspendată deasupra lor spre învățătura lor, ca în acest chip să-i poată sfătui. 4. Deci frica nu este irațională, ci rațională. Cum să nu

115. Barnaba, *Epistola*, I, 5, *op. cit.*, p. 114.

116. *Ibidem*, II, 2—3, p. 115.

fie rațională cînd te îndeamnă «*să nu ucizi, să nu faci desfrîinare, să nu luri, să nu mărturisești strîmb*»¹¹⁷ ? Dar dacă e vorba să sofisticăm cuvintele, numească atunci filozofii frica de lege evlavie ! Așa, frica va ajunge îndepărtare rațională ! **33. 1.** Critolau din Faselis¹¹⁸, nu fără te-meii, îi numea pe acești filozofi oameni care se bat pentru cuvinte. Minunată și foarte frumoasă li se pare acum criticilor noștri porunca, dacă văd că i s-a schimbat numele ! **2.** Că evlavia se arată a fi rațională, pentru că este o îndepărtare de la ceea ce vatămă și din ea se naște căința pentru păcatele săvîrșite. «*Frica de Domnul este început înțelepciunii și pricepere bună tuturor celor ce o fac*»¹¹⁹. Scriptura vorbește de punerea în practică a înțelepciunii, care este frică de Dumnezeu și călăuzitoare spre înțelepciune. **3.** Iar dacă legea aduce în suflet frica, și dacă cunoașterea legii este începutul înțelepciunii, atunci urmează că dacă n-ar exista lege n-ar exista înțelept. Deci, cei care îndepărtează legea sînt neînțelepți; și consecința este că aceștia trebuie socotiți oameni fără Dumnezeu. **4.** Învățătura este începutul înțelepciunii. Și Scriptura spune : «*Cei necredincioși defăimează înțelepciunea și învățătura*»¹²⁰.

34. 1. Să vedem ce lucruri înfricoșătoare ne vestește legea ! Dacă acestea sînt cele ce sînt între virtute și viciu, de pildă sărăcia, boala, lipsa de cinste, neamul prost și toate cele asemenea — cu toate că legile orașelor le propun și le laudă — atunci peripateticienii, care învăță că bunurile sînt de trei feluri¹²¹, iar contrarele lor rele, sînt de acord cu această părere. **2.** Dar legea dată nouă ne poruncește să evităm adevăratele rele : adulterul, desfrîul, pederastia, ignoranța, nedreptatea, boala sufletului, moartea, nu aceea care desparte sufletul de trup, ci aceea care desparte sufletul de adevăr; relele acestea și consecințele lor sînt cu adevărat cumplite și înfricoșătoare. **3.** «*Nu fără dreptate se întind păsărilor mreje, spun oracolele cele dumnezeiești, că cei care varsă sîngele altora își agonisesc loruși rele*»¹²². **4.** Cum, deci, unii eretici spun că legea nu este bună, întemeindu-se cu tărie pe apostolul, care spune : «*prin lege este cunoașterea păcatului*» ?¹²³. Acestora le spunem : Legea n-a făcut păcatul, ci l-a arătat ; a poruncit ce trebuie făcut și a ținut de rău ce nu trebuie făcut. **5.** Cel bun te învață ceea ce te mîntuie și-ți arată ceea ce te otrăvește ; te sfătuiește să te folo-

117. *Ieș.* 20, 13—16.

118. Faselis, oraș în Lidia (Asia Mică).

119. *Prov.* 1, 7 ; *Ps.* 110, 9.

120. *Prov.* 1, 7 ; *Ps.* 110, 9.

121. Adică : bunurile din afară, bunurile trupului și bunurile sufletului.

122. *Prov.* 1, 17—18.

123. *Rom.* 3, 20.

sești de ceea ce te mîntuie și-ți poruncește să fugi de ceea ce te otrăvește. **35. 1.** Astfel apostolul, pe care ereticii nu-l înțeleg, a spus că prin lege s-a făcut cunoscut păcatul, nu că prin lege a luat ființă păcatul. **2.** Cum să nu fie bună legea, cînd ea are rol de educator, cînd a fost dată să ne fie «*pedagog spre Hristos*» ¹²⁴, datorită fricii să ne întoarcem de la păcat, fiind îndreptați în chip pedagogic către desăvîrșirea prin Hristos? **3.** Că spune Dumnezeu: «*Nu vreau moartea păcătosului, ci pocăința lui*» ¹²⁵. Pocăința este o urmare a poruncii; că porunca te împiedică să faci cele ce nu trebuie făcute și-ți făgăduiește binefacerile. **4.** Sînt de părere că Domnul numește ignoranța moarte; și: «*cel care-i aproape de Domnul este plin de lovituri de bici*» ¹²⁶; e vorba aici negreșit de cel care se apropie de gnoză, că el, din pricina dorului de adevăr, are parte de primejdii, de frică, de suferințe, de necazuri. «*Fiul care-i certat ajunge înțelept*» ¹²⁷; *fiul priceput scapă de zăduf* ¹²⁸; *fiul priceput va primi poruncile*» ¹²⁹. **5.** Iar apostolul Barnaba, după ce a spus mai înainte acest text: «*Vai de cei care singuri se cred înțelepți și învâțați în ochii lor*» ¹³⁰, a adăugat: «*Să ajungem duhovnicești, să ajungem lui Dumnezeu templu desăvîrșit. Atît cît ne stă în putere, «să cugetăm la frica de Dumnezeu»*» ¹³¹ și să ne străduim să păzim poruncile Lui ca să ne bucurăm întru îndreptările Lui» ¹³². De aceea s-a spus dumnezeiește: «*Frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii*» ¹³³.

CAPITOLUL VIII

36. 1. Aici aderenții lui Basilide, interpretînd acest text din Scriptură, spun că însuși arhonte, auzind spusa duhului slujitor, s-a spăimîntat că a fost evanghelizat, mai presus de nădejde, prin auz și vedenie; că spaima lui a fost numită frică și a ajuns început al înțelepciunii, o înțelepciune care deosebește, care separă, care desăvîrșește, care restabilește. Cel care este peste toți și peste toate trimite înainte, separînd nu numai lumea, ci și alegerea. **2.** Dar se pare că și Valentin a gîndit la fel, pentru că într-o epistolă scrie textual: «*Îngerii au fost cuprinși de frică în fața acelei plăsmuiri, pentru că ea rostea cuvinte mai puternice decît era de așteptat după plăsmuirea sa, datorită celui care*

124. Gal. 3, 24.

125. Iez. 33, 11; 18, 23. 32.

126. Iud. 8, 23.

127. Prov. 10, 5.

128. Prov. 10, 6.

129. Prov. 10, 9.

130. Is. 5, 21.

131. Is. 33, 18.

132. Barnaba, Epistola, IV, 11, op. cit., p. 118.

133. Prov. 1, 7; Ps. 110, 9.

i-a dat în chip nevăzut sămînța unei ființe de sus și care vorbea în plăsmuirea aceea cu îndrăznire ; 3. tot așa și în neamurile oamenilor din lume, lucrările făcute de oameni au ajuns obiect de frică pentru cei care le-au făcut, de pildă statuile, chipurile și toate celelalte pe care mîinile omenești le săvîrșesc în numele lui Dumnezeu. 4. Adam, care a fost plăsmuit în numele omului, a umplut de spaimă pe omul preexistent, că acesta exista în el ; iar îngerii s-au înfricoșat și au distrus repede opera lor» ¹³⁴.

37. 1. Fiind, dar, numai o singură cauză primară, așa cum se va arăta mai târziu, este clar că acești eretici au plăsmuit ciripituri și murmure. 2. Cînd lui Dumnezeu I s-a părut că este de folos să facă, prin Domnul, din lege și profeți o carte de învățătură, a zis : «*Frica de Domnul este începutul înțelepciunii*» ¹³⁵ ; și aceste cuvinte au fost date de Domnul prin Moisi celor neascultători și învîrtoșați la inimă, ca pe cei pe care rațiunea nu-i face buni, pe aceia să-i îmblînzească frica. 3. Cuvîntul educator, prevăzînd chiar de la început aceasta, a făcut din cele două feluri un instrument cu care să poată curăți în chip potrivit pe oameni în vederea cinstirii lui Dumnezeu. 4. Spaima este frica pe care o ai datorită unei arătări neobișnuite sau datorită unei apariții neașteptate, de pildă chiar a unei vești ; frica, la rîndul ei, este o minunare covîrșitoare de ceva care se petrece sau care există. 5. Aderenții lui Basilide nu observă că atribuindu-I spaimă marelui Dumnezeu, pe Care ei înșiși Îl cinstesc, Îl fac să fie cuprins de patimi, iar înainte de spaimă Îi atribuie și ignoranță. 6. Iar dacă ignoranța precedează spaima și dacă spaima și frica au fost începutul înțelepciunii, atunci se pune în primejdie înțelepciunea lui Dumnezeu, facerea lumii în întregime și chiar restabilirea alegerii, pentru că ignoranța premerge. 38. 1. Căreia din două aparține ignoranța ? Celor bune sau celor rele ? Dacă aparține celor bune, atunci pentru ce încetează în urma spaimii ? Atunci le este de prisos slujitorul ¹³⁶, predica și botezul. Dacă aparține celor rele, cum poate fi răul cauza celor mai frumoase lucruri ? 2. Dacă ignoranța n-ar fi precedat, nu s-ar fi coborît slujitorul, nu l-ar fi cuprins spaima pe arhonte, așa cum spun ei, și nici n-ar fi fost frica începutul înțelepciunii pentru separarea alegerii de cosmici. 3. Iar dacă frica omului preexistent a făcut pe îngeri dușmani ai propriei lor plăsmuiri, pentru că în această creatură era așezată invizibil sămînța ființei de sus, atunci îngerii au fost geloși datorită unei deșarte supoziții ; dar aceasta este cu neputință de crezut ; ar însemna că îngerii au fost osîndiți să nu cunoască deloc o

134. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 293 ș.u.

135. *Prov.* 1 7, *Ps.* 110, 9.

136. Pentru bazilidiani, Fiul este slujitorul.

creatură pe care ei o creaseră, o creatură care era ca un copil al lor ; 1. sau altfel spus : preștiința, care era în ei, i-a mișcat spre faptă ; dar în cazul acesta, n-ar fi dușmănit ce cunoșteau mai dinainte, nici nu s-ar fi spăimîntat de opera lor, deoarece prin preștiința lor ar fi cunoscut sămînța cea de sus ; 5. sau, în sfîrșit, au îndrăznit să facă aceasta avînd încredere în gnoza lor ; dar și acest lucru e cu neputință, pentru că ar fi cunoscut că este greu lucru să dușmănești pe omul din pleromă, încă și pe omul făcut «după chip», în care se află arhetipul nemuritor, așa cum se află și în cealaltă gnoză.

39. 1. Acestora și altora, dar mai cu seamă aderenților lui Marcion ¹³⁷, le strigă Scriptura, deși nu vor să audă : «*Iar cel care Mă ascultă va locui în pace cu deplină încredere și se va liniști fără să se teamă de vreun rău*» ¹³⁸. 2. Ce vor acești eretici să spună despre lege ? Că e rea ? Nu o spun ! Dar spun că e dreaptă, pentru că fac deosebire între bun și drept. 3. Cînd Domnul poruncește să ne temem de rău, nu schimbă răul cu rău, ci nimicește răul prin contrarul răului. Că răul este contrarul binelui, după cum ceea ce este drept este contrarul a ceea ce nu este drept. 4. Dacă Domnul a spus că îndepărtarea de rele aduce lipsa de teamă, pe care o lucrează frica de Domnul, atunci teama este bună ; iar teama pe care ți-o dă legea nu numai că este dreaptă, dar e și bună, pentru că nimicește răul. Aducînd prin frică lipsa de frică, nu aducem, prin o pasiune, lipsa de pasiune, ci sădim în suflet, printr-un mijloc educativ, micșorarea pasiunilor. 5. Cînd auzim : «*Cinstește pe Domnul și te vei întări și în afară de El nu te teme de altcineva*» ¹³⁹, înțelegem că a cinsti pe Dumnezeu înseamnă a te teme de păcat și a urma poruncile date de Dumnezeu. 40. 1. Frica de Dumnezeu este frică plină de respect. Dar chiar dacă frica ar fi patimă, după cum vor unii, apoi nu orice frică este patimă. Frica de zei este patimă, pentru că este frica de demoni ; frica aceasta te scoate din fire prin turburarea pe care o creează. 2. Frica de Dumnezeu cel nepătimaș este dimpotrivă o frică lipsită de patimă ; că nu te temi de Dumnezeu, ci te temi să nu cazi din harul lui Dumnezeu ; iar cel care-i cuprins de această teamă se teme să nu cadă în păcate, se teme de păcat ; iar cel care se teme de cădere vrea să fie fără

137. Marcion, cel mai periculos eretic din secolul al doilea, s-a născut în Sinope din Pont pe la 85 și a murit pe la 160. Sfîntul Policarp al Smirnei l-a numit «întîiul născut al lui satan». A.v. Harnack, într-o monografie asupra lui Marcion (*Marcion, Das Evangelium vom fremden Gott*, Leipzig, ed. I, 1921) a încercat să reabiliteze și omul și opera. A făcut din el un al doilea Pavel, un autentic interpret al Evangheliei ; a văzut în el un Luther al Bisericii primare. Lucrarea lui Harnack s-a bucurat de un mare succes. În trei ani au apărut două ediții. E contestabil dacă Harnack, cu tot talentul și știința lui, a reușit să facă din Marcion un autentic creștin ; dar e incontestabil că lucrarea lui a avut o influență nefastă asupra spiritului poporului german.

138. Prov. 1, 33.

139. Prov. 7, 2.

stricăciune și fără patimă. 3. Scriptura spune : *«Înțeleptul care se teme se ferește de rău, iar cel fără de minte, încrezându-se în sine, se amestecă»* ¹⁴⁰; și iarăși spune Scriptura : *«În frica Domnului nădejde de tărie»* ¹⁴¹.

CAPITOLUL IX

41. 1. O astfel de frică duce și la pocăință și la nădejde. Nădejdea este așteptare a bunătăților ; nădejde bună a unui bine absent. Fără îndoială și înclinarea spre pocăință se îndreaptă spre nădejde, despre care am învățat că duce la dragoste. 2. Dragostea este înțelegere în cuvânt, în viață, în purtări ; sau, ca să spun pe scurt, este comuniune de viață sau creștere a prieteniei și a simpatiei, potrivit dreptei rațiuni, spre folosul celor în mijlocul cărora trăim. Că cel de lângă noi este un alt eu ; de aceea îi și numim frați pe cei care au fost renăscuți prin Același Cuvânt. 3. Alături de dragoste stă iubirea de străini, care este un mod plăcut de a te purta cu străinii ; și străini sînt acei pentru care cele lumești sînt străine. 4. Numim lumești pe cei care nădăjduiesc în cele pămîntești și-și pun nădejdea în poftele trupesti. Apostolul spune : *«Să nu vă potriviți cu acest veac, ci schimbați-vă la față prin înnoirea minții ca să cunoașteți care este voia lui Dumnezeu cea bună și plăcută și desăvîrșită»* ¹⁴². 5. Iubirea de străini, dar, se ocupă cu folosul străinilor ; străinii sînt oaspeți, oaspeții sînt prieteni, iar prietenii sînt frați ; Homer spune : *«Prietene frate»* ¹⁴³. 6. Iubirea de oameni, datorită căreia este și simpatia, este un chip prietenesc de a te purta cu oamenii ; iar simpatia este un mod plăcut de purtare afectuoasă cu prietenii sau cu rudele, o însoțitoare a dragostei. 42. 1. Dacă omul adevărat este omul duhovnicesc care este în noi, atunci iubirea de oameni este iubire de frați, iubire față de toți cei care participă la același duh ; și iarăși, afecțiunea este păstrarea bunăvoinței și a tandreței față de cineva ; iar tandrețea este o acceptare totală a cuiva, plăcerea care te duce la acela și-l aduce pe acela la tine. 2. Oamenii ajung la identificarea unora cu alții datorită înțelegerii dintre ei, care este o știință a bunurilor comune ; iar comuniunea de simțire duce la simfonia gândurilor. 3. *«Dragostea, spune Pavel, să fie între noi nefățarnică ; să urîm răul, alipindu-ne de bine prin iubirea de frați»* și celelalte pînă la : *«dacă este cu putință, atît cît*

140. Prov. 14, 16. — Biblia românească din 1914 și ediția Septuagintei a lui A. Rahlfs, scriu : *«se amestecă cu cel fără de lege»*.

141. Prov. 14, 28.

142. Rom. 8, 2.

143. Homer, *Iliada*, IV, 155 ; V, 359 ; XXI, 308.

ține de voi, să fiți în pace cu toți oamenii» ¹⁴⁴. Apoi spune: «Nu te lăsa biruit de rău, ci biruie răul cu binele» ¹⁴⁵. 4. Același apostol, dînd mărturie despre iudei, mărturisește «că au rîvnă de Dumnezeu, dar nu cu pricepere; pentru că necunoscînd dreptatea lui Dumnezeu și căutînd să-și statornicească dreptatea lor, nu s-au supus dreptății lui Dumnezeu» ¹⁴⁶. 5. Că n-au cunoscut și n-au făcut voia lui Dumnezeu, ci ceea ce înșiși au gîndit aceea și-au închipuit că vrea legea; nici n-au crezut că legea este profeție, ci simplu cuvînt; au urmat legii mînați de frică, nu mînați de o dispoziție sufletească și de credință. «Sfîrșitul legii este Hristos — cel proorocit de lege — spre îndreptățirea oricui crede» ¹⁴⁷. 43. 1. De aceea Moisi a spus despre iudei: «Voi întărîta rîvna voastră spre cel ce nu este neam, voi ațîța mînia voastră spre un popor neînțelegător» ¹⁴⁸, adică spre un popor gata să asculte. 2. Iar prin Isaia zice: «Am fost găsit de cei care nu Mă căutau, M-am arătat celor care nu întrebau de Mine» ¹⁴⁹, adică înainte de venirea Domnului; după venirea Domnului sînt spuse acum poporului lui Israel aceste cuvinte profetice foarte potrivite: «Întins-am mîinile Mele toată ziua către un popor neascultător și împotrivă grăitor» ¹⁵⁰. 3. Ai văzut pricina chemării neamurilor? O spune lămurit profetul! Este neascultarea și împotrivirea poporului. Dar apoi se arată și peste iudei bunătatea lui Dumnezeu, 4. că spune apostolul: «Dar prin poticnirea lor s-a făcut mîntuirea neamurilor, ca să le ațîțe rîvna» ¹⁵¹ și să vrea să se mîntuiască. 5. Păstorul ¹⁵², cînd aduce cuvîntul despre cei adormiți, știe că sînt drepți și între neamuri și între iudei nu numai înainte de venirea Domnului, ci și înainte de lege, potrivit bunei plăceri a lui Dumnezeu, de pildă Abel și Noe, precum și alți drepți. 44. 1. Păstorul spune că apostolii și didascalii, care au predicat numele Fiului lui Dumnezeu și au adormit, au predicat celor mai înainte adormiți prin puterea Fiului lui Dumnezeu și prin credința în El. 2. Apoi Păstorul adaugă: «Și le-a dat lor pecetea predicii. S-au pogorît, așadar, cu ei în apă și iarăși s-au ridicat; dar aceștia s-au pogorît vii și iarăși vii s-au ridicat; ceilalți, însă, cei mai înainte adormiți, morți s-au pogorît și vii s-au ridicat. 3. Prin aceștia, dar, au dobîndit viață și au cunoscut numele Fiului lui Dumnezeu; de aceea s-au și ridicat împreună cu ei și s-au potrivit în zidăria turnului și s-au zidit împreună fără să mai fie cio-

144. Rom. 12, 9—18.

145. Rom. 12, 21.

146. Rom. 10, 2—3.

147. Rom. 10, 4.

148. Deut. 32, 21; Rom. 10, 19.

149. Is. 65, 1; Rom. 10, 20.

150. Is. 65, 2; Rom. 10, 21.

151. Rom. 11, 11.

152. Păstorul din Păstorul lui Herma.

pliți, că adormiseră în dreptate și în mare curăție ; atît numai că nu aveau pecetea aceasta» ¹⁵³. 4. Căci, după cum spune apostolul, «cînd păgînii, care n-au lege, din fire fac cele ale legii, aceștia, neavînd lege, își sînt loruși lege» ¹⁵⁴.

45. 1. Pentru ce trebuie să mai spun că virtuțile se înlănțuiesc unele cu altele, cînd lucrul acesta s-a arătat ¹⁵⁵, că credința se sprijină pe pocăință și nădejde, iar evlavia pe credință și că răbdarea și exercițiul, care însoțesc aceste virtuți, împreună cu învățătura, își găsesc punctul final în dragoste, iar dragostea se desăvîrșește în gnoză ? 2. Este, însă, de neapărată trebuință să notăm și aceasta, că numai Dumnezeu este prin fire înțelept ; de aceea și înțelepciunea este puterea lui Dumnezeu, care ne-a învățat adevărul ; și aici se împlinește desăvîrșirea gnozei. 3. Filozoful iubește adevărul și-i este drag adevărul ; și datorită dragostei sale, din slugă credincioasă este socotit prieten ¹⁵⁶. 4. Admirația lucrurilor, după cum spune Platon în dialogul *Teetet*, este început al filozofiei ¹⁵⁷ ; iar Matia, în *Tradițiile* sale, îndeamnă : «Admiră cele prezente !» ¹⁵⁸, punînd spusa aceasta primă treaptă a gnozei care trece dincolo de cele pămîntești. 5. De aceea și în *Evanghelia după Evrei* este scris : «Cel ce va admira va împărăți, iar cel ce va împărăți se va odihni» ¹⁵⁹. 6. Că este cu neputință ca cel neînvățat, atîta vreme cît rămîne neînvățat, să filozofeze, că nu are idee de înțelepciune ; că filozofia este dorința de adevărata existență și de cunoștințele care tind spre această existență. 7. Dacă unii s-au deprins să lucreze bine, totuși trebuie să se ostenească să știe și cum trebuie să se folosească de lucruri și cum să procedeze, pentru a se asemana cu Dumnezeu, vreau să spun cu Dumnezeu Mîntuitorul, slujind Dumnezeului universului prin Cuvîntul Arhiepiscop, prin Care se contemplă cele frumoase și drepte așa cum sînt ele cu adevărat. Pietatea... ¹⁶⁰ este o faptă care urmează pe Dumnezeu și merge pe urmele Lui.

CAPITOLUL X

46. 1. Filozoful nostru se ocupă cu trei lucruri : în primul loc, cu contemplația ; în al doilea loc cu împlinirea poruncilor ; în al treilea loc cu formarea de oameni buni. Acestea trei reunite formează gnosticul.

153. Herma, *Păstorul*, Pilda IX, 16, 5—7, op. cit., p. 304.

154. Rom. 2, 14.

155. *Stromata* II, 27, 1—2 ; 41, 1.

156. In. 15, 15.

157. Platon, *Teetet*, 155 D.

158. *Tradițiile* lui Matia sînt o aprocrifă gnostică, citată de mai multe ori de Clement.

159. *Evanghelia după Evrei*, Fragm. 16, Handmann.

160. Lacună, lipsă un rînd din ms.

Dacă lipsește una din ele, gnoza șchioapătă. 2. De aceea dumnezeiasca Scriptură spune : «Și a grăit Domnul către Moisi zicînd : «Vorbește fiilor lui Israel și spune-le : Eu sînt Domnul Dumnezeuul vostru. 3. După obiceiurile Egiptului în care ați locuit, să nu faceți, nici după obiceiurile pămîntului Canaan, în care Eu vă voi băga, 4. să nu faceți, după legile lor să nu umblați. Judecățile Mele să le faceți și poruncile Mele să le păziți și să umblați întru ele. Eu sînt Domnul Dumnezeuul vostru. 5. Să păziți toate poruncile Mele și să le faceți pe ele. Omul care le va face pe ele viu va fi într-însele. Eu sînt Domnul Dumnezeuul vostru»¹⁶¹. 47. 1. Fie că Egiptul și pămîntul Canaan sînt simboluri ale lumii și ale înșelăciunii, fie că sînt simboluri ale patimilor și viciilor de care trebuie să fugim, totuși cuvintele acestea ale Scripturii ne arată că felul nostru de viață trebuie să fie dumnezeiesc, nu lumesc. 2. Cînd Scriptura spune : «Omul care le va face pe ele va fi viu într-însele»¹⁶², vorbește de îndreptarea evreilor și a acelor apropiați de ei, adică a noastră, vorbește de ascetismul și propășirea în viață, și a lor și a noastră. 3. Că «cei morți prin păcate au ajuns vii prin Hristos»¹⁶³, datorită testamentului nostru. 4. Scriptura, repetînd de multe ori cuvintele : «Eu sînt Domnul Dumnezeuul vostru»¹⁶⁴, caută să ne înduplece, într-un chip care e în stare să ne întoarcă, învățîndu-ne să urmăm lui Dumnezeu, Cel ce a dat poruncile ; dar totodată ne amintește potolit să căutăm pe Dumnezeu și să încercăm să-L cunoaștem atît cît putem. Aceasta este cea mai mare contemplație, care privește cel mai înalt grad de inițiere, adevărata știință, pe care nici un argument rațional n-o poate dărîma. Numai aceasta este gnoza înțelepciunii, de care purtarea cea dreaptă niciodată nu se desparte.

CAPITOLUL XI

48. 1. Dar gnoza, celor care se socotesc înțelepți — fie că aceștia sînt eretici barbari, fie că sînt filozofi greci — îngîmfă¹⁶⁵, după cum spune apostolul. Gnoza noastră, însă, este plină de credință, pentru că este o dovedire științifică a învățăturilor transmise potrivit adevăratei filozofii. Am putea spune că gnoza este rațiunea care din adevărurile mărturisite aduce credință în adevărurile îndoielnice. 2. Pentru că credința este dublă, una științifică și alta conjecturală, nimic nu ne împiedică să numim dublă și demonstrația, una științifică și alta conjectu-

161. Lev. 18, 1—5.

162. Lev. 18, 5 ; Gal. 3, 12.

163. Ef. 2, 5.

164. Lev. 18, 2.4.5.

165. I Cor. 8, 1.

rală ; tot așa și gnoza și prognoza ; una este foarte exactă prin natura ei, cealaltă imperfectă. 3. Și cum să nu fie demonstrația noastră singura adevărată, cînd este dată de dumnezeieștile Scripturi, de sfintele cărți și de înțelepciunea învățată de la Dumnezeu, după cum spune apostolul ? ¹⁶⁶. 4. A învăța înseamnă a asculta de porunci ; iar a asculta de porunci înseamnă a crede în Dumnezeu. Iar credința este o putere a lui Dumnezeu, pentru că este tăria adevărului. 49. 1. Scriptura zice iarăși : «*Dacă veți avea credință cît un grăunte de muștar, veți muta muntele*» ¹⁶⁷ ; și iarăși : «*Fie ție după credința ta*» ¹⁶⁸. Și unul este vindecat și primește vindecarea datorită credinței sale ¹⁶⁹, iar celălalt, care era mort, înviază datorită tăriei celui ce a crezut că va învia ¹⁷⁰. 2. Demonstrația conjecturală este omenească, este rezultatul argumentelor retorice sau a silogismelor dialectice. 3. Dar demonstrația cea mai înaltă, aceea pe care am numit-o științifică, prin citirea și interpretarea Scripturilor, pune în sufletele celor care doresc să învețe credința, care este gnoză. 4. Dacă cele spuse cu privire la problemele cercetate sînt primite ca adevărate, pentru că sînt dumnezeiești și profetice, evident că și concluziile pe care acestea le aduc sînt și ele adevărate ; deci gnoza este pentru noi pe bună dreptate demonstrație.

50. 1. Cînd s-a poruncit să se păstreze spre amintire într-un vas de aur hrana cea dumnezeiască și cerească ¹⁷¹, Scriptura spune : «*gomorul* ¹⁷² *era a zecea parte din trei măsuri*» ¹⁷³. Aceste cuvinte arată că în noi sînt trei măsuri, trei criterii : simțirea, pentru cele ce cad sub simțuri ; cuvîntul, pentru cele grăite, pentru nume și cuvinte ; și mintea, pentru cele spirituale. 2. Gnosticul se va feri de păcatele săvîrșite cu cuvîntul, de cele săvîrșite cu mintea și de cele săvîrșite cu simțirea și lucrarea, pentru că a auzit : «*Cel care privește cu poftă a și făcut desfrîinare*» ¹⁷⁴, pentru că a luat în mintea sa cele spuse : «*Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu*» ¹⁷⁵, pentru că știe cuvintele : «*Nu cele care intră în gură spurcă pe om, ci cele care ies din gură, acelea spurcă pe om*» ¹⁷⁶ ; «*din inimă ies gîndurile*» ¹⁷⁷. 3. Aceasta este, după socotința mea, măsura cea adevărată și dreaptă după Dum-

166. I Tes. 4, 9.

167. Mt. 17, 20.

168. Mt. 9, 29.

169. Lc. 18, 42.

170. In. 11, 44.

171. Adică : mana.

172. Gomoreul — 3,644 litri, cf. Dr. V. Tamavski, *Arheologia biblică*, Cernăuți, 1930, p. 168.

173. Ieș. 16, 36.

174. Mt. 5, 28.

175. Mt. 5, 8.

176. Mt. 15, 11.

177. Mt. 15, 19.

nezeu, cu care se măsoară cele măsurate ; este decada care constituie omul, pe care au arătat-o pe scurt cele trei măsuri, de care a fost vorba mai înainte. 4. Decada este formată din : trup, suflet, cele cinci simțuri, facultatea vorbirii, facultatea procreației și facultatea intelectuală sau duhovnicească sau cum vrei s-o numești. 51. 1. Și, ca să spunem pe scurt, gnosticul trebuie să se urce mai presus de toate celelalte și să se oprească în spiritual, așa precum în lumea văzută după ce se depășesc cele nouă părți — prima parte, formată din cele patru elemente, care stau într-un singur loc din pricina schimbării lor egale, apoi cele șapte planete, care se mișcă, apoi a noua parte care este fixă — se ajunge la numărul desăvârșit, care este superior celor nouă părți, adică la partea a zecea, la cunoașterea lui Dumnezeu, la gnoză ; și, ca să spun pe scurt, gnosticul, după ce dorește creatura, dorește pe Creator. 2. De aceea se aducea lui Dumnezeu a zecea parte din efi¹⁷⁸ și din jertfe¹⁷⁹ ; iar sărbătoarea Paștelor începea în a zecea zi¹⁸⁰, pentru că însemna depășirea oricărei patimi și a oricărui lucru sensibil. 3. Așadar, gnosticul este fixat puternic în credință, pe când cel care se socotește înțelept nu se atinge de adevăr de buna sa voie, pentru că are idei nestatornice și neîntemeiate. 4. Pe bună dreptate, deci, se scrie în Scriptură : «A ieșit Cain de la fața lui Dumnezeu și a locuit în pământul Naid din fața Edemului»¹⁸¹ ; iar Naid se tâlcuiește turburare, pe când Edem, desfătare. 5. Credința, gnoza și pacea sînt desfătarea, din care a fost izgonit cel ce n-a ascultat¹⁸². Cel care se socotește înțelept, însă, de la început nici nu vrea să audă de poruncile dumnezeiești ; ci ca unul care se crede prin el însuși învățat, se împotrivește frîului și de buna sa voie se mută în turburarea învălurată ; și coborîndu-se de la cunoașterea Ființei nenăscute la cele muritoare și născute, are când o părere, când alta. 6. «Cei care nu au în sufletul lor cîrmuire, cad ca frunzele»¹⁸³. Când mintea și rațiunea nu greșesc, ci conduc sufletul, atunci ele sînt numite cîrmaciul sufletului. Într-adevăr numai cel ce nu se schimbă are intrare la Cel neschimbat. 52. 1. Astfel «Avraam stătea în fața Domnului și apropiindu-se a zis»¹⁸⁴. Și lui Moisi i-a zis Domnul : «Tu stai cu Mine !»¹⁸⁵. 2. Iar aderenții lui Simon¹⁸⁶ voiau să se asemene cu felul de purtare al Celui ce stă, pe Care Îl cinsteau¹⁸⁷. 3. Credința și gnoza

178. Efi — 36, 440 litri, cf Dr. V. Tarnavski, op. cit., p. 168.

179. Lev. 5, 11 ; 6, 20.

180. Ieș. 12, 3.

181. Fac. 4, 16.

182. Adam.

183. Prov. 11, 14.

184. Fac. 18, 22—23.

185. Deut. 5, 31.

186. Simon Magul. Fapte 8, 9—24.

187. Hilgenfeld, Ketzergeschichte, 181 ș.u.

adevărului fac ca sufletul, care le-a ales pe aceste două, să fie totdeauna unitar și la fel. 4. Înrudite cu minciuna sînt : schimbarea, abaterea, îndepărtarea ; după cum înrudite cu gnosticul sînt : liniștea, odihna și pacea. 5. După cum mîndria și îngîmfarea fac de rîs filozofia, tot așa și gnoza mincinoasă, care se numește tot gnoză, face de rîs adevărata gnoză, despre care, scriind apostolul, spune : «O, Timotee, păzește ceea ce ți s-a încredințat, depărtîndu-te de deșartele vorbe lumești și de împotririle științei mincinoase, pe care unii mărturisind-o au rătăcit de la credință» ¹⁸⁸. 6. Ereticii, muștrați de aceste cuvinte, aruncă epistolele către Timotei. 7. Haide, dar, dacă Domnul este «adevărul» ¹⁸⁹ și «înțelepciunea și puterea lui Dumnezeu» ¹⁹⁰, precum și este, să fie arătat că adevăratul gnostic cunoaște pe Domnul și prin El pe Tatăl Lui. Că el înțelege spusa : «Buzele dreptilor cunosc cele înalte» ¹⁹¹.

CAPITOLUL XII

53. 1. Credința și timpul sînt duble ; de aceea și însușirile care țin de ele sînt duble. Pentru timpul trecut este memoria, pentru timpul viitor, nădejdea. Credem că cele trecute au fost, că cele viitoare vor fi. Și iarăși ne face plăcere cînd sîntem convinși prin credință că cele trecute așa au fost și cînd așteptăm prin nădejde pe cele viitoare. 2. Pentru gnostic dragostea străbate totul, pentru că știe că este un singur Dumnezeu — «Și iată, toate cîte a făcut erau foarte bune» ¹⁹² —, Gnosticul știe lucrul acesta și admiră. Evlavia îi adaugă «lungime de viață» ¹⁹³, iar «frica de Domnul este adăugire de zile» ¹⁹⁴. 3. După cum zilele sînt o porțiune a vieții care merge înainte, tot așa și frica este început al dragostei ; prin creștere ajunge credință, apoi dragoste. 4. Nu am frică așa cum am frică de o fiară și o urăsc — că frica este de două feluri — ci îmi este frică așa cum îmi este frică de tata, de care mi-e și frică, dar îl și iubesc ; și iarăși : cînd îmi e frică să nu fiu pedepsit, mă iubesc pe mine însumi și atunci prefer frica ; dar cînd îmi este frică să nu-l supăr pe tata, atunci îmi iubesc tatăl. 5. Fericit este cel care ajunge credincios printr-un amestec de dragoste și frică. Credința este tărie spre mîntuire și putere spre viață veșnică. 54. 1. Iarăși : profeția este prognoză, iar gnoza este înțelegerea profeției ; gnoză, de pildă, a celor știute mai dinainte de profeți, datorită Domnului, Care vestește mai dinainte pe

188. I Tim. 6, 20—21.

189. In. 14, 6.

190. I Cor. 1, 24.

191. Prov. 10, 22.

192. Fac. 1, 31.

193. Prov. 3, 2.

194. Prov. 10, 28.

toate. 2. Așadar gnoza celor prezise arată o întreită desfășurare a faptelor : sau a acelor care au fost în trecut, sau a celor care se petrec în prezent, sau a celor ce se vor întâmpla în viitor. 3. Credinței îi aparțin extremele : faptele care s-au petrecut și faptele pe care le nădăjduim să se întâmple ; iar faptele care se petrec în prezent ne dau încredințarea că sînt adevărate și sigure și faptele celor două extreme, ale celor din trecut și ale celor din viitor. 4. Profeția este unică ; o parte din profetie se împlinește în prezent ; o parte s-a împlinit ; o altă parte este cea nădăjduită, cea viitoare ; și credem că se va împlini și ea, pentru că s-a împlinit și partea de profetie care privea trecutul. 5. Mai întîi a fost prezentul ; apoi prezentul ni s-a prefăcut în trecut ; și astfel credința în cele trecute este înțelegere a trecutului, iar nădejdea în cele viitoare este înțelegere a lucrului care se va petrece în viitor. Și nu numai platonicienii, ci și stoicii spun că asentimentele depind de noi.

55. 1. Orice părere, orice judecată, orice presupunere, orice învățătură cu care trăim și din care sîntem constituiți noi oamenii este un asentiment ; iar asentimentul nu-i altceva decît credință ; iar necredința, fiind îndepărtare de credință, arată că este posibilă și credința și că este posibil și asentimentul ; că nu se poate spune că lipsește ceea ce nu există. 2. Dacă privești lucrurile așa cum sînt ele într-adevăr, vei vedea că omul refuză în chip natural să-și dea minciunii asentimentul său, pentru că prin fire este înclinat să dea credință adevărului. 3. «Cea dintîi virtute, care menține Biserica, după cum spune Păstorul, este credința, prin care se mîntuie aleșii lui Dumnezeu ; cealaltă virtute, cu înfățișare bărbătească, este înfrînarea. Acestora le urmează : curăția, știința, nerăutatea, bună-cuviința, dragostea. Toate acestea sînt fiicele credinței»¹⁹⁵. 4. Și iarăși : «Credința merge înainte, frica zidește, iar dragostea desăvîrșește»¹⁹⁶. «Teme-te de Domnul, spune Păstorul, spre zidire, nu de diavol spre distrugere»¹⁹⁷. 5. Și iarăși : «Trebuie să iubești și să faci faptele Domnului, adică poruncile, iar de faptele diavolului trebuie să te temi și să nu le faci ; că frica de Dumnezeu te instruiește și te restabilește în dragoste, pe cînd frica de faptele diavolului aduce cu sine ura»¹⁹⁸. 6. Același Păstor zice că pocăința este «mare pricepere ; pentru că omul, pocăindu-se de cele ce a făcut, nu le mai face, nici nu le mai spune ; și chinuindu-și sufletul său pentru cele ce a păcătuit, săvîrșește binele»¹⁹⁹. Așadar iertarea păcatelor este un fapt deosebit de pocăință, dar și una și alta depind de noi.

195. Herma, *Păstorul*, Vedenia III, 8, 3—5, *op. cit.*, p. 239—240.

196. *Ibidem*, Vedenia III, 8, 7, p. 240.

197. *Ibidem*, Porunca VII, 1—2, p. 255.

198. *Ibidem*, Porunca VII, 1—4, p. 255.

199. *Ibidem*, Porunca IV, 2, 2, p. 250.

CAPITOLUL XIII

56. 1. Cel care ia iertare de păcate nu trebuie să mai păcătuiască. În afară de prima și singura pocăință de păcate — pocăință de păcatele săvârșite mai înainte, din timpul primei viețuiri, din timpul păgînătății, adică din timpul neștiinței — stă în fața celor aleși iarăși o pocăință, care curățește locul sufletului de păcatele săvârșite, ca să se întemeieze credința. 2. «*Cunoscător de inimi*» ²⁰⁰ fiind Domnul și cunoscînd mai dinainte cele viitoare, a văzut mai dinainte, de demult și de la început, că omul se schimbă ușor și că diavolul este înșelător și viclean; știa că diavolul, invidiind pe om din pricina iertării păcatelor, va da aleșilor lui Dumnezeu prilejuri de păcate, viclenind, cu multă pricepere, ca și ei să cadă cum a căzut el. 57. 1. Dumnezeu, fiind mult-îndurător, a dat încă o pocăință, a doua pocăință, celor care cad în păcate, deși sînt credincioși, pentru ca să mai poată avea o «*pocăință, care nu aduce părere de rău*» ²⁰¹, acela care după chemare a fost ispitit, fiind silit sau înșelat. 2. «*Că dacă păcătuim de bună voie după ce am luat cunoștință de adevăr, nu mai rămîne jertfă pentru păcate, ci așteptarea înfricoșătoare a judecății și iuțimea focului, care va mistui pe cei potrivnici*» ²⁰². 3. Cei care se pocăiesc des și repetat de păcate nu se deosebesc deloc de cei care nu cred, decît atîta doar că sînt conștienți că păcătuiesc; și eu nu știu care din două e mai rea: să păcătuiești cu știință sau să te pocăiești de cele ce ai păcătuit, dar să păcătuiești iarăși. 4. Și într-un caz și în altul păcatul este vrednic de osîndit; într-un caz, păcatul este osîndit chiar de cel care a săvîrșit păcatul; în al doilea caz, păcatul este săvîrșit, deși cel care-l săvîrșește știa mai dinainte că face rău. Unul păcătuiește mînat poate de pasiune și de plăcere, fără să-și dea seama de cine este mînat; celălalt se pocăiește de cele ce a păcătuit, dar apoi mînat iarăși de plăcere se aseamănă cu cel care dintru început păcătuiește de bună voie. Că cel care s-a pocăit de păcatul pe care l-a săvîrșit, dar îl face din nou, acela îl săvîrșește de bună voie, pentru că prin pocăința sa de mai înainte a osîndit păcatul săvîrșit. 58. 1. Cel care a venit la credință dintre păgîni și din viețuirea aceea de mai înainte, acela a dobîndit dintr-o dată iertare de păcate; dar cel care, după aceasta ²⁰³, a păcătuit, și apoi s-a pocăit, acela, chiar dacă dobîndește iertare, trebuie să se rușineze, pentru că nu mai este spălat spre iertarea păcatelor. 2. Că nu trebuie numai să părăsești idolii, pe care mai înainte îi socoteai dumnezei, dar trebuie să părăsești și faptele vie-

200. Fapte 15, 8.

201. II Cor. 7, 10.

202. Evr. 10, 26—27.

203. Adică: după chemare, după botez.

ții de mai înainte, tu, care ai fost născut din nou în Duhul, «*nu din sînge, nici din voința trupului*»²⁰⁴. 3. Aceasta înseamnă a nu mai cădea în aceleași păcate, după ce te-ai pocăit. A te gândi să păcătuiești iarăși, pentru că te poți pocăi de multe ori, înseamnă să fii nestatornic din pricina lipsei de exercițiu. 59. 1. Este, așadar, o aparență de pocăință și nu pocăință, atunci cînd ceri de multe ori iertare pentru păcatele pe care le-ai săvîrșit de multe ori. Scriptura a strigat: «*Dreptatea deschide căi fără de prihană*»²⁰⁵. Și iarăși: «*Dreptatea celui fără de răutate îndreaptă calea lui*»²⁰⁶. 2. Da, și David scrie: «*În ce chip miluiește tatăl pe fii, așa a miluit Domnul pe cei ce se tem de El*»²⁰⁷. 3. Și: «*Cei ce seamănă cu lacrimi cu bucurie vor secera*»²⁰⁸ — cei care-și mărturisesc păcatele întru pocăință —; «*fericiți sînt toți cei ce se tem de Domnul*»²⁰⁹. Uită-te și la fericirea asemănătoare din Evanghelie! 4. Apoi: «*Să nu te temi, spune Scriptura, cînd se va îmbogăți omul și cînd se va înmulți slava casei lui; că atunci cînd va muri nu va lua toate, nici nu se va coborî cu el slava lui*»²¹⁰. 5. «*Eu întru mila Ta voi intra în casa Ta, închina-mă-voi spre sfîntă biserică Ta, întru frica Ta. Doamne, povățuiește-mă întru dreptatea Ta!*»²¹¹.

6. Impulsia este o mișcare a minții spre ceva sau de la ceva; pasiunea este un impuls mărit sau un impuls care depășește măsurile rațiunii sau un impuls care se depărtează de rațiune și nu ascultă de rațiune; pasiunile, deci, sînt mișcări nefirești ale sufletului, întrucît nu ascultă de rațiune — părăsirea rațiunii, depărtarea de rațiune, neascultarea stau în puterea noastră și tot așa și ascultarea; stă tot în puterea noastră; de aceea sînt socotite fapte voluntare —. Astfel dacă analizezi pasiunile, una cîte una, vei vedea că ele sînt dorințe iraționale.

CAPITOLUL XIV

60. 1. Fapta involuntară nu se judecă — și este dublă: din neștiință sau silnicie — că putem oare supune judecății pe cei despre care spunem că au greșit fără voia lor? 2. Că s-au nu și-au dat seama de ei, cum a fost Cleomene²¹² și Atama²¹³, care își pierduseră mințile. 3. sau

204. In. 1, 13.

205. Prov. 11, 5.

206. Prov. 11, 5; 13, 6.

207. Ps. 102, 13.

208. Ps. 125, 6.

209. Ps. 127, 1.

210. Ps. 48, 17—18.

211. Ps. 5, 7—8.

212. Cleomene, regele Spartei, s-a sinucis, fiind cuprins de furii. — Herodot, VI, 75.

213. Atama, rege legendar al Beoției, a înnebunit și și-a ucis copiii. — Ovidiu, *Metamorfozele*, IV, 516.

nu știu nimic din fapta pe care au făcut-o, cum a fost cazul cu Eshil²¹⁴, care a adus pe scenă misterele ; judecat de Areopag, a fost găsit nevinovat, pentru că a dovedit că el nu fusese inițiat ; 4. sau nu-și dau seama de fapta pe care au făcut-o, ca acela care, lăsînd pe dușman, omoară pe un prieten în locul dușmanului ; 5. sau nu știu obiectul cu care lucrează, ca cel care face exerciții cu sulite care au sfere mici în vîrfurile lor și omoară pe cineva, pentru că i-a căzut sfera din vîrfurile sulitei ; 6. sau nu știu cum s-a petrecut fapta, că în stadion, cînd omoară pe cel cu care luptă — că nu luptă ca să omoare, ci ca să biruie ; 7. sau nu cunosc consecința faptei lor, ca doctorul care dă o doctorie unui bolnav, ca să-l facă sănătos, dar îl omoară ; că nu i-a dat doctoria cu acest scop, ci ca să-l vindece.

61. 1. Altădată legea pedepsea și pe cel care ucidea fără voie²¹⁵ ca și pe cel care avea fără de voia lui scurgere de sămînță²¹⁶, dar nu la fel cu cel care o avea de bună voie. 2. Dealtfel, cel care avea scurgere fără voia lui era pedepsit ca și cel care o făcea de bună voie, **dacă** transforma ceea ce se întîmpla în pasiune adevărată. Da, trebuie pedepsit cel care nu-și înfrînează sămînța cuvîntului ; că și aceasta este pasiunea unui suflet care nu judecă cum trebuie, care stă aproape de limbuție. «*Om credincios ascunde în sufletul său lucrurile*»²¹⁷. Sînt supuse, deci, judecății faptele săvîrșite în chip deliberat. 3. «*Domnul cercetează inimile și rărunchii*»²¹⁸, iar «*cel care privește cu poftă*»²¹⁹ este judecat. De aceea spune Scriptura : «*Să nu poftesti*»²²⁰ ; și «*Poporul acesta cu buzele Mă cinstește, iar inima lui este departe de Mine*»²²¹. 4. Dumnezeu privește chiar gîndurile noastre. Că a lăsat fără de simțire pe femeia lui Lot²²² numai pentru că s-a întors de buna sa voie spre răutatea cea lumească ; a prefăcut-o în piatră sărată, a încremenit-o, ca să nu mai meargă mai departe ; n-a făcut-o statuie fără interes și fără de rost, ci în stare să îmbunătățească și să deștepte pe omul care știe să privească lucrurile în chip duhovnicesc.

214. Eshil, poet tragic grec (525—456 î.e.n.), creatorul tragediei antice, a scris : *Perșii*, *Cei șapte contra Tebei*, *Prometeu înălțuit* și trilogia *Orestia*.

215. Num. 35, 22—25 ; Deut. 19, 5.

216. Lev. 15, 16 ; 22, 4.

217. Prov. 11, 13.

218. Ps. 7, 10.

219. Mt. 5, 28.

220. Ieș. 20, 17.

221. Is. 29, 13 ; Mt. 15, 8 ; Mc. 7, 6.

222. Fac. 19, 26.

CAPITOLUL XV

62. 1. Fapta săvârșită de bună voie se datorește sau dorinței sau alegerii sau gândului. Și iarăși stau alătura unele de altele : păcatul, nenorocirea și nelegiuirea. **2.** Păcat este, de pildă, traiul în desfătări și în desfrâu ; nenorocire este lovirea din neștiință a unui prieten ca pe un dușman, iar nelegiuire este jefuirea mormintelor și furtul celor sfinte. **3.** Păcatul constă în a nu ști să judeci ce trebuie să faci sau în a nu putea face. De pildă cineva cade într-o groapă sau pentru că n-a știut că acolo este o groapă, sau pentru că, din pricina slăbiciunii trupului, n-a putut să sară peste groapă. **4.** Dar în puterea noastră stă dispoziția sufletului nostru de a ne instrui, ca și ascultarea de porunci. **63. 1.** Dar dacă nu vrem să facem aceasta, atunci ne lăsăm în voia mîniei și a poftelor, și atunci păcătuim ; dar, mai bine spus, facem nedreptate sufletului nostru. **2.** Vestitul Leos zice în tragedie :

«Nimic n-am uitat din cele ce m-ai sfătuit ;
Dar am și eu părerea mea și mă silește firea» ²²³,

adică s-a lăsat în voia pasiunii. **3.** Medeea tot așa strigă pe scenă :

«Știu relele pe care eu am să le fac ;
Dar mînia e mai puternică decît voința mea» ²²⁴.

4. Dar nici Eas nu tace, ci, cînd a voit să se ucidă, a strigat :

«Nu este suferință care să chinuie atîta
Sufletul unui bărbat liber ca necîmstea.
Asta am suferit-o eu. Dezonoare mare mă turbură
Ridicîndu-se din adîncul sufletului
Și mă năpădesc boldurile cele amare ale furiei» ²²⁵.

64. 1. Pe aceștia mînia i-a făcut personaje de tragedie ; dar pe nenumărați alții, pofta : pe Fedra ²²⁶, pe Antea ²²⁷, pe Erifila ²²⁸,

«Care pentru iubitul ei bărbat a primit prețul în aur» ²²⁹.

2. Iar Trasonide, acel vestit personaj comic, spune într-o altă piesă :

«O mică sclavă, fără de valoare, a făcut un sclav din mine» ²³⁰.

223. Euripide, *Hrisip*, *Fragm.* 840.

224. Euripide, *Medeea*, 1078 ș.u.

225. *TGF*, *Fragm.* 110.

226. Fedra, soția lui Tezeu, s-a îndrăgostit de Hipolit, fiul său vitreg. Fiind respinsă de Hipolit, Fedra l-a pîrît soțului ei că s-a purtat necuviincios cu ea. Tezeu l-a ucis, iar Fedra, roasă de remușcări, s-a sinucis.

227. Antea, soția lui Proitos, regele Argosului, s-a îndrăgostit de Belerofon, care a respins-o. Antea l-a pîrît soțului ei că a vrut să facă cu ea dragoste cu sila și i-a cerut să-l omoare. Proitos s-a temut să-l omoare și l-a trimis în Licia, cu nădejdea că acolo va fi omorît. — Homer, *Iliada*, VI, 160 ș.u.

228. Erifila, nota 387 din P II.

229. Homer, *Odiseea*, XI, 327.

230. Menandru, *Fragm.* 338 ; *CAF*, III, 98.

3. Nenorocirea este o greșeală neintenționată, iar greșeala este o nedreptate neintenționată; dar nedreptatea intenționată este răutate. Greșeala este, deci, ceea ce se întâmplă fără voia mea. 4. De aceea și spune apostolul: «*Păcatul nu vă stăpânește, pentru că nu sînteți sub lege, ci sub har*»²³¹, spunînd celor care au crezut: «*Cu rana Lui noi ne-am vindecat*»²³². 5. Nenorocirea este o faptă neintenționată a altcuiva față de mine; nedreptatea, însă, este o faptă intenționată, fie a mea, fie a altuia.

65. 1. De aceste deosebiri de păcate vorbește psalmistul, cînd numește fericiți pe cei cărora Dumnezeu le-a șters fărădelegile, le-a acoperit păcatele, nu le-a socotit pe unele și le-a lăsat pe celelalte. 2. Că este scris: «*Fericiți cărora li s-au iertat fărădelegile și cărora li s-au acoperit păcatele. Fericit bărbatul căruia nu-i va socoti Domnul păcatul și nici nu este în gura lui vicleșug*»²³³. Această fericire a fost spusă despre cei aleși de Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru»²³⁴. 3. Că «*dragostea acoperă mulțime de păcate*»²³⁵ și le șterge «*Cel Ce voiește mai bine pocăința păcătosului decît moartea lui*»²³⁶. 66. 1. Nu se socotesc păcatele care nu sînt făcute de bună voie. Domnul spune: «*Cel care a poftit a și păcătuit*»²³⁷. Cuvîntul «*Care luminează*»²³⁸ iartă păcatele. 2. «*Și în vremea aceea, spune Domnul, vor căuta nedreptatea lui Israil, și nu va fi; și păcatele lui Iuda, și nu se vor afla*»²³⁹, «*că cine este ca Mine? Și cine va sta împotriva feței Mele?*»²⁴⁰. 3. Vezi că este vestit un Dumnezeu bun, Care împarte după vrednicie și iartă păcatele. 4. Se vede că și Ioan, în Epistola sa cea mai lungă, învață despre deosebirile păcatelor, spunînd aceste cuvinte: «*Dacă vede cineva pe fratele său păcătuiind — păcat nu de moarte — să se roage și Dumnezeu îi va da lui viață, ca acelora ce nu păcătuiesc spre moarte*; 5. că este și păcat spre moarte; nu despre acela spun să se roage. Orice nedreptate este păcat; dar este și păcat care nu-i spre moarte»²⁴¹. 67. 1. Dar și David și înainte de David Moisi arată că ei cunosc trei învățături: «*Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor*»²⁴², ca peștii care merg în întuneric în adîncuri; care n-au solzi și de care Moisi te oprește să te atingi²⁴³,

231. Rom. 6, 14.

232. Is. 53, 5.

233. Ps. 31, 1—2; Rom. 4, 7—8.

234. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, 50, 6—7, op. cit., p. 72.

235. I Pt. 4, 8.

236. Iez. 18, 23. 32; 33, 11.

237. Mt. 5, 28.

238. In. 1, 9.

239. Ier. 50, 20.

240. Ier. 49, 18.

241. I In. 5, 16—17.

242. Ps. 1, 1.

243. Lev. 11, 10. 12; Deut. 14, 10.

care își duc viața în adâncurile mării. 2. «Nici în calea păcătoșilor n-a slătut» ²⁴⁴, ca cei care par că se tem de Domnul, dar păcătuiesc ca porcul; cînd le e foame guiță; dar după ce se satură nu-și mai cunosc stăpînul. 3. «Și pe scaunul ciumașilor n-a șezut» ²⁴⁵, ca păsările care sînt gata de pradă. Și Moisi sfătuiește: «Să nu mîncăți nici porc, nici vultur, nici păsări cu zbor repede, nici cioară și nici vreun pește care nu are solzi pe el» ²⁴⁶. Acestea le spune Barnaba ²⁴⁷. 4. Dar eu am auzit pe un bărbat înțelept ²⁴⁸ spunînd unele ca acestea: «*sfatul necredincioșilor*» înseamnă neamurile; «*calea păcătoșilor*» înseamnă învățătura iudaică, iar prin «*scaunul ciumașilor*» se înțeleg ereziile. 68. 1. Un alt bărbat spunea mai potrivit că prima fericire se referă la cei care nu merg pe urmele gîndurilor desfrîinate, gînduri care depărtează de Dumnezeu; a doua fericire se referă la cei care nu rămîn pe «*calea cea largă și lată*» ²⁴⁹ sau la cei care sînt crescuți în lege sau la cei care s-au pocăit dintre neamuri; «*scaunul ciumașilor*» ar fi teatrele și tribunalele sau, mai bine spus, alipirea de puterile cele rele și vătămătoare și participarea la lucrările lor. 2. «*Ci în legea Domnului voia lui*» ²⁵⁰. Petru, în «Predica» lui, a numit pe Domnul «lege și Cuvînt» ²⁵¹. 3. Dar și altfel: Se pare că legiuitorul a dat instrucțiuni pentru evitarea a trei feluri de păcate: păcatele săvîrșite cu cuvîntul, prin pilda peștilor muți; că sînt în adevăr cazuri cînd tăcerea e mai bună decît cuvîntul; că «tăcerea este o onoare lipsită de primejdie» ²⁵²; păcatele săvîrșite cu fapta, prin pilda păsărilor răpitoare și carnivore; păcatele săvîrșite cu gîndul, prin pilda porcului, căruia îi place mocirla și gunoiul. Că trebuie ca nici conștiința să n-o avem pîngărită ²⁵³. 69. 1. Pe bună dreptate spune profetul: «*Nu așa necredincioșii, nu așa, ci ca praful ce-l spulberă vîntul de pe fața pămîntului. De aceea necredincioșii nu vor învia la judecată* — că ei sînt deja judecați, pentru că «*cel ce nu crede este deja judecat*» ²⁵⁴ — *nici păcătoșii în sfatul dreptilor* — că ei sînt osîndiți, că n-au stat în unire cu cei care au dus o viață lipsită de păcate — că știe Domnul calea dreptilor, iar calea păcătoșilor va pieri» ²⁵⁵. 2. Domnul arată iarăși, fără ocol, că de noi depind păcatele și greșelile noastre; dar că El ne dă mijloace de vindecare, po-

244. Ps. 1, 1.

245. Ps. 1, 1.

246. Lev. 11, 7. 12—13; Deut. 14, 8. 12—13. 10.

247. Barnaba, *Epistola*, X, 9—10, 3, *op. cit.*, p. 126—127.

248. Poate că acest «bărbat înțelept» este Panten.

249. Mt. 7, 13.

250. Ps. 1, 2.

251. *Predica lui Petru*, *Fragm.* 1, Dobschütz.

252. Simonide din Ceos, cel mai mare poet liric grec (556—467 î.e.n.) — Simonide din Ceos, *Fragm.* 38, Diehl.

253. I Cor. 8, 7.

254. In. 3, 18.

255. Ps. 1, 4—6.

trivite cu patimile care ne stăpînesc. Și pentru că voiește să fim îndreptați de păstori, socot că prin Iezechiel învinuiește pe unii că n-au păzit poruncile spunînd : 3. «*Pe oaia cea slabă n-ați întărit-o*» pînă la : «*și nu era cine să le caute, nici să le întoarcă*» ²⁵⁶. 4. Că spune Domnul : «*Mare bucurie are Tatăl pentru un păcătos care se pocăiește*» ²⁵⁷. De aceea este Avraam și mai mult de lăudat, pentru că «*a mers după cum i-a grăit lui Domnul*» ²⁵⁸. 70. 1. Inspirîndu-se de aici un înțelept grec a rostit : «*Urmează lui Dumnezeu !*» ²⁵⁹. «*Cei credincioși, spune Isaia, înțelepțește au slătit*» ²⁶⁰. 2. Sfătuirea constă în a căuta modul în care putem să procedăm drept în anumite împrejurări date ; sfătuirea cea bună este priceperea în hotărîrile care se iau. 3. Ce ? Oare Dumnezeu nu aduce, după iertarea lui Cain ²⁶¹ — îndată nu cu mult mai tîrziu — pe Enoh ²⁶², care s-a pocăit, pentru a arăta că iertarea dă naștere pocăinței ? Iertarea nu constă în lăsare, ci în vindecare. Același lucru s-a întîmplat pe timpul lui Aaron, cînd poporul a făcut vițelul de aur ²⁶³. 4. Inspirîndu-se de aici, un înțelept grec a rostit : «*Iertarea este mai bună decît pedeapsa*» ²⁶⁴, așa cum, de pildă, cuvintele : «*Fă-te girant și nenorocirea te paște*» sînt luate din cele spuse de Solomon : «*Fiule, dacă girezi pentru prietenul tău, vei da mîna ta vrăjmașului ; laț tare sînt pentru bărbat buzele lui și se prinde cu cuvintele gurii sale*» ²⁶⁵. 5. Pline de mister sînt și cuvintele : «*Cunoaște-te pe tine însuși !*», care sînt luate din : «*Ai văzut pe fratele tău, ai văzut pe Dumnezeul tău*» ²⁶⁶. 71. 1. De aceea și cuvintele : «*Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și pe aproapele tău ca pe tine însuși*» ²⁶⁷ ; de aceste porunci, spune Domnul, atîrnă și depind legea și profeții ²⁶⁸. 2. De acord cu aceste porunci sînt și cuvintele : «*Acestea vi le-am spus ca bucuria Măa să fie deplină. Aceasta este porunca Mea, ca să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu*» ²⁶⁹ ; 3. că «*milostiv și îndurat este Domnul*» ²⁷⁰ ; și : «*Bun este Domnul cu toți*» ²⁷¹. Mai clar decît dictonul : «*Cunoaște-te pe tine în-*

256. Iez. 34, 4—6.

257. Lc. 15, 7. 10.

258. Fac. 12, 4.

259. Sentință atribuită lui Pitagora.

260. Is. 32, 8.

261. Fac. 4, 15.

262. Fac. 5, 24.

263. Ieș. 32, 4.

264. Dictonul este atribuit lui Pitac, cf. Diogene Laertiu, I, 76.

265. Prov. 6, 1—2.

266. *Agapha*, Resch, ed. 2, 296 ș.u.

267. Lc. 10, 27 ; Mt. 22, 37—38 ; Mc. 12, 30—31.

268. Mt. 22, 39.

269. In. 15, 11—12.

270. Ps. 110, 4.

271. Ps. 144, 9.

suți» este porunca lui Moisi, care spune de multe ori : *«Ia aminte de tine însuși»* ²⁷². 4. *«Cu milostenii și credință se curățesc păcatele ; iar cu frica de Domnul fiecare se ferește de rău»* ²⁷³. *«Frica de Domnul este învățătură și înțelepciune»* ²⁷⁴.

CAPITOLUL XVI

72. 1. Aici iarăși ne atacă acuzatorii noștri, spunînd că bucuria și tristețea sînt pasiuni ale sufletului. Ei definesc bucuria o exaltare rațională, o veselie pentru niște lucruri frumoase, pe cînd tristețea este mila pentru ceea ce suferi pe nedrept. Pasiunile de această natură sînt schimbări ale stării sufletului. 2. După cum se pare, însă, noi nu încetăm de a gîndi Scripturile în mod trupesc și, pornind de la pasiunile noastre, înțelegem voința lui Dumnezeu — Care este lipsit de pasiune — într-un chip asemănător cu mișcările sufletului nostru. 3. Dacă noi gîndim că atotputernicul Dumnezeu aude așa cum putem noi să auzim, atunci ne înșelăm cumplit. 4. Scriptura nu putea să vorbească despre Dumnezeu așa cum este El în realitate, ci profeții ne-au grăit nouă așa cum puteam înțelege noi care sîntem legați în trup, pogorîndu-se Domnul, în chip mîntuitor, la slăbiciunea oamenilor. 73. 1. Așadar, pentru că voia lui Dumnezeu este să se mîntuie cel care ascultă de porunci și cel care se pocăiește de păcate, noi ne bucurăm de mîntuirea noastră ; iar Domnul, făcîndu-și a Lui bucuria noastră, a grăit prin prooroci, așa cum, cu iubire de oameni, spune în Evanghelie : *«Am flămînzit și Mi-ați dat să mănînc ; am însetat și Mi-ați dat să beau»* ²⁷⁵ ; *ceea ce ați făcut unuia din aceștia foarte mici, Mie Mi-ați făcut»* ²⁷⁶. 2. După cum Domnul este hrănit fără să fie hrănit, pentru că a fost hrănit acela pe care îl vrea El hrănit, tot așa s-a bucurat, fără ca El să sufere vreo schimbare, pentru că s-a bucurat cel care s-a pocăit așa cum vrea El. 3. Pentru că Dumnezeu este bun, miluiește în chip îmbelșugat, dînd poruncile prin lege, sfătuind prin prooroci și, într-un chip mai potrivit, mîntuind și miluind prin venirea Fiului Său pe cei miluiți, după cum spune Scriptura ²⁷⁷ ; în chip propriu, cel superior miluiește pe cel inferior ; iar omul, întrucît este om, nu poate fi superior omului, ci Dumnezeu este superior omului în toate ; iar dacă cel superior miluiește pe cel inferior, atunci numai Dumnezeu ne va milui. 4. Omul, datorită spiritului de dreptate, este so-

272. *Fac.* 24, 6 ; *Ieș.* 10, 28 ; 23, 21 ; 34, 12 ; *Deut.* 4, 9 ; 6, 12 ; 8, 11 ; 11, 16 ; 12, 13. 19. 30 ; 15, 9 ; 24, 8.

273. *Prov.* 15, 29.

274. *Prov.* 16, 4 ; *Înț. Sir.* 1, 26.

275. *Mt.* 25, 35.

276. *Mt.* 25, 40.

277. *Rom.* 9, 15 ; *Ieș.* 33, 19.

ciabil și împarte cele pe care le-a primit de la Dumnezeu atît datorită dragostei sale firești și legăturii sale cu ceilalți oameni, cît și datorită poruncilor lui Dumnezeu, de care ascultă. 74. 1. Dumnezeu n-are nici o legătură naturală cu noi, cum vor întemeietorii ereziilor — nici dacă ne-a făcut din neființă, nici dacă ne-a creat din materie, pentru că ne-ființa n-are existență, iar materia este în totul deosebită de Dumnezeu—, doar dacă cineva va îndrăzni cumva să spună că sîntem o parte din Dumnezeu și deoființă cu El. 2. Dar nu știu cum va suferi să audă astfel de cuvinte un om care cunoaște pe Dumnezeu și care, uitîndu-se la viața noastră, vede în cîte rele sîntem noi amestecați ! 3. Dacă ar fi așa — lucru ce nu îmi este îngăduit să-l spun — atunci Dumnezeu ar fi păcătos în unele din părțile Lui, că părțile sînt părți ale întregului și împlinesc întregul ; iar dacă nu împlinesc întregul, atunci nu pot fi nici părți. 4. «Dumnezeu, însă, fiind bogat în milă»²⁷⁸, datorită bunătății Lui, are grijă de noi, cu toate că nu sîntem părți din El, nici prin fire copii ai Lui. 75. 1. Și cea mai mare dovadă a bunătății lui Dumnezeu este aceasta că deși noi sîntem așa în raport cu El, deși sîntem prin fire cu totul «înstrăinați»²⁷⁹ de El, totuși are grijă de noi. 2. În viețuitoare este naturală dragostea față de copii, ca și prietenia care se naște din traiul împreună a celor care gîndesc la fel ; dar mila lui Dumnezeu este bogată față de noi, care n-avem prin nimic vreo legătură cu El, vreau să spun prin ființa noastră, prin firea noastră și prin puterea specifică a ființei noastre, decît atît doar că sîntem lucrul voinței Lui ; iar pe omul care odată cu asceza și învățătura a atras spre el cunoștința — gnoza — adevărului, pe acela îl cheamă la înfiere, cel mai mare spor duhovnicesc din toate. 3. «Fărădelegile vînează pe om și fiecare este strîns cu lanțurile păcatelor sale»²⁸⁰. Și Dumnezeu n-are nici o vină. Cu adevărat, «fericit este bărbatul care se teme de toate pentru evlavie»²⁸¹.

CAPITOLUL XVII

76. 1. După cum știința este o dispoziție sufletească ce te face apt de învățatură, din care se naște cunoașterea, și care în unire cu înțelegerea nu poate fi doborîită de rațiune, tot așa și neștiința este o părere fără consistență, care este doborîită de rațiune. În puterea noastră stă doborîirea neștiinței și practicarea științei. 2. Alături de știință stau : experiența, cunoștința, priceperea, înțelegerea și gnoza. 3. Cunoștința este știința celor din univers după felul lor ; experiența este știința care

278. El. 2, 4.

279. Ef. 4, 18.

280. Prov. 5, 22.

281. Prov. 28, 14.

poate sesiza lucrurile din jur, încît poate cerceta cum este fiecare lucru ; înțelegerea este știința lucrurilor spirituale ; priceperea este știința lucrurilor care se pot compara ; sau comparare constantă ; sau putere de comparare a lucrurilor cu care se ocupă gîndirea ; sau știința cu privire la un lucru, la fiecare lucru și la toate cele care sînt în aceeași categorie ; gnoza este știința existenței însăși sau știința a ceea ce este unitar în existențe ; adevărul este știința adevărului ; iar posesiunea adevărului este știința lucrurilor adevărate. **77. 1.** Știința este întemeiată prin rațiune și nu poate fi doborîtă de nici o rațiune.

2. Lucrurile pe care nu le facem, nu le facem sau pentru că nu putem, sau pentru că nu voim, sau pentru amîndouă pricinile. **3.** Nu zburăm, pentru că nici nu putem, nici nu voim ; nu înotăm, de pildă acum, pentru că nu voim, deși putem. Nu sîntem ca Mîntuitorul, pentru că deși voim, nu putem. **4.** *«Nici un ucenic nu este mai presus de dascălul său ; dar este de ajuns dacă ajungem ca dascălul»*²⁸², nu în ce privește ființa însăși, că este cu neputință să fie egalitate între o existență prin fire și una prin poziție, ci pentru că am ajuns nemuritori, pentru că am cunoscut contemplarea existențelor, pentru că am fost numiți fii și putem vedea pe Tatăl numai prin Fiul, prin cele ce-I aparțin în chip propriu. **5.** Voința, dar, merge înaintea tuturor. Puterile raționale sînt în slujba voinței. *«Voiește și vei putea»*²⁸³, spune Scriptura. Pentru gnostic voința, judecata și asceza sînt una și aceeași. **6.** Dacă pentru gnostic intențiile sînt aceleași, atunci și învățăturile și judecățile sînt aceleași, ca să fie în el și cuvintele și viața și purtarea la fel cu felul lui de viațuire. *«Inima dreaptă caută cunoștințe»*²⁸⁴ și le urmează. *«Dumnezeu m-a învățat înțelepciune și am cunoscut știința sfinților»*²⁸⁵.

CAPITOLUL XVIII

78. 1. Este evident că toate celelalte virtuți, despre care scrie Moisi, au fost punct de plecare pentru toată învățătura morală a elenilor, adică : bărbăția, cumpătarea, prudența, dreptatea, stăruința, răbdarea, bună-cuviința, înfrînarea și pe lîngă acestea evlavia. **2.** Și e lămurit oricui că evlavia te învață să cinstești și să venerezi cea mai înaltă, cea mai sublimă cauză. **3.** Însăși legea prezintă dreptatea și ne învață prudența, ca să ne îndepărtăm de idolii sensibili și să mergem la Creator, la Tatăl universului. Din învățătura aceasta se dezvoltă, ca dintr-un izvor, orice înțelegere. **4.** *«Jertfele nelegiuiților sînt urîciune înaintea*

282. Mt. 10, 24 ; Lc. 6, 40.

283. In. 5, 6.

284. Prov. 27, 21.

285. Prov. 30, 3.

lui Dumnezeu, iar rugăciunile celor ce merg drept sînt primite de El»²⁸⁶. Pentru că «înaintea lui Dumnezeu e mai primită dreptatea decît jertfa»²⁸⁷. **79. 1.** Același lucru îl spune și Isaia : «Ce nevoie am Eu de mulțimea jertfelor voastre»²⁸⁸ și toată pericopa. «Dezleagă toată legătura nedreptății»²⁸⁹ ; că aceasta este jertfă primită de Dumnezeu, inimă înfrîntă»²⁹⁰, care caută pe Cel Care a plăsmuit-o. **2.** «Cîntarele viclene sînt urîciune înaintea lui Dumnezeu, iar balanța dreaptă este primită de El»²⁹¹. Pitagora dă acest sfat : «Să nu depășești talerul balanței !»²⁹². **3.** Învățătura ereziilor este dreptate vicleană ; și «limba nedreptilor va pieri, iar gura dreptilor picură înțelepciune»²⁹³. Dar nedreptii «numesc răi pe cei înțelepți și pe cei pricepuți»²⁹⁴. **4.** Ar însemna să vorbesc prea mult ca să aduc toate mărturiile cu privire la aceste virtuți ; toată Scriptura vorbește de ele cu laudă. **5.** Elenii definesc bărbăția știința lucrurilor de care ne temem și a acelorora de care nu ne temem și a acelorora ce stau între acestea ; definesc cumpătarea o dispoziție sufletească, în virtutea căreia prin alegere sau evitare, salvînd judecățile prudenței, stă alături de bărbăție ; definesc răbdarea, pe care o numesc stăruință, știința lucrurilor pe care trebuie sau nu trebuie să le îndurăm ; definesc măreția sufletească știința care este superioară evenimentelor ; împreună cu cumpătarea, prudența evită răul cu ajutorul rațiunii.

80. 1. Păzirea poruncilor înseamnă împlinirea lor fără de greșeală, înseamnă păstrarea fără primejdie a securității vieții. Nu este bărbăție fără răbdare și nici înfrînare fără cumpătare, **2.** căci virtuțile se înlanțuiesc unele cu altele. Omul la care este această înlanțuire de virtuți, la acela este și mîntuire, deci păstrarea unei bune stări. **3.** Pe bună dreptate încă, odată ce am vorbit separat de aceste virtuți, putem gîndi despre toate următoarele : cel care are în chip gnostic o singură virtute ie are pe toate, datorită înlanțuirii lor reciproce. **4.** Astfel înfrînarea este o dispoziție sufletească, datorită căreia nu se depășesc cele ce sînt conforme cu dreapta rațiune. Se înfrînează cel care își stăpînește pornirile care nu sînt conforme cu dreapta rațiune sau cel care se stăpînește să nu pornească la fapte care sînt împotriva rațiunii. **5.** Nu există cumpătare fără bărbăție, pentru că din porunci se naște prudența, care urmează pe Dumnezeu Cel ce a rînduit totul ; din porunci se naște drep-

286. Prov. 15, 8.

287. Prov. 16, 7.

288. Is. 1, 11.

289. Is. 58, 6.

290. Ps. 50, 18.

291. Prov. 11, 1.

292. Pitagora, *Simb.*, 2, Mullach, *FPG*, I, 504.

293. Prov. 10, 32.

294. Prov. 16, 23.

tatea, imitarea dispozițiilor dumnezeiești ; și ajungînd înfrînați potrivit acestei dreptăți, mergem curați spre evlavie și spre fapte plăcute lui Dumnezeu, asemănîndu-ne Domnului, atît cît ne stă în puterea noastră, care sîntem cu firea muritori. **81. 1.** Aceasta înseamnă «a fi drept și cuvios cu pricepere»²⁹⁵. Dumnezeirea nu are nevoie de nimic și este impasibilă ; de aceea nici nu se poate vorbi în mod propriu de înfrînare cu privire la Dumnezeire, că niciodată nu este supusă pasiunii, ca să-și înrîneze pasiunea ; firea noastră, însă, fiind pătimașă, are nevoie de înfrînare ; prin înfrînare, firea noastră, făcînd exerciții ca să aibă nevoie de puține lucruri, încearcă să se apropie, potrivit dispoziției sale sufletești, de firea dumnezeiască. **2.** Omul vrednic, omul care are nevoie de puține lucruri, stă la granița dintre firea nemuritoare și muritoare ; are nevoie din pricina trupului și a nașterii sale ; dar înfrînarea, condusă de rațiune, îl învață să aibă nevoie de puține lucruri. **3.** Dar pentru ce legea oprește pe bărbat să se îmbrace cu haine femeiești ?²⁹⁶ Pentru că vrea să ne purtăm ca bărbați, să n-o facem pe femeile nici cu trupul, nici cu fapta, nici cu gîndul, nici cu cuvîntul. **4.** Legea vrea ca cel care se îndeletnicește cu adevărul să rămînă bărbat și în răbdare și în înfrînare și în viață și în purtări și în cuvînt și în exerciții ascetice, noaptea și ziua, iar dacă va fi cîndva nevoie, să dea mărturie cu sîngele lui. **82. 1.** Scriptura iarăși spune că legea cea iubitoare de oameni dă această poruncă : dacă cineva și-a zidit casă nouă și n-a ajuns s-o locuiască, dacă cineva și-a sădit vie nouă și încă n-a cules din ea rod, dacă s-a logodit cu o fecioară și nu s-a căsătorit cu ea, unul ca acesta să nu fie luat la război²⁹⁷. **2.** Legea a gîndit ca un general, pentru că nu putem sluji cu ardoare în război, cînd gîndurile ne sînt împrăștiate spre alte dorințe — că cei care se aruncă fără ezitare în primejdii trebuie să nu fie stăpîniți de alte porniri și gînduri — ; **3.** și a gîndit cu iubire de oameni, pentru că a socotit că ar fi nedrept ca, odată ce nu se știe ce aduce un război, un om să nu se folosească de ostenele sale și altul să aibă parte pe nemuncite de munca lui. **83. 1.** Se pare că legea pune în lumină bărbăția sufletului cînd legiuiește ca cel care sădește vie să-i culeagă rodul, cel care-și face casă să o locuiască, iar cel care se logodește să se căsătorească ; că legea nu face zadarnice nădejdlile celor care se exercită să trăiască potrivit rațiunii gnostice. **2.** «Nădejdea omului bun fie mort, fie viu, nu se pierde»²⁹⁸. «Eu, spune Înțelepciunea, iubesc pe cei ce mă iubesc ; iar cei ce mă caută vor găsi pace»²⁹⁹ și

295. Platon, *Teetet*, 176 AB

296. *Deut.* 22, 5.

297. *Deut.* 20, 5—7.

298. *Prov.* 11, 7.

299. *Prov.* 8, 17.

celelalte. 3. Dar ce ? Oare femeile madianiților n-au făcut cu frumusețea lor pe evrei, care luptau cu madianiții, să se lepede de Dumnezeul lor din pricină că n-au mai fost înfrânați și s-au destrăbălat ? ³⁰⁰. 4. Femeile madianiților, împrietenindu-se cu evreii, i-au ademenit cu frumusețea lor ; și făcându-i să-și părăsească deprinderile lor cuviincioase și să se dedea plăcerilor desfrîinate, i-au făcut să se înnebunească după jertfele idolilor și după femei străine ; biruiți de femei și de plăcere, s-au depărtat și de Dumnezeu și s-au îndepărtat și de lege ; puțin a lipsit ca tot poporul, printr-o stratagemă femeiască, să nu ajungă în mîna dușmanilor, dacă, în fața primejdiei, frica nu i-ar fi sfătuit să se oprească. 84. 1. Atunci evreii, care rămăseseră neademeniți de femei, au început cu curaj lupta pentru dreapta credință și au biruit pe dușmani. Deci *«cinstirea de Dumnezeu este începutul înțelepciunii ; înțelegerea celor sfinte este prudență, iar cunoașterea legii este zestrea unei minți sănătoase»* ³⁰¹. 2. Așadar cei care presupun că legea dă naștere unei frici pătimase, aceia nici nu sînt în stare să înțeleagă legea și, într-adevăr, nici n-au înțeles-o. Că *«frica de Domnul dă viață ; iar cel ce se depărtează de drumul cel drept va avea necazuri în treburile pe care le face, pentru că în ele nu se află cunoștință»* ³⁰². 3. Negreșit în chip mistic spune Barnaba : «Iar Dumnezeu, Cel ce conduce toată lumea, să vă dea și vouă înțelepciune și pricepere, știință, cunoașterea îndreptărilor Lui, răbdare. Lăsați-vă învățați de Dumnezeu, căutînd să aflați ce cere Domnul de la noi, ca să fiți găsiți în ziua judecății» ³⁰³. Și Barnaba i-a numit, în chip gnostic, «fii ai dragostei și ai păcii» ³⁰⁴ pe cei care au reușit să aibă aceste virtuți. 4. Despre dărnicie și despre împărțirea bunurilor materiale, legea a vorbit mult ; este, însă, de ajuns să spun numai atîta că legea oprește să împrumuți cu dobîndă pe frate ³⁰⁵ — și Scriptura numește frate nu numai pe cel născut din aceiași părinți, ci și pe cel din aceeași seminție, pe cel de aceeași credință, pe cel de aceeași limbă — ; da, legea nu dă dreptul să iei dobîndă la bani, ci să dai în dar, cu inimă și mîină largă, celor nevoiași. 5. Că Dumnezeu este creatorul unui har ca acesta. Omul, care împarte bunurile sale, primește dobînzi de mare valoare, cele mai de preț bunuri care sînt printre oameni : blîndețea, bunătatea, mărinimia, numele cel bun, slava.

85. 1. Nu ți se pare oare că porunca aceasta învață iubirea de oameni ca și aceea care spune : «Dă celui sărac simbria în aceeași zi» ? ³⁰⁶

300. Num. 25, 6—18.

301. Prov. 9, 10.

302. Prov. 19, 23.

303. Barnaba, Epistola, XXI, 5—6, op. cit., p. 137.

304. Ibidem, XXI, 9, p. 137.

305. Lev. 25, 37.

306. Lev. 19, 13 ; Deut. 24, 15.

Te învață să plătești îndată simbria pentru lucrările ce-ți sînt făcute. După părerea mea rîvna de lucru a săracului se stinge cînd se gîndește că n-are ce mîncă a doua zi. 2. Scriptura mai spune : cel care dă bani cu împrumut să nu se ducă în casa datornicului, ca să-i ia cu sila zălog, ci să-i spună să aducă zălogul afară ; iar datornicul care are ce da, să nu refuze ³⁰⁷. 3. Scriptura, apoi, oprește în timpul secerișului pe proprietari să adune boabele care cad din spice, după cum sfătuiește să lase pe ogoare spice netăiate ³⁰⁸. Prin aceste porunci, Scriptura îi deprinde în chip minunat pe proprietari să-și împartă bunurile materiale și să fie largi la suflet, oferind celor nevoiași ceva din cele ale lor și dînd săracilor prilejul să-și agonisească hrana. 86. 1. Vezi că legea vestește și dreptatea și bunătatea lui Dumnezeu, Care dă tuturor din belșug hrană ? 2. La fel la culesul viilor legea a oprit pe culegători să se întoarcă înapoi pentru strugurii rămași neculeși sau să adune boabele căzute ³⁰⁹. Aceeași poruncă a dat-o și pentru culesul măslinilor ³¹⁰. 3. Poruncile legii au dat învățătura ca zeciuielele din fructe și din animale să fie spre cinstirea lui Dumnezeu și nu spre cîștig personal ; să fie date cu iubire de oameni și semenilor ³¹¹. Sînt de părere că din această pîrgă se hrăneau și preoții ³¹². 4. Am înțeles acum că legea ne-a învățat : evlavie, împărțirea bunurilor materiale, dreptatea și iubirea de oameni ? 5. Ba încă și altceva ! N-a poruncit, oare, legea ca în al șaselea an să nu se lucreze ogoarele ? N-a poruncit oare ca săracii să se folosească fără teamă de rodurile care cresc după voia lui Dumnezeu, lăsînd ca natura singură să lucreze pămîntul pentru cei ce voiesc să culeagă rodurile ? ³¹³. 6. Și iarăși legea poruncește ca și în al 50-lea an să se facă la fel ca și în anul al 7-lea ; în al 50-lea an, legea dădea înapoi fiecăruia pămîntul său, dacă între timp, din cine știe ce pricini, i s-a luat cuiva pămîntul ; și prin numărul măsurat de ani al folosirii pămîntului, a pus hotar poftelor celor care doreau să-și mărească necontenit moșiile. Da, legea n-a vrut ca cei care au suferit mult timp de sărăcie să se chinuie toată viața ³¹⁴. 7. «Milostenia și credincioșia sînt paznici împărăteși» ³¹⁵ ; «binecuvîntare pe capul celui darnic» ³¹⁶ ; și : «cel ce miluiește pe săraci fericit va fi» ³¹⁷ ; pentru că cel milostiv își arată dragos-

307. Deut. 24, 10—11.

308. Lev. 19, 9 ; 23, 22 ; Deut. 24, 19.

309. Lev. 19, 10.

310. Deut. 24, 20.

311. Lev. 27, 30. 32.

312. Num. 18, 21. 24.

313. Ieș. 23, 10—11 ; Lev. 25, 4—7.

314. Lev. 25, 8—13.

315. Prov. 20, 28.

316. Prov. 11, 26.

317. Prov. 14, 21.

tea și iață de semenul său datorită dragostei lui pentru Creatorul neamului omenesc.

87. 1. Cele expuse mai înainte cuprind și alte învățături mai firești cu privire la odihnă și la primirea moștenirilor. Dar despre acestea nu e nevoie să vorbim acum. **2.** Dragostea se manifestă în felurite chipuri : prin blindețe, prin bunătate, prin răbdare, prin lipsă de invidie, prin lipsă de gelozie, prin lipsă de ură, prin absența oricărui resentiment ; cel care iubește este egal în toate acțiunile sale, nu caută la fața omului, este darnic. **3.** Și iarăși spune legea : *«Dacă vezi rătăcită în pustie vita de jug a cunoscuților tăi, a prietenilor sau a oricărui om pe care îl cunoști, ia-o și du-i-o acasă ; iar dacă stăpînul se întîmplă să fie departe, păstrează-o cu vitele tale, ca să i-o dai cînd se întoarce»*³¹⁸. Pentru crearea unei comuniuni naturale între oameni, legea dă instrucțiuni ca lucrul găsit să fie socotit obiect dat în păstrare și nici să nu porți ură dușmanului. **88. 1.** *«Porunca Domnului este izvor de viață»*, cu adevărat, *«și te face să te ferești de lațul morții»*³¹⁹. Dar ce ? N-a poruncit oare legea să iubești pe străini nu numai ca pe prieteni și pe rude, ci ca pe tine însuși, așa cum îți iubești trupul și sufletul ?³²⁰. **2.** Da, legea a cinstit și pe păgînii și a poruncit să nu urîm pe cei care ne fac rău. Fără ocol spune : *«Să nu urăști pe egiptean, că ai fost străin în Egipt»*³²¹, numind prin *«egiptean»* pe cel de alt neam și pe orice om din lume. **3.** Chiar pe dușmani, cînd îi vezi că sînt lîngă ziduri și încearcă să ia cetatea, să nu-i socotești dușmani pînă nu le trimiți crainic ca să-i invite să facă pace. **4.** Legea poruncește apoi să nu faci de ocară pe o prinsă de război, ci *«să o lași 30 de zile să jelească pe cine vrea, apoi dă-i alte haine și trăiește cu ea legal ca și cu o soție»*³²². Legea nu-ți îngăduie să trăiești cu ea spre a o face de ocară, nici s-o plătești ca pe o deșfrînată, ci-ți cere să ai legături cu ea numai pentru facerea de copii. **89. 1.** Vezi iubire de oameni unită cu înfrînarea ? Legea nu îngăduie stăpînului prinsei în război să-și satisfacă plăcerile cu ea dacă o iubește, ci-i taie pofta pentru o bucată de timp limitată ; și, mai mult, îi pune să-i taie părul prinsei în război, ca să i se potolească dragostea nerușinată ; iar dacă gîndul lui îl îndeamnă s-o ia de soție, stăpînul o va lua chiar dacă e urîtă. **2.** Apoi dacă cineva și-a saturat pofta și nu mai vrea să trăiască cu cea prinsă în război, legea poruncește s-o lase slobodă, să n-o vîndă, dar nici s-o țină ca slujnică³²³. Legea vrea ca prinsa în război să fie liberă

318. *Ieș. 23, 4 ; Deut. 22, 1.*

319. *Prov. 14, 28.*

320. *Ieș. 22, 21 ; 23, 9 ; Lev. 19, 33—34 ; Num. 15, 14—16.*

321. *Deut. 23, 7.*

322. *Deut. 21, 11—13.*

323. *Deut. 21, 14.*

și lipsită de grijile de gospodărie, ca nu cumva stăpînul ei, aducîndu-și în casă altă femeie, ea să sufere cumplit din pricina geloziei.

90. 1. Ce încă? Legea poruncește apoi să ușurezi și să ajuți chiar vitele de povară ale dușmanilor ³²⁴. Domnul ne-a învățat, demult de tot, să nu ne bucurăm de nenorocirile dușmanilor noștri, pentru ca, de prinși cu aceste fapte, să ne învețe să ne rugăm pentru dușmani ³²⁵. **2.** Nu se cuvine nici să fim indivioși și să ne întristăm de fericirea semenilor noștri și nici să ne facă plăcere necazurile aproapelui nostru. Legea spune: *«Dacă vei găsi rătăcită vita de povară a dușmanului tău, lasă deoparte dușmănia, ia vita și du-i-o acasă»* ³²⁶. Iertării îi urmează frumusețea morală, iar acesteia stingerea urii. **3.** Prin asta făurim înțelegerea; și înțelegerea duce la fericire. Iar dacă bănuiești că cineva în chip obișnuit îți este dușman și-l vezi ieșit din fire fără rost fie de patimă, fie de minie, întoarce-l și-l fă bun și frumos la suflet.

91. 1. Nu se vede oare de aici că este iubitoare de oameni și bună legea *«care ne este călăuză spre Hristos»* ³²⁷ și că același Dumnezeu este bun și drept și că în fiecare generație se îngrijește îndeaproape, de la început pînă la sfîrșit, de mîntuirea oamenilor? **2.** Domnul spune: *«Miluiți, ca să fiți miluiți; iertați, ca să vi se ierte; precum faceți, așa vi se va face; precum dați, așa vi se va da; precum judecați, așa veți fi judecați; precum vă purtați cu blîndețe, așa se vor purta și alții cu blîndețe cu voi; cu ce măsură veți măsura, cu aceea vi se va măsura»* ³²⁸.

3. Legea oprește să fie disprețuiți aceia care robesc pentru a avea ce mânca; iar celor care au ajuns robi din pricina datoriilor, le iartă toată datoria în anul sabatic ³²⁹. **4.** Mai mult: legea oprește să fie pedepsiți cei care se roagă de iertare. Mai mult decît orice este adevărat cuvîntul acela: *«Precum se încearcă în cuptor aurul și argintul, tot așa alege Domnul inimile oamenilor»* ³³⁰; **5.** și: *«Omul milostiv este îndelung răbdător»* ³³¹; în omul care are grijă de el se află înțelepciune ³³²; grija de sine arată pe omul înțelept ³³³; fiind om, care gîndește, cu viață va trăi ³³⁴; cel care caută pe Dumnezeu va găsi cunoștința însoțită de

324. *Ieș.* 23, 5; *Deut.* 22, 4.

325. *Mt.* 5, 44; *Lc.* 6, 28.

326. *Ieș.* 23, 4; *Deut.* 22, 1.

327. *Gal.* 3, 24.

328. Text necunoscut în Scriptură sub forma aceasta; amintește de: *Mt.* 5, 7; 6, 12, 14; *Mc.* 11, 25; *Mt.* 7, 1—2, 12; *Lc.* 6, 31, 37—38; *Mc.* 4, 24. Clement l-a folosit luîndu-l din Clement Romanul, *Epistola către Corinteni* (I), XIII, 2, *op. cit.*, p. 53.

329. *Ieș.* 21, 2; *Lev.* 25, 39—43; *Deut.* 15, 12.

330. *Prov.* 17, 3.

331. *Prov.* 19, 11.

332. *Prov.* 14, 24.

333. *Prov.* 17, 12.

334. *Prov.* 15, 25.

dreptate, iar cei care L-au căutat pe Dumnezeu, cum trebuie, au găsit pace» ³³⁵.

92 1. Mie mi se pare că Pitagora a luat din lege blîndeţea sa faţă de animalele necuvîntătoare ³³⁶. De pildă legea a oprit să se folosească îndată noii născuţi din turmele de oi, din turmele de capre, din cirezile de vite ; să nu fie folosiţi nici chiar pentru jertfe ³³⁷ ; aceasta şi din pricina puilor şi din pricina mamelor. Legea vrea să-l înveţe pe om bunătatea începînd de jos, de la animalele necuvîntătoare. 2. «Să se lase, spune legea, şapte zile puiul la mamă» ³³⁸. Dacă în natură nimic nu se întîmplă fără o cauză, iar dacă laptele se scurge din mame pentru hrana puilor, atunci cel care smulge pe cel născut de la rînduiala laptelui, acela insultă natura. 3. Să se ruşineze, dar, elenii şi dacă este vreunul din cei care atacă legea, cînd văd că legea are milă chiar de animalele necuvîntătoare, iar oamenii îşi părăsesc proprii lor copii, cu toate că legea de demult şi în mod profetic a căutat să împiedice sălbăticia lor prin porunca de care am vorbit mai înainte ! 4. Dacă legea opreşte despărţirea puilor animalelor necuvîntătoare de mamele lor, apoi cu mult mai mult legea caută să vindece mai dinainte gîndul crud şi sălbatic din oameni, pentru ca dacă oamenii dispreţuiesc natura să nu dispreţuiască învăţătura.

93. 1. Odată ce s-a îngăduit oamenilor să se sature cu carnea de capră şi de oaie, atunci se poate ca această îngăduinţă să fi ajuns scuză pentru despărţirea puiului de mamă. Bine, dar ce cauză mai poate avea lepădarea copilului ? Ar trebui mai bine să nu se însoare cel care nu doreşte să facă copii, decît să ajungă ucigaş de copii din pricina neînfrînării poftelor. 2. Şi iarăşi, legea cea bună interzice să se jertfească în aceeaşi zi puiul şi mama ³³⁹. De aici au luat şi romanii rînduiala aceasta : dacă era osîndită la moarte o femeie însărcinată nu se executa pedeapsa înainte de a naşte. 3. Legea în termeni precişi nu îngăduie să se taie animalele care au să nască pînă ce nu nasc ³⁴⁰ ; prin această poruncă legea a oprit indirect înclinarea celor porniţi să facă rău oamenilor. 4. Astfel legea şi-a întins bunătatea sa pînă şi la animalele necuvîntătoare, pentru ca, deprinzîndu-ne să fim buni cu cele care nu sînt de aceeaşi fire cu noi, să folosim cu multă îmbelşugare iubirea de oameni faţă de cei de aceeaşi fire cu noi.

94. 1. Cei care lovesc pîntecele unor animale înainte de a naşte, ca să consume carnea animalului din pîntece amestecat cu lapte, fac

³³⁵. *Prov.* 16, 8.

³³⁶. Pitagora, *Sent. Fragm.* 59, Mullach.

³³⁷. *Ieş.* 23, 19 ; 34, 26 ; *Deut.* 14, 21.

³³⁸. *Ieş.* 22, 30 ; *Lev.* 22, 27.

³³⁹. *Lev.* 22, 28.

³⁴⁰. Textul nu se găseşte în Septuagintă.

mormînt din pîntecele creat pentru naşterea animalelor care nasc, deşi legiuitorul porunceşte ritos: «*Să nu fierbi mielul în laptele mamei sale*»³⁴¹; 2. cu alte cuvinte să nu ajungă hrana unui animal viu³⁴² condimentul unui animal ucis³⁴³ şi nici cauza vieţii să ajungă ajutor pentru consumarea cărnii. 3. Aceeaşi lege porunceşte: «*Să nu legi gura boului care treieră*»³⁴⁴; că trebuie ca şi «*lucrătorul să se învrednicească de hrană*»³⁴⁵. 4. Legea opreşte apoi să se înjuge un bou cu un asin la aratul pămîntului³⁴⁶; poate că legea s-a gîndit că aceste animale sînt nepotrivite să fie puse la acelaşi jug; dar a arătat în acelaşi timp să nu facem nedreptate unuia de alt neam şi să-l punem sub jug, cînd i se poate aduce altă vină decît că e de alt neam, pentru care n-are nici o vină; că a fi de alt neam nu-i un rău, nici consecinţa unui rău. 5. Mi se pare, însă, că textul acesta se interpretează şi alegoric: nu trebuie dată cultivarea cuvîntului, în chip egal, şi celui curat şi celui necurat şi celui credincios şi celui necredincios, pentru că unul — boul — este socotit curat, iar celălalt — asinul — este din rîndul animalelor necurate.

95. 1. Pentru că este bogat în iubire de oameni, cuvîntul cel bun al lui Dumnezeu ne învaţă că nu se cuvine să tăiem arborii domestici, nici să secerăm spicele înainte de seceriş şi nici, în general vorbind, să stricăm un fruct domestic, nici al pămîntului, nici al sufletului. Legea, apoi, nu lasă să se taie nici chiar pomii din ţara duşmanilor³⁴⁷. **2.** Da, şi lucrătorii de pămînt culeg folos din aceste porunci ale legii! Legea porunceşte să fie îngrijiţi pomii tineri în continuare timp de trei ani; să li se taie lăstarii de prisos, ca să nu-i înăbuşe cu greutatea lor şi să nu-i şubrezească, consumîndu-le hrana; să le facă gard împrejur, să-i sape de jur împrejur, ca nici o altă plantă netrebnică să le oprească creşterea. **3.** Legea, apoi, nu îngăduie să se culeagă roadele pomilor care n-au crescut deplin; ci, după trei ani, în al patrulea an, după ce pomul a ajuns desăvîrşit, să i se afierosească lui Dumnezeu pîrga lui. **96.1.** Să ne fie, dar, acest chip de lucrare a pămîntului chip de învăţătură! Legea ne învaţă că trebuie să tăiem lăstarele păcatelor şi ierburile gîndurilor deşarte, care cresc odată cu rodul cel bun, pînă ce se desăvîrşeşte şi ajunge puternică tînăra plantă a credinţei. **2.** În al patrulea an — pentru că cel catehizat are nevoie de timp pentru o

341. *Ieş.* 23, 19; *Deut.* 14, 21.

342. Adică: laptele.

343. Adică: mielul ucis prin lovituri în pîntecele oii.

344. *Deut.* 25, 4.

345. *Mt.* 10, 10; *Lc.* 10, 7.

346. *Deut.* 22, 10.

347. *Deut.* 20, 19.

catehizare temeinică — se afierosesc lui Dumnezeu cele patru virtuți ³⁴⁸, deoarece etapa celui de al treilea an de catehizare este deja unită cu etapa a patra, care reprezintă locul ocupat de Domnul.

3. Jertfa de laudă ³⁴⁹ este mai presus decît arderile de tot ³⁵⁰. «Domnul Dumnezeuul tău, spune Scriptura, *ți-a dat tărie, ca să-ți exercitezi puterea ta*» ³⁵¹. Dacă ți s-au luminat faptele tale, luînd și dobîndind tărie, exercitează-ți puterea în gnoză. 4. Aceste cuvinte arată că Dumnezeu are să ne dea bunătăți și daruri; iar noi, la rîndul nostru, ajungînd slujitori ai harului dumnezeiesc, să semănăm binefacerile lui Dumnezeu și să facem din cei din jurul nostru oameni buni și cu sufletul frumos; pentru ca, pe cît mai mulți cu putință, cel cumpătat să-i facă înfrînați pe cei din jurul lui, cel plin de curaj să-i facă curajoși, cel priceput să-i facă înțelegători, iar cel drept să-i facă drepti.

CAPITOLUL XIX

97. 1. Acesta este omul «*după chip și asemănare*» ³⁵², este gnosticul; omul care imită pe Dumnezeu, atît cît îi este cu putință nu lasă nimic din cele care îl pot duce la această asemănare; este înfrînat și răbdător, trăiește drept, își stăpînește patimile și-și împarte averile sale, atît cît poate, făcînd bine și cu cuvîntul și cu fapta. 2. Acesta, spune Domnul, «*este cel mai mare în împărăție; cel care va face și va învăța*» ³⁵³; imită pe Dumnezeu, pentru că împarte daruri asemănătoare ca și El. Că darurile lui Dumnezeu sînt date spre a se folosi toți de ele. 3. Scriptura spune: «*Cel care încearcă să facă ceva cu mîndrie, acela mînie pe Dumnezeu*» ³⁵⁴. Mîndria este un viciu al sufletului; și Dumnezeu ne poruncește să ne pocăim atît de acest păcat cît și de celelalte păcate; ne poruncește să facem armonie în viața noastră lipsită de armonie, spre a ne schimba în mai bine prin aceste trei mădulare: prin gură, inimă și mîini. 98. 1. Să fie simboluri mădularele acestea: mîinile simbol al faptei, inima simbol al voinței, iar gura simbol al cuvîntului. Bine s-au spus aceste cuvinte despre cei ce se pocăiesc: «*Ai ales astăzi pe Dumnezeu să fie Dumnezeuul tău*» ³⁵⁵; și Domnul te-a ales pe tine astăzi să-I fii Lui popor» ³⁵⁶. Dumnezeu și-l face prieten pe

348. Adică: virtuțile cardinale.

349. Ps. 49, 24.

350. Ps. 50, 20.

351. Deut. 8, 18.

352. Fac. 1, 26.

353. Mt. 5, 19.

354. Num. 15, 30.

355. Deut. 26, 17.

356. Deut. 26, 18.

cel care se grăbește să slujească ca rugător pe Cel ce există. 2. Chiar dacă este unul la număr, Dumnezeu îl cinstește ca pe un întreg popor; că fiind parte din popor este o împlinire a poporului, când este restabilit acolo de unde era; că și întregul își trage numele din părți. 3. Noblețea omului constă în aceea că are facultatea de a alege și de a săvârși ceea ce este foarte frumos și bun. Dar ce i-a folosit lui Adam o noblețe ca aceasta? Tatăl lui Adam nu era muritor; că Adam este tatăl oamenilor născuți din el. 4. Și Adam, dînd ascultare femeii, a ales faptele cele de rușine și nu s-a îngrijit deloc de faptele cele bune și frumoase; din această pricină a primit viață muritoare în locul celei nemuritoare; dar nu pînă la sfîrșit. 99. 1. Noe, însă, care n-a fost făcut ca Adam, a fost mîntuit prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu³⁵⁷, pentru că s-a afierosit pe sine lui Dumnezeu. Avraam a avut copii de la trei femei, nu datorită satisfacerii plăcerii, ci, după cum socot eu, datorită nădejzii, pe care o avea la început, de a-și înmulți neamul; dar numai unul singur din copiii lui a fost moștenitorul bunurilor părintești; ceilalți au fost îndepărtați de la înrudirea cu el. 2. Și din cei doi gemeni care s-au născut din acela, cel mai tînăr îl moștenește pentru că îl iubea tatăl său; acesta a primit binecuvîntările, iar cel mai în vîrstă îi slujea lui; că este cel mai mare bine pentru un om rău să nu fie liber. 3. Rînduiala aceasta este și profetică și tipică. Că totul aparține celui înțelept; lucrul acesta îl arată lămurit Iacov cînd spune: «*Pentru că m-a miluit Dumnezeu, sînt ale mele toate*»³⁵⁸. Scriptura ne învață că trebuie să dorim pe Cel Unic, prin Care s-au făcut toate, Care dă celor vrednici făgăduințele. 100. 1. Omul vrednic este moștenitor al împărăției; iar Scriptura, prin înțelepciunea cea dumnezeiască, îl înscrie pe omul vrednic împreună-cetățean; îl înscrie cu dreptii cei din vechime care au trăit potrivit legii, dar și cu cei care au trăit legal înainte de lege, ale căror fapte au ajuns lege pentru noi. 2. Și iarăși, pentru că Scriptura învață că înțeleptul este împărat de aceea îi face pe cei de alt neam să-i spună lui Avraam: «*Împărat de la Dumnezeu ești tu între noi*»³⁵⁹; că datorită rîvnei pentru virtute, supușii ascultă de bună voie de omul vrednic.

3. Platon, filozoful, care pune ca scop al vieții fericirea, spune că fericirea este «*asemănarea cu Dumnezeu atît cît este cu putință*»³⁶⁰; Platon a grăit așa, fie pentru că și-a pus viața în acord cu învățătura legii — «*că oamenii mari, care sînt lipsiți de patimi, ating adevărul*», după

357. *Fac.* 6, 12—8, 21.

358. *Fac.* 33, 11.

359. *Fac.* 23, 6.

360. Platon, *Teetet*, 176 B.

cum spune pitagoreianul Filon în cartea sa despre Moisi ³⁶¹ — fie pentru că a fost învățat de unele cuvinte ale legii, că Platon înseta totdeauna după învățătură. 4. Că legea spune : «*După Dumnezeu vostru să umblați și poruncile Lui să le păziți*» ³⁶². Legea numește asemănarea urmare; iar o urmare ca aceasta te face asemenea atât cât este cu putință. Domnul spune : «*Fiți milostivi și îndurători, precum și Tatăl vostru cel ceresc este îndurător*» ³⁶³. 101. 1. Din lege au luat și stoicii învățătura că cel mai înalt țel al omului este viețuirea potrivit naturii ³⁶⁴, numind pe Dumnezeu cu alt nume, numindu-L natură, pentru că natura cuprinde și plantele și ierburile și copacii și pietrele. 2. Deci lămurit a spus Scriptura : «*Oamenii cei răi nu înțeleg legea* ³⁶⁵, iar cei care iubesc legea își pun zid în fuja lor» ³⁶⁶. Că «*înțelepciunea celor isteți va cunoaște căile ei, iar nebunia celor fără de minte rătăcește*» ³⁶⁷; iar profeția spune : «*Către cine voi căuta, dacă nu spre cel blând și liniștit, care tremură de cuvintele Mele ?*» ³⁶⁸.

3. Am învățat că sînt trei feluri de prietenii; cel dintîi fel, cel mai bun, este prietenia întemeiată pe virtute; pentru că dragostea care se sprijină pe rațiune este puternică; al doilea fel, cel de la mijloc, se întemeiază pe reciprocitate; acest fel de prietenie este sociabil, generos și util vieții, pentru că prietenia, care se sprijină pe bunăvoință, este reciprocă; cel din urmă fel, al treilea, noi spunem că se întemeiază pe obișnuință, iar alții spun că se întemeiază pe plăcere și că este schimbător și nestatornic. 102. 1. După părerea mea foarte bine a spus Hipodam Pitagoreianul ³⁶⁹: «Dintre prietenii, una se naște din cunoașterea zeilor, alta din binefacerea oamenilor, alta din plăcerea animalelor». Este vorba deci de prietenia filozofului, de prietenia omului și de prietenia animalului. 2. Într-adevăr, omul care face bine este chip al lui Dumnezeu ³⁷⁰; și el însuși are parte de binefacerea pe care o face ca și căpitanul unei corăbii; mîntuie pe alții, dar se mîntuie și pe el. De aceea, cînd cineva cere, nu spune celui ce a dat: «Bine ai dat», ci: «Bine ai primit». Astfel, cel care dă primește, iar cel care primește dă. 3. «Drepții sînt plini de îndurare și de milă» ³⁷¹. «Cei buni vor locui pămîntul, cei fără răutate vor fi lăsați pe pămînt, iar cei fără de lege vor

361. Filon, *Despre viața lui Moisi*, I, 22.

362. *Deut.* 13, 4.

363. *Lc.* 6, 36.

364. Hrisip, *Fragm. mor.* 9, Arnim.

365. *Prov.* 28, 5.

366. *Prov.* 28, 4.

367. *Prov.* 14, 8.

368. *Is.* 66, 2.

369. Hipodam, filozof și arhitect grec (sec. V î.e.n.).

370. *Fac.* 1, 26.

371. *Prov.* 21, 26.

fi nimiciți de pe pământ» ³⁷². 4. Mi se pare că Homer a arătat cu mult înainte pe credincios, când a spus : «Dă prietenului !» ³⁷³ Trebuie să dai prietenului, ca să ți-l faci și mai prieten ; dar trebuie ajutat și dușmanul, ca să nu-ți mai fie dușman ; că ajutorul dat atrage bunăvoința și risipește vrăjmășia. 5. Dar «*dacă este bunăvoință, bunăvoința este bine primită, după cât are cineva, nu după cât nu are ; nu ca să fie altora ușurare, iai vouă necaz, ci ca să fie potrivire în timpul de acum*» ³⁷⁴ și celelalte. «*Împărțit-a, dat-a săracilor ; dreptatea lui rămîne în veac*» ³⁷⁵, spune Scriptura. 6. Cuvintele «*după chip și asemănare*» ³⁷⁶, după cum am spus și mai înainte, nu se referă la chipul și asemănarea după trup — că nu-i îngăduit să fie asemenea cel muritor cu Cel nemuritor — ci la chipul și asemănarea după spirit și rațiune, adică acolo unde Domnul poate imprima cum se cuvine asemănarea cu binefacerea Sa și cu conducerea Sa. 7. Că nu conduci cu însușirile trupului, ci cu judecățile minții :

«Prin sfaturile oamenilor sfinți sînt conduse bine orașele,
Bine și casa» ³⁷⁷.

CAPITOLUL XX

103. 1. Tăria sufletească se silește și ea spre asemănarea cu Dumnezeu, pentru că răbdarea are ca roadă apatia, dacă celui cu tărie sufletească îi sună în urechi cele istorisite despre prietenii lui Anania, dintre care unul era și Daniil, profetul, bărbat plin de credință dumnezeiască ³⁷⁸. **2.** Daniil locuia în Babilon, ca Lot în Sodoma ³⁷⁹ și ca Avraam, care după puțină vreme a ajuns «prietenul lui Dumnezeu» ³⁸⁰, în pămîntul Hanaan ³⁸¹. **3.** Împăratul babilonienilor l-a aruncat pe Daniil într-o groapă plină cu fiare sălbatice, dar l-a scos nevătămat Împăratul universului, Domnul cel credincios ³⁸². **4.** Această răbdare va dobîndi gnosticul, de vreme ce este gnostic. Va binecuvînta, dacă va fi ispitit și încercat, așa cum a făcut vrednicul Iov ³⁸³. **104. 1.** Se va ruga ca Iona, dacă va fi înghițit de chit ³⁸⁴, dar credința îl va restabili, ca să

³⁷². Prov. 2, 21—22.

³⁷³. Homer, Odiseea, XVII, 345, 415.

³⁷⁴. II Cor. 8, 12—14.

³⁷⁵. II Cor. 9, 9 ; Ps. 111, 8.

³⁷⁶. Fac. 1, 26.

³⁷⁷. Euripide, Antiopa, Fragm. 200.

³⁷⁸. Dan. 1, 11. 17.

³⁷⁹. Fac. 13, 13.

³⁸⁰. Is. 41, 8 ; Iac. 2, 23.

³⁸¹. Fac. 13, 13.

³⁸². Dan. 6, 16—23.

³⁸³. Iov. 1, 21.

³⁸⁴. Iona 2, 3 10.

proorocească ninivitenilor ³⁸⁵; dacă va fi închis cu leii, va îmblânzi fiarele; dacă va fi aruncat în foc, se va înroua și focul nu-l va mistui; va da mărturie de credința sa noaptea, va da mărturie de credința sa ziua; va da mărturie de credința sa cu cuvîntul, cu viața și cu purtările sale. 2. Fiind împreună-locuitor cu Domnul, va rămîne după duh prietenul și comeseanul Lui: curat cu trupul, curat cu inima, sfințit cu cuvîntul. 3. «*Pentru el, spune Scriptura, lumea este răstignită și el pentru lume*» ³⁸⁶. El ia crucea Mîntuitorului și urmează Domnului ³⁸⁷, pe urmele Lui, ca Dumnezeu, ajuns sfînt între sfinți.

105. 1. Făcînd mențiune, dar, de toate virtuțile, legea cea dumnezeiască îndeamnă pe om mai cu seamă la înfrînare, punînd înfrînarea temelie a virtuților; și ne învață mai dinainte să practicăm înfrînarea, vorbindu-ne de felul cum trebuie să ne purtăm cu animalele. Astfel legea oprește să se mănînce animalele, care prin natura lor sînt grase, de pildă porcii, că de felul lor au multă carne grasă ³⁸⁸. O carne ca aceasta folosesc cei cărora le place să trăiască în desfătări. 2. Se spune că un filozof, făcînd etimologia cuvîntului ὄσ (porc), a arătat că acest cuvînt vine de la cuvîntul ὄσς, pentru că porcul este un animal propriu pentru jertfă (ὄσσις) și pentru junghiere; că nu i s-a dat viață acestui animal pentru altceva decît numai ca să pună carne pe el. 3. Deasemeni legea, pentru a ne înfrîna poftele, a oprit să se mănînce peștii, care sînt fără aripi și fără solzi ³⁸⁹, pentru că aceștia au mai multă carne și grăsime decît ceilalți pești. **106. 1.** După părerea mea, din lege s-a inspirat cel care a întemeiat ceremoniile religioase; acela nu numai că a oprit să fie atinse unele animale, dar a interzis să fie mîncate unele părți din animalele jertfite, pentru pricini pe care numai cei inițiați le știu.

2. Dacă trebuie să ne înfrînăm pîntecele și cele de sub pîntece, atunci este lămurit că am primit dintru început de la Domnul, prin lege porunca de a ne tăia pofta ³⁹⁰. Și am face acest lucru în chip desăvîrșit, dacă am osîndi fără fățarie tot ceea ce aprinde pofta, adică plăcerea. 3. Unii spun că plăcerea este o mișcare dulce și plăcută însoțită de simțire. 4. După cum se spune, Menelau a fost sclavul plăcerii; după cucerirea Troiei, Menelau s-a pornit s-o omoare pe Elena, pentru că ea fusese pricina unor atît de mari nenorociri; dar n-a avut tăria s-o facă, fiind biruit de frumusețea ei, care i-a adus aminte de plăcerile de care

385. *Iona* 3, 2—4.

386. *Gal.* 6, 14.

387. *Lc.* 9, 23.

388. *Lev.* 11, 7; *Deut.* 14, 8.

389. *Lev.* 11, 9—12; *Deut.* 14, 9—10.

390. *Ieș.* 20, 17; *Deut.* 5, 21.

se bucurase. **107. 1.** De aceea poeții tragici, bălîndu-și joc de el, îl insultau, strigîndu-i :

«Tu, îndată ce i-ai văzut sînul, ai aruncat sabia ;
I-ai primit sărutarea, lingușind această cățea trădătoare» ³⁹¹.

Și iarăși :

«Oare în fața frumuseții ei, sabia a rămas mută ?» ³⁹².

2. Eu, însă, laud pe Antistene, care a spus : «Aș trage cu săgeata în Afrodita, dacă aș prinde-o, pentru că a stricat pe multe din femeile noastre cinstite și curate» ³⁹³. **3.** Antistene numește dragostea trupească viciu al firii omenești ; iar nenorociții care sînt biruiți de dragostea trupească numesc zeiță boala aceasta. Prin cele spuse, filozoful arată că proștii sînt biruiți, pentru că nu știu ce-i plăcerea ; nici n-ar trebui să se apropie de ea, chiar dacă o numesc zeiță, adică chiar dacă nevoia nașterii de copii este dată de la Dumnezeu. **4.** Și Xenofon ³⁹⁴ numește fără ocol plăcerea viciu, spunînd : «O, nenorocitul ! Care este binele pe care îl cunoști sau care este frumosul spre care te străduiești ? Nu aștepti să ți se deștepte pofta de cele ce-ți plac și mănînci înainte de a ți se face foame și bei înainte de a-ți fi sete ; iar ca să mănînci cu plăcere, îți trebuie bucătari ; 5. ca să bei cu plăcere, prepari vinuri de mare preț ; vara, alergi și cauți zăpada ; iar ca să dormi cu plăcere îți pregătești nu numai paturi moi, dar îți faci și trepte la paturi» ³⁹⁵. **108. 1.** De aceea, după cum spune Ariston ³⁹⁶, «pentru această liră cu patru coarde : plăcerea, supărarea, teama și pofta, e nevoie de mult exercițiu și de multă luptă,

Căci acestea, da, acestea pătrund pînă în adîncul măruntaielor
Și turbură inimile oamenilor» ³⁹⁷.

2. Da, «chiar oamenilor care se socot serioși, spune Platon, plăcerea le face inima ca ceara» ³⁹⁸ ; că «fiecare plăcere și fiecare supărare țintuiește sufletul de trup» ³⁹⁹, sufletul omului care nu se desparte de patimi și nu-i răstignit față de patimi ⁴⁰⁰. **3.** Domnul spune : «Cel care și-a pierdut sufletul său, acela și-l va mîntui» ⁴⁰¹, fie dîndu-și cu curaj sufletul său

391. Euripide, *Andromaca*, 629—630.

392. Euripide, *Oreste*, 1287.

393. Antistene, *Fragm.* 35, Mullach, *FPG*, II, 280.

394. Xenofon, nota 631 din C.

395. Xenofon, *Memorii*, II, 1, 30.

396. Ariston, filozof stoic (sec. III î.e.n.). După el binele constă în virtute, iar din filozofie numai partea morală merită să fie studiată.

397. Ariston, *Fragm.* 370 ; Arnim, *Stoic. vet. fragm.* I, 85.

398. Platon, *Legile*, I, 633 D.

399. Platon, *Fedon*, 83 D.

400. *Gal.* 5, 24.

401. *Mt.* 10, 39 ; *Mc.* 8, 35.

pentru Mîntuitorul, așa cum a făcut El pentru noi, fie desprinzîndu-l de legăturile cu viața obișnuită. 4. Dacă vrei să-ți desprinzi, să-ți depărtezi și să-ți desparți — că acest lucru înseamnă cruce — sufletul de desfătarea și plăcerea din această viață, atunci îl vei avea găsit și odihnit în nădejdea pe care o aștepți. 109. 1. «Poate fi aceasta o meditație cu privire la moarte»⁴⁰², dacă voim să ne mulțumim numai cu dorințele care sînt pe măsura firii, fără să depășim cu nimic cele potrivite firii pentru a dori mai mult sau a dori ceva împotriva firii, din care se naște păcatul. 2. «Trebuie să ne îmbrăcăm cu toată armura lui Dumnezeu, ca să putem sta împotriva uneltirilor diavolului»⁴⁰³, pentru că «armele luptei noastre nu sînt trupești, ci puternice cu ajutorul lui Dumnezeu, spre dărîmarea întăriturilor, surpînd gîndurile și toată înălțimea care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu și robind tot gîndul spre ascultarea lui Hristos»⁴⁰⁴, spune dumnezeiescul apostol. 3. Omul, care știe ce-i trebuie, se va folosi fără să cadă mut de admirație și fără să se turbure în fața lucrurilor din care se nasc patimile, de pildă bogăția și sărăcia, slava și lipsa de slavă, sănătatea și boala, viața și moartea, durerea și plăcerea. 4. Ca să ne folosim fără deosebire de lucrurile indifferente, avem nevoie de o mare superioritate morală, pentru că mai înainte am avut de suferit și din pricina unei mari slăbiciuni și din pricina stricăciunii noastre anterioare, datorită unei rele educații și unei creșteri însoțită de lipsa de învățătură. 110. 1. Cuvîntul simplu al filozofiei noastre spune că toate patimile sînt amprente în sufletul nostru moale și slab, sînt ca o pecete a puterilor celor spirituale, împotriva cărora ne este lupta noastră⁴⁰⁵. 2. Socot că puterile răufăcătoare au sarcina de a încerca să pună în fiecare om ceva din propria lor stare pentru a birui și a și-i face ai săi, pe cei care nu vor să mai știe de ei. 3. E firesc, apoi, ca în această luptă unii oameni să fie învinși; dar toți cei care duc lupta cu multă tărie și se războiesc din toate puterile lor merg înainte pînă dobîndesc coroana; iar puterile de care am vorbit mai înainte, pline de sînge și praf, se dau bătute, pline de admirație pentru învingători.

4. Dintre cele care se mișcă, unele se mișcă datorită impulsului și imaginației lor, cum sînt viețuitoarele; altele se mișcă datorită mutării, cum sînt obiectele neînsuflețite. Dar, după cum spun unii, dintre obiectele neînsuflețite, plantele se mută prin creștere, dacă totuși se admite că și plantele sînt neînsuflețite. 111. 1. Pietrele au o stare solidă, plantele aparțin naturii, iar animalele necuvîntătoare aparțin celor

402. Platon, *Fedon*, 81 A.

403. *Ef.* 6, 11.

404. *II Cor.* 10, 4—5.

405. *Ef.* 6, 12.

două funcțiuni de care am vorbit mai înainte : impulsului și imaginației. 2 Puterea rațională, care este proprie sufletului omenesc, nu trebuie să se miște la fel cu animalele necuvântătoare, ci trebuie să facă deosebire între reprezentările imaginației, trebuie să nu se lase purtată de ele.

3. Așadar puterile, de care am vorbit mai înainte, prezintă sufletele ușor de sedus frumuseți, slavă, desfrînări, plăceri și alte închipuiri de felul acestora, la fel cu cei care fac animalele să meargă, punându-le înainte iarbă verde ; apoi, înșelînd cu vicleniile lor pe cei care nu pot deosebi plăcerea adevărată de plăcerea falsă, nici frumusețea trecătoare și de disprețuit de frumusețea sfîntă, îi fac pe aceștia sclavi. 4. Fiecare din aceste imagini înșelătoare, intrînd neconținut în suflet, imprimă în suflet imaginea înșelăciunii ; iar sufletul, fără să-și dea seama, poartă cu el pretutindeni imaginea pasiunii ; și aceasta și din pricină că am fost înșelați și din pricină că noi ne-am dat consimțămîntul.

112. 1. Adepții lui Basilide obișnuiesc să numească patimile adaosuri ; acestea ar fi, potrivit ființei lor, un fel de duhuri care au fost atîrnate de sufletul rațional în urma unei turburări și confuzii inițiale ; cu acestea s-au unit apoi alte firi de duhuri, false și eterogene, de pildă firile de lup, de maimuță, de leu, de țap. Și adepții lui Basilide spun că însușirile acestor firi stau ca fantome în jurul sufletului și fac să se asemene poftele sufletului cu firea acestor animale. 2. Sufletele poartă, deci, însușirile acestor animale și imită faptele lor ; își însușesc nu numai impulsurile și închipuirile animalelor necuvântătoare, ci imită și mișcările și frumusețea plantelor, pentru că de ele stau atîrnate însușiri ale plantelor. 113. 1. Au încă și însușirea lucrurilor solide, de pildă tăria diamantului ⁴⁰⁶.

2. Dar despre învățătura aceasta vom vorbi mai tîrziu, cînd vom vorbi despre suflet. Acum, însă, trebuie să notez numai atîta, că omul lui Basilide păstrează, după cum spune mitul poetic, chipul calului de lemn ⁴⁰⁷, în trupul căruia stă închisă o întreagă armată de atîtea duhuri diferite. 3. Însuși Isidor, fiul lui Basilide, în lucrarea sa *Despre sufletul crescut alături* ⁴⁰⁸, deși este de acord cu această învățătură, scrie textual învinuindu-se oarecum : 4. «De cauți să convingi pe cineva că sufletul nu este unul și simplu, ci că patimile oamenilor răi se nasc prin silnicia adaosurilor la suflet, oamenii răi vor avea o scuză la îndemîna lor și vor spune : Am fost silit, am fost forțat, am lucrat fără voia mea, n-am voit să fac asta, cînd de fapt ei sînt autorii dorințelor lor crimi-

406. A. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 222—225.

407. Aluzie la calul troian.

408. Sau : *Despre al doilea suflet*.

nale, pentru că n-au luptat împotriva silniciilor făcute lor de acele adaosuri. **114. 1.** Trebuie, însă, — continuă Isidor — ca noi, ajunși mai buni prin ceea ce este rațional în noi, să ne arătăm biruitori față de creatura inferioară din noi» ⁴⁰⁹. **2.** Isidor presupune că în noi sînt două suflete, ca și pitagorienii, despre care vom vorbi mai pe urmă. **3.** Dar și Valentin, într-o scrisoare adresată unora, scrie aceste cuvinte despre adaosuri: «Este unul singur bun, a cărui îndrăznire este arătarea Fiului și numai prin El poate ajunge inima curată, cînd orice duh rău este alungat din inimă. **4.** Multele duhuri care locuiesc în inimă nu-i îngăduie să se curățească și fiecare din aceste duhuri își împlinește propriile sale lucrări, murdărind-o adesea prin poftă necuviincioasă. **5.** Și mie mi se pare că se petrece cu inima ceea ce se întîmplă cu un han: hanul, într-adevăr, este cu găuri, este săpat și de multe ori plin de gunoaie, pentru că oamenii, care se adăpostesc în el, se poartă cu nerușinare și n-au nici o grijă de locul în care se găsesc. **6.** Tot așa este și inima atîta vreme cît nu are parte de o purtare de grijă; este necurată, este locuința multor demoni; dar cînd o cercetează Tatăl, singurul bun, se sfințește și se umple de lumină; și astfel cel care are o inimă ca aceasta este fericit că va vedea pe Dumnezeu» ⁴¹⁰.

115. 1. Dar să ni se spună nouă care este pricina că un suflet ca acesta n-a avut parte de la început de purtarea de grijă? Sau nu a fost vrednic — Cum? Purtarea de grijă se apropie de suflet ca o urmare a pocăinței? — sau sufletul s-a mîntuit datorită naturii sale, așa cum o vrea Valentin; în acest caz este absolut necesar ca sufletul să fi avut parte de purtarea de grijă chiar de la început, din pricina înrudirii sale cu Dumnezeu și să nu fi lăsat să intre în inimă nici un duh necurat, afară numai dacă n-a fost silit și nu s-a arătat slab. **2.** Dar dacă Valentin este de acord că sufletul a ales binele în urma pocăinței, atunci el, fără voia lui, va spune ceea ce învață adevărul nostru, anume că mîntuirea nu este o consecință a naturii sufletului, ci consecința unei schimbări venite de pe urma ascultării. **3.** După cum aburii, care ies din pămînt și din apele stătătoare, se prefac în negură și în mase compacte de nori, tot așa și duhurile poftelor trupesti bagă în suflet o dispoziție morală rea, răspîndind în fața sufletului idolii plăcerii. **116. 1.** Lumina minții se întunecă; sufletul atrage duhurile poftelor și îngrașă masele compacte de patimi prin acțiunea continuă a plăcerilor. **2.** Aurul cînd este scos din pămînt nu este aur curat, ci trebuie topit ca să se aleagă aurul; după această operație, ajunge curat și se numește aur, curățit de pămînt. «Cereți și vi se va da» ⁴¹¹, spune Domnul celor care pot, cu pro-

409. A. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 213 ș.u.

410. *Ibidem*, 295 ș.u.

411. Mt. 7, 7; Lc. 11, 9.

prile lor puteri, să aleagă ceea ce este mai bun. 3. N-am nevoie de mai multe cuvinte ca să arăt cum intră în sufletul păcătosului duhurile cele necurate și lucrările diavolului; îmi este de ajuns să-l aduc ca martor pe apostolul Barnaba — unul din cei șaptezeci și împreună-lucrător cu Pavel — care spune cuvînt cu cuvînt acestea: 4. «Înainte de a fi crezut noi în Dumnezeu, locuința inimii noastre era stricată și slabă, ca un templu zidit într-adevăr de mînă; era plină de idololatrie, era casă a demonilor, pentru că se făceau în ea toate cele cîte erau împotriva lui Dumnezeu» ⁴¹². 117. 1. Barnaba spune că păcătoșii săvîrșesc lucrările pe care le fac demonii, dar nu spune că în sufletul necredinciosului locuiesc înseși duhurile demoniace. 2. De aceea și adaugă: «Luați aminte ca templul lui Dumnezeu să fie zidit cu slavă. Cum? Ascultați! Cînd am luat iertare păcatelor și am nădăjduit în numele Domnului, ne-am înnoit, fiind zidiți iarăși dintru început» ⁴¹³. 3. Nu demonii sînt alungați de noi, ci ne sînt iertate, spune Barnaba, păcatele, pe care le săvîrșeam asemenea aceloră înainte de a crede. 4. Și pe bună dreptate spune cele ce urmează: «De aceea în locuința inimii noastre locuiește cu adevărat Dumnezeu în noi. Cum? Prin cuvîntul credinței Lui, prin chemarea făgăduinței Lui, prin înțelepciunea îndreptărilor și prin poruncile învățaturii» ⁴¹⁴. 5. Știu că am întîlnit o erezie, al cărei șef spunea să lupți împotriva plăcerii folosindu-te de plăcere; printr-o luptă fățarnică a trecut de partea plăcerii acest destoinic gnostic — pentru că spunea că și el este gnostic! — 6. Că spunea: «Nu-i mare lucru să te abții de la plăcere, cînd n-ai încercat plăcerea; mare lucru este, însă, să faci uz de plăcere și să nu fii biruit de ea!» De aceea se exercita prin plăcere împotriva plăcerii. 118. 1. Fără să-și dea seama se amăgea pe sine însuși ticălosul prin o tehnică producătoare de plăcere. 2. Această părere o avea și Aristip din Cirena ⁴¹⁵, sofistul care se lăuda că posedă adevărul. Ținut de rău că are legături dese cu o curtezană din Corint, Aristip spunea: «Eu o am pe Lais, dar ea nu mă stăpînește» ⁴¹⁶. 3. Niște oameni ca aceștia sînt și cei care spun că sînt adepții lui Nicolae ⁴¹⁷; aceștia ⁴¹⁸ pomenesc de un cuvînt al acestui bărbat, pe care îl răstălmăcesc: «Trebuie să facem abuz de trup». 4. Dar acel vrednic bărbat, prin cuvintele acelea, a arătat că trebuie să ne tăiem plăcerile și poftetele și prin o asceză ca aceasta să veștejim impulsurile și

412. Barnaba, *Epistola* XVI, 7, *op. cit.*, p. 134.

413. *Ibidem*, XVI, 8, p. 134.

414. *Ibidem*, XVI, 8—9, p. 134.

415. Aristip din Cirena, nota 245 din P II.

416. Diogene Laertiu, II, 75.

417. Nicolae, unul din cei șapte diaconi.

418. E vorba de ereticii nicolaïți, care se dădeau ucenici ai lui Nicolae, unul din cei șapte diaconi (*Fapte*, 6, 5).

ataturile trupului. 5. Dar ei, care se dedau plăcerilor ca ȧpii, aduc oarecum ocară trupului, viețuind în desfrînări ; nu-și dau seama că trupul se sbîrcește, că este trecător prin fire și că sufletul lor se afundă în mormînta păcatului, pentru că ascultă de o învățatură pe care le-o dă însăși plăcerea, nu bărbatul apostolic. 6. În ce se deosebesc aceștia de Sardanapal ? ⁴¹⁹. Viața acestuia o arată epigrama :

«Pe acelea le am, cîte am mîncat, cît am chefuit, cîte le-am simțit
În chip plăcut în dragoste. Cele multe și cele fericite, toate s-au dus !
Și acum sînt cenușă, eu care am împărătit peste marea Ninive !» ⁴²⁰.

7. În general vorbind, simțirea plăcerii nu-i ceva necesar ; este consecința unor nevoi firești : foamea, setea, frigul, căsătoria. 119. 1. Dacă ar fi cu puțință să n-ai nici o plăcere cînd bei sau cînd mănînci sau cînd faci copii, atunci s-ar putea dovedi că plăcerea nu e de trebuință. 2. Că plăcerea nu-i nici activitate, nici dispoziție și nici o parte din noi înșine, ci a intrat în viața noastră ca să ne facă un serviciu, așa cum se spune că ne este de folos sarea pentru digestia mîncării. 3. Dar dacă plăcerea nu ni se supune și pune mîna pe cîrma minții, atunci dă naștere mai întîi poftei, care este un elan, o dorință irațională spre un lucru care produce plăcere. Acesta l-a făcut și pe Epicur să spună că plăcerea este ținta filozofului. 4. Epicur spune că este ceva dumnezeiesc «starea echilibrată a trupului și nădejdea tare cu privire la aceasta» ⁴²¹. 5. Este oare altceva desfătarea decît o lăcomie la mîncare ce urmărește satisfacerea plăcerii, este oare altceva decît o dorință excesivă a celor care sînt dedați plăcerilor de a avea cît mai mult ? 6. Foarte nimerit scrie Diogene ⁴²² în una din tragediile sale :

«Cei care cu plăceri și-au umplut inima
De desfătări neomenesti și rele,
Nu vor deloc să muncească» ⁴²³

și toate cîte le-a spus Diogene spre rușinarea iubitorilor de plăceri, așa precum și merită.

120. 1. Mi se pare că asta e pricina că legea cea dumnezeiască a atîrnat în chip necesar deasupra capetelor noastre frica, pentru ca filozoful, prin temere de Dumnezeu și luare aminte, să dobîndească liniștea sufletească și s-o păstreze, rămînînd în toate împrejurările vieții desăvîrșit și fără de păcat. 2. Că nu putem avea pace și libertate altfel

⁴¹⁹. Sardanapal, nota 174 din P III.

⁴²⁰. Epigrama este atribuită de unii poetului Choerilos din Iasos, care a însoțit pe Alexandru cel Mare, de alții poetului epic Choerilos din Samos, contemporan cu Herodot.

⁴²¹. Epicur, *Fragm.* 68, Usener.

⁴²². Diogene din Sinope, filozof grec (413—323 î.e.n.), cel mai celebru discipol al lui Antistene, întemeietorul școlii cinice.

⁴²³. Diogene din Sinope, *Fragm. inc.* 1. TGF, 808 ș.u.

decît printr-o luptă neîncetată și neostoită împotriva patimilor noastre. 3. Patimile, adversari puternici, adversari olimpici, sînt mai cumplite, ca să spun așa, decît viespile; și mai cu seamă plăcerea cu vrăjile ei ademenitoare ne atacă și ne mușcă, nu numai ziua, ci și noaptea, și chiar și în vis. 4. Cum mai pot avea grecii dreptate cînd atacă legea, de vreme ce ei înșiși învață că frica robește dreptatea? 5. Socrate poruncește să te ferești de cele care te fac să mănînci cînd nu ți-e foame, să bei, cînd nu ți-e sete, să te ferești de privirile și sărutările băieților frumoși, care sînt în stare să-ți bage în suflet o otravă mai cumplită decît otrava scorpionilor și a păianjenilor. 121. 1. Antistene spune că vrea să fie mai degrabă nebun decît să fie înlănțuit de plăceri; iar Crate din Teba⁴²⁴ zice:

«Stăpînește-ți plăcerile, împodobește-te cu caracterul sufletului tău!
Să nu robești nici aurului, nici dragostei mistuită de dorințe,
Nici chiar criminalelor plăceri, care o însoțesc!».

Și la sfîrșit adaugă:

«Cei care-s nerobiți și nezdrobiți de josnica plăcere
Iubesc libertatea și împărăția cea nemuritoare»⁴²⁵.

2. Același poet scrie deschis, în alte versuri, că foamea este cataplasma pentru pornirile nestăpînite spre plăcerile dragostei, iar dacă nu, lațul⁴²⁶. 3. Poeții comici dau mărturie de învățătura lui Zenon Stoicul, deși își bat joc de el, spunînd așa:

«Filozofie nouă filozofează el;
Învăță să flămînzești și are ucenici;
O singură pîine, ca mîncare o smochină uscată și ca băutură apa»⁴²⁷.

122. 1. Toți aceștia nu se rușinează să mărturisescă deschis folosul ce ni-l dă temerea de Dumnezeu. Înțelepciunea cea adevărată și rațională, însă, nu-și pune încrederea în simple cuvinte și oracole, ci în veșmintele cele nevulnerabile și în mijloacele de apărare cele eficace, adică în poruncile dumnezeiești; și înțelepciunea, unită cu exercițiul și asceza, cugetă la temerea lui Dumnezeu și primește putere dumnezeiască în această parte a ei, fiind inspirată de Cuvînt. 2. Așa se spune și de scutul lui Zeus, cel cîntat de poet:

«Și-ncercuită de Spaimă, de jur împrejur, ca de-un șarpe,
Vrajba-i pe dînsa și Sila și Goana cea mult fîroasă,
Capul Gorgonei, dihania înfricoșată, la mijloc,
Mărmuritor de cumplită și groaznică iasm-a lui Zeus»⁴²⁸.

424. Crate din Teba, nota 35, din B.

425. Crate din Teba, *Fragm.* 5, Diels, *PPF*, 218.

426. Același, *Fragm.* 14; Diels 14; Diehl

427. Filemon, *Fragm.* 85; *CAF*, II, 502.

428. Homer, *Ilada*, V, 739 - 742 (traducerea George Murnu).

123. 1. Dar celor care pot privi drept căile de mîntuire nu ştiu ce li s-ar părea mai drag decît sfinţenia legii şi temerea de Dumnezeu, care este fiica legii. **2.** Se spune că legea cîntă cu tonuri prea înalte — cum face, dealtfel, şi Domnul cu unii oameni, pentru ca nu cumva unii din cei ce îl urmează să cînte distonant şi discordant —; ei bine, eu înţeleg cuvintele acestea ale legii aşa: nu că legea cîntă cu tonuri prea înalte, ci că legea cîntă cu tonuri prea înalte pentru cei care nu voiesc să ia jugul cel dumnezeiesc⁴²⁹; pentru aceştia e prea înalt tonul cîntării; că pentru cei fără tărie şi slabi, chiar tonul potrivit pare prea înalt, iar pentru cei nedrepti, chiar o poruncă simplă pare prea severă. **3.** Iar oamenii care sînt indulgenţi cu alţii din pricina dragostei lor de păcat, socotesc adevărul cruzime, austeritatea mutilare, iar pe omul care nu păcătuieşte împreună cu ei şi nici nu se lasă tîrît de ei, îl socotesc lipsit de milă. **124. 1.** Bine scrie tragedia despre Hades:

«Îţi voi spune iute spre care dumnezeu vei merge;
Spre cel care nu ştie nici de milă, nici de îngăduinţă,
Spre cel căruia îi place doar numai dreptatea»⁴³⁰.

2. Dacă nu sîntem încă în stare să facem cele poruncite de lege, atunci să ne uităm la aceea că în lege sînt puse pentru noi exemple, cu ajutorul cărora putem hrăni şi putem face să ne crească dragostea de libertate. Putem folosi aceste exemple cît putem mai bine; pe unele ca să ne îndemne, pe altele ca să le imităm, iar pe altele ca să le evităm. **3.** Că nici drepţii din vechime, care au trăit după lege, n-au fost făcuţi nici «din stejar bătrîn şi nici din piatră»⁴³¹. Aceia, pentru că au voit să filozofeze cu inimă curată, s-au afierosit lui Dumnezeu şi aceasta «li s-a socotit lor spre credinţă»⁴³².

125. 1. Bine spune Zenon despre indieni! Spunea că ar voi mai bine să vadă un indian care se lasă ars de viu încetul cu încetul, decît să audă toate demonstraţiile despre suferinţă⁴³³. **2.** Noi, însă, avem în fiecare zi izvoarele îmbelşugate de mucenici, pe care îi putem contempla cu ochii noştri cum sînt arşi de viu încetul cu încetul, cum sînt traşi în țeapă, cum sînt decapitaţi. **3.** Pe toţi aceştia frica de lege, conducîndu-i la Hristos, i-a deprins să-şi arate temerea de Dumnezeu şi prin sîngele lor. **4.** «Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor şi în mijloc de dumnezei va judeca»⁴³⁴. Cine sînt aceştia? Cei care sînt mai presus de plăcere, cei care biruiesc patimile, cei care ştiu orice lucru

429. Mt. 11, 29.

430. Sofocle, *Fragm. inc.* 703.

431. Homer, *Odiseea*, XIX, 163.

432. *Fac.* 15, 6; *Rom.* 4, 3. 9.

433. Zenon din Citium, *Fragm.* 241, Arnim.

434. *Ps.* 81, 1.

pe care îl fac, gnosticii cei mai mari decît lumea. 5. Și iarăși : «*Eu am zis : dumnezei sînteți și fii ai Celui prea înalt toți*» ⁴³⁵. Cui spune Domnul aceste cuvinte? Celor care au părăsit, atît cît le-a fost cu putință, tot ce este omenesc. 6. Și apostolul spune : «*Voi nu mai sînteți în trup, ci în duh*» ⁴³⁶ ; și iarăși spune : «*Fiind în trup, nu ne luptăm trupeste*» ⁴³⁷, că «*trupul și sîngele nu pot moșteni împărăția lui Dumnezeu*» ⁴³⁸, «*Iată voi ca niște oameni muriți*» ⁴³⁹, a spus Domnul, ca să ne convingă. 126. 1. Așadar trebuie să ne exercităm a ne feri de tot ceea ce cade sub patimi, fugind ca niște adevărați filozofi de mîncărurile care ne pornesc spre dorințe necurate, spre dezmăț istovitor în pat, spre desfătare și spre patimile pe care le naște desfătarea. Acest lucru pare unora luptă grea ; nouă, însă, deloc. Căci cumpătarea este cel mai mare dar al lui Dumnezeu. 2. «*El Însuși a spus : «Nu te voi lăsa, nici nu te voi părăsi*» ⁴⁴⁰ ; îl judecă pe acesta vrednic, datorită alegerii adevărate pe care a făcut-o. 3. Astfel, deci, dacă încercăm să ne apropiem cu temere de Dumnezeu ne va primi «*jugul cel bun*» ⁴⁴¹ al Domnului, unicul conducător, Care, «*din credință în credință*» ⁴⁴² ne va face să înaintăm cu spor duhovnicesc spre mîntuire, ca să culegem fructul cuvenit al fericirii. 4. Așa precum spune Hipocrate din Cos ⁴⁴³ «*neoboseala la lucru și nesățurarea la mîncare este un exercițiu sănătos*» ⁴⁴⁴ nu numai pentru trup, ci și pentru suflet.

CAPITOLUL XXI

127. 1. Epicur punînd fericirea în a nu-ți fi foame, în a nu-ți fi sete și în a nu-ți fi frig, a dat drumul cuvîntului că el este egal cu Dumnezeu, spunînd cu nelegiuire că în acestea se poate lua la luptă cu Zeus-tatăl, ca și cum ar fi avut de dat cununa fericirii porcilor care mănîncă excremente și nu oamenilor înzestrați cu rațiune, filozofilor ⁴⁴⁵. Cirenienii ⁴⁴⁶ și Epicur fac din plăcere principiul filozofiei. 2. Aceștia spun deschis că scopul omului este un trai plăcut și că numai plăcerea este binele desăvîrșit. Epicur mai susține că plăcerea constă

435. Ps. 81, 6.

436. Rom. 8, 9.

437. II Cor. 10, 3.

438. I Cor. 15, 50.

439. Ps. 81, 7.

440. Evr. 13, 5 ; Deut. 31, 6. 8.

441. Mt. 11, 30.

442. Rom. 1, 17.

443. Hipocrate din Cos, cel mai mare medic al antichității (c. 460—375 î. e. n.). Etica medicală a lui Hipocrate este la originea jurămîntului pe care îl depun medicii, jurămîntul lui Hipocrate.

444. Hipocrate, *Epidemiile*, VI, 4, 18.

445. Epicur, *Fragm.* 602, Usener.

446. Cirenienii sînt discipolii lui Aristip, întemeietorul școlii din Cirena.

în lipsa durerii; spune, apoi, că trebuie ales mai întâi ceea ce ne atrage și că plăcerea constă în mișcare ⁴⁴⁷. 3. Dinomah ⁴⁴⁸ și Califon spun că scopul omului este de a face tot ce depinde de el pentru a ajunge la plăcere și a o dobândi; iar Ieronim Peripateticianul spune că scopul omului este o viață fără turburări și că numai fericirea este supremul bine. La fel și Diodor, care aparține aceleiași școli filozofice, definește scopul omului o viață fără turburări, o viață bună. 128. 1. Deci Epicur și cirenienii spun că cel dintâi bine propriu omului este plăcerea; mai spun că de dragul plăcerii a venit virtutea și virtutea a născut plăcerea ⁴⁴⁹. 2. După discipolii lui Califon virtutea a venit datorită plăcerii; dar cu vremea, mai târziu, văzându-și frumusețea ei, a făcut să fie egală cu aceea care i-a dat naștere, adică cu plăcerea.

3. Discipolii lui Aristotel spun că scopul omului este să viețuiască după virtute; dar a adăugat că nici un om virtuos nu dobândește nici fericirea și nici nu atinge scopul vieții, pentru că omul înțelept este chinuit în viață și vin peste el întâmplări nedorite; și de aceea cu bucurie voiește să plece din viață, pentru că nu este nici fericit, nici mulțumit. 4. Virtutea are nevoie de oarecare timp, nu se dobândește într-o singură zi; virtutea se realizează în omul ajuns la maturitate, pentru că după cum se spune, un copil nu este niciodată fericit. Timpul desăvârșit pentru realizarea virtuții nu este decât viața în întregime a unui om ⁴⁵⁰. 5. Fericirea, așadar, este alcătuită din trei feluri de bunuri ⁴⁵¹. Nici săracul, nici omul fără slavă, nici omul bolnav, nici sluga, după ei... ⁴⁵².

129. 1. Și iarăși: Zenon Stoicul socotește că scopul omului este de a trăi după virtute ⁴⁵³, iar Cleante pune scopul omului în a trăi potrivit naturii ⁴⁵⁴. După Diogene ⁴⁵⁵ scopul omului este de a trăi potrivit rațiunii, ceea ce înseamnă ca omul să aleagă viețuirea care este în acord cu natura ⁴⁵⁶. 2. Antipatru ⁴⁵⁷, discipolul lui Diogene ⁴⁵⁸, socotește că scopul omului este de a alege continuu și constant cele ce sînt

447. Epicur, *Fragm.* 450, 406, Usener.

448. Dinomah, filozof, nu se știe timpul în care a trăit, dar este menționat totdeauna împreună cu Califon, care era mai vechi decât Diodor din Tir (sec. II î. e. n.), nu mai tânăr, însă, decât Carneade (c. 219—c. 126 î. e. n.).

449. Epicur, *Fragm.* 509, Usener.

450. Aristotel, *Etica Magn.*, I, 4, 1184 b, 35 ș.u.; *Etica Nicom.* I, 10, 1100 a, 2 ș.u.; VII, 14, 1153 b, 17 ș.u.; I, 6, 1098 a, 18 ș.u.

451. Bunurile din afară, bunurile trupului și bunurile sufletului.

452. Lacună, completată de O. Stählin astfel: «nu pot fi numiți fericiți».

453. Zenon, *Fragm.* 180, Arnim.

454. Cleante, *Fragm.* 552, Arnim.

455. Diogene din Seleucia («Babiloneanul»), filozof stoic (sec. II î. e. n.).

456. Diogene din Seleucia, *Fragm.* 46, Arnim.

457. Antipatru din Tars, filozof stoic (sec. II î. e. n.).

458. Diogene din Seleucia.

potrivit naturii și de a respinge cele care sînt împotriva naturii ⁴⁵⁹. 3. Arhedem ⁴⁶⁰, la rîndul său, explică așa scopul omului: să trăiască alegînd pe cele mai mari și mai importante fapte care sînt conforme cu natura, nefiind în stare să le depășească ⁴⁶¹. 4. În afară de acești filozofi, încă și Panetie ⁴⁶² definește scopul omului așa: a vieții potrivit imboldurilor pe care ni le dă natura ⁴⁶³. Pe lîngă toți acești filozofi și Posidonie ⁴⁶⁴ spune că scopul omului este de a contempla realitatea universului, ordinea din univers și de a colabora cu natura, fără să te lași deloc condus de partea irațională a sufletului ⁴⁶⁵. 5. Unii dintre filozofii stoici mai noi au afirmat că scopul omului este de a trăi în conformitate cu constituția omului. 6. Pentru ce să-ți mai vorbesc și de Ariston? După el scopul omului este de a fi indiferent; dar lasă acest «indiferent» cu totul indiferent ⁴⁶⁶. 7. Să-l mai prezint oare și pe Heril? ⁴⁶⁷ Heril pune scopul omului în a trăi conform cu știința ⁴⁶⁸. 8. Unii socot că filozofii mai noi din Academie spun că scopul omului este de a avea rezervă față de creațiile imaginației. 9. Licon ⁴⁶⁹ Peripateticianul a spus că bucuria cea adevărată a sufletului este scopul omului ⁴⁷⁰, după cum după Licisc ⁴⁷¹ scop al omului este bucuria pe care ne-o produc lucrurile frumoase ⁴⁷². 10. În sfîrșit Critolau, și el peripatetician, spunea că scopul omului este desăvîrșirea pe care o dobîndește omul prin o viațuire care se scurge frumos potrivit naturii, arătînd că tripla desăvîrșire este alcătuită din cele trei feluri de bunuri ⁴⁷³.

130. 1. Așadar, mulțumindu-ne cu acești filozofi, ar trebui să ne oprim; totuși trebuie să căutăm, atît cît este cu putință, să prezentăm și învățăturile fizicienilor cu privire la acest subiect. 2. Se spune că Anaxagora Clazomenul pune scopul vieții în contemplație și în libertatea care decurgea din contemplație ⁴⁷⁴, iar Heraclit din Efes în satisfacție ⁴⁷⁵. 3. Heraclide Ponticul istorisește că Pitagora învăța că fericirea constă în știința desăvîrșirii numerelor din suflet ⁴⁷⁶. 4. Dar și

459. Antipatru din Tars, *Fragm.* 58, Arnim.

460. Arhedem din Tars, filozof stoic (sec. II î.e.n.).

461. Arhedem din Tars, *Fragm.* 21, Arnim.

462. Panetie din Rodos, filozof stoic (c. 180—110 î.e.n.).

463. E. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, III, 1, 4, Aufl. 586.

464. Posidonie, filozof stoic (c. 135—51 î.e.n.).

465. E. Zeller, *op. cit.*, 603 ș.u.

466. Ariston, *Fragm.* 360, Arnim.

467. Heril din Calcedon, filozof stoic (sec. IV—III î.e.n.).

468. Heril, *Fragm.* 419, Arnim.

469. Licon din Troas, filozof peripatetician (270/268—226/224 î.e.n.).

470. Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 445 ș.u.

471. Licisc, filozof peripatetician.

472. Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 79, 31.

473. *Stob. Ecl.* II, 7, 3 b, 46, 10—13, Wachsmuth.

474. *Anaxagora*, A 29; Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 13, 10.

475. *Heraclit*, A 21, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., I, 149, 24; *Fragm.* 110, Diels.

476. Heraclide Ponticul, *Fragm.* 13, Voss; Pitagora, *Sent.* 8, Mullach, *FPG*, I, 500.

abderiții învață despre existența unui scop; și într-adevăr Democrit, în lucrarea lui *Despre scop*, spune că scopul omului este bucuria, pe care a numit-o stare bună a sufletului — și Democrit de multe ori adaugă: «Plăcerea și neplăcerea sînt limitele celor folositoare și celor nefolositoare; între aceste limite trebuie pus scopul vieții, atît al tinerilor cît și al bătrînilor»⁴⁷⁷. 5. Hecateu⁴⁷⁸ pune scopul vieții în îndestularea cu ceea ce ai (αὐτάρχεια)⁴⁷⁹, Apolodor din Cizic⁴⁸⁰, în distracția sufletului (ψυχολαγῳγία)⁴⁸¹, iar Nausifane⁴⁸², în neturburarea sufletului (ἀκαταπληξία)⁴⁸³, pe care Democrit, după cum a spus Nausifane, a numit-o curaj neclintit (ἀθαμβία)⁴⁸⁴. 6. Pe lîngă aceștia încă și Diotim⁴⁸⁵ a declarat că scopul vieții constă în ultimul termen al bunătăților, pe care l-a numit stare bună a sufletului⁴⁸⁶. 7. Mai departe Antistene pune scopul vieții în simplitate⁴⁸⁷, iar aniceranienii — numiți așa pentru că sînt urmașii școlii din Cirena — n-au fixat un scop determinat întregii vieți, ci au dat fiecărei acțiuni un scop propriu, anume plăcerea care rezultă din acea acțiune. 8. Acești aniceranieni nu primesc definiția pe care a dat-o Epicur plăcerii, adică: absență a durerii, numind-o stare de om mort; că noi, spun ei, ne bucurăm nu numai de plăceri, ci și de legăturile dintre oameni și de onoruri⁴⁸⁸. 9. Dar Epicur e de părere că orice bucurie a sufletului se naște datorită, mai întîi, unei simțiri în trup⁴⁸⁹. 131. 1. Metrodor⁴⁹⁰, în lucrarea sa: *Fericirea își are cauza sa în noi mai mult decît în lucruri*, spune: «Ce altceva este binele sufletului decît starea echilibrată a trupului și nădejdea tare cu privire la aceasta?»⁴⁹¹.

CAPITOLUL XXII

2. Platon, filozoful, spune că scopul omului este dublu: unul, la care poate participa; acesta este primul și se află în idei; acesta se

477. Democrit, *Fragm.* 4, Diels.

478. Hecateu din Abdera, literat filozof (c. 350—290 î. e. n.).

479. Hecateu din Abdera, *Fragm.* 20; *FHG*, II, A 4, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 240, 20.

480. Apolodor din Cizic, filozof din școala lui Democrit (sec. IV—III î. e. n.).

481. Apolodor din Cizic, A 1; Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 246, 2.

482. Nausifane din Teos, filozof din școala lui Democrit (sec. IV—III î. e. n.).

483. Nausifane din Teos, *Fragm.* 3; Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 250, 16.

484. Democrit, *Fragm.* 188, Diels.

485. Diotim din Andramition, poet epic și epigramist (sec. III î. e. n.).

486. Diotim din Andramition, A 2; Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 250, 24.

487. Antistene, *Fragm.* 59; Mullach, *FPG*, II, 284.

488. Usener, *Epicurea*, 293, 28 ș.u.

489. Epicur, *Fragm.* 451, Usener.

490. Metrodor din Lampsac, filozof ionian (c. 460—390 î. e. n.).

491. Metrodor din Lampsac, *Fragm.* 5, Koerte, 540.

numește și binele; altul este participarea la bine și asemănarea pe care o primește de la bine; binele acesta se găsește în oamenii care-și împropriază virtutea și adevărata filozofie. 3. De aceea și Cleante, în cartea a doua a lucrării sale *Despre plăcere*, spune că Socrate de fiecare dată învață că omul drept și omul fericit sînt unul și același; mai mult, Socrate a blestemat pe cel care, cel dintîi, a despărțit ceea ce este drept de ceea ce este de folos, pentru că acela a făcut o faptă nelegiuită. Da, într-adevăr, sînt nelegiuiți cei care despart ceea ce este de folos de ceea ce este drept potrivit legii ⁴⁹². 4. Însuși Platon spune că fericirea este de a avea în bună stare «demonul» — «demon» este numită partea conducătoare a sufletului nostru —; iar fericirea este bunul cel mai desăvîrșit și cel mai complet ⁴⁹³. 5. Uneori Platon numește fericire viața care e în acord și în armonie cu ea însăși ⁴⁹⁴, iar alteori desăvîrșirea în virtute ⁴⁹⁵; și pune desăvîrșirea în virtute, în știința binelui și în asemănarea cu Dumnezeu, declarînd că asemănarea cu Dumnezeu stă în «a fi drept și curat cu pricepere» ⁴⁹⁶. 6. Oare nu spun unii din ai noștri că omul, îndată după naștere, a primit pe cel «după chip» și că are să primească pe cel «după asemănare» ⁴⁹⁷ după desăvîrșire? 132. 1. Astfel Platon interpretează cuvintele Domnului: «Cel ce se smerește se va înălța» ⁴⁹⁸, cînd învață că omul virtuos are asemănarea cu Dumnezeu unită cu smerenia. 2. În lucrarea *Legile*, Platon spune: «Dumnezeu, Care stăpînește începutul, mijlocul și sfîrșitul tuturor lucrurilor, precum spune și cuvîntul cel vechi, merge drept, pentru că merge potrivit naturii; pe Dumnezeu Îl însoțește totdeauna dreptatea și pedepsește pe cei care se îndepărtează de legea cea dumnezeiască» ⁴⁹⁹. 3. Vezi că și Platon alături de legea dumnezeiască teama? Apoi adaugă: «De această dreptate trebuie să se țină cel ce vrea să fie fericit și ei să-i urmeze smerit și cu bună-cuviință» ⁵⁰⁰. 4. Apoi, după ce a unit la aceste cuvinte cele ce-au urmat și după ce a dat sfaturi înfricoșînd, Platon adaugă: «Care este deci fapta plăcută lui Dumnezeu, fapta care se aseamănă cu Dumnezeu? Una: și anume aceea de care vorbește un vechi cuvînt, cînd cel asemenea este alături de cel asemenea și este prieten cu acela, păstrînd într-adevăr măsura, pentru că cei care nu păstrează măsura nu pot sta alături între ei și

492. Cleante, *Fragm.* 558, Arnim.

493. Platon, *Timeu*, 90 C.

494. Platon, *Lahe*, 188 D.

495. Platon, *Legile*, I, 643 D.

496. Platon, *Tectet*, 176 B.

497. *Fac.* 1, 26.

498. *Lc.* 14, 11; 18, 14; *Mt.* 23, 12.

499. Platon, *Legile*, IV, 715 E.

500. *Ibidem*, 716 A.

nici alături de cei care păstrează măsura. Este, dar, de neapărată trebuință ca cel care vrea să fie iubit de Dumnezeu să caute mai ales să fie atît cît îi este cu putință la fel cu Dumnezeu. **133. 1.** Potrivit acestui principiu, omul cumpătat este prieten cu Dumnezeu, este asemenea Lui, pe cînd omul necumpătat nu-i asemenea lui Dumnezeu și se deosebește de El» ⁵⁰¹. **2.** Platon, spunînd că învățătura aceasta este veche, a lăsat să se înțeleagă că învățătura i-a venit de la lege. **3.** În dialogul *Teetet*, după ce Platon arată că relele «se învîrt în jurul firii muritoare și al acestui loc pămîntean», adaugă : «de aceea și trebuie să încercăm să fugim cît mai repede cu putință de aici acolo ; iar fuga înseamnă asemănarea cu Dumnezeu, atît cît este cu putință ; iar asemănarea cu Dumnezeu înseamnă a fi drept și curat cu pricepere» ⁵⁰². **4.** Speusip, nepotul lui Platon, spune că fericirea este o stare desăvîrșită în cele ce sînt după natură sau o stare a celor bune, stare pe care toți oamenii doresc s-o ajungă ; dar numai oamenii buni reușesc să aibă o viață fără turburări. Dar virtuțile sînt acelea care aduc fericirea ⁵⁰³. **5.** Xenocrate din Calcedon vede fericirea în dobîndirea virtuții proprii și a puterii care este în slujba virtuții. **6.** Apoi, întrebîndu-se unde se realizează fericirea, Xenocrate răspunde : în suflet. Care sînt temeiurile fericirii ? Virtuțile ! Care sînt părțile lor ? Faptele bune, deprinderile, dispozițiile, mișcările și relațiile serioase, apoi relațiile corporale și relațiile din afară, fără de care celelalte nu pot exista ⁵⁰⁴. **7.** Polemon, discipolul lui Xenocrate, după cît se pare, vrea ca fericirea să stea în îndestularea cu toate bunurile sau cel puțin cu cele mai multe și cele mai mari. Totuși susține că fără de virtute nu poate exista fericire și că chiar fără condițiile corporale și condițiile din afară, virtutea este îndestulătoare să aducă fericirea ⁵⁰⁵.

134. 1. Să fie de ajuns atîta despre învățăturile acestor filozofi ! Respingerea spuselor lor va fi făcută la timpul potrivit. Cît ne privește pe noi, nouă ne stă în față să ajungem la sfîrșitul cel fără de sfîrșit, ascultînd de porunci, adică de Dumnezeu, trăind așa cum se cuvine, potrivit poruncilor și cu bună știință, prin cunoașterea voinței lui Dumnezeu. **2.** Scopul nostru este asemănarea cu Cuvîntul cel drept, atît cît ne este cu putință, și restabilirea prin Fiul în înfierea cea desăvîrșită, care slăvește totdeauna pe Tatăl, prin Marele Arhiereu ⁵⁰⁶,

501. *Ibidem*, 716 CD.

502. Platon, *Teetet*, 176 AB.

503. Speusip, *Fragm.* 194 ; Mullach, *FPG*, III, 91.

504. Xenocrate, *Fragm.* 77, Heinze.

505. Mullach, *FPG*, III, 151.

506. *Evr.* 4, 14.

Care ne-a învrednicit să ne numească «fii» ⁵⁰⁷ și «moștenitori» ⁵⁰⁸. 3. Apostolul descrie pe scurt scopul în Epistola către Romani, spunând: «Iar acum, izbăvindu-vă de păcat și făcându-vă robi lui Dumnezeu, aveți roada voastră spre sfințenie, iar scopul, viața veșnică» ⁵⁰⁹. 4. Pentru că apostolul știa că este o dublă nădejde, una pe care o așteptăm, alta pe care o avem, de aceea ne învață că scopul este acum restabilirea nădejdi; că spune el: «răbdarea aduce încercare, iar încercarea nădejde; nădejdea, însă, nu rușinează, pentru că dragostea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre prin Duhul Sfânt cel dat nouă» ⁵¹⁰. Datorită dragostei acesteia este restabilirea în nădejde, pe care, în altă parte, o numește odihnă; iar această odihnă ne este gătită nouă ⁵¹¹. 135. 1. Cuvinte asemănătoare vei găsi și la Iezechiel, care grăiesc așa: «Sufletul care păcătuiește va muri. Și omul care este drept va face judecată și dreptate; în munți nu va mânca pîine și ochii lui nu-i va ridica spre idoli casei lui Israel și pe femeia vecinului său nu o va pîngări și de femeia lui nu se va apropia în timpul necurăției ei» — că Dumnezeu nu vrea ca sămînța omului să fie murdărită — «și pe om nu va asupri, zălogul datornicului îl va da înapoi, jaf nu va jefui, pîinea lui celui flămînd o va da; 2. pe cel gol îl va îmbrăca, argintul lui cu dobîndă nu-l va da și adaos nu va lua; de la nedreptate îl va întoarce mîna lui, judecată dreaptă va face între om și vecinul său; întru îndreptările Mele va umbla și îndreptările Mele va păzi, ca să facă adevărul». 3. «Este drept și cu viață va trăi, zice Adonai Domnul» ⁵¹². Iar Isaia îndeamnă pe credincios să ducă o viață cuviincioasă, iar pe gnostic să se mențină la înălțime; și arătînd că omul și Dumnezeu nu au aceeași virtute, spune acestea: 4. «Căutați-L pe Domnul și cînd îl veți găsi, chemați-L; iar cînd se va apropia de voi, cel necredincios să părăsească căile lui și bărbatul nelegiuit căile lui și să se întoarcă la Domnul, și-l va milui» pînă la: «și cugetele voastre de cugetele Mele» ⁵¹³. 136. 1. Așadar «noi», după cum spune vrednicul apostol, «din credință așteptăm nădejdea dreptății. Că în Hristos nici tălerea împrejur poate ceva, nici netăierea împrejur, ci credința care lucrează prin dragoste» ⁵¹⁴. 2. «Dorim ca fiecare din voi să arate aceeași sîrguință spre adevărarea nădejdi» pînă la: «după rînduiala lui Mel-

507. Evr. 2, 11.

508. Rom. 8, 17.

509. Rom. 6, 22.

510. Rom. 5, 4—5.

511. Evr. 4, 9—11.

512. Iez. 18, 4—9.

513. Is. 55, 6—9.

514. Gal. 5, 5—6.

chisedec, arhieru în veac» ⁵¹⁵. 3. La fel cu Pavel vorbește și Înțelepciunea cea plină de toate virtuțile : «*Iar cel care mă ascultă pe mine va locui în nădejde cu încredere*» ⁵¹⁶. Căci cuvintele: restabilirea nădejdi și nădejde sînt omonime. 4. De aceea Pavel la cuvîntul «*va locui*» a adăugat, cu foarte multă dreptate, cuvintele : «*cu încredere*», spre a arăta că unul ca acesta se odihnește, pentru că a primit nădejdea pe care o nădăjduia; de aceea Înțelepciunea și adaugă: «*Și se va odihni fără frică de orice rău*» ⁵¹⁷. 5. Iar apostolul, în Epistola întâia către Corinteni, spune direct și deschis : «*Fiți imitatorii mei, precum și eu sînt al lui Hristos*» ⁵¹⁸; ca să se împlinească aceasta: dacă voi sînteți imitatorii mei și dacă eu sînt imitatorul lui Hristos, atunci și voi sînteți imitatorii lui Hristos, iar Hristos al lui Dumnezeu. 6. Așadar Pavel pune ca scop al credinței «*asemănarea cu Dumnezeu, care înseamnă a fi drept și curat cu pricepere atît cît este cu putință*» ⁵¹⁹, iar ca scop al omului restabilirea făgăduinței pe temeiul credinței. Din acestea au ieșit izvoarele despre care am vorbit mai înainte ale celor care au dat învățături cu privire la scopul omului și al vieții. Dar destul despre acestea.

CAPITOLUL XXIII

137. 1. Pentru că de plăcere și de poftă aparține căsătoria, trebuie să vorbim și despre ea. Căsătoria este unirea bărbatului cu femeia ; căsătoria primă, după lege, pentru nașterea de copii legitimi. 2. Comicul Menandru spune :

«Îți dau pe fiica mea
Ca să naști copii legitimi» ⁵²⁰.

3. Să cercetăm dacă trebuie să ne căsătorim. Căsătoria face parte din categoria lucrurilor care răspund la întrebarea: cine, cum și pentru ce. Deci : cine trebuie să se căsătorească, cum și în ce scop ? Nu trebuie să se căsătorească oricine, nici în orice timp ; ci este un timp în care trebuie făcută căsătoria ; apoi persoana care trebuie să se căsătorească și vîrsta pînă la care se poate căsători. 4. Bărbatul nu trebuie să se căsătorească cu orice femeie, nici în orice timp, dar nici oricum și la întîmplare ; trebuie văzut cum este bărbatul și cum este femeia ;

515. *Evr.* 6, 11—20.

516. *Prov.* 1, 33.

517. *Prov.* 1, 33.

518. *I Cor.* 11, 1.

519. Platon, *Teetet*, 176 B

520. Menandru, *Fragm.* 720, *CAF*, III, 205.

trebuie știut când s-o ia și să o ia pentru naștere de copii; iar femeia trebuie să fie în totul asemenea cu bărbatul; să-și iubească bărbatul, nu de silă și de nevoie. **138. 1.** De aceea spune Avraam despre femeia sa, pe care a dat-o drept soră: «*Soră îmi este după tată, dar nu după mamă; dar acum îmi este și femeie*»⁵²¹; a arătat că nu trebuie să ne căsătorim cu surorile născute din mamele noastre.

2. Să dăm pe scurt o expunere istorică a ideilor despre căsătorie. Platon orînduiește căsătoria între bunurile din afară; ea asigură nemurirea neamului nostru, ca o permanență transmisă din copii în copii, cum este transmisă facla din alergător în alergător⁵²². **3.** Democrit respinge căsătoria din pricină că aduce cu ea multe neplăceri și distracții, care te îndepărtează de la treburile de neapărată trebuință⁵²³. **4.** Se rînduiește alături de el și Epicur și toți cei care pun binele în plăcere, în liniște neîntreruptă și în lipsa durerii⁵²⁴. **5.** După filozofii stoici căsătoria și nașterea de copii sînt un lucru indiferent⁵²⁵; după filozofii peripateticieni căsătoria este un bine. **6.** Pe scurt, toți aceștia merg cu teoriile lor pînă la limbă, cînd de fapt ei au fost robii plăcerilor, unii folosindu-se de concubine, alții de curtezane, iar cei mai mulți de băieți. Iar acea înțeleaptă tetradă⁵²⁶ onora în grădină, prin fapte, plăcerea cu o curtezană. **139. 1.** Nu vor scăpa de blestemul lui Buzige⁵²⁷ cei care socot că nu le este de folos să facă ei înșiși unele fapte, dar îndeamnă pe alții să le facă sau invers. **2.** Acest lucru l-a arătat pe scurt Scriptura, zicînd: «*Ce urăști tu, nimănui să nu faci*»⁵²⁸. **3.** Filozofii care aprobă căsătoria spun: «*Natură ne-a făcut apți pentru căsătorie*»⁵²⁹, așa cum se vede din alcătuirea trupurilor femeilor și bărbaților; și filozofii aceștia necontenit strigă: «*Creșteți și vă înmulțiți*»⁵³⁰. **4.** Dar chiar dacă lucrurile stau așa, totuși ei ar trebui să socotească o rușine ca omul, care a fost creat de Dumnezeu, să fie mai neînfrînat chiar decît animalele necuvîntătoare, care nu se împreunează cu mai multe femele și la întîmplare, ci cu una singură și de același

521. *Fac.* 20, 12.

522. Platon, *Legile*, VI, 773 E; 776 B; IV, 721 C; *Simpozion*, 207 D; 208 B.

523. *Democrit*, A 170, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 129, 33.

524. Epicur, *Fragm.* 526, Usener.

525. Hrisip, *Fragm. mor.*, 163, Arnim.

526. Este vorba de Epicur și de trei discipoli ai săi, care frecventau pe curtezana Leontion. Cf. Diogene Laerțiu, X, 4.

527. Buzige, după tradiție, cel mai vechi plugar din Atica, inventatorul jugului hollar — de unde și numele (βοῦς + ζυγός — bou + jug) — și al legislației muncii câmpului. Cei care călcau această legislație erau amenințați cu blestemul lui Buzige, erau adică puși la jug.

528. *Tob.* 5, 19.

529. Aristotel, *Politica*, VII, 16.

530. *Fac.* 1, 28.

fel, de pildă porumbeii sălbateci, porumbeii domestici, neamul turturelelor și toate cîte sînt asemenea acestora. 5. Și încă mai spun filozofii aceia că omul fără copii nu este desăvîrșit prin fire, pentru că nu lasă în locul său un moștenitor; desăvîrșit este, însă, omul care a făcut din el unul asemenea; dar, mai bine spus, cînd îl vede și pe fiul său că face același lucru, adică atunci cînd fiul său ajunge în aceeași situație ca și cel ce l-a născut.

140. 1. Omul trebuie să se căsătorească și de dragul patriei și de dragul de a avea copii, care să-l moștenească, și de dragul desăvîrșirii lumii, atît cît îi stă în putință; dealtfel și poeții deplîng căsătoriile care sînt desăvîrșite pe jumătate, căsătoriile fără copii, și fericesc căsătoriile cu mulți lăstari. **2.** Dar mai ales bolile trupesti arată necesitatea căsătoriei. Că purtarea de grijă a femeii și marea ei statornicie mi se pare că depășesc atențiile celorlalte rude și prieteni, cu cît ea se deosebește de ceilalți prin simpatia ei față de bărbat și prin aceea că vrea să stea lîngă el mai mult decît toți. Este, într-adevăr, așa cum spune Scriptura, un «*ajutor*»⁵³¹ necesar.

141. 1. Poetul comic Menandru, deși este pornit să atace căsătoria, totuși recunoaște folosul ei, pentru că celui care i-a spus :

«Nu-mi place căsătoria»,

îi răspunde:

«O înțelegi greșit!» ;

apoi adaugă:

«Vezi în ea numai greutățile și supărările,
Dar ceea ce este bun în ea nu vezi!»⁵³²

și celelalte. **2.** Căsătoria este de ajutor și pentru cei înaintați în vîrstă, pentru că pune lîngă ei o femeie care-i îngrijește și crește copiii născuți din căsătorie, pentru ca aceștia, la rîndul lor, să aibă grijă de părinții lor bătrîni. **3.** După cum spune poetul tragic Sofocle⁵³³ :

«Pentru bărbatul mort copiii sînt
Renumere, ca plutele care țin plasa sus,
Salvînd țesătura de în să nu cadă în adînc»⁵³⁴.

4. Legiuitorii, apoi, nu permit ca oamenii necăsătoriți să ocupe cele mai mari funcții în stat. Legislatorul lacedemonienilor a rînduit pedepse nu numai pentru cel necăsătorit, ci și pentru cel care trăiește

531. *Fac.* 2, 18.

532. Menandru, *Fragm.* 325, 1—4; *CAF*, III, 94.

533. De fapt este vorba de poetul tragic Eshil.

534. Eshil, *Heclozele*, 505—507.

rău în căsătorie, ca și pentru cel care s-a căsătorit prea tîrziu și pentru cel care trăiește singur; 5. iar vrednicul Platon poruncește ca cel necăsătorit să plătească statului hrana unei femei și să dea magistraților cheltuielile cuvenite; că dacă oamenii nu se însoară și nu fac copii, oamenii micșorează, atît cît le stă în putere, numărul oamenilor și prin aceasta pustiesc orașele și lumea⁵³⁵. O astfel de faptă, însă, este un sacrilegiu, pentru că duce la desființarea nașterii, care este dată de Dumnezeu. 142. 1. Este lașitate și slăbiciune să nu te căsătorești și să nu ai copii. 2. Pierderea unui lucru este un rău, posesiunea lui, negreșit un bine. Și aceasta este așa și cu toate celelalte. Se spune că pierderea copiilor este unul din cele mai mari rele, iar dobîndirea de copii un bine. Dacă e așa, atunci și căsătoria e un bine.

3. Fără tată — se spune — nu poate fi nicicînd copil⁵³⁶;

Iar fără mamă, nici zămislirea copilului;

Căsătoria face din bărbat tată, și bărbatul face din femeie mamă»⁵³⁷.

143. 1. Cea mai mare dorință a unei fete, spune Homer, este să aibă «un bărbat și un cămin»; dar nu oricum, ci «în înțelegere» și «cu cinste»⁵³⁸. Pentru ceilalți căsătoria înseamnă unire întemeiată pe plăcerile simțurilor; dar pentru cei care ca niște filozofi gîndesc înseamnă unire pe temeiul rațiunii, care nu le permite femeilor să-și împodobească chipul, ci caracterul, care poruncește bărbaților să nu se folosească de soțiile lor ca de niște amante, pe care le folosesc spre ocara trupurilor, ci să le aibă ca ajutor pentru întreaga viață și să transforme căsătoria într-o conviețuire împodobită cu cea mai frumoasă cumpătare. 2. După socotința mea, mai de preț decît semințele de grîu și de orz, care se aruncă în pămînt la timp potrivit, este sămînța omului, pentru care răsar toate; și chiar semințele acelea plugarii le aruncă cu cap și cumpătare. 3. Trebuie îndepărtat din căsătorie orice gînd și orice faptă murdară și întinată, ca să nu ni se reproșeze că împreunarea animalelor necuvîntătoare este mai conformă cu natura decît unirea dintre bărbat și femeie, mai ales dacă ne gîndim la definiția, acceptată de toți, dată omului și căsătoriei. 144. 1. Unele animale se împreunează în timpul în care le poruncește instinctul; apoi se retrag îndată și lasă pe seama legii, care guvernează natura, să desăvîrșească creația. 2.

535. Platon, *Legile*, VI, 774.

536. Euripide, *Oreste*, 554.

537. Menandru, *Fragm.* 1085; CAF, III, 264.

538. Homer, *Odiseea*, VI, 181 ș.u.

Se scrie în poezii tragici că Polixenia ⁵³⁹ când a fost înjunghiată și era pe moarte a avut mare grijă de ea ca să cadă jos în chip cuviincios,

«Ascunzînd ce trebuia ascuns de privirile bărbaților» ⁵⁴⁰.

Și pentru Polixenia nenorocirea i-a fost căsătorie. 3. Cea mai cumplită robie este să cedezi pasiunilor și să te lași dus de ele, după cum singura libertate este a le stăpîni. 4. Dumnezeiasca Scriptură spune că cei care calcă poruncile sînt vînduți celor de alt neam, adică păcatelor împotriva firii, pînă ce nu se întorc prin pocăință ⁵⁴¹.

145. 1. Trebuie să păstrăm căsătoria curată de întinăciune ca pe o statuie sfîntă. Să ne sculăm din somn cu Domnul, să mergem spre somn cu mulțumire, rugîndu-ne

«Și cînd ne culcăm și cînd vine sfînta lumină» ⁵⁴²,

dînd mărturie Domnului în toată viața noastră; și, avînd în suflet credință în Dumnezeu, să fim cumpătați pînă și cu trupul. 2. Că este lucru plăcut lui Dumnezeu să căluzim cumînțenia noastră de la limbă la fapte și să știm că vorbitul cuvintelor de rușine este cale spre nerușinare; că amîndouă au ca sfîrșit săvîrșirea de fapte rușinoase. 3. Scriptura ne sfătuiește să ne căsătorim, dar nicicînd nu îngăduie să se desfacă unirea căsătoriei: «*Să nu-ți lași femeia, afară de cuvînt de desfrî-nare*» ⁵⁴³. Scriptura socotește adulter recăsătorirea unuia atîta vreme cît trăiește celălalt de care s-a despărțit. 146. 1. Este în afară de orice bănuială femeia care nu se gătește și nu se împodobește mai mult decît se cuvine, femeia care stăruie mult în rugăciuni și cereri către Dumnezeu ⁵⁴⁴, care caută să nu iasă des din casă ⁵⁴⁵, care evită, pe cît poate, să privească pe cei care nu se cuvine și socotește mai folositoare gospodărirea casei decît o pălăvrăgeală nelalocul ei. 2. «*Cel care ia pe femeia lăsată săvîrșește adulter*, spune Domnul; *iar dacă cineva își lasă femeia, o face să facă adulter*» ⁵⁴⁶, adică o silește să facă adulter. 3. Săvîrșește adulter nu numai cel care-și lasă femeia, ci și cel care primește pe cea lăsată, dîndu-i prilej femeii să păcătuiască; că dacă femeia n-ar fi primită, femeia s-ar întoarce la bărbatul ei. 147. 1. Ce spune legea? Pentru a opri înclinarea omului spre patimi, legea po-

539. Polixenia, fiica lui Priam și a Hecubei. Ahile s-a îndrăgostit de ea, dar n-a reușit să o ia în căsătorie, pentru că a fost ucis de Paris. Polixenia disperată s-a ucis pe mormîntul iubitului ei. După o altă versiune, Polixenia a trăit pînă după căderea Troiei, cînd a fost jertfită de Pirus, fiul lui Ahile, pe mormîntul lui Ahile.

540. Euripide, *Hecuba*, 568—570.

541. *Jud.* 2, 14; *Is.* 50, 1; *Bar.* 4, 6.

542. Hesiod, *Munci și zile*, 339.

543. *Mt.* 5, 32; 19, 9; *Mc.* 10, 11; *Lc.* 16, 18.

544. *I Tim.* 5, 5.

545. *I Tim.* 5, 13.

546. *Mt.* 5, 32; 19, 9; *Mc.* 10, 11; *Lc.* 16, 18.

runcește să fie ucisă femeia care a săvârșit adulter și a fost dovedită ⁵⁴⁷; iar dacă este din familie de preoți, legea poruncește să fie dată focului ⁵⁴⁸. Legea poruncește să fie ucis cu pietre bărbatul care a săvârșit adulter; dar nu în același loc și bărbatul și femeia, ca nici moartea să nu le fie comună ⁵⁴⁹. 2. Prin aceste porunci legea nu luptă împotriva Evangheliei, ci este de acord cu ea. Cum să nu fie, când unul este Cel Care a dat-o, Domnul! Femeia desfrînată trăiește în păcat, dar a murit pentru porunci, pe când femeia care s-a pocăit, fiind oarecum re-născută prin schimbarea vieții sale, are renașterea vieții; desfrînată cea veche a murit și a dobîndit iarăși viața aceea care s-a născut prin pocăință. 3. Despre cele spuse dă mărturie Duhul prin Iezechiel, zicînd: «Nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă» ⁵⁵⁰. 4. Astfel cei desfrînați sînt omorîți cu pietre, pentru că, din pricina învîrtoșării inimii lor, au murit față de lege, de care n-au ascultat; iar femeii din familie de preoți i se mărește pedeapsa, pentru că «celui căruia i s-a dat mai mult, i se va cere mai mult» ⁵⁵¹.

Să se pună aici sfîrșit celei de a doua Stromate a noastră din pricina lungimii și mulțimii capitolelor.

547. Lev. 20, 10; Deut. 22, 22.

548. Lev. 21, 9.

549. Deut. 22, 24.

550. Iez. 33, 11.

551. Lc. 12, 48.

STROMATA A III-A A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. Adepții lui Valentin sînt de acord cu căsătoria, pentru că ei coboară perechile de eoni de sus, din emanațiile dumnezeiești. Adepții lui Basilide, însă, spun : «Cînd apostolii au întrebat pe Domnul dacă nu e mai bine ca omul să nu se însoare, Domnul le-a răspuns : *«Nu toți pricep cuvîntul acesta ; că sînt fameni ; unii din naștere, iar alții siliți»*¹. 2. Și adepții lui Basilide interpretează cuvintele acestea așa : «Unii oameni din naștere urăsc femeia ; aceștia, folosindu-se de această constituție naturală a lor, fac bine dacă nu se căsătoresc. 3. Aceștia, spun basilidienii, sînt famenii din naștere. Famenii siliți nu sînt aceia care se exercitează în vederea spectacolelor teatrale, care se înfrînează ca să atragă asupra lor celebritatea, ci aceia care, mutilați din pricina vreunei nenorociri, au ajuns de nevoie fameni. Aceștia, deci, ajung eunuci de nevoie, nu datorită unui temei rațional. 4. Iar cei care se fac pe ei înșiși fameni pentru împărăția lui Dumnezeu, aceia, spun basilidienii, iau temeiul acesta din cele ce văd că se petrec în căsătorii ; se tem adică de greutățile pe care le aduce procurarea celor necesare vieții». 2. 1. Acești eretici spun mai departe : «Apostolul, prin cuvintele : *«Este mai bine să se căsătorească decît să se ardă»*², a vrut să spună : «Să nu-ți bagi sufletul tău în foc, rezistînd zi și noapte și temîndu-te să nu-ți pierzi virtutea înfrînării ; că un suflet care este preocupat să reziste se desparte de nădejde». 2. Isidor, în lucrarea sa *Învățăături morale*, spune textual : «Rezistă femeii care-i pornită pe bătaie, ca să nu te desparți de harul lui Dumnezeu ; și după ce ți-ai risipit focul împreună cu sămînța, roagă-te cu bună conștiință. 3. Dar cînd rugăciunea ta de mulțumire, spune Isidor, se preface în cerere și ceri ca pe viitor să nu

1. Mt. 19, 10—12.

2. I Cor. 7, 9.

săvârșești fapta și să nu greșești, atunci însoară-te. 4. Dar dacă cineva este tînăr sau sărac sau slab și nu vrea să se căsătorească, potrivit unui temei rațional, acela să nu se despartă de fratele ; să spună : «Am intrat în cele sfinte ; nu pot să pățesc nimic». 5. Dacă are vreo bănuială să spună : «Frate, întinde-mi mîna, ca să nu păcătuiesc!» Și vei primi ajutor ; și spiritual și material. Să voiască numai să împlinească binele și va reuși. 3. 1. Uneori spunem numai cu gura : «Nu voim să păcătuim, dar mintea stăruie în a păcătui». Unul ca acesta de frică nu face ceea ce voiește, ca să nu i se socotească lui pedeapsa. 2. Firea omenească are unele trebuințe și necesare și naturale ; altele, însă, sînt numai naturale. Îmbrăcămintea este și necesară și naturală ; dar plăcerile trupești sînt naturale, dar nu sînt necesare»³.

3. Am dat acest text pentru a combate pe adepții lui Basilide, care nu au o viață dreaptă, că socotesc sau că au chiar puterea de a păcătui, pentru că se cred desăvîrșiți, sau că sînt mîntuiți prin fire, deși păcătuiesc acum, pentru că se cred aleși de la zămislirea lor. Dar nici întemeietorii învățăturilor lor nu le îngăduie să facă acestea. 4. Să nu se numească, dar, cu numele lui Hristos și să aducă hulă numelui Lui, viețuind mai desfrînat decît cei mai neînfrînați păgîni, că «*Unii ca aceștia sînt apostoli mincinoși, lucrători vicleni*» pînă la : «*al căror sfîrșit va fi după faptele lor*»⁴. 4. 1. Înfrînarea este, deci, după mărturisirea cea după Dumnezeu, dispreț al trupului. Înfrînarea nu are în vedere numai plăcerile trupești, ci și toate celelalte plăceri, pe care le pofteste sufletul în chip rău și nu se mulțumește cu cele ce-i sînt necesare. 2. Înfrînarea are în vedere și limba și dobîndirea de bunuri materiale și înlăbușirea acestora și pofta. Înfrînarea nu ne învață să fim cumpătați, ci ne dă chiar cumpătarea, pentru că este putere și har dumnezeiesc. 3. Trebuie să arătăm și care este părerea noastră despre căsătorie. Fericim starea de famen și pe cei cărora li s-a dat de Dumnezeu această stare ; dar admirăm monogamia și sfințenia unei singure căsătorii, spunînd că trebuie să avem împreună aceleași simțăminte și «*să purtăm unul altuia sarcinile*»⁵, ca nu cumva cineva părăindu-i-se că stă bine, să cadă⁶. În ce privește căsătoria a doua, apostolul spune : «*Dacă te arzi, căsătorește-te !*»⁷.

3. Pentru 1, 1—3, 2, Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 215 ș.u.

4. *II Cor.* 11, 13—15.

5. *Gal.* 6, 2.

6. *I Cor.* 10, 12.

7. *I Cor.* 7, 9.

CAPITOLUL II

5. 1. Adepții lui Carpocrate⁸ și Epifane⁹ cer ca femeile să fie comune. Această învățătură, însă, este cea mai mare hulă adusă numelui lui Hristos. 2. Acest Epifane, ale cărui scrieri sînt printre noi, a fost fiul lui Carpocrate și al mamei sale numită Alexandria; după tată era alexandrin, iar după mamă cefalenian. A trăit de toți 17 ani; a fost cinstit ca zeu în orașul Same din Cefalenia¹⁰, unde i s-au zidit și i s-au consacrat: un templu din pietre mari, altare, locuri sfinte, un muzeu; cefalenienii, la fiecare lună nouă, se adunau în templu, aduceau jertfe lui Epifane, sărbătoreau ziua îndumnezeirii lui ca zi de naștere, făceau libațiuni, îl celebrau cu ospețe și cîntau imne. 3. A învățat de la tatăl său cultura enciclică și filozofia lui Platon. A fost promotorul gnozei monadice și este întemeietorul ereziei carpocrațienilor. 6. 1. În scrierea sa *Despre dreptate*, Epifane spune: «Dreptatea lui Dumnezeu este o comuniune, care are la bază egalitatea. Cerul se întinde în toate părțile în mod egal și cuprinde în cerc întreg pămîntul; noaptea arată în chip egal toate stelele, iar Dumnezeu a revărsat de sus soarele, pricina zilei și tatăl luminii, în chip egal pe pămînt tuturor celor care pot să vadă; și toți văd soarele în comun, 2. pentru că Dumnezeu nu face deosebire între bogat și sărac, între omul de rînd și conducător, între ignoranți și deștepți, între femei și bărbați, între liberi și robi. Dar nici între cele necuvîntătoare nu face deosebire, ci tuturor vietăților le dă în chip egal, revărsînd în comun de sus și cele bune și cele rele și întărînd dreptatea, ca nimeni să nu poată avea mai mult; asta, pentru ca să nu ia vecinului și ca să aibă și el îndoită lumina, ca și acela. 3. Soarele dă hrană în comun tuturor viețuitoarelor, pentru că dreptatea este dată în chip egal tuturor; în această privință boii sînt la fel cu vacile, porcii cu scroafele, berbecii cu oile și toate celelalte. 4. Dreptatea arată că este comuniune între ele. Apoi, potrivit acestei comuniuni, se aruncă în pămînt toate semințele după fel în același chip, iar pămîntul răsare hrană comună tuturor animalelor care pasc și în chip egal și tuturor celorlalte viețuitoare; hrana aceasta nu este dirijată de vreo lege, ci este pusă la îndemîna tuturor viețuitoarelor în chip armonic, prin dărnicia Celui Care o dă și a poruncit să răsară. 7. 1. Dar nici nașterea n-are lege scrisă — dacă ar fi avut ar fi fost schimbată — pentru că însămințările și nașterile se fac în chip egal, deoarece dreptatea a sădit în ele comuniunea. Făcătorul și Tatăl universului, prin legea dreptății Sale,

8. Carpocrate, eretic gnostic alexandrin, a trăit la începutul secolului al doilea.

9. Epifane, fiul lui Carpocrate, gnostic și el, a murit în vîrstă de 17 ani. A scris o lucrare intitulată *Despre dreptate*.

10. Din Cefalenia (azi Cefalonia), cea mai mare insulă din insulele ioniene.

a dat tuturor în comun, în chip egal, ochiul ca să vadă, fără să facă, însă, deosebire între femeie și bărbat, nici între omul cu judecată și cel fără judecată, pe scurt să nu facă nici o deosebire între unul și altul. Făcătorul a împărțit în chip egal și comunitar văzul; l-a dăruit tuturor la fel, prin o singură poruncă. 2. Legile, spune Epifane, neputînd să pedepsească neștiința oamenilor, i-a învățat să calce legile. Caracterul particular al legilor a tăiat și desființat comuniunea rînduită de legea dumnezeiască» — că Epifane n-a înțeles cuvîntul apostolului care spune: «*prin lege am cunoscut păcatul*»¹¹ — 3. Și Epifane continuă: «Prin legi a venit pe lume «al meu» și «al tău», ca să nu mai fie comune nici pămîntul, nici averile și nici căsătoria. 4. Dumnezeu a făcut comune tuturor viile, care nu refuză rodirile lor nici vrăbiei, nici hoțului. Și tot așa cu grîul și celelalte roade. Călcarea în picioare a comuniunii și a egalității, de ea, a dat naștere hoțului, care fură animalele și rodirile. 8. 1. Așadar Dumnezeu a făcut pentru om toate în comun; a dat în comun pe femeie bărbatului și a rînduit ca toate viețuitoarele să se împreuneze la fel; a arătat, ca dreptate suverană, comuniunea unită cu egalitatea. 2. Dar cei care s-au născut în acest chip tăgăduiesc comuniunea care a adus nașterea lor și spun: Cel care s-a căsătorit cu o femeie, să și-o țină, deși toți pot să o aibă în comun, așa cum s-a arătat și cu celelalte viețuitoare». 3. După ce a spus acestea textual, adaugă iarăși la fel, spunînd, cu aceleași cuvinte, acestea: «Dumnezeu, pentru păstrarea neamului omenesc, a pus în bărbați pofta, care este mai puternică și mai arzătoare; și pofta nu poate fi nimicită nici de lege, nici de obicei și nici de altceva din cele ce există, că este hotărîre a lui Dumnezeu». 4. Cum mai poate aparține omul acesta învățăturii noastre, cînd el desființează și legea și Evanghelia? Legea spune: «*Să nu faci desfrîinare*»¹², iar Evanghelia: «*Oricine privește cu poftă a și făcut desfrîinare*»¹³. 5. Iar cuvîntul spus de lege «*să nu poftesti*»¹⁴ arată pe unicul Dumnezeu, propovăduit prin lege, prin profeți și prin Evanghelie; că legea spune: «*Să nu poftesti femeia aproapelui tău*»¹⁵. 6. Aproapele nu este iudeul pentru iudeu; că-i este frate și aparține aceluiasi duh; atunci urmează că legea arată că aproapele este omul de alt neam. Și cum poate să nu fie cel de alt neam aproapele, cînd și el participă aceluiasi duh? Da, Avraam nu este numai tatăl evreilor, ci și tatăl neamurilor¹⁶. 9. 1. Dacă femeia care a făcut desfrîinare și bărbatul care a făcut desfrîinare cu ea sînt pedepsiți la moar-

11. Rom. 7. 7.

12. Ieș. 20, 14.

13. Mt. 5, 28.

14. Ieș. 20, 17.

15. Ieș. 20, 17.

16. Rom. 4, 16 17; Fac. 17, 5.

te¹⁷, atunci este clar că porunca aceasta, care spune : «*Să nu poțtești femeia aproapelui*», a fost spusă despre neamuri, pentru că cel care se abține, potrivit legii, de la femeia aproapelui și de la sora lui, acela să audă de la Domnul și această poruncă : «*Iar Eu zic : «Să nu poțtești*»¹⁸. 2. Prin adaosul cuvîntului «*Eu*» arată mai direct tăria poruncii ; arată că atît Carpocrate cît și Epifane luptă împotriva lui Dumnezeu. Epifane, în mult trîmbișata lui scriere *Despre dreptate*, adaugă textual acestea : 3. «De aceea trebuie socotit ridicol cuvîntul acesta spus de Legiuitor «*Să nu poțtești*» ; și încă mai ridicele sînt cuvintele : «*cele ale aproapelui*». Că Legiuitorul, care a dat pofta, această putere care are în ea nașterea oamenilor, tot El poruncește s-o îndepărtăm, deși nu o îndepărtează de la nici o altă viețuitoare. Iar cuvintele pe care le-a spus : «*femeia aproapelui*» sînt încă și mai ridicele, pentru că în chip silnic pune folosirea unei singure femei în locul folosirii în comun a femeilor».

10. 1. Acestea sînt învățăturile năstrușnicilor carpocrațieni ! Se spune că aceștia și alți adepți ai unor asemenea răutăți se adună bărbații la un loc cu femeile, la cină — că n-aș putea numi această adunare a lor agapă — ; după ce s-au săturat se arată nerușinarea lor, dreptatea lor cea desfrînată — «că atunci cînd comesenii sînt sătui stă și Cipriota¹⁹ alături de ei »²⁰, după cum se spune — ; prin învîrtirea faclelor fac să se stingă lumina și se împreunează cum vor și cu cine vor ; și după ce au săvîrșit comuniunea într-o agapă ca aceasta, a doua zi cer femeilor, care au cedat voinței lor, să asculte de legea carpocratică, pentru că nu mi-i îngăduit să spun : lege dumnezeiască. După părerea mea, Carpocrate ar fi trebuit să dea astfel de legi desfrînărilor cîinilor, porcilor și țapilor. 2. Mi se pare, însă, că și Platon a gîndit greșit, cînd, în lucrarea sa *Statul*, spune că femeile trebuie să fie comune tuturor²¹. Comune în sensul că înainte de căsătorie pot fi cerute de oricine vrea să se căsătorească cu ele ; ca și teatrul, despre care se spune că este comun tuturor spectatorilor ; dar fiecare femeie să fie numai a aceluia care a luat-o întîi ; asta nu înseamnă, însă, că odată măritată, să fie comună tuturor. 11. 1. Xantos²², în lucrarea sa intitulată *Magica*, spune : «Magii cred că este îngăduit să trăiască cu mamele, fiicele și surorile lor, pentru că socot femeile comune ; și sînt comune nu cu sila și pe ascuns, ci prin înțelegere reciprocă, dacă un bărbat vrea să trăiască cu femeia altuia»²³. 2. Despre

17. Lev. 20, 10 ; Deut. 22, 22.

18. Mt. 5, 28.

19. Cipriota — Afrodita, zeița amorului.

20. Euripide, *Fragm. inc.* 895.

21. Platon, *Statul*, V, 457 D.

22. Xantos din Lidia, istoric grec (sec. V î.e.n.).

23. Xantos, *Fragm.* 28, FHG, I, 43.

aceștia și despre ereziile asemănătoare mi se pare că a spus profetic Iuda în epistola sa » «*Asemenea deci și aceștia visînd*» — că nu caută să înțeleagă adevărul în stare de veghe — pînă la : «*iar gura lor rostește vorbe trufașe*» ²⁴.

CAPITOLUL III

12. 1. Platon însuși și pitagorienii ca și, mai târziu, adepții lui Marcion socoteau un rău nașterea de copii. Departe, însă, de Marcion gîndul de a socoti femeile comune; totuși adepții lui Marcion susțin că natura este rea, pentru că a fost creată dintr-o materie rea și de un Creator drept. 2. Pornind de la această idee, marcioniții nu vor să se căsătorească, pentru că nu vor să umple cu oameni lumea ²⁵ creată de Creator. Astfel ei se împotrivesc chiar Creatorului Care i-a făcut și se grăbesc spre alt Creator, spre Creatorul pe care ei îl numesc bun, dar nu spre Cel Care este «în alt chip» Dumnezeu după cum spun ei. De aceea marcioniții nu vor să lase nimic aici pe pămînt din ce este propriu lor; sînt înfrînați, nu pentru că vor să fie înfrînați, ci din ură față de Creatorul lor, că nu vor să se folosească de cele făcute de Creator. 3. Dar ei, prin lupta lor nelegiuită împotriva lui Dumnezeu, se îndepărtează de gîndurile firești ale omului și disprețuiesc și îndelunga răbdare și bunătatea lui Dumnezeu ²⁶. Nu vor să se căsătorească, dar se folosesc de hrana creată de Dumnezeu, respiră aerul Creatorului; sînt și ei opera lui Dumnezeu și locuiesc în mijlocul celor create de Dumnezeu. Mai spun că li s-a binevestit o gnoză nouă, o cunoaștere nouă a lui Dumnezeu; dar ar trebui pentru acest har să aducă mulțumiri Domnului lumii, că această nouă gnoză li s-a binevestit aici, în această lume. 13. 1. Dar despre aceștia vom trata mai pe larg atunci cînd vom vorbi despre principii. Filozofii de care am vorbit — de la care adepții lui Marcion au învățat în chip necredincios ideea că nașterea de copii este rea și se laudă că ar fi propria lor învățătură — nu spun că nașterea de copii este prin natura ei rea, ci este rea pentru sufletul care a privit adevărul. 2. Acești filozofi învață că sufletul, care este dumnezeiesc, a fost coborît aici în lume ca într-o închisoare; după părerea lor, sufletele care au intrat în trupuri trebuie să se curățească. 3. Adepții lui Marcion nu au această învățătură; o au cei care susțin că sufletele intră în trupuri, că sînt închise în ele și că trec dintr-un trup în altul. Celor care susțin aceste idei să le fie rezervat alt timp, cînd vom vorbi despre suflet.

24. Iuda 8—16.

25. Fac. 1, 28.

26. Rom. 2, 4.

14. 1. Se pare că Heraclit socotește rea nașterea, pentru că spune: «Cînd oamenii se nasc, voiesc să trăiască, pentru ca să moară; sau, mai bine spus, ca să se odihnească; și lasă în urma lor copii ca să moară și ei»²⁷. 2. Se vede bine că și Empedocle e de părerea lui, atuncea cînd spune:

«Am plîns și m-am jeluît, cînd am văzut un loc atît de neprieten»²⁸.

Și încă:

«Din vii face morți, schimbîndu-le forma»²⁹.

Și iarăși:

«O zei, ce neam nefericit de muritori sîntem, ce neam nenorocit!
Spre ce lupte, spre ce gemete am fost aduși aicea pe pămînt!»³⁰.

3. Dar și Sibila spune:

«Oameni trupești și muritori, sînteți o nimica!»³¹.

La fel cu poetul care scrie:

«Pămîntul nu hrănește ceva mai pirpiriu ca omul»³².

15. 1. Da, și Teognis³³ arată că nașterea este rea, grăind așa:

«Cel mai bun lucru ar fi fost pentru cei de pe pămînt de nu s-ar fi născut
Și nici să fi văzut strălucirea cea frumoasă-a soarelui;
Iar dacă s-au născut, să caute cît pot de repede porțile iadului»³⁴.

2. La fel cu aceștia scrie și poetul tragic Euripide:

«Ar trebui să ne strîngem și
Să plingem pe cel ce se naște, cînd știm spre cît de multe rele vine;
Iar pe cel ce moare și i-au încetat durerile
Să-l petrecem în patria lui cu bucurii și aclamații»³⁵.

3. Și iarăși spune altele, asemenea acestora:

«Cine nu știe că a trăi înseamnă a muri,
Iar a muri înseamnă a trăi?»³⁶.

16.1. Herodot îl pune pe Solon să spună unele la fel cu acestea: «O, Cresus, orice om este supus nenorocirii!»³⁷. Iar istorisirea spusă de

27. Heraclit, *Fragm.* 20, Diels.

28. Empedocle, *Fragm.* 118, Diels.

29. Același, *Fragm.* 125, Diels.

30. Același, *Fragm.* 124, Diels.

31. *Oracolele Sibiline*, *Fragm.* 1, 1.

32. Homer, *Odiseea*, XVIII, 130.

33. Teognis, poet grec, născut la Megara (sec. VI î.e.n.). Decepțiile din viață explică pesimismul poetului, de la care ne-au rămas mai mult de o mie de versuri.

34. Teognis, 425—427.

35. Euripide, *Cresfonte*, *Fragm.* 449.

36. Același, *Polidos*, *Fragm.* 638.

37. Herodot, I, 32.

Herodot despre Cleobis și Biton nu vrea să arate altceva decât huli-rea nașterii și lăudarea morții ³⁸.

2. Homer spune :

«Cum e cu frunzele, așa e și cu neamul oamenilor» ³⁹.

3. Platon, în dialogul *Cratil*, atribuie lui Orfeu învățătura despre osîndirea sufletului în trup, grăind așa : «Unii spun că trupul este mormînt (σῆμα) al sufletului, pentru că este îngropat în el în timpul de acum. Și pentru că sufletul prin trup înseamnă ceea ce înseamnă (& ἂν σημαίνει), de aceea pe bună dreptate trupul s-a numit σῆμα. 4. Se pare că mai ales discipolii lui Orfeu au dat acest nume, pentru că, după părerea lor, sufletul este pedepsit în trup pentru păcate anterioare» ⁴⁰. 17. 1. Merită să fie amintit și cuvîntul lui Filolau ⁴¹. Acest pitagorian spune așa : «Vechii filozofi și prezicători dau mărturie că sufletul a fost unit cu trupul pentru a fi pedepsit și a fost îngropat în el ca într-un mormînt» ⁴². 2. Dar și Pindar, vorbind despre misterele de la Eleusis, adaugă :

«Fericit este cel care a văzut acelea înainte de a merge sub pămînt !

A cunoscut sfîrșitul vieții,

A cunoscut începutul dat de Zeus» ⁴³.

3. Iar Platon, în dialogul *Fedon*, la fel cu cei de mai înainte, nu pregetă să scrie acestea : «Cei care au întemeiat la noi ceremoniile religioase n-au fost oamenii de rînd» pînă la : «va locui cu zeii» ⁴⁴. 4. Și ce vrea să spună cînd zice : «Atîta vreme cît avem trup, iar sufletul nostru este unit cu un astfel de rău, niciodată nu vom avea ce dorim cu tărie» ⁴⁵ ? Oare nu arată Platon cu aceste cuvinte că nașterea este cauza celor mai mari rele ? 5. Tot în dialogul *Fedon* dă mai departe mărturie : «Toți cei care au norocul să se apropie de filozofie, așa cum se cuvine, nu se silesc spre altceva, fără ca ceilalți să știe, decît să moară, să plece din această viață» ⁴⁶. 18. 1. Și iarăși : «Așadar și aici sufletul filozofului disprețuiește mai ales trupul, fuge de el și caută să fie numai singur cu sufletul» ⁴⁷. 2. Nu este oare Platon de acord cu dumnezeiescul apostol care spune : «Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia ?» ⁴⁸. Dacă nu cumva apostolul numește în chip figurat

38. Același, I, 31.

39. Homer, *Iliada*, VI, 146.

40. Platon, *Cratil*, 400 BC.

41. Filolau, filozof grec (sec. V î.e.n.), unul din cei mai mari pitagorieni.

42. Filolau, *Fragm. 14*, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 413, 12.

43. Pindar, *Fragm. 137 a*, Schroeder.

44. Platon, *Fedon*, 69 C.

45. *Ibidem*, 66 B.

46. *Ibidem*, 64 A.

47. *Ibidem*, 65 CD.

48. Rom. 7, 24.

«trup al morții» unirea cu cele ce duc spre viciu. 3. Se vede din lucrarea *Statul*, în cartea întâia, că Platon, înainte de Marcion, a urît legătura trupească dintre oameni, pentru că ea este cauza nașterii. 4. După ce a lăudat bătrînețea, adaugă: «Știi bine, cu cât se vestejesc celelalte plăceri trupesti cu atît cresc poftele și plăcerile spirituale»⁴⁹. 5. Făcînd mențiune de plăcerile trupesti, Platon spune: «Tăcere, omule! Sînt foarte bucuros că am scăpat de ele, ca și cum aș fi scăpat de un stăpîn sălbatic și turbat»⁵⁰. 19. 1. Iarăși, în dialogul *Fedon*, blamînd nașterea, spune: «Cuvîntul care vorbește în taină despre ele ne spune că noi oamenii sîntem ca într-o închisoare»⁵¹. 2. Și iarăși: «Cei care socot să trăiască cu curățenie în chip deosebit, aceia sînt eliberați de locurile de aici de pe pămînt, sînt sloboziți ca dintr-o închisoare și ajung sus într-o curată locuință»⁵². 3. Cu toate că Platon gîndește astfel, totuși spune că lumea este guvernată bine; apoi adaugă: «Nu trebuie ca omul să-și ia singur viața și să fugă din viață»⁵³. 4. Și, ca să spun pe scurt, Platon nu i-a dat lui Marcion ideea de a socoti materia rea, pentru că Platon spune, despre lume, cu piozitate acestea: 5. «Toate lucrurile bune pe care lumea le posedă, le are de la Cel care a creat lumea; dintr-o stare anterioară sînt toate cele penibile și rele care sînt sub cer; din starea aceea le are lumea pe acestea și face să se nască în vietăți»⁵⁴. 20. 1. Și încă clar, adaugă: «Cauza acestor rele din lume este elementul material care a intrat în compoziția corpurilor, care făcea parte din natura cea veche; că înainte de a se ajunge la ordinea de acum a lumii, era în ea multă dezordine»⁵⁵. 2. Nu mai puțin și în lucrarea *Legile* Platon deplînge neamul omenesc, grăind așa: «Zeii avînd milă de neamul oamenilor, chinuit din naștere la muncă, au rînduit repetarea sărbătorilor, spre a le fi zile de odihnă pentru muncile lor»⁵⁶. 3. Iar în lucrarea *Epinomis*, explică și cauzele milei zeilor și spune acestea: «Că la început a fost grea pentru orice viețuitoare venirea la viață; mai întîi a trebuit să participe la starea celor însărcinate; apoi a venit nașterea; apoi hrănirea și instrucția; toate acestea se fac prin mii și mii de osteneli, așa cum spunem toți»⁵⁷. 21. 1. Dar ce? Oare nu și Heraclit numește nașterea moarte, la fel cu

49. Platon, *Statul*, I, 328 D.

50. *Ibidem*, 329 C.

51. Platon, *Fedon*, 62 B.

52. *Ibidem*, 114 BC.

53. *Ibidem*, 62 B.

54. Platon, *Statul*, 273 BC.

55. *Ibidem*, 273 B.

56. Platon, *Legile*, II, 653 CD.

57. Platon, *Epinomis*, 973 D.

Pitagora și cu Socrate în dialogul *Gorgia*⁵⁸, când spune : «Moarte este ceea ce vedem când sîntem treji și somn ceea ce vedem când dormim»? ⁵⁹.

2. Dar destul despre acestea. Când vom vorbi despre principii, atunci vom cerceta contrazicerile care se cuprind în învățăturile filozofilor și în învățăturile lui Marcion. Socot, însă, că am arătat clar originile învățăturilor străine, pe care Marcion le-a luat cu ingratitudine și nepricepere de la Platon.

22. 1. Să mergem, însă, mai departe și să vorbim despre înfrînare. Am spus că filozofii greci, fiind bănuitori cu privire la greutățile pe care le aduce viața, au grăit multe împotriva nașterii de copii; și că adepții lui Marcion au interpretat cuvintele lor în chip nedumnezeiesc și s-au arătat nerecunoscători față de Creator. 2. Că spune tragedia :

«E mai bine pentru muritori să nu se nască decît să se nască.

Și :

Că nasc, spune femeia, copii în amare dureri ;
Iar cînd îi nasc, nasc copii fără de minte ;
Și-n zadar suspin, cînd îi văd că-s răi ;
Pe cei buni îi pierd ; iar de mi-s sănătoși copiii
Mi se topește nenorocita-mi inimă de teamă.
La ce bun acestea toate ? Nu mi-i de ajuns
Să mă turbur numai pentr-un suflet !
Pentru ce să mai aduc în el și alte dureri ?» ⁶⁰.

3. Și apoi la fel :

«Gîndesc acum ca și altădată !
Oamenii n-ar trebui nicicînd să facă copii,
Cînd văd spre cîte dureri îi naștem» ⁶¹.

4. Iar în cele spuse din nou, pe lîngă principiile date mai înainte, adaugă cu tărie și pricina relelor, grăind așa :

«O, tu, care te-ai născut să fii nefericit și să trăiești rău !
Te-ai născut om și viața cea nefericită
Ai luat-o de acolo de unde văzduhul a început pe toți
Să-i hrănească, dîndu-le răsuflare muritorilor» ⁶².

23. 1. Și iarăși, la fel cu cele de mai sus, grăiește așa :

«Nici un muritor nu-i fericit
Nici plin de noroc ;
Nu s-a născut încă cineva, care să fie lipsit de dureri» ⁶³.

58. Platon, *Gorgia*, 492 E.

59. Heraclit, *Fragm.* 21, Diels.

60. Euripide, *Fragm. inc.* 908.

61. Același, *TGF*, *Adespota*, 111.

62. *Ibidem*, 112.

63. Același, *Iligenia în Aulida*, 161—163.

2. Apoi iarăși :

«Vai, vai, cât de felurită e soarta nenorocirilor omenești
Și câte chipuri are ! Sfârșitul lor nimeni nu-l poate spune» ⁶⁴.

3. Și apoi iarăși :

«Nu-i nimeni dintre muritori
Care să fie fericit pînă la sfârșit» ⁶⁵.

24. 1. Se spune că aceasta e pricina pentru care pitagorienii se abțineau de la plăcerile trupești. Eu, dimpotrivă, sînt de părere că trebuie să te căsătorești pentru ca să faci copii ; iar după ce-ai făcut copii, să vrei să-ți înfrînezi plăcerile trupești. 2. Pitagorienii interzic în chip mistic folosirea bobului ca hrană, nu pentru că bobul produce vînturi sau pentru că este greu de digerat sau pentru că dă naștere la vise urîte ⁶⁶, nici pentru că grăuntele de bob seamănă cu capul omului, precum spune versul acela :

«Este tot una să mănînci boabele de bob sau capetele părinților» ⁶⁷ ;

ci, mai bine spus, pentru că femeile care mănîncă bob nu nasc copii. 3. Teofrast, în cartea a cincea a lucrării sale *Cercetări asupra plantelor*, istorisește că păstăile de bob, așezate în jurul rădăcinilor pomilor tineri, usucă plantele de lîngă tulpina lor, iar păsările de curte, care sînt hrănite numai cu bob, ajung sterile ⁶⁸.

CAPITOLUL IV

25. 1. Dintre eretici am amintit de Marcion din Pont, care, din pricina urii față de Creator, refuză folosirea lucrurilor din lumea aceasta. 2. Pricina înfrînării sale — dacă trebuie s-o numim înfrînare — este ura lui față de Creator. Că acest uriaș, care dă luptă împotriva lui Dumnezeu, și-și închipuie că se împotrivește Creatorului, este înfrînat fără să vrea ; insultă și creatura și Creatorul. 3. Chiar dacă marcioniții aduc în sprijinul lor cuvintele pe care Domnul le-a spus lui Filip ⁶⁹ : «Lasă morții să-și îngroape morții lor, tu urmează Mie !» ⁷⁰, totuși marcioniții să se gîndească la aceea că și Filip poartă aceeași plăsmuire de trup, fără să aibă un trup de mort, pîngărit. 4. Cum nu avea trup muritor, cînd avea trup ? Filip a înviat din mormînt, pentru că Domnul îi omorîse patimile și

64. Același, *Antiopa*, Fragm. 211.

65. Același, *Hicetide*, 269 ș.m.

66. Plutarh, *Moral.* 286 DE.

67. Mullach, *FPG*, I, 200.

68. Teofrast, *Cercetări asupra plantelor*, V, 15, 1.

69. Clement dă aici numele ucenicului care a cerut Domnului să se ducă mai întîi să-și îngroape pe tatăl său și apoi să-I urmeze.

70. Mt. 8, 22 ; Lc. 9, 60.

pentru că era viu în Hristos⁷¹. 5. Am amintit și de comuniunea nelegiuită a femeilor, profesată de Carpocrate⁷²; dar când am vorbit de cuvîntul lui Nicolae⁷³, am lăsat deoparte prilejul cu care a fost spus. 6. Se spune că Nicolae avea o femeie frumoasă; după înălțarea la cer a Mîntuitorului, apostolii l-au învinuit că e gelos; atunci Nicolae a adus în mijlocul ucenicilor pe femeia sa și a îngăduit oricui vrea să trăiască cu ea. 7. Se spune că fapta aceasta este urmarea acelui cuvînt al lui Nicolae: «trebuie să facem abuz de trup»⁷⁴. Adepții ereziei lui Nicolae, dînd urmare fără socoteală și fără cercetare atît faptei cît și spusei lui, fac desfrîinare în toată voia. 26. 1. Eu știu, însă, că Nicolae n-a avut o altă femeie decît pe aceea cu care s-a căsătorit; știu că dintre copiii lui, fetele au îmbătrînit fecioare, iar fiul lui a rămas curat toată viața lui. 2. Așa stînd lucrurile, Nicolae, prin aducerea în mijlocul ucenicilor a femeii sale, de care se spunea că era gelos, a arătat că nu era stăpînit de această patimă și i-a învățat că «a face abuz de trup» înseamnă a-ți înfrîna cele mai puternice plăceri. După părerea mea, Nicolae voia, așa cum a poruncit Mîntuitorul, să nu «*slujească la doi domni*»⁷⁵: plăcerii și lui Dumnezeu. 3. Se spune că și Matia tot așa învăța; să lupți cu trupul și să faci abuz de el, ca să nu-i lași timp pentru vreo plăcere desfrînată; iar sufletul să ți-l crești prin credință și cunoaștere, prin gnoză.

27. 1. Sînt unii oameni care numesc comuniune mistică plăcerea trupească săvîrșită în comun; aceștia insultă cu acest nume comuniunea. 2. Cuvîntul a lucra se întrebuițează și cînd se face răul și se întrebuițează în chip omonim tot cuvîntul a lucra și cînd se face binele; tot așa și cu comuniunea; este o lucrare bună cînd împarte bani, hrană și îmbrăcăminte; dar oamenii aceia numesc într-un chip necredincios comuniune împreunarea afrodisiacă. 3. Se spune că unul din acești oameni s-a apropiat de o fecioară de a noastră, frumoasă la chip, și i-a zis: «Este scris: «*dă oricui îți cere*»⁷⁶; aceea, însă, i-a răspuns foarte cuviincios, fără să dea de bănuiră că a înțeles desfrînarea omului: «Despre căsătorie, vorbește cu mama!». 4. O, lipsă de credință în Dumnezeu! Părtașii la desfrîinare, frații destrăbălării, falsifică cuvintele Domnului! Cei care răstălmăcesc adevărul sînt nu numai o insultă adusă filozofiei, ci o insultă adusă întregii vieți, dar mai bine spus, sînt, atît cît le stă în putință, surpători ai filozofiei și ai vieții. 5. Acești

71. *Acta Philippl*, 29.

72. *Stromata* III, 10.

73. *Stromata* II, 118, 3.

74. *Stromata* II, 118, 3.

75. *Mt.* 6, 24; *Lc.* 16, 13.

76. *Lc.* 6, 30; *Mt.* 5, 42.

oameni, de trei ori ticăloși, îmbracă în cuvinte sfinte comuniunea trupească și afrodisiacă și cred că ea îi urcă în împărăția lui Dumnezeu. 28. 1. O astfel de comuniune duce la case de desfrîu; iar cei care participă la o comuniune ca aceasta pot sta alături de porci și de țapi, că își pun cele mai mari nădejdi în desfrîinatele care patronează casele de desfrîu și care primesc fără de rușine pe toți cei ce vor să intre. 2. «Dar pe voi nu v-a învățat așa Hristos, dacă L-ați ascultat și ați fost învățați întru El, precum este adevărul în Hristos Iisus, ca voi să lepădați viețuirea de mai înainte, pe omul cel vechi, care se strică de poftete înșelăciunii. 3. Înnoiți-vă, dar, cu duhul minții voastre și îmbrăcați omul cel nou, cel zidit după Dumnezeu întru dreptatea și sfințenia adevărului»⁷⁷, după asemănarea lui Dumnezeu. 4. «Fiți, dar, imitatorii lui Dumnezeu ca niște copii iubiți și umblați întru dragoste, precum și Hristos v-a iubit pe voi și S-a dat pe Sine pentru noi prinos și jertfă lui Dumnezeu întru miros cu bună mireasmă. 5. Desfrîu și orice necurăție sau lăcomie nici să se pomenească între voi, așa cum se cuvine sfinților, nici vorbe de rușine și vorbe proaste»⁷⁸. 6. Apostolul, învățându-ne să ne deprindem a ne curăți începînd cu cuvintele, scrie: «Că aceasta să știți, cunoscînd că nici un desfrînat»⁷⁹ și celelalte pînă la: «ci mai degrabă să le dați pe față»⁸⁰.

29. 1. Învățătura ereticilor, de care am vorbit, a fost scoasă dintr-o carte apocrifă. Voi da textul; acest text este mama desfrînării aceloreretici. Că sau ei sînt autorii cărții — și uită-te la nebunia lor, că de dragul neînfrînării lor falsifică pe Dumnezeu! — sau au înțeles greșit ceea ce au auzit la alții și au născocit această faimoasă învățătură. 2. Textul este acesta: «Toate erau unul; și pentru că i s-a părut celui unul să nu fie singur în unitate, a ieșit din el suflarea; și a fost în comuniune cu ea și a făcut pe cel iubit; din acesta a ieșit suflarea, cu care fiind în comuniune a făcut puterile, care nu pot fi nici văzute, nici auzite», pînă la: «fiecare cu numele ei propriu». 3. Dacă și aceștia, ca și adepții lui Valentin, ar fi înțeles că e vorba de comuniuni duhovnicești, poate că ar fi primit cineva ideea lor; dar a face din comuniunea trupească — adevărată insultă — profetie sfîntă, înseamnă a nu cunoaște deloc ce este mîntuirea. 30. 1. Niște învățături ca acestea au și adepții lui Prodicos⁸¹, care se numesc în chip fals gnostici și spun că sînt prin fire fiii primului Dumnezeu. Abuzînd de noblețea lor și de libertate, trăiesc cum vor; voiesc, însă, să trăiască în plăceri, dîn-

77. Ef. 4, 20—24.

78. Ef. 5, 1—4.

79. Ef. 5, 5.

80. Ef. 5, 11.

81. Numiți prodicieni. J. P. Kirsch, *Die Kirche in den antiken griechisch-römischen Kulturwelt*, Freiburg i. Br., 1930, I, 189.

du-și loruși lege, că nu sînt stăpîniți de nimeni, că sînt domnii sîmbelei, că prin nașterea lor sînt mai presus de orice neam și că sînt copii împărătești. Iar pentru împărat, spun ei, nu este lege scrisă. 2. Mai întîi, însă, nu fac tot ce vor; multe piedici îi opresc, chiar dacă doresc și încearcă să le facă; iar cele pe care le fac nu le fac ca împărați, ci ca niște biciuiți; desfrînările le fac pe ascuns, pentru că le e teamă să nu fie prinși: se feresc să nu fie osîndiți, le e frică să nu fie chinuiți. 3. Cum poate fi, deci, semn de libertate neînfrînarea și vorbele de rușine? Că spune apostolul: *«Tot cel care păcătuiește este rob»*⁸². 31. 1. Dar cum poate spune cel care se lasă în voia oricărei poftă că viețuiește după Dumnezeu, cînd Domnul a spus: *«Iar Eu spun: Să nu poftesti!»*⁸³. 2. Dacă cineva vrea să păcătuiască de bună voie, dacă-și pune dogmă să se desfrîneze, să se destrăbăleze și să întineze căsnițiile altora, cum mai putem avea milă de cei care păcătuiesc fără voie? 3. Să ne închipuim că acești eretici s-ar duce într-o țară străină; în acea țară străină n-ar găsi crezare, pentru că n-au cu ei adevărul. 4. Mai mult: dacă un străin ar insulta pe cetățenii țării în care se află și le-ar face nedreptăți, n-ar trebui, oare, ca atît timp cît locuiește vremelnice acolo, să se mulțumească numai cu cele de neapărată trebuință, fără să bage de seamă cetățenii? 5. Și acum: Cum mai pot acești eretici susține că numai ei cunosc pe Dumnezeu, cînd săvîrșesc fapte pe care și păgînii le urăsc, cînd nu fac cele poruncite de legi, cînd sînt adică nedrepti, neînfrînați, lacomi și desfrînați? 6. Și ar trebui ca ei, atîta vreme cît trăiesc într-o țară străină, să viețuiască frumos, ca să arate că sînt într-adevăr de viță împărătească. 32. 1. Așa, însă, acești eretici sînt urîți și de legiuitorii civili și de legea dumnezeiască, pentru că au ales să viețuiască în chip nelegiuit. În Numeri se arată că cel care a ucis pe desfrînat este binecuvîntat de Dumnezeu⁸⁴. 2. Ioan, în Epistola lui, spune: *«Dacă spunem că avem împărtășire cu El»* — adică cu Dumnezeu — *«și umblăm în întuneric, mințim și nu lucrăm adevărul; dar dacă umblăm în lumină, așa cum El este în lumină, împărtășire avem cu El, și sîngele lui Iisus, Fiul Lui, ne curățește de păcat»*⁸⁵. 33. 1. Sînt oare mai buni decît oamenii din lume ereticii aceștia care săvîrșesc niște fapte ca acestea și sînt asemenea celor mai răi dintre lumeți? După părerea mea, cei ce se aseamănă cu firea se aseamănă și cu faptele. 2. Iar cei care pretind că-i depășesc pe alții prin noblețea firii lor sînt dator să-i depășească și cu purtările, ca să scape de aruncarea în închisoare. 3. Că este într-adevăr așa cum

82. Rom. 6, 16.

83. Mt. 5, 28.

84. Num. 25, 8—13.

85. In. 1, 6—7.

a spus Domnul: «*Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decît a cărturarilor și fariseilor nu veți intra în împărăția lui Dumnezeu*»⁸⁶. 4. Despre înfrînarea la mîncare este arătat în Daniil⁸⁷. Și ca să spun pe scurt, David spune în Psalmi despre ascultare: «*În ce-și va îndrepta tînărul calea sa?*»⁸⁸ și îndată aude: «*În a păzi cuvîntul Tău din toată inima*»⁸⁹. 5. Iar Ieremia zice: «*Acestea spune Domnul: «Nu umblați după căile neamurilor*»⁹⁰.

34. 1. Pornind de aici, alți ticăloși și alți oameni de nimic spun că omul a fost făcut de diferite puteri: părțile trupului pînă la buric sînt făcute cu o artă mai asemănătoare lui Dumnezeu, iar părțile mai jos de buric cu o artă inferioară, datorită căreia doresc împreunarea trupească. 2. Dar au uitat că și părțile superioare ale trupului doresc hrana, iar la unii oameni sînt desfrîmate. Ereticii aceștia se împotrivesc lui Hristos, Care a spus fariseilor că același Dumnezeu a făcut și pe omul din afară și pe cel dinăuntru⁹¹. Dar și dorința nu vine de la trup, deși se face prin trup.

3. Alți cîțiva, pe care-i numim antitacți⁹², spun că Dumnezeul universului este prin fire Tatăl nostru și că toate cîte a făcut sînt bune; dar unul din cei făcuți de El a semănat neghină, dînd naștere firii celei rele; ne-a amestecat pe noi toți cu cele rele și ne-a făcut să ne împotrivim Tatălui. 4. De aceea și noi ne împotrivim acestuia, ca să răzbunăm pe Tatăl, făcînd lucruri potrivnice voinței celui de al doilea; și pentru că acesta a spus: «*să nu faci desfrîmare*»⁹³, noi, spun acești eretici, facem desfrîmare, ca să desființăm porunca Lui.

35. 1. Vom spune și acestora că noi am învățat să cunoaștem din fapte⁹⁴ pe profeții mincinoși și pe toți cei care fățăresc adevărul. Faptele voastre vă dau pe față! Cum veți mai spune că aveți adevărul? 2. Că sau nu există răul și atunci nu merită hulit cel pe care voi îl învinuiți că s-a împotrivit lui Dumnezeu, pentru că nici n-a fost făcătorul răului — că odată cu fructul este înlăturat și pomul — sau, dacă există într-adevăr răul, să ne spună ei nouă cum sînt, după părerea lor, poruncile date despre dreptate, despre înfrînare, despre răbdare, despre resemnare și de toate poruncile asemenea acestora; să ne spună cum sînt: rele sau bune? 3. Dacă este rea porunca aceea care oprește săvîrșirea celor mai multe fapte de rușine, atunci viciul face legi îm-

86. Mt. 5, 20.

87. Dan. 1, 5—16.

88. Ps. 118, 9.

89. Ps. 118, 9—10.

90. Ier. 10, 2.

91. Lc. 11, 40.

92. Adică: cei care se împotrivesc.

93. Ieș. 20, 13.

94. Mt. 7, 16.

potriva lui însuși și se nimicește singur, lucru cu neputință; dar dacă porunca este bună, atunci ereticii aceștia trebuie să dea mărturia că împotrivindu-se faptelor bune se împotrivesc binelui și săvârșesc răul.

36. 1. Dar Însuși Mîntuitorul, singurul de Care ascultă acești eretici, după cum spun ei, a oprit ura și ocara⁹⁵, că spune: «*Cînd mergi cu dușmanul tău, caută să ți-l faci prieten*»⁹⁶. **2.** Așadar, ereticii aceștia sau calcă porunca lui Hristos, împotrivindu-se celui ce s-a împotrivit, sau sînt prietenii Lui și atunci nu vor lupta împotriva Lui. **3.** Dar ce? Nu știți, o, oameni de viță nobilă — că voi vorbi ca și cum i-aș avea în față — că luptînd împotriva unor porunci care sînt bune, luptați împotriva mîntuirii voastre? Că nu distrugeți poruncile cele date spre folos, ci pe voi înșivă vă distrugeți. **4.** Domnul a spus: «*Să lumineze faptele voastre*»⁹⁷; voi, însă, faceți vădite destrăbălările voastre. **5.** Dealtfel, dacă voiți să distrugeți poruncile legiuitorului, pentru ce încercați să distrugeți, prin neînfrînarea voastră, poruncile care poruncesc «*să nu faci desfrîinare*»⁹⁸, «*să nu strici băieți*»⁹⁹ și toate cîte contribuie la înfrînare? Pentru ce nu distrugeți iarna, făcută de legislator, ca să faceți vară, cînd este încă iarnă? Pentru ce nu faceți ca pămîntul să ajungă plutitor, iar marea bună de mers cu piciorul¹⁰⁰, așa cum spun istoricii că a voit să facă barbarul Xerxe? ¹⁰¹. **37. 1.** Dar pentru ce nu vă împotriviți tuturor poruncilor? Dumnezeu a spus: «*Creșteți și vă înmulțiți*»¹⁰²; și ar trebui ca voi, cei care vă împotriviți lui Dumnezeu, să nu practicați deloc împreunările trupesti. Dumnezeu a spus: «*Iată am dat vouă toate spre hrană și desfătare*»¹⁰³ și ar trebui să nu vă desfătați cu nimic din acestea. **2.** Dar Dumnezeu a spus și: «*ochi pentru ochi*»¹⁰⁴; și ar trebui să nu răspundeți la împotrivire cu împotrivire. Dumnezeu a poruncit ca hoțul să dea împătrit ce a furat¹⁰⁵; și ar trebui să mai dați hoțului încă și ceva pe deasupra. **3.** Și iarăși la fel, pentru că vă împotriviți poruncii «*să iubești pe Domnul*»¹⁰⁶, ar trebui să nu iubești nici pe Dumnezeul universului. Și iarăși Dumnezeu a spus: «*Să nu-ți faci chip cioplit, nici turnat*»¹⁰⁷; și firesc ar fi să vă închinați la cele cioplite. **4.** Nu sînteți oare necredincioși

95. Mt. 5, 44; Lc. 6, 27—28.

96. Mt. 5, 25; Lc. 12, 58.

97. Mt. 5, 16.

98. Ieș. 20, 14.

99. *Învățătura celor 12 apostoli*, II, 1, op. cit., p. 26

100. II Mac. 5, 21.

101. Herodot, VII, 54.

102. Fac. 1, 28; 9, 1.

103. Fac. 1, 29; 9, 2—3.

104. Ieș. 21, 24.

105. Ieș. 22, 1.

106. Deut. 6, 5.

107. Deut. 27, 15.

cînd vă împotriviți, după cum spuneți, Creatorului, dar faceți cele ce fac desfrîinatele și desfrînații ? 5. Cum nu simțiți că deși faceți mai mare pe cel pe care-l socotiți slab, totuși se întîmplă ceea ce vrea acela și nu ceea ce a vrut cel bun ? Dimpotrivă deci, este arătat chiar de voi slab acela care este tatăl vostru după cum spuneți.

38. 1. Adună și acești eretici din unele pericope profetice cuvinte ; pe acestea le culeg și le interpretează rău, iar pe cele spuse alegoric le iau în sens literal. **2.** Ei spun: este scris: «*S-au împotrivit lui Dumnezeu și s-au mîntuit*»¹⁰⁸. Și adaugă acestui text: «lui Dumnezeu cel nerușinat» ; iau acest cuvînt ca un sfat dat lor și socot mîntuire lor și cînd se împotrivesc Creatorului. **3.** În Scriptură, însă, nu este scris: «lui Dumnezeu cel nerușinat». Dar chiar dacă ar fi așa, ar trebui, o, nepricepuților, să înțelegeți că diavolul este numit «nerușinat» sau pentru că defaimă pe om sau pentru că pîrăște pe păcătoși sau pentru că e apostat. **4.** Poporul, de care e vorba în acea pericopă, îndura cu greu pedepsele primite de la Dumnezeu pentru păcatele săvîrșite și suspina ; de aceea murmura ; și a rostit cuvintele acelea, spunînd că și celelalte popoare păcătuiesc, dar nu sînt pedepsite ; numai ei sînt pedepsiți de fiecare dată ce păcătuiesc, după cum a spus și Ieremia : «*Pentru ce calea necredincioșilor sporește?*»¹⁰⁹. Asemănătoare cu aceste cuvinte sînt și cuvintele lui Maleahi, de care am vorbit mai înainte : «*S-au împotrivit lui Dumnezeu și s-au mîntuit*»¹¹⁰. **5.** În proorociile lor, profeții nu spun numai cuvintele pe care le-au auzit de la Dumnezeu, ci vestesc sub formă de replică și cele pe care poporul le poartă din gură în gură, menționînd cele discutate de oameni. Din acest fel de discuții face parte și textul scripturistic de care a fost vorba mai sus. **39. 1.** Oare apostolul nu se adresează acestor eretici cînd scrie în Epistola către Romani : «*Și de ce n-am face cele rele, ca să vină cele bune, precum sîntem huliți și precum spun unii că zicem noi ? Osînda acestora este dreaptă*»¹¹¹. **2.** Aceștia sînt cei care, atunci cînd citesc Scriptura, prin tonul vocii o răstălmăcesc în vederea propriilor lor plăceri și, prin adăugarea unor accente și puncte, îndreaptă forțat cele poruncite cu înțelepciune și cu folos de Scriptură spre justificarea vieții lor desfrîinate. **3.** Profetul Maleahi spune : «*Cei ce ați întăritat pe Dumnezeu cu cuvintele voastre și ați zis : «Cu ce L-am întăritat pe El ?» În ceea ce ziceți : «Tot cel ce face răul este bun înaintea Domnului și întru ei El a binevoit» ; și «Unde este Dumnezeul dreptății*»¹¹².

108. Mal. 3, 15.

109. Ier. 12, 1.

110. Mal. 3, 15.

111. Rom. 3, 8.

112. Mal. 2, 17.

CAPITOLUL V

40. 1. Dar ca să nu vorbim mai mult, examinînd cu de-amănuntul nesăbuința mai multor erezii nesăbuite, nici iarăși să fim siliți să vorbim de fiecare din ele ca să ne fie nouă rușine de învățăturile lor și să lungim astfel prea mult scrierea noastră, haide, dar, să le răspundem, împărțind toate ereziile în două tabere. 2. Că ereziile sau învață că este indiferent felul de viețuire, sau cîntă pe un ton înalt și, din necredință și ură, profesează înfrînarea. 3. Trebuie să ne ocupăm întîi de prima tabără. Dacă este îngăduit să alegem orice fel de viață, atunci e clar că trebuie să alegem o viață însoțită de înfrînare; iar dacă pentru cel ales este fără de primejdie orice fel de viață, atunci e clar că mult mai fără primejdie este o viață însoțită de virtute și de cumpătare. 4. Dacă «*Domnului sîmbetei*»¹¹³ I s-a dat puterea să fie fără de păcat, chiar dacă trăiește neînfrînat, apoi cu mult mai mult nu va trebui să dea vreo socoteală cel care duce o viață cumpătată. 5. Apostolul spune: «*Toate-mi sînt îngăduite, dar nu toate îmi sînt de folos*»¹¹⁴. Iar dacă toate sînt îngăduite e clar că și cumpătarea. 41. 1. După cum este de lăudat cel care se folosește de puterea sa, ca să trăiască virtuos, tot așa este cu mult mai sfînt și mai vrednic de adorat Dumnezeu Cel care ne-a dat libertate și stăpînire, Cel care ne-a îngăduit să trăim cum voim și n-a îngăduit să ajungem robi și nici n-a voit ca alegerile și feririle noastre să le facem din constrîngere. 2. Dacă și unul și altul — și cel care alege desfrîul și cel care alege înfrînarea — pot fi fără teamă, totuși curățenia lor nu este la fel. Cel care se tăvălește în plăceri face plăcere trupului, pe cînd cel cumpătat liberează de patimă sufletul, stăpînul trupului. 3. Ereticii spun că «*am fost chemați la libertate*»¹¹⁵; da, dar cu o condiție, așa cum spune apostolul: «*să nu folosim libertatea ca prilej de a sluji trupului*»¹¹⁶. 4. Dacă trebuie, după cum spun ereticii, să facem plăcere poftei și dacă trebuie să socotim indiferentă o viață plină de rușine, atunci sau trebuie să dăm ascultare în totul poftelor — și dacă-i așa, trebuie să săvîrșim cele mai mari desfrînări și fapte lipsite de sfințenie, dînd urmare celor ce ne dau aceste sfaturi — 5. sau trebuie să ne ferim de unele poftes, să nu mai ducem o viață indiferentă și nici să fim, fără nici o reținere, robii celor mai de necinste părți ale trupului nostru, stomacului adică și mădurelor rușinoase, lingușind de dragul poftes trupul nostru muritor. 6. Pofta crește și

113. Mt. 12, 8; Mc. 2, 28; Lc. 6, 5.

114. I Cor. 6, 12; 10, 23.

115. Gal. 5, 13.

116. Gal. 5, 13.

capătă viață când este ajutată de desfătare ; dimpotrivă se vestejește când punem stavilă desfătării. 42. 1. Cum e cu putință ca cel biruit de plăcerile trupului să se asemene Domnului sau să aibă cunoașterea lui Dumnezeu? Pofta este începutul oricărei plăceri ; dar pofta mai este și tristețe și grijă pentru ceva ce dorești, dar îți lipsește. 2. De aceea spun că cei care aleg acest fel de viață nu mi se par a fi altfel decât cum spune versul acesta :

«Pe lângă rușine, mai sufăr și dureri» ¹¹⁷,

pentru că își aleg, și pentru timpul de acum și pentru mai târziu, un rău pe care singuri și-l atrag spre ei. 3. Dacă ne-ar fi totul îngăduit și n-am avea nici o teamă că ne pierdem nădejdea mântuirii din pricina faptelor rele, poate că ereticii ar avea dreptate să ducă o viață ticăloasă și mizerabilă. 4. Viața fericită, însă, ne este arătată de porunci ; de ele trebuie să ne ținem noi toți, fără să călcăm ceva din cele spuse de ele și fără să neglijăm ceva din cele ce se cuvine să facem, nici chiar cea mai mică poruncă. Să mergem acolo unde ne conduce Cuvîntul. Dacă ne depărtăm de El, vom cădea neapărat într-un rău fără de moarte. 5. Urmînd, însă, dumnezeieștii Scripturi, potrivit căreia merg cei credincioși, sîntem, atît cît putem, asemenea Domnului. Deci nu trebuie să trăim indiferent ; trebuie să ne curățim, pe cît e cu putință, de plăceri și de pofte ; trebuie să avem grijă de suflet, care se cuvine să rămîna numai în Dumnezeire. 6. Mintea, fiind curată și slobodă de orice răutate, poate primi puterea lui Dumnezeu, pentru că se restaurează în ea chipul cel dumnezeiesc. «*Și oricine își pune în El nădejdea aceasta, spune apostolul Ioan, se curățește pe sine, așa cum Acela curat este*» ¹¹⁸. 43. 1. Dar este cu neputință să aibă cunoașterea lui Dumnezeu cei care sînt conduși încă de patimi ; aceștia nici nu pot avea parte de nădejde, pentru că nu și-au agonisit cunoașterea lui Dumnezeu. Cel care nu atinge acest țel, acela este învinuit că nu cunoaște pe Dumnezeu ; iar necunoașterea lui Dumnezeu o arată felul de viețuire a unui om. 2. Că este cu neputință ca cineva să fie în același timp și om învățat și să nu-i fie nici rușine a-și satisface plăcerile trupului. Că ideea aceasta : «plăcerea este un lucru bun» nu poate sta alături de ideea : «numai binele este un lucru bun» ; sau : «numai Domnul este bun», sau : «numai Dumnezeu este bun» ; sau : «numai El este demn de iubit». 3. «*În Hristos sînteți tăiați împrejur cu tăiere împrejur nefăcută de mîna prin dezbrăcarea trupului cărnii, întru tăierea împrejur a lui Hristos*» ¹¹⁹. 4. «Deci, dar, dacă ați fost înviați împreună

117. Hesiod, *Munci și zile*, 211.

118. *I In.* 3, 3.

119. *Col.* 2, 11.

cu Hristos, cele de sus căutați, cele de sus gândiți, nu cele de pe pământ. Că ați murit ; și viața voastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu» ¹²⁰ — nu desfrînarea pe care o practică aceia — 5. «Omorîți, dar, mădularele cele de pe pământ, desfrînarea, necurăția, patima, pofta, din pricina cărora vine mînia» ¹²¹. Să lepede, deci, și aceștia : «mînia, iușimea, răutatea, hula, vorbele de rușine din gura lor, dezbrăcîndu-se de omul cel vechi cu poftetele lui și îmbrăcîndu-se cu cel nou, care se înnoiește spre cunoaștere, după chipul Celui ce l-a zidit» ¹²². 44. 1. Felul de viață arată lămurit pe cei care cunosc poruncile, că după cum e cuvîntul așa e și viața. Pomul se cunoaște după roade ¹²³, nu după flori și frunze. 2. Cunoașterea lui Dumnezeu se cunoaște după rod și după viață, nu după cuvînt și după floare. 3. Nu spunem că simplul cuvînt este cunoaștere a lui Dumnezeu, ci știința aceea dumnezeiască și lumina aceea care vine în suflet în urma ascultării de porunci ; lumina aceea care face pe toate clare de la nașterea lor, care îl pregătește pe om să se cunoască pe el însuși, care îl învață cum să ajungă la Dumnezeu. Da, ceea ce este ochiul pentru trup, aceea este cunoașterea pentru minte. 4. Să nu se numească, dar, libertatea robirea la plăceri, așa cum nu se poate numi dulce fierea. Noi am învățat o libertate, cu care numai Domnul ne-a făcut liberi ¹²⁴, liberîndu-ne de plăceri, de pofte și de celelalte patimi. 5. «Cel care spune : «L-am cunoscut pe Domnul» și poruncile Lui nu le păzește, mincinos este și în el nu este adevărul» ¹²⁵, spune Ioan.

CAPITOLUL VI

45. 1. Trebuie să spunem așa celor care cu cuvinte pline de cuvioșie, prin înfrînarea lor păcătuiesc față de creație și față de Sfîntul Creator, singurul atotputernicul Dumnezeu ; celor care învață că nu trebuie primită căsătoria și facerea de copii, ca să nu se aducă pe lume alți nenorociți și să hrănim moartea ; acestora trebuie să le spunem așa : Mai întîi cele grăite de apostolul Ioan : 2. «Și acum mulți anti-hriști s-au arătat ; și de aici cunoaștem că este ceasul de pe urmă. Dintre noi au ieșit, dar nu erau dintre noi ; că dacă ar fi fost dintre noi, ar fi rămas cu noi» ¹²⁶. 3. Pe aceștia trebuie să-i întoarcem de pe calea lor greșită și să spulberăm cuvintele spuse de ei. Cînd Salomea ¹²⁷ a între-

¹²⁰. Col. 3, 1—3.

¹²¹. Col. 3, 5—6.

¹²². Col. 3, 8—10.

¹²³. Lc. 6, 44 ; Mt. 7, 16 ; 12, 33.

¹²⁴. Gal. 5, 1 ; In. 8, 36.

¹²⁵. I In. 2, 4.

¹²⁶. I In. 2, 18—19.

¹²⁷. Mc. 15, 40 ; 16, 1.

bat pe Domnul : «Pînă cînd are putere moartea?», Domnul a răspuns : «Atîta vreme cît voi femeile veți naște». Domnul n-a vrut să spună că viața e rea și că rea este și creația, ci că moartea este o urmare firească a vieții ; că negreșit nașterii îi urmează și stricăciunea. **46. 1.** Legea vrea să ne scape de desfătare și de orice turburare. Acesta-i scopul ei. Ne duce de la nedreptate la dreptate. Prin căsătorie, prin facerea de copii și prin felul de viețuire, ne face cumpătați. **2.** Domnul «*n-a venit să strice legea, ci să o plinească*» ¹²⁸ ; să o plinească, nu pentru că îi lipsea ceva, ci pentru ca prin venirea Lui să fie împlinite profețiile din lege, pentru ca să fie predicată prin Cuvînt viețuirea cea dreaptă a celor care au viețuit drept înainte de lege. **3.** Mulți, care nu știu nimic de înfrînare, viețuiesc în trup, nu în duh ; iar trupul fără duh este pămînt și cenușă ¹²⁹. Domnul osîndește desfrînarea chiar cînd este gîndită. **4. Ce ?** Nu este cu putință să te folosești cumpătat de căsătorie și să nu încerci să desparți «*ceea ce a unit Dumnezeu*» ? ¹³⁰. Unele ca acestea învață cei care vor să strice căsniciile, din pricina cărora este hulit și numele lui Hristos ¹³¹. **5.** Cum să nu fie spurcați, dar, cei care spun că este spurcată căsătoria, cînd ei s-au născut tot din căsătorie ? După părerea mea, este sfîntă sămînța celor sfinți. **47. 1.** Nouă trebuie să ne fie sfînt nu numai duhul, ci și purtarea și viața și trupul. Pentru că, pe ce alt temeii spune Pavel că femeia se sfințește de bărbat sau bărbatul de femeie ? ¹³². **2.** Ce înțeles mai au apoi cele spuse de Domnul celor care L-au întrebat despre cartea de despărțenie, dacă se poate lăsa femeia, așa cum Moisi a îngăduit ? Acestora Domnul le-a răspuns : «*Pentru învîrtoșarea inimii voastre Moisi a scris acestea ! Dar voi n-ați citit că Dumnezeu a zis celui dintîi om : «Veți fi cei doi un trup» ? Deci cel care-și lasă femeia sa afară de pricină de desfrînare, face ca și ea să se desfrîneze*» ¹³³. **3.** Dar «*după înviere, spune Domnul, nici nu se însoară, nici nu se mărită*» ¹³⁴. Iar despre stomac și mîncări a spus : «*Bucatele sînt pentru pîntece și pîntecele pentru bucate ; dar Dumnezeu le va strica și pe el și pe ele*» ¹³⁵. Scriptura ține de rău pe cei care se gîndesc să-și ducă viața ca porcii și țapii, pentru ca să-i facă pe oameni să nu mănînce și să nu aibă fără teamă legături trupesti.

48. 1. Dar dacă, după cum spun ei, au și ajuns la înviere și din pricina asta nu se însoară, atunci nici să nu mănînce și nici să nu bea ; că apostolul a spus că la înviere va fi stricat și stomacul și vor fi stricate

128. Mt. 5, 17.

129. Fac. 18, 27.

130. Mt. 19, 6 ; Mc. 10, 9.

131. Rom. 2, 24.

132. I Cor. 7, 14.

133. Mt. 19, 3—9 ; 5, 32 ; Mc. 10, 2—12.

134. Mt. 22, 30 ; Mc. 12, 25 ; Lc. 20, 35.

135. I Cor. 6, 13.

și mîncările. 2. Cum se face, însă, că ereticii aceștia și flămînzesc și însetează și sufăr și au și alte slăbiciuni ale trupului, precum și celelalte neputințe, cînd pe toate acestea n-are să le sufere cel care primește prin Hristos desăvîrșirea și învierea așteptată? Dar și cei care se închină idolilor se opresc de la mîncări și de la plăcerile trupului! 3. *«Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură»*¹³⁶. Apoi și magii, care adoră pe îngeri și demoni, se îngrijesc să nu bea vin, să nu mănînce carne și să nu aibă legături trupesti. După cum smerenia este o stare bună și nu o stare nenorocită a trupului, tot așa și înfrînarea este o virtute a sufletului, care nu se arată în văzul lumii, ci se înfăptuiește în ascuns.

49. 1. Sînt unii eretici care numesc fără ocol căsătoria desfrînare și învață că a fost dată de diavol. Și spun acești lăudăroși că ei imită pe Domnul, Care nici nu s-a însurat și nici n-a avut vreo avere în lumea aceasta. Și se laudă că ei înțeleg Evanghelia mai bine decît alții. 2. Acestora, Scriptura le spune: *«Dumnezeu stă împotriva celor mîndri, iar celor smeriți le dă har»*¹³⁷. 3. Ei nu cunosc însă, pricina pentru care Domnul nu s-a căsătorit. Mai întîi, pentru că avea mireasa Lui, Biserica; apoi nu era simplu om, ca să aibă nevoie după trup de un ajutor¹³⁸; și, în sfîrșit, nici nu-I era de neapărată trebuință să facă copii, pentru că era veșnic și era singurul Fiu al lui Dumnezeu.

4. Însuși Domnul spune: *«Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despărta»*¹³⁹; și iarăși: *«Precum era în zilele lui Noe, cînd se însurau și se măritau, cînd își zideau case și sădeau și precum era în zilele lui Lot, tot așa va fi venirea Fiului Omului»*¹⁴⁰. 5. Și ca să se vadă că nu vorbește despre neamuri, Domnul adaugă: *«Oare cînd va veni Fiul Omului va găsi credință pe pămînt?»*¹⁴¹. 6. Și iarăși: *«Vai de cele ce vor avea în pîntece și de cele ce vor alăpta în zilele acelea!»*¹⁴². Deși și aceste cuvinte sînt spuse alegoric! De aceea nici n-a hotărît timpul venirii, *«pe care Tatăl l-a pus în stăpînirea Sa»*¹⁴³, ca lumea să rămînă din generație în generație. 50. 1. Iar textul: *«Nu toți pricep cuvîntul acesta. Că sînt fameni care s-au născut așa, și sînt fameni care au fost făcuți fameni de oameni și sînt fameni care singuri s-au făcut fameni pentru împărăția cerurilor. Cine poate înțelege, să înțeleagă»*¹⁴⁴. 2. Ere-

136. Rom. 14, 17.

137. Iac. 4, 6; I Pt. 5, 5; Prov. 3, 34.

138. Fac. 2, 18.

139. Mt. 19, 6; Mc. 10, 9.

140. Mt. 24, 37—39; Lc. 17, 26—30.

141. Lc. 18, 8.

142. Mt. 24, 19; Mc. 13, 17; Lc. 21, 23.

143. Fapte 1, 7.

144. Mt. 19, 11—12.

ticii nu știu că, după ce Domnul a vorbit de cartea de despărțenie ¹⁴⁵, a fost întrebat : «*Dacă așa este pricina cu femeia, nu este de folos omului a se însura*» ¹⁴⁶ ; și Domnul a zis : «*Nu toți pricep cuvîntul acesta, ci celor ce s-a dat*» ¹⁴⁷. 3. Cei care au pus întrebarea aceasta au vrut să afle dacă Domnul îngăduie unui bărbat să se căsătorească cu altă femeie, cînd femeia lui a fost osîndită pentru desfrîinare și a fost lăsată.

4. Se spune că mulți atleți se înfrînau și nu aveau legături trupești în vederea exercițiilor corporale ; așa au fost Astil din Crotona și Crison din Himera ¹⁴⁸ ; chitaristul Amebeu, tînăr căsătorit, nu s-a apropiat de mireasa sa, iar Aristotel din Cirena ¹⁴⁹ a disprețuit pe curtezana Lais ¹⁵⁰, care se îndrăgostise de el. 51. 1. Aristotel s-a jurat acestei curtezane că are s-o ia cu el în Cirena, dacă are să-l ajute împotriva unor dușmani ai săi ; dar pentru că Lais a umblat cu viclenii, Aristotel și-a ținut jurămîntul într-un chip plăcut : a pus să i se picteze chipul cît se poate de asemănător și a luat cu el acest tablou în Cirena. Așa istorisește Istros în lucrarea sa : *Despre natura particulară a luptelor atletice* ¹⁵¹. Deci nici starea de famen nu-i însoțită de virtute, dacă nu se face din dragoste de Dumnezeu.

2. Fericitul Pavel spune despre cei care urăsc căsătoria : «*În vremurile cele de apoi vor cădea unii de la credință luînd aminte la duhurile înșelătoare și la învățăturile demonilor* ¹⁵², care opresc de la căsătorie și îndepărtează de la mîncări» ¹⁵³. 3. Și iarăși spune : «*Nimeni să nu vă smulgă biruința* ¹⁵⁴ printr-o religie a smereniei făcută de el și în necruțarea trupului» ¹⁵⁵. Același apostol scrie și acestea : «*Te-ai legat cu femeie ? Nu căuta dezlegare ! Te-ai dezlegat de femeie ? Nu căuta femeie !*» ¹⁵⁶. Și iarăși : «*Fiecare să-și aibă femeia lui* ¹⁵⁷, ca să nu vă ispiască satana» ¹⁵⁸. 52. 1. Dar ce ? Oare dreptii cei vechi nu se foloseau de cele create mulțumind lui Dumnezeu ? Unii au făcut copii, trăind în înfrîinare cu femeile lor. Corbii îi aduceau lui Ilie pîine și carne, ca să se hrănească ¹⁵⁹, iar profetul Samuil i-a dus lui Saul și i-a dat să mă-

145. Mt. 19, 7—9.

146. Mt. 19, 10.

147. Mt. 19, 11.

148. Himera, oraș pe coasta de nord a Siciliei.

149. Aristotel din Cirena, scriitor grec, autorul unei *Poetici*.

150. Numele mai multor curtezane celebre din Grecia.

151. Istros, *Fragm.* 48, FHG, I, 424.

152. I Tim. 4, 1.

153. I Tim. 4, 3.

154. Col. 2, 18.

155. Col. 2, 23.

156. I Cor. 7, 27.

157. I Cor. 7, 2.

158. I Cor. 7, 5.

159. III Regi 17, 6.

nince ceea ce-i rămăsese din carnea din care mîncase el ¹⁶⁰. 2. Dar ere-
ticii aceştia, care spun că îi întrec pe dreptii cei vechi prin traiul şi
viaţa lor, nicicînd nu vor putea să se compare cu ei, cu faptele aceloră.
3. Aşadar «*cel ce nu mănîncă să nu defaimă pe cel ce mănîncă, iar cel
ce mănîncă să nu osîndească pe cel ce nu mănîncă; că Dumnezeu l-a
primit pe el*» ¹⁶¹. 4. Dar şi Domnul, vorbind despre El, zice: «*A venit
Ioan, nici mîncînd, nici bînd, şi zic: «Demon are». A venit Fiul Omului
mîncînd şi bînd, şi zic: «Iată om mîncăcios şi băutor de vin, prietenul
vameşilor şi al păcătoşilor*» ¹⁶². Oare nici pe apostoli nu vor să-i ia în
seamă ereticii? 5. Petru şi Filip au avut copii, iar Filip şi-a măritat fe-
tele. 53. 1. Pavel nu pregetă în una din epistole să adreseze cuvînt în-
soţitoarei sale ¹⁶³, pe care n-a luat-o cu el, ca să nu aibă greutate în slu-
jirea sa. 2. Că spune într-o epistolă: «*Oare n-avem putere să purtăm
o femeie soră ca şi ceilalţi apostoli?*» ¹⁶⁴. 3. Apostolii, potrivit cu sluji-
rea lor, fiind legaţi de predicarea Evangheliei, fără să fie furaţi de alte
gînduri, aveau împreună cu ei femei, nu ca soţii, ci ca surori, ca să le
fie de ajutor pe lîngă femeile care se ocupau cu treburile gospodăriei.
Prin aceste surori învăţătura Domnului intra, fără să trezească bănu-
ieli, în camerele femeilor. 4. Ştim cîte a rînduit vrednicul Pavel cu pri-
vire la femeile diaconiţe, în una din cele două epistole către Timo-
tel! ¹⁶⁵. Dar însuşi acest apostol a strigat: «*Împărăţia lui Dumnezeu nu
este mîncare şi băutură*» — nici oprire de la vin şi de la carne — «*ci
dreptate şi pace şi bucurie în Duhul Sfînt*» ¹⁶⁶. 5. Care dintre aceşti ere-
lici merge ca Ilie, avînd un cojoc şi o curea de piele? ¹⁶⁷. Care din ei
este îmbrăcat cu sac şi gol în restul trupului şi neîncălţat ca Isaia? ¹⁶⁸.
Sau care are numai o cingătoare de in ca Ieremia? ¹⁶⁹. Care din ei va
imita felul de viaţă gnostică a lui Ioan? ¹⁷⁰. Dar fericiţii profeţi, deşi
duceau o viaţă ca aceasta, mulţumeau Ziditorului.

54. 1. Dreptatea lui Carpocrate şi a celor care practică comuniunea
cea desfrînată este combătută astfel: Cînd Domnul a spus: «*Celui ce
cere, dă-i*», a adăugat îndată: «*şi de cel ce voieşte să împrumute de la
tine, nu întoarce faţa*» ¹⁷¹; şi a învăţat acest fel de comuniune, nu co-
muniunea cea desfrînată. 2. Cum poate cere cineva, cum poate lua ci-

160. I Regi 9, 24.

161. Rom. 14, 3.

162. Mt. 11, 18—19.

163. Fil. 4, 2—3.

164. I Cor. 9, 5.

165. I Tim. 5, 9—10.

166. Rom. 14, 17.

167. III Regi 19, 13; IV Regi 1, 8.

168. Is. 20, 2.

169. Ier. 13, 1.

170. Mt. 3, 4; Mc. 1, 6.

171. Mt. 5, 42.

neva, cum se poate împrumuta cineva de la cineva care nu are, care nu dă și care nu împrumută? 3. Dar ce poți gândi și de celelalte cuvinte spuse de Domnul? Domnul a spus: «Am flămînzit și Mi-ați dat de am mîncat; am însetat și Mi-ați dat de am băut; străin am fost și M-ați primit; gol și M-ați îmbrăcat»¹⁷², apoi adaugă: «Întrucît ați făcut unuia din aceștia prea mici, Mie Mi-ați făcut»¹⁷³. 4. Nu dă El oare aceleași legi și în Vechiul Testament? Că spune acolo: «Cel care dă săracului împrumută pe Dumnezeu»¹⁷⁴; și: «Nu te opri a face bine celui lipsit»¹⁷⁵. 55. 1. Și iarăși a spus: «Milostenia și credința să nu-ți lipsească»¹⁷⁶. «Sărăcia smerește pe om, iar mîinile celor vrednici se îmbogățesc»¹⁷⁷. Și adaugă: «Iată bărbat, care n-a dat argintul său cu camătă; și acela este primit»¹⁷⁸; și: «Răscumpărarea sufletului bărbatului este bogăția lui»¹⁷⁹. Nu lămurește oare Domnul toate fără ocol? După cum lumea este alcătuită din contrarii, din căldură și frig, din uscat și umed, tot așa și oamenii; din oameni care dau și din oameni care primesc. 2. Și iarăși cînd Domnul zice: «Dacă vrei să fii desăvîrșit, vinde-ți averile și dă-le săracilor»¹⁸⁰, mustră pe cel ce s-a lăudat «că a împlinit toate poruncile din tinerețe»¹⁸¹, că n-a împlinit porunca: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși»¹⁸². Atunci, Domnul, Care voia să-l facă pe acela desăvîrșit, l-a învățat să dea mînat de dragoste. 56. 1. Domnul nu ne-a oprit să ne îmbogățim în chip cinstit, ci să nu ne îmbogățim în chip nedrept și lacom. Că spune Scriptura: «Averea adunată cu fărădelege se va împușina»¹⁸³. Că «sînt oameni care seamănă și culeg mai mult; și sînt care adună și sărăcesc»¹⁸⁴. Despre cei dintîi este scris: «Risipit-a, dat-a săracilor; dreptatea lui rămîne în veac»¹⁸⁵. 2. «Cel care seamănă și culege mai mult»¹⁸⁶ este omul care dă cele pămîntești și trecătoare și dobîndește cele cerești și cele veșnice¹⁸⁷; celălalt, care nu dă nimănui, «adună» în chip zadarnic «pe pămînt, unde molia și rugina le strică»¹⁸⁸. Despre acesta este scris: «Adunînd plățile, le-a adu-

172. Mt. 25, 25—36.

173. Mt. 25, 40.

174. Prov. 19, 17.

175. Prov. 3, 27.

176. Prov. 3, 3.

177. Prov. 10, 4.

178. Ps. 14, 5; Iez. 18, 8.

179. Prov. 13, 8.

180. Mt. 19, 21; Mc. 10, 21; Lc. 18, 22.

181. Mt. 19, 20; Mc. 10, 20; Lc. 18, 21.

182. Mt. 19, 19; Mc. 12, 31; Lc. 10, 27.

183. Prov. 13, 11.

184. Prov. 11, 24.

185. Ps. 111, 8.

186. Prov. 11, 24.

187. Mt. 19, 21.

188. Mt. 6, 19.

nat într-o legătură găurită» ¹⁸⁹; 3. despre acesta spune Domnul în Evanghelle că i-a rodit țarina; și acesta, vrînd apoi să adune roadele, și-a zidit jltnițe mai mari și și-a zis în sine, ca în prosopopee: «Ai multe bunătați adunate ție pentru mulți ani! Mănîncă, bea, veselește-te!» Iar Dumnezeu i a zis lui: «Nebune, în noaptea aceasta vor cere sufletul tău de la tine, iar cele ce-ai gătit, ale cui vor fi?» ¹⁹⁰.

CAPITOLUL VII

57. 1. Înfrînarea omenească, adică înfrînarea de care vorbesc filozofii greci, constă în a lupta împotriva poftei, în a nu-i sluji ei cu fapta; înfrînarea noastră constă în a nu pofti; nu ca cineva poftind să se abțină, ci ca să se înfrîneze chiar de a pofti. 2. Iar această înfrînare nu se poate dobîndi decît prin harul lui Dumnezeu. De aceea a spus Domnul: «Cereți și vi se va da» ¹⁹¹. 3. Acest har l-a dobîndit Moisi — deși avea un trup cu multe nevoi — ca să poată să nu mănînce, nici să bea patruzeci de zile ¹⁹². 4. După cum e mai bine să fii sănătos decît să vorbești despre sănătate cînd ești bolnav, tot așa este mai bine să fii lumină decît să vorbești despre lumină; și la fel, este mai bine să ai înfrînarea cea adevărată, decît înfrînarea despre care ne vorbesc filozofii. 5. Acolo unde pofta este instalată și este singură, acolo, chiar dacă e liniștită și nu lucrează prin trup, totuși cu ajutorul memoriei aduce aproape pe cele de departe. 58. 1. Pe scurt, cînd e vorba de căsătorie, de mîncare și de celelalte, să nu facem nimic mînați de poftă, ci să voim numai cele ce sînt necesare. Că nu sîntem copiii poftei, ci ai voinței ¹⁹³. 2. Cel care se căsătorește pentru ca să aibă copii, acela trebuie să se deprindă a se înfrîna, în așa fel încît nici să nu-și poftască femeia lui; pe ea trebuie s-o iubească, făcînd copii mînat de o voință sfîntă și cumpătată. Că noi n-am fost învățați «să prefacem grija de trup în poftă» ¹⁹⁴, ci să umblăm cuviincios ca ziua — adică în Hristos și într-o viațuine luminoasă și plăcută Domnului — «nu în ospețe și în beții, nu în desfrînări și destrăbălări, nu în ceartă și în pizmă» ¹⁹⁵. 59. 1. Dar nu se cuvine să privim înfrînarea numai dintr-o singură înfățișare a ei, adică înfrînarea de la împreunările trupesti, ci și înfrînarea de la toate celelalte, cîte le dorește sufletul nostru tîrît de simțuri, care nu se mulțumește cu cele de neapărată trebuință, ci caută desfătarea. 2. A te înfrîna înseamnă a disprețui

189. Ag. 1, 6.

190. Lc. 12, 16—20.

191. Mt. 7, 7.

192. Ieș. 24, 18.

193. In. 1, 13.

194. Rom. 13, 14.

195. Rom. 13, 13.

banul, hrana, averea, a disprețui spectacolele, a-ți înfrîna limba, a fi stăpîn peste gîndurile rele. Unii îngerî, care au fost neînfrînați, fiind cuprinși de poftă, au căzut din cer aici pe pămînt. 3. Valentin, în scrisoarea sa către Agotopus, spune : «Iisus, îndurînd toate, era înfrînat ; Iisus lucra ca Dumnezeu ; mîncea și bea într-un chip propriu, că nu dădea afară mîncărurile. Atît de mare era în El puterea înfrînării, încît hrana nu se strica în El, că El Însuși nu era supus stricăciunii» ¹⁹⁶.

4. Noi îmbrățișăm înfrînarea din dragostea de Domnul și din dragostea de binele însuși, sfințind templul duhului ¹⁹⁷. Că este bine «*să te faci singur famen pentru împărăția cerurilor*» ¹⁹⁸, să te curățești de orice poftă «*să-ți curățești cugetul de faptele cele moarte, ca să slujești Dumnezeului celui viu*» ¹⁹⁹. 60. 1. Iar cei care, din ură față de trup, doresc să scape cu nerecunoștință de legătura dată de căsnicie și de împărțirea cu mîncările cele convenabile, aceștia sînt niște ignoranți și niște oameni fără Dumnezeu ; se înfrînează în chip nerațional ca majoritatea celorlalte neamuri. 2. Astfel brahmanii nu mănîncă viețuitoare, nici nu beau vin ; unii din ei mănîncă în fiecare zi ca și noi, dar alții din ei, la trei zile, după cum spune Alexandru Poliistoricul în lucrarea sa *Istoria Indiană* ²⁰⁰ ; disprețuiesc moartea, iar viața o socotesc o nimica ; sînt convinși că există o a doua naștere, iar ca zei cînstesc pe Heracle și Pan. 3. Acei dintre indieni care se numesc «sfînți» trăiesc goi toată viața lor ; aceștia caută adevărul, prezic cele viitoare și cînstesc o piramidă, sub care socot că se află oasele unui zeu. 4. Nici gimnosofistii, nici așa numiții «sfînți», nu se folosesc de femei ; li se pare lucrul acesta împotriva firii și nelegiuit ; din această pricină se păstrează curați ; sînt și femei, numite «sfinte», care trăiesc în feciorie. Spun că observă corpurile cerești și, cu ajutorul însemnării acestora, fac unele preziceri ale celor viitoare.

CAPITOLUL VIII

61. 1. Dar fiindcă ereticii care se silesc să aducă învățătura că este indiferent felul de viețuire și socot că au în sprijinul desfrîului lor cîteva texte din Scripturi, cum ar fi acesta : «*Păcatul nu vă stăpînește, pentru că nu sînteți sub lege, ci sub har*» ²⁰¹ — și altele ca acesta, pe care nu-i potrivit să le amintesc ; că nu vreau să reconstruiesc corabia unor pirati — haide să le curmăm pe scurt încercarea lor. 2. Însuși vrednicul

196. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 297 ș.u.

197. I Cor. 3, 16. 17.

198. Mt. 19, 12.

199. Evr. 9, 14.

200. Alexandru Poliistoricul, *Fragm.* 95, *FHG*, III, 236.

201. Rom. 6, 14.

apostol, prin cuvintele adăugate textului citat mai sus, va spulbera nelegluirea ereticilor acestora. Că spune : «Ce dar ? Să păcătuim, pentru că nu sîntem sub lege, ci sub har ? Să nu fie !» ²⁰². Astfel apostolul dărimă îndată, dumnezeiește și profetic, arta sofistică a plăcerii. 62. 1. După cît se pare, aceștieretici nu înțeleg «că noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea judecății lui Hristos, ca să ia fiecare pentru cele ce a făcut prin trup, fie bine, fie rău» ²⁰³, adică să primească plata pentru cele ce a făcut trupul. 2. «Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă» ²⁰⁴ — adică nu mai este capabilă de păcat — ; «cele vechi au trecut» ²⁰⁵ — am spălat de pe noi viața cea veche — «iată au ajuns noi» ²⁰⁶ — desfrînarea a ajuns curăție ; neînfrînarea, înfrînare ; nedreptatea, dreptate —. «Ce părtășie are dreptatea cu fărădelegea ? Sau ce comuniune are lumina cu întunericul ? Ce înțelegere este între Hristos și Beliar ? Ce parte are credinciosul cu necredinciosul ? 3. Ce unire este între templul lui Dumnezeu și templul idolilor ?» ²⁰⁷. Avînd, deci, aceste lăgăduințe, să ne curățim de toată întinăciunea trupului și a duhului, săvîrșind sfințenie întru frica lui Dumnezeu» ²⁰⁸.

CAPITOLUL IX

63. 1. Ereticii, care se împotrivesc creației lui Dumnezeu, prin o înfrînare plină de cuvioșie, aduc în sprijinul lor cuvintele spuse de Domnul Salomeii, pe care le-am amintit mai înainte ²⁰⁹. După cît mi se pare, aceste cuvinte ale Domnului se găsesc în Evanghelia după Egipteni. 2. Ereticii spun că Însuși Domnul a spus : «Am venit să stric lucrările femeii» ; «ale femeii», adică pofta ; «lucrările», adică nașterea de copii și stricăciunea. Ce ar voi să spună ? Că Mîntuitorul a stricat însăși ordinea care este în lume ? N-ar putea-o spune ! Că ordinea lumii rămîne aceeași. 3. Domnul, însă, n-a mințit. Da, Domnul a stricat într-adevăr lucrările poftelor : iubirea de argint, cearta, iubirea de slavă, nebunia după femei, pederastia, lăcomia la mîncare, destrăbălarea și cele asemenea acestora. Nașterea acestora duce la stricarea sufletului, pentru că «prin păcate ajungem morți» ²¹⁰. Și însăși femeia reprezenta neînfrînarea. 4. Nașterea de copii, stricăciunea, care sînt legate de natură, trebuie neapărat să meargă înainte pînă la desăvîrșita despărțire și restabilire a ale-

202. Rom. 6, 15.

203. II Cor. 5, 10.

204. II Cor. 5, 17.

205. II Cor. 5, 17.

206. II Cor. 5, 17.

207. II Cor. 6, 14—16.

208. II Cor. 7, 1.

209. Stromata III, 45, 1—3.

210. El. 2, 5.

gerii, datorită căreia ființele amestecate cu lumea revin la starea lor proprie. 64. 1. De aceea, cînd Domnul a amintit de sfîrșitul lumii, pe bună dreptate Salomea a spus : «Pînă cînd vor muri oamenii ?» Scriptura dă cuvîntului «om» un sens dublu : ceea ce se vede și sufletul ²¹¹ ; și iarăși : ceea ce se mîntuie și ceea ce nu se mîntuie. Păcatul este numit moarte a sufletului ²¹². De aceea și Domnul răspunde cu grijă : «Atîta vreme cît femeile nasc», adică atîta vreme cît pofta lucrează. 2. Apostolul spune : «De aceea, după cum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, așa moartea a trecut la toți oamenii ; pentru că toți au păcătuit în el ²¹³ ; și a împărășit moartea de la Adam pînă la Moisi» ²¹⁴. Printr-o necesitate naturală a rînduiei dumnezeiești, moartea urmează nașterii ; iar despărțirea sufletului de trup este o urmare a legăturii sufletului cu trupul. 3. Dacă nașterea este în vederea învățaturii și cunoașterii, apoi moartea este în vederea restabilirii ; iar pentru că femeia este socotită pricină a morții pentru că naște, tot așa, pentru aceeași pricină, va fi numită și începătoare a vieții. 65. 1. Astfel femeia — cea dintîi cauză a păcatului — a fost numită «viață» ²¹⁵, pentru că este cauza urmării neamului omenesc, a celor care se nasc și a celor care păcătuiesc ; este de asemeni mama celor drepti ca și a celor nedrepti, așa cum fiecare din noi trăim după dreptate sau, dimpotrivă, sîntem nesupuși. 2. De aceea socot că apostolul nu are oroare de viață în trup, cînd spune : «Ci cu toată îndrăzneala, ca totdeauna și acum, Hristos se va mări în trupul meu, fie prin viață, fie prin moarte. Că pentru mine viața este Hristos, iar moartea cîștig ; iar dacă a vieții în trup înseamnă roadă lucrului meu, nu știu ce voi alege. Sînt strîns din două părți : am dorința să mă despart de trup și să fiu cu Hristos, că este cu mult mai bine ; dar este mai de trebuință pentru voi să rămîn în trup» ²¹⁶. 3. După părerea mea, apostolul a arătat lămurit prin aceste cuvinte că dragostea de Dumnezeu este temeiul dorinței lui de a ieși din trup, iar temeiul dorinței lui de a rămîne în trup este stăruința lui plăcută de a fi de folos celor care au nevoie de mîntuire. 66. 1. Pentru ce ereticii nu citează și cuvintele care urmează cuvintelor spuse de Domnul Salomeii ? Nu ! Ei fac cu totul altceva, decît să urmeze dreptarului ²¹⁷ evanghelic, așa cum este adevărul ! 2. Cînd Salomea a spus : «Deci am făcut bine că n-am născut copii !», Salomea n-a înțeles cum trebuie nașterea de copii, de aceea Domnul i-a răspuns : «Mănîncă orice buruiană ; să nu

211. II Cor. 4, 16.

212. I Tim. 5, 6.

213. Rom. 5, 12.

214. Rom. 5, 14.

215. Fac. 3, 20 : «Și a pus Adam numele femeii sale Eva, adică Viață».

216. Fil. 1, 20—24.

217. Gal. 6, 16.

mănânci, însă, buruiana amară». 3. Prin aceste cuvinte Domnul a arătat că atât înfrînarea cât și căsătoria sînt în puterea noastră, la libera noastră voie ; și nici o poruncă nu ne silește și nici nu ne oprește de la una sau de la alta. Domnul mai adaugă și lămurirea aceasta : căsătoria ajută creația, îi continuă opera. 67. 1. Să nu socotească nimeni păcat căsătoria făcută potrivit învățaturii Cuvîntului și cu atât mai puțin să nu socotească amară creșterea copiilor — multora dimpotrivă le este foarte dureroasă lipsa de copii — ; nici să i se pară cuiva amară facerea copiilor, din pricină că ocupațiile cele de trebuință creșterii lor îi îndepărtează de la îndatoririle cele dumnezeiești. Cel care nu poate îndura cu ușurință viața singuratică, acela să dorească să se căsătorească, pentru că plăcerea folosită cu cumpătare nu aduce vătămare ; fiecare din noi este stăpîn în privința alegerii nașterii de copii. 2. Văd, însă, că unii, care, din pricina greutăților aduse de căsătorie, abținîndu-se de la căsătorie, nu potrivit cu cunoașterea cea sfîntă, au căzut în mizantropie și s-a dus de la ei dragostea ; iar alții, folosindu-se de căsătorie, se cufundă în plăceri și într-o viață desfrînată ; și, după cum spune profetul, «s-au asemănat animalelor» ²¹⁸.

CAPITOLUL X

68. 1. Dar care sînt cei doi sau trei care sînt adunați în numele lui Iristos și în mijlocul cărora este Domnul ? ²¹⁹ Oare nu vorbește Domnul prin cei trei de bărbat, femeie și copil, pentru că prin Dumnezeu este unită femeia cu bărbatul ? ²²⁰. 2. Iar dacă cineva vrea să fie sprinten și nu vrea să aibă copii din pricina grijilor pe care le aduce facerea de copii, acela «să rămîină», spune apostolul, *necăsătorit, cum sînt și eu* ²²¹. 3. Ereticii interpretează cuvintele acelea așa : Domnul a vrut să spună că Dumnezeu, autorul existențelor, Creatorul, este cu cei mai mulți ; cu cel care trăiește de unul singur, cu cel ales, este Mîntuitorul, care este Fiul unui alt Dumnezeu, adică al celui bun. 4. Dar lucrurile nu stau așa. Prin Fiul Său, Dumnezeu este cu cei care, fiind căsătoriți, trăiesc cu cumpătare și fac copii ; și, de asemeni, același Dumnezeu este și cu cei care, în chip rațional, trăiesc în înfrînare.

5. Ar putea fi și o altă interpretare : cei «trei» sînt : mînia, pofta și rațiunea ; după altă interpretare ar fi : trupul, sufletul și duhul ²²². 69. 1. Se poate ca cei «trei», de care a fost vorba mai înainte, să arate primul

218. Ps. 48, 12. 21.

219. Mt. 18, 20.

220. Fac. 2, 21—23.

221. I Cor. 7, 8.

222. I Tes. 5, 23.

chemarea, al doilea alegerea²²³ și al treilea neamul rînduit în cea dintîi cinste; și cu acesta este puterea lui Dumnezeu, putere care privește peste toți și peste toate și este împărțită nedespărțit. 2. Așadar cel care folosește cum trebuie lucrările firești ale sufletului pofteste cele ce se cuvin, urăște cele vătămătoare, așa cum spun poruncile. Că este scris: *«Vei binecuvînta pe cel ce te binecuvîntează și vei blestema pe cel care te blesteamă»*²²⁴. 3. Cînd acesta s-a ridicat mai presus de mînie și de poftă, va iubi cu fapta creația de dragul Dumnezeului și Făcătorului universului; va trăi în chip gnostic și, prin asemănarea cu Mîntuitorul, va ajunge într-o stare de înfrînare lipsită de dureri, avînd unite în el gnoza, credința și dragostea. 4. Potrivit judecății sale, este de acum înainte unitar, este cu adevărat duhovnicesc; nu-l mai ating deloc, în nici un chip, gîndurile pe care le zămislesc mînia și pofta; ajunge *«după chip»*²²⁵, pentru că este desăvîrșit de Domnul, Făcătorul lui; este om desăvîrșit, vrednic de a fi numit de Domnul *«frate»*²²⁶ și în același timp prieten și fiu. Așa se adună *«cei doi și trei»*²²⁷ în unul și același, în omul gnostic. 70. 1. S-ar putea ca unirea celor mulți, exprimată prin numărul celor trei persoane, cu care este Domnul, să arate o singură Biserică, un singur om, un singur neam. 2. Nu era oare Domnul, cînd a dat legea, numai cu unul, cu iudeul? Iar mai tîrziu, cînd a dat profeția și cînd a trimis pe Ieremia în Babilon, ba și cînd a chemat prin profeție pe cei dintre neamuri, n-a adunat două popoare? Și, în sfîrșit, al treilea popor n-a fost zidit din cele două, într-un om nou²²⁸, în care Domnul umblă și locuiește²²⁹, în însăși Biserică? 3. Legea împreună cu profeții, împreună și cu Evanghelia se adună în numele lui Hristos într-o singură cunoaștere, într-o singură gnoză. 4. Așadar, cei care din ură nu se căsătoresc, sau cei care din poftă uzează de trup, indiferent cum, nu sînt în numărul celor mîntuiți, cu care este Domnul²³⁰.

CAPITOLUL XI

71. 1. După ce am arătat acestea, haide să dăm acum textele scripturistice cîte combat sofisticările eretice și să arătăm îndreptarul înfrînării practicate în chip rațional. 2. Scriptura cuprinde texte pentru combaterea fiecărei erezii; iar omul priceput la va alege și le va folosi la timpul potrivit pentru combaterea celor care au învățături împotriva

223. Mt. 20, 16; 22, 14.

224. Fac. 12, 3; 27, 29.

225. Fac. 1, 26.

226. Evr. 2, 11.

227. Mt. 18, 20.

228. Ef. 2, 15.

229. II Cor. 6, 16.

230. Mt. 18, 20.

poruncilor. 3. După cum am spus mai sus ²³¹, legea a dat mai dinainte porunca : «*Să nu poțtești femeia aproapelui tău*» ²³², pe care Însuși Domnul a rostit-o cu propria Sa gură, grăind așa : «*Ați auzit că legea a poruncit : «Să nu faci desfrînare»*» ²³³ ; iar Eu vă spun : *Să nu poțtești*» ²³⁴. 4. Legea voia ca bărbații să se folosească cu cumpătare de soțiile lor, numai pentru facerea de copii. Acest lucru se vede de acolo că legea oprea pe omul necăsătorit să trăiască îndată cu o prinsă de război ; iar dacă o poțtea, să-i tundă părul și să-i îngăduie să jelească treizeci de zile ; iar dacă nu i s-a stins pofta, atunci să facă cu ea copii ²³⁵ ; pentru că s-a dovedit întemeiată dorința lui ; pentru că pornirea care-l stăpînea a fost pusă la încercare în acel răgaz de timp. 72. 1. Nu se poate dovedi cu texte din Scriptură că cineva din cei din vechime s-a apropiat de soția lui cînd era însărcinată, ci s-a apropiat mai tîrziu, după ce a născut, după ce a alăptat copilul. Și vei găsi texte în Scriptură că bărbații și-au cunoscut după aceea iarăși femeile lor. 2. De pildă, vei găsi în Scriptură că tatăl lui Moisi a păzit această rînduială trei ani la rînd după nașterea lui Aaron, cînd l-a născut pe Moisi ²³⁶. 3. Și seminția lui Levi a păstrat această lege dată de Dumnezeu, de aceea seminția lui Levi a intrat în pămîntul făgăduit cu un număr mai mic de oameni decît celelalte seminții ²³⁷. 4. Că nu crește ușor un neam în număr mare cînd bărbații cunosc femeile numai cînd sînt căsătoriți legal cu ele și cînd nu așteaptă numai să le nască femeile, ci să și termine de alăptat. 73. 1. De aceea și Moisi, pe bună dreptate, pentru a-i deprinde pe iudei încetul cu încetul cu înfrînarea, a poruncit să se abțină de la plăcerile trupești trei zile la rînd pentru a asculta cuvintele dumnezeiești ²³⁸. 2. «*Voi slnteți templul lui Dumnezeu, precum a zis profetul : «Voi locui în ei și voi umbla între ei și voi fi lor Dumnezeu și ei Îmi vor fi Mie popor*» — dacă vom viețui potrivit poruncilor Lui, fie fiecare din noi, fie Biserica în întregime — 3. «*de aceea ieșiți din mijlocul lor și vă deosebiți, zice Domnul ; și de necurăție să nu vă atingeți ; și Eu vă voi primi pe voi și voi fi vouă Tată și voi Îmi veți fi Mie fii și fiice, zice Domnul atotputernicul*»» ²³⁹. 4. Ne poruncește în chip profetic să ne deosebim, nu de cei căsătoriți, după cum spun ei, ci de neamuri, care trăiesc încă în desfrînări ; și în afară de aceștia și de ereziile amintite mai înainte, pentru că sînt necurate și lipsite de Dumnezeu. 74. 1. De aceea și Pa-

231. Stromata III, 9, 1.

232. Ieș. 20, 17.

233. Ieș. 20, 14.

234. Mt. 5, 27—28.

235. Deut. 21, 11—13.

236. Ieș. 7, 7.

237. Num. 3, 39.

238. Ieș. 19, 15.

239. II Cor. 6, 16—18.

vel, adresându-se unor oameni care grăiau la fel, spune : «Aveți aceste făgăduințe, iubiților ; să ne curățim inimile de toată întinăciunea trupului și a duhului, săvârșind sfințenia întru frica de Dumnezeu» ²⁴⁰. «Că vă rîvnesc cu rîvna lui Dumnezeu, că v-am logodit cu un singur bărbat, ca să vă înfățișez lui Hristos fecioară curată» ²⁴¹. 2. Biserica nu se mai căsătorește cu altul, pentru că are Mirele ei ; dar fiecare dintre noi este liber să se căsătorească cu cine vrea potrivit legii ; o spun, însă, în prima căsătorie. 3. Apostolul a spus cu foarte multă evlavie și învățătoarește : «Dar mă tem ca nu cumva, precum șarpele a amăgit pe Eva cu vicleșug, să strice gândurile voastre de la curăția cea întru Hristos» ²⁴². 75. 1. De aceea și minunatul Petru spune : «Iubiților, vă rog ca pe niște străini și călători să vă feriți de poftele trupesti, care se războiesc împotriva sufletului, avînd purtare frumoasă între păgîni» ²⁴³ ; 2. că așa este voia lui Dumnezeu, ca voi binefăcînd să aduceți la tăcere lucrarea celor fără de minte ; ca să trăiți liberi, fără, însă, să aveți libertatea drept acoperămînt al răutății, ci ca robi ai lui Dumnezeu» ²⁴⁴. 3. La fel și Pavel scrie în Epistola către Romani : «Cei care am murit păcatului, cum vom mai trăi în păcat?» ²⁴⁵ Că omul nostru cel vechi s-a răstignit împreună cu El, ca să se nimicească trupul păcatului» ²⁴⁶ pînă la : «nici să faceți mădularele voastre arme ale nedreptății în slujba păcatului» ²⁴⁷.

76. 1. Și ajuns aici, socot că nu trebuie să las nementionat că apostolul predică că este același Dumnezeu și în lege, și în profeți, și în Evanghelie. Porunca scrisă în Evanghelie : «Să nu poțestești» ²⁴⁸, Pavel o atribuie, în Epistola către Romani, legii, pentru că știe că Unul și Același este Cel care a propovedit prin lege și profeți ; și Tatăl, Care a fost binevestit prin El. 2. Că spune Pavel : «Ce vom zice ? Legea este păcat ? Să nu fie ! Dar n-am cunoscut păcatul decît prin lege ; că n-aș fi știut pofta, dacă legea n-ar fi spus : «Să nu poțestești» ²⁴⁹. 3. Dacă ereticii, care se împotrivesc Creatorului, socot că Pavel s-a îndreptat împotriva Creatorului prin cuvintele acestea : «Știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ce este bun» ²⁵⁰, atunci ei să citească și cuvintele spuse înainte de acestea și cele după acestea. 4. Mai înainte a spus : «Ci păcatul care locuiește în mine» ²⁵¹ ; din pricina cărora era firesc să spună

240. II Cor. 7, 1.

241. II Cor. 11, 2.

242. II Cor. 11, 3.

243. I Pt. 2, 11—12.

244. I Pt. 2, 15—16.

245. Rom. 6, 2.

246. Rom. 6, 6.

247. Rom. 6, 13.

248. Mt. 5, 27—28.

249. Rom. 7, 7.

250. Rom. 7, 18.

251. Rom. 7, 17.

că «nu locuiește în trupul meu ce este bun» ²⁵². **77. 1.** La aceste cuvinte Pavel a adăugat: «Dar dacă ce nu voiesc aceea fac, atunci nu lucrez eu, ci păcatul care locuiește în mine» ²⁵³, care «se împotrivește legii» lui Dumnezeu «și minții mele», spune Pavel, «care mă face rob legii păcatului, care este în mădularele mele. Om nenorocit ce sînt! Cine mă va izbăvi din trupul morții acesteia?» ²⁵⁴. **2.** Și iarăși — că Pavel nu obosește de a fi de folos în orice chip — nu pregetă a spune: «Că legea Duhului m-a slobozit de legea păcatului și a morții» ²⁵⁵, pentru că prin Fiul «Dumnezeu a osîndit păcatul în trup, pentru ca îndreptarea legii să se împlinească în noi, care nu umblăm după trup, ci după duh» ²⁵⁶. **3.** Pe lingă acestea strigă, ca să lămurească încă cele spuse mai înainte: «trupul este mort pentru păcat» ²⁵⁷, arătînd cu aceste cuvinte că dacă trupul nu este templu ²⁵⁸, este încă mormînt al sufletului; dar cînd a fost sfințit de Dumnezeu, «locuiește în voi Duhul» — și adaugă Pavel — «Celui care a înviat pe Iisus din morți, Care vă face vii și trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Lui care locuiește în voi» ²⁵⁹. **78. 1.** Și Pavel adaugă iarăși, mustrînd pe iubitorii de plăceri: «Gîndul trupului este moarte ²⁶⁰, pentru că cei care trăiesc după trup gîndesc cele ale trupului ²⁶¹, iar gîndul trupului este vrăjmășie lui Dumnezeu, că nu se supune legii lui Dumnezeu. Iar cei care sînt în trup» — nu cum învață unii — «nu pot să placă lui Dumnezeu» ²⁶² — ci este așa, după cum am spus mai înainte. **2.** Apoi spre deosebire de aceștia, Pavel zice Bisericii: «Dar voi nu sînteți în trup, ci în duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi, iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui. Dar dacă Hristos este în voi, trupul este mort pentru păcat, iar duhul este viață pentru îndreptățire ²⁶³. **3.** Drept aceea, fraților, datori sîntem nu trupului, ca să viețuim după trup. Că dacă viețuiți după trup, veți muri; iar dacă veți omorî cu Duhul faptele trupului, veți trăi. Că toți cîți sînt mînați de Duhul lui Dumnezeu, sînt fii ai lui Dumnezeu» ²⁶⁴. **4.** Apoi cu privire la învățătura acelor eretici care spun că sînt de viță nobilă și liberi ²⁶⁵ și se laudă cu desfrîul lor, Pavel adaugă, zicînd: «Că n-ați luat

252. Rom. 7, 18.

253. Rom. 7, 20.

254. Rom. 7, 23—24.

255. Rom. 8, 2.

256. Rom. 8, 3—4.

257. Rom. 8, 10.

258. I Cor. 3, 16; 6, 19.

259. Rom. 8, 11.

260. Rom. 8, 6.

261. Rom. 8, 5.

262. Rom. 8, 7—8.

263. Rom. 8, 9—10.

264. Rom. 8, 12—14.

265. Stromata III, 30, 1.

iarăși duhul robiei spre frică, ci ați luat Duhul înfierii, în care strigăm : «Ava, Părinte !» ²⁶⁶. 5. Adică L-am luat, ca să cunoaștem pe Acela Căruia ne rugăm, pe Cel cu adevărat Tată, singurul Tată al universului, Care, ca Tată, ne-a dat învățături spre mîntuire, Care ne-a scăpat de frică.

CAPITOLUL XII

79. 1. Iar cuvintele lui Pavel : «Să nu vă lipsiți unul de altul decît din bună înțelegere pentru un timp, ca să vă îndeletniciți cu rugăciunea» ²⁶⁷ sînt învățătură pentru înfrînare. A adăugat «din bună înțelegere», ca să nu strice unul din ei căsătoria ; «pentru un timp», ca să nu alunece cîndva soțul spre păcat din pricina unei înfrînări silite ; își cruță soția, dar cade în altă poftă. 2. Pentru aceeași pricină Pavel spunea : dacă cineva socotește că e o necinste dacă fiica lui rămîne nemăritată, atunci e bine să se mărite ²⁶⁸. 3. Se cuvine, însă, să rămîină neclintit și neabătut gîndul fiecărui om, fie că vrea să rămîină în starea de famen, fie că vrea să se căsătorească pentru a face copii. 4. Dar dacă cineva dorește să-și îmbunătățească viața, își va agonisi mai mare vrednicie înaintea lui Dumnezeu, dacă se înfrîinează într-un chip curat și cu judecată ; dar dacă vrea să treacă dincolo de îndreptarul pe care și l-a ales, pentru a avea mai multă slavă, atunci nu ajunge la ce nădăjduia. 5. Că are și căsătoria, ca și starea de famen, funcțiile și slujirile ei speciale, care sînt de preț înaintea Domnului, adică grija de copii și de soție. Că, după cum se pare, legăturile căsniciei sînt pentru un soț desăvîrșit un prilej ca să poarte de grijă de toți cei din casă. 6. Astfel, apostolul spune că trebuie puși în fruntea întregii Biserici oameni care sînt deprinși să-și chivernisească propria lor casă ²⁶⁹. 7. «Fiecare să-și îndeplinească slujirea sa în starea în care a fost chemat» ²⁷⁰, ca să fie liber în Hristos ²⁷¹ și să-și primească plata proprie slujirii sale. 80. 1. Și iarăși, apostolul, vorbind din nou despre lege, se folosește de o alegorie și spune : «Femeia cu bărbat este legată prin lege de bărbat cît trăiește el» ²⁷² și celelalte. Și iarăși : «Femeia este legată cîtă vreme trăiește bărbatul ei ; dar dacă moare, este liberă să se mărite, numai în Domnul ; dar fericită este dacă va rămîne așa, după părerea mea» ²⁷³. 2. În pericopa întîia, apostolul spune : «Ați fost omorîți pentru lege» — nu pentru

266. Rom. 8, 15.

267. I Cor. 7, 5.

268. I Cor. 7, 36.

269. I Tim. 3, 4—5.

270. I Cor. 7, 24.

271. I Cor. 7, 22.

272. Rom. 7, 2.

273. I Cor. 7, 39—40.

căsătorie — «*ca să fiți ai altuia, ai Celui care a înviat din morți*»²⁷⁴, ca să-I fiți Lui mireasă și Biserică. Și una și alta trebuie să fie curate²⁷⁵ și de gândurile dinăuntru, care se împotrivesc adevărului, și de cele care aduc ispită din afară, adică de gândurile celor care dau ascultare ereziilor și care încearcă să convingă să se lepede de unicul bărbat, de Dumnezeu atotputernicul; «*pentru ca nu cumva, așa cum șarpele a înșelat pe Eva*»²⁷⁶ — cea numită «*Viață*»²⁷⁷ — și noi să călcăm poruncile, fiind amăgiți de viclenia cea pofticioasă a ereziei. 3. A doua pericopă²⁷⁸ prescrie o singură căsătorie. Că nu trebuie să presupunem, așa cum au interpretat unii, că legătura bărbatului cu femeia înseamnă unirea cu stricăciunea. Pavel blamează ideea acelor oameni fără Dumnezeu care spun că este descoperire a diavolului căsătoria, idee care dă prilej să fie hulit Legiuitorul. 81. 1. După părerea mea Tațian Asirianul unele ca acestea a îndrăznit să învețe. În lucrarea lui: *Despre desăvârșire după învățătura Mântuitorului*, scrie textual: «*Înțelegerea între soți este potrivită rugăciunii, dar comuniunea în stricăciune desființează ruga. Pavel cu foarte multă turburare oprește, prin îngăduință, înfrînarea. 2. Dar iarăși, îngăduind ca soții să trăiască împreună, din pricina satanei și a neînfrînării*²⁷⁹, a hotărît ca cel care urmează acestei îngăduințe să slujească la doi domni²⁸⁰: lui Dumnezeu — dacă se înțeleg soții între ei — și diavolului, neînfrînării și desfrîului, dacă soții nu se înțeleg între ei »²⁸¹. 3. Acestea le spune Tațian, interpretînd pe apostol. Tațian falsifică adevărul, făcînd din adevăr minciună. 4. Mărturisim și noi că neînfrînarea și desfrîul sînt patimi diavolești; dar înțelegerea între soți mijlocește o căsnicie cumpătată; te face să te duci la rugăciune după ce te-ai înfrînat și te îndrumază ca în căsătorie să ai grijă ca facerea de copii să fie însoțită de înfrînare. 5. Timpul facerii de copii este numit de Scriptură cunoaștere, gnoză, că spune Scriptura: «*Și a cunoscut Adam pe Eva, femeia sa; și zămislind a născut fiu și a chemat numele lui Set, zicînd: «Mi-a ridicat mie Dumnezeu altă sămînță în locul lui Avel*»²⁸². 6. Vezi acum pe cine hulesc cei care au oroare de împreunările cumpătate dintre soți? Vezi că pun pe seama diavolului nașterea de copii? Adam n-a spus simplu: Θεός, ci prin articularea cuvîntului: ó Θεός, a arătat pe Cel atotputernic. 82. 1. Iar adaosul apostolului: «*Și iarăși să*

274. Rom. 7, 4.

275. II Cor. 11, 2.

276. II Cor. 11, 3.

277. Fac. 3, 20.

278. I Cor. 7, 39—40.

279. I Cor. 7, 5.

280. Mt. 6, 24.

281. Tatian, *Pragm.* 5, Schwartz.

282. Fac. 4, 25.

liți împreună din pricina satanei»²⁸³, taie mai dinainte pornirea spre altă patimă. Că înțelegerea vremelnică între soți nu îndepărtează de-săvârșit ca rușinoase dorințele firești, din pricina cărora apostolul îngăduie ca cei doi soți să se apropie iarăși unul de altul, nu spre neînfrînare și desfrîu și pentru lucrul diavolului, ci ca să nu cadă în neînfrînare, în desfrîu și în mâinile diavolului²⁸⁴. 2. Face și Tațian deosebire între omul vechi și omul nou, dar nu așa cum spunem noi. Sîntem de acord cu el, că omul vechi este legea, iar omul nou Evanghelia²⁸⁵; și noi spunem la fel, dar nu în sensul în care vrea Tațian, care desființează legea, pentru că vine de la alt Dumnezeu²⁸⁶. 3. Dar același Om și Dumnezeu, înnoind cele vechi²⁸⁷, nu mai îngăduie poligamia — pe care Dumnezeu o cerea atunci, cînd era nevoie să crească și să se înmulțească neamul omenesc²⁸⁸ — ci instituie o singură căsătorie pentru nașterea de copii și pentru gospodărirea casei, pentru care i s-a dat bărbatului «ajutor» femeia²⁸⁹. 4. Iar dacă apostolul dă cuiva, din îngăduință, a doua căsătorie²⁹⁰, pentru că nu se poate înfrîna și ca să nu se ardă²⁹¹, acela nu păcăluiește față de Testament — că a doua căsătorie nu-i oprită de lege — dar nu mai împlinește desăvîrșirea aceea înaltă a viețuirii după Evanghelie. 5. Dar dacă nu se căsătorește a doua oară, ci păstrează neîntinată căsătoria desfăcută de moarte, dobîndește luiși slava cerească; pentru că dă de bună voie ascultare rînduiei lui Dumnezeu, datorită căreia ajunge stăruitor slujitor al Domnului²⁹². 6. Pronia dumnezeiască, dată prin Domnul, nu poruncește acum ca altădată ca soții să se spele după ce se scoală din patul conjugal²⁹³; că Domnul nu silește pe credincioși să se abțină de la facearea copiilor, odată ce printr-un singur botez a spălat toate legăturile trupesti și a strîns într-un singur botez multele spălături prescrise de Moisi. 83. 1. Dintru început, dar, legea, profetînd, prin nașterea trupească, nașterea noastră din nou, a adăugat spălarea²⁹⁴ la depunerea seminței, care pricinuieste nașterea; asta nu înseamnă că legea are oroare de nașterea omului. Că omul, așa cum se vede după ce se naște, este cuprins în sămînța depusă. 2. Multe împreunări trupesti nu dau naștere la copii, ci numai primirea seminței în mitră dă mărturie că are

283. I Cor. 7, 5.

284. I Cor. 7, 5.

285. Rom. 7, 2.

286. Tatian, *Fragm.* 6, Schwartz.

287. II Cor. 5, 17.

288. *Fac.* 1, 28.

289. *Fac.* 2, 18.

290. I Cor. 7, 6. 39—40.

291. I Cor. 7, 9.

292. I Cor. 7, 35.

293. Lev. 15, 18.

294. Textual: botezul, pentru că era nașterea din nou.

să albă loc nașterea, pentru că, în laboratorul firii mamei, sămînța se transformă în embrion. 3. Cum poate fi, deci, socotită căsătorie numai căsătoria din Vechiul Testament, cum poate fi socotită numai descope-
rirea legii și cum poate fi socotită căsătoria dată de Domnul deosebită, cînd pentru noi este păstrat același Dumnezeu? 4. Dacă «*ceea ce a unit Dumnezeu, omul — pe bună dreptate — nicicînd nu poate despărți*»²⁹⁵, apoi cu mult mai mult Fiul va păstra cele ce a poruncit Tatăl. Iar dacă aceeași persoană este și Legiuitorul și Evanghelistul, atunci nicicînd n-are să se lupte cu El Însuși. Da, legea trăiește, pentru că este duhov-
nicească²⁹⁶ și pentru că se înțelege gnostic. 5. Dar «*noi am murit pen-
tru lege prin trupul lui Hristos, ca să fim ai Altuia, ai Celui care a în-
viat din morți*» — Celui proorocit de lege — «*ca să aducem roadă lui
Dumnezeu*»²⁹⁷. 84. 1. De aceea «*legea este sfîntă; iar porunca este
sfîntă și dreaptă și bună*»²⁹⁸. «*Am murit pentru lege*»²⁹⁹, adică am mu-
rit pentru păcat, pe care legea îl face cunoscut³⁰⁰, pe care legea îl arată
— nu-l naște legea — prin poruncirea celor ce trebuie făcute și prin
oprirea celor ce nu trebuie făcute; legea vădește păcatul existent, «*ca
să se arate păcat*»³⁰¹. 2. Dacă este păcat căsătoria cea după lege, nu știu
cum va spune cineva că Îl cunoaște pe Dumnezeu, cînd susține că po-
runca lui Dumnezeu este păcat? Odată ce legea este sfîntă³⁰², este sfîntă
și căsătoria. Apostolul pune taina aceasta în legătură cu Hristos și cu
Biserica³⁰³. 3. După cum «*ce este născut din trup, trup este, tot așa ce
este născut din Duh, duh este*»³⁰⁴, nu numai în legătură cu nașterea, ci
și cu învățătura. Astfel «*sfînți sînt copiii*»³⁰⁵, sînt bucurii, cînd cuvîn-
tele Domnului au căsătorit sufletul lor cu Dumnezeu. 4. Desfrîul și că-
sătoria sînt despărțite, pentru că diavolul este departe de Dumnezeu.
«*Și voi ați murit pentru lege prin trupul lui Hristos, ca să fiți ai Altuia,
ai Celui care a înviat din morți*»³⁰⁶. Odată cu aceste cuvinte se aud și
cuvintele acestea: ați ajuns îndată ascultători. Că și după adevărul le-
gii, noi ascultăm de Același Domn, Care ne poruncește de departe. 85. 1.
Și pe bună dreptate Duhul spune deschis unor oameni ca aceștia: «*În
vremurile cele de apoi se vor depărta unii de la credință, luînd aminte
la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor, prin fățarnicia*

295. Mt. 19, 6.

296. Rom. 7, 14.

297. Rom. 7, 4.

298. Rom. 7, 12.

299. Rom. 7, 4.

300. Rom. 7, 7.

301. Rom. 7, 13.

302. Rom. 7, 12.

303. Ef. 5, 32.

304. In. 3, 6.

305. I Cor. 7, 14.

306. Rom. 7, 4.

unor mincinoși, înfierați de cugetul lor, care opresc de la căsătorie și se îndepărtează de la mîncări, pe care Dumnezeu le-a făcut spre împărlășire cu mulțumire pentru cei care sînt credincioși și cunosc adevărul. Pentru că toată făptura lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulțumire. Că se sfințește prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune» ³⁰⁷. 2. Din cele spuse urmează neapărat că nu trebuie oprită nici căsătoria, nici mîncarea cărnii, nici băutul vinului. Da, este scris : «Bine este să nu mănînci carne și să nu bei vin» ³⁰⁸, dacă mîncînd te smintești. Și este scris iarăși : «Bine este să rămîna ca mine» ³⁰⁹ ; dar și cel care se căsătorește să o facă cu mulțumire, precum și cel care nu se căsătorește ; și el să o facă tot cu mulțumire ; să trăiască rațional, desfătîndu-se înfrînat. 86. 1. În general vorbind, toate epistolele apostolului învață despre cumpătare și înfrînare ; cuprind ne-numărate porunci despre căsătorie, despre facerea de copii și despre gospodărirea casei ; Pavel n-a îndepărtat în nici una din ele căsătoria cea cumpătată, ci păstrează rînduiala legii față de Evanghelie ; primește și pe unul și pe altul, adică, și pe cel care se folosește cu cumpătare de căsătorie, mulțumind lui Dumnezeu, și pe cel care trăiește în stare de famen, cum vrea Domnul ; așa cum «a fost chemat fiecare» ³¹⁰, alegîndu-le fără cădere ³¹¹ și desăvîrșit. 2. Și «era pămîntul lui Iacov lăudat în tot pămîntul» ³¹², zice profetul, slăvind vasul Duhului Său. 3. Unul atacă nașterea de copii, spunînd că este stricăcioasă și sortită pieirii, iar altul se silește să susțină că Mîntuitorul a vorbit despre facerea de copii cînd a spus : «Să nu vă adunați comori pe pămînt, unde moliile și rugina le strică» ³¹³ ; și nu se rușinează să adauge la acestea și cuvintele profetului : «Voi toți ca o haină vă veți învechi și molia vă va mîncea» ³¹⁴. 4. Dar nici noi nu vorbim împotriva Scripturii ; și noi spunem că trupurile noastre sînt stricăcioase și trecătoare prin fire. Se poate, însă, ca profetul, prin acele cuvinte, să proorocească celor cărora au fost spuse pieirea lor pentru că erau păcătoși. Mîntuitorul, prin cele rostite, n-a vorbit despre nașterea de copii, ci a îndemnat pe cei care se gîndeau numai la creșterea avuției lor și nu voiau să vină în ajutorul celor ne-

307. *I Tim.* 4, 1—5.

308. *Rom.* 14, 21.

309. *I Cor.* 7, 8.

310. *I Cor.* 7, 20. 24.

311. *Iuda* 24.

312. Textul nu se găsește în Scriptură. Este folosit și de Barnaba în Epistola sa astfel : «Și iarăși un alt profet zice : «Și era tot pămîntul lui Iacov lăudat în tot pămîntul». Cu alte cuvinte spune așa : «Dumnezeu slăvește vasul Duhului Său». — Barnaba, *Epistola* XI, 9, *op. cit.*, p. 128.

313. *Mt.* 6, 19.

314. *Is.* 50, 9.

voiași, să facă averile lor comune. **87. 1.** De aceea și spune Domnul : «*Lucrați nu pentru mîncarea cea pieritoare, ci pentru mîncarea care rămîne în viața veșnică*» ³¹⁵.

Ereticii mai aduc și cuvintele acestea : «*Fiii veacului aceleia nici nu se însoară, nici nu se mărită*» ³¹⁶. **2.** Dacă cineva își va aduce aminte de întrebarea cu privire la învierea morților și de cei care L-au întrebat pe Domnul ³¹⁷, va vedea că Domnul nu îndepărtează căsătoria, ci însănătoșează sufletul acelor care așteptau să-și satisfacă plăcerile trupești și la înviere. **3.** Domnul n-a spus : «*Fiii veacului acestuia*» ³¹⁸ în opoziție cu «*fiii celuilalt veac*», ci în același sens ca și cuvintele : «cei care sînt născuți în acest veac», pentru că din pricina nașterii sînt fii; nasc și se nasc ; că fără naștere nimeni nu poate veni pe lumea aceasta ; iar nașterea aceasta din lumea aceasta, care primește stricăciunea, nu-l mai așteaptă pe cel care s-a despărțit de această viață. **4.** «*Unul este Tatăl vostru, Tatăl cel din ceruri*» ³¹⁹. El este și Tatăl tuturor, potrivit creației. «*Tată al vostru să nu numiți pe pămînt*» ³²⁰, spune Domnul. Cu alte cuvinte Domnul spune așa : «Să nu socotiți cauză a ființei voastre pe cel care v-a născut după trup, ci să-l socotiți mai degrabă slujitor al nașterii voastre» **88. 1.** Astfel Domnul vrea ca noi, care ne-am întors la Dumnezeu, să ajungem iarăși așa cum sînt copiii ³²¹ și să cunoaștem pe adevăratul Tată, pentru că am fost născuți din nou prin apă, o altă naștere decît nașterea de la creație. **2.** Da, Scriptura spune : «*Cel neînsurat se îngrijește de cele ale Domnului, iar cel însurat se îngrijește cum să placă femeii*» ³²². Ce dar ? Nu este cu putință să placi femeii cum vrea Dumnezeu și să mulțumești și lui Dumnezeu ? Nu poate oare cel căsătorit să se îngrijească de cele ale lui Dumnezeu împreună cu soția sa ? **3.** Ci după cum «*cea nemăritată se îngrijește de cele ale Domnului, ca să fie sfîntă și cu trupul și cu duhul*» ³²³, tot așa și cea măritată se îngrijește în Domnul și de cele ale soțului și de cele ale Domnului, «*ca să fie curată și cu sufletul și cu duhul*» ³²⁴ ; că amîndouă sînt sfinte în Domnul ; una ca soție, alta ca fecioară. **4.** Pentru a rușina și a opri pe cei care sînt înclinați către a doua căsătorie, apostolul, în armonie cu cele spuse mai înainte, grăiește pe un ton ridicat, spunînd așa : «*Orice păcat este în afară de trup ; dar cel*

315. In. 6, 27.

316. Lc. 20, 35.

317. Lc. 20, 27—33.

318. Lc. 20, 34.

319. Mt. 23, 9.

320. Mt. 23, 9.

321. Mt. 18, 3.

322. I Cor. 7, 32—33.

323. I Cor. 7, 34.

324. I Cor. 7, 34.

ce face desfrînare, păcătuiește în trupul său» ³²⁵. 89. 1. Iar dacă cineva îndrăznește să numească desfrîu căsătoria, ajunge să hulească și legea și pe Domnul. După cum lăcomia se numește desfrîu, pentru că se împotrivește mulțumirii cu cele ce ai, după cum idololatria este trecerea de la Dumnezeu la mulți dumnezei, tot așa și desfrîul este căderea dintr-o singură căsătorie în mai multe căsătorii. Că, după cum am spus, desfrîul și adulterul au după apostol trei sensuri. 2. Despre ele profetul spune: «*Ați fost vînduți pentru păcatele voastre*» ³²⁶, și iarăși: «*Întinatu-te-ai în pămînt străin*» ³²⁷; profetul socotește comuniune spurcată împreunarea cu un trup străin și nu cu trupul celei date prin căsătorie pentru facerea de copii. 3. De aceea și apostolul spune: «*Vreau ca văduvele tinere să se mărite, să nască copii, să-și chivernisească gospodăria, ca să nu dea protivnicului nici un prilej de ocară; că unele s-au și abătut, ducîndu-se după satana*» ³²⁸. 90. 1. Apostolul laudă foarte mult pe bărbatul unei singure femei; fie preot, fie diacon, fie laic, dacă se folosește fără reproș de căsătorie: «*Se va mîntui prin nașterea de copii*» ³²⁹. 2. Și iarăși Domnul numind pe iudei «*neam viclean și desfrînat*» ³³⁰, învață că iudeii nu cunosc legea, așa cum voiește legea, ci urmează «*predaniei bătrînilor*» ³³¹ și «*poruncilor omenești*» ³³²; că au fost desfrînați față de lege ³³³ și n-au primit-o «*ca bărbat și domn al fecioriei lor*» ³³⁴. 3. Poate că îi știa robiți și de patimi străine, din pricina că rora, fiind neconținut robi păcatelor, erau vînduți celor de alt neam. La iudei nu erau femei publice, ci era oprit desfrîul. 4. Cel care a spus «*Femeie mi-am luat și nu pot veni*» ³³⁵ la cina cea dumnezeiască a fost o pildă pentru muștrarea celor care, din pricina plăcerilor, se depărtează de porunca cea dumnezeiască. Dacă adevărul ar fi de partea ereticilor: atunci nici dreptii dinaintea venirii Domnului, nici chiar cei care au fost căsătoriți după venirea Lui, fie ei și apostoli, nu s-ar fi mîntuit. Dacă ereticii aduc iarăși și aceste cuvinte spuse de profet: «*Învechitu-m-am între toți dușmanii mei*» ³³⁶, să înțeleagă ei că dușmani sînt păcatele. Nu căsătoria este păcat, ci desfrînarea! Că altfel profetul ar trebui să numească și nașterea păcat și tot așa și pe Creatorul nașterii!

325. I Cor. 6, 18.

326. Is. 50, 1.

327. Bar. 3, 10.

328. I Tim. 5, 14—15.

329. I Tim. 2, 15.

330. Mt. 12, 39.

331. Mt. 15, 2.

332. Mt. 15, 9.

333. Mt. 15, 3—6.

334. Ier. 3, 4.

335. Lc. 14, 20.

336. Ps. 6, 7.

CAPITOLUL XIII

91. 1. La niște idei ca acestea a ajuns și Iuliu Casian ³³⁷, întemeietorul ereziei docheților. În lucrarea lui *Despre înfrînare sau despre starea de fumen*, spune textual: «Nimeni să nu spună că legăturile trupești sînt îngăduite de Dumnezeu, pentru că avem niște mădulare ca acestea, că femeia este constituită așa și bărbatul așa, femeia adică să primească, iar bărbatul să însămînțeze. **2.** Dacă ar fi de la Dumnezeu, spre Care ne grăbim, această rînduială, Domnul n-ar fi fericit pe fameni ³³⁸ și nici protetul n-ar fi spus că famenii «*nu sînt pom fără de rod*» ³³⁹, folosind pomul ca imagine pentru omul care se face singur famen cu propria sa voie». **92. 1.** Și încă, luptînd pentru părerea lui cea fără Dumnezeu, adaugă: «N-ar fi drept atunci să fie învinuit Mîntuitorul, dacă El ne-a plăsmuit, ne-a slobozit de rătăcire, de legăturile trupești și de mădularele de rușine?». Cu privire la acestea și Tațian are aceeași învățătură. Iuliu Casian a frecventat școala lui Valentin. **2.** De aceea Casian spune: «Salomea, spunîndu-I Domnului cînd va cunoaște acelea despre care L-a întrebat, Domnul i-a răspuns: «Cînd veți călca în picioare haina rușinii, cînd cei doi vor fi una, cînd bărbatul cu femeia nu vor fi nici bărbat, nici femeie». **93. 1.** În primul loc, nu avem cuvintele acestea în cele patru Evanghелиi predate nouă; ele se găsesc în Evanghelia după Egipteni. În al doilea loc, mi se pare că Iuliu Casian nu cunoaște că impulsul bărbatului înseamnă mînie, iar impulsul femeii înseamnă poftă; iar cînd acestea lucrează dau naștere pocăinței și rușinii. **2.** Dar cînd cineva nu se pleacă nici mîniei, nici poftei — că acestea, mărindu-se datorită deprinderii și unei rele educații, umbresc și acoperă rațiunea — ci îndepărtează întunecimea produsă de ele și, rușinat de pe urma pocăinței, unește sufletul și duhul ca să se supună rațiunii, atunci, după cum spune și Pavel, «*nu mai este în voi nici parte bărbătească, nici parte femeiască*» ³⁴⁰. **3.** Sufletul, lepădînd această formă corporală, care face deosebire între bărbat și femeie, ajunge o unitate și nu mai este nici bărbat, nici femeie. Dar acest năzdrăvan Casian, mai platonian decît Platon, socoate că sufletul este de origine dumnezeiască și că, datorită poftelor, a ajuns femeie și a venit de sus aicea jos la naștere și stricăciune.

337. Iuliu Casian, eretic, dochet și encratic, a trăit în sec. II.

338. Mt. 19, 12.

339. Is. 56, 3.

340. Gal. 3, 28.

CAPITOLUL XIV

94. 1. Astfel, Iuliu Casian se silește să arate că Pavel a spus că nașterea a venit pe lume în urma înșelăciunii, atunci când apostolul a zis : «*Dar mă tem ca nu cumva, precum șarpele a amăgit pe Eva, să abată gândurile voastre de la curăția cea întru Hristos*» ³⁴¹.

2. Este recunoscut că Domnul a venit la cei rătăciți ³⁴²; dar nu rătăciți de sus în nașterea cea de aici de pe pământ — pentru că nașterea este creată și este creatură a Celui Atotputernic, Care n-a coborât nicicând sufletul dintr-o stare mai bună într-o stare mai rea —. 3. Mântuitorul a venit la noi cei care eram rătăciți cu gândurile; că erau stricate gândurile noastre din pricina neascultării de porunci, pentru că am fost iubitori de plăceri; și poate și pentru că cel dintâi zidit dintre noi a luat-o înaintea timpului și a dorit înainte de vreme farmecul căsătoriei; și a păcătuit. Că «*oricine caută la femeie spre a o pofti a și făcut desfrânare cu ea*» ³⁴³; pentru că n-a așteptat timpul voit de Dumnezeu. 95. 1. A fost deci același Domn, Care a osîndit și atunci pofta, care o luase înaintea căsătoriei. Când apostolul spune : «*Îmbrăcați-vă în omul cel nou, cel zidit după Dumnezeu*» ³⁴⁴, ne vorbește nouă, cei care sîntem plăsmuiți de voința Celui Atotputernic așa cum sîntem plăsmuiți. Apostolul nu spune «*vechi*» și «*nou*» în legătură cu nașterea și cu nașterea din nou, ci cu viața dusă în neascultare de Dumnezeu și cu viața dusă în ascultare de Dumnezeu. 2. Casian socotește că «*îmbrăcăminte de piele*» ³⁴⁵ ar fi trupurile. Mai tîrziu vom arăta că atît Casian cît și cei care învață la fel cu el sînt rătăciți. Vom arăta lucrul acesta atunci cînd vom vorbi despre facerea omului, urmarea firească a celor spuse mai înainte. Casian mai spune încă : «*Cei care sînt stăpîniți de cele pămîntești și nasc și se nasc; viețuirea noastră este în ceruri, de unde așteptăm și pe Mîntuitorul*» ³⁴⁶. 3. Cuvintele acestea sînt bine spuse; o știm și noi; pentru că trebuie să viețuim ca «*străini și călători*» ³⁴⁷; cei care sîntem căsătoriți, să trăim ca și cum n-am fi căsătoriți; cei care avem averi, ca și cum nu le-am avea; cei care am făcut copii, ca și cum i-am fi născut ca să moară; să trăim ca și cum am fi gata să părăsim averile noastre; ca și cum am fi gata să trăim chiar

341. II Cor. 11, 3.

342. Mt. 18, 11; Lc., 19, 10.

343. Mt. 5, 28.

344. Ef. 4, 24.

345. Pac. 3, 21.

346. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 548 ș.u.

347. Ebr. 11, 13.

fără de femeie, dacă ar fi nevoie, să nu ne folosim cu patimă de lucrurile din lumea aceasta, ci, cu toată mulțumirea ³⁴⁸, să avem gândurile ridicate spre cele de sus.

CAPITOLUL XV

96. 1. Și iarăși, când apostolul spune: «*Bine este pentru om să nu se atingă de femeie; dar din pricina desfrînării să-și aibă fiecare femeia sa*» ³⁴⁹; și Pavel adaugă, iarăși, pentru a-și explica oarecum cuvintele sale: «*Ca să nu vă ispitească satana*» ³⁵⁰. **2.** Cuvintele: «*din pricina neînfrînării*» ³⁵¹ nu le spune Pavel celor care se folosesc cu înfrînare de căsătorie numai pentru facerea de copii, ci și celor care poftesc să se înfrîneze mai mult decît e nevoie pentru facerea de copii. Pavel face lucrul acesta ca nu cumva potrivnicul să sufle asupra lor cu foarte mare putere și să îndrepte dorința lor spre plăceri străine. **3.** Că este cu puțință ca cel potrivnic să se lupte cu cei drepți și să li se împotrivească din invidie; și voind să-i aducă în tabăra lui, vrea să le ofere prilejurile unei înfrînări mai mari pline de oboseli. **97. 1.** Așa că, pe bună dreptate, Pavel spune: «*mai bine să se căsătorească decît să se ardă*» ³⁵². «*Bărbatul să dea femeii bunăvoința datorată; asemenea și femeia bărbatului*» ³⁵³ și «*să nu se lipsească unul de altul*» ³⁵⁴, de ajutorul dat lor, prin rînduiala dumnezeiască, spre naștere de copii. **2.** Domnul spune: «*Dacă cineva nu urăște pe tatăl său sau pe mama sa sau pe femeia sa sau pe copiii săi, nu poate fi ucenicul Meu*» ³⁵⁵. **3.** Domnul, însă, nu ne poruncește să ne urîm neamul, că spune: «*Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine*» ³⁵⁶. Prin cuvintele acelea vrea să ne spună: «*Nu te lăsa condus de porniri lipsite de judecată și nici nu te lua după deprinderile cele din lume!*». Casa este alcătuită din membrii familiei, iar orașele din case. Precum a spus și Pavel că cei care se îndeletnicesc cu cele ale căsătoriei voiesc «*să placă*» ³⁵⁷ lumii.

4. Și iarăși Domnul spune: «*Cel însurat să nu-și lase femeia sa, iar cel neînsurat să nu se însoare*» ³⁵⁸. Adică: Cel care și-a mărturisit in-

³⁴⁸. I Cor. 7, 29—31; I Tim. 4, 4.

³⁴⁹. I Cor. 7, 1—2.

³⁵⁰. I Cor. 7, 5.

³⁵¹. I Cor. 7, 5.

³⁵². I Cor. 7, 9.

³⁵³. I Cor. 7, 3.

³⁵⁴. I Cor. 7, 5.

³⁵⁵. Lc. 14, 26.

³⁵⁶. Ieș. 20, 12.

³⁵⁷. I Cor. 7, 33.

³⁵⁸. Cuvintele acestea sînt luate probabil din Evanghelia după Egipteni.

tenția de a rămîne în starea de famen, să nu se însoare, să rămînă neînsurat. 98. 1. Amîndurora — și celor care rămîn în starea de famen și celor căsătoriți — Același Domn le dă prin profetul Isaia făgăduințe potrivite, grăind așa : «Să nu zică famenul : «Sînt lemn uscat !» Acestea zice Domnul famenilor : «Dacă veți păzi sîmbetele Mele și veți face toate cîte am poruncit, vă voi da vouă loc mai bun decît fii și fiice» ³⁵⁹. 2. Dacă nu împlinești poruncile, nici starea de famen, nici sîmbăta famenului nu te fac drept. 3. Celor căsătoriți Domnul le spune, adăugînd : «Cei aleși nu se vor osteni în zadar, nici nu vor face copii spre blestem, că este sămînță binecuvîntată de Domnul» ³⁶⁰. 4. Că celui care a născut copii și i-a crescut potrivit învățaturii Cuvîntului și i-a instruit în Domnul, ca și celui care a născut fii prin cateheza cea adevărată ³⁶¹, acelaia îi stă în față aceeași răsplată ca și seminței celei alese. 5. Alții socotesc «blestem» facerea de copii ; dar nu înțeleg Scriptura, care vorbește împotriva lor. Că cei care sînt cu adevărat aleșii Domnului nu învață spre blestem și nici nu nasc copii spre blestem, ca ereticii. 99. 1. Famen, deci, nu-i nici cel care-și mutilează măduarele trupului, nici cel care stă necăsătorit, ci cel care nu-i în stare să dea naștere adevărului. Mai înainte era «lemn uscat» ³⁶² ; ascultînd, însă, de Cuvînt, «păzind sîmbetele» ³⁶³, adică depărtîndu-se de păcate și făcînd poruncile, va fi mai de cinste decît cei care au fost instruiți numai prin cuvînt fără să aibă o viețuire dreaptă. 2. «Fiilor, spune Învățătorul, încă puțină vreme sînt cu voi !» ³⁶⁴. De aceea și Pavel zice , scriindu-le galatenilor : «Copiii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, pînă ce Hristos va lua chip în voi» ³⁶⁵. 3. Și iarăși, scriindu-le corintenilor, spune : «Dacă ați avea zeci de mii de dascăli în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți , că eu v-am născut în Hristos prin Evanghelie» ³⁶⁶. 4. De aceea «nu va intra famen în adunarea lui Dumnezeu» ³⁶⁷ — adică cel fără fruct și fără rod și în ce privește viețuirea și în ce privește învățătura — ci «cei care singuri s-au făcut fameni» — de orice păcat — «pentru împărăția cerurilor» ³⁶⁸. Sînt fericiți aceștia, adică cei care postesc față de toate bunătățile din lume.

359. Is. 56, 3—5.

360. Is. 65, 23.

361. I Cor. 4, 15.

362. Is. 56, 3.

363. Is. 56, 4.

364. In. 13, 33.

365. Gal. 4, 19.

366. I Cor. 4, 15.

367. Deut. 23, 1.

368. Mt. 19, 12.

CAPITOLUL XVI

100. 1. «Blestemată să fie ziua în care m-am născut, spune Ieremia, și să nu fie binecuvîntată» ³⁶⁹. Spunînd aceste cuvinte, profetul n-a blestemat nașterea, ci și-a arătat scîrba sa față de păcatele poporului și de neascultarea lui. **2.** Că adaugă: «Pentru ce m-am născut ca să văd osteneli și dureri? Sfîrșitu-s-au întru rușine zilele mele!» ³⁷⁰. Astfel, toți cei care au predicat adevărul au fost prizoniți și s-au primejduit din pricina nesupunerii ascultătorilor lor ³⁷¹. **3.** «Pentru ce nu mi-a fost pîntecele mamei mele mormînt, ca să nu văd truda lui Iacov și ostenala neamului lui Israel?» ³⁷², spune profetul Ezdra. **4.** «Nimeni nu-i curat de întinăciune, spune Iov, chiar de-ar fi o zi viața lui!» ³⁷³. **5.** Să ne spună nouă ereticii, cînd a făcut desfrîinare copilul nou născut sau cum a căzut sub blestemul lui Adam, cînd el n-a făcut nimic! **6.** După cît se pare ereticilor nu le mai rămîne decît să spună că nașterea este rea, nu numai nașterea trupului, ci și nașterea sufletului, din pricina căruia este și trupul. **7.** Cînd David zice: «Întru păcate am fost zămislit și întru fărădelegi m-a născut maica mea» ³⁷⁴, numește profetic pe Eva mamă, dar «Eva a fost mama celor vii» ³⁷⁵; iar dacă a fost zămislit în păcat, totuși el nu era în păcat în clipa nașterii sale și nu este el însuși păcat. **101. 1.** Tot cel ce se întoarce de la păcat la credință se întoarce de la obișnuința cea păcătoasă, așa cum se întoarce din pîntecele maicii sale copilul la viață. Martor îmi va fi unul din cei doisprezece profeți, care spune: «Au, da-voi cele întîi născute ale mele pentru păgînatate, rodul pîntecelui meu pentru păcatul sufletului meu?» ³⁷⁶. **2.** Prin aceste cuvinte profetul nu acuză pe Cel ce a zis: «Creșteți și vă înmulțiți» ³⁷⁷; dimpotrivă numește «păgînatate» primele mișcări de la naștere cînd nu cunoaștem pe Dumnezeu. **3.** Dacă cineva numește din această pricină rea nașterea, apoi tot din această pricină trebuie să o numească bună, pentru că în ea cunoaștem adevărul. «Treziți-vă cum se cuvine și nu păcătuiți, că unii n-au cunoașterea lui Dumnezeu» ³⁷⁸, adică păcătoșii. «Pentru că nu ne este lupta împotriva sîngelui și trupului, ci împotriva duhurilor, stăpînitorii întunericului» ³⁷⁹, că sînt puternici să ne ispîtească; pentru aceasta sînt iertările. **4.** De aceea și Pavel spune:

369. *Ier.* 20, 14.

370. *Ier.* 20, 18.

371. *Fapte* 7, 52.

372. *IV Ez.* 5, 35.

373. *Iov* 14, 4—5.

374. *Ps.* 50, 6.

375. *Pac.* 3, 20.

376. *Mih.* 6, 7.

377. *Pac.* 1, 28.

378. *I Cor.* 15, 34.

379. *El.* 6, 12.

«Îmi chinuiesc trupul meu și îl robesc»³⁸⁰; pentru că «oricine se luptă se înfrînează în toate»³⁸¹ — în loc de: se înfrînează de la toate; nu se îndepărtează de la toate, ci se folosește cu cumpătare de cele pe care le socotește — «aceia, ca să ia cununa cea stricăcioasă, iar noi, ca să o luăm pe cea nestricăcioasă»³⁸². Învingem în luptă, dar nu sîntem încununați fără să ne fi trudit. 5. În privința înfrînării unii pun văduva înaintea fecioarei, pentru că văduva disprețuiește plăcerea pe care o cunoaște din experiență.

CAPITOLUL XVII

102. 1. Dacă nașterea este un rău, atunci să spună hulitorii că în rău este Domnul, Care a participat nașterii, în rău este Fecioara, care L-a născut! 2. Ce ticăloși! Hulind nașterea, hulesc voința lui Dumnezeu și taina creației. 3. Din pricina aceasta dochetismul lui Casian, din pricina aceasta și al lui Marcion, din pricina aceasta și învățătura lui Valentin, care vorbește de un trup psihic; că spun: «Omul s-a asemănat animalelor»³⁸³ ajungînd în unire cu ele. Dar cînd omul, aprins de dorință, se urcă în pat străin, așa cum voiește cu adevăral, atunci într-adevăr unul ca acesta este fiară. «Au ajuns cai înnebuniți după femei; fiecare nechează după femeia vecinului»³⁸⁴. 4. Dacă, așa cum susțin unii, dintre toate animalele necuvîntătoare șarpele, luînd practica împreunării trupesti, a convins pe Adam să consimtă să se împreuneze cu Eva, lucru pe care cei dintîi plăsmuiți nu l-au făcut prin însăși firea lor, atunci iarăși este hulită creația, că a făcut mai slabi pe oameni decît pe animale, pentru că cei dintîi plăsmuiți ai lui Dumnezeu au urmat exemplul animalelor. **103.** 1. Dar dacă natura i-a condus pe cei dintîi oameni, ca și pe necuvîntătoare, la facerea de copii, ei au fost mișcați spre aceasta mai repede decît se cuvenea, pentru că fiind tineri s-au lăsat tîrîți de înșelăciune; totuși judecata lui Dumnezeu este dreaptă, pentru că n-au așteptat voința Lui; dar sfîntă este nașterea, pentru că prin ea s-a alcătuit lumea, prin ea ființele, prin ea firile, prin ea îngerii, prin ea puterile, prin ea sufletele, prin ea poruncile, prin ea legea, prin ea Evanghelia, prin ea cunoașterea lui Dumnezeu. 2. «Tot trupul este iarbă și toată slava omului ca floarea ierbii; iarba se usucă, iar floarea cade; dar cuvîntul Domnului rămîne»³⁸⁵; cuvîntul Domnului care a uns sufletul și l-a unit cu duhul. 3. Cum ar fi putut ajunge la împlinire fără

380. I Cor. 9, 27.

381. I Cor. 9, 25.

382. I Cor. 9, 25.

383. Ps. 48, 12. 21.

384. Ier. 5, 8.

385. Is. 40, 7-8.

trup rînduiala noastră bisericească? Că Însuși Domnul, capul Bisericii ³⁸⁶, este în trup; a venit fără chip și fără frumusețe ³⁸⁷ pentru a ne învăța pe noi să privim la cauza dumnezeiască cea fără de chip și fără de trup. 4. «*Pomul vieții*, spune profetul, este în pofta bună» ³⁸⁸; prin aceste cuvinte învață că poftele cele bune și curate sînt cele în Domnul cel viu. 104. 1. Mai departe, ereticii vor ca legătura din căsătorie a bărbatului cu femeia, numită cunoaștere, să fie păcat. Acest păcat, spun ereticii, este arătat de mîncarea «*din pomul binelui și răului*» ³⁸⁹, pentru că sensul cuvîntului «*a cunoscut*» ³⁹⁰ este călcare de poruncă. 2. Dacă ar fi așa cum spun ereticii, atunci și cunoașterea adevărului este tot o urmare a mîncării din «*pomul binelui și răului*». Deci o căsătorie cumpătată poate mîncă și din pomul acela. 3. Am spus mai înainte ³⁹¹ că te poți folosi și bine și rău de căsătorie, adică de pomul cunoașterii, dacă nu ne purtăm în căsătorie ca niște călcători de lege. 4. Ce dar? Domnul n-a vindecat oare și trupul de patimi așa cum a vindecat sufletul? Dacă trupul ar fi dușmanul sufletului Domnul nu l-ar fi întărit, ca să-l facă, prin sănătatea ce i-o dădea, dușman sufletului. 5. «*Acestea spun, fraților, că trupul și sîngele nu pot moșteni împărăția lui Dumnezeu și nici stricăciunea nu moștenește nestricăciunea*» ³⁹². Că păcatul, fiind stricăciune, nu poate avea legătură cu nestricăciunea, care este dreptate. «*Așa de fără minte sînteți?*» spune Pavel. *După ce ați început cu Duhul, acum sfîrșiți cu trupul?*» ³⁹³.

CAPITOLUL XVIII

105. 1. După cum am arătat ³⁹⁴, unii eretici au întins peste măsură ideea de dreptate și de armonie a mîntuirii — care sînt sfinte și întemelte — și au acceptat o înfrînare plină de hulă, cu totul lipsită de Dumnezeu, cînd era cu putință să aleagă, cu cuvioșie, starea de famen potrivit îndreptarului sănătos, care aduce mulțumire pentru harul dat și nu urăște nici pe Creator și nici nu disprețuiește pe cei căsătoriți. Creată este lumea, creată este și starea de famen. Amîndouă — și lumea și starea de famen — să aducă mulțumire lui Dumnezeu pentru starea în care au fost rînduite, dacă ele cunosc spre ce au fost rînduite. 2. Alți eretici, nevrînd să se supună legii, au insultat-o, fiind într-adevăr

386. Ef. 1, 22; 5, 23.

387. Is. 53, 3.

388. Prov. 13, 12.

389. Fac. 2, 9.

390. Fac. 3, 22.

391. Stromata III, 96.

392. I Cor. 15, 50.

393. Gal. 3, 3.

394. Stromata III, 40, 2 ș.u.

«*cai înnebuniți după femei, nechezînd după femeile vecinilor*»³⁹⁵. Aceștia se lasă fără frîu în voia plăcerilor și caută să convingă și pe cei din jurul lor să ducă o viață plină de plăceri, interpretînd în chip ticălos cuvintele acestea ale Scripturii: «*pune soarta cu noi, să avem cu toții pungă de obște și un sac să ne fie nouă*»³⁹⁶. 106. 1. Din pricina acestora același profet ne sfătuiește zicînd: «*Să nu mergi pe cale cu dîșii! Abate-ți piciorul tău de pe cărările lor!*»³⁹⁷. Nu fără dreptate se întind lațuri păsărilor; că cei care participă la sîngiuri își agonisesc loruși rele»³⁹⁸; adică cei care se străduiesc să facă lucruri necurate și învață și pe vecinii lor să facă la fel; sînt «războinici, gata să dea lovituri cu cozile lor», după cum spune profetul³⁹⁹; pe aceștia elenii îi numesc «cozi». 2. Aceștia, la care face aluzie profeția, sînt dornici de plăceri și neînfrînați; dau lovituri cu cozile lor; sînt fii ai întunericului și «ai mîniei»⁴⁰⁰; sînt proprii lor ucigași și ucigași ai celor din jurul lor. 3. Apostolul ne strigă: «*Curățiți aluatul cel vechi, ca să fiți frămîntătură nouă*»⁴⁰¹. Și iarăși, mîniindu-se pe niște oameni ca aceștia, poruncește: «*Să nu vă amestecați dacă cineva, numindu-se frate, este desfrînat sau lacom sau slujitor idolilor sau ocărîtor sau bețiv sau răpitor; cu unul ca acesta nici să nu mâncați*»⁴⁰². 4. «Că eu, spune Pavel, prin lege am murit pentru lege, ca să trăiesc pentru Dumnezeu. M-am răstignit împreună cu Hristos; nu mai trăiesc eu» — că trăiam după poftă — «ci trăiește în mine Hristos»⁴⁰³, în chip curat și fericit, prin ascultarea de porunci. Că atunci trăiam trupestă în trup, dar «*ceea ce trăiesc acum în trup, trăiesc prin credința în Fiul lui Dumnezeu*»⁴⁰⁴. 107. 1. «*În calea păgînilor să nu mergeți și în cetate de samariteni să nu intrați*»⁴⁰⁵, spune Domnul, ca să ne ferească de o viețuire potrivnică; pentru că «*distrugerea oamenilor fără de lege este rea și acestea sînt căile tuturor celor ce fac fărădelegi*»⁴⁰⁶. 2. «*Vai de omul acela, spune Domnul; bine i-ar fi fost lui de nu s-ar fi născut decît să smintească pe unul din aleșii Mei; mai bine i-ar fi fost lui să-și pună împrejurul lui o piatră de moară și să se fi aruncat în mare decît să smintească pe unul din aleșii Mei*»⁴⁰⁷.

395. Ier. 5, 8.

396. Prov. 1, 14.

397. Prov. 1, 15.

398. Prov. 1, 17—18.

399. Text necunoscut în Scriptură.

400. Ef. 2, 3.

401. I Cor. 5, 7.

402. I Cor. 5, 11.

403. Gal. 2, 19—20.

404. Gal. 2, 20.

405. Mt. 10, 5.

406. Prov. 1, 18—19.

407. Acest text scripturistic (în care sînt strînse la un loc textele din: Mt. 26, 24; 18, 6; Mc. 14, 21; 9, 42; Lc. 22, 22; 17, 1—2) este luat din Clement Romanul, Epistola către Corinteni (I), 46, 8, op. cit., p. 70.

«Că din pricina acelora este hulit numele lui Dumnezeu» ⁴⁰⁸. 3. De aceea spune apostolul cu tărie : «V-am scris în Epistolă, ca să nu vă amestecați cu desfrînării» ⁴⁰⁹ pînă la : «Iar trupul nu este pentru desfrînare, ci pentru Domnul și Domnul pentru trup» ⁴¹⁰. 4. Și ca să arate că nu numește căsătoria desfrînare, adaugă : «Sau nu știți că cel ce se lipește de desfrînată este un trup cu ea ?» ⁴¹¹. Cine oare va numi desfrînată pe o fecioară înainte de a se mărita ? 5. «Să nu vă lipsiți, spune Pavel, unul de altul decît din bună înțelegere pentru un timp» ⁴¹². Prin cuvintele : «să nu vă lipsiți» a arătat îndatorirea căsătoriei, adică facerea de copii, despre care a vorbit în cele spuse mai înainte zicînd : «Bărbatul să arate femeii bunăvoința datorată, asemenea și femeia bărbatului» ⁴¹³. 108. 1. După această datorie împlinită, femeia este ajutor ⁴¹⁴ în gospodărie și în credința în Hristos. Și Pavel spune încă și mai lămurit : «Iar celor căsătoriți le poruncesc, nu eu, ci Domnul : Femeia să nu se despartă de bărbat ; iar dacă se desparte, să rămîna nemăritată sau să se împace cu bărbatul ei ; și bărbatul să nu-și lase femeia. Iar ceilalți le spun eu, nu Domnul : Dacă vreun frate» ⁴¹⁵ pînă la : «dar acum sînt sîinți» ⁴¹⁶. 2. Ce spun în fața acestor cuvinte cei care defaimă legea și căsătoria susținînd că numai legea îngăduie căsătoria, iar Noul Testament nu ? Ce pot să spună față de aceste legiuiri cei care au oroare de legăturile trupesti și de naștere ? Apostolul legiuiește ca cel care-și chivernisește bine casa, acela să conducă Biserica, acela să fie episcop ⁴¹⁷ ; iar casă a Domnului este casa aceea în care bărbatul este soțul «unei singure femei» ⁴¹⁸. 109. 1. «Toate sînt curate pentru cei curați, zice apostolul ; iar pentru cei întinați și necredincioși nimic nu este curat, ci li s-au întinat și mintea și cugetul» ⁴¹⁹. 2. Despre plăcerea care calcă îndreptarul credinței, apostolul spune : «Nu vă înșelați ! Nici desfrînării, nici slujitorii idolilor, nici adulterii, nici malahienii, nici sodomii, nici lacomii, nici furii, nici bețivii, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» ⁴²⁰. Și noi care am fost în aceste păcate «ne-am spălat» ⁴²¹. Dar ceilalți, ereticii, se spală spre

408. Rom. 2, 24.

409. I Cor. 5, 9.

410. I Cor. 6, 13.

411. I Cor. 6, 6.

412. I Cor. 7, 5.

413. I Cor. 7, 3.

414. Fac. 2, 18.

415. I Cor. 7, 10—12.

416. I Cor. 7, 14.

417. I Tim. 2, 4.

418. I Tim. 3, 2.

419. Tit 1, 15.

420. I Cor. 6, 9—10.

421. I Cor. 6, 11.

destrăbălare ; se botează trecînd de la cumpătare la desfrînare , hotărîsc să se dedea plăcerilor și patimilor ; dau lecții ca să ajungă necumpătați din cumpătați și-și pun toată nădejdea în satisfacerea plăcerilor trupești ; pregătesc pe ucenicii lor să fie izgoniți, nu înscriși în împărăția lui Dumnezeu ; în numele unei gnoze false deschid drum spre «întunericul cel mai din afară» ⁴²². 3. «În sfîrșit, fraților, cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt iubite, cîte sînt cu nume bun, orice virtute și orice laudă, acestea să le gîndiți ; cîte ați și învățat și ați primit și ați auzit și ați văzut la mine, acestea să le faceți. Și Dumnezeu păcii va fi cu voi » ⁴²³. 110. 1. Și Petru, în Epistola sa, aceleași le spune : «încît credința voastră și nădejdea să vă fie în Dumnezeu, curățindu-vă sufletele prin ascultarea de adevăr ⁴²⁴. 2. Ca fii ai ascultării, nu vă potriviți poftelor de mai înainte, din timpul neștiinței voastre, ci după Sfîntul Care v-a chemat, tiți și voi sfinți în toată purtarea voastră, că este scris : «Fiți sfinți, pentru că Eu sînt sfînt» ⁴²⁵.

3. Dar combaterea, care era necesară să fie făcută împotriva fățarnicilor, care se numesc în chip mincinos gnostici, ne-a reținut mai mult decît trebuia și a lungit mult cuvîntul.

De aceea are aici sfîrșit această a treia Stromată a noastră a notelor gnostice, potrivit filozofiei celei adevărate.

422. Mt. 8, 12 ; 22, 13 ; 25, 30.

423. Fl. 4, 8—9.

424. I Pt. 1, 21—22.

425. I Pt. 1, 14—16 (16 — Lev. 11, 44 ; 19, 2 ; 20, 7).

STROMATA A IV-A A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. Mi se pare firesc să vorbesc acum despre mucenie și despre desăvârșire. În tratarea acestor subiecte vor fi cuprinse toate problemele cerute de ele, ca și problema aceea că trebuie să filozofeze și robul și omul liber, fie bărbat, fie femeie. 2. Apoi, după ce vom fi completat din destul partea despre credință și despre cercetare, vom vorbi de modul simbolic de exprimare, pentru ca, după o prezentare scurtă a părții morale, să înfățișăm folosul pe care l-au avut elenii din filozofia barbară. 3. După această schiță, vom face pe scurt, și pentru eleni și pentru iudei, o succintă expunere a Scripturilor. Iar toate celelalte probleme, câte n-au putut intra în Stromatele de mai înainte din pricina mulțimii materialului, așa cum fusese arătat la început, le voi strânge într-o singură lucrare. 2. 1. În afară de acestea, mai târziu, după ce vom fi împlinit, pe cât ne stă mai ales în putință, cele ce ne-am propus, trebuie să vorbim de opiniile, câte au ajuns până la noi, atât ale elenilor, cât și ale celorlalți barbari, opinii formulate de ei cu privire la principiile naturii; că trebuie să discutăm cele mai însemnate opinii pe care le-au gândit filozofii. 2. Ca urmare a acestora, după o incursiune asupra teologiei, vom vorbi despre tradițiile care privesc profeția, pentru că Scripturile, în care am crezut, sînt puternice, fiind izvorîte dintr-o autoritate atotputernică; și Scripturile pot, prin șirul lor, să îndepărteze toate ereziile și să arate că există un singur Dumnezeu și Domn atotputernic, Cel propovăduit de lege și profeți, așa cum este El; iar pe lângă lege și profeți este propovăduit și de fericita Evanghelie. 3. Ne așteaptă multe argumente, pe care trebuie să le aducem împotriva eterodocșilor, dacă încercăm, pe de o parte, să spulberăm în scris învățăturile lor, iar pe de altă parte să-i convingem, chiar fără voia lor, de adevărul învățăturii noastre, combătîndu-i chiar cu cuvintele Scripturilor.

3. 1. Așadar, după ce vom duce la bun sfârșit întregul nostru gând, vom căuta, dacă va voi Duhul, ca în aceste memorii să ne punem în slujba nevoii care ne silește — că sînt de neapărată trebuință cuvinte premergătoare pentru dobîndirea adevărului — ; atunci ne vom ocupa de cercetarea, cu adevărat gnostică, cu privire la lucrurile naturii. Că am fost inițiați mai întîi în tainele cele mici înainte de a fi inițiați în marile taine, ca să nu mai fie nici o piedică în dumnezeiasca slujbă de inițiere pentru cei care au fost curățiți mai dinainte, pentru cei care și-au format mai dinainte caracterele lor, pentru cei care au trebuit să fie informați mai dinainte și învățați mai dinainte. 2. Cercetarea cu privire la lucrurile naturii, care se face după îndreptarul adevărului, a tradiției gnostice, dar, mai bine spus, contemplația, depinde de învățătura despre creația lumii ; cercetarea aceasta ne ridică de la contemplarea lucrurilor din lume la contemplarea lui Dumnezeu. 3. De aceea, pe bună dreptate, vom pune începutul tradiției gnostice în învățătura profeților despre creație ; în parte vom adăuga și învățăturile eterodocșilor și vom căuta să le spulberăm, pe cît ne va sta în putință. 4. Dar de toate acestea vom scrie, dacă Dumnezeu va voi și dacă ne va inspira ; acum, însă, trebuie să ne întoarcem la subiectul de care ne-am propus să vorbim. Trebuie să completăm cele ce avem de spus despre învățătura morală.

CAPITOLUL II

4. 1. Să fie, dar, această lucrare cu amintiri, așa precum de multe ori am spus¹, pentru cei care o citesc în chip felurit și absolut fără înțelegere, așa precum și titlul o arată, ca un covor, în care culorile trec neconținut de la o culoare la alta, în care în șirul cuvintelor se spune un lucru, dar se arată altul. 2. «Cei care caută aur, spune Heraclit, sapă mult pămînt, dar găsesc puțin aur»² ; dar cei care fac parte din neamul cel de aur, cînd caută ceea ce e înrudit cu ei, vor găsi mult aur în puțin pămînt. Va găsi și scrierea aceasta a mea unul, care s-o înțeleagă. 3. Aceste Stromate cu amintiri îl vor ajuta pe cel care caută cu judecată și să-și aducă aminte de adevăr, și să și-l lămurească. 4. Trebuie, însă, ca și noi să facem noi eforturi și să descoperim și alte lucruri ; că și celor care merg pe un drum, pe care nu-l cunosc, le e de ajuns numai să li se arate drumul. 5. 1. Aceia trebuie să apuce pe drumul arătat ; restul îl vor descoperi singuri. Așa cum se spune de un rob care a întrebat odată oracolul ce să facă pentru a plăcea stăpînului său ; Pitia i-a răspuns : «Vei găsi, de cauți». 2. Greu este, după cît se pare, să găsești binele ascuns. Că «înaintea virtuții stă sudoarea»,

1. Stromata I, 18, 1 ; 55, 1, 3 ; 56, 3.

2. Heraclit, *Fragm.* 22, Diels.

«Lung și cu urcuș este drumul care duce la virtute
Și aspru la-nceput, dar când ajungi în vârful lui
Mergi ușor pe el, că toată greutatea a pierit»³.

3. «Strîmtă» cu adevărat «și îngustă este calea»⁴ Domnului, spune Scriptura; și «împărăția lui Dumnezeu este a celor silnici»⁵. De aceea zice Domnul: «Caută și vei afla»⁶, dacă vei merge într-adevăr pe calea împărătească⁷ și nu te vei abate de la ea. 6. 1. Este, pe bună dreptate, multă rodnicie în puțina sămînță a învățăturilor cuprinse în lucrarea aceasta; este, după cum spune Scriptura, «ca iarba țarinei»⁸. 2. De aceea aceste Stromate cu amintiri au, în chip simplu, un titlu propriu, dar au în ele fel de fel de idei, după modelul acelui dar vechi, despre care scrie Sofocle:

3. «Era acolo lînă de oaie; erau, din vița de vie,
Struguri bine păstrați și vin;
Erau tot felul de fructe amestecate cu boabe de orz,
Grăsime de undelemn și lucrul foarte felurit
Făcut din ceara galbenei albine»⁹.

7. 1. Și iarăși Stromatele noastre, la fel cu plugarul poetului comic Timocle¹⁰, dau la iveală ca dintr-un ogor fertil:

«Smochine verzi și undelemn, smochine uscate și miere».

2. Și din pricina bogăției roadelor Timocle adaugă:

«Vorbești de ramurile măslinului, nu de munca cîmpului!»¹¹

3. Iar atenienii obișnuiau să strige:

«Serbările ramurilor de măslin aduc smochine și pîini gustoase,
Miere în căni și ulei, ca să ne ungem»¹².

4. Trebuie, așadar, de multe ori, ca și atunci cînd vînturi, să clătini și să arunci în sus marele amestec de semințe, ca să alegi grîul.

CAPITOLUL III

8. 1. Marea mulțime a oamenilor au starea sufletului lor nestatornică și nejudecată, asemenea cu starea vremilor de iarnă.

2. «Adesea neîncrederea pune mîna pe bine, iar încrederea pe rău»¹³.

3. Hesiod, *Munci și zile*, 289—292.

4. Mt. 7, 14.

5. Mt. 11, 12.

6. Mt. 7, 7; Lc. 11, 9.

7. Num. 20, 17.

8. Iov 5, 25.

9. Sofocle, *Fragm.* 366.

10. Timocle, poet comic și tragic (sec. IV î.e.n.).

11. Timocle, *Fragm.* 36, CAF, II, 466.

12. Plutarch, *Teseu*, 22.

13. Nu se știe dacă versul este luat dintr-un poet tragic (TGF, Adesp. 86) sau dintr-un poet comic (CAF, III, 630, Adesp. 1327).

3. Iar Epiharm spune :

«Adu-ți aminte că nu trebuie să ai încredere! Asta dă tărie minții!»¹⁴.

4. Neîncrederea în adevăr aduce moarte, după cum încrederea în adevăr aduce viață ; și, dimpotrivă, încrederea în minciună și neîncrederea în adevăr duc la pieire. 5. Același lucru e valabil și când e vorba de înfrînare și de neînfrînare. Înfrînarea de la facerea de fapte bune este o faptă rea ; dar înfrînarea de la nedreptăți este început al mîntuirii. 6. De aceea mi se pare că sabatul, prin abținerea de la fapte rele, arată în chip acoperit înfrînarea. Că altfel, prin ce s-ar deosebi omul de fiare ? 7. Și tot așa îngerii lui Dumnezeu sînt mai înțelepți decît oamenii. «*Micșoratu-l-ai pe el, spune Scriptura, cu puțin față de îngeri*»¹⁵. Scriptura nu vorbește în acest text de Domnul, deși și El purta trup, ci de gnostic, de omul desăvîrșit, care este mai mic decît îngerii, datorită și timpului și îmbrăcămintei. 8. Că o spun : înțelepciunea îngerilor este altceva decît știința oamenilor ; în ce privește viața, nu-i nici o deosebire între ei. Firea cea muritoare, adică omul, are comun ceva cu cel învrednicit de nemurire, are comun viața ; în ce privește, însă, contemplația și înfrînarea se deosebesc unul de altul. 9. 1. Mi se pare că în acest sens a spus Pitagora că înțelept este numai Dumnezeu — că și apostolul, în Epistola către Romani, scrie : «*Fiind cunoscută spre ascultarea credinței la toate neamurile, unuia înțeleptului Dumnezeu prin Iisus Hristos*»¹⁶ — iar pe el însuși Pitagora s-a numit filozof, din pricina prieteniei lui cu Dumnezeu. Iar Scriptura spune : «*Dumnezeu vorbea cu Moisi ca un prieten cu prietenul său*»¹⁷. 2. Adevărul este clar lui Dumnezeu ; că Dumnezeu naște adevărul, iar gnosticul iubește adevărul. «*Mergi la furnică, o, leneșule*¹⁸, și fii ucenicul albinei!»¹⁹, spune Solomon. 3. Dacă fiecare viețuitoare are lucrarea firii sale proprii și tot așa și boul și calul și cîinele, ce vom spune de lucrarea proprie a omului ? 4. După părerea mea, omul este asemenea unui centaur, această făptură din Tesalia, alcătuit dintr-o parte rațională și una irațională, din suflet și trup ; trupul lucrează pămîntul și se grăbește spre pămînt ; sufletul, însă, tinde către Dumnezeu, dacă este instruit de filozofia cea adevărată. 5. Sufletul se grăbește spre cei de sus, cu care este înrudit, și fuge de poftele trupului și odată cu acestea și de osteneală și frică, deși am arătat²⁰ că pentru săvîrșirea binelui este nevoie și de răbdare și de frică. 6. Dacă

14. Epiharm, *Fragm.* 250, Kaibel.

15. Ps. 8, 6.

16. Rom. 16, 26—27.

17. Ieș. 33, 11.

18. Prov. 6, 6.

19. Prov. 6, 8.

20. Stromata II, 39, 4.

cel care atacă legea spun : «*prin lege este cunoașterea păcatului*» ²¹, atunci și noi le răspundem : «*Pînă la lege păcatul era în lume*» ²², dar «*fără lege păcatul era mort*» ²³. 7. Dacă înlături cauza fricii, adică păcatul, înlături frica ; mai mult încă, înlături pedeapsa, cînd înlături ceea ce dă naștere poftei. «*Pentru cel drept nu este pusă lege*» ²⁴, spune Scriptura. 10. 1. Bine zice Heraclit : «*Nu s-ar cunoaște numele de dreptate, dacă n-ar exista nedreptatea*» ²⁵ ; iar Socrate a spus că nu s-ar fi făcut lege pentru oamenii buni. 2. Dar, după cum spune apostolul, cei ce atacă legea nici aceasta n-au cunoscut că «*cel ce iubește pe aproapele nu face rău ; pentru că poruncile să nu ucizi, să nu faci adulter, să nu furi și orice altă poruncă se cuprind numai în acest cuvînt : Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși*» ²⁶. 3. De aceea spune Domnul : «*Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta și să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși*» ²⁷. Dacă cel ce iubește pe aproapele său nu face rău și dacă toată porunca se cuprinde în iubirea aproapelui, atunci poruncile, care atîrnă deasupra omului frica, nu lucrează ură, ci dragoste. 11. 1. Deci, frica pe care o naște legea nu este patimă ²⁸. Prin urmare, după apostol, «*legea este sfîntă*» ²⁹ și cu adevărat «*duhovnicească*» ³⁰. 2. Trebuie, dar, după cum se pare, să cercetăm bine natura trupului și ființa sufletului pentru a înțelege scopul pentru care a fost făcut fiecare din ele și să nu socotim un rău moartea. 3. «*Cînd erați robi păcatului, spune apostolul, erați liberi față de dreptate. Dar ce roadă aveți atunci ? Roade de care acum vă rușinați. Că sfîrșitul aceloră este moartea. Dar acum, fiind izbăviți de păcat și ajungînd robi lui Dumnezeu, aveți roada voastră spre sfințire, iar sfîrșitul, viața veșnică. Pentru că plata păcatului este moartea, iar harul lui Dumnezeu, viață veșnică în Hristos Iisus Domnul nostru*» ³¹.

12. 1. Așadar, poate fi dovedit că unirea sufletului păcătos cu trupul înseamnă moarte, iar despărțirea de păcat înseamnă viață. 2. Multe sînt, însă, piedicile care stau în fața picioarelor noastre, multe sînt șanțurile poftei, multe sînt și prăpăstiile urgiei și mîniei ; pe toate trebuie să le sărim, ca să ne scăpăm de toată distrugerea adusă peste noi de fel de

21. Rom. 3, 20.

22. Rom. 5, 13.

23. Rom. 7, 8.

24. I Tim. 1, 9.

25. Heraclit, *Fragm.* 23, Diels.

26. Rom. 13, 9.

27. Lc. 10, 27 ; Mt., 22, 37—38 ; Lev., 19, 18 ; Deut., 6, 5.

28. Stromata II, 40, 1.

29. Rom. 7, 12.

30. Rom. 7, 14.

31. Rom. 6, 20—23.

fel de uneltiri, dacă vrem să contemplăm, nu însă «*prin oglindă*»³², cunoașterea lui Dumnezeu.

3. «Zeus, a cărui voce răsună pînă departe, ia jumătate din virtutea Bărbatului, cînd vine peste acesta ziua robiei»³³.

4. Scriptura numește robi pe cei de sub păcat³⁴, pe cei vînduți păcatului³⁵, pe cei iubitori de plăceri, pe cei iubitori de trupuri, care sînt mai mult fiare decît oameni, care se aseamănă dobitoacelor³⁶, care sînt armăsari înnebuniți după femei, care nechează la femeile vecinilor³⁷; destrînatul este măgar încăpățînat; lacomul este lup sălbatic; înșelătorul este șarpe. 5. Deci despărțirea sufletului de trup, la care meditează filozoful în toată viața lui, pricinuieste filozofului o ardoare gnostică, încît poate îndura cu ușurință moartea naturală, pentru că moartea este desfacerea legăturilor sufletului de trup. 6. «*Pentru mine, spune Pavel, lumea este răstignită și eu pentru lume*»³⁸; *viețuiesc, fiind în trup, ca și cum aș viețui în cer*»³⁹.

CAPITOLUL IV

13. 1. De aceea, pe bună dreptate, cînd gnosticul este chemat, ascultă repede de i se cere trupul; îndură să dea totodată și patimile, pe care le desfăcuse mai înainte de trup; nu ocărînd, după părerea mea, pe ispititor, ci învățîndu-l și convingîndu-l, după cum spune Empedocle:

«Din ce cinste și din ce fericire măreață»⁴⁰ a venit aici pe pămînt, ca să trăiască printre muritori. 2. Acesta își dă cu adevărat luiși mărturie că este credincios adevărat lui Dumnezeu, iar ispititorului îi dă mărturie că în zadar pizmuiește pe cel care-i credincios datorită dragostei; și iarăși dă mărturie Domnului de convingerea sa îndumnezeită în învățătura Lui, de care nici frica de moarte nu-l va despărți; da, pentru că întărește adevărul propovăduirii și cu fapta, arătînd că este puternic Dumnezeu spre Care se grăbește. 3. Ai putea admira dragostea lui, de care vădit dă lecții, pentru că este unit cu mulțumire cu cei cu care se-nrudește. Nu numai atît, dar și convinge de lucrul acesta pe necredincioși cu cinstitul lui sînge. 14. 1. Acesta, din pricina poruncii, nu se ferește, de frică, să se lepede de Hristos, ca să

32. I Cor. 13, 12.

33. Homer, *Odiseea*, XVII, 322—323.

34. Rom. 6, 17. 20.

35. Rom. 7, 14.

36. Ps. 48, 12, 21.

37. Ier. 5, 8.

38. Gal. 6, 14.

39. Gal. 2, 20; Fil. 3, 20.

40. Empedocle, *Fragm.* 119, Diels.

ajungă de frică mucenic ; nici nu-și vinde credința în nădejdea darurilor pregătite, ci din dragoste de Domnul se desparte cu foarte mare bucurie de viața de aici, mulțumindu-i negreșit și celui care a fost pricina ieșirii de aici și celui care a meșteșugit pîra ; că a luat prilej binecuvîntat, pe care nu l-a provocat, să se arate pe sine cine este ; unuia prin răbdarea sa, iar Domnului prin dragostea sa, pe care l-a arătat-o Domnului, Care cunoștea, înainte de nașterea lui, dorința sa de a suferi mucenicia. 2. Se duce, așadar, ca la un prieten la Domnul, pentru Care de bună voie și-a dat trupul, iar odată cu trupul și sufletul — că la moartea lui se așteptau judecătorii — ; și aude de la Mîntuitorul nostru, cu viața Căruia s-a asemănat : «Iubite frate», așa cum a spus poetul⁴¹. 3. Astfel noi numim mucenicia săvîrșire, nu că omul a luat sfîrșit vieții, cum înțeleg ceilalți oameni, ci că a arătat un lucru desăvîrșit de dragoste. 4. Vechii greci lăudau sfîrșitul celor care mureau în război, nu pentru a sfătui pe oameni să moară de moarte silnică, ci pentru că cel care moare în război se desparte de viață fără teamă de moarte ; i se taie trupul, fără să sufere mai înainte cu sufletul, nici să se slăbănogească așa cum sufăr oamenii cînd cad bolnavi ; că aceștia se despart de viață plîngăreți, ca niște femei și cu dorința de a mai trăi. 15. 1. De aceea nici nu le este acestora curat sufletul, cînd pleacă de pe lumea asta, ci sufletul lor duce cu el poftete ca pe niște greutate de plumb ; afară de aceia care au fost oameni cu judecată, prin virtutea lor. 2. Dar sînt și oameni care mor în război încărcăți de dorințe ; aceștia nu se deosebesc întru nimic de cei care cad veștejiți de boală. 3. Așadar, dacă mucenicia înseamnă a da mărturie înaintea lui Dumnezeu, atunci orice suflet care viețuiește curat și are cunoașterea lui Dumnezeu, orice suflet care ascultă de porunci este mucenic și în viață și în cuvînt, pentru că, atunci cînd se desparte de trup, își revarsă, ca sîngele, credința lui la plecarea de aici, așa cum și-a revărsat-o în toată viața sa. 4. Astfel, Domnul zice în Evanghelie : «*Oricine va lăsa pe tată sau pe mamă sau pe frați*» și celelalte «*pentru Evanghelie și pentru numele Meu*»⁴², acela este fericit. Domnul n-a înfățișat prin aceste cuvinte mucenicia simplă, ci mucenicia gnostică, mucenicia omului care viețuiește după îndreptarul Evangheliei, prin dragostea lui pentru Domnul. 5. Cunoașterea numelui⁴³ și înțelegerea Evangheliei înseamnă gnoză, dar nu simpla numire ; adică a-ți părăsi neamul cel din lume, a-ți părăsi averea și toată agonisita, ca să trăiești fără să fii legat de ceva. «Mamă» înseamnă alegoric patria și pămîntul care te hrănește, iar «tată», legile politice. 6. Printr-un simțămînt de dreptate

41. Homer, *Ilada*, IV, 155 ; V, 359 ; XXI, 308.

42. Mt. 19, 29 ; Mc. 10, 29.

43. Adică : numele lui Hristos.

plin de măreție trebuie să te socotești cu mulțumire mai presus de ele pentru a fi prieten cu Dumnezeu și pentru a dobândi partea de-a dreapta ⁴⁴ a sfințeniei, așa precum și apostolii au făcut.

16. 1. Heraclit spune : «Zeii și oamenii cinstesc pe cei care cad pe câmpul de luptă» ⁴⁵; iar Platon, în cartea a cincea a lucrării sale *Statul*, scrie : «Nu vom spune, oare, că este pe primul loc în neamul cel de aur ostașul care s-a săvârșit cu glorie între cei căzuți pe câmpul de bătaie ? Negreșit că da !» ⁴⁶. 2. Iar neamul cel de aur își are originea în zeii care locuiesc cerul și sfera cea fixă, care mai ales au conducerea purtării de grijă a oamenilor. 3. Unii eretici care înțeleg greșit pe Domnul și iubesc viața într-un chip necredincios și laș în același timp, spun că adevărata mucenicie este cunoașterea adevăratului Dumnezeu — lucru pe care și noi îl mărturisim — iar cel care mărturisește pe Domnul cu moartea sa acela este un criminal și un sinucigaș ; și răspîndesc și alte sofisme pline de aceeași lașitate. Ereticilor acestora le voi răspunde la timpul potrivit că învățăturile lor se deosebesc de învățăturile noastre. 17. 1. Și noi ținem de rău pe cei care se aruncă singuri în primejdie de moarte. Că sînt unii — nu dintr-ai noștri — care au cu noi comun numai numele de creștin, care, din ură față de Creator, se grăbesc să se dea singuri morții. Ticăloșii, se omoară singuri ! 2. Despre aceștia spuneam că pleacă de pe lume fără cununa de mucenic, chiar dacă sînt omorîți de autoritatea publică. 3. Că ei nu păstrează caracterul mucenicului credincios ; nu cunosc pe adevăratul Dumnezeu și se dau pe ei înșiși unei morți zadarnice, ca și gimnosofiștii indieni, care se ard în zadar. 4. Dar pentru că acești oameni, care poartă în chip fals numele de gnostici, hulesc trupul, aceștia să afle că și armonia trupului contribuie la o bună deslășurare a spiritului. 18. 1. De aceea Platon — pe care ereticii, care socotesc rea creația, îl iau ca martor — spune, în cartea a treia a lucrării sale *Statul*, că trebuie să ne îngrijim de trup pentru armonia sufletului ; că numai datorită acestei armonii se poate trăi și se poate trăi corect ⁴⁷ ; cu aceste cuvinte Platon vestește predica adevărului ⁴⁸. Că numai trăind și fiind sănătoși putem învăța gnoza. 2. Omul nici nu poate ajunge cît de puțin le această înălțime, fără a avea cele neapărat trebuincioase vieții, și, cu ajutorul lor, să facă pe toate cele care duc la gnoză. Nu trebuie, oare, să prefere aceasta pentru a trăi bine ? 3. Că numai cînd trăiești realizezi trăirea cea bună ; iar cel care se deprinde prin trup cu trăirea cea bună, acela este condus spre veșnicie.

44. Mt. 25, 33.

45. Heraclit, *Fragm.* 24, Diels.

46. Platon, *Statul* V, 468, E.

47. *Ibidem*, III, 410 C ; IX, 591 D.

48. Adică : a credinței celei adevărate, a credinței creștine.

CAPITOLUL V

19. 1. Merită să te minunezi de acei dintre stoici care spun că sufletul nu-i influențat cu nimic de trup; nu-i influențat în rău de boală, nici în bine de sănătate; amîndouă stările acestea, spun ei, sînt indifereente. 2. Iov, prin covîrșitoarea lui înfrînare și prin marea lui credință, ne este dat bun exemplu; din bogat a ajuns sărac; din om cu slavă, fără de slavă; din om frumos, urît; din sănătos, bolnav; dar a făcut de rușine pe ispititor și a binecuvîntat pe Creator; a îndurat la fel pe cele din urmă ca și pe cele dintîi și ne-a învățat foarte bine că gnosticul se poate folosi bine de toate împrejurările din viața lui. 3. Și că faptele mari ale celor din vechime sînt pilde pentru îndreptarea noastră, o arată apostolul, cînd spune: *«Încît lanțurile mele au ajuns cunoscute în tot pretoriul și tuturor celorlalți; și cei mai mulți dintre frații în Domnul, convinși de lanțurile mele, îndrăznesc mai mult să grăiască cuvîntul lui Dumnezeu»*⁴⁹. Că muceniciile sînt pilde sfințite, pline de slavă pentru convertire. 4. *«Că toate cîte s-au scris, spune Pavel, spre învățătura noastră s-au scris, ca, prin răbdare și prin mîngîierea Scripturilor, să avem mîngîiere»*⁵⁰.

20. 1. Sufletul, cînd durerea este prezentă în el, pare că se pleacă în fața ei și socoate ca ceva de preț scăparea de durerea pe care o are. Fără îndoială, în acel timp sufletului îi este greu să învețe; și tot atunci sînt neglijate și celelalte virtuți. 2. Cu aceasta nu spunem că însăși virtutea suferă — că virtutea nu se îmbolnăvește —; dar omul care participă la amîndouă, la virtute și la boală, este strivit de ceea ce-l silește; iar dacă nu are un suflet tare, cade doborît, pentru că încă nu a dobîndit capacitatea de înfrînare și este la fel cu cel care fuge, pentru că nu poate rezista. 21. 1. Același lucru și cu sărăcia. Pentru că și sărăcia se silește să depărteze sufletul de la cele de neapărată trebuință, adică de la contemplare și de la o viațuire curată și fără de păcat, și îl silește pe cel care nu s-a afierosit pe el însuși cu totul lui Dumnezeu prin dragoste, să se ocupe de procurarea celor necesare traiului, după cum dimpotrivă sănătatea și belșugul lucrurilor trebuincioase traiului păstrează sufletul liber și independent, cînd știe să folosească bine pe cele pe care le are. 2. Că spune apostolul: *«Necaz în trup vor avea unii ca aceștia; eu, însă, vă cruț»*⁵¹; *«că vreau ca voi să fiți fără de grijă»*⁵² spre bună-cuviință și alipire stăruitoare de Domnul»⁵³. 22. 1. Trebuie, dar, să ne ocupăm de acestea, dar nu de dragul trupului; că grija de trup

49. Fil. 1, 13—14.

50. Rom. 15, 4.

51. I Cor. 7, 28.

52. I Cor. 7, 32.

53. I Cor. 7, 35.

se face de dragul sufletului, pentru care se face totul. 2. În această privință este de neapărată trebuință ca cel care viețuiește în chip gnostic să cunoască cele ce se cuvin ; că plăcerea nu este un bine se vede de acolo că unele plăceri sînt rele, fără, însă, ca, potrivit acestei idei, binele să apară rău și răul bine. 3. Mai mult : dacă preferăm unele plăceri, iar pe altele le evităm, nu înseamnă că orice plăcere este bună. 4. La fel, același lucru îl spunem și despre dureri ; pe unele le suferim, pe altele le evităm ; dar acceptarea și evitarea o facem pe temeiul științei. 5. Deci, știința este binele, nu plăcerea, datorită căreia știm cînd și ce plăcere să alegem. 23. 1. Astfel mucenicul, prin durerea prezentă, alege plăcerea, pe care i-o dă nădejdea. Dacă setea este suferință, iar potolirea setei plăcere, atunci suferința de mai înainte este cauza plăcerii. Răul niciodată nu poate fi cauza binelui ; deci nici una din acestea două — nici suferința, nici plăcerea, de care am vorbit — nu este ceva rău. 2. De aceea scriu Simonide ⁵⁴ și Aristotel ⁵⁵ :

«Cel mai bun lucru pentru bărbat este sănătatea ;
În al doilea rînd, să fie frumos la trup,
Iar în al treilea rînd, să se îmbogățească fără viclenie».

3. Și Teognis din Megara spune :

«Dacă vrei să scapi de sărăcie, Cirne, aruncă-te
De pe înaltul stîncilor în adîncul mării» ⁵⁶.

4. Pe de altă parte poetul comic Antifane ⁵⁷ spune :

«Bogăția este ca un doctor rău ;
Ne face pe toți orbi, dacă ne uităm la ea cînd o dobîndim» ⁵⁸.

24. 1. Poeții spun că bogăția este oarbă din naștere ⁵⁹. 2. Euforion din Halchis spune :

«Și a născut un fiu, care n-a văzut lumina soarelui» ⁶⁰.

3. Euripide, în piesa *Alexandru*, a spus cuvintele acestea :

«Bogăția și multele petreceri, care o însoțesc,
Sînt pentru oameni lecție rea de curaj și bărbăție» ⁶¹.

4. Și a mai spus :

«Sărăcia a moștenit înțelepciune, pentru că-i este rudă» ⁶².

54. Simonide din Ceos, *Fragm.* 190, A. Berg.

55. Aristotel, *Rhet.*, II, 21, 1394 b, 13.

56. Teognis, 175 ș.u.

57. Antifane, nota 17 din P III.

58. Antifane, *Fragm.* 259, CAF, II, 121.

59. Cuvînt către eleni, 102, 2 ; *Pedagogul*, II, 14, 4 ; III, 10, 2.

60. Euforion, *Fragm.* 74, Meineke.

61. Euripide, *Alexandru*, *Fragm.* 54.

62. Euripide, *Polid.*, *Fragm.* 641, 3.

5. «Iubirea de argint poate doborî nu numai Sparta, ci orişice oraş» ⁶³.

«Nu numai argintul cel alb sau aurul
Este pentru muritori monedă, ci şi virtutea».

după cum spune Sofocle ⁶⁴.

CAPITOLUL VI

25. 1. Mîntuitorul nostru cel sfînt a folosit cuvintele : sărăcie, bogăţie şi pe cele asemenea acestora, atît pentru cele duhovniceşti cît şi pentru cele materiale. Cînd a spus : «*Fericiţi cei prigonîţi pentru dreptate*» ⁶⁵, ne învaţă lămurit să căutăm în orice împrejurare pe cel ce dă mărturie pentru credinţa sa. 2. Dacă acesta e sărac din pricina dreptăţii ⁶⁶, el dă mărturie că dreptatea, pe care a iubit-o, este un lucru bun ; dacă flămînzeşte, dacă însetează din pricina dreptăţii ⁶⁷, dă mărturie că dreptatea este cel mai mare bun. 26. 1. La fel şi cel ce plînge şi cel ce jaleşte din pricina dreptăţii ⁶⁸ ; dau mărturie că dreptatea aparţine celei mai bune legi, că este bună. 2. După cum Domnul numeşte fericiţi pe cei prigonîţi pentru dreptate ⁶⁹, tot aşa numeşte fericiţi şi pe cei care flămînzesc şi însetează de dreptate. Îi numeşte fericiţi pe aceştia Acela Care laudă dorul cel curat, pe care nici foametea nu l-a putut stinge. 3. Chiar dacă flămînzesc pentru însăşi dreptatea, sînt fericiţi ⁷⁰ ; fericiţi sînt şi cei săraci, fie că sînt săraci cu duhul ⁷¹, fie cu averile ; dar negreşit, pentru dreptate. 4. Domnul nu-i fericeşte pentru aceea doar că sînt săraci, ci-i fericeşte pe cei care au voit să fie săraci pentru dreptate, pe cei care au dispreţuit onorurile din lumea aceasta, ca să dobîndească binele. 5. Deasemeni fericeşte pe cei care au ajuns buni şi cu purtarea şi cu trupul, datorită castităţii, pe cei nobili şi slăviţi, pe cei care au ajuns la înfiere datorită dreptăţii, care pentru aceasta au primit «*puterea să ajungă fii ai lui Dumnezeu*» ⁷², să calce peste şerpi şi scorpii» ⁷³ şi să stăpînească demonii şi oştirea celui potrivnic. 27. 1. Şi, ca să spun pe scurt, asceza, predată de Domnul, desparte cu mulţumire sufletul de trup, chiar dacă această asceză desprinde sufletul de trup printr-o schimbare radicală a lui. 2. Că «*cel care şi-a aflat sufletul său îl va pierde, iar cel*

63. Un vechi oracol.

64. Versurile nu sînt din Sofocle, ci din Euripide, *Edip*, Fragm. 542.

65. Mt. 5, 10.

66. Mt. 5, 3.

67. Mt. 5, 6.

68. Mt. 5, 4 ; Lc., 6, 21.

69. Mt. 5, 10.

70. Mt. 5, 6.

71. Mt. 5, 3.

72. In. 1, 12.

73. Lc. 10, 19.

care l-a pierdut îl va afla»⁷⁴; numai dacă afierosește nestricăciunii lui Dumnezeu ceea ce este stricăcios în el. Voința lui Dumnezeu este ca noi să cunoaștem pe Dumnezeu, iar cunoașterea lui Dumnezeu este comuniune cu nestricăciunea. 3. Așadar, cel care recunoaște, potrivit învățaturii despre pocăință, păcătos sufletul său, acela îl pierde pentru păcatul de care s-a despărțit; și pierzându-l îl va afla potrivit ascultării, care capătă o nouă viață prin credință, pentru că sufletul a murit pentru păcat⁷⁵. Aceasta înseamnă a-ți afla sufletul; înseamnă a te cunoaște pe tine însuși. 28. 1. Stoicii spun că reîntoarcerea la cele dumnezeiești se săvârșește prin schimbare; se schimbă sufletul ca să ajungă la înțelepciune⁷⁶. 2. După Platon, sufletul, făcând o mișcare circulară spre cele mai bune, se reîntoarce din o zi asemănătoare nopții⁷⁷. 3. Și filozofii îngăduie omului cu însușiri deosebite să iasă din viață într-un chip binecuvîntat, dacă este în așa chip lipsit de acțiune, încît nu-i mai rămîne nici o nădejde de a mai putea face ceva. 4. Iar judecătorul, care silește pe cineva să se lepede de Cel pe Care Îl iubește, arată, după părerea mea, pe cel care-i prieten cu Dumnezeu și pe cel care nu-i prieten. 5. Aici nu mai rămîne comparație de a ști de cine va asculta: de amenințarea omenească sau de dragostea de Dumnezeu. 6. Îndepărtarea de la faptele rele aduce după sine micșorarea și stingerea răutăților; că ele își pierd puterea, nemaifiind săvîrșite. Acest înțeles îl au cuvintele: «Vinde-ți averile și dă-le săracilor și vino de urmează Mie»⁷⁸, adică: Urmează celor spuse de Domnul! 29. 1. Unii spun că Domnul a arătat prin «averi» tot ceea ce este străin sufletului; dar aceștia nu pot spune cum se împart averile la săraci. Dumnezeu, însă, împarte pe toate tuturor după vrednicia fiecăruia, pentru că administrarea lui Dumnezeu este dreaptă. 2. Hristos îți spune: «Prin dărnicia ta, disprețuiește averile pe care Dumnezeu ți le-a dat și urmează celor spuse de Mine!». Grăbește-te, deci, ca să te urci la Duhul! Nu te mîntui numai cu îndepărtarea de fapte rele! Ca să fii desăvîrșit, adaugă la acestea și binefacearea poruncită de Domnul! 3. De pildă, celui care se laudă că a împlinit desăvîrșit poruncile legii⁷⁹, Domnul i-a arătat că nu le-a împlinit, pentru că n-a iubit pe aproapele. Potrivit progresiunii gnostice, dragostea, care este doamna sîmbetei⁸⁰, se face cunoscută prin facerea de bine. 4. Sînt de părere că trebuie să ne apropiem de Cuvîntul cel mîntuitor, nu pentru frica de pedeapsă, nici pentru

74. Mt. 10, 39.

75. Rom. 6, 10.

76. Crisip, *Fragm. mor.* 221, Arnim.

77. Platon, *Statul*, VII, 521 C; 525 C; 532 B.

78. Mt. 19, 21.

79. Mt. 19, 20; Mc. 10, 20; Lc. 18, 21.

80. Mt. 12, 8; Mc. 2, 28; Lc. 6, 5.

îagăduințele răsplătirii, ci pentru binele însuși. 30. 1. Unii ca aceștia stau de-a dreapta sfințeniei ⁸¹; iar cei care gîndesc că prin datul celor stricăcioase pot dobîndi în schimb pe cele nestricăcioase sînt numiți «*argali*» în pilda celor doi frați ⁸². Nu se văd, oare, aici aplicate cuvintele Scripturii: «*după chip și asemănare*» ? ⁸³. Că unii viețuiesc împreună potrivit «*asemănării*» cu Mîntuitorul, iar alții, cei care stau de-a stînga, sînt numai după «*chip*». 2. Așadar din adevăr sînt trei ⁸⁴. Amîndoi se coboară din aceeași rădăcină, deși alegerea nu este egală; dar, mai bine spus, nu este egală deosebirea făcută potrivit alegerii. 3. După părerea mea, cel ales potrivit imitării se deosebește de cel ales potrivit gnozei, așa cum se deosebește obiectul care arde și obiectul care luminează de foc și de lumină. Potrivit Scripturii, Israil este lumină a asemănării; celălalt este chip. 4. Ce înseamnă pilda lui Lazăr, spusă de Domnul, în care ni se arată chipul bogatului și săracului ? ⁸⁵. Ce înseamnă cuvintele: «*Nimeni nu poate sluji la doi domni: lui Dumnezeu și lui mamona*» ? ⁸⁶. Că așa numește Domnul iubirea de argint! 31. 1. La fel și pilda chemării la cină ⁸⁷; iubitorii de avuții, care au fost invitați la cină, n-au răspuns la chemare, nu din pricina averii pe care o aveau, ci din pricină că o stăpîneau cu patimă. 2. «*Vulpile au vizuini*» ⁸⁸. Domnul numește vulpi pe oamenii pămîntești plini de păcate, care-și pierd timpul cu bogăția, pe care o scot din mine și din adîncurile pămîntului. 3. De asemenea Domnul spune despre Irod: «*Duceți-vă și spuneți vulpii acestela: Iată, scot demoni și fac vindecări astăzi și mîine și a treia zi voi sfîrși*» ⁸⁹. 4. Domnul a spus: «*păsări ale cerului*» ⁹⁰; prin cuvîntul «*cer*» a arătat păsările care se deosebesc de celelalte păsări, păsări cu adevărat curate; și, cu acest nume, a numit pe cei care zboară spre gnoza Cuvîntului ceresc. 5. Că nu numai bogăția, slava și căsătoria, ci și sărăcia aduc nenumărate griji peste cel ce nu știe să îndure. N-a lăsat, oare, Domnul să se înțeleagă aceste griji și în pilda celor patru grupe de semințe, cînd a spus că sămînța cuvîntului, care a căzut în spini și mărăcini, a fost înăbușită de ei și n-a putut să aducă rod? 32. 1. Este, dar, de neapărată trebuință să învățăm cum să folosim fiecare din întîmplările care vin peste noi, pentru ca, prin o bună viețuire gnostică, să ajungem la viața veșnică. 2. «*Văzut-am*, spune Scriptura, *pe cel necredincios*

81. Mt. 25, 33.

82. Lc. 15, 17.

83. Fac. 1, 26.

84. Text corupt.

85. Lc. 16, 19—31.

86. Mt. 6, 24; Lc. 16, 13.

87. Mt. 22, 2—14; Lc. 14, 16—24.

88. Mt. 8, 20; Lc. 9, 58.

89. Lc. 13, 32.

90. Mt. 8, 20; Lc. 9, 58.

înălțându-se și ridicându-se ca cedrii Libanului; și am trecut, spune Scriptura, și iată nu era; și l-am căutat și locul lui nu s-a aflat. Păzește nerăutatea și caută dreptatea, că are urmași omul făcător de pace» ⁹¹. 3. Acesta este omul care crede fără fățarie din toată inima lui și este senin în întreg sufletul lui. 4. «Poporul celălalt cu buzele cinstește, iar inima lui este departe de Domnul» ⁹². «Cu gura lor binecuvintează, iar cu inima lor blestemă» ⁹³. 5. «Iubitu-L-au pe El cu gura lor, iar cu limba lor L-au mințit. Inima lor nu era dreaptă cu El și nici n-au avut încredere în testamentul Lui» ⁹⁴. 33. 1. De aceea «mute să fie buzele cele viclene, care grăiesc împotriva dreptului fărădelege» ⁹⁵. Și iarăși: «Pierde-va Domnul toate buzele cele viclene și limba cea lăudăroasă și pe cei ce spun: 2. «Limba noastră o mărim, buzele noastre la noi sînt! Cine este Domnul nostru?» Pentru necazul săracilor și pentru suspinul sărmanilor, acum Mă voi scula, zice Domnul. Pune-Mă-voi întru mîntuire, îndrăzni-voi întru El» ⁹⁶. 3. Hristos este al celor smeriți, nu al celor care se ridică împotriva turmei Lui. 4. «Nu vă adunați comori pe pămînt, unde molia și rugina le strică și furii le sapă și le fură» ⁹⁷, spune Domnul, ca să facă foarte de ocară sau pe iubitorii de avuții, sau pe cei care se îngrijesc numai de ei și-și fac griji, sau chiar pe cei care-și iubesc trupurile. 5. Dragostea trupească, bolile și gîndurile rele surpă mintea și întreg omul. Comoara noastră adevărată, însă, este acolo unde se află rubedenia minții ⁹⁸. 6. Ne mai învață încă Domnul ca dărnicia noastră să fie dreaptă, arătîndu-ne că trebuie să restituim obișnuinței vechii viețuirii ⁹⁹ cele dobîndite de la ea și să alergăm la Dumnezeu, cerînd milă. 7. Aceasta înseamnă: «pungă care nu se învechește», că este merinde pentru viața veșnică, «comoară neseacă în cer» ¹⁰⁰; că spune Domnul: «Miluind, voi milui de cine-Mi va fi milă» ¹⁰¹. 34. 1. Domnul spune acestea și celor care vor să sărăcească pentru dreptate ¹⁰², că ei au auzit prin poruncă: «Calea largă și încăpătoare duce la pierzare și mulți merg pe ea» ¹⁰³. 2. Aici nu vorbește de altceva, ci de desfrînare, de dragostea de femei, de dragostea de slavă, de dragostea de putere

91. Ps. 36, 35—37.

92. Is. 29, 13; Mt. 15, 9; Mc. 7, 6.

93. Ps. 61, 4.

94. Ps. 77, 40—41.

95. Ps. 30, 18.

96. Ps. 11, 3—5.

97. Mt. 6, 19.

98. Mt. 6, 21.

99. Ef. 4, 22.

100. Lc. 12, 33.

101. Ieș. 33, 19; Rom. 9, 15.

102. Mt. 5, 3.

103. Mt. 7, 13.

și de patimile cele asemenea acestora. Că așa a spus Domnul : «Nebune, în noaptea aceasta vor cere sufletul tău ! Iar cele pe care i le-ai pregătit ale cui vor fi ?» ¹⁰⁴. 3. Cuvintele poruncii, însă, sînt acestea : «Păziți-vă, dar, de orice lăcomie, că viața omului nu stă în prisosul avuțiilor sale» ¹⁰⁵. 4. Că «ce va folosi omul de va dobîndi lumea întreagă, dar își va pierde sufletul său ? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său ?» ¹⁰⁶. 5. «De aceea spun : Nu vă îngrijiți cu sufletul vostru ce veți mânca, nici cu trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca ; că sufletul este mai mult decît hrana și trupul decît haina» ¹⁰⁷. 6. Și iarăși : «Că știe Tatăl vostru că aveți trebuință de toate acestea. Căutați, dar, mai întîi împărăția cerurilor și dreptatea ; că acestea sînt mari, celelalte mici» ¹⁰⁸ ; iar cele pentru viață «vi se vor adăuga vouă» ¹⁰⁹. 35. 1. Nu ne poruncește, oare, deschis Hristos să imităm viața gnostică ? Nu ne îndeamnă, oare, să căutăm cu fapta și cu cuvîntul adevărul ? Așadar, Hristos, Care educă sufletul nostru, socotește bogat nu datul, ci voința cu care dai. 2. Zaheu — unii spun că Matia — era mai marele vameșilor ; cînd a auzit că Domnul l-a învrednicit să se ducă în casa lui, a spus : «Iată jumătate din avuția mea o dau milostenie, Doamne ! Iar dacă am nedreptățit cu ceva pe cineva, întorc împătrit !» ¹¹⁰ ; la care și Mîntuitorul a spus : «Fiul Omului, venind astăzi, a găsit pe cel pierdut» ¹¹¹. 3. Și iarăși, uitîndu-se Domnul la cutia templului, a văzut pe bogat aruncînd în ea pe măsura averii sale, iar pe o văduvă, doi bani de aramă ; și a zis că văduva a aruncat mai mult decît toți. Că bogatul a dat din prisosul lui, pe cînd văduva din sărăcia ei ¹¹². 36. 1. Pe toate le-a urcat Domnul la educarea sufletului. El spune : «Feriți cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul» ¹¹³. 2. Blînzi sînt aceia care pun capăt luptei de nepotolit din sufletul lor împotriva miniei, a poftei și a patimilor înrudite cu acestea. Domnul laudă, apoi, pe cei care sînt blînzi din buna lor voie, nu din constrîngere. 3. În sfîrșit, la Domnul sînt și mai multe răsplătiri și mai multe locașuri ¹¹⁴, pe măsura vieții fiecăruia : 4. «Cel ce primește prooroc în nume de prooroc, zice Domnul, plată de prooroc va lua ; și cel ce primește pe drept în nume de drept, plată de drept va lua ; și cel ce pri-

104. Lc. 12, 20.

105. Lc. 12, 15.

106. Mt. 16, 26.

107. Lc. 12, 22—23.

108. Mt. 6, 32—33 ; Lc. 12, 30—31.

109. Mt. 6, 33 ; Lc. 12, 31.

110. Lc. 19, 8.

111. Lc. 19, 10.

112. Lc. 21, 1—4 ; Mc. 12, 41—44.

113. Mt. 5, 5.

114. In. 14, 2.

mește pe unul din acești ucenici mici, nu-și va pierde plata» ¹¹⁵. 5. Și iarăși Domnul a arătat atît deosebiriile dintre oameni, potrivit vredniciei lor, cît și răsplătirile nobile ale virtuții prin numărul neegal de ore de muncă al lucrătorilor din pilda lucrătorilor viei ¹¹⁶ și totodată și prin plata egală dată fiecăruia dintre lucrători — plata, adică mîntuirea, arătată acoperit prin dinar — ; prin plata dată, Domnul a arătat că face dreptate egală celor care au lucrat în vie ceasuri neegale ca număr. 37. 1. Cei chemați vor lucra în locașuri care sînt pe măsura recompenselor de care au fost învredniciți ; vor fi împreună-lucrători ai slujirii și gospodăririi celei nespuse. 2. «Cei care vor arăta, spune Platon, că s-au distins în chip deosebit printr-o viață sfîntă, aceștia sînt cei care s-au eliberat de lanțurile acestui pămînt, cei care au scăpat ca dintr-o închi-soare și ajung sus în locașul cel curat». 3. Și iarăși același lucru îl spune și mai lămurit : «Dintre aceștia, cei care s-au curățit îndestulător prin filozofie trăiesc fără trupuri tot timpul», deși Platon îi îmbracă pe aceștia cu unele forme, aeriene pentru unii, de foc pentru alții. 4. Și încă adaugă : «Și ajung în locașuri încă mai bune ca acestea, pe care nici nu-i ușor a le descrie și nici timpul de acum nu ni-i de ajuns» ¹¹⁷. 5. De aceea pe bună dreptate a spus Domnul : «*Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia*» ¹¹⁸. 6. Cei care s-au pocăit de viața păcătoasă de mai înainte, vor fi de față la chemare ; că aceasta înseamnă παρακλη-θῆναι ; înseamnă a fi chemat. 7. Sînt două feluri de pocăință ; unul mai obișnuit : frica de faptele săvîrșite ; altul mai deosebit : rușinea sufletului de el însuși, datorită conștiinței fie aici, fie aiurea, pentru că nu este nici un loc lipsit de binefacerea lui Dumnezeu. 38. 1. Și iarăși spune Domnul : «*Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui*» ¹¹⁹. Iar mila nu este, așa cum au înțeles-o unii filozofi, durerea pricinuită de suferințe străine, ci este mai degrabă ceva plăcut, așa cum spun profeții. «*Milă voiesc*, spune Domnul, *și nu jertfă*» ¹²⁰. 2. Domnul vrea să fie milostivi nu numai cei care fac milostenie, ci și cei care voiesc să miluiască, în care, chiar dacă nu pot face milostenie, lucrarea milosteniei este în cugetul și voința lor. 3. Că uneori voim să facem milostenie, fie printr-un ajutor bănesc, fie printr-o îngrijire trupească, cum este a îndestula pe cel lipsit sau a sluji celui bolnav sau a fi lîngă cineva care este în vreun ne-caz, dar nu putem să ne împlinim voința spre care sîntem îndemnați, sau din pricina sărăciei, sau din pricina bolii, sau din pricina bătrîneții — că

115. Mt. 10, 41—42.

116. Mt. 20, 1—14.

117. Platon, Fedon, 114 BC.

118. Mt. 5, 4.

119. Mt. 5, 7.

120. Osle 6, 6 ; Mt. 9, 13 ; 12, 7.

și bătrînețea este o boală a firii — așa că nu putem duce la sfârșit ceea ce dorim. 4. Cei care voiesc să facă milostenie participă la aceeași cinste ca și cei care o pot face, pentru că voința de a face milostenie este egală cu a celor care o fac; singura deosebire este că ceilalți îi întrec prin averea lor.

39. 1. Pentru că două sînt căile, care duc la desăvîrșirea mîntuirii — faptele și gnoza — Domnul a spus: «*Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu*»¹²¹. **2.** Dacă, într-adevăr, urmărim binele, atunci gnoza — în care este curățirea sufletului conducător — este o lucrare bună. **3.** Numim bune cele care sînt bune prin ele însele, cele care participă la cele bune, precum și faptele bune. Dar fără lucrurile intermediare, adică cele materiale, nu pot exista nici faptele bune, nici faptele rele, de pildă fără viață și sănătate și fără celelalte lucruri aduse de necesitate sau de împrejurări. **4.** Domnul vrea ca cei care doresc să ajungă la cunoașterea lui Dumnezeu să fie curați în ce privește poftele lor trupesti și sfinți în gîndurile lor, pentru ca puterea conducătoare a sufletului lor să nu fie împiedicată în acțiunea ei de ceva fals. **40. 1.** Așadar cînd cel care participă în chip gnostic la sfînta însușire a dumnezeirii se îndeletnicește cu contemplația și vorbește într-un mod curat cu Dumnezeu, atunci ajunge mai aproape de dumnezeire, este într-o stare de identitate lipsită de patimi, așa că nu mai are știința, nici nu mai posedă gnoza, ci este însăși știința și gnoza. **2.** «*Fericiți, așadar, făcătorii de pace*»¹²², adică cei care domesticesc și îmblînzesc legea care se luptă împotriva gîndului minții noastre, cei care îmblînzesc amenințările mîniei, momelile poftelor și celelalte patimi, care duc război împotriva gîndirii noastre. Aceștia, ducîndu-și viața însoțiți de știință, de fapte bune și de învățătura cea adevărată, se vor restabili în înfierea cea foarte mult dorită. **3.** Desăvîrșiți făcători de pace sînt aceia care păstrează neclintită pacea în orice împrejurare din viață, cei care numesc sfîntă și bună conducerea dumnezeiască a lumii, care-și găsesc reazemul lor în știința lucrurilor dumnezeiești și omenești, datorită căreia ajung de socotesc contrarietățile din lumea materială cea mai frumoasă armonie a creației. **4.** Făcătorii de pace aduc pace și celor care se războiesc cu vicleniile de luptă ale păcatului, învățîndu-i să se întoarcă la credință și la pace.

41. 1. Dar capul oricărei virtuți, după socotința mea, este virtutea aceea de care ne vorbește Domnul, cînd ne învață că pentru dragostea cea către Dumnezeu trebuie să disprețuim gnostic moartea. **2.** «*Fericiți cei prigonii pentru dreptate*, spune Domnul, că aceia fiii lui Dumnezeu

121. Mt. 5, 8.

122. Mt. 5, 9.

se vor chema» ¹²³ ; sau ca unii din cei care schimbă cuvintele Evangheliei și spun : «*Fericiți cei prizoniți pentru dreptate, că aceia vor fi desăvârșiți. 3. Și fericiți cei prizoniți pentru Mine, că vor avea loc unde nu vor fi prizoniți*» ¹²⁴.

«*Și fericiți sînteți, cînd oamenii vă vor urî pe voi, cînd vă vor afurisi, cînd vor arunca numele vostru ca rău din pricina Fiului Omului*» ¹²⁵, 4. dacă nu urgisim pe prigonitori și dacă îndurăm pedepsele lor, fără să-i urîm, gîndindu-ne că am fost supuși acestor încercări mai tîrziu decît ne așteptam. Să cunoaștem, însă, și aceea, că orice încercare este prilej de mucenicie.

CAPITOLUL VII

42. 1. Să ne gîndim, apoi, în ce rău se găsește cel care a mințit, care s-a arătat necredincios, care a trecut în tabăra diavolului ! 2. Deci cel care nu crede în Dumnezeu minte pe Domnul ; dar, mai bine spus, își înșeală, prin minciună, propria sa nădejde. Cel care nu face ceea ce a poruncit Domnul, acela nu crede. 3. Dar ce ? Nu se leapădă, oare, de sine cel ce se leapădă de Domnul ? Nu se lipsește, oare, pe el însuși de prietenia cu Stăpînul, cel ce lipsește pe Stăpîn de stăpînirea Sa ? Așadar, cel ce se leapădă de Mîntuitorul se leapădă de viață, că «*viața era lumina*» ¹²⁶. 4. Domnul nu-i numește pe aceștia puțin credincioși ¹²⁷, ci necredincioși ¹²⁸ și fățarnici ¹²⁹, că poartă numele lui Hristos, dar se leapădă de credința în El. Cel ce crede este numit și slugă ¹³⁰ și prieten ¹³¹. 5. Deci dacă cineva se iubește pe sine însuși, iubește pe Domnul și-și mărturisește mîntuirea, ca să-și mîntuie sufletul. 43. 1. Chiar dacă ți-ai da viața pentru aproapele tău, din dragoste, amintește-ți că Mîntuitorul este aproapele nostru — că Cel Ce mîntuie a fost numit pentru cel mîntuit : Dumnezeu, Care este aproape ¹³² — că alegînd moartea pentru viață, ai suferit mai mult pentru tine decît pentru acela. Oare nu din pricina asta este numit frate ? 2. Cel ce suferă pentru dragostea de Dumnezeu a suferit pentru propria sa mîntuire ; și iarăși, cel ce moare pentru propria sa mîntuire suferă pentru dragostea de Domnul. Că Domnul, fiind viață, a voit să pătimească pentru cei pentru care a pătimit, pen-

123. Mt. 5, 10, 9.
124. Th. Zahn, *Gesch. d. ntl. Kanons*, I, 174 ; Harnack, *Gesch. d. altchr. Lit.*, I, 192 ; Harnack, *Marcion*, 2. Aufl., 254.
125. Lc. 6, 22.
126. In. 1, 4.
127. Mt. 6, 30.
128. Mt. 17, 17.
129. Mt. 23, 13.
130. Mt. 24, 45.
131. In. 15, 14.
132. Ier. 23, 23.

tru ca, prin patima Lui, să trăim noi. 3. Domnul spune : «*Pentru ce-Mi spuneți : Doamne, Doamne, și nu faceți cele ce spun ?*» ¹³³ Că poporul, care iubește cu buzele, are departe inima sa de Domnul ¹³⁴ ; este alt popor, crede în alt Dumnezeu, căruia i s-a vîndut de buna sa voie. 4. Toți cîți împlinesc poruncile Mîntuitorului sînt mucenici cu fiecare faptă a lor. Cînd fac ceea ce voiește Mîntuitorul, înseamnă că poartă numele Domnului ; iar cei care și-au răstignit trupul, împreună cu poftetele și cu patimile ¹³⁵, dau mărturie cu fapta că sînt pe deplin încredințați că sînt ai Domnului. 5. Apostolul spune : «*Dacă trăim cu Duhul, cu Duhul să și umblăm* ¹³⁶. *Cel ce seamănă în trupul lui, din trup va secera stricăciune ; iar cel ce seamănă în Duh, din Duh va secera viață veșnică*» ¹³⁷.

44. 1. Unii oameni ticăloși sînt de părere că mărturia dată prin sînge pentru Domnul este cea mai silnică moarte, neștiind că o poartă ca aceasta a morții este începutul vieții celei adevărate ; nu vor să se gîndească nici la cîntea ce se dă după moarte celor ce au trăit sfînt, nici la pedepsele celor ce au viețuit nedrept și desfrînat. Eu nu vorbesc numai de cele ce se spun în Scripturile noastre — că toate poruncile Scripturilor arată lucrul acesta — dar acești oameni nu vor să asculte nici de cuvintele filozofilor lor. 2. Teano Pitagoreana scrie : «*Dacă sufletul n-ar fi nemuritor, atunci viața ar fi într-adevăr un banchet pentru răii care trăiesc în desfătări și apoi mor*» ¹³⁸ ; 3. iar Platon spune în dialogul *Fedon* : «*Dacă moartea ar dezlega totul, ar fi un cîștig neașteptat*» ¹³⁹, și celelalte. 45. 1. Nu se poate gîndi la fel cu Telef al lui Eschil, care spunea că este «*numai o cale, care duce la iad*» ¹⁴⁰ ; sînt multe căi care duc acolo : păcatele care te depărtează de drumul cel bun. 2. Pe acești necredincioși se pare că i-a luat în rîs Aristofan cînd zice :

«*Veniți, oameni cu viață obscură, asemănători cu felul frunzelor, Slăbănogilor, făpturi de ceară, neam la fel cu umbra, lipsiți de putere, Ființe fără de aripi, ființe de o zi !*» ¹⁴¹.

3. Iar Epiharm spune :

«*Așa e firea omenească ! Burdufuri umflate !*» ¹⁴².

4. Nouă, însă, Mîntuitorul ne-a spus : «*Duhul este osîrduitor, iar trupul neputincios*» ¹⁴³ ; pentru că «*gîndul trupului este vrăjmășie lui Dumne-*

133. Lc. 6, 46.

134. Is. 29, 14 ; Mt. 15, 8 ; Mc. 7, 6.

135. Gal. 5, 24.

136. Gal. 5, 25.

137. Gal. 6, 8.

138. Teano, *Fragm.* 5, Mullach, FPG, II, 115.

139. Platon, *Fedon*, 107 C.

140. Eschil, *Telef*, *Fragm.* 239 (din : Platon, *Fedon*, 108 A).

141. Aristofan, *Păsările*, 684—686.

142. Epiharm, *Fragm.* 246, Kaibel.

143. Mt. 26, 41 ; Mc. 14, 38.

zeu, îl cuiește apostolul, că nu se supune legii lui Dumnezeu, că nici nu poate, iar cei ce sînt în trup nu pot plăcea lui Dumnezeu» ¹⁴⁴. 5. Și, explicînd mai pe larg, apostolul adaugă, ca nu cumva cineva să arate cu nerecunoștință, ca și Marcion, că este rea creația: «Iar dacă Hristos este în voi, trupul este mort pentru păcat, iar duhul este viață pentru dreptate» ¹⁴⁵. 6. Și iarăși: «Dacă viețuiți după trup, veți muri ¹⁴⁶, că socotesc că pătimirile din vremea de acum nu sînt vrednice de slava ce ni se va descoperi ¹⁴⁷; dacă pătimim împreună cu Hristos, să ne și slăvim împreună cu El, ca împreună moștenitori ai lui Hristos» ¹⁴⁸. 46. 1. «Știm că celor ce iubesc pe Dumnezeu toate le ajută spre bine, celor care sînt chemați după voința Lui. Că pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a și hotărît să fie asemenea chipului Fiului Lui, ca să fie El Întîi-Născut între mulți frați; iar pe care i-a hotărît mai înainte, pe aceștia i-a și chemat; iar pe care i-a chemat, pe aceștia i-a și îndreptat; iar pe care i-a îndreptat, pe aceștia i-a și slăvit» ¹⁴⁹. Vezi, dar, că pentru dragostea de Hristos sîntem învățați mucenicia. 2. Iar dacă vrei să dai mărturie pentru răsplata faptelor bune, ascultă iarăși: «Că prin nădejde ne-am mîntuit; dar nădejdea care se vede nu este nădejde. Cum ar nădăjdui cineva ceea ce vede? Iar dacă nădăjduim ceea ce nu vedem, așteptăm prin răbdare» ¹⁵⁰. 3. Petru spune: «Dar dacă și pătimim pentru dreptate, sîntem fericiți; iar de frica lor să nu vă temeți, nici să vă turburați, ci pe Domnul, pe Hristos, sfințiți-L în inimile voastre și să fiți gata totdeauna să răspundeți oricui vă cere socoteală de nădejdea voastră, dar cu blîndețe și cu frică, avînd cuget curat, ca în ceea ce sînteți clevețiți să rămîna de rușine cei ce grăiesc de rău purtarea voastră cea bună în Hristos. Că este mai bine, dacă voința lui Dumnezeu vrea, să pătimiți făcînd cele bune, decît făcînd cele rele» ¹⁵¹.

47. 1. Dar dacă cineva ar întreba în batjocoră: Cum este cu puțință ca trupul, care este neputincios ¹⁵², să se împotrivească puterilor și duhurilor stăpînirilor? ¹⁵³. 2. Acela să cunoască aceea, că noi, care avem încredere în Atotputernicul și Domnul, ne împotrivim începătorilor întinericului și morții. 3. Scriptura spune: «Încă pe cînd tu grăiești, va zice: «Iată sînt aici» ¹⁵⁴. Vezi pe ajutorul cel nebiruit, pe apă-

144. Rom. 8, 7—8.

145. Rom. 8, 10.

146. Rom. 8, 13.

147. Rom. 8, 18.

148. Rom. 8, 17.

149. Rom. 8, 28—30.

150. Rom. 8, 24—25.

151. I Pt. 3, 14—17.

152. Mt. 26, 41; Mc. 14, 38.

153. Ef. 6, 12.

154. Is. 58, 9.

rătorul nostru ! 4. Petru spune : «Nu vă mirați, dar, de focul dintre voi, venit vouă spre ispitire ca și cum vi s-ar întâmpla ceva străin ; ci întrucât sînteți părtași la patimile lui Hristos, bucurați-vă, pentru ca, la descoperirea slavei Lui, să vă bucurați veselindu-vă. Dacă sînteți ocăriți pentru numele lui Hristos, fericiți sînteți, că Duhul slavei și al lui Dumnezeu se odihnește peste voi» ¹⁵⁵. 5. «Precum este scris că pentru tine sîntem omorîți toată ziua ; socotiți am fost ca o oaie de junghiere. Dar în toate acestea biruim cu prisosință prin Cel Ce ne-a iubit pe noi» ¹⁵⁶.

48. 1. «Ceea ce dorești să scoți cu sila din mintea mea
N-ai să afli de la mine, nici dacă m-ai arde,
Nici dac-ai avea putere să-mi sfîșii trupul cu piroane
cumplite din vârful capului pînă la picioare,
Nici dacă m-ai lega cu toate legăturile» ¹⁵⁷,

spune fără teamă și cu curaj de bărbat, în tragedie, femeia. 2. Iar Antigona ¹⁵⁸, împotrivindu-se poruncii lui Creon, zice curajoasă :

«Nici chiar dacă Zeus mi-ar fi dat porunca aceasta !» ¹⁵⁹.

3. Dumnezeu, însă, ne va porunci nouă ; și noi trebuie să ascultăm de El : «Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire. Că spune Scriptura : «Tot cel ce crede în El nu se va rușina» ¹⁶⁰.

4. Pe bună dreptate scrie Simonide :

«Spune un cuvînt,
Că virtutea ar locui pe stînci greu de ajuns la ele,
Iar pe ele locuiește o ceată sfîntă de sprintene nimfe.
Nici cu pleoapele tuturor muritorilor virtutea nu poate fi văzută !
Numai cel plin cu totul de sudoare
Va ajunge cu curaj în vîrf» ¹⁶¹.

49. 1. Iar Pindar spune :

«Grijile tinerilor cu osteneli amestecate
Ajung de găsesc slavă ; cu timpul,
Faptele lor strălucesc, luminînd văzduhul» ¹⁶².

2. Eschil, la rîndul său, fiind de aceeași părere, spune :

«Celui ce se ostenește i se cuvine de la zei
Glorie, fructul osteneții lui» ¹⁶³.

155. I Pt. 4, 12—14.

156. Rom. 8, 36—37.

157. TGF, Adesp. 114.

158. Antigona, fiica lui Edip, care a fost ghidul tatălui ei orb. Împotrivindu-se cu curaj lui Creon, regele Tebei, care îi interzisese să înmormînteze, după datină, pe cei doi frați ai ei, pe Eteocle și Polinice, a fost condamnată să fie îngropată de vie ; dar ea s-a spînzurat.

159. Sofocle, *Antigona*, 450.

160. Rom. 10, 10—11 ; Is. 28, 6.

161. Simonide din Ceos, *Fragm.* 37, Diels.

162. Pindar, *Fragm.* 227, Schroeder.

163. Eschil, *Fragm. inc.* 315.

3. După Heraclit : «Destinele mai mari dobîndesc părți mai mari» ¹⁶⁴.

4. «Care este robul, care să nu tremure înaintea morții ?» ¹⁶⁵.

5. «Că nu ne-a dat Dumnezeu duhul robiei iarăși spre frică, ci al puterii și al dragostei și al înțelepciunii. Nu te rușina, deci, de mărturia Domnului nostru, nici de mine, cel pus în lanțuri pentru El» ¹⁶⁶, scrie Pavel lui Timotei. 6. Unul ca acesta va fi, după apostol, cel ce se lipește de bine, cel care urăște răul și are dragoste nefățărnica ¹⁶⁷. «Cel care iubeste pe altul a împlinit legea» ¹⁶⁸. 7. Dar dacă «Dumnezeul nădejdi» ¹⁶⁹ este Acela pentru Care noi dăm mărturie, precum și este, atunci Îi mărturisim nădejdea noastră, grăbindu-ne spre nădejde. Iar cei «plini de bunătate sînt plini de toată cunoștința» ¹⁷⁰, spune Pavel.

50. 1. Filozofii indieni i-au spus lui Alexandru Macedon : «Vei putea muta trupurile noastre din loc în loc, dar nu vei putea sili sufletele noastre să facă ceea ce nu voim. Focul, care este pentru oameni cel mai mare chin, pe acesta noi îl disprețuim» ¹⁷¹. 2. Și în această privință, Heraclit prefera gloria în locul tuturor și mărturisește că lasă celor mulți plăcerea «să-și sature pîntecele cum și le satură dobitoacele» ¹⁷².

3. «Pentru trup, cele mai multe osteneli ;

Pentru trup, am născocit casa cu acoperiș ;

Pentru trup, găurim pămîntul, ca să scoatem argintul cel alb ;

Pentru trup, semănăm pămîntul

Și facem toate cele cîte după nume le cunoaștem» ¹⁷³.

51. 1. Marii mulțimi această muncă zadarnică îi este foarte mult dorită. Apostolul, însă, ne spune : «Cunoaștem aceasta că omul nostru cel vechi s-a răstignit împreună cu Hristos, ca să se nimicească trupul păcatului, pentru ca noi să nu mai fim robi păcatului» ¹⁷⁴. 2. Oare apostolul nu adaugă lămurit și cuvintele următoare, pentru a arăta că este batjocorită credința de mulțime? «Mi se pare că Dumnezeu ne-a arătat pe noi apostolii a fi cei din urmă, ca pe niște rînduiți spre moarte, pentru că ne-am făcut priveliște lumii, îngerilor și oamenilor ¹⁷⁵. 3. Pînă în ceasul de acum și flămînzim și însetăm și sîntem goi și sîntem palmuiți și pribegim și ne ostenim, lucrînd cu mîinile noastre ; ocăriți fiind, bine-

164. Heraclit, *Fragm.* 25, Diels.

165. Euripide, *Fragm. inc.* 958.

166. *II Tim.* 1, 7—8.

167. *Rom.* 12, 9.

168. *Rom.* 13, 8.

169. *Rom.* 15, 13.

170. *Rom.* 15, 14.

171. Calan, la Filon, *Quod omn. prob. lib.* 96. (II, 460, Mang.).

172. Heraclit, *Fragm.* 29, Diels.

173. TGF, *Adesp.* 115.

174. *Rom.* 6, 6.

175. *I Cor.* 4, 9.

cuvîntăm, prigoniți fiind, răbdăm; huliți fiind, mîngîiem; am ajuns ca gunoarele lumii»¹⁷⁶. 52. 1. Niște cuvinte ca acestea spune și Platon în lucrarea sa *Statul*: «Dreptul va fi fericit, chiar dacă este torturat, chiar dacă i se scot amîndoi ochii»¹⁷⁷. 2. Totuși gnosticul nu va pune pe seama sorții rostul vieții sale, ci în el însuși, de a putea fi fericit și de a fi prietenul fericit și împărătesc al lui Dumnezeu. 3. Chiar dacă vin peste el înjosire, surghiun, confiscarea averilor și pe lîngă toate acestea moartea, nicicînd nu i se va putea lua libertatea și dragostea lui foarte puternică de Dumnezeu, care «pe toate le îndură, pe toate le rabdă»¹⁷⁸. 4. Dragostea ne convinge că dumnezeiasca purtare de grijă le conduce bine pe toate. De aceea Pavel spune: «Vă rog, dar, să fiți imitatorii mei»¹⁷⁹. 53. 1. Așadar, prima treaptă a mîntuirii este învățătura unită cu frica, datorită căreia ne abținem de la orice nedreptate; a doua treaptă este nădejdea datorită căreia dorim cele ce sînt foarte bune; iar dragostea, după cum se și cade, desăvîrșește, pentru că e instruită în chip gnostic.

2. Elenii, nu știu cum, atribuie tot ce se întîmplă în viață unei necesități oarbe și mărturisesc că fără voia noastră ne supunem ei. 3. Euripide spune:

«Primește, femeie, aceste sfaturi pe care ți le dau!
Nici unul dintre muritorii care s-au născut nu trăiește fără de dureri.
Îți îngropi copiii și naști alții noi;
Și mori și tu la urmă! Acestea le sufăr muritorii!».

4. Apoi adaugă:

«Acestea trebuie
Să le îndurăm, pe care în chip firesc trebuie să le trăim;
Pentru muritori nimic nu-i cumplit din cele necesare»¹⁸⁰.

54. 1. Celor ce se străduiesc să ajungă la desăvîrșire le stă înaintea gnoza cea rațională, a cărei temelie este această treime de virtuți: «credința, nădejdea și dragostea; dar mai mare decît acestea este dragostea»¹⁸¹. 2. Negreșit, «toate-mi sînt îngăduite, dar nu toate folosesc; toate-mi sînt îngăduite, dar nu toate zidesc»¹⁸², spune apostolul; și: «Nimeni să nu caute ale sale, ci și cele ale altuia»¹⁸³, încît gnosticul poate, în același timp, să și facă și să și învețe, atunci cînd zidește; și

176. I Cor. 4, 11—13.

177. Platon, *Statul*, II, 361 E.

178. I Cor. 4, 16.

179. I Cor. 4, 16.

180. Euripide, *Hipsipile*, Fragm. 757.

181. I Cor. 13, 13.

182. I Cor. 10, 23.

183. I Cor. 10, 24.

zidește încă peste ce-a zidit. 3. Este un lucru recunoscut că «al Domnului este pământul și plinirea lui»¹⁸⁴, dar cugetul celui slab se clatină. 4. «Iar cuget zic, nu al tău, ci al celuiilalt. Că pentru ce libertatea mea să fie judecată de alt cuget? Dacă eu sînt părtaș la har, pentru ce să fiu hulit pentru un lucru pentru care aduc mulțumire? Deci ori de mîncăți, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți»¹⁸⁵. 5. Că deși umblăm în trup, nu ne luptăm trupește, pentru că armele luptei noastre nu sînt trupești, ci puternice, cu ajutorul lui Dumnezeu, ca să dărîme întăriturile, surpînd gîndurile și toată înălțimea, care se ridică împotriva cunoașterii Domnului»¹⁸⁶. 55. 1. Gnosticul, înarmat cu aceste arme, zice: «O, Doamne, dă-mi prilejuri de încercare și primește pe cele ce-Ți voi arăta! Să fie cumplită această încercare, ca să disprețuiesc primejdiile pentru dragostea ce-Ți port!».

2. «Pentru că numai virtutea, dintre faptele omenești,
Nu primește răsplată din afară,
Ci însăși ea este răsplata ostinelilor»¹⁸⁷.

3. «Îmbrăcați-vă, dar, ca aleși ai lui Dumnezeu, sfinți și iubiți, cu milostivirea îndurărilor, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare»¹⁸⁸; iar peste toate acestea cu dragostea, care este legătura desăvîrșirii. 4. Și pacea lui Hristos să domnească în inimile voastre, la care ați și fost chemați într-un singur trup. Și fiți mulțumitori»¹⁸⁹, voi care sînteți încă în trup, voi care, ca și dreptii din vechime, vă bucurați de lipsa de patimi a sufletului și de liniște netulburată.

CAPITOLUL VIII

56. 1. Dar nu numai etiopienii, macedonienii și lacedemonienii îndurau cu curaj torturile, după cum spune Eratostene în cartea sa *Despre bine și rău*¹⁹⁰, dar și Zenon Eleatul, silit să divulge ceva din tainele sale, a rezistat torturilor, fără să mărturisească ceva; iar cînd să moară și-a tăiat limba cu dinții și a scuipat-o în fața tiranului, care după unii se numea Nearh, iar după alții, Demil¹⁹¹. 2. Tot așa au făcut și Teodot Pitagoreul¹⁹² și Prail¹⁹³, discipolul lui Lacid¹⁹⁴, după cum relatează Timotei

184. I Cor. 10, 26; Ps. 23, 1.

185. I Cor. 10, 29—31.

186. II Cor. 10, 3—5.

187. TGF, Adesp. 116.

188. Col. 3, 12.

189. Col. 3, 14—15.

190. Eratostene, *Op. philos.*, Fragm. 8, Bernhardt.

191. Zenon, *Test.* 8, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., I, 249, 30.

192. Teodot era un siracuzan (sec. III î.e.n.).

193. La Diogene Laerțiu, IX, 115.

194. Lacid, filozof platonician, urmașul lui Arcesilau la conducerea Academiei.

din Pergam ¹⁹⁵ în lucrarea sa *Despre curajul filozofilor* și Ahaic ¹⁹⁶ în scrierea sa *Etica*. 3. Dar și romanul Postumus, luat prizonier de Peuce-tion, nu numai că n-a divulgat ceva din secretele armatei sale, ci, punînd mîna în foc, a topit-o ca pe aramă, rămînînd într-o atitudine neclintită. 4. Trec sub tăcere pe Anaxarhu, care, pe cînd era pisat de tiran cu pisă-loage de fier, a strigat tiranului : «Pisează burduful lui Anaxarhu, că pe Anaxarhu nu-l pisezi !» ¹⁹⁷.

57. 1. Nici nădejdea fericirii și nici dragostea de Dumnezeu a mucenicului nu sînt doborîte de suferințele ce vin peste el ; ele rămîn libere ; iar mucenicul, de-ar fi aruncat între cele mai sălbatice fiare, de-ar fi aruncat în mijlocul focului atoatemîncător, de-ar fi torturat cu chinuri tiranice, el, unit neslugarnic cu prietenia cea dumnezeiască, se urcă, dînd trupul său acelora care numai pe acesta îl pot avea. 2. Geții, un neam barbar, nu necunoscător al filozofiei, aleg în fiecare an un delegat pentru eroul lor Zamolxis ¹⁹⁸. Zamolxis a fost unul din discipolii lui Piatagora ¹⁹⁹. 58. 1. Cel care a fost ales, ca fiind cel mai vrednic să sufere mucenicia, este ucis ; ceilalți, care au fost însuflețiți de aceeași filozofie, dar n-au fost aleși, sînt amărîți că au fost îndepărtați de la această slujire fericită. 2. Plină este întreaga Biserică de cei care cugetă întreaga lor viață la moartea cea făcătoare de viață în Hristos ; și cugetă aceasta atît bărbații înțelepți, cît și femeile cuminți. 3. Că este cu putință ca cel care viețuiește după învățătura noastră să fie însuflețit de această filozofie, fără să știe carte, fie barbar, fie elen, fie rob, fie bătrîn, fie tînăr, fie femeie ²⁰⁰. 4. Da, cumințenia este comună tuturor oamenilor care o îmbrățișează. Este lucru recunoscut că cei care au aceeași fire au puterea să săvîrșească și aceeași virtute. 59. 1. În ce privește firea omenească, femeia nu are o fire și bărbatul altă fire, ci amîndoi au aceeași fire ; deci și aceeași virtute. 2. Dacă, fără îndoială, cumințenia, dreptatea și toate cîte derivă din aceștea ar fi socotite virtuți ale bărbatului, s-ar cuveni, oare, ca numai bărbatul să fie virtuos, iar femeia să fie desfrînată și nedreaptă ? Este, însă, necuviincios chiar să spui lucrul acesta. 3. De cumințenie, de dreptate și de orice altă virtute trebuie să poarte grijă la fel și femeia, la fel și bărbatul și omul liber și robul, pentru că cei înzestrați cu aceeași fire pot săvîrși aceeași virtute. 4. Cu aceasta nu spunem că femeia, în atît ca femeie, are alcătuirea firii ei la fel cu bărbatul ; există negreșit deosebire între ei, întru-

195. Timotei din Pergam, *FHG*, IV, 523.

196. Ahaic, filozof peripatetician.

197. Anaxarhu, *Test.* 13, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 239, 1.

198. Zamolxis, zeu geto-dac. Nemurirea sufletului era unul din punctele doctrinei sale.

199. *Herodot.*, IV, 93—96.

200. *Gal.* 3, 28.

cît unul din ei a fost făcut bărbat, celălalt, femeie. 5. Spunem că zămisirea și nașterea aparțin femeii, în atît ca femeie, nu în atît ca făptură omenească. Dacă n-ar fi nici o deosebire între bărbat și femeie, atunci fiecare din ei ar face aceleași lucrări și ar avea aceleași suferințe. 60. 1. În ce privește sufletul, femeia este egală cu bărbatul ; deci poate săvîrși aceleași virtuți ca și bărbatul ; în ce privește, însă, alcătuirea trupului este deosebire între ei ; nașterile și gospodărirea casei aparțin femeii. 2. Apostolul spune : «Voiesc să știți că Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul²⁰¹ ; că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat²⁰² ; dar nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul»²⁰³. 3. După cum spunem că bărbatul trebuie să fie cuminte și mai presus de plăceri, tot așa cerem ca și femeia să fie de asemenea cuminte și că trebuie să aibă grijă să lupte împotriva plăcerilor. 4. «Spun, da r,nî duhul să umblați și să nu împliniți pofta trupului»²⁰⁴, sfătuiește porunca apostolică ; «pentru că trupul pofteste împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului ; acestea se împotrivesc unul altuia»²⁰⁵ ; nu cum se împotrivesc răul binelui, ci ca niște dușmani care se luptă pentru a avea folos. 61. 1. Și apostolul adaugă : «Ca să nu faceți cele ce ați voi²⁰⁶, iar faptele trupului sînt cunoscute ; ele sînt : desfrînarea, necurăția, destrăbălarea, închinarea la idoli, vrăjitoriile, dușmăniile, certurile, zavistiile, mîniile, gîlcevile, dezbinările, ereziile, pizmuirile, bețiile, chefurile și cele asemenea acestora, pe care vi le spun mai dinainte ; precum mai dinainte v-am și spus, că cei care fac unele ca acestea nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu. Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, nevinovăția, înfrînarea, bunătatea, credința, blîndețea»²⁰⁷. Sînt de părere că prin «trup» Pavel a numit pe păcătoși, iar prin «duh» pe cei drești. 2. Da, trebuie să avem bărbăție pentru a fi curajoși și răbdători, pentru că dacă cineva ne lovește pe un obraz să-i întindem și pe celălalt, iar dacă ne ia haina să-i dăm și cămașa²⁰⁸, stăpînindu-ne cu putere mînia. 3. Noi nu deprindem femeile cu treburile războiului, ca să facem din ele niște amazoane, pentru că noi voim ca și bărbații să fie oameni pașnici. 62. 1. Aud că femeile sarmate sînt folosite în război tot atît de mult ca și bărbații ; iar femeile sace²⁰⁹ luau parte la lupte la fel cu bărbații ; se prefăceau că fug de pe cîmpul de

201. I Cor. 11, 3.

202. I Cor. 11, 11.

203. I Cor. 11, 11.

204. Gal. 5, 16.

205. Gal. 5, 17.

206. Gal. 5, 17.

207. Gal. 5, 19—23.

208. Lc. 6, 29 ; Mt. 5, 39—40.

209. Sacii, popor nomad în Asia antică. Persii dădeau numele de saci tuturor sciților.

bătaie şi trăgeau cu arcul din spate. 2. Ştiu că şi femeile din apropierea Iberiei sînt folosite la treburi şi munci de bărbat; chiar cînd e vorba să nască nu părăsesc lucrul; ci, adeseori, chiar în timpul lucrului femeia naşte; îşi ia, apoi, copilul şi-l duce acasă. 3. Că şi căţelele, nu mai puţin decît dulăii, au grijă de casă, vînează şi păzesc turmele.

«Gorgo, căţeaua cretană, a alergat pe urmele cerbului» ²¹⁰.

4. Femeile trebuie să filozofeze la fel cu bărbaţii, deşi bărbaţii sînt mai buni şi ocupă primele locuri în toate, în afară de gingăşie. 63. 1. Întregului neam omenesc îi este de neapărată trebuinţă învăţătura şi virtutea, dacă vrea să ajungă la fericire. 2. Şi cum, — nu în zadar scrie Euripide — sub diferite forme. Uneori :

«Orice femeie stă mai prejos decît bărbatul;
Dar cel mai de jos bărbat
Se căsătoreşte cu o femeie plină de vrednicie» ²¹¹;

3. iar alteori :

«Orice femeie cuminte este roabă bărbatului ei;
Dar cea care nu-i cuminte îl întrece în nebunie pe bărbatul ei» ²¹².

4. «Nimic nu-i bun şi mai frumos
Decît atunci cînd soţul şi soţia
Au aceleaşi gînduri şi le e unită casa» ²¹³.

5. Aşadar, cap este cel care conduce. Iar dacă «Domnul este capul bărbatului, iar bărbatul este cap femeii» ²¹⁴, atunci bărbatul este stăpînul femeii, pentru că bărbatul este «chipul şi slava lui Dumnezeu» ²¹⁵. 64. 1. De aceea şi scrie Pavel în Epistola către Efeseni : «Supunîndu-vă unul altuia întru frica lui Dumnezeu; femeile bărbaţilor lor ca Domnului, că bărbatul este cap femeii, că şi Hristos este cap Bisericii; El este mîntuitorul trupului; dar după cum Biserica se supune lui Hristos, tot aşa şi femeile bărbaţilor lor întru totul. 2. Bărbaţilor, iubiţi-vă femeile, precum şi Hristos a iubit Biserica ²¹⁶. Aşa şi bărbaţii sînt dator să-şi iubească femeile lor ca trupurile lor. Cel ce iubeşte pe femeia lui pe sine se iubeşte; că nimeni niciodată nu şi-a urît trupul său» ²¹⁷. 65. 1. Iar în Epistola către Coloseni spune : «Femeilor, supuneţi-vă bărbaţilor voştri, cum se cuvine, în Domnul. Bărbaţilor, iubiţi-vă femeile voastre şi nu le amăriţi. Copiilor, ascultaţi pe părinţii voştri în toate, că aceasta este

210. Antipatru din Tesalonic, *Anthol. Palat.*, IX, 268, 1. Versul acesta este începutul unei epigrame, în care o căţea a dat naştere unui căţeluş, pe cînd era la vînătoare.

211. Euripide, *Edip*, *Fragm.* 546.

212. *Ibidem*, *Fragm.* 545.

213. Homer, *Odiseea*, VI, 182—184.

214. *I Cor.* 11, 3.

215. *I Cor.* 11, 7.

216. *Ef.* 5, 28—29.

217. *Ef.* 5, 28—29.

bine plăcut Domnului. Părinților, nu întăriți pe copiii voștri, ca să nu se deznădăjduiască. 2. Slugilor, ascultați în toate pe stăpînii voștri cel după trup, nu numai înaintea ochilor, ca aceia care vor să placă oamenilor, ci în curăția inimii, temîndu-vă de Domnul ; și orice ați face, lucrați din suflet, ca și cum ați sluji Domnului, nu oamenilor, știind că de la Domnul veți primi răsplata moștenirii, că Domnului Hristos slujiți. Cel nedrept va primi nedreptatea, pe care a făcut-o, că la Dumnezeu nu este părtinire. 3. Stăpînilor, dați slugilor ce este drept și potrivit, știind că și voi aveți Stăpîn în ceruri ²¹⁸, 4. unde nu este elen și iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, scit, rob, liber, ci toate și întru toți Hristos» ²¹⁹. 66. 1. Biserica de pe pămînt este chip al Bisericii cerești ; de aceea ne rugăm să se facă pe pămînt voia lui Dumnezeu ca și în cer ²²⁰. 2. «Îmbrăcați-vă cu milostivirea îndurărilor, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unul pe altul, iertîndu-vă unul pe altul, dacă are cineva vreo pîră împotriva cuiva ; precum Hristos ne-a iertat pe noi, așa și noi. 3. Iar peste toate acestea dragostea, care este legătura desăvîrșirii și pacea lui Hristos, la care ați și fost chemați ca să fiți un singur trup, să domnească în inimile voastre ; și fiți mulțumitori» ²²¹. 4. Nimic nu ne împiedică ca adeseori să aducem același text al Scripturii spre rușinarea lui Marcion, că poate se va lăsa convins și-și va schimba părerea, aflînd că cel care crede trebuie să-I mulțumească Dumnezeului Creator, Care ne-a chemat și ne-a binevestit cînd s-a întrupat.

67. 1. În cuvintele de mai înainte ale Scripturii ni s-a arătat lămurit unitatea pe care o aduce credința și cine este cel desăvîrșit ; pentru că chiar împotriva voinței unora, chiar dacă stau în cale multe piedici, chiar dacă stă atîrnată pedeapsă din partea bărbatului sau a stăpînului, și sluga și soția vor filozofa. 2. Da, și omul liber, chiar dacă ar fi amenințat cu moartea de tiran, chiar dacă ar fi adus în fața tribunalelor, chiar dacă ar fi în primejdie să fie pedepsit cu cele mai mari pedepse și să i se ia întreaga avere, el, pentru nimic în lume, nu se va despărți de credința în Dumnezeu. 3. Nici femeia căsătorită cu bărbat nu se va lăsa doborîtă. Tot așa fiul, dacă are un tată stricat, la fel și sluga, dacă are un stăpîn rău, vor sta alipiți cu curaj de virtute. 4. După cum este bine și frumos pentru un bărbat să moară pentru virtute, pentru libertate și pentru el însuși, tot așa și pentru femeie. Un lucru ca acesta nu este propriu numai firii băr-

²¹⁸. Col. 3, 18—4, 1.

²¹⁹. Col. 3, 11.

²²⁰. Mt. 6, 10.

²²¹. Col. 3, 12—15.

baților, ci firii oamenilor buni, bărbați și femei. **68. 1.** Va trăi cu credință și bătrînul și tînărul și sluga care ascultă de porunci și care, dacă va trebui, va muri pentru credință, pentru că prin moarte va dobîndi viață. **2.** Știm că adeseori și copii și slugi și femei au ajuns la desăvîrșire cu toată împotrivirea părinților lor, a stăpînilor lor și a bărbaților lor. **3.** Totuși, cei care voiesc să trăiască, avînd credință în Dumnezeu, trebuie nu mai puțin să dorească lucrul acesta cu ardoare, atunci cînd alții voiesc să-i oprească; dar, după socotința mea, se cuvine ca mai ales atunci să se sîrguiască mult mai mult și să se lupte, ca nu cumva, fiind învinși, să cadă din acele gînduri, minunate și de neapărată trebuință, de care erau însuflețiți. **4.** După părerea mea, nu se poate face comparație care e mai bun din acestea două: să fii adorator al Celui Atotputernic sau să alegi întunericul demonilor. **5.** În lucrările pe care le facem pentru alții, căutăm, de fiecare dată, să le facem uitîndu-ne la aceia pentru care lucrăm și socotim măsură a lucrului nostru ceea ce le face plăcere aceloră; dar cînd lucrăm mai mult pentru noi decît pentru alții, lucrăm cu o rîvnă egală, fără, însă, să ne uităm dacă ceea ce facem place sau nu altora. **69. 1.** Dacă unele din faptele indiferente au dobîndit o cinste ca aceea, încît par a fi de dorit chiar cînd ele întîmpină unele împotriviri, apoi cu mult mai de dorit trebuie socotită virtutea; și nu trebuie să ne uităm la altceva, ci numai la aceea că ea poate să ne facă bine, chiar dacă unora li se pare altfel sau nu. **2.** Bine scrie Epicur lui Meneceu: «Nici tînărul, cît e tînăr, să nu amîne a se îndeletnici cu filozofia, nici bătrînul, cînd e bătrîn, să nu înceteze de a filozofa. Că nimeni nu-i nici nevîrstnic, nici preavîrstnic, ca să nu se îngrijească de sănătatea sufletului lui. **3.** A spune că n-a venit timpul pentru a filozofa sau că a trecut timpul, este la fel cu a spune că n-a venit timpul să fii fericit sau că a trecut. **4.** Trebuie, deci, să filozofeze și tînărul și bătrînul; unul ca, la bătrînețe, să întinerească prin faptele bune pe care le face de dragul celor ce se petrec în jurul lui, celălalt să fie în același timp și tînăr și bătrîn, prin faptul că nu se teme de cele ce vor fi în viitor» ²²².

CAPITOLUL IX

70. 1. Domnul a vorbit deschis despre mucenicie. Și eu am adunat la un loc cele scrise în diferite locuri: «Vă spun vouă, oricine Mă va mărturisi înaintea oamenilor, și Fiul Omului îl va mărturisi pe el înaintea îngerilor lui Dumnezeu; iar cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor, Mă voi lepăda și Eu de el înaintea îngerilor» ²²³. **2.** «Că de cel

²²². Usener, *Epicurea*, 59, 1—10.

²²³. *Lc.* 12, 8—9.

ce se va rușina de Mine și de cuvintele Mele în neamul acesta desfrînat și păcătos, și Fiul Omului se va rușina de el cînd va veni întru slava Tatălui Lui cu îngerii Lui» ²²⁴. **3.** «Oricine Mă va mărturisi pe Mine înaintea oamenilor, îl voi mărturisi și Eu înaintea Tatălui Meu Celui din ceruri» ²²⁵. **4.** «Cînd vă vor duce în sinagogi și la dregători și la stăpîniri, nu vă îngrijiți cum vă veți apăra sau ce veți spune, că Sfîntul Duh vă va învăța pe voi în acel ceas ce trebuie să spuneți» ²²⁶.

71. 1. Heracleon ²²⁷, cel mai strălucit discipol al lui Valentin, interpretînd locul acesta, spune textual că mărturisirea se face în două chipuri: una cu credința și viețuirea, alta cu vocea. **2.** «Mărturisirea cu vocea, spune el, se face înaintea autorităților și marea mulțime socotește că numai aceasta este mărturisire; dar nu-i adevărat. Această mărturisire pot s-o facă și fățarnicii. **3.** Dar se va vedea că acest cuvînt nu are valoare peste tot. Că nu toți cei mîntuiți și-au făcut mărturisirea lor cu vocea și așa au plecat de pe lumea aceasta; dintre aceștia sînt Matei, Filip, Toma, Levi și mulți alții. **4.** Mărturisirea cu vocea nu este generală, ci parțială. Mărturisirea generală, însă, de care acum e vorba, este mărturisirea cu lucrările și cu faptele corespunzătoare credinței în Domnul. Acestei mărturisiri generale îi urmează și mărturisirea parțială în fața autorităților, dacă e nevoie și rațiunea o cere. Va mărturisi și acolo și cu vocea, el care a mărturisit mai înainte drept prin dispoziția sufletului său. **72. 1.** Bine a spus Domnul «în Mine» despre cei ce-L mărturisesc; iar de cei care-L tăgăduiesc a adăugat «pe Mine»; că aceștia, chiar dacă Îl mărturisesc cu vocea, Îl tăgăduiesc, dacă nu-L mărturisesc cu faptele. **2.** Numai aceia mărturisesc «în El» care viețuiesc în mărturisirea după El și în fapta după El; în aceia și El mărturisește că i-a primit pe ei și este ținut de ei; de aceea nici cînd nu-L pot tăgădui pe El; Îl tăgăduiesc pe El cei care nu sînt «în El». **3.** Că Domnul n-a spus: «care va tăgădui «în Mine», ci «pe Mine». Că nimeni nicicînd nu-L poate tăgădui cînd este în El. **4.** Cuvintele «înaintea oamenilor» se referă în chip egal și la cei mîntuiți și la păgîni; la unii și cu viețuirea, la ceilalți și cu vocea» ²²⁸.

73. 1. Acestea le spune Heracleon. Celelalte, pe care le-a spus tot în această pericopă, par a-l arăta că este de aceeași părere cu noi. Dar la un lucru n-a fost cu luare aminte; anume că, dacă unii n-au mărtu-

^{224.} Mc. 8, 38.

^{225.} Mt. 10, 32.

^{226.} Lc. 12, 11—12.

^{227.} Heracleon, gnostic din școala lui Valentin (sec. II), socotit de Ipolit († 236) mai mult discipol al lui Pitagora și Platon decît al lui Hristos. A scris un comentariu la Evanghelia după Ioan, din care Origen ne-a transmis 48 de fragmente în comentariul său la Ioan.

^{228.} Heracleon, *Fragm.* 50, Brooke.

rlsit cu fapta și cu viața pe Hristos înaintea oamenilor, dar prin aceea că au mărturisit cu vocea în tribunale și au fost chinuiți pînă ce au murit, aceștia nu L-au tăgăduit pe Hristos, deoarece au arătat, prin sfîrșitul lor, că au crezut cu toată dispoziția sufletului lor. 2. Dispoziția lor sufletească a fost mărturisită, mai ales că ei, în fața morții, nu s-au ferit și au alungat toate patimile pe care le naște pofta trupească. 3. Că este, ca să spun așa, la sfîrșitul vieții o pocăință de faptele săvîrșite, care vine dintr-o dată și o mărturisire adevărată în Hristos, care este făcută cu vocea. 4. Iar dacă «*Duhul Tatălui*»²²⁹ mărturisește în noi, cum vor încă fățarnicii să fie, atunci despre cine a spus Heracleon că mărturisesc numai cu vocea? 5. Că li se va da unora, dacă e de folos, să se spere cu cuvîntul²³⁰, ca prin mărturia și apărarea lor, să se folosească toți; aceștia întăresc pe de o parte pe membrii Bisericii, iar pe de altă parte, uimind pe păgîni, care se interesează de mîntuire, îi aduc la credință; în sfîrșit pe ceilalți îi umplu de mirare. 74. 1. Deci, trebuie să mărturisim pe Domnul negreșit; și este în puterea noastră să o facem; dar nu trebuie negreșit să apărăm cu cuvîntul credința noastră, că acest lucru nu stă în puterea noastră, nu-l poate face oricine. «*Cel care va răbda pînă la sfîrșit, zice Domnul, acela se va mîntui*»²³¹. 2. Și care om cu judecată sănătoasă n-ar alege să împărătească cu Dumnezeu, ci să robească? 3. Apostolul spune: «*Unii mărturisesc că îl cunosc pe Dumnezeu, dar cu faptele lor îl tăgăduiesc, fiind urîcioși și nesupuși și netrebnici pentru orice lucru bun*»²³²; iar alții, care au făcut un singur lucru, numai aceea că au mărturisit pe Hristos, au făcut pînă la sfîrșit un lucru bun, pentru că mucenicia este curățire de păcate însoțită de slavă. 4. Și Păstorul zice: «*Veți scăpa de lucrarea fiarei celei sălbatice, dacă inima voastră ajunge curată și nepătată*»²³³. Dar În-suși Mîntuitorul spune: «*V-a cerut satana, ca să vă cearnă; dar Eu M-am rugat*»²³⁴. 75. 1. Așadar, Domnul a băut cel dintîi paharul pentru curățirea oamenilor care au uneltit împotriva Lui și a celor care n-au crezut în El; iar apostolii L-au urmat, întrucît, fiind cu adevărat gnostici și desăvîrșiți, au pătimit pentru Bisericile pe care le-au întemeiat. 2. Tot așa și gnosticii, care merg pe urma apostolică, se cuvine să fie fără de păcat; și, din dragostea pentru Domnul, să iubească și pe aproapele, pentru ca, atunci cînd împrejurarea îi va chema, să bea paharul, îndurînd pentru Biserică chinurile, fără să se smintească. 3. Deci toți cîți în

229. Mt. 10, 20.

230. Lc. 12, 11—12.

231. Mt. 10, 22; 24, 13.

232. Tit 1, 16.

233. Herma, Păstorul, Vedenia 2, 5, op. cit., p. 245—246.

234. Lc. 22, 31—32.

tot timpul vieții lor au mărturisit cu fapta, iar la tribunale cu cuvîntul, și așteaptă împlinirea nădejdi, iar frica nu-i face să dea înapoi, sînt mai buni decît cei care dau mărturie de credința lor numai cu gura. 4. Dar dacă cineva depășește totul și se urcă pînă la dragoste, acela este cu adevărat mucenic fericit și autentic; că el, prin dragostea lui de Domnul, a mărturisit desăvîrșit, atît prin ascultarea de porunci cît și prin supunerea lui față de Dumnezeu; L-a iubit pe Domnul și L-a recunoscut frate; și, afierosindu-se cu totul pentru Domnul și pentru dragostea lui de Dumnezeu, dă înapoi lui Dumnezeu, cu recunoștință și dragoste, ca pe o comoară încredințată lui, omul pe care îl cere Dumnezeu.

CAPITOLUL X

76. 1. Iarăși, cînd Domnul spune : *«Iar cînd vă vor prigoni în cetatea aceasta, fugiți în cealaltă»*²³⁵, nu dă sfatul să fugim de prigoană, pentru că ar fi rea, nici nu dă această poruncă pentru a evita prigoana, că ne-am teme de moarte, 2. ci vrea ca noi să nu fim pricină prigoanei, să nu provocăm prigoana, să nu fim noi cauza prigonirii noastre și nici complici prigonitorului și călăului. Într-un fel oarecare Domnul ne poruncește să ocolim prigoana; iar cel care nu ascultă de această poruncă este un îndrăzneț, un om care se aruncă singur în primejdie. 77. 1. Dacă cel care omoară pe un om al lui Dumnezeu păcătuiește față de Dumnezeu, atunci cel care se duce singur înaintea tribunalului s-a pus pe el însuși în slujba ucigașului. Acesta nu ocolește prigoana, ci, prin îndrăzneala lui necugetată, se dă singur prigonitorului cu mîinile legate; el a fost, atît cît i-a stat în puterea lui, cel care a ajutat răutatea prigonitorului; iar dacă a și ațîțat-o, atunci este în chip desăvîrșit cauza prigoanei; că el a provocat fiara. 2. El a dat naștere pricinii prigoanei, pentru că el este cauza luptei, a pagubei, a dușmăniei, a judecății. 3. De aceea Domnul ne poruncește să nu ne lipim inima de nimic din cele din viață, ci celui care ne cere haina să-i dăm și cămașa²³⁶; și ne poruncește asta nu numai ca să nu depindem de nimic din viață, ci ca să nu ne înfuriem, împotrivindu-ne celor care vor să se judece cu noi și, prin noi, să atragem hulă asupra numelui de creștin.

CAPITOLUL XI

78. 1. Da, sîntem întrebați : Dacă Dumnezeu vă poartă de grijă, pen-
ce sînteți prigoniți și uciși ? Sau Dumnezeu vă dă în mîna dușmanilor ?
Noi, însă, nu socotim că Domnul vrea să cădem în primejdii, ci socotim

²³⁵. Mt. 10, 23.

²³⁶. Lc. 6, 29 ; Mt. 5, 40.

că El ne-a spus profetic mai dinainte cele ce au să ni se întâmple : că vom fi prigoniți pentru numele Lui, că vom fi uciși, că vom fi răstigniți. **2.** Deci Domnul n-a vrut să fim prigoniți, ci ne-a spus mai dinainte cele ce vom pătimi; pentru că ne-a spus mai dinainte cele ce ni se vor întâmpla, ne-a deprins să avem răbdare, așa cum ne-a făgăduit și moștenirea împărăției cerurilor. Totuși nu sîntem noi singurii cei chinuiți, ci sîntem chinuiți împreună cu mulți alții. Da, dar aceia, ni se spune, sînt răufăcători și sufăr pe bună dreptate pedeapsa ! **79. 1.** Aceia, însă, fără voia lor, dau mărturie de dreptatea noastră; arată că sîntem pedepsiți pe nedrept pentru dreptate. Dar nici nedreptatea, pe care ne-o face judecătorul, nu atinge pronia dumnezeiască. Judecătorul trebuie să fie stăpîn pe sentința sa ; el nu este ca un instrument muzical, care sună cînd îi atingi coarda, ca să asculte de o cauză din afară. **2.** Dumnezeu, însă, îl va cerceta și pe el în ceea ce judecă, așa precum sîntem cercetați și noi, atît în alegerea virtuților cît și în răbdarea noastră. Noi n-am făcut nici o faptă nedreaptă; totuși judecătorul ne osîndește ca pe niște oameni nedrepți, că el nu cunoaște viața noastră și nici nu vrea s-o cunoască; se lasă dus de o prejudecată deșartă; de aceea este judecat de Dumnezeu. **3.** Sîntem, deci, prigoniți nu pentru că ne-au prins că am fi făcut vreo faptă nedreaptă, ci pentru că socot viața noastră plină de rele, pentru că sîntem creștini, pentru că ducem o viață ca aceasta și pentru că îndemnăm și pe alții să aleagă o viață asemănătoare cu o noastră.

80. 1. Ni se pune, însă, și întrebarea : Pentru ce nu sînteți ajutați cînd sînteți prigoniți ? În ce ne privește, pentru ce să ne socotim nedreptățiți, cînd prin moarte sîntem sloboziți să mergem la Domnul, cînd schimbăm o viață cu altă viață, așa cum trecem de la o vîrstă la alta ? Iar dacă ne-am gîndi bine, ar trebui să mulțumim celor care ne-au dat prilejul unei călătorii atît de grabnice; că sîntem mucenici din dragostea de Dumnezeu. **2.** Dacă cei mulți n-ar vedea în noi niște oameni răi, atunci ar cunoaște și ei adevărul și toți ar sări să meargă pe calea pe care mergem noi și n-ar mai fi alegere. **3.** Dar nu fac asta; iar credința noastră, care este «*lumina luminii*» ²³⁷, vădește necredința lor. **4.** «Anitos și Meletos pot să mă omoare, dar nici într-un caz nu pot să mă vătăme ! Că socot că nu e legiuit ca binele să fie vătămat de rău» ²³⁸. **5.** Încît fiecare din noi are curajul să spună : «*Domnul este ajutorul meu. Nu mă voi teme ! Ce-mi va face mie omul ?*» ²³⁹ «*Sufletele drepților sînt în mîna lui Dumnezeu și nu se va atinge de ele chin*» ²⁴⁰.

237. Mt. 5, 14.

238. Sînt cuvintele lui Socrate. Platon, *Apologia*, 30 CD.

239. Ps. 117, 6.

240. *Inf. Sol.* 3, 1.

CAPITOLUL XII

81. 1. Basilide, în cartea a douăzeci și treia a lucrării sale: *Comentarii*, spune textual acestea despre cei chinuiți în timpul muceniei : **2.** «Eu spun că toți cei care cad în așa numitele necazuri, au ajuns negreșit la binele acesta, pentru că au săvârșit alte păcate în trecutul vieții lor, pe care le-au uitat; dar datorită bunătății lui Dumnezeu, Care conduce viața oamenilor, sînt acuzați într-adevăr cînd de una, cînd de alta, sînt acuzați că sînt creștini, ca să nu sufere pedeapsă pentru răutăți recunoscute de toți ca răutăți, nici să fie învinuiți ca desfrînați și ucigași; iar lucrul acesta le aduce atîta mîngîiere, încît li se pare că nici nu sufăr chinurile. **3.** Dacă se întîmplă ca cineva, care n-a păcătuit în viața lui trecută — lucru rar — să sufere mucenicia, totuși nici acesta nu suferă mucenicia în urma uneltirilor autorității, ci suferă cum suferă un copil, care, după cum se pare, nu a păcătuit». **82. 1.** Apoi iarăși, puțin mai jos, adaugă : «După cum copilul nu a păcătuit sau n-a săvârșit cu fapta nici un păcat, dar poartă în el puțința de a păcătui, cînd este supus suferinței i se face un bine, pentru că scapă de multe greutăți; tot așa și un om desăvîrșit, care a ajuns să nu săvîrșească nici un păcat, dacă totuși suferă mucenicia, atunci acela suferă întocmai ca un copil ceea ce suferă; că are în el puțința de a păcătui, dar n-a păcătuit, pentru că n-a avut prilejul să păcătuiască. Deci, nu trebuie socotit că n-a păcătuit. **2.** După cum cel ce vrea să facă desfrîinare este desfrînat, deși n-a ajuns să se desfrîneze ²⁴¹, după cum cel ce vrea să ucidă este ucigaș, deși n-a putut să ucidă, tot așa spun și de cel ce n-a păcătuit, cînd îl văd că suferă mucenicia; chiar dacă n-a făcut nici un rău, voi spune că a făcut răul, pentru că are în el voința de a păcătui. Că voi spune mai bine orice decît să spun că pronia este rea». **83. 1.** Apoi, puțin mai jos, vorbește fără ocol și despre Domnul ca despre un om : «Dacă nu vrei să ții seamă de toate cele spuse mai înainte și ai de gînd să mă umpli de rușine punîndu-mi înainte unele persoane și zicîndu-mi: «Cutare a păcătuit, pentru că a suferit mucenicia», îți voi răspunde, dacă-mi îngădui : Nu a păcătuit; a fost, însă, asemenea copilului, care a suferit; dar dacă mi-ai forța și mai puternic cuvîntul, îți voi spune : Este om orice om pe care-l vei numi; drept este numai Dumnezeu. Că după cum a spus cineva ²⁴² : «*Nimeni nu-l curat de întinăciune*» ²⁴³. **2.** Ideea aceasta a lui Basilide vine de acolo că, după el, sufletul a păcătuit într-o viață anterioară; iar pentru acele păcate suferă pedeapsa aici pe pămînt. Sufletul celor aleși su-

241. Mt. 5, 28.

242. Iov 14, 4.

243. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 208 ș.u.

feră o pedeapsă însoțită de slavă, prin mucenie; sufletul celorlalți oameni, însă, este curățit prin o pedeapsă proprie. Dar cum poate fi adevărată ideea aceasta, când în puterea noastră stă a mărturisi și a fi pedepsiți sau nu? Cît privește pronia de care vorbește Basilide, aceasta încetează de a exista pentru cel ce se leapădă de credință. **84. 1.** Dar îl voi întreba pe Basilide despre unul care este închis pentru că a mărturisit că e creștin. Care din două? Va da mărturie și va fi pedepsit potrivit proniei lui Dumnezeu sau nu? Că dacă tăgăduiește, nu va fi pedepsit. **2.** Iar dacă Basilide va spune, după felul cum s-au sfârșit lucrurile, că acela nu trebuia să fie pedepsit, atunci el, fără voia lui, va mărturisi că pieirea celor care tăgăduiesc se datorește proniei. **3.** Cum mai este atunci gătită în cer celui care a suferit mucenicia cea mai slăvită, răsplată tocmai pentru că a suferit mucenicia? Iar dacă pronia n-a îngăduit să păcătuiască cel care are în el puțința de a păcătui, atunci pronia este de două ori nedreaptă: și pentru că nu scapă pe cel tîrît să fie pedepsit din pricina dreptății și pentru că a scăpat de pedeapsă pe cel care a voit să facă nedreptate; că acesta, prin cele ce voia, a făcut nedreptate, dar pronia a împiedicat împlinirea ei și n-a avut grijă în chip drept de cel care avea puțința să nu păcătuiască. **85. 1.** Nu este oare Basilide un om fără Dumnezeu, când îndumnezeiește pe diavol și îndrăznește să spună că Domnul a fost om păcătos? Diavolul ne ispitește, pentru că știe ce sîntem, dar nu știe dacă putem îndura. Vrea să ne zdruncine credința noastră și încearcă să ne supună lui. Și numai acest lucru i s-a îngăduit diavolului! Mai întîi, pentru că noi înșine trebuie să lucrăm la mîntuirea noastră, luînd în ajutor poruncile lui Dumnezeu; apoi pentru că trebuie să facem de rușine pe diavol, care încearcă să ne zdruncine credința și nu reușește; în sfîrșit, pentru întărirea membrilor Bisericii și pentru cugetul celor care se minunează de răbdarea noastră. **2.** Dacă, după cum spune Basilide, mucenicia este o răsplată, pe care mucenicul o primește datorită chinului său, apoi același lucru este și cu credința și învățătura, din pricina cărora vine mucenicia; deci, după Basilide, credința și învățătura sînt ajutătoarele pedepsei. Dar poate fi o absurditate mai mare ca aceasta? **3.** Despre acele învățături ale lui Basilide, că sufletul trece dintr-un trup în altul, și despre învățătura lui despre diavol, se va vorbi la timpul potrivit. Acum, însă, să adăugăm acestea la cele spuse mai înainte: Unde mai este credința, dacă mucenicia este o răsplătire a păcatelor săvîrșite într-o viață anterioară? Unde mai este dragostea de Dumnezeu, care este prigonită și suferă pentru adevăr? Unde mai este lauda celui care-și mărturisește credința sau blamul celui care și-o tăgăduiește? La ce mai folosește încă viețuirea dreaptă și omo-

rîrea poftelor ? ²⁴⁴. La ce mai e de folos să nu urăști nici o creatură ?

86. 1. Dar dacă, după cum spune însuși Basilide, am primit o parte din așa numita voință a lui Dumnezeu de a iubi pe toate, pentru că toate sînt părți componente ale totului, o altă parte de a nu pofti nimic și a treia parte de a nu urî nimic, atunci și pedepsele sînt date tot cu voința lui Dumnezeu. Dar este o nelegiuire să gîndești așa. 2. Că nici Domnul n-a pătimit prin voința Tatălui și nici cei prigonîți nu sînt prigonîți prin voința lui Dumnezeu; că una din două : sau persecuția este bună din pricina voinței lui Dumnezeu sau sînt nevinovați cei care ordonă o persecuție și cei care chinuie. 3. Dar totuși nimic nu-i fără voința Domnului universului. Rămîne numai să fie arătat pe scurt că unele ca acestea se întîmplă, pentru că Dumnezeu nu le oprește. Numai ideea aceasta salvează și pronia și bunătatea lui Dumnezeu. 87. 1. Nu trebuie să socotim că Dumnezeu este autorul chinurilor celor prigonîți — aceasta nu se poate gîndi —, ci trebuie să fim încredințați că Dumnezeu nu oprește pe cei ce prigonesc și că întrebuițează spre bine cele puse la cale cu îndrăznire de cei potrivnici. 2. «*Voi dărîma zidul și via va fi călcată în picioare*» ²⁴⁵ spune Scriptura. Un astfel de chip de învățătură are pronia; cînd e vorba de alții, pentru păcatele fiecăruia din ei; cînd e vorba de Domnul și de apostoli, pentru păcatele noastre. 3. Astfel spune dumnezeiescul apostol : «*Că aceasta este voia lui Dumnezeu, sfințirea voastră : să vă feriți de desfrînare, să știe fiecare din voi a-și stăpîni vasul lui în sfințenie și cinste, nu în patima poftii ca pagîinii, care nu cunosc pe Dumnezeu, să nu întreacă măsura și să nu se lăcomească în acest lucru asupra fratelui său, pentru că Domnul este răzbunător pentru toate acestea, după cum v-am spus și mai înainte și v-am dat mărturie*. 4. Că Dumnezeu nu ne-a chemat la necurăție, ci la sfințenie. Deci cel ce nesocotește acestea nu nesocotește pe un om, ci pe Dumnezeu, Cel Care v-a și dat vouă Duhul Lui cel Sfînt» ²⁴⁶. Pentru această sfințire a noastră, Domnul n-a fost împiedicat să pătimească. 88. 1. Dar dacă cineva din adepții lui Basilide ar spune, întru apărarea învățăturii lor, că mucenicul este chinuit pentru păcatele săvîrșite înainte de intrarea sufletului lui în trup și că va primi astfel rodul viețuirii sale în viața aceasta, că așa a fost orînduită conducerea lumii, atunci îl vom întreba dacă această răsplătire se face pe temeiul proniei. 2. Dacă nu se face pe temeiul unei conduceri dumnezeiești, atunci lumea aceasta nu mai este un loc de curățire și toată învățătura lor cade; iar dacă curățirile din lumea aceasta se fac prin pronia dumnezeiască

244. Col. 3, 5.

245. Is. 5, 5.

246. I Tes. 4, 3—8.

atunci tot datorită praniei sînt și pedepsele. 3. Iar dacă prania, după cum spun basilidienii, își are începutul mișcării de la Arhon, atunci ea a fost însămîntată de Dumnezeu universului chiar de la facerea substanțelor. 4. Și dacă așa stau lucrurile, atunci ei trebuie să admită sau că chinuirea mucenicilor nu este dreaptă, — și deci au dreptate cei care pedepsesc și prigonesc pe mucenici —, sau că persecuțiile sînt o urmare a voinței lui Dumnezeu. 5. Deci suferința și frica nu se mai adaugă faptelor ca rugină pe fier, după cum spun ei, ci vin în suflet pe temelul propriei voințe.

CAPITOLUL XIII

89. 1. Dar despre lucrurile acestea este mult de vorbit; cercetarea lor o vom lăsa-o pentru mai tîrziu și o vom relua la timpul potrivit. 2. Valentin²⁴⁷, în una din omiliile sale, scrie textual: «Dintru început sînteți nemuritori și copii ai vieții veșnice sînteți; și ați voit să împărțiți moartea între voi, ca să o nimiciți și să o distrugeți, ca să moară moartea în voi și prin voi. 3. Dar cînd veți desface lumea, voi nu vă veți desface, veți stăpîni zidirea și toată stricăciunea». 4. Și Valentin, la fel cu Basilide, socoate că este un neam de oameni prin firea lor mîntuiți; și acest neam diferit de oameni a venit de sus aici la noi, ca să nimicească moartea, pentru că nașterea morții este opera Celui care a creat lumea. 5. De aceea Valentin și interpretează așa textul acesta din Scriptură: «*Nimeni nu va vedea fața lui Dumnezeu și va trăi*»²⁴⁸, socotind pe Dumnezeu creator al morții. 6. La acest Dumnezeu face aluzie Valentin cînd scrie, folosind următoarele cuvinte: «Pe cît este de inferior tabloul față de persoana vie, pe atît de inferioară este lumea față de eonul cel viu. 90. 1. Care este cauza chipului? Este măreția persoanei, care a dat pictorului chipul, ca să fie cinstit cu numele lui; chipul singur nu este deplin, ci numele celui înfățișat împlinește ceea ce lipsește chipului. Invizibilitatea lui Dumnezeu ajută credinței celui plăsmuit». 2. Valentin numește pe Creator, Care este numit de Scriptură Dumnezeu și Tată, chip al adevăratului Dumnezeu și profet, iar Înțelepciunea o numește pictor, a cărei plăsmuire este chip, spre slava Celui nevăzut; pentru că toate cîte ies dintr-o sizighie²⁴⁹ sînt plioame²⁵⁰ și toate cîte ies din unul sînt chipuri. 3. Dar pentru că ceea ce este văzut din el nu este sufletul, care este intermediar, atunci vine ceea ce

247. Despre învățătura lui Valentin și textele rămase de la el în: Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 298 ș.u.

248. *Ieș.* 33, 20.

249. Adică: pereche.

250. Adică: desăvîrșiri.

este deosebit și aceasta este însuflarea unui duh deosebit, însuflare în-suflată sufletului, chipului duhului. Și, în general, valentinienii afirmă că cele spuse despre Demiurg, cel făcut «după chip», au fost arătate mai dinainte sub forma unei imagini sensibile în Cartea Facerii, unde se vorbește despre facerea omului. 4. Valentinienii aplică «*asemănarea*» la ei înșiși, învățînd că intercalarea duhului deosebit n-a fost cunoscută de Demiurg. 91. 1. Cînd vom arăta că Dumnezeu este unul, Cel propovăduit prin lege, profeți și Evanghelie, atunci vom vorbi și împotriva acestor concepții — că e vorba de lucruri principiale —; acum, însă, trebuie să dăm răspuns întrebării ce ni se pune. 2. Dacă neamul cel deosebit a venit să nimicească moartea, atunci n-a nimicit-o Hristos²⁵¹, dacă nu cumva valentinienii ar spune că și Hristos este de aceeași ființă cu cei din neamul cel deosebit; iar dacă Hristos a nimicit moartea, pentru ca moartea să nu se atingă de neamul cel deosebit, atunci nu sînt ei cei care au nimicit moartea, ci imitatorii lui Demiurg, ei, cei cu sufletul intermediar, cu chip propriu, cărora, potrivit ereticii lor învățături, li s-a insuflat viața cea de sus, chiar dacă spun că aceasta se întîmplă prin mamă. 3. Dar dacă ar spune că aceia au luptat împreună cu Hristos împotriva morții, atunci ar trebui să mărturisească învățătura lor ascunsă, că nu se tem să atace puterea dumnezeiască a Demiurgului, voind să facă mai bună creația lui și încercînd să mîntuie chipul sufletesc, pe care el n-a putut să-l izbăvească de stricăciune. 4. Atunci, însă, ar urma că Domnul este superior lui Dumnezeu-Creatorul. Dar nicicînd nu ar putea lupta Fiul împotriva Tatălui. Și aceasta între Dumnezei! 92. 1. Dar demonstrarea, că același este Tatăl Fiului, Creatorul universului și Domnul atotputernic, o amînăm pentru a o face cînd vom vorbi despre erezii, așa precum am făgăduit, arătînd că este numai un singur Dumnezeu, Cel propovăduit de Fiul. 2. Apostolul, ca să avem răbdare în necazurile noastre, scrie: «*Și aceasta este de la Dumnezeu, spune el. Că vouă vi s-a dăruit pentru Hristos nu numai să credeți în El, ci să și pătimiți pentru El, ducînd aceeași luptă pe care ați văzut-o la mine, iar acum o auziți despre mine.*» 3. Dacă este, dar, vreun îndemn în Hristos, dacă este vreo mîngîiere a dragostei, dacă este vreo pîrtășie a duhului; dacă este vreo milostivire și îndurare, împliniți-mi bucuria, ca să gîndiți la fel, avînd aceeași dragoste, fiind un suflet și una cugetînd»²⁵². 4. Iar dacă apostolul se bucură, și se bucură împreună cu ei, dacă își va vărsa sîngele «*pentru jertfa și pentru slujba credinței*»²⁵³ și dacă apostolul numește pe cei cărora le adresează cuvîntul, pe filipeni, «*pîrtași haru-*

251. II Tim. 1, 10.

252. Fil. 1, 28—2, 2.

253. Fil. 2, 17.

lui»²⁵⁴, cum poate să-i numească «un suflet»²⁵⁵ și psihici ? 5. La fel spune și când scrie despre Timotei și despre el : «Că n-am pe nimeni altul, care să aibă același suflet ca mine, care să vă poarte cu adevărat de grijă, pentru că toți caută cele ale lor, nu cele ale lui Hristos»²⁵⁶.

93. 1. Așadar ereticii, de care am vorbit mai înainte, să nu ne numească psihici, ca să ne insulte ! Dar nici frigienii²⁵⁷ ; că și aceștia numesc psihici pe cei care nu cred în noua lor profeție. Împotriva lor vom vorbi în cuvintele *Despre profeție*. 2. Creștinul desăvârșit, însă, trebuie să practice virtutea, ca de la aceasta să se grăbească spre prietenia cu Dumnezeu, împlinind din dragoste poruncile. 3. Iar a iubi pe dușmani²⁵⁸ nu înseamnă a iubi răul, nici necredința sau desfrînarea sau hoția, ci înseamnă a iubi pe hoț, pe necredincios, pe desfrînat, nu pentru că păcătuiesc, că prin o astfel de faptă întinează numele de om, ci pentru că sînt oameni și fapte ale lui Dumnezeu. Păcatul este în faptă, nu în ființă ; de aceea nici nu este opera lui Dumnezeu. 94. 1. Cei ce săvîrșesc păcate se numesc dușmani ai lui Dumnezeu, pentru că sînt dușmani ai poruncilor Sale, de care n-au ascultat²⁵⁹, după cum prietenii ai lui Dumnezeu se numesc cei care au ascultat de poruncile Lui²⁶⁰ ; unii se numesc prietenii din pricina apropierii lor de Dumnezeu, ceilalți se numesc dușmani din pricina înstrăinării lor de bunăvoie de Dumnezeu. 2. Că fără dușman și fără păcătos nu este nici dușmănie, nici păcat. Porunca de a nu pofti nimic²⁶¹ nu învață să n-ai nici o poftă, nici nu vrea să spună că lucrurile dorite ar fi străine de noi, așa cum au înțeles aceia care au învățătura că altul este Creatorul și altul este primul Dumnezeu, și nici nu vrea să spună că nașterea ar fi rea și vrednică de a fi urîță ; aceste învățături sînt fără Dumnezeu. 3. Spunem și noi că lucrurile din lume sînt străine de noi ; dar nu pentru că sînt rele, nici pentru că nu sînt lucrurile lui Dumnezeu, Domnul universului, ci pentru că noi nu rămînem veșnic în ele ; în ce privește stăpînirea lor, ne sînt străine, pentru că trec din mîină în mîină ; în ce privește folosirea lor, însă, sînt proprii fiecăruia din noi, pentru că pentru noi au fost făcute, dar într-o atît numai într-o cît trebuie neapărat să fim împreună cu ele. 4. Trebuie, deci, să ne folosim bine de lucrurile care ne sînt îngăduite, potrivit dorinței firești a fiecăruia din noi și să îndepărtăm orice exagerare și orice îndrăgire de ele.

254. *Fil.* 1, 7.

255. *Fil.* 2, 2.

256. *Fil.* 2, 20—21.

257. Prin «frigieni», Clement numește pe adepții lui Montan, care era din Frigia.

258. *Mt.* 5, 44 ; *Lc.* 6, 27. 35.

259. *Rom.* 8, 7 ; *Iac.* 4, 4.

260. *In.* 15, 14.

261. *Ieș.* 20, 17 ; *Deut.* 5, 21 ; *Rom.* 7, 7 ; 13, 9.

CAPITOLUL XIV

95. 1. Ce lucru mare este bunătatea! Domnul spune: «Iubiți pe dușmanii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, rugați-vă pentru cei ce vă necăjesc»²⁶² și cele asemenea. La acestea adaugă: «Ca să fiți fiii Tatălui vostru cel din ceruri»²⁶³; prin aceste cuvinte se arată acoperit asemănarea cu Dumnezeu. 2. Și iarăși spune: «Împacă-te cu dușmanul tău degrab, pînă ești pe cale cu el»²⁶⁴. Dușman nu este trupul, precum vor unii, ci diavolul — și cei care se aseamănă cu el — care merge pe cale împreună cu noi prin oamenii care rîvnesc faptele lui în viața aceasta pămîntească. 3. Că nu-i cu putință să nu sufere cea mai grea pedeapsă cei care mărturisesc că sînt ai lui Hristos, dar cu faptele lor aparțin diavolului; că este scris: «ca nu cumva să te dea judecătorului, iar judecătorul slujitorului»²⁶⁵, stăpînirii diavolului. 96. 1. «Sînt încredințat că nici moartea» — pe care o aduc asupra noastră prigonitorii — «nici viața» — viața din lumea aceasta — «nici îngerii» — îngerii care au apostaziat — «nici începătoriile» — începătorie este viața pe care a ales-o satan; că de acest fel sînt începătoriile lui și stăpînirile întinericului²⁶⁶ — «nici cele de acum» — în cele în care sîntem în timpul vieții acesteia, cum este nădejdea ostașului, cîștigul negustorului — 2. «nici înălțimea, nici adîncul, nici o altă făptură» — potrivit lucrării proprii omului, care a ales să lupte împotriva cu credință; că sînt numite aici, în chip sinonim, făptura și lucrarea, pentru că sînt opera noastră —; o lucrare ca aceasta «nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru»²⁶⁷. Ai în aceste cuvinte un rezumat al gnosticului mucenic.

CAPITOLUL XV

97. 1. «Știm că toți avem cunoștință»²⁶⁸ — anume cunoștința comună nouă tuturor în lucrurile comune și cunoștința că este un Dumnezeu — a scris apostolul către credincioși; de aceea și adaugă: «Dar nu în toți este cunoștința»²⁶⁹ — anume cunoștința predată la puțini —. Sînt unii care spun că e vorba de cunoștința «despre cele jertfite idolilor»²⁷⁰ — cunoștință care nu e în toți — și că de aceea apostolul

262. Mt. 5, 44; Lc. 6, 27—28.

263. Mt. 5, 45.

264. Mt. 5, 25.

265. Mt. 5, 25.

266. Ef. 6, 12.

267. Rom. 8, 38—39.

268. I Cor. 8, 1.

269. I Cor. 8, 7.

270. I Cor. 8, 1.

a adăugat: «Ca nu cumva libertatea noastră să fie poticnire pentru cei slabi»²⁷¹; că pierе cel slab prin cunoștința ta»²⁷². 2. Dacă unii interpreți spun că Pavel a zis: «Trebuie să cumpărăm tot ce se vinde în măcelărie» și adaugă sub formă de întrebare cuvintele: «fără să întrebați nimic»²⁷³, atunci ei fac o interpretare ridicolă. 3. Că apostolul spune: «Cumpărați toate cele din măcelărie fără să întrebați nimic», cu excepția celor arătate cu bunăvoința Sfântului Duh, în epistola sobornică a tuturor apostolilor, scrisă în Faptele Apostolilor²⁷⁴ și dusă credincioșilor prin slujirea lui Pavel²⁷⁵; apostolii au arătat: «este de neapărată trebuință că trebuie să vă feriți de cele jertfite idolilor, de sînge, de sugrumate și de desfrînare, de care păzindu-vă, bine faceți»²⁷⁶. 4. Altceva este ceea ce a spus apostolul: «Oare n-avem putere să mîncăm și să bem? Oare n-avem putere să purtăm cu noi o femeie soră ca și ceilalți apostoli, ca și frații Domnului, ca și Chifa?»²⁷⁷. Dar nu ne-am folosit de puterea aceasta, spune Pavel, ci toate le răbdăm, ca să nu punem piedică Evangheliei lui Hristos»²⁷⁸, 5. adică să nu punem sarcini, pentru că trebuie să fim slobozi în toate, să fim pildă celor ce vor să se înfrîneze, celor care caută să mănînce fără teamă cele puse înainte și să aibă oarecare legătură cu femeia; se cuvine ca cei cărora «ii s-a încredințat o slujire»²⁷⁹ ca aceasta să fie pildă neîntinată ucenicilor.

98. 1. «Deși sînt liber față de toți, m-am făcut rob tuturor, spune Pavel, ca pe toți să-i dobîndesc»²⁸⁰; și: «Oricine se luptă se înfrînează de la toate»²⁸¹; dar «al Domnului este pămîntul și plinirea lui»²⁸². 2. «Pentru cuget»²⁸³, deci trebuie să ne înfrînăm de la acelea de care trebuie să ne înfrînăm; «iar cuget zic, nu al meu» — că avea cugetul lui Pavel cunoștință, era gnostic — «ci cugetul altuia»²⁸⁴, ca nu cumva acela, din neștiință, să zidească rău ceea ce nu cunoaște și în loc să ajungă un om care gîndește cele înalte, să ajungă unul care le disprețuiește. 3. «Pentru ce libertatea mea să fie judecată de un alt cuget?

271. I Cor. 8, 9.

272. I Cor. 8, 11.

273. I Cor. 10, 25.

274. Fapte 15, 28—29.

275. Fapte 15, 25.

276. Fapte 15, 28—29.

277. I Cor. 9, 4—5.

278. I Cor. 9, 12.

279. I Cor. 9, 17.

280. I Cor. 9, 19.

281. I Cor. 9, 25.

282. I Cor. 10, 26; Ps. 23, 1.

283. I Cor. 10, 27.

284. I Cor. 10, 29.

Dacă eu sînt părtaș harului, de ce să fiu defăimat pentru ceea ce eu mulțumesc ? ²⁸⁵. Toate cîte faceți, spre slava lui Dumnezeu faceți-le ! » ²⁸⁶. Toate sînt îngăduite să le facem potrivit îndreptarului credinței.

CAPITOLUL XVI

99. 1. «Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire. Că spune Scriptura : «Tot cel ce crede în El nu se va rușina» ²⁸⁷. «Adică cuvîntul credinței, pe care îl propovăduim. Că de vei mărturisi cu gura ta, că Domn este Iisus și vei crede în inima ta, că Dumnezeu L-a înviat din morți, te vei mîntui» ²⁸⁸. 2. În aceste cuvinte, Pavel descrie fără ocol dreptatea desăvîrșită, care se împlinește prin faptă și contemplație. «Trebuie să binecuvîntați pe cei ce vă prigonesc. Binecuvîntați și nu blestemați ! » ²⁸⁹. «Că lauda noastră este aceasta : mărturia cugetului nostru, că în sfințenie și în curățenie» ²⁹⁰ am cunoscut pe Dumnezeu, arătîndu-ni-se nouă prin acest mic prilej lucrarea dragostei, că «nu în înțelepciune trupească, ci în harul lui Dumnezeu am umblat în lume» ²⁹¹. 100. 1. Acestea le-a spus apostolul despre gnoză ; în a doua Epistolă către Corinteni a numit învățătura comună a credinței «mireasma cunoașterii» ²⁹². 2. «Că pînă în ziua de astăzi rămîne pentru cei mulți același voal la citirea Vechiului Testament, nefiind ridicat» ²⁹³ ; dar se va ridica atunci cînd se vor întoarce la Domnul ²⁹⁴. 3. De aceea le-a arătat și învierea celor care pot să o vadă încă în trup din viața «care se tîrăște pe pîntece» ²⁹⁵. Aceasta e pricina că i-a numit pe unii ca aceștia «pui de viperă» ²⁹⁶, adică pe iubitorii de plăceri, pe cei care sînt robii pîntecelui ²⁹⁷ și mădularelor de rușine, care, din pricina «poftelor lumești» ²⁹⁸, își taie unul altuia capetele. 4. «Copiii mei, spune Ioan, învățîndu-ne să fim desăvîrșiți, să nu iubim nici cu cuvîntul, nici cu limba, ci cu fapta și cu adevărul. Prin aceasta vom cunoaște că sîntem din adevăr» ²⁹⁹. 5. Dacă Dumnezeu este dragoste ³⁰⁰,

285. I Cor. 10, 29—30.

286. I Cor. 10, 31.

287. Rom. 10, 10—11 ; Is. 28, 16.

288. Rom. 10, 8—9.

289. Rom. 12, 14.

290. I Cor. 1, 12.

291. II Cor. 1, 12.

292. II Cor. 2, 14.

293. II Cor. 3, 14.

294. II Cor. 3, 16.

295. Fac. 3, 14.

296. Mt. 3, 7 ; 12, 34 ; 23, 33 ; Lc. 3, 7.

297. Rom. 16, 18.

298. Tit 2, 12.

299. I In. 3, 18—19.

300. I In. 4, 16.

atunci dragoste este și cinstirea de Dumnezeu. «Frică nu este în dragoste, ci dragostea desăvârșită alungă frica» ³⁰¹. «Aceasta este dragostea de Dumnezeu, să păzim poruncile Lui» ³⁰². 6. Și iarăși este scris pentru cel ce dorește să fie gnostic : «Ci fii pildă credincioșilor cu cuvântul, cu purtarea, cu dragostea, cu credința, cu curăția» ³⁰³. Sînt de părere că se face aici deosebire între desăvîrșirea credinței și credința comună. 101. 1. Și dumnezeiescul apostol înfățișează în atîtea locuri îndreptarul gnosticului. O dată scrie acestea : «Eu m-am deprins să mă îndestulez cu cele ce am. Știu să mă și smeresc, știu să am și de prisos ; în orice și în toate m-am învățat și să mă satur și să flămînzesc, și să am de prisos și să duc lipsă. Toate le pot în Cel Ce mă întărește» ³⁰⁴. 2. Altă dată, vorbind pentru a rușina pe alții, nu pregetă să spună : «Aduceți-vă aminte, însă, de zilele de mai înainte, în care după ce ați fost luminați ați îndurat multă luptă de suferințe ; pe de o parte fiind dați în privilegii cu defăimări și necazuri, iar pe de altă parte, făcîndu-vă părtași cu cei care au suferit la fel. Că și ați pătimit împreună cu cei închiși și ați primit cu bucurie răpirea averilor voastre, știind că aveți în ceruri avuție mai bună și netrecătoare. 3. Nu lepădați, deci, îndrăznirea voastră, care are mare răsplătire. Că aveți nevoie de răbdare, ca, făcînd voia lui Dumnezeu, să primiți făgăduința. Că încă puțin, foarte puțin, Cel Ce va să vină va veni și nu va întîrzia ; iar dreptul meu din credință va trăi ; și de se va da înapoi, sufletul Meu nu va binevoi întru el. Dar noi nu sîntem din cei ce dau înapoi spre pieire, ci din cei ce cred spre dobîndirea sufletului» ³⁰⁵. 102. 1. Apoi apostolul își înfățișează un stup de pilde dumnezeiești. Oare nu în urma credinței au săvîrșit fapte mari prin răbdare, primind «batjocoriri și biciuiri, încă și legături și temnițe» ³⁰⁶ ? Au fost uciși cu pietre, au fost chinuiți, au murit uciși de sabie, au pribegit în piei de oaie și în piei de capră, lipsiți, strîmto-rați, chinuiți. Ei, de care lumea nu era vrednică, au rătăcit și în munți și în peșteri și în crăpăturile pămîntului ³⁰⁷. 2. Și toți fiind mărturisiți prin credință n-au primit făgăduința lui Dumnezeu» ³⁰⁸. Rămîne să înțelegi cuvîntul «singurii» care a fost trecut sub tăcere. 103. 1. Că apostolul adaugă : «Dumnezeu, rînduind ceva mai bun pentru noi — că era bun — ca să nu ajungă ei fără noi la desăvîrșire. Deci și noi, avînd în jurul nostru atîta nor de mucenici» — sfînt și luminos — «să lepădăm orice povară

301. I In. 4, 18.

302. I In. 5, 3.

303. I Tim. 4, 12.

304. Fil. 4, 11—13.

305. Evr. 10, 32—39.

306. Evr. 11, 36.

307. Evr. 11, 37—38.

308. Evr. 11, 39.

și păcatul care ușor ne împresoară și să alergăm cu răbdare la lupta ce ne stă în față, privind la Iisus, căpetenia și desăvârșitorul credinței» ³⁰⁹. 2. Apostolul spune că este o singură mîntuire în Hristos și pentru drepti și pentru noi; a spus-o aceasta mai înainte; dar, nu și mai puțin, vorbind despre Moisi, adaugă: «Socotind batjocorirea lui Hristos mai mare bogăție decît vistieriile Egiptului, că se uita la răsplătire; prin credință a părăsit Egiptul, netemîndu-se de mînia regelui; că a rămas statornic, ca văzînd pe Cel nevăzut» ³¹⁰. 3. Înțelepciunea dumnezeiască spune despre mucenici: «Părutu-s-a în ochii celor fără de minte că ei mor și a fost socotită ieșirea lor din lumea aceasta o nenorocire, iar plecarea de la noi sfărîmare; dar ei sînt în pace. Că, deși sînt chinuiți în ochii oamenilor, nădejdea lor este plină de nemurire» ³¹¹. 104. 1. Apoi adaugă, pentru a arăta că mucenicia este curățire slăvită: «Și puțină vreme fiind pedepsiți, cu mari daruri vor fi răsplătiți, că Dumnezeu i-a ispitit pe ei» — adică: i-a lăsat să fie ispitiți spre încercarea lor și rușinarea ispititorului — «și i-a găsit pe ei vrednici de El» ³¹², — adică să fie numiți fii. 2. «Ca aurul în topitoare i-a încercat pe ei și ca pe o jertfă de ardere întreagă i-a primit. Și în vremea cercetării lor vor străluci și ca scînteile în paie vor fugi. Vor judeca neamuri și vor stăpîni popoare și va împărăți peste ei Domnul în veci» ³¹³.

CAPITOLUL XVII

105. 1. Da, apostolul Clement, și el, în Epistola către Corinteni, zugrăvind chipul gnosticului, spune: 2. «Cine dintre cei care au trecut pe la voi n-a lăudat virtutea și credința voastră tare? Cine n-a admirat evlavia voastră în Hristos, înțeleaptă și plină de bunătate? Cine n-a propovăduit chipul de mare cuviință al iubirii voastre de străini? Cine n-a fericit cunoștința voastră desăvârșită și sigură? Faceți totul fără să vă uitați la fața omului și în poruncile lui Dumnezeu umblați» ³¹⁴ și celelalte. 3. Apoi mai lămurit: «Să ne ațintim, dar, privirile la cei care slujesc în chip desăvârșit măreței Lui slave. Să luăm pildă pe Enoh, care, prin ascultarea sa, fiind găsit drept, a fost mutat ³¹⁵ și pe Noe, care prin credință s-a mîntuit ³¹⁶ și pe Avraam — tatăl lui Isaac — care, pentru credința și iubirea sa de străini, a fost numit prieten al lui Dum-

309. Evr. 11, 40—12, 2.

310. Evr. 11, 26—27.

311. Înț. Sol. 3, 2—4.

312. Înț. Sol. 3, 5.

313. Înț. Sol. 3, 6—8.

314. Clement Romanul, Epistola către Corinteni, I, 2—3, op. cit., p. 46.

315. Ibidem, IX, 2—3, p. 51.

316. Ibidem, IX, 4, p. 51.

nezeu,³¹⁷ 4. pentru iubirea sa de străini și pentru evlavie lui, Lot a scăpat din Sodoma³¹⁸; pentru credința și iubirea ei de străini a fost mîntuită Raav desfrînată³¹⁹; pentru răbdarea și credința lor, vorbesc de profeții Ilie, Elisei, Iezechiel și Ioan, au propovăduit împărăția lui Hristos, umblînd în piei de capră, în cojoace și în țesături de păr de cămilă³²⁰. 106. 1. Pentru credința lui mare, Avraam a fost numit prieten al lui Dumnezeu și nu s-a mîndrit cu slava aceasta, ci, smerindu-se, zicea: «*Eu sînt pămînt și cenușă*»³²¹. 2. Iar despre Iov este scris așa: «*Iov era om drept, fără de prihană, adevărat, cinstitor de Dumnezeu, ferindu-se de orice rău*». 3. Acesta, biruind prin răbdare pe ispititor, a mărturisit pe Dumnezeu și a fost mărturisit de Dumnezeu; totuși smerenia era lipită de sufletul lui, că a spus: «*Nimeni nu este lipsit de întinăciune, de-ar fi o zi viața lui*»³²². 4. Moisi, slujitorul cel credincios în toată casa lui, a spus glasului care i-a vorbit din rug: «*Cine sînt eu, ca să mă trimiți pe mine? Eu sînt slab la glas și zăbavnic la limbă*», ca să slujesc cu limbă omenească glasului Domnului; și iarăși: «*Eu sînt aburul dintr-o oală care fierbe*»³²³. «*Că Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriți le dă har*»³²⁴. 107. 1. Da, și David, despre care Domnul dă mărturie, zicînd: «*Aflat-am bărbat după inima mea, pe David, fiul lui Iesei; cu undelemn sfînt l-am uns pe el*». 2. Dar și el îi spune lui Dumnezeu: «*Miluieste-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta și, după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegea mea; 3. mai vîrtos mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește; că fărădelegea mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea*». 4. Apoi, vorbind de păcatul care nu cade sub lege, zice cu smerenia unui gnostic: «*Ție unuia am greșit și rău înaintea Ta am făcut*»³²⁵. 5. Că spune undeva Scriptura: «*Duhul Domnului este lumină, care cercetează comorile inimii*»³²⁶. 6. Cel ce face fapte de dreptate cu cît ajunge mai bun gnostic, cu atît este mai aproape de el Duhul cel luminos. 7. Astfel Domnul se apropie de cei dreپți și nici unul din gîndurile și simțămintele pe care le avem nu-i este necunoscut; 8. vorbesc de Domnul Iisus, Care prin voința Sa cea atotputernică este supraveghetorul inimii noastre, al Cărui sînge s-a sfințit pentru noi. 108. 1. Să respectăm și să

317. *Ibidem*, X, 1, 7, p. 51.

318. *Ibidem*, XI, 1, p. 52.

319. *Ibidem*, XII, 1, p. 52.

320. *Ibidem*, XVII, 1, p. 55.

321. *Ibidem*, XVII, 2, p. 55 (*Fac.* 18, 27).

322. *Ibidem*, XVII, 3—4, p. 55 (*Iov* 1, 1; 14, 4—5).

323. *Ibidem*, XVII, 5—6, p. 55 (*Ieș.* 3, 11; 4, 10; ultimul text, de origine necunoscută).

324. *Prov.* 3, 34; *Iac.* 4, 6; *I Pt.* 5, 5.

325. Clement Romanul, *op. cit.*, XVIII, 1—4, p. 56 (*Ps.* 88, 20; 50, 1—5).

326. *Ibidem*, XXI, 2, p. 57—58 (*Prov.* 20, 27).

cinstim pe conducătorii noștri ; pe bătrâni să-i prețuim, pe tineri să-i învățăm învățătura lui Dumnezeu. 2. Fericit este cel ce va învăța și va face după vrednicie poruncile Domnului ; este înalt la gândire și contemplă adevărul. 3. Pe soțiile noastre să le îndreptăm spre ce este bun, să arate, spune Clement, purtarea cea vrednică de iubire a castității, să vădească voința cea curată a blândeții lor ; să facă, prin tăcere, bună-tatea limbii lor și să-și arate dragostea lor, nu după simpatii, ci să o ofere cu cuvioșie și în chip egal tuturor celor ce se tem de Dumnezeu. 4 Copiii noștri să aibă parte de învățătura lui Hristos ; să învețe ce putere are smerenia înaintea lui Dumnezeu și ce poate dragostea curată în fața lui Dumnezeu ; că frica de Domnul este bună și mare ; mîntuie pe toți cei ce trăiesc cu cuvioșie în Domnul, cu inimă curată. 5. Că El cercetează gândurile și simțămintele noastre ; suflarea Lui este în noi și o ia cînd voiește ³²⁷. 109. 1. Credința în Hristos întărește toate acestea. «*Veniți, fiilor, spune Domnul, ascultați-Mă, frica de Domnul vă voi învăța. Cine este omul care voiește viață, care iubește să vadă zile bune ?*». 2. Apoi Clement adaugă taina gnostică a numărului șapte și a numărului opt ³²⁸ : «*Oprește-ți limba de la rău și buzele tale de a nu grăi vicleșug. Depărtează-te de la rău și fă binele, caută pacea și o urmărește*». 3. Prin acestea arată acoperit gnoza, învățînd că odată cu depărtarea de rele și cu lucrarea faptelor bune, omul ajunge desăvîrșit prin faptă și cuvînt. «*Ochii Domnului peste drepti și urechile Lui la rugăciunea lor, iar fața Domnului peste cei ce fac rele, ca să piardă de pe pămînt pomenirea lor*. 110. 1. *Strigat-a dreptul și Domnul l-a auzit și din toate necazurile l-a izbăvit pe el. Multe sînt biciuirile păcătoșilor, dar pe cei ce nădăjduiesc în Domnul, mila îi va înconjura*» ³²⁹. 2. Că este scris în Epistola către Corinteni : «*Prin Iisus Hristos nepriceputa și întunecata noastră minte înfloarește la lumina Lui. Prin El a voit Stăpînul să gustăm gnoza cea nemuritoare*» ³³⁰. 3. Iar ca să arate și mai expresiv însușirea gnozei, Clement a adăugat : «*Așadar pentru că acestea ne sînt cunoscute și am pătruns în adîncurile gnozei dumnezeiești, se cuvine să facem în rînduială toate cîte a poruncit Stăpînul ; să le săvîrșim, la vremile hotărîte*» ³³¹. 4. «*Înțeleptul, dar, să-și arate înțelepciunea lui nu numai în vorbe, ci și în fapte bune ; cel smerit să nu dea mărturie despre el însuși, ci să dea altul mărturie despre el ; cel*

327. *Ibidem*, XXI, 6—9, p. 58.

328. Numărul șapte, ziua a șaptea, cînd încetează orice lucrare ; numărul opt, ziua întâi a săptămîinii cînd se începe lucrul.

329. *Ibidem*, XXII, 1—8, p. 58 (Ps. 33, 11—16 ; Ps. 33, 11).

330. *Ibidem*, XXXVI, 2, p. 65.

331. *Ibidem*, XL, 1, p. 67.

curat cu trupul să nu se mîndrească, știind că altul este cel ce i-a dat înfrînarea» ³³². 5. Vedeți, fraților, cu cît am fost învredniciți de mai multă gnoză, cu atît mai mult sîntem supuși unei mai mari primejdii» ³³³.

CAPITOLUL XVIII

111. 1. Viețuirea sfîntă și curată a iubirii noastre de oameni urmărește, după Clement, folosul de obște ³³⁴, fie că mărturisim pe Hristos ca mucenici, fie că învățăm pe semenii noștri cu fapta și cu cuvîntul, care este de două feluri: nescris sau scris. **2.** Aceasta este dragostea: să iubești pe Dumnezeu și pe aproapele. Dragostea ne ridică la o înălțime de nepovestit. **3.** «*Dragostea acoperă mulțime de păcate*», dragostea pe toate le suferă, pe toate îndelung le rabdă; dragostea ne lipește de Dumnezeu; dragostea le face pe toate în înțelegere; în dragoste au ajuns desăvîrșiți toți aleșii lui Dumnezeu; fără dragoste nimic nu este bine plăcut lui Dumnezeu ³³⁵. **4.** Desăvîrșirea ei nu se poate tălmăci, spune Clement. Cine altul este în stare a se găsi în dragoste decît numai acela pe care-l va învrednici Dumnezeu? ³³⁶ Așa spune apostolul Pavel: «*Dacă-mi voi da trupul meu, dar dragoste nu am* ³³⁷, *făcutu-m-am aramă sunătoare și chimval răsunător*» ³³⁸. Cu alte cuvinte Pavel spune: «Dacă nu sufăr mucenicia printr-o dragoste gnostică, dintr-o stare sufletească aleasă, ci de frică». **112. 1.** Dacă mărturisesc pe Domnul, mișcînd cu zgomot buzele, în așteptarea răsplătirii, sînt un om obișnuit; vorbesc răsunător de Domnul, dar nu-L cunosc. Că este și un popor, care iubește cu buzele ³³⁹; este și un alt popor, care-și dă trupul ca să fie ars ³⁴⁰. **2.** «*De-aș împărți toată avuția mea*» ³⁴¹, spune Pavel, — nu în virtutea unei părtașii de dragoste, ci în virtutea așteptării unei răsplăți, fie de la un om binefăcător, fie de la Domnul, Care a făgăduit răsplată — **3.** «*de-aș avea toată credința, încît să mut și munții*» ³⁴², de-aș alunga din mine patimile, care mă întunecă, dar nu sînt credincios Domnului din dragoste de El, «*nimic nu sînt*» ³⁴³, pentru că socot că, în comparație cu cel care mărturisește pe Hristos în chip gnostic, nu mă deosebesc întru nimic de marea mulțime. **4.** Toate generațiile de la Adam pînă în

^{332.} *Ibidem*, XXXVIII, 2, p. 66.

^{333.} *Ibidem*, XLI, 4, p. 67.

^{334.} *Ibidem*, XLVIII, 1, 6, p. 71.

^{335.} *Ibidem*, XLIX, 4, p. 71 (*I Pt.* 4, 8; *I Cor.* 13, 4, 7).

^{336.} *Ibidem*, L, 1, 2, p. 71.

^{337.} *I Cor.* 13, 3.

^{338.} *I Cor.* 13, 1.

^{339.} *Is.* 29, 13; *Mt.* 15, 8; *Mc.* 7, 6.

^{340.} *I Cor.* 13, 3.

^{341.} *I Cor.* 13, 3.

^{342.} *I Cor.* 13, 2.

^{343.} *I Cor.* 13, 2.

această zi s-au dus ; dar cei care au fost desăvârșiți în dragoste, potrivit harului lui Dumnezeu, au loc între binecredincioșii care se vor arăta la venirea împărăției lui Hristos ³⁴⁴. **113. 1.** Dragostea nu te lasă să păcătuiești. Dacă cineva va cădea, fără voia lui, într-o împrejurare ca aceasta, din pricina uneltirilor vrăjmașului, acela să imite pe David și să cînte : **2.** «*Mărturisi-mă-voi Domnului ; și-I va plăcea Domnului aceasta mai mult decît vițelul tînăr, căruia îi cresc coarnele și unghiile. Să vadă săracii și să se bucure.* **3.** Că zice : «*Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă și dă Domnului rugăciunile tale. Și cheamă-Mă în ziua necazului tău și te voi scoate și Mă vei slăvi ; că jertfa lui Dumnezeu, duh umilit*» ³⁴⁵. **4.** Așadar și Dumnezeu este numit dragoste ³⁴⁶, pentru că este bun. «*Dragostea nu face rău aproapelui*» ³⁴⁷, nici nu face nedreptate, nici nu răspunde cu rău la rău ; urmînd pilda lui Dumnezeu, face bine tuturor fără deosebire. **5.** «*Dragostea este, deci, plinirea legii*» ³⁴⁸, așa cum este și Hristos ³⁴⁹, adică venirea Domnului, Care ne iubește ; și învățătura și viețuirea plină de dragoste, după pilda lui Hristos. **6.** Prin dragoste, ajungi la desăvîrșirea de a nu face desfrîinare și de a nu pofti cele ce sînt ale aproapelui, pe care mai înainte frica te împiedica să le faci. Aceeași faptă este privită deosebit, dacă e săvîrșită de frică, dacă este făcută din dragoste sau dacă e săvîrșită prin credință sau prin gnoză. **114. 1.** Gnosticului îi sînt pregătite «*cele ce ochiul n-a văzut, nici urechea n-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit*» ³⁵⁰, iar simplului credincios i se dă însutit de cît a părăsit ³⁵¹ ; și făgăduința aceasta este la îndemîna tuturor.

2. Ajungînd aici mi-am adus aminte de cineva care spunea că este gnostic. Acesta, interpretînd textul : «*Cine se uită la femeie spre a o pofti a și făcut desfrîinare*» ³⁵² pretindea că nu este osîndită pofta simplă, ci dacă prin poftă mergi dincolo de poftă și se săvîrșește în ea însăși ; că în vis, pofta se folosește și de închipuire și de trup. **115. 1.** Cei care au scris istorii vorbesc de o sentință ca aceasta dată de dreptul Bokhoris ³⁵³. Un tînăr îndrăgostit de o curtezană se învoiește cu ea ca pentru o anumită plată să se ducă a doua zi la el. **2.** În vis, pofta i-a luat-o înainte și, împotriva așteptărilor, l-a potolit ; cînd a venit curtezana,

344. Clement Romanul, L, 3, op. cit., p. 71—72.

345. Ibidem, LII, 2—4, p. 72—73 (Ps. 68, 34—36 ; 49, 15—16 ; 50, 18).

346. I In. 4, 8. 16.

347. Rom. 13, 10.

348. Rom. 13, 10.

349. Mt. 5, 17 ; Rom. 10, 4.

350. I Cor. 2, 9.

351. Mc. 10, 30.

352. Mt. 5, 28.

353. Bokhoris, rege egiptean din a douăzeci și patra dinastie.

după cum fusese vorba, tînărul n-a mai lăsat-o să intre în casă ; fata, aflînd ce s-a întîmplat și-a cerut plata, spunînd că îndrăgostitul cu ea și-a potolit pofta. S-au dus, dar, la judecător. 3. Judecătorul i-a poruncit tînărului să-i dea punga în care era plata ; judecătorul a așezat-o la soare și i-a spus curtezanei să ia umbra pungii ; într-un chip plăcut i-a poruncit să primească umbra plății pentru umbra îmbrățișării ³⁵⁴.

116. 1. Cineva visează cînd sufletul lui acordă realitate unei simple închipuiri. Cel care privește cu poftă visează fiind treaz, nu numai așa cum spunea acel așa numit gnostic, că dacă te-ai uitat la o femeie ți-a și trecut prin minte îmbrățișarea ei — că aceasta este lucrarea dorinței ca dorință — ci dacă te uiți, spune Cuvîntul, la frumusețea trupului, dacă, după pofta ta, ți se pare trupul frumos ; și pentru că te-ai uitat trupestă și cu păcat, ești osîndit prin aceea că l-ai admirat. 2. Dimpotrivă, cel care privește frumusețea cu dragoste curată nu se gîndește la trup, ci la sufletul frumos și, după părerea mea, admiră trupul ca pe o statuie, datorită frumuseții căruia urcă gîndurile lui la Meșterul acestei frumuseți, la Frumusețea însăși ; prin gîndurile sale arată îngerilor, care stau pe calea ce urcă sus, ca simbol sfînt, caracterul luminos al dreptei lui gîndiri, adică mireasma satisfacției lui, frumusețea simțămintelor din sufletul lui, care, cu îngăduința Duhului Sfînt, este vesel. **117. 1.** Slava aceasta, care îi lumina chipul lui Moisi, n-a putut-o privi poporul iudeu ; de aceea Moisi și-a pus un acoperămint peste slava chipului său pentru cei care priveau cu ochi trupesti ³⁵⁵. 2. Îngerii care cer vama opresc pe cei care aduc cu ei pe unele din cele lumești, pentru că sînt îngreunați cu patimile lor ; dar pe cel care nu are nimic de vămuit, ci e plin de cunoașterea și de dreptatea dată de fapte, îngerii îl primesc, unind rugăciunile lor cu rugăciunile lui, și fericesc și pe bărbat și faptele lui. 3. «*Și frunza lui nu va cădea*» ³⁵⁶, adică a pomului vieții ³⁵⁷, a pomului crescut «*lîngă izvoarele apelor*» ³⁵⁸. 4. Dreptul se aseamănă cu pomii roditori, nu numai cu cei... ³⁵⁹ ; La aducerea jertfelor, erau rînduiți, de lege, oameni, care cercetau animalele destinate sacrificiului ; 5. tot așa și filozofii fac deosebire între dorință și poftă ; și clasează pofta între plăceri și desfrînări, pentru că este irațională, iar dorința o rînduiesc între mișcările sufletești de neapărată trebuință, pentru că este rațională.

354. Plutarh, *Demetrios*, 27.

355. *Ieș.* 34, 29—30. 33.

356. *Ps.* 1, 3.

357. *Apoc.* 22, 2.

358. *Ps.* 1, 3.

359. *Lacună*.

CAPITOLUL XIX

118. 1. La această desăvîrşire pot participa, în chip egal, şi bărbaţii şi femeile. **2.** Astfel, Moisi a auzit pe Dumnezeu spunînd : «Şi-am grăit o dată şi de două ori, zicînd : Văzut-am pe poporul acesta şi iată este tare la cerbice. Lasă-Mă să-i nimicesc pe ei şi să şterg numele lor de sub cer şi te voi face pe tine neam mare şi minunat şi mult mai mult decît acesta» ³⁶⁰. **3.** I-a răspuns rugîndu-L să nu se uite la el, ci la mîntuirea întregului popor : «Nicidecum, Doamne ! Iartă poporului acestuia păcatul sau şterge-mă şi pe mine din cartea celor vii !» ³⁶¹ Cît de desăvîrşit era bărbatul acesta, care voia mai bine să moară împreună cu poporul său decît să se mîntuie singur! **4.** Dar, nu numai Moisi, ci şi Iudit, femeie desăvîrşită între femei ; pe cînd cetatea era asediată, ea a rugat pe bătrîni să-i dea voie să se ducă în tabăra celor de alt neam, dispreţuind orice primejdie ; cu credinţă în Dumnezeu s-a dat pe sine în mîna duşmanilor pentru patria sa ; şi femeia a primit îndată răsplata credinţei, că a biruit pe duşmanul credinţei şi a ajuns stăpîină pe capul lui Olofern ³⁶². **119. 1.** Şi iarăşi Estera, femeie desăvîrşită în credinţă, a scăpat pe poporul lui Israil de stăpînirea tiranică şi de cruzimea unui satrap ; o femeie singură, slăbită de post, a îndrăznit să se lupte cu mii de ostaşi înarmaţi ; şi, prin credinţă, a schimbat o hotărîre tiranică, **2.** a îmblînzit pe rege, a oprit pe Aman şi, prin rugăciunea ei desăvîrşită către Dumnezeu, a păzit nevătămat pe poporul lui Israil ³⁶³. **3.** Trec sub tăcere pe Susana şi pe sora lui Moisi ! Că una a luptat alături de profet şi a depăşit în înţelepciune pe femeile vrednice de la evrei ³⁶⁴, iar cealaltă, prin covîrşitoarea ei curăţenie, era hotărîită să meargă chiar pînă la moarte ; şi a rămas muceniţă neclintită a castităţii, cînd a fost osîndită de bătrînii desfrînaţi ³⁶⁵.

120. 1. Dion filozoful ³⁶⁶ istoriseşte de o femeie numită Lisidica ; aceasta, din pricina marelui ei simţ de ruşine, făcea totdeauna baie cu haina pe ea. O altă femeie Filotera ³⁶⁷, cînd intra în cada de baie, îşi ridica treptat cămaşa pe măsură ce apa îi acoperea trupul gol ; iar cînd ieşea din baie şi-o puneă iarăşi puţin cîte puţin. **2.** Oare Leena din Atica n-a îndurat cu curaj chinurile ? Leena ştia de complotul pus la cale de Harmodie şi Aristogiton împotriva lui Hiparh şi n-a scos nici un cuvînt, deşi a

360. Deut. 9, 13—14 ; Ieş. 32, 10.

361. Ieş. 32, 32.

362. Iud. cap. 8—13.

363. Est. 4, 16 ; 7, 6—10.

364. Ieş. 15, 20—21.

365. Suz. 1—64.

366. Dion Hrisostom, retor şi filozof grec (30—117 e.n.), a popularizat învăţăturile morale ale filozofilor stoici.

367. Filotera a fost sora regelui Ptolomeu II.

fost torturată cumplit³⁶⁸. 3. Se spune că femeile din Argos, sub conducerea poetei Telesila, numai la arătarea lor au pus pe fugă pe dușmanii lor, pe curajoșii spartani; că Telesila le-a făcut pe argolide să nu se teamă de moarte³⁶⁹. 4. La fel povestește și autorul epopeei *Danaida* despre fiicele lui Danau, spunând așa :

«Atunci s-au înarmat în grabă fiicele lui Danau
Pe malul Nilului, marele fluviu»³⁷⁰.

și celelalte. 121. 1. Și ceilalți poeți cîntă iuțeala la vînătoare a Atalantei³⁷¹, dragostea de fiu a Anticleii³⁷², dragostea de soț a Alcestei³⁷³, curajul Macariei³⁷⁴ și al Hiacintidelor³⁷⁵. 2. Dar ce ? Oare Teano Pitagoreana n-a ajuns la atîta filozofie încît unuia care o privea cu ochi pofticioși i-a și spus : «Ce braț frumos !», i-a răspuns : «Nu-i al tuturo-
ra !» ? 3. Ca o dovadă de bună-cuviință a sa, sînt citate și aceste cuvinte ale sale; fiind întrebată la cîte zile după ce a avut legătură cu un bărbat o femeie se poate duce la ceremoniile tesmoforiilor, Teano a răspuns : «Dacă a fost soțul ei, îndată; dar dacă a fost un străin, niciodată !»³⁷⁶. 4. Cu filozofia epicuriană s-a ocupat Temisto³⁷⁷ din Lampsac³⁷⁸, fiica lui Zoil, soția lampsacianului Leontie, apoi Miia, fiica lui Teano, ca și Arignota³⁷⁹, care a compus lucrarea despre Dionisos. 5. Toate fiicele lui Diodor, supranumit Cronos, au fost dialecticiene³⁸⁰, după cum spune Filon Dialecticianul³⁸¹ în lucrarea sa *Menexen*, în care dă și numele lor : Menexena, Argia, Teognida, Artemisia, Pantaclia. 6. Amintesc și de o filozoafă cinică, cu numele Hiparhia³⁸² din Maronia³⁸³, soția lui Crate, cu care a celebrat în Pecila³⁸⁴ căsătoria unui filozof cinic. 122. 1.

368. Plutarh, *Mor.* 505 DE.

369. *Ibidem*, 245 C ș.u.

370. *Danaida*, *Fragm.* 1, Kinkel.

371. Atalanta, eroină mitologică arcadiană, fiica regelui insulei Sciros din Marea Egee, a spus că nu se va mărita decît cu cel care o va întrece la fugă; și biruia pe toți pretendenții, apoi îi omora. Un pretendent, Hipomen, la sfatul Afroditei, a lăsat să-i cadă din mînă trei mere de aur; și, în timp ce Atalanta le aduna de pe jos, Hipomen a ajuns la țintă.

372. Anticleia, mama lui Ulise. Homer, *Odiseea*, XI, 202 ș.u.; XV, 357 ș.u.

373. Alcesta, din marea dragoste pentru soțul ei, a acceptat să moară în locul lui.

374. Macaria, fiica lui Heracle, s-a sacrificat de bună voie pentru a asigura victoria atenienilor.

375. Hiacintide, fiicele lui Hiacint, erou laconian, care s-au jertfit de buna lor voie pentru a scăpa patria de război și de foamete.

376. Teano, *Fragm.* 3, 4. Mullach, *FPG*, II, 115.

377. Usener, *Epicurea*, 408.

378. Lampsac, oraș în Misia, ținut în nord-estul Asiei Mici.

379. Miia și Arignota au fost fiicele lui Pitagora.

380. Diogene Laerțiu, II, 111 ș.u.

381. *Ibidem*, VII, 16.

382. Hiparhia a fost sora cinicului Metrocle, discipolul cinicului Crates.

383. Maronia, oraș în Tracia.

384. Pecila, galerie, acoperită cu picturi, în Atena.

Areta, fiica lui Aristip, a fost adepta filozofiei cirenaice, a instruit pe fiul ei Aristip; de aceea a fost numită Dăscălița Mamă³⁸⁵. 2. La Platon au învățat filozofia: Lastenia din Arcadia și Axiotea din Flius³⁸⁶. 3. De la Aspasia din Milet³⁸⁷, despre care poeții comici au scris multe, au avut de învățat: Socrate filozofia și Pericle retorica³⁸⁸. 4. Că să nu lungesc cuvîntul, nu mai vorbesc de celelalte; n-am să mai vorbesc nici de poetele: Corina și Telesila, Miia și Safo, sau de pictorițe, cum este Irina, fiica lui Cratinos, și Anaxandra, fiica lui Nealce, de care vorbește Didim în lucrarea sa *Simposiaca*³⁸⁹. 123. 1. Iar fiica înțeleptului Cleobul, monarhul lindienilor, nu se rușina să spele picioarele oaspeților tatălui ei³⁹⁰. Și Sarra, femeia lui Avraam, fericita aceea, a pregătit îngerilor pîinile coapte în spuză³⁹¹, iar fetele de împărați de la evrei pășteau oile³⁹²; de aceea Nausica, de care vorbește Homer³⁹³, mergea la jgheabul de spălat. 2. Femeia înțeleaptă va căuta, mai întîi, să convingă pe bărbatul ei să fie alături de ea în treburile care duc la fericirea căsniciei; iar dacă asta nu e cu putință, atunci ea singură să se străduiască să fie virtuoasă, să se supună în toate bărbatului ei, să nu facă nimic fără voia lui, în afară de acelea care privesc virtutea și mîntuirea. 3. Dar dacă un bărbat împiedică pe soția sa sau pe slujnica sa, care împlinesc fără fățerie aceste stări sufletești, un bărbat ca acela nu pare să facă altceva decît că preferă să alunge din casa sa dreptatea și castitatea și vrea să aducă în locul lor nedreptatea și desfrîul. 124. 1. Este cu neputință ca un bărbat sau o femeie să se distingă în ceva dacă nu s-a folosit de învățătură, de studiu sau de exercițiu; afirmăm, însă, că virtutea nu stă în altele, ci înainte de toate în puterea noastră. 2. Pe celelalte le poate cineva împiedica să ni le însușim dacă dă luptă împotriva noastră, dar pe cele care stau în puterea noastră, nicidecum, chiar dacă cineva s-ar strădui s-o facă. Că cele ce stau în puterea noastră sînt dar dat de Dumnezeu și nu cad sub puterea unui altuia. 3. De aceea, desfrînarea nu poate fi socotită un rău pentru altcineva decît pentru cel desfrînat, iar castitatea este un bine pentru cel ce poate fi cast.

385. Diogene Laerțiu, II, 86.

386. Mullach, *FPG*, III, 65. — Flius era un oraș în Argos.

387. Aspasia din Milet (sec. V î.e.n.), celebră prin inteligența și frumusețea ei. La Atena a trăit într-un cerc de artiști, oameni de litere, filozofi și oameni de stat, ca Socrate, Fidias, Pericle.

388. Platon, *Menexen*, 235 E; Plutarh, *Pericle*, 24.

389. Didim, *Simposiaca*, *Fragm.* 7, Schmidt.

390. Plutarh, *Moral.*, 148 CD.

391. *Fac.* 18, 6.

392. *Fac.* 29, 6; *Ieș.* 2, 16.

393. Homer, *Odiseea*, VI, 86.

CAPITOLUL XX

125. 1. Euripide dă și el aceste sfaturi, zugrăvind așa chipul unei femei care-și iubește bărbatul cu bună-cuviință :

«Cînd bărbatul spune un cuvînt, soției trebuie să i se pară
că vorbește frumos, chiar dacă nu vorbește,
Iar soția, chiar dacă e tristă, să-i vorbească soțului spre plăcerea lui» ³⁹⁴.

2. Și iarăși, alte cuvinte asemănătoare acestora :

«Plăcut lucru este ca, dacă se întîmplă ceva rău, să se
înrîstăze împreună cu soțul și soția,
Ca să împartă în comun și plăcerea și durerea».

3. Și ca să arate că soția înconjoară pe soț cu blîndețe și cu dragoste și cînd soțul este în necazuri, Euripide adaugă :

«Voi fi și eu bolnavă, cînd tu vei fi bolnav !
Voi îndura suferințele tale și nimic nu-mi va părea amar !».

Cu prietenii,

«Trebuie să fii fericit
Și nefericit ! Că ce altceva decît aceasta este prietenia ?»

126. 1. Căsătoria este sfîntă dacă este împlinită așa cum spune Cuvîntul, dacă soțul și soția se supun lui Dumnezeu și dacă își chivernisesc viața conjugală *«cu inimă curată întru adevărarea credinței, curățîndu-și inimile de orice cuget rău, spălînd trupul cu apă curată și ținînd mărturisirea nădejzii, pentru că este credincios Cel Ce a făgăduit»* ³⁹⁵. **2.** O căsătorie fericită nu trebuie judecată nici după bogăție, nici după frumusețe, ci după virtute. **3.** Tragedia spune :

«Frumusețea n-a fost de nici un folos femeii în căsnicie ;
Virtutea, însă, le-a fost de folos multora ; că orice femeie bună,
Care-i unită cu bărbatul ei, știe să fie cuminte» ³⁹⁶.

4. Apoi dînd sfaturi, tragedia spune iarăși :

«Mai întîi aceasta are preț ; chiar dacă soțul e urît,
Trebuie să i se pară frumos soției care are minte.
Că nu ochiul trebuie să judece, ci mintea trebuie să vadă».

și cele ce urmează. **5.** Foarte bine și cu autoritate a spus Scriptura că femeia a fost dată de Dumnezeu ca ajutor bărbatului ³⁹⁷. **127. 1.** E lă-

394. Euripide, *Fragm. inc.* 909, Nauck și pentru § 2 și 3.

395. *Evr.* 10, 22—23.

396. Euripide, *Fragm. inc.* 909, Nauck și pentru § 4.

397. *Pac.* 2, 18.

murit, socot, că soția trebuie să caute să-și potolească cu convingere și cu judecată orice necaz, care i-ar veni în căsnicie din partea soțului ei. 2. Dacă soțul ei nu înțelege, atunci să caute, atât cât îi este cu putință firii omenești, să ducă o viață fără de păcat, să fie credincioasă Cuvîntului, fie de trebuie să moară, fie de trăiește; să-i fie în minte gîndul că ajutător și prieten într-o faptă ca această îi este Dumnezeu, Cel Ce este într-adevăr paznic și mîntuitor, atât în viața de aici, cât și în cea viitoare; să și-L facă pe Dumnezeu general și conducător, socotind ca sarcină a ei cumințenia și dreptatea și făcîndu-și scop al vieții sale dragostea de Dumnezeu. 128. 1. Apostolul spune în chip înțelept în Epistola către Tit: *«Bătrînele trebuie să fie la înfățișare de o sfîntă cuviință, să nu fie clevetitoare, să nu fie robite de mult vin, ca să înțelepțească pe cele tinere să-și iubească bărbații, să-și iubească copiii, să fie cuminți, curate, gospodine, bune, supuse bărbaților lor, ca să nu fie defăimat cuvîntul lui Dumnezeu»*³⁹⁸. 2. *«Ci mai degrabă, spune Pavel, căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul»*³⁹⁹, luînd seama să nu fie cineva desfrînat sau întinat ca Esau, care pentru o mîncare și-a dat dreptul său de întîi născut⁴⁰⁰, ca nu cumva cineva, odrăslind vreo rădăcină de amărăciune, să vă tulbure și cu ea să se molipsească mulți»⁴⁰¹. 129. 1. Apoi, punînd ca o încoronare celor spuse despre căsătorie, Pavel adaugă: *«Cinstită este nunta întru toate și patul neîntinat; dar pe desfrînați și pe adulteri îi va judeca Dumnezeu»*⁴⁰². 2. Pentru că a fost arătat că și bărbatul și femeia au un singur scop și un singur țel, Petru spune în epistola sa ce este desăvîrșirea: 3. *«Că trebuie acum să fiți întristați cîtva timp de multe feluri de încercări, pentru ca lămurirea credinței voastre, mult mai de preț decît aurul cel pieritor, dar lămurit prin foc, să fie găsită spre laudă și slavă la arătarea lui Iisus Hristos, 4. pe Care nevăzîndu-L îl iubiți, în Care credeți și vă bucurați cu bucurie negrăită și preaslăvită, deși nu-L vedeți acum, dobîndind prețul credinței, adică mîntuirea sufletelor voastre»*⁴⁰³. 5. De aceea și Pavel se laudă că a fost pentru Hristos *«în osteneli mai mult, în bătăi peste măsură, la moarte adeseori»*⁴⁰⁴.

398. Tit 2, 3—5.

399. Evr. 12, 13—14.

400. Evr. 12, 16.

401. Evr. 12, 15; Deut. 29, 18.

402. Evr. 13, 4.

403. I Pt. 1, 6—9.

404. II Cor. 11, 23.

CAPITOLUL XXI

130. 1. Aici găsesc cu cale să spun că desăvârșirea se înțelege în multe chipuri, potrivit celui care o săvârșește în fiecare virtute. Poate fi cineva desăvârșit ca om evlavios, ca om răbdător, ca om înfrînat, ca om muncitor, ca mucenic, ca gnostic. 2. Nu știu, însă, dacă un om poate să fie desăvârșit în toate aceste virtuți, afară numai de Cel Care pentru noi s-a făcut om, deși, potrivit legii, este făcută făgăduința că și omul simplu poate fi desăvârșit, dacă se depărtează de faptele rele; dar această desăvârșire este o cale care duce la Evanghelie, care duce la facerea de fapte bune. 3. Desăvârșirea celui care trăiește după lege se săvârșește cu adaosul gnostic al Evangheliei; numai cu acest adaos ajunge desăvârșit cel ce trăiește după lege. Că așa ne-a vestit mai dinainte Moisi, cel care a dat legea; a spus că trebuie să ascultăm, ca să putem primi, după cum spune apostolul, pe Hristos, plinirea legii⁴⁰⁵. 4. Prin Evanghelie, gnosticul merge mai departe: se folosește de lege, nu numai ca de o treaptă, ci caută să o înțeleagă și să o gîndească așa cum a predat-o apostolilor Domnul, Cel Ce a dat Testamentele. 5. Dar chiar dacă gnosticul ar duce o viață dreaptă — că este cu neputință să urmezi, gnozei cu atîtea greutăți în viață — și dacă, pe lângă aceasta, ar da mărturie cu totul dreaptă și ar ajunge, din dragoste pentru Hristos, mucenic, primind cea mai mare slavă care se poate dobîndi printre oameni, totuși nici așa nu va ajunge să fie numit desăvârșit cîtă vreme este în trup, pentru că sfîrșitul vieții și-a luat mai dinainte sarcina de a da această numire, cînd mucenicul gnostic a ajuns să arate desăvârșită lucrarea sa, cînd, cu plin drept și cu mulțumire, se înfățișează lui Dumnezeu, oferindu-I sîngele și duhul său. 131. 1. Din acea clipă, gnosticul poate fi pe bună dreptate proclamat fericit, pentru ca, după cum spune apostolul, *«covîrșirea puterii să fie a lui Dumnezeu, nu a noastră»* — din partea noastră să avem numai voința și dragostea —; *«în toate fiind strîmtorați, dar nu striviți, lipsiți fiind, dar nu deznădăjduiți, prizoniți fiind, dar nu părăsiți, doborîți, dar nu pierduți»*⁴⁰⁶. 2. Că, după același apostol, cei care tind spre desăvârșire trebuie *«să nu dea întru nimic nici o sminteală»*⁴⁰⁷, ci în toate să se întărească pe ei, nu pentru oameni, ci pentru Dumnezeu. 3. Să fie, însă, și urmarea acestor povățuiri: să asculte și de oameni; că e binecuvîntat lucru și cu ei, pentru cuvintele rele ce se pot porni. 4. Și recomandarea *«în multă răbdare, în necazuri, în nevoi, în strîmtorări, în bătăi, în întemnițări, în tulburări, în osteneli, în privegheri, în posturi, în curăție, în cunoaștere, în*

405. Rom. 10, 4.

406. II Cor. 4, 7—9.

407. II Cor. 6, 3.

îndelungă răbdare, în bunătate, în Duhul Sfânt, în dragoste neîdărnică, în cuvîntul adevărului, în puterea lui Dumnezeu» ⁴⁰⁸, «ca să fim temple ale lui Dumnezeu» ⁴⁰⁹, «curățiți fiind de toată întinăciunea trupului și a duhului» ⁴¹⁰. 5. «Și Eu, spune Dumnezeu, vă voi primi pe voi și voi fi vouă Tată și voi îmi veți fi Mie fii și fiice, zice Domnul atotputernicul» ⁴¹¹. 6. «Să desăvîrșim, dar, sfințenia întru frica lui Dumnezeu» ⁴¹². Chiar dacă frica dă naștere la tristețe, «eu mă bucur, spune Pavel, nu pentru că v-ați întristat, ci că v-ați întristat spre pocăință; că v-ați întristat după Dumnezeu, ca să nu fiți întru nimic păgubiți de noi. Că întristarea după Dumnezeu aduce pocăință spre mîntuire, fără părere de rău, iar întristarea lumii aduce moarte. 7. Că iată însăși aceasta, că v-ați întristat după Dumnezeu, cîtă sîrguință v-a adus, ba încă și dezvinovățire și mîntuire și teamă și dorință și rîvnă și ispășire. V-ați arătat întru totul a fi curați în acest lucru» ⁴¹³.

132. 1. Acestea sînt exerciții pregătitoare pentru viețuirea gnostică. Pentru că Însuși atotputernicul Dumnezeu «a dat pe unii apostoli, pe alții prooroci, pe alții evangheliști, pe alții păstori, pe alții învățători, spre desăvîrșirea sfinților pentru lucrul slujirii, pentru zidirea trupului lui Hristos, pînă ce vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea de bărbat desăvîrșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos» ⁴¹⁴. De aceea trebuie să ne grăbim, ca, în chip gnostic, să ajungem bărbați, să ajungem desăvîrșiți, mai cu seamă cît sîntem în trup, pentru ca, datorită unei uniri de gîndire, dobîndită aici, să alergăm, cu voia lui Dumnezeu, la redobîndirea nobleței și a înrudirii cu adevărat desăvîrșite în «deplinătatea lui Hristos», deplinătate realizată printr-o desăvîrșită împăcare. 2. Acum înțelegem în ce privință, în ce chip și cînd vorbește apostolul despre omul desăvîrșit și înțelegem că arată că sînt deosebiri între cei desăvîrșiți. 3. Iarăși spune: «Fiecăruia se dă arătarea Duhului spre folos. Că unuia i se dă prin Duhul cuvîntul înțelepciunii, altuia cuvîntul cunoașterii după același Duh; unuia credința întru același Duh, altuia darurile tămăduirilor întru același Duh, altuia facerile de minuni, altuia profeția, altuia deosebirea duhurilor; unuia feluri de limbi, iar altuia tălmăcirea limbilor. Pe toate acestea le lucrează unul și același Duh, împărțind în-deosebi fiecăruia precum voiește» ⁴¹⁵.

408. II Cor. 6, 4—7.

409. II Cor. 6, 16.

410. II Cor. 7, 1.

411. II Cor. 6, 17—18.

412. II Cor. 7, 1.

413. II Cor. 7, 9—11.

414. Ef. 4, 11—13.

415. I Cor. 12, 7—11.

133. 1. Aşa stînd lucrurile, profeţii sînt desăvîrşiţi în profeţie, dreptii în dreptate, mucenicii în mărturisirea credinţei, alţii în propovăduire; nu înseamnă, însă, că nu participă la celelalte virtuţi; dar excelează în cele în care au fost rînduiţi. Într-adevăr, care om cu mintea sănătoasă ar putea spune că profetul nu e drept. Ce? Nu şi dreptii au profeţit, de pildă Avraam?

2. «Unuia i-a dat Dumnezeu lucrările de război,
Altuia dansul, altuia chitara şi cîntecul» ⁴¹⁶,

spune Homer. **3.** «Dar fiecare are darul său de la Dumnezeu, unul aşa, iar altul într-altfel» ⁴¹⁷. Apostolii, însă, erau plini de toate darurile. **134. 1.** Dacă vrei, vei găsi în faptele lor şi în scrierile lor cunoaşterea, viaţa, predica, dreptatea, curăţia, profeţia. **2.** Trebuie să se ştie că Pavel, chiar dacă şi-a desfăşurat activitatea sa în vremurile mai noi, îndată după înălţarea Domnului, scrierile sale depind de Vechiul Testament şi din el se inspiră şi vorbeşte, **3.** pentru că credinţa în Hristos şi gnoza Evangheliei sînt interpretarea şi plinirea Legii. **4.** Pentru aceasta Isaia le şi spune evreilor: «Dacă nu credeţi, nici nu înţelegeţi» ⁴¹⁸. Cu alte cuvinte: Dacă nu veţi crede în Cel Care a fost profeţit prin Lege şi a fost vestit de lege, nu veţi înţelege Testamentul cel Vechi, pe care El însuşi l-a tîlcuit la venirea Sa.

CAPITOLUL XXII

135. 1. Gnosticul este acela care înţelege legea: el este în stare să-i vadă însemnătatea ei. Lucrarea lui nu constă în oprirea de la fapte rele — că aceasta nu-i decît o treaptă, care urcă la cea mai mare propăşire, **2.** nici facerea de fapte bune fie de frică — pentru că este scris: «Unde voi fugi şi unde mă voi ascunde de la faţa Ta? De mă voi sui în cer, Tu acolo eşti; de mă voi duce la marginile mării, acolo este dreapta Ta; de mă voi pogorî în adînc, acolo este Duhul Tău» ⁴¹⁹, — **3.** dar nici pentru nădejdea cinstei făgăduite — că este scris: «Iată Domnul şi plata Lui de la faţa Lui, ca să dea fiecăruia după faptele lui» ⁴²⁰; «cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit, pe acelea le-a pregătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El» ⁴²¹, — **4.** ci numai fapta bună făcută din dragoste, fapta bună aleasă de gnostic, pentru că e bună prin ea însăşi. **136. 1.** Astfel, Domnul zice în numele lui Dumnezeu: «Cere de la Mine

⁴¹⁶. Homer, *Iliada*, XIII, 730 ş.u.

⁴¹⁷. I Cor. 7, 7.

⁴¹⁸. Is. 7, 9.

⁴¹⁹. Ps. 138, 6—9.

⁴²⁰. Is. 40, 10; 62, 11; Prov. 24, 12; Ps. 61, 11; Rom. 2, 6; Apoc. 22, 12.

⁴²¹. I Cor. 2, 9

și-ți voi da neamurile moștenirea ta»⁴²²; ne învață cererea cea împărătească; să cerem, fără plată, mîntuirea oamenilor, ca noi să moștenim și să ajungem în posesiunea Domnului. 2. Și iarăși nu este propriu gnosticului, ca pentru o nevoie oarecare — ca să se întîmple asta sau să nu se întîmple — să dorească știința despre Dumnezeu; fi este de ajuns ca pricină însăși gnoza contemplației. 3. Aș îndrăzni să spun că cel care urmărește gnoza pentru însăși știința dumnezeiască, nu va alege gnoza din pricină că voiește să se mîntuie. 4. Gîndirea, printr-un continuu exercițiu, ajunge gîndire permanentă; iar gîndirea permanentă, esență a gnosticului, ajunsă printr-un amestec neînterupt și contemplație veșnică, rămîne ipostasă vie. 5. Dacă, printr-o ipoteză, s-ar propune gnosticului să aleagă una din aceste două: gnoza lui Dumnezeu sau mîntuirea veșnică — dacă s-ar putea despărți acestea două, că, mai mult decît orice altceva, ele sînt identice — gnosticul n-ar ezita deloc, ci ar alege gnoza lui Dumnezeu, socotind că trebuie aleasă pentru ea însăși însușirea aceea, care urcă peste credință, prin dragoste, la gnoză. 137. 1. Așadar cea dintîi faptă bună a omului desăvîrșit este aceea că el nu face binele în interesul său personal, ci gîndește că este lucru frumos să faci binele pentru el însuși; în orice faptă a lui, energia sa sufletească îl mîină cu tărie să facă bine, nu în unele împrejurări da, iar în altele nu, ci ajunge într-o stare de a face permanent bine; nu face bine nici pentru slavă, nici încă, după cum spun filozofii, pentru nume bun, nici pentru răsplată, fie de la oameni, fie chiar de la Dumnezeu. Și face asta, ca să-și desăvîrșească viața sa «după chipul și asemănarea»⁴²³ Domnului. 2. Dacă cumva i se răspunde la fapta lui bună cu o faptă potrivnică, el, fără patimă, fără să fie rânchiunos, va renunța la răsplătire, pentru că este drept și bun cu cei «drepti și nedrepti»⁴²⁴. 3. Unora ca acestora le spune Domnul: «Fiți desăvîșiți ca Tatăl vostru»⁴²⁵. Gnosticului i-a murit trupul; numai el trăiește, afierosind Domnului mormîntul⁴²⁶, prefăcut în templu sfînt, și întorcînd la Dumnezeu sufletul altădată păcătos. 138. 1. Gnosticul nu mai este înfrînat, ci a ajuns în stare de apatie, așteptînd să îmbrace chip dumnezeiesc. 2. Dacă faci milostenie, spune Domnul, nimeni să nu știe⁴²⁷; dacă postești, unge-ți fața, ca să știe numai Dumnezeu, dar dintre oameni nici unul⁴²⁸; nici cel care miluiește nu trebuie să știe că miluiește; că, altfel, va fi o dată milostiv, altă dată nu. 3. Cînd

422. Ps. 2, 6.

423. Fac. 1, 26.

424. Mt. 5, 45.

425. Mt. 5, 48.

426. Adică trupul său, socotit mormînt al sufletului.

427. Mt. 6, 2—4.

428. Mt. 6, 16—18.

facerea de bine se preface în stare sufletească, atunci gnosticul va imita natura binelui; iar starea lui sufletească va fi și natură și exercițiu legat de natură. 4. Nu trebuie să fim ridicați în sus, ca să putem fi mutați în această stare sufletească, ci ajungem unde trebuie, mergând pas cu pas și trecînd pe toată calea cea strîmtă ⁴²⁹. Aceasta înseamnă a fi tras de Tatăl ⁴³⁰, a ajunge să fii vrednic să primești de la Dumnezeu puterea harului și să te urci neîmpiedicat. 5. Chiar dacă unii îl urăsc pe cel ales, acesta cunoaște neștiința lor și îi este milă de neștiința lor. 139. 1. Această gnoză iubește, învață pe cei neștiutori și-i instruiește să cinstească orice creatură a atotputernicului Dumnezeu. 2. Dacă omul a învățat să iubească pe Dumnezeu, nu va putea arunca de la el virtutea nici în stare de veghe, nici în somn, nici prin vreo închipuire a sa. Pentru că starea aceasta nu poate ieși din ea însăși, nu poate înceta de a fi stare sufletească; ea este gnoză, fie că e numită stare sufletească sau dispoziție sufletească. 3. Și pentru că în această stare sufletească nu intră gânduri deosebite, partea conducătoare a sufletului rămîne neschimbată, nu primește vreo schimbare de gânduri și nici nu are în vis imaginile faptelor petrecute în timpul zilei. 4. De aceea și Domnul poruncește să priveghem ⁴³¹, pentru ca nici în somn să nu ne fie turburat vreodată sufletul nostru; mai mult, ne poruncește să păstrăm și noaptea sufletul nostru treaz, ca și ziua, curat și nepătat. Asemănarea aceasta cu Dumnezeu, atît cît este cu putință, o vom dobîndi dacă menținem mintea noastră în legătură cu aceleași lucruri. 5. Aceasta este legătura firească a minții, în atît ca minte; stările sufletești diferite sînt pricinuite de pasiunea noastră pentru cele materiale. 140. 1. După părerea mea, noaptea a fost numită bună sfătuitoare pentru că în timpul nopții sufletul, fiind lăsat în pace de simțuri, se îndreaptă spre el însuși și poate participa mai mult la gândurile cele înțelepte. 2. De aceea și ceremoniile religioase se săvîrșesc mai ales noaptea, pentru a arăta, oarecum, că în timpul nopții sufletul se retrage din trup. 3. «Deci, dar, să nu dormim, ca și ceilalți, ci să priveghem și să fim treji; că cei care dorm, noaptea dorm, iar cei ce se îmbată, noaptea se îmbată; noi, însă, fiind ai zilei, să fim treji, îmbrăcîndu-ne cu platoșa credinței și a dragostei și cu coiful nădejdiei de mîntuire» ⁴³². 141. 1. Toate cele cîte se spun despre somn, trebuie să le auzim spuse și despre moarte. Amîndouă arată o îndepărtare a sufletului; moartea o îndepărtare mai mare, somnul una mai mică. Un gând ca acesta îl putem afla și de la Heraclit: 2. «Omul, cînd moare și privirile-i

429. Mt. 7, 14.

430. In. 6, 44.

431. Mt. 24, 42.

432. I Tes. 5, 6—8.

se sting, spune el, aprinde în noapte o lumină ; iar cît trăiește, cînd doarme și privirile-i se sting, seamănă cu mortul ; cînd, însă, este treaz, cu cel ce doarme seamănă» ⁴³³. 3. Că, după cum spune apostolul, fericiți sînt «cei care cunosc vremea, că este ceasul să ne sculăm din somn ; că acum mîntuirea este mai aproape de noi decît atunci cînd am primit credința. Noaptea e pe sfîrșite, iar ziua s-a apropiat. Să lepădăm, dar, lucrurile întunericului și să îmbrăcăm armele luminii» ⁴³⁴. 4. Cuvintele «zi» și «lumină» arată în chip alegoric pe Fiul, iar cuvintele «armele luminii» arată metaforic poruncile. Potrivit acestora, trebuie să mergem la slujbele sfinte și la rugăciune spălați, curați și luminoși. 142. 1. De dragul simbolului se face împodobirea și curățirea exterioară, pentru că

«Ești curat, dacă ai gînduri sfinte» ⁴³⁵.

Imagine a spălării este spălarea poruncită de Moisi, de la care au luat-o poeții, care spun așa : Penelopa

2. «După ce s-a spălat cu apă și și-a pus veșmînt curat» ⁴³⁶,

s-a dus la rugăciune ; iar Telemah,

«Spălîndu-și mîinile în mare, s-a rugat Atenei» ⁴³⁷.

3. Acesta era un obicei al iudeilor, ca să se spele ori de cîte ori aveau legături conjugale. Bine sînt spuse și cuvintele acestea :

«Fii curat, nu spălîndu-te la baie, ci la minte !» ⁴³⁸.

4. După părerea mea, curățire desăvîrșită este curățirea minții, a faptelor, a gîndurilor ; iar pe lîngă acestea și sinceritatea cuvintelor ; iar ultima este nepăcătuirea în visele de noapte.

143. 1. După socotința mea, îndestulătoare curățire este pentru om o căință sinceră și adevărată. Într-adevăr, dacă ne osîndim pe noi înșine pentru faptele făcute mai înainte, atunci mergem mai departe pe această cale, că am cugetat și ne-am scos la suprafață mintea din gîndurile care ne încîntau simțurile și din păcatele săvîrșite în trecut. 2. Dacă ar trebui să facem etimologia cuvîntului știință (ἐπιστήμη), atunci ar trebui să înțelegem că acest cuvînt vine de la στάσις (stare pe loc, sedere, așezare, oprire), pentru că știința oprește sufletul nostru, care mai înainte se purta cînd într-o parte cînd în alta ; că știința îl oprește asupra lucrurilor pe care le gîndește. 3. La fel și cuvîntul credință πίστις trebuie derivat de la aceeași rădăcină, pentru că arată o oprire a sufletului nostru asupra a ceea ce este. 4. Dorim să cunoaștem pe cel

433. Heraclit, *Fragm.* 26, Diels.

434. *Rom.* 13, 11—12.

435. Sfirșitul epigramei de la Epidaur, *Anthol. Palat.*, Append. 99.

436. Homer, *Odiseea*, IV, 750.

437. *Ibidem*, II, 261.

438. Spusa unui oracol.

care-i totdeauna și în toate drept și care rămîne drept, care nu se teme de pedepsele date de lege, nici nu-i este frică de ura celor din jurul său și acelor care urmăresc în justiție pe cei care fac rele, nici nu se sinchisesc de primejdia care-i așteaptă pe cei ce fac nedreptăți. 5. Că cel care se ferește, pentru aceste pricini, să săvîrșească nedreptăți, nu-i bun de bunăvoia lui, ci-i bun de frică. 6. Epicur spune că cel care se socoate filozof nu va vrea să facă vreo nedreptate de dragul unui cîștig; că nu poate crede că-i va rămîne ascunsă fapta sa⁴³⁹. Iar de este încredințat că fapta lui poate rămîne ascunsă, va mai face încă o faptă rea. 144. 1. Iar dacă cineva se ferește să facă vreo nedreptate în nădejdea răsplății, pe care Dumnezeu o dă faptelor drepte, nici acesta nu-i bun de bunăvoia lui; că după cum cel mai dinainte a fost drept de frică, tot așa și pe acesta răsplata îl face drept, dar, mai bine spus, arată că pare a fi drept. 2. Nu numai barbarii, care s-au ocupat cu filozofia, știu că după moarte oamenii, care au făcut fapte bune, au bună nădejde, iar cei care au făcut fapte rele dimpotrivă, dar și pitagorienii; că și ei spun că filozofii au nădejde de un sfîrșit bun. Socrate, în dialogul *Fedon*, spune că sufletele bune pleacă de pe lumea aceasta cu «bună nădejde»⁴⁴⁰; și iarăși, blamîndu-i pe cei răi, vorbește împotriva lor, spunînd: «trăiesc cu rea nădejde»⁴⁴¹. 3. De acord cu el pare a fi Heraclit în cele ce spune cînd vorbește despre oameni: «Oamenilor, după ce mor, le rămîn cele pe care nu le nădăjduiesc și nici nu le bănuiesc»⁴⁴².

145. 1. Pavel le scrie dumnezeiește romanilor, fără ocol: «*Necazul aduce răbdare, răbdarea încercare, încercarea nădejde, iar nădejdea nu rușinează*»⁴⁴³. Răbdarea este pentru nădejdea cea viitoare. Nădejdea este omonimă cu împlinirea nădejzii, cu restabilirea nădejzii sau și cu «*nu rușinează*»⁴⁴⁴, pentru că nu cuprinde în ea ceva care să poată fi ținut de ocară. 2. Cel care ascultă la simpla chemare, atît pentru că a fost chemat, se îndreaptă spre gnoză, nu de frică și nici mînat de dorințe. Nu se uită împrejur să vadă de este în afară ceva folositor lui, din care să-i urmeze vreun cîștig sau desfătare, ci cinstește pe Dumnezeu; și, într-adevăr, fiind în chip real îndrăgostit, este atras de dragoste și mînat spre cele de cuviință. 146. 1. De aceea, nici dacă am presupune că ar lua de la Dumnezeu îngăduința să facă faptele oprite, fără să fie pedepsit, nici dacă ar primi pentru acele fapte ca răsplată

439. Epicur, *Fragm.* 582, Usener.

440. Platon, *Fedon*, 67 C.

441. Platon, *Statul*, I, 330 E.

442. Heraclit, *Fragm.* 27, Diels.

443. *Rom.* 5, 3—5.

444. *Rom.* 5, 5.

bunătățile fericiților și ar dobândi făgăduința ; mai mult, nici chiar dacă ar fi convins că Dumnezeu n-ar ști de faptele pe care le face — lucru cu neputință — el nicicând n-ar voi să facă ceva împotriva Cuvîntului celui drept, Care este cu adevărat frumos și de dorit pentru El Însuși, pe Care L-a ales odată pentru totdeauna, Care îi este tare scump, tocmai din această pricină. Doar noi am învățat că

«Binele nu stă în mîncarea, care intră în stomac» ⁴⁴⁵.

2. Acela a auzit că «*nu mîncarea ne va înfățișa lui Dumnezeu*» ⁴⁴⁶ nici căsătoria, dar nici oprirea din ignoranță a căsătoriei, ci fapta cea gnostică după virtute, pentru că atunci ar trebui numit înfrînat și cîinele, ființă irațională, care se teme de bățul ridicat, că de aceea nu se atinge de mîncare. 3. Știi doar bine că unor oameni ca aceștia li se vădește propria lor fire îndată ce li se ia făgăduința făcută ; le dispăre frica ce-i amenință, dacă pierde primejdia care atîrna deasupra capetelor lor.

CAPITOLUL XXIII

147. 1. Niște astfel de oameni nu se pot apropia de natura lucrurilor, ca să înțeleagă, cu adevărat, în chip gnostic, că toate cîte au fost create sînt bune și spre folosul nostru, de pildă căsătoria și facerea de copii, cînd acestea sînt săvîrșite cu socotință ; — dar mai bine decît binele este să fii virtuos și lipsit de patimi, ca să fii asemenea cu Dumnezeu — 2. Cu privire la lucrurile din afară, folositoare și nefolositoare, oamenii aceia se depărtează de unele lucruri, de altele nu ; dar chiar de lucrurile de care se depărtează se vede că o fac din ură, învinuind și creatura și pe Creator ; și chiar dacă par că se poartă cu credință, totuși judecata lor e lipsită de credință. 3. Că porunca «să nu poftesti» ⁴⁴⁷ nu trebuie împlinită constrîns de frica ce te silește să te abții de la cele plăcute ; și nici, convins de răsplata făgăduită, să-ți tai pornirile. 4. Cei care au ascultat de Dumnezeu din pricina făgăduinței, au ales ascultarea de Dumnezeu nu din pricina poruncii, ci din pricina făgăduinței, atrași de momeala plăcerii făgăduinței. 148. 1. Îndepărtarea de cele materiale nu duce în chip firesc la apropierea de cele spirituale ; dar, dimpotrivă, apropierea de cele spirituale depărtează în chip firesc pe gnostic de cele materiale ; căci gnosticul, alegînd pe cele bune, îmbrățișează în chip gnostic binele, admiră creația, cinstește pe Creator ca sfînt și socotește sfîntă asemănarea cu Dumnezeu. 2. Gnosticul va spune : «Mă voi dezlega de poftă, ca să-Ți semăn Ție, Doamne ! Frumoasă e rînduiala, cu care ai zidit lumea ; toate sînt bine conduse ;

445. Euripide, *Suppl.* 865 f, Koch, *CAF*, III, 519.

446. *Rom.* 8, 8.

447. *Ieș.* 20, 17.

nimic nu se întîmplă fără cauză! Întru ale Tale trebuie să fiu, Atotputernice! Chiar cînd sînt aici, lîngă Tine sînt! Vreau să fiu fără de frică, ca să mă pot apropia de Tine. Vreau să mă mulțumesc cu puține, că mă gîndesc la alegerea Ta cea dreaptă, a celor bune din cele asemenea». 149. 1. Într-un chip cu totul tainic și cu totul sfînt apostolul ne-a învățat ca alegerea pe care o facem să fie cu adevărat bine plăcută lui Dumnezeu; ne-a arătat ca prin alegerea noastră să nu aruncăm unele lucruri ca rele, ci să alegem pe cele mai bune din cele bune; și apostolul grăiește așa: 2. «Deci cel care-și mărită fecioara lui bine face, iar cel care n-o mărită mai bine face⁴⁴⁸, spre bună-cuviință și alipire nedespărțită de Domnul»⁴⁴⁹. 3. Știm că Dumnezeu, în bunătatea Sa, așa a rînduit lucrurile, ca să nu ne fie de neapărată trebuință cele care se procură greu, dar să ne fie de neapărată trebuință cele care se procură ușor. 4. De aceea bine zice Democrit: «Natura și învățătura sînt lucruri apropiate»; și a dat pe scurt și cauza: «Învățătura schimbă pe om, iar natura face ea singură schimbări»⁴⁵⁰; n-a făcut nici o deosebire dacă omul e schimbat de natură sau dacă e schimbat de timp și de învățatură. 5. Pe amîndouă ni le-a dat Domnul; pe una în timpul creației; pe cealaltă în timpul creației din nou și a nașterii din nou prin Testamentul Său. 6. Și trebuie ales ceea ce este de folos pentru partea cea mai de seamă din om; iar partea cea mai de seamă din toate este inteligența. 7. Cui i se pare, deci, că cele cu adevărat bune sînt cele mai plăcute, acela dobîndește fructul pe care îl dorește, adică echilibrul sufletesc. 8. «Cel ce Mă ascultă pe Mine, spune Domnul, se va odihni în pace cu încredere și se va liniști fără teamă de orice rău»⁴⁵¹; «Fii cu toată inima ta și cu înțelepciunea ta nădăjduind în Dumnezeu»⁴⁵². În acest chip este cu puțință ca gnosticul să ajungă Dumnezeu: «Eu am spus: Dumnezeii sînteți și fii ai Celui prea Înalt»⁴⁵³. 150. 1. Empedocle spune că sufletele înțelepților ajung Dumnezeii, scriind acestea:

«În sfîrșit ajung ghicitori, cîntăreți și doctori

Și primii printre oamenii de pe pămînt.

Din ei odrăslesc zeii cei puternici, înconjurați de cinste»⁴⁵⁴.

2. Omul, judecat în sine însuși, este plăsmuit după chipul duhului cu care s-a născut; n-a fost creat fără chip și fără formă în atelierul naturii, unde se săvîrșește în chip tainic nașterea omului; omului îi sînt co-

448. I Cor. 7, 38.

449. I Cor. 7, 35.

450. Democrit, *Fragm.* 33, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 153, 1.

451. Prov. 1, 33.

452. Prov. 3, 5.

453. Ps. 81, 6.

454. Empedocle, *Fragm.* 146, Diels.

mune și arta și materia ; dar omul, luat individual, este caracterizat potrivit imprimării făcute în sufletul său de lucrurile pentru care are preferință. 3. Pe acest temei spunem că Adam a fost desăvârșit în ce privește plăsmuirea sa ; nu-i lipsea nimic din cele care caracterizează chipul și forma omului. 4. Dar ceea ce avea să primească pentru a ajunge desăvârșit și prin ascultare să fie drept, aceea stătea în puterea lui, adică de a-l duce la vîrsta de bărbat. Vina stă în alegere și mai ales în alegerea a ceea ce este oprit ; Dumnezeu n-are nici o vină. Nașterea este dublă : una, aceea cînd ne naștem ; a doua, aceea ce devenim. 151. 1. Curajul omului, care, după cum spun unii, este de natură pasională și-i lipsit de frică, potrivit ființei sale, face de nebiruit pe cel ce are curaj ; paznic al minții este tăria inimii, care se vădește în răbdare, în stăruință și în altele asemănătoare ; iar peste poftă sînt rînduite cumpătarea și priceperea mîntuitoare. 2. Dumnezeu este lipsit de pasiune, lipsit de teamă, lipsit de poftă. Dumnezeu nu-i lipsit de teamă în sensul că nu se ferește de primejdii, nici cumpătat, în sensul că-și stăpînește poftele ; firea lui Dumnezeu nu poate cădea în nici o primejdie ; Dumnezeu nu fuge de lașitate, după cum nici nu va dori să-și stăpînească poftele. 3. În legătură cu noi a fost spus în chip tainic acel cuvînt al lui Pitagora : «Unul trebuie să fie și omul»⁴⁵⁵, pentru că și Însuși Arhiereul este unul, pentru că unul este Dumnezeu, potrivit stării Sale imutabile de a voi totdeauna cele bune. 152. 1. Mîntuitorul interzicînd pofta, a interzis și mînia ; că mînia este pofta de a pedepsi. În general vorbind, partea pasională a sufletului cuprinde tot felul de pofte ; dar cînd omul prin îndumnezeire este lipsit de orice patimă, ajunge prin curăția sa unic. 2. După cum cei care în mare se țin de ancoră, ei trag ancora, dar nu trag ancora spre ei, ci ei sînt trași spre ancoră, tot așa și cei care duc viață gnostică trag pe Dumnezeu spre ei, dar, fără să-și dea seama, ei sînt trași spre Dumnezeu. Că cel care slujește lui Dumnezeu își slujește sieși. 3. În viața sa contemplativă, gnosticul se îngrijește să slujească lui Dumnezeu, iar prin purificarea sa sinceră contemplă cu sfințenie pe Dumnezeu ca sfînt. Într-adevăr cumpătarea, care în starea sufletului se observă pe ea însăși, se privește și se contemplă neînterupt și se aseamănă pe cît este cu puțință cu Dumnezeu.

CAPITOLUL XXIV

153. 1. Lucrările care sînt în puterea noastră sînt și sub stăpînirea noastră, la fel și cu contrarele lor, ca de pildă a filozofa sau nu, a crede sau a nu crede. Și pentru că fiecare din cele două contrarii sînt sub stăpînirea noastră, urmează că pot fi și în puterea noastră. 2. Deci este

455. Pitagora, *Simbol.* 71, Mullach, *RPG*, I, 508.

în puterea noastră să împlinim poruncile și să nu le împlinim ; unor fapte ca acestea pe bună dreptate le urmează lauda și blamul, iar cei care sînt pedepsiți pentru păcatele săvîrșite sînt pedepsiți numai pentru faptele pe care le-au săvîrșit. Cele făptuite au trecut și ceea ce s-a făptuit odată nu poate fi socotit nefăptuit. 3. Păcatele făptuite înainte de credință sînt iertate de Domnul, nu pentru că n-ar fi fost făcute, ci pentru că le socotește ca nefăcute. 4. Basilide spune că nu sînt iertate toate păcatele, ci numai cele făcute fără de voie și cele făcute din neștiință, ca și cum un dar atît de mare ar fi făcut de un om, nu de Dumnezeu. Lui Basilide îi spune Scriptura : «*Ai socotit, nelegiuitule, că voi fi la fel cu tine !*» ⁴⁵⁶. 5. Dacă sîntem pedepsiți pentru păcatele făcute cu voie, nu sîntem pedepsiți pentru păcatele care n-ar fi putut fi făcute, ci pentru cele care au fost făcute. 6. Pedeapsa nu folosește păcătosului la aceea că n-a făcut păcate, ci la aceea ca să nu păcătuiască în viitor și la aceea ca să nu cadă și altul în păcate asemănătoare. 154. 1. Aici pe pămînt, bunul Dumnezeu pedepsește pentru trei pricini : prima, ca cel pedepsit să ajungă mai bun decît înainte ; a doua, ca cei care pot să se mîntuiască prin pildele altora să fie preveniți să se lase de păcate ; și a treia, să nu fie ușor de disprețuit cel căruia i s-a făcut nedreptate, pentru ca cel care a făcut-o să o facă din nou. 2. Două sînt și mijloacele de îndreptare ale păcătosului : unul prin învățatură, iar altul prin pedepsire ; pe acesta din urmă îl numim pedagogic. 3. Trebuie să se știe că cei care cad în păcate, după ce s-au botezat, sînt pedepsiți pentru păcatele pe care le-au săvîrșit ; păcatele săvîrșite înainte de botez sînt iertate ; cele săvîrșite după botez au nevoie de curățire. 4. Iar despre cei necredincioși s-a spus : «*S-au socotit ca praful, pe care-l spulberă vîntul de pe fața pămîntului* ⁴⁵⁷ și ca o picătură din cadă» ⁴⁵⁸.

CAPITOLUL XXV

155. 1. «Fericit este acela

Care știința istoriei o are,
 Care nu se pornește spre fapte nedrepte .
 Și nici nu supără pe concetățenii săi,
 Ci contemplă natura cea nemuritoare,
 Lumea, care nu îmbătrînește, și știe
 Pentru ce-i alcătuită, din ce și cum.
 De unii ca aceștia nicicînd nu se apropie
 Gînd de fapte rușinoase» ⁴⁵⁹.

456. Ps. 49, 22.

457. Ps. 1, 4.

458. Is. 40, 15.

459. Euripide, *Fragm. inc.*, 910.

2. Pe bună dreptate și Platon spune că cel care poate contempla ideile va trăi ca Dumnezeu între oameni. Mintea este locul ideilor, iar mintea este Dumnezeu. Așadar, după Platon, cel care poate contempla pe năvăzutul Dumnezeu este numit Dumnezeu viu între oameni ⁴⁶⁰. 3. Socrate, în dialogul *Sofistul*, a numit Dumnezeu pe oaspetele străin eleat, care era dialectician ⁴⁶¹, că și Homer spune că «zeii vizitează orașele, luînd chip de oaspeți străini» ⁴⁶². 4. Cînd sufletul se ridică puțin cîte puțin deasupra creației și este în legătură cu lumea ideilor, cum este «corifeul» din dialogul *Teetet* ⁴⁶³, atunci sufletul acela a ajuns ca un înger ⁴⁶⁴ și va fi împreună cu Hristos, pentru că poate să contemple și pentru că urmărește totdeauna să îplinească voia lui Dumnezeu; într-adevăr, este

«Singurul inspirat; toți ceilalți ca umbrele, care n-au ostoi» ⁴⁶⁵,

5. că morții își îngroapă morții lor ⁴⁶⁶. De aceea Ieremia zice: «O voi umple cu oameni morți, pe care i-a lovit mînia Mea» ⁴⁶⁷. »56. 1. Dumnezeu, pentru că nu se poate demonstra, nu poate fi obiect de știință; Fiul, însă, este și înțelepciune și știință și adevăr și toate celelalte cîte sînt înrudite cu acestea; de aceea se și poate demonstra și se și poate expune pe larg. Ca să spun pe scurt, toate puterile Duhului, fiind o singură putere, se adună în jurul aceluiasi centru, Fiul, Care nu se poate defini clar în ce privește ideea despre fiecare din puterile Lui. 2. Fiul nu este simplu unul ca unul, nici ca multe părți, ci ca toate unul, de aceea este și toate; El este cercul tuturor puterilor, care se învîrt în Unul și sînt unite în Unul. 157. 1. De aceea Cuvîntul este numit «*alfa și omega*» ⁴⁶⁸, pentru că El este singurul al Cărui sfîrșit este și început, Care sfîrșește iarăși în locul din care și-a avut începutul, în Care nu este deloc nici o întrerupere. 2. De aceea a crede în El și a crede prin El, înseamnă a ajunge la unitate, înseamnă a fi unit în chip nedespărțit cu El; a nu crede în El înseamnă îndoială, depărtare, împărțire. 3. «De aceea zice Domnul: Tot fiul cel de alt neam, netăiat împrejur la inimă și netăiat împrejur la trup» — adică necurat cu trupul și cu duhul — «și cei de alt neam din mijlocul casei lui Israil nu vor intra în

460. Ideile acestea se găsesc în dialogul lui Platon: *Sofistul*.

461. Platon, *Sofistul*, 216 AB.

462. Homer, *Odiseea*, XVII, 485—486.

463. Platon, *Teetet*, 173 C.

464. Mt. 22, 30.

465. Homer, *Iliada*, X, 495. Este vorba de ghicitorul Tiresia pus față în față cu ceilalți morți din infern.

466. Mt. 8, 22; Lc. 9, 60.

467. Ier. 33, 5.

468. Apoc. 1, 8; 21, 6; 22, 13.

Sfintele Mele, ci numai leviții»⁴⁶⁹. A numit «*cei de alt neam*» pe cei care n-au voit să creadă și au ales să rămână necredincioși. 158. 1. Sînt, deci, cu adevărat preoți ai lui Dumnezeu numai cei care viețuiesc în curăție. De aceea mai sfinte decît toate semințiile tăiate împrejur au fost socotite semințiile din care au fost unși arhieriei, regi și profeți. 2. Pentru asta Dumnezeu le poruncește să nu se atingă de morți, nici să intre într-o casă în care se află morți⁴⁷⁰, nu pentru că trupul ar fi spurcat, ci pentru că păcatul și neascultarea sînt socotite lucruri trupești, corporale, moarte, și de aceea vrednice de ură. 3. Preotului îi este îngăduit să intre numai în casa tatălui, mamei, fiului și fiicei, cînd aceștia au murit⁴⁷¹, pentru că singurii sînt rude după trup și sămînță, de la care preotul a luat cauza apropiată a intrării lui în viață. 4. Dar și preoții trebuie să se curățe șapte zile⁴⁷², atîtea zile cît a durat crearea lumii; în ziua a șaptea se celebrează odihna, iar în ziua a opta preotul aduce jertfă pentru păcat, după cum este scris în Iezechiel⁴⁷³; și, prin această jertfă pentru păcat, preotul poate primi făgăduința. 159. 1. Curăție desăvîrșită este, însă, după părerea mea, credința în Evanghelie, prin lege și profeți; iar jertfă pentru păcat este curăția prin ascultare compietă, însoțită de lepădarea celor trupești, spre restituirea cu mulțumire a cortului⁴⁷⁴, cînd sufletul iese din el. 2. Timpul de șapte zile poate fi sau timpul care prin cele șapte perioade numărate restabilește odihna cea mai înaltă⁴⁷⁵, sau cele șapte ceruri, pe care unii le numără progresiv, sau chiar ținutul care stă nemișcat învecinat cu lumea spirituală, numit al optulea număr. Scriptura, dar, spune că gnosticul trebuie să se ridice din lumea creată și din păcat. 3. După șapte zile se aduc jertfele pentru păcat; că există teama unei schimbări, chiar cînd se atinge a șaptea mișcare circulară.

160. 1. Iov cel drept a spus: «*Gol am ieșit din pîntecele mamei mele, gol mă voi întoarce acolo*»⁴⁷⁶; nu gol de averi — că lucrul acesta este mic și comun — ci, ca drept, a plecat gol de răutăți, de păcat și de chipul urît, care însoțește pe cei care au trăit cu nedreptate. 2. Că acest înțeles îl au cuvintele: «*Dacă nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii*»⁴⁷⁷; curați, adică, la trup și sfinți la suflet, prin îndepărtarea de fapte rele. Dumnezeu ne arată că vrea să fim niște oameni ca

469. Iez. 44, 9—10.

470. Iez. 44, 25.

471. Iez. 44, 25.

472. Iez. 44, 26.

473. Iez. 44, 27.

474. II Cor. 5, 1. 4.

475. Lev. 25, 8.

476. Iov 1, 21.

477. Mt. 18, 3.

aceștia, să fim așa cum ne-am născut din pîntecele apei ⁴⁷⁸. 3. Dumnezeu vrea ca nașterea, care urmează nașterii, să ne facă treptat nemuritori. Iar «luma necredincioșilor se va stinge» ⁴⁷⁹. 161. 1. Da, această curăție, și la trup și la suflet, pe care o urmărește gnosticul, a arătat-o minunat prea înțeleptul Moisi prin folosirea repetată a aceluiași cuvînt; cînd descrie curăția trupului și sufletului Rebecăi, spune așa: «Fecioara era frumoasă, fecioară era, nu o cunoscuse bărbat» ⁴⁸⁰. 2. Rebeca se tîlcuiește: slava lui Dumnezeu; iar slava lui Dumnezeu înseamnă nemurire. Adevărata dreptate constă în a nu înșela pe altul, înseamnă a fi în întregime templu sfințit al Domnului ⁴⁸¹; dreptatea este, deci, pacea și bunăstarea vieții, pacea cu care a slobozit Domnul pe femeie, zicînd: «Mergi în pace!» ⁴⁸². 3. Salem se tîlcuiește pace ⁴⁸³, ai cărei împărat este numit Mîntuitorul nostru, despre Care Moisi spune: «Melchisedec, regele Salemului, preotul Dumnezeului Celui prea înalt» ⁴⁸⁴, care a dat vinul și pîinea ⁴⁸⁵, mîncarea cea sfințită în chip de euharistie. Și Melchisedec se tîlcuiește: împărat drept; iar dreptatea și pacea sînt sinonime. 162. 1. Basilide, însă, afirmă că Dreptatea și Pacea, fiica ei, sînt rînduite să rămîină în numărul opt.

2. Trebuie, însă, să trecem de la problemele care privesc mai mult științele naturale la problemele morale, care sînt mai la îndemîna tuturor.

3. Insuși Mîntuitorul în chip simplu ne inițiază, așa cum spune tragedia:

«El vede pe cei ce-l văd și dă ceremoniile religioase cele cu mistere». Iar dacă întrebi:

«Ce fel sînt ceremoniile pe care le aduci?»,
vei auzi iarăși:

«Nu trebuie să le știe muritorii, care nu sînt inițiați».

4. Iar dacă te interesezi să afli care-ar fi acelea, iarăși ai s-auzi:

«Nu-ți este îngăduit să le auzi, chiar de ești vrednic să le știi
Totuși ceremoniile lui Dumnezeu dușmănesc pe cel ce nu crede în ele» ⁴⁸⁶.

478. Adică: din botez.

479. Iov 21, 17.

480. Fac. 24, 16.

481. I Cor. 3, 17.

482. Mc. 5, 34.

483. Evr. 7, 2.

484. Fac. 14, 18.

485. Fac. 14, 18.

486. Euripide, *Bacantele*, 470—472, 474, 476 și pentru § 3 și 4.

5. Dumnezeu este fără de început, Începutul desăvârșit al universului, Creatorul începutului. Intrucît este existență, este început lumii naturale; intrucît este bun, este început lumii morale; și iarăși, intrucît este minte, este început lumii raționale și cugetătoare. Din pricina asta numai Cuvîntul este Învățătorul, Fiu al minții Tatălui, Cel ce educă pe om.

CAPITOLUL XXVI

163. 1. Nu sînt cu bună judecată cei care atacă creația și batjocoresc trupul; nu se uită că statura omului este făcută dreaptă, ca să vadă frumusețea cerului, că alcătuirea simțurilor este pentru dobîndirea cunoașterii, iar mădularele și părțile trupului sînt organe pentru săvîrșirea binelui, nu pentru satisfacerea plăcerii. **2.** De aceea locașul acesta primește în el sufletul, care este de cea mai mare valoare înaintea lui Dumnezeu; și omul este socotit vrednic de Duhul Sfînt prin sfințirea sufletului și a trupului, sfințire desăvîrșită prin împăcarea cu Mîntuitorul. **3.** Iar consecința reciprocă a celor trei virtuți se găsește în omul gnostic, care se îndeletnicește cu Dumnezeirea în domeniul moral, natural și rațional. **4.** Înțelepciunea este știința lucrurilor dumnezeiești și omenești; dreptatea este armonia părților sufletului; sfințenia este slujirea lui Dumnezeu. **5.** Dacă cineva hulește trupul, și prin el creația, și aduce ca mărturie pe Isaia care spune: *«Tot trupul iarbă și toată slava omului ca floarea ierbii; uscatu-s-a iarba și floarea a căzut, iar cuvîntul Domnului rămîne în veac»*⁴⁸⁷, acela să audă interpretarea pe care o dă Duhul prin proorocul Ieremia acestei probleme: *«Și-i voi împrăștia pe ei ca pe uscăturile zburate de vînt în pustie. 164. 1.* Aceasta este soarta și partea, că n-ați ascultat de Mine, zice Domnul. Că M-ai uitat pe Mine și ai nădăjduit în minciuni și Eu voi descoperi cele dinapoi ale tale asupra feței tale și se va vedea necinstea ta, desfrînarea ta și nechezatul tău»⁴⁸⁸ și celelalte. **2.** Aceasta înseamnă: *«floarea ierbii»*⁴⁸⁹ și: *«a umbla după trup»*⁴⁹⁰ și: *«a fi trupești»*⁴⁹¹, după cum spune apostolul, adică, cei care sînt în păcate. **3.** Este recunoscut de toată lumea că în om sufletul este mai bun, iar trupul mai puțin; dar nici sufletul nu este bun prin fire, nici trupul rău prin fire; și iarăși nici ceea ce nu este bun nu este neapărat rău; **4.** că sînt unele lucruri și fapte care stau la mijloc, iar între cele din mijloc unele sînt de preferat, altele de aruncat. **5.** Trebuie, deci, ca alcătuirea omului,

487. Is. 40, 7—8.

488. Ier. 13, 24—27.

489. Is. 40, 7.

490. I Cor. 3, 3.

491. I Cor. 15, 17.

formată din simțiri, să fie alcătuită din diferite, din trup și suflet, dar nu din contrarii. **165. 1.** Așadar, faptele bune sînt atribuite totdeauna părții superioare din om, părții duhovnicești, pentru că sînt bune ; faptele iubitoare de plăceri și de păcate sînt atribuite părții inferioare din om, părții păcătoase. **2.** Astfel, sufletul înțeleptului și al gnosticului, ca și cum ar fi un oaspete în trup, se folosește de trup cu bună-cuviință și cu prețuire, nu cu pasiune, pentru că în scurtă vreme părăsește cortul, dacă timpul plecării îl cheamă. **3.** «*Străin sînt eu pe pămînt*⁴⁹², spune Scriptura ; *eu sînt un pribeag la voi*»⁴⁹³. Din aceste cuvinte a luat Basilide ideea să spună că oamenii aleși sînt străini lumii, pentru că prin firea lor ar fi mai presus de lume. **4.** Dar lucrurile nu stau așa ! Că toate sînt ale unui singur Dumnezeu și nimeni nu poate fi prin fire străin de lume, pentru că este o singură substanță și un singur Dumnezeu. Gnosticul viețuiește în lume ca străin, dar știe că sînt ale lui toate cele din lume și că pe toate are să le părăsească.

166. 1. Peripateticienii socot că bunurile sînt de trei feluri și se folosesc de ele ; dar se folosesc și de trup, ca un călător, care face o călătorie îndepărtată. Acesta se folosește de hanuri și de casele care oferă pe drum găzduire, poartă grijă și face curat locul în care poposește ; apoi cînd pleacă, părăsește locuința și bunurile din ea, ca și folosința lor, fără părere de rău ; și urmează cu dragă inimă pe cel care îl scoate din această viață ; nu se uită înapoi deloc pentru nici o pricină, mulțumește pentru găzduirea ce i s-a dat, binecuvintează plecarea și îmbrățișează locuința cea din ceruri. **2.** «*Știm că dacă se va desfăce locuința pămîntească a cortului nostru, avem zidire de la Dumnezeu, casă nefăcută de mîna omenească în ceruri. De aceea suspinăm în acest trup dorind să ne îmbrăcăm cu locuința noastră cea din cer, dacă vom fi găsiți îmbrăcați, nu goi*⁴⁹⁴ ; *că prin credință umblăm, nu prin vedere*»⁴⁹⁵, după cum spune apostolul. **3.** «*Voim mai bine să plecăm din trup și să petrecem cu Domnul*»⁴⁹⁶. Cuvîntul «mai bine» se folosește pentru comparație ; iar comparația nu se poate face decît între cei asemenea ; de pildă omul cu mai mult curaj este mai curajos decît cei curajoși ; și este foarte curajos față de cei fricoși. **167. 1.** Pentru asta Pavel a adăugat : «*De aceea și nevoim ca, fie petrecînd aici, fie plecînd, să fim bineplăcuți Lui*»⁴⁹⁷, adică unicului Dumnezeu, al Cărui lu-

492. I Cor. 5, 1. 4.

493. Fac. 23, 4 ; Ps. 38, 17.

494. II Cor. 5, 1—3.

495. II Cor. 5, 7.

496. II Cor. 5, 8.

497. II Cor. 5, 9.

cru sînt toate : și zidirea și lumea și cele mai presus de lume. 2. Îl laud pe Epiharm, care înțelepțește spune :

«Dacă ți-i mintea plină de evlavie, n-ai să suferi nici un rău,
Că, după moarte, duhul tău în cer locuiește» ⁴⁹⁸.

3. Laud și versurile poetului liric :

«Sufletele necredincioșilor rătăcesc pe pămîntul acesta de sub cer,
Cuprinse de dureri de moarte, înjugate la chinuri

de care să scape nu pot ;

Sufletele celor credincioși locuiesc în ceruri
Și cîntă în imne laude marelui Dumnezeu» ⁴⁹⁹.

4. Deci sufletul nu e trimis din cer aici pe pămînt la cele mai rele — că Dumnezeu pe toate le face spre mai bine — ci sufletul, care a ales cea mai bună viețuire, potrivit dreptății lui Dumnezeu, schimbă pămîntul cu cerul.

168. 1. Pe bună dreptate spunea Iov, care a ajuns la gnoză : «Toate le poți și nu-Ți este Ție nimic cu neputință. Cine-mi va vesti mie acelea pe care nu le știam, lucrurile mari și minunate pe care nu le-am cunoscut ⁵⁰⁰ ? Eu m-am smerit pe mine însumi, socotindu-mă pămînt și cenușă» ⁵⁰¹. 2. Cel care nu cunoaște este păcătos, pămînt și cenușă, iar cel care ajunge la cunoaștere se aseamănă cu Dumnezeu, atît cît este cu putință, este și duhovnicesc și, din această pricină, ales. 3. Scriptura numește pămînt pe cei neînțelegători și neascultători ; și Scriptura va face lămurit lucrul acesta, că spune Ieremia profetul despre Ioachim și frații lui : «Pămîntule, pămîntule, auzi cuvîntul Domnului : Scribe pe bărbatul acesta, om izgonit !» ⁵⁰². 169. 1. Și iarăși alt profet spune : «Ascultă, cerule și ia în urechi, pămîntule !» ⁵⁰³ ; a numit «auzul» înțelegere și a numit «cer» sufletul gnosticului, care atrage la el priveliștea cerului și a celor dumnezeiești ; și prin aceasta a ajuns israilit ⁵⁰⁴ ; 2. dimpotrivă a numit «pămînt» pe cel ce alege neștiința și împietrirea inimii, iar cuvîntul «ia în urechi» l-a spus despre urechi, organele auzului, atribuind cele trupesti celor care se alipesc de cele materiale. 3. Aceștia sînt aceia despre care profetul Miheea zice : «Au-

498. Epiharm, *Fragm.* 265, Kaibel.

499. Pindar, *Fragm.* 132, Schroeder.

500. Iov 40, 2—3.

501. Iov 40, 6.

502. Ier. 22, 29—30.

503. Is. 1, 2.

504. Adică : unul care vede pe Dumnezeu, potrivit etimologiei făcute de Clement în : *Pedagogul*, I, 57, 2.

ziți, popoare, care locuiți în dureri, cuvîntul Domnului»⁵⁰⁵. 4. Iar Avraam a spus: «Nicidecum, Doamne, Tu, Cel ce judeci pămîntul»⁵⁰⁶, pentru că, după cuvîntul Mîntuitorului «cel ce nu crede este și judecat»⁵⁰⁷. 170. 1. Și în Cărțile Regilor așa este scris despre judecata și hotărîrea Domnului: «Dumnezeu va auzi pe cei drepți»⁵⁰⁸, iar pe cei necredincioși nu-i va mîntui, pentru că nu vor să știe de Dumnezeu⁵⁰⁹. Că Atotputernicul nu va face lucruri absurde»⁵¹⁰. 2. Ce vor spune, oare, ereziile în fața acestor cuvinte, cînd Scriptura propovăduiește că Atotputernicul Dumnezeu este bun și nu-i autorul răului și al nedreptății, cînd Scriptura spune că neștiința se naște din necunoaștere și că Dumnezeu nu face nimic absurd? 3. «El este Dumnezeul nostru, spune Scriptura, și în afară de El nu este altul care să mîntuiască»⁵¹¹, iar după apostol: «Nu este nedreptate la Dumnezeu»⁵¹². 4. Profetul, însă, ne învață lămurit despre voința lui Dumnezeu și despre progresul gnostic prin cuvintele acestea: «Și acum, Israile, ce cere Domnul Dumnezeul tău de la tine, decît să te temi de Domnul Dumnezeul tău și să umbli în toate căile Lui și să-L iubești și să-I slujești numai Lui»⁵¹³. Aceasta cere de la tine, care ai puterea de a alege mîntuirea.

171. 1. Ce vor pitagorienii, cînd poruncesc ca rugăciunea să fie făcută cu glas tare? După părerea mea pitagorienii nu socot că Dumnezeirea nu poate auzi pe cei care se roagă încet, ci cer aceasta pentru că vor să fie drepte rugăciunile; că dacă nu sînt drepte te rușinezi să le spui în auzul tuturor. 2. În ce ne privește, vom vorbi despre rugăciune la timp, mai tîrziu, în această lucrare. Noi, ca unii «care umblăm ziua»⁵¹⁴, se cuvine să facem ca faptele noastre să strige. 3. «Să lumineze faptele tale!»⁵¹⁵. «Și iată om și faptele lui înaintea feței lui! Că iată Dumnezeu și faptele Lui!»⁵¹⁶. Gnosticul trebuie să imite pe Dumnezeu atît cît stă în puterea lui. 4. După mine și poeții par a numi pe cei aleși ai lor: «asemănători zeilor», «dumnezeiești», «asemenea cu zeii», «egali în înțelepciune cu Zeus», «întru nimic mai puțin, la fel cu

505. Mih. 1, 2. 12.

506. Fac. 18, 25.

507. In. 3, 18.

508. Iov 36, 10.

509. Iov 36, 12.

510. Iov 34, 12; 35, 13. 14.

511. Is. 45, 21.

512. Rom. 9, 14.

513. Deut. 10, 12.

514. Rom. 13, 13.

515. Mt. 5, 16.

516. Is. 40, 10; 62, 11.

zeii», «întocmai cu zeii». Da, poeții au ros de jur împrejur cuvintele Scripturii : «după chip și asemănare» ⁵¹⁷. 172. 1. Euripide spune :

«Aripi de aur mi se pun la spate
Și tălpițe care plac sirenelor ;
Urca-mă-voi în văzduh, sus mult de tot,
Ca să mă-nsoțesc cu Zeus» ⁵¹⁸.

2. Eu, însă, am să rog Duhul lui Hristos să mă într-aripeze spre Ierusalimul meu. Și stoicii numesc cerul în chip propriu cetate, iar cetățile de pe pământ nu le numesc deloc așa ; se numesc, spun ei, cetăți, dar nu sînt, că cetatea trebuie să fie ceva bun, poporul fericit, iar mulțimea de oameni condusă de legi ⁵¹⁹, cum este condusă de Cuvînt Biserica, cetate pe pământ nedoborîță de dușmani și necîrmuită de tirani, voință a lui Dumnezeu pe pământ, precum în cer ⁵²⁰. 3. Poeții fac tablourile acestei cetăți în scrierile lor. Cetățile hiperboreene, cetățile arimaspee ⁵²¹ și Cîmpiile Elizee ⁵²² sînt așezări omenești în care locuiesc dreptii. Știm că și statul lui Platon este o imagine a statului care se află în cer ⁵²³.

517. *Fac.* 1, 26.

518. Euripide, *Fragm. inc.*, 911.

519. Hrisip, *Fragm. mor.* 327 v. Arnim.

520. *Mt.* 6, 10.

521. Herodot, *IV*, 13, 32—36.

522. Homer, *Odișsea*, *IV*, 563—568.

523. Platon, *Statul*, *IX*. 592 B.

STROMATA A V-A A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1.1. Atîtea despre gnostic, spuse oarecum în treacăt. Să mergem, însă, mai departe; că trebuie să cercetăm iarăși cu luare aminte credința. Sînt unii care fac deosebire, spunînd că credința noastră se referă la Fiul, iar cunoașterea — gnoza — se referă la Tatăl. 2. Ei nu-și dau seama că trebuie să credem cu adevărat în Fiul, adică să credem că este Fiu, că a venit; să credem cum a venit și pentru ce a venit; să credem despre patima Lui; în sfîrșit, să credem că este de neapărată nevoie să cunoaștem cine este Fiul lui Dumnezeu. 3. Nici cunoașterea fără credință, nici credința fără cunoaștere, după cum nici Tatăl fără Fiu. Cînd vorbim de Tatăl, știm că Tatăl este Tatăl Fiului, iar Fiul este adevăratul Învățător, Care ne vorbește despre Tatăl. 4. Iar ca să crezi în Fiul, trebuie să cunoști pe Tatăl, cu Care este în legătură și Fiul¹. Și iarăși, ca să cunoaștem pe Tatăl, trebuie să credem în Fiul, pentru că Fiul lui Dumnezeu ne învață despre Tatăl². Din credință, la cunoaștere; iar prin Fiul ni se face cunoscut Tatăl. Cunoașterea Fiului și a Tatălui, cunoaștere conformă îndreptarului gnostic, cel cu adevărat gnostic, este pricepere și înțelegere a adevărului prin adevăr³. 5. Noi sîntem, deci, credincioși în ceea ce nu este crezut și gnostici în ceea ce nu este cunoscut, adică în ceea ce este necunoscut și ceea ce este necrezut de toți oamenii, dar gnostici, cunoscători, în ceea ce este crezut și cunoscut de puțini oameni. Sîntem gnostici nu cu cuvîntul — înregistratori de fapte — ci cu însăși contemplația.

2.1. *«Fericit este cel ce grăiește la urechile celor ce ascultă»*⁴ Credința este urechea sufletului și la această credință face aluzie Domnul cînd spune: *«Cel ce are urechi de auzit să audă»*⁵, pentru ca prin credință să înțeleagă cele ce spune Domnul și cum le spune. 2. Și

1. In. 1, 1.

2. In. 1, 18.

3. In. 14, 6—7.

4. Inț. Sir. 25, 12.

5. Mt. 11, 15; 13, 9. 43; Mc. 4, 9. 23; Lc. 8, 8; 14, 35.

Homer, cel mai vechi dintre poeți, folosește cuvîntul «a auzi» pentru «a înțelege»; folosește specialul în locul generalului, cînd scrie: «și ei auzeau mai ales»⁶. Că, în general vorbind, acordul și armonia între cei doi — dascăl și ucenic — duc la un singur sfîrșit: mîntuirea. 3. Martor fără greș ne este apostolul, care zice: «Că doresc să vă văd, ca să vă dau ceva dar duhovnicesc spre întărirea voastră; și aceasta, ca să mă mîngîi împreună cu voi, prin credința noastră laolaltă, a voastră și a mea»⁷. Și iarăși, puțin mai jos, adaugă: «Iar dreptatea lui Dumnezeu se descoperă din credință spre credință»⁸. 4. Se vede, dar, că apostolul vestește o credință dublă; dar mai bine spus, o singură credință, aceea care primește creștere și desăvîrșire. 5. Căci credința, comună tuturor oamenilor, este ca o temelie a credinței celei desăvîrșite — celor care doreau să se vindece și veneau la El mînați de credință, Domnul le zicea: «Credința ta te-a mîntuit»⁹ —. 6. Credința desăvîrșită se zidește pe credința comună, se desăvîrșește împreună cu cel ce crede; iar credința dobîndită prin învățătură ajunge egală cu ea, încît îndeplinește și poruncile Cuvîntului; așa erau apostolii, despre care se spune că puteau cu credința lor să mute munții¹⁰, să mute copacii și să-i sădească în alt loc¹¹. 3. 1. De aceea apostolii, simțind măreția acestei puteri, cereau să li se adauge credință¹²; credința, care, ca un «grăunte de muștar»¹³, pișcă în chip folositor sufletul și crește în el mare, încît se odihnesc¹⁴ în suflet cuvintele care vorbesc de cele cerești. 2. Dacă cineva cunoaște pe Dumnezeu prin fire, așa precum gîndește Basilide, atunci acela numește inteligență credința desăvîrșită și odată cu ea și împărăția, tîlcuind-o a fi o creatură vrednică de a fi alături de Creator; atunci numește credința o existență, dar nu o putere voluntară; o numește o fire, o ipostasă, o frumusețe indefinită a unei creaturi, care nu poate fi depășită, nu însă un asentiment rațional al unui suflet înzestrat cu voință liberă. 3. Sînt, deci, de prisos poruncile, atît cele din Vechiul Testament cît și cele din Noul Testament, dacă omul se mîntuie prin fire, după cum vrea Valentin, dacă este credincios și ales prin fire, după cum vrea Basilide. Dacă ar fi așa, firea omenească ar fi putut străluci cu timpul, cîndva, fără să mai fi fost nevoie de venirea Mîntuito-

6. Homer, *Odissea*, VI, 185.

7. *Rom.* 1, 11—12.

8. *Rom.* 1, 17.

9. *Mt.* 9, 22; *Mc.* 5, 34; 10, 52; *Lc.* 7, 50; 8, 48; 17, 19; 18, 42.

10. *Mt.* 17, 20; *I Cor.* 13, 2.

11. *Lc.* 17, 6.

12. *Lc.* 17, 5.

13. *Mt.* 17, 20; *Lc.* 17, 6.

14. *Mt.* 13, 31—32; *Mc.* 4, 31—32; *Lc.* 13, 19.

rului. 4. Dar dacă acești eretici spun că este de neapărată trebuință venirea Domnului, atunci dispar însușirile pe care le dau ei firii ome-nești, pentru că cei aleși nu se mîntuie prin fire, ci prin învățătură, prin curățire și prin facerea de fapte bune. 4. 1. Avraam a crezut cu au-zul în glasul care i-a făgăduit la stejarul de la Mamvri, zicîndu-i : «*Și-ți voi da pămîntul acesta ție și seminției tale*» ¹⁵. A fost, oare, Avraam ales sau nu ? Dacă nu era, atunci cum a crezut îndată, ca și cum ar fi fost ales prin fire ? Dacă era ales, părerea ereticilor e greșită, pentru că alegerea s-a făcut înainte de venirea Mîntuitorului, deci mîntuirea : «*Că i s-a socotit lui spre îndreptățire*» ¹⁶. 2. Iar dacă unul, care urmează lui Marcion, ar îndrăzni să spună că Demiurg mîntuie pe cel ce crede în El, dîndu-i propria mîntuire, atunci puterea Dumnezeului celui bun va fi micșorată, pentru că puterea Lui a făcut tîrziu mîntuirea, în urma lui Demiurg, de Care ereticii vorbesc multe, pentru că de la El va în-văța și pe El îl va imita. 3. Dacă, după cum spun acești eretici, Dum-nezeul cel bun așa mîntuie, atunci El nu mîntuie nici pe ai Lui și nici cu acordul Celui care a creat lumea, ci prin silă și prin viclenie. 4. Dar cum mai poate fi bun Dumnezeul care lucrează așa și mîntuie mai tîrziu ? Iar dacă locul este deosebit, dacă locuința Celui Atotputernic este după locuința Celui Bun, atunci voința celui care mîntuie, care este cauza primară, nu vine în urma Celui Bun.

5. 1. Din cele arătate mai înainte s-a văzut că ereticii sînt lipsiți de judecată. «*Cărările lor sînt întortochiate și nu cunosc pacea*» ¹⁷, spu-ne profetul, iar dumnezeiescul Pavel a sfătuit : «*De întrebările nesoco-tite și fără noimă să te ferești, că dau naștere la certuri*» ¹⁸. Eshile a strigat :

«Nu te osteni în zadar pentru cele care nu sînt de folos» ¹⁹.

2. Știm că cel mai bun lucru este cercetarea unită cu credința, care, pe temelia credinței, zidește cunoașterea cea măreață a adevărului. 3. Știm că nu se cercetează cele care se cunosc — de pildă cînd e ziuă, nu întrebăm dacă e zi — nici cele care nu se cunosc și nici nu vor fi vre-o dată cunoscute — de pildă : dacă stelele sînt cu soț sau fără soț — nici cele controversate — sînt controversate acelea pentru care se poate spune și da și nu, cum e de pildă : fătul în pîntecele mamei este în-suflețit sau nu — ; este și un al patrulea chip, cînd argumentul, adus și de o parte și de alta, nu poate fi contestat, nici doborît. 4. Așadar, dacă pricina cercetării este înlăturată, potrivit acestor feluri de cerce-

15. Fac. 18, 1 ; 17, 8.

16. Fac. 15, 6 ; Rom. 4, 3.

17. Is. 59, 8.

18. II Tim. 2, 23.

19. Eshile, Prometeu, 44.

tare, atunci vine credința, care se fixează cu tărie. Și propunem adversarilor noștri acel argument, care nu poate fi combătut, anume că Dumnezeu este Cel ce vorbește, că El ne dă răspuns în Scripturi cu privire la fiecare problemă, pe care o cercetăm. 6. 1. Dar cine-i atât de lipsit de Dumnezeu, încît să nu creadă în Dumnezeu și să ceară de la Dumnezeu dovezi, așa cum cer oamenii? Sînt iarăși întrebări, la care, pentru a răspunde, e nevoie de simțuri; de pildă, dacă te întreabă cineva dacă focul e fierbinte sau zăpada, albă; alte întrebări au nevoie de sfat și de dojană, după cum spune Aristotel²⁰; de pildă, întrebarea aceea, dacă trebuie cinstiți părinții. Sînt și întrebări, care merită pedeapsă; de pildă, aceea de a cere dovezi dacă există pronie. 2. Deci, pentru că este pronie, ar fi o nelegiuire să socotești că toată profeția și toată rînduiala cu privire la Mîntuitorul nu s-au împlinit potrivit proniei; și probabil nici nu este nevoie să încercăm să dovedim unele ca acestea, pentru că pronia dumnezeiască este evidentă din priveliștea tuturor celor pe care le vedem, a tuturor faptelor făcute cu artă și înțelepciune, atît a celor care se nasc după rînduială, cît și a celor care se ivesc după rînduială. 3. Iar Cel care ne-a dat existența și viața, Acela ne-a dat și cuvîntul, voind ca noi să trăim în același timp și bine și să fim și cuvîntători. Trebuie să se știe aceasta: Cuvîntul Tatălui universului nu este cuvîntul acesta pe care noi îl rostim, ci este Înțelepciune și Bunătate prea evidentă a lui Dumnezeu; este Putere atotputernică și cu adevărat dumnezeiască, Care este neînțeleasă chiar de cei ce o mărturisesc; este Voință atotputernică.

7. 1. Dar pentru că unii sînt necredincioși, iar alții puși pe discuții, de aceea nu toți dobîndesc desăvîrșirea binelui. Că nu-i cu puțință să dobîndim ceva fără voia noastră, dar nici nu stă totul în puterea noastră, de pildă: viitorul. 2. «*Prin har sîntem mîntuiți*»²¹, dar nu fără fapte bune; și pentru că sîntem creați spre bine, trebuie să ne străduim să dobîndim binele. 3. Trebuie să avem, însă, și gînd sănătos, statornic, pentru căutarea cu înfocare a binelui; pe lîngă aceasta avem nevoie mai ales de har dumnezeiesc, de învățătură dreaptă, de sensibilitate curată și de atragerea Tatălui la El²². 4. Fiind legați de trupul cel pămîntesc înțelegem prin trup pe cele materiale; pe cele spirituale, însă, le atingem prin puterea rațiunii. 5. Dacă cineva s-ar aștepta să înțeleagă pe toate prin simțuri, ar fi cu totul departe de adevăr. În chip duhovnicesc, apostolul scrie despre cunoașterea lui Dumnezeu: «*Vedem acum ca prin oglindă, dar atunci față către față*»²³. 6. La puțini li s-a dat ve-

20. Aristotel, *Topic.* I, 11 (105 a, 3—9).

21. *El.* 2, 5.

22. *In.* 6, 44.

23. *I Cor.* 13, 12.

derea adevărului. Platon zice în dialogul *Epinomis*: «Spun că nu-i cu putință ca toți oamenii să fie fericiți și mulțumiți, ci numai puțini; dar limitez spusa aceasta la timpul cît trăim pe pămînt; după moarte, însă, este bună nădejde ca toți să fie fericiți și mulțumiți»²⁴. 7. Asemenea cuvintelor acestora sînt și cele scrise în cărțile lui Moisi: «*Nimeni nu va vedea fața Mea și va trăi*»²⁵; se arată aici lămurit că nimeni nu poate, în timpul vieții, înțelege clar pe Dumnezeu. «*Cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu*»²⁶, cînd vor ajunge la sfîrșitul desăvîrșirii. 8. Pentru că sufletul era neputincios să înțeleagă existențele, de aceea am avut nevoie de Învățător dumnezeiesc; și este trimis Mîntuitorul, Învățătorul și Dătătorul averii celei bune, dovada tainică și sfîntă a mării pronii. 8. 1. «*Unde este cărturarul, unde este întrebătorul veacului acestuia? Oare n-a înnebunit Dumnezeu înțelepciunea lumii acesteia?*»²⁷ spune apostolul. Și iarăși: «*Pierde-voi înțelepciunea înțelepților și priceperea celor pricepuți o voi lepăda*»²⁸, adică a celor care par înțelepți, a celor care au gust de dispută. 2. Foarte frumos spune Ieremia: «*Acestea zice Domnul: Stați la drumuri și întrebați cărările veșnice, care este calea cea bună și mergeți pe ea și veți găsi curățire sufletelor voastre*»²⁹. 3. Dumnezeu spune: «*Întrebați!*», adică: interesați-vă de la cei ce știu, fără gust de ceartă și fără de discuții. Iar cînd am aflat calea adevărului, să mergem drept pe ea, fără să ne întoarcem, pînă ce dobîndim ceea ce dorim. 4. Așadar pe bună dreptate împăratul romanilor — Numa, numele lui — care era pitagorian, a înălțat, cel dintîi dintre toți oamenii, un templu credinței și păcii³⁰. 5. «*Avram a crezut în Dumnezeu și s-a socotit lui spre dreptate*»³¹. Acesta, pentru că se ocupa cu filozofia înaltă a celor ce se petrec în văzduh și cu filozofia superioară a celor ce se mișcă în cer, a fost numit Avraam, care se tâlcuiește: «tată care se în-deletnicește cu cele de sus»³². 6. Mai tîrziu, a privit sus la cer³³ și a văzut acolo, cu duhul său, pe Fiul, după cum interpretează unii, sau înger slăvit, sau a cunoscut în alt chip pe Dumnezeu, superior creației și întregii ordini din lume; de aceea a primit în plus la numele său litera «a» — care înseamnă cunoașterea unicului și singurului Dum-

24. Platon, *Epinomis*, 973C, 3—6.

25. *Ieș.* 33, 20.

26. *Mt.* 5, 8.

27. *I Cor.* 1, 20.

28. *I Cor.* 1, 19.

29. *Ier.* 6, 16.

30. Plutarh, *Numa*, 16.

31. *Fac.* 15, 6.

32. Filon, *De cher.*, 4; *Leg. alleg.*, III, 83; *De gigant.*, 62; *De mutat. nom.*, 66; *De Abr.*, 82; *Quaest. in Gen.*, III, 43.

33. *Fac.* 15, 5.

nezeu — și s-a numit Avraam în loc de Avram³⁴; a ajuns, în loc de cercetător al naturii, înțelept și iubitor de Dumnezeu. 7. Cuvîntul Avraam se traduce: «tată ales al sunetului». Că Cel ce a ajuns Cuvînt, sună. Mintea este Tatăl Acestuia; și aleasă este Mintea Celui bun.

9. 1. Îmi place să laud mult pe poetul din Acragas³⁵, care cîntă credința așa:

«O, prieteni, știu că adevăr este în cuvintele
Pe care le spun; dar sînt foarte greu primite
De bărbați; că trebuie să lupte mult credința în sufletul lor,
ca să-și poată lua zborul»³⁶.

2. De aceea și apostolul îndeamnă: «Ca să nu stea credința voastră în înțelepciunea oamenilor» — a acelora care făgăduiesc să convingă — «ci în puterea lui Dumnezeu»³⁷, singura care poate, și fără dovezi, să mîntuie prin simpla credință. 3. «Cel foarte încercat știe să-și păstreze părerile» și negreșit «judecata va pune în lumină pe făuritorii de minciuni și pe martorii mincinoși» spune Efeseanul³⁸. 4. Știe și el — a aflat-o din filozofia barbară — despre curățirea prin foc a celor care au trăit rău³⁹. Mai tîrziu, stoicii au numit această curățire prin foc distrugerea lumii prin foc; în legătură cu aceasta, stoicii învață că cel care a dus o viață deosebită va învia⁴⁰; au arătat cu asta învierea. 5. Iar Platon spune că, la anumite perioade de timp, pămîntul va fi curățit prin foc și prin apă, grăind așa: «Multe distrugeri au fost peste oameni și în multe chipuri și vor mai fi; cele mai mari prin foc și prin apă; dar și altele nenumărate, de mai scurtă durată». 6. Și după puține adaugă: «Adevărul este că o schimbare se va produce în mersul corpurilor de pe cer, care se învîrt în jurul pămîntului; iar la perioade mari de timp are să se facă distrugerea celor de pe pămînt cu foc mult». 7. Apoi despre potop adaugă: «Iarăși cînd zeii, ca să curățe pămîntul, îl vor acoperi cu ape, cei din munți, păzitorii de vite și păstorii, vor scăpa, iar cei din orașele noastre vor fi purtați de ape în mare»⁴¹.

10.1. Am arătat în Stromata întîia⁴² că filozofii eleni trebuie să fie numiți «furi»⁴³, pentru că au luat de la Moisi și de la prooroci cele mai de seamă din învățăturile lor, fără să-i amintească cu mulțumiri. 2. La cele spuse, vom adăuga și aceasta: îngerii, care aveau sus soarta

34. Fac. 17, 5.

35. Acragas, patria lui Empedocle.

36. Empedocle, *Fragm.* 114, Diels.

37. I Cor. 2, 5.

38. Heraclit, *Fragm.* 28, Diels.

39. Heraclit, *Fragm.* 66, Diels.

40. Hrisip, *Fragm.* 624, 626, 630, v. Arnim.

41. Platon, *Timeu*, 22 C—E.

42. Stromata I, 87, 2.

43. In. 10, 8.

lor, au alunecat în plăceri; ei au spus femeilor cele negrăite atâtea câte au ajuns la cunoștința lor; ceilalți îngeri le-au ținut ascunse; dar, mai bine spus, le-au păstrat pentru venirea Domnului. Aici își are originea învățătura despre pronie și descoperirea ideilor înalte. 3. Când profeția s-a răspândit printre poeții greci, filozofii, cu ideile profeției, au formulat învățătura lor dogmatică; uneori, prin conjectură, în chip adevărat, alteori în chip greșit, pentru că n-au înțeles sensul ascuns al alegoriei profetice. Despre lucrul acesta am de gând să vorbesc, după ce voi trata pe scurt cele ce mă așteaptă.

11. 1. Spunem, deci, că nu trebuie să fie credința inactivă și singură, ci să fie însoțită de cercetare. Nu spun: să nu cercetezi cu nici un chip! Că Domnul a spus: «Caută și vei afla» ⁴⁴.

2. «Ușor dobândești ceea ce cauți;

Îți fuge din mâini, însă, lucrul pe care-l negligezi» ⁴⁵,

spune Sofocle. 3. La fel spune și poetul comic Menandru:

«Toate acelea pe care le cauți

Au nevoie de luare aminte, spun cei mai înțelepți oameni» ⁴⁶.

4. Perspicacitatea sufletului trebuie îndreptată spre aflarea a ceea ce cauți și să curăți din drum toate piedicile; trebuie să dispară disputa, invidia, cearta, care-i cea mai rea între oameni; toate trebuie aruncate desăvârșit. 5. Foarte frumos scrie și Timon din Flius ⁴⁷:

«Și vine discordia, funestă muritorilor, tipînd vorbe deșante:

Ea este soră cu ucigașa ceartă și e ajutătoarea ei;

Oarbă, învîrte în jurul ei pe toate; și apoi

Se așează pe capul unui muritor și-l înșeală cu nădejdea» ⁴⁸

6. Apoi puțin mai jos, adaugă:

«Cine i-a atîșat la luptă printr-o discordie funestă?

Mulțimea, însoțitoarea zgomotului; infuriată că oamenii tac,

A pornit o vorbărie bolnăvicioasă peste ei, că mulți au pierit» ⁴⁹.

Aici e vorba de argumentul înșelător, de argumentul cornului ⁵⁰, de argumentul ascuns, de raționamentul crocodilului ⁵¹, de sorită ⁵², de argumentul acoperit, de propozițiile cu dublu înțeles și de sofisme.

44. Mt. 7, 7; Lc., 11, 9.

45. Sofocle, *Edip rege*, 110—111.

46. Menandru, *Fragm.* 189, CAF, III, 55.

47. Flius, oraș în Peloponez.

48. Timon, *Sili*, *Fragm.* 21, Diels.

49. *Ibidem*, *Fragm.* 22, Diels.

50. Argumentul cornului, sofism care constă în a spune: «Ceea ce n-ai pierdut, ai; n-ai pierdut poemele, deci le ai».

51. Un fel de sofism.

52. Sorită, un argument dintr-o suită de propoziții legate între ele în așa fel că atributul fiecăreia ajunge subiectul propoziției următoare și așa pînă la concluzie, care are ca subiect subiectul primei propoziții, iar ca atribut, atributul ultimei propoziții înainte de concluzie.

12. 1. Deci a cerceta despre Dumnezeu, nu pentru a da naștere la discordie, ci pentru a descoperi, este lucru mîntuitor. Că este scris în Psalmii lui David : «*Mîncă-vor săracii și se vor sătura; și vor lăuda pe Domnul cei ce-L caută pe Dînsul; vii vor fi inimile lor în veacul veacului*» ⁵³. **2.** Cei ce «*caută*» potrivit cercetării celei adevărate, «*lăudînd pe Domnul*», «*se vor sătura*» de darul cel de la Dumnezeu, adică de cunoaștere; și «*va fi viu sufletul lor*» — că sufletul, care aduce viața, este numit alegoric inimă — că prin Fiul este cunoscut Tatăl ⁵⁴. **3.** Nici nu trebuie să plecăm, fără reținere, urechile tuturor celor ce vorbesc și scriu, pentru că și cămile care sînt ținute în mîini de urechile lor se murdăresc, își pierd urechile și pe lîngă acestea, de cad jos, se sparg și ele. **4.** Tot așa și cei care-și murdăresc cu multe pălăvrăgeli auzul curat al credinței sînt pînă la sfîrșit surzi față de adevăr, ajung netrebuincioși și cad la pămînt. **13. 1.** Nu în zadar poruncim copiilor să ia în urechi, ca să iubească pe cei apropiați lor; cu asta arătăm, oarecum acoperit, că, prin auz, se naște simțămîntul dragostei. Și «*Dumnezeu este dragoste*» ⁵⁵; și El poate fi cunoscut de cei care-L iubesc. Și «*Dumnezeu este credincios*» ⁵⁶; și El se dă spre cunoaștere credincioșilor prin învățătură. **2.** Și trebuie să ne împrietenim cu El prin dragostea cea dumnezeiască, ca să contemplăm prin cel asemenea pe cel asemenea, ascultînd de «*Cuvîntul adevărului*» ⁵⁷ fără vicleșug și curat, ca și copiii, care ne ascultă. **3.** Aceasta era ceea ce a vrut să spună acela — oricare ar fi fost el — care a scris la intrarea templului din Epidaur :

«Curat trebuie să fie acela care intră în templul cu miros de tămîie ;
Și ești curat, dacă ai gînduri sfinte» ⁵⁸.

4. Domnul a spus : «*Dacă nu veți fi ca pruncii aceștia, nu veți intra în împărăția cerurilor*» ⁵⁹. Acela se arată a fi templu al lui Dumnezeu, care-i zidit pe o întreită temelie: pe credință, pe nădejde și pe dragoste ⁶⁰.

CAPITOLUL II

14. 1. Despre credință, am adus destule mărturii din scrierile evelilor. Dar, ca să nu lungim cuvîntul prea mult, cu ambiția de a aduna foarte multe mărturii, este de ajuns să spun despre nădejde și dragoste numai acestea : În dialogul *Criton*, Socrate, după ce arată că lucru de seamă nu este a trăi, ci a trăi bine și a muri bine, socoate că nădăj-

⁵³. Ps. 21, 30.

⁵⁴. Mt. 11, 27 ; Lc. 10, 22.

⁵⁵. I In. 4, 16.

⁵⁶. I Cor. 1, 9.

⁵⁷. II Tîm. 2, 15.

⁵⁸. Anthol. Palat., Append. 99.

⁵⁹. Mt. 18, 3.

⁶⁰. I Cor. 13, 13.

duiește să aibă altă viață după ce moare ⁶¹. 2. Iar în dialogul *Fedru* spune că sufletul, numai când este singur cu el însuși, numai atunci poate participa la înțelepciunea cea adevărată, superioară puterii omenești, când dragostea, pe care o are aici pe pământ, face sufletul să zboare la cer; mai spune, apoi, că prin dragostea, pe care o are filozoful, sufletul ajunge la capătul final al nădejdi; ajunge adică să primească o altă viață, viața veșnică ⁶². 15. 1. În dialogul *Banchetul*, Socrate spune că toate vietățile de pe pământ au înăscut în ele dragostea de cele care au aceeași naștere; în oameni dragostea de oameni, în omul virtuos dragostea de cel ce se aseamănă cu el ⁶³. 2. Dar este cu neputință unui om virtuos să facă aceasta, dacă nu desăvârșește virtuțile, potrivit căroră va instrui pe tinerii care vin la el și, după cum zice în dialogul *Teetet*, să-i nască și să-i facă oameni ⁶⁴. 3. Pe unii îi naști după trup, spune Socrate, pe alții după suflet ⁶⁵. Și filozofii barbari numesc naștere din nou învățătura și luminarea, iar bunicul apostol spune undeva: «Eu v-am născut în Hristos Iisus» ⁶⁶. 4. Empedocle numără între principiile diriguitoare și prietenia, gândindu-se la dragoste, care adună pe oameni unii lângă alții :⁶⁷

«Privește-o cu mintea, nici nu sta cu privirile pline de uimire» ⁶⁸.

5. Dar și Parmenide, într-o poemă a sa, vorbind acoperit despre nădejde, spune unele ca acestea :

«Privește, dar, cu mintea pe cele ce-s absente ca și cum
ar fi sigur prezente ;

Că existența nu se poate despărți de existență,
Nici când este răspîndită peste tot în toată lumea,
Nici când este strînsă la un loc» ⁶⁹.

CAPITOLUL III

16.1. Și cel care nădăjduiește, ca și cel care crede, privește cu mintea pe cele spirituale și pe cele viitoare. Dacă spunem : acest lucru este drept; dacă spunem : acest lucru este bun; dacă spunem : acest lucru este adevărat, nimic din unele ca acestea nu le vedem cu ochii, ci numai cu mintea. Cuvîntul lui Dumnezeu a spus : «Eu sînt adevărul» ⁷⁰;

61. Platon, *Criton*, 48 B.

62. Platon, *Fedru*, 248, 249.

63. Același, *Banchetul*, 206 C, 207 ACD, 208 B.

64. Același, *Teetet*, 150 BC.

65. Același, *Banchetul*, 206 C.

66. I Cor. 4, 15.

67. Empedocle, *Fragm.* 17, 7, Diels.

68. Același, *Fragm.* 17, 21, Diels.

69. Parmenide, *Fragm.* 2, Diels.

70. In. 14, 6.

deci Cuvîntul lui Dumnezeu trebuie privit cu mintea. 2. «Pe cine numești adevărați filozofi? Pe aceia, spun eu, cărora le place să contemple adevărul!» ⁷¹. 3. În dialogul *Fedru*, Platon va arăta că vorbește de adevăr ca de o idee ⁷². Iar ideea este gînd al lui Dumnezeu ⁷³ pe care barbarii l-au numit Cuvînt al lui Dumnezeu. 4. Textual, Platon spune acestea: «Trebuie, dar, să îndrăznim să spunem adevărul, mai ales cînd vorbim de adevăr. Că esența reală a sufletului, care este fără culoare, fără formă și fără putința de a fi atinsă, se contemplă numai de minte, de ea, care conduce sufletul» ⁷⁴. 5. Cînd Cuvîntul a ieșit, a fost cauza creației; apoi S-a născut pe Sine Însuși, cînd Cuvîntul S-a făcut trup, pentru ca să poată fi și contemplat ⁷⁵. 6. Cel drept, deci, va căuta o găsimă plină de iubire, spre care grăbindu-se, este fericit. Că spune Domnul: «Celui ce bate i se va deschide ⁷⁶; cereți și vi se va da» ⁷⁷. 7. Despre «cei silnici» ⁷⁸, care răpesc împărăția, nu s-a spus că o iau cu sila prin cuvinte iubitoare de discuții, ci prin stăruința într-o viață dreaptă, prin rugăciuni neîncetate ⁷⁹, după ce și-au șters petele păcatelor de mai înainte.

8. «Răutatea o poți din belșug găsi» ⁸⁰.

«Dumnezeu ajută pe cel ce muncește» ⁸¹.

«Darurile cele greu de dobîndit ale muzelor

Nu sînt la îndemîna tuturor,

Ca să se dea cui se întîmplă» ⁸².

17. 1. A-ți recunoaște neștiința este cea dintîi învățătură pentru cel care merge potrivit învățaturii Cuvîntului. Cel care recunoaște că nu știe, caută; și căutînd, găsește pe Învățător; găsindu-L, crede în El; crezînd în El, Îl iubește; și iubindu-L, se aseamănă cu Cel pe Care-L iubește și se grăbește să fie ceea ce a ajuns să iubească. 2. O metodă ca aceasta a arătat Socrate lui Alcibiade, care l-a întrebat: «Nu crezi, oare, că nu pot ști și în alt chip ce este dreptul? — Da, dacă îl găsești! — Socoți că nu pot să-l găsesc? — Negreșit, dacă vei căuta. — Și socoți că n-am să-l caut? — Negreșit, dacă socoți că nu-l știi!» ⁸³. 3. În acest chip erau

71. Platon, *Statul*, V, 475 E.

72. Același, *Fedru*, 246 A.

73. Același, *Parmenide*, 132 B.

74. Același, *Fedru*, 247 C.

75. *In.* 1, 14.

76. *Mt.* 7, 8.

77. *Mt.* 7, 7.

78. *Mt.* 11, 12.

79. *I Tes.* 5, 17.

80. Hesiod, *Munci și zile*, 287.

81. Euripide, *Fragm.* 432, Nauck.

82. *PLG*, Adesp. 86 B.

83. Platon, *Alcibiade*, 109 E.

și candelile fecioarelor înțelepte, care erau aprinse noaptea⁸⁴, într-un întuneric al neștiinței, pe care Scriptura îl numește acoperit noapte. Sufletele înțelepte, curate ca fecioarele, pricepînd că se găsesc în neștiința lumească, aprind lumina, deșteaptă mintea, luminează întunericul, alungă neștiința, caută adevărul și așteaptă venirea Învățătorului.

4. «Este cu neputință, o spun, ca mulțimea să ajungă să filozofeze»⁸⁵. «Sînt mulți cei care poartă bastonul bahic, dar puțini sînt Bahus»⁸⁶, după cum spune Platon. 5. «Mulți chemați, dar puțini aleși»⁸⁷. «Nu în toți, spune apostolul, este cunoașterea»⁸⁸. «Rugați-vă să ne izbăvim de oamenii cei răi și vicleni; că nu este a tuturor credința»⁸⁹. 6. Iar poezia filozofului stoic Cleante scrie unele asemănătoare, în versurile acestea:

«De vrei s-ajungi filozof, nu te uita la păreri,
Nu te teme de părerea fără judecată și obraznică a celor mulți,
Că mulțimea nu are o judecată înțeleaptă, nici dreaptă,
Nici bună. La puțini bărbați o vei găsi»⁹⁰.

18. 1. În formă de dicton, poetul comic spune pe scurt:

«E rușinos să vorbești de cele bune cînd e zgomot mult»⁹¹.

2. Socot că poeții aceștia au auzit acea frumoasă înțelepciune, care spune: «În mijlocul nepricepuților, păzește momentul, iar în mijlocul celor pricepuți, fii neconținut»⁹². 3. Și iarăși: «Înțelepții își ascund simțirea»⁹³. Cei mulți cer ca garanție dovedirea adevărului; nu se mulțumesc cu simpla mîntuire pe care o dă credința.

4. «Oamenii răi, care au dreptate, nu vor să creadă;
Dar, după cum te îndeamnă probele muzei noastre,
Cunoaște că în inima ta rațiunea e tăiată»⁹⁴.

Empedocle spune că este obiceiul oamenilor răi să stăpînească adevărul cu ajutorul necredinței. 5. Elenii, însă, vor cunoaște că învățăturile noastre sînt slăvite și merită crezute, dacă vor fi cercetate mai bine cele ce-am să spun. Că prin cele asemenea învățăm pe cele asemenea. Solomon spune: «Răspunde nebunului cu vorbele nebuniei lui»⁹⁵. 6. De aceea și celor care cer înțelepciune⁹⁶ trebuie să le dai înțelepciunea

84. Mt. 25, 1—13.

85. Platon, *Statul*, VI, 494 A.

86. Același, *Fedon*, 69 C.

87. Mt. 22, 14.

88. I Cor. 8, 7.

89. II Tes. 3, 1. 2.

90. Cleante, *Fragm.* 559, v. Arnim.

91. CAF, III, 503, Adesp. 518.

92. *Inț. Sir.* 27, 12.

93. *Prov.* 10, 15.

94. Empedocle, *Fragm.* 5, Diels.

95. *Prov.* 26, 5.

96. I Cor. 1, 22.

pe care o cer, ca, prin propriile lor idei, să ajungă mai repede să creadă în adevărul învățaturii noastre. 7. «*M-am făcut tuturor toate, spune apostolul, ca să-i câștig pe toți*»⁹⁷; pentru că și ploaia harului dumnezeiesc cade și peste drepti și peste nedrepti⁹⁸. 8. «*Oare Dumnezeu este al iudeilor numai? Nu și al păgînilor? Da, și al păgînilor, pentru că este un singur Dumnezeu*»⁹⁹, a strigat vrednicul apostol.

CAPITOLUL IV

19. 1. Dar pentru că păgînii nu vor să creadă în chip drept nici în adevăr, nici în cunoaștere, spre mîntuirea lor, de aceea noi socotim ideile lor ca ale noastre, pentru că toate sînt ale lui Dumnezeu și mai ales pentru că ideile elenilor pornesc din învățăturile noastre; asta e pricina că le discutăm împreună cu ei, că au sufletul pregătit să le asculte. Că marea mulțime de oameni nu probează ceea ce este înțelept și drept cu adevărul, ci cu ceea ce le place; 2. și mulțimii îi place mai mult ceea ce se potrivește cu ea decît ceea ce nu se potrivește. Dar atîta vreme cît un om este orb și surd, atîta vreme cît nu are pricepere, nici nu are neîmfricată și pătrunzătoare privirea sufletului căruia îi place contemplația, pe care numai Mîntuitorul o sădește în noi, că este ca un neinițiat în ceremoniile tainice și ca unul care nu se pricepe la dans, deci atîta vreme cît nu este curat, nici vrednic de curatul adevăr, atîta vreme cît este nepotrivit, dezordonat și material, trebuie să stea încă în afara corului dumnezeiesc. 3. Prin cele duhovnicești judecăm pe cele duhovnicești¹⁰⁰. De aceea modul acoperit de exprimare, care este cu adevărat dumnezeiesc și privește domeniul tainic al adevărului, ne este de neapărată trebuință, că în mod acoperit au vorbit egiptenii de Cuvîntul cel Sfînt prin așa numitele lor locuri de taină, iar evreii, prin catapeteasmă¹⁰¹. 4. Și numai cei sfinți aveau voie să intre în acele locuri de taină, numai cei care și-au tăiat împrejur poftetele patimilor¹⁰², datorită dragostei lor pentru Dumnezeu. Tot așa gîndește și Platon, care spune că nu-i este îngăduit celui necurat să se atingă de ce este curat¹⁰³. 20. 1. De aceea profețiile și oracolele vorbesc în enigme, iar ceremoniile religioase nu sînt arătate oricui se întîmplă, ci numai cu unele curățiri și instrucțiuni premergătoare.

97. I Cor. 9, 22.

98. Mt. 5, 45.

99. Rom. 3, 29—30.

100. I Cor. 2, 13.

101. Evr. 9, 3—8.

102. Col. 2, 11; 3, 5.

103. Platon, Fedon, 67 B.

2. «Altădată muza nu era iubitoare de câştig, nici slugă plătită,
Nici nu erau de vânzare cîntecele dulci ca mierea ale Terpsihorei¹⁰⁴,
Nici nu erau compuse pentru bani cîntecele pline de armonie»¹⁰⁵.

3. Astfel, cei care erau instruiți la egipteni învățau mai întâi scrierea egipteană, care se numea scrierea epistolografică; în al doilea rînd, scrierea ieratică, de care se foloseau preoții cărturari; în sfîrșit scrierea ieroglifă, care în parte este formată din litere, care scriu cuvintele în sensul lor propriu și în parte este formată din simboluri. Scrierea simbolică se împarte în trei clase: una reprezintă obiectele, imitîndu-le; a doua le reprezintă în chip figurat, iar a treia se servește direct de alegorie, folosind unele enigme.

4. Cei care vor să scrie «soare» fac un cerc; dacă vor să scrie «lună» desenează o figură asemănătoare lunii noi, potrivit felului de scriere întrebuintat în mod propriu.

5. Scrierea figurată schimbă și mută obiectele după înrudirea lor, fie modificîndu-le imaginea, fie dîndu-le de multe ori ale forme. 21. 1. Egiptenii întrebuintau baso-reliefuri pentru a scrie laudele regilor, transmise prin mituri religioase.

2. Pentru al treilea fel, cel cu enigme, să fie pilda aceasta: reprezentau celelalte stele prin trupurile șerpilor, din pricina mersului lor oblic, iar soarele îl reprezentau printr-un cărăbuș, pentru că această insectă face din bălegarul de vită un ghemotoc rotund pe care îl rostogolește înaintea lui. 3. Se spune că vietatea aceasta stă șase luni sub pămînt, iar cealaltă parte a anului o petrece deasupra pămîntului, cînd depune sămînța în ghemotocul acela rotund și dă naștere unei alte vieți. Nu există cărăbuș-femeie.

4. Se poate spune că toți cei care au vorbit despre Dumnezeire, barbari și eleni, au ținut ascunse principiile lucrurilor și au transmis adevărul în enigme, în simboluri, în alegorii, în metafore și în alte chipuri asemănătoare acestora; de pildă la greci oracolele; de aici și numele de Oblicul dat lui Apolon Pitianul¹⁰⁶.

22. 1. Mai sînt apoi și dictoanele așa-numiților înțelepți eleni, care, în puține cuvinte, lasă să se înțeleagă lucruri mai mari, cum este de pildă dictonul: «Cruță timpul!», care s-a spus fie pentru că viața e scurtă și nu trebuie să irosim în zadar timpul acesta, fie dimpotrivă să cruțăm cheltuielile personale, pentru ca nu cumva, dacă trăim mulți ani, să ducem lipsă de cele necesare. 23. 1. De asemeni și dictonul: «Cunoaște-te pe tine însuși!» are multe semnificații; sau: ești muritor; sau: te-ai născut om; sau: în comparație cu celelalte mărimuri din via-

104. Terpsihora, muza dansului și a cîntecului.

105. Pindar, *Isthm.*, 2, 5—8.

106. Apolon a fost numit și «Oblicul» din pricina sensului echivoc al oracolelor sale.

ță nu ești nimic, chiar dacă-ți spui slăvit și bogat; sau dimpotrivă: să nu te mîndrești dacă ești bogat sau slăvit, că acestea sînt însușiri care nu rămîn; sau dictonul poate să spună: pentru ce te-ai născut și al cui chip ești; sau: care este ființa ta; sau: care este creația ta; sau: care este prietenia ta cu Dumnezeu; și altele asemenea acestora. 2. Iar Duhul grăiește prin profetul Isaia: «Îți voi da ție vistierii întunecate, ascunse»¹⁰⁷. Vistieriile lui Dumnezeu sînt bogăție nesfîrșită și înțelpciune greu de dobîndit.

24.1. Dar și poeții, care au învățat de la acești profeți teologia, au filozofat multe cu semnificații simbolice, de pildă: Orfeu, Lin, Museu, Homer, Hesiod și alți înțelepți ca aceștia. 2. Plăcerea, pe care o producea poezia profeților, era un voal între ei și marea mulțime. Toate visurile și simbolurile din profeții nu sînt clare oamenilor; și aceasta, nu din pricina invidiei — că nu-i îngăduit să gîndești așa ceva de Dumnezeu — ci pentru ca, prin căutarea ideii cuprinse în enigmele din profeți, să ajungi la descoperirea adevărului. 3. De aceea, poetul tragic Sofocle spune undeva:

«Așa este Dumnezeu, o știu destul de bine;

Spune totdeauna filozofilor în cuvinte obscure voința Sa;

Pentru cei ignoranți este rău; dar Dumnezeu este învățător

în cuvinte scurte»¹⁰⁸.

Sofocle a pus cuvîntul «rău» în loc de «simplu». 25. 1. În Psalmi este scris de-a dreptul despre Scriptura noastră că vorbește în pilde: «Ascultați, poporul Meu, legea Mea, plecați urechea voastră la graiurile gurii Mele! Deschide-voi în pilde gura Mea; spune-voi cele ce au fost la început»¹⁰⁹. 2. Iar vrednicul apostol spune, la fel, așa: «Înțelepciunea o grăim celor desăvîrșiți, dar nu înțelepciunea veacului acestuia, nici a stăpînitorilor veacului acestuia, care sînt pieritori, ci grăim înțelepciunea lui Dumnezeu într-o taină, pe cea ascunsă, pe care a rînduit-o Dumnezeu mai înainte de veci spre slava noastră, pe care nimeni din stăpînitorii veacului acestuia n-a cunoscut-o; că de-ar fi cunoscut-o, n-ar fi răstignit pe Domnul slavei»¹¹⁰. 3. Filozofii, însă, n-au primit puterea să batjocorească venirea Domnului. A rămas, dar, ca apostolul să țină de rău numai îngîmfarea înțelepților iudei. 4. De aceea și adaugă: «Dar predicăm, după cum este scris, ceea ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit; pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El; nouă, însă, ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său, că Duhul pe toate le cercetează și adîncurile

107. Is. 45, 3.

108. Sofocle, *Fragm. inc.* 704.

109. Ps. 77, 1—2.

110. I Cor. 2, 6—8.

lui Dumnezeu»¹¹¹. 5. Apostolul știe că ucenicul Duhului Sfânt, cel dat de Dumnezeu¹¹², este duhovnicesc¹¹³ și gnostic, că este minte a lui Hristos¹¹⁴. «Că omul firesc nu primește pe cele ale Duhului; că sînt nebunie pentru el»¹¹⁵. 26. 1. Astfel apostolul, pentru a face deosebire între desăvîrșirea gnostică și credința comună, pe care o numește cînd temelie¹¹⁶, cînd lapte¹¹⁷, scrie în acest chip: «Fraților, n-am putut să vă grăiesc vouă ca unor oameni duhovnicești, ci ca unora trupești, ca unor prunci în Hristos. Cu lapte v-am hrănit, nu cu bucate, că încă nu puteți. Dar nici încă acum nu puteți, că sînteți încă trupești. Cînd sînt între voi pizmă și ceartă, nu sînteți, oare, trupești și nu umblați, oare, după om?»¹¹⁸. 2. Acestea sînt cele pe care le aleg oamenii păcătoși; dar cei care se abțin de la acestea gîndesc cele dumnezeiești și se împărtășesc cu mîncare gnostică. 3. «După harul cel dat mie, spune apostolul, ca un înțelept meșter am pus temelie, dar altul zidește¹¹⁹ aur, argint, pietre scumpe»¹²⁰. 4. Acestea sînt materialele gnostice de zidire, care se pun pe temelia credinței celei în Iisus Hristos; iar materialele de zidire ale ereziilor sînt: «trestie, lemne și iarbă»¹²¹. «Că focul va lămuri lucrul fiecăruia»¹²². 5. Pavel arată acoperit zidirea gnostică în Epistola către Romani, cînd zice: «Doresc să vă văd, ca să vă împărtășesc o harismă duhovnicească spre întărirea voastră»¹²³. Că nu era cu putință să scrie descoperit despre niște harisme ca acestea.

CAPITOLUL V

27. 1. Astfel simbolurile pitagoriene depind de filozofia barbară, dar este ascunsă cu foarte mare grijă această dependență.

Filozoful din Samos spune: «Să nu ai în casa ta rîndunică»¹²⁴, adică să nu primești în casa ta pe omul guraliv, vorbăreț și cu limba prea lungă, că unul ca acesta nu poate păstra secretul, pe care i l-ai încredințat. 2. Scriptura spune: «Rîndunica și turturica, păsările țarinei, cunoscut-au vremile intrărilor lor»¹²⁵; adică nu trebuie să faci casă îm-

111. I Cor. 2, 9—10.

112. I Cor. 2, 12.

113. I Cor. 2, 15.

114. I Cor. 2, 16.

115. I Cor. 2, 14.

116. I Cor. 3, 10. 11. 12.

117. I Cor. 3, 2.

118. I Cor. 3, 1—3.

119. I Cor. 3, 10.

120. I Cor. 3, 12.

121. I Cor. 3, 12.

122. I Cor. 3, 13.

123. Rom. 1, 11.

124. Pitagora, Simb., 7, Mullach, FPG, I, 505.

125. Ier. 8, 7.

preună cu limbuția. 3. Turturica, din pricina gînguritului ei, ca și cum ar cicăli și ar calomnia, pare neplăcută; și de aceea, pe bună dreptate, este alungată de lîngă casă.

«Nu gongăniți unul către altul cînd stați lîngă mine» ¹²⁶.

4. Iar rîndunica ne amintește de mitul lui Pandion ¹²⁷; și merită să fie alungată din pricina suferințelor de care se vorbește și despre care știm că Tereu unele le-a pătimit, iar pe altele le-a săvîrșit. Rîndunica prigoneste și pe greierii cîntăreți; așa că este drept să fie izgonit prigonitorul cuvîntului. Poezia zice:

5. «Da, pe Hera ¹²⁸, purtătoarea de sceptru, care privește de sus Olimpul, Vistierie credincioasă este pe limba mea» ¹²⁹.

6. Iar Eshil:

«Am pe limba mea păzitoare, cheia» ¹³⁰.

7. Iarăși, Pitagora a poruncit: «Cînd ieși oala de la foc, să nu rămînă în cenușă urma ei, ci șterge-o»; și: «Cînd te scoli din pat, scutură așternutul» ¹³¹. 8. Prin aceste cuvinte Pitagora a arătat că nu-i de ajuns numai să facem să dispară mînia, dar să nu lăsăm nici urmă de mînie; iar dacă mînia începe iar să fiarbă, s-o facem să-nceteze, s-o potolim, să ștergem din suflet orice gînd de răzbunare. 9. Scriptura spune: «Soarele să nu apună peste mînia voastră» ¹³²; iar Cel care a spus: «Să nu poftesti» ¹³³ a scos din suflet orice gînd de răzbunare. 10. Mînia este un impuls pătimaș, care se naște într-un suflet pînă atunci liniștit și care împinge sufletul să se răzbune fără judecată. 28. 1. În același chip, Pitagora sfătuiește «să se scuture așternutul», pentru că în timpul zilei nu trebuie să ne mai amintim de visele cele cu păcat, nici de somn, nici de plăcerile nopții. 2. Poate că Pitagora, prin cele spuse, a vrut să arate că trebuie să risipim întunericul din mintea noastră prin lumina adevă-

126. Homer, *Iliada*, IX, 311.

127. Pandion, regele Atenei, a avut două fiice: pe Procna și Filomela. Pe Procna a măritat-o cu Tereu, regele Traciei. Acesta s-a îndrăgostit nebunește de Filomela, sora soției sale; și după ce a abuzat de ea, i-a tăiat limba. Filomela a reușit să-i spună surorii sale tot ce s-a întîmplat; și pentru că nu putea vorbi, a pictat pe o pînză toată drama sa. Atunci Procna, ajutată de sora ei, a tăiat pe Itis, fiul lui Tereu, i-a fiert măruntaiele și la un banchet le-a dat tatălui să le mănince. Tereu a aflat de crima celor două surori și a pornit în urmărirea lor; cînd era să le prindă au fost toți trei prefăcuți în păsări: Tereu în pupăză, Procna în privighetoare, iar Filomela în rîndunică. — La Clement Procna s-a prefăcut în rîndunică și Filomela în privighetoare.

128. Hera, nota 250 din C.

129. PLG, Adesp. 87, Bergk; 13, Diels. (Anthol. lyr., II, 319).

130. Eshil, *Fragm. incert.* 316.

131. Pitagora, *Simb.*, 10, 33, Mullach, FPG, I, 505—506.

132. *El.* 4, 26.

133. *Ieș.* 20, 17.

rului. «*Mîniați-vă, dar nu păcătuiți*»¹³⁴, spune David, învățîndu-ne să nu dăm urmare închipuirii noastre și nici să prefacem în poftă mînia care ne stăpînește.

3. Sînt tot un dicton simbolic cuvintele : «Să nu mergi cu corabia pe uscat»¹³⁵. Acest dicton arată că trebuie refuzată slujba de vameș și alte slujbe asemănătoare, pentru că sînt pline de turburare și nestăpînitoare. De aceea și Cuvîntul a spus că vameșii cu greu se vor mîntui¹³⁶.

4. Și iarăși Pitagora sfătuiește : «Să nu porți inel și să nu gravezi chipurile zeilor pe inele»¹³⁷, la fel ca și Moisi, care, cu mult înainte, a legiuit deschis că nu trebuie să se facă statuie și chip cioplit, turnat, plăsmuit sau zugrăvit¹³⁸, ca să nu ne alipim de cele materiale, ci să ne îngrijim de cele spirituale. 5. Sfințenia Dumnezeirii este înjosită dacă te obișnuiești să o vezi cu ușurință ; a venera ființa spirituală prin materie înseamnă a o necinsti, pentru că o percepi prin simțuri. 6. De aceea cei mai înțelepți dintre preoții egiptenilor au hotărît ca locul în care se află statuia Atenei să fie fără de acoperiș, după cum și evreii au făcut templele fără statui. Sînt, însă, unii care cinstesc pe Dumnezeu, făcînd o copie a cerului, în care sînt cuprinse stelele și se închină lor. 29. 1. Apoi Scriptura spune : «*Să facem pe om după chipul și asemănarea Noastră*»¹³⁹ ; și socot că merită să pun alături cuvintele pitagorianului Eurisos, care cuprind aceeași idee ; în lucrarea sa *Despre soartă*, după se spune că Dumnezeu-Creatorul a făcut pe om luîndu-Se pe El ca model, a adăugat : 2. «Trupurile celorlalte viețuitoare sînt asemănătoare, pentru că au fost făcute din aceeași materie ; dar trupul omului a fost făcut de cel mai bun meșter, Care l-a întocmit, luîndu-Se ca model pe El însuși»¹⁴⁰. 3. Și, în general, Pitagora și ucenicii lui, împreună cu Platon, mai ales, aceștia, dintre toți filozofii, au citit pe Moisi legiuitorul, cum se poate vedea din învățăturile lor. 4. Acești filozofi, potrivit unui simț pătrunzător de divinație, au fost de acord — nu, însă, fără ajutorul lui Dumnezeu — cu cuvintele profetice ; în unele din învățăturile lor au cercetat adevărul în părțile lui și în aspectele lui și l-au prețuit cu numiri nu lipsite de claritate, pentru că au primit, datorită cercetărilor lor, o oarecare familiaritate cu adevărul. 5. De aceea filozofia elenă se aseamănă cu lumina feștilor opaițului, pe care o aprind oamenii,

«Furînd cu dibăcie lumina de la soare»¹⁴¹.

134. Ps. 4, 4.

135. Pitagora, *Simb.* 68, Mullach, FPG, I, 508.

136. Mt. 19, 23 ; Mc. 10, 23 ; Lc. 18, 24.

137. Pitagora, *Simb.*, 27, 28, Mullach, FPG, I, 506.

138. Ieș. 20, 4 ; Lev. 26, 1 ; Deut. 4, 15—17.

139. Fac., 1, 26.

140. Eurisos, *Fragm.* 1 ; Mullach, FPG, II, 112.

141. CAF, III, 483, Adesp. 395.

6. Dar, după ce Cuvîntul a fost propovăduit, toată acea sfîntă lumină și-a dat lumina sa ¹⁴². Lumina aceea furată — lumina opaițului — este de folos în case noaptea; ziua, însă, luminează cu strălucire «focul» și întreaga noapte este luminată de Soarele cel atît de mare al luminii spirituale.

30. 1. Pitagora, apoi, a spus pe scurt cele spuse de Moisi despre dreptate, zicînd: «Să nu depășești talerul balanței» ¹⁴³, adică să nu calci egalitatea atunci cînd împarți, ci să cinstești dreptatea,

2. «Care unește totdeauna pe prieteni de prieteni,
Cetățile de cetăți, pe cei ce luptă de aliații lor.
Că dreptatea face egalitate între oameni;
Mai multul, însă, face totdeauna din om dușman,
Iar mai puținul pune început zilelor de dușmănie» ¹⁴⁴.

3. De aceea Domnul zice: «*Luați jugul Meu că este bun și ușor*» ¹⁴⁵. Iar ucenicilor Săi, care se certau pentru înțîietate, la poruncește simplitatea și egalitatea, spunîndu-le că trebuie să fie ca și copiii ¹⁴⁶. 4. La fel și apostolul scrie că în Hristos nu este rob, sau liber, sau elen, sau iudeu ¹⁴⁷. Că nouă este zidirea ¹⁴⁸ cea întru Hristos; nu iubește cearta, este lipsită de lăcomie, este dreaptă egalitate. 5. În afara corului dumnezeiesc este invidia, pizma și tristețea. Așa e pricina că Pitagora interzice celor inițiați să «mănînce inima» ¹⁴⁹; prin aceste cuvinte Pitagora îi învață că nu trebuie nicicînd să li se piște și să li se mistuie sufletul, dacă se întîmplă să vină peste ei greutăți și necazuri nedorite. Nenorocit este acela despre care Homer spune că rătăcește singur și-i mistuit de tristețe ¹⁵⁰.

31. 1. Și iarăși: Evanghelia și apostolii, la fel cu toți profeții, spun că sînt două căi; pe una o numesc «*strîmtă și îngustă*» ¹⁵¹, pentru că e plină de porunci și interziceri; cealaltă cale, cea potrivnică, care duce «*la pieire, este largă și lată*» ¹⁵², pentru că nu pune piedică plăcerilor și patimilor; de aceea profeții spun: «*Fericit bărbatul, care n-a umblat în statul necredincioșilor și în calea păcătoșilor n-a stătut*» ¹⁵³. 2. De aici provine istorisirea lui Prodic din Ceos ¹⁵⁴ despre virtute și viciu ¹⁵⁵;

142. In. 1, 9.

143. Pitagora, *Simb.* 2; Mullach, *FPG*, I, 504.

144. Euripide, *Fenicienele*, 536—540.

145. Mt. 11, 29—30.

146. Mt. 18, 3.

147. Gal. 3, 28.

148. II Cor. 5, 14; Gal. 6, 15.

149. Pitagora, *Simb.* 4; Mullach, *FPG*, I, 504.

150. Homer, *Iliada*, VI, 201—202.

151. Mt. 7, 14; Lc. 13, 24.

152. Mt. 7, 13.

153. Ps. 1, 1.

154. Ceos, insulă în Marea Egee.

155. Prodic, *Fragm.* 2; Diels., *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 313, 4.

iar Pitagora nu pregetă a interzice «umblatul pe drumurile largi»¹⁵⁶; prin aceste cuvinte poruncește să nu mergem după părerile mulțimii, care sînt nesocotite și contradictorii.

3. Aristocrit, în cartea întâia a lucrării lui *Împotriva părerilor lui Heracleodor*, vorbește de o scrisoare, în care se spune așa: «Atoias, regele sciților, către poporul bizantin: «Să nu aduceți vreo vătămare veniturilor mele, ca să nu vă bea caii mei apa voastră»¹⁵⁷. 4. La fel și Euforion poetul îl pune pe Nestor să spună:

«N-am adăpat încă în rîul Simois caii aheenii»¹⁵⁸.

5. Asta e pricina că și egiptenii puneau înaintea templelor sfincși, pentru a arăta că învățătura despre Dumnezeu este enigmatică și lipsită de claritate; poate încă și pentru a arăta că trebuie să iubim și să ne temem de Dumnezeu; să-L iubim, pentru că este prietenos și binevoitor cu cei cuvioși și să ne temem de El, pentru că este neapărat drept cu cei necuvioși. Că sfinxul are totodată și chip de fiară și de om.

CAPITOLUL VI

32. 1. Aș lungi prea mult cuvîntul, dacă aș parcurge toate cărțile profetice și cărțile legii ca să culeg din ele toate cele spuse în chip enigmatic. Că întreaga Scriptură așa își face profețiile sale. Socot, însă, că pentru un om cu judecată îi este de ajuns să-i dau cîteva exemple pentru a dovedi lucrul acesta. 2. Astfel, cele șapte ziduri din jurul vechiului templu, de care vorbesc cărțile evreilor, au o însemnare ascunsă, iar felul lucrăturii veșmîntului, care cade pînă la călcîie¹⁵⁹, prin felurile sale simboluri materiale, arată acoperit legătura care se întinde de la cer pînă la pămînt. 3. Acoperămîntul și perdeaua despărțitoare erau lucrate din țesături de diferite culori: vînată, purpurie, stacojie și din in; țesătura aceasta arată că natura elementelor, din care-i alcătuită lumea, cuprinde în ea descoperirea lui Dumnezeu; culoarea purpurie se scoate din apă, inul din pămînt, culoarea vînată, care este întunecată, se aseamănă cu aerul, după cum culoarea stacojie se aseamănă cu focul. 33. 1. Între acoperămînt și perdeaua despărțitoare, locul în care le era îngăduit preoților să intre, se afla altarul tămîierii¹⁶⁰, simbol al pămîntului, din care ies miresmele, care se află așezat în mijlocul acestei lumi. 2. În templu erau: locul acela din mijloc, locul de dincolo de catapeteasmă (perdeaua despărțitoare), unde îi era îngăduit

156. Pitagora, *Simb.*, 14, Mullach, *PPG*, I, 505.

157. Aristocrit, *Fragm.* 4, *FHG*, IV, 336.

158. Euforion, *Fragm.* 75, Meineke.

159. *Ieș.* 28, 4.

160. *Ieș.* 30, 1—10.

numai arhiereului să intre în anumite zile ¹⁶¹, și locul curții exterioare, care se afla de jur împrejur, unde puteau intra toți evreii. Despre locul cel din mijloc se spune că este la mijloc între cer și pământ; alții spun că este simbol al lumii spirituale și al lumii materiale. 3. Acoperământul era întins înaintea celor cinci stâlpi ¹⁶²; era o piedică pentru necredința profană și oprea intrarea celor care se aflau înăuntrul zidului înconjurător. 4. În legătură cu acești cinci stâlpi, într-un chip cu totul mistic, sînt frînte de Mîntuitorul cele cinci pîini și este saturată cu ele mulțimea care-L ascultase ¹⁶³. Că numeroși sînt aceia care se alipesc de cele materiale, ca și cum numai ele ar exista. 5. Platon spune: «Uită-te cu atenție și privește de jur împrejur, ca nici un neinițiat să nu ne audă. Aceștia sînt cei care socot că nu există altceva decît ceea ce pot apuca cu cele două mîini; nu acceptă să facă parte din categoria existențelor: faptele, devenirile și tot ce nu se vede» ¹⁶⁴. 6. Unii ca aceștia sînt cei care cred numai în cele cinci simțuri. Dar înțelegerea lui Dumnezeu nu se dobîndește prin auz și prin simțurile înrudite cu auzul. 34. 1. De aceea este numit Fiul chip al Tatălui; căci Cuvîntul, Care ne-a făcut cunoscută însușirea părintească ¹⁶⁵, a ajuns purtător de trup prin cele cinci simțuri ale trupului Său. 2. Bunul apostol spune: «*Dacă trăim cu Duhul, cu Duhul să și umblăm*» ¹⁶⁶; și: «*Prin credință umblăm, iar nu prin vedere*» ¹⁶⁷. 3. Așadar îndărătul acoperământului stă ascunsă slujirea preoțească; și acoperământul desparte pe cei ce slujesc înăuntru de cei ce stau în afara lui. 4. Iarăși perdeaua despărțitoare a intrării în Sfintele Sfintelor — acolo sînt patru stâlpi ¹⁶⁸ — arată cele patru testamente vechi ¹⁶⁹. 5. Acolo este și numele tainic, format din patru litere, pe care îl purtau numai cei care aveau dreptul să intre în Sfînta Sfintelor; numele este Iahve ¹⁷⁰, care se tîlcuiește «*Cel ce este și Cel ce va fi*» ¹⁷¹. 6. Și la eleni numele «Dumnezeu» ¹⁷² are tot patru litere. 7. În lumea spirituală intră numai cel care a ajuns stăpîn peste patimi; el pătrunde la cunoașterea Celui negrăit, ridicîndu-se «*mai presus de orice nume*» ¹⁷³, care-i cunoscut de limbă. 8. În partea de miazăzi a altarului

161. *Ieș.* 30, 10; *Lev.* 16, 2; *Evr.* 9, 7.

162. *Ieș.* 26, 36—37.

163. *In.* 6, 9.

164. Platon, *Teetet*, 155 E.

165. *In.* 1, 18.

166. *Gal.* 5, 25.

167. *II Cor.* 5, 7.

168. *Ieș.* 26, 32.

169. Testamentele încheiate cu Adam, Noe, Avraam și Moisi.

170. Iahve.

171. *Ieș.* 3, 14.

172. Θεός.

173. *Fl.* 2, 9.

tămîierii se afla sfeşnicul ¹⁷⁴, prin care sînt indicate mişcările celor şapte stele purtătoare de lumină, care-şi fac mişcarea lor de revoluţie în partea de miazăzi. 9. De fiecare parte a sfeşnicului sînt fixate trei braţe şi pe ele lumînările, pentru că şi soarele, ca şi sfeşnicul, aşezat în mijlocul celorlalte planete dă, cu o armonie dumnezeiască, lumina sa celor ce sînt deasupra lui şi celor de sub el. 35. 1. Dar sfeşnicul cel de aur mai are şi o altă enigmă; enigma crucii lui Hristos, nu numai prin forma lui, ci şi prin aceea că luminează, «în multe chipuri şi în multe feluri» ¹⁷⁵ pe cei care cred în Hristos, nădăjduiesc în El şi Îl văd prin slujirea celor dintîi zidiţi. 2. Se spune că «cei şapte ochi» ¹⁷⁶ ai Domnului ar fi «cele şapte duhuri» ¹⁷⁷, care se odihnesc pe toiagul care a răsărit «din rădăcina lui Iesei» ¹⁷⁸. 3. În partea de miazănoapte a altarului tămîierii îşi avea locul masa, pe care se puneau pîinile ¹⁷⁹, pentru că, dintre toate vînturile, vînturile de la miazănoapte sînt cele mai favorabile creşterii roadelor. 4. Pîinile ar putea fi locaşurile Bisericilor, care sînt unite într-un singur trup şi într-o singură adunare. 5. Cele ce se spun despre sfîntul chivot arată pe cele ale lumii spirituale, care este ascunsă şi încuiată marii mulţimi de oameni. 6. Apoi statuile acelea de aur ¹⁸⁰, fiecare cu cîte şase aripi ¹⁸¹, arătau fie cele două urse, după cum vor unii, fie — ceea ce-i mai corect — cele două emisfere; numele «heruvimi» înseamnă: mare cunoştinţă. 7. Cei doi heruvimi au douăsprezece aripi care, prin ciclul zodiacal şi prin timpul care se scurge potrivit acestui ciclu, arată lumea materială. 36. 1. Despre aceste lucruri socot că spune şi tragedia, cînd vorbeşte aşa despre natură:

«Timpul neobosit se scurge deplin
Într-o revărsare veşnică, născîndu-se
Din el însuşi; iar cele două urse,
Cu mişcările zorite ale aripilor lor,
Păzesc polul ¹⁸² lui Atlas» ¹⁸³.

2. Atlas poate să fie polul, care nu se mişcă şi chiar sfera nerătăcitoare; dar, mai bine, poate că este chiar veacul cel nemişcător. 3. După socotinţa mea, e mai corect ca chivotului, al cărui nume în limba ebraică este thebotha, să i se dea o altă semnificaţie. Cuvîntul thebotha se traduce: unul pentru unul cel din toate locurile. Dacă chivotul arată

174. *Ieş.* 25, 30—38; 26, 35.

175. *Evr.* 1, 1.

176. *Apoc.* 5, 6.

177. *Is.* 11, 2.

178. *Is.* 11, 1.

179. *Ieş.* 26, 35; *Num.* 4, 7.

180. *Ieş.* 25, 18.

181. *Is.* 6, 2; *Apoc.* 4, 8.

182. Este vorba de polul nord în jurul căruia se învîrt ursa mare şi ursa mică.

183. *Critias, Peirithus, Fragm.* 10, Diels, şi *Euripide, Fragm.* 594.

numărul opt și lumea spirituală, dacă arată chiar pe Dumnezeu, Care cuprinde totul și este fără formă și nevăzut, ei bine pe toate acestea să le lăsăm acum deoparte. Să spunem atîta doar, că chivotul arată odihna aceea care este cu duhurile care slavoslovesc pe Dumnezeu¹⁸⁴, arătate acoperit prin heruvimi. 4. Că Cel care a poruncit să nu se facă nicicînd chip cioplit¹⁸⁵, El nicicînd n-a înfățișat prin statui sfinții — mai ales că nici nu este în cer o viețuitoare care să fie alcătuită din materie, pe care s-o putem percepe cu simțurile — ci heruvimii de pe chivot sînt simboluri ale sufletului cugetător, aripile sînt simboluri ale slujirilor și lucrărilor cerești ale puterilor, care stau de-a dreapta și de-a stînga lui Dumnezeu¹⁸⁶, iar glasul arată slava plină de mulțumire într-o contemplație neîntreruptă.

37. 1. Este de ajuns să ne oprim aici cu interpretarea mistică a heruvimilor. Haina, care cade pînă la călcîie arhiereului¹⁸⁷, este simbol al lumii materiale; cele cinci pietre și cele două rubine¹⁸⁸ sînt simbolul celor șapte planete; rubinele, însă, pentru saturn și lună; saturn este spre miazăzi și este umed, pămîntiu și greu; luna este aeriană; de aceea luna a fost numită de unii Artemis, pentru că taie aerul, iar aerul este întunecos. 2. Deoarece potrivit proniei dumnezeiești, îngerii, care sînt conducătorii planetelor, colaborează la nașterea celor de pe pămînt, Moisi spune pe bună dreptate că pietrele au fost puse pe piept și pe umeri¹⁸⁹; prin umeri este arătată acțiunea creatoare a lumii, prima săptămîină; iar pieptul este locașul inimii și al sufletului. 3. Pietrele de pe haina arhiereului ar putea fi și altfel interpretate; ar fi feluritele chipuri de mîntuire; unele așezate în părțile superioare ale hainei, altele în părțile ei inferioare; ele arată mîntuirea întregului trup. 4. Cei trei sute șazeci de clopoței, atîrnați pînă la călcîie de haina arhiereului¹⁹⁰, arată timpul unui an, «*anul Domnului primit*»¹⁹¹; ei predică și vestesc măreața arătare a Mîntuitorului. 5. Dar și tiara de aur, cea înaltă¹⁹², arată puterea împărătească a Domnului, pentru că Mîntuitorul este «*capul Bisericii*»¹⁹³. 38. 1. Tiara¹⁹⁴, așezată pe cap, este semn de mare putere conducătoare. Dealtfel am și auzit că s-a spus: «*Și cap al lui Hristos este Dumnezeu*»¹⁹⁵; și: «*Tatăl Domnului*

184. Is. 6, 3; 11, 2; Apoc. 4, 8.

185. Ieș. 20, 4.

186. III Regi 22, 19.

187. Ieș. 25, 7.

188. Ieș. 28, 17—20.

189. Ieș. 28, 12. 17—20.

190. Ieș. 28, 29—31.

191. Is. 61, 2; Lc. 4, 19.

192. Ieș. 28, 36.

193. Ef. 5, 23.

194. Ieș. 28, 36.

195. I Cor. 11, 3.

nostru Iisus Hristos»¹⁹⁶. 2. Da; iar pieptarul¹⁹⁷, care este alcătuit din efod¹⁹⁸ — simbol al lucrării — și din engolpion¹⁹⁹ — acesta arată acoperit pe Cuvînt — este icoana cerului, care a fost creat prin Cuvînt, prin Hristos, Care este supus Capului universului²⁰⁰; a Cuvîntului, Care se mișcă uniform și la fel. 3. Pietrele strălucitoare de smarald de pe efod²⁰¹ simbolizează soarele și luna, colaboratorii naturii. 4. După părerea mea, umărul este începutul mîinii. Cele douăsprezece pietre, aranjate pe patru rînduri pe pieptar²⁰², ne descriu ciclul zodiacal cu cele patru anotimpuri ale anului. 5. Și altă interpretare: trebuia să se supună Capului, adică Domnului, legea și profeții, prin care sînt arătați dreptii celor două Testamente. Și am grăi foarte bine de-am spune că apostolii sînt în același timp și profeți și drepti, pentru că unul și același Duh Sfînt lucrează în toți²⁰³. 6. După cum Domnul este mai presus de întreaga lume, dar, mai bine spus, mai presus de lumea spirituală, tot așa și numele gravat pe tabla de aur curat²⁰⁴ a fost învrednicit să fie «mai presus de toată domnia și stăpînirea»²⁰⁵; gravat, datorită poruncilor date în scris și datorită venirii Sale trupesti. 7. Este vorba aici de numele lui Dumnezeu, pentru că Fiul lucrează așa cum vede că lucrează bunătatea Tatălui²⁰⁶; este numit Dumnezeu Mîntuitor, principiul universului²⁰⁷, principiu care este chipul Dumnezeului celui nevăzut²⁰⁸, cel dintîi și mai înainte de veci, Care a făcut toate cele ce au fost făcute după El²⁰⁹. 39. 1. Engolpionul arată profeția care strigă prin Cuvînt și predică și judecata viitoare, pentru că este același Cuvînt; este Cel care profețește și Care, în același timp, și judecă și deosebește pe fiecare. 2. Se spune că și haina aceea, care merge pînă la călcîie, este o profeție a întrupării Domnului, prin care Domnul s-a arătat nemijlocit în lume. 3. Arhiereul dezbracă haina sfințită — că lumea și creația din lume au fost sfințite de Cel care a spus că cele făcute sînt bune²¹⁰ — apoi se spală și îmbracă altă haină, sfîntă a sfîntului, ca să spun așa, cu care intră în sanctuarul cel tainic²¹¹. 4. Mi se pare, însă,

196. Rom. 15, 6; II Cor. 11, 31.

197. Ieș. 28, 4.

198. Ieș. 25, 7.

199. Ieș. 28, 15.

200. I Cor. 11, 3; Ef. 1, 22.

201. Ieș. 28, 9.

202. Ieș. 28, 17—20.

203. I Cor. 12, 11.

204. Ieș. 28, 32.

205. Ef. 1, 21; Fil. 2, 9.

206. In. 5, 19.

207. Col. 1, 18.

208. Col. 1, 15.

209. Col. 1, 16.

210. Fac. 1, 31.

211. Lev. 16, 23—24.

că această ceremonie arată pe levit și pe gnostic; pe gnostic, ca pe unul care depășește pe ceilalți preoți; aceia, leviții, au fost spălați cu apă, au îmbrăcat numai credința și așteaptă locașul lor propriu; gnosticul, însă, care deosebește cele spirituale de cele materiale, se grăbește, datorită faptului că este mai sus decât ceilalți preoți, spre intrarea în lumea spirituală; și este spălat de lucrurile cele de aici de pe pământ nu cu apă, așa cum se curăța mai înainte cel care era rânduit în seminția levitică²¹², ci cu învățătura gnostică. 40. 1. Toată inima lui este, dar, curată²¹³, pentru că viețuirea i-a fost foarte bună și a ajuns pe culmi; s-a înălțat spre mai bine, mai presus de preot; este sfințit, fără artificii, în cuvânt și în viață; este îmbrăcat cu strălucirea slavei, pentru că a luat moștenirea cea negrăită a bărbatului duhovnicesc, a bărbatului desăvârșit, *«pe care ochiul n-a văzut-o și urechea n-a auzit-o și la inima omului nu s-a suit»*²¹⁴; și, ajuns fiu și prieten, se bucură *«față către față»*²¹⁵ de contemplarea aceea de care nu poți să te sature. Dar nimic nu ne oprește să auzim cuvintele Scripturii, care ne dă mai multă putere de înțelegere. 2. Că spune așa: *«Și va dezbrăca veșmîntul cel de in, pe care l-a îmbrăcat cînd a intrat în cele sfinte, și-l va pune acolo. Și-și va spăla trupul lui cu apă în locul cel sfînt și va îmbrăca haina lui»*²¹⁶. 3. O altă interpretare, după părerea mea, este aceasta: Domnul se dezbracă și se îmbracă, atunci cînd se pogoară în lumea materială; sau altă interpretare: cel care a crezut în Domnul se dezbracă și îmbracă haina cea sfințită așa cum a arătat apostolul²¹⁷. 4. Din această pricină, după pilda Domnului, se alegeau arhieriei cei mai încercați oameni din seminția care fusese sfințită, iar cei aleși, pentru a fi împărați și profeți, erau unși.

CAPITOLUL VII

41. 1. De aceea și egiptenii nu încredințau tainele lor oricui se nimerea, nici nu împărtășeau celor profani știința lucrurilor dumnezeiești, ci numai celor care aveau să ajungă pe tronul împărătesc, iar dintre preoți numai celor care erau socotiți a fi cei mai vrednici, și prin creșterea lor, și prin instrucția lor, și prin neamul lor.

2. Enigmele egiptene sînt asemănătoare cu cele ale evreilor în ce privește sensul lor ocult. Unii egipteni înfățișau soarele printr-o cōrabie, alții printr-un crocodil. 3. Cu aceste imagini, egiptenii vor să

212. Num. 8, 7.

213. Mt. 5, 8.

214. I Cor. 2, 9.

215. I Cor. 13, 12.

216. Lev. 16, 23—24.

217. II Cor. 5, 2—4; Ef. 4, 22. 24.

arate că soarele își face călătoria sa prin văzduh, care este plăcut și umed și că dă naștere timpului, pe care îl arată acoperit crocodilul, după cum spune altă istorie ieratică. 4. Pe așa numita poartă sfântă a orașului Diospole din Egipt era înfățișat un copil ca simbol al nașterii, un bătrîn ca simbol al ruinei; și iarăși, un șoim ca simbol al lui Dumnezeu, după cum peștele era simbolul urii; și iarăși, crocodilul, dar cu altă însemnare, era simbolul nerușinării. 42. 1. Pe scurt, dar, întreg, simbolul pare a arăta aceasta: «O, cei ce vă nașteți și pieriți, aflați că Dumnezeu urăște nerușinarea!»²¹⁸. 2. Cei care făceau din materii prețioase urechi și ochi, le afieroseau zeilor, atîrnîndu-le în temple, pentru a arăta acoperit că Dumnezeu vede și aude²¹⁹. 3. Pe lîngă cele spuse mai sus, leul era simbolul forței și al puterii; după cum negreșit boul simboliza pămîntul însuși, agricultura și hrana; calul simboliza curajul și îndrăznirea; sfinxul simboliza forța și priceperea; întreg trupul sfinxului era trup de leu, iar fața o avea de om. 4. La fel cu aceste simboluri, omul simboliza priceperea, memoria, stăpînirea și tehnica; și cu acest înțeles era gravat de egipteni în temple. 43. 1. La așa numitele procesiuni ale zeilor, egiptenii purtau statui de aur, care înfățișau: doi cîini, un șoim și pasărea ibis²²⁰; și numeau cele patru statui patru litere. 2. Cei doi cîini sînt simbolul celor două emisfere, pentru că acestea se învîrt jur împrejur și păzesc mersul lor. Șoimul este simbolul soarelui, că este înfocat și distrugător; și egiptenii atribuiau soarelui bolile contagioase. Pasărea ibis era simbolul lunii; că penele negre ale păsării indicau partea întunecată a lunii, iar penele albe partea ei luminoasă. 3. După alții, cîinii simbolizează cele două tropice, care păzesc și sînt portarii trecerii soarelui spre miazăzi și spre miazănoapte. Șoimul arată ecuatorul, pentru că este înalt și arzător. Pasărea ibis arată ecliptica. Dintre toate păsările, pasărea ibis pare că a adus egiptenilor ideea de număr și de măsurătoare, după cum între cercuri, ecliptica.

CAPITOLUL VIII

44. 1. Dar nu numai cei mai învățați oameni dintre egipteni au folosit cu zel felul de vorbire simbolic, ci și toți aceia dintre barbari, care erau îndrăgostiți de filozofie.

2. Se spune că Idantura, regele sciților — după cum istorisește Ferechide din Siros — fiind amenințat cu război de Darius, care trecuse

218. Plutarh, *Mora.*, 363 F.

219. Homer, *Ilada*, III, 277; *Odiseea*, XI, 109; XII, 323.

220. Cîinii erau simbolul zeului Anubis, zeul sculpturii și al îmbălsămării; șoimul era simbolul zeului Horus, zeu solar; pasărea ibis era simbolul zeului Tot, zeu lunar.

Istrul, în loc de scrisoare i-a trimis un simbol : un șoarece, o broască, o pasăre, o săgeată și un plug. 3. După cum era firesc, nedumerirea i-a cuprins pe toți când au văzut acest mesaj ; Orontopatas, căpetenia peste o mie de ostași, a spus că sciții au vrut să spună cu ele că se supun lui Darius, conchizînd, prin conjectură, că șoarecele simbolizează casele ; broasca, apele ; pasărea, văzduhul ; săgeata, armele ; iar plugul, țara. 4. Xifodre le-a tâlcuit altfel și i-a spus lui Darius : «Dacă nu vom zbura ca păsările, dacă nu ne vom ascunde în pămînt ca șoarecii și în apă ca broaștele, nu vom scăpa de săgețile lor ; că nu sîntem noi stăpîinii țării lor» ²²¹.

5. Se spune, de asemeni, că scitul Anaharsis cînd dormea își ținea cu mîna stîngă părțile rușinoase ale trupului, iar cu mîna dreaptă gura, vrînd să arate că trebuie să avem putere peste amîndouă, și că e mai greu să-ți stăpînești gura decît plăcerea ²²².

45. 1. Dar pentru ce să vorbesc atîta despre barbari, cînd este cu putință să arăt că și elenii s-au folosit foarte mult de cuvinte cu semnificații oculte ?

2. Androcide pitagorianul spune că așa numitele litere efesene, foarte lăudate de mulți, au însemnare simbolică. Astfel Ascion înseamnă întuneric, pentru că întunericul nu are umbră ; Catascion înseamnă lumină, pentru că luminează umbra ; Lix înseamnă pămîntul, potrivit unei vechi denumiri ; Tetrax înseamnă anul, din pricina celor patru anotimpuri ; soarele, care îmblînzește, este numit Damnamaneu ; iar glasul, care grăiește adevărul, este numit Aisia. 3. Simbolul, deci, arată că lucrurile dumnezeiești sînt bine întocmite, de pildă întunericul față de lumină, soarele față de an și pămîntul față de toate cele pe care le produce natura ²²³.

4. Dar și Dionisie Tracul ²²⁴, gramatic, în lucrarea sa *Despre semnificație*, vorbind despre simbolul roților, spune textual : «Unii însemnează faptele nu numai prin cuvinte, ci și prin simboluri ; prin cuvinte, cum sînt așa numitele porunci delfice : «Nimic prea mult» și : «Cunoaște-te pe tine însuși» și cele asemenea acestora ; prin simboluri, cum este roata, care se învîrte în templele zeilor, care a fost luată de la egipteni ; apoi cum sînt ramurile de măsline, care se dau închinătorilor» ²²⁵. 5. Tracul Orfeu spune :

221. Ferechide, *FGrHist*, 3 F. 174 ; *Herodot*, IV, 131—132.

222. Plutarh, *Moral.*, 505 A.

223. Androcide, *Fragm.* 2, Hölk.

224. Dionisie Tracul, celebru gramatic grec (sec. II — I î.Hr.), născut în Alexandria într-o familie tracă.

225. Dionisie Tracul, *Fragm.* 2, Schmidt.

«Oricâte lucruri asemănătoare ramurilor, pe care le gîndesc în mintea lor
pe pămînt murîtorii,

Nu au un singur destin, ci toate se învîrt
În cerc ; și nu-i îngăduit să se oprească nici într-o parte,
Ci fiecare are, de cum a început, parte egală de drum» ²²⁶.

6. Ramurile sînt sau simbolul celei dintîi hrane ; sau înseamnă că ele dau oamenilor să înțeleagă că produc neconținut roade, că cresc și dăinuiesc multă vreme, pe cînd ei au primit puțină vreme de trăit ; asta e pricina că se dau oamenilor ramuri ; sau poate chiar ca să afle oamenii că așa precum ramurile se ard, tot așa și ei trebuie să părăsească curînd această viață și să ajungă obiecte bune pentru foc.

46. 1. Felul de interpretare simbolic este foarte folositor la multe ; ajută la formularea unei drepte teologii, ajută evlaviei ; ajută la punerea în valoare a priceperii, la deprinderea vorbitului pe scurt și la arătarea înțelepciunii. 2. Didim, gramaticul, spune : «Înțeleptului îi este dat să folosească cu dibăcie fraza simbolică și să cunoască ce vrea să spună simbolul» ²²⁷.

3. Mai mult, chiar învățămîntul elementar al copiilor cuprinde interpretarea celor patru elemente. 4. Se spune că frigienii numesc apa : *bedi*, ca și Orfeu :

«Și *bedi* a nimfelor izvorăște apă limpede» ²²⁸.

5. Dar și preotul sacrificator Dion se pare că scrie la fel : «Ia *bedi*, spune el, și varsă-o pe mîinile tale ; apoi du-te de cercetează măruntaiele victimelor!». 6. Dimpotrivă, poetul comic Fililie ²²⁹ știe că *bedi* este aerul dătător de viață, așa cum spune în aceste cuvinte :

«Mă rog să trag în mine *bedi* cel mîntuitor,
Care-i cea mai mare parte a sănătății mele ;
Să tragi aer curat, nu aer strîcat» ²³⁰.

47. 1. De aceeași părere este și Neante din Cizic, care scrie că preoții macedoneni, în rugăciunile lor, chemau îndurarea lui *bedi* asupra lor și asupra copiilor lor ; prin *bedi* ei înțelegeau aerul ²³¹. 2. Cuvîntul *zap* a fost tîlcuit de unii, din neștiință, foc și fierbere ; dar acest cuvînt înseamnă mare, așa cum spune Euforion în lucrarea sa *Răspunsuri către Teodorida* :

«Zaps, cu stîncile lui, distruge corăbiile» ²³².

226. Orfeu, *Fragm.* 251, Abel ; 227 Kern.

227. Didim, *Symposiaca*, *Fragm.* 9, Schmidt.

228. Orfeu, *Fragm.* 252, Abel ; 219 Kern.

229. Fililie, poet comic (sec. V—IV î.Hr.).

230. Fililie, *Fragm.* 27, CAF, I, 787.

231. Neante, *Fragm.* 27, FHG, III, 9.

232. Euforion, *Fragm.* 3, Meineke.

3. Dionisie Iambos²³³, la fel :

«Cînd marea se infurie, zaps cel cu apa sărată începe să se tînguie»²³⁴.

4. Tot așa grăiește și poetul comic Cratin cel Tânăr²³⁵ :

«Zaps scoate din el creveți și mici peștișori»²³⁶

5. Iar Simias din Rodos²³⁷ spune :

«Doică a fost

Pentru igneți și telhini²³⁸ : Zaps cel cu apele sărate»²³⁹.

6. Cuvîntul *hton* înseamnă pămîntul, care este întins pe mare suprafață. Cuvîntul *plectron* este după unii polul ; după alții, aerul, pentru că clatină pe toate, pentru că ajută la naștere și creștere sau pentru că umple totul. 48. 1. Dar aceștia n-au citit pe filozoful Cleante, care dimpotrivă numește soarele *plectron* ; că soarele, sprijinindu-și puternic în părțile de răsărit razele sale, izbește oarecum lumea și în mersul lui armonios aduce lumină în lume²⁴⁰. De la soare simbolismul se întinde și la celelalte stele. 2. Cuvîntul *sfinx* nu înseamnă unirea tuturor existențelor, nici mișcarea circulară a lumii²⁴¹, așa cum spune poetul Aratos²⁴², ci poate că înseamnă tărie duhovnicească, acea tărie care străbate și ține lumea. 3. Dar mai bine este să se primească ideea că *sfinx* înseamnă eterul, care ține și strînge la un loc totul, așa cum spune Empedocle :

«Dar îți voi vorbi mai întîi de soare, care e începutul,
Din care s-au născut toate cele ce se văd acum,
Pămîntul și marea cea învălurată și aerul cel umed ;
Iar eterul, un titan, strînge într-un cerc tot universul»²⁴³.

4. Apolodor din Cherchira²⁴⁴ spune că vrăjitorul Branchos a rostit versurile următoare, cînd a scăpat de ciumă pe locuitorii din Milet. Vrăjitorul, aruncînd peste mulțime ramuri de dafin, a început imnul așa :

«Cîntați, copii, zeului și zeiței, care lovește de departe !» ;

5. iar poporul a cîntat la rîndul lui, zicînd : «*Bedi, zaps, hton, plectron, sfinx ; cnaxzbih, tiptes, flegmo, drops*». Istoria aceasta este amintită și de

233. Dionisie Iambos, filozof grec (sec. III î.e.n.).

234. Dionisie Iambos, la : Düntzer, *Fragm. d. ep. Poes. d. Gr.*, II, 91.

235. Cratin cel Tânăr, poet comic (sec. IV î.e.n.).

236. Cratin cel Tânăr, *Fragm. 13, CAF*, II, 293.

237. Simias din Rodos, gramatic grec (sec. III î.e.n.).

238. Igneti și telhini, locuitori ai insulei Rodos.

239. Simias din Rodos, *Fragm. 11, Powell*, 113.

240. Cleante, *Fragm. 502, v. Arnim*.

241. Aratos, *Phainomena*, 22—24.

242. Aratos, nota 680 din C.

243. Empedocle, *Fragm. 38, Diels*.

244. Apolodor din Cherchira cunoscut numai de Clement.

Calimah²⁴⁵ în lucrarea sa *Iambi*²⁴⁶. 6. Cuvîntul *cnaxzbih* înseamnă boală și derivă de la cuvîntul *κναλεῖν* (= a scrijila pentru a curăța) și de la cuvîntul *διαφθείρειν* (= a distruge); iar cuvîntul *tiptes* vine de la *θύψω* care înseamnă a arde prin trăsnet. 7. Poetul tragic Tespis spune că aceste cuvinte au o altă însemnare, scriind așa :

«Iată, îți jertfesc ție, Pane, *cnaxzbih* alb,
Muls din ugere de capră !
Iată îți jertfesc *tiptes*, brînză amestecată
Cu miere roșie și pun totul
Pe sfintele tale altare, Pane cu două coarne !
Iată vărs, picătură, a lui Bromios²⁴⁷ *flegmo*»²⁴⁸.

8. După părerea mea, poetul face aluzie aici la cea dintîi hrană care se dă sufletului, hrana cu lapte²⁴⁹, care constă din cele douăzeci și patru de litere ; după această hrană vine mîncarea tare²⁵⁰, laptele încheat ; în sfîrșit poetul vorbește și de sîngele viței de vie a Cuvîntului²⁵¹, vinul de culoarea sîngelui, bucuria desăvîrșită a educației. 9. *Drops* este Cuvîntul cel lucrător, Care de la cea dintîi cateheză înflăcărează și luminează pe om spre a ajunge bărbat, spre a ajunge la «măsura vîrstei»²⁵².

49. 1. Dar mai este și un al treilea model de scriere pentru copii : *Marpte*, *sfinx*, *clops*, *zbihtedon*²⁵³. După părerea mea aceste cuvinte înseamnă că drumul nostru trebuie să treacă prin rînduiala elementelor și a lumii pentru a ajunge la cunoașterea lucrurilor celor mai desăvîrșite, deoarece mîntuirea veșnică se dobîndește prin silă²⁵⁴ și prin muncă. 2. Cuvîntul *marpte* înseamnă a pune stăpînire pe ceva, a pricepe ; cuvîntul *sfinx* arată armonia lumii ; cuvîntul *zbihtedon* indică greutatea de a face ceva ; iar cuvîntul *clops* înseamnă cunoașterea ascunsă a Domnului²⁵⁵ și totodată și ziua cea ascunsă²⁵⁶.

245. Calimah, nota 180 din C.

246. Calimah, *Fragm.* 75, Schneider.

247. Supranumele lui Bahus. — «a lui Bromios flegmo» înseamnă : darul lui Bahus, adică vinul.

248. Tespis, *Fragm. inc.* 4, TGF, 833.

249. *I Cor.* 3, 2 ; *Evr.* 5, 12—14.

250. *I Cor.* 3, 2 ; *Evr.* 5, 12—14.

251. *In.* 15, 1. 4. 5 ; 6, 53—56.

252. *Ef.* 4, 13.

253. Iată, cu litere grecești, cele trei modele de scriere, pentru a se vedea că în fiecare model sînt cuprinse cele douăzeci și patru de litere ale alfabetului grec. Primul model este format din cinci cuvinte : *δέβο, ζάψ, χθώμ, πλῆκτρον, σφίγξ* ; al doilea model din patru cuvinte : *κναξζβίχ, θύπτης, φλεγμό, δρώψ* ; al treilea model tot din patru cuvinte : *μάρπτε, σφίγξ, κλώψ, ζβυλθηδόν*.

254. *Mt.* 11, 12.

255. *I Cor.* 2, 7.

256. *I Tes.* 5, 2. 4 ; *II Pt.* 3, 10.

3. Ce dar? Nu spune, oare, și Epigene²⁵⁷ în lucrarea sa *Despre poezia lui Orfeu*, în care vorbește despre cuvintele speciale ale lui Orfeu următoarele? Cuvintele «suveici cu vîrfurile încovoiate» înseamnă pluguri; «urzeala» înseamnă brazda; «firul» înseamnă sămînța; «lacrimele lui Zeus» arată ploaia; «parcele» înseamnă părți ale lumii: a treizecea zi, a cincisprezecea zi, luna nouă; Orfeu a numit parcele «îmbrăcate în alb» pentru că sînt părțile luminoase ale lunii. 4. Și iarăși la teologul Orfeu cuvîntul «antion» înseamnă primăvara, din pricina naturii care înfloarește; cuvîntul «argida» înseamnă noaptea, din pricina odihnei pe care o aduce; cuvîntul «gorgonion» înseamnă luna, din pricina chipului pe care îl are; cuvîntul «afrodita» înseamnă timpul în care trebuie făcut semănatul²⁵⁸.

50. 1. Astfel de cuvinte simbolice foloseau și pitagorienii; numeau planetele «cîinii Persefonei»²⁵⁹, iar marea era numită «lacrima lui Cronos». 2. Putem găsi, apoi, mii și mii de cuvinte enigmatice spuse de filozofi și de poeți; sînt și cărți întregi, în care gîndirea scriitorului este ascunsă, cum este lucrarea lui Heraclit *Despre natură*; din pricina asta Heraclit a fost numit «Obscurul». 3. Asemănătoare cu această carte este și lucrarea lui Ferechide din Siros *Teologia*. Poeziile poetului Euforion, lucrarea *Cauzele* a lui Calimah, lucrarea *Alexandra* a lui Licofron²⁶⁰ și alte lucrări asemănătoare sînt un exercițiu de interpretare pentru filologi.

51. 1. Nu este, deci, de mirare că și filozofia barbară, despre care ne este nouă cuvîntul, profetește în unele locuri cu cuvinte ascunse și cu simboluri, așa precum s-a arătat. 2. De acest fel sînt și poruncile lui Moisi, ca acestea privitoare la spurcăciuni: «Să nu mîncăți porc, nici vultur, nici uliu, nici cioară»²⁶¹. 3. Porcul este simbol al desfrînării, pentru că-i iubitor de plăceri, pofticios, murdar, are patimă necurată după mîncări și împreunări, îi place să fie scărpinat și să stea în mocirlă și pune carne pe el pentru tăiere și pieire. 4. Și dimpotrivă Moisi îngăduie să se mănince animalele care au copita despicață și rumegă²⁶², arătînd prin această poruncă, spune Barnaba, că trebuie să ne lipim «de cei care se tem de Domnul, de cei care cugetă în inima lor la înțelesul precis al cuvîntului pe care l-au primit, de cei care grăiesc îndreptările Domnului

257. Epigene, scriitor din epoca alexandrină, posterior lui Calimah.

258. Orfeu, *Fragm.* 253. Abel; 33; Kern; Orfeu, *Fragm.* 22, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 18, 12.

259. *Persefona*, nota 69 din C.

260. Licofron, scriitor grec (sec. IV), originar din Eubeea; venind din Alexandria, a trăit la curtea lui Ptolemeu Filadelful. A scris tragedii, o dramă satirică, dar mai ales straniu poem tragic *Alexandra*, în care un rob vorbește de profețiile Casandrei, fiica lui Priam. Fragmentul păstrat este de o obscuritate proverbială.

261. Lev. 11, 7. 13—14; Deut. 14, 8. 12—13.

262. Lev. 11, 3; Deut. 14, 6.

și le păzesc, de cei care știu că cugetarea este o lucrare de bucurie, de cei care rumegă cuvîntul Domnului. 5. Ce înseamnă «cu copita despărțită în două»? Înseamnă că cel drept merge și în lumea aceasta și așteaptă și veacul cel sfînt»²⁶³. 6. Apoi Barnaba adaugă: «Vedeți cît de bine a legiuit Moisi lucrurile acestea? Dar de unde putea să le vină iudeilor înțelegerea și priceperea acestor porunci? Noi, însă, înțelegem drept poruncile și le grăim așa cum a voit Domnul. De aceea ne-a tăiat împrejur auzul nostru și inimile noastre, ca să le înțelegem»²⁶⁴. 52. 1. Iar cînd Moisi spune: «Să nu mănînci vultur, uliu, gaie și cioară»²⁶⁵, Barnaba comentează: «Să nu te lipești, nici să te asemeni cu oamenii aceștia, care nu știu să-și cîștige hrana lor cu osteneală și sudoare, ci trăiesc din răpire și fărădelege»²⁶⁶. 2. Vulturul simbolizează răpirea; uliul, nedreptatea; iar cioara, lăcomia. 3. Că este scris: «Cu omul nevinovat, nevinovat vei fi; cu cel ales, ales vei fi; iar cu cel îndărătnic Te vei îndărătnici»²⁶⁷. Se cuvine să ne alăturăm de sfinți, «că cei ce se alătură lor se vor sfinți»²⁶⁸. 4. Aceste cuvinte l-au făcut pe Teognis să scrie:

«De la cei buni, vei învăța cele bune; iar dacă te amesteci
Cu cei răi, pierzi și mintea pe care o ai»²⁶⁹.

5. Și iarăși, cînd Moisi zice în cîntarea sa: «Cu slavă s-a proslăvit; cal și călăreț a aruncat în mare»²⁷⁰, înseamnă patima cea cu multe picioare, cea dobitocească și furioasă, adică pofta; și împreună cu ea călărețul încălecat pe cal, care, datorită plăcerilor, lasă slobode frîurile; pe aceștia «i-a aruncat în mare»; i-a aruncat adică în învălmășelile lumești. 53. 1. Tot așa spune și Platon în dialogul *Despre suflet*, că și călărețul și calul care nu-i stăpînit, — partea irațională a sufletului, care se împarte în două, în mînie și poftă —, sînt aruncați la pămînt²⁷¹. Mitul lui Feton lasă să se înțeleagă că Feton a căzut din pricină că n-au fost stăpîniți caii.

2. Da, același simbolism îl întîlnim și în istoria lui Iosif. Frații lui i-au pizmuit pe tînărul acesta, pentru că tînărul vedea mai departe în viitor, datorită cunoașterii sale. «Frații lui l-au dezbrăcat de haina cea pestriță și luîndu-l l-au aruncat în groapă; iar groapa era goală și nu

263. Barnaba, *Epistola*, X, 11, op. cit., p. 127.

264. *Ibidem*, X, 11—12,, 127.

265. Lev. 11, 13—16; Deut. 14, 12—16.

266. Barnaba, op. cit., X, 4, p. 126.

267. Ps. 17, 28—29.

268. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, 46, 2—3, op. cit., p. 69—70.

269. Teognis, 35—6.

270. Ieș. 15, 21.

271. Platon, *Fedru*, 247 B.

avea apă» ²⁷². 3. Frații lui au disprețuit cunoașterea felurită ²⁷³ a vrednicului tânăr, pe care o câștigase prin dragostea lui de învățătură — sau ei au folosit numai credința cea după lege — de aceea l-au aruncat pe tânăr în groapa cea lipsită de apă, pentru ca apoi să-l vîndă ²⁷⁴ celor care se duceau în Egiptul cel lipsit de Cuvîntul dumnezeiesc. Goală de știință era groapa în care a fost aruncat înțeleptul a cărui înțelepciune era ascunsă ; și, fiind dezbrăcat de cunoaștere, părea asemenea fraților lui. 4. După altă interpretare, haina cea pestriță ar fi pofta, care duce pe om într-o prăpastie nemăsurat de mare. 5. «Dacă cineva va deschide o groapă, spune Scriptura, sau va săpa o groapă și nu o va acoperi și de va cădea în ea un vițel sau un asin, stăpînul gropii va plăti argint și-l va da stăpînului vitei, iar vita moartă va fi a lui» ²⁷⁵. 54. 1. Aici să mi se aducă și profeția cealaltă : «Cunoscut-a boul pe stăpînul său și asinul ieslea domnului său, dar Israil nu m-a cunoscut» ²⁷⁶. 2. S-ar putea ca un om, din cei nepricepuți, să vină acolo unde tu predai gnoza și el să nu fie în stare să sesizeze adevărul ; el te va înțelege greșit și va cădea ; deci, spune Scriptura, fii atent cu folosirea învățăturii și închide izvorul cel viu care este în adîncul tău ; închide-l tuturor celor ce se apropie fără judecată și dă băutura numai celor care însetează de adevăr. 3. Ascunde «adîncul cunoașterii» ²⁷⁷ tuturor celor care nu sînt în stare să-l primească ! Acoperă groapa ! 4. Stăpînul gropii, gnosticul însuși, va fi pedepsit, spune Scriptura ; că el este de vină că s-a smintit acela ; sau pentru că acela a fost înghițit de măreția învățăturii, fiind încă mic la suflet, sau pentru că a dus la contemplație pe un om, care se găsea încă la fapte, desprinzîndu-l, prin încercarea sa, de la credința lui cea simplă. «Va da argint» ²⁷⁸, adică va da cuvînt și răspuns Voinței Atotputernice.

55. 1. Acesta este modul de vorbire al legii și al profeților pînă la Ioan ²⁷⁹. Ioan a vorbit mai deschis, dar n-a proorocit, ci a arătat că este de față Cel vestit simbolic dintru început. Totuși a zis : «Nu sînt vrednic să dezleg cureaua încălțămintei Domnului» ²⁸⁰. 2. Ioan mărturisește că nu este vrednic să boteze o atît de mare putere ; că cei care vor să curățească trebuie să dezlege sufletul de trup și de păcatele trupului, așa cum dezlegi piciorul de legătura lui. 3. Poate că Ioan, prin cuvintele acestea ale sale, vorbește de ultima lucrare a Mîntuitorului față de noi,

²⁷². Fac. 37, 23—24.

²⁷³. Cunoașterea felurită, simbolizată prin «haina cea pestriță».

²⁷⁴. Fac. 37, 27—28.

²⁷⁵. Ieș. 21, 33—34.

²⁷⁶. Is. 1, 3.

²⁷⁷. Rom. 11, 13.

²⁷⁸. Ieș. 21, 34.

²⁷⁹. Mt. 11, 13 ; Lc. 16, 16.

²⁸⁰. Mc. 1, 7 ; Lc. 3, 16 ; In. 1, 27.

lucrarea aceea nemijlocită a prezenței Lui printre noi, ascunsă mai înainte prin enigma profeției. Ioan a arătat pe Cel proorocit, văzîndu-L cu proprii săi ochi ; și a vestit prezența Lui ; a vestit pe Hristos, Care venea de departe la lumină ; prin aceasta a dezlegat într-adevăr împlinirea cuvintelor despre întruparea Domnului și a descoperit sensul simbolurilor.

4. Pentru stabilirea dreptății și romanii foloseau simboluri la facerea testamentelor ; foloseau balanța, o monedă romană de zece sutimi, atîngerea cu varga și apucarea de urechi ; primul simbol era pentru dreptate ; al doilea pentru împărțirea averii după valoarea ei ; al treilea, ca și cel următor, dădeau sarcini : să stea drept, să asculte și să fie mijlocitor.

CAPITOLUL IX

56. 1. Dar, după cum se pare, furat de dragostea de documentare, am vorbit mai mult decît se cuvenea. Că o viață întreagă nu mi-ar ajunge să vorbesc de mulțimea celor care au filozofat în simboluri. 2. Simbolismul scrierilor filozofiei barbare are această însușire : ajută memoria, este concis și ascute mintea pentru înțelegerea adevărului. 3. Scrierile acestea vor ca filozofia — care este într-adevăr filozofie — și adevărata teologie să aparțină numai acelor care se apropie adeseori de ele și care au dat probă de credință în toată viața lor. 4. Da, scrierile acestea vor ca noi să avem nevoie de un interpret și de un învățător ; numai așa ele vor fi studiate mai bine, iar noi nu vom greși, pentru că am primit învățăturile de la oameni care le cunosc bine, de la oameni care ne-au socotit vrednici să ne folosim de ele. 5. Dealtfel, toate lucrurile, care se văd printr-un voal, arată adevărul mai măreț și mai venerabil, ca de pildă fructele care se văd prin apă sau ca formele lucrurilor care se lasă a fi ghicite prin voalurile care le acoperă ; pentru că lumina puternică lasă să se descopere defectele ; în afară de asta, lucrurile care se văd așa cum sînt ele nu pot fi înțelese decît într-un singur chip. 57. 1. Este, însă, cu puțință să scoți dintr-un simbol mai multe sensuri, așa cum am văzut cînd am vorbit de cuvintele ascunse. Așa stînd lucrurile, omul fără experiență și neînvățat greșește ; gnosticul, însă, înțelege sensul adevărat. 2. Scrierile acelea nu vor să fie date oricui se întîmplă, fără deosebire, «nici să fie făcuți părtași la bunătățile înțelepciunii cei care nici în vis nu și-au curățit sufletul ; că nu-i îngăduit să oferi tuturor veniților cele dobîndite cu atîtea lupte și nici să istorisești tainele Cuvîntului celor necurați» ²⁸¹. 3. Se spune că Hiparh Pitagoreanul ²⁸², fiind învinuit că

281. Scrisoarea lui Lisis către Hiparh, la Iamblic, *Viața lui Pitagora*, 75.

282. Hiparh, filozof grec din școala lui Pitagora (sec. IV î.e.n.).

a divulgat, în lucrările sale, doctrina lui Pitagora, a fost izgonit din școală și i s-a ridicat o coloană funerară ca unui mort ²⁸³. 4. De aceea în filozofia barbară sînt numiți «morți» ²⁸⁴ cei care au căzut din dreapta învățătură și și-au supus mintea lor patimilor. 5. «Ce legătură este între dreptate și fărădelege, după cum spune dumnezeiescul apostol, sau ce părtășie are lumina cu întunericul? Ce învoire are Hristos cu Beliar? Sau ce parte are credinciosul cu cel necredincios?» ²⁸⁵. Că cinstirile date zeilor Olimpului sînt deosebite de cinstirile date muritorilor! 6. «De aceea ieșiți din mijlocul lor și vă deosebiți, zice Domnul, și de necurăție să nu vă atingeți, și Eu vă voi primi pe voi și voi fi vouă Tată și voi îmi veți fi Mie filii și fiice» ²⁸⁶.

58. 1. Deci nu numai pitagorienii și Platon au multe cuvinte ascunse în scrierile lor, dar și epicurienii spun că au multe cuvinte tainice care provin de la Epicur și că nu este îngăduit tuturor să citească aceste cuvinte ²⁸⁷. 2. Dar și stoicii spun de Zenon cel Bătrîn că a scris unele lucruri, care nu erau îngăduite a fi citite cu ușurință de ucenici, pînă ce mai întîi nu făceau dovada că filozofează așa cum trebuie ²⁸⁸. 3. Și ucenicii lui Aristotel spun că unele din cărțile dascălului lor erau esoterice, iar altele comune și la îndemîna tuturor. 4. Dar și întemeietorii mistrelor, care erau filozofi, îmbrăcau învățăturile lor în mituri, ca să nu fie clare tuturor. 5. Dacă erau ascunse în simboluri părerile omenești și se interzicea neștiutorilor citirea lor, apoi nu se cuvenea, oare, într-adevăr, ca fericita contemplație, cea cu adevărat Sfîntă, să fie ascunsă mai mult decît orice? 6. Totuși nici învățăturile filozofiei barbare, nici miturile pitagoriene, dar nici miturile din lucrările lui Platon, mitul lui Er, fiul lui Armenie, din scrierea *Statul* ²⁸⁹, al lui Eac și Radamantis din dialogul *Gorgia* ²⁹⁰, al lui Tartar din dialogul *Fedon* ²⁹¹, al lui Prometeu și Epimeteu din dialogul *Protagora* ²⁹² și pe lîngă aceste mituri, mitul războiului dintre atlanți și atenieni din dialogul *Atlantic* ²⁹³, nu trebuie socotite simplu alegorii în totalitatea lor, ci numai ceea ce arăta gîndirea lor generală; și pe acelea le putem găsi menționate prin simboluri sub voalul alegoriei.

283. Hipas, Test. 4, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 108, 23.

284. Rom. 6, 11; Ef. 2, 1.

285. II Cor. 6, 14—15.

286. II Cor. 6, 17—18.

287. Usener, *Epicurea*, 404.

288. Zenon, *Fragm.* 43, v. Arnim.

289. Platon, *Statul*, X, 614 B.

290. Același, *Gorgia*, 524 A.

291. Același, *Fedon*, 112 A.

292. Același, *Protagora*, 320 D.

293. Același, *Critia* (cu subtitlul: *Atlantic*), 108 ș.u.; *Timeu*, 25 B—D.

59. 1. Dar și reuniunea de discipoli ai lui Pitagora, cele două grupe de ucenici — cei mai mulți numiți auditori, iar alții numiți matematicieni, adică cei care studiază cu dragă inimă filozofia — arată acoperit tuturor că

«Unele sînt spuse pe față, iar altele sînt spuse pe ascuns» ²⁹⁴.

2. Dar poate că și cele două genuri de instrucție de la peripateticieni, unul numit probabil, iar celălalt științific ²⁹⁵, nu sînt departe de a face deosebirea între părere și adevăr.

3. «Florile gloriei să nu te silească să primești de la muritori
Cuvinte de laudă, ca să spui mai mult decît spune legea lui Dumnezeu» ²⁹⁶.

4. Muzele ionice spun apoi deschis că mulțimea și păruții înțelepți ascultă de legi și merg după cîntăreți, deși știu că mulți sînt răi, puțini sînt buni, iar cei mai buni umblă după glorie ²⁹⁷. 5. «Cei mai buni preferă un lucru în locul tuturor : glorie veșnică printre muritori ; iar cei mulți ca dobitoacele se îndoapă» ²⁹⁸, «făcînd din stomac, din părțile rușinoase ale trupului și din ce-i mai rău în noi, măsura fericirii» ²⁹⁹. 6. Iar marele ³⁰⁰ Parmenide Eleatul face începutul învățăturii sale despre cele două căi, scriind așa :

«Una, calea adevărului, inimă liniștită și ascultătoare ;

Cealaltă, calea părerilor muritorilor, în care nu este credință adevărată» ³⁰¹.

CAPITOLUL X

60. 1. Pe bună dreptate, deci, zice dumnezeiescul apostol : «*Prin descoperire mi s-a făcut cunoscută taina, precum am scris pe scurt mai înainte, de care citind, puteți înțelege priceperea mea în taina lui Hristos, care nu s-a făcut cunoscută fiilor oamenilor din alte veacuri, cum s-a descoperit acum sfinților Lui apostoli și profeților*» ³⁰². 2. Este și o învățătură pentru cei desăvîrșiți, despre care vorbește Pavel, scriind colosenilor : «*Nu încetăm a ne ruga pentru voi și a cere, ca să vă umpleți de cunoașterea voii Lui, în toată înțelepciunea și priceperea duhovnicească, spre a umbla în chip vrednic de Domnul spre toată plăcerea, făcînd roadă în tot lucrul bun și sporind în cunoașterea lui Dumnezeu, întărindu-vă*

294. Homer, *Odissea*, XI, 443.

295. Aristotel, *Top.*, I, 1, 100 b, 19 ș.u.

296. Empedocle, *Fragm.* 4, 6—7, Diels.

297. Heraclit, *Fragm.* 104, Diels.

298. Același, *Fragm.* 29, Diels.

299. Demostene, *Cuvînt la coroană*, 296.

300. Platon, în dialogul *Sofistul* (237 A) îl numește pe Parmenide «marele».

301. Parmenide, *Fragm.* 1, 29—30, Diels.

302. *Id.* 3, 3—5.

cu toată puterea, potrivit puterii slavei Lui» ³⁰³. 3. Și iarăși spune : «Potrivit iconomiei lui Dumnezeu cea dată mie, ca să se plinească în voi cuvântul lui Dumnezeu, taina cea ascunsă din veci și din neamuri, care acum s-a descoperit sfinților Lui, căroră a voit Dumnezeu să le facă cunoscut, care este bogăția slavei Tainei acesteia între neamuri» ³⁰⁴. 61. 1. Deci altele sînt tainele cele ascunse pînă la apostoli și predate de ei, așa cum le-au primit de la Domnul — erau ascunse în Vechiul Testament — care «acum s-au descoperit sfinților» ³⁰⁵ și alta este «bogăția slavei tainei celei între neamuri» ³⁰⁶, care este credința și nădejdea cea întru Hristos, pe care apostolul a numit-o în altă parte «temelie» ³⁰⁷. 2. Și iarăși, ca și cum ar ține mult să arate gnoza, Pavel scrie așa : «Învățînd pe tot omul în toată înțelepciunea, ca să înfățișăm pe tot omul desăvîrșit în Hristos» ³⁰⁸. 3. Pavel n-a spus simplu «orice om», pentru că atunci nici un om n-ar fi necredincios ; nici n-a spus «tot» cel care crede «este desăvîrșit în Hristos», ci a spus «tot omul», adică omul în întregime, omul curat și cu trupul și cu sufletul ³⁰⁹ ; pentru că adaugă rîtos «gnoza nu este a tuturoră» ³¹⁰. 4. «Fiind uniți în dragoste și în toată bogăția deplinei încrederi a priceperii pentru cunoașterea tainei lui Dumnezeu în Hristos, în Care sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoașterii» ³¹¹. «Stăruieți în rugăciune, priveghînd în ea cu mulțumire» ³¹². 5. Se aduce mulțumire nu numai pentru suflet și pentru bunătățile duhovnicești, ci și pentru trup și pentru bunătățile trupului. 62. 1. Și Pavel descoperă încă, mai lămurit, că gnoza nu-i a tuturoră, adăugînd : «Rugîndu-vă totodată și pentru noi, ca Dumnezeu să ne deschidă ușa spre a grăi taina lui Hristos, pentru care sînt și pus în lanțuri, ca să o arăt așa cum trebuie să grăiesc» ³¹³. 2. Astfel, în Epistola către Evrei, zice : «Și ar fi trebuit să fiți învățători din pricina timpului» ³¹⁴ — pentru că ați îmbătrînit în Testamentul cel Vechi — «dar aveți nevoie să vă învețe cineva iarăși stihiiile începutului cuvintelor lui Dumnezeu ; și ați ajuns să aveți nevoie de lapte și nu de hrană tare. 3. Tot cel ce se hrănește cu lapte este nepriceput în cuvîntul dreptății, pentru că este prunc» ³¹⁵, adică i s-au dat numai cele dintîi lecții. 4. «Iar hrana tare este pentru cei desăvîrșiți,

303. Col. 1, 9—11.

304. Col. 1, 25—27.

305. Col. 1, 26.

306. Col. 1, 27.

307. I Cor. 3, 10.

308. Col. 1, 28.

309. I Tes. 5, 23.

310. I Cor. 8, 7.

311. Col. 2, 2—3.

312. Col. 4, 2.

313. Col. 4, 3—4.

314. Evr. 5, 12.

315. Evr. 5, 12—13.

care au, prin obișnuință, deprinse simțurile să deosebească binele de rău. Le aceea, lăsînd cuvîntul de început despre Hristos, să venim la desăvîrșire» ³¹⁶.

63. 1. Dar și Barnaba, și el, împreună cu apostolul, predicator al cuvîntului în slujirea neamurilor ³¹⁷, zice : «Vă scriu mai simplu, ca să înțelegeți» ³¹⁸. **2.** Apoi, puțin mai jos, arătînd mai clar urma tradiției gnostice, spune : «Ce le spune Moisi, celălalt profet ? **3.** «Iată, acestea zice Domnul Dumnezeu ! Intrați în pămîntul cel bun, pe care s-a jurat Domnul Dumnezeu, Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov, și veți moșteni pămîntul în care curge lapte și mire». **4.** Ce spune gnoza ? Ascultați ! Spune : «Nădăjduiți în Iisus, Cel Care are să vi se arate vouă în trup». Omul este pămînt care suferă ; din fața pămîntului s-a făcut plăsmuirea lui Adam. **5.** Ce vor să spună cuvintele : «În pămîntul cel bun, în care curge lapte și miere» ? Binecuvîntat este Domnul nostru, fraților, Cel ce a pus în noi înțelepciunea și priceperea celor ascunse ale Lui. **6.** Că spune profetul : «Cine va înțelege pilda Domnului, dacă nu cel înțelept, cel ce știe și cel ce iubește pe Domnul lui ?» ³¹⁹. Că numai puțini pot înțelege acestea ³²⁰. **7.** Că se spune într-o Evanghelie : «Domnul n-a poruncit celor pizmătăreți : «Taina Mea este pentru Mine și pentru fiii casei Mele» ³²¹ ; că Domnul așează pe cei aleși ai Săi într-un loc sigur și lipsit de griji, pentru ca, primind bunătățile proprii pe care le-au ales, să fie mai presus de pizmă. **8.** Cel care nu are cunoașterea binelui este rău, pentru că «Unul singur este bun» ³²², Tatăl. Necunoașterea Tatălui este moarte, iar cunoașterea Lui, viața veșnică ³²³, datorită participării la puterea cea nestricăcioasă. A ajunge nestricăcios înseamnă a participa la Dumnezeire ; stricăciunea, însă, te duce la depărtarea de cunoașterea lui Dumnezeu. **64. 1.** Profetul spune iarăși : «Și-ți voi da ție vistierii ascunse, întunecate, nevăzute, ca să cunoști că Eu sînt Domnul Dumnezeu» ³²⁴. **2.** Asemănătoare acestora sînt și cele pe care le cîntă David : «Iată adevărul ai iubit ; cele nearătate și cele ascunse ale înțelepciunii Tale, mi-ai arătat mie» ³²⁵. **3.** «Ziua strigă zilei cuvînt» — cele scrise sînt spuse deschis — «iar noaptea vestește nopții cunoaștere» — cele ascunse sînt spuse tainic — «nu sînt graiuri, nici cuvinte, ale căror

³¹⁶. Evr. 5, 14—6, 1.

³¹⁷. Fapte 13, 1—4.

³¹⁸. Barnaba, op. cit., VI, 5, p. 120.

³¹⁹. Ibidem, VI, 8—10, p. 120 (Ieș. 33, 1. 3 ; Lev. 20, 24 ; Prov. 1. 6 ; Is. 40. 13).

³²⁰. Mt. 19, 11.

³²¹. Text de origine necunoscută.

³²². Mt. 19, 17.

³²³. In. 17, 3.

³²⁴. Is. 45, 3.

³²⁵. Ps. 50, 7.

glasuri să nu se audă» ³²⁶, adică de Dumnezeu, Care a spus : «*Cine va face cele ascunse și Eu nu-l voi vedea ?*» ³²⁷. 4. De aceea învățătura a fost numită «*luminare*» ³²⁸, pentru că luminează pe cele ascunse. Numai învățătorul a deschis capacul chivotului, contrar de ceea ce spun poezi despre Zeus, că a acoperit vasul cu bunătați și l-a deschis pe cel cu răutăți ³²⁹. 5. «*Știu că venind la voi, spune apostolul, voi veni cu deplinătatea binecuvîntării lui Hristos*» ³³⁰. «*Harul duhovnicesc*» și tradiția apostolică, pe care dorește să le-o dea cînd va fi printre ei ³³¹ — că unele ca acestea nu puteau fi transmise prin epistolă — pe acestea le numește Pavel «*deplinătatea lui Hristos*» ³³². 6. «*Potrivit descoperirii tainei celei ascunse din timpuri veșnice, iar acum arătată și prin Scripturile profetice, după porunca veșnicului Dumnezeu, care s-a făcut cunoscută spre ascultarea credinței în toate neamurile*» ³³³, adică a celor care au crezut dintre neamuri că există Dumnezeu ; dar la puțini din aceștia le-au fost arătate cele ce se cuprind în această taină.

65. 1. Pe bună dreptate, deci, Platon, vorbind despre Dumnezeu în «*Epistolele*» sale, zice : «*Trebuie să-ți vorbesc în enigme, pentru ca, dacă epistola mea va ajunge în vreun colț de pămînt sau mare, cel care o va citi să nu o înțeleagă*» ³³⁴. 2. Că Dumnezeul universului, Cel Care-i mai presus de orice cuvînt, mai presus de orice gînd, mai presus de orice idee, nicicînd nu poate fi cuprins în scris, pentru că-i negrăit prin puterea Lui. 3. Lucru pe care l-a arătat și Platon cînd zice : «*Pe lîngă acestea, caută și ai grijă, să nu-ți pară rău mai tîrziu că ai scris acum lucruri ce nu trebuia să le scrii ; cel mai bun lucru e să nu scrii deloc, ci să știi totul pe de rost ; că nu este cu puțință, nu-i cu puțință, ca cele scrise să nu ajungă publice*» ³³⁵. 4. La fel cu aceste cuvinte sînt și cuvintele sfîntului apostol Pavel, care păstrează semnificația ascunsă profetică și cu adevărat veche, din care s-au revărsat la eleni învățăturile cele bune. 5. «*Înțelepciunea o grăim celor desăvîrșiți, dar nu înțelepciunea veacului acestuia, nici a stăpînitorilor veacului acestuia, care sînt pieritori, ci grăim înțelepciunea lui Dumnezeu într-o taină, cea ascunsă*» ³³⁶. 66. 1. Apoi, mai departe, Pavel vorbește de marea grijă ce trebuie să o ai cînd e vorba de răspîndirea învățăturilor printre cei mulți : «*Și eu, fraților,*

326. Ps. 18, 2—3.

327. Ier. 23, 24.

328. II Cor. 4, 4. 6.

329. Homer, *Iliada*, XXIV, 527—533 ; Hesiod, *Munci și zile*, 94 ș.u.

330. Rom. 15, 29.

331. Rom. 1, 11.

332. Rom. 15, 29.

333. Rom. 16, 25—26.

334. Platon, *Epistola II*, 312 D.

335. Același, *Epistola II*, 314 BC.

336. I Cor. 2, 6—7.

n-am putut să vă grălesc vouă ca unor oameni duhovnicești, ci ca unora trupești, ca unor prunci în Hristos. Cu lapte v-am hrănit, că încă nu puteați; dar nici acuma nu puteți; că sînteți încă trupești»³³⁷. 2. Deci, dacă apostolul a numit laptele hrană pentru prunci, iar mîncarea tare hrană pentru cei desăvîrșiți³³⁸, atunci se va înțelege că laptele este căleheza, cea dintîi hrană a sufletului, iar hrana tare, contemplația în cel mai înalt grad de inițiere. Este trupul și sîngele Cuvîntului³³⁹, adică înțelegerea puterii și a ființei dumnezeiești. 3. «Gustați și vedeți, că bun este Domnul»³⁴⁰ spune Scriptura. Că așa se dă pe El Însuși Domnul celor care se împărtășesc mai duhovnicește cu o mîncare ca aceasta, cînd însuși sufletul, după cum spune Platon, prietenul adevărului, se hrănește singur³⁴¹. Mîncare și băutură a dumnezeiescului Cuvînt este cunoașterea ființei dumnezeiești. 4. De aceea și Platon spune în cartea a doua a lucrării sale *Statul*: «Nu trebuie să ne apucăm a face cercetări despre Dumnezeu după ce am jertfit un porc, ci după ce am jertfit ceva mare și prețios»³⁴². 5. Iar apostolul scrie: «Că Paștele nostru, Hristos, s-a jertfit pentru noi»³⁴³; într-adevăr este jertfă prețioasă Fiul lui Dumnezeu, Care s-a sfințit pentru noi³⁴⁴.

CAPITOLUL XI

67. 1. Iar jertfă primită de Dumnezeu³⁴⁵ este despărțirea, de care să nu-ți pară rău, a sufletului de patimile sale. Aceasta este într-adevăr adevărata cinstire de Dumnezeu. 2. Și poate din această pricină, pe bună dreptate, filozofia a fost numită de Socrate pregătire în vederea morții³⁴⁶. Într-adevăr acela se ocupă cu adevărata filozofie, care în procesul gîndirii sale nu se slujește de simțul vederii, nici de celelalte simțuri, ci judecă lucrurile numai cu mintea³⁴⁷. 3. Acest lucru îl vrea și Pitagora cu tăcerea vreme de cinci ani, pe care o poruncește discipolilor săi, pentru ca aceștia, eliberați de simțuri, să contemple Dumnezeirea numai cu mintea. Da, cei mai luminați dintre elenii, care au filozofat unele ca acestea, au luat această învățătură de la Moisi. 4. Că Scriptura poruncește: «După ce este jupuită jertfa, o vor împărți în bucăți după mădu-

337. I Cor. 3, 1—3.

338. Evr. 5, 13—14.

339. In. 6, 53.

340. Ps. 33, 8.

341. Platon, *Epistola* VII, 341 CD.

342. Același, *Statul*, II, 378 A.

343. I Cor. 5, 7.

344. In. 17, 19.

345. Fil. 4, 18.

346. Platon, *Fedon*, 67 D; 80 E; 81 A.

347. *Ibidem*, 65 E; 66 A.

Idri» ³⁴⁸, adică sufletul gnosticului trebuie să fie fără învelișul material, fără pălăvrăgeală trupească și lipsit de toate patimile, care se nasc din deșarte și mincinoase închipuiri, trebuie să se dezbrace de poftete trupești ³⁴⁹ și să se afierosească neapărat luminii. 68. 1. Cei mai mulți din oameni, îmbrăcați în trupul cel muritor, ca melcii în casa lor, și înfășurați de jur împrejur de desfătărilor lor, ca aricii de țepi, au despre fericitul și nestricăciosul Dumnezeu aceleași păreri ca și despre ei înșiși. 2. Deși aceștia se găsesc alătura de noi, nu vor să știe că Dumnezeu ne-a dăruit atâtea și atâtea daruri de care El n-are nevoie; ne-a dăruit nașterea, El fiind nenăscut; ne-a dăruit hrana, de care El n-are trebuință; ne-a dăruit creșterea, El, Care-i totdeauna egal; ne-a dăruit o bătrînețe și o moarte fericită, El, Care-i nemuritor și fără bătrînețe. 3. De aceea să nu gîndească cineva că Dumnezeu are pasiuni, dacă se vorbește la evrei de mîinile, picioarele, gura și ochii lui Dumnezeu, de ieșirile și intrările Lui, de mîniile și amenințările Lui! Să nu gîndească absolut deloc așa ceva, ci trebuie să gîndească într-un chip mai sfînt despre Dumnezeu, anume că unele din aceste cuvinte au însemnare alegorică; și lucrul acesta îl vom lămuri la timpul potrivit, în cursul acestei lucrări. 4. Calimah în epigramele sale scrie:

«Înțelepciunea este leacul care vindecă toate relele» ³⁵⁰;

5. iar Bakhilide ³⁵¹ spune în *Peanele* sale:

«Alt înțelept din alt înțelept; așa a fost și altădată, și așa e și acum. Și nici nu-i ușor să găsești ușa cuvintelor încuiate» ³⁵².

69. 1. Bine răspunde Isocrate în lucrarea sa *Panateniac* la întrebarea: «Pe care oameni să-i numesc educați?»: «Mai întîi pe oamenii care folosesc bine treburile pe care le au de făcut în fiecare zi, care au o judecată potrivită împrejurărilor din viață, o judecată care poate să atingă cît mai des scopul urmărit; 2. apoi pe oamenii care vorbesc cum se cuvine și drept cu cei din jurul lor, pe cei care suportă lesne și ușor obrăzniciiile altora și greutățile făcute de alții, iar ei, la rîndul lor, se arată, pe cît e cu putință, foarte binevoitori și foarte smeriți cu cei în mijlocul cărora trăiesc; 3. și încă și pe oamenii care-și stăpînesc plăcerile, care nu se lasă învinși de nenorociri, ci se comportă în aceste nenorociri cu bărbăție și în chip vrednic de firea la care participăm; 4. în al patrulea loc — și acesta este lucrul cel mai important — pe oamenii care nu sînt

348. *Iev.* 1, 6.

349. *I Pt.* 2, 11.

350. Calimah, *Epigrame*, 47, 4.

351. Bakhilide, nota 313 din P III.

352. Bakhilide, *Fragm.* 5, Blass.

stricați de bunăstarea lor materială, care nu-și ies din firea lor, nu ajung îngîmfați, ci rămîn mai departe în rîndul oamenilor cu judecata sănătoasă». 5. Apoi adaugă coroana cuvîntului : «În sfîrșit pe oamenii care nu au numai una din aceste însușiri, ci au astfel dispoziția sufletului lor, că le au pe toate în chip armonios ; da, de unii ca aceștia spun că sînt oameni pricepuți, bărbați desăvîrșiți, oameni care au toate virtuțile» ³⁵³. 6. Vezi, dar, că și elenii divinizează viața gnostică, deși nu știu cum trebuie să o cunoască. Că ei, nici în vis, nu știu ce este gnoza.

70. 1. Deci, dacă am căzut de acord că gnoza este o mîncare pe care ne-o dă Cuvîntul, atunci într-adevăr, așa cum zice Scriptura, «*sînt fericiți cei care flămînzesc și însetează*» ³⁵⁴ după adevăr, că se vor sătura de hrană veșnică. 2. Euripide, care face filozofie pe scenă, într-un chip foarte minunat, este de acord cu cele spuse de noi mai înainte și face, nu știu cum, aluzie la Tatăl și la Fiul, în același timp, în cuvintele acestea :

3. «Ție, conducătorule al universului,
Zeus sau Hades, alege-ți numele ce-ți place,
Ție îți ofer libațiune și prăjitură de jertfă !
Primește de la mine jertfă neprețuită,
Dar plin, pînă la revărsare, cu tot felul de fructe» ³⁵⁵.

Hristos este «jertfă neprețuită», Cel Care a fost pentru noi jertfă totală. 4. Și că, fără să știe, vorbește de Mîntuitorul, o va spune clar în cuvintele pe care le adaugă :

5. «Tu, unul dintre zeii cei din ceruri,
Tu folosești sceptrul lui Zeus
Și participi cu Hades la conducerea celor de dedesubt» ³⁵⁶.

6. Apoi o spune deschis :

- «Trimite lumină sufletelor celor de dedesubt,
Pentru cei care vor să știe mai dinainte
De unde se nasc durerile și care-i rădăcina relelor,
Cărui dintre fericiți trebuie să jertfească,
Pentru a găsi odihnă suferințelor» ³⁵⁷.

7. Nu fără temei, deci, elenii începeau misterele lor cu curățiri, așa precum și barbarii începeau cu spălări ceremoniile religioase. 71. 1. După curățiri, la misterele elenilor, urmează micile taine, care au ca scop învățătura și pregătirea mai dinainte a celor ce vor urma ; vin apoi marile mistere, care privesc misterele în totalitatea lor, unde nu mai este vorba

353. Isocrate, *Panateniac*, 239 A—C.

354. *Mt.* 5, 6.

355. Euripide, *Fragm. inc.* 912.

356. Același, *Fragm. inc.* 912.

357. Același, *Fragm. inc.* 912.

de învățătură, ci de contemplație și de înțelegerea naturii și a lucrurilor.

2. În ce ne privește pe noi, noi dobîndim curățirea prin mărturisirea păcatelor, iar contemplația prin analiză, cu ajutorul căreia înaintăm spre prima înțelegere ; prin analiză facem începutul, pornind de la obiectele subordonate contemplației ; dăm deoparte însușirile firești ale corpului, îl lipsim de dimensiunea în adîncime, apoi de cea în lățime și după acestea de cea în lungime ; ceea ce rămîne este un punct, este o unitate, care are, ca să spunem așa, un loc ; dacă îndepărtăm și locul ocupat de unitate, atunci rămîne numai unitatea care este gîndită.

3. Dacă, deci, înlăturăm din corpuri și din cele numite necorporale toate cîte sînt inerente lor, ne avîntăm spre măreția lui Hristos și de acolo înaintăm cu sfințenie în adînc și ne apropiem de înțelegerea, într-un oarecare chip, a Atotputernicului, cunoscînd nu ce este, ci ce nu este.

4. Nici într-un caz nu trebuie să gîndim despre Tatăl universului că are formă sau mișcare sau stare pe loc sau tron sau loc sau de-a dreapta sau de-a stînga ; iar ce vrea să arate fiecare din acestea, va fi arătat la locul potrivit.

5. Prima cauză nu se află situată într-un loc, ci este mai presus și de loc și de timp și de nume și de înțelegere. De aceea și Moisi spune : «*Arată-mi-Te pe Tine !*» ³⁵⁸, arătînd indirect, într-un chip foarte lămurit, că omul nu poate vorbi despre Dumnezeu, nici nu poate da învățături despre El, ci atît doar că Dumnezeu poate fi cunoscut numai prin puterea Lui. Dumnezeu este fără formă și nevăzut. Harul cunoașterii Lui ni l-a dat Fiul ³⁵⁹.

72. 1. Foarte lămurit ne va da mărturie Solomon, grăind așa : «*Înțelepciunea omului nu este în mine, dar Dumnezeu îmi dă înțelepciune ; cunosc cele sfinte*» ³⁶⁰.

2. Astfel Moisi, alegorizînd priceperea dumnezeiască, a numit-o «*pomul vieții*» ³⁶¹, care a fost sădit în paradis ; acest paradis poate fi și lumea în care au fost sădite toate cele ce au fost create.

3. În această lume a înflorit și Cuvîntul și a dat rod ; făcîndu-se trup ³⁶² a dat viață celor ce au gustat din bunătatea Lui ³⁶³, pentru că nu ne-a fost făcut cunoscut Cuvîntul fără lemnul crucii ; Cuvîntul, viața noastră, a fost atîrnat de lemnul crucii ³⁶⁴, spre credința noastră.

4. Și Solomon zice iarăși : «*Înțelepciunea este pom de nemurire pentru toți cei ce se lipesc de ea*» ³⁶⁵.

5. De aceea Scriptura spune : «*Iată pun înaintea tejei tale viața și moartea ; să iubești pe Domnul Dumnezeu și să umbli în căile Lui ; să ascuți glasul Lui și să crezi în viață ; dar dacă veți călca*

358. *Ieș.* 33, 13.

359. *Mt.* 11, 27 ; *Lc.* 10, 22.

360. *Prov.* 30, 2—3.

361. *Fac.* 2, 9.

362. *In.* 1, 14.

363. *I Pt.* 2, 3.

364. *Deut.* 21, 22—23 ; 28, 66 ; *Fapte*, 5, 30 ; 10, 39 ; *Gal.* 3, 13.

365. *Prov.* 3, 18.

îndreptările și poruncile, pe care vi le-am dat, veți pieri desăvârșit. Aceasta este viața și lungimea zilelor tale : Să iubești pe Domnul Dumnezeu Tău» ³⁶⁶. 73. 1. Iarăși : «Avraam a venit la locul de care i-a vorbit Dumnezeu ; a treia zi, ridicînd ochii, a văzut locul de departe» ³⁶⁷. 2. Prima zi este ziua vederii celor frumoase ; a doua zi este ziua în care sufletul dorește ceea ce este mai bun ; în a treia zi mintea distînge pe cele spirituale, pentru că ochii minții au fost deschiși de Învățătorul Care a înviat a treia zi. Cele trei zile ar putea fi taina peceții ³⁶⁸, prin care se crede în Cel Care este cu adevărat Dumnezeu. 3. Era firesc, dar, ca Avraam să vadă de departe locul ; că este greu de atins locul lui Dumnezeu, pe care Platon l-a numit locul ideilor ³⁶⁹, luînd de la Moisi ideea că există un loc care îmbrățișează pe toate și întreg universul. 4. Dar, pe bună dreptate, vede Avraam de departe locul, pentru că era încă în trup și pentru că un înger avea să-l inițieze îndată în taina la care va lua parte ³⁷⁰. 74. 1. De aceea apostolul spune : «Acum vedem ca în oglindă ; atunci, însă, față către față» ³⁷¹, potrivit acelei singure înțelegeri prea curate și netrupești a minții. 2. «Este cu puțință, spune Platon, ca chiar prin dialectică să conjecturăm despre Dumnezeu, dacă o facem fără ajutorul vreunui simț și dacă ne îndreptăm, cu ajutorul rațiunii, spre ceea ce este în sine fiecare lucru, fără a ne îndepărta de existențe, înainte de a ne fi ridicat la cele ce sînt mai presus de lume, pentru a sesiza cu înșăși mintea binele în sine, ca să ajungem astfel la scopul propriu al gîndirii» ³⁷². 3. Și iarăși, Moisi n-a îngăduit să se ridice altare și temple pretutindeni, ci a înălțat lui Dumnezeu un singur templu, pentru că unică este lumea, așa cum spune dealtfel și Basilide, și un singur Dumnezeu, așa cum nu spune Basilide. 4. Gnosticul Moisi nu circumscrie în loc ceea ce este necuprins și n-a pus în templu statuie, care să fie venerată. Moisi arată că Dumnezeu este nevăzut și necuprins ; și i-a adus pe evrei la ideea unui Dumnezeu, prin cinstirea numelui care se afla în templu. 5. Cuvîntul lui Dumnezeu, interzicînd ridicarea de temple în care să se aducă jertfe, a arătat indirect că Atotputernicul nu se află într-un loc, zicînd : «Ce casă Îmi veți zidi Mie, zice Domnul ? Cerul Îmi este scaun» ³⁷³ și celelalte. 6. Despre jertfe spune tot așa : «Sîngele taurilor și seul mieilor nu-l vreau» ³⁷⁴, și toate cîte sînt cu privire la acestea, pe care Duhul cel

366. Deut. 30, 15—20.

367. Fac. 22, 3—4.

368. Taina peceții — taina botezului.

369. Platon, *Sofistul*, 253 D ; *Fedru*, 247 C ; *Statul*, VI, 509 D ; VII, 517 B.

370. Fac. 22, 11—12.

371. I Cor. 13, 12.

372. Platon, *Statul*, VII, 532 AB.

373. Is. 66, 1.

374. Is. 1, 11.

Sfînt le interzice prin profet. 75. 1. Și Euripide, într-un chip foarte frumos, este de acord cu acestea, cînd scrie :

«Care ar fi casa făcută de meșteri,
Ce ar putea cuprinde Dumnezeirea între zidurile sale ?» ³⁷⁵.

2. Iar despre jertfe spune la fel :

«Dumnezeu, dacă-i cu adevărat Dumnezeu,
N-are nevoie de nimic. Cele ce spui sînt ale poezilor nenorocite cuvinte» ³⁷⁶.

3. «Nu pentru vreo nevoie oarecare a făcut Dumnezeu lumea, spune Platon ; n-a făcut-o, ca să fie cinstit de oameni, de ceilalți zei și demoni, ca să aibă vreun câștig de la creația sa, ca să aibă de la noi fumul grăsimilor, iar de la zei și demoni slujirile proprii» ³⁷⁷. 4. Dar foarte instructiv spune Pavel în Faptele Apostolilor : «Dumnezeu, Care a făcut lumea și pe toate cele care sînt în ea, Acesta, fiind Domnul cerului și al pămîntului, nu locuiește în temple făcute de mîini, nici nu se slujește de mîini omenești, ca și cum ar avea trebuință de ceva, că El dă tuturor suflare și viață și toate» ³⁷⁸. 76. 1. Spune, însă, și Zenon, întemeietorul școlii stoice, în cartea *Despre stat*, că nu trebuie să facem nici temple, nici statui ; că nici o locuință nu-i vrednică de zei. Și Zenon nu se teme să scrie acestea : «Nu va fi nevoie să se construiască vreun templu ; nu trebuie să fie socotit templul ceva de mare valoare și sfînt ; că nu-i de mare valoare și sînt nici un lucru ieșit din mîna arhitecților și meșterilor» ³⁷⁹. 2. Pe bună dreptate, dar, și Platon, știind că lumea este templul lui Dumnezeu, a arătat cetățenilor un loc din oraș unde să fie așezați idolii, dar a interzis cetățenilor să aibă, în casele lor, statui de zei. 3. Platon spune : «Nimeni să nu afierosească zeilor lucruri sfinte ; în alte orașe, aurul și argintul din casele particulare și din temple sînt bunuri de invidiat ; fildeșul, care este scos dintr-un trup, din care a plecat sufletul, nu este un dar sfînt ; fierul și arama sînt instrumente de război ; iar dacă vrea cineva să facă daruri templelor publice, să dăruiască templelor obiecte din lemn — dar numai din lemn — și de asemenea din piatră» ³⁸⁰. 77. 1. Pe bună dreptate scrie Platon în epistola sa cea mare : «Dumnezeirea nu se poate exprima cu cuvîntul, cum se exprimă în celelalte științe obiectul lor ; ci, dacă de mult timp te ocupi cu Dumnezeirea și trăiești împreună cu Ea, atunci dintr-o dată vine în sufletul tău o lumină, ca și cum ar izbucni dintr-un foc ; și lumina aceea îți hrănește sufletul» ³⁸¹. 2. Oare nu lucruri asemă-

375. Euripide, *Fragm. dub.*, 1130.

376. Același, *Hercule furios*, 1345—1346.

377. Locul acesta nu se găsește în opera lui Platon.

378. *Fapte* 17, 24—25.

379. Zenon, *Fragm.* 264, v. Arnim.

380. Platon, *Legile*, XII, 955 E ; 956 A.

381. Același, *Epistola VII*, 341 CD.

nătoare acestora au fost spuse de profetul Sofonie? «Și m-a ridicat Duhul și m-a dus în cerul al cincilea și am contemplat îngerii numiți domnii ; și diadema lor era pusă pe capetele lor de Duhul Sfânt ; și era scaunul fiecăruia din ei de șapte ori mai luminos decât lumina soarelui ; locuiau în templele mîntuirii și lăudau pe Dumnezeu cel negrăit și prea înalt» ³⁸².

CAPITOLUL XII

78. 1. «Este un lucru nespus de mare, spune Platon, să descoperi pe Tatăl și pe Făcătorul acestui univers ; iar dacă L-ai descoperit, e cu neputință să-L spui tuturor» ³⁸³. «Cu nici un chip nu-i cu putință s-o spui, așa cum o faci cu alte științe» ³⁸⁴. 2. Platon a auzit foarte bine că prea înțeleptul Moisi, urcîndu-se în munte — pentru sfînta contemplare pe culmea celor netrupești —, a oprit cu asprime poporul să se suie cu el ³⁸⁵. 3. Cînd Scriptura spune : «Și Moisi a intrat în negura, unde era Dumnezeu» ³⁸⁶, apoi cuvintele acestea arată celor care pot să înțeleagă, că Dumnezeu este nevăzut și negrăit ; iar «negura», care este într-adevăr necredința și neștiința mulțimii, stă ca o perdea în fața strălucirii adevărului. 4. Orfeu, teologul, folosind cuvintele acestea, a spus :

«Unul este desăvîrșit în sine și toți urmașii din unul s-au făcut»

— sau : «s-au născut», că este scris și așa — apoi adaugă :

«Nimeni dintre muritori

Nu-L poate vedea, iar El pe toți îi vede» ³⁸⁷.

5. Apoi adaugă și mai clar :

«Pe El, eu nu-L văd ; că nor este întărit în jurul Lui ;

În toți muritorii luminile ochilor sînt slabe și muritoare,

Că sînt înrădăcinate în carne și oase» ³⁸⁸.

79. 1. De cele spuse de Orfeu va da mărturie apostolul : «Cunosc, spune el, un om în Hristos, care a fost răpit pînă la al treilea cer» și de acolo «în paradis, care a auzit cuvinte negrăite, pe care nu se cade omului să le grăiască» ³⁸⁹. Pavel a lăsat să se înțeleagă astfel, că este cu neputință să grăiești despre Dumnezeu. A spus : «nu se cade», nu pentru că este oprit de lege sau de frica vreunei porunci, ci pentru că puterii omenești

382. Apocalipsa lui Sofonie.

383. Platon, *Timeu*, 20 C.

384. Același, *Epistola VII*, 341 C.

385. *Ieș.* 19, 12. 20.

386. *Ieș.* 20, 21.

387. Orfeu, *Fragm.* 246 (245, 8—10), Kern.

388. Același, *Fragm.* 246 (245, 14—15), Kern.

389. *II Cor.* 12, 2. 4.

11 este cu neputință să vorbească despre Dumnezeu, că numai mai presus de cel de al treilea cer se începe a vorbi; celor de acolo le este îngăduit să inițieze sufletele alese. 2. Eu știu și de la Platon că sînt multe ceruri — exemple din filozofia barbară îmi stau multe la îndemînă, dar în scrierea aceasta a mea trec peste ele și le las să aștepte vremea, așa cum am făgăduit la început —. 3. Platon, în dialogul *Timeu*, se întreabă dacă trebuie să spună că sînt mai multe lumi sau numai una — lumea aceasta — indiferent de numele pe care le-ar purta; el socotește sinonime lumea și cerul. 4. Cuvintele lui sînt acestea: «Care din două? Este oare drept că am vorbit de un cer sau este mai drept să spunem că sînt multe și nenumărate ceruri? Este numai unul, dacă a trebuit să fie făcut după modelul original»³⁹⁰.

80. 1. Dar și în epistola romanilor către corinteni este scris: «Oceanul cel nesfîrșit pentru mintea oamenilor și lumile care se află dincolo de el»³⁹¹. 2. Tot în același sens grăiește și vrednicul apostol: «O, *adîncul bogăției și înțelepciunii și științei lui Dumnezeu*»³⁹². 3. Nu, oare, la asta făcea aluzie profetul, cînd a poruncit să facă azime coapte în spuză? ³⁹³ Profetul a arătat că învățătura sfîntă și cu adevărat tainică despre Cel nenăscut și despre puterile Lui trebuie să fie ascunsă. 4. Întărind acestea, apostolul a spus deschis în Epistola către Corinteni: «*Iar înțelepciunea o grăim celor desăvîrșiți; nu, însă, înțelepciunea veacului acestuia, nici a stăpînitorilor veacului acestuia, care sînt pieritori, ci grăim înțelepciunea lui Dumnezeu în taină, pe cea ascunsă*»³⁹⁴. 5. Și iarăși în altă parte spune: «*Spre cunoașterea tainei lui Dumnezeu în Hristos, în care sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoașterii*»³⁹⁵. 6. Însuși Mîntuitorul nostru pecetluiește acestea, spunînd așa: «*Vouă vi s-a dat să cunoașteți taina împărăției cerurilor*»³⁹⁶. 7. Și iarăși, Evanghelia spune că Mîntuitorul nostru grăia apostolilor în taină cuvîntul³⁹⁷. Și profeția spune despre El: «*Deschide-voi în pilde gura Mea și voi spune cele ascunse de la începutul lumii*»³⁹⁸. 8. Iar prin pilda aluatului, Domnul arată sensul ei ascuns: «*Asemenea este împărăția cerului aluatului, pe care luîndu-l o femeie, l-a ascuns în trei măsuri de făină, pînă s-a dospit loată*»³⁹⁹. 9. Sufletul, cu cele trei părți ale sale, este mîntuit prin ascu-

390. Platon, *Timeu*, 31 A.

391. Clement Romanul, *op. cit.*, XX, 8, p. 57.

392. Rom. 11, 33.

393. Ieș. 12, 39.

394. I Cor. 2, 6—7.

395. Col. 2, 2—3.

396. Mt. 13, 11; Mc. 4, 11; Lc. 8, 10.

397. Mt. 13, 13.

398. Ps. 77, 2; Mt. 13, 35.

399. Mt. 13, 33; Lc. 12, 20—21.

tarea ce o face sau potrivit puterii duhovnicești ascunse în el prin credință sau pentru că puterea Cuvîntului, Care ne-a fost dat, fiind scurt și puternic, atrage la Sine, în chip ascuns și nevăzut, pe tot omul care l-a primit; Îl are în el și aduce la unitate întreaga lui făptură. 81. 1. Foarte înțelept a scris Solon despre Dumnezeu acestea :

«Este foarte greu să înțelegi măsura nevăzută a inteligenței,
Acea, care numai ea cuprinde marginile tuturor lucrurilor» ⁴⁰⁰.

2. Că de Dumnezeire, spune poetul din Acragas :

«Este foarte greu să înțelegi măsura nevăzută a inteligenței,
Sau să o apucăm cu mîinile ; cea mai mare
Cale pentru oameni este ascultarea, prin care Dumnezeirea
vine în sufletul lor» ⁴⁰¹.

3. Iar apostolul Ioan zice : «Pe Dumnezeu nimeni niciodată nu L-a văzut ; Dumnezeu Cel Unul-Născut, Care este în sînul Tatălui, Acela a spus» ⁴⁰². Ioan numește «sîn» caracterul invizibil și inexprimabil al lui Dumnezeu. Pornind de aici, unii L-au numit pe Dumnezeu «adînc», pentru că este inaccesibil și nemărginit, pentru că înconjură totul și cuprinde în El totul. 4. Da, cînd este vorba de Dumnezeu, partea aceasta este cea mai grea de tratat. Dacă este greu de descoperit principiul oricărui lucru, apoi este greu de arătat primul și cel mai vechi principiu, care este cauza nașterii și a continuării existenței tuturor lucrurilor. 5. Cum s-ar putea vorbi de Cel Ce nu este nici gen, nici diferență, nici specie, nici individ, nici număr, dar nici accident, nici ceva supus accidentului ? Nu-L poți numi în chip drept nici «totul», pentru că «totul» se rînduiește în ordinul mărimii, iar Dumnezeu este Tatăl tuturor. 6. Nu trebuie să se vorbească de părți ale lui Dumnezeu, pentru că unul este indivizibil ; de aceea este și infinit, nu în sensul că nu se poate parcurge, ci în sensul că este fără dimensiune și nu are sfîrșit ; și, deci, este fără formă și fără nume. 82. 1. Dacă-I dăm lui Dumnezeu un nume, apoi numele acesta nu-I este propriu, fie de-L numim Unul, sau Bun, sau Minte, sau Însăși Existența, sau Dumnezeu, sau Creator, sau Domn ; nu rostim numele acesta ca fiind numele lui Dumnezeu ; ci, din pricina încurcăturii în care ne găsim, folosim pentru Dumnezeu nume frumoase, pentru ca mintea noastră să se sprijine pe ele și să nu rătăcească la alte numiri. 2. Fiecare din aceste nume, luat separat, nu arată ființa lui Dumnezeu, ci toate la un loc arată puterea Celui Atotputernic ; că numele pe care I le dăm lui Dumnezeu sînt sau cuvinte care ne arată însușirile Lui, sau cuvinte care arată relațiile dintre ele ; dar nici unul din ele nu ne spune ce este Dum-

400. Solon, *Fragm.* 16, Diehl.

401. Empedocle, *Fragm.* 133, Diels.

402. *In.* 1, 18.

nezeu. 3. Dar nici prin știința apodictică nu putem dobîndi ceva despre Dumnezeu ; știința aceasta se întemeiază pe cunoștințe anterioare, pe cunoștințe care ne sînt mai bine cunoscute. Dar înainte de Cel Născut nu există nimic ! 4. Rămîne, deci, că numai prin harul dumnezeiesc și numai prin Cuvîntul născut din El putem gîndi «Necunoscutul», așa precum, în Faptele Apostolilor, Luca face mențiune de Pavel, care a spus : «*Bărbați alenieni, în toate vă văd că sînteți foarte evlavioși. Că trecînd și privind locurile voastre de închinare am găsit și un altar, pe care era scris : «Necunoscutului Dumnezeu». Deci pe Cel pe Care voi, necunoscîndu-L, îl cinstiți, pe Acesta vi-L vestesc eu vouă*» ⁴⁰³.

CAPITOLUL XIII

83. 1. Deci, tot cel ce poartă un nume a avut naștere, fie de vrea, fie de nu vrea. Așadar, fie că Însuși Tatăl trage la El ⁴⁰⁴ pe tot cel ce viețuiește curat și acela se ridică pînă la ideea despre firea cea fericită și nestricăcioasă, fie că voința liberă, care este în noi, ajungînd la cunoașterea binelui, saltă și sare dincolo de șanț, după cum spun maeștrii de gimnastică, totuși sufletul nu capătă aripi fără un har deosebit, nu se înalță și nu trece mai presus de cele ce sînt peste el, dacă nu leapădă orice sarcină și nu o dă celui cu care este înrudită. 2. Spune și Platon în dialogul *Memnon* că virtutea este un dar al lui Dumnezeu, așa precum o arată în cuvintele acestea : «Deci, potrivit acestui raționament, o, Memnon, virtutea vine la cei la care vine printr-o bunăvoință dumnezeiască» ⁴⁰⁵. 3. Nu ți se pare că prin această «bunăvoință dumnezeiască» se vorbește indirect de starea sufletească gnostică, pe care Dumnezeu o dă luturilor gnosticilor ? 4. Dar Platon, prin cuvintele pe care le adaugă, vorbește și mai clar : «Dacă noi, în toată această discuție, am cercetat bine lucrurile, atunci virtutea nu poate fi nici dar al naturii, nici urmare a învățăturii, ci vine, în cei care se află, printr-o bunăvoință dumnezeiască, fără ca rațiunea să aibă vreun rol» ⁴⁰⁶. 5. Înțelepciunea, deci, este un dar dumnezeiesc, este o putere a Tatălui. Acest dar dumnezeiesc îndeamnă voința noastră liberă, primește credința și răsplătește alăturarea de alegere, printr-o comuniune înaltă. 84. 1. Acum îți voi prezenta pe însuși Platon care cere copiilor lui Dumnezeu să creadă. În dialogul *Timeu*, după ce a vorbit despre zeii nevăzuți și născuți ⁴⁰⁷, spune : «A vorbi despre demonii ceilalți și a cunoaște nașterea lor, este un lucru peste puterile

403. *Fapte* 17, 22—23.

404. *In.* 6, 44.

405. Platon, *Memnon*, 100 B.

406. *Ibidem*, 99 E.

407. Același, *Timeu*, 40 D.

noastre ; trebuie să credem în cei care ne-au vorbit mai înainte, care au fost, după cum au spus ei, descendenții zeilor, și cunoșteau bine pe strămoșii lor. Este cu neputință, deci, să nu credem în copiii zeilor, chiar când vorbesc fără argumente temeinice și constrângătoare» ⁴⁰⁸. 2. Socot că n-ar fi cu puțință ca elenii să dea o mărturie mai clară că Mîntuitorul nostru și cei care au fost unși profeți — aceștia din urmă proclamați copii ai lui Dumnezeu, iar Domnul Fiul adevărat — sînt adevărați martori ai lucrurilor dumnezeiești. Și Platon a adăugat că trebuie să credem în ei, pentru că sînt inspirați de Dumnezeu. 3. Iar dacă un altul a spus în tragedie că nu crede :

«Că n-a fost Zeus, care mi-a propovăduit acestea» ⁴⁰⁹,

acela știa că Dumnezeu a propovăduit prin Fiul Său Scripturile. Vrednic de credință este cel care vestește pe cele ale neamului său ⁴¹⁰ ; că spune și Domnul : «*Nimeni nu cunoaște pe Tatăl decît Fiul și căruia Fiul îi va descoperi*» ⁴¹¹. 85. 1. Trebuie, deci, să credem în Fiul, chiar «fără argumente temeinice și constrângătoare» după cum a spus Platon ⁴¹² ; trebuie să credem, deci, în Fiul, Care a predicat și a vorbit în Vechiul și Noul Testament. «*Dacă nu veți crede, spune Domnul, veți muri în păcatele voastre*» ⁴¹³ ; și iarăși : «*Cel ce crede are viață veșnică*» ⁴¹⁴ ; și : «*Fericiți toți cei care se încred în El*» ⁴¹⁵. 2. Încrederea este mai mult decît credința. Cînd știi că Fiul lui Dumnezeu este Învățătorul nostru, ai încredere că adevărată este învățătura Lui. 3. După cum, așa precum spune Empedocle, «studiul mărește puterea de înțelegere a minții» ⁴¹⁶, tot așa și încrederea în Domnul mărește credința. 4. Sînt la fel, o spun cu tărie, cei care hulesc filozofia și cei care batjocoresc credința ; cei care laudă nedreptatea și cei care fericesc viața celor care-și satisfac poftetele.

86. 1. Da, credința este un asentiment voluntar al sufletului, dar este în același timp și lucrătoare de fapte bune și temelie a faptelor de dreptate. 2. Dacă Aristotel discută cu îndemînare asupra cuvintelor și învață că verbul a face (ποιεῖν) se aplică animalelor necuvîntătoare și lucrurilor neînsuflețite, iar verbul a săvîrși (πράττειν) se aplică numai oamenilor ⁴¹⁷, atunci Aristotel să corijeze pe cei care numesc «făcător» pe Dumne-

408. *Ibidem*, 40 DE.

409. Sofocle, *Antigona*, 450.

410. Platon, *Timeu*, 40 E.

411. Mt. 11, 27 ; Lc. 10, 22.

412. Platon, *Timeu*, 40 E.

413. In. 8, 24.

414. In. 3, 15. 16. 36 ; 5, 24.

415. Ps. 2, 11.

416. Empedocle, *Fragm.* 17, 14, Diels.

417. Aristotel, *Etic. Eudem.*, 2, 6 (1222 b 20) ; 2, 8 (1224 a 28) ; *Etic. Nicom.* 6, 2 (1139 a 20) ; 6, 4 (1140 a 1).

zeul universului ⁴¹⁸. Ceea ce se săvârșește, spune Aristotel, trebuie privit sau ca bun sau ca necesar ⁴¹⁹. Nedreptatea nu este ceva bun — că nimeni nu nedreptățește decât în vederea unui alt scop — ; iar din cele necesare nimic nu este de bună voie ; așadar nedreptatea este o faptă voluntară, deci nu este o necesitate. 3. Oamenii vrednici se deosebesc de cei răi prin preferințele lor și prin curăția poftelor lor ⁴²⁰. Orice răutate a sufletului se datorește neînfrînării ; iar cel care săvârșește un lucru mînat de patimă din pricina neînfrînării, acela săvârșește și o răutate. 4. Îmi vine mereu în minte să mă minunez de acel dumnezeiesc glas, care a spus : «*Amin, amin zic vouă ! Cel care nu intră pe ușă în staulul oilor, ci sare pe aiurea, acela este fur și tâlhar ; iar cel ce intră pe ușă este păstorul oilor ; acestuia portarul îi deschide*» ⁴²¹. Apoi Domnul, tîlmăcind cele spuse, zice : «*Eu sînt ușa oilor*» ⁴²². 87. 1. Trebuie, dar, să se mîntuie cei care au învățat adevărul prin Hristos, chiar dacă în îndeletnicirile lor filozofice au studiat filozofia elenă. Că acum s-a arătat lămurit : «*Ceea ce nu s-a făcut cunoscut fiilor oamenilor din alte generații, acum s-a descoperit*» ⁴²³. 2. Ideea unui singur Dumnezeu atotputernic a fost totdeauna, în chip natural, în toți oamenii cu mintea sănătoasă ; iar cei mai mulți, cei care nu-și pierduseră rușinea față de adevăr, pricepeau veșnica binefacere a proniei dumnezeiești. 3. Într-un chip general, Xenocrate din Calcedon nu deznădăjduia de a găsi chiar la animalele necuvîntătoare ideea de Dumnezeu ⁴²⁴ ; iar Democrit, chiar dacă nu o vrea, va mărturisi la fel, datorită consecințelor învățăturilor sale ; că, potrivit învățăturii lui, aceleași imagini, care pornesc de la ființa dumnezeiască, cad și pe oameni și pe animalele necuvîntătoare ⁴²⁵. 4. Departe de mine gîndul de a spune că omul este lipsit de ideea de Dumnezeu, el, care la creare a avut parte de insuflare dumnezeiască, după cum e scris ⁴²⁶, el, care participă la o esență mai curată decât celelalte animale. 88. 1. Pornind de la această idee a Scripturii, pitagorienii spun că la oameni mintea este o bunăvoință dumnezeiască ; tot așa mărturisesc și Platon și Aristotel. 2. Noi susținem că Duhul cel Sfînt este insuflat în cel ce crede ; platonicienii, însă, susțin că mintea, care este o emanație a bunăvoinței dumnezeiești, se află în suflet, iar sufletul în trup. 3. Deschis se spune în Scriptură, prin Ioil, unul din cei doisprezece profeți : «*Și*

418. Platon, *Timeu*, 28 C.

419. Aristotel, *Statul*, VII, 14 (1333 a 32).

420. Aristotel, *Etic. Nic.* 10, 5 (1175 b 26).

421. *In.* 10, 1—3.

422. *In.* 10, 7.

423. *Ef.* 3, 5.

424. Xenocrate, *Fragm.* 21, Heinze.

425. Democrit, *Test.* 79, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 416.

426. *Fac.* 2, 7.

va fi după acestea : voi turna din Duhul Meu peste tot trupul și fiii voștri și fiicele voastre vor profeti» ⁴²⁷. Dar Duhul nu este în fiecare din noi ca o parte a lui Dumnezeu. 4. Cum se face această împărțire a Duhului și ce este Sfântul Duh o voi arăta în lucrările *Despre profeție* și *Despre suflet*. 5. După Heraclit, «a ascunde adâncurile cunoașterii este o neîncredere bună, că neîncrederea alungă necunoașterea» ⁴²⁸.

CAPITOLUL XIV

89. 1. Trebuie să merg mai departe acum și să arăt mai lămurit că filozofia greacă a furat din filozofia barbară.

2. Stoicii spun că Dumnezeu, după ființa Sa, este trup și duh, ca și sufletul dealtfel. Toate acestea le vei găsi negreșit în Scripturi. Să nu mi te gîndești acum la interpretarea alegorică a Scripturilor, așa cum este predat adevărul gnostic, pentru că Scripturile, ca și luptătorii cel dibaci, arată un lucru, dar spun prin el altceva. 3. Stoicii susțin că Dumnezeu străbate toată materia ; noi, însă, îl numim pe Dumnezeu numai Creator al materiei, Creator prin Cuvîntul Său. 4. I-au rătăcit cele spuse în înțelepciune : «Pătrunde și încapă prin toate din pricina curăției sale» ⁴²⁹ ; ei n-au înțeles că aceste cuvinte sînt spuse despre înțelepciunea cea dintîi-Zidită a lui Dumnezeu ⁴³⁰. 5. Da, mi se spune, dar stoicii, Platon, Pitagora, chiar și Aristotel, pun materia printre principii și nu admit un principiu unic. 6. Ei bine, să știe aceia că așa numita materie, de care filozofii spun că este fără însușiri și fără formă, este numită de Platon, cu mai multă îndrăzneală, neexistență ⁴³¹. 7. Și poate că Platon știa că principiul, cu adevărat real, este unic ; și vorbește de el într-un chip foarte tainic în dialogul *Timeu*, spunînd aceste cuvinte : «Deocamdată, acestea să fie spuse de mine : Dacă este numai un principiu al universului sau mai multe sau orice altceva s-ar putea spune despre acestea, acum nu este cazul să vorbim de ele ; nu pentru altă pricină, ci pentru că este greu, pentru modul prezent al discuției, să arăt care e părerea mea» ⁴³². 90. 1. Dealtfel acel cuvînt profetic : «Iar pămîntul era nevăzut și netocmit» ⁴³³ a dat prilej filozofilor să introducă o substanță materială.

2. Epicur a introdus în filozofia sa hazardul ⁴³⁴ pentru că n-a înțeles bine cuvintele acestea ale Scripturii : «Deșertăciunea deșertăciunilor,

⁴²⁷. *Ioîl* 2, 28.

⁴²⁸. Heraclit, *Fragm.* 86, Diels.

⁴²⁹. *Înt. Sol.* 7, 23.

⁴³⁰. *Înt. Slr.* 1, 4.

⁴³¹. Platon, *Statul*, V, 477 A.

⁴³². Același, *Timeu*, 48 C.

⁴³³. *Fac.* 1, 2.

⁴³⁴. Epicur, *Fragm.* 383, Usener.

toate sînt deșertăciune» ⁴³⁵. 3. Iar Aristotel a întins pronia pînă la lună, pornind de la aceste cuvinte : «Doamne, în cer este mila Ta și adevărul Tău pînă la nori» ⁴³⁶. Că înainte de venirea Domnului nu fuseseră dezvăluite tainele profetice.

4. Ideea chinurilor de după moarte și a pedepsei prin foc au luat-o poezia și filozofia elenă de la filozofia barbară. 5. Platon, în ultima carte a lucrării sale *Statul*, spune aceste cuvinte : «Erau acolo bărbați sălbatici, ca focul la înfățișare ; cînd auzeau mugetul, luau pe unii cu ei și-i duceau ; pe Arideu ⁴³⁷ și pe alții, legați de mîini, la picioare și la cap, i-au aruncat la pămînt și i-au jupuit de piele ; apoi i-au tîrît afară de-a lungul drumului, sfîșiindu-le cărnurile, tîrîndu-i pe ghimpi» ⁴³⁸. 6. Pentru Platon, bărbații aceia, cu înfățișarea ca focul, vor să arate pe îngerii care iau pe cei nedrepti pentru a-i pedepsi. «*Cel Ce face pe îngerii Săi duhuri*, spune Scriptura, și pe slugile Sale pară de foc» ⁴³⁹. 91. 1. Din cuvintele de mai sus se vede că sufletul este nemuritor. Cel chinuit și pedepsit, în simțiri fiind, trăiește, deși se află într-o stare de suferință. 2. Ce dar ? Nu știe, oare, Platon și de rîurile cele de foc și de adîncul pămîntului, numit de barbari gheenă, iar în poezie numit tartar ? Nu vorbește el de Cocitos, Aheron, Piriflegeton ⁴⁴⁰ și alte locuri de chin, la fel cu acestea, pentru pedepsirea și înțeleptirea oamenilor ? ⁴⁴¹. 3. Platon vorbește apoi de îngerii cei mici și prea mici, care văd pe Dumnezeu, după cum spune Scriptura ⁴⁴², ca și de cercetarea și slujirea pe care ne-o fac îngerii ⁴⁴³ ; și nu pregetă să scrie despre ei : 4. «După ce sufletele și-au ales viața, care le-a fost rînduită, înaintează în ordine spre Lahesis ; aceasta le trimite pe pămînt ; și fiecare suflet este însoțit de demonul, pe care și l-a ales, ca să-i fie paznic și să-l ajute a-și împlini destinul lui» ⁴⁴⁴. 5. Se poate ca și pentru Socrate demonul său să aibă o astfel de însemnare.

92. 1. Filozofii au învățat că lumea a fost făcută, luînd învățătura aceasta de la Moisi. 2. Platon o spune deschis : «Care din două : a existat veșnic lumea, fără să aibă început, sau a fost făcută și a avut un început ? Da, lumea a fost făcută. Fiind văzută ; se poate pipăi ; și pu-

⁴³⁵. Ecl. 1, 2.

⁴³⁶. Ps. 35, 5.

⁴³⁷. Arideu, după cele povestite de Platon, a fost tiranul unui oraș din Pamfilia.

⁴³⁸. Platon, *Statul*, X, 615 E ; 616 A.

⁴³⁹. Ps. 103, 5.

⁴⁴⁰. Cocitos, Aheron și Piriflegeton, fluvii în infern.

⁴⁴¹. Platon, *Fedon*, 111—113.

⁴⁴². Mt. 18, 10.

⁴⁴³. Evr. 1, 14.

⁴⁴⁴. Platon, *Statul*, X, 620 DE.

tîndu-se pipăi, are și un corp ⁴⁴⁵. 3. La fel și cînd zice : «Este lucru greu să descoperi pe Făcătorul și Tatăl acestui univers» ⁴⁴⁶ ; prin aceste cuvinte arată nu numai că lumea este făcută, ci și că s-a născut din El, ca un fiu, că Dumnezeu este numit Tatăl lumii, că lumea din El s-a făcut, nu din neființă. 4. Și stoicii spun că lumea este făcută.

5. Despre diavol, căpetenia demonilor, de care vorbește mult filozofia barbară, Platon, în cartea a zecea a lucrării sale *Legile*, spune că este suflet răufăcător ; cuvintele lui sînt acestea : 6. «Nu trebuie, oare, să spunem că sufletul, care conduce și locuiește în cele care se mișcă pretutindenea, conduce neapărat și cerul ? Ce ? Este un suflet sau mai multe ? Răspund în locul vostru : spunem, nu mai puțin de două : unul care face bine și altul care poate face contrarul» ⁴⁴⁷. 93. 1. La fel și în dialogul *Fedru* scrie acestea : «Există negreșit și alte rele ; dar un demon a amestecat, în timpul de acum, plăcerea în cele mai multe din ele» ⁴⁴⁸. 2. Iar în cartea a zecea a lucrării sale *Legile*, Platon arăta pe față acel cuvînt apostolic : «Nu ne este lupta noastră împotriva singelui și trupului, ci împotriva începătoriilor, împotriva stăpîniilor, împotriva duhurilor celor din ceruri» ⁴⁴⁹, scriind așa : 3. «Dar pentru că sîntem de acord că cerul este plin de bunătăți, dar și de lucruri contrarii — și sînt mai multe cele care nu-s bune —spunem că este o astfel de luptă între ele, care este nemuritoare și are nevoie de o pază minunată» ⁴⁵⁰.

4. Apoi filozofia barbară cunoaște o lume spirituală și altă lume materială ; una, modelul original ; alta, chipul așa numitului model ; una duce la monadă ⁴⁵¹, întrucît este spirituală ; cealaltă, fiind materială, duce la exadă ⁴⁵² — la pitagorienii numărul șase primește numele de «căsătorie», pentru că este fecund ⁴⁵³. 5. Și în monadă se află cerul nevăzut, pămîntul fără chip și lumina spirituală. Scriptura spune : «Întru început Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul ; și pămîntul era nevăzut» ⁴⁵⁴. 94. 1. Apoi adaugă : «Și a zis Dumnezeu să se facă lumină ; și s-a făcut lumină» ⁴⁵⁵. În cosmogonia materială cerul este tare — că ceea ce este tare este material — pămîntul este văzut și lumina tot văzută. 2. Nu ți se pare, oare, că din aceste cuvinte ale Scripturii și-a luat Platon doc-

445. Același, *Timeu*, 28 B.

446. *Ibidem*, 28 C.

447. Platon, *Legile*, X, 896 DE.

448. Același, *Fedru*, 240 AB.

449. *Ef.* 6, 12.

450. Platon, *Legile*, X, 896 DE.

451. Monada — unul, unitate.

452. Exadă — șase.

453. Plutarh, *Moral.*, 1018 C.

454. *Pac.* 1, 1—2.

455. *Pac.* 1, 3.

trina sa, cînd a lăsat idelle ființelor vii în lumea spirituală, iar în lumea aceasta a pus formele materiale, create după genurile celor spirituale ⁴⁵⁶ ?

3. Pe bună dreptate, deci, spune Moisi, că trupul a fost făcut din pămînt — pe care Platon îl numește cort pămîntesc ⁴⁵⁷ — iar sufletul rațional este de sus, fiind insuflat de Dumnezeu în fața omului ⁴⁵⁸. 4. Că în suflet se spune că își are sediul partea lui conducătoare, tîlcuindu-se că la cel întîi-zidit intrarea sufletului s-a făcut prin simțuri ; de aceea «omul a fost făcut după chip și asemănare» ⁴⁵⁹. 5. Chip al lui Dumnezeu este Cuvîntul dumnezeiesc și împărătesc, Omul nepătimitor, iar chip al chipului este mintea omenească. 6. Dar dacă vrei să numești cu alt nume «*asemănarea*», atunci vei găsi la Moisi că «*asemănarea*» este numită «*urmare a lui Dumnezeu*» ; că spune Scriptura : «*Mergeți după Domnul Dumnezeul vostru și păziți poruncile Lui*» ⁴⁶⁰. Și socot că toți cei virtuoși sînt următori ai lui Dumnezeu și slujitori ai lui Dumnezeu. 95. 1. Pornind de la aceste cuvinte ale Scripturii, stoicii au spus că scopul filozofiei este a trăi urmînd natura ⁴⁶¹, iar Platon a spus că scopul filozofiei este asemănarea cu Dumnezeu ⁴⁶² — așa cum am arătat în *Stromata* a doua ⁴⁶³ —. 2. Zenon Stoicul, luînd de la Platon, iar acesta din filozofia barbară, spune că toți cei buni sînt prieteni unii cu alții ⁴⁶⁴. 3. Socrate în dialogul *Fedru* spune : «Omul rău nu-i sortit să fie prieten cu omul rău, dar nici omul bun nu-i sortit să nu fie prieten cu omul bun» ⁴⁶⁵, lucru pe care îl demonstrează îndestulător faptul că prietenia nicicînd nu se păstrează cînd e nedreptate și răutate ⁴⁶⁶. 4. Iar oaspetele străin din Atena zice la fel : «Un vechi cuvînt spune că este un lucru plăcut lui Dumnezeu și asemănător Lui atunci cînd cel asemenea este prieten cu cel asemenea, de se poartă cu măsură ; dar cei fără măsură nu sînt prieteni nici cu cei fără măsură și nici cu cei cu măsură. Pentru noi, însă, Dumnezeu să ne fie măsura tuturor lucrurilor» ⁴⁶⁷. 96. 1. Apoi, puțin mai jos, adaugă iarăși : «Orice om bun este, asemenea cu omul bun ; deci și cu Dumnezeu ; și pe bună dreptate, este prieten și cu orice om bun și cu Dumnezeu» ⁴⁶⁸. 2. Ajuns aici, mi-am adus aminte și de un text din dialogul *Timeu*, unde

456. Platon, *Timeu*, 30 CD.

457. Același, *Axioh*, 365 E ; 366 A.

458. *Fac.* 2, 7.

459. *Fac.* 1, 26.

460. *Deut.* 13, 4.

461. Hrisip, *Fragm. mor.*, 6, v. Arnim.

462. Platon, *Teetet*, 176 AB.

463. *Stromata* II, 100, 3.

464. Zenon, *Fragm.* 223, v. Arnim.

465. Platon, *Fedru*, 255 B.

466. Același, *Lisis*, 214 A—D.

467. Platon, *Legile*, IV, 716 C.

468. Același, *Lisis*, 214 C.

Platon spune : «Omul priceput trebuie să se asemene cu ceea ce vrea să priceapă așa cum este în firea sa originară, ca prin această asemănare să poată atinge scopul unei vieți minunate, pe care zeii au pus-o înaintea omului, atât pentru timpul de acum, cât și pentru cel ce va să fie» ⁴⁶⁹. 3. Asemănătoare cuvintelor acestora pot fi și acestea : «Cel ce caută nu se oprește pînă nu găsește ; iar cînd găsește va admira ; admirînd va împărăți, iar împărățind se va odihni» ⁴⁷⁰.

4. Ce dar ? Nu depind, oare, acele celebre cuvinte ale lui Tales de cuvintele Scripturii ? Nu tâlcuiește, oare, Tales tocmai cuvintele acestea : «*Dumnezeu este slăvit în vecii vecilor*» ⁴⁷¹ ; și : «*Dumnezeu este numit de noi cunoscător al inimii*» ⁴⁷² ? Că Tales, fiind întrebat ce este Dumnezeirea, a răspuns : «Ceea ce nu are nici început, nici sfîrșit» ⁴⁷³. Un altul l-a întrebat dacă Dumnezeirii îi este ascuns ceva din cele ce face omul ; Tales i-a răspuns : «Cum e cu putință, cînd nu-I sînt ascunse nici gîndurile omului ?» ⁴⁷⁴.

5. Da, filozofia barbară știe că numai binele moral este cu adevărat bine și că virtutea este îndestulătoare pentru a face pe cineva fericit, pentru că spune : «*Iată am pus înaintea ochilor tăi binele și răul, viața și moartea. Alege viața !*» ⁴⁷⁵. 6. Scriptura numește binele viață și spune că este lucru bun alegerea binelui și lucru rău alegerea contrariului. Unul este scopul binelui și al vieții : să ajungi prieten cu Dumnezeu. Că «*aceasta este viața ta și îndelungarea zilelor tale*» ⁴⁷⁶ : să iubești ceea ce duce la adevăr.

97. 1. Încă mai clare, însă, sînt cele ce voi spune. Mîntuitorul, poruncind să iubești pe Dumnezeu și pe aproapele, spune că în aceste două porunci atîrnă toată legea și profeții ⁴⁷⁷. 2. Aceste învățături le poartă stoicii din gură în gură ; iar, mai înainte de ei, Socrate, în rugăciunea lui din dialogul *Fedru*, spune : «O, Pan, tu și ceilalți zei, dați-mi să dobîndesc frumusețea interioară» ⁴⁷⁸ ; 3. iar în dialogul *Teetet*, spune deschis : «Cel care grăiește binele este și frumos la suflet și bun» ⁴⁷⁹. 4. În dialogul *Protagora*, Platon mărturisește prietenilor săi că a întîlnit un om mai frumos decît Alcibiade ⁴⁸⁰, dacă omul cel mai înțelept este și cel

469. Același, *Timeu*, 90 D.

470. *Evanghelia după Evrei*, Fragm. 16, Handmann.

471. *Gal.* 1, 5.

472. *Fapte* 1, 24 ; 15, 8.

473. Sternbach, *Gnomologion Vaticanum*, 321.

474. *Ibidem*, 316.

475. *Deut.* 30, 15. 19.

476. *Deut.* 30, 20.

477. *Mt.* 22, 37—39.

478. Platon, *Fedru*, 279 B.

479. Același, *Teetet*, 185 E.

480. Alcibiade, nota 65 din C.

mai frumos ⁴⁸¹. 5. A spus că virtutea este frumusețea sufletului și dimpotrivă viciul este urîtenia sufletului ⁴⁸². 6. Antipatru Stoicul, care a scris trei cărți cu titlul : «După Platon, numai binele moral este bine», demonstrează că, pentru Platon, virtutea este îndestulătoare spre a face pe cineva fericit. Antipatru adaugă și mai multe alte învățături de-ale lui Platon, care sînt de acord cu învățăturile stoice ⁴⁸³. 7. Iar Aristobul, care a trăit pe timpul lui Ptolomeu Filometor, de care amintește cel ce a scris rezumatul istoriei macabeilor, a scris multe cărți, în care demonstrează că filozofia peripatetică depinde de legea lui Moisi și de ceilalți profeți ⁴⁸⁴.

98. 1. Să ne fie, dar, de ajuns acestea ! Că toți sîntem frați și toți aparținem unui singur Dumnezeu și unui singur învățător ⁴⁸⁵, o spune după cum mi se pare mie și Platon, grăind așa : 2. «Voi toți, care trăiți în acest oraș, sînteți frați, așa cum vă voi spune, folosind o istorioară plăsmuită. Dumnezeu cînd v-a făcut, a amestecat în cei capabili să conducă și aur la facerea lor ; de aceea sînt mai prețioși ; în cei care sînt de ajutor celor ce conduc, a amestecat argint ; iar în plugari și în ceilalți meseriași a amestecat fier și aramă» ⁴⁸⁶. 3. De aceea «este necesar, spune Platon, ca unii să îmbrățișeze și să iubească cele ce țin de cunoaștere, iar ceilalți cele ce țin de părere» ⁴⁸⁷. 4. Probabil că în aceste cuvinte Platon a vrut să arate pe acei oameni, cu aleasă fire, care sînt îndrăgostiți nespus de mult de cunoaștere, dacă nu cumva Platon, după cum bănuiesc unii, s-a gîndit la cele trei neamuri de oameni, la cele trei viețuiri și astfel prin argint a descris viețuirea iudeilor, prin al treilea metal viețuirea elenilor, iar prin aurul cel împărătesc, adică Sfîntul Duh, Care a fost amestecat în unii oameni, a arătat viețuirea creștină. 5. În-fățișînd viețuirea creștinilor, Platon scrie textual în dialogul *Teetet* : «Să vorbim, dar, de corifei ! Că ce am putea spune de cei care se îndeltnicesc ușuratec cu filozofia ? 6. Corifeii, însă, nu cunosc nici drumul care duce la piață, nici unde se află tribunalul, sau senatul, sau adunarea obștească a orașului și nici n-au văzut și nici n-au auzit de legi și de hotărîrile scrise. 7. N-au rîvnă pentru reuniunile amicale, pentru adunările și ospetele însoțite de cîntece din flaut ; de acestea nici în vis nu se apropie. Dacă s-a născut cineva în oraș dintr-o familie nobilă sau din una de rînd, dacă răutatea unuia îi vine de la strămoși, toate acestea

481. Platon, *Protagora*, 309 CD.

482. Același, *Statul*, IV, 444 DE.

483. Antipatru din Tars, *Fragm.* 56, v. Arnim.

484. Valckenaer, *Diatribes de Aristobulo Judaeo*, 30—31.

485. Mt. 23, 8.

486. Platon, *Statul*, III, 415 A.

487. *Ibidem*, V, 479 E.

le sînt lor mai necunoscute decît așa numitele hoes⁴⁸⁸ ale mării⁴⁸⁹. 8. Pe acestea corifeul nu le știe, pentru că într-adevăr nici nu le știe ; că trupul este aici și locuiește pe pămînt, dar zboară, după cum spune Pindar⁴⁹⁰, pe deasupra pămîntului și mai presus de cer, studiind stelele și cercetînd în adîncime întreaga natură»⁴⁹¹.

99. 1. Și iarăși în ce privește cuvîntul Domnului : «Să vă fie vouă ce este da, da și ce este nu, nu»⁴⁹², trebuie să-l comparăm cu aceste cuvinte ale lui Platon : «Dar nu este deloc îngăduit să ierți minciuna și să faci să dispară adevărul»⁴⁹³. 2. Iar în ce privește interzicerea jurămîntului⁴⁹⁴, iată ce scrie Platon în cartea a zecea a lucrării *Legile* : «Lauda și jurămîntul departe de tine în tot ce ai a face»⁴⁹⁵. 3. «Și, în general vorbind, cînd Pitagora, Socrate și Platon spun că au auzit glasul lui Dumnezeu⁴⁹⁶, că au contemplat bine facerea universului așa cum a fost creat de Dumnezeu și cum este menținut neînterupt în starea lui⁴⁹⁷, aceștia au auzit pe Moisi, care a spus : «A zis și s-a făcut»⁴⁹⁸, au auzit pe Moisi, care a scris că facerea universului este lucrarea Cuvîntului lui Dumnezeu»⁴⁹⁹.

4. Filozofii, întemeiați pe cuvintele Scripturii, care spun că omul a fost făcut din pămînt⁵⁰⁰, proclamă că trupurile sînt din pămînt⁵⁰¹. 5. Homer nu pregetă a spune în formă de blestem :

«Dar voi toți să fiți apă și pămînt !»⁵⁰²,

6. așa cum spune Isaia : «I-a călcat pe ei ca pe lut»⁵⁰³.

100. 1. Calimah scrie fără ocol :

«Era atunci un timp, cînd și pasărea
Și cel ce locuiește marea și cel cu patru picioare
Grăiau ca pămîntul⁵⁰⁴ lui Prometeu»⁵⁰⁵.

488. Hoes, recipient de aramă spoit de măsurat lichidele, cu o capacitate de trei litri și un sfert.

489. «Așa numitele hoes ale mării», proverb care vrea să arate că nu se poate ști cîte căni de trei litri și un sfert sînt în apa mării.

490. Pindar, *Fragm.* 292, Schroeder.

491. Platon, *Teetet*, 173 C—174 A.

492. *Mt.* 5, 37 ; *Iac.* 5, 12.

493. Platon, *Teetet*, 151 D.

494. *Mt.* 5, 34—36.

495. Platon, *Legile*, XI, 917 C.

496. Platon, *Apologia*, 31 D ; Xenofon, *Memoriile*, I, 4.

497. Xenofon, *op. cit.*, IV, 3, 13.

498. *Fac.* 1, 3 și în alte locuri.

499. Textul din 99, 3 este din *Aristobul*, Valckenaer, 66.

500. *Fac.* 2, 7.

501. Platon, *Axiom*, 365 E ; 366 A.

502. Homer, *Iliada*, VII, 99.

503. *Is.* 41, 25 ; 10, 6.

504. «Pămîntul lui Prometeu», adică : omul creat de Prometeu din pămînt.

505. Calimah, *Fragm.* 87, Schneider.

2. Și iarăși tot Calimah spune :

«Dacă Promoteu te-a făcut,
Atunci n-ai fost făcut din altceva decît din pămînt» ⁵⁰⁶.

3. Hesiod spune de Pandora ⁵⁰⁷ :

«Și Zeus i-a poruncit vestitului Hefaistos
Să amestece cît mai repede pămîntul cu apă
Și să pună în amestecătură minte și voce de om» ⁵⁰⁸.

4. Stoicii definesc natura un foc tehnic, care în chip ordonat împlinește creația ⁵⁰⁹ ; în Scriptură focul și lumina sînt numele alegorice ale lui Dumnezeu și Cuvîntului Lui ⁵¹⁰.

5. Ce dar ? Oare, Homer nu parafrazează cuvintele Scripturii despre despărțirea apei de pămînt și arătarea vizibilă a uscatului ⁵¹¹, cînd vorbește de Tetis ⁵¹² și Oceanos ⁵¹³ ?

«De multă vreme au despărțit unul de altul
Dragostea și patul» ⁵¹⁴.

6. Cei mai învățați dintre eleni atribuie lui Dumnezeu putere peste toate. Epiharm, care era pitagorian, spune :

«Dumnezeirii nimica nu-i scapă ! Aceasta trebuie s-o știi !
El este Cel Ce ne privește ! Întru nimic Dumnezeu nu-i neputincios» ⁵¹⁵.

101. 1. Iar poetul liric spune :

«E cu putință lui Dumnezeu să scoată
Lumină-nentinată din noapte-ntunecoasă
Și să ascundă cu întuneric de negru nor
Curata lumină a zilei» ⁵¹⁶.

Cu alte cuvinte, poetul spune că numai Însuși Dumnezeu poate face noapte, atunci cînd este zi. 2. În lucrarea intitulată *Fenomene*, Aratos spune :

506. Același, *Fragm.* 133, Schneider.

507. Pandora, cea dintîi femeie, făcută de Hefaistos, la porunca lui Zeus, din pămînt și apă ; a fost înzestrată de zeițe cu toate darurile, iar Hermes i-a dat darul vorbirii ; tot atunci a primit de la zei o cutie, în care erau toate relele, și a primit poruncă să o țină închisă. Curioasă, Pandora a deschis-o, și au ieșit din cutie toate relele, răspîndindu-se pe pămînt. Cînd Pandora a închis cutia, în fundul ei nu mai rămăsese decît speranța.

508. Hesiod, *Munci și zile*, 60—62.

509. Hrisip, *Fragm. fiz.*, 1134 v. Arnim.

510. *Ieș.* 3, 2 ; *In.* 1, 4 ; *Deut.* 4, 24 ; *In.* 1, 5.

511. *Fac.* 1, 6—9.

512. Tetis, divinitate marină, fiica zeului Uranus și al zeiței Gea, personificarea apei cu puterea ei rodnică.

513. Oceanos, nota 169 din C.

514. Homer, *Illada*, XIV, 206—207.

515. Epiharm, *Fragm.* 266, Kaibel.

516. Pîndar, *Fragm.* 142, Schroeder.

«Să începem cu Zeus ! Niciodată să nu încetăm, bărbați, a nu vorbi de El !
Cu numele lui Zeus sînt pline toate străzile,
Toate plețele unde oamenii s-adună... Plină e marea,
Pline și porturile ! Toți avem nevoie, în orice loc, de Zeus !»

3. Apoi poetul adaugă :

«Că al Lui neam sîntem» ⁵¹⁷,

adică sîntem creați de El.

«Dreapta Lui înseamnă
Bunăvoință pentru oameni ; ea scoală popoarele la lucru.
El a întărit pe cer constelațiile,
Despărțind stelele ; a ales pentru an stele,
Care să arate mai cu seamă oamenilor rînduiala
Anotimpurilor, ca toate să crească viguroase pentru timp îndelungat.
Și totdeauna oamenii îl fac îndurător pe Dumnezeu din
clipa cea dintîi pînă la cea din urmă.
Bucură-te, Tată, mare minune și mare ajutător de oameni !» ⁵¹⁸.

4. Iar înainte de Aratos, Homer, copiind pe Moisi, a arătat că pe pavăza făurită de Hefaistos, era gravată facerea lumii, spunînd aceste cuvinte :

«Pe ea erau gravate pămîntul, cerul și marea ;
Și tot pe ea toate constelațiile, care încununează cerul» ⁵¹⁹.

Că Zeus, care-i cîntat în poeme și în scrierile în proză, ne duce la Dumnezeu cu gîndul.

102. 1. Iar Democrit scrie, ca să spun așa, ca «la lumina zilei» ⁵²⁰, că «sînt puțini oameni care să ridice mîinile spre ceea ce noi elenii numim acum aer și să spună : «Zeus pe toate le poruncește, pe toate le știe ; le dă și le ia ; el este împăratul universului» ⁵²¹. 2. Iar Pindar Beoțianul, care era pitagorian, într-un chip mai tainic spune : «Unul este neamul oamenilor, unul este neamul zeilor ; din o singură mamă răsuflesc și unii și alții» ⁵²². Prin aceste cuvinte, Pindar învață că unul este Creatorul, pe care îl numește «Tatăl, marele Meșter» ⁵²³, Cel Ce dă oamenilor după vrednicie spor, ca să ajungă la Dumnezeire. 3. Nu pot să trec sub tăcere pe Platon. În *Epistola către Erast și Corisc*, Platon, nu știu cum, vorbește pe față de Tatăl și de Fiul, influențat de scrierile ebraice ; și scrie cuvînt cu cuvînt așa : 4. «Jurați cu o rîvnă, care nu-i străină muzelor, cu o veselie, care-i soră cu rîvna ! Jurați pe Dumnezeu, cauza uni-

517. Cuvinte citate de Sf. apostol Pavel în cuvîntarea din Areopag, *Fapte* 17, 28

518. Aratos, *Fenomene*, 1—15.

519. Homer, *Iliada*, XVIII, 483, 485.

520. Platon, *Fedru*, 268 A.

521. Democrit, *Fragm.* 30, Diels, *Vorsokrat*, 5 Aufl., 151, 11.

522. Pindar, *Nemeen*, VI, 1—2.

523. Același, *Fragm.* 57, Schroeder.

versului, pe Tatăl și Domnul Conducătorului și Urzitorului, pe Care Îl veți cunoaște de veți filozofa drept!»⁵²⁴. 5. Un text din dialogul *Timeu* Îl numește pe Creator Tată, spunînd așa: «Zei ai zeilor, al căror Tată sînt Eu și creator al lucrurilor!»⁵²⁵. 103. 1. Deci, cînd Platon spune: «Toate stau în legătură cu Împăratul universului, toate există din cauza Lui; El este cauza tuturor bunătaților; cel de al doilea stă în legătură cu cele de-al doilea și cel de al treilea, cu cele de-al treilea»⁵²⁶, nu văd în aceste cuvinte altceva decît arătarea Sfintei Treimi. Cel de al treilea este Sfîntul Duh, cel de al doilea este Fiul, prin Care «toate s-au făcut»⁵²⁷, potrivit voinței Tatălui. 2. Același filozof, în cartea a zecea a lucrării sale *Statul*, amintește de Er, fiul lui Armenie, de neam pamfilian⁵²⁸, care este Zoroastru. 3. Însuși Zoroastru scrie: «Acestea le-a scris Zoroastru, fiul lui Armenie, de neam pamfilian, care a murit în război; le-a scris pe toate cîte le-a auzit de la zei, cînd a fost în Hades»⁵²⁹. 4. Platon spune că acest Zoroastru a înviat după ce a stat întins pe rug douăsprezece zile⁵³⁰. Se poate că Platon, prin cele spuse, face aluzie la înviere sau poate la aceea că sufletele fac drumul de înălțarea lor la cer, trecînd prin cele douăsprezece zodii; Platon, însă, spune că sufletele fac acest drum cînd la nașterea lor coboară pe pămînt⁵³¹. 5. În acest sens trebuie înțeles că au fost și cele douăsprezece munci ale lui Hercule; după săvîrșirea acestor munci, sufletul este eliberat de tot ce-i în această lume. 6. N-am să las deoparte nici pe Empedocle, care, ca fizician, amintește de restaurarea tuturor lucrurilor, cînd totul se va schimba în foc. 104. 1. Heraclit Efeseanul este de aceeași părere și vorbește foarte lămurit cînd învață că există o lume veșnică și o altă lume trecătoare; iar aceasta, în ce privește întocmirea ei, nu se deosebește de cealaltă decît prin însușirile lor. 2. Heraclit învață că lumea veșnică este alcătuită din elemente de aceeași natură și rămîne totdeauna la fel cu ea însăși, spunînd așa: «Lumea, care este aceeași pentru toți, n-a făcut-o nici un zeu, nici un om, ci a fost totdeauna și este și va fi foc veșnic viu, care se aprinde după anumite măsuri și se stinge după anumite măsuri»⁵³². 3. Heraclit spune aceasta pentru că a învățat din Scriptură că este și o lume creată și trecătoare și o arată prin cuvintele pe care le adaugă: «Schimbările focului sînt mai întîi marea; din mare jumătate pămînt, iar cealaltă ju-

524. Platon, *Epistola VI*, 323 D.

525. Același, *Timeu*, 41 A.

526. Același, *Epistola II*, 312 E.

527. *In.* 1, 3.

528. Platon, *Statul*, X, 614 B.

529. Apocriful lui Zoroastru (cf. Proclus, *In remp.* II, 111, 12 ș.u., Kroll).

530. Platon, *Statul*, X, 614 B.

531. *Ibidem*, X, 621 B.

532. Heraclit, *Fragm.* 30, Diels.

mătate uragan însoțit de trăsnete și fulgere»⁵³³. 4. Într-un fel oarecare, Heraclit spune așa: Focul este schimbat de Dumnezeu și de Cuvînt, Care conduce toată zidirea; trecînd prin aer este schimbat în umezeală, care este ca o sămînță a organizării lumii; și această umezeală se numește mare; din aceasta s-au născut pămîntul și cerul și cele cuprinse în ele. 5. Că lumea revine iarăși la starea cea dintîi și ajunge foc, o arată Heraclit lămurit prin aceste cuvinte: «Marea se răspîndește și primește măsura pe care a avut-o înainte de a se fi făcut pămîntul»⁵³⁴. Același lucru se întîmplă și cu celelalte elemente. 105. 1. La fel cu Heraclit învață și cei mai de seamă filozofi stoici în scrierile lor despre pieirea lumii prin foc, despre guvernarea lumii, despre lume, despre om și despre continuarea existenței sufletelor noastre⁵³⁵. 2. Și iarăși Platon, în cartea a șaptea a lucrării sale *Statul*, a numit «întunecoasă» ziua de aici⁵³⁶ — după părerea mea din pricina «stăpînitorilor întunericului acestuia»⁵³⁷ — a numit somn și moarte coborîrea sufletului în trup⁵³⁸, așa cum spune și Heraclit⁵³⁹. 3. Poate că aceasta a profețit-o Duhul despre Mîntuitorul, prin David, cînd a zis: «*Eu m-am culcat și am adormit; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini*»⁵⁴⁰. 4. Că se numește alegoric sculare din somn nu numai învierea lui Hristos, ci se numește alegoric somn al Domnului și pogorîrea Lui în trup. 106. 1. Astfel Însuși Mîntuitorul poruncește: «*Privegheați*»⁵⁴¹, adică: aveți grijă cum trăiți, căutați să despărțiți sufletul de trup! 2. Platon a prezis ziua Domnului în cartea a zecea a lucrării sale *Statul*, prin aceste cuvinte: «După ce fiecare a fost șapte zile în livadă, trebuie în a opta zi să se scoale de acolo și să plece, ca să ajungă acolo unde are de ajuns a patra zi»⁵⁴². 3. Prin «livadă» trebuie înțeleasă sfera nemișcată a cerului ca loc liniștit și plăcut și locaș al sfinților, iar prin «cele șapte zile» fiecare mișcare a celor șapte planete și orice meserie lucrătoare, care se sîrguiește să-și ajungă scopul de a se liniști. 4. Drumul care urcă dincolo de planete duce la cer, adică la a opta mișcare, la a opta zi. Platon spune că sufletele merg patru zile, arătînd cu asta călătoria lor prin cele patru elemente.

107. 1. Nu numai evreii, dar și elenii știu că ziua a șaptea este sfîntă, potrivit căreia se mișcă în cerc întreaga lume a tuturor viețuitoare-

533. Același, *Fragm. 31 a*, Diels.

534. Heraclit, *Fragm. 31 b*, Diels.

535. Hrisip, *Fragm. fiz.*, 590, v. Arnim.

536. Platon, *Statul*, VII, 521 C.

537. *Ef.* 6, 12.

538. Platon, *Gorgia*, 493 A; *Fedon*, 95 D.

539. Heraclit, *Fragm. 21*, Diels.

540. *Ps.* 3, 5.

541. *Mt.* 24, 42.

542. Platon, *Statul*, X, 616 B.

relor și a întregii vegetații. 2. Hesiod grăiește acestea despre ziua a șaptea :

«Întîia zi a lunii, a patra și a șaptea, sînt zile sfinte» ⁵⁴³.

Și iarăși :

«În ziua a șaptea, lumina soarelui este strălucitoare iarăși» ⁵⁴⁴.

3. Homer spune :

«În ziua a șaptea a venit zi sfîntă» ⁵⁴⁵.

Și :

«Ziua a șaptea era sfîntă» ⁵⁴⁵.

Și iarăși :

«Ziua a șaptea era sfîntă și-n ea toate s-au plinit» ⁵⁴⁶.

Și încă o dată :

«Și-n a șaptea zi, părăsirăm fluviul Aheron» ⁵⁴⁵.

4. Da, și poetul Calimah scrie :

«La aurora celei de a șaptea zi, ei au făcut toate» ⁵⁴⁷.

Și iarăși :

«A șaptea zi e zi cu noroc ; a șaptea zi e zi de nașteri».

Și :

«A șaptea zi are locul întîi ; a șaptea zi este desăvîrșită».

Și :

«De toate, șapte-au fost făcute în cerul plin de stele
Și strălucesc în cerc atunci cînd încep anii».

108. 1. Dar și elegiile lui Solon divinizează foarte mult cea de a șaptea zi ⁵⁴⁸.

2. Ce dar ? Nu sînt oare foarte apropiate de spusa aceasta a Scripturii : «*Să luăm dintre noi pe cel drept, că nu ni-i de nici un folos*» ⁵⁴⁹ cuvintele lui Platon, în care aproape că profetește iconomia cea mîntuitoare, în cartea a doua a lucrării sale *Statul*, în care spune acestea : 3. «Așa va suferi dreptul : va fi biciuit, va fi chinuit, va fi legat, i se vor scoate ochii și, în sfîrșit, după ce va suferi toate aceste rele, va fi răstîgnit» ? ⁵⁵⁰ 4. Iar Antistene Socraticul, parafrazînd acele cuvinte profetice : «*Cu cine M-ați asemănat ? spune Domnul*» ⁵⁵¹, zice : «Dumnezeu

543. Hesiod, *Munci și zile*, 770.

544. Același, *Fragm.* 273, Rzach.

545. Ps. — Homer, Kinkel, TGF, I, 75.

546. Homer, *Odiseea*, V, 262.

547. Ps.—Calimah, *Fragm.* 145, Schneider. Și următoarele patru versuri tot din Ps. — Calimah.

548. Solon, *Fragm.* 19, Diehl.

549. *Inj. Sol.* 2, 12 ; *Is.* 3, 9.

550. Platon, *Statul*, II, 361 E—362 A.

551. Ps. 40, 18. 25 ; 46, 5.

nu seamănă cu nimeni ; pentru că nimeni nu poate să-l recunoască după o imagine» ⁵⁵². 5. Același lucru îl spune textual și Xenofon Atenianul : «Cel Ce clatină pe toate și le liniștește este vădit că e mare și puternic. Ce fel este chipul Lui ? Este nevăzut ! Chiar soarele, care pare văzut de toți, nici el nu îngăduie să te uiți la el ; iar dacă cineva îndrăznește să-l privească, îi ia vederile» ⁵⁵³.

6. Iar Sibila a proorocit :

«Care trup poate vedea cu ochii pe cerescul, adevăratul
Și nemuritorul Dumnezeu, Care locuiește cerul ?
Dar nici în fața razelor soarelui
Nu pot sta oamenii, că sînt muritori» ⁵⁵⁴.

109. 1. Bine învață și Xenofon din Colofon că Dumnezeu este unul și netrupesc ; apoi adaugă :

«Unul este Dumnezeu cel mai mare între dumnezei și oameni ;
Nu seamănă cu muritorii nici la trup, nici la gîndire» ⁵⁵⁵.

2. Și iarăși :

«Muritorii, însă, socot că zeii sînt născuți,
Că au îmbrăcăminte lor, că au voce și trup» ⁵⁵⁶.

3. Și iarăși :

«Dacă boii și lei ar avea mîini
Să scrie cu mîinile și să facă lucrurile pe care le fac oamenii,
Caii ar desena chipurile zeilor asemenea cailor,
Iar boii asemenea boilor ; și-ar face trupurile lor
La fel cu cele pe care ei le au» ⁵⁵⁷.

110. 1. Să ascultăm iarăși pe poetul liric Bakhilide, vorbind de Dumnezeire :

«Ei nu sînt supuși bolilor nenorocite ;
Sînt nevinovați ;
Întru nimic nu seamănă cu oamenii» ⁵⁵⁸.

2. Cleante Stoicul, în una din poemele despre Dumnezeu, a scris acestea :

3. «Mă întrebi cum este binele ? Ascultă !
Este ordonat, drept, cuvios, evlavios,
Stăpîn pe sine ; este folositor, frumos, cum se cuvine,
Auster, simplu, de ajutor pururea,
Fără teamă, fără tristețe, util, fără durere.
Ajutător, plăcut, statornic, prieten,

552. Antistene, *Fragm.* 24, Mullach, *FPG*, II, 277.

553. Xenofon, *Memor.*, IV, 3, 13—14.

554. *Oracolele Sibiline*, *Fragm.* 1, 10—13.

555. Xenofon, *Fragm.* 23, Diels.

556. Același, *Fragm.* 14, Diels.

557. Același, *Fragm.* 15, Diels.

558. Bakhilide, *Fragm.* 23, Blass.

Plin de cînste, recunoscut de toți,
Slăvit, lipsit de mîndrie, atent, blînd, puternic,
Veșnic, neprihănit, pururea dăinuitor» ⁵⁵⁹.

111. 1. Același poet, atacînd pe tăcute idololatria celor mulți, adaugă :

«Nu-i liber omul, care umblă după slavă,
Că doar-doar va dobîndi vreun bine» ⁵⁶⁰.

2. Că nu trebuie să gîndim despre Dumnezeire, luîndu-ne după părerea celor mulți. 3. Amfion ⁵⁶¹ spune Antiopei :

«Nici nu cred că Zeus,
Luînd chipul unui nemernic muritor,
A venit în patul tău, cum vine un om» ⁵⁶².

4. Iar Sofocle scrie fără ocol :

«Zeus s-a căsătorit cu mama omului acestuia,
Nu prefăcut în aur, nici îmbrăcat
Cu pene de lebădă, cum a făcut cînd a lăsat însărcinată
Pe fata lui Pleuron, ci ca om adevărat» ⁵⁶³.

5. Apoi, puțin mai jos, a adăugat :

«Repede s-a apropiat desfrînatul
De treptele patului nupțial».

6. Pe lîngă acestea, Sofocle povestește mai vădit desfrînarea mitologicului Zeus :

«Neatingîndu-se nici de ospăț, nici de apa de spălat pe mîini,
S-a îndreptat spre pat cu inima aprinsă de poftă
Și toată noaptea aceea și-a petrecut-o în desfrîu».

7. Dar să lăsăm acestea pentru prostiile care se spun la teatre ! Heraclit spune deschis : «Cu privire la Cuvîntul, Care există veșnic, oamenii sînt neînțelegători și înainte de a-L auzi și după ce L-au auzit» ⁵⁶⁴.

112. 1. Poetul liric Melanipide ⁵⁶⁵ spune în unul din cîntecele sale :

«Auzi-mă, Tată, minunea muritorilor,
Tu, care stăpînești peste sufletul cel veșnic viu !» ⁵⁶⁶.

2. Marele Parmenide, cum îl numește Platon în dialogul *Sofistul*, scrie așa despre Dumnezeire :

559. Cleante, *Fragm.* 557, v. Arnim.

560. Același, *Fragm.* 560, v. Arnim.

561. Amfion, fiul Antiopei și al lui Zeus, n-a vrut să creadă pe mama sa, care-i spusese că e fiul lui Zeus.

562. Euripide, *Antiope*, *Fragm.* 210, Nauck.

563. Sofocle, *Fragm. dub.* 1026, Nauck, și pentru versurile de la & 5 și 6.

564. Heraclit, *Fragm.* 1, Diels.

565. Melanipide, poet liric grec (sec. VI—V î.Hr.).

566. Melanipide, *Fragm.* 6, Diels.

«Sînt foarte multe acelea care arată
Că Dumnezeirea este nenăscută și nepieritoare,
Cu totul unică-născută, imobilă și necreată» ⁵⁶⁷.

3. Dar și Hesiod spune :

«El este împăratul tuturor și stăpînul
Celor nemuritori. Nimeni altul nu te poate întrece în putere» ⁵⁶⁸.

4. Da, și tragedia ne învață să ne depărtăm de idoli și să privim la cer.

113. 1. Sofocle, după cum spune Hecateu, care a scris cărți de istorie, în lucrarea sa *Despre timpul lui Abram și al egiptenilor* ⁵⁶⁹, strigă chiar pe scenă :

2. «Unul este între adevăruri ; Unul este numai Dumnezeu,
Cel Ce a făcut cerul și marele pămînt,
Azuriile valuri ale mării și furia vînturilor,
Dar noi muritorii, rătăciți cu inima,
Am făcut, pentru mîngîierea necazurilor noastre,
Zeilor statui din piatră, din aramă,
Din aur și din fildeș.
Le oferim lor jertfe și deșarte prăznuiri
Și socotim că astfel îi cinstim» ⁵⁷⁰.

114. 1. Iar Euripide, pe aceeași scenă, spune în tragedia sa :

«Vezi în înălțime acest eter nemărginit,
Care ține de jur împrejur pămîntul în brațele sale ude ?
Pe acesta îl crezi Zeus, pe acesta Dumnezeu îl socotești !» ⁵⁷¹.

2. Iar în piesa *Piritos*, același poet tragic spune acestea :

«Tu, care te-ai născut din tine însuși, care cuprinzi
În eterul circular firea tuturoră,
Care dănuiești continuu în jurul lumînii și în jurul nopții sumbre,
«În jurul mulțimii de stele cu felurite culori» ⁵⁷².

3. Prin cuvintele «care te-ai născut din tine însuși» poetul a vorbit de mintea care a creat lumea ; în celălalt text e vorba de lume, în care sînt cele două contrarii : lumina și întunericul. **4.** Eshil, fiul lui Euforion, cu foarte mare bună-cuviință, grăiește de Dumnezeu așa :

«Zeus este eter, Zeus este pămînt, Zeus este cer,
Zeus este toate și mai presus de toate» ⁵⁷³.

567. Parmenide, *Fragm.* 8, 3—4, Diels.

568. Hesiod, *Fragm.* 195, Rzach.

569. Hecateu, *Fragm.* 15, Diels, *Vorsokrat.* 5. Aufl. II, 245, 21.

570. Pseudo-Sofocle, *Fragm.* 1025, Nauck.

571. Euripide, *Fragm.* 941, Nauck.

572. Euripide, *Piritos*, *Fragm.* 593.

573. Eshil, *Heliades*, *Fragm.* 70, Nauck.

115. 1. Știu că și Platon mărturisește alături de Heraclit care scrie : «Unul, singurul înțelept, nu vrea și totuși vrea să fie numit cu numele de Zeus» ⁵⁷⁴. 2. Și iarăși : «Lege este ca să ascuți de voința unuia» ⁵⁷⁵. 3. Iar dacă vrei să dai un sens duhovnicesc cuvintelor acestora : «Cel care are urechi de auzit să audă» ⁵⁷⁶, află că este arătat și de Efesean : «Cei nepricepuți, spune el, când aud se aseamănă cu surzii ; de ei dă mărturie cuvîntul care zice : sînt absenți, deși sînt de față» ⁵⁷⁷.

4. Dorești, însă, să auzi și la eleni de un singur început ? Timeu ⁵⁷⁸ din Locrida ⁵⁷⁹, în scrierea sa *Despre științele naturii*, dă textual această mărturie : «Începutul unic al tuturor lucrurilor este nefăcut ; că dacă ar fi făcut, n-ar mai fi început, ci ar fi început acelea din care el a luat început» ⁵⁸⁰. 5. Gîndul acestui filozof, care este un gînd adevărat, izvoarăște din cuvintele acestea : «Ascultă, Israile, spune Scriptura, Domnul Dumnezeuul tău unul este ⁵⁸¹ și numai Lui să-I slujești» ⁵⁸², 6. așa cum spune și Sibila :

«Iată El este tuturoră clar și neschimbător» ⁵⁸³.

116. 1. Dar și Homer a avut un minunat dar de profeție, cînd arată pe Tatăl și pe Fiul în aceste versuri, zicînd :

«Dacă nimeni nu te silește, pentru că ești singur,
Totuși nu vei scăpa de boala, care vine de la marele Zeus ⁵⁸⁴.
Că ciclopilor nu le pasă de Zeus Egiohul» ⁵⁸⁵.

2. Iar înainte de Homer, Orfeu, vorbind de cele ce grăiam mai înainte, a zis :

«O, fiule al marelui Zeus, o, tată al lui Zeus Egiohul !» ⁵⁸⁶.

3. Xenocrate din Calcedon, numind pe un Zeus «cel mai înalt», iar pe alt Zeus «cel mai nou» ⁵⁸⁷, exprimă ideea despre Tatăl și Fiul. 4. Și lucrul cel mai minunat este că Homer pare a cunoaște Dumnezeirea, el care a vorbit de zei cu patimi omenești. 117. 1. Pe acest Dumnezeu nici Epicur nu-l respectă atîta ⁵⁸⁸. Homer spune :

574. Heraclit, *Fragm.* 32, Diels.

575. Același, *Fragm.* 33, Diels.

576. Mt. 11, 15 ; 13, 9. 43 ; Mc. 4, 9. 23 ; Lc. 8, 8 ; 14, 35.

577. Heraclit, *Fragm.* 34, Diels.

578. Timeu din Locrida, filozof pitagorian (sec. VI—V î.Hr.).

579. Locrida, ținut în Grecia continentală.

580. O. Stănilin are în notă : originea acestui text este necunoscută ; vezi Platon, *Pedru*, 245 CD, iar Alain Le Boulluec scrie : *Timée de Locres*, test. 7 Marg.

581. Deut. 6, 4.

582. Deut. 6, 13.

583. Oracolele Sibiline, *Fragm.* 1, 28.

584. Homer, *Odiseea*, IX, 410—411

585. *Ibidem*, IX, 275.

586. Orfeu, *Fragm.* 338, Kern.

587. Xenocrate, *Fragm.* 18, Heinze.

588. Epicur, *Fragm.* 228, Usener, 172, 3.

«Pentru ce, flule al lui Peleu, mă urmărești cu picioarele tale luți,
Tu un muritor, iar eu zeu nemuritor ?
Încă nici n-ai cunoscut că eu sint zeu» ⁵⁸⁹.

2. Prin cuvintele acestea, Homer a arătat că Dumnezeirea nu poate fi prinsă, nici înțeleasă de cel muritor : nici cu picioarele, nici cu mâinile, nici cu ochii ; și, într-un cuvânt, nici cu trupul. 3. Scriptura spune : «Cu cine L-ați asemănat pe Domnul ? Sau cu ce asemănare L-ați asemănat pe El ? 4. Oare teslarul l-a făcut chipul sau argintarul, topind aurul, L-a poleit pe El ?» ⁵⁹⁰ și celelalte.

118. 1. Poetul comic Epiharm, în lucrarea sa *Statul*, vorbește lămurit așa despre Cuvântul :

«Viața oamenilor are foarte mare nevoie de gândire și de număr ;
Trăim prin număr și gândire ; acestea salvează pe muritori» ⁵⁹¹

2. Apoi adaugă precis :

«Cuvântul conduce pe oameni ; în orice chip, îi mîntuie».

3. Apoi : Dacă

«În om este gândire, apoi gândire este și Cuvântul cel dumnezeiesc ;
Gîndirea este pusă în om pentru necazurile vieții ;
Cuvîntul cel dumnezeiesc, însă, însoțește toate artele și meseriile
Și El îi învață pe oameni ce trebuie să facă spre a avea folos.
Nu omul a descoperit artele și meseriile, ci Dumnezeu le-a adus pe lume.
Din Cuvîntul dumnezeiesc a ieșit gîndirea omenească».

119. 1. Da, Duhul cel Sfînt a strigat prin proorocul Isaia : «Ce nevoie am Eu de mulțimea jertfelor ? zice Domnul. Sătul sînt de arderile de tot ale berbecilor și de seul mieilor ; sîngele taurilor nu-l voiesc» ⁵⁹² ; iar puțin mai jos a adăugat : «Spălați-vă, faceți-vă curați, ștergeți răutățile din sufletele voastre !» ⁵⁹³ și celelalte. 2. Poetul comic Menandru scrie la fel în cuvintele acestea :

«Dacă, o, Pamfile, cineva aduce jertfă
Mulțime de tauri și de capre sau, pe Zeus mă jur,
Altele la fel cu acestea sau obiecte făcute cu mîna,
Hlamide de aur sau de porfiră
Sau figurine de animale din fildeș sau smarald,
Crede că-l face pe zeu binevoitor !
Se înșeală, însă, acela și-i este mintea astupată.
Omul trebuie să fie bun,
Să nu corupă fecioarele, să nu fie desfrînat,

589. Homer, *Ilada*, XXII, 8—10.

590. *Is.* 40, 18—19.

591. Epiharm, *Fragm.* 255—257, Usener. Și pentru versurile de la & 2 și 3.

592. *Is.* 1, 11.

593. *Is.* 1, 16.

Să nu fure și să nu ucidă pentru bani.
 Nici un ac să nu dorești, prietene !
 Că Dumnezeu te vede, El este aproape !» ⁵⁹⁴.

3. Ieremia spusese : «*Dumnezeu de aproape sînt Eu, nu Dumnezeu de departe ; sau va face ceva omul în ascuns și nu-l voi vedea ?*» ⁵⁹⁵.

120. 1. Și iarăși Menandru, parafrazînd cuvintele acestea ale Scripturii, scrie așa :

2. «Nici un ac de-al altuia să nu dorești,
 Prea iubitul meu ! Că Dumnezeu
 Se bucură de faptele bune, nu de cele rele ;
 Dumnezeu îngăduie celui ce muncește să-și îmbunătățească viața,
 Celui ce-și lucrează pămîntul și ziua și noaptea.
 Tu jertfește lui Dumnezeu, fiind neconținut drept,
 Nu strălucitor atît în îmbrăcăminte, cît în inimă !
 De auzi că tună, nu fugi,
 Dacă n-ai nimic pe cugetul tău, stăpîne !
 Că Dumnezeu te vede, El este aproape».

3. Scriptura spune : «*Încă grăind tu, voi zice : «Iată, sînt aici !*» ⁵⁹⁶.

121. 1. Poetul comic Difil ⁵⁹⁷ gîndește unele ca acestea, vorbind despre judecată :

«Crezi, tu, o Nicherate, că cei morți,
 Care au dus-o în viață numai în plăceri,
 Scapă de Dumnezeire, ca și cum nevăzuți ar fi ?
 Este ochiul dreptății, care pe toate le vede.
 Pe lumea cealaltă cunoaștem două căi :
 Una este rînduită pentru drepti, alta pentru cei necredincioși».

Și apoi spune :

«Dacă pe aceste două căi, în toată vremea, pămîntul le ascunde,
 Du-te, răpește, fură, jefuiește, frămîntă-te !
 Dar nu te amăgi ! Este și pe acea lume judecată !
 O va face Dumnezeu, Stăpînul universului,
 Al Cărui nume este înfricoșător și eu nici a-L numi nu pot.
 El dă păcătoșilor lungime de viață» ⁵⁹⁸.

2. Dacă un muritor crede că făcînd rău,
 În fiecare zi, poate scăpa de ochii zeilor,
 Crede rău și, crezînd așa, este osîndit,
 Cînd ziua dreptății va veni» ⁵⁹⁹.

594. Menandru, *Pseudepigr.*, Fragm. 1130 Koch, *CAF*, III, 272. Și pentru locul din 120, 2.

595. *Ier.* 23, 23—24.

596. *Is.* 58, 9.

597. Difil, poet comic grec (sec. IV î.Hr.), unul din reprezentanții comediei noi, rival al lui Menandru.

598. *TGF*, Adesp. 421.

599. Euripide, *Frixos*, Fragm. 835, Nauck.

3. Fiți atenți cei care credeți că nu e Dumnezeu !
Că este, este Dumnezeu ! Dacă cineva face bine,
Deși e rău prin fire, acela să câștige timpul,
Că mai târziu i se va cere socoteală» ⁶⁰⁰.

4. Cu spusele acestea este de acord și tragedia prin aceste versuri :

«Va veni, va veni acel timp al veșniciei,
Cînd eterul cu fața lui de aur va deschide vîstieria sa
Plină de foc ; iar flacăra va paște
Pe toate cele pămîntești și va pîrjoli cu furie
Pe cele din înaltul cerului» ⁶⁰¹.

122. 1. Iar mai departe, adaugă iarăși :

«Iar dacă va dispărea universul,
Adîncul va fi lipsit de valuri,
Iar pămîntul pustiu de locuințe ; nici aerul
Arzător nu va mai purta cetele celor într-aripate.
Dar, mai târziu, Dumnezeu va mîntui pe toate cîte le-a distrus mai înainte» ⁶⁰².

2. Asemănătoare acestora vom găsi și cuvintele din poemele orfice, în care se scrie :

«Pe toate acelea pe care Dumnezeu le-a ascuns le va aduce iarăși la
vesela lumină ;
Se va scoate din inima Lui sfîntă, făcînd minunate fapte» ⁶⁰³.

3. Dacă vom trăi cu sfințenie și cu dreptate, vom fi fericiți aici pe pămînt și mai fericiți după ce ne vom desface de cele de aici ; nu vom fi fericiți o vreme oarecare, ci vom putea să ne odihnim veșnic.

«Stînd în aceeași casă cu cei nemuritori și la aceeași masă,
Lipsiți de suferințe omenești și nevătămați»,

așa cum spune filozoful Empedocle într-o poezie ⁶⁰⁴. 4. După cum gîndesc și filozofii greci, nimeni nu poate fi atît de mare încît să fie mai presus de dreptate și nici atît de mic încît să stea ascuns de ea. 123. 1. Același Orfeu spune și acestea :

«Privind la Cuvîntul cel dumnezeiesc, rămîi lîngă El,
Conducînd El vasul spiritual al inimii ! Calcă bine
Pe cărare și privește numai la Stăpînul lumii
Cel nemuritor !» ⁶⁰⁵.

2. Și Orfeu vorbește iarăși de Dumnezeu, spunînd că este nevăzut ; mai spune că un singur om l-a cunoscut, un om de neam haldeu, arătînd fie pe Avraam, fie chiar pe fiul lui, prin aceste cuvinte :

600. Același, *Fragm. dub.* 1131.

601. Sofocle, *Fragm. dub.*, 1027.

602. Același, *Fragm. dub.*, 1027.

603. Orfeu, *Fragm.* 21 a, 8—9, Kern.

604. Empedocle, *Fragm.* 147, Diels.

605. Orfeu, *Fragm.* 246 (= 247, 6—9), Kern.

«Numai unul-născut, o sămînță dintr-un alt neam de demult,
Din neamul haldelor, cunoștea mersul soarelui,
Cum se învîrte cu mișcările circulare ale unei sfere
În jurul pămîntului în chip egal, potrivit axei sale
Și cum conduce vînturile în aer și pe mare» ⁶⁰⁶.

124. 1. Apoi, ca și cum ar parafraza cuvintele Scripturii : «*Cerul îmi este scaun și pămîntul reazem picioarelor Mele*» ⁶⁰⁷, Orfeu adaugă :

«Dumnezeu, pe întinsul cer a întărit
Scaunul Său de aur, iar sub picioare a așezat pămîntul.
Și-a întins mîna Sa dreaptă pînă la marginea
Oceanului ; temelia munților se cutremură înăuntrul ei la mînia Lui,
Că nu poate îndura marea Lui putere. El este ceresc
În întregime, iar pe pămînt pe toate le duce la sfîrșit.
Al Lui este începutul, mijlocul și sfîrșitul.
Altfel nu-i îngăduit să spui. Mi se cutremură mădulele
Cînd mă gîndesc la El. Dintru cea mai mare înălțime El conduce lumea» ⁶⁰⁸,

și celelalte. **2.** Prin cuvintele acestea a arătat cele spuse de profet : «*De vei deschide cerul, se vor cutremura de Tine munții și se vor topi, cum se topește ceara de fața focului*» ⁶⁰⁹. **125. 1.** Și cele spuse prin Isaia : «*Cine a măsurat cerul cu palma și tot pămîntul cu pumnul ?*» ⁶¹⁰, le spune Orfeu, cînd zice :

- «Stăpîne al eterului, al Hadeșului, al mării și-al pămîntului,
Care clatini cu tunetele Tale, casa tare a Olimpului,
De Care se cutremură demonii și se teme ceata dumnezeilor ;
De Tine ascultă parcele cele neînduplecate.
- 2.** Nemuritorule, Mamă și Tată, la mînia Căruia se mișcă toate ;
Tu, Care miști vînturile și-acoperi totul cu nori,
Care brăzdezi cu fulgerele uraganelor întinsul eter ; a Ta este rînduiala
Stelelor, care aleargă în ordine neschimbată ;
- 3.** În fața scaunului Tău de foc stau îngerii cei cu multe trebi,
Care se îngrijesc să fie împlinite toate cererile muritorilor ;
A Ta este primăvara, care luminează mereu nouă, cu florile ei purpurii ;
A Ta este iarna, care vine cu norii ei friguroși,
Ale Tale sînt fructele bahice, pe care altădată Bromios ⁶¹¹ le împărțea» ⁶¹².

126. 1. Apoi Orfeu adaugă, numindu-L pe Dumnezeu în chip expres atot-puternic :

«Veșnic, nemuritor, al Cărui nume numai nemuritorii îl pot rosti,
Vino, Tu cel mai mare dintre zei, cu putere constrîngătoare peste toți !
Înfricoșător, nebiruit, mare, veșnic, pe Care eterul Te încununează !».

606. Același, *Fragm.* 246 (— 247, 23—27), Kern.

607. *Is.* 66, 1.

608. Același, *Fragm.* 246 (— 247, 30—36. 39—40), Kern.

609. *Is.* 64, 1.

610. *Is.* 40, 12.

611. Bromios, supra numele lui Bahus.

612. Orfeu, *Fragm.* 248, Kern. Și pentru 126, 1.

2. Prin Cuvintele «Mamă și Tată», Orfeu arată nu numai creația din nimic a lumii, dar a dat și prilej unora să introducă în Dumnezeire emanațiile și să se gîndească poate și la o soție a lui Dumnezeu. 3. Orfeu a parafrazat și aceste texte scripturistice din profeți ; textul din Osea : «Eu întăresc tunetul și fac vîntul» ⁶¹³ ; și : «Ale Căruia mîini au întemeiat oastea cerului» ⁶¹⁴ ; și textul din Moisi : 4. «Vedeți, vedeți, că Eu sînt și nu este alt Dumnezeu afară de Mine ! Eu voi ucide și voi face viu ! Bate-voi și voi vindeca ! Și nu este cel care să scape din mîinile Mele !» ⁶¹⁵

5. «El face să se nască pentru muritori răul din bine
Și războiul care-i răcește trupul și suferințele care scot lacrimi»,

spune Orfeu la rîndul lui ⁶¹⁶.

127. 1. Niște cuvînte ca acestea le spune și Arhiloh din Paros :

«O, Zeu, Părinte Zeu, a Ta este puterea cerului,
Tu vezi faptele oamenilor,
Criminale și nelegiuite» ⁶¹⁷.

2. Dar să ne cînte iarăși Orfeu, tracul :

«Și-a întins mîna Sa dreaptă pretutindeni,
Pînă la marginea oceanului ; iar sub picioare a așezat pămîntul» ⁶¹⁸.

5. E lămurit că Orfeu a luat cuvintele acestea din aceste texte : «Domnul va mîntui ⁶¹⁹ cetățile locuite și toată lumea o va cuprinde în mînă, ca pe-un cuib» ⁶²⁰ ; și : «Domnul, Cel Ce a făcut pămîntul cu puterea Lui și a îndreptat lumea cu înțelepciunea Sa» ⁶²¹. 4. Pe lîngă cele spuse mai înainte, Focilide ⁶²² numește pe îngeri demoni, despre unii din ei spune că sînt buni, iar de alții, răi ; că și noi am primit învățătura că sînt unii îngeri apostafi :

«Dar îngerii sînt, față de oameni, cînd într-un fel, cînd în alt fel ;
Unii îi scapă pe oameni de răul ce vine peste ei» ⁶²³.

128. 1. Frumos osîndește poetul comic Filemon ⁶²⁴ idololatria în aceste versuri :

613. Textul nu-i din Osea, ci din Amos 4, 13.

614. Osea 13, 4.

615. Deut. 32, 39.

616. Orfeu, *Fragm.* 246 (= 245, 11—12), Kern.

617. Arhiloh, *Fragm.* 94, Diehl.

618. Orfeu, *Fragm.* 246 (= 247, 31—32, 30), Kern.

619. În textul Scripturii în loc de : «va mîntui» avem : «va clăti».

620. Is. 10, 13—14.

621. Ier. 10, 12.

622. Focilide, poet gnostic grec (sec. VI î. Hr.). Multe din sentințele sale au ajuns proverbe. Se cunosc vreo cincizeci.

623. Focilide, *Fragm.* 16, Diehl.

624. Filemon, nota 425 din P II.

«Nu există pentru noi nici o zeiță Tihe⁶²⁵ ;
Nu există ; ci ceea ce se întâmplă se întâmplă de la sine ;
Că ce se întâmplă fiecăruia ia numele de Tihe»⁶²⁶.

2. Iar poetul tragic Sofocle zice :

«Nici zeilor nu li se întâmplă toate după plac,
Afară de Zeus ; că el are în mîna lui sfîrșitul și-nceputul»⁶²⁷.

3. Și Orfeu spune :

«O singură putere, un singur demon fost-a, mare, care a luminat cerul ;
Toate au ajuns una, în care toate se învîrt în cerc :
Și focul și apa și pămîntul»⁶²⁸

și celelalte.

129. 1. Iar poetul liric Pindar, ca și cum ar fi fost cuprins de furie
bahică, spune :

«Ce este Dumnezeu ? Este ceea ce e totul !»⁶²⁹.

2. Și iarăși :

«Dumnezeu este Cel Ce face toate pentru muritori»⁶³⁰.

3. Dar cînd spune :

«Pentru ce nădăjduiești înțelepciune ?
Cu puțin întrece un om pe alt om !
Greu este pentru mintea muritoare să cerceteze cele ce hotărăsc zeii !
Că omul muritor s-a născut din pîntecele maicii sale»⁶³¹,

Pindar și-a ascuns aici gîndul. 4. «*Cine a cunoscut gîndul Domnului sau
cine a fost sfetnicul Lui ?*»⁶³²

5. Dar și Hesiod, prin cele ce scrie, este de acord cu cele spuse mai îna-
inte :

«Între oamenii de pe pămînt nu este nici un ghicitor,
Care să cunoască gîndul lui Zeus Egiohul»⁶³³.

6. Pe bună dreptate, deci, Solon Atenianul scrie, urmînd pe Hesiod în
elegiile sale :

«Cu totul necunoscut este oamenilor gîndul celor nemuritori»⁶³⁴.

625. Tihe (soartă), nota 488 din C.

626. Filemon, *Fragm.* 137, CAF, II, 520.

627. Sofocle, *Fragm. dub.*, 1028.

628. Orfeu, *Fragm.* 168, 6—8, Kern.

629. Pindar, *Fragm.* 140, Schroeder.

630. Același, *Fragm.* 141, Schroeder.

631. Același, *Fragm.* 61, Schroeder.

632. *Is.* 40, 13.

633. Hesiod, *Fragm.* 169, Rzach.

634. Solon, *Fragm.* 17, Diehl.

130. 1. Iarăși, cînd Moisi a profețit că femeia va naște în chinuri și dureri, din pricina călcării poruncii ⁶³⁵, un poet, nu neînsemnat, a scris :

«Nici ziua,
Nici noaptea nu le vor înceta celor însărcinate
Durerea și chinul. Zeii le vor da cumplite neliniști» ⁶³⁶.

2. Homer spune încă :

«Însuși Tatăl și-a întins balanța sa de aur» ⁶³⁷,

arătînd că Dumnezeu e drept. 3. Iar poetul comic Menandru arată că Dumnezeu e bun ; și spune :

«Lîngă orice om, de îndată ce se naște,
Stă demonul și-l inițiază să ducă
Viață bună ; nu trebuie să credem că este demon rău,
Care vatămă pe omul cu viață virtuoasă» ⁶³⁸.

4. Apoi adaugă :

«Ἄπαντα δ'ἀγαθὸν εἶναι τὸν θεόν»,

care vor să spună : sau că orice Dumnezeu e bun sau — și asta este o tălmăcire mai bună — că Dumnezeu e bun în toate lucrurile Sale.

131. 1. Iarăși, poetul tragic Eshil, vorbind despre puterea lui Dumnezeu, nu pregetă să-L numească «Prea Înalt» în aceste versuri :

2. «Desparte pe Dumnezeu de oameni ! Și să nu crezi
Că-ți seamănă ție și că are trup de carne !
Tu nu-L cunoști ; uneori îți apare ca focul,
Forță de care nu te poți apropia ; uneori ca apa, iar alteori ca negura ;
Ia chip de animale,
De vînt, de nor, de fulger, de tunet și de ploaie.

3. Lui îi slujesc marea și stîncile
Și orișice izvor și adunarea apelor.
Tremură de El munții și pămîntul
Și adîncul înfricoșător al mării și a munților mare înălțime,
Cînd caută spre ei pătrunzătoarea privire a Stăpînului.
Pe toate le poate salva prea înaltul Dumnezeu» ⁶³⁹

4. Nu ți se pare că Eshil parafrazează cuvintele acestea ale Scripturii :
«De fața Domnului tremură pămîntul» ? ⁶⁴⁰.

132. 1. Pe lîngă aceștia, Apolon, cel mai mare ghicitor, dă mărturie de slava lui Dumnezeu ; că atunci cînd mezii porniseră cu război împotriva Greciei, a fost silit să spună de Atena că l-a rugat și l-a implorat pe Zeus pentru Atica. 2. Oracolul lui Apolon este acesta :

635. *Fac.* 3, 16—17.

636. Hesiod, *Munci și zile*, 176—178.

637. Homer, *Iliada*, VIII, 69 ; XXII, 209.

638. Menandru, *Fragm.* 550, Kock ; 714, Koerte și pentru & 4.

639. Pseudo-Eshil, *Fragm.* 464.

640. *Ps.* 113, 7 ; 67, 9.

«Nu poate Palas să facă milostiv pe Zeus Olîmpianul
Deși i-o cerea cu multe și înțelepte cuvinte. •
Zeus va da focului vijelios multe temple de-ale zeilor nemuritori ;
Ele stau acuma și curg pe ele șiroaie de sudoare
Și se clatină de frică» ⁶⁴¹

și celelalte.

133. 1. Tearida, în lucrarea sa *Despre natură*, scrie : «Începutul lucrurilor, începutul cel adevărat într-adevăr, este unul ; că el este la început unicul și singurul» ⁶⁴². 2. Orfeu spune :

«Nici nu este un altul afară de marele Împărat» ⁶⁴³.

3. Poetul comic Difil, urmîndu-l pe Orfeu, zice în formă de sentință :

«Cinstește mereu numai pe Acesta, Care-i Tatăl universului,
Descoperitorul și ziditorul atîtor bunătăți» ⁶⁴⁴.

4. Platon, deci, pe bună dreptate vrea să obișnuiască «pe cei mai buni oameni să se îndeletnicească cu acele științe despre care am spus mai înainte că sînt cele mai bune, să vadă bine și să se urce la acea înălțime» ⁶⁴⁵. 5. «După cum se pare aici, spune el puțin mai jos, nu e vorba de întoarcerea unui hîrb aruncat în sus, ci de întoarcerea unui suflet din ziua aceea plină de întuneric la ziua aceasta, care este într-adevăr adevărată, pe care o vom numi adevărata filozofie» ⁶⁴⁶. 6. Și Platon socotește pe cei care participă la această filozofie că ar fi din neamul cel de aur, spunîndu-le : «Sînteți cu toții frați» ⁶⁴⁷ ; le spune aceste cuvinte acelorora care sînt, în sensul cel mai bun și în toate privințele, din neamul cel de aur. 7. Deci toate cele ce există pe lumea aceasta au, în chip înnăscut, rădăcină să învețe de la cineva ⁶⁴⁸, idee de Tatăl și Creatorul universului ⁶⁴⁹ ; și au legătură cu toate : cele neînsuflețite au raporturi de simpatie cu cele însuflețite ; iar dintre cele însuflețite cele nemuritoare lucrează în fiecare zi ; dintre cele muritoare, unele de frică, chiar cînd sînt purtate în pîntece de mama lor, altele datorită gîndirii lor libere și dintre oameni, toți : și elenii și barbarii. 8. Nici un neam de oameni, nici dintre cei care lucrează pămîntul, nici dintre nomazi, dar nici dintre oamenii din orașe, nu poate trăi fără să aibă mai dinainte în suflet credința într-o ființă superioară. 9. De aceea orice popor, care locuiește pînă la ținutu-

641. Herodot, 7, 140 ; Orac., *Fragm.* 111, 8—10, Hendess.

642. *Tearida*, 201, Thesleff.

643. Orfeu, *Fragm.* 246 (= 245, 13), Kern.

644. Pseudo-Difil, *Fragm.* 138, CAF, II, 580.

645. Platon, *Statul*, VII, 519 CD.

646. *Ibidem*, VII, 521 C.

647. *Ibidem*, III, 415 A B.

648. Platon, *Erixias*, 398 C.

649. Același, *Timeu*, 28 C.

rile mării spre răsărit și spre apus, orice popor, care locuiește ținuturile de la miazănoapte și de la miazăzi, deci toate aceste popoare au una și aceeași idee despre Cel Care a rînduit conducerea lumii, întrucît întreaga Sa lucrare se întinde în chip egal peste tot. 134. 1. Dar, mult mai mult; acei dintre eleni care s-au ocupat cu cercetarea, adică filozofii, pornind de la filozofia barbară, au dat înțîietate Celui nevăzut, Celui unic, Celui prea puternic, Marelui Meșter, Cauzei celor bune și frumoase; filozofii n-ar fi cunoscut consecințele acestor numiri, dacă nu le-ar fi învățat de la noi; dar nici așa n-au gîndit despre Dumnezeu cum se cuvine, ci, precum am spus adeseori, au grăit adevărul, parafrazănd cuvintele Scripturii. 2. Pe bună dreptate, deci, a spus apostolul: «Oare Dumnezeu este numai al iudeilor? Nu și al elenilor?»⁶⁵⁰. Pavel, cînd a spus că vor cunoaște pe Dumnezeu aceia dintre eleni care vor crede, n-a profețit numai, ci a arătat și aceea că Domnul, în ce privește puterea Sa, este Dumnezeul tuturor și cu adevărat atotputernic; dar în ce privește cunoașterea, nu este Dumnezeul tuturor. 3. Că ei nici nu știu ce este Dumnezeu, nici că este Domn și Tată și Creator, nici nu știu de cealaltă economie a credinței celei adevărate⁶⁵¹, că nici n-au fost învățați despre ea.

135. 1. La fel, cuvintele profetice au aceeași putere ca și cuvîntul apostolic. Isaia spune: «Iar dacă ziceți: În Domnul Dumnezeul nostru ne încredem⁶⁵²; acum alipiți-vă de domnul meu, împăratul asirienilor»⁶⁵³. Și adaugă: «Și acum, oare, fără Domnul ne-am suit asupra țării acesteia, ca să ne războim cu ea?»⁶⁵⁴. 2. Iar Iona, și el profet, spune același lucru în mod acoperit prin cele ce zice: «Și a venit la el cîrmaciul corăbiei și i-a spus: «Pentru ce sforăi? Scoală-te, roagă pe Dumnezeul tău ca să ne scape și să nu pierim!»⁶⁵⁵. 3. Cuvintele «Dumnezeul tău», le-a spus cîrmaciul corăbiei celui care-L știa pe Dumnezeu după cunoștință; dar cuvintele: «ca să ne scape pe noi Dumnezeu» au arătat simțămîntul neamurilor care-și îndreaptă gîndul lor către Cel atotputernic, dar nu cred încă în El. 4. Și iarăși, același profet: «Și a zis către ei: «Robul Domnului sînt eu; și eu mă tem de Domnul Dumnezeul cerului»⁶⁵⁶. 136. 1. Și iarăși, același profet spune: «Și ei au zis: «Nicidecum, Doamne! Să nu pierim din pricina sufletului omului acestuia!»⁶⁵⁷. 2. Profetul Maleahi arată, fără ocol, pe Dumnezeu, zicînd: «Jertfă nu voi primi din mîinile voastre, pentru că de la răsăritul soarelui pînă la

650. Rom. 3, 29.

651. Adică de întruparea Cuvîntului.

652. Is. 36, 7.

653. Is. 36, 8.

654. Is. 36, 10.

655. Iona, 1, 6.

656. Iona 1, 9.

657. Iona 1, 14.

apus s-a mărit numele Meu între neamuri și în tot locul Mi se aduce jertfă» ⁶⁵⁸. 3. Și iarăși: «*Pentru că Dumnezeu mare sînt Eu, zice Domnul Atotputernicul. Și numele Meu este arătat între neamuri*» ⁶⁵⁹. Care nume? La cei credincioși este Fiul, Care arată pe Tatăl ⁶⁶⁰, iar la eleni «Dumnezeu Creatorul» ⁶⁶¹. 4. Platon vorbește de libertatea voinței, spunînd aceste cuvinte: «Virtutea nu cunoaște stăpîn; fiecare participă mai mult sau mai puțin la ea, după cum o prețuiește sau o disprețuiește. Cel ce alege este răspunzător. Dumnezeu nu are nici o vină» ⁶⁶². 5. Poetul liric spune:

«O, troieni, prieteni ai lui Ares! ⁶⁶³
Zeus Ipsimedon ⁶⁶⁴, care vede totul,
Nu-i vinovat de marile nenorociri venite peste muritori;
Că toți oamenii pot atinge sfînta dreptate,
Prietena Eunomie ⁶⁶⁵ și a înțeleptei Temis
Copii fericiți, care ați găsit dreptatea și o aveți în casă cu voi!» ⁶⁶⁶.

137. 1. Pindar vorbește pe față de Zeus-Mîntuitor, soțul zeiței Temis, și spune de Zeus că este împărat, mîntuitor drept, grăind așa:

«Mai întîi pe cereasca Temis, bună sfătuitoare,
O duseră Parcele pe un car cu cai de aur
De la izvoarele zeului Oceanos, pe un drum strălucitor,
Pînă la treptele sfîntului Olimp
Ca să-i fie soție venerabilă lui Zeus-Mîntuitorul;
Și a născut pe adevăratele Hore ⁶⁶⁷, cele cu diademe de aur,
și cu luminoase roade» ⁶⁶⁸.

2. Deci cel care nu dă ascultare adevărului, ci se îngîmfă cu învățătura omenească ⁶⁶⁹, acela este un nenorocit și un ticălos, după cum spune Euripide:

«Cel care vede acestea și nu cunoaște pe Dumnezeu,
Care n-a aruncat departe înșelătoriile întortochiate
Ale meteorologilor, a căror limbă funestă
Vorbește la întîmplare de cele ce nu văd,
Acela nu posedă cunoștința» ⁶⁷⁰.

658. *Mal.* 1, 10—11.

659. *Mal.* 1, 14.

660. *Mt.* 11, 27; *Lc.* 10, 22; *In.* 1, 18.

661. Platon, *Timeu*, 28 C.

662. Același, *Statul*, X, 617 E.

663. Ares, nota 174 din C.

664. Ipsimedon — cel care este în cer, supranumele lui Zeus.

665. Eunomia, personificarea ordinei, fiica zeiței Temis.

666. Bakhilide, XIV, 50—56, Blass.

667. Hore, păzitoarele porților cerului și slujitoarele zeilor. Erau în număr de trei: Eunomia, Dice și Irena, fiicele lui Zeus și ale zeiței Temis.

668. Pindar, *Fragm.* 30, Schroeder.

669. *I Tim.* 6, 3—4.

670. Euripide, *Fragm. inc.* 913.

136 1. Așadar, cel ajuns la învățătura cea adevărată să audă, de voiește, pe Parmenide Eleatul, care făgăduiește :

«Vei cunoaște natura eterului și toate stelele cele din eter,
Iar cu lumina curată și sfântă a soarelui vei cunoaște
Lucrurile pe care nu le vezi și vei ști de unde s-au născut ;
Vei afla lucrurile care se învîrt în jurul discului rotund al lunii
Și natura lor ; vei cunoaște și cerul cu cele două laturi ;
Vei afla de unde s-a născut și că necesitatea, care îl conduce,
L-a pus să țină marginile stelelor» ⁶⁷¹.

2. Metrodor, deși a fost epicurian, inspirat de Dumnezeu, a spus acestea : «Adu-ți aminte, Menestrate, că te-ai născut muritor și-ai primit o viață limitată ; totuși cu sufletul te-ai înălțat pînă la veșnicie și ai văzut mulțimea nenumărată a lucrurilor precum și pe cele ce vor fi și pe cele ce-au trecut» ⁶⁷². **3.** Cînd cu ceata cea fericită, «vom contempla, după cum spune Platon, fericita vedere și priveliște, noi împreună cu Zeus, iar alții cu alți dumnezei fiind inițiați, dacă ne este îngăduit să spunem, în ceremoniile cele mai fericite, pe care le celebrăm cu întreaga noastră făptură, vom scăpa de relele pe care le așteptăm pe cealaltă lume ; și, inițiați în vederile acelea desăvîrșite și neschimbătoare, vom putea contempla lumina cea curată, pentru că vom fi curați și lipsiți de învelișul pe care-l purtăm acum pretutindenea, pe care-l numim trup, în care sîntem închiși ca stridia în carapacea ei» ⁶⁷³.

139. 1. Pitagorienii numesc cerul «antipămînt». Despre acest pămînt vorbește Scriptura, prin profetul Ieremia : «*Te voi rîndui printre fiii Mei și-ți voi da pămînt ales, moștenire a atotputernicului Dumnezeu*» ⁶⁷⁴. Cei care îl vor moșteni vor împărăți pe pămînt ⁶⁷⁵.

2. Și-mi vin în minte mii și mii de alte exemple, pe care aș putea să le adaug ; dar, pentru simetria acestei lucrări, trebuie să-mi opresc aici cuvîntul, ca să nu pătesc și eu cele spuse de poetul comic Agaton ⁶⁷⁶ :

«Unii socotesc lucrul principal ca secundar,
Și se muncesc pentru lucrul secundar ca pentru lucrul principal» ⁶⁷⁷.

140. 1. Așadar pentru că am arătat lămurit, după cum socot, în ce chip trebuie înțeles cuvîntul Domnului spus despre eleni că sînt «*tîl-hari*» ⁶⁷⁸, las deoparte, de bună voie, învățăturile filozofilor. **2.** Că dacă am cerceta cuvintele învățăturilor lor, chiar de-aș scrie o mulțime de cărți

671. Parmenide, *Fragm. 10*, Diels.

672. Metrodor, *Fragm. 37*, Koerte, 557.

673. Platon, *Fedru*, 250 BC.

674. *Ier. 3*, 19.

675. *Mt. 5*, 3. 5. 9. 10 ; *Ps. 36*, 11.

676. Agaton, poet comic și dramatic (sec. V î. Hr.).

677. Agaton, *Fragm. inc. 11*.

678. *In. 10*, 8.

nu mi-ar ajunge să dovedesc că toată înțelepciunea elenilor este scoasă din filozofia barbară. 3. Totuși nu mai puțin, constrînși de nevoie, vom relua această temă, cînd vom aduna la un loc părerile pe care le-au avut filozofii eleni despre principii. 4. Din cele spuse putem să ne gîndim cum trebuie să citim cărțile filozofilor eleni, ca să putem străbate în liniște valurile pe care le ridică ele. 5. Deci, după cum se pare, este așa cum spune Empedocle :

«Fericit acela care a dobîndit bogăție de gînduri dumnezeiești,
Dar nefericit este acela care are despre zei păreni pline de-ntuneric» ⁶⁷⁹.

Empedocle a arătat în chip dumnezeiesc că definițiile fericirii și nefericirii sînt știința și neștiința. 6. «Filozofii trebuie să cunoască multe lucruri» ⁶⁸⁰, spune Heraclit ; dar trebuie neapărat ca

«Cel ce caută să fie înțelept, adeseori să rătăcească» ⁶⁸¹.

141. 1. Din cele spuse mai înainte s-a văzut lămurit că binefacerea dumnezeiască este veșnică și că dintru începutul cel fără de început dreptatea naturală stăpînește nemeșteșugit, în chip egal, peste toți și dă fiecărui neam după vrednicia lui ; că dreptatea n-a avut vreodată început. 2. Da, Dumnezeu n-a primit început ca să fie Domn și bun, El care este totdeauna ceea ce este ; dar nici nu încetează vreodată de a face bine, chiar și atunci cînd toate lucrurile vor ajunge la sfîrșitul lor. 3. Fiecare din noi participă la binefacerea lui Dumnezeu, după cum vrea fiecare, pentru că viețuirea, pe care o preferă fiecare suflet, și împreună exercițiul, determină diferența de alegere pe care o face Dumnezeu.

4. Aici, dar, să ni se termine a cincea Stromată a notelor noastre gnostice, potrivit filozofiei celei adevărate.

679. Empedocle, *Fragm.* 132, Diels.

680. Heraclit, *Fragm.* 35, Diels.

681. Pociilde, *Fragm.* 13, Diels.

STROMATA A VI-A A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. A șasea și împreună cu ea a șaptea Stromată a notelor noastre gnostice, potrivit filozofiei celei adevărate, trebuie să trateze, atât cât e cu putință, mai ales învățătura morală, care are să fie cuprinsă în ele și care are să înfățișeze felul de viață a gnosticului. În continuare, vom arăta filozofilor că gnosticul nu este ateu, cum îl socotesc ei, ci este singurul cu adevărat cinstitor de Dumnezeu. În vederea acestui scop, vom expune pe scurt felul în care gnosticul își trăiește religia sa, însemnând în această carte de memorii toate acele învățături care nu prezintă primejdii prin difuzarea lor. 2. Domnul a poruncit să lucrăm *«mîncarea care rămîne în viața veșnică»*¹; iar profetul spune undeva: *«Fericit cel care seamănă pămîntul cel de lîngă ape, unde calcă boul și asinul»*²; cu alte cuvinte vine la o singură credință atât poporul, pe care l-a crescut legea, cât și poporul cel dintre neamuri. *«Cel slab mănîncă legume»*³, spune vrednicul apostol. 3. Mai înainte, în lucrarea noastră *Pedagogul*, împărțită în trei cărți, am vorbit despre educația și creșterea copiilor, adică despre viețuirea, care crește împreună cu credința, în urma învățăturii catehetice, care pregătește mai dinainte sufletul virtuos al celor înscriși în rîndul bărbaților, pentru primirea științei gnostice. 4. Dacă elenii vor cunoaște bine, din cele ce vor fi spuse de noi în această lucrare, că ei sînt cei care nu cred în Dumnezeu, cînd, lipsiți de orice simțămînt sfînt, persecută pe cel care iubește pe Dumnezeu, atunci, în desfășurarea în continuare a acestei cărți de memorii, scrisă după felul în care sînt lucrate covoarele, vor fi înlăturate îndoielile, pe care le au atât elenii cât și barbarii cu privire la venirea Domnului.

2. 1. În livezi înfloresc flori de diferite culori, iar în grădini pomii nu sînt rînduiți fiecare după felul lor și despărțiți de alte soiuri de

1. *In.* 6, 27.
2. *Is.* 32, 20.
3. *Rom.* 14, 2.

pomi ; tot așa și oamenii, cărora le place cartea, au întocmit cărți pe care le-au împodobit cu fel de fel de flori ale gândirii și le-au numit *Llivezi, Munții Heliconului, Faguri și Voaluri*. La fel și lucrarea aceasta a mea, pe care am numit-o *Stromate*, este învrîstată ca o livadă, pentru că am pus în ea, la întâmplare, ce mi-a venit în minte, fără să pun gândurile în rînduială și fără să-mi curăț fraza ; le-am pus împrăștiate înadins și amestecate unele cu altele. 2. Fiind astfel scrisă lucrarea aceasta de memorii îmi va readuce la viață gândurile mele ; iar dacă s-ar întâmpla să cadă în mîna cuiva, care este în stare să ajungă la gnoză, lectura acestei cărți, făcută cu sudoare, îi va fi de ajutor și de folos. 3. Că nu numai hrana are nevoie de muncă, ci, cu mult mai mult, este drept să gîndești asta cînd e vorba de gnoză, mai ales cînd e vorba de cei care vor, prin calea cea adevărat strîmtă și îngustă a Domnului ⁴, să ajungă la veșnica și fericita mîntuire. 4. Însuși Mîntuitorul nostru este gnoza noastră și paradisul nostru cel duhovnicesc, în care am fost răsădiți, fiind mutați și transplantați din viața cea veche în pămîntul cel bun ⁵. Mutarea sadului ajută ca roada să fie bogată. Lumină și gnoză adevărată este Domnul ⁶, în care am fost mutați.

3. 1. Dealtfel se spune că gnoza, cunoașterea, este de două feluri ; este o gnoză, o cunoaștere, comună : adică înțelegerea și priceperea, care este la fel în toți oamenii și potrivit căreia cunoaștem pe fiecare din spusele lor ; la această cunoaștere participă nu numai ființele cuvîntătoare, ci poate și cele necuvîntătoare ; pe aceasta n-aș putea-o numi gnoză, pentru că se dobîndește numai prin simțuri. 2. Gnoza adevărată, însă, se caracterizează prin inteligență și rațiune ; la această gnoză pot ajunge numai ființele cuvîntătoare și raționale, pentru că se dobîndește numai prin puterile intelectuale ale lucrării sufletului. 3. David spune : «*Bun e bărbatul care se milostivește*» de cei ce se pierd pe calea cea rătăcită «*și împrumută*», împărțind cuvîntul adevărului, nu la întâmplare ; ci, cu certare adîncă, «*își rînduiește cuvintele sale cu judecată*» ⁷. Bărbatul acesta «*a împărțit, a dat săracilor*» ⁸.

CAPITOLUL II

4. 1. Dar, înainte de a începe să scriu cele ce am de gînd, trebuie să adaug, sub formă de cuvînt înainte, gândurile pe care nu le-am spus la sfîrșitul *Stromatei* a cincea.

4. Mt. 7, 14.

5. Rom. 11, 17.

6. In. 8, 12.

7. Ps. 111, 5.

8. Ps. 111, 8.

2. Am arătat că vorbirea simbolică este veche și că a fost folosită nu numai de profeții noștri, ci și de cei mai mulți dintre eleni și nu mai puțin de ceilalți barbari dintre neamuri. Ar fi trebuit apoi să vorbesc de misterele de inițiere; dar am lăsat la o parte aceasta pentru a o lămuri când vom vorbi și vom combate cele spuse de eleni despre principii. 3. Am arătat apoi că chipul gândirii elene a fost luminat de adevărul dat de Scripturile noastre; și dacă nu e supărător s-o spunem, am dovedit furtul, pe care l-au făcut, furându-ne adevărul nostru. Ei bine acum, haide să-i aducem chiar pe eleni martori împotriva lor de furtul săvârșit! 4. Ei înșiși întăresc ideea că sînt tâlhari, pentru că filozofii eleni își fură unii de la alții ideile și prin aceasta, fără voia lor, mărturisesc că ne-au furat și adevărul nostru și l-au răspîndit pe ascuns între cei de un neam cu ei. Dacă nu s-au cruțat unii pe alții, apoi cu mult mai puțin au putut să cruțe bunurile noastre. 5. 1. Nu voi vorbi de învățăturile lor filozofice, deoarece înșiși filozofii eleni, împărțiți în diferite școli filozofice, mărturisesc în scris — ca să ne facă dovada că sînt nerecunoscători — că cele mai de seamă din învățăturile lor le-au luat de la Socrate. 2. După ce voi aduce cîteva mărturii ale celor mai cunoscuți și mai renumiți bărbați dintre scriitorii eleni, indiferent de timpul în care au trăit, spre a arăta cum s-au furat elenii unii pe alții, mă voi întoarce la tema acestei Stromate.

3. Orfeu, deci, scrisese acest vers:

«Nu este ceva mai rău și mai groaznic decît femeia»⁹,

4. iar Homer spune deschis:

«Nu este ceva mai groaznic și mai rău decît femeia»¹⁰.

5. Poetul și cîntărețul Museu a scris:

«Dibăcia este totdeauna mai bună ca puterea»¹¹,

6. iar Homer spune:

«Tăietorul de copaci biruie mai mult prin dibăcie decît prin putere»¹².

7. Și, iarăși, cînd Museu scrie aceste versuri:

«După cum și frunzele fac roditoare brazda,

Unele pier pe ramuri, iar altele fac de rodesc pămîntul,

Tot așa se schimbă și generațiile și semințiile de oameni»¹³,

9. Orfeu, *Fragm.* 234 Kern.

10. Homer, *Odiseea*, XI, 427.

11. Museu, *Fragm.* 4, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 22, 21.

12. Homer, *Iliada*, XXIII, 315.

13. Museu, *Fragm.* 5, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 23, 1.

8. Homer îl copie spunând :

«Vîntul aruncă unele frunze la pămînt, iar pe altele pădurea
Le face de cresc iarăși, cînd vine primăvara;
Tot așa și generațiile de bărbați, o generație se naște, dară alta piere» ¹⁴.

9. Și, iarăși, cînd Homer spune :

«Nu-i bine să te lauzi cu bărbații pe care i-ai ucis» ¹⁵,

10. Arhiloh și Cratin scriu, unul :

«Nu-i lucru înțelept să ocărăști pe bărbații pe care i-ai ucis» ¹⁶;

11. iar Cratin, în piesa *Lacedemonienii*, zice :

«Îngrozitor lucru este pentru oameni iarăși
Să se laude în gura mare cu bărbații pe care i-a ucis» ¹⁷.

6. 1. Și iarăși, Arhiloh a copiat acel vers homeric :

«M-am înșelat, nici eu n-o tăgăduiesc ; da, în locul multora» ¹⁸,

2. scriind așa :

«Am greșit, dar și altul a făcut aceasta» ¹⁹.

3. Negreșit și pe acest vers :

«Războinic comun, care omoară pe cel care omoară» ²⁰,

4. Arhiloh, prefăcîndu-l, iată cum l-a scos :

«Voi face ! Că într-adevăr Ares ²¹ este la fel cu toți muritorii» ²²

5. Încă și acest vers traducîndu-l :

«În mîna zeilor stă biruința oamenilor» ²³

6. îl arată așa iambul lui Arhiloh :

«Și pe tineri i-a încurajat ; dar biruința o dau zeii» ²⁴.

7. 1. Iarăși, cînd Homer a spus :

«S-au așezat la pămînt, cu picioare nespălate» ²⁵.

2. Euripide, în piesa *Erehteu*, scrie :

«Pe pămînt fără așternut
Se culcă și la fîntîni nu-și moale picioarele» ²⁶.

14. Homer, *Iliada*, VI, 147—149.

15. Același, *Odiseea*, XXII, 412.

16. Arhiloh, *Fragm.* 65, Diehl.

17. Cratin, *Lacedemonienii*, *Fragm.*, 95, CAF, I, 41—42.

18. Homer, *Iliada*, IX, 116.

19. Arhiloh, *Fragm.* 73, Diehl.

20. Homer, *Iliada*, XVIII, 309.

21. Ares, nota 174 din C.

22. Arhiloh, *Fragm.* 38, Diehl.

23. Homer, *Iliada*, VII, 102 ; XVII, 514.

24. Arhiloh, *Fragm.* 57, Diehl.

25. Homer, *Iliada*, XVI, 235.

26. Euripide, *Erehteu*, *Fragm.* 367.

3. La fel și Arhiloh când a spus :

«Înima unuia se bucură de una, a altuia de alta» ²⁷,

4. a spus-o de la Homer :

«Unul se bucură de unele lucruri, altul de altele» ²⁸,

5. iar Euripide în piesa *Oineus* spune și el :

«Unul se bucură-ntr-un fel, altul în alt fel» ²⁹.

6. Am auzit pe Eshil spunând :

«În casă trebuie să rămână cel care se simte fericit,
Dar să rămână și acela care face rău» ³⁰,

7. iar Euripide strigă pe scenă la fel :

«Fericit este acela care, fiind fericit, rămâne în casă» ³¹ ;

8. dar și Menandru spune în piesa sa :

«În casă trebuie să rămână și să stea omul care este liber,
Altfel, niciodată n-are să fie fericit» ³².

8. 1. Și iarăși, din cuvintele lui Teognis :

«Cel surghiunit n-are nici prieten, nici tovarăș credincios» ³³,

2. Euripide a făcut :

«De cel care a ajuns sărac fugi departe oricare prieten» ³⁴.

3. Când Epiharm a spus :

«O, fiică, ce soartă ai avut ! Să te căsătorești c-un tînăr, fiind mai bătrînă !»

și a adăugat :

«El își va lua altă femeie tînără,
Iar cea părăsită dorește alt bărbat» ³⁵,

4. Euripide scrie :

«Rău lucru este pentru un tînăr să se căsătorească c-o femeie-n vîrstă,
Că dorește să ia alta în patul nupțial ;
Iar femeia, părăsită de bărbat, planuiește rele» ³⁶.

5. Euripide spune apoi în piesa *Medeia* cuvintele acestea :

«Darurile unui bărbat rău nu aduc folos» ³⁷ ;

27. Arhiloh, *Fragm.* 41, Diehl.

28. Homer, *Odiseea*, XIV, 228.

29. Euripide, *Oineus*, *Fragm.* 560.

30. Eshil, *Fragm. inc.*, 317.

31. Euripide, *Filoctete*, *Fragm.* 793.

32. Menandru, *Fragm.* 145, CAF. III, 42.

33. Teognis, 209.

34. Euripide, *Medeia*, 561.

35. Epiharm, *Fragm.* 298, Kaibel.

36. Euripide, *Fragm. inc.* 914 ; *Fragm.* 24, 1.

37. Același, *Medeia*, 618.

6. iar Sofocle, în piesa *Eas purtătorul de bici*, le preface în acest vers iambic :

«Darurile dușmanilor nu sînt daruri și nu aduc folos» ³⁸.

7. Solon scrisese acest vers :

«Sațul dă naștere insultei, cînd este însoțit de multă bogăție» ³⁹,

8. pe care Teognis îl copie de-a dreptul :

«Sațul dă naștere insultei, cînd pe omul rău îl însoțește bogăția» ⁴⁰;

9. de la Solon l-a luat și Tucidide ⁴¹, care spune în *Istoria* sa : «Mulți oameni obișnuiesc să insulte, cînd, în scurtă vreme și pe neașteptate, se îmbogățesc» ⁴² ; 10. iar Filist ⁴³, la fel, copiază cuvintele lui Solon, spunînd : «Cei care, împotriva așteptărilor și pe negîndite, se îmbogățesc, obișnuiesc să insulte» ⁴⁴.

9. 1. Iarăși pe Euripide, care a scris versurile acestea :

«Dintr-un tată și o mamă, care au muncit,

Ducînd o viață aspră, s-au născut sănătoși feciori» ⁴⁵,

2. l-a copiat Critia : ⁴⁶ «Încep cu nașterea omului. Cum se poate naște cu un trup sănătos și puternic ? Dacă tatăl său face exerciții gimnastice, dacă se hrănește în mod sănătos, dacă-și supune trupul la osteneți și dacă mama copilului, care are să se nască, are trupul viguros și face exerciții gimnastice» ⁴⁷.

3. Și iarăși, Homer a vorbit despre scutul făurit de Hefaistos așa :

«A înfățișat pe el pămîntul, cerul și marea ;

A înfățișat pe el și marea putere a fluviului zeului Oceanos» ⁴⁸,

38. Sofocle, *Eas*, 665.

39. Solon, *Fragm.* 5, 9 ; Diehl.

40. Teognis, 153.

41. Tucidide, cel mai mare istoric grec, a trăit între 460 și 395 î.d.Hr. În lucrarea sa *Istoria războiului peloponezian*, Tucidide se dovedește nu numai un mare istoric dublat de un filozof, care caută să descopere în evenimentele istorice legile și cauzele lor, dar și un mare artist, cu un stil strălucitor prin conciziunea și gravitatea sa.

42. Tucidide, III, 39, 4.

43. Filist, istoric grec (430—356 î.d.Hr.), a scris : *Istoria Siciliei și o Istorie contemporană*.

44. Filist, *Fragm.* 51, FHG, I, 190.

45. Euripide, *Meleagros*, *Fragm.* 525, 4—5.

46. Critia, cel mai cunoscut din cei treizeci de tirani (450—403 î. d. Hr.), elev al lui Socrate și rudă cu Platon, care a dat numele lui Critia unuia din dialogurile sale. A fost orator, filozof, poet și istoric. Din scrierile sale n-au rămas decît cîteva fragmente.

47. Critia, *Fragm.* 32, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 390, 17.

48. Homer, *Iliada*, XVIII, 483, 607.

4. iar Ferechide din Siros zice : «Zeus a făcut o haină mare și frumoasă și pe ea a înfățișat, cu felurite culori, pământul, pe zeul Oceanos și locuințele zeului Oceanos» ⁴⁹.

5. Homer a spus :

«Simțul de rușine aduce bărbaților mari pagube și mari foloase ⁵⁰ ;

6. iar Euripide, în piesa *Erehteu*, scrie :

«Greu de spus ce este simțul de rușine ;
E nevoie de el, dar este și un mare rău» ⁵¹.

10. 1. Poți să iei și locurile furate atât de scriitorii eleni, care au fost contemporani, cât și de cei care au aparținut diferitelor școli și aveau păreri potrivnice și pune-le în paralel unele cu altele.

2. Din piesa *Oreste* a lui Euripide :

«O, vrajă scumpă a somnului, care vii în ajutorul bolii !» ⁵²;

3. și din piesa *Erifila* a lui Sofocle :

«Pleacă ! Pune în mișcare somnul, doctorul bolii !» ⁵³ ;

4. Din piesa *Antigona* a lui Euripide :

«Ceea ce e fals e de hulit cu numele și la fel cu firea» ⁵⁴ ;

5. și din piesa *Aleadaî* a lui Sofocle :

«Tot ce e bun are la fel și firea» ⁵⁵ ;

6. Iarăși din piesa *Temenos* a lui Euripide :

«Și Dumnezeu ajută celui ce muncește» ⁵⁶ ;

7. și din piesa *Minos* a lui Sofocle :

«Nu se poate ca soarta să nu le ajute celor ce muncesc» ⁵⁷ ;

8. Da, și din piesa *Alexandru* a lui Euripide :

«Timpul te va arăta ! Dovadă-mi va fi el
Și voi cunoaște de ești bun sau rău» ⁵⁸ ;

9. iar din piesa *Hipon* a lui Sofocle :

«În afară de acestea, nimic să nu-mi ascunzi, că timpul,
Care vede toate și aude toate, pe toate le va face cunoscut !» ⁵⁹ ;

49. Ferechide, *Fragm.* 2, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 47, 12.

50. Homer, *Iliada*, XXIV, 45.

51. Euripide, *Erehteu*, 365.

52. Același, *Oreste*, 211.

53. Sofocle, *Erifila*, *Fragm.* 198.

54. Euripide, *Antigona*, *Fragm.* 168.

55. Sofocle, *Aleadaî*, *Fragm.* 84, 2.

56. Euripide, *Fragm.* 432 ; Nauck.

57. Sofocle, *Minos*, *Fragm.* 374.

58. Euripide, *Alexandru*, *Fragm.* 60.

59. Sofocle, *Hipon*, *Fragm.* 280.

11. 1. Dar să trecem de asemenea pe dinaintea ochilor și textele acestea :

Eumel ⁶⁰ a scris următorul vers :

«Cele nouă fiice ale Mnemosinei și ale Olimpianului Zeus» ⁶¹ ;

2. iar Solon își începe elegia sa așa :

«Frumoasele fete ale Mnemosinei și ale Olimpianului Zeus» ⁶².

3. Și iarăși, Euripide, parafrazînd versul homeric :

«Din ce bărbați ești tu ? Din ce oraș și din ce părinți ?» ⁶³,

4. folosește iambii aceștia în piesa *Egeu* :

«Să aflăm ce țară ai părăsit,

Ca să fii oaspetele onășului acestuia ? Care e patria ta ?

Cine-i cel ce te-a născut ? Din ce tată spui că ești ?» ⁶⁴.

5. Ce dar ? Oare, nu după ce a spus Teognis :

«Vin mult de bei, e rău; dar de știi

Să te folosești de el, nu e rău, ci bine» ⁶⁵,

6. Paniasis ⁶⁶ scrie :

«Vinul este cel mai bun dar dat de zei celor muritori

De-i băut cu măsură ; peste măsură-i cel mai rău» ⁶⁷.

12. 1. După ce Hesiod a spus :

«Eu îți voi da în locul focului un rău,

De care toți se vor bucura» ⁶⁸,

2. Euripide scrie versul acesta :

«În locul focului s-a născut alt foc,

Mai mare și mai greu de biruit, femeile» ⁶⁹.

3. În afară de acestea, din cele ce Homer a spus :

«Este cu neputință să sature stomacul cel nebun

Și blestemat, care pricinuieste multe rele oamenilor» ⁷⁰,

4. Euripide a făcut versurile :

«Rău mă biruie nevoia, blestematul meu

Stomac, din care toate relele se nasc» ⁷¹.

60. Eumel, poet grec (sec. VIII î. Hr.).

61. Eumel, *Fragm.* 16, Kinkel.

62. Solon, *Fragm.* 1, 1, Diehl.

63. Homer, *Odissea*, I, 170 ; XIV, 187.

64. Euripide, *Egeu*, *Fragm.* 1.

65. Teognis, 509—510 ; 211—212.

66. Paniasis, nota 278 din C.

67. Paniasis, *Heracleia*, *Fragm.* 14, 1 : 5, Kinkel.

68. Hesiod, *Munci și zile*, 57—58.

69. Euripide, *Hippol. pr.* *Fragm.* 429.

70. Homer, *Odissea*, XLII, 286—287.

71. Euripide, *Fragm. inc.*, 915.

5. Încă ; la fel cu poetul comic Calia ⁷², care a scris :

«Se spune că alături de nebuni toți trebuie să ajungă la fel de nebuni» ⁷³.

6. spune și Menandru în piesa *Oameni de vânzare* :

«Nu în orice împrejurare este potrivit să fii cu mintea sănătoasă ;
Trebuie uneori s-o faci și pe nebunul» ⁷⁴.

7. Din versul lui Antimah din Teos ⁷⁵ :

«Din pricina darurilor, vin peste oameni multe rele» ⁷⁶,

8. Agia a făcut versul acesta :

«Darurile și faptele înșeală mintea oamenilor» ⁷⁷.

13. 1. După ce Hesiod a spus :

«Nimic mai bun bărbatul nu poate avea
Ca o femeie bună ; și nimic mai rău ca o femeie rea» ⁷⁸,

2. a spus și Simonide ⁷⁹ :

«Bărbatul nu poate avea mai bună avere
Ca o femeie bună ; și nici ceva mai rău ca o femeie rea» ⁸⁰.

3. Și iarăși, după ce Epiharm a spus :

«Gîndește-te de-ai să trăiești mult timp sau puțină vreme !» ⁸¹,

4. a spus și Euripide :

«Pentru ce, dacă fericirea nu ne este clară,
Nu căutăm să trăim cît mai bine cu puțință, fără să ne întristăm ?» ⁸².

5. De asemenea, după ce Difil a spus :

«Lesne schimbătoare este viața omului» ⁸³,

6. a spus și Posidip ⁸⁴ :

«Nimeni, fiind om, n-a dus o viață fără de dureri !
Dar, iarăși, nici n-a fost nefericit pînă la sfîrșitul vieții» ⁸⁵.

7. La fel cu aceștia îți spune și Platon, cînd scrie că viața omului este lesne schimbătoare ⁸⁶.

72. Calia, poet comic (sec. IV î.Hr.).

73. Calia, *Fragm.* 20, CAF, I, 697.

74. Menandru, *Oameni de vânzare*, *Fragm.* 421, CAF, III, 122.

75. Antimah, poet epic grec (sec. VII î. Hr.).

76. Antimah, *Fragm.* 1, Kinkel.

77. Agia, *Întoarcerile*, *Fragm.* 8, Kinkel.

78. Hesiod, *Munci și zile*, 202—203.

79. Simonide din Amorg, nota 247 din P II.

80. Simonide din Amorg, *Fragm.* 6, Diehl.

81. Epiharm, *Fragm.* 267, Kaibel.

82. Euripide, *Antiopa*, *Fragm.* 196, 4—5.

83. Difil, *Fragm.* 118 ; CAF, II, 576.

84. Posidip, nota 504 din C.

85. Posidip, *Fragm.* 30, CAF, III, 346.

86. Platon, *Epistola XIII*, 360 D.

8. Și iarăși, după ce Euripide a spus :

«O, cât de chinută-i viața muritorilor !
Că pe orice om primejdia-l pîndește.
Unele te ridică, altele te pierd
Și nu-i pus nici un hotar
La care muritorii să-și oprească pasul
Decît atunci cînd vine recele sfîrșit
Al morții, trimis de către Zeus» ⁸⁷,

9. Difil scrie și el :

«Nu există viață, care să n-aibă rele,
Dureri, griji, răpiri, boli și chinuri.
La acestea venind, ca un doctor, moartea
Odihnește pe cei ce le-au avut, cu somn de odihnă» ⁸⁸.

14. 1. Încă ; după ce Euripide a spus :

«Multe sînt chipurile celor trimise de zei,
Dar multe sînt și cele pe care zeli ni le împlinesc pe nesperate» ⁸⁹,

2. poetul tragic Teodecte ⁹⁰ scrie la fel :

«Nesigură e soarta muritorilor» ⁹¹.

3. Cînd Bakhilide a spus :

«La puțini dintre muritori a dat demonul puțința să le meargă bine în toată
viața lor,
Să aibă tîmplele încărunțite și la bătrînețe
Să ajungă, fără să fi căzut în vreo nemorocire» ⁹²,

4. poetul comic Moshion ⁹³ scrie :

«Acela, dintre toți, e cel mai fericit,
Care pînă la sfîrșit și-a dus viața trăind fără zdruncinări» ⁹⁴.

5. Vei da și de Teognis, care a spus :

«Nu-i este de folos unui bărbat bătrîn să aibă tînră femeie,
Că femeia nu ascultă, ca barca de cîrmă» ⁹⁵,

6. pe care l-a copiat Aristofan, poetul comic :

«Pentru o femeie tînră e o rușine să aibă un bărbat bătrîn» ⁹⁶.

87. Euripide, *Fragm. inc.* 916.

88. Difil, *Fragm.* 88 ; CAF, II, 570.

89. Euripide, *Alceste*, 1159—1160.

90. Teodecte, poet tragic și orator grec (sec. IV î.Hr.).

91. Teodecte, *Fragm. inc.*, 16, 3, TGF, 806.

92. Bakhilide, *Fragm.* 25, Blass.

93. Moshion, poet din Atena (sec. IV î.Hr.).

94. Moshion, *Fragm. inc.*, 10, TGF, 816.

95. Teognis, 457—458.

96. Aristofan, *Fragm.* 600 ; CAF, I, 544.

7. Anacreon a scris versurile acestea :

«Pe gingașul Eros ⁹⁷,
Cu ghirlande de flori acoperit,
Pe el vreau să-l cînt,
Pe el, care-i și al zeilor stăpîn,
Pe el, care și pe muritori supune» ⁹⁸ ;

8. și scrie și Euripide :

«Eros stăpînește nu numai pe bărbați,
Nici numai pe femei, ci turbură și sufletele
Zeilor de sus și stăpînește marea» ⁹⁹.

15. 1. Dar, ca să nu se lungească mai mult cuvîntul în strădania mea de a arăta înclinarea spre furt a scriitorilor eleni, atît în cuvinte cît și în învățături, haide să-l aduc martor pe sofistul Hippias din Elis ¹⁰⁰, care a ajuns la aceeași concluzie cu privire la cercetarea pe care o fac. Hippias spune așa : 2. «Pe unele din aceste idei le-a spus poate Orfeu, pe altele Museu, pe altele, pe scurt, de altul în alte lucrări ; unele de Hesiod, altele de Homer ; pe unele de ceilalți poeți, pe altele de scriitori în proză, atît dintre eleni cît și dintre barbari. Eu, însă, din toate aceste idei — adunînd pe cele care sînt mai ales de același gen — voi alcătui această carte nouă și cu aspecte variate» ¹⁰¹.

16. 1. Să nu trecem însă, cu vederea, că nici filozofia, nici istoria, dar nici retorica, nu sînt lipsite de blamul acesta ; de aceea socot că este bine să adaug puține cuvinte și despre aceste discipline.

2. Alcmeon din Crotona a spus : «Mai ușor te poți feri de un dușman decît de un prieten» ¹⁰² ; 3. cuvintele lui au fost puse în versuri de Sofocle, în piesa *Antigona* :

«Poate fi, oare,
O rană mai mare decît un prieten rău ?» ¹⁰³ ;

4. iar Xenofon a spus : «N-ai putea vătăma în alt chip pe dușmani decît arătîndu-le că le ești prieten» ¹⁰⁴.

5. Euripide spusese în piesa *Telef* :

«Să ajungem robi barbarilor, noi care sîntem eleni ?» ¹⁰⁵,

97. Eros, nota 406 din C.

98. Anacreon, *Fragm.* 28, Diehl.

99. Euripide, *Hippol. pr.*, *Fragm.* 431.

100. Hippias din Elis, sofist grec (sec. V î. Hr.), contemporan cu Protagora și Gorgia.

101. Hippias din Elis, *Fragm.* 6, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 331, 12.

102. Alcmeon, *Fragm.* 5, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 216, 6.

103. Sofocle, *Antigona*, 651—652.

104. Xenofon, *Cyropedia*, V, 3, 9.

105. Euripide, *Telef*, *Fragm.* 719.

6. iar Trasimah¹⁰⁶ o spune și el în *Cuvîntul pentru locuitorii din Larisa*: «Vom fi robi barbarului Arhelau, noi care sîntem eleni?»¹⁰⁷.

17. 1. Orfeu compusese aceste versuri:

«Pentru suflet se dă în schimb apă, pentru apă se dă în schimb moarte;
Din apă se naște pămîntul și iarăși din pămînt apă;
Din apă se naște sufletul, care se schimbă în întregime în eter»¹⁰⁸,

2. iar Heraclit, alcătuiindu-și cuvintele din cele spuse de Orfeu, scrie așa: «Pentru suflete, schimbarea lor în apă este moarte; iar pentru apă, moarte este schimbarea ei în pămînt; din pămînt se naște apa, iar din apă sufletul»¹⁰⁹.

3. Atama Pitagoreanul spusese: «începutul universului nu se născuse și au fost patru rădăcini: focul, apa, aerul, pămîntul; din acestea sînt nașterile celor ce sînt»¹¹⁰; 4. din spusele acestuia, Empedocle Acragantinul a făcut următoarele versuri:

«Mai întîi ascultă că patru sînt rădăcinile tuturor lucrurilor:
Focul și apa și pămîntul și imensa înălțime a eterului;
Din acestea sînt toate cîte-au fost, cîte sînt și cîte vor mai fi»¹¹¹.

5. Și Platon spusese: «Asta e pricina că zeii, care cunosc cele omenesti, îi scot mai repede din viață pe oamenii pe care îi iubesc foarte mult»¹¹², 6. din care Menandru a făcut versul acesta:

«Moare de tînăr acela pe care zeii îl iubesc»¹¹³.

18. 1. Euripide scrisese în piesa *Oinomaos*:

«Conjecturăm din cele ce vedem pe cele ce nu le vedem»¹¹⁴,

2. în piesa *Fenicianul* scrisese:

«Negreșit prin conjecturi facem cunoscute pe cele necunoscute»¹¹⁵,

3. așa că Hiperide¹¹⁶ a spus: «Este neapărată nevoie ca profesorii să corecteze pe cele necunoscute prin conjecturi și imagini»¹¹⁷.

106. Trasimah, retor și sofist grec (sec. V î. d. Hr.).

107. Trasimah, *Fragm.* 2; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 324, 10.

108. Orfeu, *Fragm.* 226, Kern.

109. Heraclit, *Fragm.* 36; Diels.

110. E. Zeller, *Philosophie der Griechen*, I, 5 Aufl., 408. n. 1; III, 2, 3. Aufl., 100, m.

111. Empedocle, *Fragm.* 6, 1; 17, 18; 21, 9; Diels.

112. Platon, *Axiom.*, 367 BC.

113. Menandru, *Fragm.* 125, CAF, III, 36.

114. Euripide, *Oinomaos*, *Fragm.* 574.

115. Același, *Fenicianul*, *Fragm.* 811.

116. Hiperide, orator și om de stat atenian (sec. IV î.d.Hr.).

117. Hiperide, *Fragm.* 197, Blass.

4. Isocrate ¹¹⁰, iarăși, spusese : «Trebuie să conjecturăm viitorul, din cele petrecute în trecut» ¹¹⁹,

5. iar Andocide ¹²⁰ nu pregetă să spună : «Trebuie să folosim mărturiile celor petrecute mai înainte pentru cunoașterea celor viitoare» ¹²¹.

6. Încă, Teognis compusese versurile acestea :

«Aurul și argintul fals sînt pagube pe care le poți îndura,
Cirne ! Și un bărbat priceput ușor descoperă falsul.
Dar dacă gîndul mincinos al unui prieten stă ascuns
În pieptul său și dacă are viclenie în inima sa,
Acela-i cel mai fals om dintre muritorii făcuți de Dumnezeu,
Iar dintre toate falsurile acesta-i cel mai greu de cunoscut» ¹²²,

7. iar Euripide scrie :

«O, Zeus, pentru ce ai dat oamenilor mărturii clare
Ca să cunoască ce aur e fals,
Dar pentru ce n-ai pus pe trupul omenesc nici o pecete,
Ca să se știe care dintre oameni este rău ?» ¹²³ ;

8. iar Hiperide spune și el : «Nici o pecete nu-i pusă pe chipul oamenilor, care să le arate gîndul» ¹²⁴,

19. 1. Iarăși, Stasin ¹²⁵ făcuse versul acesta :

«Nebun este acela care ucide pe un tată și lasă pe copii pe drumuri» ¹²⁶,

2. iar Xenofon spune : «Mi se pare acum că am făcut ca unul care a ucis pe tatăl și a cruțat copiii» ¹²⁷.

3. Sofocle, în piesa *Antigona*, a făcut aceste versuri :

«Mama și tata, care m-au făcut, sînt în Hades,
Nu mai este nimeni, care să-mi facă un frate» ¹²⁸,

4. iar Herodot spune : «Mama și tata nu mai sînt, alt frate nu voi mai avea !» ¹²⁹.

118. Isocrate, orator atenian, a trăit între 436 și 338 î. Hr. A fost elevul lui Socrate și al sofistilor Prodic și Gorgia. A deschis o școală de elocință, celebră în toată Grecia. Ne-au rămas de la el 21 de discursuri, dintre care celebru este *Panegiricul Atenei*. Discursurile lui se disting prin armonia frazei și ritmul oratoric.

119. Isocrate, 4, 141.

120. Andocide, nota 792 din C.

121. Andocide, 3, 2.

122. Teognis, 119—124.

123. Euripide, *Medeia*, 516—519.

124. Hiperide, *Fragm.* 198, Blass.

125. Stasin din Cipru, poet epic grec (sec. VII î. Hr.).

126. Cipria, *Fragm.* 22, Kinkel.

127. Cuvintele sînt din Herodot, I, 155.

128. Sofocle, *Antigona*, 911—912.

129. Herodot, III, 119.

5. Pe lângă aceștia, Teopomp ¹³⁰ a compus versul :

«Pe drept cuvînt, bătrînii sînt de două ori copii» ¹³¹ ;

6. iar, înainte de acesta, Sofocle scrisese în piesa *Peleu* :

«Numai eu sînt îngrijitoarea lui Peleu, fiul lui Eac ;

Îl însoțesc pe bătrîn și-l învăț iarăși din nou ;

Că cel bătrîn ajunge copil iarăși» ¹³² ;

7. retorul Antifon ¹³³ spune : «Grija pe care o ai de un bătrîn se aseamănă cu grija pe care o ai de un copil» ¹³⁴, 8. dar și filozoful Platon zice : «Oare, după cum se pare, nu este bătrînul de două ori copil ? ¹³⁵.

20. 1. Da, cînd Tucidide a spus : «Sînt singurii care la Maraton au înfruntat primejdia» ¹³⁶, 2. Demostene ¹³⁷ s-a luat după el și a zis : «Da, aceia, la Maraton, au înfruntat primejdia !» ¹³⁸.

Nici pe cele ce urmează n-am să le las la o parte !

Cratin spusese în piesa *Butelia* :

«Pregătirile lor le cunoașteți, poate !» ¹³⁹ ;

4. La fel spune și retorul Andocide : «O , bărbați judecători, cunoașteți aproape cu toții pregătirea și zelul dușmanilor noștri !» ¹⁴⁰. 5. tot așa spune și Nicia în discursul său împotriva lui Lisia : *Despre banii dați spre păstrare* : «Uitați-vă, o, bărbați judecători, la pregătirea și zelul vrăjmașilor noștri !» ¹⁴¹ ; 6. și, luîndu-se după acesta, spune și Eshine ¹⁴² : «O, bărbați atenieni, uitați-vă la pregătirea lor și la aranjarea lor în linie de luptă !» ¹⁴³.

130. Teopomp, poet comic grec (sec. V—IV î.Hr.).

131. Teopomp, *Fragm.* 69 ; CAF, I, 751.

132. Sofocle, *Peleu*, *Fragm.* 447.

133. Antifon, orator atenian (479—411 î.d.Hr.).

134. Antifon, *Fragm.* 66 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., 366, 10.

135. Platon, *Legile*, I, 646 A.

136. Tucidide, I, 73, 4.

137. Demostene, cel mai strălucit orator grec, a trăit între anii 384 și 322 î.d.Hr. Demostene a demonstrat, prin viața și opera sa, că nu te naști orator, ci ajungi, prin muncă și stăruință. Era gîngav din naștere ; pentru a-și corecta defectul vocal, decîama bucăți întregi cu gura plină de pietricele. Avea vocea slabă ; pentru a-și întări glasul, se ducea pe malul mării și se lua la întrecere cu vuietul valurilor. Pentru ca să nu iasă între oameni și să fie silit să stea în casă, își rădea jumătate de cap. Și așa, închis în casă luni întregi, medita, se exercita, compunînd discursuri pentru orice ocazie, citea, scria. Se spune că în aceste retrageri ale sale a copiat de opt ori pe Tucidide. Ne-au rămas de la el vreo 60 de discursuri, dintre care celebre sînt discursurile împotriva lui Filip al Macedoniei, numite *Filipicele* și discursul *Pentru cunund*. Stilul său este un model de puritate și concizie. Elocința sa este convingătoare ; în ea se simte puterea și viața.

138. Demostene, *Discurs pentru cunund*, 208.

139. Cratin, *Butelia*, *Fragm.* 185, CAF, I, 69.

140. Andocide, I, 1.

141. Lisia, *Fragm.* 70 ; Scheibe.

142. Eshine, orator atenian, rivalul lui Demostene (389—314 î.Hr.).

143. Eshine, III, 1.

7. Iarăși, după ce Demostene a spus : «O, bărbați atenieni, socot că aproape cu toții știți câtă rîvnă și cîte instrucții militare au dat dușmanii noștri în vederea acestei lupte !» ¹⁴⁴ ; 8. Filin ¹⁴⁵ spune la fel : «O, bărbați judecători, socot că fiecare din voi știe câtă rîvnă și ce aranjare în linie de luptă se face în vederea acestei bătălii !» ¹⁴⁶.

21. 1. Iarăși, Isocrate a spus : «Ca și cum ea ar fi fost rudă cu banii, nu cu el» ¹⁴⁷ ; 2. la fel spune și Lisia ¹⁴⁸, în discursul său *Despre orfani*: «E lămurit, că n-a fost rudă după trup cu ei, ci cu banii» ¹⁴⁹.

3. După ce Homer scrisese aceste versuri :

«Dacă, fîrtate, noi teferi scăpați de războiul acesta,
Dat ne-ar fi fost să trăim tot tineri și fără de moarte
Nu mai păseam la bătaie nici eu înaintea oștirii,
Nici nu mai stam să te-nflăcăr pe tine la lupta măririi.
Însă fiindcă pe noi într-o mie de feluri ne paște
Moantea, de care nu-i chip să ne scape nimica și nimeni,
Haidem, și fie ce-o fi : înfrîngere ori biruință» ¹⁵⁰,

4. Teopomp a scris : «Dacă ar fi fost cu puțință să scăpăm de primejdia aceasta și să petrecem timpul, ce ne rămîne, fără teamă, n-ar fi deloc de mirare de ne-am cruța viața; dar acum ne amenință în viață atîtea morți năpraznice, încît pare a fi de preferat moartea în lupte» ¹⁵¹.

5. Ce dar ? Hilon cel înțelept a rostit sentința aceasta: «Fă-te girant și nenorocirea te paște» ¹⁵²; 6. iar Epiharm a rostit, cu alte cuvinte, aceeași sentință, spunînd :

«Garanția este fiica ruinei ; garanția aduce pagubă» ¹⁵³.

22. 1. Dar și cînd doctorul Hipocrate a scris: «Trebuie să avem în vedere și anotimpul și țara și vîrsta și bolile» ¹⁵⁴, 2. Euripide spune în hexametrele sale :

«Cel ce știe să vindece bine,
Trebuie să se uite la felul de viață a celor ce locuiesc orașul,
La țară și să cunoască bolile» ¹⁵⁵.

144. Demostene, *Despre falsa delegație*, 1.

145. Filin, istoric grec (sec. III î.Hr.).

146. Filin, *Fragm.* 4 ; Sauppe, *Fragm. Orat. Att.*, II, 319.

147. Isocrate, XIX, 31.

148. Lisia, orator grec (440—380 î.Hr.).

149. Lisia, *Fragm.* 84, Scheibe.

150. Homer, *Iliada*, XII, 322—328. Traducerea George Murnu.

151. Teopomp, *FGrHist*, 115 F 287.

152. Stromata I, 61, 2.

153. Epiharm, *Fragm.* 268, Kaibel.

154. Hipocrate, *Aforisme*, 1, 2.

155. Euripide, *Fragm.* 917.

3. Homer, iarăși, a scris acest vers :

«O spun ! Nici un om nu poate fugi de moarte» ¹⁵⁶,

4. iar Arhin ¹⁵⁷ spune: «Toți oamenii trebuie să moară, mai curînd sau mai tîrziu» ¹⁵⁸; 5. și Demostene: «Pentru toți oamenii sfîrșitul vieții este moartea, chiar dacă s-ar închide într-o cămăruță și ar sta acolo» ¹⁵⁹.

23. 1. Și iarăși, după ce Herodot a spus, în cuvîntul său despre Glauc spartanul, că Pitia a rostit oracolul acesta: «Este la fel a ispiti pe Dumnezeu și a face» ¹⁶⁰, 2. Aristofan ¹⁶¹ a spus și el :

«La fel poate să fie a face și a gîndi» ¹⁶² ;

3. iar, înainte de acesta, Parmenide Eleatul :

«Același lucru este a gîndi și a fi» ¹⁶³.

4. Oare nu, după ce Platon a spus. «Noi vom spune așa și nu fără temei, că începutul dragostei este vederea, nădejdea micșorează patima, memoria o hrănește, iar obișnuința o-ntreține» ¹⁶⁴, 5. a scris poetul comic Filemon :

«Mai întîi toți privesc, apoi s-au minunat ;

S-au uitat apoi din nou și în nădejde

Au căzut. Și așa din acestea dragostea începe» ¹⁶⁵ ?

6. După ce Demostene a spus: «Noi toți trebuie să murim» ¹⁶⁶ și celelalte, 7. Fanocle ¹⁶⁷, în poemul *Amorurile și frumoșii*, scrie:

«Urzeala parcelor nu poate fi desfăcută și

Nici nu putem scăpa de ea, noi cei ce locuim pămîntul» ¹⁶⁸.

24. 1. Poți găsi și la Platon cuvintele acestea: «Cel dintîi fir al fiecărei plante, dacă se dezvoltă bine, duce la bun sfîrșit ceea ce-i este propriu naturii sale» ¹⁶⁹, 2. pe care le reproduce istoricul Efor : «Nici una din plantele sălbatice nu ajunge domestică, dacă le-a trecut perioade fragedă» ¹⁷⁰.

156. Homer, *Iliada*. VI, 488.

157. Arhin, orator din Atica și om politic (sec. V—IV î.d.Hr.).

158. *Orat. Att.*, II, 167.

159. Demostene, *Discurs pentru cunună*, 97.

160. Herodot, VI, 86.

161. Aristofan, nota 431 din P II.

162. Aristofan, *Fragm.* 691 ; CAF, I, 561.

163. Parmenide, *Fragm.* 5 ; Diels.

164. Nu s-a găsit în Platon textul acesta.

165. Filemon, *Fragm.* 138 ; CAF, II, 520 ș.u.

166. Demostene, *Discurs pentru cunună*, 97.

167. Fanocle, nota 309 din C.

168. Fanocle, *Fragm.* 3 ; Diehl.

169. Platon, *Legile*, VI, 765 E.

170. Textul acesta n-a fost inclus în ediția fragmentelor lui Efor.

3. Versurile lui Empedocle :

«Iată eu am fost băiat și fată,
Copăcel și pasăre, iar în mare pește sprinten» ¹⁷¹,

4. au fost prefăcute de Euripide, în piesa *Hrisip*, în aceste versuri :

«Nimic nu moare din cele ce există,
Ci cele care se deosebesc unele de altele,
Capătă altă formă» ¹⁷².

5. Platon, în lucrarea sa *Statul*, a spus că femeile să fie comune ¹⁷³ ;

6. Euripide în piesa *Protesilau* scrie și el :

«Comun trebuie să fie patul femeiesc» ¹⁷⁴.

7. Euripide a scris :

«Oamenii înțelepți se mulțumesc cu cele ce au» ¹⁷⁵,

8. iar Epicur spune deschis: «Cea mai mare bogăție dintre toate este
să te mulțumești cu ceea ce ai» ¹⁷⁶.

9. Și iarăși Aristofan a scris :

«Vei avea o viață fără griji, dacă ești drept;
Vei trăi bine, fără turburări și fără de teamă» ¹⁷⁷,

10. iar Epicur spune : «Fructul cel mai mare al dreptății este liniștea» ¹⁷⁸.

25.1. Unele ca acestea fiind exemplele care arată că elenii și-au furat unii altora gândurile, să ne oprim aici. Sînt îndestulătoare pentru cel care poate să judece bine. Dar, după cum s-a dovedit, elenii n-au furat numai ideile, luînd cuvintele altora și parafrazîndu-le, ci vor fi descoperiți că și-au însușit prin furt cărți întregi. 2. Au furat în întregime cărțile altora și le-au dat ca fiind ale lor, de pildă Eugamon din Cirena ¹⁷⁹ și-a însușit în întregime lucrarea lui Museu *Despre tesproți* ¹⁸⁰; Pisandru ¹⁸¹ din Camiros ¹⁸² și-a însușit lucrarea *Heracleea* a lui Pisin din Lindos ¹⁸³; Paniasis din Halicarnas ¹⁸⁴ și-a însușit lucrarea *Cucerirea Ehaliei* ¹⁸⁵ a lui Creofil din Samos ¹⁸⁶.

171. Empedocle, *Fragm.* 117 ; Diels.

172. Euripide, *Hrisip*, *Fragm.* 839, 12—14.

173. Platon, *Statul*, V, 457 C.

174. Euripide, *Protesilau*, *Fragm.* 653.

175. Euripide, *Penicienele*, 554.

176. Epicur, *Fragm.* 476 ; Usener.

177. Aristofan, *Fragm.* 899 ; CAF, I, 590.

178. Epicur, *Fragm.* 519 ; Usener.

179. Eugamon, poet grec (sec. VI î.d.Hr.).

180. Tesproți, locuitorii Tesproției, regiune din sud-vestul Epirului.

181. Pisandru, poet epic grec (sec. VII î.d.Hr.).

182. Camiros, oraș în insula Rodos.

183. Lindos, oraș și port în insula Rodos.

184. Halicarnas, oraș în Asia Mică.

185. Ehalia, oraș în Tesalia.

186. Creofil din Samos, poet grec, contemporan și prieten cu Homer.

26. 1. Dar vei afla că și Homer, marele poet, a luat versul acesta cuvînt cu cuvînt :

«Ca o mlădiță de măslin, tînără și roditoare,
Pe care o îngrijește omul» ¹⁸⁷

și celelalte versuri, din lucrarea lui Orfeu *Dispariția lui Dionisos* ¹⁸⁸.

2. Orfeu, în lucrarea sa *Teogonia*, a făcut aceste versuri despre Cronos :

«Stă întins, cu capul înclinat, ca și cum l-ar fi cuprins
Somnul, care supune totul» ¹⁸⁹,

iar Homer le-a repetat vorbind despre Ciclop ¹⁹⁰.

3. Hesiod a făcut despre Melamp ¹⁹¹ aceste versuri :

«Plăcut este să auzi cîte au făcut celor muritori
Nemuritorii, mărturie vădită de cele fericite și nefericite» ¹⁹²

și celelalte versuri, pe care le-a luat cuvînt cu cuvînt de la poetul Museu ¹⁹³.

4. Poetul comic Aristofan a pus în piesa sa *Primele femei care celebrează Tesmoforiile* versurile poetului Cratin din piesa *Incendiații* ¹⁹⁴.

5. Poetul comic Platon și Aristofan, în piesa *Dedal*, s-au furat unul pe altul ¹⁹⁵. 6. Piesa *Cocalos*, pe care a compus-o Araros, fiul lui Aristofan, a fost însușită de poetul comic Filemon și reprezentată pe scenă cu titlul *Copilul adoptat* ¹⁹⁶. 7. Istoriografii Eumel ¹⁹⁷ și Acusilau ¹⁹⁸ au pus în proză lucrările lui Hesiod ¹⁹⁹ și le-au dat ca lucrări proprii. 8. Istoricii Gorgia Leontinul ²⁰⁰ și Eudem Naxiul ²⁰¹ au furat pe Melesagora ²⁰²; l-a furat și Bion Proconesianul ²⁰³, care a copiat rezumativ și lucrările lui Cadmos cel Bătrîn ²⁰⁴; l-au furat apoi Amfiloh ²⁰⁵, Aris-

187. Homer, *Iliada*, XVII, 53.

188. Orfeu, *Fragm.* 206 ; Kern.

189. Acelasi, *Fragm.* 149 ; Kern.

190. Homer, *Odiseea*, IX, 372—373.

191. Melamp, nota 79 din C.

192. Hesiod, *Melamp*, *Fragm.* 164 ; Rzach.

193. Museu, *Fragm.* 7 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl. I, 23, 8.

194. Koch, *CAF*, I, 32.

195. Koch, *CAF*, I, 435, 605.

196. Koch, *CAF*, I, 482 ; II, 502.

197. Müller, *FHG*, II, 20.

198. Acusilau, *Test.* 4 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 53, 1.

199. Kinkel, *TGF* I, 186.

200. Gorgia, *Test.*, 34 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 279, 1.

201. Müller, *FHG*, II, 20.

202. Müller, *FHG*, II, 21.

203. Bion Proconesianul, *FGrHist*, 14, T, 2.

204. Müller, *FHG*, II, 2.

205. Müller, *FHG*, IV, 300.

tocele ²⁰⁶, Leandrie ²⁰⁷, Anaximene ²⁰⁸, Helanic ²⁰⁹, Hecateu ²¹⁰, Androtion și Filohor ²¹¹; Dieuhida din Megara ²¹² a copiat începutul lucrării *Deucalionia* a lui Helanic ²¹³. **27. 1.** Nu mai vorbesc de Heraclit Efeseanul, care a luat de la Orfeu cele mai multe din ideile sale ²¹⁴. **2.** Platon a luat de la Pitagora ideea că sufletul este nemuritor, iar Pitagora de la egipteni. **3.** Mulți dintre elevii lui Platon au scris cărți în care arată că atît stoicii, de care am vorbit la început, cît și Aristotel, au luat de la Platon cele mai multe și cele mai de seamă din învățăturile lor. **4.** Dar și Epicur a furat de la Democrit cele mai însemnate învățături.

5. De ajuns însă, despre acestea. Întreaga viață nu mi-ar ajunge, dacă aș voi să cercetez cu de-amănuntul fiecare învățătură a elenilor, spre a dovedi furtul lor nesățios; că ei și-au însușit descoperirea celor mai frumoase învățături ale lor, pe care le-au luat de la noi.

CAPITOLUL III

28. 1. S-a făcut dovada că scriitorii eleni au luat de la barbari învățăturile lor; dar nu numai atît, mai mult încă, elenii au imitat, povestindu-le în mitologia elenă, faptele săvîrșite, în chip minunat la noi dintru început, de puterea dumnezeiască prin bărbați care au viețuit cu sfințenie pentru întoarcerea noastră la credință.

2. Și îi vom întreba pe eleni să ne spună dacă sînt adevăruri sau minciuni cele pe care le istorisesc ei în mitologia lor. Nu vor spune că sînt minciuni — că n-au să spună, de bună voia lor, cea mai mare prostie, că au scris minciuni — ci vor mărturisi neapărat că sînt adevăruri. **3.** Dar atunci, cum li se par nevrednice de credință cele săvîrșite, în chip minunat, de Moisi și de ceilalți profeți? Că atotputernicul Dumnezeu, Care are grijă de toți oamenii, îi întoarce la mîntuire pe unii prin porunci, pe alții prin amenințări; mai sînt și cazuri cînd pe unii îi întoarce prin semne minunate, iar pe alții prin făgăduințe binevoitoare. **4.** Dar iată ce spun înșiși elenii! Grecia a fost bîntuită odată de o secetă, care a ținut multă vreme; și pentru că nerodirea pămîntului se prelungea, se spune că cei care au mai rămas în viață, mînați de foame, s-au dus la Delfi să se roage; și au întrebat-o pe Pitia cum ar putea scăpa de nenorocirea aceea. **5.** Pitia le-a făcut oracolul, că u

206. Müller, *FHG*, IV, 329.

207. Müller, *FHG*, II, 334.

208. Anaximene, *FGrHist*, 72, T, 29.

209. Helanic, *FGrHist*, 4, F, 18.

210. Müller, *FHG*, I, XII.

211. Müller, *FHG*, I, LXXXVIII.

212. Müller, *FHG*, IV, 388.

213. Müller, *FHG*, I, 48.

214. Orfeu, *Fragm.* 226; Kern.

singur ajutor pot avea în nenorocirea lor, dacă se vor folosi de rugăciunea lui Eac ²¹⁵. Eac, convins de aceia, s-a urcat pe muntele Helenicon, a ridicat la cer mâinile sale curate, a numit pe Dumnezeu Tată obștesc și L-a rugat să se îndure de Grecia cea istovită de foame. 6. Pe cînd se ruga el, un tunet extraordinar a bubuit, tot văzduhul dimprejur s-a umplut de nori și ploi iuți și neconținute au căzut de sus, umplînd tot pămîntul. De aici a urmat recoltă bogată și îmbelșugată, plugărită cu rugăciunile lui Eac. 29. 1. «*Și a chemat Samuil, spune Scriptura, pe Domnul și a dat Domnul tunete și ploaie în ziua secerișului*» ²¹⁶. 2. Vezi că este un singur Dumnezeu, Care, prin puterile supuse Lui, «*plouă peste drepți și peste nedrepți*» ? ²¹⁷ 3. Plină este Scriptura noastră de fapte, în care se vede că Dumnezeu ascultă rugăciunile drepților și împlinește fiecare din cererile lor ! 4. Tot elenii istorisesc că odată, lipsind vînturile anuale, Aristeu a jertfit în Ceos lui Zeus Icmoul ²¹⁸. Era mare nenorocire; toate erau pîrjolate de arșița soarelui, iar vînturile obișnuite nu mai suflau ca să răcorească roadele; atunci Aristeu a rechemat cu ușurință vînturile ²¹⁹.

5. Cînd Xerxe purta război împoriva Greciei, Pitia de la Delfi a făcut acest oracol :

«Delfienilor, rugați-vă vînturilor și vă va fi bine» ²²⁰.

Delfienii au ridicat un altar, au jertfit vînturilor și vînturile le-au venit într-ajutor ; au suflat cu putere înspre capul Sepias și au sfărîmat toată flota de război persană ²²¹.

30. 1. Empedocle Acragantinul a fost supranumit Colisanemul ²²². Se spune că odată sufla din un munte din Acragas un vînt greu, aducător de boli înspre băștinași ; vîntul era și pricina că femeile rămîneau sterpe ; Empedocle a oprit vîntul ²²³. 2. De aceea Empedocle scrie în poemele sale :

«Vei potoli furia neobositelor vînturi,
Care se ridică pe pămînt și aduc prăpăd peste brazdele muritorilor ;
Dar iarăși, îndată ce voiești vei face binefăcătoare vînturile» ²²⁴.

215. Eac, fiul lui Zeus și al nimfei Egina, celebru pentru spiritul lui de dreptate. După moarte a ajuns unul din cei trei judecători din infern ; ceilalți doi erau : Minos și Radamantis.

216. *I Regi* 12, 18. 17.

217. *Mt.* 5, 45.

218. Supranume al lui Zeus : Aducătorul de ploaie.

219. Hyginus, *Poet astr.*, II, 4 ; Apollonios din Rodos, *Argon.*, 2, 500 ș.u.

220. *Orac., Fragm.* 113 ; Hendess.

221. *Herodot.*, VII, 178, 188.

222. Adică : Cel ce oprește vîntul.

223. Diels, *PPF*, 84, nr. 14.

224. Empedocle, *Fragm.* 111, 3—5.

3. Empedocle spunea că în urma lui vin «unii care rostesc oracole, iar alții care străbat drumurile, plini de boli cumplite, pe care le au de multă vreme» ²²⁵. 4. Este limpede că elenii, citind Scripturile noastre, au ajuns la credința că dreptii vindecă bolile și că fac semne și minuni. Dacă unele puteri pun în mișcare vânturile și împart ploile, apoi să audă pe psalmist: «*Cît sînt de iubite locașurile Tale, Doamne al puterilor!*» ²²⁶. 5. El este Domnul puterilor, al începătoriilor și al stăpîniilor ²²⁷, despre Care Moisi spune să fim cu El: «*Tăiați-vă împrejur învîrtoșarea inimii voastre și cerbicea voastră să n-o mai întăriți; că Domnul Dumnezeuul vostru, Acesta este Domnul domnilor și Dumnezeuul dumnezeilor, Dumnezeuul cel mare și puternic*» ²²⁸ și cele ce urmează. 6. Iar Isaia spune: «*Ridicați-vă la înălțime ochii voștri și vedeți cine a făcut acestea toate!*» ²²⁹.

31. 1. Spun unii că ciuma, grindina, furtunile și cele asemenea acestora nu obișnuiesc să vină numai din o neorînduială a materiei, ci și din pricina unei mîinii a demonilor sau a îngerilor care nu sînt buni. 2. Astfel, se spune că magii din Cleone ²³⁰ privesc pe cer norii, care au să aducă grindină, și că ei, cu descîntece și jertfe, îndepărtează amenințarea ²³¹. 3. Iar dacă se întîmplă ca uneori să n-aibă animal de jertfă, atunci își sîngerează degetul; și este de ajuns această jertfă. 4. Diotima ²³² din Mantinea a sfătuit pe atenieni să jertfească atunci cînd îi amenință ciuma; și a amînat cu zece ani boala ²³³, așa precum și jertfele aduse de Epimenide din Creta pentru atenieni au dus la amînarea războiului persan tot cu același număr de ani ²³⁴. Nu-i vreo deosebire, spun unii, dacă numim aceste suflete zei sau îngeri. 5. Astfel, oameni cu experiență în aceste învățături au pus în multe temple naclele oamenilor morți, numind sufletele lor demoni și învățînd pe oameni să le dea un cult, pentru că datorită curăției vieții lor ar fi primit, prin proemia dumnezeiască, puterea de a veni în ajutorul oamenilor și de a umbla prin locurile care înconjură pămîntul. Că oamenii aceia cu experiență știau că unele suflete sînt prin natură ținute în trup. 32. 1. Dar despre aceste lucruri vom vorbi la timp, în cuvîntul despre îngeri, pe măsură ce scrierea aceasta va înainta.

225. Același, *Fragm.* 112, 10, 12, Diels.

226. *Ps.* 83, 1.

227. *I Pt.* 3, 22; *Ef.* 3, 10.

228. *Deut.* 10, 16—17.

229. *Is.* 40, 26.

230. Cleone, oraș în Peloponez.

231. Seneca, *Nat. quaest.*, IV b, 6—7; Plutarh, *Moral.*, 700 EF.

232. Diotima, preoteasă în Mantinea, căreia Platon în dialogul *Banchetul* îi atribuie teoriile expuse de Socrate despre iubire și frumusețe.

233. Platon, *Banchetul*, 201 D.

234. Același, *Legile*, I, 642 D.

2. Democrit a fost numit Înțelepciune, pentru că el, din observarea regiunilor cerești, a prezis multe. Damas, fratele lui Democrit, l-a primit în casa sa cu foarte mare dragoste ; și Democrit, din observarea unor stele, i-a prezis fratelui său că are să vină o ploaie mare ; cei care i-au dat crezare și-au adunat roadele de pe câmp — că era vară, pe timpul secerișului — ceilalți, însă, au pierdut toată recolta, pentru că ploaia a venit pe neașteptate și multă ²³⁵.

3. Cum mai pot, dar, elenii să nu creadă în arătarea dumnezeiască de pe muntele Sinai, când focul ardea, dar nu mistuia nimic din cele ce creșteau pe munte, când glas de trâmbițe se auzea, fără ca să sufle cineva în instrumente muzicale ? ²³⁶ 4. Acea așa numită pogorîre a lui Dumnezeu pe munte este arătare a puterii dumnezeiești care cîrmuiește întreaga lume și care propovăduiește «*lumina cea neapropiată*» ²³⁷. Așa este sensul alegoric al Scripturii ! 5. Dar, după cum spune Aristobul, «s-a văzut focul, în timp ce întreaga mulțime de oameni, nu mai puțin ca la un milion, în afară de copii, era adunată în jurul muntelui, iar înconjurul muntelui nu se putea face în mai puțin de cinci zile. **33. 1.** Deci, așa cum erau toți iudeii așezați în jurul muntelui, putea fiecare vedea cum arde focul. Și s-a făcut aceasta, ca să nu fie mărginită într-un singur loc pogorîrea lui Dumnezeu ; că Dumnezeu e pretutindenea».

2. Istoricii spun că în insula britanică, la poalele unui munte, se află o peșteră care are o deschizătură în vîrf ; când vîntul intră în peșteră și se izbește de pereții peșterii se aude un sunet, ca și cum ar fi lovite în chip armonios talerele chimvalului ²³⁸. 3. Adeseori, în pădure, când frunzele sînt mișcate dintr-o dată de o izbitură de vînt, se aude un sunet, asemănător cu cîntecul păsărilor. 4. Apoi, cei care au scris istoria perșilor spun că în ținuturile înalte din țara magilor se află pe o cîmpie întinsă trei munți așezați unul după altul. Cei care trec prin acel loc, când ajung la cel dintîi munte aud un glas de mulțime, ca și cum ar striga mii și mii de oameni, așa cum e zgomotul de pe cîmpul de bătaie ; când ajung la muntele din mijloc, zgomotul se aude mai bine și-i mai puternic ; la cel din urmă munte, se aud cîntece de sărbătoare, cîntece de biruință. 5. Cauza acestor glasuri și cîntece, după părerea mea, vine de la peșterile cele multe pe care le au munții aceia ; când vîntul, care a intrat în peșteră și este aruncat în afară și apoi intră iarăși, fluieră mai puternic.

235. Democrit, *Test.*, 18, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 87, 25.

236. *Ieș.* 3, 2 ; 19, 18—20 ; 20, 18.

237. *I Tim.* 6, 16.

238. Plutarh, *Moral.*, 419 EF.

34. 1. Dar de ajuns despre acestea ! Dumnezeuului celui atotputernic, însă, îi este cu putință să ne facă să auzim glas și să vedem imagini, fără să aibă nevoie de cele materiale. El nu-și arată măreția Sa cu mijloacele obișnuite în ordinea naturii, pentru a întoarce la El un suflet, care nu crede încă și pentru ca sufletul să primească porunca, pe care o dă. **2.** Când este nor și muntele-i înalt, cum să fie cu putință să nu se audă diferite sunete, când vîntul este mișcat de o cauză, care are putere ? De aceea spune și profetul : «*Glas de cuvinte voi ați auzit, dar chip n-ați văzut*» ²³⁹. **3.** Iată, glasul Domnului este Cuvînt fără de formă, pentru că puterea Cuvîntului este cuvîntul luminos al Domnului, este adevărul pogorît de sus din cer peste adunarea Bisericii și lucrează prin o slujire directă și plină de lumină.

CAPITOLUL IV

35. 1. Am putea găsi, însă, și altă mărturie spre întărirea spuselor noastre, că cei mai de seamă filozofi eleni au luat de la noi cele mai frumoase din învățăturile lor, apoi s-au lăudat că sînt ale lor ; dar au luat și de la ceilalți barbari unele învățături, care fac specificul fiecărei școli filozofice ; și mai ales de la egipteni, de la care au luat învățătura despre trecerea sufletului dintr-un trup în altul. **2.** Că egiptenii își au propria lor filozofie și aceasta face ca religia lor să fie vrednică de sfințenie.

3. La procesiunile religioase merge în frunte cîntărețul, care poartă unul din simbolurile muzicale. După cum se spune, acesta trebuie să știe pe de rost două din cărțile lui Hermes, dintre care una conține imne dumnezeiești, iar cealaltă o expunere despre viața unui împărat egiptean.

4. După cîntăreț urmează horoscopul ²⁴⁰, care purta în mîini un orologiu și ramuri de finic, simboluri ale astrologiei. Se spune că acesta trebuia să știe pe de rost cărțile astrologice ale lui Hermes, patru la număr ; una din ele vorbea despre ordinea stelelor fixe ; a doua, despre ordinea soarelui, a lunii și a celor cinci planete ; a treia, despre conjuncția și lumina soarelui și lunii ; iar ultima, despre răsăritul stelelor.

36. 1. Apoi vine ierogramateul ²⁴¹, care avea pe cap pană, iar în mîini o carte și o cutiuță, în care erau cerneala de scris și tocul cu care se scrie. Acesta trebuia să cunoască așa numitele cărți hieroglifice, care se ocupau cu cosmografia, cu geografia, cu descrierea țării Egiptului,

²³⁹. Deut. 4, 12.

²⁴⁰. Horoscopul — astrologul, persoana care arată cum erau așezate stelele în clipa nașterii unui copil și prezicea viitorul celui nou născut după poziția stelelor.

²⁴¹. Ierogramateul — preotul care ținea cărțile sfinte ale religiei egiptene.

cu descrierea Nilului, cu construcția templelor și a locurilor afierosite lor, cu măsuri și cu cele ce erau de trebuință în temple.

2. Apoi, după cei amintiți mai înainte, urmează stolistul²⁴², care purta echerul dreptății și vasul pentru libațiuni; acesta cunoștea toate cărțile care cuprindeau instrucțiuni cu privire la ceremoniile religioase și așa numitele cărți moshosfragistice²⁴³. Zece sînt cărțile care vorbesc despre cinstirile care se dau zeilor lor și care cuprind cele privitoare la religia egipteană, de pildă: învățăturile despre jertfe, despre pîrgă, despre imne, despre rugăciuni, despre procesiuni, despre sărbători și despre cele asemenea acestora.

37. 1. După aceștia toți, vine profetul, care poartă în mîinile sale, spre a fi văzut de toți, vasul de apă; acestuia îi urmează cei care poartă ofrandele de pîine. 2. Profetul ca întîi-stătător al templului, trebuie să știe pe de rost așa numitele zece cărți hieratice — care tratează despre legi, despre zei și despre întreaga instrucție a preoților —. La egipteni, profetul este șeful împărțirii impozitelor.

3. Hermes a scris patruzeci și două de cărți de foarte mare trebuință; dintre acestea, treizeci și șase, pe care trebuia să le știe pe de rost cei de care am vorbit mai înainte, cuprind toată filozofia egiptenilor; celelalte șase cărți sînt învățate pe de rost de pastofori²⁴⁴; cărțile acestea cuprind instrucțiuni medicale cu privire la constituția trupului, la boli, la instrumentele medicale, la doctorii, la bolile de ochi, iar ultima despre bolile femeiești.

38. 1. Aceasta este pe scurt filozofia egiptenilor. Renumită este, însă, și filozofia indienilor.

2. Alexandru Macedon a luat zece gimnosofiști, care păreau a fi cei mai buni și cei mai laconici în vorbire, și le-a spus că are să le pună întrebări, amenințîndu-i că-i va omorî, de nu vor răspunde cum trebuie; pe unul din ei, pe cel mai bătrîn, l-a pus judecător. 3. Cel dintîi a fost întrebat: care i se par a fi mai mulți: cei vii sau cei morți; acela a răspuns: cei vii, pentru că cei morți nu există. 4. Al doilea a fost întrebat: care din aceste două, pămînt și mare, hrănește mai multe fiare; acela a răspuns: pămîntul, pentru că marea este numai o parte din pămînt. 5. Al treilea a fost întrebat: care este cea mai vicleană viețuitoare; acela a răspuns: aceea care pînă acum n-a fost cunoscută, omul. 6. Al patrulea a fost întrebat: care a fost pricina că ei l-au părăsit pe

242. Stolistul — preotul care se ocupa cu îmbrăcarea și împodobirea statuiilor zeilor.

243. Cărți moshosfragistice — tratate care se ocupau cu arta de a alege victimele de jertfă și de a le însemna pentru sacrificiu.

244. Pastofori — preoți care aveau sarcina să poarte la ceremoniile religioase statuile zeilor.

Saba, conducătorul lor ; acela a răspuns : pentru că au voit să trăiască frumos sau să moară frumos. 7. Al cincilea a fost întrebat : care i se pare că a fost mai întâi, ziua sau noaptea ; acela a răspuns : pentru o singură zi, noaptea ; pentru că la întrebările echivoce trebuie să fie neapărat și răspunsurile echivoce. 8. Al șaselea a fost întrebat : cum poate fi cineva iubit foarte mult ; acela a răspuns : dacă cineva e foarte puternic, dar nu inspiră teamă. 9. Al șaptelea a fost întrebat : cum poate un om ajunge Dumnezeu ; acela a răspuns : dacă va face acelea pe care nu le poate face omul. 10. Al optulea a fost întrebat : care este mai puternică : viața sau moartea ; acela a răspuns : viața, pentru că poate îndura atâtea rele. 11. Al nouălea a fost întrebat : câți ani este bine să trăiască omul ; acela a răspuns : atîta vreme cît omul socotește că e mai bine să moară decît să trăiască. 12. Cînd Alexandru a poruncit celui de al zecelea — cel care era judecător — să-și spună sentința, acela a spus : au răspuns toți, unul mai rău decît altul. Atunci Alexandru a spus : Oare, nu trebuie să mori tu primul, pentru că ai dat o astfel de sentință ? Acela a răspuns : Dar cum ai să-ți mai ții cuvîntul, împărate, cînd tu ai spus că ai să omori pe primul, care va da cel mai prost răspuns ?

CAPITOLUL V

39. 1. S-a arătat, socot, prin mai multe mărturii, că filozofii eleni au furat din toate scrierile. Dar că cei mai de seamă filozofi eleni nu cunosc pe Dumnezeu după știință, ci după presupunere, o spune Petru în «Predica»²⁴⁵ sa : 2. «Cunoașteți, așadar, că este un singur Dumnezeu, Care a făcut început tuturor, a Cărui stăpînire nu are sfîrșit» ; 3. și : «Cel nevăzut, Cel Ce vede toate, Cel necuprins, Care cuprinde toate, Care n-are trebuință de nimic, de Care toate au nevoie și există datorită Lui, Care este neînțeleș, veșnic, nestricăcios, nefăcut, Care a făcut pe toate cu Cuvîntul puterii Lui, adică al Fiului» ; 4. apoi adaugă : «Pe Acest Dumnezeu să-L cinstiți, nu după cum fac elenii» — prin aceste cuvinte Petru vrea să spună că și cei mai de seamă dintre eleni cinstesc pe același Dumnezeu ca și noi, dar nu cu deplină cunoștință, pentru că n-au învățat învățătura predată prin Fiul —. 5. De aceea a spus : «să nu cinstiți» ; n-a spus, însă : «pe Dumnezeul, pe Care-L cinstesc elenii», ci : «nu după cum fac elenii». Petru vrea să schimbe felul de cinstire a lui Dumnezeu ; Petru nu predică alt Dumnezeu. 40. 1. Ce sens au cuvintele : «nu după cum fac elenii» o spune însuși Petru, care a-

245. Textele din § 39, 2—42, 2 sînt din scrierea apocrifă : *Predica lui Petru*, *Fragm. 2—5*, Dobschütz.

daugă : «Că ei sînt duși de neștiință ; nu cunosc pe Dumnezeu ca noi, după cunoașterea cea desăvîrșită ; și din cele ce le-a dat lor Dumnezeu spre folosință au făcut chipuri de lemn, de piatră, de aramă, de fier, de aur și de argint, uitînd că ele sînt materie, uitînd și la ce trebuie folosite ; pe cele care erau roabe lor, pe acelea le-au înălțat și le cinstesc ca dumnezei ; 2. pe cele pe care Dumnezeu le-a dat lor spre mîncare, păsările din văzduh, peștii mării, animalele, care se tîrăsc pe pămînt, împreună cu dobitoacele cele cu patru picioare ale cîmpului, nevăstuici, șoareci, pisici, cîini, maimuțe, deci pe cele care li s-au dat lor spre mîncare, pe acelea le aduc jertfă ; aduc cele moarte celor morți, ca și cum ar fi dumnezei ; sînt nerecunoscători față de Dumnezeu ; și, prin toate acelea pe care le fac, tăgăduiesc existența lui Dumnezeu». 41. 1. Și că atît noi cît și elenii cunoaștem același Dumnezeu, dar nu în același chip, Petru o va spune cînd adaugă : 2. «Nu-L cinstiți pe Dumnezeu nici ca iudeii ; că și aceia își închipuie că sînt singurii care cunosc pe Dumnezeu, dar nu-L cunosc, că se închină la îngeri, la arhangheli, la luna de pe cer și la lunile din calendar. 3. Dacă nu se arată luna, nu țin așa zisa sîmbătă dintîi, nu țin luna nouă, nici azimile, nici sărbătoarea, nici ziua cea mare». 4. Apoi Petru adaugă coroana celor discutate : «Deci și voi, învățînd cu sfințenie și cu dreptate cele pe care vi le-am predat, păstrați-le, cinstind într-un chip nou pe Dumnezeu, prin Hristos. 5. Că am găsit în Scripturi, așa cum spune Domnul : *«Iată voi face cu voi testament nou, nu ca testamentul pe care l-am făcut cu părinții voștri în muntele Horeb»*²⁴⁶. 6. A făcut cu noi testament nou. Cele ale elenilor și cele ale iudeilor sînt vechi ; «noi creștinii, însă, cinstim pe Dumnezeu într-un chip nou, sîntem al treilea neam». 7. Socot că Petru a arătat lămurit pe unul și singurul Dumnezeu, cunoscut de eleni în chip păgîn, de iudei în chip iudaic, iar de noi în chip nou și duhovnicesc. 42. 1. Pe lîngă acestea, Petru a arătat că Același Dumnezeu este dătătorul celor două Testamente ; pentru eleni este dătătorul filozofiei elene, prin care Cel Atotputernic este slăvit de eleni. 2. Lucrul acesta se vede și din cele ce voi spune. Cei ce s-au apropiat de credință, atît cei din filozofia elenă cît și cei din învățătura legii, alcătuiesc un singur neam, neamul poporului celui mîntuit ; cele trei popoare nu sînt despărțite prin timp, încît să-și poată închipui cineva că sînt trei firi de oameni ; au fost instruiți, însă, de testamente diferite, dar toate ale unui singur Domn, care acum cred în cuvîntul singurului Domn. 3. Pentru că după cum Dumnezeu a voit să mîntuie pe iudei, dîndu-le profeți, tot așa și pe eleni ; din mulțimea de oameni Dumne-

246. Ier. 31, 31 ; Deut. 29, 1.

zeu a deosebit pe cei mai aleși și i-a făcut profeți pentru limba lor, așa că ei au fost în stare să primească binefacerea lui Dumnezeu. Și lucrul acesta îl va arăta nu numai «Predica lui Petru», ci și apostolul Pavel, care zice : **43. 1.** «Luați și cărțile elenești, faceți cunoștință și cu Sibila ! Ea vă va arăta pe unicul Dumnezeu și vă va spune cele viitoare. Luați-l pe Histaspe²⁴⁷ și citiți-l și veți găsi că este scris acolo cu mult mai lămurit și mai pe înțeles despre Fiul lui Dumnezeu ; este scris cum mulți împărați vor porni cu război împotriva Lui, urîndu-L pe El, pe cei care poartă numele Lui și pe credincioșii Lui ; urînd răbdarea Lui și venirea Lui». **2.** Apoi Pavel, cu un singur cuvînt, ne întreabă : «Ale Cui sînt lumea și cele din lume ? Nu ale lui Dumnezeu ?»²⁴⁸. **3.** De aceea spune Petru că Domnul a zis apostolilor : «Dacă cineva din poporul lui Israil vrea să se pocăiască și să creadă în Dumnezeu prin numele Meu, i se vor ierta lui păcatele. După doisprezece ani veți ieși în lume și să nu spună careva : «N-am auzit !»²⁴⁹.

CAPITOLUL VI

44. 1. Dar așa, după cum a venit, la timp potrivit, predica Evangheliei, tot așa, la timp potrivit, s-a dat barbarilor legea și profeții, iar elenilor filozofia, ca să-i obișnuiască cu predica Evangheliei. **2.** «Spune Domnul, Cel Ce a izbăvit pe Israil : «În timp plăcut te-am ascultat și în ziua mîntuirii te-am ajutat ; te-am dat spre testament neamurilor, ca să locuiești pămîntul și să moștenești moștenirea pustiei și să zici celor din legături : «Ieșiți !» și celor din întuneric : «Luminați-vă !»²⁵⁰. **3.** Dacă «cei din legături» sînt iudeii, căroră și Domnul le-a spus : «Ieșiți din legături, cei care voiți»²⁵¹, care erau legați din propria lor voie și căroră Domnul le-a spus că și-au pus asupra lor, prin porunci omenești, «sarcini grele de purtat»²⁵², atunci este lămurit că «cei din întuneric» sînt cei care aveau mintea lor îngropată în idololatrie. **4.** Celor care erau drepti după lege le lipsea credința²⁵³ ; de aceea pe aceștia i-a vindecat Domnul, zicîndu-le : «Credința ta te-a mîntuit»²⁵⁴ ; dar celor drepti, după filozofie, nu le lipsea numai credința în Domnul, ci și nedespărți-

²⁴⁷. Sub numele unui înțelept persan, cu numele de Histaspe, a circulat în primele secole creștine o lucrare profetico-apocaliptică, în care erau proorocii despre Hristos și împărăția Sa. Despre persoana sa nu se cunosc multe. S-a spus că ar fi un străvechi rege med, care a trăit înainte de războiul troian ; alții l-au identificat cu Histaspe, tatăl împăratului Darius II.

²⁴⁸. Text luat probabil din : *Actele lui Pavel*.

²⁴⁹. *Predica lui Petru*, Fragm. 6, Dobschütz.

²⁵⁰. *Is.* 49, 7—9.

²⁵¹. A. Resch, *Agrapha*, 2. Aufl., 128, Agraphon 88.

²⁵². *Lc.* 11, 46 ; *Mt.* 23, 4.

²⁵³. *Lc.* 18, 22.

²⁵⁴. *Mt.* 9, 22

rea lor de idololatrie. 5. Dar cînd li s-a descoperit adevărul, atunci și ei s-au căit de faptele lor trecute. De aceea Domnul a binevestit și celor din iad ²⁵⁵. 45. 1. Că spune Scriptura : «*Iadul zice pierzării : «Chipul Lui nu l-am văzut, glasul Lui nu l-am auzit»* ²⁵⁶. 2. Locul, pentru că n-a primit glasul, a spus cuvintele de mai sus ; dar cei duși în iad și dați spre pierzare, ca și cum de bună voia lor s-ar fi aruncat dintr-o corabie în mare, aceia sînt, dar, cei care au auzit și glasul și au văzut și puterea cea dumnezeiască. 3. Dar, care om cu mintea sănătoasă și-ar putea închipui că sînt în aceeași osîndă și sufletele dreptilor și sufletele păcătoșilor, învinuind de nedreptate pronia ? 4. Ce dar ? Nu este, oare, arătat că Domnul a binevestit și celor care au pierit în potop, dar, mai bine zis, celor legați, celor din închisori și celor ținuți în temniță ? ²⁵⁷ 5. S-a arătat și în Stromata a doua ²⁵⁸ că apostolii, după pilda Domnului, au binevestit și celor din iad. Că trebuia, socot eu, ca cei mai buni ucenici să fie imitatorii Dascălului lor și în iad, așa cum au fost pe pămînt, pentru ca să aducă la credință, Unul pe evrei, iar ceilalți pe neamuri, adică pe acei care au viețuit, nu în chip desăvîrșit în dreptatea cea după lege și în dreptatea cea după filozofie, ci și-au trecut viața în păcate. 6. Că era pe măsura rînduiei dumnezeiești ca cei care au trăit și mai înainte de venirea Domnului și au viețuit, după vrednicie, mai mult în dreptate și s-au căit de greșelile lor, să fie mîntuiți potrivit cunoașterii lui Dumnezeu, pe care fiecare a avut-o, deoarece, cu toate că au ajuns, după cum toți recunosc, în alt loc, totuși și ei sînt dintre aceia care sînt ai atotputernicului Dumnezeu.

46. 1. Lucrează, însă, după socotința mea, și Mîntuitorul, pentru că mîntuirea este lucrarea Lui ²⁵⁹. Ceea ce a și făcut, că a atras la mîntuire, prin predică, pe cei care au voit să creadă în El, ori de unde-ar fi venit. 2. Dacă Domnul s-a pogorît în iad, precum s-a și pogorît, nu s-a pogorît pentru altceva decît ca să binevestească ; atunci a binevestit sau tuturor sau numai evreilor. 3. Dacă a binevestit tuturor, atunci se vor mîntui toți cei care au crezut, chiar dacă sînt dintre neamuri, pentru că s-au mărturisit acolo ; că pedepsele lui Dumnezeu, fiind mîntuitoare și instructive, întorc la credință ; și voiesc mai mult pocăința păcătosului decît moartea lui ; și se petrece aceasta, pentru că sufletele, fiind slobozite de trupuri, privesc mai bine, chiar dacă sînt întunecate de patimi, din pricină că trupul nu le mai este piedică. 4. Dacă Domnul a binevestit numai iudeilor, căroră le-a lipsit cunoaște-

255. I Pt. 3, 19.

256. Iov 28, 22 ; Deut. 4, 12.

257. I Pt. 3, 19—20.

258. Stromata II, 44, 1.

259. In. 12, 47.

rea Mîntuitorului și credința, este clar că, de vreme ce Dumnezeu este nepărtinitor ²⁶⁰, apostolii, ca și aici, tot așa și acolo au binevestit celor dintre neamuri, care erau în stare să se întoarcă la credință. 5. Că bine s-a spus în «Păstor»: «S-au pogorît, așadar cu ei în apă; dar aceștia s-au pogorît vii și vii s-au ridicat; iar aceia, cei mai înainte adormiți, morți s-au pogorît și vii s-au ridicat» ²⁶¹.

47. 1. Da, și Evanghelia spune că multe trupuri ale celor morți s-au sculat ²⁶², fiind mutate, negreșit, într-o rînduială mai bună. A fost, deci, o mișcare și o mutare obștească, potrivit întrupării Mîntuitorului. 2. Dreptul, în atît ca drept, nu se deosebește de drept, fie că este drept după lege, fie că este elen. Că Dumnezeu nu este Domn numai al iudeilor, ci al tuturor oamenilor ²⁶³; dar, mai direct, este Tată celor care L-au cunoscut. 3. Dacă a vieții frumos înseamnă a vieții legal, iar dacă a vieții potrivit rațiunii înseamnă a vieții după lege, dacă celor dinaintea de lege, care au viețuit drept, li s-a socotit lor spre credință ²⁶⁴ și au fost socotiți drepti, atunci este limpede că și cei care n-au trăit sub lege, dar au viețuit drept, datorită însușirilor lor sufletești, chiar dacă erau în iad și în temniță, ei bine, atunci cînd au auzit glasul Domnului, fie glasul personal al Domnului, fie glasul, care lucrează prin apostoli, aceia iute s-au întors și au crezut. Ne amintim, doar, că Domnul este puterea lui Dumnezeu ²⁶⁵ și că puterea Lui nicicînd nu poate slăbi. 4. Socot astfel, că s-a dovedit că Dumnezeu este bun și că Domnul este puternic să mîntuie cu dreptate și în chip egal pe cei care se întorc la El, fie aici, fie în altă parte. Că puterea Lui nu este lucrătoare numai aici pe pămînt, ci lucrează pretutindeni și veșnic.

48. 1. Astfel, în «Predica lui Petru», Domnul, după înviere, zice ucenicilor: 2. «V-am ales pe voi doisprezece, socotindu-vă ucenici vrednici de Mine — pe care Domnul i-a voit — și am socotit că sînteți apostoli credincioși, trimițîndu-vă în lume să binevestiți oamenii din lume, să cunoască ei că este un singur Dumnezeu și prin credința în Mine — Hristos — să le arătați cele viitoare, ca să se mîntuiască cei ce au auzit și au crezut; iar cei care n-au crezut să mărturisească că au auzit, ca să nu aibă cuvînt de apărare și să spună: «N-am auzit» ²⁶⁶. 3. Ce dar? Oare, n-a fost și în iad aceeași rînduială? Trebuia, ca și acolo, toate sufletele să audă predica, ca, sau să facă pocăință sau să dea mărturie, că pedeapsa dată lor este dreaptă, pen-

260. *Fapte* 10, 34; *Rom.* 2, 11.

261. *Herma, Păstorul*, Pilda IX, 16, 6, *op. cit.*, p. 304.

262. *Mt.* 27, 52.

263. *Rom.* 3, 29; 10, 12.

264. *Rom.* 4, 3; 9, 30.

265. *I Cor.* 1, 24.

266. *Predica lui Petru*, *Fragm.* 7, Dobschütz.

tru că n-au crezut. 4. Ar fi fost, într-adevăr, o mare nedreptate, ca cei care au murit înainte de venirea Domnului să nu aibă parte de binevestirea Evangheliei și nici să li se dea prilejul de a crede sau nu, adică să aibă, pe bună dreptate, parte de mîntuire sau de pedeapsă. 5. Că nu este drept să fie pedepsiți, fără să fie judecați, și să se bucure de dreptatea dumnezeiască numai cei care au trăit după venirea Domnului. 6. Că tuturor sufletelor raționale și cuvîntătoare li s-a spus dintru început: «Toate cîte a făcut cineva din neștiință, necunoscînd bine pe Dumnezeu, acela, dacă ajunge să-L cunoască pe Dumnezeu, să se pocăiască și i se vor ierta lui toate păcatele»²⁶⁷; 7. și «Iată, spune Scriptura, am pus înaintea feței voastre moartea și viața²⁶⁸, ca să alegeți viața»²⁶⁹. Dumnezeu a spus că le-a pus înainte, ca, prin comparație, să aleagă, nu ca să le facă pe amîndouă. 49. 1. Și în altă Scriptură zice: «Dacă Mă veți auzi și veți voi, bunătățile pămîntului veți mîncă; iar de nu Mă veți asculta, nici nu veți vrea, sabia vă va mîncă, că gura Domnului a grăit acestea»²⁷⁰. 2. Și iarăși, David spune deschis, dar, mai bine spus, Domnul, prin gura sfîntului — că unul este sfîntul, adică acela care, în diferite timpuri, a fost mîntuit și va fi mîntuit prin credință —. 3. «S-a veselit inima mea și s-a bucurat limba mea; încă și trupul meu se va sălăslui întru nădejde, că nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciunea. Cunoscute ai făcut mie căile vieții; umplea-mă-vei de veselie cu fața Ta»²⁷¹.

50. 1. După cum de preț este înaintea Domnului poporul, tot așa sfînt este și poporul cel din neamuri, care se întoarce la Dumnezeu, alături de poporul iudeu, despre care profeții au profețit, numindu-l prozelit²⁷². 2. Pe bună dreptate, deci, spune Scriptura că boul și ursul vor fi împreună²⁷³. Iudeul este numit simbolic bou, pentru că stă sub jugul legii și este socotit animal curat, pentru că are copita despicață în două și rumegă²⁷⁴; 3. cel dintre neamuri, însă, este arătat simbolic prin urs, pentru că-i necurat și-i fiară sălbatică; animalul acesta naște o carne fără formă și numai prin limbă arată că e fiară; așa și cel dintre neamuri, dacă se întoarce la Dumnezeu, prin Cuvînt, dobîndește o altă formă, pentru că se îmblînzește viața lui sălbatică și, fiind domesticit, ajunge curat ca și bou. 4. Astfel, profetul spune: «Mă vor

267. Predica lui Petru, Fragm. 8, Dobschütz; Fapte, 3, 17. 19; 17, 30.

268. Deut. 30, 15.

269. Deut. 30, 19.

270. Is. 1, 19—20.

271. Ps. 15, 9—11.

272. Prozelit — cel care vine la, cel care se apropie de.

273. Is. 11, 7.

274. Lev. 11, 3.

binecuvînta fiarele și puli strușilor și toate fiarele cîmpului» ²⁷⁵. 5. Fiarele cîmpului, adică ale lumii, sînt cunoscute ca animale necurate, pentru că Scriptura numește fiare pe cei care sînt sălbatici în ce privește credința și murdari în ce privește viața și nici curățiți prin dreptatea cea după lege; 6. dar cînd, prin credința în Domnul, se schimbă din fiare, atunci ajung oameni ai lui Dumnezeu, pentru că dintru început au voit să se schimbe, ca să ajungă să aibă spor duhovnicesc. 7. Pe unii Domnul îi îndeamnă, iar celor care au început să meargă pe calea mîntuirii le întinde mîna și-i trage la El. «*Stăpînul tuturor nu se va sfii de nimeni și nici nu se va rușina în fața vreunei măriri, că El a făcut și pe cel mare și pe cel mic și are grijă de toți la fel*» ²⁷⁶; 51. 1. iar David spune: Chiar «*dacă neamurile s-au afundat în stricăciunea, pe care au făcut-o, iar piciorul lor s-a prins în cursa pe care au întins-o*» ²⁷⁷, totuși «*Domnul a fost scăpare săracului, ajutor în vremuri bune și la necaz*» ²⁷⁸. Deci, la vreme potrivită, li s-a binevestit celor ce sînt întru necaz. 2. Și de aceea spune Scriptura: «*Vestiți între neamuri isprăvile Lui*» ²⁷⁹, ca faptele Domnului să nu fie judecate în chip nedrept. 3. Deci, dacă li s-a binevestit celor ce sînt în trup, tocmai pentru ca să nu fie osîndiți în chip nedrept, cum să nu li se fi binevestit, pentru aceeași pricină, și celor care au trăit înainte de venirea Lui? 4. «*Drept este Domnul și a iubit dreptatea și fața Lui dreptate a văzut*» ²⁸⁰. «*Iar cel ce iubește nedreptatea își urăște sufletul său*» ²⁸¹.

52. 1. Dacă în potop a pierit orice trup păcătos ²⁸², iar pedeapsa a fost spre instruirea oamenilor, atunci trebuie, mai întîi, să credem că voința lui Dumnezeu, care este lucrătoare și instructivă, urmărește mîntuirea celor ce se întorc la El; apoi, că ceea ce este mai subtil, adică sufletul, n-ar putea suferi ceva rău din partea apei, care este mai densă și nu poate fi dominat din pricina subtilității și simplității lui; de aceea sufletul se și numește incorporeal. 2. Dar partea aceea care a ajuns densă — că a ajuns densă din pricina păcatului — aceea este aruncată împreună cu duhul cel trupeș, care poartă împotriva sufletului ²⁸³. 3. Valentin, șeful celor care propovăduiesc comunitatea tuturor bunurilor, în omilia lui *Despre prietenie*, scrie textual: 4. «Mul-

275. *Is.* 43, 20.

276. *Înț.* *Sol.* 6, 7.

277. *Ps.* 9, 15.

278. *Ps.* 9, 9.

279. *Ps.* 9, 11.

280. *Ps.* 10, 7.

281. *Ps.* 10, 7.

282. *Fac.* 7, 23.

283. *Gal.* 5, 17.

te din cele scrise în cărțile profane se găsesc scrise și în Biserica lui Dumnezeu ; căci cuvintele, care ies din inimă, sînt comune tuturor ; legea scrisă este în inimă ; acesta este poporul Celui iubit, poporul cel iubit de El și care-L iubește pe El»²⁸⁴. 53. 1. Valentin, fie că numește profane cărțile iudaice, fie că le numește profane pe cele ale filozofilor, el, prin ceea ce spune, face din adevăr un bun comun.

2. Isidor, fiu și ucenic în același timp al lui Basilide, în cartea întâia a lucrării sale *Comentarii la profetul Parhor*²⁸⁵, spune cuvînt cu cuvînt așa : 3. «Cei din Atica spun că un demon, care-l însoțea pe Socrate, îi descoperea unele lucruri ; iar Aristotel spune că toți oamenii se folosesc de demonii care-i însoțesc tot timpul cît sînt în trup ; învățătura aceasta a luat-o de la profeți și a pus-o în cărțile lui, fără să mărturisească de unde a luat cuvîntul acesta». 4. Și iarăși, în cartea a doua a aceleiași lucrări, scrie așa : «Să nu-și închipuie cineva că cele ce am spus, că sînt proprii celor aleși, ar fi fost spuse mai înainte de unii filozofi ; ele nu sînt descoperirea lor, ci și le-au însușit din profeți și apoi le-au pus în gura celui care era înțelept între ei». 5. Și iarăși, tot spusele lui Isidor : «După părerea mea, cei care vor să filozofeze trebuie să cunoască ce este stejarul înaripat și mantaua pestriță de pe el, toate pe cîte Ferechide le-a teologisit alegorizîndu-le, luînd subiectul său din profeția lui Ham»²⁸⁶.

CAPITOLUL VII

54. 1. Așa precum am arătat mai înainte, noi nu numim filozofie doctrina pe care o profesează fiecare școală filozofică, ci filozofia care este într-adevăr filozofie ; nu numim filozofie înțelepciunea aceea tehnică, care cuprinde experiența lucrurilor ce privesc viața, ci înțelepciunea aceea care este o cunoaștere sigură a lucrurilor dumnezeiești și omenești, o înțelegere temeinică și fără greș, care cuprinde în ea cele prezente, cele trecute și cele viitoare, pe care ne-a predat-o Domnul prin venirea Sa și prin profeți. 2. Cunoașterea aceasta nu este zdruncinată de argumentele rațiunii, pentru că este predată de însăși voința aceea care este negreșit adevărată, ca una ce a fost făcută cunoscută de Fiul. 3. Există o înțelepciune veșnică și există și o înțelepciune folositoare în timp ; una este totdeauna una și aceeași, cealaltă are multe și felurite aspecte ; una nu are impulsuri pasionale, cealaltă este însoțită de dorința pătimasă ; una este desăvîrșită, cealaltă imperfectă.

284. A. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 300 ș.u.

285. A. Harnack, *Gesch. der altchr. Lit.*, I, 159.

286. Pentru textul lui Isidor din § 53, 2—5, A. Hilgenfeld. *op. cit.*, p. 214—215.

55. 1. Filozofia dorește această înțelepciune, pentru că dorește binele sufletului, justetea rațiunii și curătenia vieții. Filozofia este orientată cu dragoste și prietenie spre înțelepciune și face totul pentru dobândirea ei. 2. La noi se numesc filozofi cei care iubesc înțelepciunea Creatorului universului și a Dascălului, adică cei care iubesc cunoașterea Fiului lui Dumnezeu; la eleni, se numesc filozofi cei care se ocupă cu doctrinele despre virtute. 3. Filozofia constă din acordul învățăturilor fără greșeli ale fiecărei școli — vorbesc de școlile filozofice — cu o viață nepătată. 4. Învățăturile școlilor filozofice, însă, au fost furate din harul dăruit de Dumnezeu barbarilor și au fost înfrumusețate cu frumusețile de limbaj ale grecilor; pe unele din aceste învățături le-au furat așa cum sînt ele în filozofia barbară, pe altele, le-au înțeles greșit; cît privește celelalte învățături, pe unele le-au grăit mișcați de Duhul lui Dumnezeu, dar nu le-au prelucrat desăvîrșit; pe altele le-au grăit întemeiați pe conjecturi și cercetări omenești și au greșit. Filozofii eleni își închipuie că au sesizat în chip desăvîrșit adevărul; dar, după cum le-am arătat, ei nu l-au sesizat decît în parte.

56. 1. Filozofii eleni nu știu nimic mai mult despre lumea aceasta. După cum procedează geometria cu măsurătorile, cu mărimile și cu figurile pe care le înscrie pe o suprafață plană, și după cum pictura cuprinde tot spațiul vizual al obiectelor din tablou, dar prin aceasta înșeală vederea, deoarece, cu arta ei, imită obiectele exterioare aranjînd culorile potrivit liniilor de perspectivă — de aici părțile luminoase ale tablourilor, umbrele și adîncimile lor, de aici par în tablou unele imagini că stau în față, altele în interior, iar altele stau în alt chip pe suprafața plană a tabloului — tot așa și filozofii imită, ca și pictura, adevărul. 2. De fiecare dată, pentru orice om, iubirea de sine este cauza tuturor păcatelor. De aceea nu trebuie să umblăm după slava de la oameni și să fim iubitori de sine, ci să fim sfinți cu pricepere, iubind într-adevăr pe Dumnezeu. 57. 1. Dar dacă cineva folosește particularul ca general și cinstește pe rob ca pe stăpîn și conducător, acela greșeste față de adevăr și nu înțelege cele ce spune David ca o mărturisire: «Pămînt și cenușă, în loc de pîine, am mîncat»²⁸⁷. 2. Pentru David, iubirea de sine și înfumurarea sînt pămînt și rătăcire; dar din învățătură se naște cunoașterea și știința; iar dacă e vorba de învățătură, atunci trebuie neapărat să căutăm învățătorul. 3. Cleante numește pe Zenon dascăl al său; Teofrast pe Aristotel; Metrodor pe Epicur, iar Platon pe Socrate. Iar dacă mă voi duce la Pitagora, la Ferechide, la Tales și la cei dintîi înțelepți, am să mă opresc și n-am să mai caut pe dascălii

287. Ps. 101, 10.

acestora; dacă-mi vei vorbi de egipteni, de indieni, de babilonieni și chiar de magi, nu mă voi opri de a căuta pe dascălii acestora și am să te urc la cea dintâi naștere a oamenilor, și de acolo am să încep să caut: cine e dascălul? 4. Nimeni dintre oameni nu poate să fie. Că ei încă n-au învățat. Dar nici cineva dintre îngeri; că oamenii nu puteau să audă pe îngeri, în atît ca îngeri, să le facă ceva cunoscut; că îngerii n-au limbă, așa cum avem noi urechi. Nici nu poate spune cineva că îngerii au un organ vocal, adică buze și organele care stau alături de ele, laringe, canal respirator, piept, respirație și aerul care trece prin ele. 5. Departate de mine gîndul să spun că Dumnezeu are voce, că Dumnezeu este despărțit chiar de arhangheli printr-o sfințenie neapropiată. Că ni s-a predat că și îngerii și cei care sînt mai mari peste ei au învățat adevărul; că și ei sînt creați. 58. 1. Ne rămîne, deci, să ne urcăm mai presus de aceștia și să dorim pe Dascălul lor. Pentru că numai unul este Cel nenăscut, Dumnezeu atotputernicul, și numai unul este Cel mai înainte născut, prin Care «toate s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut»²⁸⁸ — «că unul singur este cu adevărat Dumnezeu, Care a făcut început tuturor lucrurilor»²⁸⁹ scrie Petru, făcînd cunoscut pe Fiul Primul-Născut, pentru că Petru a înțeles exact cuvintele acestea: «Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul»²⁹⁰ —. Acesta este numit de toți profeții Înțelepciune, acesta este Dascălul tuturor ființelor create, sfetnicul lui Dumnezeu, Care pe toate le cunoaște mai dinainte. 2. El, dintru început, de la cea dintâi întemeiere a lumii, a instruit și desăvîrșește «în multe feluri și în multe chipuri»²⁹¹. De aceea, pe bună dreptate, a spus Domnul: «Să nu numiți pe nimeni pe pămînt dascăl»²⁹². Vezi, deci, de unde își are început filozofia cea adevărată? 3. Dacă legea este chip și umbră a adevărului²⁹³, totuși legea este cel puțin umbră a adevărului, pe cînd iubirea de sine a elenilor proclamă că a avut dascăli pe unii oameni.

59. 1. După cum însușirea de Tată se urcă la Dumnezeu-Creatorul, tot așa se urcă și la Domnul învățătura celor bune, care îndreptățește, conduce și ajută. 2. Iar dacă unii oameni, datorită îngîmfării lor, au luat — nu are importanță cum — semințele adevărului și nu le-au dat hrana trebuincioasă, ci le-au pus într-un pămînt neroditor și fără umezeală sau au fost înăbușite de buruieni sălbatice²⁹⁴, așa cum fariseii au

288. In. 1, 3.

289. Predica lui Petru, Fragm. 2, Dobschütz.

290. Fac. 1, 1.

291. Evr. 1, 1.

292. Mt. 23, 8.

293. Evr. 10, 1.

294. Mt. 13, 3—7; Mc. 4, 3—7; Lc. 8, 5—7.

răstălmăcit legea, introducînd în ele învățăături omenești ²⁹⁵, de asta nu-i de vină Dascălul, ci cei care s-au hotărît să nu asculte. 3. Iar acei dintre ei, care au fost convinși prin venirea Domnului și prin claritatea Scripturilor, au ajuns la înțelegerea legii, așa cum au ajuns la cunoașterea adevăratei filozofii și acei dintre filozofi prin învățătura Domnului. 4. «Cuvintele Domnului, cuvinte curate, argint lămurit în foc, curățat de pămînt de șapte ori» ²⁹⁶. 60. 1. Dreptul sau este pus la încercare, fiind curățat de multe ori, ca argintul, ca să ajungă monedă a Domnului și să fie marcat cu pecetea cea împărătească sau — pentru că și Solomon a spus : «*Limba dreptului este argint lămurit în foc*» ²⁹⁷ — arată că are o învățătură pusă la probă, înțeleaptă, lăudabilă și vrednică de primit, cînd învățătura este curățită bine de pămînt, adică atunci cînd sufletul gnostic se sfințește în multe chipuri, abținîndu-se de la aprinderile cele pămîntești. 2. Se curățește și trupul, în care locuiește sufletul, cînd ajunge asemenea cu curățenia unui templu sfînt ²⁹⁸. Curăția sufletului în trup constă, mai întîi, în abținerea de la cele rele, pe care unii o socotesc desăvîrșire ; desăvîrșirea aceasta este desăvîrșirea simplului credincios, provenit fie dintre iudei, fie dintre eleni. 3. La gnostic, însă, în afară de așa-numita desăvîrșire a simplilor credincioși, dreptatea înaintează spre lucrarea faptelor bune ; și cu cît intensitatea dreptății se preface mai mult în facerea de fapte bune, cu atît desăvîrșirea rămîne fermă într-o dispoziție sufletească, ce nu se poate schimba, potrivit asemănării lui Dumnezeu. Unii sînt sămînța lui Avraam, sînt ai lui Dumnezeu ; aceștia sînt cei chemați ; cei aleși ai lui Dumnezeu sînt, însă, fii ai lui Iacov, pentru că au călcat în picioare puterea răutății ²⁹⁹.

61. 1. Așadar, dacă numim pe Însuși Hristos Înțelepciune și numim înțelepciune și lucrarea Lui prin profeți, prin care am învățat tradiția gnostică, așa cum Însuși a predat-o sfinților Săi apostoli în timpul venirii Sale, atunci gnoza este înțelepciune, pentru că este o știință traianică și sigură a celor ce sînt, a celor ce vor fi și a celor ce au fost, deoarece a fost predată și revelată de Fiul lui Dumnezeu. 2. Și, într-adevăr, dacă scopul înțeleptului este contemplația, atunci el, încă pe cînd filozofează, dorește știința dumnezeiască, dar încă n-o dobîndește, dacă nu capătă, prin învățătură, explicația cuvintelor profetice, prin care află cum sînt, cum au fost și cum vor fi cele ce sînt, cele ce vor fi și cele ce-au fost. 3. Gnoza aceasta a ajuns pînă la noi prin succesiune, fiind predată nescris de apostoli.

295. Mt. 15, 9 ; Mc. 7, 7 ; Is. 29, 13.

296. Ps. 11, 7.

297. Prov. 10, 21.

298. I Cor. 3, 16—17.

299. Mt. 20, 16 ; 22, 14.

Din cele spuse urmează, deci, că gnoza sau înțelepciunea trebuie să fie exersată spre a ajunge o stare sufletească permanentă și ne-schimbată de contemplație.

CAPITOLUL VIII

62. 1. Pentru că și Pavel nu pare a huli filozofia în epistolele sale, ci cere ca cel care a ajuns la înălțimea gnosticului să nu se mai întoarcă iarăși la filozofia elenă, pe care o numește, în chip figurat, «*stihii ale lumii*»³⁰⁰, spunînd că are principii elementare și că este o instrucție preliminară pentru cunoașterea adevărului. **2.** De aceea scriindu-le evreilor, care trecuseră iarăși la lege de la credință, le spune: «*Iarăși aveți nevoie să vă învețe cineva stihiiile începutului cuvintelor lui Dumnezeu și ați ajuns să aveți nevoie de lapte și nu de hrană tare*»³⁰¹. **3.** La fel le scrie și colosenilor, care se întorseseră de la eleni: «*Ve-deți să nu vă fure cineva cu filozofia și cu amăgirea deșartă, după pre-dania oamenilor, după stihiiile lumii acesteia și nu după Hristos*»³⁰², ademenindu-vă să vă întoarceți la filozofie, la învățătura cea elementară. **4.** Chiar dacă cineva va susține că filozofia a fost descoperită de eleni prin înțelepciunea omenească, totuși eu susțin că Scripturile spun că înțelepciunea este trimisă de Dumnezeu. **63. 1.** Psalmistul socotește înțelepciunea un foarte mare dar și o cere lui Dumnezeu spunînd: «*Ro-bul Tău sînt eu ; înțelepțește-mă !*»³⁰³. **2.** Și nu cere, oare, David o cunoștință cu multe aspecte atunci cînd scrie: «*Învăță-mă bunătatea, în-vățătura și cunoștința, că în poruncile Tale am crezut*»³⁰⁴ ? **3.** Prin ace-s-te cuvinte se mărturisește că cele două Testamente au autoritate și că sînt date celor ce sînt mai prețuiți. **4.** Și psalmul zice iarăși despre Dumnezeu: «*N-a făcut așa nici unui neam ; și judecățile Lui nu le-a arătat lor*»³⁰⁵. Cuvintele: «*n-a făcut așa*» arată că a făcut, dar nu «*asa*». Cuvîntul «*asa*» este pus în comparație cu înălțimea la care am ajuns noi ; că era cu puțință ca profetul să spună atît doar: «*n-a fă-cut*», fără să mai adauge pe: «*asa*». **5.** Dar și Petru spune în Faptele Apostolilor: «*Cu adevărat cunosc că Dumnezeu nu este părtinitor, ci, în tot neamul, cel ce se teme de El și face dreptate este primit de El*»³⁰⁶. **64. 1.** Nepărtinirea lui Dumnezeu, deci, nu este mărginită în timp, ci este din veac ; nici binefacerea lui Dumnezeu n-a început cîndva și

300. Col. 2, 8.

301. Evr. 5, 12.

302. Col. 2, 8.

303. Ps. 118, 125.

304. Ps. 118, 66.

305. Ps. 147, 9.

306. Fapte 10, 34—35.

nici nu se mărginește la anumite locuri sau la anumiți oameni ; la fel nici facerea Lui de bine nu este parțială. 2. «*Deschideți-mi mie porțile dreptății ! Intrînd prin ele voi lăuda pe Domnul. Aceasta este poarta Domnului, drepții vor intra prin ea*»³⁰⁷. 3. Barnaba³⁰⁸, tălmăcind cuvîntul profetului, adaugă : «Dintre multe porți deschise, numai poarta care duce la dreptate, este poarta lui Hristos ; fericiți sînt toți cei care intră prin ea». 4. Același înțeles îl are și acel cuvînt profetic : «*Domnul peste ape multe*»³⁰⁹ ; nu numai peste felurite testamente, ci și peste feluri și feluri de învățături care duc la dreptate, atît ale elenilor cît și ale barbarilor. 5. Și David dă lămurit mărturie de adevărul acesta, cînd zice : «*Să se întoarcă păcătoșii în iad, toate neamurile care uită pe Dumnezeu*»³¹⁰. 6. Negreșit L-au uitat pe Acela de Care își aminteau mai înainte ; pe Acela pe Care-L cunoșteau înainte de a-L uita, pe Acela L-au părăsit. Era deci și la neamuri o cunoaștere obscură despre Dumnezeu.

65. 1. Atît despre acestea ! Gnosticul trebuie să aibă multe cunoștințe. Și pentru că filozofii eleni spun, așa cum i-a învățat mai înainte Pitagora³¹¹, că trebuie în fața unui argument să ai și un contra-argument, se cuvine ca gnosticul să fie pregătit și pentru acest fel de argumente. 2. Că spune Scriptura : «*Cel ce spune multe va trebui, la rîndul său, să și audă multe*»³¹². «Cine va înțelege pilda Domnului, dacă nu cel înțelept, cel ce știe și iubește pe Domnul său?»³¹³. 3. Așadar unul ca acesta «să fie credincios, să fie puternic în a-și spune știința, să fie înțelept în deosebirea cuvintelor, să fie hotărît în fapte, să fie curat. Dar cu mult mai mult se cuvine să fie smerit, cu cît pare a fi mai mare», spune Clement în *Epistola către Corinteni*³¹⁴. 4. Un astfel de om ascultă de porunca aceasta : «*Pe unii smulgeți-i din foc, iar de cei șovăitori fie-vă milă*»³¹⁵. 5. Negreșit, cosorul a fost făcut dintru început pentru a tăia strugurii, dar cu el tăiem și mlădițele împleticite, tăiem și mărăcinii care cresc împreună cu vița de vie, din pricina cărora vița nu poate crește cu ușurință. 6. Tot așa și omul a fost făcut dintru început să cunoască pe Dumnezeu ; dar lucrează și pămîntul, se ocupă și cu geometria, se ocupă și cu filozofia ; cu o ocu-

307. Ps. 117, 19.

308. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, XLVIII, 4, op. cit., p. 71.

309. Ps. 28, 3.

310. Ps. 9, 18.

311. Pitagora, *Test.*, 20 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 260, 1.

312. Iov 11, 2.

313. Barnaba, *Epistola VI*, 10, op. cit., p. 120.

314. Clement, *Epistola I către Corinteni*, XLVIII, 5—6, op. cit., p. 71.

315. Iuda 22—23.

pație, pentru a trăi; cu alta, pentru a trăi bine, iar cu alta, pentru a cugeta cu privire la cele ce trebuie dovedite.

66. 1. Cît privește pe cei care spun că filozofia este pornită de la diavol, să cunoască aceia și aceasta, că Scriptura spune că diavolul «se preface în înger de lumină» ³¹⁶. Ca să facă, ce? Negreșit, ca să profețească. Iar dacă profețește ca înger de lumină, atunci urmează că va grăi adevărul. **2.** Iar dacă profețește lucruri îngerești și luminoase, atunci va profeți și lucruri folositoare, cînd se preface potrivit asemănării lucrării îngerului de lumină, deși el este altul în urma apostasiei lui. **3.** Căci cum ar putea diavolul înșela pe cineva, dacă n-ar cîștiga mai întîi, prin cuvinte adevărate, încrederea celui iubitor de învățătură, ca mai pe urmă să-l tîrască în minciună? **4.** Dealtfel se va vedea că diavolul cunoaște adevărul, deși necomplet; totuși adevărul nu-i este desăvîrșit străin. **5.** Așadar filozofia nu este mincinoasă; furul și mincinosul a grăit adevărul, că a luat înfățișarea unei alte puteri; și nici nu trebuie osîndite prosteste cele spuse de filozofie, din pricina celui care le-a spus — lucru de care trebuie ținut seamă și acum cînd e vorba de cele spuse în chip profetic — ci trebuie cercetate cele spuse, dacă sînt adevărate sau nu.

67. 1. În general vorbind, n-am păcătui dacă am spune că toate cele necesare și de folos în viață ne-au venit de la Dumnezeu; că filozofia a fost dată mai cu seamă elenilor, ca un testament propriu lor, spre a fi o treaptă spre filozofia creștină, deși elenii, care au filozofat, n-au vrut să audă adevărul, punînd puțin preț pe limba barbarilor sau spăimîntîndu-se de primejdia de moarte care, potrivit legilor de stat, atîrna deasupra capetelor celor credincioși. **2.** Ca și în filozofia barbară, tot așa și în filozofia elenă a fost semănată neghină de semănătorul neghinelor ³¹⁷. De aceea la noi, odată cu grîul cel plin de rod, au crescut și ereziile, iar la eleni, cei care au profesat ateismul lui Epicur, plăcerea și toate acele învățături, care sînt împotriva dreptei rațiuni, au semănat aceste idei în filozofia elenă; toate sînt roade false ale filozofiei dăruite de Dumnezeu elenilor. **68. 1.** Apostolul numește această filozofie elenă, care e iubitoare de plăceri și iubitoare de sine, «întelepciune a veacului acestuia» ³¹⁸, deoarece învață numai despre cele din lumea aceasta și, ca urmare, cele ce au legătură cu ea, potrivit sprijinului dat de stăpînitorii lumii acesteia ³¹⁹; de aceea filozofia aceasta este elementară și parțială, pe cînd știința cu adevărat desăvîrșită se ocupă cu cele spirituale, care sînt dincolo de lume și încă și

^{316.} II Cor. 11, 14.

^{317.} Mt. 13, 25—26. 39.

^{318.} I Cor. 2, 6.

^{319.} I Cor. 2, 6.

cu cele ce sînt mai duhovnicești decît acestea, «pe care ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit, nici la inima oamenilor nu s-au suit»³²⁰, înaintea ca Învățătorul nostru să ne facă nouă cunoscută învățătura despre aceste lucruri, descoperind sfintele sfintelor și încă, pe cale progresivă, pe cele mai sfinte decît acestea, celor care moștenesc, autentic și nu fals, înfierea dată de Domnul. 2. Astfel, îndrăznim să spunem — aici e vorba de credința gnostică — că cel care este într-adevăr gnostic, folosindu-se de o înțelegere sigură, este cunoscător al tuturor lucrurilor, pricepe pe toate, chiar pe cele care nouă ne scapă, așa cum au fost Iacov, Petru, Ioan, Pavel și ceilalți apostoli. 3. Profeția este plină de gnoză, pentru că a fost dată de Domnul și explicată apostolilor tot de Domnul. Nu este, oare, gnoza o însușire a sufletului rațional, care se exercitează tocmai pentru ca prin gnoză să fie înscris în cartea nemuririi? Că amîndouă sînt puteri ale sufletului: și gnoza și pornirea voinței. 69. 1. Cel care pornește să facă un lucru ia mai întîi cunoștință de acel lucru și apoi vine pornirea. 2. Trebuie să înțelegem încă și acest lucru: pentru că învățătura premerge faptei — că, în chip firesc, cel ce face ceea ce vrea să facă, învață, mai întîi, ce are de făcut — iar cunoașterea este o consecință a învățăturii, iar fapta o consecință a pornirii; atunci pornirea, care duce la faptă, vine în urma cunoașterii și deci cunoașterea, gnoza, este începutul și creatoarea oricărei fapte raționale; deci, pe bună dreptate, numai cunoașterea, gnoza, caracterizează însușirea sufletului rațional. 3. Într-adevăr pornirea voinței, întocmai ca și cunoașterea, se îndreaptă spre existență; cunoașterea, însă, este o contemplare a sufletului, o contemplare a existențelor, fie a uneia, fie a mai multora; cînd, însă, cunoașterea este desăvîrșită, atunci cunoașterea ajunge contemplare a tuturor existențelor. 70. 1. Unii spun că omul înțelept este încredințat că sînt unele lucruri care nu pot fi înțelese; dar și despre acestea are o oarecare înțelegere, anume că înțelege că cele neînțelese vor fi de neînțeles. 2. Dar un gînd ca acesta este un gînd comun, un gînd al oamenilor, care au puțină putere de pătrundere. Unul ca acesta susține cu tărie că sînt unele lucruri care nu pot fi înțelese. Dar gnosticul acela, de care vorbesc eu, acela înțelege cele ce par altora de neînțeles, pentru că el crede că nimic nu este de neînțeles pentru Fiul lui Dumnezeu, că nu este nimic pe care Fiul lui Dumnezeu să nu-l știe. Că Cel Care a pătimit, din pricina dragostei Sale pentru noi, n-a putut lăsa nimic la o parte din ceea ce forma învățătura gnozei, învățătura cunoașterii. 3. Credința aceasta este, deci, o dovadă plină de tărie, că ade-

320. I Cor. 2, 9.

vărul este în armonie cu cele predate de Dumnezeu. 4. «Iar dacă cineva dorește să știe multe — și acesta-i discipolul înțelepciunii — acela știe cele trecute, iar pe cele viitoare le semuiește; știe întorsăturile cuvintelor și dezlegările enigmelor; cunoaște mai dinainte semnele și minunile, precum și înlăptuirile timpurilor și anilor» ³²¹.

CAPITOLUL IX

71. 1. Un om ca acesta este gnosticul, pentru că e cuprins numai de nevoile care cer menținerea sănătoasă a trupului, de pildă foamea, setea și cele asemenea. 2. Ar fi, însă, de rîs să susținem că trupul Domnului, întru atît ca trup, a avut nevoie, pentru menținerea lui, de aceste slujiri necesare trupului nostru. Da, Domnul a mîncat, nu pentru că trupul Lui avea nevoie de hrană — trupul Lui era menținut prin o putere sfîntă — ci pentru ca nu cumva celor care erau împreună cu El să le treacă prin minte, să gîndească altceva despre El, așa cum mai tîrziu au spus unii că El s-a arătat în trup aparent. Într-un cuvînt, Domnul era nepătimitor; în El nu se găsea nici o mișcare pătimasă, nici de plăcere, nici de durere. 3. Și apostolii, prin învățătura Domnului, au biruit, într-un chip mai gnostic, mînia, teama și pofta; dar chiar pornirile sufletești, care par bune, de pildă curajul, invidia, bucuria, veselia, nici acestea nu-și făceau apariția în sufletul lor, nici nu se schimbau într-o stare permanentă în sufletul lor; dar, după învierea Domnului, rămînînd totdeauna în starea sufletească de exercițiu, au ajuns să aibă neschimbat sufletul lor. 4. Dar chiar dacă cineva acceptă că sînt bune mișcările sufletești, de care am vorbit mai înainte, de sînt săvîrșite rațional, totuși ele nu trebuie să-și găsească loc în sufletul omului desăvîrșit, în sufletul gnosticului. El nici n-are cum să fie curajos — că nu ajunge niciodată în necazuri, pentru că nu socotește necaz nimic din cele ce i se întîmplă în viață și nici nu-l poate despărțit ceva, chiar fără aceasta, de dragostea de Dumnezeu» ³²² —; n-are nevoie nici de veselie — că n-are nici cum să se supere, pentru că este încredințat că toate-i merg spre bine —; nici nu se mînie — că nici nu este ceva în viața lui care să-l împingă la mînie, că el iubește neconținut pe Dumnezeu și-i îndreptat în întregime numai spre Dumnezeu; și din pricina asta nu poate urî nici una din făpturile lui Dumnezeu —; 5. dar nici nu invidiază — că nimic nu-i lipsește ca să vrea să se asemene cu cel frumos la suflet și cu cel bun; și nici nu iubește pe cineva cu această iubire obișnuită, ci iubește prin creaturi pe Crea-

321. *Înt. Sol.* 8, 8.

322. *Rom.* 8, 38—39.

tor. 72. 1. Nu este cuprins nici de vreo poftă și dorință, dar nici nu este lipsit de ceva din cele ce aparțin sufletului, că de pe acum este împreună cu Cel pe Care-l iubește, Căruia îi seamănă datorită alegerii pe care a făcut-o; și prin starea sufletească dobândită prin exercițiu este și mai mult apropiat de El; și este fericit din pricina bogăției bunătăților, încît, din pricina acestora, se silește să se asemene cu Dascălul în apatie. 2. Cuvîntul lui Dumnezeu este spiritual; și, potrivit acestui fapt, icoana spiritului se vede numai în om; și prin asta omul bun este, în ce privește sufletul, dumnezeiesc și asemenea lui Dumnezeu și iarăși Dumnezeu în chip de om; pentru că însușirea fiecăruia este spiritul, că el ne caracterizează. Datorită acestui fapt, cei care păcătuiesc față de om sînt criminali și necredincioși. 3. Este, însă, o vorbă goală chiar a spune că gnosticul și omul desăvîrșit nu trebuie să fie lipsit de mînie și de curaj, că el fără aceste însușiri nu poate trece peste nenorociri, nici nu poate îndura necazurile; 73. 1. iar dacă-i luăm și veselia, atunci este strivit de supărări și din pricina aceasta pleacă din viață în cel mai mizerabil chip. Apoi, dacă nu are în el pofta, spun aceștia, n-ar mai avea dorința de a fi asemenea cu cei frumoși la suflet și cu cei buni. 2. Și mai spun aceștia că, dacă prietenia cu cele bune se face datorită dorinței, cum poate fi fără pasiune cel care dorește cele bune? 3. Dar aceștia nu știu, după cît se pare, cît de dumnezeiască este dragostea. Că dragostea nu este o dorință a celui ce iubește, ci o prietenie plină de iubire, care restabilește pe gnostic în «*unitatea credinței*»³²³, fără ca el să aibă nevoie de timp și de spațiu. 4. Gnosticul, prin dragoste, este de pe acum în cele în care va fi; că, prin gnoză, a primit mai dinainte acelea pe care le nădăjduia; din pricina aceasta nici nu mai dorește ceva, că are, atît cît îi este cu putință, ceea ce dorea. 5. Pe bună dreptate, deci, gnosticul rămîne într-o stare sufletească neschimbată, pentru că iubește gnostic și, deci, nici nu va mai rîvni să fie asemenea cu cei frumoși la suflet; că, prin dragoste, el are frumusețea sufletească. 6. Ce nevoie mai are acesta de curaj și de poftă, cînd el, datorită dragostei, a dobîndit asemănarea cu nepătimitorul Dumnezeu, iar prin dragoste s-a înscris între prietenii lui Dumnezeu? 74. 1. Trebuie să îndepărtăm, deci, din sufletul gnosticului nostru, al omului desăvîrșit, orice patimă sufletească; pentru că gnoza aduce cu ea un împreună-exercițiu, iar împreună-exercițiul aduce cu el o stare sau o dispoziție sufletească; iar o astfel de stare sufletească lucrează apatia, adică lipsa desăvîrșită de patimi, nu o moderație în patimi; că apatia are ca fruct tăierea desăvîrșită a poftel.

323. *El.* 4, 13.

2. Dar gnosticul nu participă nici la acele simțăminte bune, de care se face atîta caz, adică de acele simțăminte bune care stau alături de patimi, de pildă bucuria, care stă alături de plăcere; mîhnirea, care-i unită cu tristețea; sfiala, care stă sub imperiul fricii și nici iritarea, că și ea este așezată alături de mînie, deși unii susțin că aceste simțăminte nu sînt rele, ci chiar bune. 75. 1. Că este cu neputință ca celui odată desăvîrșit prin dragoste, care a fost primit pe vecie la ospățul nesăturatei bucurii a contemplației, să-i mai facă vreo plăcere bucuriile cele mici și josnice. 2. Că ce pricină binecuvîntată ar mai avea să se întoarcă iarăși la bunătățile lumești cel care a ajuns la «*lumina cea neapropiată*»³²⁴, care nu-i condiționată nici de timp, nici de spațiu, cel care a ajuns la acea dragoste gnostică, căreia îi urmează și moștenirea și desăvîrșita restabilire, în timp ce «*Cel Ce răsplătește*»³²⁵ întărește, prin fapte, ceea ce gnosticul, prin alegerea sa gnostică, a primit prin dragoste mai dinainte? 3. Oare nu-i așa că gnosticul, deși este dus la Domnul prin dragostea ce l-o poartă³²⁶, totuși își vede corpul său³²⁷ pe pămînt, dar nu se scoate singur din viață — că nu-i este îngăduit —, dar și-a scos sufletul din patimi — că îi este îngăduit —, și trăiește iarăși, de vreme ce și-a omorît patimile³²⁸; și nu se mai slujește de trup, ci-i îngăduie trupului să se folosească de cele absolut necesare, ca să nu-i dea pricină să se desfacă de suflet?

76. 1. Pentru ce să aibă nevoie de curaj, cînd nu e în nenorociri, cînd nu este cu sufletul în lumea aceasta, cînd este cu totul unit cu Cel pe Care-L iubește? 2. Pentru ce să-i fie de neapărată trebuință cumpătarea, cînd n-are nevoie de ea? Că a avea niște poftă ca acelea, în-cît să fie nevoie de cumpătare pentru a le putea stăpîni, înseamnă a nu fi curat, ci plin de patimi. 3. Ai nevoie de curaj, cînd ți-e frică și ești laș. Dar nu-i cu cuviință ca prietenul lui Dumnezeu, pe care Dumnezeu l-a predestinat mai înainte de facerea lumii să fie înscris în marea adopțiune de fii³²⁹, să mai fie cuprins de plăceri și de temeri și să se mai ocupe cu potolirea patimilor. 4. Îndrăznind, aș spune: După cum este predestinat ce va dobîndi în urma faptelor pe care le va săvîrși, tot așa și el s-a predestinat singur prin faptele, prin care a cunoscut pe Cel Care l-a iubit; pentru el viitorul nu-i este greu de prevăzut, așa precum îl conjecturează cei mulți toată viața lor, pentru că el, prin credința gnostică, a luat cunoștință de viitor, care-i necunoscut celor-

324. *I Tim.* 6, 16.

325. *Evr.* 11, 6.

326. *II Cor.* 5, 8.

327. *II Cor.* 5, 1. 4.

328. *Col.* 3, 5.

329. *Bl.* 1, 4—5.

lalți. **77. 1.** Gnosticului, datorită dragostei sale, îi este viitorul de pe acum prezent. Că, prin profeți și prin venirea Domnului, a crezut în Dumnezeu, Care nu minte ; are ceea ce a crezut și stăpînește făgăduința — că Cel Ce a făgăduit este adevărul însuși — ; și a primit în chip sigur, potrivit științei sale, împlinirea făgăduinței, prin vrednicia de credință a Celui Ce a făgăduit ³³⁰. **2.** Iar gnosticul, care cunoaște starea în care se găsește, are o pricepere sigură a celor viitoare, pentru că prin dragoste preîntîmpină viitorul. **3.** Cel care-i deplin încredințat că va dobîndi bunătățile cele adevărate, nu se va ruga să dobîndească bunătățile cele de pe pămînt, ci se va ruga să aibă totdeauna credința care îl duce la scop și care îl ajută să reușească. **4.** În afară de acestea, gnosticul se va ruga să fie cît mai mulți asemenea lui, spre slava lui Dumnezeu, slavă, care se desăvîrșește în cunoaștere. **5.** Că este mîntuitor acela care se aseamănă Mîntuitorului, atît cît îi este cu putință firii omenești să primească în ea chipul Mîntuitorului, săvîrșind fără greșală poruncile.

78. 1. Cel care este în stare să slujească Dumnezeirii, printr-o adevărată dreptate, prin fapte și prin cunoaștere, acela are marea fericire că Domnul nu-i așteaptă glasul rugăciunii lui, pentru că Domnul spune : «Cere și-ți voi face ; gîndește-te și-ți voi da !» ³³¹.

2. În general vorbind, ceea ce este neschimbător nu poate sta, nu poate rămîne în ceea ce este într-o neconținută schimbare ; iar în această continuă schimbare, partea conducătoare a sufletului nu-și mai poate păstra neschimbată puterea sa. **3.** Iar cînd sufletul este într-o continuă schimbare din pricina impulsurilor și a accidentelor din afară, cum mai poate ajunge într-o stare și dispoziție stabilă și, într-un cuvînt, cum mai poate ajunge în posesiunea științei ? Filozofii numesc virtuțile stări sufletești, dispoziții sufletești, științe. **4.** Cum, însă, cunoașterea, gnoza, nu este înnăscută în om, ci se dobîndește mai tîrziu, iar învățarea ei are nevoie la început de luare aminte, de educație și de creștere ; apoi, prin studiu neînterupt, ajunge stare sufletească și astfel, desăvîrșită fiind în această stare sufletească mistică, rămîne neschimbată din pricină dragostei. **5.** Gnosticul a înțeles nu numai prima cauză a lumii, ci și cauza pe care a născut-o ; și are o cunoștință fermă despre aceste cauze ; are în chip statornic învățături precise, constante și neschimbate ; aceeași cunoștință o are și despre cele bune, despre cele rele și despre întreaga creație ; și, ca să spun pe scurt, despre cele ce a vorbit Domnul, posedă cel mai precis adevăr despre toate cele de la întemeierea lumii pînă la sfîrșitul lumii, pentru că le-a

330. *In.* 14, 6 ; *Evr.* 10, 23 ; 11, 11.

331. *Mt.* 7, 7 ; A. Rasch, *-Agrapha*, 2 Aufl., 303, Logion, 14.

Învățat de la Însuși Adevărul. Gnosticul nu preferă nimic înaintea adevărului, chiar dacă i s-ar părea ceva probabil sau necesar, după cum spun elenii. 6. Gnosticul primește cele spuse de Domnul, pentru că sînt clare și evidente ; pentru alții, cuvintele Domnului sînt ascunse ; el, însă, a primit cunoașterea, gnoza, despre toate. Învățăturile pe care le avem noi spun despre cele ce sînt așa cum sînt, despre cele viitoare cum vor fi și despre cele trecute cum au fost. 79. 1. Gnosticul, fiind singurul care știe, va excela în cele științifice, se va ocupa cu învățătura despre bine, pentru că totdeauna este preocupat de cele spirituale, iar după acelea, ca după niște arhetipuri de sus, își diriguiește chivernisirea vieții lui în treburile omenești, așa cum își îndreaptă corăbierii corăbiile după steaua polară ; este pregătit să fie gata spre orice faptă ce se cuvine a fi făcută ; este obișnuit să disprețuiască tot ce este supărător și rău, atunci cînd trebuie să le îndure ; nu face nimic nepotrivit, nici discordant, nici față de el, nici față de societatea în care trăiește ; este prevăzător și nu se lasă doborît de plăceri, nici cînd e treaz, nici în vise. 2. Fiind obișnuit cu cumpătarea, duce o viață simplă și se mulțumește cu ce are, se îmbracă cu cuviință, are nevoie de puține din cele de neapărată trebuință traiului ; nimic din cele de prisos nu-l preocupă, dar nici de acestea, ca și cum ar fi lucruri de mare importanță, ci le socotește necesare întrucît sînt necesare vieții, pe care o duce în societate, și traiului trupului său. Pentru gnostic, lucru de mare importanță este gnoza.

CAPITOLUL X

80. 1. Ca urmare a celor spuse, deci, gnosticul se consacră științelor, care îl duc, prin studierea lor, la gnoză ; și ia de la fiecare știință ceea ce este potrivit adevărului. 2. În muzică, gnosticul caută armonia între diferitele tonalități ; în aritmetică, ia cunoștință de creșterea și micșorarea numerelor, de raporturile numerelor între ele și cum cele mai multe lucruri cad sub proporția matematică a numerelor ; în geometrie, contemplant însăși existența în ea însăși ; se obișnuiește să conceapă o întindere continuă și o existență neschimbată, care este altă decît aceea a corpurilor ; 3. iarăși, de la astronomie, gnosticul, ridicîndu-se cu gîndul de la pămînt, se va înălța cu mintea la cer ; va trăi în mișcarea circulară a stelelor, cercetînd neconținut cele dumnezeiești și simfonia lor reciprocă, pe care privindu-o Avraam s-a înălțat la cunoașterea Creatorului. 4. Dar și de dialectică se folosește gnosticul ; de la dialectică ia împărțirea genurilor în specii ; dialectica îl duce la separarea existențelor, pînă ce ajunge la existențele prime și simple. 5.

Cei mai mulți se tem de filozofie, ca și copiii de fantome; se tem să nu-i rătăcească. **81. 1.** Dar dacă credința lor este de acest fel — că nu pot s-o numesc gnoză — încît să fie dărîmată de învățăturile probabile, atunci să fie dărîmată! Că ei, printr-o astfel de gîndire, mărturisesc că nu posedă adevărul. «Adevărul, spune Scriptura, este neclintit; învățătura falsă se destramă»³³². Că alegem purpura, punîndu-o alături de altă purpură. **2.** Dacă cineva mărturisește că nu are inima sa încleștată în adevăr, atunci nu are piatra de încercare a schimbătorilor de bani și nici criteriul de judecare al învățăturilor. Cum mai poate fi acesta schimbător de bani, cînd el nu poate proba și nu poate deosebi moneda bună de cea falsă? **3.** David a strigat: «Dreptul în veac nu se va clătina»³³³. Nu se va clătina nici de cuvîntul care înșeală, nici de plăcerea care duce la rătăcire; și de aceea nu se va clătina din casa care i se cuvine ca moștenire. **4.** «De vorbirea de rău nu se va teme»³³⁴, nici de defăimarea deșartă, nici de părerea falsă despre el; dar nu se va teme nici de cuvintele puse cu viclenie acela care poate să le cunoască și poate să întrebă drept și să răspundă drept. Dialectica este ca un zid de apărare care nu îngăduie ca adevărul să fie călcat în picioare de sofisti. **5.** Că, după cum spune profetul, «trebuie să ne lăudăm cu numele cel sfînt al Domnului și să se veselească inima celor ce caută pe Domnul»³³⁵. **6.** «Căutați-L pe El și vă întăriți; căutați fața Lui pururea»³³⁶, în tot chipul. Că Domnul a vorbit «în multe feluri și în multe chipuri»³³⁷; de aceea nu poate fi cunoscut într-un singur chip.

82. 1. Gnosticul nostru va fi un om cu multă învățătură, nu pentru că și-a însușit științele, de care am vorbit mai înainte, ci pentru că le-a luat ca ajutătoare; pentru că separînd, cu ajutorul lor, ceea ce este general de ceea ce este particular, se va apropia de adevăr. Cauza oricărei rătăcirii și a oricărei învățături false stă în a nu putea separa existențele unele de altele în ceea ce au ele comun și în ceea ce le deosebește. **2.** Dacă în cuvintele tale nu cercetezi cu grijă ceea ce separă existențele unele de altele, vei ajunge să amesteci generalul cu particularul și, făcînd aceasta, trebuie neapărat să ajungi la încurcături și rătăcirii. **3.** Chiar în cercetarea Scripturilor, dacă vei face deosebire atît în ce privește numele cît și în ce privește lucrurile, vei face mare lumină în suflete. Trebuie neapărat să știi cuvintele, care au mai multe sensuri, și cuvintele, mai multe ca număr, care au un singur sens; de

332. Nu se știe din ce carte a Scripturii este luat acest text.

333. Ps. 111, 5.

334. Ps. 111, 6.

335. Ps. 104, 3.

336. Ps. 104, 4.

337. Evr. 1, 1.

aici urmează și răspunsuri corecte. 4. Trebuie înlăturate lucrările inutile, cele care se ocupă cu cele ce nu sînt bune la nimic. Gnosticul trebuie să se ocupe cu științele, că ele sînt ca niște exerciții secundare pregătitoare atît la predarea, pe cît e cu putință, a adevărului, cît și la păzirea adevărului de cuvintele meșteșugite care caută să taie din rădăcini adevărul. 83. 1. Gnosticul, deci, nu trebuie să rămînă în urma celor care sînt înaintați în științele enciclice și în filozofia elenă, dar nici nu trebuie să le cerceteze ca esențiale prin ele însele, ci numai ca pe ceva necesar, ca pe ceva de a doua categorie, ca pe ceva folositor după împrejurări. Ideile filozofiei elene, pe care ereticii le folosesc cu viclenie, pe acelea gnosticul le va folosi bine. 2. În filozofia elenă adevărul nu este decît parțial; și după cum soarele, cînd luminează culorile, arată fiecare culoare, cum este: albă sau neagră, tot așa și adevărul real pune în lumină probabilitățile sofistice. 3. Deci, pe bună dreptate, chiar elenii au spus mai înainte:

«Început al mării virtuți, stăpîn este adevărul!»³³⁸

CAPITOLUL XI

84. 1. După cum în astronomie avem pildă pe Avraam, tot așa în aritmetică îl avem pe același Avraam. 2. Avraam, auzind că Lot a fost luat prizonier, a numărat cele 318 slugi ale sale, a ieșit la luptă și a biruit numerosul număr de dușmani³³⁹. 3. Se spune că numărul 300³⁴⁰, după forma sa, este tipul semnului Domnului³⁴¹; iota, ι (= 10) și eta, η (= 8), reprezintă numele cel mîntuitor³⁴². 4. Deci slugile lui Avraam arată mîntuirea, cu alte cuvinte: cei care aleargă la semn și la nume³⁴³ ajung domni ai prizonierilor și ai multor neamuri necredincioase care au urmat aceloră. 5. Numărul trei sute este de trei ori cîte o sută; numărul zece este recunoscut ca un număr desăvîrșit; 6. numărul opt, însă, primul cub, reprezintă egalitatea în toate dimensiunile: lungime, lățime, înălțime.

7. Scriptura spune: «Zilele oamenilor vor fi ani 120»³⁴⁴. Numărul 120 este suma primelor cincisprezece numere, începînd cu numărul unu, iar luna ajunge lună plină în a cincisprezecea zi. 85. 1. Și iarăși, după altă interpretare: Numărul 120 este un număr triunghiular și constă

338. Pindar, *Fragm.* 205; Schroeder.

339. *Fac.* 14, 14—15.

340. În grecește cifra 300 este reprezentată prin T.

341. Adică: a crucii.

342. Prima și a doua literă din numele Domnului, 'Ιησοῦς. Numărul 318 se scrie în grecește τή, care simbolic înseamnă: *Cruce Iisus*.

343. Adică: la semnul crucii și la numele Iisus.

344. *Fac.* 6, 3.

dintr-un număr egal, 64, ale cărui părți adică numerele : 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 și 15 dau un număr pătrat și dintr-un număr neegal 56, tocmai suma celor 7 numere începînd de la : 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, care dau heteromece³⁴⁵. 2. După o altă interpretare, numărul 120 este format din patru numere : unul triunghiular, 15 ; al doilea pătrat, 25 ; al treilea pentagonal, 35 și al patrulea exagonal, 45. 3. Potrivit aceleiași proporții matematice, numărul 5 stă la baza acestor patru numere poligonale ; pornind de la unu, triunghiularul lui 5 este 15, pătratul lui 5 este 25 și așa mai departe. 4. Numărul 25, al cincilea număr pătrat începînd de la 1, se spune că este simbolul seminției levitice³⁴⁶. Numărul 35 are și el legătură cu tabelul aritmetic, geometric și armonic format din numerele duble : 6, 8, 9, 12, care adunate dau numărul 35 ; iudeii spun că în aceste 35 de zile își capătă forma copiii, care se nasc la șapte luni ; iar numărul 45, al tabelului cu numerele triple, este format din numerele : 7, 9, 12, 18, care adunate dau numărul 45 ; și iudeii spun că în 45 de zile își capătă forma lor copiii, care se nasc la nouă luni.

86. 1. Acestea au fost exemplele, care au arătat folosul aritmeticii. Pentru folosul dat de geometrie să ne servească de mărturie construcția cortului sfînt și facerea corăbiei lui Noe. Acestea au fost construite cu proporții matematice foarte bine gîndite, după planurile date de Dumnezeu și darul priceperii care ne duce de la cele materiale la cele spirituale, dar mai bine spus, de la cele de aici la cele sfinte, la sfintele sfințelor. 2. Cuvintele «*lemne în patru muchii*»³⁴⁷ arată trăinicia, pentru că forma tetragonală dă în orice direcție unghiuri drepte. Lungimea corăbiei era de 300 de coți, lățimea de 50 de coți și înălțimea de 30 de coți³⁴⁸ ; deasupra apei, corabia se înălța de un cot³⁴⁹ ; corabia se pornea de la fundamentul ei larg și se îndrepta în sus, ascuțindu-se ca o piramidă, simbol al celor curățiți și încercați prin foc³⁵⁰. 3. Proporția aceasta geometrică ne duce cu gîndul la acele locașuri sfinte ale căror deosebiri sînt arătate prin deosebirile numerelor subordonate. 87. 1. Numerele de la corabia lui Noe se descompun sau în șase părți : 300 este produsul lui 6 ori 50 ; sau în zece părți : 300 este produsul lui 10 ori 30 ; sau în epidimiri³⁵¹ : 50 este format din 30 epidimiri. 2. Unii spun că cei 300 de coți sînt simbolul semnului Domnului ; cei 50 de coți sînt simbolul nădejdiei și al iertării date în ziua Cincizecimii ; iar cei 30 de coți, sau 12, cum este

345. Heteromece prima însemnare : mai lung într-un sens decît în altul ; cînd e vorba de numere : produsul a două numere neegale, de pildă $2 \times 4 = 8$.

346. Num. 8, 24.

347. Fac. 6, 14.

348. Fac. 6, 15.

349. Fac. 6, 16.

350. I Pt. 1, 7.

351. Epidimiri : capacitate care conține un întreg și trei treimi.

scris în unele texte, arată predicarea Evangheliei, că Domnul a început predica Sa cînd era de 30 de ani ³⁵², iar 12 sînt apostolii. Construcția corăbiei se înalță deasupra apei cu un cot, simbol al propășirii dreptului, care își sfîrșește viața în monadă, adică în unitatea credinței ³⁵³.

3. Masa din templu era de 6 coți, iar cele patru picioare de cîte un cot și jumătate fiecare, în total 12 coți, așa cum este și ciclul anual al celor 12 luni în timpul cărora pămîntul face să răsară toate și să rodească, potrivit celor patru anotimpuri. 4. Sînt de părere că masa din templu, sprijinită pe patru picioare, este o imagine a pămîntului, a verii, a toamnei, a primăverii și a iernii, prin care călătorește anul. Scriptura spune că masa avea zîmți suciți împrejur ³⁵⁴; sau pentru că toate se mișcă în cerc în perioadele vremilor, sau pentru a arăta că pămîntul este înconjurat de ocean.

88. 1. Exemplu pentru folosul muzicii să ne fie dat de David, care este în același timp și cîntăreț și profet, înălțînd imne melodioase lui Dumnezeu. Este foarte potrivit genul armonic al modului dorian ca și genul diatonic, după cum spune Aristoxen. 2. Armonia psaltirii barbare, care prezintă o melodie venerabilă, este cea mai veche și a servit ca model lui Terpandru ³⁵⁵, pentru modul dorian. Terpandru a înălțat lui Zeus un imn, în care spune așa :

«O, Zeu, început al tuturor, conducător al universului !

O, Zeu, ție îți aduc acest început de imne !» ³⁵⁶.

3. Chitara pentru psalmist, după prima sa însemnare, simbolizează pe Domnul ; după a doua însemnare, simbolizează pe aceia care, sub conducerea Domnului, Conducătorul muzelor, loveșc continuu coardele sufletelor lor. 4. Dacă poporul cel mîntuit se numește chitară, atunci înseamnă că este lovit spre credință, ca un instrument cu coarde, de Cuvîntul ; și poporul se aude slăvind melodios pe Dumnezeu, potrivit inspirației Cuvîntului și cunoașterii lui Dumnezeu. 5. Dar poți interpreta și altfel ; chitara poate fi înțeleasă ca fiind o simfonie muzicală bisericească între lege, profeți, apostoli și Evanghelie ; și acordul merge mai departe : acordul fiecărui profet cu cele spuse de ceilalți profeți.

89. 1. Dar, după cum se pare, cei mai mulți din cei care au pe ei înscris numele ³⁵⁷, resping, ca și tovarășii lui Ulise ³⁵⁸, în chip grosolan, învățătura, nu trecînd pe lîngă sirene, ci pe lîngă frumoase melodii și ritmuri, pentru că, fiindu-le astupate urechile de ignoranță, își închipuie că

352. Lc. 3, 23.

353. Ef. 4, 13.

354. Ieș. 25, 24.

355. Terpandru, nota 13 din C.

356. Terpandru *Fragm. 1*, Diehl.

357. Adică : numele lui Hristos.

358. Homer, *Odiseea*, XII, 165 ș.m.

dacă vor supune urechile lor învățăturilor elene nu vor mai putea să se mai întoarcă. 2. Dar cel care adună cele ce trebuie spre a fi de folos catehumenilor, mai cu seamă când catehumenii sînt eleni — că «*al Domnului este pămîntul și plinirea lui*» ³⁵⁹ — nu trebuie să fugă ca animalele cele necuvîntătoare de dorința de a se instrui, ci mai mult, atît cît îi este cu putință, să adune pentru ascultătorii săi cît mai multe ajutoare. 3. Dar, în nici un caz, nu trebuie să-și lipească sufletul de ele, ci să se folosească de ele numai atîta cît să scoată din ele ce este folositor, pentru ca, luînd și posedînd ce este de folos, să se poată întoarce acasă la adevărata filozofie, după ce a dobîndit, ca trainică încredințare pentru suflet, siguranța din toate cîte-a studiat.

4. Trebuie, deci, să învățăm muzica pentru împodobirea și liniștirea caracterului. 90. 1. Astfel, la mese, să ne îndemnăm unii pe alții să cîntăm psalmi, pentru a călca în picioare poftele și a slăvi pe Dumnezeu pentru darul îmbelșugat de desfătări omenești pe care l-am primit neconținut și pentru hrana cea de folos, atît pentru creșterea trupului, cît și pentru creșterea sufletului. 2. Trebuie, însă, îndepărtată muzica de proastă calitate, care moleșește sufletele, care dă naștere la fel de fel de simțăminte, cînd de jale, cînd de desfrîu, cînd de plăcere, cînd de patimă înfocată, cînd de nebunie.

3. Același cuvînt îl spunem și despre folosul pe care îl avem de la astronomie. Că astronomia, după ce ne descrie corpurile cerești și ne vorbește de forma universului, de evoluția cerului și de mișcarea stelelor, ne duce sufletul mai aproape de puterea creatoare și ne învață să fim cu mai multă simțire față de anotimpurile anului, față de schimbările aerului și de răsăritul stelelor. Astronomia este de mare folos și navigației și agriculturii, așa după cum geometria este de folos arhitecturii și construcției de clădiri. 4. Ca urmare, această știință pregătește sufletul, pe cît e cu putință, să vadă adevărul, să combată minciuna, să descopere acordurile și analogiile, pentru ca să putem sesiza ceea ce este la fel între cele care nu sînt la fel; ne duce să găsim o suprafață lungă fără să aibă lățime, o suprafață plană fără să aibă adîncituri, un punct, care să nu se poată diviza; în sfîrșit, ne mută sufletul de la cele materiale la cele spirituale.

91. 1. Științele, deci, sînt discipline care ajută filozofia, că însăși filozofia ajută la descoperirea adevărului. Haina a fost mai întîi lînă de oaie apoi a ajuns bătătură și urzeală, și numai după aceea s-a țesut. 2. Așadar sufletul trebuie să se pregătească mai dinainte și să lucreze în felurite chipuri, dacă vrem să ajungă desăvîrșit, că adevărul constă și din cunoaștere și din lucrare; și pentru că și una și alta izvorăsc din contem-

359. Ps. 23, 1; I Cor. 10, 26.

plătie, e nevoie de asceză, de mult exercițiu și de experiență. 3. Dar și contemplația trebuie îndreptată în două direcții : spre semenii noștri și spre noi înșine. De aceea și instrucția așa trebuie făcută, încît să se potrivească și unora și altora. 4. Cel care a învățat îndestulător disciplinele, care duc la gnoză, poate pe viitor să rămînă liniștit, odihnindu-se, pentru că faptele pe care le săvîrșește îl îndreaptă spre contemplație. 5. Iar dacă e vorba să fim de folos semenilor noștri, prin scris sau prin predarea orală a învățăturii, este folositoare și instrucția profană, dar este absolut necesară și citirea Scripturilor Domnului spre dovedirea celor ce spunem, mai ales dacă ascultătorii noștri sînt proveniți din cultura elenă. 92. 1. O astfel de Biserică o descrie David, cînd spune : «*Stă-tut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată*»³⁶⁰ — prin haina aceasta sînt arătate științele elene și științele secundare — «*cu țesături de aur și prea înfrumusețate*»³⁶¹. «*Adevărul, însă, a venit prin Domnul*»³⁶². 2. «*Că sfatul Tău, spune Scriptura, cine l-a cunoscut, dacă n-ai fi dat Tu înțelepciune și dacă n-ai fi trimis Duhul Tău cel Sfînt dintru înălțime ? Și astfel s-au îndreptat cărările celor de pe pămînt și oamenii au învățat cele plăcute Ție și s-au mîntuit prin înțelepciune*»³⁶³. 3. După cum am spus mai înainte³⁶⁴, gnosticul, precum spune Scriptura, «*știe cele trecute, iar pe cele viitoare le semuiește ; știe întorsăturile cuvintelor și dezlegările enigmelor ; cunoaște mai dinainte semnele și minunile, precum și înfăptuirile timpurilor și anilor*»³⁶⁵. 93. 1. Vezi că izvorul științelor pornește din înțelepciune ? Celor care ne obiectează : Ce folos avem să știm cauzele pentru care se mișcă soarele, și hai să spunem, și celelalte stele ? Ce folos avem să ne batem capul cu teoremele geometrice sau cu dialectica și cu fiecare din celelalte științe ? Acestea nu ne sînt de nici un folos pentru explicarea îndatoririlor noastre. Mai mult, filozofia elenă este pricepere omenească și nu poate să ne învețe adevărul. Celor care ne fac aceste obiecții le spunem că ei greșesc, mai întîi, cu privire la cel mai însemnat lucru, anume cu privire la aceea că mintea omului este desăvîrșit liberă. 2. «*Cei care păzesc cu cuvioșie cele cuvioase, spune Scriptura, cuvioși vor fi, iar cei care le vor învăța vor găsi cuvînt de apărare*»³⁶⁶. Numai gnosticul va face, cu judecată și cu cuvioșie, pe toate cele ce trebuie făcute, așa cum a învățat potrivit învățăturii Domnului, pe care a primit-o prin oameni. 3. Aceia se cuvine să audă iarăși : «*În mîna Lui sîntem*» — adică

360. Ps. 44, 10.

361. Ps. 44, 14.

362. In. 1, 17.

363. Inț. Sol. 9, 17—19.

364. Stromata VI, 70, 4.

365. Inț. Sol. 8, 8.

366. Inț. Sol. 6, 10.

în puterea și în înțelepciunea Lui — «și noi și cuvintele noastre și toată priceperea și știința lucrurilor» ³⁶⁷. «Că nimic nu iubește Dumnezeu fără numai pe cel ce trăiește cu înțelepciune» ³⁶⁸. 4. Deci aceia n-au citit cele spuse de Solomon. Că Solomon, vorbind despre construcția unei corăbii, spune deschis : «Meșteră este înțelepciunea care a construit-o ; dar purtarea Ta de grijă, Părinte, o ocîrmuiește» ³⁶⁹. 94. 1. Și cum, nu este, oare, absurd să socotești filozofia inferioară meseriei de dulgher, meseriei de constructor al corăbiei ? 2. Poate că și Domnul, cînd a hrănit mulțimea aceea, care ședea pe iarbă în fața Mării Tiberiada, cînd a hrănit-o cu doi pești și cu cinci pîini de orz, a vrut să arate acoperit învățătura pregătitoare a elenilor și a iudeilor, înainte de a primi ei hrana cea plugărită de lege, a grîului dumnezeiesc ³⁷⁰. 3. Că vara orzul se coace mai devreme decît grîul. Peștii simbolizează filozofia elenă, născută și purtată de valurile păgînatății ; peștii au fost dați spre hrană bogată celor care se găsesc încă la pămînt. 4. Peștii nu s-au mai înmulțit ca bucățile de pîine ³⁷¹ ; au avut, însă, parte de binecuvîntarea Domnului ; și, prin puterea Cuvîntului, le-a fost insuflată învierea Dumnezeirii. 5. Iar dacă ești curios să știi și altă interpretare, înțelege că unul din cei doi pești arată științele enciclice, iar celălalt pește arată filozofia înaltă ; dar, sigur, nici științele enciclice, nici filozofia elenă nu pot exprima prin cuvinte învățătura Domnului ; că :

«Ceată de pești muți năvălește» ³⁷²,

a spus undeva muza tragică. 6. «Eu trebuie să mă micșorez, dar trebuie să crească» ³⁷³ de acum înainte numai cuvîntul Domnului, care este sfîrșitul legii ³⁷⁴, a spus profetul Ioan. 95. 1. Înțelege-mi taina adevărului și iartă-mă, dacă preget să merg mai departe cu aceste explicații ; voi spune numai atît : «Toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut» ³⁷⁵. 2. Negreșit, Domnul este numit «piatra din capul unghiului» ³⁷⁶, «întru care toată zidirea, fiind bine întocmită, crește spre a fi locaș sfînt al lui Dumnezeu» ³⁷⁷, după cum spune dumnezeiescul apostol. 3. Nu mai vorbesc acum de pilda din Evanghelie, care spune : «Asemenea este împărăția cerurilor omului care a aruncat în mare un năvod și din mulțimea

367. Inț. Sol. 7, 16.

368. Inț. Sol. 7, 27.

369. Inț. Sol. 14, 2—3.

370. In. 6, 9—11.

371. In. 6, 13.

372. Sofocle, *Fragm. inc.* 695.

373. In. 3, 30.

374. Rom. 10, 4.

375. In. 1, 3.

376. Ef. 2, 20.

377. Ef. 2, 21.

de pești prinși a ales pe cei mai buni» ³⁷⁸. 4. Cartea Înțelepciunii lui Solomon, pe care o avem noi, vorbește deschis de cele patru virtuți, spunând că și izvoarele acestora au fost date de evrei elenilor. Poți să afli lucrul acesta din următoarele cuvinte : «*Iar dacă iubește cineva dreptatea, atunci ostenelele dreptății sînt virtuțile ; că înțelepciunea învață cumpătarea, priceperea, dreptatea și bărbăția ; nimic nu-i mai folositor în viața oamenilor decît acestea*» ³⁷⁹. 5. Pe lîngă toate acestea, oamenii aceia care ne fac acele obiecții ar trebui să știe și aceea că noi din fire sîntem făcuți pentru virtute ; nu avem virtutea din naștere, dar sîntem în stare să o dobîndim.

CAPITOLUL XII

96. 1. Cu acest cuvînt se dezleagă și întrebarea pusă nouă de eretici : Care din două ? Adam a fost creat desăvîrșit sau nedesăvîrșit ? Dacă a fost creat nedesăvîrșit, cum este nedesăvîrșit un lucru făcut de Dumnezeu cel desăvîrșit și mai ales omul ? Dacă a fost creat desăvîrșit, cum se face că a călcat poruncile ? 2. Aceia să audă de la noi, că Adam n-a fost desăvîrșit în ce privește structura lui, ci în stare să-și însușească virtutea. Că este deosebire între a fi capabil de virtute și a poseda virtutea. Dumnezeu, însă, vrea să ne mîntuim pe temeiul propriei noastre hotărîri. Așa este natura sufletului : să se miște din proprie inițiativă. Apoi, pentru că sîntem ființe raționale, iar filozofia este înrudită cu rațiunea, urmează că avem oarecare înrudire cu filozofia ; iar faptul că sîntem capabili de virtute înseamnă că este în noi o mișcare spre virtute, dar nu virtutea.

3. După cum am spus, toți am fost creați capabili să dobîndim virtutea, dar, prin învățătură și exercițiu, unul se apropie mai mult de ea, altul mai puțin ; de aceea unii ajung pînă la o virtute desăvîrșită, alții ajung pînă la oarecare virtute, iar alții, pentru că nu și-au dat nici un interes, deși prin firea lor erau în stare, s-au îndreptat spre fapte contrarii. 4. Dar cu mult mai mult se deosebește gnoza de celelalte științe și în ce privește măreția ei și în ce privește adevărul ; gnoza se dobîndește cu foarte mare greutate și ajungem să o stăpînim după ce ne-am ostenit mult. 97. 1. Dar, după cît se pare, ereticii, care pun întrebarea aceea, «*n-au cunoscut tainele lui Dumnezeu*» ³⁸⁰ ; că *Dumnezeu a zidit pe om spre nestricăciune și chip al ființei Sale l-a făcut pe el*» ³⁸¹. Gnosticul, fiind zidit potrivit ființei Celui Ce știe toate și fiind

378. Mt. 13, 47—48.

379. Înț. Sol. 8, 7.

380. Înț. Sol. 3, 22.

381. Înț. Sol. 3, 23.

drept și sfânt cu priceperea, se străduiește să ajungă la măsura vârstei desăvârșite ³⁸². 2. Că gnosticul nu se păstrează curat numai în fapte și gânduri, ci și în cuvinte; că spune Scriptura: «Cercetat-ai inima mea, cercetat-o-ai noaptea; cu foc m-ai lămurit și nu s-a aflat întru mine nedreptate, ca să nu grăiască gura mea lucrurile omenești» ³⁸³. 3. Dar pentru ce psalmistul spune: «lucrurile omenești»? Le spune, ca să arate că gnosticul nu cunoaște păcatul, care are nevoie de pocăință — că acesta este comun și celorlalți credincioși — ci știe ceea ce este păcatul în sine; nu osîndește cutare sau cutare păcat, ci în general orice păcat; 4. nu arată ce rău a făcut cineva, ci arată că nu trebuie făcut răul. De aceea pocăința este dublă: pocăința comună, aceea pentru păcatele săvârșite; altă pocăință, care cunoaște natura păcatului, și care, datorită cuvîntului de mai înainte, îl face pe om de se depărtează de păcat și deci nu mai păcătuiește.

98. 1. Nu trebuie să se susțină că cel care face nedreptăți și păcătuiește, păcătuiește prin lucrarea demonilor; că dacă ar fi așa, ar fi nevinovat; dar el, prin păcatele sale, preferă să facă aceleași fapte ca și demonii; n-are temelie tare, este surd și trece ușor de la o poftă la alta, ca demonul; ajunge om îndrăcit. 2. Astfel, cel care-i rău prin fire, ajunge păcătos din pricina răutății sale; pentru că a fost trîndav, are ceea ce de bună voie a ales; și, fiind păcătos, păcătuiește și cu fapta; dimpotrivă, cel bun face fapte bune. 3. De aceea numim bune nu numai virtuțile, ci și faptele cele bune. Știm că dintre faptele bune, unele trebuie preferate pentru ele însele, cum este gnoza — că nu vrem să dobîndim altceva de la ea, atunci cînd o avem, decît să fie neconținut lîngă noi, să fim într-o stare de neîntreruptă contemplație și să ne luptăm în ea și pentru ea —; alte fapte bune trebuie preferate pentru alte pricini, cum este credința; pentru că credința, dacă o avem, ne ajută să scăpăm de pedeapsă și să dobîndim folosul de pe urma răsplătirii. Că pentru mulți frica este pricina că nu păcătuiesc, iar făgăduința bunătăților este pricina că urmăresc ascultarea de porunci, prin care vine mîntuirea. 99. 1. Gnoza este cel mai desăvârșit bun, este preferată pentru ea însăși și sînt frumoase și bunătățile pe care le aduce ea. 2. Pedeapsa este pricină de îndreptare pentru cel ce are să fie pedepsit și pildă și pentru cei ce pot să vadă de departe, că prin ea sînt împiedicați să cadă în pedepse asemănătoare. 3. Să primim, dar, gnoza, nu pentru că dorim bunătățile pe care ni le dă, ci pentru că iubim cunoașterea. Primul folos al gnozei este starea de cunoaștere, care ne procură plăceri nevătămătoare și veselie; și în veacul acesta și în cel

382. Ef. 4, 13.

383. Ps. 16, 3—4.

viitor. 4. Se spune că veselie este o bucurie care vine în urma unei meditații asupra adevăratei virtuți, datorită unei satisfacții și revărsări sufletești. 5. Faptele, care participă la gnoză, sînt bune și frumoase. Adevăratul bogat este cel ce are belșug de fapte de virtute, iar adevărata sărăcie este lipsa de poftele lumești. 6. Posesiunea și folosirea celor necesare traiului nu aduc vătămare datorită calităților lor, ci datorită cantității lor nemăsurate. 100. 1. De aceea gnosticul își circumscrie poftele și în ce privește posesiunea lor și în ce privește folosirea lor ; că gnosticul nu depășește limita necesarului. 2. Gnosticul socotește, deci, necesară trăirea lui aici pe pămînt, pentru ca să-și mărească știința și să dobîndească gnoza ; pune mare preț, nu pe trăirea în această lume, ci pe trăirea într-un chip bun și curat. Nu pune nici copii, nici căsătoria sau părinții înaintea dragostei de Dumnezeu și a viețuirii în dreptate. 3. Pentru gnostic, soția îi este soră, după ce a născut copii, sînt ca și cum ar avea amîndoi același tată ; și soția numai atunci își aduce aminte că e bărbatul ei, cînd se uită la copii ; că îi va fi într-adevăr soră, după ce se va despărți de trupul, care prin însușirea structurii trupesti desparte și separă gnoza celor duhovnicești ; că sufletele, în atît ca suflete, sînt egale, și nici unul din ele nu este nici bărbat, nici femeie ³⁸⁴, atunci cînd nici nu se însoară, nici nu se mărită ³⁸⁵. Și poate că se schimbă femeia în bărbat, ajungînd în chip desăvîrșit bărbat. 101. 1. Aceasta a fost, deci, rîsul Sarrei, cînd i s-a binevestit nașterea copilului. N-a rîs, după părerea mea, pentru că n-a crezut în ce-i spusese îngerul, ci pentru că se gîndea la rușinea unei noi legături cu bărbatul ei, datorită căreia avea să fie mamă copilului ³⁸⁶. 2. Și poate că Avraam, de atunci de cînd era în primejdie din pricina împăratului Egiptului pentru frumusețea Sarrei, de atunci a numit-o soră și soră după tată, nu soră după mamă ³⁸⁷.

3. Celor care se căiesc de păcatele lor, dar nu cred cu tărie, Dumnezeu le împlinește cererile în urma rugăciunilor lor, dar celor care sînt fără de păcate și trăiesc gnostic, Dumnezeu le împlinește cererile îndată ce se gîndesc. 4. Astfel Ana numai s-a gîndit și Dumnezeu i-a dat să zămislească pe Samuil, copilul ei ³⁸⁸. Domnul spune : «Cere și-ți voi face / Gîndește-te și-ți voi da !» ³⁸⁹. 5. Am primit că Dumnezeu este «cunoscător de inimi» ³⁹⁰. Dumnezeu nu ia mărturii din mișcările sufletului, ca noi oamenii, nici din cele ce se întîmplă — ar fi ridicol să

384. Gal. 3, 28.

385. Mt. 22, 30 ; Mc. 12, 25 ; Lc. 20, 35.

386. Fac. 18, 12.

387. Fac. 12, 11—20 ; 20, 12.

388. I Regi 1, 13.

389. Mt. 7, 7.

390. Fapte 1, 24 ; 15, 8.

gîndim așa — nici n-a lăudat lucrul făcut ca arhitectul, Scriptura spune că Dumnezeu așa a făcut lumina, apoi a văzut-o și a zis că este bună ³⁹¹; 6. dar Dumnezeu, chiar înainte de a face lumina, știa cum are să fie și a lăudat-o. Prin puterea Creatorului lumina era bună în planul Său cel fără de început și va fi bună și atunci cînd o va face. 7. Astfel, Dumnezeu a spus mai dinainte că este bună lumina, care avea să fie bună; cuvintele Sale au ascuns adevărul prin inversiunea lor.

102. 1. Gnosticul, deci, se roagă cu gîndul în fiecare clipă din zi, pentru că e unit prin dragoste cu Dumnezeu. Se roagă, mai întîi, pentru iertarea păcatelor, apoi, să nu mai păcătuiască; încă se mai roagă să poată face bine și să înțeleagă întreaga creație a lui Dumnezeu și rînduiala Lui din lume, 2. pentru ca, ajungînd *«curat cu inima»* ³⁹², prin cunoașterea dobîndită de la Fiul lui Dumnezeu ³⁹³, să fie inițiați *«față către față»* ³⁹⁴ în vederea cea fericită, pentru că a auzit Scriptura, care spune: *«Bun este postul unit cu rugăciunea»* ³⁹⁵. 3. Postul, ca să spun pe scurt, înseamnă îndepărtarea de toate păcatele; și a celor cu fapta și a celor cu cuvîntul și chiar a acelor cu gîndul. 4. După cît se pare, dreptatea se aseamănă cu un pătrat, în toate părțile egal și la fel: în cuvînt, în faptă, în îndepărtarea de rele, în facerea de bine; în desăvîrșirea gnostică însă nu șchioapătă deloc, ca să nu se anate nedreaptă și inegală. 5. Cel care este drept este negreșit și credincios; cel credincios, însă, nu este încă și drept; vorbesc de dreptatea care a făcut progrese și a ajuns la desăvîrșire, potrivit căreia gnosticul este numit drept. 103. 1. Astfel lui Avraam, ajungînd drept, *«i s-a socotit aceasta spre dreptate»* ³⁹⁶, și s-a urcat la o credință mai mare și mai desăvîrșită. 2. Cel care se depărtează numai de fapta rea nu este drept dacă nu adaugă și fapta bună și cunoașterea, să cunoască, adică, pentru care pricină trebuie să fugă de unele fapte și pentru care pricină să le facă pe altele. 3. *«Prin armele dreptății cele de-a dreapta și cele de-a stînga»* ³⁹⁷, așa cum spune apostolul, dreptul ajunge la cea mai înaltă moștenire; cu unele arme se apără, iar cu altele lucrează. 4. Pentru desăvîrșire nu sînt de ajuns numai apărarea, pe care o dă întreaga armură, și îndepărtarea de păcate; trebuie adăugată la acestea și fapta de dreptate, lucrarea care duce la facerea de bine. 5. Atunci gnosticul nostru, care este destoinic în amîndouă lucrurile, se descoperă în drep-

391. Fac. 1, 3—4.

392. Mt. 5, 8.

393. Mt. 11, 27; Lc. 10, 22.

394. I Cor. 13. 12.

395. Tob. 12, 8.

396. Fac. 15, 6; Rom. 4, 3.

397. II Cor. 6, 7.

tate ; și, chiar aici pe pământ, fața îi este luminată ca și fața lui Moisi.³⁹⁸, lucru pe care l-am spus mai înainte, că aceasta este însușirea caracteristică a sufletului drept³⁹⁹. 6. După cum la lână, soluția astringentă a culorii păstrează însușirea culorii și o face să se deosebească de celelalte lăni, tot așa și cu sufletul : osteneala a trecut, dar rămâne binele, plăcerea se duce, dar rușinea se fixează. 7. Acestea sînt însușirile caracteristice ale celor două suflete ; după ele este cunoscut sufletul slăvit și sufletul osîndit. 104. 1. Și după cum lui Moisi, datorită faptelor lui drepte și a legăturii neconținute cu Dumnezeu, Care grăia cu el, i s-a așezat pe fața lui o culoare plină de slavă, tot așa și în sufletul gnosticului pătrunde o putere dumnezeiască de bunătate, datorită purtării de grijă a lui Dumnezeu, a profeției și a conducerii lui Dumnezeu ; și sufletul lui arată un fel de strălucire spirituală, cum ar fi căldura de soare, o pecete clară a dreptății, lumină unită cu sufletul printr-o dragoste continuă, care vine de la Dumnezeu și aduce ceva de la Dumnezeu. 2. Și, de aici, încolțește în gnostic asemănarea cu Dumnezeu-Mîntuitorul, atît cît îi este cu putință firii omenești ; și gnosticul ajunge desăvîrșit «ca și Tatăl cel din ceruri»⁴⁰⁰, după cum spune Domnul. 3. El însuși este Cel Ce a spus : «Fiilor, încă puțin sînt cu voi»⁴⁰¹. Că Dumnezeu nu este fericit și nestricăcios, pentru că este bun prin fire ; «nici nu-și face Luiși greutăți și nici altuia nu-i face greutăți»⁴⁰², pentru că este într-adevăr Dumnezeu și Tată bun, pentru că face neconținut bine și rămîne, fără schimbare, identic în bunătatea Sa. Că ce folos de bunătatea cuiva, dacă nu face binele și nici nu lucrează la realizarea binelui ?

CAPITOLUL XIII

105. 1. Așadar cel care și-a micșorat mai întîi patimile și apoi s-a străduit să ajungă la apatie și să săvîrșească binele, potrivit desăvîrșirii gnostice, acela, chiar aici pe pământ, este asemenea cu îngerii⁴⁰³. Și fiind de pe acum luminos, strălucind ca soarele⁴⁰⁴, potrivit facerilor de bine, pe care le-a săvîrșit ; și, cu gnoza lui cea dreaptă, se grăbește, prin dragostea lui de Dumnezeu, spre locașul cel sfînt, ca și apostolii ; nu pentru că aceștia, fiind aleși, au ajuns apostoli datorită unei însușiri deosebite a firii lor — că și Iuda a fost ales — ci pentru că au

398. Ieș. 34, 39.

399. Stromata VI, 68, 3.

400. Mt. 5, 48.

401. In. 13, 33.

402. Epicur, Sent. I, Usener, 71, 3—4.

403. Lc. 20, 36.

404. Mt. 13, 43.

fost în stare să ajungă apostoli, fiind aleși de Cel Care cunoștea mai dinainte sfârșitul. 2. Matia n-a fost ales împreună cu ceilalți apostoli, dar s-a arătat vrednic de a fi apostol, ca să înlocuiască pe Iuda ⁴⁰⁵. **106.** 1. Este cu puțință, deci, ca cel care împlinește poruncile Domnului și trăiește desăvârșit și gnostic, după Evanghelie, să fie înscris chiar acum în alegerea apostolilor. 2. Că acela este într-adevăr preot adevărat și diacon adevărat al Bisericii, după voința lui Dumnezeu, dacă face și învață cele spuse de Domnul, nu pentru că a fost hirotonit de oameni, nici pentru că se crede preot sau diacon, ci pentru că este drept; pentru aceasta este înscris în ceata clericilor. Chiar dacă aici pe pământ nu este cinstit cu un loc de frunte, totuși el va sta pe cele 24 de scaune, judecând poporul, după cum spune Ioan în Apocalipsă ⁴⁰⁶. 3. Că, într-adevăr, este un singur testament mântuitor, care merge de la întemeierea lumii pînă la noi, dar este deosebit, potrivit darului făcut nouă în diferite generații și în diferite timpuri. 4. Și drept urmare, exista un singur dar mântuitor, care e neschimbat, dat de un singur Dumnezeu printr-un singur Domn și de folos în «*multe chipuri*» ⁴⁰⁷, din care pricină «*peretele cel din mijloc*» ⁴⁰⁸, care despărțea pe elen de iudeu, s-a ridicat, pentru ca să se poată alcătui un popor ales ⁴⁰⁹. **107.** 1. Ca astfel cele două popoare să ajungă «*la unitatea credinței*» ⁴¹⁰ și din amîndouă o singură alegere. 2. Dar mai aleși decît cei aleși, spune Scriptura, sînt cei care, potrivit gnozei celei desăvârșite, sînt flori alese ale însăși Bisericii și sînt cinstiți cu cea mai măreață slavă; sînt cei 24 de judecători și conducători ⁴¹¹, aleși, în chip egal, și dintre iudei și dintre eleni, pentru că harul este dublu. Rangurile de aici din Biserică: de episcopi, de preoți și diaconi, sînt, după părerea mea, imagini ale slavei îngerești și ale rînduielii aceleia, pe care, după cum spun Scripturile, o așteaptă cei care au viețuit, mergînd pe urmele apostolilor, în desăvîrșirea credinței, potrivit Evangheliei. 3. Aceștia, fiind răpiți «*în nori*» ⁴¹², scrie apostolul, vor fi mai întîi diaconi, apoi vor fi înscriși în ceata preoților, potrivit rangului slavei — că este deosebire între slavă și slavă ⁴¹³ — pînă ce vor ajunge la starea de «bărbat desăvîrșit» ⁴¹⁴.

405. Fapte 1, 23. 26.

406. Apoc. 4, 1.

407. Evr. 1, 1.

408. Ef. 2, 14.

409. Tit 2, 14.

410. Ef. 4, 13.

411. Apoc. 4, 4; Mt. 19, 28; Lc. 22, 30.

412. I Tes. 4, 17.

413. I Cor. 15, 41.

414. Ef. 4, 13.

CAPITOLUL XIV

108. 1. Unii ca aceștia, după cum spune David, «se vor odihni în muntele cel sfânt al lui Dumnezeu» ⁴¹⁵, în Biserica cea mai de sus, în care sînt adunați filozofii lui Dumnezeu, cei într-adevăr israiliți ⁴¹⁶, cei curați cu inima ⁴¹⁷, în care nu este nici o viclenie ⁴¹⁸, cei care n-au rămas în odihna numărului șapte ⁴¹⁹, ci, prin fapta bună a asemănării cu Dumnezeu, se înalță la moștenirea facerii de fapte bune din numărul opt, alipindu-se, printr-o privire curată, de o contemplație fără sațiu. **2.** «Mai am și alte oi, spune Domnul, care nu sînt din staulul acesta» ⁴²⁰; sînt oile acelea care s-au învrednicit de alt staul și de alt locaș, pe măsura credinței. **3.** «Iar oile Mele ascultă glasul Meu» ⁴²¹, pentru că înțeleg gnostic poruncile. Asta înseamnă că le înțeleg cu gânduri înalte și cu mare prețuire și le unesc cu săvîrșirea de fapte bune, care sînt ca un fel de plată a unei datorii și ca o urmare reciprocă. **4.** Iar cînd auzim: «Credința ta te-a mîntuit» ⁴²², nu înțelegem că Domnul a spus că se mîntuiesc în general toți cei care cred oarecum, ci se mîntuiesc numai dacă credința lor este urmată de fapte ⁴²³. **5.** Astfel, Domnul a spus cuvintele acestea numai iudeilor care trăiau după lege și fără cusur, cărora le lipsăa numai credința în Domnul. **109. 1.** Nu poate fi cineva și credincios și desfrînat, ci, chiar dacă nu iese din trup, este neapărată nevoie să se lepede de patimi, ca să poată fi primit în locașul propriu lui. **2.** Mai mare decît credința este gnoza, după cum, fără îndoială, mai mult decît a fi mîntuit este a fi învrednicit de cea mai mare cinste după ce ai fost mîntuit. **3.** Așadar, credinciosul nostru dezbrăcînd, prin instrucția cea multă, patimile, se mută într-un locaș mai bun decît cel dintîi, pentru că aduce cu sine cea mai mare pedeapsă pe care și-a dat-o, anume, felul pocăinței, pe care a făcut-o pentru păcatele săvîrșite după botez. **4.** Și se supără încă mai mult sau că n-a dobîndit încă sau că n-a dobîndit deloc fericirea, pe care vede că au primit-o alții. **5.** Pe lîngă aceasta, se rușinează și de păcatele săvîrșite de el, care sînt pentru cel credincios cele mai mari pedepse. Că bună este dreptatea lui Dumnezeu și dreaptă este bunătatea Lui. **6.** Chiar dacă vor înceta chinurile după expierea pedepsei și după curățirea fiecăruia, cei care vor fi învredniciți

415. Ps. 14, 1.

416. In. 1, 47.

417. Mt. 5, 8.

418. In. 1, 47.

419. Potrivit alegorizării lui Clement (Stromata IV, 109, 2), numărul șapte înseamnă odihnă față de orice faptă rea; numărul opt înseamnă săvîrșirea de fapte bune.

420. In. 10, 16.

421. In. 10, 27.

422. Mt. 9, 22; Mc. 5, 34; 10, 52; Lc. 8, 48; 18, 42.

423. Iac. 2, 17.

de alt staul ⁴²⁴ vor simți cea mai mare durere pentru că nu sînt împreună cu cei care au fost slăviți pentru dreptatea lor.

110. 1. Astfel Solomon numește pe gnostic înțelept din pricina celor care-i laudă locașul, grăind așa : «Vor vedea sfîrșitul înțeleptului și nu vor pricepe ce a hotărît cu el Dumnezeu și în ce l-a întărit pe el Domnul» ⁴²⁵. 2. Iar despre slava lui vor zice : «Acesta este, oare, acela de care noi ne băteam joc și ne era pildă de batjocură ? Noi, nebunii, am socotit viața lui nebunie și sfîrșitul lui fără de cinste. Cum s-a socotit între fiii lui Dumnezeu și cum soarta lui este între sfinți ?» ⁴²⁶. 3. Deci nu numai credinciosul, ci și păgînul este judecat pe foarte bună dreptate. Pentru că Dumnezeu știa — că El cunoaște viitorul — că păgînul nu va crede ; totuși, ca să-l ridice la desăvîrșirea proprie lui, i-a dat filozofia, iar înainte de a-i da credința, i-a dat soarele și luna și stelele spre închinare ; că, după cum spune legea, Dumnezeu a făcut aceasta pentru păgîni, ca să nu ajungă ei desăvîrșiți fără Dumnezeu și să se strice ⁴²⁷. 4. Dar pentru că păgînii n-au ținut seamă de această poruncă și s-au închinat la statui sculptate, vor fi judecați, dacă nu se pocăiesc ; unii, că n-au voit să creadă în Dumnezeu, deși ar fi putut, iar alții, chiar dacă au voit, nu și-au dat silința să ajungă credincioși. 111. 1. Da, vor fi judecați și aceia care nu se vor întoarce de la închinarea la stele la închinarea Creatorului universului. Că această cale le-a fost dată neamurilor, ca, prin închinarea la stele, să se urce la închinarea lui Dumnezeu. 2. Dar aceia n-au vrut să rămînă la închinarea stelelor, care li s-a dat lor, ci s-au coborît mai jos de stele și s-au închinat la pietre și la lemne, încît, așa cum spune Scriptura, «au fost socotiți ca praful ⁴²⁸ și cu o picătură din cadă» ⁴²⁹, au fost de prisos pentru mîntuire și lepădați din trupul Bisericii. 3. Așadar, după cum a te mîntui în chip simplu este o faptă de mijloc, pe cînd a te mîntui așa cum este drept și cum se cuvine este o faptă desăvîrșită, tot așa și orice faptă a gnosticului este o faptă desăvîrșită, pe cînd fapta unui simplu credincios se numește o faptă mijlocie, pentru că nu-i făcută încă în chip rațional și nici nu-i săvîrșită la înălțimea cuvenită ; și dimpotrivă, fapta unui păgîn este păcătoasă. Că Scripturile spun, că nu trebuie să cauți atîta să faci binele, ci ca faptele bune să fie săvîrșite pentru un scop anumit și lucrate potrivit rațiunii. 112. 1. După cum cei care nu știu să cînte din liră nu trebuie să se atingă de liră și nici cei care nu știu să cînte din flaut nu

424. In. 10, 16.

425. Inț. Sol. 4, 17.

426. Inț. Sol. 5, 4—5.

427. Deut. 4, 19.

428. Ps. 1, 4.

429. Is. 40, 15.

trebuie să se apropie de flaut, tot așa nu trebuie să se atingă de lucruri cei care n-au primit gnoza și nu știu cum trebuie să se folosească de lucruri în cursul întregii lor vieți. 2. Lupta pentru libertate n-o duc numai ostașii, care luptă în războaie, ci și cei care iau cuvântul la ospete, în casă și în tribunale, ca și cei care se rușinează să fie prizonierii plăcerii.

«Niciind nu voi schimba virtutea cu un câștig nedrept» ⁴³⁰.

3. Câștig nedrept sînt, într-adevăr, plăcerea și supărarea, pofta și frica și, ca să spun pe scurt, patimile sufletului, care pentru moment te desfătă, dar mai pe urmă te scîrbesc. «Ce folos, dacă vei dobîndi lumea, spune Domnul, dar îți vei pierde sufletul?» ⁴³¹. 4. E lămurit, deci, că cei care nu săvîrșesc fapte bune nici nu cunosc pe cele ce le sînt de folos; iar dacă este așa, atunci niște oameni ca aceștia nici nu știu să se roage cum trebuie, ca să primească de la Dumnezeu cele ce sînt spre binele lor; că nici nu știu care sînt lucrurile bune cu adevărat; iar dacă le primesc, nu știu să prețuiască darul și nici să-l folosească după vrednicie; că din pricina lipsei de experiență și a marii lor lipse de învățătură nu știu să se folosească bine de darurile date, că încă nu știu cum trebuie folosite darurile dumnezeiești. Da, lipsa de învățătură este pricina neștiinței lor.

113. 1. Mi se pare fanfaronadă lauda unui suflet — chiar dacă-i cu conștiința curată — care rostește aceste cuvinte cînd vin peste el neazuri, la care nu se aștepta:

«Cu acestea chiar trebuie să mă lupt,

Că dreptatea e cu mine;

Dreptatea va fi aliatul meu!

Niciind n-am să fiu biruit! Că am lucrat bine» ⁴³².

2. Conștiința curată te face să fii cuvios față de Dumnezeu și drept față de oameni; păstrează curat sufletul și are gînduri sfinte, cuvinte curate și fapte drepte. 3. În acest chip, sufletul, primind putere de la Domnul, se străduiește să fie Dumnezeu; socotește că nu este alt rău decît ignoranța și faptele săvîrșite împotriva dreptei rațiuni; mulțumește totdeauna lui Dumnezeu pentru toate prin auzire corectă, prin lecturi dumnezeiești, prin discuții adevărate, prin prinosuri sfinte, prin rugăciune fericită, lăudînd și cîntînd lui Dumnezeu, binecuvîntînd și cîntînd psalmi. Un suflet ca acesta nu se desparte în nici o împrejurare de Dumnezeu. 4. Așadar, pe bună dreptate s-a spus: «Cei ce se încred în Dumnezeu

430. PLG, Adesp. 104 B; Pindar, *Pyth.*, IV, 140.

431. Mt. 16, 26; Mc. 8, 36; Lc. 9, 25.

432. Euripide, *Fragm. Inc.*, 918, 1, 3—5.

vor înțelege adevărul, iar cei credincioși vor petrece cu El în dragoste» ⁴³³. Vezi câte lucruri mari spune înțelepciunea despre gnostici ? 114. 1. Tot așa, deci, și locașurile sînt felurite, după vrednicia celor care au crezut. Astfel Solomon spune : «*I se va da lui harul cel ales al credinței și soartă mai plăcută în Biserica Domnului*» ⁴³⁴. 2. Acest comparativ : «*soartă mai plăcută*» arată locurile mai de jos în Biserica lui Dumnezeu, care este întreaga Biserică ; dar rămîne să ne gîndim la modul superlativ al sorții, la locașul unde este Domnul. 3. Aceste trei locașuri, care sînt pentru cei aleși, sînt arătate simbolic prin numerele din Evanghelie : treizeci, șaiszeci și o sută ⁴³⁵. 4. Moștenirea desăvîrșită este a acelor care au ajuns «*la starea de bărbat desăvîrșit*» ⁴³⁶, «*după chipul*» ⁴³⁷ Domnului ; iar «*asemănarea*» ⁴³⁸ nu este, după cum gîndesc unii, o asemănare cu forma trupului omenesc — că această concluzie este atee — 5. nici asemănarea potrivit virtuții, adică asemănarea cu prima cauză, că este lipsită de credință și această explicație a celor care gîndesc că aceleași virtute o are și omul și atotputernicul Dumnezeu. Că spune Scriptura : «*Ai cugetat fărădelege, că voi fi asemenea ție*» ⁴³⁹ ; iar Domnul spune : «*Ajunge ucenicului să fie ca dascălul său*» ⁴⁴⁰. 6. Așadar, este «*după asemănarea*» lui Dumnezeu cel care a fost rînduit în înfiere ⁴⁴¹ și în prietenie cu Dumnezeu, pentru că este împreună-moștenitor cu domnii și cu dumnezeii, dacă este desăvîrșit după Evanghelie, așa cum a învățat Însuși Domnul ⁴⁴².

CAPITOLUL XV

115. 1. Gnosticul, deci, oglindește în sine asemănarea cea mai apropiată de Dumnezeu, adică gîndirea Dascălului, cînd Acesta instruieste pe cei pricepuți și cumpătați ; gnosticul pricepe gîndirea Dascălului, așa cum a voit Cel care a predat-o ; și mai ales își însușește marea Lui gîndire. La rîndul său, gnosticul predă admirabil învățătura «*de pe acoperișuri*» ⁴⁴³ celor care vor să fie zidiți pe o temelie înaltă, dar își începe lucrarea învățăturilor sale dînd ca pildă propria sa viață. 2. Că Domnul a dat porunci care pot fi împlinite. Și într-adevăr, cel care este

433. *Înț. Sol.* 3, 9.

434. *Înț. Sol.* 3, 14.

435. *Mt.* 13, 8.

436. *Ef.* 4, 13.

437. *Fac.* 1, 26.

438. *Fac.* 1, 26.

439. *Ps.* 49, 22.

440. *Mt.* 10, 25.

441. *Ef.* 1, 5.

442. *Mt.* 5, 48.

443. *Mt.* 10, 27 ; *Lc.* 12, 3.

de neam împărătesc, cel care-i creștin, trebuie să aibă puterea de a conduce și de a stăpîni, pentru că nu ni s-a poruncit atît doar să stăpînim numai fiarele din afară⁴⁴⁴, ci și patimile sălbatice, care sînt în noi. 3. După cum se pare, gnosticul se mîntuie pe temeiul unei depline cunoașteri a viețuirii reale și a viețuirii bune, pentru că el pricepe și lucrează «mai mult decît cărturarii și fariseii»⁴⁴⁵. 4. «Încordează-Ți arcu-
cul, scrie David, propășește și împărățește pentru adevăr, blîndețe și dreptate și Te va povățui minunat dreapta Ta»⁴⁴⁶, adică Domnul. 5. «Cine este înțelept și va pricepe acestea? Cine este priceput și va cunoaște acestea? Că drepte sînt căile Domnului»⁴⁴⁷ zice profetul. Prin aceste cuvinte se arată că numai gnosticul poate pricepe și lămuri cele spuse în chip ascuns de Duhul; 6. și: «Cel ce pricepe va tăcea în vremea aceea»⁴⁴⁸, zice Scriptura; adică nu va grăi celor nevrednici; că spune și Domnul: «Cine are urechi de auzit să audă»⁴⁴⁹; vrea să spună că nu este dat tuturor să audă și să priceapă. 116. 1. Astfel David scrie: «Apă întunecoasă în norii văzduhului; de strălucirea feței Lui, norii au fugit; grindină și cărbuni de foc»⁴⁵⁰. Cuvintele acestea ne învață că sfintele cuvinte ale lui Dumnezeu sînt ascunse. 2. Ne arată că pentru gnostici cuvintele lui Dumnezeu sînt limpezi și strălucitoare cum este grindina, care cade fără pată de sus de la Dumnezeu, dar pentru cei mulți sînt așa cum sînt cărbunii în care focul este stins și care nu se vor aprinde și nu vor da lumină, dacă cineva nu-i va aprinde și nu le va da din nou viață. 3. «Domnul, spune Scriptura, îmi dă limbă de învățătură, ca să cunosc», la timp potrivit, «cînd trebuie să spun cuvînt»⁴⁵¹, nu numai în vreme de mucenie, ci și cînd este vorba de întrebare sau de dat răspuns. Și: «Învățătura Domnului îmi deschide gura»⁴⁵². Gnosticul știe, deci, cum să folosească cuvîntul, cînd, cum și către cine. 117. 1. Dar și apostolul, cînd a spus: «după stihile lumii acesteia, nu după Hristos»⁴⁵³, a arătat că învățătura elenă este o învățătură elementară; desăvîrșită este, însă, învățătura lui Hristos, după cum am arătat mai înainte⁴⁵⁴.

2. Astfel, măslinul sălbatic este altoit într-un măslin bun și ajunge și el măslin bun; că altoiul se folosește, în loc de pămînt, de pomul în

444. Fac. 1, 28.

445. Mt. 5, 20.

446. Ps. 44, 5.

447. Osea 14, 10.

448. Amos, 5, 13.

449. Mt. 11, 15; 13, 9. 43; Mc. 4, 9. 23; Lc. 8, 8; 14, 35.

450. Ps. 17, 13—14.

451. Is. 50, 4.

452. Is. 50, 6.

453. Col. 2, 8.

454. Stromata VI, 62, 1—2.

care a fost altoit. **3.** Toate plantele au răsărit deodată la porunca dumnezeiască. Chiar dacă măslinul sălbatic este un măslin sălbatic, totuși ramurile lui încununează pe învingătorii de la jocurile olimpice; iar ulmul ridică vița de vie la înălțime și o face de dă roadă bogată⁴⁵⁵. **4.** Vedem că absorb mai multă hrană copacii, pentru că nu au de copt fructe; iar pomii sălbatici fac mai puține fructe decât pomii buni; pricina este că sînt sălbatici și le lipsește puterea coacerii fructelor. **118. 1.** Deci măslinul altoit absoarbe mai multă hrană, pentru că a fost altoit într-un măslin sălbatic; și acesta continuă să dea hrană pentru coacerea fructelor, așa că se aseamănă în privința calității fructelor cu măslinul bun. Așa este și cu filozoful; se aseamănă cu un măslin sălbatic, că are în el multe fructe, care nu se pot mânca, că este rîvnitor pentru cercetare, capabil să înțeleagă repede și-i doritor de grăsimea adevărului; dar dacă primește, prin credință, puterea cea dumnezeiască, este altoit în gnoza cea bună și nobilă, ca și măslinul cel sălbatic; este altoit cu adevărat în învățătura cea bună și plină de milă și duce la maturitate hrana ce i s-a dat; și astfel ajunge măslin bun. **2.** Altoirea înnobilează pe cei de viță proastă și se silește, prin arta grădinăritului și prin știința gnostică, să facă pricepuți pe cei fără pricepere.

119. 1. Se spune că sînt patru feluri de altoire. Unul, potrivit căruia altoiul trebuie așezat între lemnul pomului și coajă. Așa sînt catehizați oamenii simpli dintre păgîni, care primesc superficial învățătura. **2.** Al doilea fel de altoire, atunci cînd se taie lemnul pomului sălbatic și se implantează în el altoiul nobil. Așa se întîmplă cu filozofii; lor li se taie doctrinele și se implantează în ei cunoștința adevărului. Tot așa și iudeilor, li se deschide Scriptura cea Veche și se altoiește în ea sadul cel nou și nobil al măslinului. **3.** Al treilea fel de altoire se aplică celor sălbatici și ereticilor, care sînt aduși la adevăr cu forța. Se taie, cu un cuțit ascuțit, fără să vatămi, cei doi pomi, în formă de colț pînă se ajunge la măduvă și-i legi unul de altul. **4.** Al patrulea mod de altoire este așa numita altoire prin grefă. Se taie din trunchiul unui pom nobil un mugur, dar odată cu el se taie în jurul lui și coaja pomului în lungime cam de patru degete, apoi se răzuiește trunchiul pomului sălbatic pe o întindere de mărimea mugurului și așa se pune mugurul înăuntru, se leagă cu sfoară și se pune de jur împrejur lut, avînd grijă ca mugurul să rămînă nevătămat și neatins. Acest fel de altoire este propriu învățăturii gnostice, singura în stare să cerceteze lucrurile. Negreșit, altoirea aceasta este de folos mai cu seamă pentru pomii buni.

455. Herma, *Păstorul*, Pilda II, op. cit., p. 268—269.

120. 1. Se poate ca altoirea în măslinul cel bun, de care vorbește apostolul ⁴⁵⁶, să fie făcută de Însuși Hristos ; că firea cea sălbatică și necredincioasă se sădește în Hristos, adică sînt sădiți în Hristos cei care cred în El. Că este mai bine cînd credința fiecărui credincios este altoită chiar în suflet. 2. Că și Sfîntul Duh se răsădește în acest chip ; se împarte în sufletul fiecărui credincios, fără ca Duhul să se împartă. 3. Solomon, vorbind despre gnoză, spune acestea : *«Luminată și neveșejită este înțelepciunea și lesne se vede de cei ce o iubesc ; este cunoscută mai dinainte de cei ce o doresc. Cel care se scoală de dimineață, ca să ajungă la ea, nu trebuie să se ostenească mult. A te gîndi la ea, înseamnă a avea pricepere desăvîrșită, iar cel ce priveghează pentru ea, curînd va fi fără de grijă. Că înțelepciunea umblă încoace și încolo, căutînd pe cei vrednici de ea»* — *«că nu toți au cunoștință»* ⁴⁵⁷ — *«și în căile lor li se arată binevoitoare»* ⁴⁵⁸. «Căi» înseamnă : felul de a trăi și varietatea mare de viețuire, pe care o dau Testamentele. 121. 1. Și Solomon adaugă : *«Și în orice gînd, ea îi întîlnește»* ⁴⁵⁹, se lasă a fi văzută în felurite chipuri, adică prin orice învățătură. 2. Apoi Solomon, adăugînd dragostea, care desăvîrșește totul, adaugă și această concluzie convingătoare și adevărată, folosind cuvinte silogistice și argumente temeinice : *«Început al înțelepciunii este pofta cea adevărată de învățătură»* — adică de gnoză — ; *«grija de învățătură este dragostea ; iar dragostea este păzirea legilor ; iar păzirea legilor este temeiul nestricăciunii ; iar nestricăciunea te face să fii aproape de Dumnezeu. Deci pofta de înțelepciune te urcă la împărăție»* ⁴⁶⁰. 3. După părerea mea, Solomon învață că adevărata învățătură constă în dorința de a dobîndi gnoza ; deprinderea învățăturii constă în dragostea de gnoză ; dragostea este păzirea poruncilor, care duc la gnoză, iar păzirea poruncilor este temeiul poruncilor, datorită căreia vine nestricăciunea, iar *«nestricăciunea te face să fii aproape de Dumnezeu»* ⁴⁶¹. Deci dacă dragostea de gnoză te face nestricăcios și urcă pe cel ce este împărătesc aproape de Împăratul Dumnezeu, trebuie, deci, căutată gnoza pînă ce o găsești. 4. Căutarea este o pornire spre înțelegere ; și, prin anumite semne, cunoști că ai găsit ce cauți ; iar găsirea înseamnă sfîrșitul și încetarea căutării, pentru că găsirea înseamnă înțelegere ; iar aceasta este gnoza. Propriu vorbind, gnoza este găsire, pentru că este înțelegerea căutării. Iar semnele, după cum se spune, sînt : ceea ce premerge, ceea ce însoțește și ceea ce urmează.

456. Rom. 11, 24.

457. I Cor. 8, 7.

458. Înț. Sol. 6, 12—16.

459. Înț. Sol. 6, 16.

460. Înț. Sol. 6, 17—20.

461. Înț. Sol. 6, 19.

122. 1. Așadar, găsire a căutării despre Dumnezeu este învățătura dată prin Fiul ; semn că este Mîntuitorul nostru, este Însuși Acel Fiul al lui Dumnezeu ; semne premergătoare sînt profețiile, care L-au propovăduit ; semne însoțitoare sînt mărturiile despre nașterea Lui în trup ; iar semnele, care au urmat, sînt propovăduirile după înălțare, care arată lămurit puterile Lui. **2.** Dovada că adevărul este la noi este faptul că Însuși Fiul lui Dumnezeu ne-a învățat adevărul. Dacă la baza oricărei cercetări se găsesc aceste elemente generale : persoana și lucrul, atunci numai la noi se arată cu adevărat adevărul ; persoana, în care adevărul este arătat, este Fiul lui Dumnezeu ; iar lucrul este puterea credinței, care a biruit pe tot cel care i-a stat împotrivă, oricare ar fi fost acela, și chiar lumea întreagă, care i s-a împotrivit. **3.** Dar pentru că acest lucru este recunoscut de toată lumea și este întărit de fapte și cuvinte veșnice, e clar că cel care nu crede că este pronie și este cu adevărat fără Dumnezeu, acela merită pedeapsă și nu merită să te contrazici cu el. În fața noastră stă altă sarcină : ce să facem și în ce chip să trăim ca să ajungem la cunoașterea atotputernicului Dumnezeu, și cum să cinstim Dumnezeirea, ca să fim pricinuitoarii propriei noastre mîntuiri. Știm, apoi, că nu de la sofști, ci de la Dumnezeu cunoaștem și învățăm ce-I este bineplăcut lui Dumnezeu ; de aceea căutăm să lucrăm cu dreptate și cu sfințenie. **4.** Lui Dumnezeu Îi este bineplăcut să ne mîntuim ; iar mîntuirea se dobîndește prin fapte bune și gnoză. Pentru amîndouă, Domnul ne este Dascăl.

123. 1. Dacă și după cum spune Platon, a fost cu puțință să cunoaștem adevărul numai de la Dumnezeu și de la descendenții lui Dumnezeu ⁴⁶², atunci pe bună dreptate ne lăudăm că am fost învățați adevărul de Fiul lui Dumnezeu, alegînd mărturiile din cuvintele dumnezeiești ; unele fiind profețite, iar altele fiind spuse chiar de Fiul lui Dumnezeu. Dar nu sînt de lepădat nici învățăturile care ne ajută să aflăm adevărul. **2.** Că filozofia, care vorbește de pronie, de răsplata unei vieți curate și de pedepsirea unei vieți rele, face pe scurt teologie, dar, în ce privește exactitatea învățăturilor și a amănuntelor, filozofia nu dă răspunsuri mîntuitoare. Filozofia nu învață la fel cu noi nici despre Fiul lui Dumnezeu, nici despre rînduiala făcută de Dumnezeu potrivit proniei Sale, nici nu a cunoscut adevărata slujire a lui Dumnezeu. **3.** De aceea școlile din filozofia barbară, chiar dacă vorbesc de un Dumnezeu, chiar dacă înalță imne lui Hristos, ele vorbesc în general, nu potrivit adevărului ; că școlile acelea au descoperit lîngă Dumnezeul adevărat un alt Dumnezeu și vorbesc de un Hristos, Care nu este predat de pro-

462. Platon, *Timcu*, 40 Df.

feții. Dar nici nu sînt împotriva noastră învățăturile lor mincinoase, atîta vreme cît nu se împotrivesc viețuirii celei după adevăr. 124. 1. Astfel, Pavel a tăiat împrejur pe Timotei din pricina iudeilor care au crezut în Hristos ⁴⁶³, ca nu cumva, desființînd poruncile mai trupești ale legii, să cadă din credință cei care au fost instruiți de lege; știa doar bine Pavel că tăierea împrejur nu mîntuie ⁴⁶⁴. Dealtfel, Pavel mărturisește că s-a făcut tuturor toate, ca pe toți să-i cîștige ⁴⁶⁵, a făcut un pogorămînt, dar nu s-a atins de cele mai de seamă învățături. 2. Daniil, apoi, a purtat colierul de aur al împăratului perșilor, dar n-a uitat că poporul său este strivit de robie ⁴⁶⁶. 3. Așadar, nu falsifică adevărul cei care fac pogorămînt pentru rînduiala mîntuirii, nici cei care greșesc în părțile mici, ci cei care greșesc în învățăturile cele mai importante, care tăgăduiesc pe Domnul, atît cît le stă în putință, care lipsesc pe Domnul de adevărata Lui învățătură, care nu vorbesc după vrednicie de Scripturile lui Dumnezeu și ale Domnului și nici nu le predau după vrednicie. 4. Bunuri date de Dumnezeu sînt înțelegerea și trăirea tradiției celei cinstitoare de Dumnezeu, potrivită învățăturii Domnului, transmisă prin apostolii Lui. 5. «Ceea ce auziți la ureche» — adică în ascuns și în taină, că de unele ca acestea se zice că sînt spuse în chip alegoric — «propovăduiți-le de pe acoperișuri» ⁴⁶⁷, zice Domnul. Că noi am primit Scripturile cu simțăminte înalte, le transmitem cu glas tare și le interpretăm potrivit îndreptarului adevărului. 6. Că nici profeția și nici Însuși Mîntuitorul n-au grăit așa simplu tainele cele dumnezeiești, încît să poată fi înțelese ușor de orișicare, ci au grăit în pilde. 125. 1. Apostolii spun despre Domnul că «toate le-a grăit în pilde și fără pilde nu le grăia nimic» ⁴⁶⁸. 2. Dacă «toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut» ⁴⁶⁹, atunci și profeția și legea prin El s-au făcut și prin El au fost grăite în pilde legea și profeția. Dar Scriptura zice: «Toate sînt drepte înaintea celor pricepuți» ⁴⁷⁰, adică înaintea tuturor acelor care au primit, potrivit îndreptarului bisericesc, tîlcuirea Scripturilor, lămurită de Domnul, și au păstrat-o. 3. Îndreptar bisericesc este acordul și simfonia legii și a profețiilor prin Testamentul dat la venirea Domnului. 4. Priceperea vine în urma cunoașterii, iar cumpătarea vine în urma priceperii; spus să fie că priceperea este în cunoașterea dumnezeiască și în cei îndumnezeiți, iar cumpătarea este muritoare și este în oamenii care filozo-

463. Fapte 16, 3.

464. I Cor. 7, 19.

465. I Cor. 9, 22.

466. Dan. 5, 7.

467. Mt. 10, 27.

468. Mt. 13, 34.

469. In. 1, 3.

470. Prov. 8, 9.

fează, dar care nu sînt încă înțelepți. 5. Dacă virtutea este dumnezeiască, atunci este dumnezeiască și cunoașterea ei. Cumpătarea este o pricepere nedesăvîrșită; dorește priceperea, este activă, dîndu-și multă osteneală, dar nu e contemplativă; este, negreșit, ca și dreptatea omenească; este comună, stă mai jos decît sfințenia, care este dreptate dumnezeiască. 6. Pentru omul desăvîrșit dreptatea nu este un rezultat al consiliilor cetățenești, nici al opreliștii legii, ci este o consecință a propriei sale acțiuni și a dragostei sale de Dumnezeu.

126. 1. Pentru multe pricini Scripturile ascund sensul lor: în primul loc, ca să ne fie drag să le cercetăm și să fie totdeauna cu foarte mare luare aminte la găsirea cuvintelor mîntuitoare; în al doilea loc, că nici nu se cuvenea ca Scripturile să fie înțelese de toți, ca nu cumva cei ce le citesc să aducă vreo vătămare celor spuse de Sfîntul Duh în chip mîntuitor. 2. Pentru aceea sînt acoperite în pilde tainele cele sfinte ale profețiilor; sînt păstrate pentru cei aleși și pentru cei pe care credința lor i-a rînduit spre gnoză. 3. Caracterul Scripturilor stă în aceea că ele vorbesc în pilde, pentru că și Domnul, deși nu era din lumea aceasta, a venit la oameni ca om al acestei lumi. El a purtat întreaga virtute și avea să urce pe om, pe locuitorul lumii, prin gnoză, la cele spirituale și esențiale; avea să-l urce din lumea aceasta în altă lume. 4. Asta e pricina că este folosită în Scriptură vorbirea metaforică. De acest fel este pilda: un cuvînt care urcă pe omul priceput de la ceva neesențial, dar asemănător, la ceva esențial și real; sau, după cum spun unii, pilda este un mod de vorbire, care prezintă energic, cu alte cuvinte, ceea ce este esențial de spus. 127. 1. Dealtfel întreaga iconomie a întrupării, care a fost prezisă de profeți despre Domnul, pare într-adevăr pildă pentru cei care n-au cunoscut adevărul, cînd cineva o spune, iar alții o aud — așa cum spune apostolul: pare «*iu-deilor sminteală, iar elenilor nebunie*»⁴⁷¹ — anume că Fiul lui Dumnezeu, Cel Ce a făcut toate, a luat trup, a fost zămislit în pîntecele Fecioarei, în așa fel încît s-a născut trupul Său material; și drept urmare, întrucît s-a făcut aceasta, a pătimit și a înviat. 2. Dar cînd au fost deschise Scripturile și ele au arătat adevărul celor care au urechi⁴⁷², atunci aceia au vestit ce a pătimit trupul, pe care l-a luat Domnul, Care este «*puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu*»⁴⁷³. 3. Scriptura folosește modul de vorbire în pilde în toate împrejurările, care, după cum am arătat mai înainte⁴⁷⁴, este cel mai vechi; și pe bună dreptate a fost întrebuințat mult, mai ales de profeți, pentru ca în acest chip Sfîntul

471. I Cor. 1, 23.

472. Mt. 11, 15; 13, 9. 43; Mc. 4, 9. 23; Lc. 8, 8; 14, 35.

473. I Cor. 1, 24.

474. Stromata V, 19, 3-4.

Duh să arate și filozofilor eleni și înțelepților celorlalți barbari venirea viitoare a Domnului și învățătura tainică pe care avea s-o predea. 4. Deci, pe bună dreptate, când profeția propovăduia pe Domnul — ca să nu pară cumva că spune hule, pentru că propovăduirea profeției contrazicea concepțiile multora — atunci profeții îmbrăcau ideile, pe care voiau să le spună, în cuvinte, care puteau să-i ducă pe aceia cu gândul la alte idei. 5. Astfel, toți profeții, care au prezis venirea Domnului și odată cu ea au prezis și tainele cele sfinte, au fost prigoniiți, au fost omorâți, ca și Însuși Domnul, Care, prin viața și învățătura Lui, a lămurit scrierile profeților. Tot așa și ucenicii Lui, după ce Domnul a părăsit lumea aceasta, predicând cuvântul, au folosit vorbirea în pilde. 128. 1. De aceea și Petru în «Predica» lui, vorbind despre apostoli, zice: «Noi, deschizînd cărțile profeților, pe care le avem, în care se vorbește de Hristos Iisus, fie prin pilde, fie prin enigme, dar cu autoritate dumnezeiască și textual, am găsit că profețiile vorbesc de venirea Lui, de moartea Lui, de cruce și de celelalte chinuri, la care L-au supus iudeii, de învierea Lui și de înălțarea la ceruri, înainte de a se fi zidit Ierusalimul. Așa precum s-au scris toate acestea, pe care trebuia să le pătimească El și cele care vor fi după El. 2. Cunoscînd, dar, toate acestea, am crezut în Dumnezeu, prin cele scrise despre El». 3. Și după cîteva cuvinte adaugă iarăși, că profețiile s-au făcut prin pronia dumnezeiască, grăind așa: «Am cunoscut într-adevăr că Dumnezeu a poruncit acestea și nimic nu spunem fără dovezi din Scriptură»⁴⁷⁵.

129. 1. Limba ebraică are unele însușiri particulare, ca dealtfel și fiecare din celelalte limbi; că limba cuprinde unele forme lingvistice care arată caracterul național al unui popor. Gramaticii definesc limba ca fiind lexicul care ajută caracterul etnic. 2. Profeția nu este cunoscută în celelalte limbi. Grecii, însă, după modelul profețiilor noastre, ascund cu intenție sensul propriu al cuvintelor prin așa numitele întorsături de stil; această întorsătură a sensului propriu se face și în versuri și în proză. 3. Tropul este o figură de stil care deturneză cuvîntul de la sensul lui propriu la un sens impropriu pentru a împodobi și a da grație frazei. 4. Profeția, însă, nu se ocupă de formele cuvintelor pentru înfrumusețarea frazei; și pentru că nu toți pot înțelege adevărul, profeția îl ascunde în multe chipuri; dar îl face luminos numai celor inițiați în gnoză și numai celor care, mînați de dragoste, caută adevărul. 130. 1. În filozofia barbară profeția este numită și «paremie» și «pildă» și «enigmă»; este numită și «înțelepciune», dar și ca ceva deosebit de ea; este numită și «învățătură» și «cuvinte de priecopere» și «întorsături de cuvinte» și «dreptate adevărată» și învăță-

475. Predica lui Petru, Fragm. 9, 10, Dobschütz.

tură «pentru îndreptarea judecății» și «discușină pentru cei fără răutate», dobândită în urma învățaturii și «simțire și gândire», dobândite de cei de curînd catehizați ⁴⁷⁶. 2. Scriptura spune : «Înțeleptul care aude aceste cuvinte ale profeților mai înțelept va fi; cel care le înțelege cîrmuire va dobîndi și va pricepe pilda și cuvîntul întunecos și graiurile înțelepților și enigmele» ⁴⁷⁷. 3. Dacă s-a întîmplat ca limba elenă să se numească după numele fiului lui Zeus, al lui Helen, supranumit Deucalion, atunci, din cronologia pe care am stabilit-o mai înainte, ușor se poate vedea cu cîte generații este mai tîrzie limba elenilor față de limba evreilor.

131. 1. În continuare voi arăta, în fiecare din capitolele acestei scrieri, felurile de vorbire amintite mai înainte de profetul Solomon⁴⁷⁸, pentru a înfățișa, cu deosebită artă, viețuirea pe care o duce gnosticul, potrivit îndreptarului adevărului. 2. În vedenia lui Herma, puterea îngerească, arătată lui Herma în chipul Bisericii, nu i-a dat, oare, o cărticică și i-a poruncit să o copie, ca să o facă cunoscută celor aleși ? Herma spune că a copiat această cărticică «literă cu literă», pentru că nu putea despărți silabele ⁴⁷⁹. 3. Prin asta, a arătat că Scriptura poate fi înțeleasă de toți, la simpla citire; lucrul acesta îl face credința, care ține locul de învățămînt elementar. De aceea s-a spus, în chip alegoric, că citirea acelei cărți s-a făcut literă cu literă; dar cînd credința face progrese, atunci ajunge să explice gnostic Scripturile ; și avem citirea silabă cu silabă. 4. Dar și Isaia a primit poruncă să ia o carte nouă, ca să scrie ceva ⁴⁸⁰. Prin această poruncă, Duhul a profețit că are să vină mai tîrziu gnoza cea sfîntă, prin tîlcuirea Scripturilor; gnoza aceasta în acel timp era nescrisă, pentru că nu se cunoștea încă. Că la început a fost spusă în viu grai numai celor care o înțelegeau. 5. Dar după ce Mîntuitorul a învățat pe apostoli, ne-a fost transmisă și nouă tradiția nescrisă a cuvîntului scris și, prin puterea lui Dumnezeu, a fost înscrisă în inimi noi ⁴⁸¹, potrivit înnoirii Cărții.

132. 1. De aceea cei mai înțelepți dintre eleni afieroseau lui Hermes, despre care spuneau că este cuvînt, fructul unei rodii, pentru interpretările pe care le făcea. Căci cuvîntul ascunde în el multe înțelesuri. 2. Pe bună dreptate, deci, Iisus, fiul lui Navi, a văzut dublu pe Moisi cînd s-a înălțat ; pe un Moisi cu îngerii, iar pe un alt Moisi învrednicit de înmormîntare în văgăunile de pe munți ⁴⁸². 3. Iisus a văzut

476. Prov. 1, 1—4.

477. Prov. 1, 5—6.

478. Prov. 1, 1—6.

479. Herma, *Păstorul*, Vedenia II, 3—4, op. cit., p. 230 - 231.

480. Is. 8, 1.

481. II Cor. 3, 3.

482. Iosif Flaviu, *Antichități*, IV, 8, 48.

vedenla aceasta stînd jos, răpit fiind cu duhul, împreună cu Haleb; dar nu au văzut amîndoi aceeași vedenie; ci unul a coborît de pe munte și mai repede, pentru că ducea cu el povară mare; celălalt s-a coborît mai pe urmă și a povestit slava pe care a văzut-o; el a putut să vadă mai bine decît celălalt pentru că și era mai curat. După părerea mea, această istorisire arată că nu este a tuturor cunoștința⁴⁸³; pentru că unii văd numai corpul literelor, cuvintele și numele; nu văd decît trupul lui Moisi; alții pătrund sensul cuvintelor, văd cele ce arată numele, văd pe Moisi împreună cu îngerii. 4. Negreșit tot așa este și cu cei care îl strigau pe Domnul; cei mai mulți ziceau: «*Fiule al lui David, miluiește-mă!*»⁴⁸⁴; dar puțini L-au cunoscut Fiu al lui Dumnezeu, ca Petru, pe care Domnul l-a și fericit, pentru că nu trupul și sîngele i-a descoperit adevărul, ci Tatăl Lui, Care este în ceruri⁴⁸⁵. Domnul a arătat cu asta că gnosticul nu cunoaște pe Fiul Celui Atotputernic prin trupul cu care s-a născut, ci prin însăși puterea Tatălui. 5. Dobîndirea adevărului este grea nu numai celor care se apropie de el la întîmplare, ci chiar și celor care se ocupă în chip special cu știința. Istoria lui Moisi ne arată că nici acestora nu li se dă putința să contemple adevărul în întregime, pînă ce nu se obișnuiesc să privească în față adevărul; cum a fost cu evreii care au privit slava care era pe fața lui Moisi⁴⁸⁶, ca și cu sfinții lui Israil, care au văzut vedenii de îngeri⁴⁸⁷; așa putem și noi să privim strălucirile adevărului.

CAPITOLUL XVI

133. 1. Să ne fie nouă pildă decalogul spre lămurire gnostică. Socot că este de prisos acum să mai spun că numărul zece este număr sfînt. Dacă plăcile cele scrise sînt «*lucrul lui Dumnezeu*»⁴⁸⁸, atunci se va afla că ele arată creația naturii. Prin degetul lui Dumnezeu se înțelege puterea lui Dumnezeu prin care s-a săvîrșit crearea cerului și a pămîntului, simbolizate prin cele două plăci ale decalogului. 2. Că scrisul lui Dumnezeu și forma literelor înscrise pe plăci sînt simboluri ale creației lumii. 3. Decalogul, ca imagine a cerului, cuprinde: soarele și luna, stelele, norii, lumina, vîntul, apa, aerul, întunericul, focul. Acesta este decalogul natural al cerului. 4. Iar ca imagine a pămîntului, decalogul cuprinde: oamenii, dobitoacele, tîrîtoarele, fiarele, dintre vie-

483. I Cor. 8, 7.

484. Mt. 9, 27; 15, 22; 20, 30. 31; Mc. 10, 47. 48; Lc. 18, 38. 39.

485. Mt. 16, 17.

486. Ieș. 34, 30.

487. Dan. 10, 7-14.

488. Ieș. 34, 30.

tățile din apă : peștii și chiții, dintre păsări : păsările care se hrănesc cu carne și păsările care se hrănesc cu verdețuri, iar dintre arbori : pomii roditori și cei neroditori. Acesta este decalogul natural al pământului. 5. Și corabia lui Noe, care le-a luat pe acestea, poate fi socotită cunoaștere a lucrurilor dumnezeiești și omenești, precum și înțelepciune. Poate că cele două plăci ale decalogului sînt profeția celor două testamente. 134. 1. Cu taină s-au făcut din nou cele două plăci ⁴⁸⁹, pentru că se înmulțiseră și neștiința și păcatul. După cum se pare, s-au scris de două ori poruncile, pentru două feluri de duhuri: pentru duhul care conduce și pentru duhul care este supus; pentru că *«trupul pofteste împotriva duhului și duhul împotriva trupului»* ⁴⁹⁰. 2. Numărul zece se găsește și la om: cele cinci simțuri, apoi graiul, organele seminale, al optulea : răsuflarea; al nouălea : partea conducătoare a sufletului; al zecelea: însușirea caracteristică a Sfîntului Duh, care vine în om prin credință. 3. Pe lîngă acestea încă se pare că legea a dat porunci celor zece părți ale omului: vederii, auzului, mirosului, pipăitului, gustului, organelor perechi, care sînt în slujba acestor simțuri, mîinilor și picioarelor. Aceasta e plăsmuirea omului. 135. 1. Vine apoi sufletul și după aceea partea conducătoare a sufletului, cu care gîndim; aceasta nu se naște datorită depunerii seminței; că fără a o socoti se adună numărul de zece, prin care omul săvîrșește orice lucrare. Potrivit acestei rînduieli, omul îndată ce se naște își începe viața prin aceste simțuri. 2. Spunem, însă, că rațiunea și partea conducătoare a sufletului sînt cauza constitutivă a omului; dar și partea irațională este în-suflețită și este o pîrticică a pîrtii constitutive a ființei omenești. 3. Astfel, puterea vitală, în care se cuprinde puterea nutritivă, puterea de creștere și, în general, puterea de mișcare, a primit duhul truesc, care se mișcă cu putere circulară în toate pîrțile, și prin simțuri și prin restul trupului; și se simte mai întîi prin trup. 4. Puterea de conducere are libertatea de voință; lîngă ea se află cercetarea, învățarea și gnoza. Dar raportul tuturor acestora se concentrează în unul singur, în partea conducătoare a sufletului; și, datorită acestei pîrți, omul trăiește și trăiește într-un fel sau altul. 136. 1. Deci, prin duhul truesc, omul simte, pofteste, se bucură, se mînie, se hrănește, crește; prin el omul se îndreaptă spre fapte, pe care le săvîrșește potrivit ideilor și gîndirii sale; cînd omul are stăpînire asupra poftelor, atunci puterea conducătoare a sufletului este stăpîină. 2. Porunca : *«Să nu poftesti !»* ⁴⁹¹, îți spune să nu fii rob duhului truesc, ci să-l stăpînești, pentru că *«trupul pofteste*

489. *Ieș.* 34, 1.490. *Gal.* 5, 17.491. *Ieș.* 20, 17.

împotriva duhului» — se împotrivește : adică voiește să nu fie păstrat ceea ce este potrivit firii — «și duhul împotriva trupului» ⁴⁹² — poruncește, adică, omului să aibă o purtare conformă cu natura —. **3.** Poate că pe bună dreptate s-a spus că omul a fost făcut «după chipul lui Dumnezeu» ⁴⁹³, nu în privința construcției lui trupesti, ci pentru că Dumnezeu creează toate prin Cuvînt, iar omul, cînd ajunge gnostic, săvîrșește cu rațiunea faptele cele bune. **4.** Pe bună dreptate, deci, s-a spus, în alt loc, că cele două plăci arată poruncile date, înainte de darea legii, celor două duhuri: duhului celui de la crearea omului și duhului celui conducător. **5.** Mișcările simțurilor dau naștere gîndurilor, care apoi se exteriorizează prin lucrarea trupului; din acestea două rezultă înțelegerea. **137. 1.** Și iarăși: după cum simțirea percepe lumea materială, tot așa gîndirea percepe lumea spirituală. Faptele și ele sînt de două feluri: unele constau din gîndire, altele din lucrare.

2. Cea dintîi poruncă a decalogului arată că există numai un singur Dumnezeu atotputernic, Care a condus pe popor din Egipt, prin pustie, în pămîntul strămoșesc ⁴⁹⁴, ca să înțeleagă, atît cît puteau, prin minunile dumnezeiești puterea Lui ; ca să se depărteze de la adorarea creaturilor și să-și pună toată nădejdea în adevăratul Dumnezeu. **3.** A doua poruncă arată că nu trebuie luată, nici transmisă măreța putere a lui Dumnezeu — că acesta este numele lui Dumnezeu ; că numai acest nume puteau să-l afle oamenii, ca dealtfel și acum cei mai mulți — că nu trebuie transmis numele Lui creaturilor și lucrurilor deșarte ⁴⁹⁵, pe care meseriașii le-au făcut, lucruri între care nu poate fi rînduit Cel Ce este ⁴⁹⁶. Numai Însuși Cel Ce este, este într-o identitate necreată. **4.** A treia poruncă arată că lumea a fost făcută de Dumnezeu și că Dumnezeu ne-a dat nouă de odihnă ziua a șaptea din pricina greutăților vieții ⁴⁹⁷. Că Dumnezeu nu obosește, nu este cuprins de patimi și nu are nevoie de ceva ; noi avem nevoie de odihnă, noi, care purtăm trup. **138. 1.** A șaptea zi este arătată, deci, ca zi de odihnă ; ziua aceasta, prin îndepărtarea de fapte rele, pregătește ziua cea dintîi, care este cu adevărat ziua odihnei noastre ; ea a fost și cea dintîi zi, în care a fost creată lumina, datorită căreia vedem totul și moștenim totul. **2.** Din această zi ne strălucește nouă înțelepciunea și gnoza. Că lumina adevărului este lumină adevărată, lipsită de umbră ; este Duh al Domnului împărțit, fără să fie împărțit, celor ce au fost sfințiți prin credință și ține loc de făclie pentru cunoașterea existențelor. **3.** Dacă urmăm luminii, în întreaga noastră viață, ajungem nepătimitori, iar

492. Gal. 5, 17.

493. Fac. 1, 27.

494. Ieș. 20, 2—6.

495. Ieș. 20, 7.

496. Ieș. 3, 14.

497. Ieș. 20, 8—11.

aceasta înseamnă odihnă. 4. De aceea și Solomon spune că înțelepciunea a fost făcută de Cel Atotputernic înainte de facerea cerului și a pământului și a tuturor existențelor ⁴⁹⁸; Solomon învață, apoi, că participarea la înțelepciune — vorbesc de o participare atât cât e cu putință omului, nu de o participare la ființa înțelepciunii — face pe om să cunoască cu pricepere lucrurile dumnezeiești și omenești. 5. Ajunși aici, trebuie amintite în treacăt și acestea, pentru că a fost vorba de numărul șapte și de numărul opt. Este foarte posibil ca numărul opt să fie propriu vorbind numărul șapte, iar numărul șapte, după toată evidența, este numărul șase; numărul opt este propriu vorbind zi de odihnă, pe când numărul șapte este zi de lucru. 6. Facerea lumii s-a terminat în șase zile, iar mișcarea soarelui de la un tropic la altul se face în șase luni; într-o perioadă de timp cad frunzele, iar în altă perioadă de timp plantele răsar și semințele ajung la desăvârșire. 139. 1. Se spune că fetusul este în întregime format la șase luni, adică la 182 de zile, și numărate, după cum spune doctorul Polib ⁴⁹⁹, în lucrarea sa *Despre copiii care se nasc la opt luni* și filozoful Aristotel, în lucrarea sa : *Despre natură* ⁵⁰⁰. 2. Pitagorienii socotesc numărul șase număr desăvârșit, pentru că au luat, după părerea mea, această idee din cartea despre facerea lumii a profetului Moisi; pitagorienii mai numesc numărul șase meseutis ⁵⁰¹ și gamos ⁵⁰², pentru că se află la mijloc, adică între zece și doi; că se află la distanță egală între cele două numere. 3. După cum căsătoria se naște din unirea bărbatului cu femeia, tot așa și numărul șase este produsul unui număr nepereche : trei, care se numește număr bărbătesc, și a unui număr pereche : doi, care se socotește număr femeiesc; că doi ori trei, fac șase. 4. Tot atâtea la număr sînt și mișcările cele mai generale, în care se mișcă întreaga creație : în sus, în jos, la dreapta, la stînga, înainte, înapoi.

140. 1. Pe bună dreptate, deci, numărul șapte este socotit fără mamă și fără copii, pentru că se tâlcuiește sabbat și este simbol al odihnei, cînd «nici nu se însoară, nici nu se mărită» ⁵⁰³. Că acest număr nu-i produsul nici unui factor și nici nu dă vreunul din numerele între unu și zece. 2. Numărul opt este numit cub, pentru că la sfera cerului cu stele fixe se mai numără și cele șapte planete, prin care se realizează marele an, ca o perioadă a răsplătirii și a împlinirii făgăduințelor. 3. De aceea Domnul, urcîndu-se pe munte ⁵⁰⁴, era al patrulea ⁵⁰⁵; pe munte a ajuns al șase-

498. Prov. 8, 22—25.

499. Polib, medic, discipolul lui Hipocrate (sec. V î.Hr.).

500. Aristotel, *Fragm.* 282; Rose.

501. Meseutis — număr de la mijloc.

502. Gamos — căsătorie.

503. Mt. 22, 30; Mc. 12, 25; Lc. 20, 35.

504. Mt. 17, 1—5; Mc. 9, 2—7; Lc. 9, 28—35.

505. Era cu apostolii : Petru, Ioan și Iacob.

lea ⁵⁰⁶, și Domnul este luminat de jur împrejur de o lumină duhovnicească, descoperind puterea Lui celor care au fost aleși s-o vadă, atât cât le era cu putință să o vadă; a șaptea persoană, glasul, propovăduiește că este Fiul lui Dumnezeu, pentru ca apostolii, care au văzut minunea, să fie încredințați cu privire la Domnul și să aibă liniște sufletească, iar Domnul, prin creație, pe care a arătat-o numărul șase, să apară ca numărul opt, ca Dumnezeu, arătând în trup puterea Lui; ca om era numărat, dar rămas ascuns cine era El. 4. Numărul șase se găsește în ordinea numerelor, dar șirul literelor alfabetului nu cuprinde semnul care arată numărul șase ⁵⁰⁷. 141. 1. În suita numerelor, fiecare unitate își păstrează locul său pînă la șapte și opt; în alfabet, însă, dacă numeri literele, zeta ocupă locul șase, iar eta ocupă locul șapte. 2. Dar nu știu cum, în scrierea literelor alfabetului a fost scoasă litera ζ' ⁵⁰⁸ și atunci, în alfabet, litera a șasea din alfabet devine numărul șapte, iar litera a șaptea devine numărul opt. 3. De aceea se spune că în a șasea zi a fost făcut omul ⁵⁰⁹, ajungînd credincios literei, care reprezintă numărul șase, ca să primească îndată odihna moștenirii Domnului. 4. Ceva asemănător arată și ceasul al șaselea al rînduiei celei mîntuitoare ⁵¹⁰, în care s-a săvîrșit mîntuirea omului. 5. La numărul opt sînt șapte spații intermediare, între unu și opt; la numărul șapte sînt șase spații intermediare. 6. Altă explicație avem atunci cînd numărul șapte slăvește numărul opt ⁵¹¹, cînd «*cerurile spun cerurilor slava lui Dumnezeu*» ⁵¹². Chipurile materiale ale corpurilor cerești sînt literele care prind glas în noi. 7. Tot astfel și Însuși Domnul este numit «*alfa și omega, începutul și sfîrșitul*» ⁵¹³, «*prin Care toate s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut*» ⁵¹⁴. Dar nu-i așa cum își închipuie unii că odihna lui Dumnezeu ⁵¹⁵ înseamnă că Dumnezeu a încetat de a mai lucra. Dumnezeu este bun; dacă încetează vreodată de a face bine, încetează de a fi Dumnezeu; dar asta nu ni-i îngăduit s-o spunem. 142. 1. Iată ce înseamnă odihna lui Dumnezeu! Înseamnă că Dumnezeu a poruncit să se păstreze fără schimbare, în toată vremea, ordinea pe care a pus-o în cele pe care le-a făcut și fiecare din fapte să se odihnească, să pună capăt adică vechii lor neorînduiei. 2. Cele create de Dumnezeu în dife-

506. Lor s-au adăugat: Moisi și Ilie.

507. Pentru notarea numerelor, grecii au folosit literele alfabetului; pentru numerele 6, 90 și 900 n-au folosit o literă din alfabet, ci au creat semne speciale.

508. Care reprezintă numărul șase.

509. *Fac.* 1, 26.

510. *Mt.* 27, 45; *Mc.* 15, 33; *Lc.* 23, 44; *In.* 19, 14.

511. Numărul șapte este simbol al lumii materiale, numărul opt simbol al lui Dumnezeu.

512. *Ps.* 18, 1.

513. *Apoc.* 1, 8; 21, 6; 22, 13.

514. *In.* 1, 3.

515. *Fac.* 2, 2.

rite zile s-au înşiruit într-o minunată suită şi au primit valoarea lor după ordinea apariţiei lor în timp, toate au ieşit din aceeaşi minte, dar nu toate cu aceeaşi valoare. Crearea fiecărei existenţe nu s-a făcut separat cu vocea, pentru că Dumnezeu a spus să se facă dintr-o dată crearea existenţelor. Că trebuia mai întâi să se numească ce avea să fie creat. 3. De aceea, deci, au fost profeţite cele dintîi, din care cele de al doilea toate s-au făcut dintr-o singură substanţă, printr-o singură putere. După părerea mea, este voinţa lui Dumnezeu; una şi totdeauna identică cu ea însăşi. 4. Cum ar fi putut fi făcută creaţia cînd exista timpul, cînd şi timpul a fost făcut odată cu creaturile?

Întreaga lume a tuturor vieţuitoarelor şi a tuturor planetelor se mişcă în cerc în spaţiul numărului şapte. 143. 1. Şapte sînt îngerii cei întîi născuţi, conducătorii celorlalţi îngeri, cei care au cea mai mare putere; iar, după cum spun matematicienii, şapte sînt planetele care au conducerea lucrurilor pămînteşti; haldeii socotesc că datorită planetelor se întîmplă toate cele din viaţa aceasta muritoare şi se laudă că, uitîndu-se la ele, prevestesc şi viitorul; dintre stelele fixe, pleiadele sînt şapte; urşa mare şi urşa mică au şapte stele; după ele îşi rînduiesc lucrările lor agricultura şi navigaţia; iar luna îşi schimbă forma sa la şapte zile: 2. în primele şapte zile este luna pe jumătate; în a doua perioadă de şapte zile, lună plină; în a treia perioadă de şapte zile, începe descreşterea şi este iarăşi luna pe jumătate, iar în patra perioadă de şapte zile, luna dispare. 3. Matematicianul Seleuc⁵¹⁶ spune că luna are şapte faze: din neluminată ajunge lună nouă, apoi pe jumătate, apoi primul pătrar, apoi lună plină; iar cînd este în descreştere iarăşi al doilea pătrar, luna pe jumătate şi la fel, apoi lună nouă.

144. 1. «Vom cînta cîntece noi pe lira cu şapte coarde»⁵¹⁷.

Un poet vechi, nu neînsemnat, scrie acest vers, învăţîndu-ne că este o liră cu şapte coarde. 2. Şi pe faţa noastră şapte sînt organele simţirii: doi ochi, două urechi, două nări, şi al şaptelea organ, gura. 3. Elegiile lui Solon ne arată că schimbările vîrstei se fac la şapte ani, spunînd aşa:

4. «Cînd este încă mic copilul, îi creşte şirul dinţilor,
Dar îi cad mai întîi pînă la şapte ani;
Cînd Dumnezeu îl desăvîrşeşte, îi mai dă alţi şapte;
Şi se văd semne că tinereţea a sosit;
În a treia perioadă i se măresc mădularele,
Îi creşte păr pe faţă şi culoarea pielii i se schimbă;
5. În a patra perioadă de şapte ani oricine dobîndeşte puterea

516. Seleuc, vestit astronom şi matematician grec (sec. II—I î.d.Hr.).

517. Terpandru, *Fragm.* 4, 4, Diehl.

Cea mai mare, care are semnele virtuții bărbătești ;

În a cincea perioadă e bărbat în floarea vârstei și se gîndește la căsătorie,

Caută să aibă copii pentru generația ce vine ;

În a șasea perioadă mintea bărbatului se îngrijește de toate,

Dar nici nu vrea să facă lucruri fără rost ;

6. În a șaptea perioadă de șapte ani și în a opta, în total paisprezece ani,

Mintea și limba omului ajung la mare înflorire ;

În a noua perioadă, omul mai e încă în putere, dar mai moderate-i sînt

Trupul și tăria spre marile înfăptuiri ;

În a zecea perioadă, cînd Dumnezeu îi mai dă șapte ani,

Nefiind încă istovit, îl așteaptă soarta morții» ⁵¹⁸.

145. 1. Iarăși, ziua a șaptea și ziua a paisprezecea sînt zile critice în timpul bolilor, că în aceste zile firea luptă puternic cu cauzele bolilor.

2. Iar Hermip ⁵¹⁹ din Berit ⁵²⁰, în lucrarea sa *Despre numărul șapte*, aduce nenumărate pilde de acest fel, ca să arate că numărul șapte este sfînt. 3.

Fericitul David transmite în chip clar celor care cunosc un cuvînt tainic despre numărul șapte și numărul opt, spunînd așa în psalmi : «*Anii noștri s-au socotit ca pînza de păianjen ; zilele anilor noștri, în ei, șaptezeci de ani ; iar dacă vor fi în putere, optzeci de ani*» ⁵²¹. Dacă e mai mult, în-

seamnă să împărășim. 4. Așadar, ca să învățăm că lumea a fost creată, dar să nu gîndim că Dumnezeu a făcut-o pe cînd exista timpul, profeția a adăugat : «*Aceasta este Cartea Facerii și a celor din ele, cînd au fost făcute ; în ziua în care Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul*» ⁵²². 5. Cu-

vintele «*cînd au fost făcute*» sînt cuvinte nehotărîte și fără o precizare a timpului ; dar cuvintele : «*în ziua în care Dumnezeu a făcut*», adică : în ziua în care și prin care a făcut pe toate fără de care «*nimic nu s-a făcut*» ⁵²³,

arată lucrarea prin Fiul, despre care David spune : «*Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim în-tr-însa*» ⁵²⁴, adică să ne desfătăm la ospățul cel dumnezeiesc de cunoaș-

terea dată nouă prin Fiul. 6. Este numit «*zi*» Cuvîntul Care luminează cele ascunse ⁵²⁵ și prin Care a venit, la lumină și naștere, fiecare crea-

tură. 7. Și, în general vorbind, decalogul se scrie cu litera iota ⁵²⁶, care

arată numele cel fericit. Îl arată pe Iisus, Care este Cuvîntul.

146. 1. În continuare, a cincea poruncă a decalogului este porunca de a cinsti pe tată și pe mamă ⁵²⁷. Scriptura spune lămurit că Dumnezeu

518. Solon, *Fragm.* 19, Diehl.

519. Hermip, istoric grec din Berit, a trăit pe timpul lui Adrian și a studiat Biblia cu Filon.

520. Berit, oraș în Fenicia.

521. Ps. 89, 10—11.

522. *Fac.* 2, 4.

523. *In.* 1, 3.

524. Ps. 117, 23.

525. *I Cor.* 4, 5.

526. Iota = ι, ca număr, numărul 10.

527. *Ieș.* 20, 12.

este Tată și Domn. 2. De aceea Scriptura îi numește fii și dumnezei pe cei care îl cunosc pe Dumnezeu ⁵²⁸. Creatorul universului este Domn și Tată. Nu este mamă, cum gîndesc unii, substanța din care am fost creați, nici Biserica, după cum își dau cu părerea alții, ci gnoza cea dumnezeiască și înțelepciunea, după cum spune Solomon, cînd numește înțelepciunea mamă a dreptilor. Înțelepciunea trebuie aleasă pentru ea însăși. Și iarăși tot ce este frumos și sfînt de la Dumnezeu, este cunoscut prin Fiul.

3. Poruncii acesteia îi urmează porunca despre desfrîinare ⁵²⁹. Desfrîinare este atunci cînd cineva părăsește gnoza cea bisericească și adevărată și înțelegerea despre Dumnezeu și se îndreaptă spre o învățătura falsă, care nu se cuvine, adică îndumnezeiește creaturile sau personifică ceva din cele ce nu există, depășind gnoza, dar mai bine spus, despărțindu-se de gnoză. Învățătura falsă este străină de gnostic, după cum învățătura cea adevărată îi este proprie și foarte apropiată. 147. 1. Pentru că și vrednicul apostol numește idololatria unul din chipurile desfrîului ⁵³⁰, urmînd pe profetul care spune : «*A făcut desfrîinare cu lemnul și cu piatra* ⁵³¹ ; lemnului i-a zis : «*Tatăl meu ești tu !*» ; și pietrei : «*Tu m-ai născut*» ⁵³².

2. Urmează, apoi, porunca despre ucidere ⁵³³. Uciderea este luarea cu sila a vieții unui om. Cel care vrea să nimicească învățătura cea adevărată despre Dumnezeu și despre veșnicia Lui, ca să pună în locul ei minciuna, spunînd fie că universul este fără pronie, fie că lumea este necreată, fie că sînt minciuni temeiurile adevăratei învățături, acela este cel mai mare criminal.

3. După această poruncă, vine porunca despre furt ⁵⁴³. După cum cel care fură bunurile străine săvîrșește mare nedreptate și primește pe bună dreptate pedepsele meritate, tot așa și cel care-și însușește cele dumnezeiești din lucruri, prin arta sculpturii sau picturii, și spune că el este făcătorul animalelor și plantelor, ca și cei care copiază filozofia cea adevărată, toți aceștia sînt furi. 4. Fie de ești plugar, fie de ești tată de copil, ești numai un slujitor al aruncării seminței ; Dumnezeu este, însă, Cel Care o face să crească și să ajungă la desăvîrșirea ei naturală. 148. 1. Cei mai mulți oameni și împreună cu ei și filozofii atribuie stelelor creșterile și schimbările din viață, lipsind, atît cît le stă în putință, pe Tatăl universului de neobosita Lui putere. 2. Stihiile naturii și stelele, adică

528. Ps. 81, 6.

529. Ieș. 20, 14.

530. Col. 3, 5 ; Gal. 5, 20.

531. Ier. 3, 9 ; 2, 27.

532. Ier. 2, 27.

533. Ieș. 20, 13.

534. Ieș. 20, 15.

puterile care conduc universul, au primit poruncă să săvîrșească cele ce sînt proprii conducerii lumii și se supun poruncilor date lor ; Cuvîntul Domnului le conduce, pentru că puterea dumnezeiască le lucrează pe toate în ascuns. 3. Cel care spune că a descoperit singur ceva, sau că a făcut ceva din cele ce aparțin creației, acela își va primi pedeapsa pentru îndrăzneala sa necredincioasă.

4. A zecea poruncă vorbește despre toate poftele ⁵³⁵. După cum este pedepsit cel care pofteste cele ce nu i se cuvin, tot așa nu-i este îngăduit să poftască lucruri false, nici să-și închipuie că, din cele create, ființele vii se pot singure mîntui sau pierde, iar cele neînsuflețite nicicum nu pot face asta ; și dacă cineva zice că antidotul otrăvii nu poate vindeca, iar cucula nu poate ucide, face, fără să-și dea seama, un sofism. 5. Dar nimic nu se săvîrșește fără ajutorul celui care folosește planta sau medicamentul, după cum nici securea fără cel ce taie, nici fierăstrăul fără cel ce-l mînuiește. 6. După cum aceste unelte nu pot săvîrși singure nimic, dar au unele însușiri naturale, care, prin lucrarea meșterului, își împlinesc menirea lor, tot așa și providența dumnezeiască atotcuprinzătoare își răspîndește puterea ei lucrătoare prin forțele din imediata ei apropiere pînă ce ajunge la fiecare existență în parte.

CAPITOLUL XVII

149. 1. Dar, după cum se pare, filozofii eleni vorbesc de Dumnezeu, dar nu-L cunosc, pentru că nu-L cinstesc pe Dumnezeu ca Dumnezeu ⁵³⁶. Învățăturile filozofilor sînt așa cum spune Empedocle :

«Din multe guri ies fără rost tot ce le vine
Pe limbă, fără să știe ceva despre univers» ⁵³⁷.

2. După cum tehnica transformă în foc lumina de la soare cînd ea trece printr-un vas de sticlă plin cu apă, tot așa și filozofia, dacă primește scînteia din dumnezeiasca Scriptură, atunci se poate lăuda cu cîteva idei. 3. După cum toate viețuitoarele respiră același aer , dar fiecare în alt chip și spre ceva deosebit, tot așa și cei mai mulți oameni se ocupă cu adevărul, dar mai bine spus, se ocupă cu cuvintele despre adevăr. 4. Că nu grăiesc ceva despre adevăr, ci pun pasiunile lor pe seama lui Dumnezeu și apoi le comentează. Își cheltuiesc viața discutînd despre probabilități, nu despre adevăr. Adevărul nu se învață prin imitare, ci prin învățare. 5. Nu credem în Hristos, ca să părem buni, după cum nici nu ne oucem în lumina soarelui, ca să arătăm că sîntem la soare, ci, aici, ca să ne încălzim, iar dincolo, ne silim să fim cu sufletul frumos și să fim

⁵³⁵. *Ieș.* 20, 17.

⁵³⁶. *Rom.* 1, 21.

⁵³⁷. *Empedocle, Fragm.* 39, 2—3 ; Diels.

buni, pentru că sîntem creștini, că *«a acelor ce se silesc este»* mai ales *«împărăția»* ⁵³⁸, a acelor care, prin cercetare, prin învățare și prin exercițiu desăvîrșit, își dau silința să primească titlul de împărat. 150. 1. Deci, cel ce imită aparența acela falsifică și ideile înăscute. Dar cînd cineva primește de undeva o scînteie, atunci o aprinde în sufletul său cu dor și cu învățătură și pune totul în mișcare ca să ajungă la deplină cunoaștere. 2. Dacă cineva nu înțelege ceva, atunci nici nu-l dorește și nici nu îmbrățișează folosul lui. 3. La urmă gnosticul, la sfîrșitul faptelor sale bune, imită pe Domnul, atît cît oamenilor le este cu putință, pentru că a luat de la Domnul o însușire care-l ajută să ajungă la asemănarea cu Dumnezeu. Cei care nu cunosc gnoza nici nu pot judeca drept adevărul. 4. Nu-i cu putință să participăm la contemplațiile gnostice, dacă nu ne golim pe noi înșine de ideile de mai înainte. În mod obișnuit, se numește adevăr tot ceea ce se sesizează cu mintea și cu simțurile. 5. Astfel este cu putință să faci deosebire între o pictură adevărată și una de rînd, între o muzică serioasă și o muzică desfrînată; și tot așa este și o filozofie adevărată spre deosebire de filozofia celorlalți filozofi și o frumusețe adevărată spre deosebire de frumusețea falsificată. 6. Așadar nicicînd nu trebuie să ne interesăm de părți ale adevărului, care poartă numele de adevăr, ci trebuie să ne interesăm de însuși adevărul; și nici nu trebuie să căutăm să cunoaștem doar numele adevărului. 7. Numele «Dumnezeu» nu este unul, ci mii și mii; și este deosebire între a căuta pe Dumnezeu și a căuta să vorbești despre Dumnezeu. În general vorbind, în orice lucru trebuie făcută deosebire între substanță și accidente.

151. 1. În ce mă privește, mi-i de ajuns să spun că Dumnezeu este Domnul universului. Îl numesc pe Dumnezeu, în chip absolut, Domnul tuturor lucrurilor, al tuturoră fără vreo excepție. 2. Așadar, pentru că două sînt formele adevărului, numele adevărului și esența adevărului, de aceea unii oameni vorbesc numai de numele adevărului; aceștia sînt cei care se ocupă cu frumusețile cuvintelor, sînt filozofii eleni; cu esența adevărului, însă, ne ocupăm noi, barbarii. 3. Astfel Domnul, nu fără temei, a vrut să se folosească de o formă smerită a trupului ⁵³⁹, ca nu cumva auditorii, lăudîndu-l frumusețea trupului și admirîndu-l frumusețea chipului, să le fugă mintea în altă parte de la cuvintele Lui și, fiind atenți la cele trecătoare, să se depărteze de cele spirituale. 4. Nu trebuie, deci, să ne uităm la cuvinte, ci la ce vor să spună ele. Învățătura nu se încredeștează celor care sînt atenți la cuvinte și nu-și dau silința să cunoască sensul lor. Că și corbii imită glasul omenesc, fără să aibă vreo idee de ceea ce spun. O înțelegere inteligentă este aproape de credință. 5. Așa

538. Mt. 11, 12.

539. Is. 53, 2—3.

și Homer a spus : «Tatăl oamenilor și al zellor» ⁵⁴⁰, fără să știe cine este Tatăl și cum este Tatăl. 152. 1. După cum cel ce are mâini le are în chip firesc, ca să apuce cu ele, iar cine are ochi sănătoși îi are ca să vadă cu el, tot așa și cel care a primit credința o are ca să participe la gnoză, dacă își cultivă mai departe credința și dacă dorește cu ardoare să zidească la temelia, pe care a pus-o, aur, argint, pietre prețioase ⁵⁴¹. 2. Unul ca acesta nu făgăduiește că vrea să participe la cunoaștere, ci începe să participe. Nu se gîndește să participe, ci este îndată împărătesc, luminat și gnostic ; vrea să se atingă de realitățile gnozei, nu cu numele, ci cu fapta. 3. Dumnezeu este bun și de aceea vrea ca omul, stăpînul întregii creații ⁵⁴², să se mîntuie ; și Dumnezeu a îndreptat totul spre acest scop. Cea dintîi binefacere dată omului este existența, pe care i-a dat-o dintru început ; că trebuie mărturisit că e mai bună existența decît neexistența. Apoi Dumnezeu a îngăduit ca fiecare om să-și aibă firea sa ; și a avut-o ; și a îngăduit să-și îmbunătățească firea spre mai binele lui. 153. 1. Deci nu este nepotrivit să spunem că și filozofia a fost dată de pronia dumnezeiască, ca să ne pregătească mai dinainte pentru desăvîrșirea care avea să ne vină prin Hristos. Dacă filozofiei nu-i este cumva rușine să ia lecții de la gnoza barbară, ca să înainteze spre adevăr ! 2. Dacă și perii capului sînt numărați ⁵⁴³ și sînt numărate și cele mai neînsemnate mișcări ale sufletului, cum să nu fie și filozofia în planul lui Dumnezeu ? 3. Lui Samson i s-a dat ca toată puterea lui să-i stea în păr ⁵⁴⁴, ca să înțeleagă că nimic nu se dă fără puterea lui Dumnezeu, chiar cele mai de disprețuit meserii din viață ; că stau și rămîn jos, după ieșirea sufletului din trup. 4. Cu alte cuvinte, pronia lui Dumnezeu se revarsă peste toți de sus, din cele mai înalte locuri, ca dintr-un cap ; se revarsă, după cum spune Scriptura, «ca mirul, care se pogoară pe barba lui Aaron și pe marginea veșmîntului lui» ⁵⁴⁵, — adică a marelui Arhiereu, «prin Care s-au făcut toate și fără de El nimic nu s-a făcut» ⁵⁴⁶ — dar nu spre pozoaba trupului ; iar filozofia, fără popor, este ca o haină. 154. 1. Așadar filozofii, care s-au exercitat pentru propria lor învățătură într-un spirit inteligent, atunci cînd au studiat, nu o parte de filozofie, ci filozofia în totalitatea ei, au confirmat, prin mărturia lor, adevărul, cu dragoste de adevăr și fără îngîmfare ; au sporit în înțelegere ; și prin ideile bune iuate de la alții, care aveau alte păreri decît ei, au putut, potrivit conducerii dumnezeiești, să se urce la înțelegerea negrăitei bunătăți a lui

540. Homer, *Illada*, I, 544.

541. *I Cor.* 3, 12.

542. *Fac.* 1, 28—30.

543. *Mt.* 10, 30 ; *Lc.* 12, 7.

544. *Jud.* 16, 18.

545. *Ps.* 132, 2—8.

546. *In.* 1, 3.

Dumnezeu, care urcă, atât cât e cu putință, pe fiecare om spre o stare mai bună. 2. Apoi, acești filozofi, după ce au avut legături nu numai cu elenii, ci și cu barbarii, datorită trăirii comune cu ei, au ajuns la credință și la o înțelegere proprie. 3. Iar după ce au primit temelia adevărului, au mers mai departe cu cercetarea și prin aceasta au învățat să iubească; și, dorind cu înfocare cunoașterea, se grăbesc spre mântuire. 4. De aceea spune Scriptura că Dumnezeu a dat meșterilor «duh de înțelegere»⁵⁴⁷; acesta nu-i altceva decât priceperea, puterea aceea sufletească de a contempla existențele, puterea de a fi consecvent, puterea de a deosebi ceea ce este asemenea și ceea ce nu este asemenea, puterea de a compara, de a porunci, de a interzice și de a conjectura cele viitoare. Această putere nu se referă numai la arte și meserii, ci și la filozofie. 155. 1. Dar pentru ce odinioară a fost numit și șarpele «priceput»?⁵⁴⁸ Pentru că și la oamenii răi poți găsi puterea de a fi consecvenți, de a deosebi, de a compara și de a conjectura viitorul. 2. Datorită acestui fapt rămân necunoscute cele mai multe fapte de nedreptate; că făcătorii de rele își aranjează mai dinainte treburile în așa fel ca, oricum și orice s-ar întâmpla, să scape de pedeapsă. 3. Priceperea este de multe feluri și se întinde în toată lumea, peste toate faptele omenești și-și schimbă numele după fiecare din aceste fapte; când se ocupă cu cele dinții cauze ale lumii, se numește inteligență; când întărește cercetarea sa cu argumente puternice, capătă numele de cunoaștere, înțelepciune și știință; când se ocupă cu cele ce duc la evlavie și primește învățătura despre cauzele primare ale lumii, fără să le contemple, ci numai prin lucrarea sa proprie, se numește credință; când o părere este confirmată prin simțuri, că este foarte adevărată, atât cât acestea o pot face, se numește părere dreaptă; și iarăși, în lucrările care se fac cu ajutorul mâinilor, se numește tehnică; acolo unde, fără contemplarea primelor cauze, se ajunge de se rețin asemănările și se știe cum se pornește un lucru și cum se întocmește, se numește experiență. 4. Dar ceea ce este propriu și este cu adevărat Domn și Stăpîn este Sfîntul Duh, pe Care, cu harul lui Dumnezeu, credinciosul îl primește, pe lângă toate celelalte, după ce a dobîndit o credință puternică.

156. 1. Deci filozofia, pentru că participă la o sensibilitate cu totul deosebită, așa cum s-a arătat în cele spuse mai înainte, posedă pricepere. 2. Dezvoltarea rațională a gândurilor, unită cu alegerea gândurilor și cu acordul dat lor, se numește dialectică; dialectica este în stare să întărească, prin dovezi, cele spuse despre adevăr și să înlăture îndoielile care se aduc. 3. Cei care spun că filozofia n-a venit aici pe pămînt de la

547. *Ieș.* 28, 3.

548. *Fac.* 3, 1.

Dumnezeu, acela spun poate totodată că Dumnezeu nu cunoaște lucrurile cu de-amănuntul, nici nu este cauza tuturor celor bune din lume, chiar dacă fiecare din aceste bunuri sînt risipite pe întinsul lumii. 4. Principial vorbind, n-ar fi existat nimic din cele ce sînt, dacă nu le-ar fi voit Dumnezeu; iar dacă le-a voit, atunci și filozofia este de la Dumnezeu; și El a voit să fie așa cum este, pentru cei care nu puteau altfel, decît prin filozofie, să se depărteze de rele. 5. Dumnezeu le știe pe toate; nu numai pe cele ce sînt, ci și pe cele ce vor fi și cum va fi fiecare; vede mai dinainte mișcările, mișcare cu mișcare; «pe toate le vede, pe toate le aude»⁵⁴⁹. 6. Vede pe dinăuntru neacoperit sufletul și cunoaște din veșnicie pe fiecare om în parte; și după cum la teatru vedem în toate părțile și pe cei din față și pe cei din jurul nostru, într-un cuvînt, pe toți, tot așa și Dumnezeu. 7. Dumnezeu vede dintr-o dată cu o singură aruncătură de ochi pe toate și pe fiecare în parte. 157. 1. Multe din cele din viață, e drept, iau naștere datorită gîndirii omenești; dar asta după ce gîndirea omenească a fost luminată de Dumnezeu. 2. Astfel sănătatea vine prin știința medicală; bunăstarea trupească prin exerciții gimnastice; bogăția prin afacerile comerciale; dar toate se fac prin prezența proniei dumnezeiești cu conlucrarea omenească. 3. Tot de la Dumnezeu vine și priceperea. Astfel, mai ales voința oamenilor buni ascultă de voința lui Dumnezeu. Multe lucruri fericite sînt comune și oamenilor buni și răi; dar se folosesc de ele numai oamenii buni și vrednici, că pentru ei le-a și făcut Dumnezeu. Puterea darurilor lui Dumnezeu este spre folosul oamenilor buni. 4. Dar și gîndurile oamenilor virtuoși se nasc tot prin inspirație dumnezeiască; pentru că atunci cînd sufletul este rostuit în acest chip, voința dumnezeiască se răspîndește în sufletele omenești prin slujitori dumnezeiești, care au însărcinare specială de a ajuta în niște slujiri ca acestea. 5. Îngerii au în paza lor popoarele și orașele⁵⁵⁰; poate că unii îngeri sînt rînduiți și pentru paza unor oameni. 158. 1. Păstorul se îngrijește de fiecare oaie⁵⁵¹; dar grija lui Dumnezeu e mai mare, mai ales față de acei oameni care sînt cu firea deosebiți și care pot să fie de folos mulțimilor. 2. Aceștia sînt conducătorii și pedagogii; prin aceștia se arată lămurit lucrarea proniei cînd Dumnezeu vrea să facă bine oamenilor, fie prin educație, fie prin o oarecare conducere și cîrmuire. 3. Dumnezeu vrea totdeauna lucrul acesta. În acest scop mișcă pe cei capabili să fie de folos spre lucrarea faptelor, care duc la virtute, la pace și la facerea de bine. 4. Ceea ce este virtuos izvorăște din virtute și se referă la virtute; ni se dă această însușire sau pentru a ajunge oameni vrednici, sau, dacă sîntem, să ne folosim în chip firesc de aceste

549. Homer, *Iliada*, III, 277.

550. Deut. 32, 8; Evr. 1, 14.

551. In. 10, 11.

calități superioare. Că Dumnezeu ne ajută, în general, în toate faptele noastre, dar și în fiecare faptă în parte. 159. 1. Nu este, oare, absurd ca cei care atribuie diavolului neorînduiala și nedreptatea, tocmai ei să-l facă pe diavol dătător al filozofiei, al acestui bun plin de virtute ? 2. Dacă ar fi așa, atunci diavolul s-a purtat cu mai multă bunăvoință cu elenii, vrînd să-i facă oameni buni, decît pronia dumnezeiască și decît gîndul lui Dumnezeu. 3. Eu socot cu totul dimpotrivă. Rostul legii și al oricărei drepte rațiuni este de a da fiecăruia ce i se cuvine, ce-i este propriu și ce-i aparține. 4. După cum lira este a celui care cîntă din liră, iar flautul al celui care cîntă din flaut, tot așa lucrurile superioare sînt posesiuni ale oamenilor buni ; și după cum firea omului, care face bine, este de a face bine, tot așa firea focului este de a arde, iar a luminii de a lumina. 5. Omul bun nu va face rău, după cum nici lumina nu va face întuneric și nici focul nu va face frig ; 6. tot așa, dimpotrivă, răutatea nu va face faptă de virtute ; lucrarea ei este de a face rău, după cum lucrarea întunericului este de a întuneca privirile. Așadar filozofia, care face pe oameni virtuoși, nu poate fi o lucrare a răutății. 7. Rămîne, deci, că filozofia este o lucrare a lui Dumnezeu, al cărei rost este numai de a face bine ; că toate cîte sînt date de Dumnezeu, sînt date în chip bun și primite ca bune. 8. Da, îndeletnicirea cu filozofia nu este o lucrare cu care se ocupă oamenii răi ; iar dacă filozofia a fost dată celor mai buni bărbați dintre eleni, atunci este lămurită și pricina pentru care li s-a dăruit lor filozofia ; evident li s-a dat de pronia dumnezeiască, pentru că ea împarte după vrednicie cele ce se cuvin fiecăruia. 9. Pe bună dreptate, dar, s-a dat iudeilor legea, iar elenilor filozofia pînă la venirea Domnului. De la venirea Domnului este chemarea generală a tuturor oamenilor ; aceștia sînt adunați într-un popor ales⁵⁵² al dreptății, potrivit învățăturii date de credință ; sînt adunați de un Domn al singurului unic Dumnezeu al celor două popoare, al elenilor și barbarilor, dar mai bine spus, al întregului neam omenesc.

160. 1. Am spus, de multe ori, că filozofia, în atît ca filozofie, este aptă să atingă adevărul ; îl atinge, însă, numai parțial. Ce este bun în arte, intru atît intru cît sînt arte, își are începutul de la Dumnezeu. 2. După cum executarea unei lucrări de artă se cuprinde în concepțiile despre artă, tot așa și o gîndire pricepută este subordonată priceperii ; priceperea este o virtute, iar caracterul ei constă în a cunoaște pe celelalte lucruri, dar mai întîi de a cunoaște pe cele ale sale ; înțelepciunea, la rîndul ei, fiind o putere, nu este altceva decît știința bunătăților dumnezeiești și omenești. 3. «*Al Domnului este pămîntul și plinirea lui*»⁵⁵³, a spus Scriptura, ca să ne învețe că de la Dumnezeu vin la oameni bună-

552. Tit 2, 14.

553. Ps. 23, 1 ; I Cor. 10, 26.

lățile și că prin puterea și tăria dumnezeiască sînt împărțite bunurile, ca să ajute pe oameni. 4. Astfel, trei sînt felurile în care un om poate fi de folos altuia și poate dăruia ceva altuia : unul, prin imitare, cum face profesorul de gimnastică pentru a dezvolta trupul copilului ; al doilea prin asemănare, cum face cel care îndeamnă pe un altul să facă o acțiune voluntară, pe care o face el mai întîi ; pe de o parte colaborează cu ucenicul, iar pe de altă parte vine și în ajutorul celui care primește învățătura ; al treilea fel este acela al poruncii, cînd profesorul de gimnastică nu se mai ocupă cu dezvoltarea trupului ucenicului, nici nu mai face el exercițiile atletice pentru a fi imitat de copil, că le cunoaște, ci poruncește, spunînd numai numele exercițiilor atletice pe care trebuie să le execute copilul. 161. 1. Deci gnosticul, care a luat de la Dumnezeu puterea de a fi de folos, ajută pe cei din jurul lui ; pe unii îi formează prin imitare, pe alții îi îndeamnă prin asemănarea cu el, iar pe alții îi instruește și-i învață prin poruncă. Negreșit că și el, tot prin aceleași mijloace, primește folos de la Domnul. 2. În acest chip este cunoscut folosul pe care Dumnezeu îl dă oamenilor, pentru că și îngerii se roagă împreună cu oamenii. Că puterea cea dumnezeiască dă prin îngeri cele bune oamenilor, fie că îngerii sînt văzuți, fie că sînt nevăzuți. 3. Că acesta a fost și felul în care Domnul a fost de folos oamenilor la venirea Sa. Altele, puterea dumnezeiască inspiră mintea și gîndurile oamenilor, pune în cugetele lor tărie și simțăminte mai puternice și le dă forță și curaj plin de rîvnă pentru cercetare și fapte. 4. Prin faptele păstrate în scris ne sînt date, și pentru imitare și pentru asemănare, pilde de virtute, care sînt cu adevărat minunate și sfinte. 5. Dar și felul în care Dumnezeu ne este de folos prin poruncă ne este dat foarte lămurit prin cele două Testamente ale Domnului, prin legile elenilor, dar și prin regulile de purtare formulate de filozofie. 6. Și, ca să spun pe scurt, orice folos pe care îl avem în viață, potrivit celei mai înalte idei, ne vine de la atotputernicul Dumnezeu-Tatăl, Conducătorul universului, prin Fiul, Care, după cum spune apostolul, este și pentru aceasta *«mîntuitor al tuturor oamenilor, dar mai cu seamă al credincioșilor»* ⁵⁵⁴. Dumnezeu este în apropiere de cei care sînt în apropiere de fiecare de cei din jurul lor, potrivit rînduiei și poruncii Domnului, Care este în apropiere de cauza primară.

CAPITOLUL XVIII

162. 1. Gnosticul nostru se ocupă totdeauna cu lucrurile cele mai importante. Dacă preocupările principale îi dau răgaz și timp de destindere, în loc de orice altă odihnă, se ocupă cu filozofia elenă, așa ca și

554. I Tim. 4, 10.

cum ar mânca un desert după masă ; nu lasă deoparte treburile mai bune, ci studiază filozofia, atât cât se cuvine, pentru pricinile pe care le-am spus mai înainte. 2. Dar cei care umblă după ideile ce nu sînt de neapărată trebuință ale filozofiei, după cele de prisos, care dau atenție numai sofisticărilor și discuțiilor, părăsind ideile cruciale și importante ale ei, aceia umblă după umbrele cuvintelor. 3. Bun lucru este să știm totul, dar pentru că sufletul este neputincios să cuprindă toată mulțimea de cunoștințe, atunci trebuie să se mulțumească numai cu cunoștințele care sînt principale și mai bune. 4. Adevărata știință, pe care numai gnosticul o are, după cum susținem noi, este o înțelegere temeinică, dobîndită prin argumente adevărate și de nezdruccinat, care ne urcă la cunoașterea cauzei primare. Cel care știe care este adevărul în orice problemă, acela știe și care este falsul în aceeași problemă. 5. Mi se par drepte cuvintele acestea : «Dacă trebuie să filozofezi, atunci trebuie să filozofezi ; aceasta este o urmare firească chiar dacă nu trebuie să filozofezi ; nu trebuie, însă, condamnată filozofia înainte de a o cunoaște ; deci trebuie să filozofezi» ⁵⁵⁵.

163. 1. Așa stînd lucrurile, elenii trebuie să învețe din lege și profeți să cinstească pe unicul și singurul Dumnezeu, Care este într-adevăr atotputernic ; apoi să învețe de la apostol aceasta : «*Pentru noi nu este nici un idol în lume*» ⁵⁵⁶, pentru că nu este cu puțință ca între creaturi să se găsească ceva care să semene cu Dumnezeu ; să mai învețe elenii pe lîngă aceasta, că statuile zeilor nu reprezintă chipurile celor pe care ei îi cinstesc. Sufletele n-au forma pe care o au idolii plăsmuiți de eleni. 2. Sufletele nu sînt numai nevăzute, ci și raționale ; nevăzute sînt și sufletele animalelor necuvîntătoare ; trupurile lor nu sînt nicicînd părți ale sufletelor lor, ci organe ; ale unora pentru șezut, ale altora pentru mers, iar ale altora pentru alt scop. 164. 1. Dar nici chipurile acestor organe nu pot fi imitate cum trebuie. Să-mi picteze cineva soarele așa cum îl vede ! Să-mi reproducă în culori curcubeul ! 2. Cînd elenii vor părăsi idolii, atunci vor auzi cuvintele Scripturii : «*Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decît a cărturarilor și a fariseilor*» ⁵⁵⁷ — pentru care dreptatea constă numai în depărtarea de rele — nu veți împlini legea cea împărătească ⁵⁵⁸, ca, împreună cu desăvîrșirea cărturarilor și fariseilor, să puteți iubi pe aproapele și să puteți face fapte bune. Pe gnostic îl arată intensitatea dreptății prescrisă de lege. 3. Dacă cineva este așezat potrivit conducătorului trupului său — capul — și ajunge la punctul

555. Aristotel, *Fragm.* 51, Rose.

556. I Cor. 8, 4.

557. Mt. 5, 20.

558. Iac. 2, 8.

cel mai înalt al credinței, la gnoza însăși, la care contribuie toate simțurile, acela va dobîndi cea mai mare moștenire. 4. Poziția conducătoare a gnozei o arată lămurit apostolul celor care pot să vadă, cînd scrie acestor eleni din Corint, așa : «*Avînd nădejde cu creșterea credinței voastre, că ne vom mări între voi, cu prisosință, după îndreptarul nostru, că vom propovădui Evanghelia și în părțile de dincolo de voi*» ⁵⁵⁹. Apostolul nu vorbește aici de o mărire a predicii în întinderea spațiului, că însuși spune că s-a răspîndit credința și în Ahaia ⁵⁶⁰, 165. 1. iar în Faptele Apostolilor este scris că a fost predicat cuvîntul în Atena ⁵⁶¹, ci vorbește de gnoză, care este o desăvîrșire a credinței, de gnoză, care trece dincolo de cateheză potrivit măreției învățaturii Domnului și îndreptarului bisericesc. 2. De aceea, puțin mai jos, adaugă : «*Chiar dacă sînt neiscusit în cuvînt, dar nu în cunoaștere*» ⁵⁶². 3. Dar cei dintre eleni care se laudă că au înțeles adevărul, să ne spună de la care dascăl au luat această învățătură cu care se laudă atîta ? Nu pot spune că de la Dumnezeu ; mărturisesc, însă, că de la oameni. 4. Iar dacă-i așa, sau au iscodit-o ei înșiși tîrziu de tot, așa precum unii îngîmfați dintre ei s-au și lăudat, sau au luat-o de la alții asemenea lor. 5. Dar oamenii, întru atît ca oameni, nu sînt dascăli care să prezinte vreo garanție atunci cînd vorbesc de Dumnezeu. Că omul, fiind om, nu-i în stare să spună adevărul despre Dumnezeu ; cel slab și trecător să spună adevărul despre Cel nenăscut și nestricăcios ; lucrul să spună adevărul despre Cel ce l-a făcut. 166. 1. Dacă omul nu poate spune adevărul nici despre el însuși, oare nu cu mult mai puțin trebuie crezut cînd vorbește despre Dumnezeu ? Pe cît omul stă în urma puterii lui Dumnezeu, pe atît și cuvîntul lui este slab, nu ca să-L numească pe Dumnezeu, ci ca să vorbească despre Dumnezeu și despre învățătura dumnezeiască. 2. Cuvîntul omenească este prin fire slab și neputincios să vorbească despre Dumnezeu ; nu vorbesc de numele Lui — că este un lucru obișnuit, nu numai filozofilor, ci și poezilor să vorbească de numele Lui — nici de ființa Lui — lucru cu neputință —, ci de puterea lui Dumnezeu și de lucrurile lui Dumnezeu. 3. Abia de ajung la o idee slabă despre Dumnezeu cei care și L-au luat pe Dumnezeu ca dascăl, cu toate că harul lui Dumnezeu le ajută spre oarecare cunoaștere și ei s-au obișnuit să contemple voința lui Dumnezeu cu ajutorul voinței Lui, și pe Duhul Sfînt cu ajutorul Sfîntului Duh, «*că Duhul cercetează adîncurile lui Dumnezeu*» ⁵⁶³,

559. II Cor. 10, 15—16.

560. II Cor. 9, 2.

561. Fapte 17, 16—33.

562. II Cor. 11, 6.

563. I Cor. 2, 10.

iar omul sufletească nu primește cele ale Duhului» ⁵⁶⁴. 4. Lucrul acesta îl știe numai înțelepciunea, care este la noi, pe care de la Dumnezeu am învățat-o, din care curg toate izvoarele înțelepciunii care gândesc despre adevăr. 5. Negreșit, de la început, de la întemeierea lumii, au fost nenumărați propovăduitori, vestitori, pregătitori, înainte-mergători, care prin fapte și prin cuvinte au profetizat că Domnul are să vină la oameni ca să ne învețe, și au arătat mai dinainte și unde și cum și cu ce semne. 167. 1. Negreșit, legea și profeția au vestit de demult venirea Domnului; iar apoi Înainte-Mergătorul a arătat că a și venit ⁵⁶⁵; în urma lui, propovăduitorii au arătat și au vorbit despre puterea arătării Lui. 2. Filozofii eleni n-au putut face ucenici pe toți elenii, ci numai pe unii din ei; astfel Socrate pe Platon, Platon pe Xenocrate, Aristotel pe Teofrast, Zenon pe Cleante; i-au convins numai pe cunoscuții lor. 3. Învățătura Dascălului nostru, însă, n-a rămas numai în Iudeia, așa cum a rămas filozofia în Grecia, ci s-a întins în toată lumea; a convins și pe eleni și pe barbari; s-a întins la neamuri, în sate, în orașe, în toate casele; a atras la adevăr pe fiecare din cei care au auzit-o și nu puțini chiar dintre filozofi. 4. Dacă un conducător oarecare interzicea filozofia elenă, aceasta dispărea îndată; învățătura noastră a fost oprită, chiar de la prima ei vestire, de împărați, de tirani, de conducătorii diferitelor ținuturi, de voievozi cu toți năimiții lor și în afară de aceștia și cu nenumărați oameni; cu toții s-au pornit cu război împotriva noastră și au încercat, pe cât le-a stat în putință, să ne nimicească. 5. Totuși învățătura noastră înflorește tot mai mult, că nu moare ca o învățătură omenească, nici nu se vestejește ca un dar de puțin preț — că nici un dar al lui Dumnezeu nu-i de puțin preț — ci rămâne nedoborât, cu toate că s-a profetizat că va fi prigonită pînă la sfîrșit ⁵⁶⁶. 168. 1. Platon spune despre poezie: «Lucru ușor și sfînt este poetul; dar nu-i cu putință să facă o poezie dacă nu-i inspirat de Dumnezeu și dacă nu-i entuziasmat» ⁵⁶⁷. 2. Și Democrit spune la fel: «Orice-ar scrie poetul este foarte bine scris, dacă-i scris cu entuziasm și cu Duh Sfînt» ⁵⁶⁸. Și noi știm cele ce spun poeții. 3. Dar cum să nu te minunezi de profeții atotputernicului Dumnezeu, cînd ei sînt organe ale glasului dumnezeiesc?

4. Am făcut un fel de statuie a gnosticului și am arătat cum este el, care-i măreția lui și care-i frumusețea lui morală; i-am tras contururile; dar cum este el în timpul contemplării naturii, o vom arăta mai tîrziu, cînd vom începe să vorbim despre crearea lumii.

564. I Cor. 2, 14.

565. In. 1, 29. 36.

566. Lc. 21, 12; In. 15, 20.

567. Platon, Ion, 534 B.

568. Democrit, Fragm. 18; Diels, Vorsokrat., 5 Aufl., II, 146, 13.

STROMATA A VII-A A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. Este, dar, acum timpul să arăt elenilor că numai gnosticul este cu adevărat cinstitor de Dumnezeu. Fac aceasta, ca să cunoască filozofii cum este adevărul creștin, ca să-și osîndească ignoranța lor, ca să afle că persecută în zadar și la întâmplare numele de creștin și că fără de temei îi numesc oameni fără Dumnezeu pe cei care cunosc pe adevăratul Dumnezeu. 2. Sînt de părere că, vorbind filozofilor, se cuvine să folosesc argumente mai puternice, pentru ca cei deprinși cu propriile lor doctrine să le poată înțelege, chiar dacă n-au ajuns vrednici să participe la puterea credinței. 3. Pentru moment, însă, nu vom aminti cuvintele profetice, că vom folosi mai tîrziu Scripturile, la locurile potrivite, dar vom arăta învățăturile cuprinse în ele, expunînd pe scurt creștinismul, ca să nu întrerupem șirul lucrării introducînd texte din Scripturi, mai ales cînd e vorba de cei care nu cunosc încă felul de vorbire al Sfintelor Scripturi. Iar după ce le vom fi arătat ce înțeles au cuvintele Scripturii și după ce ei vor fi crezut desăvîrșit, le vor fi făcute cunoscute și mărturiile. 4. Chiar dacă spusele noastre par unora din cei mai mulți străine de Scripturile Domnului, aceia trebuie să știe că spusele noastre din Scripturi se inspiră și din ele trăiesc; spusele mele nu făgăduiesc să înfățișeze vorbele Scripturii, ci gîndirea Scripturii, dacă iau din Scripturi prilejuri. 5. O cercetare amănunțită, făcută la timp nepotrivit, ar părea, pe bună dreptate, de prisos; dar și o cercetare făcută în grabă, fără să fie gîndită deplin, este cu totul neîngrijită și cu lipsuri. 6. Într-adevăr *«fericiți sînt cei care cercetează mărturiile Domnului; din toată inima îl vor căuta pe El»*¹. Că despre Domnul mărturisesc legea și profeții².

2. 1. Așadar gîndul nostru este de a arăta că numai gnosticul este sfînt și binecinstitor, pentru că el slujește cu cuviință dumnezeiască

1. Ps. 118, 2.

2. In. 5, 39; Rom. 3, 21; Fapte 10, 43.

adevărului Dumnezeu. Celul cu cuviință dumnezeiască îl urmează dragostea lui Dumnezeu și dragostea lui de Dumnezeu. 2. Gnosticul socotește de preț tot ceea ce depășește în valoare. În ordinea celor din lumea aceasta, gnosticul spune că trebuie prețuiți conducătorii, părinții și orice bătrîn; în ordinea învățăturilor, trebuie prețuite cea mai veche filozofie și profeția care e mai veche decît cea mai veche filozofie; în ordinea celor spirituale trebuie prețuit Cel mai vechi în ce privește nașterea, începutul cel fără de început, pîrga tuturor existențelor, pe Fiul. 3. De la Acesta am învățat că este o cauză anterioară, Tatăl universului, Cel mai vechi, Cel mai bun dintre toți, Care nu-i deloc transmis cu glasul; este adorat cu adorare mare, cu tăcere; tăcere însoțită de sfîntă uimire; domnie adorată; arătat cu glasul de Fiul ucenicilor Săi, atît cît a fost cu putință acestora să-L înțeleagă, dar înțeles cu mintea de cei aleși de Domnul pentru a-L cunoaște, «de cei care, după cum spune apostolul, *au simțurile exercitate*»³.

3. 1. Pentru gnostic, grija neconținută de suflet și îndeletnicirea lui, în virtutea unei dragoste neîntrerupte, cu cele ce privesc Dumnezeu este slujire a lui Dumnezeu. 2. Cît privește slujirea oamenilor, ea se face fie pentru îmbunătățirea vieții, fie pentru slujire. Medicina este pentru îmbunătățirea trupului; filozofia, pentru îmbunătățirea sufletului. Prin slujire, copiii sînt de folos părinților, iar supușii sînt de folos conducătorilor. 3. Tot așa și în Biserică: Preoții îmbunătățesc chipul Bisericii, iar diaconii slujesc Biserica. 4. Îngerii slujesc lui Dumnezeu prin aceste două slujiri în conducerea lucrurilor pămîntești; însuși gnosticul, slujind lui Dumnezeu, arată oamenilor o contemplație care e în stare să-i îmbunătățească; dar gnosticul este rînduit să și învețe, pentru a-i îndrepta pe oameni. Cinstitor de Dumnezeu este numai acela care în cele omenești slujește lui Dumnezeu bine și fără cusur. 5. După cum cea mai bună îngrijire a plantelor se face prin știința și experiența celui care lucrează pămîntul, datorită căroră cresc și se recoltează fructele, care sînt puse apoi spre folosul oamenilor, tot așa și cinstirea de Dumnezeu a gnosticului atrage la sine roadele oamenilor care au crezut prin el; iar prin experiența lui dă cea mai bună recoltă, pentru că mai mulți oameni vin la cunoașterea adevărului și prin aceasta sînt mîntuiți. 6. Dacă, dar, cuviința dumnezeiască este o stare sufletească ce păstrează cuviința față de Dumnezeu, atunci numai cel cu cuviință dumnezeiască este iubit de Dumnezeu. Unul ca acesta știe ce se cuvine și în ce privește știința și în ce privește viața; știe cum trebuie să trăiască cel care va fi Dumnezeu, cel care se aseamănă de pe acum cu Dumnezeu.

4. 1. De aceea gnosticul este iubitor de Dumnezeu. După cum cel care-și iubește tatăl este iubitor de părinți, tot așa și cel care iubește pe Dumnezeu este iubitor de Dumnezeu. 2. Astfel, mi se pare că trei sînt consecințele puterii gnostice: prima, de a cunoaște lucrurile; a doua, de a săvîrși ceea ce poruncește Cuvîntul; a treia, de a putea transmite cu cuviință dumnezeiască tainele adevărului. 3. Cum poate fi fără Dumnezeu gnosticul, omul care-i convins că Dumnezeu este atotputernic, omul care a învățat dumnezeieștile taine de la Fiul Său Cel Unul Născut? Fără Dumnezeu este cel care nu crede că este Dumnezeu, iar superstițios este cel care se teme de demoni, cel care îndumnezeiește totul — și lemnul și piatra — cel care face rob duhul omului, care nu trăiește în chip rațional.

CAPITOLUL II

5. 1. Prima dovadă că gnosticul nu este fără Dumnezeu este că el cunoaște pe Dumnezeu; apoi, prin învățătura Mîntuitorului, a ajuns la încredințarea că nu trebuie, cu nici un chip, să facă nedreptăți, deoarece socotește că acest lucru este cu cuviință celui care cunoaște pe Dumnezeu. 2. De aceea pe pămînt cel mai minunat om este gnosticul, omul care cinstește cel mai mult pe Dumnezeu, iar în cer este îngerul, care a fost rînduit să stea, în ce privește locul, mai aproape de Dumnezeu și să participe mai curat la viața cea veșnică și fericită. 3. Dar cea mai desăvîrșită, cea mai sfîntă, cea mai domnească, cea cu cea mai mare putere de conducere, cea cu cea mai mare putere împărătească, cea mai binefăcătoare este firea Fiului, Care se află în cea mai apropiată apropiere de singurul Atotputernic. 4. Fiul este cea mai mare înălțime; El rînduiește pe toate după voința Tatălui și conduce universul în cel mai bun chip; El lucrează pe toate cu putere neobosită și nepotolită, pentru că, în lucrarea Sa, se uită la gîndurile tainice ale lui Dumnezeu. 5. Fiul lui Dumnezeu nu se depărtează niciodată de la postul Lui de observație, nu se împarte⁴, nu se desparte, nu se mută din loc în loc, ci este totdeauna pretutindeni și nu-i cuprins de nimic; este totul minte, totul lumină părintească, totul ochi; vede pe toate, aude pe toate, cunoaște pe toate, cercetează puterile prin puterea Sa. 6. Lui I se supune toată oștirea îngerilor și a dumnezeilor; la cuvîntul cel părintesc a primit sfînta rînduială a întrupării, «*pentru Cel Ce I-a supus-o*»⁵. Pentru aceea toți oamenii sînt ai Lui; unii «*după conștiin-*

4. I Cor. 1, 13.

5. Rom. 8, 20; I Cor. 15, 27.

Id»⁶, unii încă nu ; apoi unii sînt ca prieteni⁷, alții ca slugi credincioase⁸, iar alții, atît doar, slugi⁹.

6. 1. Acest Învățător instruește pe gnostic prin taine, pe credincios prin bune nădejdi, iar pe cel învîrtoșat la inimă, prin învățătura care îndreaptă purtările, ajutată de lucrarea percepută prin simțuri. De la El pornește providența pentru fiecare om, pentru toți și pentru toată lumea. 2. Spunem că El este Fiul lui Dumnezeu, că El este Mîntuitorul și Domnul ; despre El vorbesc lămurit profețiile cele dumnezeiești. 3. De acest lucru îi convinge Domnul universului pe elenii și barbarii care vor să se lase convinși. Domnul nu silește pe cel care singur ia mîntuire prin alegerea de buna sa voie și împlinește toate cele ce i se cer, pentru a putea primi cele nădăjduite. 4. Domnul este Cel care a dat elenilor filozofia prin îngerii săi slujitori. Că printr-o poruncă dumnezeiască și vechi îngerii sînt împărțiți pentru purtarea de grijă a fiecărui neam¹⁰. Dar «*partea Domnului*»¹¹ este slava celor credincioși. 5. Că Domnul sau nu se îngrijește de toți oamenii — și s-ar explica aceasta fie că nu poate, lucru care nu-i îngăduit de gîndit, pentru că ar fi un semn de slăbiciune ; fie că nu vrea, deși poate, dar și această idee nu se împacă cu bunătatea Lui ; că nu se poate spune că desfătarea L-a făcut nepăsător pe El, Care pentru noi a luat trupul cel pătîmitor — sau se îngrijește de toți, idee care I se cuvine, pentru că este Domnul tuturor¹². 6. Nu este Mîntuitor numai pentru unii, iar pentru alții nu ; dar a împărțit fiecăruia, după aptitudinea pe care fiecare o avea, binefacerea Lui : și elenilor și barbarilor și celor hotărîți mai dinainte¹³ dintre aceștia, credincioși și aleși, chemați la timpul lor¹⁴.

7. 1. Nici nu va pizmuî vreodată pe vreunul, Cel Care i-a chemat în chip egal pe toți pentru a da cinstiri deosebite celor care au crezut în El în chip deosebit, nici nu va putea fi cîndva împiedicat de cineva Stăpînul tuturor, mai cu seamă cînd El slujește Tatălui Celui bun și atotputernic. 2. Dar nici nu se atinge invidia de Domnul, pentru că El, din veșnicie, este fără patimă ; și nici nu sînt cele omenești de așa natură încît să poată fi de Domnul pizmuite. Altul este cel care invidiază pe om ; acela-i cuprins de toate patimile. 3. Dar nici nu se poate spune că Domnul, din neștiință, nu vrea să mîntuie omenirea, pentru

6. Rom. 10, 2.

7. In. 15, 14.

8. Mt. 25, 21. 23.

9. In. 15, 15.

10. Deut. 32, 8.

11. Deut. 32, 9.

12. Rom. 10, 12.

13. Rom. 8, 30.

14. Tit 1, 3.

că nu știe cum să aibă grijă de fiecare. 4. Neștiința nu se atinge de Fiul, Care, înainte de întemeierea lumii ¹⁵, a fost sfetnicul Tatălui ¹⁶. El era Înțelepciunea «de care se bucura» ¹⁷ atotputernicul Dumnezeu; Fiul era «Puterea lui Dumnezeu» ¹⁸, căci Cuvîntul Tatălui exista mai înainte de toate existențele și, în chip propriu, poate fi numit «Înțelepciune» ¹⁹ și Învățător al celor ce au fost făcuți de El. 5. Nici nu poate vreodată părăsi grija de oameni, atras de vreo plăcere, El Care a luat și trupul, care prin fire e cu patimi, ca să-l învețe starea trupească lipsită de patimi. 6. Cum ar putea fi Mîntuitor și Domn, dacă n-ar fi Mîntuitor și Domn al tuturor? Este Mîntuitor al celor ce-au crezut, pentru că aceia au vrut să-L cunoască; este Domn al celor care n-au crezut, pînă cînd aceia vor putea să se pocăiască, pentru a dobîndi prin El binefacerea proprie și potrivită. 7. Orice lucrare a Fiului se urcă la Cel Atotputernic; Fiul este, deci, ca să spunem așa, o lucrare a Tatălui. 8. 1. Nicicînd nu poate fi Mîntuitorul un urîtor de oameni, El, Care, pentru covîrșitoarea Lui iubire de oameni, n-a disprețuit slăbiciunea trupului omenesc, ci a îmbrăcat trupul și a venit pe pămînt pentru mîntuirea obștească a oamenilor. Căci credința este un bun comun pentru toți cei care vor s-o îmbrățișeze. 2. Fiul nicicînd nu-și poate neglija opera Sa, pentru că omul este singurul dintre celelalte viețuitoare căruia la creație i s-a insuflat ideea de Dumnezeu. 3. Nici n-ar fi putut fi pentru om o altă purtare de grijă mai bună și mai potrivită decît cea rînduită de Dumnezeu oamenilor. Se cuvine Celui superior cu firea să conducă pe cel inferior și să fie dată conducerea Celui Care poate conduce bine. 4. Conducerea și cîrmuirea sînt ale Cuvîntului dumnezeiesc și ale proniei Acestuia; El privește totul, iar purtarea Lui de grijă nu trece cu vederea pe nici unul din cei ce sînt ai Lui. 5. Aceștia sînt cei care au ales să aparțină Fiului; aceștia sînt cei desăvîrșiți prin credință. Astfel, prin voința Tatălui cel atotputernic ²⁰, Fiul este cauza tuturor bunătăților, puterea mișcării primordiale, este neînțeleas de simțuri. 6. Fiul nu s-a arătat, așa cum era, celor care nu-L puteau pricepe din pricina slăbiciunii trupului, dar a luat trup sensibil și a venit pe pămînt ca să arate oamenilor că le este cu putință să se supună poruncilor.

9. 1. Așadar Fiul, fiind putere a Tatălui, face tot ce voiește și nu rămîne lipsit de grija Sa nici cel mai mic lucru din cele ce sînt în conducerea Lui. Nici n-ar putea fi altfel, cînd El pe toate le-a lucrat bine.

15. Ef. 1, 4.

16. Is. 40, 13; Rom. 11, 34; Iov 15, 8.

17. Prov. 8, 30.

18. I Cor. 1, 24.

19. I Cor. 1, 24.

20. In. 4, 34; 6, 38—40.

2. După părerea mea, dovada celei mai mari puteri este cercetarea cu grijă a tuturor părților lumii, cercetare, care să se întindă pînă la cele mai mici părți, pentru că toate privesc la primul Conducător al tuturor lucrurilor, Care, din voința Tatălui ²¹, chivernisește mîntuirea tuturor printr-o ierarhie de conducători pînă ce se ajunge la marele Arhieru ²².

3. De Unicul Început de sus, Care lucrează potrivit voinței Tatălui, depind puterile cele dintîi, apoi cele ce vin în al doilea rînd, apoi cele din al treilea rînd. Apoi, în sfîrșit, la punctul extrem al lumii văzute își au locul îngerii, care sînt rînduiți pînă la noi unii după alții și unul cîte unul.

4. După cum bucățelele foarte mici de fier sînt mișcate de atracția magnetului, care se găsește în multe inele de fier, tot așa și oamenii virtuoși, fiind atrași de Sfîntul Duh, primesc locașul cel dintîi și, așa la rînd, și ceilalți pînă la cel din urmă locaș ²³; iar cei care, din pricina slăbiciunii lor, sînt răi, aceia cad jos pentru că, datorită poftelor nesățioase și nedrepte, au căzut într-o stare sufletească rea și nemaiputîndu-se susține nici singuri și nici de alții, umblă de colo-colo amețiți de patimi. Că aceasta este legea dată dintru început: alegerea virtuții stă în libertatea de voință a fiecăruia.

10. 1. De aceea, atît poruncile legii cît și poruncile dinainte de lege, care n-au fost date pentru cei care trăiau legal ²⁴ — *«că legea nu este pusă pentru cel drept»* ²⁵ —, au rînduit ca cel care a ales viața să primească răsplată veșnică și fericită și au îngăduit ca acela care își găsește plăcerea în viciu să trăiască împreună cu acelea pe care le-a ales. Și iarăși, poruncile au rînduit ca sufletul care ajunge din zi în zi mai bun, în ce privește cunoașterea virtuții și a dreptății, să primească un loc mai bun în toate privințele, potrivit sporului duhovnicesc pe care fiecare suflet îl face, *«tinzînd»* ²⁶ la o stare de apatie, pînă ce *«va ajunge la starea de bărbat desăvîrșit»* ²⁷, cea mai înaltă treaptă a gnozei și a moștenirii.

2. Aceste transformări mîntuitoare, care se petrec potrivit ordinei schimbării sufletești, se disting potrivit însușirii proprii fiecăreia, prin timp, prin loc, prin cinste, prin cunoaștere, prin moștenire, prin slujire, pînă ce sufletul ajunge la înalta și continua contemplare a Domnului.

3. Iar Domnul, Care este dragoste, atrage spre contemplarea sa pe tot cel care, prin dragostea de cunoaștere, dorește puternic contemplația.

11. 1. Aceasta e pricina că Domnul a dat și poruncile cele dintîi și pe cele mai de pe urmă, pe care le-a scos dintr-un izvor unic; pentru că n-a vrut să n-aibă

21. In. 4, 34; 6, 38—40.

22. Evr. 4, 14.

23. In. 14, 2.

24. I Cor. 9, 21; Rom., 2, 14—15; 5, 13—14.

25. I Tim. 1, 9.

26. Fil. 3, 13.

27. Ef. 4, 13.

legi cei care au trăit înainte de lege și nici n-a îngăduit să ducă o viață neînfrînată cei care n-au auzit filozofia barbară. 2. Domnul a dat unora poruncile, iar altora filozofia; așa că «*a închis*»²⁸ necredința la venirea Sa, pentru ca să nu aibă cuvînt de apărare cel care n-a crezut²⁹. Că Domnul duce la desăvîrșirea prin credință pe două căi, cu spor duhovnicesc: și pe calea elenă și pe calea barbară. 3. Dacă unul dintre eleni a depășit treapta pregătitoare a filozofiei elene și a pornit îndată spre învățătura cea adevărată, acela, chiar dacă este un om de rînd, a întrecut pe alții pentru că a ales cel mai scurt drum spre mîntuire³⁰; drumul, prin credință, la desăvîrșire.

12. 1. Domnul a făcut și a arătat colaboratoare pentru dobîndirea virtuții pe toate acelea cîte nu împiedică liberul arbitru al omului, pentru ca chiar cei care nu văd bine să poată vedea, în Cel Unic și atotputernic, un Dumnezeu bun, Care, din veac în veac, mîntuie prin Fiul și Care, cu nici un chip, nu este cauza răului. 2. Că prin Domnul tuturor lucrurilor sînt rînduite toate, și în general și cu de-amănuntul, pentru mîntuirea lumii. 3. Sarcina dreptății celei mîntuitoare este de a îndruma totdeauna, pe cît e cu putință, pe fiecare spre mai bine. Pentru mîntuirea omului — ființa cea mai bună din lume — și pentru dăinuirea lui sînt rînduite și cele mai mici lucruri în raport cu însușirile fiecăruia din oameni. 4. Astfel, orice om virtuos se schimbă și ajunge în locașuri mai bune; și cauza schimbării se datorează faptului că a ales gnoza, iar această alegere s-a făcut printr-o hotărîre independentă a sufletului. 5. Marele Judecător, Care vede toate faptele noastre, datorită bunătății Sale, pentru a-i sili pe cei ce sînt încă nesimțitori³¹ să se pocăiască, îi va pedepsi neapărat fie prin îngerii din apropierea Lui, fie prin felurite judecăți preliminare, fie prin o judecată definitivă.

CAPITOLUL III

13. 1. Pe celelalte le trec sub tăcere, dînd slavă Domnului. Spun, însă, acestea: Sufetele gnostice, prin măreția contemplației lor, depășesc viețuirea oricărei ierarhii sfinte; și, potrivit acestei viețuiri, moștenesc locașurile destinate dumnezeilor; sufletele lor sînt socotite sfinte între sfinți³²; și, fiind mutate dintr-un loc în altul, ajung în locurile acelea, care sînt mai bune decît cele bune, unde nu se mai bucură de contemplația dumnezeiască, așa, ca în oglindă și prin oglindă³³, ci se

28. Rom. 11, 32; Gal. 3, 19—24.

29. Rom. 1, 20; 2, 1.

30. Ef. 2, 8.

31. Ef. 4, 19.

32. Is. 57, 15.

33. I Cor. 13, 12.

desfălează mai ales, atît cît este cu putință, de o priveliște cu adevărat curată, de care nu se mai pot sătura sufletele care sînt cuprinse de dragostea cea mai presus de fire; au parte pentru vecie de o veselie neconținută pentru veacurile cele fără de sfîrșit și rămîn încărcate de cînte prin identificarea lor cu cea mai înaltă treaptă de sfințenie. 2. Aceasta este contemplația pe care o percep cu inteligența «*cei curați cu inima*»³⁴, aceasta este lucrarea gnosticului desăvîrșit, care are legătură cu Dumnezeu prin Marele Arhiereu³⁵, gnosticul care se aseamănă, după putere, cu Domnul prin toată slujirea lui față de Dumnezeu, slujire care are ca scop mîntuirea oamenilor. Că gnosticul se îngrijește să ne facă bine și prin slujirea lui și prin învățătura lui și prin facerea de fapte bune. 3. Gnosticul, asemănîndu-se cu Dumnezeu, se zidește pe sine însuși și se creează pe sine însuși; pe lîngă aceasta, împodobeste și pe cei care îl ascultă. Străduindu-se, prin exercițiu, să ajungă fără patimi, se aseamănă, atît cît e cu putință, cu Cel Care prin fire posedă nepătimirea; și reușește aceasta pentru că vorbește neconținut cu Domnul și trăiește împreună cu El. 4. După părerea mea, îndreptările asemănării gnosticului cu Dumnezeu sînt: blîndețea, iubirea de oameni și o cînstire cu mare cuviință a lui Dumnezeu. 14. 1. O spun, aceste virtuți sînt «*jertfă bine primită*»³⁶ înaintea lui Dumnezeu, pentru că Scriptura numește «*ardere de tot a lui Dumnezeu*»³⁷ inima smerită, însoțită de dreapta știință; pentru că tot omul, care se înalță la sfințenie, este luminat spre a ajunge la o unire strînsă cu Dumnezeu. 2. Evanghelia și apostolul poruncesc să ne facem pe noi înșine robi³⁸, să ne omorîm pe noi înșine³⁹; să omorîm, adică, «*pe omul cel vechi, care este stricat de poftă*»⁴⁰ și să înviem «*pe omul cel nou*»⁴¹ din moartea vechii lui stricăciuni; să lepădăm patimile, ca să ajungem fără de păcate. 3. Acest lucru a vrut să-l spună legea cînd a poruncit să fie ucis păcătosul⁴²; voia, adică, să-l mute de la moarte la viață, la lipsa de patimi, care se dobîndește prin credință. 4. Învățătorii de lege, însă, n-au înțeles lucrul acesta; interpretau legea căutînd să se biruie unii pe alții și dădeau astfel prilejuri celor care voiau să hulească în zadar legea. 5. Din această pricină, deci, noi, pe bună dreptate, nu aducem jertfe lui Dumnezeu, că Dumnezeu n-are nevoie de nimic și dă tuturor toate; dar

34. Mt. 5, 8.

35. Evr. 4, 14.

36. Fil. 4, 18.

37. Ps. 50, 18—20; Is. 56, 7.

38. II Cor. 10, 5.

39. Mt. 16, 25.

40. Ef. 4, 22.

41. Ef. 4, 24.

42. Deut. 13, 8—10.

slăvim pe Cel Care s-a jertfit pentru noi, jertfindu-ne pe noi înșine, spre a nu avea nevoie de nimic, luînd pildă de la Cel Care n-are nevoie de nimic, și spre a fi fără patimă, luînd pildă de la Cel Ce este fără patimă. **6.** Dumnezeu se bucură numai de mîntuirea noastră. Deci, pe bună dreptate, nu-I aducem jertfe Celui Care nu-i biruit de plăceri. Mirosul de la fumul jertfelor ajunge jos undeva și nu ajunge nici pînă la norii cei groși, ci rămîne departe de ei. **15. 1.** Dumnezeirea nu are nevoie de nimic; nu-i iubitoare de plăceri, nu-i iubitoare de cîștig și nici iubitoare de bani; că e bogată și dă totul celui ce viețuiește pe pămînt, celui ce are nevoie. Dumnezeirea nu se încîntă nici de jertfe, nici de ofrande și nici de slavă și de cinste și nici n-o poți atrage prin unele ca acestea; este asemenea oamenilor frumoși la suflet și buni, care n-ar putea nicicînd trăda dreptatea, fie că i-ar amenința frica, fie că li s-ar oferi daruri bogate. **2.** Toți cei care n-au înțeles că sufletul omenească este liber și n-au priceput că are toată libertatea să-și aleagă felul de viață, se necăjesc din pricina nedreptăților care se petrec în viață și socot că nu este Dumnezeu. **3.** Asemenea acestora — cît privește părerile lor — sînt și cei care, din pricină că nu-și pot înfrîna plăcerile, cad în necazuri foarte mari și în întîmplări nedorite; și, fiind doborîți de nenorociri, spun că nu este Dumnezeu sau dacă există nu este atotvăzător. **4.** Sînt, apoi, alții, care sînt convinși că aceia pe care-i socotesc ei zei pot fi înduplecați prin jertfe și prin daruri, implicîndu-i, ca să spun așa, și pe zei în desfrînările lor; de aceea nici nu vor să creadă că este într-adevăr numai un singur Dumnezeu Care este în același timp și drept și bun.

16. 1. Gnosticul, însă, este binecredincios; și are mai întîi grijă de el însuși, apoi de semenii lui, că dorește ca toți să ajungă oameni desăvîrșiți. După cum fiul face bucurie unui tată bun, cînd este vrednic și caută să semene cu tatăl său, tot așa și cel care-i condus face bucurie conducătorului, cînd se poartă cum se cuvine. **2.** Că în puterea noastră stă: și a crede și a ne supune. Poate socoti cineva că sînt cauze ale răului slăbiciunea firii omenești, impulsurile involuntare ale neștiinței și constrîngerile iraționale provocate de lipsa de învățătură. **3.** Dar gnosticul, prin învățătură, ajunge de le stăpînește pe toate acestea ca pe niște fiare sălbatice; și imitînd voința dumnezeiască, face, după putere, bine oamenilor, care vor să li se facă bine. **4.** Dacă ajunge vreodată în post de conducere, îi va conduce, ca Moisi, spre mîntuire pe cei de sub conducerea lui; va îmblînzi firile sălbatice și nesupuse, cinstind pe cei buni și pedepsind pe cei răi, pentru că pedeapsa, dată

în chip rațional, este spre învățare de minte⁴³. 5. Că mai cu seamă sufletul omului drept

«Este statuie dumnezeiască, asemănătoare lui Dumnezeu»⁴⁴.

Într-un suflet ca acesta, datorită ascultării de porunci, Își face Dumnezeu biserică și în el se sălășluiește Cel ce stăpânește și peste cei vii și peste cei morți, în el sălășluiește Împăratul și Creatorul tuturor celor bune din lumea aceasta, fiind într-adevăr și lege și poruncă și Cuvânt veșnic, fiind unicul Mîntuitor, pentru fiecare îndeosebi și pentru toți în general. 6. Într-adevăr Acesta este Unul-Născut⁴⁵, chipul slavei⁴⁶ Împăratului universului și atotputernicului Tată, Care, potrivit chipului Său, imprimă gnosticului contemplația cea desăvîrșită, pentru ca gnosticul să fie al treilea chip, asemenea, atît cît este cu putință, Celei de a doua Cauze, Care este viața⁴⁷, datorită Căreia trăim viața cea adevărată. Am înfățișat în acest chip, cu deosebită luare aminte, pe gnostic — pildă pentru noi — pe gnosticul care trăiește valorile trainice și cu totul neschimbătoare.

17. 1. Așadar gnosticul, stăpîn pe el însuși și pe cele ce sînt ale lui, posedă o înțelegere temeinică a științei dumnezeiești și se apropie în chip real de adevăr. 2. Că pe bună dreptate poate fi numită știință cunoașterea și înțelegerea temeinică a celor spirituale; iar sarcina științei este de a cerceta cele dumnezeiești, și anume care este prima cauză și pe Cel «*prin Care toate s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut*»⁴⁸; apoi de a cerceta care sînt puterile care străbat totul, care sînt cele care cuprind totul, care sînt cele care se unesc, care sînt cele care se despart; ce rînduială are fiecare din acestea și ce slujbă și slujire îndeplinește fiecare. 3. Și iarăși, în lucrurile omenești, sarcina științei este de a cerceta ce este omul, ce-i este firesc și ce-i este nefiresc; apoi, ce se cuvine să facă sau să sufere și care sînt virtuțile și viciile lui; să cerceteze apoi pe cele ce se pot spune despre cele bune, despre cele rele și despre cele care stau la mijloc, care nu-s nici bune nici rele; despre toate cîte se pot spune despre curaj, pricepere, cumpătare și despre dreptate, virtutea desăvîrșită, care stă peste toate virtuțile. 4. Gnosticul se folosește de pricepere și de dreptate pentru dobîndirea înțelepciunii; se folosește de curaj, nu numai ca să îndure necazurile ce vin peste el, ci și ca să-și stăpînească plăcerea, pofta, supărarea și mînia; și, în general, ne folosim de curaj ca să ne conducem

43. Prov. 3, 12.

44. TGF, Adesp. 117.

45. In. 1, 18.

46. Evr. 1, 3.

47. In. 11, 25.

48. In. 1, 3.

sufletul nostru pentru a ne împotrivi oricărei silnicii și înșelăciuni.

5. Nu trebuie să îndurăm răutățile și relele, ci să le îndepărtăm, dar să îndurăm cele înfricoșătoare. Că suferința se dovedește a fi folositoare în medicină, în instrucție și în pedepsire; prin suferință se îndreaptă purtările oamenilor spre folosul lor. **18. 1.** Felurile curajului sînt: statornicia, mărinimia sufletească, spiritul de libertate, generozitatea. Datorită acestora, gnosticul nu ține seamă nici de hulele și nici de grăirile de rău ale mării mulțimi; nu se pleacă nici cuvintelor de laudă și nici lingușelilor. Prin aceea că îndură toate ostenele, gnosticul săvîrșește pe cele ce se cuvine să le facă; și, ajungînd mai presus de tot ce se întîmplă în viața lui, se arată într-adevăr om între oameni.

2. Fiind priceput, își păstrează liniștit sufletul său; socoate poruncile ca propriul său bun și îndepărtează faptele rușinoase ca străine sufletului lui; este în lume, dar trăiește mai presus de lume; lucrează orice în lume și în rînduială, dar nu face nimic greșit; este bogat prin aceea mai cu seamă că nu pofteste nimic, pentru că are nevoie de puține lucruri; are cu prisosință tot ce este bun, pentru că cunoaște care este binele. **3.** Sarcina cea dintîi a dreptății lui este să trăiască în dragoste cu cei de același neam cu el și să fie împreună cu ei și pe pămînt și în cer. **19. 1.** De aceea este și darnic; dă cu dragă inimă din tot ce are și este iubitor de oameni; urăște foarte mult răul, datorită aversiunii sale desăvîrșite față de orice faptă rea. **2.** Este, deci, credincios și lui însuși și semenilor lui și ascultător de porunci. «*Slugă a lui Dumnezeu*»⁴⁹ este acela care se supune de bună voie poruncilor; dar «*prieten al lui Dumnezeu*»⁵⁰ este cel care, nu datorită poruncilor, ci însăși cunoașterii, este «*curat cu inima*»⁵¹. **3.** Nu ne-am născut avînd virtutea înăscută în noi, nici nu crește în noi în chip firesc, așa cum se întîmplă cu celelalte mădulare ale trupului nostru, cu care ne-am născut și care mai pe urmă cresc în chip firesc — că virtutea nici n-ar primi laudă, dacă nu am săvîrșit-o datorită voinței noastre libere —; virtutea, apoi, nu se desăvîrșește în urma împrejurărilor în care trăim și a obișnuinței adăugate, așa cum învățăm limba — că aproape așa se naște viciul. **4.** Tot așa și cunoașterea, gnoza, nu se dobîndește prin vreo tehnică oarecare ce-și propune fie cîștiguri materiale, fie îngrijirea trupului, dar nici prin învățarea științelor enciclice. Ce bine ar fi dacă ele ar putea pregăti sufletul și i-ar putea sluji! Legile statului, la rîndul lor, sînt poate în stare să stăvilească faptele rele; **20. 1.** dar nici ele și nici argumentele, proprii să convingă, nu pot oferi o temelie științifică

49. Evr. 3, 5.

50. In. 15, 15; Iac. 2, 23.

51. Mt. 5, 8.

adevărului, pentru că sînt superficiale. 2. Filozofia elenă, însă, curățește mai dinainte oarecum sufletul și-l obișnuiește mai dinainte să primească credința, pe care adevărul zidește cunoașterea, gnoza.

3. Acesta este gnosticul; acesta este într-adevăr atletul; este încununat în marele stadion, în această frumoasă lume, pentru adevărata lui victorie asupra tuturor patimilor. 4. Cel Care prezidează această luptă este Dumnezeu cel atotputernic; Cel Care încununează este Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu; spectatori sînt îngerii⁵² și dumnezeii; iar lupta cea felurită nu «este împotriva singelui și trupului»⁵³, ci împotriva «stăpîniilor duhovnicești»⁵⁴, a patimilor cu păcat, care lucrează prin trupuri. 5. Dacă gnosticul a ieșit victorios din aceste mari lupte și a învins în luptele pe care le-a pornit împotriva lui ispititorul, atunci a dobîndit nemurirea. Că hotărîrea lui Dumnezeu este fără greșală în judecata Lui foarte dreaptă. 6. Spectatorii sînt chemați să privească luptele; în stadion atleții se iau la luptă; dar, din toți cei care se luptă, biruie cel care a ascultat de lecțiile maestrului de gimnastică. 7. Toate premiile date de Dumnezeu stau înaintea tuturor în chip egal; deci, lui Dumnezeu nu i se poate reproșa nimic. Cel care poate, capătă premiul; și poate cel care voiește. De aceea și sîntem înzestrați cu minte, ca să știm ce facem; aici își are loc dictonul: «Cunoaște-te pe tine însuși!»; să știm adică pentru ce am fost făcuți. 8. Da, am fost făcuți ca să ascultăm de porunci, dacă voim să ne mîntuim. Aceasta este Adrastia⁵⁵, care vrea să spună că nu este cu puțință să scăpăm de ochiul lui Dumnezeu.

21. 1. Datoria omului este, deci, să asculte de Dumnezeu, Care, prin poruncile pe care i le-a dat omului, a arătat că mîntuirea este felurită; dacă mărturisim și noi acest lucru, atunci bineplăcem lui Dumnezeu. 2. Dumnezeu, binefăcătorul, începe El cel dintîi să ne facă bine; cel care primește, cu gînduri cuvenite și cu dragoste, binefacerea și păzește poruncile, acela este credincios⁵⁶ al lui Dumnezeu, iar cel care răsplătește, după putere, prin dragoste, binefacerea, acela este prieten⁵⁷ al lui Dumnezeu. 3. Este o singură răsplată, de foarte mare însemnătate, pe care o pot face oamenii: aceea de a face cele ce plac lui Dumnezeu. 4. Învățătorul și Mîntuitorul socotește faptele noastre bune, pe care le facem spre folosul și îndreptarea oamenilor, ca un

52. I Cor. 4, 9.

53. Ef. 6, 12.

54. Ef. 6, 12.

55. În traducere, Adrastia înseamnă: ceea ce nu se poate evita; după Platon, Fedru, 248 C, Adrastia este judecătoare în împărăția celor morți.

56. Mt. 25, 21, 23.

57. In. 15, 16.

har și o cinste ce I le facem Lui, pentru că sîntem făptura Lui și înru-diți cu El; și dîmpotrivă socotește ca o nerecunoștință față de El și o necinstire a Lui, atunci cînd aducem vătămare celor care cred în El. — Că ce altă necinstire ar putea atinge pe Dumnezeu? — 5. De aceea față de folosul primit de la Domnul, nici nu este cu puțință ca pentru un așa de mare dar, să dăm lui Dumnezeu altă răsplată, care să fie pe măsura valorii mîntuirii. 6. După cum cei care fac pagubă proprietăților, insultă pe stăpîni, iar cei care ocărăsc pe ostași, ocărăsc pe conducătorul lor, tot așa și cei care chinuiesc și se poartă rău cu cei afierosiți Domnului, îl disprețuiesc pe Domnul. 7. Și după cum soarele nu luminează numai cerul și întreaga lume, umplînd de lumină și marea și pămîntul, ci își trimite lumina sa și prin ferestre și prin mici spărturi chiar în casele care se găsesc în cele mai adînci înfundături, tot așa și Cuvîntul se revarsă pretutindenea și privește cele mai mici fapte din viața oamenilor.

CAPITOLUL IV

22. 1. După cum grecii atribuie zeilor chipurile oamenilor, tot așa le atribuie și patimile lor; și după cum oamenii fiecărui popor zugrăvesc pe zei după asemănarea chipului lor, așa cum spune Xenofan că «etiopienii fac pe zeii lor negri și cu nasul cîrn, iar tracii îi fac roșcovani și cu ochii albaștri»⁵⁸, tot așa modelează și sufletele zeilor după sufletele lor; astfel barbarii îi fac pe zeii lor cu purtări feroase și sălbatice, iar elenii îi fac mai blînzi, dar plini de patimi. 2. De aceea firesc este ca cei răi să aibă neapărat idei rele despre Dumnezeu, iar cei buni să aibă idei bune; aceasta este pricina că cel care are într-adevăr «împărătesc sufletul»⁵⁹, ca și gnosticul acesta, care este cinstitor de Dumnezeu și nu-i superstițios, să fie convins că numai singurul Dumnezeu este cinstit, sfînt, cu mare cuviință, binefăcător, darnic, cauza tuturor bunătăților, nu, însă, cauza relelor. 3. Despre superstiția elenească socot că am vorbit pe larg în lucrarea noastră intitulată *Cuvînt de îndemn*, în care am folosit din destul dovezi care erau de neapărată trebuință. Nu este, dar, nevoie

«Să spun iarăși cele ce au fost spuse destul de lămurit»⁶⁰.

23. 1. Dar întrucît în acest loc trebuie consemnate încă puține dovezi din cele multe, au să fie de ajuns și cele pe care le voi aduce, ca să dovedesc că sînt oameni fără Dumnezeu cei care aseamănă Dumneze-

58. Xenofan, *Fragm.* 16; Diels.

59. Platon, *Fileb*, 30 D.

60. Homer, *Odiseea*, XII, 453.

irea cu cei mai răi oameni. 2. Că sau zeii sînt insultați de oameni și atunci sînt inferiori oamenilor, care i-au insultat, sau nu simt deloc insulta. Dacă-i așa, pentru ce zeii se supără ca o femeie bătrînă furioasă, ațîțată de mînie, așa cum se spune de Artemis că s-a mîniat pe etolieni⁶¹ din pricina lui Oineu? 3. Cum nu s-a gîndit Artemis, că doar era zeiță, că Oineu n-a disprețuit-o, ci sau că a uitat sau că era de părere că îi adusese jertfă zeiței? ⁶² 4. Bine grăiește și Auge⁶³, care se apără înaintea zeiței Atena, supărată că Auge dăduse naștere unui copil în templu :

5. «Te bucuri cînd vezi

Prăzile de război ale dușmanilor uciși și resturi de oameni morți;

Și nu le socotești pe acestea necurate ; dar dacă eu am măscut un copil,

Socoți lucrul acesta groaznic» ⁶⁴.

6. Și doar și celalalte animale nasc puii lor în temple și nu fac nimă-nui nici o supărare.

24. 1. Pentru că oamenii superstițioși se necăjesc ușor, de aceea ei socot că tot ce le iese în cale sînt semne și pricini de nenorociri :

2. «Dacă șoarecele găurește un altar făcut din lut

Și dacă n-are altceva ce să mănînce, roade sacul făcut din piele de vită ;

De cîntă pe seară cocoșul, pe care îl hrăniți voi,

Spuneți că acestea sînt semne rele» ⁶⁵.

3. De unul ca acesta își bate joc Menandru, în piesa *Superstițiosul* :

«O, zei preacinstiți, ce lucru bun mi s-a-ntîmplat !

Cînd m-am încălțat, am rupt curea

De la papucul drept ! — Negreșit, o prostule,

Putredă era ! Dar tu, un zgîrciob, n-ai vrut

Să-ți cumperi una nouă !» ⁶⁶.

4. Plăcute sînt și cele spuse de Antifon. Cineva a văzut un semn rău cînd scroafa lui și-a mîncat purcelușii. Antifon, văzînd că scroafa este slăbită de foame din pricina zgîrceniei celui care o hrănea, i-a zis : «Bucură-te de semnul acesta, că scroafa, care-i atîta de flămîndă, nu ți-a mîncat copiii !» ⁶⁷.

61. Etolieni, locuitorii Etoliei, ținut în Grecia, la nord de golful Corint.

62. Homer, *Iliada*, IX, 533—537.

63. Auge, una din Hore, fiica lui Aleos, regele Tegeii, ajunsă preoteasă a zeiței Atena, a fost sedusă de Heracle și a dat naștere unui copil.

64. Euripide, *Auge*, Fragm. 266.

65. CAF, III, 471, Adesp. 341.

66. Menandru, *Superstițiosul*, Fragm. 109, CAF, III, 33.

67. Antifon, *Test.* 8 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 337, 14.

5. Bion ⁶⁸ a spus : «Ce e de mirare că șoarecele a ros sacul, făcut din piele de vită, când n-a găsit ce să mănînce ? Atunci ar fi fost mirare, așa cum spune Arcesilau, dacă sacul ar fi mîncat șoarecele» ⁶⁹.

25. 1. Bun a fost și răspunsul pe care l-a dat Diogene celui care se mira că a găsit un șarpe încolăcit în jurul pisălogului : «Ar fi fost mai de mirare dacă ai fi văzut pisălogul încolăcit în jurul șarpelui» ⁷⁰.

2. Animalele necuvîntătoare trebuie să alerge, să mănînce, să se lupte, să nască și să moară ; acestea sînt pentru ele ceva natural și nu pot fi semne rele pentru noi.

3. «Multe păsări zboară în lumina
Soarelui» ⁷¹.

4. Iar poetul comic Filemon spune, în bătaie de joc, în comedia sa .

«Dacă văd pe cineva că se uită cu luare aminte cine a strănutat
Sau cine a grăit sau se uită cine-i cel ce iese din
Casă, pe acela îl vînd îndată-n piață.
Că fiecare dintre noi pentru el și merge și grăiește
Și strănută, nu pentru cei care-s în oraș.
Că lucrurile se întîmplă așa, cum sînt ele din născare» ⁷².

5. Cînd oamenii sînt cu mintea limpede, se roagă pentru sănătate ; dar cînd sînt în sărbători, își umplu peste măsură pîntecele, s-apucă de beții și atrag bolile asupra lor.

26. 1. Mulți

«Se tem și de cuvintele scrise pe case».

Diogene, cînd a văzut scrise pe casa unui om rău cuvintele acestea :

«Heracle, cel ce a cîștigat multe bătălii,
Aicea locuiește ! Nici un om rău să nu intre în ea» ⁷³,

a spus cu foarte mult umor : «Dar cum va intra stăpînul casei ?» ⁷⁴.

2. Aceiași oameni se închină la orice lemn și la orice piatră, la așa numitele pietre lustruite ⁷⁵ ; se tem de lîmă roșcată, de bobul de sare, de făclii, de ceapa de mare, de pucioasă și se lasă înșelați de șarlatani cu fel de fel de curățiri pline de necurăție. Dumnezeu, Cel Care

68. Bion din Boristene, nota 534 din C.

69. Bion din Boristene, *Fragm.* 45, Mullach, *FPG*, II, 427.

70. Diogene, *Fragm.* 282, Mullach, *FPG*, II, 327.

71. Homer, *Odiseea*, II, 181—182.

72. Filemon, *Fragm.* 100 ; CAF, II, 510.

73. *Inscriptiones Graecae metricae*, ed. Preger, 167—168, nr. 213.

74. Diogene, *Fragm.* 118, Mullach, *FPG*, II, 311.

75. În vechime, la răscrucile drumurilor se aflau pietre mari, în fața cărora oameni superstițioși îngenuncheau, se închinau și turnau pe ele ulei sau parfumuri ; din pricina acestor grăsimi pietrele căpătau un lustru ; de aici numele de «pietre lustruite». Teofrast, *Caractere*, 16, 5.

este cu adevărat Dumnezeu, știe că este sfântă numai purtarea omului drept, după cum știe că este blestemat omul nedrept și ticălos. 3. Se poate vedea că ouăle, care au fost folosite pentru purificare, dacă sînt clocite, scot pui; dar nu scot pui, dacă ouăle au luat în ele păcatele celui care le-a folosit pentru purificare.

4. Într-un chip plăcut, poetul comic Difil își bate joc de șarlatani, grăind așa :

«A purificat pe fiicele lui Pretos și pe tatăl lor pe
Pretos, fiul lui Abas; în afară de aceștia și pe o bătrînă,
ca a cincea persoană,
Cu o făclie și cu o ceapă de mare, cu atîtea lumînări;
Apoi cu pucioasă, cu catran și cu apă din marea-nfuriată
Din adîncul fluviului Oceanos, cel cu undele sale lîne.
Dar, fericite Aer, trimite prin nori
Pe Anticira ⁷⁶, ca să prefacă această ploșniță-n bondar» ⁷⁷.

27. 1. Bine spune și Menandru :

«Dacă ai, Fidria, o boală adevărată,
Asta îți trebuie : Să cauți un leac adevărat.
Dar n-ai nici o boală ! Găsește, dar, un leac fals
Pentru o boală falsă și închipuie-ți că-ți este de folos !
Să te descînte femeile de jur împrejur
Și să te afume cu pucioasă; să te stropească
Cu apă de la trei izvoare, în care au pus sare și linte» ⁷⁸.

2. Curat este acela care nu se știe cu păcat.

3. Astfel tragedia spune :

«Oreste, care-i boala care te distruge ?
E conștiința ta ! Că știi că ai făcut rele !» ⁷⁹.

4. Da, curăția nu-i altceva decît îndepărtarea de păcate.

5. Bine spune și Epiharm :

«De ți-i curată mîntea, ți-i curat tot trupul» ⁸⁰.

6. Susținem, deci, că trebuie să ne curățim mai întîi sufletele, prin învățătura cea dreaptă, de învățăturile rele și stricate și numai după aceea să ne îndreptăm spre învățăturile cele de căpetenie. Că se cere celor care au să se inițieze, să facă anumite curățiri înainte de predarea tainelor. Da, trebuie să lepădăm orice idee lipsită de Dumnezeu, ca să ne putem îndrepta spre tradiția cea adevărată.

76. Anticira, un oraș în Focida, o regiune a Greciei. În acest oraș creștea o plantă numită *Heleboros*, care era întrebuințată împotriva nebuniei. Difil folosește numele orașului în locul numelui plantei.

77. Difil, *Fragm.* 126, CAF, II, 577 ș.u.

78. Menandru, *Fragm.* 530, 17—23; CAF, III, 152—153.

79. Euripide, *Oreste*, 395—396.

80. Epiharm, *Fragm.* 269, Kaibel.

CAPITOLUL V

28. 1. Oare nu este frumos și drept să nu circumscriem într-un loc oarecare pe Cel Care-i fără margini și nici să cuprindem în «*temple făcute de mâini omenești*»⁸¹ pe Cel Care cuprinde toate? 2. Care lucru ieșit din mâna cioplitorilor în lemn, a cioplitorilor în piatră și din meseria unui lucrător, poate să fie sfânt? Nu sînt oare mai buni decît aceștia, care se închină lemnului sau pietrei, cei care socotesc vrednice de măreția lui Dumnezeu aerul, cele care se găsesc în văzduh, dar mai bine spus, lumea și întreg universul? 3. Nu e ridicol, oare, ca omul, care, după cum spun înșiși filozofii, este «*jucăria lui Dumnezeu*»⁸² să facă pe Dumnezeu, și Dumnezeu să ajungă jucăria meseriei lui? Pentru că un lucru făcut este asemenea și identic cu materialul din care a fost făcut; un obiect de fildeș este fildeșul elefantului, un obiect de aur este aur. 4. Statuile și templele, făcute de meseriași, sînt dintr-o materie obișnuită, încît și statuile și templele sînt și ele obișnuite, sînt materiale și vulgare, deoarece orice lucru săvîrșit cu ajutorul unei meserii primește caracterul acelei meserii. Deci nu sînt sfinte și dumnezeiești lucrurile pe care le fac meseriile. 5. Dar ce altceva ar mai putea fi făcut, cînd nu există nimic care să nu fie făcut și cînd toate își au locul lor? Ceea ce este făcut a fost făcut de cineva, pentru că mai înainte nu era făcut. 6. Dacă Dumnezeu este făcut de oameni, înseamnă că nici nu a fost cîndva făcut și nici n-a existat. 7. Că cel care n-a fost făcut, acela n-a existat; că ceea ce nu există, trebuie făcut; dar nu poate fi făcut ceva din ceva ce nu există, dar nici dintr-o altă existență; că și existența aceea există în ea însăși și pentru ea însăși. 29. 1. Rămîne, deci, să se facă din sine însuși. Dar cum se va naște ceva din sine însuși? Sau cum se va face ființa în atît ca ființă? Care din două: a fost nefăcută sau s-a făcut mai înainte singură? Dar nici nu era, pentru că nu era făcută. Cum a putut să se facă mai tîrziu ceea ce a fost mai întîi în mintea voastră? 2. Apoi cum poate avea nevoie de ceva Acela în a Cărui stăpînire sînt toate? Iar dacă Dumnezeirea are forme omenești, atunci va avea nevoie la fel de cele ce are nevoie omul: de hrană, de îmbrăcăminte, de casă și de toate cele ce sînt în legătură cu acestea. Că cei care au aceeași formă și aceleași simțăminte au nevoie de același fel de viațuire. 3. Dacă prin sfințenie se înțelege și Dumnezeu Însuși și se înțelege și clădirea înălțată în cinstea Lui, cum să nu numim în chip propriu sfințenia biserica lui Dumnezeu, care este sfîntă și-i ridicată spre cinstirea lui Dumnezeu pe temeiul cunoașterii Lui, care

81. *Fapte* 17, 24.82. Platon, *Legile*, VII, 803 C.

nu-i zidită cu o tehnică obișnuită, nici împodobită de mâna unui șarlatan, ci-i făcută templu prin voința lui Dumnezeu? 4. Eu nu numesc biserică locul, ci adunarea celor aleși. Adunarea celor aleși este un templu mai bun, pentru că primește în el marea vrednicie a lui Dumnezeu. În Biserică este consacrată o ființă vrednică de mult preț; este consacrată Celui Care e vrednic de totul, dar mai bine spus, Celui de Care nimic nu e vrednic, din pricina covârșitoarei Lui sfințenii. 5. Această ființă este gnosticul, cel vrednic de mult preț, cel prețuit de Dumnezeu, în care Dumnezeu se sălășluiește; cu alte cuvinte, în care își are sfântul ei locaș, cunoașterea despre Dumnezeu. 6. În el putem găsi «chipul»⁸³; în sfântul lui suflet găsim statuia cea sfântă și dumnezeiască; sufletul lui este fericit, pentru că s-a curățat mai dinainte; este fericit pentru faptele pe care el le-a săvârșit. 7. Aici își are locul ceea ce este făcut și ceea ce are să se facă. Ceea ce este făcut este în cei care sînt deja gnostici, iar ceea ce are să se facă este în cei care vor ajunge gnostici, în cei care n-au fost încă vrednici să primească știința lui Dumnezeu. 8. Că tot cel care are să creadă este deja credincios înaintea lui Dumnezeu, este o statuie virtuoasă, zidită spre cinstea lui Dumnezeu și consacrată lui Dumnezeu.

CAPITOLUL VI

30. 1. După cum Dumnezeu nu este circumscris într-un loc, nici nu poate fi înfățișat cu chipul vreunei viețuitoare, tot așa nici nu are aceleași impulsuri pasionale și nici aceleași trebuințe ca cele create; deci, n-are nevoie de jertfe, adică de mîncare, ca și cum i-ar fi foame. 2. Toate viețuitoarele, care sînt supuse patimilor, sînt supuse și pieirii; așa că este o zădărnicie să dai de mîncare Celui Care n-are nevoie să fie hrănit. 3. Celebrul poet comic Ferecrate⁸⁴, în piesa sa *Transfugii*, pune, într-un chip plin de grație, pe zei să mustre pe oameni pentru jertfele pe care le aduc lor:

«Cînd aduceți jertfe zeilor, tăiați mai întîi pentru preoți
Ceea ce socotiți că li se cuvine lor, apoi pentru voi;

apoi, e rușine chiar s-o spun.

Curățiți toată carnea de pe coaste pînă la încheieturi
Și scoateți cu grijă carnea de pe solduri; și după ce

ați curățit ca și cu o plă

Șira spinării și oasele toate, ni le dați nouă, ca unor cîini;

Apoi, pentru că vă e rușine unora de alții, vă ascundeți

în dosul a multor prinoase»⁸⁵.

83. *Fac.* 1, 26.

84. Ferecrate, poet comic grec, vechea comedie (sec. V î.d.Hr.). Din piesele lui nu avem decît fragmente.

85. Ferecrate, *Transfugii*, *Fragm.* 23; *CAF*, I, 151—152.

4. Eubul ⁸⁶, și el poet comic, scrie așa despre jertfe :

«Le jertfiți zeilor numai coada
Și șezutul, ca unor pederasti» ⁸⁷.

5. Și Eubul, aducându-l în scenă pe Dionisos în piesa *Semela*, îl pune să spună tot ce-avea pe inimă :

«Cînd unii îmi aduc jertfe, îmi jertfesc mai întîi
Sînge, bășica udului, ficatul, inima
Și pielețele subțiri ; dar eu nu mănînc
Nici dulciuri, nici oasele de la șezut» ⁸⁸.

31. 1. Menandru a scris aceste versuri :

«Preoții dau zeilor
Soldurile, fierea și oasele, care nu se mănîncă ;
Dar pe toate celelalte le mănîncă ei» ⁸⁹.

2. Nu fug oare și animalele de mirosul de grăsime de la arderile de tot ? Dacă într-adevăr mirosul de grăsime arsă este un dar de cinste făcut de eleni zeilor, atunci elenii n-ar trebui să pregete să îndumnezeiască și pe bucătari, care sînt învredniciți de o neegală fericire și să se închine chiar cuptorului, că el este mai aproape de multprețuitul miros de grăsime. 3. Hesiod spune undeva că la împărțirea cărnurilor Zeus, înșelat de Prometeu,

«a luat oasele goale de bou,
Acoperite, cu vicleană artă, cu grăsime crudă» ⁹⁰
«Asta e pricina că pe pămînt seminții de oameni ard
Celor nemuritori oase goale și le aduc jertfă pe altare» ⁹¹.

4. Elenii, însă, ne răspund că zeii nu primesc această hrană, pentru că i-ar chinui pofta, din pricina lipsei de mîncare. În acest caz, zeii ar fi asemenea plantelor, care se hrănesc fără să aibă vreo poftă, sau animalelor, care hibernează în văgăuși. 5. Că se spune că aceste animale se hrănesc acolo, fie cu particulele groase care se găsesc în aer, fie cu aburul și mirosul propriului lor corp, așa că nu este vătămată creșterea lor. 6. Totuși, dacă, după părerea elenilor, Dumnezeu se hrănește fără să aibă nevoie de hrană, atunci ce nevoie de hrană are Ea, Care n-are nevoie de hrană ? 7. Iar dacă Dumnezeu se bucură de cinstea, care I se aduce — că prin fire Dumnezeu n-are nevoie de nimic —, atunci noi creștinii pe bună dreptate cinstim prin rugăciune pe Dum-

86. Eubul, poet comic atenian (sec. IV î.d.Hr.); a scris 104 comedii, din care n-au rămas decît fragmente.

87. Eubul, *Fragm.* 130 ; *CAF*, II, 210.

88. Același, *Semela*, *Fragm.* 95 ; *CAF* 197.

89. Menandru, *Discol*, *Fragm.* 129, 5-7 ; *CAF*, III, 39.

90. Hesiod, *Teogonia*, 540-541.

91. *Ibidem*, 556-557.

nezeu și-I înălțăm cu dreptate această jertfă foarte bună și foarte sfântă, cinstind pe Cuvîntul cel foarte drept, prin Care am primit cunoașterea, iar prin aceasta Îl slăvim pe Cel Care ne-a învățat. 8. Avem și noi un jertfelnic aici pe pămînt, adunarea cea pămîntească a celor care înalță rugăciuni, adunarea, care are un singur glas obștesc și un singur gînd.

9. Mîncărurile, al căror gust îl simțim cu mirosul, deși sînt mai subtile decît cele pe care le gustăm cu gura, totuși țin și ele de respirație. 32. 1. Ce spun elenii despre Dumnezeu ? Și care din două ? Respiră Dumnezeu cum respiră demonii sau respiră numai ca viețuitoarele care trăiesc în apă, prin dilatarea bronhiilor ? Sau respiră ca insectele, care presează, cu aripile lor, creștătura trupului lor ? 2. Dar nici un om cu mintea sănătoasă n-ar putea presupune una ca asta despre Dumnezeu. Că toate viețuitoarele, care respiră, trag aerul în piept prin dilatarea plămînilor. 3. Iar dacă Îi atribuim lui Dumnezeu măruntaie, vine, nervi și mădule, atunci nu se deosebește întru nimic de viețuitoarele de care am vorbit mai înainte. 4. Propriu vorbind, despre Biserică se spune că are respirație comună. Că, într-adevăr, jertfă a bisericii este cuvîntul, care iese ca o tămîie mirositoare din sufletele sfinte ; și, odată cu jertfa, se descoperă înaintea lui Dumnezeu și întreaga lor gîndire. 5. S-a vorbit neconținut că în Delos⁹² se află un altar sfînt, unul din cele mai vechi altare ; și se spune că Pitagora se ducea numai la altarul acela pentru că nu era pîngărit nici cu ucideri, nici cu omoruri. Pentru ce atunci nu vor elenii să ne creadă cînd spunem că altar, într-adevăr sfînt, este sufletul drept, iar mirosul de tămîie, care se înalță din el, este rugăciunea cuvioasă ? 6. După părerea mea, jertfele au fost născocite de oameni, ca să aibă prilej să mănînce carne. Dar, cel care ar fi vrut să mănînce carne ar fi putut face asta fără să mai aibă nevoie de o idololatrie ca aceasta. 7. Jertfele prescrise de lege au fost o alegorie a cultului nostru, după cum turtureaua și porumbița, aduse pentru păcate⁹³, arată curățirea părții iraționale a sufletului, curățire bine primită de Dumnezeu. 8. Iar dacă unul dintre drepti nu vrea să-și împovăreze sufletul cu mîncarea de carne, acela se folosește de un temei binecuvîntat, nu de temeiul lui Pitagora și al discipolilor lui, care visau la trecerea sufletelor dintr-un trup în alt trup. 9. Xenocrate, în scrierea sa specială *Despre hrănirea cu carnea animalelor*, iar Polemon, în scrierile lui *Despre viața dusă în conformitate cu natura*, par să spună lămurit că mîncarea cărnii este vătămătoare, pentru că, chiar dacă e mistuită, face ca sufletele să se asemene animalelor⁹⁴.

92. Delos, nota 422 din C.

93. Lev. 12, 6.

94. Xenocrate, *Fragm.* 100, Heinze ; Mullach, *FPG*, III, 109, 127.

33. 1. De aceea iudeii se abțineau de la mîncarea cărnii de porc, pentru că porcul este un animal spurcat și pentru că, mai mult decît celelalte animale, rîmă pămîntul și strică roadele. Iar dacă unii spun că animalele au fost date oamenilor, sînt de acord și eu, dar nu sînt date în general spre mîncare și nici toate, ci numai cele cîte nu sînt bune la lucru. **2.** De aceea foarte bine spune poetul comic Platon, în piesa sa *Sărbătorile* :

«Noi, pe viitor, nu trebuie să mai ucidem nici unul din animalele
Cu patru picioare, în afară de porci ; că porcii au foarte gustoasă
Carnea ; și porcul, cît e viu, nu-i de vreun folos,
Decît doar că are părul țepos, face murdărie și guiță» ⁹⁵.

3. De aceea și Esop n-a grăit rău cînd a spus că porcii guiță foarte tare cînd sînt trași de coadă ; că chiar porcii își dau seama că la nimic altceva nu-s de folos decît numai pentru tăiere. La fel și Cleante spune că porcii au sare în loc de suflet, ca să nu li se strice carnea ⁹⁶. **4.** Deci unii mănîncă carne de porc pentru că socotesc porcul nefolositor, alții, pentru că le strică roadele pămîntului, iar alții nu mănîncă carne de porc pentru că animalul acesta este înclinat spre împreunări. Tot pentru această pricină nici legea nu îngăduie să fie întrebuințat țapul pentru jertfe ; îl întrebuințează numai pentru îndepărtarea relelor ⁹⁷ ; pentru că plăcerea este metropola viciului. Se spune dealtfel că mîncarea cărnii de țap dă naștere epilepsiei. **5.** Se mai spune de asemenea că mîncarea cărnii de porc îngrașă ; de aceea carnea de porc este folositoare celor care muncesc cu trupul și fac exerciții corporale ; dar celor care caută să-și dezvolte sufletul, mîncarea de carne nu este bună, pentru că duce la lenevirea sufletului. **6.** Poate că aceasta e pricina că unul din gnostici și-a interzis mîncarea de carne în vederea exercițiilor sale duhovnicești și pentru a nu-și înzdrăveni trupul spre plăcerile cele trupesti. **7.** Androcide spune : «Vinul și îmbuibarea cu carne întărește trupul, dar moleșește sufletul» ⁹⁸. O mîncare ca aceasta este, deci, nepotrivită pentru cel care vrea să aibă judecata limpede. **8.** De aceea și egiptenii, în ritualurile lor de curățire, nu îngăduiau preoților să mănînce carne, dar le îngăduiau să consume carne de pasăre, pentru că se mistuie foarte ușor ; de carnea de pește, însă, să nu se atingă deloc, și pentru alte cîteva mituri, dar mai cu seamă pentru că o mîncare ca aceasta moleșește trupul ⁹⁹. **34. 1.** Viețuitoarele, care trăiesc pe pămînt, și păsările se hrănesc și respiră același aer ca și sufletele noastre, pentru că au

95. Platon, *Sărbătorile*, *Fragm.* 28, *CAP*, I, 607 ș.u.

96. Cleante, *Fragm.* 56, v. Arnim.

97. Lev. 16, 10.

98. Hölk, *De acusm. sive symb. Pyth.*, 43.

99. Herodot, II, 37.

sufletul înrudit cu aerul; despre pești se spune că nici nu respiră aerul acesta, ci aerul acela care a fost amestecat cu apa îndată de la cea dintâi creație, ca și cu celelalte elemente, care este și dovadă a evaporării materiale ¹⁰⁰.

2. Trebuie, așadar, «să aducem lui Dumnezeu nu jertfe scumpe, ci jertfe plăcute lui Dumnezeu» ¹⁰¹. Să-I aducem lui Dumnezeu tămâia aceea de care se vorbește în lege ¹⁰², tămâia aceea alcătuită din multe limbi și glasuri, unită în rugăciune, dar mai bine spus, din diferite neamuri și firi, săvârșită prin darul adus de cele două Testamente spre «unitatea credinței» ¹⁰³, înălțată lui Dumnezeu, însoțită de laude, cu gând curat și cu o viețuire dreaptă și cinstită și întemeiată pe fapte sfinte și rugăciune fără de prihană. 3. Căci, după cum prea frumos spune poezia :

«Cine este atîta de nebun și atîta de credul
Dintre bărbați, încît să creadă că zeii se bucură
De oase fără carne, și de fiere arsă-n foc,
Pe care nici cîinii flămînzi nu vor să le mănînce;
Că zeii primesc acest fel de cinstire
Și că mai și mulțumesc celor ce fac aceste daruri» ¹⁰⁴,

ca și cum zeii ar fi niște pirați, niște tâlhari, niște tirani? 4. Noi spunem, însă, că focul nu sfințește cărnurile, ci sufletele păcătoase; nu vorbesc de focul care mistuie totul, de focul care ne slujește la face-re a treburilor, ci de focul cel spiritual, de focul care «pătrunde sufletul» ¹⁰⁵, cînd sufletul trece prin foc.

CAPITOLUL VII

35. 1. Ni s-a poruncit să slujim și să cinstim pe Cuvîntul, fiind convinși că El este Mîntuitor și Conducător, și prin El pe Tatăl; și nu în anumite zile, ca alții oarecîre, ci să facem lucrul acesta necontenit în toată viața noastră și în orice chip. 2. Negreșit, «neamul cereales» ¹⁰⁶ spune: «De șapte ori în zi Te-am lăudat» ¹⁰⁷, potrivit porunci care face pe om drept ¹⁰⁸. 3. De aceea gnosticul nu slujește și nici nu cinstește pe Dumnezeu într-un loc anumit, nici într-un locaș special de închinăciune și nici la sărbători și zile rînduite, ci toată viața lui, în orice loc, fie că este singur, fie că are lîngă el pe alții care cred la fe

100. Hrisip, *Fragm. phys.*, 721, v. Arnim.

101. Teofrast, *La Porfirie, De alestin.* II, 19.

102. *Ieș.* 30, 34—36.

103. *El.* 4, 13.

104. *TGF, Adesp.* 118; *CAF*, III, 606, *Adesp.* 1205.

105. *Evr.* 4, 12.

106. *I Pt.* 2, 9.

107. *Ps.* 118, 164.

108. *Ps.* 118, 172.

cu el. Gnosticul în tot locul și în tot timpul cinstește pe Dumnezeu, adică îi mulțumește pentru cunoașterea și viețuirea sa. 4. Dacă prezența unui om bun face mai bun pe cel de lângă el, fie datorită rușinii, fie datorită respectului, cum să nu fie cu cale să ajungă mai bun cel care are neconținut alături de el pe Dumnezeu și prin cunoașterea lui și prin viața lui și prin mulțumirea pe care I-o aduce lui Dumnezeu? Cum să nu fie mai bun în toate, și în faptele lui și în cuvintele lui și în starea lui sufletească? 5. Unul ca acesta este cel care-i convins că Dumnezeu este lângă el în orice clipă și în orice loc, cel care gândește că Dumnezeu nu-i închis în anumite locuri încît să-și închipuie că Dumnezeu nu-i lângă el, așa că se poate destrăbăla și ziua și noaptea. 6. Pentru noi e sărbătoare toată viața, pentru că sîntem convinși că Dumnezeu este lângă noi totdeauna și în orice loc. Lucrăm pămîntul lăudînd pe Dumnezeu; călătorim pe mare, înălțînd laude lui Dumnezeu; și ne ducem și cealaltă viețuire cu gîndul la Dumnezeu. 7. Gnosticul este în mai apropiată prietenie cu Dumnezeu, pentru că gnosticul este, în toate împrejurările vieții sale, în același timp, și sfînt și vesel; este sfînt pentru întoarcerea lui la Dumnezeu; este vesel pentru gîndul la bunătățile pe care ni le-a dat nouă Dumnezeu.

36. 1. Se pare că profetul vorbește de superioritatea cunoașterii cînd spune: «Învăță-mă bunătatea și învățătura și cunoașterea»¹⁰⁹. Noțiunile acestea sînt așezate în chip progresiv, pentru a arăta rolul de conducător al desăvîrșirii, adică al cunoașterii. 2. Acesta este, deci, și om împărătesc și preot cuvios al lui Dumnezeu; iar rînduiala aceasta se păstrează și acum la cei mai luminați dintre barbarii care urcă pe tron împărătesc pe cei de neam preoțesc. 3. Gnosticul nu se bagă în mulțimea gălăgioasă a teatrelor și nici prin vis nu-i trec cele ce se spun, cele ce se fac și cele ce se văd pe scenă de dragul unei plăceri nebunești. Nu vrea să știe nici de acele plăceri pe care le produc priveliștile mulțimii și nici de varietatea celorlalte desfătări, cum ar fi parfumurile scumpe, care încîntă mirosul, sau dresurile bucatelor, sau plăcerile procurate de fel de fel de vinuri, care momesc gustul, sau coroanele cele din multe flori bine mirositoare, care moleșesc prin simțuri sufletul. 4. Gnosticul ridică totdeauna spre Dumnezeu desfătarea cea curată, pe care i-o dau toate lucrurile și atribuie lui Dumnezeu, dătătorul tuturor, și mîncarea și băutura și alifiile, aducînd mulțumire, prin cuvînt, și pentru dar și pentru folosință, Celui Care i le-a dat. Rar ia parte la ospetele care se fac de sărbători; și se lasă convins să se ducă numai la ospetele prietenești, la care iau parte comeseni animați de

109. Ps. 118, 66.

aceleași gânduri ca și el. 5. Este convins că Dumnezeu știe totul și aude totul, nu numai glasurile, ci și gândurile. Pentru că și auzul nostru nu se datorește deschizăturilor trupesti și nici nu se percepe cu ajutorul unei facultăți trupesti, ci printr-o simțire sufletească și printr-o înțelegere care distinge sensul sunetelor.

37. 1. Dumnezeu nu aude, așa cum auzim noi oamenii; iar ca să audă n-are nevoie de simțul auzului, așa cum spun stoicii că Dumnezeu are mai ales auz și vedere; pentru că altfel, spun ei, nicicând nu se poate percepe ceva. **2.** Același lucru este cu sensibilitatea aerului și cu percepția simultană foarte rapidă a îngerilor; iar puterea sufletului, care-i în legătură cu conștiința, cunoaște toate chiar în clipa când se formează gândul, printr-o putere, care n-are nevoie de cuvinte; și fără auzul senzorial. **3.** Iar dacă cineva ar vrea să spună că glasul nu poate ajunge pînă la Dumnezeu, ci se învîrte aici jos, în aer undeva, acelaia îi voi răspunde că gândurile sfinților nu taie numai aerul, ci și întreaga lume. **4.** Puterea dumnezeiască poate, ca și lumina, să pătrundă cu vederea sa întreg sufletul. Ce dar? Oare n-ajung și liberele noastre alegeri la Dumnezeu, ducînd cu ele și glasul lor? **5.** Nu sînt duse, oare, la Dumnezeu de conștiința noastră? Ce glas să mai aștepte Cel Care cu dinadinsul cunoaște pe cel ales chiar înainte de nașterea lui ¹¹⁰, Cel Care cunoaște viitorul, ca și cum ar fi prezent? **6.** Oare lumina puterii nu luminează peste tot, pînă în adîncul întregului suflet? Că «*lumina*» puterii «*cercetează cămările*» după cum spune Scriptura ¹¹¹. Dumnezeu este numai urechi și numai ochi, ca să mă folosesc de aceste cuvinte.

38. 1. În general vorbind, o idee, care-i nepotrivită și nu-i pe măsura lui Dumnezeu, ci-i însoțită de gânduri și păreri josnice și urîte, nu cinstește și nici nu slujește lui Dumnezeu, nici în imnele pe care I le înalță, nici în cuvintele pe care le rostește. De aceea, din pricina necunoașterii adevărului, lauda adusă de mulți lui Dumnezeu nu se deosebește într-o nimic de hulă. **2.** Cum sînt poftele oamenilor, cum le sînt dorințele și, ca să spun pe scurt, cum le sînt pornirile, așa le sînt și rugăciunile. De aceea nimeni nu dorește băutura decît numai ca să o bea, nici nu dorește moștenirea pentru altă pricină decît ca să o moștenească; tot așa nimeni nu dorește cunoașterea decît ca să cunoască și nici nu dorește o viețuire cinstită pentru altceva decît ca să viețuiască cinstit. **3.** Rugăciunile noastre sînt pentru lucrurile pe care le dorim, iar dorințele noastre sînt pentru lucrurile pe care le poftim. Rugăciunea și pofta noastră au același scop: să dobîndim binele și foloasele pe care le avem prin dobîndirea binelui. **4.** Așadar, gnosticul își

110. Rom. 8, 28—29; 9, 11.

111. Prov. 20, 27.

face rugăciunea și cererea sa pentru dobândirea adevăratelor bunătăți, anume bunătățile sufletești; și se roagă și lucrează, în același timp, ca să ajungă la o dispoziție sufletească de bunătate, să nu aibă adică bunătățile ca pe niște învățături așezate lângă el, ci el însuși să fie în întregime bun. 39. 1. De aceea se cuvine ca mai cu seamă aceia să se roage care cunosc cum trebuie Dumnezeu și au virtutea care se potrivește lui Dumnezeu; aceia care știu care sînt adevăratele bunătăți, aceia care știu ce trebuie să ceară, cînd și cum să ceară fiecare lucru. 2. Este cea mai mare prostie să ceri ceva de la cei care nu sînt dumnezei, ca și cum ar fi dumnezei, sau să ceri cele care nu sînt de folos, gîndindu-te că sînt bune, cînd de fapt sînt rele acelea pe care le ceri. 3. Pentru că Dumnezeu cel bun este numai unul¹¹², este drept ca dintre bunătățile pe care I le cerem unele să ne fie date îndată, iar altele să rămînă a ni se da. Ne rugăm și noi și îngerii, dar nu la fel. 4. Că nu-i același lucru să ceri un lucru și să rămînă să-l primești mai tîrziu și să te străduiești să-l primești chiar de la început. Dar și cererea pentru îndepărtarea relelor este tot un fel de rugăciune. 5. Nicicînd nu trebuie îngăduită o astfel de rugăciune pentru a face rău oamenilor, cu excepția gnosticului, care își întocmește rugăciunea sa cu deosebită discusință, pentru a-i întoarce la săvîrșirea dreptății «pe cei care sînt în nesimțire»¹¹³. 6. Și, ca să vorbesc mai cu îndrăzneală, rugăciunea este o convorbire cu Dumnezeu. Chiar dacă ne rugăm în șoaptă, chiar dacă nu deschidem buzele, chiar dacă vorbim în tăcere¹¹⁴, totuși înăuntrul sufletului nostru strigăm, iar Dumnezeu aude neîncetat rugăciunea noastră cea lăuntrică.

40. 1. De aceea cînd ne rugăm ridicăm capul, întindem mîinile la cer și ne sculăm în picioare la rostirea ultimelor cuvinte ale rugăciunii; și mergem, prin rîvna duhului nostru, pe urmele rugăciunii spre Ființa cea spirituală. Căutăm, prin cuvintele rugăciunii noastre, să depărtăm trupul de pămînt; facem ca sufletul să zboare în înălțime prin dorul nostru după cele mai bune și ne silim să intrăm întru «cele sfinte»¹¹⁵, privind cu dispreț legătura cea trupească. 2. Știm foarte bine că de buna sa voie gnosticul iese din întreaga lume, așa precum au ieșit iudeii din Egipt; cu asta gnosticul arată, mai mult decît orice, că vrea să fie cît mai aproape de Dumnezeu. 3. Iar dacă unii rînduiesc anumite ore pentru rugăciune, de pildă ceasul al treilea, ceasul al șaselea și ceasul al nouălea, apoi aceia trebuie să știe că gnosticul se roagă toată viața lui, pentru că se străduiește să fie, prin rugăciune, împreună

112. Mt. 19, 17.

113. Ef. 4, 19.

114. I Regl 1, 13.

115. Evr. 9, 25.

cu Dumnezeu; și, ca să spun pe scurt, gnosticul părăsește pe toate cele câte nu-i sînt de folos, cînd ajunge acolo, deoarece, chiar de aici de pe pămînt, a ajuns la desăvîrșirea omului care lucrează totul mînat de dragoste. 4. Dar cei care cunosc fericita treime a celor trei locașuri, știu de durata ceasurilor despărțite în trei grupe, care sînt cinstite cu egale rugăciuni.

41. 1. Ajuns aici, mi-am adus aminte de unii eterodocși, anume de cei care țin de erezia lui Prodic ¹¹⁶, care spun că nu trebuie să ne rugăm. 2. Ca să nu se laude ereticii aceștia cu această înțelepciune a lor fără de Dumnezeu, ca să nu se laude că au dat la iveală o învățătură nouă, să afle că lucrul acesta l-au spus mai înainte filozofii cirenieni. 3. Gnoza lipsită de sfințenie a acestor eretici, care în chip mincinos se numesc gnostici, va primi la timpul cuvenit răspunsul nostru. Dacă am face acum combaterea acestei erezii, care mi-ar lua nu puțină vreme, aș întrerupe șirul gîndurilor ce le am de spus; doresc să arăt, că într-adevăr sfînt și cinstitor de Dumnezeu este numai gnosticul, care trăiește după îndreptarul bisericesc, și că numai lui, după voința lui Dumnezeu, i se împlinește cererea, fie că o face cu cuvîntul, fie că o face cu gîndul. 4. După cum Dumnezeu poate tot ce vrea, tot așa și gnosticul «*primește tot ce cere*» ¹¹⁷. 5. În general vorbind, Dumnezeu știe pe cei care sînt vrednici de bunătăți și pe cei care nu sînt; de aceea dă fiecăruia ce i se cuvine. Asta e pricina că adeseori Dumnezeu nu împlinește cererile, cînd cei care cer nu sînt vrednici, dar celor vrednici le dă bunătățile Lui chiar cînd aceia nu le cer. 6. Totuși cererea nu este de prisos, chiar dacă Dumnezeu dă bunătățile Sale fără să-I fie cerute. Astfel lucrul gnosticului este și de a-I mulțumi lui Dumnezeu și de a-L ruga ca semenii lui să se întoarcă la Dumnezeu. 7. Așa se ruga și Domnul, mulțumind că a împlinit slujirea Sa ¹¹⁸; și se ruga să vină la cunoaștere cît mai mulți cu puțință ¹¹⁹, ca prin mîntuirea lor să fie slăvit Dumnezeu între cei mîntuiți, pe temeiul unei depline cunoașteri ¹²⁰; și astfel singurul bun ¹²¹ și singurul Mîntuitor este cunoscut prin Fiul din veac în veac. 8. Credința, pe temeiul căreia primim de la Dumnezeu ceea ce cerem, ia forma unei rugăciuni, care se află în chip gnostic înăuntru sufletului nostru. 42. 1. Dacă rugăciunea este un prilej să stăm de vorbă cu Dumnezeu, atunci nu ne lipsește prilejul să ne apropiem de Dumnezeu. 2. Negreșit, sfin-

116. Prodic, eretic (sec. II), socotit întemeietorul ereziei adamiților.

117. Mt. 21, 22.

118. In. 17, 4.

119. In. 17, 20. 23.

120. Rom. 10, 2; In. 17, 1.

121. Mt. 19, 17

țenia gnosticului în unire cu fericita pronie, pe temeiul liberei lui mărturisiri, pune în evidență că binefacerea lui Dumnezeu este desăvârșită. 3. Căci sfințenia gnosticului este și un reflex al pronie, dar și o bunăvoință a prietenului lui Dumnezeu îndreptată către Dumnezeu. 4. Nici Dumnezeu nu este bun fără să vrea, ci este bun așa cum este în firea focului să încălzească — pentru că Dumnezeu împarte bunătățile Lui de bună voie, chiar înainte de a ajunge la El cererile — și nici cel care are să se mîntuiască nu se va mîntui fără voia lui, că nu este obiect neînsuflețit, ci, mai mult decît orice, este înzestrat cu voința liberă și din propria lui voință se grăbește spre mîntuire. 5. De aceea a și primit omul poruncile, ca singur să se îndrepte spre cele pe care le-ar vrea, adică spre una din aceste două: sau spre cele pe care trebuie să le aleagă sau spre cele pe care trebuie să le evite. 6. Pe Dumnezeu nu-L silește o necesitate oarecare să facă bine, ci de buna Sa voie face bine celor care se întorc la El din propria lor inițiativă. 7. Că pronia, care vine de la Dumnezeu la noi, nu este o forță oarbă care are sarcina să slujească creaturilor, urcîndu-se de la cele mai de jos creaturi pînă la cele mai de sus, ci, datorită milei lui Dumnezeu față de slăbiciunea noastră, rînduielile directe ale pronie Sale lucrează asupra noastră, așa cum lucrează grija păstorilor pentru oile lor și a împăratului pentru supușii lui, și după cum și noi ne supunem conducătorilor rînduiți să ne conducă, potrivit orînduiei încredințate lor de Dumnezeu. 8. Sînt, deci, adoratori și slujitori ai Dumnezeirii cei care aduc lui Dumnezeu cea mai nobilă și cea mai împărătească slujire, adică o slujire pornită dintr-un gînd și dintr-o cunoaștere cinstitoare de Dumnezeu.

43. 1. Așadar, este sfînt orice loc și orice timp în care gîndul nostru se îndreaptă spre Dumnezeu. Cînd, în rugăciunea noastră, cerem ceva de la Dumnezeu cu dragă inimă și cu mulțumire și totodată adăugăm și fapta pentru primirea a ceea ce cerem, atunci primim cu bucurie lucrul dorit pentru care ne-am rugat. **2.** Cînd dătătorul bunătăților ne vede rîvna, atunci toate bunătățile Lui se revarsă asupra noastră dintr-o dată, chiar în timpul în care ne-am gîndit să I le cerem. Negreșit prin rugăciune este cercetată purtarea noastră, cum este ea față de îndatoririle pe care le avem. **3.** Dacă glasul și cuvintele ne-au fost date ca să ne înțelegem unii cu alții, apoi cum să nu audă Dumnezeu sufletul nostru și mintea noastră, cînd un suflet aude alt suflet și o minte aude altă minte? **4.** De aceea Dumnezeu nu așteaptă să-I fie explicate multele feluri de limbi care se găsesc în lume, așa cum sînt pentru oameni traducătorii din limbi străine, ci Dumnezeu cunoaște dintr-o dată gîndurile tuturor oamenilor și ceea ce ne vestește nouă glasul,

aceea grăiește lui Dumnezeu gândul nostru, pe care Dumnezeu îl știa că are să ne vină în minte, chiar înainte de facerea lumii. 5. Este cu puțință să înălțăm rugăciunea noastră către Dumnezeu fără să rostim cu glasul ceva, numai dacă, potrivit întoarcerii noastre la Dumnezeu, de Care sîntem nedespărțiți, tot duhul nostru lăuntric ajunge glas spiritual.

6. Pentru că răsăritul este icoana zilei noastre de naștere și pentru că din răsărit a crescut lumina, care «din întuneric a luminat»¹²² mai întîi, pentru că și celor care se găseau în neștiință¹²³ le-a răsărit, asemenea soarelui, ziua cunoașterii adevărului, de aceea spre răsărit ne facem rugăciunile noastre. 7. Asta e pricina că cele mai vechi temple erau așezate cu fața la apus, pentru ca cei care stăteau înaintea statuiilor să fie instruiți să se întoarcă cu fața la răsărit. 8. Psalmii spun: «Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămîia înaintea Ta; ridicarea mîinilor mele, jertfă de seară»¹²⁴.

44. 1. Rugăciunea oamenilor răi este foarte vătămătoare nu numai altor oameni, ci chiar și lor. Dacă aceștia, prin rugăciunile lor, primesc acelea pe care ei le numesc bune și fericite, ei bine, primirea lor îi vătămă, că nu știu să le folosească cum trebuie. 2. Unii se roagă să dobîndească ceea ce nu au; ei, însă, cer cele care par bune, nu cele ce sînt cu adevărat bune. 3. Gnosticul, însă, se va ruga să-i rămîină acelea pe care le are, să-i fie pe măsura lui acelea pe care are să le aibă și să-și păstreze liniștea pentru acelea pe care nu le-a primit. Se roagă să aibă bunătățile reale, adică bunătățile sufletești și ca ele să rămîină mereu lîngă el. 4. De aceea nu dorește nimic din cele ce nu are, ci se mulțumește cu cele ce are. Nu duce lipsă de nici una din bunătățile ce-i sînt proprii, că îi sînt de ajuns harul dumnezeiesc și cunoașterea. 5. Îndeslîndu-se cu cele ce are, nu simte lipsa celorlalte, pentru că el cunoaște voința Celui Atotputernic; are cele ce-i trebuie chiar în clipa în care se roagă; și fiind aproape de puterea cea atotputernică se unește cu Duhul prin o dragoste nemărginită. 6. Acesta este omul cu cele mai înalte gânduri și simțăminte, omul, care, prin știința sa, posedă ceea ce este mai bun decît toate, ceea ce este mai cinstit decît toate; omul, care-i destoinic să se îndrepte spre contemplație, omul, care are în sufletul său permanentă facultatea contemplației, adică pătrunderea perspicace a omului de știință. 7. Se silește, pe cît poate, să dobîndească mai cu seamă această facultate, pentru că este stăpîn pe mădularele, care se luptă împotriva minții lui¹²⁵; se îndeletnicește fără întrerupere cu contemplația, pentru că s-a exercitat să îndepărteze de la el tot ce

122. II Cor. 4, 6.

123. Mt. 4, 16.

124. Ps. 140, 2.

125. Rom. 7, 23.

este plăcut, și să săvârșească ce trebuie făcut. 8. Pe lângă acestea, a dobândit, fie din învățătură, fie din viață, multă experiență, ca să aibă îndrăznire în cuvânt; nu îndrăznirea aceea de a vorbi fără să se mai oprească, ci îndrăznirea de a folosi cuvinte simple, de a vorbi la timp potrivit, de a vorbi cele ce se cuvin și de a nu-și opri cuvântul, pentru că i-ar fi teamă sau pentru a plăcea altora.

45. 1. Gnosticul, după ce a primit în chip vrednic învățătura despre Dumnezeu și după ce a fost învățat de însuși corul tainic al adevărului, se folosește de cuvinte care îndeamnă la săvârșirea măreției virtuții, care arată valoarea virtuții și foloasele aduse de virtute; și datorită înălțării lui dumnezeiești, pe care i-o dă rugăciunea, se găsește, atît cît este cu putință, în chip gnostic, mai ales, aproape de cele spirituale și de cele duhovnicești. 2. Asta e pricina că gnosticul este totdeauna bun și blînd; de el te poți apropia oricînd și ți-i drag să-l întâlnești; este fără răutate, recunoscător, cu conștiința curată, serios. Acest gnostic al nostru este serios în purtări; nu numai că nu-i stricat, dar nici nu se lasă dus în ispită — că nu îngăduie sufletului său să încline spre plăceri sau supărări și nici să fie cuprins de ele —. 3. Dacă împrejurările îl cheamă să fie judecător, este judecător drept; nu face deloc gustul patimilor și merge în chip hotărît pe calea cea dreaptă. Este pe deplin convins că toate sînt cîrmuite cum nu se poate mai bine și că sufletele, care au ales virtutea, înaintează totdeauna din ce în ce spre mai bine, pînă ce ajung la Binele Însuși, și ca să spun așa, în pridvoarele Tatălui, aproape de Marele Arhiereu ¹²⁶.

4. Acest gnostic al nostru este omul credincios; este omul care-i convins că toate cele din lume sînt conduse în cel mai bun chip. Negreșit, este mulțumit cu tot ce i se întîmplă. 46. 1. Cu bună judecată, nu cere nimic din cele ce sînt necesare pentru întreținerea vieții, pentru că este încredințat că Dumnezeu știe cele ce-i sînt de folos și dă cele bune fără să-I fie cerute ¹²⁷. 2. După părerea mea, după cum meseriașului i se dă ceea ce este potrivit meseriei lui, și celui dintre neamuri ceea ce este potrivit originii lui, tot așa și gnosticului i se dă ceea ce este potrivit gnozei. 3. Cel dintre neamuri va cere credința, ca să se întoarcă la Dumnezeu, iar cel care se urcă la gnoză va cere «desăvîrșirea dragostei» ¹²⁸. 4. Cînd gnosticul a ajuns în vîrfurile gnozei, se roagă să-i fie din ce în ce mai bogată contemplația; și se roagă să contemple mereu așa cum omul obișnuit se roagă să fie mereu sănătos. 5. Da, gnosticul îi cere lui Dumnezeu să nu-și piardă vreodată virtutea; dar mai

126. *Evr.* 4, 14.

127. *Mt.* 6, 25—34.

128. *I In.* 4, 17.

ales împreună cu rugăciunea se străduiește să nu cadă din starea de virtute, în care se găsește. 6. Gnosticul știe doar că unli îngeri, din pricina trîndăviei lor, au alunecat jos; pentru că ei, avînd capacitatea de a se îndrepta și spre bine și spre rău, nu s-au putut ține desăvîrșit strîns de acea unică stare în care se găseau. 7. Celui care s-a urcat, încă de aici de pe pămînt, la punctul cel mai înalt al gnozei și prin exercițiu a atins înălțimea omului desăvîrșit¹²⁹, acelaia toate îi vin în ajutor și în ce privește timpul și în ce privește locul, pentru că a ales să ducă o viață fără căderi și pentru că s-a exercitat să fie totdeauna uniform, datorită statorniciei gîndului său. 8. Că dacă lași în gîndul tău o spărtură, prin care se scurg jos cele ce-ai adunat cu mintea, atunci se surpă tot ce-ai înălțat cu ajutorul credinței. 9. Cel care prin exercițiu gnostic își face din virtute un bun, pe care nu-l pierde, acela preface starea sa sufletească în a doua natură; și după cum de piatră este legată inseparabil greutatea, tot așa și de gnostic este legată inseparabil știința; și asta nu fără voia lui, ci cu voia lui, prin puterea lui rațională, gnostică și prevăzătoare.

47. 1. Pentru că ceea ce nu se pierde datorită precauției nu se pierde nici datorită prudenței, de aceea gnosticul va căuta să fie precaut, ca să nu păcătuiască, și va căuta să fie prudent, ca să nu piardă virtutea. 2. După cum se pare, gnoza duce la prudență și învață să cunoască pe cele ce o pot ajuta să păstreze permanent virtutea. 3. Cel mai mare bun, deci, este cunoașterea lui Dumnezeu; de aceea, datorită ei, ajungem să nu pierdem virtutea. Cel care cunoaște pe Dumnezeu este sfînt și evlavios. Și am arătat că numai gnosticul este evlavios. 4. El se bucură de bunătățile cele prezente și se bucură și de cele făgăduite, ca și cum ar fi prezente. Bunătățile făgăduite nu-i sînt ascunse gnosticului, ca și cum ar fi absente. Nu, pentru că gnosticul le cunoaște de pe acum așa cum sînt ele. 5. Gnosticul este convins de gnoză cum sînt fiecare din cele viitoare, de aceea și este în posesiunea lor. Că lipsa și nevoia se măsoară cu cele pe care le ai. Dacă gnosticul are înțelepciune, iar înțelepciunea este ceva dumnezeiesc, atunci nici cel care participă la înțelepciune nu are lipsă de nimic, pentru că însăși înțelepciunea, fiind dumnezeiască, nu are lipsă de nimic. 6. În actul de participare la înțelepciune, ființa care împarte înțelepciunea și aceea care participă la înțelepciune nu se mișcă și nu se țin reciproc, așa că nu i se ia ceva ființei care împarte și nici nu ajunge cu lipsă. Ființa care împarte nu este micșorată cu ceva prin această împărțire de înțelepciune. 7. Astfel, gnosticul nostru are, atît cît e cu putință, toate bunătățile, dar nu

129. *El.* 4, 13.

încă și după număr, pentru că atunci ar urma să fie neschimbător în conducerile și rangurile dumnezeiești ce i se cuvin.

48. 1. Pe gnostic îl ajută și Dumnezeu, cinstindu-l cu o putere de grijă mai deosebită. N-a făcut, oare, Dumnezeu toate lucrările de dragul oamenilor buni, spre folosul lor, ca să se folosească de ele, dar mai bine spus, pentru mântuirea lor? Cum s-ar putea crede atunci că Dumnezeu a luat oamenii, pentru care a făcut tot ce e pe lume, toate cele care le sînt de ajutor pentru săvîrșirea virtuții? **2.** Este lămurit că Dumnezeu cinstește firea lor bună și alegerea sfîntă, pe care au făcut-o. Celor care s-au hotărît pentru o viață bună le inspiră putere și pentru desăvîrșirea mîntuirii; pe unii îi îndeamnă numai, iar pe alții, care au ajuns buni din propria lor inițiativă, îi și ajută. **3.** Pentru gnostic orice bine este o consecință: pentru că scopul gnosticului este să știe fiecare lucru și să-l săvîrșească pe temeiul acestei cunoașteri. **4.** După cum doctorul dă sănătate celor care conlucrează cu el la însănătoșirea lor, tot așa și Dumnezeu dă mîntuire veșnică celor care conlucrează cu El în ce privește cunoașterea și facerea de fapte bune; că în puterea noastră stă a face ceea ce poruncesc poruncile și că în acest chip se împlinește făgăduința. **5.** Mie mi se pare minunată istoria spusă de eleni: Un atlet, și nu unul de rînd, după ce și-a exercitat multă vreme trupul spre a-l întări pentru lupte, s-a dus la întrecerile olimpice. În stadion, văzînd statuia lui Zeus din Pisa¹³⁰, a zis: «O, Zeus, am făcut tot ce-a trebuit ca să mă pregătesc de luptă! Dă-mi, dar, după cum este drept, victoria!».

6. Așa e și cu gnosticul. Dacă gnosticul a împlinit, fără greș și cu bună conștiință, tot ce trebuia să facă în ce privește învățătura, exercițiul, facerea de bine și dorința lui de a bineplăcea lui Dumnezeu, atunci totul îi stă în ajutor pentru dobîndirea unei mîntuiri desăvîrșite. **7.** Acestea ni se cer de la noi; anume cele care stau în puterea noastră și cele care depind de noi, cele pe care le avem și cele pe care nu le avem: alegerea, dorul, posesiunea, folosința și stăruința.

49. 1. De aceea și trebuie ca acela care vorbește cu Dumnezeu să aibă sufletul curat și cu totul nepătat și mai ales să lucreze să și-l facă desăvîrșit bun; iar dacă aceasta nu e cu putință, atunci să propășească în gnoză și s-o dorească, dar să se și depărteze desăvîrșit de faptele răutății. **2.** Se cuvine, însă, ca și rugăciunile să și le facă cu cuviință și împreună cu oameni cuviincioși. Că este greșit să se asocieze cu păcatele altora. **3.** Împreună cu simpli credincioși, gnosticul se va ruga pentru acele lucruri pe care se cuvin să le lucreze împreună. Că întreaga viață a gnosticului este sărbătoare. **4.** Astfel, pentru gnostic sînt jertfe:

130. Pisa, nota 261 din C.

rugăciunile, laudele aduse lui Dumnezeu, citirile Scripturilor înainte de masă, psalmii și imnele din timpul mesei și înainte de culcare ; și iarăși și rugăciunile din timpul nopții. Prin acestea gnosticul intră în hora cea dumnezeiască ; și, datorită neconținutei sale cugetări, este rînduit să se bucure veșnic de contemplație. 5. Ce dar ? Gnosticul nu cunoaște, oare, și cealaltă jertfă : împărțirea învățăturilor și a banilor la cei nevoiași ? Negreșit ! 6. În rugăciunea pe care o spune cu gura, gnosticul nu folosește multe cuvinte ¹³¹, pentru că a învățat de la Domnul pentru ce trebuie să se roage ¹³². Gnosticul se va ruga în orice loc ¹³³ ; nu, însă, în fața mulțimii de oameni și nici ca să arate că se roagă ¹³⁴. 7. Se roagă în orice împrejurare : și cînd merge și cînd vorbește și cînd tace și cînd citește și cînd săvîrșește lucrurile cele făcute cu judecată. Chiar dacă își va face rugăciunea sa numai în gînd, în cămara sufletului său ¹³⁵, și va ruga pe Tatăl cu suspine negrăite ¹³⁶, Tatăl este aproape ¹³⁷, este de față chiar în clipa în care grăiește ¹³⁸. 8. Din cele trei scopuri pe care le urmărește orice faptă, gnosticul urmărește în tot ce face numai două : frumosul moral și folosul ; săvîrșirea unui lucru în vederea plăcerii o lasă celor care caută să ducă o viață obișnuită.

CAPITOLUL VIII

50. 1. Departe de mine gîndul de a spune că cel care trăiește în o evlavie ca aceasta este gata să mintă sau să se jure. Jurămîntul este o mărturisire precisă în care se mai ia în ajutor și numele lui Dumnezeu. 2. Dar cum e cu puțință ca cel care-i credincios să se arate necredincios, încît să aibă nevoie de jurămînt ? Nu este puternic și hotărît jurămînt viața lui ? 3. Gnosticul trăiește, își duce viața și-și arată credincioșia mărturisirii sale prin viața și prin cuvîntul lui, care-i sînt constante și neschimbătoare. 4. Iar dacă face o nedreptate în judecarea unei acțiuni sau a unui cuvînt, gnosticul nu va minți, nici nu se va jura, gîndindu-se că ar insulta Dumnezeuirea ; că știe că Dumnezeuirea nu poate fi insultată. Dar nici nu va minți și nici nu va călca vreauna din porunci, ca să facă rău semenului său, pentru că Domnul l-a învățat să-l iubească, chiar dacă nu-i este prieten sau cunoscut. Cu atît mai mult, gnosticul nu va minți și nici nu se va jura pentru el însuși, pentru că nu va fi

131. Mt. 6, 7.

132. Mt. 6, 9—13.

133. I Tim. 2, 8.

134. Mt. 6, 5.

135. Mt. 6, 6.

136. Rom. 8, 26.

137. Ps. 144, 19.

138. Is. 58, 9.

găsit niciodată făcînd, de buna sa voie, vreo nedreptate față de el însuși. 5. Nici nu se va jura, pentru că preferă să spună doar cuvîntul «da» cînd e vorba de o afirmație și cuvîntul «nu» cînd e vorba de o negație¹³⁹. A jura înseamnă a spune un jurămînt sau un cuvînt care să întărească spusa. 51. 1. Îi este de ajuns gnosticului, atunci cînd are de confirmat sau de negat ceva, să adauge : «grăiesc adevărul», față de cei care nu se încred în temeinicia spuselor sale. 2. După părerea mea, gnosticul trebuie să aibă în legăturile lui cu cei din afară o viață care să prezinte atîta încredere, încît să nu i se ceară jurămînt. Pentru el însuși și pentru cei ai lui este de ajuns buna lui credință, care este dreptate voluntară. 3. Astfel gnosticul este credincios cuvîntului său : dar nu este gata să jure ; iar dacă rar de tot este adus să jure, atunci o face așa cum am spus mai înainte. 4. A da mărturie de adevăr prin jurămînt înseamnă a fi în deplin acord cu adevărul, iar ținerea jurămîntului nu este altceva decît împlinirea îndatoririlor pe care le ai. 5. Dar mai este, oare, nevoie să se jure acela care trăiește în cel mai înalt grad adevărului ? Cel care nu se jură, în nici un caz nu va face un jurămînt fals ; iar cel care nu-și calcă cuvîntul dat, nicicînd nu se va jura, pentru că faptele lui mărturisesc dacă-și calcă cuvîntul sau și-l ține, după cum negreșit minciuna și jurămîntul fals se vădesc prin aceea că se calcă îndatoririle luate prin cuvînt și prin jurămînt. 6. Cel care trăiește drept și nu-și calcă nici una din îndatoririle lui, acela, cînd se face judecata adevărului, arată că își ține cuvîntul în toate faptele sale. Așadar, pentru gnostic este de prisos mărturia cu limba. 7. Gnosticul este convins că Dumnezeu este în orice loc totdeauna ; știe că este ceva nevrednic să nu spună adevărul și să-L mintă pe Dumnezeu ; de aceea lui îi este îndestulătoare mărturia, pe care o dă Dumnezeu și conștiința lui. 8. De aceea gnosticul nu minte și nici nu face ceva prin care să-și calce cuvîntul ; de aceea nici nu i se cere să se lege cu jurămînt ; dar nici nu neagă vreodată ceva din cele ce a făcut, chiar dacă ar fi chinuit pînă la moarte, ca să nu fie silit să mintă.

CAPITOLUL IX

52. 1. Dar vrednicia gnostică îl ridică pe gnostic mult mai sus, pentru că el are sarcina de a purta grijă de instruirea celorlalți ; lui i-a fost încredințată îndatorirea de a învăța pe ceilalți prin cuvînt și prin faptă doctrina despre întruparea Domnului, cel mai mare bun de pe pămînt, prin care se mijlocește legătura și comuniunea cu Dumnezeu. 2. După cum cei care dau un cult zeilor pămîntești se închină la statui, ca și cum

139. Mt. 5, 37 ; Iac. 5, 12.

acelea i-ar auzi, și socotesc valabile învoielile pe care le-au semnat înaintea lor, tot așa înaintea statuii lor însuflețite, a oamenilor, este dată de învățătorul cel vrednic de credință adevărata măreție a învățaturii; iar binefacerea pe care învățătorul o face acestora se urcă la Însuși Domnul ¹⁴⁰, după al Cărui chip, învățătorul, om cu adevărat, instruieste, crează, transformă și înnoieste spre mîntuire pe omul pe care îl catehizează. 3. După cum elenii numesc pe zeul Ares fier, iar pe zeul Dionisos vin, pe temeiul unor relații între aceste obiecte și zei, tot așa și gnosticul, pentru că socotește propria sa mîntuire folosul pe care-l aduce semenilor săi, se poate numi, pe bună dreptate, statuie însuflețită a Domnului, negreșit, nu după forma lui exterioară, ci potrivit simbolului puterii pe care o are și potrivit asemănării predicării.

53. 1. Gnosticul, deci, spune cu graiul, celor care sînt vrednici să-l asculte, tot ce are în minte, pentru că viața sa și cuvintele sale sînt mărturisiri ale convingerilor lui. 2. El gîndește adevărul și spune adevărul; niciodată, însă, nu grăiește ca să mîngîie, așa cum fac doctorii cu bolnavii, care pentru încurajarea celor bolnavi mint sau, după cum spun sofistii, nu spun adevărul. 3. Astfel vrednicul apostol a tăiat împrejur pe Timotei ¹⁴¹, cu toate că a strigat și a scris că nu este de nici un folos tăierea împrejur făcută de mîna omenească ¹⁴². Dacă apostolul ar fi desprins dintr-o dată de lege, spre a-i aduce la tăierea împrejur a inimii, pe care o dă credința ¹⁴³, pe cei care erau încă legați de sinagogă, atunci aceștia nu s-ar fi supus și n-ar fi rupt-o cu sinagoga; de aceea apostolul face pe placul iudeilor: «*S-a făcut ca un iudeu, ca să cîștige pe toți*» ¹⁴⁴. 4. Deci apostolul, care a făcut acest pogorămînt pentru mîntuirea aceloră cărora le-a făcut pe plac, nu s-a purtat ca un fățarnic din pricina primejdiei, provocată de zelatorii iudei, care atîrnă deasupra dreptilor. Nu. Dar nici n-a făcut-o din constrîngere. Gnosticul, la rîndul lui, va face numai spre folosul semenilor lui acelea pe care nu le-ar fi făcut mai înainte, dacă acele fapte n-ar fi trebuit să le facă spre folosul aceloră. 5. Acesta se dă pe sine însuși pentru Biserică și pentru ucenicii săi, «*pe care i-a născut*» ¹⁴⁵ în credință ca să fie pildă celor care pot urma înalta rînduială a Dascălului celui iubitor de oameni și iubitor de Dumnezeu, ca să fie înfățișat lumii adevărul cuvintelor sale și să fie lucrată dragostea cea către Domnul. 6. Gnosticul nu-i robit de frică; în cuvintele sale este numai adevăr și-i

140. Mt. 25, 40.

141. Fapte 16, 3.

142. Ef. 2, 11; Rom. 2, 25.

143. Rom. 2, 29; 3, 30.

144. I Cor. 9, 19—20.

145. I Cor. 4, 15.

stăruitor în muncă; nu vrea nicicînd să se găsească minciună în cuvîntul pe care îl rostește; chiar și în acest cuvînt, acțiunea lui este lipsită de păcat; pentru că minciuna, cînd e spusă cu viclenie, nu e un cuvînt fără putere, ci lucrează răul. 54. 1. Deci numai gnosticul dă mărturie totdeauna de adevăr¹⁴⁶ și în cuvînt și în faptă; că el, totdeauna și în toate, săvîrșește adevărul și cu cuvîntul și cu fapta și chiar cu gîndul.

2. Aceasta este, ca să spun pe scurt, slujirea lui Dumnezeu a creștinului. Dacă face lucrul acesta cum se cuvine și după dreapta rațiune, atunci îl slujește pe Dumnezeu în chip elavios și drept; și dacă lucrurile stau așa, atunci gnosticul este cu adevărat evlavios, drept și cinstitor de Dumnezeu. 3. Deci creștinul nu este un om fără de Dumnezeu — că lucrul acesta ne-am propus să-l arătăm filozofilor —; și creștinul nici nu va face, cu nici un chip, ceva rău sau rușinos, adică nedrept. 4. Urmează de aici, deci, că nici nu este necinstitor de Dumnezeu, ci este singurul cinstitor de Dumnezeu în chip sfînt, așa cum se cuvine; se roagă cu sfințenie, potrivit unei adevărate cinstiri de Dumnezeu, Celui Care este într-adevăr Dumnezeu, Conducătorul întregii lumi, Împăratului împăraților și Atotputernicului.

CAPITOLUL X

55. 1. Gnoza este, ca să spun așa, o desăvîrșire a omului ca om, care, prin știința lucrurilor dumnezeiești, duce la desăvîrșire și purtarea și viața și cuvîntul omului, în unire și de acord cu sine însuși și cu Cuvîntul cel Dumnezeiesc. 2. Prin gnoză se desăvîrșește credința; că numai prin gnoză ajunge credinciosul desăvîrșit. Credința este un bun sufleteșc interior. Credința, fără să cerceteze, mărturisește că este Dumnezeu și-L slăvește ca existent. 3. De aceea pornind de la această credință și crescînd în însuși harul lui Dumnezeu, credinciosul trebuie să primească, atît cît îi este cu putință, gnoza. 4. Am spus doar, că gnoza se deosebește de înțelepciunea dobîndită prin învățătură. Că ce este gnoza este negreșit și înțelepciunea aceasta; dar ce este această înțelepciune nu este negreșit gnoză; că înțelepciunea aceasta este înțelepciunea dată de învățătura prin viu grai. 5. Temelia gnozei este credința în Dumnezeu, este nepunerea la îndoială a existenței lui Dumnezeu. Hristos, însă, este și una și alta; și temelie și clădire; prin El: și începutul și sfîrșitul. 6. Iar punctele capitale nu se învață; începutul și sfîrșitul, adică credința și dragostea. Gnoza, prin harul lui Dumnezeu, este transmisă mai departe prin tradiție celor care s-au arătat vrednici

¹⁴⁶ *In.* 5, 33; 18, 37.

pe ei înșiși să primească învățătura aceasta ; cărora li s-a încredințat gnoza ca un bun de mare preț, din care strălucește vrednicia dragostei, din lumină la lumină. **7.** Că s-a spus: «*Celul ce are l se va adăuga*» ¹⁴⁷: credinței i se va adăuga gnoza, gnozei i se va adăuga dragostea, iar dragostei, moștenirea. **56. 1.** Și se întâmplă aceasta când ești legat de Domnul prin credință, prin gnoză și prin dragoste și te urci împreună cu El acolo unde este Dumnezeu și Paznicul credinței noastre și dragostei noastre. **2.** De aceea, la sfârșit, gnoza este dată celor destoinici și celor aleși, pentru că ei au nevoie de mai multă pregătire și de mai multe exerciții premergătoare și pentru a asculta învățăturile și pentru a duce o viață plină de liniște și demnitate și pentru a ajunge, datorită unei trăiri intense, la o dreptate superioară celei prescrise de lege ¹⁴⁸. **3.** Gnoza ne duce la un sfârșit desăvârșit, care este fără de sfârșit și ne învață mai dinainte viețuirea cea viitoare, pe care o vom duce, după voința lui Dumnezeu, împreună cu dumnezeii, fiind scăpați de chinuri și de orice pedepse, pe care ar fi trebuit să le suferim din pricina păcatelor noastre, ca o pedepsire aducătoare de mîntuire ¹⁴⁹. **4.** După această mîntuire se dau celor desăvârșiți răsplăți și cinstiri, pentru că au terminat curățirea, pentru că au terminat și cealaltă slujire, fie sfîntă, fie între sfinți. **5.** Apoi pe cei care au ajuns «*curați cu inima*» ¹⁵⁰ îi așteaptă, în apropiere de Domnul, restabilirea în contemplația cea veșnică. **6.** Primesc numele de dumnezei ¹⁵¹ și vor fi împreunășezători pe scaune cu ceilalți dumnezei, care mai înainte au primit locul lor după Mîntuitorul. **7.** Gnoza este o curățire grabnică a sufletului și este capabilă să săvîrșească o schimbare în mai bine. **57. 1.** De aceea gnoza mută pe om într-o stare dumnezeiască și sfîntă, înrudită cu sufletul; și cu ajutorul unei lumini, care îi este proprie, îl trece prin trepte tainice de progres pînă ce îl restabilește în locul cel înalt de odihnă și-l învață pe cel curat cu inima ¹⁵² să contemple pe Dumnezeu față către față ¹⁵³, într-un chip științific și intelectual. **2.** În aceasta constă desăvîrșirea sufletului gnostic, care depășește orice curățire și slujire ca să fie împreună cu Domnul ¹⁵⁴, unde este rînduit să fie în apropierea Lui. **3.** Credința este, ca să spun așa, o cunoaștere scurtă a celor mai de seamă învățături; gnoza, însă, este dovedirea puternică și sigură a învățăturilor cuprinse în credință; prin învățătura Domnului

147. Mt. 25, 29.

148. Mt. 5, 20 ; Rom. 10, 5.

149. Evr. 12, 7.

150. Mt. 5, 8.

151. Ps. 81, 6.

152. Mt. 5, 8.

153. I Cor. 13, 12.

154. I Tes. 4, 17.

gnoza este zidită pe credință; și, cu ajutorul științei, ne duce la înțelegere și la infailibilitate. 4. Și, după cum am spus mai înainte ¹⁵⁵, după părerea mea, cea dintâi schimbare mîntuitoare este trecerea de la păgînism la credință; a doua este trecerea de la credință la gnoză; iar gnoza își are sfîrșitul ei în dragoste, cînd stau unul lîngă altul, Prietenul lîngă prieten, Cel ce cunoaște lîngă cel cunoscut. 5. Și poate că un om ca acesta, care a ajuns aici, este «*asemenea cu îngerii*» ¹⁵⁶. După cea din urmă înălțime dobîndită în trup, un asemenea om se schimbă, precum se și cuvine, mereu în mai bine; și, prin șeptimea cea sfîntă ¹⁵⁷, se grăbește spre curtea părintească, la locașul cu adevărat domnesc, unde va fi, ca să spun așa, lumină nestinsă, care luminează veșnic și negreșit, în orice privință, neschimbată.

58. 1. Acesta este cel dintîi fel de lucrare a Domnului, este mărturia a așa numitei de noi răsplătiri pentru cinstirea dată lui Dumnezeu. Dintre multele mărturii cîte sînt, voi da numai una, de care vorbește profetul David, grăind pe scurt așa : 2. «*Cine se va sui în muntele Domnului ? Sau cine va sta în locul cel sfînt al Lui ? Cel nevinovat cu mîinile și cel curat cu inima, care n-a luat în deșert sufletul său, nici nu s-a jurat cu vicleșug aproapelui său. Acesta va lua binecuvîntare de la Domnul și milostenie de la Dumnezeu, mîntuitorul lui. Acesta este neamul celor care-L caută pe Domnul, celor care caută fața Dumnezeului lui Iacov*» ¹⁵⁸. 3. După părerea mea, în aceste cuvinte profetul a înfățișat în scurt pe gnostic. Și după cum se pare, David, prin cuvintele: «*fața Dumnezeului lui Iacov*», ne-a arătat, în treacăt, că Mîntuitorul este Dumnezeu, că este Cel Care ne-a binevestit și ne-a adus învățătura despre Tatăl. 4. De aceea și apostolul L-a numit pe Fiul «*chipul slavei Tatălui*» ¹⁵⁹, Cel Care ne-a învățat adevărul despre Dumnezeu și a spus despre Dumnezeu că «*Dumnezeu și Tatăl este unul*» ¹⁶⁰ și este singurul atotputernic, «*pe Care nimeni nu-L cunoaște decît Fiul și cel căruia Fiul îi va descoperi*» ¹⁶¹. 5. Că există numai un singur Dumnezeu, au arătat-o cuvintele : «*Celor care caută fața Dumnezeului lui Israil*», pe Care Mîntuitorul Îl numește «*singurul*» și spune că este Dumnezeu și Tată «*bun*» ¹⁶². 6. Iar «*neamul celor care-L caută pe El*» este «*neamul cel ales*» ¹⁶³.

155. Stromata VII, 46, 3.

156. Lc. 20, 36.

157. Stromata V, 106, 2—4.

158. Ps. 23, 3—6.

159. Evr. 1, 3.

160. Ef. 4, 6.

161. Mt. 11, 27; Lc. 10, 22.

162. Mt. 19, 17.

163. I Pt. 2, 9.

59. 1. De aceea și apostolul zice : «*Cu nimic nu vă voi fi de folos, dacă nu vă voi grăi sau în descoperire sau în cunoaștere sau în profeție sau în învățătură*»¹⁶⁴. 2. Negreșit, sînt unii oameni care nu sînt gnostici și totuși fac fapte bune; le fac, însă, mînați nu de rațiune, ci așa cum cei curajoși fac fapte de curaj. 3. Alții sînt prin fire porniți spre mînie și apoi fără vreun temei rațional cultivă această pornire a lor; se îndreaptă fără să judece spre multe fapte și fac unele fapte ca și cei plini de curaj, încît uneori săvîrșesc aceleași lucruri ca și ei; de pildă îndură cu curaj chinurile, 4. dar nu mînați de aceleași motive ca gnosticul, nici cu aceeași intenție, nici «*ca să-și dea trupul*»¹⁶⁵; că, după cum spune apostolul, «*nu au dragostea*»¹⁶⁶, care se naște din gnoză. 5. Orice faptă, care se face în chip rațional, este o faptă bună; și orice faptă, care se face în chip irațional, este o faptă rea — chiar dacă cel ce-o face și-o întemeiază pe ceva — pentru că fapta nu-i întărită pe rațiune, nici pe ceva folositor, care să ducă la virtute sau să izvorască din virtute. 6. Același lucru îl spunem și despre celelalte virtuți, ca și despre cinstirea de Dumnezeu. Așadar gnosticul nostru este un om care săvîrșește totul în chip rațional, nu numai în ce privește evlavia lui, ci, drept urmare, și în ce privește cinstirea pe care o aduce cu bună știință lui Dumnezeu, ca și îndatoririle întregii lui vieți. 7. Intenția noastră este acum să înfățișăm viața gnosticului, nu să vorbim de cuprinsul învățăturilor lui, pe care le vom expune mai tîrziu, la timpul potrivit, păstrînd totodată și înlănțuirea acestei scrieri.

CAPITOLUL XI

60. 1. Gnosticul are despre univers o idee adevărată și măreață, pentru că are despre el învățătură dumnezeiască. Începînd, dar, de la admirația creației și avînd din naștere dovada că poate primi gnoza, ajunge cu dragă inimă ucenic al Domnului; și îndată ce a auzit de Dumnezeu și de pronie, a crezut pe temeiul celor ce a admirat. 2. Pornind de la admirația creației, gnosticul se străduiește în orice chip să învețe; și face pe toate acelea prin care ar putea dobîndi cunoașterea, pe care o dorește — iar dorința aceasta crește în același timp și cu cercetarea și cu înaintarea în credință —; aceasta înseamnă că este vrednic să ajungă la contemplația aceea atîta de mare și atîta de minunată. 3. În acest chip gnosticul va gusta voința lui Dumnezeu. Că el nu deschide urechile, ci sufletul la lucrurile care-i sînt descoperite

164. I Cor. 14, 6.

165. I Cor. 13, 3.

166. I Cor. 13, 1. 2. 3.

prin cele ce i se spun. 4. Și pentru că a primit, prin cuvintele de învățătură, cunoștință despre ființa lucrurilor și despre lucruri, pe bună dreptate își îndreaptă sufletul și spre cele ce trebuie să facă; de pildă poruncile: «*să nu faci desfrânare*¹⁶⁷; *să nu ucizi*»¹⁶⁸ le înțelege într-un chip deosebit, așa cum au fost spuse gnosticului, nu cum sînt înțelese de toți ceilalți oameni.

61. 1. Exercițindu-se, dar, pentru dobîndirea contemplației științifice, gnosticul merge mai departe în lupta sa pentru înțelegerea adevărurilor celor mai universale și mai mărețe; că știe foarte bine, așa precum spune profetul, că «*Domnul este Cel Care învață pe om cunoașterea*»¹⁶⁹; și că Domnul lucrează prin gura omului. De aceea a și luat trup Domnul. 2. Pe bună dreptate, deci, gnosticul nu va prefera plăcutul în locul folosului; și nici dacă o femeie frumoasă l-ar provoca, în vreo împrejurare oarecare, și l-ar sili, ca o curtezană, să se desfrîneze; pentru că nici femeia lui Faraon n-a putut birui împotriva lui Iosif, ci s-a lăsat dezbrăcat de haina pe care aceea i-o ținea cu forța¹⁷⁰; și Iosif a ajuns gol de păcat, dar îmbrăcat cu cumințenia purtării sale. 3. Da, ochii stăpînului femeii și al lui nu-l vedeau, dar îl vedeau ochii Celui Atotputernic. 4. Noi oamenii auzim glasul și vedem trupurile; Dumnezeu, însă, cercetează fapta, din care iese și glasul și iese și vederea¹⁷¹. 5. Ca urmare a celor spuse, deci, dacă ar veni peste gnostic boală sau vreun necaz și chiar ceea ce este mai înfricoșător, moartea, gnosticul rămîne neturburat cu sufletul, pentru că știe că toate acestea sînt de necesitățile firii; dar totodată știe că, prin puterea lui Dumnezeu, ele sînt leac mîntuitor, împărțit după vrednicie de pronia cea cu adevărat bună, pentru ca, prin pedepse, să facă bine celor care nu vor să se schimbe.

62. 1. Gnosticul se folosește de creaturi cînd rațiunea i-o cere și cînt rațiunea o cere; aduce mulțumiri Creatorului și este stăpîn pe bucuria ce i-o procură creaturile, de care se folosește. 2. Nîcicînd nu poartă ranchiună; nu urăște pe nimeni, chiar dacă merită să fie urît acela pentru faptele pe care le face. 3. Cîntește pe Creatorul său și iubește pe omul care trăiește lîngă el; îi este milă de ignoranța lui și se roagă pentru el. 4. Este legat de un trup, care prin fire este pătimitor, dar nu este atins de răul pe care îl fac patimile. 5. Cînd vin peste el necazuri nedorite, își urcă sufletul de la durerile acelea la stările sufletești proprii, nu se lasă abătut de cele ce sînt străine sufletului lui, dar se

167. *Ieș.* 20, 14; *Mt.* 5, 27.

168. *Ieș.* 20, 13; *Mt.* 5, 21.

169. *Ps.* 93, 10.

170. *Fac.* 39, 12.

171. *I Regi* 16, 7; *Ier.* 17, 10.

acomodează celor ce-i sînt de neapărată trebuință numai întru atît cît să-și păstreze nevătămat sufletul. **6.** Nu vrea să fie credincios în închipuire, nici în aparență, ci în cunoaștere și adevăru, adică în faptă sigură și în cuvînt, care are tărie. **7.** Gnosticul nu numai că laudă faptele frumoase, dar se silește să fie și el frumos la suflet, să ajungă, prin dragoste, «*prieten*» ¹⁷² din «*slugă bună și credincioasă*» ¹⁷³, datorită desăvîrșirii stării lui sufletești, pe care a dobîndit-o în întregime prin învățătura cea adevărată unită cu mult exercițiu.

63. 1. Gnosticul se silește să ajungă pe culmile gnozei; este împodobit în purtări, modest în înfățișare și are toate acele însușiri care-l caracterizează cu adevărat pe gnostic; se uită la chipurile cu frumusețe morală, la mulții patriarhi, care au săvîrșit fapte de virtute înaintea lui, la foarte mulții profeți, la nenumărații îngeri, al căror număr nu-l putem socoti și, pe lîngă aceștia toți, la Domnul, Care ne-a învățat și ne-a arătat că este cu putință să dobîndim viața aceea înaltă. De aceea gnosticul nu iubește toate aceste bunuri ale lumii, care sînt la îndemîna tuturor, ca să nu fie ținut de ele aici jos pe pămînt, ci iubește bunurile nădăjduite, dar mai bine spus, pe cele pe care de pe acum le cunoaște și le nădăjduiește, potrivit înțelegerii ce o are despre ele. **2.** De aceea, deci, gnosticul nu rabdă durerile, chinurile și necazurile, ca oamenii curajoși, de care vorbesc filozofii, care nădăjduiesc că durerile pe care le sufăr vor înceta și că au să aibă iarăși parte de bucurii, ci gnoza dă în sufletul gnosticului naștere unei convingeri nezdruincinate că va primi bunătățile cele viitoare. Asta e pricina că gnosticul disprețuiește nu numai chinurile de pe lumea aceasta, ci și toate plăcerile. **3.** Se spune că fericitul Petru, văzînd că femeia lui este dusă la moarte, s-a bucurat că a fost chemată la Domnul și că se duce la casa ei; i-a grăit multe cuvinte de îmbărbătare și de mîngîiere; apoi, strigînd-o pe nume, i-a spus: «O, tu, adu-ți aminte de Domnul!», **64. 1.** Așa era căsătoria oamenilor fericiți și această desăvîrșită stare sufletească o aveau față de cei pe care îi iubeau nespuse de mult. **2.** De aceea și apostolul spune: «*Cel căsătorit să fie ca și cum n-ar fi căsătorit*» ¹⁷⁴. Apostolul cere, deci, să ne fie indiferentă căsătoria, iar dragostea să nu ne despartă de Domnul. Petru, care era un adevărat bărbat, a îndemnat-o pe femeia lui, atunci cînd avea să plece din această viață, să se alipească puternic de dragostea de Domnul. **3.** Oare nu era arătată lămurit credința mucenicilor în nădejdea pe care o aveau ei după moarte, cînd, în mijlocul celor mai cumplite chinuri, ei mulțumeau lui Dumne-

172. *In.* 15, 15.

173. *Mt.* 25, 21. 23.

174. *I Cor.* 7, 29.

zeu ? După părerea mea mucenicii aveau o credință nezdruincată ; iar faptele care urmau acestei credințe erau și ele la fel de credincioase.

4. În orice împrejurare din viață sufletul gnosticului este puternic ; este ca trupul unui atlet ; are o foarte bună constituție, este viguros. 5. Gnosticul este bun sfătuitor pentru oameni și arată celui drept cele ce trebuie făcute ; normele sale de conducere le are de la Dumnezeu ; și, datorită asemănării sale cu Dumnezeu, a dobândit liniște sufletească față de plăcerile și supărările trupesti ; se împotrivește primejdiilor cu curaj și cu deplină încredere în Dumnezeu. 6. Sufletul gnostic este o icoană pămîntească a puterii dumnezeiești ; este împodobit cu virtute desăvîrșită, ridicată la o mare treaptă de dezvoltare, datorită firii sale, exercițiului și învățăturii. 7. Această frumusețe a sufletului ajunge «*templu al Duhului Sfînt*»¹⁷⁵ dacă are în toată viața o stare sufletească potrivită Evangheliei.

65. 1. Un om ca acesta, deci, luptă cu succes împotriva oricărui fel de frică, a oricărui fel de grozăvie ; nu numai împotriva morții, ci și împotriva sărăciei, a bolii, a lipsei de slavă și a altor necazuri înrudite cu acestea, pentru că este nebiruit de plăcere și este stăpîn peste patimile iraționale. 2. Cunoaște bine pe cele ce trebuie să le facă și pe cele pe care nu trebuie să le facă ; pentru că știe pe deplin care sînt cele cu adevărat groaznice și care nu. 3. De aceea îndură cu bună știință, pentru că rațiunea îi spune ce trebuie și ce se cuvine să îndure ; face deosebire cu bună știință între cele care merită încredere — adică cele bune — și cele ce par, întru cele ce sînt înfricoșătoare și cele ce se bănuiesc a fi, de pildă moartea, boala și sărăcia, pentru că acestea țin mai mult de părere decît de realitate. 4. Acesta este omul cu adevărat bun, care este fără patimi, care, potrivit stării sau dispoziției virtuozității a sufletului său, este mai presus de orice viață pătimașă. Pentru acest om totul depinde de el pentru a-și ajunge scopul urmărit. 5. Așa-numitele necazuri aduse de soartă nu sînt înfricoșătoare pentru acest om vrednic, pentru că ele nu sînt rele ; necazurile cu adevărat rele sînt străine gnosticului creștin, pentru că ele, fiind adevărate rele, sînt diametral opuse celor bune ; și este imposibil ca același om, în același timp, să unească în el cele contrare. 6. Așadar, gnosticul își joacă, fără reproș, rolul său în drama vieții, rol, pe care i l-a rînduit Dumnezeu să-l joace ; și el știe pe cele pe care trebuie să le facă și pe cele pe care trebuie să le îndure.

66. 1. Dacă lipsa de curaj vine de acolo că nu știi care fapte sînt cu primejdie și care nu, atunci numai gnosticul este curajos, pentru că știe care sînt cele cu adevărat bune și care sînt cele ce vor fi ; și cunoscînd acest lucru, știe, așa precum am spus mai sus, care sînt într-adevăr acelea de care nu trebuie să se teamă. Și pentru că știe că numai răutatea

175. I Cor. 6, 10.

este dușmănoasă și nimicitoare pentru cei care propășesc spre gnoză, gnosticul se înarmează cu armele Domnului și luptă împotriva răutății.

2. Se poate face ceva din nepricepere sau din lucrare, dar mai bine spus, din conlucrarea diavolului; dar aceasta nu-i o nepricepere obișnuită, nici o răutate a diavolului — că nici o lucrare nu poate fi numită pricepere, că priceperea este o stare sufletească; și iarăși nici o lucrare nu este stare sufletească — așadar fapta care se face din neștiință nu este neștiință, ci răutatea adusă de neștiință, fără însă să se confunde cu neștiința; că nici patimile, nici păcatele nu sînt vicii, pentru că sînt aduse de vicii. Nu e gnostic, deci, acela care face acte de curaj fără să și le întemeieze pe rațiune.

3. Că ar trebui să numim curajoși și pe copii, care, neștiind ce sînt primejdiile, se aruncă în primejdii — că pun mîna și în foc — și ar trebui să numim virtuozose și fiarele care se năpustesc asupra lăncilor, fiind curajoase fără judecată. Gîndind așa, am putea numi curajoși și pe comedianții care, deprinși să facă unele viclenii, sar în săbii pentru o plată nenorocită.

4. Dar cel cu adevărat curajos chiar cînd are înaintea ochilor săi primejdia, care vine spre el datorită furiei mulțimii, totuși primește cu mult curaj tot ce se va întîmpla. Asta îl deosebește de ceilalți, de așa numiții mucenici care, nu știu cum, dau singuri prilej să se arunce în primejdii — că este drept să spui adevărul —; alții, însă, potrivit rațiunii celei drepte, se ascund; dar apoi, cînd într-adevăr Dumnezeu îi cheamă, se predau cu dragă inimă și «*fac temeinică chemarea*»¹⁷⁶, neavîndu-și nimic a-și reproșa pentru purtarea lor de mai înainte; că dau prilej să li se vadă curajul lor prin curajul lor rațional, săvîrșit așa cum spune adevărul.

67. 1. Aceștia nu îndură, ca ceilalți, de frica unor chinuri mai mari, chinuri mai mici și nici iarăși nu stăruie în mărturisirea chemării lor, că s-ar sinchisi de blamul celor de aceeași cinste și de același gînd cu ei, ci ascultă de chemarea ce le-a făcut-o Dumnezeu, pentru dragostea lor de Dumnezeu, fără să urmărească alt scop decît să bineplacă lui Dumnezeu și nu ca să primească răsplăți pentru chinurile la care vor fi supuși.

2. Cei care sufăr mucenicia din dragostea de slavă, sau de frica unor chinuri mai mari, sau pentru unele plăceri și bucurii pe care le vor avea după moarte, sînt copii în credință, sînt fericiți, dar nu sînt încă bărbați în dragostea cea către Dumnezeu, așa cum este gnosticul — că sînt, ca și la întrecerile atletice, și în Biserică, cununi și pentru bărbați și pentru copii —. Dragostea, însă, trebuie aleasă pentru ea însăși, nu pentru altceva.

3. Gnosticului îi va crește desăvîrșirea curajului aproape odată cu gnoza, prin exercițiul pe care îl face în întreaga sa viață, gîndindu-se totdeauna să-și stăpînească patimile.

176. II Pt. 1, 10.

4. Dragostea, care îl încurajează și-l pune să facă exercițiu pe atletul ei, îl face să nu-i fie frică, să nu aibă teamă și să aibă deplină încredere în Domnul, așa după cum dreptatea îl face să grăiască adevărul în toată viața sa. 5. Ca să spun pe scurt, dreptatea este : «*Să vă fie vouă ce este da, da și nu, nu*»¹⁷⁷. Același cuvânt este și despre cumpătare. 6. Gnosticul nu este cumpătat nici pentru ambiție — ca atleții pentru cununi și glorie —, nici iarăși pentru dragostea de bani — ca cei care se fățăresc că sînt cumpătați, dar urmăresc să le fie bine prin o patimă groaznică —, nici ca să-și mențină sănătos trupul ; nici nu este înfrînat și nici nu gustă din plăceri, ca cei care trăiesc la țară ; că nici unul din aceștia nu este cumpătat așa cum vrea adevărul — că oameni, care au dus o viață aspră, îndată ce au gustat din plăceri, o rup cu viața aspră de înfrînare și se dedau plăcerilor. 7. La fel cu aceștia sînt și cei opriți de lege sau de frică ; dacă găsesc prilej, fug de sub puterea legii și se pun pe bunătăți. 8. Cumpătarea, însă, trebuie aleasă pentru ea însăși ; ajunge desăvîrșită datorită gnozei și rămîne așa pentru totdeauna ; îl face pe bărbat domn și atotputernic. Așa este gnosticul ! Cumpătat și fără patimi ; neatins de plăceri și de dureri. Așa cum se spune : diamant în foc.

68. 1. Cauza acestora este dragostea, care-i cea mai sfîntă și cea mai însemnată și întrece orice știință. Pentru slujirea pe care o aduce celei mai bune și celei mai înalte Ființe, Care este unica, dragostea face pe gnostic în același timp și prieten¹⁷⁸ și fiu¹⁷⁹, și-l crește cu adevărat «*la măsura vârstei de bărbat desăvîrșit*»¹⁸⁰. 2. Dar și unirea este un sentiment față de aceleași lucruri ; este o identitate în unitate ; prietenia, la rîndul ei, își are sfîrșitul ei în asemănare, căci comunitatea constă în unitate. 3. Gnosticul, deci, care iubește pe unicul și adevăratul Dumnezeu, este într-adevăr bărbat desăvîrșit și prieten al lui Dumnezeu, așezat în rangul de fiu. 4. Că acestea sînt în viziunea lui Dumnezeu numirile care se dau nobleței, cunoașterii și desăvîrșirii, pe care le primește sufletul gnostic în cea mai înaltă stare a sa de spor duhovnicesc, cînd ajunge curat în chip desăvîrșit¹⁸¹ și-i învrednicit, după cum spune apostolul, să vadă veșnic pe atotputernicul Dumnezeu «*față către față*»¹⁸². 5. Devenit în totul duhovnicesc și ajuns în locul cu care este înrudit, gnosticul rămîne în Biserica cea duhovnicească, în odihna lui Dumnezeu.

177. *Iac.* 5, 15 ; *Mt.* 5, 37.

178. *In.* 15, 15.

179. *In.* 1, 12.

180. *Fl.* 4, 13.

181. *Mt.* 5, 8.

182. *I Cor.* 13, 12.

CAPITOLUL XII

69. 1. Acestea despre cele de mai sus. Așa se poartă gnosticul cu trupul său, cu sufletul său, cu vecinul său, fie că-i e slugă, fie că-i e dușman în ce privește legea ; cu toți se poartă egal și la fel. **2.** Nu disprețuiește pe fratele său, care, după legea dumnezeiască, are același tată și aceeași mamă. Ușurează pe cel strivit de necazuri prin cuvinte de mângâiere și de îndemn, ajută pe cei care au nevoie de cele necesare traiului și dă tuturor celor ce sînt în lipsă, dar nu tuturor la fel, ci după cum este drept și după cum merită ; dă și celui care îl prigonește și-l urăște, dacă acela are nevoie ; nu se uită deloc la cei ce spun că îi dă de frică, pentru că el face asta nu de frică, ci ca să-l ajute. **3.** Dacă gnosticul nu-i iubitor de argint și nici ranchiunos, cînd e vorba de dușmani, apoi cu cît mai mult cu cei ai lui pe care-i iubește ? Un om ca acesta gîndește așa, pentru că mai cu seamă știe bine cui să dea, cît să dea, cînd și cum. **4.** Dar cine ar mai putea fi, cu bună judecată, dușman omului care nu i-a dat nici un motiv de dușmănie ? **5.** După cum spunem că Dumnezeu nu e împotriva nici unui om și nici nu este dușmanul vreunui om ¹⁸³ — că este Creatorul tuturor și nimic din cele ce sînt nu există fără voia Lui — dar spunem că sînt dușmani ai Lui cei neascultători și cei care nu merg după poruncile Lui, de pildă cei care dușmănesc Testamentul Lui, tot așa vom spune și despre gnostic. **6.** Gnosticul nicicînd și nici într-un chip nu poate fi dușmanul cuiva, dar sînt socotiți dușmani ai lui cei care merg pe calea cea potrivnică. **7.** Dealtfel noi am numit dreptate dărnicia gnosticului ; este, însă, semn de cea mai înaltă dreptate, atunci cînd dărnicia este după merit, cînd se dă unuia mai mult, altuia mai puțin, așa cum te îndatorează știința să o faci. **8.** Sînt unele virtuți, de pildă înfrînarea de la plăceri, pe care unii le săvîrșesc într-un chip prostesc. Așa, între păgîni, sînt unii, care se înfrînează, pentru că, de frica oamenilor, nu pot dobîndi ceea ce doresc ; sînt, apoi, alții, care se înfrînează de la plăcerile ce le stau la îndemînă, ca să dobîndească plăceri mai mari ; așa sînt unii credincioși, care se înfrînează sau pentru făgăduința răsplăților sau din pricina fricii lor de Dumnezeu. **70. 1.** O înfrînare ca aceasta este temelie a cunoașterii, este temelie a gnozei, este pornire spre ceea ce este mai bun, spre ceea ce este desăvîrșit. Scriptura spune : «Început al înțelepciunii este frica de Domnul» ¹⁸⁴. **2.** Dar cel desăvîrșit, pentru dragoste, «pe toate le îndură, pe toate le rabdă» ¹⁸⁵, nu ca să placă oamenilor, ci lui Dumnezeu» ¹⁸⁶. **3.** Deși fap-

183. *Inf. Sol.* 11, 24.

184. *Prov.* 1, 7 ; 9, 10 ; *Ps.* 110, 9.

185. *I Cor.* 13, 7.

186. *I Tes.* 2, 4.

telor gnosticului, așa cum e și firesc, le urmează lauda, totuși lauda aceasta nu-i spre folosul lui, ci spre folosul celor care îl laudă, ca să-i facă să-i imite faptele. 4. Se mai numește cineva înfrînat și după o altă însemnare a acestui cuvînt; e înfrînat nu numai cel care-și înfrînează patimile, ci și cel care este stăpîn pe bunătăți și posedă în chip trainic mărețiile științei, din care rodesc lucrările virtuții. 5. De aceea, gnosticul niciodată nu-și iese din propria lui stare sufletească, orice împrejurare vitregă ar veni peste el. Posesiunea științifică a binelui este temeinică și neschimbătoare, pentru că este știință a lucrurilor dumnezeiești și omenești. 6. Niciodată ignoranța nu ajunge gnoză și nici binele nu se preface în rău. De aceea pentru gnostic mîncarea, băutura și căsătoria nu sînt lucruri de căpetenie, ci ceva necesar. Vorbesc de căsătorie, dacă rațiunea i-o cere, dar așa cum se cuvine. Gnosticul, ajungînd desăvîrșit, are pildă pe apostoli. 7. Cel care-i cu adevărat bărbat nu-și arată însușirea sa de bărbat, alegînd viața singuratică; ci acela-i cu adevărat bărbat, acela învinge pe bărbați, acela care, stăpîn pe plăceri și pe dureri, își duce viața fiind căsătorit, avînd copii și purtînd grijă de casă, acela care, odată cu grija de casă, iubește neconținut pe Dumnezeu și știe să facă față tuturor încercărilor care-i vin de la copii, de la soție, de la slugi și de la bunurile materiale pe care le are. 8. Cel care nu-i căsătorit nu-l supără nici una din aceste încercări. Cel care se îngrijește numai de el însuși este întrecut de cel care îi este inferior în ce privește mîntuirea, dar îi este superior în ce privește treburile din viața cea de toate zilele, pentru că acesta reprezintă o imagine mică și slabă a adevăratei pronii.

71. 1. Trebuie mai cu seamă să ne exercităm mai dinainte sufletul, atît cît putem, în felurite chipuri, ca să-l facem în stare să primească gnoza. 2. Nu vedeți cum se înmoaie ceara și cum se înmoaie arama, ca să primească forma pe care vrem să le-o dăm? 3. Astfel, după cum moartea este despărțirea sufletului de trup, tot așa și gnoza, care este un fel de moarte rațională, ia sufletul, îl desparte de patimi și-l duce la viața faptelor bune, ca atunci să spună cu îndrăznire lui Dumnezeu: Trăiesc, așa cum Tu voiești! 4. Cel care vrea «să placă oamenilor, nu poate plăcea lui Dumnezeu»¹⁸⁷, pentru că marea mulțime a oamenilor nu alege cele de folos, ci cele plăcute. Dacă placi lui Dumnezeu, atunci ești bine plăcut și oamenilor vrednici. 5. Cum, deci, pot să-i fie plăcute gnosticului mîncarea, băutura și plăcerile trupesti, cînd el privește bănuitor chiar cuvîntul care face aluzie la plăcere, chiar mișcarea gîndurilor și o faptă care duce la plăcere? 6. «Nimeni nu poate sluji la doi

187. Gal. 1, 10.

domni, lui Dumnezeu și lui mamona»¹⁸⁸. Prin aceste cuvinte, Domnul n-a vorbit simplu de bani, ci de înlesnirea dată de bani pentru satisfacerea a fel de fel de plăceri. Că este cu neputință ca acela care cunoaște cu înalte gânduri și adevărat pe Dumnezeu, să ajungă rob plăcerilor potrivnice.

72. 1. Unul singur, dintru început, este lipsit de orice patimă, Domnul cel iubitor de oameni, Cel Care pentru noi s-a făcut om. Toți cîți se străduiesc să se asemene chipului dat de El, se silesc prin exercițiu să ajungă lipsiți de orice patimă. **2.** Cel care a poftit, dar s-a stăpînit pe el însuși, ajunge lipsit de patimă, ca și văduva, care, prin castitate, ajunge iarăși fecioară. **3.** Aceasta este plata pe care gnosticul o dă Mîntuitorului și Învățătorului, plată pe care însuși a cerut-o, anume depărtarea de rele și lucrarea de fapte bune¹⁸⁹, prin care se dobîndește mîntuirea. **4.** Și după cum cei care au învățat o meserie își cîștigă hrana cu cele ce au învățat, tot așa și gnosticul își cîștigă viața cu cele ce știe și se mîntuie. Cel care nu vrea să-și taie patimile sufletului se omoară singur. Dar, după cum se pare, ignoranța este o lipsă de hrană a sufletului, iar cunoașterea, gnoza, este hrana sufletului. **5.** Acestea sînt sufletele gnostice, pe care Evanghelia le-a asemănat cu fecioarele cele înțelepte care așteptau pe Domnul¹⁹⁰. Sînt fecioare, pentru că s-au depărtat de rele; și, datorită dragostei, așteaptă pe Domnul; și-au aprins propria lor lumină, ca să contemple adevărul lucrurilor. **6.** Sînt suflete înțelepte, care spun: «Te dorim pe Tine, o, Doamne, ca de pe acum să ne primești! Am trăit, așa cum ai poruncit. N-am călcat nici una din poruncile Tale, de aceea Te și rugăm să ne dai făgăduințele Tale. Te rugăm să ne dai cele de folos, nu cele plăcute; că se cuvine să-Ți cerem acelea ce sînt cele mai bune. Vom primi pe toate pe cîte ni le dai, că sînt spre folosul nostru, chiar dacă încercările care vin peste noi par a fi rele; că încercările aduse de rînduiala Ta sînt pentru noi un exercițiu, ca să rămînem tari!».

73. 1. Gnosticul, datorită covîrșitoareii lui sfințenii, cînd face lui Dumnezeu o cerere este gata mai degrabă să nu primească ce cere decît să primească ce nu cere. Toată viața gnosticului este rugăciune și convorbire cu Dumnezeu. Dacă e curat de păcate, gnosticul dobîndește negreșit ceea ce vrea. Dumnezeu îi spune celui drept: «Cere și-ți voi da; gîndește-te și voi face!»¹⁹¹. **2.** Dacă cele pe care le cere îi sînt de folos, le va primi îndată; dar gnosticul nu va cere niciodată cele ce nu-i sînt de folos; de aceea nici nu le va primi. Așa că va fi ceea ce

188. Mt. 6, 24; Lc. 16, 13.

189. I Pt. 3, 11.

190. Mt. 25, 1—13.

191. Mt. 7, 7.

voiește. 3. Dacă îmi spui, însă, că și unii păcătoși primesc ceea ce cer, atunci îți răspund că aceasta se întâmplă rar, și datorită dreptei bună-tăți a lui Dumnezeu ; că Dumnezeu dă darurile Sale și celor care pot să facă bine altora. 4. Deci Dumnezeu dă darul, nu din pricina celui care cere ; ci rânduiala lui Dumnezeu, care știe mai dinainte pe cel care va fi mântuit prin cel care capătă darul, face ca iarăși darul lui Dumnezeu să fie dat cu dreptate. Bunătățile cele adevărate, însă, se dau celor vrednici, chiar dacă aceștia nu le cer ¹⁹². 5. Când cineva este drept, nu din constrângere sau de frică sau pentru nădejdea ce o are, ci din libera sa voie, atunci calea pe care merge se numește cale împără-tească ¹⁹³ și pe această cale merge neamul cel împărătesc ¹⁹⁴ ; celelalte căi sînt alunecoase, te abat de la drumul cel drept și sînt pline de gropi. 6. Dacă îndepărtezi frica și onorurile, nu știu dacă nobilii filozofi vor mai îndrăzni să îndure necazurile vieții !

74. 1. Poftele și celelalte păcate sînt numite de Scriptură «*spini și ciulini*» ¹⁹⁵. Gnosticul, deci, lucrează în via Domnului ¹⁹⁶ ; o sădește, o taie, o udă ; este cu adevărat vier dumnezeiesc pentru cei sădiți în credință. 2. Cei care n-au făcut răul cer să primească plată pentru că n-au făcut răul, iar cel care a făcut cele bune, din curată libertate de voință, cere plată ca lucrător bun ¹⁹⁷ ; și negreșit va primi o îndoită plată și pentru relele pe care nu le-a făcut și pentru faptele bune pe care le-a făcut. 3. Acest gnostic nu este ispitit de nimeni, afară numai dacă Dumnezeu îngăduie ispita, și atunci pentru folosul celor ce sînt împreună cu el. Aceștia, veniți să-l vadă, sînt întăriți în credință prin răbdarea bărbă-tească a gnosticului. 4. Negreșit și pentru această pricină fericiții apostoli au suferit încercări și mucenie de desăvîrșită, ca să întărească și să dea putere Bisericii. 5. Gnosticul, avînd în urechi cuvintele care spun : «*Pe cel pe care Eu îl voi bate, tu miluiește-l*» ¹⁹⁸, se roagă să se pocăiască cei care-l urăsc pe el. 6. Că nu este bine să vadă copiii pedeapsa care se dă în stadioane răufăcătorilor. Da, nu este bine ca gnosticul să fie instruit cu astfel de scene sau să-i placă să le privească, el, care, datorită liberei sale alegeri, s-a exercitat să fie bun și frumos la suflet, iar prin aceasta a ajuns de nu-i mai spun nimic plăcerile. Odată ce el nu mai cade în păcate, nu mai are nevoie să fie instruit cu exemplele relelor care lovesc pe alții. 7. În nici un caz gnosticului nu-i plac plăcerile și priveliștile lumești, el, care a disprețuit și făgăduințele pă-

192. Mt. 6, 8.

193. Num. 20, 17.

194. I Pt. 2, 9.

195. Fac. 3, 18 ; Mt. 13, 7. 22 ; Evr. 6, 8.

196. Is. 5, 7 ; Mt. 21, 33.

197. Lc. 10, 7.

198. Iov 19, 21.

mîntești, chiar cînd sînt dumnezeiești. 8. «Nu tot cel ce spune : «Doamne, Doamne» va intra în împărăția lui Dumnezeu, ci cel ce face voia lui Dumnezeu»¹⁹⁹. 9. Lucrător gnostic este acela care-și stăpînește «poftele lumești»²⁰⁰ încă pe cînd este în acest trup ; iar despre cele pe care le cunoaște, anume cele viitoare, dar sînt încă nevăzute, este încredințat atît de mult, că le socotește mai reale decît cele care stau înaintea ochilor săi.

75. 1. Acela-i lucrător bun care se bucură de bunătățile pe care le cunoaște, dar e smerit atîta vreme cît se află prins de nevoile acestei vieți pămîntești, pentru că nu este încă învrednicit să participe real la bunătățile pe care le cunoaște. De aceea se folosește de viața aceasta ca de ceva străin, atît cît este de neapărată trebuință. 2. Gnosticul cunoaște și enigmele postului din zilele de miercuri și vineri, adică din zilele lui Hermes și Afrodita²⁰¹. 3. Dealtfel gnosticul toată viața lui postește și de iubirea de argint și de iubirea de plăceri, din care se nasc toate relele. Am arătat de mai multe ori că, după cum spune apostolul, trei sînt cele mai mari feluri de destrăbălare : iubirea de plăceri, iubirea de argint și idololatria²⁰².

76. 1. Gnosticul, deci, postește și după cum spune legea de faptele cele rele și după cum poruncește desăvîrșirea cea după Evanghelie de gîndurile cele rele. 2. Vin încercări peste gnostic, așa cum am spus, nu pentru curățirea lui, ci pentru folosul celor din jurul lui, ca aceștia să vadă că disprețuiește și socotește o nimica durerile și suferințele pe care le încearcă. 3. Același lucru îl gîndește și despre plăceri. Este foarte greu să te depărtezi de plăceri, după ce ai făcut experiența lor. Că ce mare lucru este să te înfrînezi de la ceea ce nu știi ? 4. Gnosticul, împlinind porunca Evangheliei, face din fiecare zi ziua Domnului, face din fiecare zi duminică, pentru că alungă din el gîndul cel rău și primește gîndul gnostic, slăvind în el învierea Domnului. 5. Iar cînd primește înțelegerea contemplației științifice, socoate că vede pe Domnul și-și conduce și privirile sale spre cele nevăzute. 6. Iar dacă i se pare că vede ceea ce nu vrea să vadă, își pedepsește vederea îndată ce simte că i-a făcut plăcere ceea ce a văzut prin aruncătura privirii ; că vrea să vadă și să audă numai atît cît se cuvine. 7. Astfel, cînd privește sufletele fraților și frumusețea trupului lor, le vede numai cu sufletul, pentru că sufletul lui este obișnuit să vadă frumusețea, fără să simtă vreo plăcere trupească.

199. Mt. 7, 21.

200. Tit 2, 12.

201. Zeii Mercur și Venera, după numele dat de romani acestor zei. De aici în limba română miercuri și vineri.

202. Ef. 5, 5.

77. 1. Sînt într-adevăr frați, potrivit creației celei alese, potrivit asemănării gîndurilor și potrivit ipostasei faptelor, pentru că gnosticii și cînd lucrează și cînd gîndesc și cînd grăiesc, săvîrșesc aceleași fapte sfinte și frumoase, pe care Domnul a voit să le gîndească cei care sînt cu adevărat aleșii săi. **2.** Credința constă în a alege aceleași lucruri; gnoza constă în a învăța și a gîndi aceleași lucruri, iar nădejdea constă în a pofti aceleași lucruri. Dacă gnosticul folosește pentru cele de neapărată trebuință vieții puțin timp pentru hrană, socoate totuși că i se fură timpul chiar cînd trebuie să se ocupe cu astfel de treburi. **3.** De aceea crede că nici în vis nu se potrivește așa ceva cu cel ales. În realitate, gnosticul este «*străin și călător*»²⁰³ pe pămînt în toată viața lui; dacă locuiește într-un oraș, disprețuiește pe toate cele din oraș, de care ceilalți se minunează; trăiește în oraș ca și cum ar trăi în pustie, ca să nu-l silească la ceva locul în care locuiește, ci să-și ducă drept viața, așa cum și-a ales-o. **4.** Că să spun pe scurt, gnosticul acesta împlinește lipsa apostolilor, viețuind drept, cunoscînd precis, fiind de folos celor destoinici, «*mutînd munții*»²⁰⁴ semenilor lui și îndepărtînd greutățile din sufletele lor. **5.** Negreșit fiecare din noi este via lui și lucrătorul lui. Gnosticul vrea ca oamenii să nu știe binele pe care el îl face. Avînd încredere și în Domnul și în el însuși că viețuiește potrivit poruncilor, a ales poruncile, pe temeiul cărora a crezut. **6.** Domnul a spus: «*Unde este inima cuiva, acolo-i și comoara lui*»²⁰⁵. Gnosticul, pentru desăvîrșirea sa în dragoste, se micșorează pe sine, ca să nu pară cumva că disprețuiește pe fratele său ajuns în necaz, mai ales cînd știe că el îndură mai ușor nevoia decît fratele lui.

78. 1. Gnosticul socotește durerea aceluia ca propria lui durere. Dacă din sărăcia lui ajută pe alții și din pricina binefacerii făcute are vreo neplăcere, nu se supără, ci mărește încă și mai mult facerea de bine. **2.** Gnosticul nu-și poate stăpîni credința pe care o are în facerile sale de bine; cu ele laudă Evanghelia, și prin faptele sale și prin contemplația lui. Culege rod «*nu lauda de la oameni, ci lauda de la Dumnezeu*»²⁰⁶, pentru că face acelea pe care le-a poruncit Domnul. **3.** Lipit de propria sa nădejde, gnosticul nu gustă frumusețile din lumea aceasta, ci le disprețuiește pe toate cele de aici. Are milă de cei ce sînt pedepsiți după moarte, care, prin suferințele pe care le îndură, se mărturisesc fără să vrea. Știe bine că are să plece de pe lumea aceasta și este totdeauna gata de plecare; pentru că în cele de aici este «*călător și*

203. Evr. 11, 13; Ps. 38, 17; Fac. 23, 4.

204. Mt. 17, 20; 21, 21; I Cor. 13, 2.

205. Mt. 6, 21; Lc. 12, 34.

206. Rom. 2, 29.

străin» ²⁰⁷, are în mintea sa cele pe care le va moșteni, pentru că socotește străine pe cele de aici. 4. Nu numai că admiră poruncile Domnului, ci, ca să spun așa, prin însăși gnoza, participă la voința dumnezeiască, pentru că este cu adevărat prieten al Domnului și al poruncilor. Ca drept, este om ales; ca gnostic, este om care are conducere, este om împărătesc. Disprețuiește tot aurul de pe pământ și cel de sub pământ, precum și împărățiile de la un capăt pînă la celălalt capăt al oceanului, pentru că nu vrea să facă altceva decît să slujească Domnului. 5. De aceea și cînd mănîncă și cînd bea și cînd se căsătorește, dacă rațiunea lui alege starea aceasta, dar chiar și cînd vede vise, pe cele sfinte le face, pe cele sfinte le gîndește. De aceea este totdeauna curat în rugăciunea ce și-o face. 6. Dar se roagă și împreună cu îngerii, pentru că este de pe acum «*asemenea cu îngerii*» ²⁰⁸; nîciodată, însă, nu se roagă fără garda cea sfîntă, iar dacă se roagă singur, are lîngă el ceata sfinților.

7. Gnosticul știe că termenul «credință» este folosit în două sensuri: unul se referă la lucrarea celui care crede, altul la vrednica înălțime a ceea ce se crede, pentru că și dreptatea este folosită în două sensuri: dreptatea din dragoste și dreptatea de frică. 79. 1. Scriptura spune: «*Frica Domnului este curată; rămîne în veacul veacului*» ²⁰⁹. Cei care se întorc de frică la credință și la dreptate rămîn în veac. Astfel frica te face să te depărtezi de rele, dar dragostea, care este zidită pe voia ta cea liberă, te îndeamnă să faci binele, ca să auzi de la Domnul: «*De acum nu vă mai zic slugi, ci prieteni*» ²¹⁰; și, cu această încredințare, te apropii de rugăciune. 2. Însuși chipul rugăciunii este o mulțumire pentru cele din trecut, pentru cele prezente și pentru cele din viitor, care, datorită credinței, sînt socotite de pe acum prezente. Acestea, însă, precedă primirea gnozei. 3. Și astfel se roagă ca viața, ce-i este rînduită să o trăiască în trup, să o trăiască așa ca gnostic, ca și cum ar fi fără trup; să aibă parte de cele mai bune și să fugă de cele rele. 4. Se roagă, apoi, pentru ușurarea păcatelor pe care le-a făcut și pentru întoarcerea la cunoștință. Și astfel, la ieșirea lui din viață, îl urmează iute pe Cel ce îl cheamă, așa cum și Acela îl cheamă; datorită bunei sale conștiințe o ia, ca să spun așa, chiar înainte și se grăbește să-l mulțumească lui Dumnezeu și acolo; și, fiind împreună cu Hristos, se arată, pentru curățenia lui, vrednic să aibă, prin apropierea de Dumnezeu, puterea lui Dumnezeu, care i-a fost dată prin Hristos. 5. Nu vrea să

207. Evr. 11, 13; Ps. 38, 17; Fac. 23, 4.

208. Lc. 20, 36.

209. Ps. 18, 10.

210. In. 15, 15.

fie cald printr-o participare la căldură, nici luminos printr-o participare la foc, ci vrea să fie în întregime lumină. El știe bine cele ce-au fost spuse : «*Dacă nu veți urî pe tată și pe mamă și încă și sufletul vostru și dacă nu veți purta semnul*» ²¹¹. 6. A urî înclinațiile trupesti, care au mare dragoste de plăceri ; disprețuiește pe toate acelea care sînt proprii pentru creșterea și hrana trupului, dar se împotrivesc și sufletului trupest și pune zăbală duhului irațional, care nu vrea să se supună, pentru că «*trupul pofteste împotriva duhului*» ²¹². 7. «*A purta semnul*» înseamnă «*a purta moartea*» ²¹³ încă de pe cînd ești în viață, «*lepădîndu-te de toate*» ²¹⁴, pentru că nu este egală dragostea celui ce a înșămîntat trupul cu dragostea Celui Care a creat sufletul spre știință.

80. 1. Cînd gnosticul a ajuns într-o stare permanentă de a face bine, atunci el, într-un chip minunat, face bine mai repede decît vorbește ; iar pentru a-i aduce la pocăință și a-i întoarce la Dumnezeu pe frații lui, gnosticul se roagă să-i fie împărțite lui păcatele lor ²¹⁵. Are dorința arzătoare de a da celor pe care îi iubește propriile sale bunuri, iar prietenii lui au aceleași simțăminte față de el. 2. Și, împlinind plugăria, pe care i-a poruncit-o Domnul, sporește semințele pe care le-a înșămîntat ²¹⁶, rămîne fără de păcat, ajunge înfrînat și trăiește, în duhul, împreună cu cei asemenea lui, în cetele sfinților, chiar dacă este încă pe pămînt. 3. Gnosticul se bucură nespus de mult să grăiască de poruncile Domnului și să facă poruncile Domnului toată ziua și toată noaptea ²¹⁷ ; nu numai dimineața, cînd se scoală și în miezul zilei, ci și cînd merge și cînd doarme, cînd se îmbracă și se dezbracă. 4. Învăță pe fiul său ²¹⁸, dacă are un fiu ; este nedespărțit de poruncă și de nădejde ; mulțumește totdeauna lui Dumnezeu, ca și ființele care, în alegoria lui Isaia, slavoslovesc pe Dumnezeu ²¹⁹. 5. Răbdînd orice încercare, spune : «*Domnul a dat, Domnul a luat*» ²²⁰. 6. Un om ca acesta a fost și Iov, care, din dragostea de Domnul, a răbdat să i se ia toate și împreună cu ele și-a dat și sănătatea trupului său. Scriptura spune : «*Era drept, cuvios, abținîndu-se de la orice răutate*» ²²¹. 7. Cuvîntul «*cuvios*» înseamnă că Iov, în întreaga sa viață, a lucrat cele drepte înaintea lui Dumnezeu. 8. Că

211. Lc. 10, 26. 27. Clement pune «*semn*» în loc de «*cruce*», cum este în textul evanghelic.

212. Gal. 5, 17.

213. II Cor. 4, 10.

214. Lc. 14, 33.

215. Icș. 32, 32 ; Rom. 9, 3.

216. Mt. 13, 23 ; Mc. 4, 20 ; Lc. 8, 15.

217. Ps. 1, 2.

218. Deut. 6, 7 ; 11, 19.

219. Is. 6, 2.

220. Iov 1, 21.

221. Iov 1, 1.

trebuie, dacă cele ce ai sînt bune, să nu-ți lipești inima de ele, pentru că sînt lucruri omenești ; și iarăși, dacă sînt rele, să le urăști, dar să fii mai presus de amîndouă : pe unele să le calci în picioare, iar pe altele să le dai celor nevoiași. Gnosticul nu uită să fie statornic în bunăvoința sa față de oameni ; iar bunăvoința i s-a prefăcut în dispoziție sufletească.

CAPITOLUL XIII

81. 1. Niciodată nu-și aduce aminte de cei ce au păcătuit față de el, ci îi iartă. De aceea, pe bună dreptate, se și roagă, zicînd : «*Iartă-ne nouă, precum și noi iertăm*» ²²². **2.** Că și aceasta este unul din cele pe care le vrea Dumnezeu : să nu poftim nimic, să nu urîm pe nimeni. Că toți oamenii sînt opera unei singure voințe. **3.** Oare nu voințește Mîntuitorul nostru ca gnosticul să fie desăvîrșit «*ca Tatăl ceresc*» ²²³, cu alte cuvinte ca El Însuși, cînd a spus : «*Veniți, fiilor, și auziți de la Mine frica Domnului*» ²²⁴, pentru că nu vrea ca gnosticul să mai aibă nevoie de ajutorul îngerilor, ci să ajungă vrednic să se ajute singur, iar prin ascultarea lui el singur să-și fie pază ? **4.** Un om ca acesta cere de la Dumnezeu un lucru la care are dreptul ; și nu-l cere numai. Gnosticul acesta nu va cere de la Dumnezeu mulțime de avuții, ca să le împartă fraților care sînt în nevoie, ci se va ruga ca Dumnezeu să le dea acelor care au nevoie. **5.** Astfel, gnosticul dă celor nevoiași nu numai rugăciunea sa în dar, ci le dă, fără ca ei s-o știe și fără să se laude ²²⁵, cele pe care le dă prin rugăciunea sa. **6.** De multe ori vin peste oameni sărăcie, boală și alte încercări ca acestea, tocmai pentru a-i sfătui, pentru a le îndrepta păcatele săvîrșite și pentru a-i întoarce pe viitor la Dumnezeu. **7.** Un om ca acesta se roagă lui Dumnezeu să le ușureze acelor viața, pentru că gnoza lui este deosebită ; nu o face pentru slava deșartă, ci pentru că e gnostic ; și face binele, pentru că a ajuns o unealtă a bunătății lui Dumnezeu.

82. 1. Se spune în «Predanii» că apostolul Matia zicea de fiecare dată : «Dacă vecinul a păcătuit față de cel ales, atunci cel ales a păcătuit. Că dacă cel ales s-ar fi purtat așa după cum poruncește Cuvîntul, vecinul i-ar fi respectat viața și n-ar fi păcătuit față de el» ²²⁶. **2.** Ce vom spune, dar, despre gnostic ? Apostolul zice : «*Au nu știți că sînteți templul lui Dumnezeu ?*» ²²⁷. Deci gnosticul este dumnezeiesc, este de

222. Mt. 6, 12 ; Lc. 11, 4.

223. Mt. 5, 48.

224. Ps. 33, 11.

225. Mt. 6, 3—4.

226. A. Resch, *Agrapha*, 2 Aufl., 282, Apokryphon, 76.

227. I Cor. 3, 16.

pe acum sfânt, purtător de Dumnezeu și purtat de Dumnezeu. 3. Scriptura înfățișează păcatul ca ceva străin, când spune că poporul, care a căzut în păcate, a fost vîndut la străini ²²⁸. Când Scriptura spune : «Să nu te uiți la femeie străină pentru a o pofti» ²²⁹, prin aceste cuvinte spune că păcatul este străin templului lui Dumnezeu și împotriva naturii lui. 4. Că este un templu mare, cum este biserica, și este și un templu mic, cum este omul, care păstrează sămînța lui Avraam ²³⁰. Deci, cel în care se odihnește Dumnezeu nu va pofti pe un altul. 5. Astfel gnosticul părăsește pe toate cele ce-i stau în față, disprețuiește toată materia, care îl ține strîns de ea, taie cu știința sa cerul, trece pe lîngă ființele cele duhovnicești și pe lîngă toată începătoria și stăpînia ²³¹ și ajunge la tronurile cele înalte, mergînd numai la ceea ce a cunoscut. 6. Amestecînd în viața sa șarpele cu porumbița ²³², gnosticul viețuiește desăvîrșit și cu bună conștiință ; și, în așteptarea viitorului, face un amestec din credință și nădejde. 7. Ajungînd vrednic să dobîndească darul, simte că l-a și primit. Și pentru că din rob a ajuns fiu ²³³, săvîrșește faptele sale potrivit științei — deoarece «a cunoscut pe Dumnezeu și a fost cunoscut de Dumnezeu» ²³⁴ — ; și faptele îi sînt după vrednicia harului ; că faptele urmează gnozei, așa cum umbra merge după trup.

83. 1. Gnosticul, deci, nu se turbură de nimic din cele ce i se întîmplă în viață, nici nu este bănuitor cu privire la cele ce se fac spre folosul lui după rînduiala lui Dumnezeu și nici nu se teme de moarte, pentru că se înfățișează înaintea puterilor cu conștiința curată, pentru că s-a curățit, ca să spun așa, de toate petele pe care le avea pe suflet și pentru că știe foarte bine că-i va fi mai bine după plecarea din lumea aceasta. 2. De aceea niciodată nu pune plăcutul și folosul înaintea rînduiei lui Dumnezeu, pentru că s-a exercitat, prin porunci, să fie bine plăcut și Domnului în tot ce face și vrednic de laudă și înaintea lumii. Că toate din lumea aceasta stau în mîna atotputernicului Dumnezeu. Scriptura spune : «Întru ale Sale a venit Fiul lui Dumnezeu și ai Săi pe El nu L-au primit» ²³⁵. 3. De aceea gnosticul, când se folosește de cele lumesti, nu numai că mulțumește lui Dumnezeu și admiră creația, ci este și lăudat, pentru că se folosește așa cum se cuvine de lucrurile din lume. În sfîrșit, prin lucrarea gnostică, care urmează împlinirii poruncilor, ajunge la contemplație. 4. Și de aici, dobîndind prin știință merinde

228. *Jud.* 2, 11—14 ; 4, 2 ; 10, 7 ; *Is.* 50, 1.

229. *Mt.* 5, 28.

230. *In.* 8, 33. 37 ; *Gal.* 3, 29.

231. *Ef.* 1, 21.

232. *Mt.* 10, 16.

233. *Rom.* 18, 15.

234. *Gal.* 4, 9.

235. *In.* 1, 11.

pentru contemplație, primește cu înalte gânduri măreția cunoașterii și astfel înaintează spre sfânta răsplată a mutării sale²³⁶. 5. Că a auzit psalmul care spune: *«Înconjurați Sionul și-l cuprindeți pe el, povestiți în turnurile lui»*²³⁷. După părerea mea, aceste cuvinte arată acoperit că cei care au primit, într-un chip înalt, Cuvîntul, vor fi înalți ca turnurile și vor sta întemeiați în credință și în gnoză.

CAPITOLUL XIV

84. 1. Acestea, ca niște semințe, să fie spuse elenilor despre gnostic, foarte pe scurt, pe cît a fost cu putință mai ales. Trebuie să se știe că dacă credinciosul împlinește una sau două din aceste trăsături morale, de care am vorbit mai înainte, nu le împlinește pe toate la un loc și nici cu știința aceea înaltă, ca gnosticul. 2. Cu privire la apatia, ca să spun așa, a gnosticului nostru — care este desăvîrșirea credinciosului prin dragoste, care, înaintînd ajunge *«la vîrsta bărbatului desăvîrșit, la măsura vîrstei lui»*²³⁸ și se aseamănă cu Dumnezeu, ajungînd cu adevărat *«asemenea cu îngerii»*²³⁹ — s-ar putea aduce și alte multe mărturii din Scriptură; dar sînt de părere să las la o parte o ambiție ca asta din pricina lungimii acestei lucrări și să îngădui celor care vor să se ostenească, să facă și ei noi eforturi cu aceste învățături, ca să aleagă ei singuri din Scripturi textele. 3. Voi aminti de o singură mărturie scurtă, ca să nu rămîna locul acesta fără o probă. Apostolul spune în întîia sa Epistolă către Corinteni: *«Îndrăznește cineva dintre voi, care are o pîră împotriva altuia, să se judece înaintea celor nedrepti și nu înaintea celor sfinți? Au nu știți că sfinții vor judeca lumea?»*²⁴⁰ și celelalte. 4. Pentru că textul este foarte mare, mă voi sluji de cuvintele esențiale ale apostolului, tălmăcind oarecum în treacăt, cît mai pe scurt, spusele lui, ca să arăt sensul cuvîntului apostolului, în care scrie desăvîrșirea gnosticului. 5. Apostolul pune însușirea gnosticului numai în aceea că suferă mai degrabă o nedreptate decît s-o faci ci ne învață că este neranchinos și nici nu-și îngăduie să se răsplătească împotriva celor care îl nedreptătesc; știe că și Domnul a poruncit ca *«să ne rugăm pentru dușmani»*²⁴². 6. Cuvintele: *«Să se judece înaintea celor nedrepti»*²⁴³ nu înseamnă altceva decît că cel nedreptățit

236. Evr. 11, 5.

237. Ps. 47, 11.

238. Ef. 4, 13.

239. Lc. 20, 36.

240. I Cor. 6, 1—2.

241. I Cor. 6, 7—8.

242. Mt. 5, 44; Lc. 6, 28.

243. I Cor. 6, 1.

vrea să se răzbune, vrea să facă a doua oară rău, cu alte cuvinte să facă și el o nedreptate. 7. La rîndul lor, cuvintele: «Să se judece înaintea sfinților»²⁴⁴ arată pe aceia care, prin rugăciunea lor, cer să li se plătească celor care i-au nedreptățit; aceștia din al doilea rînd nu sînt mai buni decît cei dintîi; nu și-au scos încă patima din sufletul lor, n-au ajuns în chip desăvîrșit fără răutate, ca să se roage, așa cum învață Domnul, și pentru dușmani.

85. 1. Bine ar fi dacă aceștia ar avea gînduri bune ca, prin pocăință, să vină la credință! Chiar dacă adevărul face dușmani pe invidioși, totuși adevărul nu este dușmanul nimănui. 2. «Dumnezeu răsare soarele Lui peste drepti și peste nedrepți»²⁴⁵ și a trimis pe Însuși Domnul și la drepti și la nedrepți; iar cel care se silește să fie asemenea lui Dumnezeu, datorită mării lui lipse de răutate, «iartă de șaptezeci de ori cîte șapte»²⁴⁶, adică tot timpul vieții și în tot circuitul cosmic, că aceasta înseamnă numărul șapte. Gnosticul este de folos oricărui om, chiar dacă acesta i-ar face rău tot timpul cît ar trăi în trup. 3. Apostolul nu cere numai ca gnosticul să lase altora judecarea celor care l-au nedreptățit, ci vrea ca el, omul cel drept, să ceară judecătorilor să ierte pe cei ce i-au greșit. Și pe bună dreptate. Dacă cei care caută să facă rău gnosticului nu se ating numai de bunurile lui exterioare și de trupul lui, ci merg pînă acolo să-l omoare, aceia să știe că nimic din acestea nu sînt proprii gnosticului. 4. Dar cum va judeca cineva pe îngerii apostati²⁴⁷, cînd el însuși este apostat al Evangheliei, care poruncește să nu ai nici o răutate în suflet? 5. Apostolul spune: «Pentru ce nu suferiți mai bine să vi se facă strîmbătate? Pentru ce nu răbdați mai bine paguba? Ci voi faceți nedreptate»²⁴⁸, rugîndu-vă adică împotriva acelor care v-au greșit din neștiință, «și aduceți pagubă»²⁴⁹ iubirii de oameni a lui Dumnezeu și bunătății Lui, atît cît stă în puterea voastră, rugîndu-vă împotriva acelor; «și aceia frați»²⁵⁰; nu vorbesc numai de frați în credință, ci și de prozeliți. 86. 1. Nu știm încă dacă cel care dușmănește acum nu va crede mai tîrziu. Din cele spuse rezultă că chiar dacă acum nu sîntem toți frați, trebuie să-i socotim și pe aceia frați. 2. Numai cel care posedă știința, numai gnosticul, știe că toți oamenii sînt opera unui singur Dumnezeu, că au chip²⁵¹ într-o

244. I Cor. 6, 1.

245. Mt. 5, 45.

246. Mt. 18, 22.

247. I Cor. 6, 3.

248. I Cor. 6, 7—8.

249. I Cor. 6, 8.

250. I Cor. 6, 8.

251. Fac. 1, 26.

singură ființă, chiar dacă unii mai mult decât alții au acest chip tulbure ; numai gnosticul se închină, prin fapte, puterii creatoare a lui Dumnezeu și, prin ea, iarăși voinței lui Dumnezeu.

3. «Nu știți că nedreptii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu?» ²⁵². Cel care răsplătește răul cu rău face o faptă rea și cu fapta și cu cuvântul și cu gândul, așa precum ne spune Evanghelia și așa cum ne-a instruit legea ²⁵³. 4. «Și așa ați fost unii» ²⁵⁴, adică sînt și acum astfel de oameni pe care voi nu-i iertați. 5. «Dar v-ați spălat» ²⁵⁵, nu de formă ca ceilalți, ci, cu gnoza, ați aruncat patimile din sufletele voastre, ca să vă asemănați, atît cît puteți, cu bunătatea proniei lui Dumnezeu, prin blîndețea voastră și prin lipsa oricărui fel de ură din sufletul vostru, încît bunăvoința cuvîntului și faptelor voastre să lumineze ca soarele și «peste drepti și peste nedrepti» ²⁵⁶. 6. Acest lucru îl va dobîndi gnosticul fie prin măreția sufletului său, fie imitînd pe Cel mai bun. Al treilea imbold îl primește de la porunca : «Iartă și ți se va ierta» ²⁵⁷ ; că porunca aceasta, datorită covîrșitoarei ei bunătăți, îl silește spre mîntuire. 7. «Dar v-ați sfințit» ²⁵⁸. Cel care a ajuns la această stare sufletească trebuie să fie sfînt ; cu nici un chip nu mai este cuprins de vreo patimă, ci este oarecum, chiar de pe pămînt, fără de trup și mai presus de pămînt. 87. 1. Pentru că «v-ați îndreptat în numele Domnului» ²⁵⁹, zice apostolul. Adică ați fost făcuți de Domnul, ca să spun așa, drepti, ca și El ; și mai ales, atît cît este cu putință, v-ați curățit «în Duhul cel Sfînt» ²⁶⁰. 2. Nu spune, oare, apostolul : «Toate îmi sînt îngăduite, dar nu mă voi lăsa stăpînit de ceva» ²⁶¹, ca să fac sau să gîndesc sau să grăiesc ceva împotriva Evangheliei ? «Bucatele sînt pentru pîntece și pîntecele pentru bucate», pe care «Dumnezeu le va strica» ²⁶² ; cu alte cuvinte «va strica» pe cei care gîndesc și trăiesc așa, ca și cum ar fi fost făcuți numai ca să mănînce, dar nu pe cei care mănîncă, așa cum e și firesc, ca să trăiască, pe cei care-și întemeiază viața pe gnoză, potrivit scopului lor principal. 3. Oare nu spune apostolul că trupurile acestea sînt ale sfîntului trup ? ²⁶³ Trup al Domnului este numită alegoric Biserica, ceata cea duhovnicească și sfîntă ; iar aceia dintre membrii Bisericii care poartă numai numele, dar nu

252. I Cor. 6, 9.

253. Gal. 3, 24 ; Mt. 5, 22. 28.

254. I Cor. 6, 11.

255. I Cor. 6, 11.

256. Mt. 5, 45.

257. Mt. 6, 14.

258. I Cor. 6, 11.

259. I Cor. 6, 11.

260. I Cor. 6, 11.

261. I Cor. 6, 12.

262. I Cor. 6, 13.

263. I Cor. 6, 13—15.

viețuiesc după învățătura Cuvîntului, nu sînt «trup», ci «carne». 4. Trupul acesta, însă, trupul cel duhovnicesc, adică sfînta Biserică, «nu este pentru desfrîinare»²⁶⁴, nici nu trebuie făcut propriu în vreun chip oarecare pentru apostasia de la Evanghelie și trecerea la o viață păgînească. 88. 1. Cel care trăiește păgînește în Biserică face desfrîinare în Biserică și «în trupul lui»²⁶⁵, fie cu fapta, fie cu cuvîntul, fie chiar cu gîndul. 2. «Cel care se alipește de» această «desfrînată»²⁶⁶ — faptă împotriva Testamentului — ajunge alt trup, nu trup sfînt, ajunge «un singur trup»²⁶⁷, ajunge la viață păgînească, la altă nădejde. 3. «Cel care se alipește de Domnul este un duh cu El»²⁶⁸, este «un trup duhovnicesc»²⁶⁹; un fel deosebit de unire. Acesta este în întregime fiu, om sfînt, fără patimi, gnostic, desăvîrșit, modelat prin învățătura Domnului, pentru ca, ajungînd și cu fapta și cu cuvîntul și cu însuși duhul lui aproape de Domnul, să primească locașul²⁷⁰ acela care se cuvine celui care a ajuns astfel la vîrsta de bărbat²⁷¹. Acest exemplu este de ajuns celor care au urechi²⁷². 4. Că nu trebuie să fie făcută cunoscută tuturor taina, ci arătată celor care participă la gnoză atît doar cît să le aducă aminte de ea, celor care și pricep că s-a spus de Domnul: «Fiți desăvîrșiți ca și Tatăl vostru»²⁷³, celor care au părăsit desăvîrșit păcatele, celor care nu mai au urmă de ranchiună în sufletul lor și au ajuns să viețuiască în stare de apatie. 5. După cum vorbim de doctor desăvîrșit și de filozof desăvîrșit, tot așa, după părerea mea, vorbim și de gnostic desăvîrșit. Dar nici una din aceste feluri de desăvîrșiri, chiar dacă s-ar ajunge pînă la cel mai înalt grad, nu atinge asemănarea cu Dumnezeu. Că noi nu gîndim așa, fără de Dumnezeu, ca stoicii, care spun că și omul și Dumnezeu au aceeași putere spirituală. 6. Trebuie să ajungem, oare, desăvîrșiți cum vrea Tatăl? Este cu neputință și de negîndit să fie cineva desăvîrșit cum este Dumnezeu. Dimpotrivă Tatăl vrea să trăim ascultînd de Evanghelie, ca să ajungem fără prihană desăvîrșiți. 7. Dacă lipsa din textul citat o completăm cu ceea ce lipsește pentru a întregi textul — și cei care pot pricepe înțeleg ce lipsește din text — atunci vom cunoaște voînța lui Dumnezeu și vom viețui cu evlavie și totodată și însuflețiți de înalte gînduri, potrivit vredniciei poruncii Domnului.

264. I Cor. 6, 13.

265. I Cor. 6, 18.

266. I Cor. 6, 16.

267. Fac. 2, 24.

268. I Cor. 6, 17.

269. I Cor. 15, 44.

270. In. 14, 2.

271. Ef. 4, 13.

272. Mt. 11, 15; 13, 9. 43; Mc. 4, 9. 23; 7, 16; Lc. 8, 8; 14, 35.

273. Mt. 5, 48.

CAPITOLUL XV

89. 1. Este acum firesc să ne apărăm de învinuirile pe care ni le aduc elenii și iudeii. Dar pentru că și ereziile care se abat de la adevărata învățătură ne pun unele întrebări ca și cele de care a fost vorba mai înainte, socot că este bine să curăț mai întâi terenul, pe care lucrăm, ca, pregătiți pentru dezlegarea acelor întrebări, să putem merge mai departe la Stromata următoare.

2. Cea dintâi învinuire, pe care ne-o aduc, este aceea că spun că nu pot să creadă din pricina deosebirilor dintre ereziile creștine. La care din ele este adevărul, când unele învață una, altele alta. **3.** La această obiecție răspundem: La voi iudeii și la cei mai străluciți dintre filozofii eleni au fost foarte multe școli și totuși nu spuneți că nu trebuie să vă mai ocupați cu filozofia sau cu gândirea iudaică din pricina deosebirilor care sînt între școlile voastre. **4.** Apoi a fost spus profetic de Domnul că vor fi semănate erezii în învățătura cea adevărată, ca «*neghina în grîu*»²⁷⁴. Că este cu neputință, deci, să nu se împlinească ceea ce a fost spus mai înainte de Domnul. Dealtfel oricărei fapte bune îi urmează blamul.

90. 1. Dar ce? Oare pentru că unul a călcat cele ce-au fost rînduite și a depășit mărturisirea noastră de credință, ne vom depărta și noi de adevăr, din pricina celui care falsifică mărturisirea? **2.** Omul cinstit nu minte și nici nu calcă ceva din cele ce-a făgăduit, chiar dacă alții nu țin cele ce-au fost rînduite. Tot așa se cuvine ca și noi să nu călcăm, în vreun chip oarecare, rînduiala bisericească. Noi păzim mărturisirea în cele mai mari puncte de credință, alții, însă, o calcă. Că trebuie să credem pe cei care se țin puternic de adevăr. **3.** Ca să ne folosim pe larg de acest cuvînt de apărare, ne este cu putință să le spunem aceloră că și doctorii, deși au păreri contrare unii altora potrivit școlii căreia aparțin, totuși, prin cele ce fac, vindecă pe bolnavi. **4.** Oare un om, care are trupul bolnav și are nevoie de vindecare, nu se va duce la doctor din pricina concepțiilor diferite pe care le au doctorii în tehnica medicală? Așa că nici cel care are sufletul bolnav și-i este capul plin de idoli n-are să pretexteze ereziile creștine, când e vorba să se facă sănătos și să se întoarcă la Dumnezeu. **5.** Apostolul spune: «*Trebuie să fie și erezii între voi, ca să se adevereze între voi cei încercați*»²⁷⁵. Apostolul numește «*încercați*» sau pe cei care au ajuns la credință, pe cei care sînt într-un chip mai ales aproape de învățătura Domnului, ca acei zarafi încercați, care știu să facă deosebire între moneda bună și moneda falsă,

274. Mt. 13, 25.

275. I Cor. 11, 19.

sau pe cei care de pe acum sînt încercați în însăși credința, atît în ce privește viața lor, cît și în ce privește gnoza.

91. 1. De aceea avem nevoie de mai multă grijă și luare aminte cînd e vorba să cercetăm cum trebuie să trăim în adevăratul înțeles al cuvîntului și ce este într-adevăr cinstirea de Dumnezeu. **2.** Este clar că dispute au luat naștere din pricină că adevărul este greu de stabilit și trebuie muncit mult ca să-l afli. Din aceste dispute s-au născut ereziile; ele sînt pornite din dragostea de sine și din dragostea de slavă a unor oameni, care n-au ajuns să învețe gnoza și nici n-au înțeles-o în chip adevărat, ci și-au închipuit că au primit-o. **3.** Trebuie, deci, cercetat cu mai multă grijă adevărul, care este cu adevărat adevăr, care se află numai la Cel Ce este cu adevărat Dumnezeu. Ostenelii pentru găsirea adevărului îi urmează dulcea descoperire a adevărului și amintirea plăcută că l-ai descoperit. Din pricina ereziilor, însă, trebuie să ne pregătim temeinic și cu multă osteneală, cînd e vorba să căutăm adevărul; nu trebuie să contenim deloc munca. **4.** Cînd ne sînt prezentate două fructe: unul adevărat și bine copt, altul făcut din ceară, asemănător cum nu se poate mai bine cu celălalt, nu trebuie să le aruncăm pe amîndouă din pricina asemănării lor, ci, cu privire plină de pricepere și cu judecată sănătoasă, trebuie să deosebim fructul adevărat de cel fals. **5.** După cum este o singură cale împărătească, dar mai sînt și alte multe căi, dintre care unele duc prin prăpăstii, altele prin rîuri cu ape repezi sau pe mări adînci, și nimeni n-ar pregeta, din pricina deosebirii căilor, să folosească acea cale care este fără de primejdii, calea împărătească, drumul mare, tot așa nu trebuie să renunțăm la căutarea adevărului, pentru că unele erezii spun una despre adevăr altele spun alta, ci trebuie să căutăm, cu mai multă luare aminte, unde se află gnoza cea adevărată. **6.** Pentru că împreună cu legumele din grădini crește și iarbă, ar trebui, oare, ca grădinarii să nu se mai ocupe cu îngrijirea grădinilor? Nu! **7.** Avînd, așadar, multe exemple, pe care ni le dă natura, ca să cercetăm cele ce se spun, avem datoria să căutăm a vedea unde este adevărul. **8.** De aceea pe bună dreptate sîntem și osîndiți cînd nu facem cele pe care trebuie să le facem, cînd nu facem deosebire între ceea ce este contrar adevărului și adevăr, între minciună și adevăr, între ceea ce nu-i cu cuviință și ceea ce-i cu cuviință, între ceea ce-i împotriva firii și ceea ce-i potrivit firii. Trebuie să ne folosim de toate aceste exemple pentru a cunoaște pe deplin adevărul.

92. 1. Zadarnică este, deci, obiecția aceasta pe care ne-o fac elinii. Cei care vor pot să găsească adevărul; dar pe cei care pun îna-

inte argumente nesocotite îi aşteaptă osînda fără scuză. 2. Deci care din două? Resping dovada sau o acceptă? Eu sînt de părere că toţi o vor accepta, afară de cei care tăgăduiesc şi dovezile pe care le dau simţurile. 3. Făcîndu-se, deci, această dovadă, trebuie neapărat să fim de acord cu cercetările făcute şi chiar din Scripturi să luăm argumentele convingătoare, că ereziile sînt greşite şi că cea mai exactă gnoză, cea mai exactă cunoaştere şi într-adevăr cea mai bună învăţătură se află numai acolo unde este adevărul, adică în vechea Biserică. 4. Unii din cei care s-au îndepărtat de adevăr încearcă să se înşele pe ei înşişi, alţii încearcă să-i înşele pe cei care îi ascultă. 5. Unii, aşa-numiţii înţelepţi închipuiţi, socot că au găsit adevărul fără să aibă vreo dovadă adevărată; se înşeală pe ei înşişi şi se socot liniştiţi. Numărul lor nu e mic; aceştia evită discuţia, ca să nu fie combătuţi; fug şi de învăţătură, ca să nu fie osîndiţi. 6. Alţii, foarte vicleni, înşeală pe cei care îi ascultă; şi, cu toate că sînt convinşi că nu ştiu nimic, întunecă adevărul cu argumente probabile. După părerea mea, alta e natura argumentelor probabile şi alta e natura adevăratelor argumente. 7. Ştim că trebuie întrebuiţată neapărat numirea de «erezii» spre a le deosebi de învăţătura cea adevărată. Ereticii, spre pierderea oamenilor, rup din adevăr cîteva idei, le amestecă pe acestea cu gînduri omeneşti născocite de ei şi se laudă că sînt conducători; dar sînt mai degrabă conducători de şcoală filozofică decît de Biserică.

CAPITOLUL XVI

93. 1. Cei care sînt gata să se ostenească pentru cele ce sînt mai bune în viaţă, nu vor înceta de a căuta adevărul, înainte de a lua din Scripturi dovezile. **2.** Sînt unele criterii de judecată comune tuturor oamenilor, cum sînt simţurile; altele se găsesc la cei care vor să cerceteze adevărul, la cei care se exercită cu ele în căutarea adevărului; sînt adică însuşirile minţii şi ale gîndirii, cu ajutorul cărora acei oameni deosebesc învăţăturile adevărate de învăţăturile false. **3.** Lucru de foarte mare importanţă este, însă, de a renunţa la presupuneri şi de a fi la mijloc între ştiinţa exactă şi părerile personale făcute în grabă; de a cunoaşte, apoi, că cel care nădăjduieşte odihna cea veşnică ştie şi aceea că intrarea la adevăr se face pe o cale plină de osteneli şi «îngustă» ²⁷⁶. **4.** Cel care a auzit odată pentru totdeauna vestea cea bună ²⁷⁷ şi, după cum spune Scriptura, «a văzut mîntu-

²⁷⁶. Mt. 7, 14.

²⁷⁷. Evr. 4, 6.

irea» ²⁷⁸, în clipa în care a cunoscut adevărul să nu se mai întoarcă ²⁷⁹ înapoi ca femeia lui Lot ²⁸⁰, nici la viața de mai înainte, de care era legat prin simțuri, și nici să mai alerge iarăși la erezii; că ereziile sînt, într-un fel oarecare, puse pe ceartă și discuții și nu cunosc pe adevăratul Dumnezeu. 5. «*Cel ce iubește pe tatăl său sau pe mama sa mai mult decît pe Mine*» ²⁸¹ — adică «pe Mine», pe adevăratul Tată și Învățător al adevărului, pe Cel Care a născut din nou, Care a creat din nou și a hrănit sufletul cel ales — «*nu este vrednic de Mine*» ²⁸². Domnul spune că acela nu-i vrednic să fie fiu al lui Dumnezeu și în același timp ucenic al lui Dumnezeu, să fie prieten și cunoscut al lui Dumnezeu. 6. «*Nici unul care se uită înapoi, cînd pune mîna lui pe plug, nu este potrivit pentru împărăția lui Dumnezeu*» ²⁸³.

7. După cum se pare, mulți, și pînă acum, socot pe Maria lehuză din pricina nașterii Pruncului; dar nu e lehuză; că spun unii că după naștere a fost îngrijită de o moașă, care a găsit-o fecioară ²⁸⁴. 94. 1. Așa sînt pentru noi și Scripturile Domnului, nasc adevărul și rămîn fecioare, pentru că ascund tainele adevărului. 2. «*A născut și n-a născut*» ²⁸⁵, spune Scriptura, pentru că Maria a zămislit din ea însăși și nu din împreunare. 3. De aceea pentru gnostici Scripturile au născut. Ereziiile, însă, pentru că nu înțeleg Scripturile, resping Scripturile, ca și cum n-ar naște. 4. Toți oamenii au aceeași judecată; unii, dînd urmare puterii de selecționare a rațiunii, se conving; alții, însă, se dedau plăcerilor și forțează Scripturile să se acomodeze poftelor lor. 5. După părerea mea, cel îndrăgostit de adevăr trebuie să aibă tărie sufletească; că cei care încearcă să facă lucruri mari greșesc neapărat, dacă nu iau chiar de la adevăr îndreptarul adevărului. 6. Niște oameni ca aceștia, îndepărtîndu-se de la calea cea dreaptă, greșesc, pe bună dreptate, chiar în lucrurile cele mai mici, pentru că nu sînt exercitați temeinic și nu au criteriul de judecată al celor adevărate și al celor false, ca să aleagă pe cele ce trebuie. Dacă l-ar avea, ar asculta de dumnezeieștile Scripturi.

95. 1. După cum cineva din om ajunge fiară, la fel cu cei vrăjiți de Circe ²⁸⁶, tot așa și cel care a părăsit tradiția bisericească și a tre-

278. Lc. 2, 30; 3, 6.

279. Lc. 19, 31—32.

280. Fac. 19, 126.

281. Mt. 10, 37.

282. Mt. 10, 37.

283. Lc. 9, 62.

284. Protoevanghelia lui Iacob, 19—20.

285. A. Resch, *Agrapha*, 2 Aufl., 305—306, Logion 18.

286. Circe, nimfă vrăjitoare. Folosind o iarbă dată de Hermes, Circe l-a ținut pe Ulise un an lîngă ea, iar pe însoțitorii lui i-a prefăcut în porci (Homer, *Odiseea*, X, 233 ș.u.).

cut la părerile ereziilor omenești, a încetat de a mai fi om al lui Dumnezeu și de a rămâne credincios Domnului. 2. Dar cel care se întoarce de la această rătăcire, care ascultă Scripturile și-și rânduiește viața lui după adevăr, acela ajunge oarecum din om Dumnezeu. 3. Că avem temei al învățăturii pe Domnul, Care este de la început pînă la sfîrșit conducător al gnozei, «în multe feluri și în multe chipuri»²⁸⁷, prin profeți, prin Evanghelie și prin fericirii apostoli. 4. Iar dacă cineva își închipuie că are nevoie de alt temei de învățătură, atunci acela nu va avea nici un temei real. Cel care prin sine însuși crede în Scriptura și în cuvîntul Domnului, acela, pe bună dreptate, este vrednic de credință, pentru că, prin Domnul, Scriptura și cuvîntul Domnului au lucrat să se facă bine oamenilor. 5. Negreșit, noi ne folosim de Scriptură și de cuvîntul Domnului ca de un criteriu pentru descoperirea lucrurilor. Orice lucru care este în curs de judecată nu este sigur înainte de a fi judecat; deci nu este temei ceea ce are nevoie să fie judecat. 6. Deci noi, după ce, pe bună dreptate, am primit temeiul prin credință, fără să mai avem nevoie de dovezi, pentru că am luat cu prisosință și dovezile despre temei de la însuși temeiul, sîntem conduși de cuvîntul Domnului la cunoașterea adevărului. 7. Nu dăm atenție oamenilor care afirmă un lucru, iar mai pe urmă afirmă contrarul. 8. Dacă nu-i de ajuns să spui numai ceea ce gîndești, ci trebuie să dovedești cele ce spui, atunci nu așteptăm mărturie de la oameni, ci dovedim spusa noastră cu cuvîntul Domnului, care-i mai puternic decît toate dovezile, dar mai bine spus, este singura dovadă, care poate fi dovadă. 9. Potrivit celor spuse, credincioșii sînt numai cei care au gustat Scripturile; gnostici sînt cei care au mers mai departe și cunosc temeinic adevărul; cum e și în viață; oamenii, care au o meserie, o specialitate, au ceva mai mult decît oamenii de rînd: aceștia își formulează gîndul lor mai frumos, nu cu idei obișnuite. 96. 1. Tot așa și noi; luăm din Scripturi dovezile despre Scripturi, iar credința ne încredințează de lucrul acesta, dîndu-ne dovezi. 2. Ereticii îndrăznesc să folosească și ei scrierile profetice; dar ei, mai întîi, nu le folosesc pe toate; apoi, nu desăvîrșit și nici așa cum poruncește textul și tonul profeției; ci aleg textele cu mai multe înțelesuri și le amestecă cu ideile lor proprii; apoi culeg, de ici și colo, cîteva cuvinte, fără să se uite la sensul lor real, ci numai la simpla formă a cuvîntului. 3. Vei vedea că aproape în toate locurile din Scriptură, pe care le aduc ereticii, ei se uită numai la cuvinte și le schimbă sensul; nu înțeleg cele ce spun cuvintele și nici nu folosesc

287. *Evr.* 1, 1.

textele, pe care le aduc, în sensul în care au fost scrise. 4. Adevărul, însă, nu se găsește schimbînd sensul cuvintelor — că așa poate fi răstălmăcită orice învățătură adevărată — ci în a gîndi ce este în chip desăvîrșit, propriu și cu cuviință Domnului și atotputernicului Dumnezeu și în a întări fiecare dovadă pe care o iei din Scripturi cu dovezi luate tot din Scripturi. 5. Ereticii nu vor să se întoarcă la adevăr, pentru că le e rușine să renunțe la ambiția lor plină de mîndrie, dar nici nu vor să-și schimbe părerile lor, odată ce au forțat înțelesul cuvintelor Scripturii. Au răspîndit printre oameni învățăturile lor false, care sînt în contradicție cu aproape toate cărțile Scripturilor. Noi îi combatem și le respingem învățăturile; dar ei, pe de o parte, nu vor să primească unele din cărțile profetice, iar pe de altă parte, ne învinuiesc că noi nu înțelegem Scripturile, pentru că sîntem făcuți dintr-o altă fire decît ei și de aceea numai ei le pot înțelege. Uneori își tăgăduiesc propriile lor învățături, cînd îi convingem că sînt greșite; că se rușinează să mărturisească pe față învățătura cu care se laudă numai între ei. 97. 1. Și poți vedea că așa fac toți ereticii cînd le arăți că sînt greșite învățăturile lor. Cînd le respingem învățăturile și le arătăm că sînt în contradicție cu Scripturile, vedem pe conducătorii ereziilor că fac una din două: 2. sau disprețuiesc consecințele propriilor lor învățături sau disprețuiesc profeția însăși; dar mai bine spus, își disprețuiesc propria lor nădejde; și de fiecare dată preferă să susțină cu tărie că învățătura lor a fost spusă de Domnul prin profeți, dar mai mult chiar, că a fost mărturisită și întărită de apostoli. 3. Cînd ereticii văd primejdia, că nu-și mai pot păstra, nu una din învățăturile lor, ci întreaga lor erezie, atunci nu mai caută adevărul — că disprețuiesc Scripturile, care se citesc de noi și ne sînt la îndemîină, ca fiind fără valoare —; și, silindu-se să depășească credința comună, se depărtează de adevăr. 4. N-au învățat tainele gnozei bisericești, nici n-au înțeles măreția adevărului; iar din trîndăvie nu s-au coborît pînă în adîncul lucrurilor; și, citind superficial Scripturile, le-au îndepărtat. 98. 1. Pentru că se îngîmfă cu închipuita lor înțelepciune, își pierd toată ziua în discuții, arătînd că se gîndesc să pară mai degrabă filosofi decît să fie. 2. Astfel nu pun la temelia realităților principii care nu pot fi răsturnate, ci se lasă influențați de păreri omenești; apoi din acestea își scot concluziile necesare; iar pentru a-și susține părerile lor se hărțuiesc cu cei care se îndeletnicesc cu adevărata filozofie. Vor mai bine să sufere totul și, după cum spune proverbul, pun totul în mișcare ca să-și păstreze rătăcirea lor, chiar tăgăduind Scripturile; mîndri de erezia lor își schimbă firea; în adunările lor umblă după mult cîntatul scaun dintîi, iar la ospetele lor, pe care cu nume fals le nu-

mesc agape, doresc să aibă locul de onoare. **3.** La noi, creștinii, cunoașterea adevărului se dobîndește din cele ce sînt deja crezute; credința se dobîndește din cele ce nu sînt încă crezute ; și astfel credința ajunge, ca să spun așa, temeiul dovezii. **4.** Dar, după cum se pare, orice erezie, chiar de la începutul ei, nu are urechi să audă ce este de folos, ci le are deschise numai pentru ce este plăcut. Că oricare dintre ei s-ar vindeca, numai dacă ar vrea să asculte de adevăr. **5.** Trei sînt mijloacele prin care poți vindeca îngîmfarea, ca de altfel orice patimă : să-i știi cauza, să știi cum poți scăpa de ea și în al treilea loc să-ți exercitezi sufletul și să-l obișnuiești să poată face ceea ce judecă că este drept. **99. 1.** Ca și ochiul întunecat, tot așa și sufletul, cînd este tulburat de învățăturile cele împotriva firii, nu poate vedea bine lumina adevărului ; dimpotrivă nu le vede nici pe cele ce sînt la picioare. Se spune că în apa tulbure țiparii nu văd deloc și de aceea pot fi prinși. **2.** Și după cum copiii răi încuie ușa pedagogului, tot așa și ereticii nu lasă să intre în biserica lor profețiile, că se tem de musturarea și povețele profețiilor. **3.** Negreșit ereticii adaugă Scripturilor multe minciuni și plâsmuiri, ca să arate că pe bună dreptate nu folosesc Scripturile. **4.** Ereticii nu sînt binecinstitori de Dumnezeu, pentru că nu se supun poruncilor, adică Sfîntului Duh. **5.** După cum nu se numesc goi migdalii care n-au fructe, ci cei care au un fruct ce nu se poate mîncea, tot așa spunem că ereticii sînt goi de hotărîrile lui Dumnezeu și de tradițiile lui Hristos, pentru că sînt întemeietorii unor învățături cu adevărat amare, ca și migdalul sălbatic, afară de unele învățături, care, din pricina evidenței adevărilor lor, n-au putut fi îndepărtate și ascunse.

100. 1. După cum în război, ostașul nu trebuie să părăsească postul pe care i l-a rînduit generalul, tot așa nici noi nu trebuie să părăsim postul pe care ni l-a dat Cuvîntul ; că pe Cuvîntul L-am primit conducător al cunoașterii și vieții. **2.** Marea mulțime nici acest lucru nu l-a cercetat, dacă este un conducător căruia trebuie să-i urmeze, în ce să-l urmeze și cum. **3.** Că așa cum este Cuvîntul, așa se cuvine să fie și viața credinciosului, ca să poată urma lui Dumnezeu, Care a făcut dintru început pe toate drepte. **4.** Dacă cineva a călcat porunca dată de Cuvînt și, prin aceasta, porunca lui Dumnezeu și a ajuns slab, încît a căzut din pricina unei păreri, care i-a venit pe neașteptate, acela trebuie să se străduiască să aibă la îndemîină ideile cele sănătoase și raționale ; iar dacă a fost biruit de un obicei, care îl stăpînea de mai înainte, și a ajuns «înmulțit», după cumspune Scriptura²⁸⁸, trebuie să o termine pentru totdeauna cu obiceiul acela și să-și exercite sufletul, ca să se împotrivească acelui obicei; **5.** iar dacă i se pare cuiva că

288. Ieș. 1, 7.

a fost atras de unele învățături potrivnice învățăturilor lui, trebuie să le îndepărteze din sufletul lui, trebuie să se ducă la «făcătorii de pace»²⁸⁹ ai învățăturilor; aceștia, cu dumnezeieștile Scripturi, vor potoli sufletele celor fără experiență, care se tem și de umbra lor, le vor lămuri adevărul, punând în lumină armonia dintre cele două Testamente. 6. Dar, după cum se pare, așa sîntem noi oamenii; ne repezim mai degrabă la cele ce par, deși au în ele contradicții, decît la cele adevărate. Că adevărul este grav și auster.

7. Sufletul omenesc are trei stări: de ignoranță, de îngîmfare și de știință. Neamurile se găsesc în starea de ignoranță, Biserica cea adevărată, în stare de știință; ereziile, în starea de îngîmfare. 101. 1. Nu poți vedea ceva mai lămurit decît aceea că ereticii, acești oameni îngîmfați, afirmă fără să aducă dovezi ceea ce își închipuie că știu și o afirmă cu mai multă tărie decît oamenii Bisericii, care într-adevăr știu. 2. Mai mult, ereticii se disprețuiesc unii pe alții și-si bat joc unii de alții, pentru că se întîmplă chiar ca aceeași idee să fie foarte prețuită de unii, iar de alții să fie socotită nebunie. 3. Noi, însă, am învățat că altceva este plăcerea, care trebuie lăsată păgînilor, altceva discuția, care trebuie adjudecată ereticilor, altceva bucuria, care trebuie pusă pe seama Bisericii, și altceva fericirea, care trebuie atribuită adevăratului gnostic. 4. Dacă te dai pe mîna lui Ishomah²⁹⁰, va face din tine un plugar; pe mîna lui Lampis²⁹¹, un corăbier; pe mîna lui Haridem²⁹², un general; pe mîna lui Simon²⁹³, un călăreț; pe mîna lui Perdix²⁹⁴, un negustor; pe mîna lui Crobil²⁹⁵, un bucătar; pe mîna lui Arhelau²⁹⁶, un dansator; pe mîna lui Homer, un poet; pe mîna lui Piron, un om căruia îi plac discuțiile; pe mîna lui Demostene, un orator; pe mîna lui Hrisip, un dialectician; pe mîna lui Aristotel, un om de științele naturii; pe mîna lui Platon, un filozof; tot așa dacă asculți de Domnul și urmezi profeției date de El, vei face desăvîrșit din tine, după chipul Dascălului, un dumnezeu, care umblă în trup. 5. Cad, însă, din această înălțime, cei care nu urmează pe Dumnezeu, așa cum îi conduce El; iar Dumnezeu îi conduce așa cum glăsuiesc «Scripturile cele de Dumnezeu insuflate»²⁹⁷. 6. Nenumărate sînt faptele pe care le săvîrșesc oamenii; dar două sînt cauzele orică-

289. Mt. 5, 9.

290. Xenofon, Oikon., VII ș.u.

291. Plutarh, Moral., 787 A; 234 F.

292. Demostene, 3, 5; 18, 114. 116.

293. Xenofon, De re equ., 1, 1.

294. Aristofan, Păsările, 1292.

295. Elian, Var. hist., IV, 16.

296. Athen., I, 19 C.

297. II Tim. 3, 16.

rui păcat: ignoranța și slăbiciunea — și amîndouă sînt în puterea noastră: atunci cînd nu voim să învățăm și cînd nu voim să ne stăpînim pofta —; una din acestea, pentru că nu judecăm bine; alta, pentru că nu ne facem în stare să urmăm celor ce sînt bine judecate. 7. Că nici nu poți lucra bine, cînd ești înșelat de o idee falsă, chiar dacă ești foarte puternic să faci cele pe care le cunoști, nici nu te poți păstra fără prihană, oricît de în stare ai fi să judeci bine cele ce trebuie să faci, dacă ești slab în acțiunile tale. 102. 1. Așadar, ca urmare a celor spuse mai sus, două sînt și învățăturile care se potrivesc fiecărei din cele două cauze ale păcatelor: unei cauze, ignoranței adică, gnoza și dovada evidentă a mărturiei date de Scripturi; celeilalte cauze, slăbiciunii adică, exercițiul rațional, care are ca dascăli credința și frica; și una și alta, și gnoza și exercițiul, duc la dragostea cea desăvîrșită. 2. După părerea mea, aici pe pămînt, scopul gnosticului este dublu: pe de o parte, contemplația științifică, iar pe de altă parte, fapta.

Dar-ar Dumnezeu ca ereticii, luînd învățăminte din această lucrare cu amintiri, să se înțeleptească și să se întoarcă la atotputernicul Dumnezeu! 3. Dacă ereticii, ca și «*șerpilor cei surzi*» — ca să mă folosesc într-un chip nou de niște cuvinte vechi — «*nu vor auzi cîntecul*»²⁹⁸, vor fi certați de Dumnezeu, îndurînd, înainte de judecată, muștrările făcute părinților lor; dar poate că se vor pocăi, ca nu cumva, din pricina mesocotitei lor neascultări, să fie osîndiți definitiv. 4. Sînt unele certări parțiale, care se numesc pedepse, pe care le îndură mulți din poporul Domnului, pentru că noi cu toții alunecăm în păcate. 5. Și după cum copiii sînt pedepsiți de învățător sau de părinți, tot așa sîntem și noi pedepsiți de Dumnezeu; Dumnezeu, însă, nu se răzbună — că răzbunarea este săvîrșirea unui rău pentru răul suferit — ci Dumnezeu pedepsește spre folosul, și obștesc și particular, al celor pe care-i pedepsește.

6. Am adăugat aceste gînduri, pentru că vreau ca cei cărora le place învățătura să pună capăt înclinării lor spre erezii. Am întrebuit aceste cuvinte, pentru că doresc puternic să-i conving fie de marea lor ignoranță, fie de lipsa lor de învățătură, fie de proasta lor dispoziție morală sau cum altfel ai mai putea-o numi. Fac aceasta, pentru că încerc să-i aduc la adevăr pe cei care nu sînt cu totul de nevindecat. 103. 1. Dar sînt unii, care, chiar de la început, nici nu vor să asculte pe cei care-i îndeamnă la adevăr; încearcă să flecărească, să scoată din gura lor cuvinte de hulă împotriva adevărului, lăudîndu-se că ei cunosc cele mai înalte gînduri despre existențe, cu toate că n-au

nici un fel de învățătură, n-au cercetat, nu s-au ostenit, n-au descoperit consecințele cercetărilor lor. Ar trebui să-ți fie mai degrabă milă de stricăciunea sufletului lor decât să-i urăști! 2. Iar dacă cineva este în stare să se facă sănătos, dacă cineva poate îndura îndrăznirea adevărului care arde și taie, ca focul și cuțitul, părerile false ale ereticilor, acela să aibă deschise urechile sufletului său! 3. Și se va întâmpla asta, dacă nu respinge adevărul, grăbindu-se să se trîndăvească sau dacă nu se silește din dorința de slavă, să vină cu noutăți. 4. Și sînt trîndavi toți aceia care, cu toate că pot scoate chiar din Scripturi dovezi proprii dumnezeieștilor Scripturi, aleg să facă ce le trece prin minte și cele care îi ajută să-și satisfacă plăcerile. 5. Și sînt doritori de slavă aceia care falsifică de buna lor voie, prin alte redactări, învățăturile conforme cuvintelor insuflate de Dumnezeu, predate de fericirii apostoli și dascăli, și introduc în tradiția dumnezeiască învățături omenești, ca să-și întocmească propria lor erezie. 6. Față de oamenii aceia atît de mari, care au fost străluciți datorită gnozei bisericești, ce se mai poate spune despre un Marcion, de pildă, sau despre un Prodic și de alții asemenea lor, care n-au mers pe calea cea dreaptă? 7. Că n-au depășit în înțelepciune pe bărbații cei de mai înainte, încît să descopere ceva în plus față de cele spuse într-adevăr de aceia. Și bine le-ar fi fost, dacă ar fi putut învăța cele ce au fost predate mai înainte.

104. 1. Numai gnosticul nostru, deci, a îmbătrînit în Sfintele Scripturi. El păstrează apostolica și bisericeasca și dreapta învățătură a dogmelor²⁹⁹; el viețuiește drept, potrivit poruncilor Evangheliei. De căută dovezi, este trimis de Domnul să le găsească în scrierile legii și ale profeților. 2. După părerea mea, viața gnosticului nu-i altceva decât fapte și cuvinte care merg pe urmele tradiției Domnului.

3. «*Dar cunoașterea nu-i a tuturor!*»³⁰⁰, spune apostolul. «*Nu vreau să nu știți voi, fraților, spune iarăși apostolul, că toți au fost sub nor*³⁰¹ și s-au împărtășit cu mîncare duhovnicească și băutură duhovnicească»³⁰²; e lămurit, deci, că nu toți care au auzit cuvîntul au înțeles măreția gnozei, în faptă și cuvînt. 4. De aceea apostolul a și adăugat: «*Dar nu cu toți aceia a binevoit Dumnezeu*»³⁰³. Cine-i cel care a spus cuvintele acestea? Cel Care a spus: «*Pentru ce-Mi spuneți: «Doamne» și nu faceți voia Tatălui Meu*»?³⁰⁴, adică învățătura

299. II Tim. 2, 15.

300. I Cor. 8, 7.

301. I Cor. 10, 1.

302. I Cor. 10, 3—4.

303. I Cor. 10, 5.

304. Mt. 7, 21; Lc. 6, 46.

Mîntuitorului, care este mîncarea noastră duhovnicească și bălură³⁰⁵, care nu cunoaște sete³⁰⁶, «apa vieții»³⁰⁷ gnostice. 5. Da, obiectează unii, dar s-a spus : «cunoașterea îngîmfă»³⁰⁸. Acelora le spunem: Poate s-a spus că aparenta cunoaștere îngîmfă, dacă înțelegi să tălmăcești cuvîntul acesta prin : a umple de fumul îngîmfării. 6. Dar dacă, ceea ce-i și mai bine, cuvintele apostolului înseamnă a gîndi lucruri înalte și adevărate, atunci nedumerirea încetează. În continuare, vom întări spusele noastre cu texte din Scriptură.

105. 1. «Înțelepciunea», spune Solomon, «a îngîmfat pe fiii ei»³⁰⁹. Dar asta nu înseamnă că Domnul a insuflat copiilor mîndrie pentru învățătura lor, ci că ei au dobîndit încredere în adevăr, au dobîndit o idee înaltă despre gnoza care le-a fost predată prin Scriptură; acest gînd îi face să disprețuiască tot ce îi tîrăște la păcat. Așa se tîlcuiește cuvîntul «a îngîmfă»; cuvîntul înseamnă măreția înțelepciunii, sădită copiilor în timpul școlarizării, prin cele ce învață. 2. Astfel, apostolul spune : «Și voi cunoaște nu cuvîntul celor ce s-au îngîmfat, ci puterea³¹⁰, dacă ați înțeles Scripturile cu gînduri înalte» — ceea ce este și adevărat; că nimic nu-i mai mare decît adevărul. În aceasta stă puterea fiilor care se îngîmfă cu înțelepciunea. 3. Cu alte cuvinte, apostolul spune cam așa : «Voi ști dacă în chip drept gîndiți lucruri înalte despre gnoză». David spune : «Cunoscut este în Iudeea Dumnezeu»³¹¹, adică de israeliții după cunoștință. 4. Că Iuda se tîlcuiește : mărturisire³¹². Pe bună dreptate, deci, s-a spus de apostol : «Porunca să nu faci desfrîinare, să nu furi, să nu poțestești și oricare altă poruncă, se cuprinde în acest cuvînt, adică în : să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși»³¹³. 5. Nu trebuie deci, nicicînd, așa cum fac ereticii, să faci desfrîinare față de adevăr, să jefuiești îndreptarul Bisericii, să-ți satisfaci propriile tale poftes și dragostea de slavă spre înșelarea semenilor, pe care mai mult decît orice se cuvine să-i iubești și să-i înveți să se țină strîns de adevăr. 6. Este scris lămurit : «Vestiți între neamuri faptele Lui»³¹⁴, pentru ca cei care au auzit mai înainte să se întoarcă, nu să fie judecați. Dar toți cîți «cu limbile lor viclenesc»³¹⁵ au și scris pedepsele lor.

305. I Cor. 10, 3—4.

306. In. 4, 14.

307. Apoc. 21, 6; 22, 17.

308. I Cor. 8, 1.

309. Înț. Sir. 4, 12.

310. I Cor. 4, 19.

311. Ps. 75, 1.

312. Fac. 29, 35.

313. Rom. 13, 9.

314. Ps. 9, 11.

315. Ps. 5, 9; 14, 3.

CAPITOLUL XVII

106. 1. Așadar ereticii, care profesează cuvinte lipsite de credința în Dumnezeu și îndeamnă și pe alții să facă lucrul acesta, nu se folosesc bine, ci greșit de cuvintele cele dumnezeiești; nu vor intra nici ei în împărăția cerurilor și nici cei pe care i-au înșelat și nu le-au îngăduit să ajungă la adevăr ³¹⁶. **2.** Nu au nici cheia de la intrare; au o cheie falsă, o cheie dublă, după cum se spune de obicei, cu care nu pot descuia ușa de intrare în casă, așa cum intrăm noi prin tradiția Domnului, ci sparg fereastra, găuresc pe ascuns zidul bisericii și depășind adevărul, se fac inițiatori ai sufletelor celor necredincioși. **3.** Nu e nevoie de multe cuvinte ca să se vadă că adunările omenești ale ereticilor sînt posterioare Bisericii universale. **4.** Activitatea învățătoarească a Domnului din timpul viețuirii Lui pe pămînt a început sub August și a ținut pînă la jumătatea domniei lui Tiberiu; activitatea apostolilor Lui, precum și activitatea lui Pavel, iau sfîrșit pe timpul lui Neron. Cei care au născocit ereziile au trăit mai tîrziu, pe timpul împăratului Adrian, și au mers pînă pe vremea lui Antonin cel Bătrîn, cum este Basilide, care spune că a avut ca dascăl pe Glaucia, interpret al lui Petru, așa cum se laudă basilidienii. De asemenea ereticii spun că Valentin a fost discipolul lui Teoda ³¹⁷. **107. 1.** Marcion, care a trăit în același timp, se purta cu ei cum se poartă un om bătrîn cu cei mai tineri. Simon ³¹⁸ a ascultat puțină vreme predica lui Petru. **2.** Așa stînd lucrurile, este clar că aceste erezii, care au venit cu inovații și falsificări, au apărut mai tîrziu și sînt mai noi decît Biserica noastră, care este cea mai veche și cea mai adevărată. **3.** Socot, deci, că este evident, din cele spuse, că există o singură Biserică adevărată, aceea care este cu adevărat veche, în care, potrivit planului lui Dumnezeu, sînt adunați dreptii. **4.** Pentru că este un singur Dumnezeu și un singur Domn, de aceea se cuvine laudă Bisericii pentru singularitatea ei, fiind o copie a principiului unic. Biserica cea una este moștenitoarea Celui Care prin fire este unul; și pe această Biserică se silesc ereziile să o împartă în multe biserici. **5.** Spunem, deci, că numai Biserica veche și universală este una și în ce privește ființa ei și în ce privește începutul ei și în ce privește superioritatea ei. Biserica, deci, care-și are temeiul în Testamentele ei proprii, dar mai bine spus, într-un singur Testament, care străbate diferite timpuri, adună, prin voința unui singur Dumnezeu, prin un singur Domn, *«la unitatea unei singure cre-*

³¹⁶. Mt. 23, 13; Lc. 11, 52.

³¹⁷. Teoda (Teuda), pretîns discipol al lui Pavel.

³¹⁸. Fapte 8, 9—24.

dințe» ³¹⁹, pe cei de pe acum rînduiți, pe cei pe care Dumnezeu mai dinainte i-a hotărît că vor fi drepți, pentru că i-a cunoscut înainte de întemeierea lumii. 6. Dar și superioritatea Bisericii ca și începutul întemeierii ei sînt ceva unic; Biserica depășește pe toate celelalte; și nu este nimic asemenea sau egal cu ea.

108. 1. Dar despre acestea voi vorbi și mai târziu. Unele erezii și-au luat numele de la numele întemeietorilor lor, de pildă erezia lui Valentin, erezia lui Marcion, erezia lui Basilide, deși se laudă că își au părerile lor de la apostolul Matia. Învățătura apostolilor, însă, a fost una, după cum una este și tradiția. 2. Alte erezii și-au luat numele de la locul în care au apărut, de pildă ereziile peratice ³²⁰; altele de la poporul în mijlocul căruia s-au născut, de pildă ereziile frigiene; altele de la lucrări, de pildă ereziile encratite; altele de la învățăturile deosebite ale ereticilor, de pildă erezia docheților sau hematitilor ³²¹; altele de la ipotezele lor, de la viețuitoarele, pe care le cinsteau, de pildă caianiții și ofiții; altele de la faptele lor nelegiuite, pe care au îndrăznit să le facă, de pildă entihitii, discipolii lui Simon.

CAPITOLUL XVIII

109. 1. Dar după ce în puține cuvinte voi arăta celor ce le place să privească adevărul, că pe temeiul jertfelor de care vorbește legea se deosebesc în chip tainic iudeii cei mulți și ereticii de dumnezeiasca Biserică, vom termina cuvîntul. 2. Scriptura spune că sînt curate și bine primite de Dumnezeu animalele de jertfă care au copita despicață și rumegă ³²²; aceste animale simbolizează pe drepții care, prin credință, merg la Tatăl și la Fiul — acest lucru îl arată stabilitatea animalelor cu copita despicață — «care cugetă ziua și noaptea ³²³ la cuvintele lui Dumnezeu» ³²⁴, care socotesc și resocotesc în vasul sufletului lor învățăturile; această socotire și resocotire este un împreună-exercițiu gnostic, simbolizat de lege prin rumegatul animalelor curate. 3. Animalele, care n-au aceste două însușiri sau una din ele, sînt îndepărtate ca necurate. Astfel, animalele care rumegă, dar nu au copita despicață, arată acoperit pe iudeii cei numeroși, care au în gură cuvintele lui Dumnezeu, dar nu au fixate în adevăr credința și mersul, care duc prin Fiul la Tatăl. 4. De aceea astfel de creaturi alunecă ușor, că n-au copita despicață și nici nu sînt fixate pe doimea credinței. Scriptura spune: «*Nimeni nu*

319. Ef. 4, 13.

320. Din orașul Pera, în Cilicia.

321. Erezie necunoscută de istorie.

322. Lev. 11, 3—4; Deut. 14, 6.

323. Ps. 1, 2.

324. Rom. 3, 2; Num. 24, 16.

cunoaște pe Tatăl decât Fiul și căruia Fiul îi va descoperi» ³²⁵. 5. Și iarăși, necurate sînt de asemenea toate animalele cîte au copita despicată, dar nu rumegă. 6. Animalele acestea arată pe eretici; ei merg în numele Tatălui și al Fiului, dar nu sînt în stare să disece claritatea precisă a cuvintelor Domnului și să le prezinte frumusețea lor interioară, iar în ce privește faptele de dreptate se ocupă de ele în general, nu în amănunțime; dacă se și ocupă. 110. 1. Despre unii ca aceștia zice Domnul: «Pentru ce Imi spuneți: «Doamne, Doamne» și nu faceți cele ce vă spun?» ³²⁶. Da, cu totul necurați sînt cei care n-au copita despicată și nu rumegă! Teognis spune:

«Voi, o, megarenilor, nu sînteți nici în al treilea rînd, nici în al patrulea, Nici în al doisprezecelea, nici în cuvînt, nici la număr» ³²⁷.

3. «ci ca praful, ce-l spulberă vîntul de pe fața pămîntului» ³²⁸ și «ca picătura din cadă» ³²⁹.

4. Problemele acestea le-am tratat cu de-amănuntul, iar învățătura morală am prezentat-o pe scurt, ici și colo, așa cum am făgăduit. Și iarăși, ca să ne ținem de făgăduiala pe care am făcut-o, am semănat în dezordine scînteile care dau viață dogmelor gnozei celei adevărate, ca să nu fie ușoară găsirea sfintelor tradiții de un neinițiat care ar citi lucrarea aceasta. 111. 1. Stromatele mele nu se aseamănă cu acele grădini îngrijite, în care pomii sădiți sînt aranjați la rînd, ca să desfăteze privirile, ci se aseamănă mai degrabă cu o colină umbroasă și stufoasă, pe care cresc chiparoși, platani, iederă, împreună cu meri, măsline și smochini; intenționat am amestecat printre pomii roditori și pomi neroditori, din pricina acelor care îndrăznesc să ia și să fure fructele; de aceea lucrarea aceasta a mea le ascunde. 2. Dacă un grădinar va lua de pe colina mea pomii roditori și-i va răsădi, va face cu ei o grădină frumoasă și o minunată dumbravă. 3. Stromatele mele nu s-au gîndit nici la aranjarea în ordine a ideilor, nici la alcătuirea frazelor, pentru că intenționat n-au vrut ca fraza lor să fie ca a elenilor, ci au vrut ca înșămînțarea dogmelor să se facă în chip ascuns, să nu fie înfățișate așa cum sînt ele în adevăr, pentru a-i face pe cititorii lor — dacă se vor găsi vreunii — iubitori de osteneală și doritori de descoperirea ideilor, pe care ele le ascund. Ei bine, din pricină că sînt fel de fel de pești, de aceea sînt multe și felurite și momelile.

4. După această a șaptea Stromată a noastră, vom face cuvînt pentru alt început al Stromatelor următoare.

325. Mt. 11, 27; Lc. 10, 22.

326. Lc. 6, 46.

327. Versurile nu aparțin lui Teognis, PLG, II, 234, ci, după cum spune Teocrit, sînt un oracol de la Delfi, dat locuitorilor din Megara.

328. Ps. 1, 4.

329. Is. 40, 15.

INDICE SCRIPTURISTIC

S-au folosit următoarele sigle: I — Stromata I; II — Stromata a II-a; III — Stromata a III-a; IV — Stromata a IV-a; V — Stromata a V-a; VI — Stromata a VI-a; VII — Stromata a VII-a.

- Facere, 1, 1 — VI, 58, 1.
 1, 1—2 — V, 93, 5.
 1, 2 — V, 90, 1.
 1, 3 — V, 94, 2; 99, 3.
 1, 3—4 — VI, 101, 5.
 1, 6—9 — V, 100, 5.
 1, 26 — II, 97, 1; 102, 2. 6;
 131, 6; III, 69, 4; IV, 30,
 1; 137, 1; 171, 4; V, 29, 1;
 94, 4; VI, 114, 4; 141, 3;
 VII, 29, 6; 86, 2.
 1, 27 — VI, 136, 3.
 1, 28 — II, 139, 3; III, 12, 2;
 37, 1; 82, 3; 101, 2; VI,
 115, 2.
 1, 28—30 — VI, 152, 3.
 1, 29 — III, 37, 1.
 1, 31 — II, 53, 2; V, 39, 3.
 2, 2 — VI, 141, 7.
 2, 4 — VI, 145, 4.
 2, 7 — V, 87, 4; 94, 3; 99,
 4.
 2, 9 — III, 104, 1; V, 72, 2.
 2, 18 — II, 140, 2; III, 49, 3;
 82, 3; 108, 1; IV, 126, 5.
 2, 20 — I, 135, 3.
 2, 21—23 — III, 68, 1.
 2, 23 — I, 135, 3.
 2, 24 — VII, 88, 2.
 3, 1 — VI, 155, 1.
 3, 14 — IV, 100, 3.
 3, 16—17 — V, 130, 1.
 3, 18 — VII, 74, 1.
 3, 20 — III, 65, 1; 80, 2;
 100, 7.
 3, 21 — III, 95, 2.
 3, 22 — III, 104, 1.
 4, 15 — II, 70, 3.
 4, 16 — II, 51, 4.
 4, 25 — III, 81, 5.
 5, 24 — II, 70, 3.
 6, 3 — VI, 84, 7.
 6, 12—8, 21 — II, 99, 1.
 6, 14 — VI, 86, 2.
 6, 15 — II, 86, 2.
 6, 16 — VI, 86, 2.
 7, 23 — VI, 52, 1.
 9, 1 — III, 37, 1.
 9, 2—3 — III, 37, 1.
 12, 3 — III, 69, 2.
 12, 4 — II, 69, 4.
 12, 11—20 — VI, 101, 2.
 13, 13 — II, 103, 2.
 14, 14—15 — VI, 84, 2.
 14, 18 — IV, 161, 3.
 15, 5 — I, 31, 2; V, 8, 6.
 15, 6 — I, 30, 4; II, 28, 4;
 124, 3; V, 4, 1; 8, 5; VI,
 103, 1.
 16, 1—4 — I, 30, 3.
 16, 6 — I, 32, 1. 2.
 17, 2 — I, 182, 2.
 17, 4 — I, 182, 2.
 17, 5 — III, 8, 6; V, 8, 6.
 17, 8 — V, 4, 1.
 18, 1 — V, 4, 1.
 18, 6 — IV, 123, 1.
 18, 10 — I, 30, 4.
 18, 12 — VI, 101, 1.
 18, 22—23 — II, 52, 1.
 18, 25 — V, 169, 4.
 18, 27 — III, 46, 3; IV, 106, 1.
 19, 26 — II, 67, 4; VII, 93, 4.
 20, 12 — III, 138, 1; VI, 101,
 2.
 21, 1—2 — I, 30, 4.
 21, 12—13 — I, 53, 2.
 22, 1—18 — II, 20, 2.
 22, 3—4 — V, 73, 1.
 22, 11—12 — V, 73, 4.
 23, 4 — IV, 165, 3; VII, 77,
 3; 78, 3.
 23, 6 — II, 100, 2.
 24, 6 — II, 71, 3.
 24, 16 — IV, 161, 1.
 25, 6 — I, 53, 2.
 26, 27 — I, 142, 1.
 27, 29 — III, 69, 2.
 28, 21 — I, 173, 6.
 29, 6 — IV, 123, 1.
 29, 35 — VII, 105, 4.
 32, 28—30 — III, 20, 2.
 33, 11 — III, 20, 1; 99, 3.
 37, 23—24 — V, 53, 2.
 37, 27—28 — V, 53, 3.
 38, 16 — I, 31, 6.
 39, 12 — VII, 61, 2.
 Ieșire, 1, 7 — VII, 100, 4.
 2, 16 — IV, 123, 1.
 3, 2 — I, 164, 4; V, 100, 4;
 VI, 32, 3.
 3, 11 — IV, 106, 4.
 3, 14 — I, 166, 4; V, 34, 5;
 VI, 137, 3.
 3, 16 — II, 20, 2.
 4, 10 — IV, 106, 4.
 7, 7 — III, 72, 2.
 10, 28 — III, 71, 3.
 12, 3 — III, 51, 2.
 12, 39 — V, 80, 3.
 13, 21—22 — I, 161, 3.
 13, 22 — I, 164, 4.
 14, 26—28 — I, 161, 2.
 15, 20—21 — IV, 119, 3.
 15, 21 — V, 52, 5.
 16, 36 — II, 50, 1.
 19, 12 — V, 78, 2.
 19, 15 — III, 73, 1.
 19, 18—20 — VI, 32, 3.
 19, 20 — V, 78, 2.
 20, 2—6 — VI, 137, 2.
 20, 4 — V, 28, 4; 36, 4.
 20, 7 — VI, 137, 3.
 20, 8—11 — VI, 137, 6.
 20, 12 — I, 109, 2; III, 97,
 3; VI, 146, 1.
 20, 13 — III, 34, 4; VI, 147,
 2; VII, 60, 4.
 20, 13—16 — II, 32, 4.

- 20, 14 — III, 8, 4; 36, 5; 71, 3; VI, 146, 3; VII, 60, 4.
 20, 15 — VI, 147, 3.
 20, 17 — I, 157, 2; II, 61, 3; 106, 2; III, 8, 5; 71, 3; IV, 94, 2; 147, 3; V, 27, 9; VI, 136, 2; 148, 4.
 20, 18 — VI, 32, 3.
 20, 21 — II, 6, 1; V, 78, 3.
 21, 2 — II, 91, 3.
 21, 24 — III, 37, 2.
 21, 33—34 — V, 53, 5.
 21, 34 — V, 54, 4.
 22, 1 — III, 37, 2.
 22, 21 — II, 88, 1.
 22, 30 — II, 92, 2.
 23, 4 — II, 87, 3; 90, 2.
 23, 5 — II, 90, 1.
 23, 9 — II, 88, 1.
 23, 10—11 — II, 86, 5.
 23, 19 — II, 92, 1; 94, 1.
 23, 21 — III, 71, 3.
 23, 24 — V, 64, 3.
 24, 18 — III, 57, 3.
 25, 7 — V, 37, 1; 38, 2.
 25, 18 — V, 35, 6.
 25, 24 — VI, 87, 4.
 25, 30—38 — V, 34, 8.
 26, 32 — V, 34, 4.
 26, 35 — V, 34, 8; 35, 3.
 26, 36—37 — V, 33, 3.
 28, 3 — I, 26, 1; 87, 2; VI, 154, 4.
 28, 4 — V, 32, 2; 38, 2.
 28, 9 — V, 38, 3.
 28, 12 — V, 37, 2.
 28, 15 — V, 38, 2.
 28, 17—20 — V, 37, 1. 2; 38, 4.
 28, 29—31 — V, 37, 4.
 28, 32 — V, 38, 6.
 28, 36 — V, 37, 5; 38, 1.
 30, 1—10 — V, 33, 1.
 30, 10 — V, 33, 2.
 30, 34—36 — VII, 43, 2.
 31, 1—5 — I, 25, 5.
 31, 6 — I, 26, 1.
 32, 4 — II, 70, 3.
 32, 10 — IV, 118, 2.
 32, 32 — IV, 118; 3; VII, 80, 1.
 33, 1 — V, 63, 3—6.
 33, 3 — V, 63, 3—6.
 33, 11 — II, 20, 3; IV, 9, 1.
 33, 13 — II, 6, 1; V, 71, 5.
 33, 19 — II, 73, 3; IV, 33, 7.
 33, 20 — IV, 89, 5; V, 7, 7.
 34, 1 — VI, 134, 1.
 34, 12 — II, 71, 3.
 34, 26 — II, 92, 1.
 34, 29—30 — IV, 117, 1.
 34, 30 — VI, 132, 5; 133, 1.
 34, 33 — IV, 117, 1; VI, 103, 5.
 Levitic, 1, 6 — V, 67, 4.
 5, 11 — II, 51, 2.
 6, 20 — II, 51, 2.
 11, 3 — V, 51, 4; VI, 50, 2.
 11, 3—4 — VII, 109, 2.
 11, 7 — II, 67, 3; 105, 1; V, 51, 2.
 11, 9—12 — II, 105, 3.
 11, 10 — III, 67, 1.
 11, 12 — II, 67, 1.
 11, 12—13 — II, 67, 3.
 11, 13—14 — V, 51, 2.
 11, 13—16 — V, 52, 1.
 11, 44 — III, 110, 2.
 12, 6 — VII, 32, 7.
 15, 16 — II, 61, 1.
 15, 18 — III, 82, 6.
 16, 2 — V, 33, 2.
 16, 10 — VII, 33, 4.
 16, 23—24 — V, 39, 3; 40, 2.
 18, 1—5 — II, 46, 2—5.
 18, 2 — III, 47, 4.
 18, 4 — II, 47, 4.
 18, 5 — II, 47, 2. 4.
 19, 2 — III, 110, 2.
 19, 9 — II, 85, 3.
 19, 10 — II, 86, 2.
 19, 13 — II, 85, 1.
 19, 18 — IV, 10, 3.
 19, 33—34 — II, 88, 1.
 20, 7 — III, 110, 2.
 20, 10 — II, 147, 1; III, 9, 1.
 20, 24 — V, 63, 3—6.
 21, 9 — II, 147, 1.
 22, 4 — II, 61, 1.
 22, 27 — II, 92, 2.
 22, 28 — II, 93, 2.
 23, 22 — II, 85, 3.
 25, 4—7 — II, 86, 5.
 25, 8 — IV, 159, 2.
 25, 8—13 — II, 86, 6.
 25, 37 — II, 84, 4.
 25, 39—43 — II, 91, 3.
 26, 1 — V, 28, 4.
 26, 30 — I, 120, 1.
 27, 30 — II, 86, 3.
 27, 32 — II, 86, 3.
 Numeri, 3, 39 — III, 72, 3.
 4, 7 — V, 35, 3.
 8, 7 — V, 39, 4.
 8, 24 — VI, 85, 4.
 15, 14—16 — II, 88, 1.
 15, 30 — II, 97, 3.
 18, 21 — II, 86, 3.
 18, 24 — II, 86, 3.
 20, 17 — IV, 5, 3; VII, 73, 5.
 24, 16 — VII, 109, 2.
 25, 6—18 — II, 83, 3.
 25, 8—13 — III, 32, 1.
 35, 22—25 — II, 61, 1.
 Deuteronom, 4, 9 — II, 71, 3.
 4, 12 — VI, 34, 2; 45, 1.
 4, 15—17 — V, 28, 4.
 4, 19 — VI, 110, 3.
 4, 24 — V, 100, 4.
 5, 21 — I, 157, 2; II, 106, 2; IV, 94, 2.
 5, 31 — II, 52, 1.
 6, 4 — V, 115, 5.
 6, 5 — III, 37, 3; IV, 10, 3.
 6, 7 — VII, 80, 4.
 6, 12 — II, 71, 3.
 6, 13 — V, 115, 5.
 8, 1 — I, 172, 2.
 8, 2 — I, 172, 2.
 8, 3 — I, 172, 2.
 8, 5 — I, 172, 2.
 8, 11 — I, 172, 2; II, 71, 3.
 8, 18 — II, 96, 3.
 9, 13—14 — IV, 118, 2.
 10, 12 — IV, 170, 4.
 10, 16—17 — VI, 30, 5.
 11, 16 — II, 71, 3.
 11, 19 — VII, 80, 4.
 12, 13 — II, 71, 3.
 12, 19 — II, 71, 3.
 12, 30 — II, 71, 3.
 13, 4 — II, 100; 4; V, 94, 6.
 13, 8—10 — VII, 14, 3.
 14, 6 — V, 51, 4; VII, 109, 2.
 14, 8 — II, 67, 3; 105, 1; V, 51, 2.
 14, 9—10 — II, 105, 3.
 14, 10 — III, 67, 1. 3.
 14, 12—13 — II, 67, 3; V, 51, 2.
 14, 12—16 — V, 52, 1.
 14, 21 — II, 92, 1; 94, 1.
 15, 9 — II, 71, 3.
 15, 12 — II, 91, 3.
 19, 5 — II, 61, 1.
 20, 5—7 — II, 82, 1.
 20, 19 — II, 95, 1.
 21, 11—13 — II, 88, 4; III, 71, 4.
 21, 14 — II, 89, 2.
 21, 22—23 — V, 72, 3.
 22, 1 — II, 87, 3; 90, 2.
 22, 4 — II, 90, 1.
 22, 5 — II, 81, 3.
 22, 10 — II, 94, 4.
 22, 22 — II, 147, 1; III, 9, 1.
 22, 24 — II, 147, 1.

23, 1 — III, 99, 4.
 23, 7 — II, 88, 2.
 23, 19 — I, 9, 4; 10, 1.
 24, 8 — II, 71, 3.
 24, 10—11 — III, 85, 2.
 24, 15 — II, 85, 1.
 24, 19 — II, 85, 3.
 24, 20 — II, 86, 2.
 25, 4 — II, 94, 3.
 26, 17 — II, 98, 1.
 26, 18 — II, 98, 1.
 27, 15 — III, 37, 3.
 28, 66 — V, 72, 3.
 29, 1 — VI, 41, 5.
 29, 18 — IV, 128, 2.
 30, 15 — V, 96, 5; VI, 48, 7.
 30, 15—20 — V, 72, 5.
 30, 19 — V, 96, 5; VI, 48, 7.
 30, 20 — V, 96, 6.
 31, 6 — III, 126, 2.
 31, 8 — II, 126, 2.
 32, 8 — VI, 157, 5; VII, 6, 4.
 32, 9 — VII, 6, 4.
 32, 21 — II, 43, 1.
 32, 39 — V, 126, 4.

Judecători, 2, 11—14 — VII, 82, 3.

2, 14 — II, 144, 4.
 3, 8 — I, 109, 4.
 3, 9 — I, 109, 5.
 3, 10—11 — I, 109, 5.
 3, 14—15 — I, 109, 6.
 3, 21 — I, 109, 6.
 4, 1—5 — I, 110, 2.
 4, 2 — VII, 82, 3.
 4, 31 — I, 110, 2.
 5, 32 — I, 110, 2.
 6, 1 — I, 110, 3.
 6, 11—8, 32 — I, 110, 4.
 9, 22 — I, 110, 4.
 10, 7 — VII, 82, 3.
 10, 8 — I, 110, 5.
 12, 7 — I, 111, 1.
 12, 8 — I, 111, 1.
 12, 11 — I, 111, 1.
 12, 13—14 — I, 111, 1.
 13, 1 — I, 111, 2.
 15, 20 — I, 111, 2.
 16, 18 — VI, 153, 3.

I Regi, 1, 13 — VI, 101, 4; VII, 39, 6.

4, 19 — I, 111, 3.
 9, 24 — III, 52, 1.
 12, 17 — VI, 29, 1.
 12, 18 — VI, 29, 1.
 16, 7 — VII, 61, 4.
 16, 13 — I, 111, 4.

III Regi, 11, 26 — I, 114, 4.
 12, 22 — I, 114, 4.
 13, 1 și urm. — I, 114, 4.
 14, 2 — I, 114, 4.
 14, 21 — I, 114, 3.
 15, 1 — I, 115, 1.
 15, 10 — I, 115, 1.
 15, 23 — I, 115, 1.
 16, 1 — I, 115, 1.
 16, 7 — I, 115, 1.
 17, 1 — I, 115, 1.
 17, 6 — III, 52, 1.
 19, 13 — III, 53, 5.
 19, 16 — I, 115, 3.
 22, 8 — I, 115, 1.
 22, 11 — I, 115, 2.
 22, 19 — V, 36, 4.
 22, 42 — I, 115, 1.

IV Regi, 1, 8 — III, 53, 5.

2, 11 — I, 115, 5.
 6, 25 — I, 115, 4.
 6, 28—29 — I, 115, 4.
 8, 17 — I, 115, 3.
 8, 26 — I, 115, 5.
 11, 1 — I, 116, 1.
 14, 1—2 — I, 118, 1.
 15, 1—2 — I, 118, 1.
 15, 5 — I, 118, 1.
 15, 7 — I, 118, 2.
 16, 1—2 — I, 119, 1.
 17, 5 — I, 119, 1.
 17, 6 — I, 119, 1.
 18, 2 — I, 119, 2.
 20, 6 — I, 119, 2.
 20, 9—11 — I, 119, 2.
 21, 1 — I, 120, 1.
 21, 19 — I, 120, 1.
 22, 1 — I, 120, 1.
 22, 8 — I, 120, 2.
 22, 14 — I, 120, 2.
 23, 20 — I, 120, 1.
 23, 21—23 — I, 120, 2.
 23, 29 — I, 120, 3.
 23, 31 — I, 121, 1.
 23, 34 — I, 121, 1.
 23, 35—36 — I, 121, 1.
 24, 8 — I, 121, 2.
 24, 18 — I, 121, 2.
 25, 7 — I, 122, 3.
 25, 11 — I, 122, 3.
 25, 26 — I, 122, 3.

II Paralipomena, 17, 7 — I, 115, 1.

22, 11 — I, 116, 1. 2.
 27, 1 — I, 118, 2.

Estera, 4, 16 — IV, 119, 1—2.

7, 6—10 — IV, 119, 1—2.

Iov, 1, 1 — IV, 106, 2; VII, 80, 6.

1, 21 — II, 103, 4; IV, 160, 1; VII, 80, 5.
 5, 13 — I, 23, 3.
 5, 25 — IV, 6, 1.
 11, 2 — VI, 65, 2.
 11, 3 — I, 48, 4.
 14, 4 — IV, 83, 1.
 14, 4—5 — III, 100, 4.
 14, 4—5 — IV, 106, 3.
 15, 8 — VII, 7, 4.
 19, 21 — VII, 74, 5.
 21, 17 — IV, 160, 3.
 28, 22 — VI, 45, 1.
 34, 12 — IV, 170, 1.
 35, 13 — IV, 170, 1.
 35, 14 — IV, 170, 1.
 36, 10 — IV, 170, 1.
 36, 12 — IV, 170, 1.
 40, 2—3 — IV, 168, 1.
 40, 6 — IV, 168, 1.

Psalmi, 1, 1 — II, 67, 1. 2
 3; V, 31, 1.

1, 2 — II, 68, 2; VII, 80, 3
 109, 2.
 1, 3 — IV, 117, 3.
 1, 4 — IV, 154, 4; VI, 111
 2; VII, 110, 3.
 1, 4—6 — II, 69, 1.
 2, 6 — IV, 136, 1.
 2, 11 — V, 85, 1.
 3, 5 — V, 105, 3.
 4, 4 — V, 28, 2.
 5, 7—8 — II, 59, 5.
 5, 9 — VII, 105, 6.
 6, 7 — III, 90, 5.
 8, 6 — IV, 8, 7.
 9, 9 — VI, 51, 1.
 9, 11 — VI, 51, 2; VII, 109, 6.
 9, 15 — VI, 51, 1.
 9, 18 — VI, 64, 5.
 10, 7 — VI, 51, 4.
 11, 2 — V, 36, 3.
 11, 3—5 — IV, 33, 2.
 11, 7 — VI, 59, 4.
 14, 1 — VI, 108, 1.
 14, 3 — VII, 105, 6.
 14, 5 — III, 55, 1.
 15, 9—11 — VI, 49, 3.
 16, 3—4 — VI, 97, 2.
 17, 13—14 — VI, 116, 1.
 17, 28—29 — V, 52, 3.
 18, 1 — VI, 141, 6.
 18, 2—3 — V, 64, 3.
 18, 10 — VII, 79, 1.
 21, 30 — V, 12, 1.
 23, 1 — IV, 54, 3; 98,
 VI, 89, 2; 160, 3.

- 23, 3—6 — VII, 58, 2.
 28, 3 — VI, 64, 3.
 30, 18 — IV, 33, 1.
 31, 1—2 — III, 65, 2.
 33, 8 — V, 66, 3.
 33, 11 — IV, 110, 1; VII, 81, 3.
 33, 11—16 — IV, 109, 1—110, 1.
 35, 1 — I, 175, 1.
 35, 5 — V, 90, 3.
 36, 11 — V, 139, 1.
 36, 35—37 — IV, 32, 2.
 38, 17 — IV, 165, 3; VII, 77, 3; 78, 3.
 44, 5 — VI, 115, 4.
 44, 10 — VI, 92, 1.
 44, 14 — VI, 92, 1.
 47, 11 — VII, 83, 5.
 48, 8—9 — I, 47, 3.
 48, 12 — III, 67, 2; 102, 3; IV, 12, 4.
 48, 17—18 — II, 59, 4.
 48, 21 — III, 67, 2; 102, 3; IV, 12, 4.
 49, 22 — IV, 153, 4; VI, 114, 5.
 49, 24 — II, 96, 3.
 50, 1 — VII, 82, 3.
 50, 1—5 — IV, 107, 2—4.
 50, 6 — III, 100, 7.
 50, 7 — V, 64, 2.
 50, 8—13 — 8, 3—4.
 50, 18 — II, 79, 1.
 50, 18—20 — VII, 14, 1.
 50, 20 — II, 96, 3.
 57, 5 — VII, 102, 3.
 61, 4 — IV, 32, 4.
 61, 11 — IV, 135, 3.
 67, 9 — V, 131, 4.
 75, 1 — VII, 105, 3.
 77, 1—2 — V, 25, 1.
 77, 2 — V, 80, 7.
 77, 40—41 — IV, 32, 5.
 81, 1 — II, 125, 4.
 81, 6 — II, 125, 5; IV, 149, 8; VI, 146, 1; VII, 56, 6.
 81, 7 — II, 125, 6.
 83, 1 — VI, 30, 4.
 88, 20 — IV, 107, 1.
 89, 10—11 — VI, 145, 3.
 93, 10 — VII, 61, 1.
 93, 11 — I, 23, 3; 50, 1.
 101, 10 — VI, 57, 1.
 102, 13 — II, 59, 2.
 103, 5 — V, 90, 6.
 104, 3 — VI, 81, 5.
 104, 4 — VI, 81, 6.
 110, 4 — III, 71, 3.
 110, 9 — II, 33, 2, 4; 35, 5; 37, 2; VII, 70, 1.
 111, 5 — VI, 3, 3; 81, 3.
 111, 6 — VI, 81, 4.
 111, 8 — II, 102, 5; III, 56, 1; VI, 3, 3.
 113, 7 — V, 131, 4.
 117, 6 — IV, 80, 5.
 117, 18 — I, 172, 2.
 117, 19 — I, 38, 5, 6; VI, 64, 2.
 117, 23 — VI, 145, 5.
 118, 2 — VII, 1, 6.
 118, 9 — III, 33, 4.
 118, 9—10 — III, 33, 4.
 118, 66 — VI, 63, 2; VII, 36, 1.
 118, 125 — VI, 63, 1.
 118, 164 — VII, 35, 2.
 118, 172 — VII, 35, 2.
 125, 6 — II, 59, 3.
 127, 1 — II, 59, 3.
 132, 2—3 — VI, 153, 4.
 138, 6—9 — IV, 135, 2.
 140, 2 — VII, 43, 8.
 144, 9 — II, 71, 3.
 144, 19 — VII, 49, 7.
 147, 9 — VI, 63, 4.
Proverbe, 1, 1—4 — VI, 130, 1.
 1, 1—6 — VI, 131, 1.
 1, 2—3 — III, 7, 1.
 1, 3 — II, 7, 2.
 1, 4 — II, 7, 2.
 1, 5—6 — II, 7, 2; VI, 130, 2.
 1, 6 — V, 63, 3—6.
 1, 7 — II, 33, 2, 4; 35, 5; 37, 2; VII, 70, 1.
 1, 14 — III, 105, 2.
 1, 15 — III, 106, 1.
 1, 17—18 — II, 34, 3; III, 106, 1.
 1, 18—19 — III, 107, 1.
 1, 33 — III, 39, 1; 136, 3, 4; IV, 149, 8.
 2, 1—2 — I, 1, 3.
 2, 2 — I, 2, 1.
 2, 3—5 — I, 27, 2.
 2, 6—7 — I, 27, 3.
 2, 21—22 — II, 102, 3.
 3, 1 — I, 2, 1.
 3, 2 — II, 53, 2.
 3, 3 — I, 174, 3; III, 55, 1.
 3, 5 — II, 4, 1; IV, 149, 8.
 3, 6 — II, 4, 1.
 3, 7 — II, 4, 3, 4.
 3, 11—12 — I, 32, 2.
 3, 12 — II, 4, 4; VII, 16, 4.
 3, 13 — I, 174, 2.
 3, 16 — I, 174, 2.
 3, 18 — V, 72, 4.
 3, 19 — III, 5, 1.
 3, 23 — I, 28, 1; II, 4, 1.
 3, 27 — III, 54, 4.
 3, 34 — III, 49, 2; IV, 106, 4.
 4, 8 — I, 28, 4.
 4, 9 — I, 28, 4.
 4, 10 — I, 29, 2.
 4, 11 — I, 29, 2.
 4, 18 — I, 29, 3.
 4, 21 — I, 29, 2.
 5, 3 — I, 29, 6.
 5, 5—6 — I, 29, 7.
 5, 8—9 — I, 29, 7.
 5, 11 — I, 29, 8.
 5, 15 — I, 10, 1.
 5, 16 — III, 8, 1.
 5, 20 — I, 29, 9; 31, 1.
 5, 22 — II, 75, 3.
 6, 1—2 — II, 70, 4.
 6, 6 — I, 33, 5; IV, 9, 2.
 6, 8 — I, 33, 5, 6; IV, 9, 2.
 6, 23 — I, 181, 3.
 7, 2 — II, 39, 5.
 7, 20 — II, 5, 2.
 8, 9 — VI, 125, 2.
 8, 9—11 — I, 58, 3—4.
 8, 17 — II, 83, 2.
 8, 22—25 — VI, 138, 4.
 8, 30 — VII, 7, 4.
 9, 3 — I, 81, 3.
 9, 9 — I, 14, 1.
 9, 10 — I, 173, 4; II, 84, 1; VII, 70, 1.
 9, 12 — I, 95, 4, 6, 7.
 9, 17 — I, 96, 1.
 9, 19 — I, 96, 2, 3.
 9, 20 — I, 96, 4.
 10, 4 — III, 55, 1.
 10, 5 — II, 35, 4.
 10, 6 — II, 35, 4.
 10, 9 — II, 35, 4.
 10, 11 — II, 2, 4.
 10, 13 — I, 35, 5.
 10, 15 — V, 18, 3.
 10, 18 — I, 35, 5, 6; 54, 1.
 10, 21 — VI, 60, 1.
 10, 22 — II, 52, 7.
 10, 28 — II, 53, 2.
 10, 32 — I, 47, 4; II, 79, 3.
 11, 1 — III, 79, 2.
 11, 5 — II, 59, 1.
 11, 7 — II, 83, 2.
 11, 13 — II, 61, 2.
 11, 14 — II, 51, 6.
 11, 21 — I, 95, 1.
 11, 24 — I, 95, 1; III, 56, 1, 2.

- 11, 26 — II, 86, 7.
 13, 6 — II, 59, 1.
 13, 8 — III, 55, 1.
 13, 11 — III, 56, 1.
 13, 12 — III, 103, 4.
 14, 6 — I, 47, 4.
 14, 8 — II, 101, 2.
 14, 16 — II, 40, 3.
 14, 21 — II, 86, 7.
 14, 24 — III, 91, 5.
 14, 28 — II, 40, 3; 88, 1.
 15, 8 — II, 78, 4.
 15, 25 — II, 91, 5.
 15, 29 — II, 71, 4.
 16, 4 — II, 71, 4.
 16, 7 — II, 78, 4.
 16, 8 — I, 54, 1; II, 91, 5.
 16, 23 — II, 79, 3.
 17, 3 — III, 91, 4.
 17, 6 — II, 22, 3.
 17, 12 — III, 91, 5.
 19, 11 — II, 91, 5.
 19, 17 — III, 54, 4.
 19, 23 — II, 84, 2.
 20, 27 — IV, 107, 5; VII, 37, 6.
 20, 28 — II, 86, 7.
 21, 11 — I, 100, 3.
 21, 26 — II, 102, 3.
 22, 3 — I, 172, 3.
 22, 4 — I, 172, 3.
 22, 20—21 — I, 45, 3.
 24, 7—8 — I, 56, 1.
 24, 12 — IV, 135, 3.
 26, 5 — V, 18, 5.
 27, 10 — I, 95, 4.
 27, 21 — I, 54, 1; 77, 6.
 27, 23 — I, 95, 4.
 27, 25—26 — I, 95, 4.
 28, 4 — II, 101, 2.
 28, 5 — II, 173, 4; II, 101, 2.
 28, 14 — II, 75, 3.
 29, 3 — I, 12, 1.
 29, 15 — I, 54, 1.
 30, 2—3 — V, 72, 1.
 30, 3 — II, 77, 6.
Ecleziast, 1, 2 — V, 90, 2.
 1, 16—18 — I, 58, 1.
 7, 13 — I, 58, 2.
Isaia, 1, 1 — I, 118, 1.
 1, 2 — IV, 169, 1.
 1, 3 — V, 54, 1.
 1, 11 — II, 79, 1; V, 74, 6; 119, 1.
 1, 16 — V, 119, 1.
 1, 19 — I, 90, 1.
 1, 19—20 — VI, 49, 1.
 3, 9 — V, 108, 2.
 5, 5 — IV, 87, 2.
 5, 7 — VII, 74, 1.
 5, 21 — II, 35, 5.
 6, 2 — V, 35, 6; VII, 80, 4.
 6, 3 — V, 36, 3.
 6, 6—7 — I, 55, 2.
 7, 9 — I, 8, 2; II, 8, 2; 17, 4; IV, 134, 4.
 7, 10 — II, 61, 3.
 8, 1 — VI, 131, 4.
 10, 6 — V, 99, 5.
 10, 13—14 — V, 127, 3.
 11, 1 — V, 35, 2.
 11, 2 — V, 35, 2.
 11, 7 — VI, 50, 2.
 20, 2 — III, 53, 5.
 28, 16 — IV, 48, 3; 99, 1.
 29, 13 — II, 61, 3; IV, 32, 4; 43, 3; 112, 1; VI, 59, 2.
 29, 14 — I, 24, 4; 88, 1.
 32, 8 — II, 70, 1.
 32, 20 — VI, 1, 2.
 33, 18 — III, 35, 5.
 36, 7 — V, 135, 1.
 36, 8 — V, 135, 1.
 36, 10 — V, 135, 1.
 40, 7 — IV, 164, 2.
 40, 7—8 — III, 103, 2; IV, 163, 5.
 40, 10 — IV, 135, 3; 171, 3.
 40, 12 — V, 125, 1.
 40, 13 — V, 63, 3—6; 129, 4, VII, 7, 4.
 40, 15 — IV, 154, 4; VI, 111, 2; VII, 110, 3.
 40, 18 — V, 108, 4.
 40, 18—19 — V, 117, 4.
 40, 25 — V, 108, 4.
 40, 26 — VI, 30, 6.
 41, 8 — II, 20, 2; 103, 2.
 41, 25 — V, 99, 5.
 43, 19 — II, 15, 3.
 43, 20 — VI, 50, 4.
 45, 3 — V, 23, 2; 64, 1.
 45, 21 — IV, 170, 3.
 46, 5 — V, 108, 4.
 49, 7—9 — VI, 44, 2.
 50, 1 — II, 144, 4; III, 89, 2.
 50, 4 — VI, 116, 3.
 50, 6 — VI, 116, 3.
 50, 9 — III, 86, 3.
 53, 1 — II, 25, 1.
 53, 2—3 — VI, 151, 3.
 53, 3 — II, 22, 8; III, 103, 3.
 53, 5 — II, 64, 4.
 54, 1 — II, 28, 5.
 54, 2 — II, 28, 5.
 54, 3 — II, 28, 5.
 54, 10 — II, 28, 5.
 55, 1 — I, 10, 1.
 55, 6—9 — III, 135, 4.
 56, 3 — III, 91, 2; 99, 1.
 56, 3—5 — III, 98, 1.
 56, 4 — III, 99, 1.
 56, 7 — VII, 14, 1.
 57, 15 — VII, 13, 1.
 58, 6 — II, 79, 1.
 58, 9 — IV, 47, 3; V, 120, 3; VII, 49, 7.
 59, 7 — I, 175, 1.
 59, 8 — V, 5, 1.
 61, 1—2 — I, 145, 3.
 61, 2 — V, 37, 4.
 62, 11 — IV, 135, 3; 171, 3.
 64, 1 — V, 124, 2.
 65, 1 — II, 43, 2.
 65, 2 — II, 43, 2.
 65, 23 — III, 98, 3.
 66, 1 — II, 6, 3; V, 74, 5; 124, 1.
 66, 2 — II, 101, 2.
Jeremia, 1, 1—2 — I, 120, 2.
 2, 27 — VI, 147, 1.
 3, 4 — III, 90, 2.
 3, 9 — VI, 147, 1.
 3, 19 — V, 139, 1.
 5, 8 — III, 102, 3; 105, 2; IV, 12, 4.
 6, 16 — V, 8, 2.
 8, 7 — V, 27, 2.
 9, 22—23 — I, 50, 2.
 10, 2 — III, 33, 5.
 10, 12 — VI, 127, 3.
 12, 1 — III, 38, 4.
 13, 1 — III, 53, 5.
 13, 24—27 — IV, 163, 5—164, 1.
 17, 10 — VII, 61, 4.
 20, 14 — III, 100, 1.
 20, 18 — III, 100, 2.
 22, 29—30 — IV, 168, 3.
 23, 23 — II, 5, 4; IV, 43, 1.
 23, 23—24 — V, 119, 3.
 23, 24 — II, 5, 5.
 26, 20 — I, 121, 3.
 28, 1 — I, 120, 3.
 31, 31 — VI, 41, 5.
 33, 5 — IV, 155, 5.
 49, 18 — II, 66, 2.
 50, 20 — II, 66, 2.
Iezechiel, 18, 4—9 — II, 135, 1—3.
 18, 8 — III, 55, 1.
 18, 23 — II, 35, 3; 65, 3.
 18, 32 — II, 35, 3; 65, 3.
 33, 11 — II, 35, 3; 65, 3; 147, 3.
 34, 4—6 — II, 69, 3.

44, 9—10 — IV, 157, 3.

44, 25 — IV, 158, 2. 3.

44, 26 — IV, 158, 4.

44, 27 — IV, 158, 4.

Daniel, 1, 5—16 — III, 33, 4.

1, 11 — II, 103, 1.

1, 17 — II, 103, 1.

2, 27—28 — I, 25, 3.

3, 8—28 — I, 123, 3.

5, 7 — VI, 124, 2.

6, 16—23 — II, 103, 3.

8, 13—14 — I, 146, 8.

9, 24—27 — I, 125, 2—6.

9, 27 — I, 146, 6.

10, 7—14 — VI, 132, 5.

12, 11 — I, 146, 10.

12, 11 — I, 147, 1.

Osea, 1, 1 — I, 118, 1.

6, 6 — IV, 38, 1.

13, 4 — V, 126, 3.

14, 10 — VI, 115, 5.

Ioil, 1, 1 — I, 118, 2.

2, 28 — V, 88, 3.

Amos, 1, 1 — I, 118, 1.

4, 13 — V, 126, 3.

5, 13 — VI, 115, 6.

Iona, 1, 1 — I, 118, 1.

1, 6 — V, 135, 2.

1, 9 — V, 135, 4.

1, 14 — V, 136, 1.

2, 1—11 — I, 123, 5.

2, 3—10 — II, 104, 1.

2, 11 — I, 118, 1.

3, 2—4 — II, 104, 1.

3, 4—5 — I, 118, 1.

Miheia, 1, 1 — I, 118, 2.

1, 2 — IV, 169, 3.

1, 12 — IV, 169, 3.

6, 7 — III, 101, 1.

Avacum, 2, 4 — II, 8, 2; 20, 2.

Sofonie, 1, 1 — I, 120, 2.

Agheu, 1, 6 — III, 56, 2.

Zaharia, 9, 9 — II, 21, 2.

Maleahi, 1, 10—11 — V, 136, 2.

1, 14 — V, 136, 3.

2, 17 — III, 39, 3.

3, 15 — III, 38, 2. 4.

Tobit, 3, 8 — I, 123, 5.

5, 19 — II, 139, 2.

6, 23 — I, 123, 5.

11, 11—13 — I, 123, 5.

12, 8 — VI, 102, 2.

Iudita, 8, 23 — III, 35, 4.

cap. 8—13 — IV, 118, 4.

Baruh, 3, 10 — III, 89, 2.

4, 6 — II, 144, 4.

IV Ezdra, 5, 35 — III, 100, 3.

14, 18—22 — I, 149, 3.

14, 37—47 — I, 149, 3.

Înțelepciunea lui Solomon,

1, 7 — I, 29, 5.

2, 12 — V, 108, 2.

3, 1 — IV, 80, 5.

3, 2—4 — IV, 103, 3.

3, 5 — IV, 104, 1.

3, 6—8 — IV, 104, 2.

3, 9 — VI, 113, 4.

3, 14 — VI, 114, 1.

3, 22 — VI, 97, 1.

3, 23 — VI, 97, 1.

4, 17 — VI, 110, 1.

5, 4—5 — VI, 110, 2.

6, 7 — VI, 50, 7.

6, 10 — VI, 93, 2.

6, 12—16 — VI, 120, 3.

6, 16 — VI, 121, 1.

6, 17—20 — VI, 121, 2.

6, 19 — VI, 121, 3.

7, 16 — VI, 93, 3.

7, 23 — V, 89, 4.

7, 27 — VI, 93, 3.

8, 7 — VI, 95, 4.

8, 8 — VI, 70, 4; 92, 3.

9, 17—19 — VI, 92, 2.

11, 24 — VII, 69, 5.

14, 2—3 — VI, 93, 4.

Sirah, 1, 1 — I, 27, 1.

1, 4 — V, 89, 4.

1, 26 — II, 71, 4.

4, 12 — VII, 105, 1.

6, 34 — II, 24, 5.

19, 19 — II, 47, 3.

25, 12 — II, 17, 2; V, 2, 1.

27, 12 — V, 18, 2.

34, 8 — II, 24, 1.

Suzana, 1, 64 — IV, 119, 3.

Istoria balaurului, 27—49 —

I, 123, 4.

II Macabei, 5, 21 — III, 36,

5.

Matei, 1, 17 — I, 147, 6.

2, 1—2 — I, 71, 4.

3, 4 — III, 53, 5.

3, 7 — IV, 100, 3.

4, 4 — I, 44, 4.

4, 8—10 — II, 21, 3.

4, 16 — VII, 43, 6.

4, 23 — V, 20, 1.

5, 3 — II, 22, 4; IV, 25, 2;

26, 3; 34, 1; V, 139, 1.

5, 4 — IV, 26, 1; 37, 5.

5, 5 — IV, 36, 1; V, 139, 1.

5, 6 — I, 7, 2; IV, 25, 2;

26, 3; V, 70, 1.

5, 7 — II, 91, 2; IV, 38, 1.

5, 8 — I, 94, 6; II, 50, 2;

IV, 39, 1; V, 7, 7; 40, 1;

VI, 102, 2; 108, 1; VII,

13, 2; 19, 2; 56, 5; 57,

1; 68, 4.

5, 9 — I, 7, 2; IV, 40, 2;

41, 2; V, 139, 1; VII, 100,

5.

5, 10 — IV, 25, 1; IV, 26,

2; 41, 2; V, 139, 1.

5, 13 — I, 41, 3.

5, 14 — IV, 80, 3.

5, 15 — I, 12, 3.

5, 16 — III, 36, 4; IV, 171,

3.

5, 17 — III, 46, 2; IV, 113,

5.

5, 19 — II, 97, 2.

5, 20 — III, 33, 3; VI, 115,

3; 164, 2; VII, 56, 2.

5, 21 — VII, 60, 4.

5, 22 — VII, 86, 3.

5, 25 — III, 36, 1; IV, 95,

2; 95, 3.

5, 27 — VII, 60, 4.

5, 27—28 — III, 71, 3; 76,

1.

5, 28 — II, 50, 2; 61, 3; 66,

1; III, 8, 4; 9, 1; 31, 1;

94, 3; IV, 82, 2; 114, 2;

VII, 82, 3; 86, 3.

5, 32 — II, 145, 3; 146, 2;

III, 47, 2.

5, 34 — V, 99, 2.

5, 36 — V, 99, 2.

5, 37 — V, 99, 1; VII, 50,

5; 67, 5.

5, 39—40 — IV, 61, 2.

5, 40 — IV, 77, 3.

5, 42 — III, 27, 3; 54, 1.

5, 44 — II, 2, 2; 90, 1; III,

36, 1; IV, 93, 3; 95, 1;

VII, 84, 5.

5, 45 — IV, 95, 1; 137, 2;

V, 18, 7; VI, 29, 2; VII,

85, 2; 86, 5.

5, 48 — IV, 137, 3; VI, 104,

2; 114, 6; VII, 81, 3; 88,

4.

6, 2—4 — IV, 138, 2.

6, 3—4 — VII, 81, 5.

6, 5 — VII, 49, 6.

6, 6 — I, 34, 1; VII, 49, 7.

- 6, 7 — VII, 49, 6.
 6, 8 — VII, 73, 4.
 6, 9—13 — VII, 49, 6.
 6, 10 — IV, 66, 1; 172, 2.
 6, 12 — III, 91, 2; VII, 81, 1.
 6, 14 — III, 91, 2; VII, 86, 6.
 6, 16—18 — IV, 138, 2.
 6, 19 — III, 56, 2; 86, 3; IV, 33, 4.
 6, 21 — IV, 33, 5; VII, 77, 6.
 6, 24 — III, 26, 2; 81, 2; IV, 30, 4; VII, 71, 6.
 6, 25—34 — VII, 46, 1.
 6, 30 — IV, 42, 4.
 6, 32—33 — IV, 34, 6.
 6, 33 — I, 158, 2; IV, 34, 6.
 7, 1—2 — II, 91, 2.
 7, 6 — I, 55, 3; II, 7, 4.
 7, 7 — I, 51, 4; II, 116, 2; III, 57, 2; IV, 5, 3; V, 11, 1; 16, 6; VI, 78, 1; 101, 4; VII, 73, 1.
 7, 8 — V, 16, 6.
 7, 12 — II, 91, 2.
 7, 13 — II, 68, 1; IV, 34, 1; V, 31, 1.
 7, 14 — IV, 5, 3; 138, 4; V, 31, 1; VI, 2, 3; VII, 93, 3.
 7, 15 — I, 40, 5.
 7, 16 — III, 35, 1; 44, 1.
 7, 21 — II, 19, 1; VII, 74, 8; 104, 4.
 8, 12 — III, 109, 2.
 8, 20 — I, 23, 2; IV, 31, 2, 4.
 8, 22 — III, 25, 3; IV, 155, 5.
 8, 38 — IV, 70, 2.
 9, 7 — IV, 98, 1.
 9, 12 — IV, 38, 1.
 9, 13 — IV, 38, 1.
 9, 22 — V, 2, 5; VI, 44, 4; 108, 4.
 9, 27 — VI, 132, 4.
 9, 29 — II, 49, 1.
 9, 37 — I, 7, 1.
 10, 5 — III, 107, 1.
 10, 8 — I, 9, 4.
 10, 10 — II, 94, 3.
 10, 16 — VII, 82, 6.
 10, 20 — IV, 73, 4.
 10, 22 — IV, 74, 1.
 10, 23 — IV, 77, 1.
 10, 24 — II, 77, 4.
 10, 25 — VI, 114, 5.
 10, 26 — I, 13, 3.
 10, 27 — I, 56, 2; VI, 115, 1; 124, 5.
 10, 30 — VI, 153, 2.
 10, 32 — IV, 70, 3.
 10, 37 — VII, 93, 5.
 10, 39 — II, 108, 3; IV, 27, 2.
 10, 41—42 — IV, 36, 4.
 11, 12 — IV, 5, 3; V, 16, 7; 49, 1; VI, 149, 5.
 11, 13 — V, 55, 1.
 11, 15 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
 11, 18—19 — III, 52, 4.
 11, 27 — I, 159, 6; 178, 2; V, 12, 2; 71, 5; 84, 3; 136, 3; VI, 102, 2; VII, 58, 5; 109, 4.
 11, 29 — II, 22, 5; 123, 2.
 11, 29—30 — I, 30, 3.
 11, 30 — II, 126, 3.
 12, 8 — III, 40, 4; IV, 29, 3.
 12, 12 — I, 13, 1.
 12, 33 — III, 44, 1.
 12, 34 — IV, 100, 3.
 12, 39 — III, 90, 2.
 13, 3—7 — VI, 59, 2.
 13, 3—8 — I, 9, 1; 37, 8.
 13, 3—23 — I, 37, 2.
 13, 7 — VIII, 74, 1.
 13, 8 — VI, 114, 3.
 13, 9 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
 13, 11 — V, 80, 6.
 13, 12 — I, 14, 1.
 13, 13 — I, 2, 3; V, 80, 7.
 13, 22 — VIII, 74, 1.
 13, 23 — II, 24, 4; VII, 80, 2.
 13, 25 — I, 84, 6; VII, 89, 4.
 13, 25—26 — VI, 67, 2.
 13, 31—32 — V, 3, 1.
 13, 33 — V, 80, 8.
 13, 34 — VI, 125, 1.
 13, 35 — V, 80, 7.
 13, 39 — VI, 67, 2.
 13, 43 — V, 2, 1; 115, 3; VI, 105, 1; 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
 13, 47—48 — VI, 95, 3.
 15, 2 — III, 90, 2.
 15, 3—6 — III, 90, 2.
 15, 8 — II, 61, 3; IV, 32, 4; 43, 3; 112, 1.
 15, 9 — III, 90, 2; VI, 59, 2.
 15, 11 — II, 50, 2.
 15, 19 — III, 50, 2.
 15, 22 — VI, 132, 4.
 16, 17 — VI, 132, 4.
 16, 25 — VII, 14, 2.
 16, 26 — IV, 34, 4; VI, 112, 3.
 17, 1—5 — VI, 140, 3.
 17, 17 — IV, 42, 4.
 17, 20 — II, 49, 1; V, 2, 6; 3, 1; VII, 77, 4.
 18, 3 — III, 88, 1; IV, 160, 2; V, 13, 4; 30, 3.
 18, 6 — III, 107, 2.
 18, 10 — V, 95, 3.
 18, 11 — III, 94, 3.
 18, 20 — III, 68, 1; 69, 4; 70, 4.
 18, 22 — VII, 85, 2.
 19, 3—9 — III, 47, 2.
 19, 6 — III, 46, 4; 49, 4; 83, 4.
 19, 7—9 — III, 50, 2.
 19, 9 — II, 145, 3; 146, 2.
 19, 10 — III, 50, 2.
 19, 10—12 — III, 1, 1.
 19, 11 — I, 13, 1; III, 50, 2; V, 63, 6.
 19, 11—12 — III, 50, 1.
 19, 12 — III, 59, 4; 91, 2; 99, 4.
 19, 17 — V, 63, 8; VII, 39, 3; 41, 7; 58, 5.
 19, 19 — III, 55, 2.
 19, 20 — III, 55, 2; IV, 29, 3.
 19, 21 — III, 55, 2; 56, 2; IV, 28, 6.
 19, 23 — V, 28, 3.
 19, 24 — II, 22, 3.
 19, 28 — VI, 107, 2.
 19, 29 — IV, 15, 4.
 20, 1—7 — I, 9, 2.
 20, 1—14 — IV, 36, 5.
 20, 16 — I, 92, 3; III, 69, 1; VI, 60, 3.
 20, 30 — VI, 132, 4.
 20, 31 — VI, 132, 4.
 21, 21 — VII, 77, 4.
 21, 22 — VII, 41, 4.
 21, 33 — I, 100, 1; VIII, 74, 1.
 22, 2—14 — IV, 31, 1.
 22, 13 — III, 109, 2.
 22, 14 — I, 92, 3; III, 69, 1; V, 17, 5; VI, 60, 3.
 22, 30 — III, 47, 3; IV, 155, 4; VI, 100, 3; 140, 1.
 22, 37 — II, 71, 1.
 22, 37—38 — IV, 10, 3.
 22, 37—39 — V, 97, 1.
 22, 38 — II, 71, 1.
 22, 39 — II, 71, 1.
 23, 4 — VI, 44, 3.
 23, 5 — I, 49, 1.
 23, 8 — I, 12, 3; II, 14, 3; V, 98, 1; VI, 58, 2.
 23, 9 — III, 87, 4.
 23, 12 — II, 132, 1.

- 23, 13 — IV, 42, 4; VIII, 106, 1.
 23, 33 — IV, 100, 3.
 23, 37 — I, 29, 4.
 24, 13 — IV, 74, 1.
 24, 19 — III, 49, 6.
 24, 37—39 — III, 49, 4.
 24, 42 — IV, 139, 4; V, 106, 1.
 24, 45 — II, 27, 3; IV, 42, 4.
 25, 1—13 — V, 17, 3; VII, 72, 5.
 25, 14—30 — I, 3, 1.
 25, 19—23 — I, 3, 1.
 25, 21 — II, 27, 3; VII, 5, 6; 21, 2; 62, 6.
 25, 23 — VII, 5, 6; 21, 2; 62, 6.
 25, 24—30 — I, 3, 2.
 25, 25—36 — III, 54, 3.
 25, 29 — I, 14, 1; VII, 55, 7.
 25, 30 — III, 109, 2.
 25, 33 — IV, 15, 6; 30, 1.
 25, 35 — II, 73, 1.
 25, 40 — II, 73, 1; III, 54, 3; VII, 52, 2.
 26, 24 — III, 107, 2.
 26, 26 — I, 46, 1.
 26, 41 — III, 12, 1; IV, 45, 4; 47, 1.
 27, 45 — VI, 141, 4.
 27, 52 — VI, 47, 1.
Marcu, 1, 6 — III, 53, 5.
 1, 7 — V, 55, 1.
 2, 28 — III, 40, 4; IV, 29, 3.
 3, 4 — I, 13, 1.
 4, 3—7 — VI, 59, 2.
 4, 9 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
 4, 11 — V, 80, 6.
 4, 20 — VII, 80, 2.
 4, 23 — II, 24, 4; V, 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
 4, 24 — II, 91, 2.
 4, 25 — I, 14, 1.
 4, 31—32 — V, 3, 1.
 5, 34 — IV, 161, 2; V, 2, 5; VI, 108, 4.
 7, 6 — II, 61, 3; IV, 32, 4; 43, 3; 112, 1.
 7, 7 — VI, 59, 2.
 7, 16 — VII, 88, 3.
 8, 35 — III, 108, 3.
 8, 36 — VI, 112, 3.
 9, 2—7 — VI, 140, 3.
 9, 42 — III, 107, 2.
 10, 2—12 — III, 47, 2.
 10, 9 — III, 46, 4; 49, 4.
 10, 11 — II, 145, 3; 146, 2.
 10, 20 — III, 55, 2; IV, 29, 3.
 10, 21 — III, 55, 2.
 10, 23 — V, 28, 3.
 10, 25 — II, 22, 3.
 10, 29 — IV, 15, 4.
 10, 30 — IV, 114, 1.
 10, 47 — VI, 132, 4.
 10, 48 — VI, 132, 4.
 10, 52 — V, 2, 5; VI, 108, 4.
 11, 25 — II, 91, 2.
 12, 1 — I, 100, 1.
 12, 25 — III, 47, 3; VI, 100, 3; VI, 140, 1.
 12, 30—31 — II, 71, 1.
 12, 31 — III, 55, 2.
 12, 41—44 — IV, 35, 3.
 13, 17 — III, 49, 6.
 14, 21 — III, 107, 2.
 14, 22 — I, 46, 1.
 14, 38 — II, 12, 1; IV, 45, 4; 47, 1.
 15, 33 — VI, 141, 4.
 15, 40 — III, 45, 3.
 16, 1 — III, 45, 3.
Luca, 1, 67—79 — I, 136, 2.
 2, 1 — I, 145, 1.
 2, 25—35 — I, 136, 2.
 2, 30 — VII, 93, 4.
 2, 36—38 — I, 136, 2.
 3, 1—2 — I, 145, 2.
 3, 6 — VII, 93, 4.
 3, 7 — IV, 100, 3.
 3, 16 — V, 55, 1.
 3, 23 — I, 145, 2; VI, 87, 2.
 4, 5—8 — II, 21, 3.
 4, 18—19 — I, 145, 3.
 4, 19 — V, 37, 4.
 6, 5 — III, 40, 4.
 6, 5 — IV, 29, 3.
 6, 9 — I, 13, 1.
 6, 20 — II, 22, 4.
 6, 21 — IV, 26, 1.
 6, 22 — IV, 41, 3.
 6, 27 — IV, 93, 3.
 6, 27—28 — III, 36, 1; IV, 95, 1.
 6, 28 — II, 2, 2; 90, 1; VII, 84, 5.
 6, 29 — IV, 61, 2; 77, 3.
 6, 30 — III, 27, 3.
 6, 31 — II, 91, 2.
 6, 35 — IV, 93, 3.
 6, 36 — II, 100, 4.
 6, 37—38 — II, 91, 2.
 6, 40 — III, 77, 4.
 6, 44 — III, 44, 1.
 6, 46 — IV, 43, 3; VII, 104, 4; 110, 1.
 7, 50 — V, 2, 5.
 8, 5—7 — VI, 59, 2.
 8, 8 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
 8, 10 — V, 80, 6.
 8, 15 — VII, 80, 2.
 8, 18 — I, 14, 1.
 8, 48 — V, 2, 5; VI, 108, 4.
 9, 23 — II, 104, 3.
 9, 25 — VI, 112, 3.
 9, 28—35 — VI, 140, 3.
 9, 58 — IV, 31, 2, 4.
 9, 60 — III, 25, 3; IV, 155, 5.
 9, 62 — VII, 93, 6.
 10, 2 — I, 7, 1.
 10, 7 — II, 94, 3; VII, 74, 2.
 10, 19 — IV, 26, 5.
 10, 22 — I, 159, 6; V, 12, 2; 71, 5; 84, 3; 136, 3; VI, 102, 2; VII, 58, 5; 109, 4.
 10, 26 — VII, 79, 5.
 10, 27 — II, 71, 1; III, 55, 2; IV, 10, 3; VII, 79, 5.
 11, 4 — VII, 81, 1.
 11, 9 — II, 116, 2; IV, 5, 3; V, 11, 1.
 11, 40 — III, 34, 2.
 11, 46 — VI, 44, 3.
 11, 52 — VII, 106, 1.
 12, 7 — VI, 153, 2.
 12, 8—9 — IV, 70, 1.
 12, 11—12 — IV, 70, 4; 73, 5.
 12, 3 — VI, 115, 1.
 12, 15 — IV, 34, 3.
 12, 16—20 — III, 56, 3.
 12, 20 — IV, 34, 2.
 12, 20—21 — V, 80, 8.
 12, 22—23 — IV, 34, 5.
 12, 30—31 — IV, 34, 6.
 12, 31 — I, 158, 2; IV, 34, 6.
 12, 33 — IV, 33, 7.
 12, 34 — VII, 77, 6.
 12, 48 — II, 147, 4.
 12, 58 — III, 36, 1.
 13, 19 — V, 3, 1.
 13, 24 — V, 31, 1.
 13, 32 — IV, 31, 3.
 13, 38 — II, 21, 2.
 14, 11 — II, 132, 1.
 14, 16—24 — IV, 31, 1.
 14, 20 — III, 90, 4.
 14, 26 — III, 97, 2.
 14, 33 — VII, 79, 7.
 14, 35 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.

15, 4 — I, 169, 2.
 15, 7 — II, 69, 4.
 15, 10 — II, 69, 4.
 15, 17 — IV, 30, 1.
 16, 13 — III, 26, 2; IV, 30, 4; VII, 71, 6.
 16, 16 — V, 55, 1.
 16, 18 — II, 145, 3; 146, 2.
 16, 19—31 — IV, 30, 4.
 17, 1—2 — III, 107, 2.
 17, 5 — V, 3, 1.
 17, 6 — V, 2, 6; 3, 1.
 17, 19 — V, 2, 5.
 17, 26—30 — III, 49, 4.
 18, 8 — III, 49, 5.
 18, 14 — II, 132, 1.
 18, 21 — III, 55, 2; IV, 29, 3.
 18, 22 — III, 55, 2; VI, 44, 4.
 18, 24 — V, 28, 3.
 18, 25 — II, 22, 3.
 18, 38 — VI, 132, 4.
 18, 39 — VI, 132, 4.
 18, 42 — II, 49, 1; V, 2, 5; VI, 108, 4.
 19, 8 — IV, 35, 2.
 19, 10 — III, 94, 3; IV, 35, 2.
 19, 26 — I, 14, 1.
 19, 31—32 — VII, 93, 4.
 20, 27—33 — III, 87, 2.
 20, 34 — III, 87, 3.
 20, 35 — III, 47, 3; 87, 1; VI, 100, 3; 140, 1.
 20, 36 — VI, 105, 1; VII, 57, 5; 78, 6; 84, 2.
 21, 1—4 — IV, 35, 3.
 21, 12 — VI, 167, 5.
 21, 23 — III, 49, 6.
 22, 19 — I, 46, 1.
 22, 22 — III, 107, 2.
 22, 30 — VI, 107, 2.
 22, 31—32 — IV, 74, 4.
 23, 44 — VI, 141, 4.
 24, 30 — I, 46, 1.

Ioan, 1, 1 — V, 1, 4.

1, 3 — I, 45, 5; V, 103, 1; VI, 58, 1; 95, 1; 125, 2; 141, 7; 145, 5; 153, 4; VII, 17, 2.
 1, 4 — IV, 42, 3; V, 100, 4.
 1, 5 — V, 100, 4.
 1, 9 — II, 21, 1; 66, 1; V, 29, 6.
 1, 11 — VII, 83, 2.
 1, 12 — IV, 26, 5; VII, 68, 1.
 1, 13 — II, 58, 2; III, 58, 1.
 1, 14 — I, 16, 5; V, 72, 3.

1, 16 — I, 87, 5.
 1, 17 — I, 167, 1; 169, 4; VI, 92, 1.
 1, 18 — I, 169, 4; V, 1, 4; 34, 1; 81, 3; 136, 3; VII, 18, 6.
 1, 27 — V, 55, 1.
 1, 29 — VI, 167, 1.
 1, 36 — VI, 167, 1.
 1, 47 — VI, 108, 1.
 3, 6 — I, 169, 2; III, 84, 3.
 3, 15 — V, 85, 1.
 3, 16 — V, 85, 1.
 3, 18 — II, 69, 1; IV, 169, 4.
 3, 30 — VI, 94, 6.
 3, 36 — V, 85, 1.
 4, 14 — VII, 104, 4.
 4, 34 — VII, 8, 5; 9, 2.
 5, 6 — II, 77, 5.
 5, 17 — I, 12, 3.
 5, 19 — V, 38, 7.
 5, 24 — V, 85, 1.
 5, 33 — VII, 54, 1.
 5, 39 — VII, 1, 6.
 6, 9 — V, 33, 4.
 6, 9—11 — VI, 94, 2.
 6, 13 — VI, 94, 4.
 6, 27 — I, 7, 2; III, 87, 1; VI, 1, 2.
 6, 38—40 — VII, 8, 5; 9, 2.
 6, 44 — IV, 138, 4; V, 7, 3; 83, 1.
 6, 53 — V, 66, 2.
 6, 53—56 — V, 48, 8.
 7, 16 — I, 87, 6.
 7, 18 — I, 87, 6; 100, 3.
 8, 12 — VI, 2, 4.
 8, 24 — V, 85, 1.
 8, 33 — VII, 82, 4.
 8, 34—36 — II, 22, 6.
 8, 36 — III, 44, 4.
 8, 37 — VII, 82, 4.
 8, 44 — I, 85, 2.
 10, 1—3 — V, 86, 4.
 10, 7 — V, 86, 4.
 10, 8 — I, 81, 1; 84, 6, 7; 87, 2; 100, 4; 135, 2; II, 1, 1; V, 10, 1; 140, 1.
 10, 11 — I, 169, 1; VI, 158, 1.
 10, 16 — I, 169, 2; VI, 108, 2; 109, 6.
 10, 27 — VI, 108, 3.
 11, 25 — VII, 16, 6.
 11, 44 — II, 49, 1.
 12, 47 — VI, 46, 1.
 13, 33 — III, 99, 2; VI, 104, 3.
 14, 2 — IV, 36, 3; VII, 9, 3; 88, 3.
 14, 6 — I, 32, 4; II, 12, 1; 52, 7; V, 16, 1; VI, 77, 1.

14, 6—7 — V, 1, 4.
 15, 1 — I, 43, 2; V, 48, 8.
 15, 4 — V, 48, 8.
 15, 5 — V, 48, 8.
 15, 11—12 — II, 71, 2.
 15, 14 — IV, 42, 4; 94, 1; VII, 5, 6.
 15, 15 — II, 45, 3; VII, 5, 6; 19, 2; 62, 6; 68, 1; 79, 1.
 15, 16 — VII, 21, 2.
 15, 20 — VI, 167, 5.
 17, 1 — VII, 41, 7.
 17, 3 — V, 63, 8.
 17, 4 — VII, 41, 7.
 17, 19 — V, 66, 5.
 17, 20 — VII, 41, 7.
 17, 23 — VII, 41, 7.
 18, 37 — VII, 54, 1.
 19, 14 — VI, 141, 4.
 20, 29 — II, 9, 6.

Faptele Apostolilor,

1, 7 — III, 49, 6.
 1, 23 — VI, 105, 2.
 1, 24 — V, 96, 4; VI, 101, 5.
 1, 26 — VI, 105, 2.
 2, 41 — I, 89, 4.
 3, 17 — VI, 48, 6.
 3, 19 — VI, 48, 6.
 5, 1—10 — I, 154, 1.
 5, 30 — V, 72, 3.
 7, 22 — I, 153, 3.
 7, 52 — III, 100, 2.
 8, 9—24 — II, 52, 2; VII, 107, 1.
 10, 34 — VI, 46, 4.
 10, 34—35 — VI, 63, 5.
 10, 39 — V, 72, 3.
 10, 43 — VII, 1, 6.
 13, 1—4 — V, 63, 1.
 15, 8 — II, 56, 2; V, 96, 4; VI, 101, 5.
 15, 25 — IV, 97, 3.
 15, 28—29 — IV, 97, 3.
 16, 3 — VI, 12, 1; VII, 53, 3.
 17, 16—33 — VI, 165, 1.
 17, 18 — I, 50, 6; 51, 1.
 17, 22—23 — V, 82, 4.
 17, 22—28 — I, 91, 2—4.
 17, 24 — VII, 28, 1.
 17, 24—25 — V, 75, 3.
 17, 28 — V, 101, 3.
 17, 30 — VI, 48, 6.
 26, 17—18 — I, 92, 1.

Romani, 1, 11 — V, 26, 5; 64, 5.

1, 11—12 — V, 2, 3.

- 1, 17 — II, 29, 2; 29, 3; 126, 3; V, 2, 3.
 1, 20 — VII, 11, 2.
 1, 21 — VI, 149, 1.
 1, 22 — I, 175, 2.
 2, 1 — VII, 11, 2.
 2, 4 — III, 12, 3.
 2, 6 — IV, 135, 3.
 2, 11 — VI, 46, 4.
 2, 14 — I, 95, 3; II, 44, 4.
 2, 14—15 — VII, 10, 1.
 2, 17—20 — I, 174, 1.
 2, 24 — III, 46, 4; 107, 2.
 2, 25 — VII, 53, 3.
 2, 26 — I, 95, 3.
 2, 29 — VII, 53, 3; 78, 2.
 3, 2 — VII, 109, 2.
 3, 8 — III, 39, 1.
 3, 16—18 — I, 175, 1.
 3, 20 — II, 34, 4; IV, 9, 6.
 3, 21 — VII, 1, 6.
 3, 29 — V, 134, 2; VI, 47, 2.
 3, 29—30 — V, 18, 8.
 3, 30 — VII, 53, 3.
 4, 2 — I, 38, 1.
 4, 3 — I, 30, 4; II, 28, 4; 124, 3; V, 4, 1; VI, 47, 3; 103, 1.
 4, 7—8 — II, 65, 2.
 4, 9 — II, 124, 3.
 4, 16 — I, 38, 1.
 4, 16—17 — III, 8, 6.
 5, 3—5 — IV, 145, 1.
 5, 4—5 — II, 134, 4.
 5, 5 — IV, 145, 1.
 5, 12 — III, 64, 2.
 5, 13 — IV, 9, 6.
 5, 13—14 — VII, 10, 1.
 5, 14 — III, 64, 2.
 6, 2 — III, 75, 3.
 6, 6 — III, 75, 3; IV, 51, 1.
 6, 10 — IV, 27, 3.
 6, 11 — V, 57, 4.
 6, 13 — III, 75, 3.
 6, 14 — II, 64, 4; III, 61, 1.
 6, 15 — III, 61, 2.
 6, 16 — III, 30, 3.
 6, 17 — IV, 12, 4.
 6, 20 — IV, 12, 4.
 6, 20—23 — IV, 11, 3.
 6, 22 — II, 134, 3.
 7, 2 — III, 80, 1; 82, 2.
 7, 4 — III, 80, 2; 83, 5; 84, 1, 4.
 7, 7 — III, 7, 2; 76, 2; 84, 1; IV, 94, 2.
 7, 8 — IV, 9, 6.
 7, 12 — III, 84, 1, 2; IV, 11, 1.
 7, 13 — III, 84, 1.
 7, 14 — I, 169, 2; II, 22, 5; III, 83, 4; IV, 111, 1; 12, 4.
 7, 17 — III, 76, 4.
 7, 18 — III, 76, 3, 4.
 7, 20 — III, 77, 1.
 7, 23 — VII, 44, 7.
 7, 23—24 — III, 77, 1.
 7, 24 — III, 18, 2.
 8, 2 — II, 41, 4; III, 77, 2.
 8, 3—4 — III, 77, 2.
 8, 5 — III, 78, 1.
 8, 6 — III, 78, 1.
 8, 7 — IV, 94, 1.
 8, 7—8 — III, 78, 1; IV, 45, 4.
 8, 8 — IV, 146, 2.
 8, 9 — II, 125, 6.
 8, 9—10 — III, 78, 2.
 8, 10 — III, 77, 3; IV, 45, 5.
 8, 11 — III, 77, 3.
 8, 12—14 — III, 78, 3.
 8, 13 — IV, 45, 6.
 8, 15 — III, 78, 4.
 8, 17 — II, 134, 2; IV, 45, 6.
 8, 18 — IV, 45, 6.
 8, 20 — VII, 5, 6.
 8, 24—25 — IV, 46, 2.
 8, 26 — VII, 49, 7.
 8, 28—29 — VIII, 37, 5.
 8, 28—30 — IV, 46, 1.
 8, 30 — VII, 6, 6.
 8, 36—37 — IV, 47, 5.
 8, 38—39 — IV, 96, 2; VI, 71, 4.
 9, 3 — VIII, 80, 1.
 9, 11 — VIII, 37, 5.
 9, 14 — I, 89, 3; IV, 170, 3.
 9, 15 — II, 73, 3; IV, 33, 7.
 9, 22 — II, 28, 4.
 9, 30 — VI, 47, 3.
 10, 2 — I, 87, 2; VII, 5, 6; 41, 7.
 10, 2—3 — II, 42, 4.
 10, 4 — II, 42, 5; IV, 113, 5; 130, 3; VI, 94, 6.
 10, 5 — VII, 56, 2.
 10, 8—9 — IV, 99, 1.
 10, 10—11 — IV, 48, 3; 99, 1.
 10, 12 — VI, 47, 2; VII, 6, 5.
 10, 14—15 — II, 25, 2.
 10, 17 — II, 25, 1.
 10, 19 — II, 43, 1.
 10, 20 — III, 43, 2.
 10, 21 — II, 43, 2.
 11, 11 — II, 43, 4.
 11, 13 — V, 54, 3.
 11, 17 — VI, 2, 4.
 11, 24 — VI, 120, 1.
 11, 32 — VII, 11, 2.
 11, 33 — V, 80, 2.
 11, 34 — VII, 7, 4.
 12, 9 — IV, 49, 6.
 12, 9—18 — II, 42, 3.
 12, 14 — IV, 99, 2.
 12, 21 — II, 42, 3.
 13, 8 — IV, 49, 6.
 13, 9 — III, 105, 4; IV, 10, 2; 94, 2.
 13, 10 — IV, 113, 4; 113, 5.
 13, 11—12 — IV, 141, 3.
 13, 13 — III, 58, 2; IV, 171, 2.
 13, 14 — III, 58, 2.
 14, 2 — VI, 1, 2.
 14, 3 — III, 52, 3.
 14, 17 — III, 48, 3; 53, 4.
 14, 21 — III, 85, 2.
 15, 4 — IV, 19, 4.
 15, 6 — V, 38, 1.
 15, 13 — IV, 49, 7.
 15, 14 — IV, 49, 7.
 15, 29 — V, 64, 5.
 16, 18 — IV, 100, 3.
 16, 25—26 — V, 64, 6.
 16, 26—27 — IV, 9, 1.
 18, 15 — VII, 82, 7.
I Corinteni, 1, 9 — II, 27, 3; V, 13, 1.
 1, 12 — IV, 99, 3.
 1, 13 — VII, 5, 5.
 1, 19 — I, 24, 4; 87, 7; 89, 2; V, 8, 1.
 1, 20 — I, 88, 1, 2; 89, 1; V, 8, 1.
 1, 21—23 — I, 88, 4.
 1, 22 — I, 21, 3; V, 18, 6.
 1, 23 — VI, 127, 1.
 1, 24 — I, 88, 8; 90, 1; 100, 1; 169, 3; 174, 3; II, 52, 7; VI, 47, 3; 127, 2; VII, 7, 4.
 2, 5 — I, 50, 3; V, 9, 2.
 2, 6 — VI, 68, 1.
 2, 6—7 — V, 65, 5; 80, 4.
 2, 6—8 — V, 25, 2.
 2, 7 — I, 55, 1; V, 49, 2.
 2, 9 — II, 15, 3; IV, 114, 1; 135, 3; V, 40, 1; VI, 68, 1.
 2, 9—10 — V, 25, 4.
 2, 10 — II, 7, 3; VI, 166, 3.
 2, 12 — V, 25, 5.
 2, 13 — I, 87, 4; V, 19, 3.
 2, 14 — I, 56, 1; V, 25, 5; VI, 166, 3.
 2, 15 — I, 50, 3; V, 25, 5.
 2, 16 — V, 25, 5.
 3, 1—3 — V, 26, 1; 66, 1.
 3, 2 — V, 26, 1; 48, 8.
 3, 3 — IV, 164, 2.

- 3, 8—9 — I, 7, 4.
 3, 10 — V, 26, 1. 3; 61, 1.
 3, 11 — V, 26, 1.
 3, 12 — V, 26, 1. 3. 4; VI, 152, 1.
 3, 13 — V, 26, 4.
 3, 16 — III, 59, 4; 77, 3; VII, 82, 2.
 3, 16—17 — VI, 60, 2.
 3, 17 — III, 59, 4; IV, 161, 2.
 3, 19 — I, 23, 3; 50, 1; 87, 7.
 3, 20 — I, 23, 3; 50, 1.
 3, 21 — I, 50, 1.
 4, 5 — III, 145, 6.
 4, 9 — IV, 51, 2; VII, 20, 4.
 4, 11—13 — IV, 51, 3.
 4, 15 — VI, 98, 4; 99, 3; VII, 53, 5.
 4, 16 — IV, 52, 4.
 4, 19 — I, 54, 2; VII, 105, 2.
 4, 20 — I, 54, 3.
 5, 1 — IV, 165, 3.
 5, 4 — IV, 165, 3.
 5, 7 — III, 106, 3; V, 66, 5.
 5, 9 — III, 107, 3.
 5, 11 — III, 106, 3.
 6, 1 — VII, 84, 6.
 6, 1—2 — VII, 84, 3.
 6, 3 — VII, 85, 4.
 6, 6 — III, 107, 4.
 6, 7—8 — VII, 84, 5; 85, 5.
 6, 8 — VII, 85, 5.
 6, 9 — VII, 86, 3.
 6, 9—10 — III, 109, 2.
 6, 11 — III, 109, 2; VII, 86, 4. 5. 7; 87, 1.
 6, 12 — III, 40, 5; VII, 87, 2.
 6, 13 — III, 47, 3; 107, 3; VII, 87, 2. 4.
 6, 13—15 — VII, 87, 3.
 6, 16 — VII, 88, 2.
 6, 17 — VII, 88, 3.
 6, 18 — III, 88, 4; VII, 88, 1.
 6, 19 — III, 77, 3; VII, 64, 6.
 7, 1—2 — III, 96, 1.
 7, 2 — III, 51, 3.
 7, 3 — III, 97, 1; 107, 5.
 7, 5 — III, 51, 3; 79, 1; 81, 2; 82, 1; 96, 1. 2; 97, 1; 107, 5.
 7, 6 — III, 82, 4.
 7, 7 — IV, 133, 3.
 7, 8 — III, 68, 2; 85, 2.
 7, 9 — III, 2, 1; 4, 3; 82, 4; 87, 1.
 7, 10—12 — III, 108, 1.
 7, 14 — III, 47, 1; 84, 3; 108, 1.
 7, 19 — VI, 124, 1.
 7, 20 — III, 86, 1.
 7, 22 — III, 79, 7.
 7, 24 — III, 79, 7; 86, 1.
 7, 27 — III, 51, 3.
 7, 28 — IV, 21, 2.
 7, 29 — VII, 64, 2.
 7, 29—31 — III, 95, 3.
 7, 32 — IV, 21, 2.
 7, 32—33 — III, 88, 2.
 7, 33 — III, 97, 3.
 7, 34 — III, 88, 3.
 7, 35 — III, 82, 5; IV, 21, 2; 149, 2.
 7, 36 — III, 79, 2.
 7, 38 — IV, 149, 2.
 7, 39—40 — III, 80, 1. 3; 82, 4.
 8, 1 — I, 54, 4; II, 48, 1; IV, 97, 1; VII, 104, 5.
 8, 2 — I, 54, 4.
 8, 3 — I, 54, 4.
 8, 4 — VI, 163, 1.
 8, 7 — II, 68, 3; IV, 97, 1; V, 17, 5; 61, 3; VI, 120, 3; 132, 3; VII, 104, 3.
 8, 9 — IV, 97, 1.
 8, 11 — IV, 97, 1.
 9, 4—5 — IV, 97, 4.
 9, 5 — III, 53, 2.
 9, 12 — IV, 97, 4.
 9, 17 — IV, 97, 5.
 9, 19 — IV, 98, 1.
 9, 19—20 — VII, 53, 3.
 9, 20—22 — I, 15, 4.
 9, 21 — VII, 10, 1.
 9, 22 — V, 18, 7; VI, 124, 1.
 9, 25 — III, 101, 4; IV, 98, 1.
 9, 27 — III, 101, 4.
 10, 1 — VII, 104, 3.
 10, 3—4 — VII, 104, 3. 4.
 10, 5 — VIII, 104, 4.
 10, 12 — III, 4, 3.
 10, 13 — II, 27, 3.
 10, 23 — III, 40, 5; IV, 54, 2.
 10, 24 — IV, 54, 2.
 10, 25 — IV, 97, 2.
 10, 26 — IV, 54, 3; 98, 1; VI, 89, 2; 160, 3.
 10, 27 — IV, 98, 2.
 10, 29 — IV, 98, 2.
 10, 29—30 — IV, 98, 3.
 10, 29—31 — IV, 54, 4.
 10, 31 — IV, 98, 3.
 11, 1 — II, 136, 5.
 11, 3 — IV, 60, 2; 63, 5; V, 38, 1. 2.
 11, 7 — IV, 63, 5.
 11, 8 — IV, 60, 2.
 11, 11 — IV, 60, 2.
 11, 19 — VII, 90, 5.
 11, 23—24 — I, 46, 1.
 11, 27—28 — I, 5, 3.
 11, 30—31 — I, 10, 5.
 11, 32 — I, 172, 1.
 12, 7—11 — IV, 132, 3.
 12, 11 — V, 38, 5.
 13, 1 — IV, 111, 5; VII, 59, 4.
 13, 2 — I, 94, 6; IV, 112, 3; V, 2, 6; VII, 59, 4; 77, 4.
 13, 3 — IV, 111, 5; 112, 1. 2; VII, 59, 4.
 13, 4 — IV, 111, 3.
 13, 7 — IV, 52, 3; 111, 3; VII, 70, 2.
 13, 12 — I, 94, 4; IV, 12, 2; V, 7, 5; 40, 1; 74, 1; VI, 102, 2; VII, 13, 1; 57, 1; 68, 4.
 13, 13 — IV, 54, 1; V, 13, 4.
 14, 6 — VII, 59, 1.
 14, 9—11 — I, 78, 1.
 15, 17 — IV, 164, 2.
 15, 27 — VII, 5, 6.
 15, 28 — I, 159, 6.
 15, 32—33 — I, 59, 4.
 15, 34 — III, 101, 3.
 15, 41 — VI, 107, 3.
 15, 44 — VII, 88, 3.
 15, 50 — II, 125, 6; III, 104, 5.
II Corinteni, 1, 9—10 — I, 50, 3.
 1, 12 — IV, 99, 3.
 1, 18 — II, 27, 3.
 2, 14 — IV, 100, 1.
 3, 3 — VI, 131, 5.
 3, 14 — IV, 100, 2.
 3, 16 — IV, 100, 2.
 4, 4 — V, 64, 4.
 4, 6 — V, 64, 4; VII, 43, 6.
 4, 7—9 — IV, 131, 1.
 4, 10 — VII, 79, 7.
 4, 16 — III, 64, 1.
 5, 1 — IV, 159, 1; VI, 75, 3.
 5, 1—3 — IV, 166, 2.
 5, 2—4 — V, 40, 3.
 5, 4 — IV, 159, 1; VI, 75, 3.
 5, 7 — IV, 166, 2; V, 34, 2.
 5, 8 — IV, 166, 3; VI, 75, 3.
 5, 9 — IV, 167, 1.
 5, 10 — III, 62, 1.
 5, 14 — V, 30, 4.
 5, 17 — III, 62, 2; 82, 3.
 6, 3 — IV, 131, 2.
 6, 4 — I, 4, 4.
 6, 4—7 — IV, 131, 4.
 6, 7 — VI, 103, 3.

- 6, 10—11 — I, 4, 4.
 6, 14—15 — V, 57, 5.
 6, 14—16 — III, 62, 2—3.
 6, 16 — III, 70, 2; IV, 131, 4.
 6, 16—18 — III, 73, 3.
 6, 17—18 — IV, 131, 5; V, 57, 6.
 7, 1 — III, 62, 3; 74, 1; IV, 131, 4, 6.
 7, 9—11 — IV, 131, 6—7.
 7, 10 — II, 57, 1.
 8, 12—14 — II, 102, 5.
 9, 2 — VI, 164, 4.
 9, 9 — II, 102, 5.
 10, 3 — II, 125, 6.
 10, 3—5 — IV, 54, 5.
 10, 4—5 — II, 109, 2.
 10, 5 — VII, 14, 2.
 10, 15—16 — VI, 164, 4.
 11, 2 — III, 74, 1; 80, 2.
 11, 3 — III, 74, 3; 80, 2; 94, 1.
 11, 6 — VI, 165, 2.
 11, 13—15 — III, 3, 4.
 11, 14 — VI, 66, 1.
 11, 23 — IV, 129, 5.
 11, 31 — V, 38, 1.
 12, 2 — V, 79, 1.
 12, 4 — V, 79, 1.
- Galateni**, 1, 5 — V, 96, 4.
 1, 10 — VII, 71, 4.
 2, 20 — III, 106, 4; IV, 12, 6.
 2, 19—20 — III, 106, 4.
 3, 3 — III, 104, 5.
 3, 6 — II, 28, 4.
 3, 12 — II, 47, 2.
 3, 13 — V, 72, 3.
 3, 19 — I, 167, 2.
 3, 19—24 — VII, 11, 2.
 3, 23—24 — I, 167, 2.
 3, 24 — II, 35, 2; 91, 1; VII, 86, 3.
 3, 28 — III, 93, 2; IV, 58, 3; V, 30, 4; VI, 100, 3.
 3, 29 — VII, 82, 4.
 4, 1—2 — I, 53, 1.
 4, 3 — I, 53, 1.
 4, 9 — VII, 82, 7.
 4, 19 — III, 99, 2.
 4, 27 — II, 28, 5.
 4, 30 — I, 53, 2.
 5, 1 — III, 44, 4.
 5, 2 — VI, 147, 1.
 5, 5—6 — II, 136, 1.
 5, 13 — III, 41, 3.
 5, 16 — IV, 60, 4.
 5, 17 — IV, 60, 4; 61, 1; VI, 52, 2; 134, 1; 136, 2; VII, 79, 6.
 5, 19—23 — IV, 61, 1.
- 5, 24 — II, 108, 2; IV, 43, 4.
 5, 25 — IV, 43, 5; V, 34, 2.
 5, 26 — I, 41, 6.
 6, 2 — III, 4, 3.
 6, 8 — IV, 43, 5.
 6, 8—9 — I, 4, 2.
 6, 10 — I, 8, 2.
 6, 14 — II, 104, 3; IV, 12, 6.
 6, 15 — V, 30, 4.
 6, 16 — III, 66, 1.
- Efesenii**, 1, 4 — VII, 7, 4.
 1, 4—5 — VI, 76, 3.
 1, 5 — VI, 114, 6.
 1, 21 — V, 38, 6; VII, 82, 5.
 1, 22 — III, 103, 3; V, 38, 2.
 2, 1 — V, 57, 4.
 2, 2 — I, 173, 6.
 2, 3 — III, 106, 2.
 2, 4 — II, 74, 4.
 2, 5 — III, 47, 3; III, 63, 3; V, 7, 2.
 2, 8 — VII, 11, 3.
 2, 11 — VIII, 53, 3.
 2, 14 — VI, 106, 4.
 2, 15 — III, 70, 2.
 2, 20 — VI, 95, 2.
 2, 21 — VI, 95, 2.
 3, 3—4 — I, 179, 1.
 3, 3—5 — V, 60, 1.
 3, 5 — V, 87, 1.
 3, 10 — I, 27, 1; VI, 30, 5.
 3, 10—11 — I, 85, 5.
 4, 6 — VII, 58, 4.
 4, 11—12 — I, 13, 5.
 4, 11—13 — IV, 132, 1.
 4, 13 — V, 48, 9; VI, 73, 3; 87, 2; 97, 1; 107, 1, 3; 114, 4; VII, 10, 1; 34, 2; 46, 7; 68, 1; 84, 2; 88, 3; 107, 5.
 4, 14 — I, 41, 2.
 4, 18 — I, 88, 3; III, 75, 1.
 4, 19 — VII, 12, 5; 39, 5.
 4, 20—24 — III, 28, 2—3.
 4, 22 — IV, 33, 6; V, 40, 3; VII, 14, 2.
 4, 24 — III, 95, 1; V, 40, 3; VII, 14, 2.
 4, 24—25 — I, 90, 2.
 4, 26 — V, 27, 9.
 4, 27—28 — I, 90, 2.
 4, 28 — I, 90, 3.
 4, 29 — I, 90, 5.
 5, 1—4 — III, 28, 4—5.
 5, 5 — III, 28, 6; VII, 75, 3.
 5, 6 — I, 173, 6.
 5, 11 — III, 28, 6.
 5, 21—25 — IV, 64, 1—2.
 5, 23 — III, 103, 3; V, 37, 5.
 5, 28—29 — IV, 64, 2.
 5, 32 — III, 84, 2.
- 6, 11 — II, 109, 2.
 6, 12 — II, 110, 1; III, 101, 3; IV, 47, 1; 96, 1; V, 93, 2; 105, 2; VII, 20, 4.
- Filipeni**, 1, 7 — IV, 92, 4.
 1, 9 — I, 53, 1.
 1, 13—14 — IV, 19, 3.
 1, 20—24 — III, 65, 2.
 1, 28—2, 2 — IV, 92, 2—3.
 2, 2 — IV, 92, 4.
 2, 9 — V, 34, 7; 38, 6.
 2, 10—11 — I, 159, 6.
 2, 17 — IV, 92, 4.
 2, 20—21 — IV, 92, 5.
 3, 13 — VII, 10, 1.
 3, 20 — IV, 12, 6.
 4, 2—3 — III, 53, 1.
 4, 8—9 — III, 109, 3.
 4, 11—13 — IV, 101, 1.
 4, 18 — V, 67, 1; VII, 1.
- Coloseni**, 1, 9—11 — V, 60, 2.
 1, 15 — V, 38, 7.
 1, 16 — V, 38, 7.
 1, 18 — V, 38, 7.
 1, 25—27 — V, 60, 3.
 1, 26 — V, 61, 1.
 1, 27 — V, 61, 1.
 1, 28 — I, 15, 5; V, 61, 2.
 2, 2—3 — V, 61, 4; 80, 5.
 2, 4 — I, 50, 4; 51, 5.
 2, 6—7 — I, 52, 1.
 2, 8 — I, 50, 4, 5; 52, 1, 2; VI, 62, 1, 3; 117, 1.
 2, 11 — III, 43, 3; V, 19, 4.
 2, 18 — III, 51, 3.
 2, 23 — III, 51, 3.
 3, 1—3 — III, 43, 4.
 3, 5 — V, 19, 4; VI, 75, 3; 147, 1.
 3, 5 — IV, 85, 3.
 3, 5—6 — III, 43, 5.
 3, 6 — I, 173, 6.
 3, 8—10 — III, 43, 5.
 3, 11 — IV, 65, 4.
 3, 12 — IV, 55, 3.
 3, 12—15 — IV, 66, 2—3.
 3, 14—15 — IV, 55, 3—4.
 3, 18—4, 1 — IV, 65, 1—3.
 4, 2 — V, 61, 4.
 4, 3—4 — V, 62, 1.
- I Tesaloniceni**, 1, 5 — I, 99, 1.
 2, 4 — VII, 70, 2.
 2, 5—7 — I, 6, 2.
 4, 3—8 — IV, 87, 3—4.
 4, 6 — II, 48, 3.
 4, 9 — I, 98, 4.
 4, 17 — VI, 107, 3; VII, 57, 2.

5, 2 — V, 49, 2.
5, 4 — V, 49, 2.
5, 6—8 — IV, 140, 3.
5, 17 — V, 16, 7.
5, 21 — I, 53, 4; 177, 2.
5, 23 — III, 68, 5; V, 81, 3.

II Tesaloniceni, 3, 1 — V, 17, 5.
3, 2 — V, 17, 5.

I Timotei, 1, 5 — I, 175, 2.
1, 7 — I, 175, 2.
1, 8 — I, 175, 2.
1, 9 — IV, 9, 7; VII, 10, 1.
1, 18—19 — II, 29, 4.
2, 4 — III, 108, 2.
2, 8 — VII, 49, 6.
2, 15 — III, 90, 1.
3, 2 — III, 108, 2.
3, 4—5 — III, 79, 6.
4, 1 — III, 51, 2.
4, 1—5 — III, 85, 1.
4, 3 — III, 51, 2.
4, 4 — III, 95, 3.
4, 10 — VI, 161, 6.
4, 12 — IV, 100, 6.
5, 5 — II, 146, 1.
5, 6 — III, 64, 1.
5, 9—10 — III, 53, 4.
5, 13 — II, 146, 1.
5, 14—15 — III, 89, 3.
5, 21 — I, 4, 4.
6, 3—4 — V, 137, 2.
6, 3—5 — I, 40, 1.
6, 10 — VII, 75, 3.
6, 16 — VI, 32, 4; VI, 75, 2.
6, 20—21 — II, 52, 5.

II Timotei, 1, 7—8 — IV, 49, 5.
1, 10 — IV, 91, 2.
2, 1—2 — I, 3, 3.
2, 14 — I, 49, 3.
2, 15 — I, 3, 4; V, 13, 2; VII, 104, 1.
2, 16—17 — I, 49, 3.
2, 22 — I, 51, 2.
2, 23 — V, 5, 1.
3, 2 — I, 87, 7.
3, 16 — VII, 101, 5.

Tit, 1, 3 — VII, 6, 6.
1, 10 — I, 41, 3.
1, 12—13 — I, 59, 2.
1, 15 — III, 109, 1.
1, 16 — IV, 74, 3.
2, 3—5 — IV, 128, 1.
2, 12 — IV, 100, 3; VII, 74, 9.

2, 14 — I, 89, 3; VI, 106, 4; 159, 9.
Evrei, 1, 1 — I, 27, 1; V, 35, 1; VI, 58, 2; VI, 81, 6; 106, 4; VII, 95, 3.
1, 3 — VII, 16, 6; 58, 4.
1, 14 — V, 95, 3; VI, 157, 5.
2, 11 — II, 134, 2; III, 69, 4.
3, 5 — I, 173, 6; VII, 19, 2.
4, 6 — VII, 93, 4.
4, 9—11 — II, 134, 4.
4, 12 — VII, 34, 4.
4, 14 — II, 134, 2; VII, 9, 2; 13, 2; 45, 3.
5, 12 — V, 62, 2; VI, 62, 2.
5, 12—13 — V, 62, 3.
5, 12—14 — V, 48, 8.
5, 13 — I, 53, 3.
5, 13—14 — V, 66, 2.
5, 14 — I, 35, 4; 53, 3; VII, 2, 3.
5, 14—6, 1 — V, 62, 4.
6, 8 — VII, 74, 1.
6, 11—20 — II, 136, 2.
7, 2 — II, 21, 4; IV, 161, 3.
9, 3—8 — V, 19, 3.
9, 7 — V, 33, 2.
9, 14 — III, 59, 4.
9, 25 — VII, 40, 1.
10, 1 — VI, 58, 3.
10, 22—23 — IV, 126, 1.
10, 23 — VI, 77, 1.
10, 26—27 — II, 57, 2.
10, 32—39 — IV, 101, 2—3.
11, 1 — II, 8, 4.
11, 2 — II, 8, 4.
11, 3—4 — II, 12, 2.
11, 5 — VII, 83, 4.
11, 6 — VI, 75, 2.
11, 11 — VI, 77, 1.
11, 13 — III, 95, 3; VII, 77, 3; 78, 3.
11, 25 — II, 12, 2.
11, 26—27 — IV, 103, 2.
11, 32 — II, 13, 1.
11, 36 — IV, 102, 1.
11, 37—38 — IV, 102, 1—2.
11, 39 — IV, 102, 2.
11, 40—12, 2 — IV, 103, 1.
12, 7 — VII, 56, 3.
12, 13—14 — IV, 128, 2.
12, 15 — IV, 128, 2.
12, 16 — IV, 128, 2.
13, 4 — IV, 129, 1.
13, 5 — II, 126, 2.
Iacov, 2, 8 — VI, 164, 2.
2, 17 — VI, 108, 4.
2, 23 — II, 20, 2; 28, 4; 103, 2; VII, 19, 2.

4, 4 — IV, 94, 1.
4, 6 — III, 49, 2; IV, 106, 4.
5, 12 — V, 99, 1; VII, 50, 5.
5, 15 — VII, 67, 5.

I Petru, 1, 6—9 — IV, 129, 2—4.
1, 7 — VI, 86, 2.
1, 14—16 — III, 110, 2.
1, 21—22 — III, 110, 1.
2, 3 — V, 72, 3.
2, 9 — VII, 35, 2; 58, 6; 73, 5.
2, 11 — V, 67, 4.
2, 11—12 — III, 75, 1.
2, 15—16 — III, 75, 2.
3, 11 — VII, 72, 3.
3, 14—17 — IV, 46, 3.
3, 19 — VI, 44, 5.
3, 19—20 — VI, 45, 4.
3, 22 — VI, 30, 5.
4, 8 — I, 173, 6; II, 65, 3; IV, 111, 3.
4, 12—14 — IV, 47, 4.
5, 5 — III, 49, 2; IV, 106, 4.

II Petru, 1, 10 — VII, 66, 4.
2, 22 — I, 2, 2.
3, 10 — V, 49, 2.

I Ioan, 1, 6—7 — III, 32, 2.
2, 4 — III, 44, 5.
2, 18—19 — III, 45, 2.
3, 3 — III, 42, 6.
3, 14 — I, 173, 6.
3, 18—19 — IV, 100, 4.
4, 8 — IV, 113, 4.
4, 16 — IV, 100, 5; 113, 4; V, 13, 1.
4, 17 — VII, 46, 3.
4, 18 — IV, 100, 5.
5, 3 — IV, 100, 5.
5, 16—17 — II, 66, 4—5.

Iuda, 8—16 — III, 11, 2.
22—23 — VI, 65, 4.
24 — III, 86, 1.

Apocalipsa, 1, 8 — IV, 157, 1; VI, 141, 7.
4, 4 — VI, 106, 2; 107, 2.
4, 8 — V, 35, 6; V, 36, 3.
5, 6 — V, 35, 2.
21, 6 — IV, 157, 1; VI, 141, 7; VII, 104, 4.
22, 2 — IV, 117, 3.
22, 12 — IV, 135, 3.
22, 13 — IV, 157, 1; VI, 141, 7.
22, 17 — VII, 104, 4.

INDICE REAL ȘI ONOMASTIC

Aceleași sigle ca și la *Indicele Scripturistic*

A

Aaron, arhiereu, I, 113, 2; 135, 3; II, 70, 3; III, 72, 2; VI, 153, 4.
 Abaris Hiperboreanul, ghicitor, I, 133, 2.
 Abas, tatăl lui Proitos, VII, 26, 4.
 Abatan, din Betleem, judecător, I, 111, 1.
 Abdadone, profet, I, 135, 3.
 Abdadoneu, profet, I, 115, 5.
 Abdera, oraș în Tracia la Marea Egee, I, 64, 4.
 Abderiți, (Democrit și Hecateu), I, 22, 2; II, 130, 4. 5.
 Abdia, profet, I, 115, 1.
 Abdiu, profet, I, 135, 4.
 Abel, drept, II, 43, 5.
 Abiatar, arhiereu pe timpul lui David, I, 112, 3.
 Abimelec fiul lui Ghedeon, judecător, I, 110, 4.
 Abimelec, arhiereu pe timpul lui Saul, I, 112, 1.
 Abimelec, tatăl lui Abiatar, I, 112, 3.
 Abimelec, arhiereu pe timpul lui Roboam, I, 114, 3.
 Abium, rege, I, 115, 1.
 Abram (= Avraam), V, 8, 6; 113, 1.
 Academie, —ia lui Platon, I, 63, 4. 6; 63, 6—64, 1; II, 129, 8.
 Acoperământ, -ul din templu, V, 33, 3—4; 34, 3.
 Acarnania, patria lui Alcmeon, I, 134, 4.
 Acast, regele Tesaliei, I, 117, 4.
 Acicar, coloana lui —, I, 69, 4.
 Acragas, (= Agrigenta) oraș în Sicilia, V, 9, 1; 81, 2; VI, 30, 1.
 Acrisie, regele Argosului, I, 103, 5; 107, 4.
 Actea, vechiul nume al Aticei, I, 103, 2.
 Acteu, regele Acteei, I, 103, 2.
 Acusilaus Argianul, unul din cei șapte înțelepți, I, 59, 5; 102, 6; 103, 1; VI, 26, 7.
 Adam, I, 135, 3; 140, 2; 141, 4; 144, 3; II, 98, 3. 4; III, 64, 2; 81, 5; 100, 5; 102, 4; IV, 112, 4; 150, 3—4; V, 63, 4; VI, 96, 1—2.
 adevăr, I, 4, 3; 18, 1; 20, 1; 21, 1; 29, 1; 38, 4; 43, 4; 44, 2; 54, 4; 57, 1. 3.

4. 6; 97, 2. 4; 98, 4; 100, 2; II, 4, 2; 6, 4; 7, 3; 12, 1; 13, 2. 3; 31, 3; 45, 2. 3; 48, 3; 52, 7; 76, 3; 100, 3; III, 84, 4; 104, 2; IV, 3, 2; 9, 2; V, 1, 4; 5, 2; 7, 5; 8, 3; 17, 3; 18, 3. 6; 21, 4; 24, 2; 28, 2; 66, 3; 87, 1; 99, 1; 134, 1; VI, 3, 3; 4, 3; 34, 3; 53, 1; 56, 1; 58, 3; 59, 3; 62, 1; 63, 5. 6; 66, 4; 67, 1; 70, 3; 77, 1; 78, 5; 80, 1—81, 6; 82, 4; 83, 2. 3; 91, 1. 2; 95, 1; 96, 4; 122, 2; 123, 1; 124, 3. 5; 129, 3; 131, 1; 132, 5; 149, 3. 4; 150, 3. 4. 6; 151, 2; 154, 1; 160, 1; 162, 4; 166, 1; VII, 3, 5; 4, 2; 17, 1; 20, 2; 43, 6; 45, 1; 53, 2. 6; 54, 1; 58, 4; 61, 1; 62, 6; 89, 1—92, 7; 93, 1. 2. 5; 94, 1. 5; 95, 2. 6. 9; 96, 5; 97, 3; 98, 3. 4; 100, 5. 6.
 Admet, ghicitor, I, 107, 2; 132, 3.
 admirație, II, 45, 4; VII, 60, 1—2.
 Adonai, Domn, II, 135, 3.
 adopțiune, VI, 76, 3.
 adorare, VII, 2, 3.
 Adrastia, după Platon, judecătoare în lumea celor morți, VII, 20, 8.
 Androcide Pitagoreanul, V, 45, 2.
 Adrian, împărat, I, 144, 2. 4; VII, 106, 4.
 adulter, II, 34, 2; 145, 3; 146, 2—3; 147, 1; III, 89, 1.
 adunare, VII, 29, 4; 31, 8; 106, 3.
 aer, I, 52, 4; VI, 17, 3.
 Afrodita, zeiță, II, 107, 2; V, 49, 4; VII, 75, 2.
 agapă, III, 10, 1; VII, 98, 2.
 Agamemnon, regele elenilor, I, 104, 1.
 Agar, slujnica Sarrei, I, 30, 3; 31, 1; 32, 1. 2.
 Agaton, poet comic, V, 139, 2.
 Agatopus, discipol al lui Valentin, III, 59, 3.
 Agestila, regele Spartei, I, 117, 3.
 Agheu, profet, I, 122, 4; 123, 1; 127, 2; 129, 3; 135, 3.
 Agia, poet, I, 104, 2; VI, 12, 8.
 Agnis Frigianul, I, 76, 5.
 Ahaia, ținut în Grecia, VI, 164, 4.
 Ahaic, filozof peripatetician, IV, 56, 2.
 Ahab, rege în Israel, I, 116, 1.
 Ahaz, rege în Iuda, I, 119, 1. 2.
 aheeni, V, 31, 4.
 Aheli Israelitului, I, 123, 1.

- Aheron, fluviu în Infern, V, 91, 2.
 Ahia, profet, I, 113, 1; 135, 3.
 Ahia Selontul, profet, I, 114, 4.
 Ahile, erou troian, I, 73, 4; 83, 1.
 albina siciliană (Panten), I, 11, 2.
 Alcesta, soția lui Admet, IV, 121, 1.
 Alcibiade, general, II, 22, 5; V, 17, 2; 97, 4.
 Alcman, poet, I, 78, 5.
 Alcman din Crotona, I, 78, 3; VI, 16, 2.
 Alcman, ghicitor, I, 134, 4.
 Aleada, piesă a lui Sofocle, VI, 10, 5.
 alegere, IV, 30, 2—3; VII, 6, 3; 9, 3; 48, 2.
 alegorie, V, 21, 4; VI, 32, 4.
 ales, II, 55, 3; 65, 2; IV, 30, 3; 165, 3; VI, 60, 3; 126, 2; VII, 2, 3; 29, 4; 56, 2; 77, 1; 78, 3.
 Alexandria, scriere a lui Licofron, V, 50, 3.
 Alexandria, oraș, I, 139, 1; 148, 2.
 Alexandria, mama lui Epifane, III, 5, 2.
 Alexandru, piesă a lui Euripide, IV, 10, 8; 24, 3.
 Alexandru (— Paris), I, 137, 3.
 Alexandru cel Mare, I, 128, 2, 3; 134, 4; 138, 3, 4; 139, 3, 4, 5; 150, 2; 158, 3; IV, 50, 1; VI, 38, 2—12.
 Alexandru Polihistorul, I, 70, 1; 130, 3; III, 60, 2.
 alfa, VI, 141, 7.
 alfabet, I, 75, 1; VI, 140, 4; 141, 1—3.
 Aliat, tatăl lui Cresus, I, 65, 1.
 altar, V, 33, 1; VII, 32, 5.
 altoire, VI, 119, 1—4.
 aluat, V, 80, 8.
 Aman, general persan, IV, 119, 2.
 amaniți, I, 110, 5.
 Amasia, rege, I, 118, 1.
 Amati, tatăl lui Iona, I, 118, 1.
 Amazoane, I, 137, 2.
 Amebeu, chitarist, III, 50, 4.
 amenințare, VI, 28, 3.
 Amfiarau, ghicitor, I, 132, 3; 134, 3, 4.
 Amfiction, fiul lui Deucalion și Pira, I, 103, 3.
 Amfiliit Atenianul, ghicitor, I, 132, 2.
 Amfiloh, ghicitor, I, 134, 4.
 Amfiloh, scriitor, VI, 26, 8.
 Amfilon, muzicant, I, 107, 3; 131, 2; V, 111, 3.
 Amfiopole, oraș în Macedonia, I, 106, 6.
 Amicos, regele bebricilor, I, 76, 3.
 Amoururile și frumoșii, poem de Fanocle, VI, 23, 7.
 Amos, profet, I, 118, 1; 135, 3.
 Amos, rege în Iuda, I, 120, 1.
 Amosis, rege egiptean, I, 101, 3—5; 102, 4.
 an, II, 86, 5, 6; 91, 3.
 Ana, proorociță, I, 136, 2; VI, 101, 4.
 Anacreon, poet lric, I, 78, 5; VI, 14, 7.
 Anaharsis Seltul, filozof, I, 59, 1; 72, 1; 77, 3; V, 45, 5.
 analiză, V, 71, 2—3.
 Anania, profet, I, 113, 1; 115, 1.
 Anania, profet mincinos, I, 120, 3.
 Anania, unul din cei trei tineri din Babilon, I, 123, 3; II, 103, 1.
 Anatolia, I, 11, 2.
 Anaxagona Clazomenianul, filozof, I, 63, 2; 77, 4; II, 14, 2; 130, 2.
 Anaxandra, pictoriță, IV, 122, 4.
 Anaxarh, filozof din Abdera, I, 36, 1; 61, 4; IV, 56, 4.
 Anaximandru din Milet, filozof, I, 63, 2.
 Anaximene, filozof ionian, I, 63, 2; VI, 26, 8.
 Andocide, orator atenian, VI, 18, 5; 20, 4.
 Androcide, filozof, VII, 33, 7.
 Andron din Efes, I, 129, 4.
 Androtion, orator atenian, VI, 26, 8.
 Anghel (Maleahi), profet, I, 122, 4; 127, 2; 129, 3; 135, 3.
 anicerieni, filozofi, II, 130, 7.
 animal, I, 143, 2—5; II, 92, 1; V, 97, 3; VI, 163, 2; VII, 109, 2—6.
 Anios, ghicitor, I, 134, 4.
 Anitos din Atena, IV, 80, 4.
 Antea, eroină în tragedie, II, 64, 1.
 Anticira, oraș în Grecia, VII, 26, 4.
 Anticlea, mama lui Ulise, IV, 121, 1.
 Antifane, poet comic, IV, 23, 4.
 Antifane din Berge, I, 77, 1.
 Antifon din Atena, orator, I, 79, 3; VI, 19, 7; VII, 24, 4.
 Antigona, fiica lui Edip, IV, 48, 2.
 Antigona, piesă a lui Euripide, VI, 10, 4.
 piesă a lui Sofocle, VI, 16, 3; 19, 3.
 antihriști, III, 45, 2.
 Antimah din Teos, VI, 12, 7.
 Antiopa, beoțiană de o rară frumusețe de care s-a îndrăgostit Zeus, V, III, 3.
 Antiopa, tragedie a lui Euripide, I, 163, 5.
 Antipatru din Tars, II, 129, 2; V, 97, 6.
 Antisa, oraș în insula Lesbos, I, 78, 5.
 Antistene, ucenicul lui Socrate, I, 63, 4, 66, 1; II, 107, 2, 3; 121, 1; 130, 6; V, 108, 4.
 antitacți, eretici, III, 34, 3—4; 39, 1—3.
 Antologii ale antichității, VI, 2, 1.
 Antonin Pius, împărat roman, I, 144, 2, 4; 147, 3; VII, 106, 4.
 Antoniu, general roman, triumvir, I, 136, 1; 140, 5.
 Aod, judecător, I, 109, 6; 110, 1.
 apă, I, 52, 4; V, 9, 5; VI, 17, 3.
 apatie, II, 103, 1; IV, 138, 1; 139, 4—5; VI, 71, 4—76, 4; 105, 1; VII, 10, 1, 84, 2.
 Apion Plistonice, gramatic grec, I, 10, 3—4.
 Apis, rege, I, 106, 4—6.
 Apis, taur, I, 106, 6.
 apis, locutor din Egipt, I, 75, 2.

- Apolodor din Atena, I, 64, 2; 105, 1. 3; 117, 3.
- Apolodor din Cerchira, V, 48, 4.
- Apolodor din Cime, I, 79, 3.
- Apolodor din Cizic, II, 130, 5.
- Apolon, zeu, I, 107, 2; 108, 2; 134, 4; 164, 3; V, 21, 4; 132, 1—2.
- Apolonie din Rodos, I, 105, 2.
- Argonauții, scriere a lui Apolonie din Rodos, I, 105, 2.
- apostasie, VII, 87, 4.
- Apostol (apostolul Ioan), I, 87, 5.
- Apostol (apostolul Pavel), I, 4, 4; 6, 2; 7, 4; 10, 5; 15, 4; 21, 3; 27, 1; 40, 1; 41, 2. 3. 6; 49, 3; 51, 5; 53, 1. 4; 54, 2. 3. 4; 87, 4; 88, 1. 3; 94, 4; 174, 1; 175, 2; 179, 1; II, 8, 4; 25, 1; 27, 3; 35, 1; 41, 4; 42, 4; 43, 4; 64, 4; 109, 2; 125, 6; 134, 3. 4; 136, 1. 5; III, 4, 3; 18, 1; 28, 6; 39, 1; 40, 5; 41, 3; 48, 1; 51, 3; 61, 2; 64, 2; 65, 2. 3; 74, 3; 76, 1; 80, 1. 2; 81, 3; 82, 1. 4; 84, 2; 88, 4; 89, 2; 90, 1; 94, 1; 95, 1; 96, 1; 106, 3; 107, 3; 108, 2; 109, 1. 2; IV, 9, 1; 10, 2; 11, 1. 3; 19, 3; 21, 2; 45, 4. 5; 49, 6; 51, 1. 2; 54, 2; 60, 2; 61, 1; 73, 3; 92, 2. 4; 97, 1. 3; 100, 1; 102, 1; 103, 1. 2; 128, 1; 130, 3; 131, 2; 132, 2; 141, 3; 149, 1; 164, 2; 170, 3; V, 2, 3. 4; 7, 5; 8, 1; 9, 2; 15, 3; 17, 5; 18, 7. 8; 25, 2. 3. 5; 26, 1. 3; 30, 4; 34, 2; 40, 3; 57, 5; 60, 1; 61, 1; 63, 1; 64, 5; 66, 2. 5; 74, 1; 79, 1; 134, 2; VI, 1, 2; 42, 3; 68, 1; 80, 2; 95, 2; 103, 3; 107, 1; 117, 1; 120, 1; 127, 1; 147, 1; 161, 6; 163, 1; 164, 4; VII, 14, 2; 53, 3—4; 58, 4; 59, 1; 64, 2; 68, 4; 75, 3; 82, 2; 84, 3—88, 7; 104, 3. 4.
- Apostol (apostoli), II, 44, 1—3; 116, 3; III, 1, 1; 25, 6; 45, 1; 52, 4; 53, 2. 3; 90, 4; IV, 15, 5; 75, 1; 97, 3; 130, 4; 132, 1; 133, 3; V, 2, 6; 3, 1; 31, 1; 38, 5; 61, 1; 80, 7; 135, 1; VI, 43, 3; 45, 5; 48, 2; 46, 4; 61, 1. 3; 68, 2. 3; 71, 3; 88, 5; 105, 1. 2; 106, 1; 107, 2; 124, 5; 125, 1. 2; 128, 1; 131, 5; VII, 70, 6; 74, 4; 77, 4; 95, 3; 97, 2; 103, 5; 106, 4; 108, 1.
- Apostolic, tradiția -e, V, 64, 5.
- aproapele, III, 8, 6; IV, 43, 1; V, 97, 1.
- apus, VII, 43, 7.
- arab, I, 68, 1; 74, 5.
- Araros, poet comic, VI, 26, 6.
- Aratos, poet și astronom, I, 91, 5; V, 48, 2; 101, 2. 4.
- arătare, VI, 32, 3.
- Arcadia, I, 102, 2. 3; 132, 1; IV, 122, 2.
- Arcadica, lucrare a lui Aristip, I, 106, 4.
- arcopagiți, I, 91, 2.
- Arcesilau, filozof platonician, I, 63, 6; VII, 24, 5.
- Arctin, luptător, I, 131, 6.
- Ares, zeu, V, 136, 5; VI, 6, 4; VII, 52, 3.
- Areta, filozoafă cireneică, fiica filozofului cinic Aristip, IV, 122, 1.
- Argia, dialecticiană, fiica lui Diodor Cronos, IV, 121, 5.
- argieni, I, 158, 3.
- argint, VII, 69, 3.
- argo, corabia argonauților, I, 105, 2.
- argonauți, I, 105, 2; 132, 3; 134, 4; 137, 1.
- Argos, oraș în Peloponez, I, 59, 5; 102, 1; 105, 3; 106, 4. 5. 6; 134, 2; IV, 120, 3.
- argument, V, 11, 6; VI, 65, 1.
- Arhangheli, VI, 41, 2; 57, 5.
- Arhedem din Tars, II, 129, 3.
- Arhelau, filozof ionian, I, 63, 3.
- Arhelau, barbar, VI, 16, 6.
- Arhelau, profesor de dans, VII, 101, 4.
- Arhemah, istoric, I, 117, 4. 5.
- Arhesilau, filozof platonician, I, 63, 6.
- Arhiereu (Mîntuitorul), II, 45, 7; 134, 2; VI, 151, 3; 153, 4; VII, 9, 2; 13, 2; 45, 3.
- Arhiereu din Vechiul Testament, V, 37, 1; 40, 4.
- Arhia, întemeietorul Siracuzei, I, 131, 8.
- Arhiloh, poet liric, I, 1, 2; 79, 1; 117, 2; 131, 6. 7. 8; V, 127, 1; VI, 5, 10; 6, 1. 4. 6; 7, 3.
- Arhilohii, piesă a lui Cratin, I, 24, 2.
- Arhin, orator și om politic, VI, 22, 4.
- Arhon, eon, IV, 88, 3.
- Arideu, tiran, V, 90, 5.
- Arignota, filozoafă, fiica lui Pitagora, IV, 121, 4.
- Arimaspee, cetățile —, IV, 172, 3.
- Aristandru Telmeseu, ghicitor, I, 134, 4.
- Aristarh, istoric, I, 62, 2; 117, 2.
- Aristea din Argos, I, 106, 5.
- Aristea din Procones, ghicitor, I, 133, 2.
- Aristeu din Cirena, ghicitor, I, 132, 3; VI, 29, 4.
- Aristip din Arcadia, istoric, I, 106, 4.
- Aristip din Cirena, sofist, II, 118, 2.
- Aristip, filozof cinic, IV, 122, 1.
- Aristobul, filozof iudeu din Alexandria, V, 97, 7; VI, 32, 5.
- Aristocle, filozof, VI, 26, 8.
- Aristocrit, filozof, V, 31, 3.
- Aristodem, filozof, I, 77, 1.
- Aristofan, poet comic, IV, 45, 2; VI, 14, 6; 23, 2; 24, 9; 26, 4. 5.
- Aristogiton, ucigașul lui Hiparh, IV, 120, 2.
- Ariston din Cios, filozof stoic, II, 108, 1; 129, 6.
- Ariston din Tesalia, ghicitor, I, 132, 3.
- Aristotel, filozof, I, 39, 2; 60, 3; 61, 2; 63, 5; 70, 2; 72, 4; 77, 1; 87, 3; 133, 4; 150, 1; 170, 3; 176, 2; II, 15, 4; 128, 3—4. 5; IV, 23, 2; V, 6, 1; 58, 3; 86, 2; 88, 1; 89, 5; 90, 3; VI, 27, 3; 53, 3; 57, 31; 139, 1; 167, 2; VII, 101, 4.

Aristotel din Cirena, autor al unei poetici, III, 50, 4—51, 1.
 Aristoxen, filozof și muzician, I, 62, 2; VI, 88, 1.
 aritmetică, VI, 80, 2; 84, 1—85, 4.
 Armenie, tatăl lui Er, V, 58, 6; 103, 2. 3.
 armonie, VII, 100, 5.
 Arse, regele perșilor, I, 128, 1.
 artă, I, 25, 5; VI, 160, 1.
 Artapan, istoric, I, 154, 2—3.
 Artaxerxe I, regele perșilor, I, 123, 1; 128, 1; 149, 3.
 Artaxerxe II, regele perșilor, I, 128, 1.
 Artaxerxe III, regele perșilor, I, 128, 1.
 Artemis, zeiță, I, 108, 1. 2; V, 37, 1; VII, 23, 2—3.
 Artemisia, dialecticiană, fiica lui Diodor Cronos, IV, 121, 5.
 Asa, rege în Iuda, I, 115, 1.
 Ascanie, domn în Lavinium, I, 137, 4.
 asceză, IV, 27, 1; VI, 91, 2.
 Asclepie, zeul medicinei, I, 75, 2; 105, 2. 3; 134, 1.
 ascultare, I, 2, 1; III, 33, 4; IV, 159, 1; VI, 98, 3; VII, 16, 5.
 asemănare, I, 52, 3; II, 100, 3. 4; 102, 6; 103, 1; 131, 5. 6; 132, 1—133, 3; 134, 2; 136, 6; III, 42, 1. 5; IV, 30, 1; 152, 3; V, 30, 3; 95, 1; VI, 60, 3; 104, 2; 108, 1; 115, 1; 150, 3; 160, 4—161, 5; VII, 13, 4; 22, 1; 64, 5; 68, 2; 88, 5.
 Asia, I, 59, 1.
 Asinius, om de stat și scriitor roman, I, 141, 5.
 Asiria, I, 11, 2; 102, 4.
 asirian, I, 71, 4; 75, 9; 120, 3; 127, 2; 153, 3.
 Aspasia din Milet, celebră pentru frumusețea și inteligența sa, IV, 122, 3.
 Astiag, rege med, I, 65, 1.
 Astil din Crotona, atlet, III, 50, 4.
 Astoias, rege scit, V, 31, 3.
 astrologie, II, 2, 3; VI, 35, 4.
 astronomie, I, 93, 4; VI, 80, 3; 84, 1; 90, 3—4.
 Atama, rege al Beoției, II, 60, 2; VI, 17, 3.
 Atalanta, eroină din Arcadia, IV, 121, 1.
 ateism, I, 1, 2.
 Atena, cetate, I, 59, 1; 63, 2; 79, 1; 103, 5; 104, 1; 127, 1; 131, 1; 132, 2. 3; 133, 2; 134, 3; 137, 2; 139, 5; II, 22, 2. 7; IV, 120, 2; V, 95, 4; 138, 6; VI, 165, 1.
 Atena, zeiță, I, 170, 3; IV, 142, 2; V, 28, 6; 132, 1; VII, 23, 4.
 Atica, I, 102, 2; 104, 2; IV, 120, 2; V, 132, 1; VI, 53, 3.
 atenian, I, 61, 4; 138, 3; 162, 2—3; IV, 7, 8; V, 58, 6; VI, 31, 4.
 atlanti, V, 58, 6.
 Atlantic, dialog al lui Platon, V, 58, 6.

Atlas, rege al Mauritaniei, I, 73, 2; 75, 3; 103, 2; 105, 5; V, 36, 1.
 atlet, I, 16, 1.
 athletic, exerciții -e, VI, 160, 4.
 atom, I, 52, 4.
 Auge, una din Hore, VII, 23, 4.
 August, împărat roman, I, 139, 1; 144, 2. 3. 4; 145, 1. 6; VII, 106, 4.
 aur, V, 98, 4; VII, 78, 4.
 auz, VII, 37, 1.
 Avacum, profet, I, 121, 3; 122, 4; 123, 4; 135, 3.
 Avel, drept, II, 12, 2; 43, 5; III, 81, 5.
 avere, III, 86, 4.
 Avraam, I, 30, 3. 4; 31, 2; 32, 1; 38, 1; 53, 2; 135, 3; 140, 2; 147, 5; II, 20, 2; 28, 4; 52, 1; 69, 3; 99, 1; 100, 2; 103, 2; III, 8, 6; IV, 105, 3; 106, 2; 133, 1; 169, 4; V, 4, 1; 8, 5. 6. 7; 63, 3; 73, 1. 3. 4; 123, 2; VI, 60, 3; 80, 3; 84, 1. 2. 4; 101, 2; 103, 1.
 Axiotea din Flius, filozoafă platoniciană, IV, 122, 2.
 Azaria, unul din cei trei tineri din Babilon, I, 123, 3.
 azimă, V, 80, 3; VI, 41, 3.

B

Babilon, I, 25, 3; 69, 6; 119, 1; 122, 3; 147, 5—6; 151, 1; II, 103, 2; III, 70, 2.
 babilonian, I, 69, 4; II, 103, 3; VI, 57, 3.
 Bacante, I, 57, 1.
 bacizi, ghicitori, I, 132, 1.
 bactrieni, locuitorii Bactriei, I, 71, 4.
 Bahus, zeu, I, 92, 3; 163, 5; V, 17, 4.
 Bakhilide, poet liric, V, 68, 5; 110, 1; VI, 14, 3.
 Banchetul, dialogul lui Platon, I, 67, 2; V, 15, 1.
 Barac, judecător, I, 110, 2; II, 13, 1.
 barbar, -ri, I, 66, 1—73, 6; 74, 1—77, 1; IV, 2, 1; V, 21, 4; 71, 1; 133, 7; VI, 1, 4; 4, 2; 15, 2; 44, 1; 64, 4; 151, 2; 159, 9; 167, 3; VII, 6, 3. 6; 22, 1.
 barbar, -ă, V, 15, 3; 89, 1; 90, 4; 92, 5; 93, 4; 96, 5; 134, 1; 140, 2; VI, 67, 1. 2; 88, 2; 123, 3; 127, 3; 130, 1; VII, 11, 1. 2.
 Barnaba, apostol, II, 31, 2; 35, 5; 67, 4; 84, 3; 116, 3; 117, 1. 3; V, 63, 1; 51, 4. 6; 52, 1.
 Basilide, eretic, I, 146, 1—3; II, 10, 1—11, 2; 36, 1—38, 5; 112, 1—113, 2; III, 1, 1—3, 3; 3, 4; IV, 81, 1—88, 5; 89, 4; 162, 1; 165, 3; V, 3, 1—4; 74, 3; VI, 53, 2; 85, 1; VII, 106, 4; 108, 1.
 basilidieni, adepții lui Basilide, II, 36, 1—38, 5; VII, 106, 4.
 Batuil, tatăl lui Ioil, I, 118, 2; 119, 5.
 Batos din Cirena, I, 133, 1.
 bărbat, II, 67, 4; IV, 59, 1—67, 1; 67, 1—68, 5; 118, 1—129, 5; 123, 2—3; 124, 1;

126, 5; 132, 1; VI, 100, 3; VII, 10, 1; 68, 1. 3; 88, 3.
 bărbăție, II, 78, 1; 79, 5; 80, 1. 5.
 bătrîn, I, 149, 1—2; IV, 67, 1—68, 5; 108, 1; VII, 2, 2.
 băutură, V, 66, 3.
 bebrici, popor iberic, I, 76, 3.
 Betan, tatăl lui Boleas, I, 110, 5.
 Beerî, tatăl lui Osie, I, 118, 1.
 Belîar, III, 62, 2; V, 57, 5.
 Beluh, regele asirienilor, I, 102, 4.
 Bener, tatăl lui Barac, I, 110; 2.
 Beo, ghicitor, I, 132, 3.
 Beoția, regiunea centrală din Grecia continentală, I, 132, 1; V, 102, 2.
 Berit, oraș în Fenicia, I, 73, 3; VI, 145, 2.
 Betleem, I, 111, 1.
 Beros, preot babilonean, istoric și astronom, I, 122, 1—2.
 beție, I, 170, 3.
 Bias Prieneul, unul din cei șapte înțelepți, I, 59, 1; 61, 3.
 bibliotecă, -ca din Alexandria, I, 148, 2.
 bine, II, 131, 5; IV, 9, 5; 29, 4; V, 7, 3; 96, 6.
 binefacere, VI, 64, 1; VII, 6, 6.
 Bion Proconesianul, VI, 26, 8.
 Bion de Boristene, VII, 24, 5.
 Biserică, I, 13, 5; 85, 5; 96, 2; II, 55, 3; III, 49, 3; 70, 1; 73, 2; 74, 2; 78, 2; 84, 2; 103, 3; 108, 2; IV, 58, 2; 66, 1; 172, 2; VI, 52, 4; 92, 1; 107, 2; 103, 1; 114, 2; 131, 2; VII, 3, 3; 29, 4; 32, 4; 74, 4; 82, 4; 87, 3. 4; 88, 1—3; 92, 3; 100, 3. 7; 105, 5; 107, 3. 4. 5; 109, 1.
 Bizantin, V, 31, 3.
 Bizanț, I, 61, 3.
 blestem, -ul lui Adam, III, 100, 5.
 Blison, tatăl lui Heraclit, I, 65, 4.
 blîndețe, II, 84, 5; 87, 1; 92, 1—2.
 boală, I, 171, 1—4; II, 34, 1. 2; VI, 145, 1.
 bogăție, V, 23, 2; VI, 99, 5; 157, 2.
 Bokhoris, rege egiptean, IV, 115, 1.
 Boleas, judecător, I, 110, 5.
 Bospor, constructorul corăbiei cu patru rînduri de rame, I, 75, 10.
 Botez, I, 96, 3; II, 11, 2; III, 82, 6; IV, 154, 3.
 bou, VI, 50, 2.
 Brahman, I, 68, 1; 70, 1; 71, 5; III, 60, 2.
 Branchos, vrăjitor, V, 48, 4.
 britanic, -ă, VI, 33, 2.
 Bromios, supranumele lui Bahus, V, 48, 7; 125, 3.
 Brontin, scriitor, I, 131, 5.
 bucurie, II, 72, 1; 73, 1; VII, 100, 3.
 Buda, I, 71, 6.
 bun, III, 6, 1—9, 3; VI, 52, 3; 53, 1.
 bună-cuviință, II, 55, 3; 78, 1.
 bunătate, I, 158, 2; II, 75, 1; 84, 5; 86, 1; 87, 1; IV, 86, 3; VI, 98, 3; 99, 3;

109, 5; 152, 3; 154, 1; 160, 3; VII, 41, 5; 43, 2; 73, 4; 85, 5.
 bunăvoință, II, 28, 3.
 Butelia, piesă a lui Cratin, VI, 20, 3.
 Buzi, profet, I, 121, 3; 135, 3.
 Buzige, II, 139, 1.

C

Cadmian, I, 47, 2.
 Cadmos, fenician, întemeietorul legendar al Tebei din Beoția, I, 75, 1, 8; 103, 4; 105, 5; 106, 1; 107, 3; VI, 26, 8.
 Cain, fiul cel mai mare al lui Adam, II, 12, 2; 51, 4; 70, 3.
 cainiți, eretici, VII, 108, 2.
 Caius Iulius Nepos, ghicitor, I, 135, 1.
 cale, IV, 5, 3; 45, 1; V, 8, 3; 31, 1; 59, 6; 121, 1; VI, 2, 3; 50, 7; 115, 5; VII, 11, 2; 73, 5.
 Calcedon, oraș în Bitinia, V, 97, 3; 116, 3.
 calendar, VI, 41, 2.
 Calha, ghicitor, I, 132, 3.
 Calia, poet comic, VI, 12, 5.
 Califon, filozof, II, 127, 3; 128, 2.
 Calimah, gramatic și poet alexandrin, V, 48, 5; 50, 3; 68, 4; 100, 1. 2; 107, 4.
 Calinos, I, 131, 8.
 Calitoe, însoțitoarea zeiței Hera, I, 164, 2.
 Cambise, regele persilor, I, 128, 1.
 cap, V, 38, 1. 2.
 capadocieni, I, 75, 9.
 caracter, VI, 89, 4.
 Caria, ținut în Asia Mică, I, 134, 3.
 Caristia, patria ghicitorului Nicia, I, 132, 3.
 carne, VII, 32, 6; 33, 8; 87, 3.
 Carneade, filozof platonician, I, 64, 1.
 Carpocrate, eretic, III, 5, 1; 25, 5; 54, 1.
 carpocrațieni, adepții lui Carpocrate, III, 10, 1.
 Cartagina, I, 132, 3.
 cartaginezi, I, 75, 10.
 carte, I, 1, 1. 2; V, 50, 2—3.
 Cartea lui Iisus al lui Navi, I, 109, 3.
 Cartea Judecătorilor, I, 109, 4.
 Cartea I a Regilor, I, 112, 2.
 Cartea a II a Regilor, I, 112, 3.
 Cartea a III-a a Regilor, I, 115, 4.
 Cartea a IV a Regilor, I, 115, 4.
 Cartea lui Ezdra, I, 126, 1.
 Cărțile Regilor, IV, 170, 1.
 Cartea Înțelepciunii lui Solomon, VI, 95, 4.
 Cărțile profetilor, VI, 128, 1.
 Casian, I, 101, 2; III, 91, 1—95, 3; 102, 3.
 castitate, IV, 26, 5; 124, 3; VII, 72, 2.
 Castor, unul din Dioscuri, I, 105, 4.
 catapeteasmă, V, 19, 3.
 cateheză, III, 98, 4; V, 66, 2.
 catehumen, VI, 89, 2.
 cauză, VI, 162, 4.
 Cauzele, scriere a lui Calimah, V, 50, 3.

- Cărtunaru, VI, 164, 2.
 căsătorie, II, 137, 1—4; 140, 1—2; 141, 1; 145, 1. 3; 147, 1, 2—4; III, 1, 1—3, 3; 4, 3; 24, 1; 45, 1—3; 46, 1; 49, 1; 51, 2; 58, 1—2; 66, 3; 67, 1—2; 74, 2; 79, 1—7; 80, 3; 81, 4; 82, 3. 4; 83, 3; 84, 2. 4; 85, 1—2; 86, 1; 88, 4; 89, 1; 90, 5; 95, 3; 95, 1; 96, 2; 97, 3; 104, 2. 3; 107, 3. 4; IV, 126, 1. 2; 129, 1—5; 146, 2; 147, 1; VI, 100, 2; VII, 64, 1. 2; 78, 6.
 căsătorit, VI, 70, 6—8.
 Către Cleofon din Corint, scriere a lui Speusip, II, 19, 3.
 căutare, VI, 121, 4; VII, 91, 5.
 ceartă, V, 11, 4.
 ceas, VI, 141, 4; VII, 40, 3, 4.
 Cebe, personaj din dialogul *Fedon* al lui Platon, I, 66, 3.
 Cecrops cel Bătrîn, I, 102, 2; 103, 2; 139, 3.
 Cecrops cel Tânăr, I, 103, 3.
 Cefalenia, insulă în Marea Ioniană, I, 134, 3; III, 5, 2.
 Celmis, dactil iudeu, I, 75, 4.
 celți, I, 71, 4.
 Centaur, IV, 9, 4.
 Ceos, insulă în Marea Egeea, V, 31, 2; 29, 4.
 cer, III, 99, 4; IV, 159, 2; V, 38, 2; 79, 1, 2; 80, 6; 94, 1; 103, 4; 106, 4; 139, 1, VI, 133, 3; VII, 106, 1.
 cercetare, I, 4, 3; III, 24, 3; IV, 3, 2; V, 5, 2; 12, 1; 82, 1—4; 135, 4.
 Cercira, insulă în Marea Ioniană, I, 132, 3; V, 48, 4.
 Cercop Pitagorianul, I, 131, 5.
 ceremonie, II, 106, 1; IV, 162, 4; V, 19, 2; 20, 1; 70, 7.
 cerere, VI, 101, 3; VII, 41, 5.
 cetate, IV, 172, 2.
 Cezar, Caius Iulius Cezar, împărat roman, I, 72, 3; 144, 4, 5.
 chemare, IV, 31, 1; VI, 159, 9.
 Chifa, IV, 97, 4.
 chin, V, 90, 4; 90, 5—91, 2; VI, 109, 6; 128, 1.
 chip, II, 102, 6; 131, 6; III, 42, 6; IV, 30, 1, 89, 6—90, 4; 137, 1; 171, 4; V, 29, 1; 94, 4—6; VI, 114, 4—6; 136, 3.
 chitară, VI, 88, 3—5.
 chivot, V, 35, 5; 36, 3, 4; 64, 4.
 Ciaxar, regele mezilor, I, 65, 1.
 ciclop, I, 134, 3; VI, 26, 2.
 Cidip din Mantinea, I, 77, 1.
 Ciliccia, ținut în Asia Mică, I, 134, 4.
 Cime, oraș în Italia meridională, I, 79, 3; 132, 3.
 Cină, I, 46, 1.
 Cincizecime, VI, 87, 2.
 Cineranieni, filozofi, II, 130, 8, 9.
 Cinira din Cipru, ghicitor, I, 132, 3.
 cinste, VII, 21, 4.
 cinstire, I, 38, 5; IV, 100, 5; VI, 41, 4; VII, 59, 6.
 Cipru, I, 75, 4; 132, 3.
 Circe, nimfă vrăjitoare, VII, 95, 1.
 Cyrus, regele persilor, I, 64, 2; 124, 3; 128, 1.
 Cirena, oraș în Cirenaica, I, 79, 3; 132, 3; 133, 1; II, 118, 2; 130, 7; III, 50, 4; 51, 1; VI, 25, 2.
 Cirenieni, filozofi, II, 127, 1; 128, 1; VII, 41, 2.
 Cirn, personaj citat de Teognis, IV, 23, 3.
 citire, VI, 91, 5; VII, 49, 4.
 Citium, oraș în insula Cipru, I, 64, 1.
 ciumă, VI, 31, 1.
 Cizic, oraș în Asia Mică, II, 130, 5; V, 47, 1.
 Cîmpiile Elizee, IV, 172, 3.
 Cîinii Persefonei, V, 50, 1.
 Cîntare de psalmi la mese, VI, 90, 1.
 cîntăreț, I, 24, 3; VI, 35, 3; 88, 1.
 Claudiu, împărat roman, I, 139, 2; 144, 2, 3, 4.
 Clazomene, oraș în Asia Mică, I, 63, 2; 78, 4; II, 130, 2.
 Cleanite, filozof stoic, I, 64, 1; II, 129, 1; 131, 3; V, 17, 6; 48, 1; 110, 2; VI, 57, 3; 167, 2; VII, 33, 3.
 Clearh Peripateticianul, I, 70, 2.
 Clement Alexandrinul, IV, 93, 1; V, 88, 4; VI, 1, 3; VII, 22, 3.
 Clement Romanul, I, 38, 8; IV, 105, 1—4; 108, 3; 109, 2; 110, 3; 111, 1, 4; VI, 64, 3; 65, 3.
 Cleobul Lindianul, unul din cei șapte înțelepți, I, 59, 1; 61, 1; IV, 123, 1.
 Cleofon din Corint, ghicitor, I, 132, 3; II, 19, 3.
 Cleomene, filozof, I, 61, 2.
 Cleomene, regele Spartei, II, 60, 2.
 Cleone, oraș în Peloponez, VI, 31, 2.
 Cleopatra, regina Egiptului, I, 129, 1.
 Clitarh, istoric, I, 139, 4.
 Cnidos, oraș în Asia Mică, I, 69, 1.
 Coborîrea în iad, scriere atribuită lui Orfeu, este opera lui Cercop Pitagoreanul, I, 131, 5.
 Cocalos, piesă a lui Anaros, VI, 26, 6.
 Cocitos, fluviu în infern, V, 91, 2.
 Coelo-Siria, I, 11, 2.
 Colhida, ținut la sud de Caucaz, I, 76, 1.
 Colisanemul, supranumele lui Empedocle Acragantinul, VI, 30, 1.
 Colofon, oraș în Asia Mică, I, 64, 2; 132, 3; V, 109, 1.
 coloseni, I, 15, 5; V, 60, 2; VI, 62, 3.
 Comentarii, scriere a lui Basilide, IV, 81, 1.
 Comentarii la profetul Parhor, scriere a lui Isidor, VI, 53, 2.
 Comete din Creta, ghicitor, I, 132, 3.
 Comod, împărat roman, I, 139, 2, 5; 140,

- 6, 7; 144, 2, 3, 4, 5; 145, 5; 147, 4.
 comuniune, III, 6, 1; 25, 5; 27, 1—5; 29, 1—3; 54, 1; 81, 1; VII, 52, 1.
 comunitate, III, 6, 1—9, 3; VI, 52, 3; VII, 68, 2.
 conducere, VI, 104, 1; VII, 8, 4.
 conducător, IV, 108, 1; VI, 161, 6; VII, 3, 2; 9, 2—3; 12, 2; 35, 1; 95, 3.
 conștiință, I, 5, 1; II, 68, 3; VI, 113, 2.
 contemplare, I, 15, 2; 31, 1; 176, 2; IV, 3, 2; 12, 21, 1; 155, 2, 4; V, 67, 3; 99, 3; VI, 69, 3; 132, 5; 166, 3; VII, 10, 3.
 contemplație, I, 10, 4; 51, 4; 166, 2; II, 47, 4; IV, 3, 2; 8, 8; 99, 2; V, 19, 2; 58, 5; 66, 2; 71, 2, 3; VI, 91, 2, 3; 108, 1; VII, 10, 3.
 controversă, I, 47, 2.
 copil, II, 92, 3—4; 93, 1; IV, 108, 4; VI, 85, 4; 139, 1; VII, 3, 2.
 Copilul adoptat, piesă a lui Filemon, VI, 26, 6.
 cor, VII, 45, 1.
 corabie, VI, 86, 1—87, 4; 133, 5.
 Corbii, maestru bucătar, VII, 101, 4.
 Core, zeiță, I, 103, 4.
 Corina, poetă, IV, 122, 4.
 Corint, I, 59, 1; 131, 8; 132, 3; II, 118, 2; VI, 164, 4.
 corinteni, III, 90, 3; V, 80, 1.
 Corisc, scrisoarea lui Platon către —, V, 102, 3.
 cort, V, 94, 3; VI, 86, 1—87, 4.
 cosmografie, VI, 36, 1.
 cosmogonie, V, 94, 1, 2.
 Crantor, filozof platonician, I, 63, 6.
 Crate, filozof platonician, I, 63, 6; 64, 1.
 Cratē, filozof cinic, IV, 121, 6.
 Crate din Malos, I, 117, 6.
 Crate din Teba, II, 121, 1.
 Crater, scriere a lui Orfeu, I, 131, 3.
 Cratili, dialogul lui Platon, I, 143, 7.
 Cratin cel Bătrîn, I, 24, 2; V, 47, 4; VI, 5, 10, 11; 20, 3; 26, 4.
 Cratin, tatăl pictoriței Irina, IV, 122, 4.
 Creator, III, 22, 1; 25, 1—2; 37, 4; 45, 1—56, 3; 76, 3; 90, 5; 105, 1; IV, 17, 1—4; 19, 2; 147, 1; V, 133, 7; VI, 55, 2; 59, 1; 101, 6; 146, 2; VII, 16, 5; 69, 5.
 creatură, VI, 137, 3; 163, 1.
 creație, III, 66, 3; 102, 2, 4; IV, 3, 2; 149, 5; V, 16, 5; 100, 4; VI, 102, 1; 139, 4; 142, 2—4; 145, 5.
 credincios, II, 27, 2; IV, 114, 1; V, 1, 5; VI, 6, 4; 60, 2; 111, 3; 155, 4; VII, 21, 2; 55, 2, 3; 69, 8; 84, 1; 95, 9; 100, 3.
 credincioșie, II, 86, 7.
 credință, I, 1, 3; 8, 2; 20, 2; 35, 2; 38, 5; 43, 4; 51, 4; II, 4, 2; 8, 4; 9, 1—3, 4, 5, 6; 10, 1—11, 2; 12, 1, 2; 13, 3; 14, 1, 3; 15, 4; 16, 1, 3; 17, 3; 23, 1—5; 27, 4; 28, 1; 30, 1, 2, 3—4; 31, 1, 3; 45, 1; 48, 2, 3; 51, 5; 52, 3; 53, 4; 55, 1, 3; 71, 4; 136, 6; IV, 13, 1—110, 5; 132, 1; 134, 3, 4; 143, 3; 153, 3; 159, 1; V, 1, 2, 3, 4; 2, 1, 4, 5, 6; 3, 1—4; 5, 2, 4; 8, 4; 9, 2; 11, 1; 13, 4; 14, 1—16, 8; 18, 3; 26, 1; 53, 3; 54, 4; 61, 1; 85, 2, 3, 4; 86, 1; 133, 8, VI, 42, 2; 45, 5; 46, 3; 49, 2; 50, 5, 6; 62, 2; 68, 2; 81, 1; 87, 2; 98, 3; 103, 1; 107, 1, 2; 108, 4; 110, 3; 122, 2; 131, 3; 134, 2; 138, 2; 152, 1; 159, 1, 9; 164, 4; VII, 8, 1, 5; 11, 3; 14, 3; 34, 2; 41, 8; 55, 2, 3, 6, 7; 56, 1; 57, 3, 4; 77, 2; 79, 2; 83, 5; 90, 5; 95, 4; 102, 1; 109, 2, 3.
 Creofil din Samos, VI, 25, 2.
 Creon, tiranul Tebei, IV, 48, 2.
 Cres, regele Cretei, I, 102, 5.
 Cresus, regele Lidiei, I, 65, 1.
 creștin, I, 6, 3; II, 18, 3; 134, 1, 2; V, 98, 4, 5—8; VI, 41, 6; 42, 2; 149, 5; VII, 31, 7, 8; 35, 6; 98, 3; 100, 1.
 creștinism, VIII, 1, 3.
 Creta, I, 59, 2; 102, 5; 103, 3; 132, 3; 133, 2; VI, 31, 4.
 Crios, ghicitor, I, 134, 2.
 Crison, atlet, III, 50, 4.
 criteriu, VI, 81, 2; VII, 93, 2; 95, 5.
 Critia, cel mai cunoscut din cei 30 de tirani, VI, 9, 2.
 Critolau, filozof peripatetic, I, 63, 5; II, 33, 1; 129, 10.
 Criton, dialogul lui Platon, V, 14, 1.
 Cronica, scriere a lui Dionisie de Halicarnas, I, 102, 1.
 Cronica, scriere a lui Eutimene, I, 117, 4.
 Cronos, zeu, I, 181, 6; VI, 26, 2.
 Cronos, supranumit Diodor, IV, 121, 5.
 Crotona, oraș în Marea Grece, I, 78, 3; 80, 4; III, 50, 4; VI, 16, 2.
 Crotop, regele Argosului, I, 103, 2; 136, 4.
 cruce, I, 164, 4; II, 104, 3; V, 35, 1; 72, 3; VI, 128, 1.
 Cruță timpul, dicton, sensurile lui, V, 22, 1.
 Ctesias, istoric, I, 102, 4.
 Cucerirea Ehaliei, scriere a lui Creofil din Samos, VI, 25, 2.
 culcare, imnele înainte de —, VII, 49, 4.
 cult, VII, 32, 7; 52, 2.
 cultură, I, 29, 9; VI, 91, 5.
 Cultura enciclică, II, 2, 3.
 cumpătare, II, 78, 1; 79, 5; 80, 1, 5; 126, 1; III, 86, 1; IV, 151, 1; 152, 3; VI, 125, 4.
 cunoaștere, II, 84, 3; III, 42, 1; 43, 1; 44, 1—5; 64, 3; 81, 5; 103, 1; 104, 1, 2, 3; IV, 16, 3; 27, 2; 132, 1; 134, 1; 168, 2; V, 1, 2, 3, 4; 5, 2; 7, 5; 12, 2; 49, 2; 53, 3; 60, 2; 61, 4; 63, 8; 64, 1; 66, 3; 71, 5; VI, 57, 2; 69, 2, 3; 77, 4; 78, 1; 91, 2; 102, 2; 122, 3; 125, 4, 5; 138, 2; 145, 5; 150, 1; 162,

4; 166, 3; VII, 17, 2; 20, 2; 36, 1; 43, 6; 47, 3; 57, 3; 60, 2; 100, 1; 104, 5—105, 6.
 Cunoaște-te pe tine însuși, dicton, sensurile lui, V, 23, 1.
 cunoștință, I, 2, 2; II, 31, 2, 3; 76, 3; VI, 39, 4; 65, 1; 162, 3.
 curaj, IV, 151, 1; VII, 17, 4; 18, 1.
 curățenie, VII, 79, 4.
 curăție, II, 55, 3; IV, 134, 1; 158, 1; VI, 60, 2.
 curățire, IV, 143, 1; 159, 1; V, 9, 4, 5; 20, 1; 70, 7; 71, 2; VI, 109, 6, VII, 27, 6; 32, 7; 33, 8; 56, 7.
 cuviință, VII, 3, 6.
 Cuvînt, (Cuvîntul, Fiul lui Dumnezeu), I, 23, 2; 45, 5; 51, 4; 57, 6; 81, 1; 90, 4; 169, 3; 182, 1; II, 9, 4; 12, 1, 2; 14, 3; 15, 3; 16, 2; 26, 3; 29, 1; 32, 3; 37, 3; 41, 2; 45, 7; 66, 1; 122, 1; 134, 2; III, 42, 4; 67, 1; 98, 4; 99, 1; IV, 29, 4; 31, 4; 126, 1; 157, 1, 2; 162, 5; 172, 2; V, 2, 6; 6, 3; 16, 1, 5; 17, 1; 19, 3; 28, 3; 29, 6; 34, 1; 38, 2; 39, 1; 48, 8; 66, 2, 3; 70, 1; 72, 3; 74, 5; 82, 1, 4; 89, 3; 94, 5; 100, 4; 104, 4; 118, 1, 2, 3; 123, 1; VI, 34, 3; 39, 3; 50, 3; 88, 4; 94, 4; 132, 1; 136, 3; 145, 7; VII, 7, 4, 5, 6; 8, 4; 9, 1, 2—3; 16, 5; 21, 7; 31, 7; 35, 1; 55, 1; 82, 1; 83, 5; 87, 3; 95, 6; 100, 1, 3, 4.
 cuvînt, 1, 4, 2; 6, 3; 45, 5—46; 48, 4; II, 25, 3, 4; III, 84, 3; 103, 2; V, 50, 1; 51, 1, 4; 53, 3; 58, 1; 80, 7; 99, 1; VI, 16, 6; 23, 1; 34, 3; 94, 6; 116, 1; 129, 2; 132, 1; 151, 4; 166, 2; VII, 32, 4; 49, 6; 95, 4, 5, 6, 8; 96, 5; 103, 5; 109, 3.
 Cuvînt de îndemn, scriere a lui Clement Alexandrinul, VII, 22, 3.
 Cuvîntul despre Glauc Spartanul de Herodot, VI, 23, 1.
 Cuvîntul sfînt, scriere atribuită lui Orfeu, este opera lui Cecrop Pitagoreanul, I, 131, 5.

D

Dactili ideii, I, 73, 1; 75, 4; 136, 5.
 Damas, fratele lui Democrit, VI, 32, 2.
 Damnameneu, dactil ideu, I, 75, 4.
 Damnamencu, numire a soarelui, V, 5, 2.
 Dan, semînța lui —, I, 111, 2.
 Danaida, epopee, IV, 120, 4.
 Danau, rege al Egiptului, apoi al Argolidei, I, 79, 5; 103, 3; IV, 120, 4.
 Daniel, profet, I, 25, 3; 122, 4; 123, 4; 125, 1; 135, 3; 146, 5—147, 1; II, 103, 2, 3; III, 33, 4; VI, 124, 2.
 dar, V, 12, 2; 68, 2; VI, 106, 4; 167, 5; VII, 34, 2; 73, 3—5.
 Darius I, regele persilor, I, 64, 2; 65, 4;

122, 4; 124, 1, 3; 127, 2, 3; 128, 1; 129, 3; V, 44, 2—4.
 Darius II, regele persilor, I, 128, 1.
 Darius III Codoman, regele persilor, I, 128, 2.
 Dascăl (Domnul Hristos), VI, 55, 2; 57, 4—58, 3; 59, 2; 167, 3; VII, 100, 4.
 dascăl, I, 11, 2—3; 12, 1; VI, 57, 3; 58, 3; 165, 3, 5; 166, 3; VII, 103, 5. Vezi și învățător.
 David, I, 8, 3; 112, 3, 4; 113, 1, 4; 114, 1; 121, 4; 124, 4; 147, 2, 5; II, 13, 1; 59, 2; 67, 1; III, 33, 4; 100, 7; IV, 107, 1, 4; 113, 1; V, 12, 1; 28, 2; 64, 1; 105, 3; VI, 3, 3; 49, 2; 51, 1; 56, 1, 2; 63, 2, 5; 81, 3; 88, 1; 92, 1; 108, 1; 115, 4; 116, 1; 132, 4; 145, 3, 5; VII, 58, 1, 3; 105, 3.
 dărnicie, II, 84, 5; VII, 69, 7.
 Debora, judecător, I, 110, 2; 136, 1.
 Decalog, VI, 133, 1—148, 6.
 Delas, dactil ideu, I, 75, 4.
 Delfi, oraș în Grecia, I, 70, 3; 108, 1; 134, 4; 164, 3; 170, 3; VI, 28, 4; 29, 5.
 delfieni, I, 108, 2; VI, 29, 5.
 Delos, una din Ciclade, VII, 32, 5.
 Demenet din Focia, ghicitor, I, 132, 3.
 Demetra, zeiță, I, 106, 3.
 Demetrie Soter, regele Siriei, I, 141, 4.
 Demetrie din Faler, I, 141, 1, 3; 148, 1; 150, 2.
 Demil, tiran, IV, 56, 1.
 Democrit, filozof, I, 64, 3, 4; 69, 4, 5, 6; II, 130, 4, 5; 138, 3; IV, 149, 4; V, 97, 3; 102, 1; VI, 27, 4; 32, 2; 168, 2.
 Demodoc, cîntăreț, I, 131, 2.
 Demodoc, dialog neautentic al lui Platon, I, 93, 1.
 Demofon, rege al Atenei, I, 104, 1; 139, 3.
 demon, I, 143, 1; II, 116, 4; 117, 1, 3; 131, 4; III, 48, 3; 52, 4; 85, 1; V, 84, 1; 91, 5; 92, 5; 127, 4; VI, 14, 3; 31, 1, 5; 53, 3; 98, 1; VII, 4, 3.
 Demostene, orator, VI, 20, 2, 7; 22, 5; 23, 6; VII, 101, 4.
 Dercil, scriitor grec, I, 104, 2.
 desăvîrșire, III, 48, 2; IV, 1, 1; 118, 1—129, 5; 130, 1—146, 3; VI, 60, 2, 3; 102, 4, 5; 103, 4; 105, 1; 107, 2; VII, 11, 2, 3.
 descîntec, VI, 31, 2.
 descoperire, VII, 91, 3; 92, 3; 95, 5.
 desfătare, II, 51, 5.
 desfrîmare, III, 90, 5; 100, 5; IV, 124, 3; VI, 146, 3.
 desfrîu, II, 34, 2; III, 81, 4; 82, 1; 84, 4; 89, 1; 90, 3; VI, 147, 1.
 Despre aleuazi, scriere a lui Euforion, I, 117, 9.
 Despre arătarea anilor, scriere a lui Sosibie Lacedemonianul, I, 117, 10.

- Despre Arhiloh, scriere a lui Anistarh, I, 117, 1.
- Despre asirieni, scriere a lui Iuba, I, 122, 2.
- Despre beție, scriere a lui Hameleon, I, 170, 3.
- Despre bine și rău, scriere a lui Eratostene, IV, 56, 1.
- Despre copiii care se nasc la opt luni, scriere a lui Polib, VI, 139, 1.
- Despre curajul filozofilor, scriere a lui Timotei din Pergam, IV, 56, 2.
- Despre desăvîșire după învățătura Mîntuitorului, scriere a lui Tațian, III, 81, 1.
- Despre Dionisos, scriere a Arignotei, IV, 121, 4.
- Despre dreptate, scriere a lui Epifane, III, 6, 1.
- Despre filozofia pitagoreană, scriere a lui Didim, I, 80, 4.
- Despre hrănirea cu carne a animalelor, scriere a lui Xenocrate, VII, 32, 9.
- Despre iudei, scriere a lui Artapan, I, 154, 2.
- Despre iudei, scriere a lui Alexandru Poliistor, I, 130, 3.
- Despre împărăție, scriere a lui Anaxarh, I, 36, 1.
- Despre împărăția iudeilor, scriere a lui Demetrie, I, 141, 1.
- Despre înfrînare sau despre starea de famen, scriere a lui Iuliu Casian, III, 91, 1.
- Despre natură, scriere a lui Aristotel, VI, 139, 1.
- Despre natură, scriere a lui Heraclit, V, 50, 2.
- Despre natură, scriere a lui Tearide, V, 133, 1.
- Despre natura particulară a luptelor atletice, scriere a lui Istros, III, 51, 1.
- Despre numărul șapte, scriere a lui Hermip din Berit, VI, 145, 2.
- Despre poezia lui Orfeu, scriere a lui Epigene, V, 49, 3.
- Despre plăcere, scriere a lui Cleante, II, 131, 3.
- Despre prietenie, omilie a lui Valentin, VI, 52, 3.
- Despre profetie, scriere a lui Clement Alexandrinul, IV, 93, 1; V, 88, 4.
- Despre scop, scriere a lui Democrit, II, 130, 4.
- Despre semnificație, scriere a lui Dionisie Tracul, V, 45, 4.
- Despre soartă, scriere a lui Eurisos pitagoreanul, V, 29, 1.
- Despre stat, scriere a lui Zenon, VI, 76, 1.
- Despre statul locurilor, scriere a lui Aristotel, I, 170, 3.
- Despre suflet, dialogul lui Platon, V, 53, 1.
- Despre suflet, scriere a lui Clement Alexandrinul, V, 88, 4.
- Despre științele naturii, scriere a lui Timu din Locrida, V, 115, 4.
- Despre tesproți, scriere a lui Museu, VI, 25, 2.
- Despre timpul lui Abram și al egiptenilor, scriere a lui Hecateu, V, 113, 1.
- Despre viața dusă în conformitate cu natura, scriere a lui Polemon, VII, 32, 9.
- Dispariția lui Dionisos, scriere a lui Orfeu, VI, 26, 1.
- Domitian, împărat roman, I, 139, 2; 144, 2, 4.
- Deucalion, fiul lui Promoteu și al Pandorei, I, 102, 3; 103, 2; 136, 4; VI, 130, 3.
- Deucalionia, scriere a lui Helanic, VI, 26, 8.
- diacon, III, 90, 1; VI, 107, 2; VII, 3, 3.
- dialect, I, 142, 4.
- dialectică, I, 43, 1; 44, 4; 45, 4; 47, 3; 99, 4; 176, 3; 177, 1—3; 178, 1; 179, 4; V, 74, 2; VI, 80, 4; 81, 4; 93, 1; 156, 2; 178, 1.
- dialectician, I, 26, 4.
- diatonic, genul —, VI, 88, 1.
- diavol, I, 44, 4; 84, 6; 85, 1, 4; II, 55, 5; 56, 2; III, 38, 3; 82, 1; 84, 4; IV, 42, 1; 85, 1; 95, 2, 3; V, 92, 5—93, 3; VI, 66, 1, 3, 4; 159, 1, 2; VII, 7, 2.
- didascal, II, 44, 1—3.
- Didim, filozof, I, 61, 1, 2; 80, 4; IV, 122, 4; V, 46, 2.
- Dieuhida din Megara, I, 119, 4; VI, 26, 8.
- Difil, poet comic, V, 121, 1; 133, VI, 13, 5, 9; VII, 26, 4.
- Dinomah, filozof, II, 127, 3.
- Diodor Peripateticul, I, 63, 5; II, 127, 3.
- Diodor din Agirion, I, 76, 3.
- Diodor, filozof, supranumit Cronos, IV, 121, 5.
- Diogene din Apolonia, I, 52, 4.
- Diogene din Babilon, II, 129, 1, 2.
- Diogene din Sinope, II, 119, 6; VII, 25, 1; 26, 1.
- Diogene din Smirna, I, 64, 4.
- Dion, filozof, IV, 120, 1.
- Dion, preot sacrificator, V, 46, 5.
- Dionisie din Argos, I, 104, 1.
- Dionisie din Cartagina, ghicitor, I, 132, 3.
- Dionisie din Halicarnas, I, 102, 1; 131, 7.
- Dionisie Iambos, V, 47, 3.
- Dionisie Tracul, gramatic, V, 45, 4.
- Dionisofane, tatăl lui Praxifane, I, 79, 3.
- Dionisos, zeu, I, 57, 6; 79, 2; 103, 5; 105, 1, 2, 5; 163, 4; IV, 121, 4; VI, 26, 1; VII, 30, 5; 52, 3.
- Dioscuri, frații —, I, 105, 2.
- Diospole, oraș în Egipt, V, 41, 4.
- Diotim, filozof, II, 130, 6.
- Diotima din Mantinea, VI, 31, 4.
- discipol, V, 59, 1.

Discursul împotriva lui Lisia, scris de Nisia, VI, 20, 5.
 Discursul despre orfani, scris de Lisia, VI, 21, 2.
 discuție, V, 16, 7; VII, 100, 3.
 Dispariția lui Dionisos, scriere a lui Orfeu, VI, 26, 1.
 dispută, V, 11, 4; VII, 91, 2.
 dobândă, II, 84, 4.
 dochetism, erezie, III, 102, 3.
 docheți, eretici, III, 91, 1; VII, 108, 2.
 dogmă, VII, 110, 4.
 Domițian, împărat roman, I, 144, 4.
 Domitius, consul, I, 141, 5.
 Domnul, I, 2, 3; 13, 1. 2; 23, 3; 26, 1; 29, 4. 5. 9; 32, 2. 4; 37, 2; 43, 2; 44, 4; 45, 5; 81, 1. 4; 84, 7; 85, 2; 145, 1—146, 3; 173, 6; 174, 3; II, 12, 1; 15, 3; 29, 3; 35, 4; 37, 2; 39, 3. 4. 5; 43, 2. 5; 46, 2; 47, 4; 49, 1; 52, 1. 7; 55, 5; 59, 2; 61, 3; 65, 2; 66, 1; 67, 2; 68, 2; 69, 2. 3; 71, 1. 3. 4; 73, 1. 2; 80, 5; 80, 5; 84, 2; 88, 1; 91, 1; 97, 2; 100, 4; 102, 6; 103, 3; 106, 2; 108, 3; 116, 2; 117, 2; 123, 2; 125, 5; 126, 3; 135, 4; III, 1, 1; 25, 3—4; 27, 3—5; 31, 1; 33, 3; 36, 4; 37, 3; 39, 1; 40, 4; 42, 5; 43, 2; 44, 4; 45, 3; 46, 2. 3; 47, 2. 3; 49, 1. 3. 4. 5; 50, 2. 3; 52, 4; 53, 3; 54, 1. 3; 55, 1. 2; 56, 1. 3; 57, 2; 64, 1; 66, 2. 3; 68, 1. 3; 70, 1. 2. 4; 71, 3; 73, 3; 82, 3. 5. 6; 83, 3; 84, 3; 86, 1; 87, 1. 2. 3. 4; 88, 1. 2. 3; 89, 1; 90, 2. 4; 91, 2; 92, 2; 94, 2; 95, 1; 97, 2. 3. 4; 98, 1. 3. 4. 5; 102, 1; 103, 2. 3. 4; 104, 4; 107, 1. 2. 3; 108, 1. 2; IV, 2, 2; 5, 3; 8, 7; 10, 3; 13, 2; 14, 1. 2; 15, 4; 16, 3; 19, 3; 21, 2; 26, 4; 27, 1; 28, 6; 29, 2. 3; 30, 4; 31, 2. 3. 4. 5; 32, 4; 33, 1. 2. 4. 6. 7; 34, 1. 2; 35, 2. 3; 36, 1. 2. 4. 5; 37, 5; 38, 1. 2; 39, 4; 41, 2; 42, 1. 2. 5; 43, 2. 3; 46, 3; 54, 3; 63, 5; 65, 1. 2; 70, 1—4; 72, 1. 3; 74, 1—4; 75, 1. 4; 76, 1—77, 3; 78, 1. 2; 80, 1. 5; 84, 4; 85, 1; 87, 3. 4; 95, 1; 98, 1; 99, 1; 100, 2; 106, 4; 107, 1. 5. 7; 108, 1. 2. 4; 109, 1. 3; 110, 1. 2; 112, 1. 2. 3; 113, 3. 5; 130, 1. 4; 134, 2; 136, 1; 137, 3; 138, 2; 139, 4; 149, 5. 8; 157, 2; 161, 2; 163, 5; 164, 1; 166, 2; 168, 3; 170, 1. 4; V, 2, 1; 3, 4; 7, 8; 8, 2; 10, 2; 11, 1; 12, 1. 2; 13, 4; 16, 6; 25, 3; 30, 3; 38, 1. 5. 6; 40, 3; 49, 2; 51, 4. 6; 55, 1. 3; 57, 6; 60, 2; 61, 1; 63, 3. 5. 6. 7; 64, 1; 66, 3; 72, 5; 74, 5; 75, 4; 80, 8; 84, 2; 85, 1. 3; 86, 4; 90, 3; 94, 6; 105, 4; 106, 2; 108, 2. 4; 115, 5; 119, 1; 129, 4; 134, 2; 135, 1. 4; 136, 3; 140, 1; VI, 1, 2. 4; 2, 3. 4; 6, 3. 6; 29, 1. 2; 34, 3; 41, 5; 42, 2; 43, 3; 44, 2. 3. 4. 5; 45, 4. 5. 6; 46, 2; 47, 2. 3. 4; 48, 1; 49, 2; 50, 1. 6. 7; 51, 2. 3. 4;

54, 1; 58, 2; 59, 1. 3. 4; 60, 1; 64, 2; 65, 2; 68, 3; 71, 2. 3; 78, 1; 81, 5. 6; 84, 3; 87, 2; 88, 3; 91, 1. 5; 94, 2. 4. 6; 95, 2; 101, 4; 104, 2; 106, 4; 108, 2. 4. 5; 114, 2. 5. 6; 115, 2. 5. 6; 116, 3; 124, 3. 5; 125, 1. 2; 126, 3; 127, 1. 2. 4. 5; 132, 4; 138, 2; 140, 3; 141, 7; 146, 1; 148, 2; 151, 1. 3; 159, 9; 160, 3; 161, 3. 5; 166, 5; VII, 1, 6; 6, 2. 3. 4. 5. 6; 7, 2; 10, 3; 11, 1. 2; 12, 1. 2; 52, 1. 2; 58, 1. 2; 61, 1; 63, 1; 72, 1; 77, 6; 79, 1; 84, 5; 85, 2; 87, 1; 88, 3. 4; 89, 4; 93, 5. 7; 95, 3. 4. 5. 6. 8; 96, 4; 97, 2; 100, 4; 104, 1; 105, 1; 106, 2. 4.
 dorian, I, 76, 6; VI, 88, 1, 2.
 dorință, VI, 121, 3; VII, 38, 2—3.
 Dorisu, tatăl lui Agesila, I, 117, 3.
 Doroteu, istoric, I, 133, 1.
 dovadă, VI, 128, 2; VII, 95, 8; 96, 1. 4; 98, 3; 104, 1.
 Dracon, arhonte ateniian, I, 80, 1.
 dragoste, II, 31, 1; 41, 2; 45, 1; 53, 2; 55, 3. 4. 5; 75, 2; 86, 7; 87, 1; 107, 3; III, 65, 3; IV, 28, 5; 29, 3; 41, 1; 46, 2; 100, 5; 111, 2—5; 113, 1—6; V, 14, 1—16, 8; 19, 4; VI, 71, 4; 100, 2; 121, 3; VII, 2, 1; 10, 3; 55, 6, 7; 56, 1; 59, 2—4; 64, 2; 68, 1; 79, 1, 7.
 drept, II, 43, 5; 47, 2; 102, 3; IV, 80, 5; 133, 1; VI, 29, 3; 47, 2; 146, 2; VII, 107, 5; 109, 2.
 dreptate, I, 35, 1; 38, 7; 46, 4; II, 73, 4; 78, 1. 3. 4; 80, 5; 86, 1. 4; III, 6, 1; 39, 3; IV, 10, 1; 25, 2; 26, 1—5; 34, 1; 41, 2—3; 99, 2; 133, 1; 161, 2. 3; 162, 1; 163, 4; V, 30, 1. 2; 55, 4; 86, 1; 141, 1; VI, 36, 2; 45, 5. 6; 47, 4; 50, 5; 51, 4; 64, 3; 78, 1; 100, 2; 102, 4. 5; 109, 5; 122, 3; 125, 5. 6; 164, 2; VII, 12, 3; 56, 2; 67, 5; 79, 1.
 druizi, I, 71, 4.
 Duh (Duhul Sfânt), I, 25, 5; 126, 2; 169, 2; III, 53, 4; 78, 2. 3; IV, 97, 3; 107, 5; 116, 2; 131, 4; 163, 2; 172, 2; V, 25, 5; 38, 5; 74, 6; 77, 2; 88, 2; 98, 4; 103, 1; 119, 1; VI, 9, 2; 120, 2; 126, 1; 127, 3; 134, 2; 138, 2; 155, 4; 166, 3; 168, 2; VII, 9, 3; 87, 1.
 Duh, I, 26, 1. 2; 45, 1; II, 125, 6; III, 77, 2. 3; 78, 3; 84, 3; 85, 1; 86, 2; 104, 5; IV, 3, 1; 29, 2; 132, 3; 156, 1; V, 23, 2; 25, 4; 34, 2; 77, 2; 88, 3; 105, 3; VI, 52, 2; 134, 1; 135, 3; 136, 1. 2; VII, 43, 5.
 duminică, VII, 76, 4; 88, 3.
 Dumnezeire, II, 81, 1; III, 42, 5; IV, 163, 3; V, 19, 4; 21, 4; 28, 5; 63, 8; 65, 1; 66, 3; 67, 3; 75, 1; 77, 1; 96, 4; 100, 6; 102, 2; 110, 1; 111, 2; 112, 2; 116, 4; 117, 2; 125, 2—126, 2; VI, 78, 1; 122, 3; VII, 15, 1; 31, 6. 7; 39, 1; 50, 4.
 Dumnezeu, I, 4, 1. 3; 16, 3; 18, 4; 25, 5;

26, 1; 27, 1; 28, 2; 32, 2; 34, 4; 37, 1;
 38, 6; 84, 1; 85, 6; 86, 3; 88, 2. 8; 91,
 5; 92, 2. 4; 93, 2; 94, 5. 6; 119, 2; 149,
 3; 156, 3; 158, 2; 165, 3; 173, 6; 174,
 1. 3; 175, 1—2; 176, 3; 177, 1—3; 181,
 5; II, 5, 3. 4; 6, 1. 3; 9, 4. 6; 11, 2;
 12, 1; 16, 2; 20, 1. 2. 3; 24, 4; 27, 2. 3;
 28, 1. 2. 3. 6; 29, 3. 4; 32, 1; 35, 3; 37,
 2. 3. 6; 39, 5; 40, 2; 41, 4; 42, 5; 43,
 3; 45, 2. 7; 46, 2; 47, 4; 51, 4; 52, 7;
 61, 4; 65, 1; 66, 3. 4; 70, 3. 5; 72, 2. 4;
 73, 1. 3. 4; 74, 1. 2—4; 75, 1; 78, 4;
 79, 1. 2; 80, 5; 84, 5; 97, 1—2; 98, 1;
 100, 2. 4; 103, 1; 116, 4; 117, 4; 125,
 4. 6; 135, 1. 3; 145, 1. 2; III, 6, 1. 2;
 7, 4; 8, 1. 3. 5; 26, 2; 28, 3. 4; 29, 1;
 31, 1. 5; 33, 3; 34, 1. 2. 3; 35, 2; 37, 1.
 2. 3; 38, 2. 4. 5; 39, 3; 42, 1. 6; 43, 1.
 2. 4; 44, 1—5; 45, 1; 46, 3; 47, 2. 3;
 48, 3; 49, 2. 4; 52, 1. 3; 53, 3; 54, 4;
 62, 3; 65, 3; 68, 1. 3. 4; 71, 1; 73, 2.
 4; 74, 1; 75, 2, 76, 1; 77, 2. 3; 78, 1.
 2. 3; 79, 4; 80, 2; 81, 2. 5. 6; 82, 2.
 3; 83, 3. 4. 5; 84, 2. 4. 9; 85, 1; 86, 1;
 88, 1. 2; 89, 1; 91, 2; 92, 1; 94, 3; 95,
 1; 99, 4; 101, 3; 102, 2. 4; 103, 1; 104,
 5; 105, 1; 106, 4; 107, 2; 109, 2. 3; 110,
 1; IV, 2, 2; 3, 4; 5, 3; 9, 1; 11, 3; 12,
 2; 13, 2; 15, 3. 6; 16, 3; 17, 3; 19, 3;
 21, 1; 27, 2; 28, 4. 5; 30, 4; 33, 6. 7; 39,
 4; 41, 1; 43, 1. 2; 45, 4; 46, 1; 48, 3;
 49, 7; 51, 2; 64, 1; 66, 1. 4; 74, 2. 3;
 75, 4; 77, 1; 79, 1. 2; 81, 2; 87, 1. 3;
 88, 3; 89, 5. 6; 91, 1; 92, 1. 2; 99, 1. 3;
 100, 5; 103, 1; 104, 1; 105, 2; 106, 2. 3.
 4; 107, 2; 108, 4; 111, 3. 4; 112, 4;
 113, 3. 4; 118, 1. 4; 119, 2; 126, 1; 127,
 2; 130, 5; 131, 2. 4. 5. 6. 7; 132, 1;
 133, 2. 3; 136, 1; 137, 3; 138, 2. 4;
 144, 1; 145, 2; 146, 1. 2; 149, 1. 3. 8;
 151, 2; 152, 3; 156, 1; 158, 2; 160, 2.
 3; 161, 2; 162, 5; 166, 2; 167, 1. 4;
 170, 1. 2. 3. 4; V, 2, 3; 4, 3; 5, 4; 6, 1;
 7, 5. 7; 8, 1. 3; 9, 2; 12, 2; 13, 1; 18,
 8; 19, 1; 24, 2. 3; 25, 4. 5; 28, 6; 29, 1.
 4; 31, 5; 33, 6; 34, 6; 36, 3. 4; 38, 1;
 41, 4; 60, 2. 3; 62, 1; 64, 1. 6; 66, 4;
 65, 2; 68, 1. 2. 3; 73, 3; 74, 2. 6; 75, 3.
 4; 77, 2; 78, 3; 79, 1; 80, 4. 5; 81, 3. 4.
 5; 82, 1—2. 3. 4; 84, 2. 3; 89, 3; 92, 3;
 94, 1; 95, 4; 96, 1; 97, 1. 3; 98, 2; 100,
 6; 101, 1. 3; 102, 4; 104, 4; 108, 4. 6;
 109, 1; 110, 2; 113, 2; 114, 1; 117, 1;
 118, 3; 119, 2. 3; 120, 2; 121, 1. 3; 122,
 2; 124, 1; 126, 4; 129, 1. 2; 131, 2. 3;
 134, 2; 135, 3; 136, 2. 3. 4; 137, 2;
 138, 2; 139, 1; 141, 2; VI, 18, 6; 28, 3.
 5; 29, 3; 32, 4; 33, 1; 34, 1; 39, 2—3;
 40, 2; 41, 1. 4. 6; 42, 1. 3; 43, 3; 47,
 2. 4; 48, 2. 6. 7; 50, 3; 52, 1. 4; 55, 2;
 56, 2; 57, 5; 58, 1. 5; 62, 2; 63, 3. 5;
 64, 1; 67, 1; 71, 4; 72, 2; 77, 1. 4; 86,

1; 88, 1; 96, 1. 2; 97, 1; 100, 2; 101,
 5. 6. 7; 102, 1; 104, 1. 3; 106, 4; 108,
 1; 109, 5; 110, 3; 114, 5. 6; 116, 1;
 122, 3. 4; 123, 3; 127, 2; 128, 2; 136,
 3; 137, 2. 3. 4; 145, 4; 146, 1. 2; 147,
 2. 4; 150, 7; 151, 1; 152, 3; 153, 3;
 154, 1. 4; 156, 5—7; 158, 4; 159, 2. 7;
 161, 2. 6; 165, 3; 166, 2. 3; 167, 5; 168,
 1; VII, 2, 1; 5, 6; 8, 3; 12, 1; 13, 3;
 14, 1. 5. 6; 15, 2; 20, 8; 21, 1. 2; 22,
 2; 26, 2; 28, 1; 28, 6—29, 3; 29, 7; 30,
 1; 34, 2; 37, 1. 3. 4; 38, 1; 39, 1. 3;
 41, 4. 5; 42, 4. 6. 8; 43, 3. 4; 47, 3; 48,
 1. 2. 4; 49, 1. 2; 54, 4; 55, 3; 56, 1;
 58, 3. 5; 59, 6; 60, 1; 61, 4; 69, 5. 6;
 71, 4. 6; 78, 2; 81, 7; 83, 1; 85, 2. 5;
 86, 2. 3; 87, 2; 100, 4. 5; 102, 2. 5;
 104, 4; 105, 3; 107, 4. 5; 109, 2. 3;
 143, 4.

dumnezei, IV, 150, 11; 146, 2; VII, 5,
 6; 13, 1; 20, 4; 39, 2.

durere, VII, 63, 2; 78, 1; 96, 4.

Duris din Samos, istoric, I, 139, 4.

dușman, II, 102, 4; IV, 93, 3; VII, 69, 5.
 6; 74, 5.

E

Eac, V, 58, 6; VI, 19, 6; 28, 5—6.

Eas, personaj de tragedie, II, 63, 4.

Eas, piesă a lui Sofocle, VI, 8, 6.

ebraic, VI, 129, 1.

echer, VI, 36, 2.

eclipsă, I, 65, 1.

Edem, II, 51, 4.

educație, VI, 158, 2.

Eete, tatăl Medeii, I, 76, 1.

Efes, I, 79, 1.

efesean, V, 45, 2—3.

efi, măsură la evrei, II, 51, 2.

Efor, istoric grec, I, 75, 1; 135, 1; 139,
 4; 142, 1; 170, 3; VI, 24, 2.

Efraim, seminția lui —, I, 109, 6; 110, 2.
 5; 111, 1; 114, 4.

egalitate, III, 6, 1.

Egeu, piesă a lui Euripide, VI, 11, 4.

Egialeu, regele Sicioniei, I, 102, 5.

Egiohu, supranumele lui Zeus, I, 108, 2.

Egipt, I, 11, 2; 30, 4; 62, 4; 66, 3; 69, 6;
 75, 2; 76, 9; 102, 4; 113, 4; 120, 3;
 121, 1; 122, 3; 142, 1; 151, 1. 2; 157,
 2; 160, 4—5; II, 46, 2; 47, 1; IV, 103,
 2; V, 41, 4; 53, 3; VI, 36, 1; 40, 2;
 101, 2; 137, 2.

egiptean, I, 66, 1. 2; 68, 1. 3; 69, 1; 71,
 4; 74, 2; 75, 2; 106, 6; 134, 1; 153, 3;
 157, 1—2; 177, 2; 180, 1—5; III, 93, 1;
 V, 19, 3; 20, 3; 28, 6; 31, 5; 41, 1; 41,
 2—43, 3; 44, 1; 45, 4; 113, 1; VI, 27,
 2; 35, 1—37, 3; 57, 3; VII, 33, 8.

Eglom, judecător, I, 111, 1.

Eglom, regele moabitenilor, I, 109, 6.

Ehalia, VI, 25, 2.

- Elami, tatăl profetului Samea, I, 114, 4.
 Eleat, I, 62, 1; II, 18, 4; IV, 155, 3.
 element, I, 52, 3; V, 106, 4.
 Elen, I, 15, 4; 17, 2; 20, 1; 21, 3; 28, 3; 69, 3; 71, 3; 77, 2; 78, 2; 88, 4. 8; 136, 3—138, 3; 170, 2; 180, 1; II, 2, 1; 8, 4; 20, 1; 92, 3; III, 106, 2; IV, 1, 2. 3; V, 14, 1—16, 8; 18, 5; 19, 1; 21, 4; 34, 6; 45, 1; 65, 4; 67, 3; 69, 6; 70, 7; 84, 2; 98, 4; 102, 1; 107, 1; 115, 4; 133, 7; 134, 1. 2; 140, 1. 2; VI, 1, 4; 4, 2; 4, 3—27, 5; 28, 1. 2. 4; 29, 4; 32, 3; 39, 4; 40, 1. 2; 41, 7; 42, 3; 44, 1. 3; 47, 2; 55, 2; 58, 3; 60, 2; 62, 3; 63, 4; 67, 1. 2; 78, 5; 83, 3; 89, 2; 94, 2; 95, 4; 132, 1; 159, 2. 9; 161, 5; 163, 1; 164, 2. 4; 165, 3. 6; VII, 6, 3. 4; 11, 3; 22, 1; 31, 1. 4. 6; 32, 1—3; 48, 5; 52, 3; 84, 1; 89, 1; 92, 1; 111, 3.
 Elena, eroină din Iliada, I, 137, 2. 3; II, 106, 4.
 Eleusis, oraș în Atica, I, 103, 4; III, 17, 2.
 Eli, preot și judecător, I, 111, 3; 112, 3.
 Elis, oraș în Grecia, I, 134, 2; VI, 15, 1.
 Elisei profet, I, 115, 3. 5; 116, 2. 3; 117, 5; 135, 4; IV, 105, 4.
 elocință I, 40, 1. 2.
 emanație, V, 125, 2—126, 2.
 Empedocle, filozof, I, 133, 2; III, 14, 2; IV, 13, 1; 150, 1; V, 15, 4; 18, 4; 48, 3; 85, 3; 103, 6; 122, 3; 140, 5; VI, 17, 4; 24, 3; 30, 1—3; 149, 1.
 Empedotim din Sinacuza, ghicitor, I, 133, 2.
 encrațiți, eretici, I, 71, 5; 96, 1; VII, 108, 2.
 Enea, eroul principal al Eneidei, I, 137, 4.
 engolpion, V, 38, 2; 39, 1.
 enigmă, V, 20, 1; 21, 4; 24, 2; VI, 130, 1.
 Enoh, patriarh, II, 70, 3; IV, 105, 3.
 Enone, femeie îndumnezeită în Troia, I, 134, 1.
 entihiiți, eretici, VII, 108, 2.
 Eol, zeul vânătorilor, I, 73, 4. 6.
 Epicur, filozof, I, 1, 2; 64, 4; 67, 1; 80, 2; II, 16, 3; 119, 3. 4; 127, 1; 128, 1; 130, 9; 138, 4; IV, 69, 2; 143, 6; V, 90, 2; 117, 1; VI, 24, 8. 10; 27, 4.
 epicurieni, adepții lui Epicur, V, 58, 1; 138, 2.
 Epidaur, oraș în Grecia, V, 13, 3.
 Epifane, eretic, III, 5, 2—3; 6, 1—9, 3.
 Epigene, scriitor, I, 131, 5; V, 49, 3.
 Epigene din Tespia, ghicitor, I, 132, 3.
 Epiharm, poet, I, 64, 2; II, 24, 4; IV, 8, 3; 45, 3; 167, 2; V, 100, 6; 118, 1; VI, 8, 3; 13, 3; 21, 6; VII, 27, 5.
 epilepsie, VII, 33, 4.
 Epimenide Cretanul, socotit unul din cei șapte înțelepți, I, 59, 2; 133, 2; VI, 31, 4.
 Epimeteu, fratele lui Prometeu, I, 103, 2; V, 58, 6.
 Epinomis, dialogul lui Platon, I, 166, 1; III, 20, 3; V, 7, 6.
 episcop, III, 79, 6; 108, 2; VI, 107, 2.
 epistolă, III, 86, 1.
 Epistola sobornică a tuturor apostolilor, IV, 97, 3.
 Epistola către Romani a lui Pavel, II, 29, 3; 134, 3; III, 39, 1; 75, 3; 76, 1; IV, 9, 1; V, 26, 5.
 Epistola I către Corinteni a lui Pavel, II, 136, 5; VII, 84, 3.
 Epistola II către Corinteni a lui Pavel, IV, 100, 1.
 Epistola către Efeseni a lui Pavel, IV, 64, 1.
 Epistola către Coloseni a lui Pavel, I, 15, 5; IV, 65, 1.
 Epistolele către Timotei ale lui Pavel, III, 53, 4.
 Epistola către Tit a lui Pavel, I, 59, 2.
 Epistola către Evrei a lui Pavel, V, 62, 2.
 Epistola I a lui Ioan, III, 32, 2.
 Epistola lui Clement Romanul către Corinteni, I, 38, 8; IV, 105, 1; 110, 2; V, 80, 1; VI, 65, 3.
 Epistola către Erast și Corisc a lui Platon, V, 102, 3.
 Epistola cea mare a lui Platon, V, 77, 1.
 Epistolele lui Platon, V, 65, 1.
 Er, fiul lui Armenie, V, 58, 6; 103, 2. 3.
 Erast, epistola către — a lui Platon, V, 102, 3.
 Eratostene din Cirena, matematician, astronom, filozof, gramatic, I, 78, 3; 117, 7; 138, 1—3; 139, 4; IV, 56, 1.
 Erehteu, piesă a lui Euripide, VI, 7, 2.
 eretici, II, 34, 4; 35, 1; 52, 6; III, 29, 1—3; 40, 1—44, 5; 45, 1—56, 3; 61, 1—62, 3; 66, 1; 76, 3; 78, 4; 80, 3; 81, 6; 87, 1; 90, 4—5; 98, 5; 100, 5—6; 104, 1—2; 105, 1. 2; 109, 2; IV, 16, 3; 17, 1—4; 18, 1; 93, 1; 147, 1; VI, 83, 1; VII, 41, 2. 3; 92, 7; 94, 4; 96, 2—4. 5; 97, 1—105, 6; 98, 2. 4; 99, 2. 3. 4. 5; 100, 3. 5; 101, 1. 2; 102, 2—6; 103, 1—7; 105, 5; 106, 1. 2. 3; 107, 2. 4; 109, 1—6.
 erezie, I, 44, 2; 95, 6. 7; 99, 4; II, 67, 4; 79, 3; III, 71, 2; 73, 4; 80, 2; 91, 1; IV, 2, 2; 170, 2; VI, 67, 2; VII, 41, 1; 89, 1—92, 7; 93, 4; 94, 3; 95, 1. 2; 98, 5; 100, 7; 106, 4; 108, 1. 2.
 Erifila, soția lui Amfiarau, regele Argosului, II, 64, 1; VI, 10, 3.
 Eritrea, regiune în Africa orientală, I, 108, 3; 132, 3.
 Eros, zeul dragostei, VI, 14, 7.
 Erosu, oraș în Lesbos, I, 77, 1.
 Eshil, poet tragic, IV, 45, 1; 49, 2; V, 5, 1; 27, 6; 114, 4; 131, 1. 4; VI, 7, 6.
 Eshine, orator atenian, VI, 20, 6.
 Esop, fabulist, VII, 33, 3.
 Estera, eroină evreică, IV, 119, 1—2; 123, 2.

eta, literă din alfabetul grec, VI, 84, 3.
eterodox, IV, 2, 3; 3, 3.
Etica, scriere a lui Ahaic, IV, 56, 2.
etiopieni, IV, 56, 1; VII, 22, 1.
etolieni, VII, 23, 2—3.
Eubeea, I, 117, 5.
Eubul, poet comic, VII, 30, 4, 5.
Eudem din Naxos, filozof peripatetician, I, 65, 1; VI, 26, 8.
Eudox Cnidianul, filozof și matematician, I, 69, 1.
Euforion, poet, I, 117, 9; IV, 24, 2; V, 31, 4; 47, 2; 50, 3.
Euforion, tatăl lui Eshil, V, 114, 4.
Eufrat, râu, I, 120, 3.
Eugamon din Cirena, VI, 25, 2.
Euharistie, I, 5, 1; 96, 2; IV, 161, 3.
Eumel din Corint, I, 131, 8; VI, 11, 1; 26, 7.
Eumolp, poet și legislator, I, 103, 4.
Eunomia, fiica zeiței Temis, V, 136, 5.
Eupolem, istoric, I, 141, 4; 153, 4.
Euripide, poet tragic, I, 40, 3; 73, 5; 134, 1; 163, 5; III, 16, 2; IV, 24, 3; 53, 3; 63, 2—4; 125, 1—3; 172, 1; V, 70, 1—6; 75, 1; 114, 1—2; 137, 2; VI, 7, 2, 5, 7; 8, 2, 4, 5; 9, 1, 6; 10, 2, 4, 6; 11, 3, 4; 12, 2, 4; 13, 4, 8; 14, 1, 8; 16, 5; 18, 1, 2, 7; 22, 2; 24, 4, 6, 7.
Europ, regele Siciloniei, I, 102, 5.
Europa, sora lui Cadmos, I, 103, 3.
Europa, continent, I, 59, 1.
Europia, poem, I, 164, 3.
Euristrat, tatăl lui Anaximene, I, 63, 2.
Eurisos, filozof pitagorean, V, 29, 1.
Eudidem, dialogul lui Platon, II, 18, 2.
Eutimene, geograf și navigator, I, 117, 4.
Eva, III, 74, 3; 94, 1; 80, 2; 81, 5; 94, 1; 100, 7; 102, 4.
Evandru, fiul sibilei italiene, I, 108, 3.
Evanghelie, I, 174, 3; II, 29, 3; 59, 3; 73, 1; 147, 2—4; III, 8, 4, 5; 49, 1; 53, 3; 66, 1; 70, 3; 76, 1; 82, 2; 83, 4; 86, 1; 93, 1; 99, 3; 103, 1; IV, 2, 2; 4, 1, 2; 15, 4, 5; 97, 4; 130, 2, 3, 4; 134, 3; 159, 1; V, 31, 1; 63, 7; 80, 7; VI, 44, 1; 47, 1; 87, 2; 88, 5; 106, 1; 107, 2; 114, 3, 6; 164, 4; VII, 14, 2; 72, 5—6; 76, 1, 4; 85, 4; 86, 3; 87, 2, 4; 88, 6; 95, 3.
Evanghelia după Ebrei, II, 45, 5.
evangelisti, IV, 132, 1.
Evenet, arhonte al Atenei, I, 139, 4.
evlavie, I, 27, 1—3; 28, 1; II, 32, 4; 33, 2; 78, 1, 2; 86, 4.
evrei, I, 10, 2; 21, 3; 28, 3; 101, 1; 109, 1—6; 113, 4; 136, 1; 151, 2; 155, 2; 156, 3; 157, 1—2; 161, 3; II, 47, 2; 83, 3—4; 84, 2; III, 8, 6; IV, 134, 4; V, 19, 3; 28, 6; 68, 3; 74, 4; 107, 1; VI, 46, 2; 62, 2; 95, 4; 130, 3.
exadă, V, 93, 4.

Exceest, tiranul Fociei, I, 133, 4.
exercițiu, I, 12, 2; IV, 124, 1; 132, 1; VI, 9, 2; 91, 2; 149, 5; 157, 2; 160, 4; VII, 13, 3; 33, 6; 46, 7, 9; 48, 6; 56, 2; 61, 1; 62, 7; 64, 6; 71, 1; 72, 1; 102, 1.
existență, VI, 69, 3; 138, 2, 4; VII, 7, 4.
experiență, II, 76, 3; VI, 91, 2; VII, 76, 3.
Ezdra, I, 124, 1; 126, 1; 149, 3; III, 100, 3.
Ezechia, rege, I, 119, 2, 3; 120, 1.
Ezechiel, poetul tragediilor iudaice, I, 155, 1—156, 2.

F

facerea de bine, VI, 64, 1.
facerea de copii, III, 81, 4, 5; 86, 1; 96, 2; 98, 5; 103, 1; IV, 147, 1.
facerea lumii, V, 101, 4; VI, 138, 6; 139, 2; VII, 43, 4.
Faguri, titlul unei antologii, VI, 2, 1.
Faler, portul Atenei, I, 148, 1.
famen, III, 1, 1—4; 51, 1; 79, 3—5; 91, 1, 2; 97, 4; 98, 1, 2; 99, 1, 4; 105, 1.
Fania, istoric, I, 131, 6; 139, 4.
Fanocle, poet, VI, 23, 7.
Fanotea, creatoarea hexametruului, I, 80, 3.
faptă, I, 45, 5—46, 4; 48, 4; II, 60, 1—7; IV, 99, 2; V, 86, 1; VI, 51, 2; 99, 5; 103, 2; 108, 4; 111, 3; 137, 1; 158, 4; VII, 21, 4, 7; 59, 5; 74, 2; 79, 1; 82, 7.
Faptele Apostolilor, I, 50, 6; 91, 2; 153, 3; 154, 1; IV, 97, 3; V, 75, 4; 82, 4; VI, 63, 5; 165, 1.
Faraon, I, 165, 2.
fariseu, VI, 59, 2; 164, 2.
Faroneu, regele Argosului, I, 102, 5, 6.
făcător, V, 78, 1; 92, 3.
făgăduință, II, 136, 6; IV, 29, 4; VI, 28, 3; 98, 3.
făptură, III, 85, 1.
Fecioara, (Maica Domnului), III, 102, 1; VI, 127, 1.
fecioară, V, 17, 3; VII, 72, 5—6.
Fecioria Maicii Domnului, VII, 93, 7.
Fedon, dialogul lui Platon, I, 66, 3; III, 17, 5; 19, 1; IV, 44, 3; 144, 2.
Fedra, soția lui Tezeu, II, 64, 1.
Fedru, dialogul lui Platon, I, 68, 3; II, 22, 1; V, 14, 2; 16, 3; 93, 1; 95, 3; 97, 2.
femeie, I, 72, 3; II, 61, 4; III, 8, 1—9; 3; 10, 2; 11, 1; 53, 1—4; 64, 3; 65, 1; 82, 3; IV, 5, 3—4; 58, 2; 59, 1—67, 4; 67, 1—68, 5; 108, 3; 116, 1—2; 118, 1—129, 5; 124, 1; 126, 5; VI, 5, 3—4; 26, 4; VII, 61, 2; 93, 4.
Femie, cîntăreț la petitori, I, 131, 2.
Femonoe, sibilă, I, 107, 4; 134, 4.
Fenicia, I, 62, 3; 103, 3; 114, 2; 117, 6; 119, 5.
fenician, I, 66, 2; 75, 1; 114, 2; 122, 1; 153, 4.

Fenicianul, piesa lui Euripide, VI, 18, 2.
 Fenicienele, piesă a lui Euripide, I, 40, 3.
 Fenomene, scriere a lui Aratos, I, 91, 5; V, 101, 2.
 Ferechide din Siros, unul din cei șapte înțelepți, I, 59, 5; 61, 4; 62, 4; 107, 5; V, 44, 2—4; 50, 3; VI, 9, 4; 53, 5; 57, 3.
 Ferecrate, poet comic, VII, 30, 3.
 fericire, I, 97, 2; 158, 2; II, 100, 3; 127, 1, 3; 128, 5; 131, 1, 4, 5; 133, 4, 5, 6, 7; IV, 25, 1—41, 4; VII, 100, 3.
 Feton, fiul zeului Soare, I, 103, 2; 136, 4; V, 53, 1.
 Fetus, VI, 139, 1.
 fiară, VI, 50, 5, 6.
 Fidia, personaj dintr-o poezie a lui Menandru, VII, 27, 1.
 fier, I, 12, 2; VII, 52, 3.
 ființă, II, 51, 5.
 File, citadelă în Atica, I, 163, 1.
 Filemon, poet comic, V, 128, 1; VI, 23, 5; 26, 6; VII, 25, 4.
 Fililie, poet comic, V, 46, 6.
 Filin, istoric, VI, 20, 8.
 Filip, arhonte în Atena, I, 127, 1.
 Filip, regele Macedoniei, I, 117, 8; 138, 3.
 Filip, apostol, III, 25, 3—4; 52, 5; IV, 71, 3.
 filipeni, IV, 92, 4.
 Filist, istoric, VI, 8, 9.
 filisteni, I, 111, 2.
 Filohor, istoric, I, 117, 1; 134, 4; VI, 26, 8.
 Filolau, filozof pitagorean, III, 17, 1.
 Filon Dialecticianul, IV, 121, 5.
 Filon cel Bătrîn, I, 141, 3.
 Filon Iudeul, I, 31, 1; 72, 4; 153, 2; II, 100, 3.
 Filostefan, gramatician, I, 77, 1.
 Filotera, sora regelui Ptolomeu II, IV, 120, 1.
 filozof, I, 26, 4; 53, 2; 57, 2; 87, 1, 2; 88, 1; 101, 1; II, 1, 1; 45, 3; 119, 3; III, 22, 1; IV, 9, 1; 28, 3; 50, 1; V, 10, 1; 15, 3; 25, 3; 92, 1; 99, 4; 105, 1; 122, 4; 134, 1; VI, 5, 1; 35, 1; 39, 1; 53, 4; 55, 2; 56, 1; 59, 3; 65, 1; 78, 3; 118, 1; 148, 1; 149, 1; 151, 2; 154, 1, 2; 166, 2; 167, 2; VII, 1, 1, 2; 41, 2; 73, 6.
 filozofie, I, 7, 3; 18, 2, 3, 4; 19, 1—4; 20, 1—2; 21, 2; 28, 1, 2—3; 29, 10; 30, 1, 2; 32, 4; 37, 1, 6; 43, 1, 4; 44, 2, 4; 50, 6; 57, 6; 58, 3; 66, 2; 71, 3; 80, 5; 81, 4; 87, 1; 91, 1; 93, 3—4; 95, 5; 97, 1; 99, 1—100, 2; 176, 1; 177, 1—3; II, 1, 2; 5, 1; 45, 4, 5; IV, 1, 2; 9, 4; 69, 2—4; V, 9, 4; 15, 3; 27, 1; 29, 5; 51, 1; 56, 1; 57, 4; 58, 6; 67, 2; 79, 2; 85, 4; 87, 1; 89, 1; 90, 4; 92, 5; 93, 4; 95, 1; 96, 5; 97, 7; 140, 2; VI, 16, 1; 35, 2; 38, 1; 42, 1,

2; 44, 1; 45, 5; 54, 1; 55, 1, 3; 62, 1; 65, 6; 66, 1, 5; 67, 1, 2; 68, 1; 83, 2; 91, 1; 93, 1; 94, 3, 5; 96, 2; 110, 3; 123, 2; 149, 2; 150, 5; 153, 1, 2; 156, 3; 159, 1, 6, 7, 8, 9; 160, 1; 162, 2, 5; 167, 4; VII, 2, 2; 3, 2; 6, 4; 11, 1, 2, 3; 20, 2.
 Fito, sibilă, I, 132, 3.
 fiu, III, 78, 3; IV, 26, 5; VI, 60, 3; 146, 2.
 Fiul (Fiul lui Dumnezeu), I, 23, 2; 55, 1; 88, 5; 91, 5; 92, 2; 97, 4; 98, 4; 158, 2; 178, 2; II, 11, 2; 22, 6; 25, 3; 29, 2; 44, 1—3; 49, 4, 5; 134, 2; III, 52, 4; 68, 3; 77, 2; 83, 4; 106, 4; IV, 35, 2; 41, 3; 46, 1; 92, 1; 132, 1; 141, 3—4; 156, 1, 2; V, 1, 2, 3, 4; 12, 2; 34, 1; 38, 7; 66, 5; 66, 5; 70, 2; 84, 2, 3; 85, 1, 2; 103, 1; 136, 3; VI, 39, 3, 4; 43, 1; 57, 4—58, 3; 70, 2; 122, 1, 2; 123, 1, 2; 127, 1; 132, 4; 145, 5; 146, 2; 161, 6; VII, 2, 2, 3; 5, 3—9, 3; 12, 1; 20, 4; 58, 4; 109, 2, 3.
 Flius, oraș în Argos, IV, 122, 2; V, 11, 5.
 foc, I, 52, 4; V, 9, 4, 5; 90, 4; 100, 4; 103, 6; 105, 1; 122, 1; VI, 17, 3; 149, 2; VII, 34, 4.
 Focia, oraș în Asia Mică I, 132, 3.
 Focillide, poet, V, 127, 4.
 Forbes, erou, I, 103, 2.
 Formion Lacedemonianul, ghicitor, I, 133, 2.
 Foroneu, primul om, I, 103, 1.
 Foronis, poem, I, 102, 6; 164, 2.
 Fosfor, zeiță, I, 163, 2.
 frate, II, 41, 2; 84, 4; V, 53, 3; 98, 1.
 frică, II, 1, 1; 30, 3—4; 31, 1, 2; 32, 1—4; 33, 2; 35, 5; 40, 1—2; 41, 1; 53, 2, 4; 55, 5; 71, 4; 84, 2; 125, 3; III, 62, 3; 74, 1; IV, 9, 5; 29, 4; VI, 98, 3; VII, 69, 8; 79, 1.
 Frigia, I, 76, 5; 103, 5.
 frigian, I, 66, 1; 74, 3, 4, 6; 76, 6; 108, 1; 143, 7; IV, 93, 1; V, 46, 4; VII, 108, 2.
 Ftiotida, ținut în Tesalia, I, 102, 3.
 furt, VII, 147, 3.
 furtună, VI, 31, 1.

G

Gad, profet, I, 112, 3; 135, 3.
 galateni, I, 70, 1; III, 99, 2.
 Galba, împărat roman, I, 126, 3; 144, 2, 4; 146, 5, 9.
 Galeu, ghicitor, I, 134, 3.
 Gali, I, 71, 4.
 Ganimede, iubitul lui Zeus, I, 136, 5.
 generozitate, VII, 18, 1.
 geografie, VI, 36, 1.
 geometrie, I, 29, 10; 43, 4; VI, 56, 1; 65, 6; 86, 1—87, 4; 90, 4; 93, 1, 4.
 germani, I, 72, 3.
 Germanie Claudie Cezar, I, 139, 5.

- Get Hober, I, 118, 1.
 geți, I, 68, 1; IV, 57, 2.
 Ghedeon, judecător, I, 110, 4; II, 13, 1.
 gheenă, V, 91, 2.
 Gîges, tiran, I, 117, 9.
 gimnastică, I, 44, 2; VI, 160, 4.
 gimnosofiști, filozofi indieni, I, 71, 4; III, 60, 4; IV, 17, 3; VI, 38, 2—12.
 gînd, VI, 157, 4; VII, 43, 1, 4.
 gîndire, V, 67, 2; VI, 4, 3; 137, 1; 157, 1; VII, 93, 2.
 glas, VI, 33, 4; 34, 1, 2, 3; VII, 43, 5.
 Glauc, întemeietorul jocurilor istmice, I, 137, 1.
 Glauc Spartanul, VI, 23, 1.
 Glaucia, interpretul lui Petru, VII, 106, 4.
 gnostic, I, 44, 2, 3; 49, 1; 58, 2; 99, 1; II, 31, 3; 46, 1; 50, 2; 51, 1, 3; 52, 4, 7; 53, 2; 80, 3; 83, 1; 97, 1; 103, 1—104, 3; 120, 1—2; 125, 4; 135, 3; III, 69, 1—4; 83, 4; IV, 3, 1, 2, 3; 8, 7; 9, 2; 12, 5; 13, 1—3; 14, 1—2; 15, 4; 17, 4; 18, 1—3; 19, 2; 22, 1; 29, 3; 32, 1; 35, 1; 40, 1; 52, 2—3; 54, 2; 55, 1; 58, 1; 67, 1; 75, 2; 96, 2; 101, 1; 104, 7; 105, 1—4; 107, 4, 6; 112, 3; 114, 1; 130, 1, 3, 4, 5; 131, 1—7; 134, 1; 135, 1—4; 136, 1, 4; 137, 1, 3; 138, 1, 3, 5; 139, 2; 146, 2; 147, 1; 148, 1—2; 149, 8; 152, 2, 3; 159, 2; 163, 3; 165, 2, 4; 168, 1; 169, 1; 170, 4; 171, 3; V, 1, 4, 5; 26, 1, 4, 5; 39, 4—40, 1; 54, 4; 57, 1; 63, 2; 67, 4; 74, 4; 83, 3; VI, 1, 1, 3; 60, 1, 3; 61, 1, 2; 62, 1; 65, 1; 68, 2, 3; 70, 2, 4; 71, 1, 3; 71, 4—76, 4; 77, 1, 2, 3, 4; 78, 1, 5, 6; 79, 1, 2; 80, 1—81, 6; 82, 1, 4; 83, 1; 91, 3; 93, 2; 97, 1, 2, 3; 100, 1, 2, 3; 101, 3; 102, 1, 4, 5; 103, 5; 104, 1, 2; 105, 1; 106, 1, 2; 107, 2, 3; 108, 1; 110, 1, 2; 111, 3; 113, 3, 4; 115, 1, 3, 5; 116, 2, 3; 118, 2; 131, 1, 3; 132, 4; 133, 1—148, 6; 150, 3, 4; 158, 2; 161, 1; 162, 1; 164, 2; 168, 4; VII, 1, 1; 2, 1, 2; 3, 1, 3, 4, 5, 6; 4, 1, 2, 3; 5, 1, 2; 13, 1, 2, 3, 4; 16, 1, 3, 4, 5, 6; 17, 1, 4; 18, 1; 18, 2—19, 2; 20, 3, 4, 5; 22, 2; 29, 5, 6; 33, 6; 35, 3—4; 35, 5, 7; 36, 2, 3—5; 38, 4; 39, 5; 40, 2, 3; 41, 3, 4, 6, 7; 42, 2—3; 44, 3—5, 6—7; 44, 8—45, 1; 45, 2, 3, 4; 46, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9; 47, 1, 3, 5—6; 7; 48, 1, 2, 3, 6; 49, 1, 3, 4, 6, 7, 8; 50, 1—51, 8; 52, 3; 53, 1, 2, 5, 6; 54, 1, 2; 56, 2; 56, 4—57, 2; 57, 5; 58, 3; 59, 2—4, 6; 60, 1—2, 3, 4; 61, 1, 2, 5; 62, 1, 2, 3, 5, 6, 7; 63, 1, 2; 64, 4, 5, 6, 7; 65, 1—6; 66, 4—67, 4; 67, 5—8; 68, 1, 3, 4, 5; 69, 1, 2, 3, 6, 7; 70, 5, 6—8; 71, 3, 5; 72, 4, 5; 73, 1, 2; 74, 1, 3, 5, 6, 9; 75, 1, 2, 3; 76, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; 77, 1, 2—3, 4, 5, 6; 78; 1, 2, 3, 4, 5, 6; 79, 1, 3, 4, 5; 80, 1, 2, 3, 4, 6, 8; 81, 1, 3, 4—7; 82, 2, 5, 7; 83, 1, 2, 5, 6, 7; 83, 1, 2, 3, 4; 84, 1, 2; 94, 3—88, 7; 94, 3; 95, 9; 100, 3; 102, 2; 104, 1, 2.
 gnoză, I, 4, 3; 15, 2; 20, 3; 27, 3; 31, 5; 60, 3; II, 16, 2; 31, 1, 3; 35, 4; 45, 1, 2, 4; 47, 4; 48, 1, 2; 49, 3—4; 51, 1, 5; 52, 2, 5; 54, 1, 2; 76, 3; III, 26, 3; 70, 3; IV, 12, 2; 15, 5; 18, 1—3; 31, 4; 39, 1, 2; 109, 3; 110, 2, 3; 134, 3, 136, 1, 5; 139, 1, 2—3; 145, 2; V, 1, 2; 54, 2; 61, 2, 3; 62, 1; 63, 4; 69, 6; 70, 1; 73, 2; VI, 2, 3, 4; 3, 1—2; 61, 1, 3; 68, 3; 69, 2; 74, 1; 78, 4; 96, 4; 98, 3; 99, 1, 3; 107, 2; 109, 2; 118, 1; 121, 3, 4; 131, 4; 135, 4; 146, 2, 3; 150, 3; 152, 1; 164, 3, 4; 165, 1; VII, 12, 4; 41, 3; 47, 2; 55, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; 56, 1, 2, 3, 7; 57, 3, 4; 59, 2—4; 63, 1, 2; 71, 2; 72, 4; 77, 2; 78, 4, 6; 79, 2; 82, 7; 83, 5; 90, 5; 91, 5; 92, 3; 95, 3; 102, 1; 103, 6; 104, 3; 105, 1; 110, 4.
 Gorgia Leontinul, istoric, I, 51, 3; VI, 26, 8.
 Gorgia, dialogul lui Platon, III, 21, 2; V, 58, 6.
 Gorgo, căteava cretană, IV, 62, 3.
 Gorgona, monstru, II, 122, 2.
 Gotolia, regină, I, 116, 1, 2.
 Gotoniel, judecător, I, 109, 5.
 gramatică, I, 29, 10; 43, 4.
 grec, I, 24, 1; 71, 3; 72, 4, 5; 87, 7; 142, 4; 153, 4; 160, 2—3; 170, 4; II, 2, 4; IV, 14, 4; VI, 129, 2; VII, 22, 1.
 Grecia, I, 11, 2; 66, 1; 72, 5; 102, 4, 5; 158, 4; V, 132, 1; VI, 28, 4; 29, 5; 167, 3.
 greier, V, 27, 4.
 greșeală, II, 64, 3—4.
 grindină, VI, 31, 1.
H
 Hades, conducător al celor de dedesubt, II, 124, 13; V, 70, 5.
 Hades, infern, V, 103, 3; 125, 1.
 haină, -na care merge pînă la călcîie a arhiereului, V, 37, 1—4; 39, 2.
 Halchis, oraș în Grecia, IV, 24, 2.
 haldeu, I, 66, 2; 68, 1; 71, 4; 74, 2; 121, 4; 151, 1; 153, 3; V, 123, 2; VI, 143, 1.
 Haleb, fratele mai mic al lui Gotoniel, I, 109, 5; VI, 132, 2.
 Halicarnes, oraș în Asia Mică, I, 102, 1; VI, 25, 2.
 Hern, fiul lui Noe, VI, 53, 5.
 Hameleon, filozof peripatetic, I, 60, 3; 170, 3.
 Hamaan, pămîntul —, I, 110, 1; II, 46, 2; 47, 1; 103, 2.

- Hanaan, tatăl profetului minelnic Sedechia, I, 115, 2.
 har, III, 105, 1; IV, 11, 3; 112, 4; V, 7, 2; 8, 7; 71, 5; 82, 4; 83, 1; VI, 155, 4; 166, 3; VII, 55, 6.
 Haran, tatăl lui Bedan, I, 110, 5.
 Haridem, instructor de război, VII, 101, 4.
 Haril, regele Spartei, I, 117, 10.
 harismă, V, 26, 5.
 Harmide, dialogul lui Platon, I, 68, 3.
 Harmodie, IV, 120, 2.
 hazard, V, 90, 2.
 Hebron Zabulonitul, judecător, I, 111, 1.
 Hebron, oraș în Iuda, I, 112, 3.
 Hecateu, filozof, II, 130, 5; V, 113, 1; VI, 26, 8.
 Hector, erou troian, I, 83, 1.
 Hefaistos, zeu, V, 100, 3; 101, 4; VI, 9, 3.
 Hegesia, arhonte Atenei, I, 139, 5.
 Hegesibul, tatăl lui Anaxagora, I, 63, 2; 78, 4.
 Hegesin, filozof platonician, I, 63, 6.
 Helanic, istoric grec, I, 72, 2; 104, 2; 131, 6; VI, 26, 8.
 Helchia, preot, tatăl lui Ieremia, I, 120, 2.
 Helen, supranumit Deucalion, fiul lui Zeus, VI, 130, 3.
 Helenos, om îndumnezeit în Troia, I, 134, 1.
 Helicon, munți, I, 70, 3; VI, 2, 1; 28, 5.
 Heliopole, oraș în Egipt, I, 69, 1.
 Hematiți, eretici, VII, 108, 2.
 Hen, oraș în Laconia sau Oeta, I, 59, 5.
 Henefre, regele Egiptului, I, 154, 2—3.
 Hera, zeiță, I, 164, 2; V, 27, 5.
 Heracle, erou, I, 73, 2; 104, 3; 105, 2, 3; 107, 2, 4; 131, 2; 137, 2—3; 158, 3; III, 60, 2; V, 103, 4—5.
 Heracle, un oarecare, VII, 26, 1.
 Heraclea, oraș în Pont, I, 170, 3.
 Heraclea, lucrare a lui Pisin din Lindos, VI, 25, 2.
 Heracleodor, filozof, V, 31, 3.
 Heracleon, eretic, IV, 71, 1—73, 5.
 Heraclide Ponticul, filozof, I, 108, 3; II, 130, 3.
 Heraclit, filozof, I, 65, 4; 70, 3; 93, 2; 129, 4; II, 8, 1—2; 17, 4; 24, 5; 130, 2; III, 14, 1; 21, 1; IV, 4, 2; 9, 3; 10, 1; 16, 1; 49, 3; 50, 2; 141, 2; 144, 3; V, 50, 2; 88, 5; 104, 1—5; 105, 2; 111, 7; 115, 1; 140, 6; VI, 17, 2; 27, 1.
 heraclizi, descendenți din Heracle, I, 117, 6; 134, 2; 137, 4; 138, 1; 139, 3.
 Heril, filozof stoic, II, 129, 7.
 Herma, I, 85, 4; 181, 1; VI, 46, 5; 131, 2.
 Hermes, zeu, I, 68, 3; 105, 5; 134, 1; VI, 35, 4; 37, 3; 132, 1; VII, 75, 2.
 Hermiona, port în Agrolida, I, 78, 5.
 Hermip din Berit, filozof, I, 73, 3; VI, 145, 2.
 Herodor, biograf, I, 73, 2.
 Herodot, istoric, I, 82, 3; 85, 1; 75, 1; 127, 3; VI, 10, 4; 23, 1.
 Herofila, sibila din Eritrea, I, 108, 3.
 Heruvimi, V, 35, 7; 36, 3, 4.
 Hesiod, poet, I, 25, 2; 36, 2; 61, 2; 75, 4; 105, 5; 107, 5; 117, 4, 5; 181, 5; V, 24, 1; 100, 3; 107, 2; 112, 3; 129, 5, 6; 130, 1; VI, 12, 1; 13, 1; 26, 3, 7; VII, 31, 3.
 Hiacintide, fiicele lui Hiscint, erou laconian, IV, 121, 1.
 hieratic, VI, 37, 2.
 hieroglific, VI, 36, 1.
 Hierogramaticul, VI, 36, 1.
 Hieron, tiranul Siciliei, I, 64, 2.
 Hilon Lacedemonianul, unul din cei șapte înțelepți, I, 59, 1; 60, 3; 61, 1; VI, 21, 5.
 Himera, oraș în Sicilia, I, 78, 5; III, 50, 4.
 Hios, insulă în Marea Egee, I, 64, 4; 117, 4; 131, 4.
 Hiparh, fiul lui Pisistrate, IV, 120, 2; V, 57, 3.
 Hiparhia din Maronia, filozoafă clinică, IV, 121, 5.
 Hipas, filozof, I, 52, 4.
 Hiperide, orator atenian, VI, 18, 3, 8.
 hiperboreeni, I, 72, 2; IV, 172, 3.
 Hiperon, mare meșter tirian, I, 130, 3.
 Hipsia din Elis, sofist, VI, 15, 1—2.
 Hipsia, trădătorul ateniensilor, I, 162, 2—3.
 Hipo, fiica centaurului Hiron, I, 73, 4, 5; 132, 3.
 Hipobot, scriitor, I, 62, 2.
 Hipocrate din Cos, medic, II, 126, 4; VI, 22, 1.
 Hipodam Pitagorianul, II, 102, 1.
 Hipon, piesă a lui Sofocle, VI, 10, 9.
 Hiponax, poet grec, I, 1, 2; 79, 1.
 Hiron, centaur, I, 73, 3, 4; 132, 3.
 Histaspe, înțelept persan, identificat cu tatăl lui Darius, I, 127, 2; VI, 43, 1.
 Homer, I, 25, 1; 61, 2; 66, 1; 103, 3; 104, 3; 107, 5; 117, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; 157, 2; II, 102, 4; 143, 1; III, 14, 3; IV, 123, 1; 133, 2; 155, 3; V, 2, 2; 24, 1; 99, 5; 100, 5; 101, 4; 107, 3; 116, 1, 2, 4; 117, 1, 2; 130, 2; VI, 5, 4, 6, 8, 9; 7, 1, 4; 9, 3, 5; 12, 3; 21, 3; 22, 3; 26, 1, 2; 151, 5; VII, 100, 4.
 Honufis, învățat egiptean, I, 69, 1.
 horă, VII, 49, 4.
 Hore, slujitoarele zeilor, V, 137, 1.
 Horeb, munte, VI, 41, 5.
 horoscop, VI, 35, 4.
 Hrisip, filozof stoic, I, 64, 1; VII, 100, 4.
 Hrisip, piesă de Euripide, VI, 24, 4.
 Hristos, I, 3, 3; 38, 7; 53, 1; 85, 5; 87, 5, 6; 88, 8; 126, 2; 136, 2; 147, 6; 164, 4; 169, 1—2; II, 18, 3; 35, 2; 42, 5; 47, 3; 136, 1, 5; III, 25, 4; 28, 2, 4; 34, 2; 36, 2; 43, 3, 4; 46, 4; 48, 2.

58, 2; 62, 2; 70, 3; 74, 1, 3; 78, 2; 79, 2; 94, 1; 99, 2, 3; 106, 4; 108, 1; IV, 11, 3; 14, 1; 33, 3; 35, 1; 45, 5, 6; 46, 2, 3; 47, 4; 51, 1; 54, 4; 58, 2; 64, 1, 2; 65, 4; 73, 1; 74, 3; 91, 1—4; 92, 2, 3, 5; 95, 3; 96, 2; 103, 2; 105, 2, 4; 109, 1; 111, 1; 113, 5; 130, 3; 134, 4; 172, 2; V, 15, 3; 25, 5; 26, 1; 30, 4; 38, 1, 2; 55, 3; 57, 5; 61, 1, 2, 3, 4; 64, 5; 66, 5; 70, 3; 79, 1; VI, 48, 2; 61, 1; 62, 3; 64, 3; 117, 1; 120, 1; 123, 3; 128, 1; 149, 5; VII, 55, 5.

Husahar, regele Mesopotamiei, I, 109, 4-5.

I

Iabim, regele Hanaanului, I, 110, 1, 2.

Iacov, patriarh, I, 31, 4; 135, 3; 142, 1; II, 20, 2; 99, 3; III, 86, 1; 100, 3; V, 63, 3; 60, 3; VII, 58, 2, 3.

Iacov, apostol, I, 11, 3; VI, 68, 2.

Iad, VI, 44, 5; 45, 1, 5; 46, 2, 4; 47, 3; 48, 3; 49, 3; 64, 5.

Iambi, lucrare a lui Calimah, V, 48, 5.

Iamizi, descendenții lui Iamos, I, 134, 2.

Iamos, ghicitor, I, 134, 2.

Iason, conducătorul argonauților, I, 105, 2.

Iaue, nume tainic format din 4 litere, V, 34, 5.

Iberia, IV, 62, 2.

Ibis, pasăre, I, 43, 1, 2, 3.

Icaria, insulă în Marea Egee, I, 79, 1.

Icarie, soțul Fanoteii, I, 80, 3.

Ida, munte, I, 136, 5.

Idantura, regele sciților, V, 44, 2.

Idee, V, 19, 1; VII, 92, 7.

Idei, dactili dei, I, 73, 1; 75, 4; 136, 5.

Idmon, ghicitor, participant la expediția argonauților, I, 134, 4.

Idol, II, 78, 3; III, 48, 2; VI, 163, 1; 164, 2; VII, 90, 4.

Idololatrie, II, 116, 4; III, 89, 1; V, 111, 1; 128, 1; VI, 44, 3; 147, 1; VII, 32, 6; 75, 3.

Iebia, tatăl profetului Mihea, I, 115, 1.

Ieftae Galaaditul, judecător, I, 111, 1; II, 13, 1.

Iehonia, rege, I, 121, 1.

Ierarhie, VII, 9, 2—3.

Ieremia, profet, I, 50, 2; 120, 2, 3; 121, 1, 3; 122, 4; 125, 1; 135, 3; III, 33, 5; 38, 4; 53, 5; 70, 2; 100, 1; IV, 155, 5; 163, 5; 168, 3; V, 8, 2.

Ieroboam, rege în Samaria, I, 114, 4.

Ieronim Peripateticianul, II, 127, 3.

Iertare, VI, 87, 2.

Ierusalim, I, 29, 4; 58, 1; 124, 1; 126, 3; 127, 3; 141, 1—2; 145, 5; 146, 5; IV, 172, 2; VI, 128, 1.

Ierusalimiteni, I, 148, 2; 149, 1.

Iesci, tatăl lui David, IV, 107, 1; V, 35, 2.

Iesire, dramă scrisă de Ezechiel, poetul tragediilor iudaice, I, 155, 1.

Iezechiel, I, 70, 1; 122, 4; 135, 3; II, 69, 2; 135, 1; 147, 3; IV, 105, 4.

Ifitos, a restabilit jocurile olimpice, I, 137, 4.

igneți, locuitori ai insulei Rodos, V, 47, 5.

ignoranță, II, 34, 2; VII, 72, 4; 100, 6, 7.

Vezi: neștiință.

Iisus Hristos, I, 88, 4; 92, 1; 145, 2; II, 65, 2; III, 59, 3; 77, 3; IV, 9, 1; 99, 1; 103, 1; 110, 2; V, 26, 4; 63, 4; VI, 145, 7.

Iisus al lui Navi, I, 109, 2, 3; 112, 4; 114, 1; 135, 3; VI, 132, 1—3.

Iisus fiul lui Iosedec, arhiereu, I, 127, 2.

Iisus fiul lui Sirah, I, 27, 1; 47, 3.

Iliadă, Mica Iliadă, I, 104, 2.

Ilie, profet, 115, 1, 3, 5; 135, 3; III, 52, 1; 53, 5; IV, 105, 4.

iliri, I, 75, 6.

imagine, VI, 34, 1; 133, 3.

imitare, I, 9, 3—4; VI, 149, 4; 160, 4—161, 5; VII, 14, 5.

imne, VI, 88, 1; 123, 3; VII, 49, 4.

impuls, II, 59, 6.

Inah, regele Argosului, I, 101, 4; 102, 3, 4, 5; 105, 2; 106, 6; 136, 3, 4; 147, 4.

Incendiații, piesa poetului Cratin, VI, 26, 4.

India, I, 72, 5.

Indica, scriere a lui Megastene, I, 72, 5.

indieni, I, 71, 4—5, 6; II, 125, 1; III, 60, 3—4; IV, 17, 3; 50, 1; VI, 38, 1; 57, 3.

infailibilitate, VII, 57, 3.

inimă, VI, 101, 5; VII, 6, 1; 14, 1.

inspirație, VI, 88, 4.

instrucție, V, 20, 3; VI, 62, 1; VII, 17, 5.

instrucțiune, V, 20, 1.

instruire, VI, 52, 1.

inteligentă, IV, 149, 6.

Interpretări, scriere a lui Casian, I, 101, 2.

inventie, I, 77, 1.

invidie, V, 11, 4; 30, 5; VI, 71, 3; VII, 7, 2.

Io, fiica lui Inah, I, 75, 2; 103, 2; 106, 1.

Ioachim, numele care a fost dat lui Moisi înainte de tăierea împrejur, I, 153, 1.

Ioachim, tatăl, rege, I, 121, 1; IV, 168, 3.

Ioachim, fiul, rege, I, 121, 2; 127, 1.

Ioan Botezătorul, I, 136, 2; 145, 2; III, 52, 4; 53, 5; IV, 105, 4; V, 55, 1—3; VI, 167, 1.

Ioan, apostolul și evanghelistul, I, 11, 3; 66, 4; III, 32, 2; 42, 6; 44, 5; 45, 1; V, 81, 3; VI, 68, 2.

Ioas, tatăl lui Ghedeon, I, 110, 4.

Ioas, rege, I, 116, 1, 2; 118, 1.

Ion, strămoșul legendar al ionienilor, I, 103, 5.

Ion din Hios, I, 131, 4.

Iodae, arhiereu, I, 116, 2.

Iofon, poet tragic, I, 24, 3.

Ioil, profet, I, 118, 2; 119, 5; 135, 3; V, 88, 3.

Iona, profet, I, 118, ; 123, 5; 135 3; II, 104, 1; V, 135, 1.
 Ionatan, rege, I, 118, 2; 119, 1.
 Ionia, ținut în Asia Mică, I, 63, 2; 138, 1.
 Ionian, I, 11, 2; 117, 1—2.
 Ionică, I, 62, 1; V, 59, 4.
 Ioram, rege, I, 115, 3.
 Iosabea, sora lui Ohozia, I, 116, 1.
 Iosafat, rege, I, 115, 1, 3, 4.
 Iosedec, tatăl arhiereului Iisus, I, 127, 2.
 Iosia, rege, I, 120, 1, 2, 3.
 Iosia, tatăl lui Iehonia, I, 121, 1.
 Iosif, fiul lui Iacov, V, 53, 2—5; VII, 61, 2.
 Iosif Flaviu, I, 147, 2.
 iota, literă din alfabetul grec, VI, 84, 3; 145, 7.
 Iov, dreptul, II, 103, 3; III, 100, 4; IV, 19, 2; 106, 1; 160, 1; 168, 1; VII, 80, 6, 7.
 Iram, regele Tirului, I, 114, 2.
 Irina, pictoriță, fiica lui Cratin, IV, 122, 4.
 Irod, rege, IV, 31, 3.
 Isaac, fiul lui Avraam, I, 30, 4; 31, 3; 135, 3; 140, 2; II, 20, 2; IV, 105, 3; V, 63, 3.
 Isaia, profet, I, 10, 1; 55, 2; 118, 1, 2; 119, 2, 3, 5; 135, 4; II, 25, 1; 43, 2; 79, 1; 135, 3; III, 53, 5; 98, 1; IV, 134, 4; 163, 5; V, 23, 2; 99, 6; 119, 1; VI, 131, 4.
 isaunii, I, 74, 5.
 Ishomah, meșter în plugărie, VII, 101, 4.
 Isidor, eretic, II, 113, 3—114, 2; III, 2, 2—3, 2; VI, 53, 2, 5.
 Isis, fiica lui Prometeu, I, 106, 1, 3.
 Isocrate, orator atenian, V, 69, 1; VI, 18, 4; 21, 1.
 ospititor, IV, 19, 2; 13, 1—2; VII, 20, 5.
 Israil, I, 31, 4; II, 29, 1; 43, 2; 66, 2; 135, 1; III, 100, 3; IV, 30, 3; 157, 3; 170, 4; V, 115, 5; VI, 43, 3; 44, 2; 132, 5; VII, 58, 5.
 israilit, I, 31, 1; II, 28, 4; IV, 169, 1; VI, 108, 1; VII, 105, 3.
 istmic, jocurile istmice, I, 136, 5.
 Istoria, lucrare a lui Tucidide, VI, 8, 9.
 Istoria Eubeii, scriere a lui Arhemah, I, 117, 5.
 Istoria Fenicienilor, scriere a lui Letos, I, 114, 2.
 Istoria haldaică, lucrare a lui Beros, I, 122, 2.
 Istoria indiană, lucrare a lui Alexandru Poliistoricul, III, 60, 2.
 Istoria Italiei, lucrare a lui Pitocle din Samos, I, 135, 1.
 Istoria iudeilor, lucrare a lui Iosif Flaviu, I, 147, 2.
 Istoria lui Filip, lucrare a lui Teopomp, I, 117, 8.
 Istoria Megarei, lucrare a lui Dieuhida, I, 119, 4.

Istros, istoric, I, 106, 1; III, 51, 1.
 Istru, fluviu, V, 44, 2.
 Italia, I, 63, 1; 74, 4; 76, 8; 137, 4.
 Italic, I, 62, 1.
 Itanos, I, 75, 7.
 Iu, profet, I, 115, 1; 135, 3.
 Iuba, istoric, I, 122, 2;
 iubire, II, 41, 3. 5. 6; 42, 1—3; 86, 4; IV, 10, 2—3; IV, 42, 5; VI, 56, 2; 58, 3; VII, 13, 4; 75, 3; 85, 5.
 Iuda, patriarhul, I, 25, 5; 31, 6; 109, 5; 111, 1; 112, 3; 141, 1.
 Iuda, trădătorul, II, 66, 2; VI, 105, 1. 2.
 Iudeia, I, 71, 4; 126, 1; VI, 167, 3; VII, 105, 3. 4.
 iudeu, I, 15, 4; 70, 2; 72, 4. 5; 88, 4. 8; 101, 5; 122, 1. 3; 124, 1—3; 141, 4; 153, 4; 174, 1; II, 2. 1; 42, 4—5; 43, 1. 3. 4. 5; III, 73, 1; 90, 2. 3; IV, 1, 3; 142, 3; V, 18, 8; 25, 3; 51, 6; 98, 4; 134, 2; IV, 41, 1. 2. 6. 7; 42, 3; 44, 3; 47, 2; 50, 1. 2; 60, 2; 85, 4; 94, 2; 106, 4; 107, 1; 108, 5; 124, 1; 159, 9; VII, 33, 1; 53, 3. 4; 89, 1; 109, 1. 3.
 Iudit, eroină evreică, IV, 118, 4.

I

Împărat (Dumnezeu), II, 103, 3; VII, 16, 5.
 Împărat (Omul), II, 100, 2; 103, 3; V, 40, 4; 137, 1; VII, 16, 5.
 Împărăție, II, 100, 1; 125, 6; III, 33, 3; 48, 3; 53, 4; 99, 4; 104, 5; 109, 2; IV, 5, 3; 112, 4; V, 16, 7; 80, 6; VII, 78, 4; 86, 3; 106, 1.
 împărțire, II, 86, 4.
 Împotriva părerilor lui Heracleodor, scriere a lui Aristocrit, V, 31, 3.
 împrumut, II, 84, 4.
 Înălțare, III, 25, 6; IV, 134, 2; V, 103, 4; VI, 122, 1; 128, 1.
 început, VII, 55, 5. 6.
 încercare, VII, 74, 4; 76, 2.
 închinare, VI, 110, 3; 111, 1.
 încredere, V, 85, 2. 3.
 îndreptar, III, 105, 1; IV, 3, 2; 98, 3; 101, 1; 154, 2; V, 1, 4; VI, 99, 2; 124, 5; 125, 2. 3; 131, 1; 164, 4; 165, 1; VII, 41, 3; 94, 5; 105, 5.
 îndreptare, II, 84, 3; VII, 13, 4; 21, 4.
 îndurare, II, 102, 3.
 înfiere, II, 134, 2; IV, 26, 5; 40, 2; VI, 114, 6.
 înfrînare, II, 31, 1. 2; 78, 1; 80, 1. 4; 81, 1; 105, 1; 106, 2; III, 4, 1—3; 22, 1; 24, 1; 26, 2. 3; 33, 4; 48, 3; 57, 1. 2. 3; 58, 1—2; 59, 1—2. 3. 4; 60, 2; 66, 3; 73, 1; 79, 1; 81, 1. 4; 86, 1; 91, 1; 96, 1; 2. 3; 101, 5; 105, 1; IV, 8, 5. 8; VII, 69, 8; 70, 1—6.
 Înger, I, 85, 4; III, 48, 3; 59, 2; 103, 1; IV, 8, 7. 8; 116, 2; 117, 2; 123, 1; 155, 4; V, 10, 2; 37, 2; 73, 4; 77, 2; 91, 3; 125,

- 3; 127, 4; VI, 31, 1. 4; 41, 2; 57, 4—58, 3; 66, 1. 2; 101, 1; 105, 1; 132, 2. 3. 5; 143, 1; 157, 5; 161, 2; VII, 3, 4; 5, 2. 6; 6, 4; 9, 3; 20, 4; 37, 2; 39, 3; 46, 6; 78, 6; 85, 4.
- îngîmfare, VII, 98, 5; 100, 7.
- înmulțire, VI, 94, 2—5.
- întemeiere, VI, 106, 3; 166, 5; VII, 7, 4; 107, 5.
- întemeietor, II, 106, 1; V, 58, 4; VII, 99, 5.
- întîi-zidit, V, 94, 4.
- înrupare, I, 52, 2; V, 39, 2; 55, 3; VI, 47, 1; 127, 1; VII, 5, 6; 52, 1.
- întuneric, VI, 44, 3.
- întelegere, II, 76, 3; V, 33, 6; VI, 136, 5; VII, 17, 2.
- întelegciune, I, 1, 3; 12, 3; 25, 5; 27, 1; 30, 1; 31, 2; 47, 3; 50, 1; 178, 1; II, 5, 1; 6, 1; 24, 1; 31, 2; 52, 7; 83, 2; 84, 3; IV, 8, 8; 163, 4; V, 18, 6; 25, 2; 80, 4; 89, 4; VI, 32, 2; 54, 3; 55, 2; 61, 3; 63, 1; 68, 1; 93, 2; 113, 4; 127, 2; 130, 1; 138, 4; 146, 2; 160, 2; 166, 4; VII, 7, 4; 105, 1—2.
- întept, I, 59, 1—5; 60, 1; II, 100, 2; VI, 57, 3; 110, 1; VII, 92, 5.
- înțeles, VII, 96, 5.
- învățare, VI, 135, 4; 149, 4. 5.
- învățămînt, VI, 131, 3.
- învățător (Hristos), I, 12, 3; III, 99, 2; V, 7, 4. 8; 17, 1; 64, 4; 73, 2; 98, 1; VI, 57, 2; 68, 1; VII, 6, 1. 2; 21, 4; 52, 2; 93, 5.
- învățător (om), IV, 132, 1; VII, 14, 4.
- învățătură, I, 52, 3; II, 1, 2; 133, 2; III, 2, 2; 30, 2; 34, 3; 53, 3; 98, 4; IV, 3, 2; 108, 1; 154, 2; V, 1, 1; 19, 1; 31, 5; 54, 4; 48, 6; 60, 2; 64, 4; 67, 3; 138, 1; VI, 27, 5; 28, 1; 39, 4; 42, 2; 53, 4; 55, 4; 57, 2; 59, 1. 2; 62, 3; 69, 2; 81, 1; 89, 1; 117, 1; 121, 3; 122, 1; 123, 1. 3; 127, 5; 146, 3; 151, 4; 159, 9; 167, 3. 4. 5; VII, 11, 3; 27, 6; 55, 6; 57, 3; 58, 3; 88, 3; 89, 4; 92, 3. 7; 95, 3; 96, 5; 99, 5; 103, 5; 104, 4; 108, 1.
- înviere, III, 48, 1. 2; 87, 2; V, 9, 4; 103, 4; VI, 48, 1; 71, 3; 94, 4; 128, 1.
- J**
- Jertfă, II, 78, 4; 79, 1; IV, 158, 4; 159, 1. 3; V, 66, 5; 67, 1; 70, 3; 74, 6; VI, 31, 2. 4; VII, 14, 5; 15, 1; 30, 1; 30, 3—34, 4; 109, 1. 2;
- jertfelnic, VII, 31, 8.
- Jocurile olimpice, VI, 117, 3.
- judecată, III, 62, 1; 103, 1; V, 39, 1; 121, 1.
- Judecător, I, 140, 3; VI, 107, 2; VII, 12, 5.
- jurămînt, V, 99, 2; VII, 50, 1—51, 8.
- I**
- Lacedemonia, I, 59, 1; 78, 5; II, 19, 2.
- lacedemonieni, I, 48, 5; 60, 1; 78, 5; 79, 6; 117, 3; II, 141, 4; IV, 56, 1.
- lacedemonienii, plesă a lui Cratin, VI, 5, 11.
- Lacid, filozof platonician, IV, 56, 2.
- Lacrima lui Cronos, V, 50, 1.
- Lahesis, una din parce, I, 69, 2.
- Lais, curtezană din Corint, II, 118, 2; III, 50, 4—51, 1.
- Lamia, fiica lui Poseidon, I, 70, 3.
- Lampis, maestru corăbier, VII, 101, 4.
- Lampsac, oraș în Misia, IV, 121, 4.
- Laocoon, om îndumnezeit în Troia, I, 134, 1.
- lapte, V, 26, 1; 66, 2.
- Larisa, oraș în Tesalia, VI, 16, 6.
- Lasos, poet și muzicant, I, 78, 5.
- Lastenia din Arcadia, platoniciană, IV, 122, 2.
- Lavinium, oraș în Italia, I, 137, 4.
- Lazăr, săracul, IV, 30, 4.
- lăcomie, I, 173, 2; III, 89, 1; V, 52, 2.
- Leandrie, scriitor, VI, 26, 8.
- Lebidot, I, 110, 2.
- Leena din Atica, IV, 120, 2.
- legătură, VI, 44, 3; VII, 52, 1.
- Lege, I, 28, 3; 167, 1. 2; 169, 2; 170, 2; 171, 1. 2—4; 173, 1—3. 4; 174, 3; 175, 1; 179, 3; 182, 1; II, 32, 1—4; 34, 1. 2. 4; 35, 1. 2. 3; 37, 2; 42, 4—5; 43, 5; 61, 1; 73, 3; 83, 1; 84, 2. 4; 85, 1—3; 86, 1. 4. 5. 6; 88, 1—96, 4; 100, 1. 4; 105, 1. 3; 106, 1. 2; 120, 1; 123, 1. 2—3; 133, 2; 147, 1. 2—4; III, 8, 4. 5; 20, 2; 46, 1. 2; 70, 2. 3; 71, 3. 4; 76, 1. 2; 77, 1. 2; 78, 1; 82, 2. 3. 4; 83, 1. 3. 4. 5; 84, 1. 2. 4; 89, 1; 90, 2; 103, 1; 105, 2; 106, 4; IV, 2, 2; 9, 6; 11, 1; 29, 3; 40, 2; 130, 3; 134, 4; 158, 1. 3—4; 159, 1; V, 32, 1; 38, 5; 92, 5; 93, 2; 97, 1; 99, 2; VI, 44, 1; 50, 2. 5; 58, 3; 59, 2. 3; 62, 2; 88, 5; 94, 6; 124, 1; 125, 2. 3; 133, 1; 134, 3; 159, 3. 9; 161, 5; 163, 1; 164, 2; 167, 1; VII, 1, 6; 10, 1; 14, 3. 4; 16, 5; 32, 7; 33, 4; 34, 2; 69, 1. 2; 76, 1; 86, 3; 109, 1. 2. 3—6.
- Legile Asiei, lucrare a lui Nimfodor din Amfiopole, I, 106, 6.
- Legiuitor, I, 167, 2; III, 80, 3.
- Iene, I, 10, 3.
- Leon din Pela, I, 106, 3.
- Leontie, soțul lui Temisto din Lampsac, IV, 121, 4.
- Leos, personaj din tragedia Hrisip a lui Euripide, II, 63, 2.
- Iepădare, IV, 159, 1.
- Lesbos, insulă în Marea Egee, I, 131, 6.
- Leshe din Lesbos, I, 131, 6.
- Leto, iubita lui Zeus, I, 107, 1.
- Letos, istoric, I, 114, 2.
- Leucip, filozof, I, 64, 3.
- Leuctra, oraș în Beotia, I, 138, 3.
- Levi, seminția lui —, I, 141, 1; III, 72, 3.
- Levi, unul din apostolii lui Heracleon, IV, 71, 3.
- levit, IV, 157, 3; V, 39, 4.
- Levitic, I, 120, 1.

Liban, munte, IV, 32, 2.
 libațiune, VI, 36, 2.
 libertate, I, 89, 1; II, 10, 1—11, 2; 26, 5; 66, 3; 120, 2; V, 136, 4; VI, 135, 4; VII, 9, 3; 12, 1.
 Libia, ținut în africa, I, 143, 4.
 libian, I, 75, 3.
 Liceu, numele cartierului din Atena, unde Aristotel și-a stabilit școala sa, I, 63, 5.
 Licisc, filozof peripatetician, II, 129.
 Licofron, scriitor, V, 50, 3.
 Licon, filozof peripatetician, I, 63, 5; II, 129, 9.
 Licurg, legislatorul Spartei, I, 79, 6; 107, 5; 117, 3; 119, 3. 4; 138, 1; 165, 1; 170, 3.
 Lidia, regiune în Asia Mică, I, 44, 2; 131, 7.
 lidian, I, 65, 1; 76, 4. 6.
 limbă, I, 142, 2. 3; 143, 1. 6; VI, 67, 1; 129, 1. 2; 130, 3.
 Lin, poet trac, I, 25, 2; 59, 1; 107, 4; V, 24, 1.
 Linceu, rege în Argos, I, 79, 4. 5; 103, 4; 106, 1. 3.
 lindieni, locuitorii orașului Lindos, IV, 123, 1.
 Lindos, oraș în Rodos, I, 59, 1; VI, 25, 2.
 liniște, II, 52, 4; VII, 64, 5.
 liră, VI, 144, 1.
 Lisia, orator, VI, 20, 5; 21, 2.
 Lisidica, femeie castă din antichitate, IV, 120, 1.
 literă, V, 34, 6; VI, 141, 1—3.
 litere efesene, V, 45, 2—3.
 livadă, în opera lui Platon, V, 106, 3.
 Livezi, titlul unei antologii, VI, 2, 1.
 loc, V, 33, 2; VI, 114, 2; VII, 13, 1; 29, 4; 35, 3—4. 5; 43, 1; 49, 6; 51, 7.
 locaș, VI, 105, 1; 114, 2. 3; VII, 9, 3; 12, 4; 13, 1; 29, 5; 35, 3; 40, 4; 57, 5; 88, 3.
 Locuri, ținut în Grecia continentală, I, 79, 4; 170, 3; V, 115, 4.
 Lot, nepotul lui Avraam, II, 61, 4; 103, 2; III, 49, 4; IV, 105, 4; VI, 84, 2; VII, 93, 4.
 Luca, evanghelist, I, 145, 2; V, 82, 4.
 lucrare, VI, 91, 2; 137, 1; VII, 7, 7; 83, 3.
 lucru, IV, 47, 1; 94, 3; V, 84, 2; VI, 137, 3; VII, 48, 1; 95, 5.
 lume, I, 15, 2; III, 12, 2—3; 64, 1; IV, 94, 3; 159, 2; 165, 3. 4; V, 39, 2; 72, 2. 3; 74, 3; 76, 2; 92, 3. 4; 93, 4; 104, 1—5; 105, 1; VI, 56, 1; 68, 1; 76, 1; 3; 78, 5; 102, 1; 106, 3; 126, 3; 137, 1; 138, 6; 139, 2; 142, 2—4; 145, 4—6; 166, 5; 167, 3; VII, 6, 1; 7, 4; 12, 2. 3; 16, 5; 20, 3; 40, 2; 43, 4; 45, 4; 54, 4; 63, 1. 2; 74, 9; 77, 2—3; 78, 3; 83, 3; 107, 5.
 luminare, V, 15, 3; 64, 4.
 lumină, I, 13, 1; 164, 4; III, 44, 3; V,

28, 2; 29, 6; 94, 1; 100, 4; VI, 2, 4; 41, 2; 101, 5—7; 138, 1. 3; 140, 3; VII, 43, 6; 57, 5; 79, 5.
 Lună, astru ceresc, I, 70, 4; VI, 41, 3; 110, 3; 143, 1—2. 3.
 lună, calendaristică, VI, 138, 6; 139, 1.
 Lupercion, templu în Roma, I, 108, 3.
 luptă, VII, 20, 4. 5.

M

Macabei, I, 123, 3; V, 97, 7.
 Macaria, fiica lui Heracle, IV, 121, 1.
 macedoneni, I, 129, 1; 140, 5; 158, 3; IV, 56, 1.
 madianiți, I, 110, 3; II, 83, 3—4.
 magi, I, 25, 3; 66, 2; 69, 6; 71, 4; 127, 3; III, 11, 1; 48, 3; VI, 31, 2; 33, 4; 57, 3.
 Magica, scriere a lui Xantos, III, 11, 1.
 Magnezia, oraș pe râul Meandru (Asia Mică), I, 131, 7—8.
 Maia, nimfă, I, 105, 5.
 Maleahi, profet, III, 38, 4; 39, 3; V, 136, 2.
 Malieni, popor din Tesalia, I, 70, 3.
 mamă, V, 125, 2—126, 2; VI, 146, 1. 2.
 mamona, IV, 30, 4; VII, 71, 6.
 Mamvri, ținut în Palestina, V, 4, 1.
 Manase, seminția lui —, I, 110, 4; 111, 1.
 Manase, fiul lui Ezechia, I, 120, 1.
 Mantica, lucrare a lui Mopsos, I, 133, 1.
 Mantinea, oraș în Arcadia, I, 77, 1; VI, 31, 4.
 Manto, ghicitoare, I, 132, 3; 134, 1. 4.
 Manuil, unul din cei trei tineri din Babilon, I, 123, 3.
 Maraton, oraș în Atica, I, 162, 2—3; VI, 20, 2.
 Marcion, eretic, II, 39, 1—5; III, 12, 1—3; 13, 1; 18, 3; 21, 2; 22, 1; 25, 1—2; 102, 3; IV, 45, 5; 66, 4; V, 4, 2—4; VII, 103, 6; 107, 1; 108, 1.
 marcioniți, III, 25, 3.
 Marcu Aureliu, împărat roman, I, 144, 2. 4; VII, 106, 4.
 Marea Grecie, partea de sud-est a peninsulei italiice, I, 11, 2.
 Marea Tiberiadă, VI, 94, 2.
 Mardoheu, tutorele Esterei, I, 123, 2.
 Margites, poem, compus probabil de Homer, I, 25, 1.
 Maria, Maica Domnului, I, 147, 5; VII, 93, 7; 94, 1. 2.
 Mariam, sora lui Moisi, I, 136, 1; 155, 4; IV, 119, 3.
 Maronia, oraș în Tracia, VI, 121, 5.
 Marsia, cântăreț din flaut, I, 74, 6; 76, 6.
 martor, V, 84, 2.
 Masă, masa punerii înainte, V, 35, 3—4; VI, 87, 3—4.
 masă, VII, 49, 4.
 Matei, evanghelist, I, 147, 5—6; II, 45, 5; IV, 71, 3.
 matematică, II, 2, 3.

- matematician, VI, 143, 1.
 materie, III, 19, 4; V, 89, 3. 5; VII, 82, 5.
 Matia, apostol, II, 45, 4; III, 26, 3; IV, 35, 2; VI, 105, 2; VII, 82, 1; 108, 1.
 măgar, I, 2, 2.
 măreție, II, 79, 5.
 mărinimie, II, 84, 5; III, 18, 1.
 mărturie, IV, 13, 1—110, 5; VI, 48, 3; 122, 1.
 mărturisire, IV, 74, 1—4; 75, 3; 112, 3; 133, 1; V, 71, 2; VII, 53, 1; 78, 3; 105, 4.
 măslin, II, 86, 2; VI, 118, 1.
 Medeea, magiciană din ciclul argonauților, I, 76, 1; II, 63, 3.
 Media, ținut în nord-vestul Iranului, I, 119, 1; 133, 2.
 medicină, I, 43, 3; 44, 2; VII, 3, 2; 17, 5.
 Megara, oraș în Grecia, I, 119, 4; 134, 2; IV, 23, 3; VI, 26, 8.
 megareni, VII, 110, 2.
 Megastene, istoric și geograf, I, 72, 5.
 Melamp, doctor și ghicitor, VI, 26, 3.
 Melancoma, tiran, I, 65, 4.
 Melanipide, poet liric, V, 112, 1.
 Melchisedec, regele Salemului, II, 136, 2; IV, 161, 3.
 Melesagora, scriitor, VI, 26, 8.
 Meletos din Atena, IV, 80, 4.
 Melhi, numele lui Moisi după înălțarea sa la cer, I, 153, 1.
 Melicert, zeu marin, I, 137, 1.
 Memfis, oraș în Egipt, I, 106, 4.
 Memnon, dialogul lui Platon, V, 83, 2.
 memorie, IV, 3, 1.
 Menandru, poet comic, I, 114, 2; II, 137, 2; 141, 1; V, 11, 3; 119, 2; 120, 1; 130, 3—4; VI, 7, 8; 12, 6; 17, 6; VII, 24, 3; 27, 1; 31, 1.
 Meneceu, corespondent al lui Epicur, IV, 69, 2.
 Menelau, regele Lacedemoniei, I, 114, 2; 117, 6; 119, 5; 130, 2; II, 106, 4.
 Menesteu, rege al Atenei, I, 104, 2.
 Menestrat, corespondent al lui Metrodor, V, 138, 2.
 Menexena, dialecticiană, fiica lui Diodor, IV, 121, 5.
 Menexen, lucrare a lui Filon Dialecticianul, IV, 121, 5.
 merinde, VII, 83, 4.
 mesaj, V, 44, 2.
 Mesopotamia, regiune în Asia occidentală între Tigru și Eufrat, I, 109, 4—5.
 metafizică, I, 176, 2.
 metaforă, V, 21, 4.
 Metapontion, oraș în Italia, I, 63, 1.
 Metrodor din Hios, filozof, I, 64, 4.
 Metrodor, filozof epicurian, II, 131, 1; V, 138, 2; VI, 57, 3.
 Mezi, I, 65, 1; V, 132, 1.
 Miconos, insulă în Ciclade, I, 179, 4.
 Midaș, regele Frigiei, I, 131, 6.
 miercuri, VII, 75, 2.
 Mihea, profet, I, 115, 1. 2; 118, 2; 119, 3; 135, 3; IV, 169, 3.
 Miia, fiica lui Teano, poetă și filozoafă, IV, 121, 4; 122, 4.
 milă, II, 75, 2; 102, 3; IV, 38, 1.
 Milet, oraș în Asia Mică, I, 59, 1; 62, 3; 63, 2; 78, 5; IV, 122, 3; V, 48, 4.
 milostenie, II, 71, 4; 85, 1—3; 86, 7; IV, 38, 2—4; 138, 2.
 Miltiade, general atenian, I, 162, 2—3.
 minciună, V, 99, 1; VII, 50, 4; 53, 6; 91, 8.
 mincinos, IV, 42, 1.
 Minos, regele Cretei, I, 79, 4. 5; 103, 4; 165, 1; 170, 3; II, 20, 3.
 Minos, piesa lui Sofocle, VI, 10, 7.
 Minotaur, monstru, I, 137, 2.
 minte, IV, 155, 2; V, 25, 5; 67, 2. 3; 73, 2; 88, 1; 94, 5; VI, 44, 3; 93, 1; VII, 93, 12.
 mire, III, 74, 2.
 Misail, profet, I, 135, 3.
 Misia, ținut în Asia Mică, I, 76, 4.
 Mison din Hen, I, 59, 5.
 mistere, III, 17, 2; V, 58, 4; 70, 7; 71, 1.
 mișcare, V, 106, 4; VI, 139, 4; VII, 8, 5.
 Mitilene, insulă în Marea Egee, I, 59, 1; 61, 4; 77, 1; 78, 3.
 măt, V, 58, 4; 58, 6.
 mitologie, VI, 28, 1.
 mîncare, I, 7, 2; III, 58, 1; 85, 1—2; V, 26, 2; 51, 2—52, 5; 66, 3; 70, 1.
 mîndrie, II, 97, 3.
 mînie, IV, 152, 1; V, 27, 8—28, 2; 71, 3; VII, 17, 4.
 mîntuire, I, 52, 3; 174, 3; II, 31, 1; 43, 4; III, 105, 1; IV, 8, 5; 39, 9; 53, 1; 103, 2; 136, 5; V, 3, 2—4; 4, 2—4; 7, 2; 18, 3; VI, 28, 3; 46, 1; 48, 4; 50, 7; 52, 1; 84, 4; 98, 3; 122, 4; 124, 1. 3; 141, 4; VII, 6, 3; 8, 1; 9, 2—3; 11, 3; 1. 2. 3; 13, 2; 14, 6; 21, 1; 48, 1. 2. 4. 6; 52, 3; 56, 3; 72, 3. 4.
 Mîntuitorul, I, 3, 1; 12, 3; 46, 1; 52, 2; 71, 4; 88, 6; 94, 5; 136, 2; 144, 1; 178, 1; II, 21, 1. 2. 3. 4; 22, 1; 24, 4; 45, 7; 86, 3; 104, 3; III, 25, 6; 26, 2; 36, 1; 68, 3; 81, 1; 86, 4; 92, 1; 94, 3; 95, 2; IV, 14, 2; 25, 1; 30, 1; 35, 2; 42, 1. 3; 43, 1. 4; 54, 4; 74, 3; 152, 1; 161, 3; 162, 3; 163, 2; 169, 4; V, 4, 1; 6, 2; 33, 4; 37, 5; 55, 3; 70, 1—6; 80, 6. 7; 84, 2; 97, 1; 105, 3; 106, 1; 137, 1; VI, 2, 4; 46, 1; 47, 1; 77, 5; 122, 1; 124, 6; 131, 5; VII, 5, 1; 6, 2. 6; 7, 6; 16, 5; 21, 4; 35, 1; 58, 3. 5; 72, 3; 81, 3; 104, 4.
 Mnemosina, zeița memoriei, VI, 11, 1. 2.
 Mnesarh, tatăl lui Pitagora, I, 62, 2.
 Mnesefil, discipol al lui Solon, I, 65, 3.
 moabiteni, populație de la estul Mării Roșii, I, 109, 6.

- moarte, I, 173, 2; III, 64, 1. 3; IV, 11, 2; 12, 1. 5; 14, 4—15, 2; 28, 3; 80, 1; 141, 1—4; 114, 2—146, 3; V, 67, 2; 90, 4—91, 2; VI, 128, 1; VII, 56, 4—57, 2; 63, 3; 64, 3; 78, 3; 83, 1.
- Moisi, I, 25, 5; 60, 1; 71, 1; 73, 6; 79, 2. 5; 101, 1. 5; 102, 4; 105, 1; 106, 2. 3; 107, 6; 108, 1; 109, 1. 2. 3; 113, 3. 4; 114, 1; 121, 4; 130, 2; 135, 3; 136, 3—138, 3; 141, 5; 142, 1; 147, 2—4; 150, 4. 5; 151, 1, 3; 152, 1—2. 3; 153, 1. 2—3, 4. 5; 154, 1. 2—3; 155, 1—156, 2; 156, 3; 158, 1; 160, 2—5; 161, 3; 162, 2—3; 163, 1—2, 3; 165, 1—166, 5; 167, 1. 3; 168, 1—4; 170, 2. 4; 176, 1; 182, 2; II, 6, 1; 20, 1. 3; 21, 1; 37, 2; 46, 2; 52, 1; 67, 1. 3; 71, 3; 78, 1; III, 47, 2; 57, 3; 64, 2; 72, 2; 73, 1; IV, 9, 1; 103, 2; 106, 4; 117, 1; 118, 1—3; 119, 3; 130, 3; 142, 1; 161, 1; 170, 4; V, 7, 7; 10, 1; 28, 4; 29, 3; 30, 1; 51, 2—52, 5; 63, 2; 67, 3; 71, 5; 72, 2; 73, 3. 4; 78, 2. 3; 80, 3; 92, 1; 94, 3; 97, 7; 99, 3; 101, 4; 126, 3; 130, 1; VI, 28, 2; 103, 5; 104, 1; 132, 1—3. 5; 139, 2; VII, 16, 4.
- monedă, V, 93, 4. 5; VI, 60, 1; 87, 2.
- Mopsos, ghicitor, I, 132, 3; 133, 1; 134, 4.
- Moshion, poet comic, VI, 14, 4.
- Moshosfragistic, cărțile -e la egipteni, VI, 36, 2.
- moștenire, VI, 75, 2; VII, 10, 1; 55, 7.
- moștenitor, II, 100, 1.
- mucenic, II, 125, 1. 3; IV, 23, 1; 43, 4; 57, 1; 73, 5; 75, 2—4; 130, 5; 133, 1; VII, 64, 3; 66, 4.
- mucenicie, IV, 1, 1; 13, 1—110, 5; 130, 5; VII, 74, 4.
- mulțumire, VII, 62, 1; 79, 2.
- muncă, V, 103, 4—5; VII, 53, 6.
- Munihia, port al Atenei, I, 163, 2.
- munte, V, 78, 2; VI, 2, 1; 33, 4; 108, 1.
- Museu, poet și cântăreț, I, 103, 5; 107, 4; 131, 2, 3; V, 24, 1; VI, 5, 5. 7; 15, 2; 25, 2; 26, 3.
- muză, I, 48, 6; 70, 3; V, 59, 4; 102, 4.
- muzică, I, 29, 10; 43, 4; 93, 4; VI, 80, 2; 88, 1—90, 2; 90, 5.
- N**
- Nabucodonosor, regele persilor I, 122, 1. 3; 127, 1; 141, 1—2; 149, 3.
- Naid, pământul —, II, 51, 4.
- Nante, istoric, I, 62, 2.
- naștere, II, 107, 3; III, 12, 1; 13, 1; 14, 1—23, 3; 17, 3; 21, 1; 24, 1; 45, 1; 46, 1; 64, 3; 81, 5; 82, 3; 83, 1; 86, 3. 4; 88, 1; 90, 1. 5; 94, 1. 2; 97, 1; 100, 1. 6. 7; 102, 1; 103, 1; IV, 18, 1; 150, 4; 160, 3; V, 15, 3; VI, 122, 1; VII, 43, 6; 93, 7.
- Natan, profet, I, 112, 3; 113, 1; 135, 3.
- natură, I, 15, 2; II, 92, 2—4; 101, 1; III, 103, 1; IV, 2, 1; 3, 1. 2; V, 95, 1; 100, 4; VII, 136, 2; 148, 2.
- Naum, profet, I, 122, 4; 135, 3.
- Nausica, fiica regelui feacilor, IV, 123, 1.
- Nausifame, filozof, I, 64, 4; II, 130, 5.
- Navi, Iisus, fiul lui —, VI, 132, 1—3.
- nădejde, II, 27, 2; 31, 1; 41, 1; 45, 1; 134, 4; V, 13, 4; 14, 1—16, 8; VI, 87, 2; VII, 6, 1; 64, 3; 77, 2; 82, 6.
- năvod, VI, 95, 3.
- neam, II, 43, 2—3, 4. 5; III, 8, 6; IV, 4, 2; 16, 1—2; 56, 1; 122, 4; V, 47, 1; 133, 6; VI, 41, 6; 42, 2; 45, 5; 46, 4; 47, 3; 50, 1. 3; 63, 6; 111, 1; VII, 6, 4; 46, 3; 73, 5; 100, 7.
- necaz, VII, 17, 4; 61, 5; 63, 2; 73, 6.
- necredință, II, 28, 1; 55, 1; VII, 11, 2.
- necumoaștere, V, 63, 8.
- nedreptate, II, 64, 3—4; IV, 8, 5; 10, 1; 143, 4—144, 1; V, 52, 2; 95, 3; VII, 5, 1. 2.
- Neemia, restauratorul Ierusalimului, I, 123, 1.
- Neftahim, seminția lui —, I, 110, 2.
- neghină, VI, 67, 2.
- Nehao, regele Egiptului, I, 120, 3; 121, 1.
- neîncredere, IV, 8, 4. 5.
- neînfrinare, III, 81, 2. 4; 82, 1; 96, 2; V, 86, 3.
- nemurire, I, 173, 4; IV, 161, 2; VI, 68, 3; VII, 20, 5.
- nenorocire, II, 64, 3—4.
- nepăcătuire VI, 98, 3.
- nepățimire, VII, 13, 3.
- nerăutate, II, 55, 3.
- Neron, împărat roman, I, 144, 2, 4; 146, 7—9; VII, 106, 4.
- Nerva, împărat roman, I, 144, 2, 4.
- Nestor, erou troian, V, 31, 4.
- nesticăciune, IV, 27, 2; V, 63, 8; VI, 121, 3.
- neștiință, I, 2, 3; II, 76, 1; V, 17, 1, 3; VI, 111, 1; 112, 4; 134, 1; VII, 7, 4; 72, 4.
- Nicandru, fiul lui Haril, I, 117, 10.
- Nicerat, V, 121, 1.
- Nicia, ghicitor, I, 132, 3.
- Nicia, orator, VI, 20, 5.
- Nicolae, unul din cei 7 diaconi, II, 118, 3; III, 25, 5—7; 26, 1—2.
- nicolaiți, eretici, II, 118, 3—5.
- Nil, fluviu, IV, 120, 4; VI, 36, 1.
- Nimfodor din Amfipole, I, 106, 6.
- Ninive, capitala Asiriei, II, 118, 6.
- niniviteni, I, 118, 1; II, 104, 1.
- Niobe, regina Frigiei, I, 103, 1.
- noapte, VII, 49, 4; 80, 3.
- Noe, patriarh, I, 135, 3; II, 43, 5; 99, 1; III, 49, 4; IV, 105, 3; VI, 86, 1—87, 4; 133, 5.
- Norica, ținut învecinat Dunării, I, 76, 2.
- noropi, locuitorii Noricei, I, 76, 2.

Noul Testament, III, 83, 3; 108, 2; V, 3, 3; 85, 1.
 Numa Pompiliu, împărat roman, I, 71, 1; V, 8, 4.
 număr — numărul 1: VI, 87, 2; 138, 1, 2; numărul 3: I, 129, 4; VI, 114, 3; 139, 3; VII, 40, 3, 4; 85, 2; numărul 4: V, 106, 2, 4; numărul 5: V, 67, 3; numărul 6: V, 93, 4; VI, 138, 5, 6; 139, 1, 2, 3; 140, 3, 4; 141, 3, 4, 5, 6; VII, 40, 3; 85, 2; numărul 7: I, 126, 1; IV, 109, 2; 158, 4; 159, 2, 3; V, 32, 2; 106, 2, 3; 107, 1, 2, 3, 4; 108, 1; VI, 137, 4; 138, 1, 5; 140, 1; 141, 3—6; 142, 4; 143, 1—2, 3; 144, 1, 2, 3—6; 145, 1, 2, 3; 159, 9; 161, 5; VII, 57, 5; numărul 8: I, 126, 1; IV, 109, 2; V, 106, 2, 4; VI, 108, 1; 138, 5; 140, 1, 3, 4; 141, 3—6; 145, 3; numărul 9: VII, 40, 3; 85, 2; numărul 10: VI, 133, 1; 132, 2—135, 1; 136, 4; 148, 4; numărul 12: V, 34, 4, 5, 6; 88, 3; 121, 1; 106, 2, 3, 4; VI, 87, 2; numărul 14: VI, 145, 1; numărul 30: VI, 87, 2; 114, 3; numărul 60: VI, 114, 3; numărul 70: I, 149, 1—2; numărul 100: VI, 114, 3; numărul 120: VI, 84, 7—85, 4; numărul 182: VI, 139, 1; numărul 300: VI, 87, 2; numărul 318: VI, 84, 2—6; numerele față de literele alfabetului grec, VI, 141, 1—6.
 nume, II, 84, 5; III, 68, 1—70, 4; 107, 2; V, 82, 1—2; VI, 81, 5; 84, 3; 137, 3; 150, 7; 151, 2; 166, 2; VII, 1, 1; 87, 3; 108, 1—2; 109, 6.
 Numenie, scriitor, I, 150, 4.
 Numeri, III, 32, 1.

O

oaspete, II, 18, 4; 22, 7; IV, 155, 3; V, 95, 4.
 Oblicul, supranumele lui Apolon, V, 21, 4.
 Oceanos, zeu, V, 100, 5; VI, 9, 4.
 Oceanos, fluviu, VII, 26, 4.
 ochi, VII, 20, 8.
 odihnă, I, 32, 4; II, 52, 4; 134, 4; IV, 159, 2; VI, 108, 1; 137, 4; 138, 1, 3; 140, 1; 141, 7—142, 4.
 Odiseu, rătăcirea pe mare, I, 134, 3.
 Odris, locuitor al Traciei, I, 66, 1.
 ofiți, eretici, VII, 108, 2.
 ofrandă, VII, 15, 1.
 Ogiges, regele Beoției, I, 102, 5.
 oglindă, VII, 13, 1.
 Ohos, regele perșilor, I, 128, 1.
 Ohozia, rege, I, 115, 5; 116, 1.
 Olneus, piesa lui Euripide, VI, 7, 5.
 Olneus, erou de tragedie, VII, 23, 2—3.
 Oinomaos, piesa lui Euripide, VI, 18, 1.
 Olda, proorociță, I, 120, 2; 136, 1.
 Olimp, frighian, cîntăreț, I, 74, 6; 76, 4, 6.
 Olimp, munte, I, 73, 3; V, 27, 5; 57, 5; 125, 1; 137, 1.

olimpiadă, I, 64, 2; 65, 1, 2, 3; 79, 6; 80, 1; 107, 5; 117, 9; 129, 3; 130, 1; 131, 1, 7; 137, 4; 138, 2, 4.
 olimpic, jocurile -e, I, 51, 3; 137, 2; VI, 117, 3.
 Olofern, generalul lui Nabucodonosor, IV, 118, 4.
 om, I, 16, 3; 34, 1, 4; 38, 2; 114, 4; II, 42, 1; 50, 4; 56, 2; 73, 4; 84, 5; 100, 1, 3; 101, 1; 102, 2; 127, 1—130, 5; 131, 3; 135, 3; 136, 6; 139, 5; III, 44, 3; 49, 5; 52, 4; 64, 1; 70, 2; 82, 2, 3; 83, 1; 103, 1; IV, 8, 8; 9, 3, 4; 93, 3; 95, 2; 149, 6; 151, 3; 152, 1; 154, 1; 155, 2; 2; 158, 1; 163, 2; 165, 3; 168, 2; V, 13, 4; 28, 3; 68, 2; 71, 5; 87, 2; 88, 1; 99, 4; 133, 8; VI, 12, 6; 28, 3; 47, 2; 50, 6; 52, 1; 53, 3; 56, 2; 57, 4—58, 3; 65, 6; 72, 2; 93, 1; 98, 1; 98, 1; 126, 3; 134, 2—135, 2; 136, 2, 3; 141, 4; 151, 5; 152, 3; 157, 2, 3, 4, 5; 158, 1; 159, 6, 9; 160, 3; 161, 2, 3; 165, 5; 166, 1, 5; VII, 3, 2, 4, 5, 6; 4, 3; 5, 1, 6; 6, 1; 7, 2, 5; 8, 1, 2, 3, 6; 12, 3, 4; 13, 2; 14, 1; 15, 2—3; 16, 1, 3, 4, 5; 17, 5; 18, 1; 21, 1, 3, 4, 7; 22, 1, 2; 26, 2; 28, 3; 29, 8; 32, 6; 36, 2; 37, 1; 38, 2—3; 43, 4; 44, 1, 6—7; 45, 4; 46, 7; 48, 1, 4; 49, 2, 6; 54, 3; 59, 2—4; 61, 1; 62, 3; 64, 1, 5; 69, 1, 2, 5; 70, 6—8; 71, 4; 72, 1; 73, 3—5; 74, 3—5; 74, 3; 77, 5; 78, 4; 81, 2; 82, 4; 88, 5, 6; 92, 7; 93, 2; 95, 1, 2, 4.
 Omega, VI, 141, 7.
 Onomacrit Atenianul, ghicitor, I, 131, 1, 3; 134, 3.
 Or din semîntia lui Iuda, I, 25, 5.
 oracol, I, 132, 1—3; V, 20, 1; 21, 4.
 oraș, VI, 157, 5.
 Oreste, piesa lui Euripide, VI, 10, 2.
 Oreste, erou de tragedie, VII, 27, 3.
 Orfeu, I, 59, 1; 66, 1; 103, 5; 107, 4; 108, 1; 131, 1—5; III, 16, 3; V, 24, 1; 45, 5; 46, 4; 49, 3—4; 78, 3; 79, 1; 116, 2; 123, 1, 2; 124, 1—2; 125, 2—126, 5; 127, 2—3; 128, 3; 133, 2; VI, 5, 3; 15, 2; 17, 1, 2; 26, 1, 2; 27, 1.
 Orontopatas, căpetenie a lui Darius, V, 44, 3.
 Ortagora, ghicitor, I, 135, 1.
 Osie, profet, I, 118, 1, 2; 119, 3, 5; 135, 3; V, 126, 3.
 Osie, rege, 119, 2.
 ospăț, VI, 145, 5; VII, 36, 4.
 osteneală, VII, 18, 1.
 Oton, împărat roman, I, 126, 3; 144, 4; 146, 5, 9.
 Ozia, rege, I, 118, 1, 2.

P

pace, II, 51, 5; 52, 4; 120, 2; III, 109, 3; IV, 40, 1—4; 161, 2, 3; 162, 1; V, 8, 4.
 Palas, supranumele zeiței Atena, V, 132, 2.

- Palestina, I, 11, 2; 68, 1.
 Pamfil, personaj din poeziile lui Menandru, V, 119, 2.
 Pamfilia, ținut în Asia Mică, I, 134, 4.
 Pamfilian, originar din Pamfilia, V, 103, 2, 3.
 Pan, zeul păstorilor, I, 108, 3; II, 22, 1; III, 60, 2; V, 48, 7; 97, 2.
 Panatenaic, lucrare a lui Isocrate, V, 69, 1.
 Pandora, prima femeie, creată de Hefaios-
 tos la porunca lui Zeus, V, 100, 3.
 Pandion, regele Atenei, V, 27, 4.
 Penemos, numele lunii în calendarul eo-
 lian și dorian, I, 104, 2.
 Pangeon, munți în Macedonia, I, 75, 8.
 Panyasis, poet epic, VI, 11, 6; 25, 2.
 Pantacchia, dialecticiană, fiica lui Diodor
 Cronos, IV, 121, 5.
 paradis, V, 72, 2; 79, 1; VI, 2, 4.
 Parce, zeițe, V, 137, 1.
 paremie, VI, 130, 1.
 Parthor, profet, VI, 53, 2.
 Parmenide Eleatul, filozof, I, 64, 3; V,
 15, 5; 59, 6; 112, 2; V, 138, 1; VI, 23, 3.
 Paros, insulă în Ciclade, I, 79, 1; V,
 127, 1.
 Parte, -a conducătoare a sufletului, II,
 131, 4; VI, 135, 1, 4.
 pasiune, II, 59, 6; II, 72, 1.
 Pastofori, la egipteni, VI, 37, 3.
 Paștele, II, 51, 2; V, 66, 5.
 Patimă, II, 100, 3; 108, 1; 110, 1; 112,
 1—113, 2; 113, 3—114, 2; 120, 2, 3; V,
 57, 4; 67, 1, 4; 108, 2; VI, 46, 3; 74,
 1, 3; 105, 1; 112, 3; 115, 2; 137, 4;
 VII, 7, 2, 5; 13, 3; 14, 2, 3; 20, 3; 22,
 1; 70, 4; 71, 2; 72, 1, 2.
 patriarh II, 28, 6; VII, 63, 1.
 Pavel, apostol, I, 3, 3; 11, 3; 40, 1, 2;
 50, 6; 51, 1, 2; 59, 2; 88, 4, 8; 90, 2;
 91, 2; 92, 1; 167, 2; 174, 2; 175, 1;
 II, 25, 3; 29, 4; 42, 3; 116, 3; 136, 4,
 5, 6; III, 47, 1; 51, 2; 53, 1, 4; 65, 3;
 74, 1; 75, 3; 76, 1, 2; 77, 1, 2, 3; 78,
 1, 2, 4; 79, 1, 2; 80, 3; 81, 1; 86, 1;
 93, 2; 94, 1; 96, 1, 2; 97, 1, 3; 99, 2;
 101, 4; 104, 5; 106, 4; 107, 3; 108, 1;
 IV, 12, 6; 19, 4; 49, 2, 5; 52, 4; 61,
 1; 64, 1; 97, 2, 3, 4; 98, 1, 2; 99, 2;
 111, 5; 112, 2; 128, 1; 129, 1, 5; 131,
 6; 134, 2; 145, 1; 167, 1; V, 5, 1;
 26, 5; 61, 2, 3; 62, 1; 65, 4; 66, 1; 75,
 4; 79, 1; 82, 4; 134, 2; VI, 43, 2; 62,
 1; 68, 2; 124, 1; VII, 98, 5; 104, 5—
 105, 6; 106, 4.
 paznic, VII, 56, 1.
 păcat, II, 34, 4; 35, 1; 66, 1, 3, 5; 71,
 4; 73, 1; 109, 1; III, 64, 1; 67, 1; 77,
 2; 84, 1; IV, 9, 6; 12, 1, 4; 74, 3; 153,
 3, 4, 5, 6; 154, 3; 159, 2; V, 16, 7; 71,
 2; VI, 45, 6; 56, 2; 97, 3, 4; 98, 1; 101,
 3; 102, 3; 109, 3; 134, 1; VII, 11, 2;
 56, 3; 73, 1; 74, 1, 6; 79, 4; 80, 1;
 82, 3; 100, 6.
 păcătos, IV, 154, 2.
 păgîn, V, 18, 8; 19, 1; VI, 110, 3; 111,
 1, 3; VII, 68, 9; 100, 3.
 păgînism, VII, 57, 4.
 pămînt, I, 158, 2; V, 9, 5; 94, 1; 99, 4;
 VI, 17, 3; 77, 3; 133, 4; 138, 4; VII,
 5, 1, 2; 8, 1, 6; 46, 7; 78, 4, 6; 80, 2;
 102, 2.
 păr, VI, 153, 3.
 părinți, I, 1, 3; VII, 2, 2; 3, 2.
 păstor, IV, 132, 1.
 Păstorul lui Herma, II, 43, 5; 44, 1—2;
 55, 3—6; IV, 74, 4; VI, 46, 5.
 Peanele, lucrare a lui Bakhilide, V,
 68, 5.
 pecete, II, 11, 2; V, 73, 2; VI, 60, 1.
 Pecila, galerie acoperită cu pictură, în
 Atena, IV, 121, 6.
 pedagog, VI, 158, 2.
 Pedagogul, lucrare a lui Clement Alexan-
 drinul, VI, 1, 3.
 pedeapsă, IV, 29, 4; 154, 1; V, 90, 4; VI,
 46, 3; 48, 3; 52, 1; 98, 3; 99, 2; 109,
 6; VII, 61, 5; 78, 3; 102, 5.
 pedepsire, IV, 154, 2; VI, 123, 2; VII,
 17, 5; 56, 3.
 pederastie, II, 34, 2.
 Pelasg, primul om din Arcadia, I, 102, 2.
 Peleu, iubitul zeiței Tetis, V, 117, 1.
 Peleu, piesă a lui Sofocle, VI, 19, 6.
 Peloponez, peninsulă în sudul Greciei, I,
 103, 3.
 Pelops, fiul lui Tantal, regele Frigiilor, I,
 103, 5; 137, 2.
 peloponezian, I, 138, 2.
 Penelopa, soția lui Ulise, IV, 142, 1.
 Penetie, filozof stoic, II, 129, 4.
 Penteu, regele Tebei, I, 57, 1.
 Peonian, locuitor al Peoniei (Norica),
 76, 2.
 Peratic, erezii peratice, VII, 108, 2.
 percepție, VII, 37, 2.
 perdea, V, 32, 3.
 Perdix, om priceput la negustorie, VI,
 101, 4.
 Periandru Corinteanul, unul din cei șapte
 înțelepți, I, 59, 1, 5; 61, 3.
 Pericle, om de stat atenian, IV, 122, 3.
 peripatetician, adept al filozofiei lui Aristot-
 otel, I, 72, 4; 77, 1; II, 34, 1; 138, 5;
 IV, 166, 1; V, 59, 2; 97, 7.
 Pers, I, 68, 1; 76, 7; 122, 1; 128, 1—2;
 150, 2; 158, 4; 162, 2—3; VI, 33, 4;
 124, 2.
 Persan, I, 140, 5; VI, 31, 4.
 Perseu, erou I, 103, 5; 105, 1; 137, 1.
 Persia, I, 65, 4; 69, 6.
 persecuție, IV, 76, 1—77, 3; VII, 66, 4;
 67, 4.
 Persoană politică, după Platon, I, 165,
 poște, II, 105, 3; VI, 94, 2—5.

- peșteră, VI, 33, 2.
 Petru, apostol, I, 11, 3; 89, 4; 154, 1; 182, 3; II, 68, 2; III, 52, 5; 75, 1; 110, 1; IV, 46, 3; 47, 4; 129, 2; VI, 39, 1, 4, 5; 41, 4, 7; 42, 1, 3; 43, 3; 48, 1; 58, 1; 63, 5; 68, 2; 128, 1; 132, 4; VII, 63, 3; 64, 2; 106, 4; 107, 1.
 Peucetion a luat prizonier pe Postumus, IV, 56, 3.
 pictură, VI, 56, 1.
 pietate, II, 45, 7.
 Pleptarul purtat de arhiereul Vechiului Testament, V, 38, 2—39, 1.
 pildă, V, 25, 1; VI, 65, 2; 124, 6; 125, 2; 126, 2, 4; 127, 3, 5; 128, 1.
 Pilda aluatului, V, 80, 8.
 Pilda chemării la cină, IV, 31, 1.
 Pilda celor zece fecioare, V, 17, 3; VII, 72, 5—6.
 Pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr, IV, 30, 4.
 Pilda despre lucrătorii viei, IV, 36, 5—37, 1.
 Pilda năvodului, VI, 95, 3.
 Pilda semănătorului, I, 37, 2.
 Pilda talanților, I, 3, 1—3.
 Pindar Beotianul, poet liric, I, 49, 2; 78, 5; 100, 2; 107, 2; 181, 4; II, 19, 2; III, 17, 1; IV, 49, 1; V, 102, 2; 129, 1, 4; 137, 1.
 Piriflegeton, riu în infern, V, 91, 2.
 Piritos, piesă de Euripide, V, 114, 2.
 Piron, filozof, I, 64, 4; VII, 101, 4.
 Pisa, oraș în Peloponez, VII, 48, 5.
 Pisin din Lindos, scriitor, VI, 25, 2.
 Pisistrate, tiranul Atenei, I, 132, 2.
 pisistrați, fiii tiranului Pisistrate, I, 131, 1.
 Pitac, regele Mitilinei, unul din cei șapte înțelepți, I, 59, 1; 61, 3, 4.
 Pitagora, filozof, I, 10, 3; 48, 6; 61, 4; 62, 1, 2, 4; 65, 2; 66, 1, 2; 68, 2; 69, 1, 6; 70, 1; 80, 2; 107, 5; 129, 3, 4; 131, 4; 133, 2; 150, 3; II, 24, 3; 79, 2; 92, 1; 130, 3; III, 21, 1; IV, 9, 1; 57, 2; 151, 3; V, 28, 1, 2, 4, 7, 8; 29, 3; 30, 1, 5; 31, 2; 3; 67, 3; 89, 5; 99, 3; VI, 27, 2; 57, 3; 65, 2, 1; VIII, 32, 5, 8.
 pitagorian, I, 72, 4; 80, 4; II, 114, 2; III, 12, 1; 13, 2—3; 24, 1, 2; IV, 171, 1; V, 8, 4; 27, 1; 50, 1; 58, 1, 6; 88, 1; 93, 4; 100, 6; 139, 1, 2.
 Pitarat, arhonte, I, 80, 2.
 Pitia, preoteasa lui Apolon de la Delfi, I, 60, 3; IV, 5, 1; VI, 28, 5; 29, 5.
 Pitocle din Samos, I, 135, 1.
 pizmă, V, 30, 5.
 pîine, IV, 161, 3; V, 33, 4; 35, 3—4; VI, 94, 2—5.
 pîrgă, II, 86, 3.
 placă, VI, 133, 1, 5; 134, 1; 136, 4.
 planetă, V, 37, 2; 106, 3; VI, 143, 1.
 plantă, VI, 117, 3.
 Platon, I, 10, 2; 39, 2; 42, 1, 2; 48, 2; 51, 2; 59, 5; 60, 1; 63, 4, 5, 6; 66, 3; 67, 1—4; 68, 2, 3; 69, 1, 2, 3; 92, 3; 93, 3; 103, 1; 133, 3; 143, 1, 2, 7; 150, 1, 3, 4; 165, 1—166, 5; 170, 3; 176, 2, 3; 180, 1—5; 182, 1; II, 15, 1; 18, 1, 2; 22, 1, 4, 5, 8; 23, 1—5; 45, 4; 100, 3; 108, 2; 131, 2, 4, 5; 132, 1—133, 4; 138, 2; 141, 5; III, 5, 3; 10, 2; 12, 1; 13, 1—3; 17, 3, 5; 18, 3; 19, 1, 4; 93, 3; 20, 2, 3; 21, 2; IV, 16, 1; 18, 1; 28, 2; 37, 1, 3; 44, 3; 52, 1; 122, 2; 2; 155, 2; 172, 3; V, 7, 6; 9, 5, 7; 14, 1, 2; 15, 1, 2; 16, 3, 4; 17, 4; 19, 4; 29, 3; 33, 5; 53, 1; 58, 1, 6; 65, 1, 3; 66, 3, 4; 73, 3; 74, 2; 75, 3; 76, 2, 3; 77, 1; 78, 1, 2; 79, 2, 3; 83, 2, 4; 84, 1, 2; 85, 1; 88, 1; 89, 5, 6, 7; 90, 5—91, 3; 92, 3; 92, 5—93, 3; 94, 2, 3; 95, 1, 2; 96, 2; 97, 2, 3, 6; 98, 1, 3, 4; 98, 5—8; 99, 1, 2, 3; 102, 3—5; 103, 1, 2, 4; 105, 2; 106, 2, 3, 4; 108, 2; 112, 2; 115, 1; 133, 4, 6; 136, 4; 138, 3; VI, 13, 7; 17, 5; 19, 8; 23, 4; 24, 1, 5; 26, 5; 27, 2, 3; 57, 3; 123, 1; 167, 2; 168, 1; VII, 33, 2; 100, 4.
 platonician, V, 88, 2.
 plăcere, II, 106, 3; 108, 2; 117, 5—6; 118, 7; 119, 3, 6; 120, 3; 121, ; 127, 1, 3; 128, 1, 2; III, 24, 1; IV, 22, 1—3; VI, 68, 1; 99, 3; VII, 17, 4; 33, 4, 6; 63, 2; 64, 5; 65, 1; 69, 8; 71, 5; 74, 6; 76, 3, 6, 7; 100, 3.
 plecare, VII, 78, 3.
 Pleiade, una din constelații, VI, 143, 1.
 pleuron, V, 111, 4.
 plugărie, VII, 80, 2.
 pnevmatic, II, 10, 2.
 poartă, I, 38, 7; VI, 64, 3.
 pocăință, II, 11, 2; 26, 5; 27, 1; 31, 1; 35, 3; 41, 1; 45, 1; 55, 6; 56, 1; 57, 1—59, 3; III, 93, 1—2; IV, 27, 3; 37, 7; VI, 46, 3; 48, 3; 97, 4; 109, 3; VII, 74, 5; 80, 1.
 poet, I, 26, 4; II, 107, 1; 121, 2; V, 10, 3; 24, 1; VI, 166, 2.
 poezie, V, 24, 2; 90, 4; VI, 168, 1.
 poftă, III, 42, 1; IV, 117, 5; 152, 1; VI, 71, 3; 73, 6; 100, 1; 148, 4; VII, 17, 4; 38, 2—3; 72, 2; 74, 1; 94, 4.
 pogorîre, V, 105, 4; VI, 32, 4; 33, 1.
 pogorămînt, VI, 124, 1, 3.
 Polemon, filozof, I, 63, 6; II, 133, 7; VII, 32, 9.
 Poliarat din Tasos, ghicitor, I, 133, 2.
 Polib, medic, VI, 139, 1.
 Policrat, tiranul insulei Samos, I, 65, 2.
 Polidect, tatăl lui Haril, I, 117, 10.
 Polifem, lui — i-a ghicit Telem, I, 134, 3.
 poligamie, III, 82, 3.
 Poliud, ghicitor, I, 134, 2.
 politic, I, 165, 3, 4.
 Polixenia, fiica lui Priam și a Hecubei, II, 144, 2.

- pom, III, 104, 1, 2, 3; V, 72, 2.
 Polux, unul din Dioscuri, I, 105, 4.
 Pont, ținut în Asia Mică, III, 25, 1.
 popor, VI, 50, 1, 3; 88, 4; 108, 2, 4;
 107, 1; 157, 5; 159, 9; VII, 22, 1.
 porc, I, 2, 2; II, 105, 1; VII, 33, 1.
 porumbiță, VII, 32, 7; 82, 6.
 poruncă, II, 51, 5; 73, 1; 80, 5; 88, 1;
 122, 1; 123, 2—3; 134, 1; III, 106, 4;
 IV, 29, 3; 43, 4; 44, 1; 105, 2; 108, 2;
 153, 2; V, 2, 6; 3, 3; 51, 2—52, 5;
 VI, 28, 3; 44, 3; 65, 4; 77, 5; 96, 1;
 98, 3; 106, 1; 115, 2; 117, 3; 121, 3;
 124, 1; 134, 3; 137, 2, 3, 4; 146, 1, 3;
 147, 2, 3; 148, 2, 4; 160, 4—161, 5;
 VII, 6, 4; 8, 6; 10, 1; 11, 1, 2; 16, 5;
 19, 2; 21, 1; 48, 4; 60, 4; 69, 5; 78,
 4; 80, 3; 83, 3; 99, 4; 100, 4; 104, 1.
 Poseidon, zeu, I, 70, 3.
 Posidip, poet comic, VI, 13, 6.
 Posidonie, filozof stoic, II, 129, 4.
 post, IV, 138, 2; VI, 102, 2, 3; VII, 75,
 2; 76, 1; 100, 1.
 Postumus, roman, prizonierul lui Peuce-
 tion, IV, 56, 3.
 potop, I, 102, 5; 103, 1; 140, 2; V, 9, 7;
 VI, 52, 1.
 Prail, filozof platonician, IV, 56, 2.
 Praxiada, tatăl lui Anaximandru, I, 63, 2.
 Praxifane, gramatic, I, 78, 3.
 predanie, I, 50, 5; 51, 2; 52, 1, 2; III,
 90, 2.
 Predanii, lucrare despre viața și faptele
 apostolilor, VII, 82, 1.
 predare, VII, 27, 6.
 predică, IV, 134, 1; VI, 48, 3.
 Predica lui Petru, I, 182, 3; II, 68, 2; VI,
 39, 1; 42, 3; 48, 1; 128, 1.
 predicare, I, 4, 2.
 predicator, I, 4, 3; 6, 1.
 pregătire, VII, 56, 2.
 preot, I, 69, 6; 180, 1—5; II, 86, 3; III,
 90, 1; IV, 158, 1, 3—4; 161, 3; V, 20, 3;
 28, 6; 106, 2; 107, 2, 3; VII, 3, 3; 33,
 8; 36, 2.
 Pretos, regele Tirintului în Argolida, I,
 103, 4; VII, 26, 4.
 pricepere, II, 31, 2; 76, 3; 84, 3; V, 1,
 4; VI, 125, 4, 5; 155, 1—3; 157, 3;
 VII, 17, 4.
 Priena, oraș în Asia Mică, I, 59, 1.
 prieten, II, 102, 4; 103, 2; IV, 42, 4;
 94, 1; V, 96, 6; VI, 73, 6; 76, 3; VII,
 21, 2; 50, 4; 62, 7; 68, 1, 3; 78, 4.
 prietenie, II, 75, 2; 101, 3; 102, 1; V,
 23, 1; 95, 3; VI, 114, 6; VII, 35, 7.
 prigoană, IV, 78, 1—80, 5.
 primejdie, VII, 64, 5; 66, 4.
 principiu, IV, 2, 1; V, 21, 4; 38, 7; VII,
 107, 4.
 procesiune, VI, 35, 1—37, 3.
 Procones, insulă în Propontida, I, 133, 2.
 Prodic din Samos, I, 131, 3.
 Prodic, eretic, I, 89, 0; III, 30, 1—2; VII,
 41, 1; 103, 0.
 profet, I, 27, 1, 2, 3; 45, 1, 2; 66, 2; 71,
 4; 81, 2; 84, 0; 85, 1—4; 87, 2, 5;
 135, 3; 136, 1; II, 8, 2; 13, 1; 17, 4;
 37, 2; 69, 1; 72, 4; 73, 3; III, 8, 5;
 38, 5; 53, 5; 67, 2; 70, 3; 73, 2; 76,
 1; 86, 3, 4; 89, 2; 90, 5; 91, 2; 100,
 1; 106, 1; IV, 2, 2; 3, 3; 36, 4; 133,
 1; 132, 1; 159, 1; V, 5, 1; 10, 1; 24,
 1, 2; 31, 1; 38, 5; 74, 6; 84, 2; 97, 1,
 7; 126, 3—5; 135, 1; VI, 4, 2; 28, 2;
 34, 2; 37, 1—2; 42, 3; 44, 1; 50, 4; 53,
 3, 4; 54, 1; 58, 1; 61, 1, 63, 4; 64, 3;
 77, 1; 81, 5; 88, 1, 5; 115, 5; 123, 1;
 125, 3; 126, 2; 127, 1, 3, 4, 5; 128, 1;
 147, 1; 163, 1; 168, 2; VII, 1, 6; 36,
 1; 61, 1; 63, 1; 95, 3; 97, 2; 104, 1.
 profetic, cărțile -e, VII, 96, 2—4, 5.
 profeție, I, 94, 3; 175, 1; II, 22, 8; 28,
 6; 29, 3; 42, 5; 54, 1—5; 101, 2; III,
 70, 2; 106, 2; IV, 2, 2; 134, 1; V, 6,
 2; 10, 3; 20, 1; 32, 1; 39, 1; 65, 4;
 80, 7; 108, 2; 116, 1; VI, 53, 5; 68, 3;
 104, 1; 122, 1; 123, 3; 124, 6; 125, 2;
 127, 4; 128, 1, 2; 129, 2, 3; 130, 1;
 133, 5; 167, 1; VII, 2, 2; 6, 2; 97, 2;
 99, 2; 100, 4.
 prognoză, II, 48, 2; 54, 1.
 Prometeu, zeu, I, 87, 1; 103, 2; 106, 1
 2; V, 58, 6; 100, 1, 2; VII, 31, 3.
 pronie, I, 18, 4; 50, 6; 52, 1, 2, 3; 81
 5; IV, 78, 1—80, 5; 84, 1—3; 86, 3;
 87, 2; 88, 1—5; V, 6, 1—2; 37, 2; 87
 2; 90, 3; VI, 31, 5; 45, 2; 122, 3; 123
 2; 128, 2; 147, 2; 153, 1, 4; 157, 2;
 159, 8; VII, 8, 4; 9, 1; 42, 2—3, 7;
 60, 1; 61, 5; 86, 5.
 Protagora Abderitul, sofist, I, 64, 4.
 Protagora, dialogul lui Platon, V, 58, 6
 97, 4.
 Protesilau, piesă a lui Euripide, VI, 24, 0.
 potrivnic, IV, 26, 5.
 Providență, I, 86, 1—2; 94, 1; 173, 5;
 VI, 148, 6; VII, 6, 1.
 prozelit, VII, 85, 5.
 prudentă, II, 78, 1, 3; 80, 5; VII, 47, 2.
 Prunc (Domnul Hristos), VII, 93, 7.
 psalm, I, 47, 3; III, 33, 4; V, 12, 1; 2;
 1; VI, 90, 1; VII, 43, 8; 49, 4.
 psalmist, I, 47, 3; II, 65, 1; VI, 63, 1; 88
 3; 97, 3.
 Psaltire, VI, 88, 2.
 psihic, II, 10, 2; IV, 92, 4; 93, 1.
 Ptolomeu I Soter, I, 128, 3; 148, 2; 149,
 Ptolomeu II Filadelfu, I, 128, 3; 148,
 Ptolomeu III Everghetu, I, 128, 3.
 Ptolomeu IV Filopator, I, 128, 3; 141,
 Ptolomeu V Epifane, I, 128, 3.
 Ptolomeu VI Filometor, I, 128, 3; 150, 1
 V, 97, 7.
 Ptolomeu VII Everghetu II, I, 144, 4.

Ptolomeu X Fiscon Laturus, I, 128, 3.
 Ptolomeu zis Dionisos, I, 128, 3.
 Ptolomeu din Mendes, preot și istoric, I, 101, 3—4, 5.
 purtare, IV, 12, 3, 2—3; VI, 161, 5; VII, 17, 5; 22, 1; 26, 2; 63, 1.
 Purtare de grijă a lui Dumnezeu, I, 4, 3; IV, 78, 1—80, 5; VI, 104, 1; VII, 6, 4; 8, 3, 4; 9, 1.
 putere, II, 52, 7; V, 134, 2; VI, 47, 3, 4; 101, 6; 122, 1, 2; 127, 2; 135, 4; 153, 3; VII, 1, 2; 7, 4; 8, 5; 9, 1; 16, 3; 64, 6; 79, 4; 88, 5.

R
 Raav, desfrînata, IV, 105, 4.
 Radamantis, V, 58, 6.
 Rafail, inger, I, 123, 5.
 ranchiună, VII, 62, 2.
 raționament, V, 11, 6.
 rațiune, V, 7, 4; VI, 96, 2; 135, 2; 136, 3; VII, 62, 1.
 răbdare, II, 31, 1, 2; 45, 1; 79, 5; 80, 1; 84, 3; 87, 1; IV, 9, 5.
 rădăcină, V, 35, 2.
 răpire, V, 52, 2.
 Răsărit, VII, 43, 6, 7.
 răsplată, IV, 144, 2—3; VI, 123, 2; VII, 10, 1; 74, 2; 69, 8.
 răsplătire, IV, 29, 4.
 Răspunsuri către Teodorida, scriere a lui Euforion, V, 47, 2.
 rău, rele, I, 18, 4; 84, 4; II, 39, 3—5; V, 64, 4; 95, 3; VI, 60, 2, 3; 159, 6; 164, 2; VII, 22, 2; 49, 1; 72, 3; 75, 3; 79, 1.
 Rebeca, soția patriarhului Iacov, I, 31, 3; 136, 1; IV, 161, 1, 2.
 rege, I, 129, 2; 140, 4.
 regulă, VI, 161, 5.
 religie, VI, 35, 2; 36, 2.
 restabilire, II, 134, 2, 4; 136, 6; III, 64, 3; VI, 75, 2.
 restaurare, V, 103, 6.
 retorică, I, 29, 10; 39, 1, 3; 47, 3; VI, 16, 1.
 Ripe, munți, I, 72, 2.
 rînduială, VI, 141, 4; VII, 83, 1; 90, 2.
 rîndunică, V, 27, 2—4.
 rîvnă, VII, 43, 2.
 rob, VII, 14, 2; 82, 7.
 robie, I, 92, 2; 121, 4; 122, 3; 123, 2—4; 124, 4; 125, 1; 127, 1, 2; 140, 7.
 Roboam, rege, I, 144, 3; 115, 1.
 Rodos, insulă în Marea Egee, V, 47, 5.
 Roma, I, 108, 3; 138, 4; 139, 2; 144, 5.
 romani, I, 71, 1, 2; 140, 6; II, 29, 3; III, 75, 3; 76, 1; IV, 145, 1; V, 8, 4; 55, 4; 80, 1.
 rug, I, 164, 4.
 rugăciune, I, 34, 1; II, 104, 1; III, 81, 1, 4; 85, 1; IV, 171, 1, 2; V, 16, 7; 97, 2; VI, 29, 3; 101, 3; 102, 1, 2; VII, 31, 7, 8; 32, 5; 34, 2; 38, 2—3, 4; 39,

5, 6; 40, 1, 3, 4; 41, 7, 8; 42, 1; 43, 1, 5, 6; 44, 1, 3—5; 45, 1; 46, 1; 49, 2, 4, 6, 7; 73, 1; 78, 4, 6; 79, 1, 2; 81, 4—7.
 rumegat, VII, 109, 2—3.

S

Sabat, IV, 8, 6; VI, 140, 1.
 saci, popor nomad în Asia antică, IV, 62, 1.
 Sadoc, arhiereu, I, 113, 1, 2; 114, 3.
 Safat, tatăl profetului Elisei, I, 115, 3.
 Safo, poetă, IV, 122, 4.
 Salmanasar, regele asirienilor, I, 119, 1;
 Salim, oraș în Hamaan, IV, 161, 3.
 Salomea, III, 45, 3; 66, 2; 92, 2.
 samanei, filozofi la bactrienii, I, 71, 4.
 Samaria, I, 114, 4; 119, 1; 141, 2.
 samarinean, I, 115, 4; III, 107, 11.
 sambica, instrument muzical, I, 76, 4.
 Same, localitate în Cefalenia, III, 5, 2.
 Samea, profet, I, 114, 4; 135, 4.
 Samea, tatăl profetului Uria, I, 121, 3.
 samnit, popor din Italia, I, 75, 7.
 Samos, insulă în Marea Egee, V, 27, 1; 62, 2; 132, 3; 135, 1; VI, 25, 2.
 Samson, judecător, I, 111, 2; II, 13, 1; VI, 153, 3.
 Samuil, judecător și profet, I, 111, 4; 112, 1; 120, 2; 135, 3; 140, 3; II, 13, 1; III, 52, 1; VI, 29, 1; 101, 4.
 sanctuar, I, 66, 2.
 Sardanapal, rege asirian, I, 159, 1; II, 118, 6.
 sarmani, filozofi indieni, I, 71, 5.
 sarmați, popor nomad, IV, 62, 1.
 Sarra, soția lui Avraam, I, 30, 3; 31, 1; 32, 1, 2; 123, 5; 136, 1; IV, 123, 1; VI, 101, 1, 2.
 satana, I, 92, 1, 2; III, 81, 2; 89, 3; 96, 2; IV, 74, 4; 96, 1.
 Satiac, perioadă astronomică la egipteni, I, 136, 3.
 Saul, rege, I, 111, 4; 112, 1, 2; III, 52, 1.
 sămînță, IV, 60, 3; VII, 80, 2.
 sănătate, VI, 157, 2.
 săptămînă, I, 126, 1—3.
 sărac, IV, 25, 2.
 sărăcie, II, 34, 1; IV, 21, 1; VI, 99, 5.
 sărbătoare, VII, 35, 3, 6; 49, 3.
 Sărbătorile, piesă a lui Platon, poet comic, VII, 33, 2.
 Scamon din Mitilene, I, 77, 1.
 scaun, VI, 106, 2.
 schimbare, VII, 57, 4.
 Sciroforion, lună în calendarul atenian, I, 104, 2.
 scit, I, 72, 1; 75, 4; 77, 3; V, 31, 3; 44, 2, 3, 5.
 Sciția, I, 59, 1.
 scînteie, VII, 110, 4.
 scop, II, 134, 1, 2; II, 136, 6.
 scriere, I, 2, 2; IV, 134, 2; V, 20, 3; VI, 127, 5.

Scriptură, I, 10; 4, 12, 1; 23, 2, 3; 24, 4; 25, 4; 26, 1; 29, 6, 7; 30, 3; 31, 1; 32, 2; 33, 5; 38, 3; 44, 3; 45, 3, 5; 47, 4; 48, 4; 81, 1; 87, 7; 88, 1; 96, 1, 3; 150, 5; 177, 2; 179, 4; 181, 3; II, 1, 1; 2, 1; 9, 6; 12, 1; 22, 2, 3, 4; 33, 2, 4; 39, 1; 40, 3; 46, 2; 47, 1, 2, 4; 48, 3; 49, 1, 3; 50, 1; 51, 4; 59, 4; 61, 3; 72, 2, 4; 73, 3; 84, 4; 85, 1—3; 101, 1, 2; 102, 5; 139, 2; 144, 4; 145, 3; III, 38, 3; 39, 2; 47, 3; 49, 2; 56, 1; 61, 1; 64, 1; 72, 1, 2; 81, 5; 86, 4; 88, 2; 105, 2; IV, 1, 3; 2, 2, 3; 4, 3; 8, 7; 9, 1, 7; 12, 4; 19, 4; 30, 1, 3; 32, 2; 44, 1, 4; 47, 3; 48, 3; 66, 4; 67, 1; 87, 2; 89, 5; 99, 1; 107, 5; 126, 5; 159, 2; 165, 3; 168, 3; 170, 2, 3; V, 17, 3; 25, 1; 27, 2; 28, 9; 29, 1; 40, 1; 53, 5; 54, 2, 4; 64, 6; 66, 3; 67, 4; 70, 1; 72, 5; 78, 3; 84, 3; 88, 1, 3; 90, 2, 3; 91, 3; 93, 5; 94, 2, 6; 95, 1; 96, 4, 6; 99, 4; 100, 4, 5; 102, 3—5; 104, 1—5; 108, 2, 4; 115, 5; 117, 2; 120, 1, 3; 124, 1—2; 127, 2—3; 134, 1; 139, 1; VI, 4, 3; 10, 1; 28, 1; 29, 1, 3; 32, 4; 41, 5; 48, 7; 49, 1; 50, 2, 5; 51, 2; 59, 3; 62, 3; 65, 2; 66, 1; 82, 3; 91, 3, 5; 93, 2; 97, 2; 101, 5; 102, 2; 107, 1; 114, 5; 115, 6; 116, 3; 124, 3, 5; 125, 2; 126, 1, 3, 4; 127, 2, 3; 128, 2; 130, 2; 131, 3, 4; 146, 1, 2; 149, 2; 154, 3; 160, 3; 164, 2; VII, 1, 3, 4; 49, 4; 70, 1; 74, 1; 79, 1; 80, 6; 82, 2; 83, 2; 84, 2; 92, 3; 93, 1; 94, 1, 2, 3, 4, 6; 95, 2, 4, 5, 9; 96, 1, 4, 5; 97, 3; 98, 2; 99, 3; 100, 4, 5; 102, 1; 103, 4; 104, 1; 105, 1; 109, 4.

secol, I, 136, 4.

Sedechia, rege, I, 121, 2; 122, 1, 3, 4.

Sedechia, profet mincinos, I, 115, 2.

Sehnufis Heliopolitul, I, 69, 1.

Seleuc Nictor, I, 72, 5.

Seleuc, astronom și matematician, VI, 143, 3.

sămînță, VI, 135, 1;

Sem, fiul lui Noe, 140, 2.

semănător, IV, 31, 5; VI, 67, 2.

Semela, fiica lui Cadmos, I, 105, 5; 106, 1.

Semela, piesa lui Eubul, VII, 30, 5.

semen, VII, 41, 6; 50, 4; 52, 3.

semn, VI, 28, 3; 84, 3; 87, 2.

Semiramida, regina Egiptului, I, 76, 9.

Senaherim, regele Asiriei, I, 141, 1.

Sepias, capul —, aproape de Magnezia, în Tesalia, VI, 29, 5.

Septuaginta, I, 148, 1—149, 2.

sfătuitor, VII, 64, 5.

Sfeșnicul din templu, V, 34, 8—9; 35, 1.

sfetnic, VI, 58, 2; VII, 7, 4.

sfîntenie, IV, 30, 1; 163, 4; V, 28, 5; VI, 57, 5; 122, 3; 125, 5; VII, 13, 1; 14, 1; 29, 3; 42, 2, 3; 73, 1.

Sflux, I, 48, 6.

Sfînt, III, 60, 3—4; IV, 132, 1; VI, 68, 1; 132, 5; VII, 13, 1; 78, 5, 6; 80, 2.

sfîrșit, III, 84, 1; VII, 55, 5, 6; 56, 3.

Sibilă, I, 70, 3, 4; 118, 1, 3; 132, 3; III, 14, 3; V, 108, 6; 115, 5; VI, 43, 1.

Sicilia, I, 64, 2; 134, 3.

sicilian, I, 11, 2; 76, 8.

Sicionia, I, 102, 5.

sidonieni, locuitorii Sidonului (Fenicia), I, 76, 7.

Silloi, scriere a lui Timon, I, 63, 3.

sîlnicie, VII, 17, 4.

silogism, I, 26, 4.

simbol, V, 21, 4; 27, 1; 51, 1—52, 5; 55, 4; 57, 1.

simbolic, V, 46, 1; VI, 4, 2.

symbolism, V, 53, 2—5; 56, 1.

Simeon, dreptul, I, 136, 2.

simfonie, VI, 88, 5.

Simias din Rodos, gramatic, V, 47, 5.

Simon Magul, II, 52, 2; VII, 108, 2.

Simon, maestru de călărie, VII, 101, 4.

Simois, râu, V, 31, 4.

Simonide din Ceos, I, 131, 8; IV, 23, 2; 48, 4; VI, 13, 2.

Simposiaca, lucrare a lui Didim, IV, 122, 4.

simț, V, 7, 4, 5; 94, 4; VI, 137, 1; 144, 2; 164, 3; VII, 44, 6; 93, 2.

sinagogă, VII, 53, 3.

Sinai, munte, VI, 32, 3—5.

Sinacuză, oraș în Sicilia, I, 131, 8; 133, 2.

sirenă, I, 48, 6; II, 9, 7.

Siria, I, 62, 2; 72, 5.

sirian, I, 75, 1.

Siros, insulă în Marea Egee, I, 59, 5; V, 44, 2; VI, 9, 4.

Sisara, generalul lui Iabim, I, 110, 2.

Sit, fiul lui Adam, III, 81, 5.

sîmbătă, I, 13, 1; III, 40, 4; 98, 1, 2; 99, 1; IV, 29, 3; 41, 3.

sînge, V, 48, 8; 66, 2.

slavă, I, 49, 1; II, 84, 5; VI, 56, 2; 107, 2; 132, 5; VII, 6, 4; 15, 1; 58, 4.

slăbiciune, VII, 100, 6; 102, 1.

slugă, II, 27, 3; IV, 42, 4; 67, 1—68, 5; VI, 84, 2, 4; VII, 62, 7.

slujire, VI, 34, 3; 123, 2; VII, 3, 1, 2; 13, 2; 42, 8; 68, 1; 78, 4.

smerenie, III, 48, 3; IV, 107, 4; VII, 77, 6.

Smirna, oraș în Asia Mică, I, 64, 4.

Soare, V, 29, 6; VI, 110, 3; 138, 6; 149, 2.

soartă, IV, 53, 2.

societate, VII, 36, 3—5.

Socrate, I, 63, 3, 4; 83, 4; 92, 3, 4; 93, 1, 2; 133, 2, 3; II, 120, 5; 131, 3; III,

21, 1; IV, 10, 1; 122, 3; 144, 2; 155, 3;

V, 14, 1; 15, 3; 17, 2; 67, 2; 91, 5;

95, 3; 97, 2; 99, 3; VI, 5, 1; 53, 3; 57,

3; 167, 2.

Sodoma, II, 103, 2; IV, 105, 4.

Sofil, tatăl lui Antifon din Atena, I, 79, 3.

sofism, V, 11, 6.

sofist, I, 22, 1—24, 4; 26, 4; 40, 5; II, 7, 3; VI, 81, 4; 122, 3; VII, 53, 2.
 Sofistul, dialogul lui Platon, IV, 155, 3; V, 112, 2.
 sofistică, I, 39, 1. 2. 4; 44, 2; 47, 2. 4; 87, 3; 100, 1; 176, 3.
 sofisticărie, VI, 162, 2.
 Sofocle, poet tragic, II, 141, 3; IV, 6, 2; 24, 6; V, 11, 2; 24, 3; 25, 1; 111, 4. 6; 113, 1; 122, 1; 128, 2; VI, 8, 6; 10, 3. 5. 7. 9; 19, 3. 6.
 Sofonie, profet, I, 120, 2; 135, 3; V, 77, 2.
 Sodam Tegeatul, I, 61, 1.
 Solomon, I, 1, 3; 10, 1; 22, 3; 28, 4; 29, 3; 35, 5. 6; 113, 1. 2. 3; 114, 1. 2. 3. 4; 116, 3; 117, 6; 119, 5; 130, 2. 3; II, 24, 1. 5; 70, 4; IV, 9, 2; V, 18, 5; 72, 1. 4; VI, 60, 1; 93, 4; 95, 4; 110, 1. 2; 114, 1; 120, 3; 121, 1. 2. 3; 131, 1; 138, 4; 146, 2; VII, 105, 1.
 Solon, legislator, poet și filozof, I, 23, 1; 59, 1; 61, 1. 4; 65, 3; 69, 3; 79, 6; 107, 5; 180, 1; V, 81, 1; 108, 1; 129, 6; VI, 8, 7. 9; 11, 2; 144, 3—6.
 somn, IV, 141, 1—4; V, 105, 4.
 Sonhis, mare profet egiptean, I, 69, 1.
 Sorită, raționament, V, 11, 6.
 Sosibie Lacedemonianul, istoric, I, 117, 10.
 Sotadas Bizantinul, poet, I, 61, 3.
 Sotir Frigianul, I, 76, 5.
 soție, IV, 108, 3; 123, 2—3; 127, 1—2; VII, 64, 2.
 Sparta, I, 133, 2; IV, 24, 5.
 spălare, V, 70, 7; VI, 82, 6.
 spectator, VII, 20, 4.
 Speusip, filozof platonician, I, 63, 6; II, 19, 3; 133, 4.
 Stasin, poet epic, VI, 19, 1.
 statornicie, VII, 18, 1.
 statuie, V, 35, 6; 74, 4; VI, 163, 1; 168, 4; VII, 16, 5; 28, 4; 29, 6. 8; 43, 7; 48, 5; 52, 2. 3.
 stat, IV, 172, 3.
 Statul, lucrare a lui Epihanm, V, 118, 1.
 Statul, lucrare a lui Platon, I, 48, 2; 93, 3; 176, 3; 182, 1; II, 18, 2; 22, 8; III, 18, 3; IV, 16, 1; 18, 1; 52, 1; V, 58, 6; 66, 4; 90, 5; 103, 2; 105, 2; 106, 2; 108, 2; VI, 24, 5.
 Statul Foceenilor, lucrare a lui Aristotel, I, 133, 4.
 staul, VI, 109, 6.
 statornic, VII, 18, 1.
 stăpîn, IV, 110, 3; VII, 82, 5.
 stăruință, III, 78, 1.
 stea, VI, 110, 3; 111, 1; 143, 1; 148, 1. 2.
 Stenelos, I, 103, 3.
 Stesihor, poet liric, I, 78, 5.
 stihle, VI, 148, 2.
 stîlp, I, 161, 3; 163, 1. 3. 5. 6; 164, 1. 3. 4; V, 34, 4.
 stoic, I, 51, 1. 2; II, 19, 4; 101, 1; 138, 5; IV, 19, 1; 28, 1; 172, 2; V, 9, 4;

17, 6; 58, 2; 76, 1; 89, 2. 3. 5; 92, 4; 95, 1; 97, 2. 6; 100, 4; 105, 1; VI, 27, 3; VII, 37, 1; 88, 5.
 Stolist, personaj religios la egipteni, VI, 36, 12.
 Straton, filozof peripatetician, I, 61, 1; 63, 5; 77, 1.
 stricăciune, V, 64, 1.
 Stromate, I, 11, 1; 12, 1; 14, 1. 2. 3; 15, 2. 3; 16, 1; 18, 1; 19, 1; 20, 4; IV, 1, 3; 4, 1. 3; 6, 1—2; 7, 1; VI, 2, 1—2; VII, 1, 3. 4; 84, 1—2; 102, 2; 110, 4; 111, 1—3. 4.
 studiu, IV, 124, 1.
 succesiune, VI, 61, 3.
 suferință, VII, 17, 5; 78, 3.
 suflet, I, 7, 3; 10, 1; 67, 4; 171, 1; II, 52, 2; 97, 3; 108, 2. 3; 110, 1; III, 13, 2—3; 64, 1; IV, 9, 4. 5; 11, 2; 22, 1; 27, 3; 80, 5; 140, 2; 155, 4; 163, 1. 2; 164, 3; 165, 2; 167, 4; 169, 1; V, 17, 3; 67, 1. 4; 73, 2; 83, 1; 86, 1. 3; 89, 2; 91, 1; 94, 4; 97, 5; 103, 4; 106, 4; VI, 17, 3; 27, 2; 35, 1; 46, 3; 48, 3; 52, 1. 2; 60, 1. 2; 68, 3; 69, 2. 3; 71, 3—76, 4; 91, 2; 96, 2; 100, 3; 112, 3; 113, 3; 120, 2; 135, 1. 2. 4; 136, 1; 149, 5; 153, 3; 162, 3; 163, 1. 2; VII, 3, 1. 2; 10, 1. 2; 13, 1; 16, 5; 20, 2; 22, 1; 27, 6; 29, 5. 6; 32, 4. 5. 8; 34, 4; 44, 6; 45, 3; 49, 1; 56, 7; 62, 5; 63, 2; 64, 4. 6. 7; 71, 1. 2; 72, 4. 5; 76, 7; 79, 7; 100, 7.
 supănare, VII, 17, 4; 64, 5.
 superstiție, VII, 22, 3.
 superstițios, VII, 4, 3; 22, 2.
 Superstițiosul, piesă a lui Menandru, VII, 24, 3.
 supus, VIII, 3, 2.
 Susana, pildă de femeie castă, IV, 119, 3.
 Susarion, poet comic, I, 79, 1.

Ș

șarpe, III, 80, 2; 102, 4; VII, 82, 6.
 școală, I, 57, 1; 62, 1; 63, 1. 4; 64, 1—4; VI, 5, 1; 55, 4; 123, 3; VII, 89, 3; 92, 7.
 știință, I, 15, 3; 16, 1; 31, 1; 32, 4; 37, 1; 43, 1; 100, 2; II, 9, 4; 15, 4; 31, 2; 55, 3; 76, 1; 84, 3; IV, 8, 8; 40, 1; 136, 1; 143, 2; V, 82, 3; VI, 1, 3; 57, 2; 61, 1; 80, 1—81, 6; 82, 4; 91, 1; 92, 1; 93, 1—95, 5; 96, 4; 100, 2; 118, 2; 132, 5; 157, 2; 162, 4; VII, 14, 1; 17, 1—3; 29, 7; 44, 6—7; 46, 9; 57, 3; 68, 1; 70, 4; 79, 7; 82, 5. 7; 83, 4; 84, 1; 100, 7.
 științele enciclice, I, 30, 1; 93, 5; VI, 83, 1; 94, 5; VII, 19, 4.

T

Tabor, munte, VI, 140, 3.
 Taină, I, 13, 1. 2. 4; 15, 3; 176, 2; 179, 1; III, 102, 2; IV, 3, 1; 109, 2; V, 41, 1; 58, 6; 60, 1; 61, 1. 4; 62, 1; 63, 7; 64, 6; 73, 2. 4; 80, 4. 5. 6; 90, 3; VI,

- 95, 1; 97, 1; 124, 6; 126, 2; 127, 5; 134, 1; VII, 4, 2, 3; 6, 1; 27, 6; 88, 4; 94, 1; 97, 3.
- talant, I, 3, 1—3.
- Tales din Milet, I, 52, 4; 59, 1; 60, 3; 62, 1, 2, 3, 4; 63, 2; 65, 1; 66, 2; 129, 3, 4; II, 14, 2; V, 96, 4; VI, 57, 3.
- Tamara, nora lui Iuda, I, 31, 6.
- Taminis Tracul, I, 76, 6.
- Tantal, regele Lidiei, I, 107, 1.
- Tanaxandra, sibilă, I, 132, 3.
- Targelion, lună în calendarul atenian, I, 104, 1.
- tartar, V, 91, 2.
- Tartar, din dialogul «Fedon» al lui Platon, V, 58, 6.
- Tasos, insulă în Marea Egee, I, 131, 7; 133, 2.
- tată, V, 125, 2—126, 2; VI, 146, 1.
- Tatăl (Dumnezeu-Tatăl), I, 87, 6; 126, 2; 178, 2; II, 11, 2; 19, 1; 52, 2; 69, 2; 78, 3; 100, 4; 134, 2; III, 49, 6; 73, 3; 76, 1; 78, 5; 83, 4; 87, 4; 88, 1; IV, 34, 5; 95, 1; 162, 5; V, 1, 2, 3, 4; 6, 3; 12, 2; 34, 1; 38, 1, 7; 63, 8; 70, 1—6; 71, 4; 78, 1; 81, 5; 83, 1; 92, 3; 101, 3; 102, 2—5; 103, 1; 112, 1; 116, 1, 3; 130, 2; 133, 3, 7; 136, 3; VI, 28, 5; 47, 2; 59, 1; 104, 2, 3; 132, 4; 146, 1, 2; 148, 1; 151, 5; 161, 6; VII, 2, 3; 5, 4, 6; 7, 1, 4, 7; 8, 5; 9, 1—3; 16, 6; 35, 1; 41, 7; 45, 3; 49, 7; 58, 3, 4, 5; 69, 2; 81, 3; 88, 6; 93, 5; 104, 4; 109, 2, 3, 6.
- Tatian Asirianul, I, 101, 2; 102, 2; III, 81, 1, 3; 82, 2; 92, 1.
- tăcere, V, 67, 3; VII, 2, 3.
- tămâie, VII, 32, 4, 5; 34, 2.
- Teage, dialogul lui Platon, I, 133, 3.
- teamă, VI, 71, 3.
- Teano, filozoafă pitagoreană, I, 80, 4; IV, 44, 2; 121, 2, 3, 4.
- Tearida, filozof, V, 133, 1.
- teatru, VII, 36, 3.
- Teba, oraș în Egipt, I, 134, 1.
- Teba, oraș în Beotia, I, 78, 5; 100, 2; 103, 4; 106, 1; 134, 1, 3; 137, 2; II, 121, 1.
- tebani, I, 163, 4.
- Teetet, dialogul lui Platon, I, 48, 2; II, 45, 4; 133, 3; IV, 155, 4; V, 15, 2; 97, 3; 98, 5.
- Tegea, oraș în Arcadia, I, 61, 1.
- tehnică, VI, 149, 2.
- Telef, piesă a lui Eshil, IV, 45, 1.
- Telef, piesă a lui Euripide, VI, 16, 5.
- Telem, ghicitor, I, 134, 3.
- Telemah, fiul lui Ulise, IV, 142, 2.
- Telesila, poetă, IV, 120, 3; 122, 4.
- Telhin, regele Siciloniei, I, 102, 5.
- telhini, locuitorii insulei Rodos, V, 47, 5.
- Telmes, ghicitor, I, 134, 3.
- telmiseni, locuitorii al orașului Telmis (Caria), I, 74, 5.
- temelle, V, 26, 1.
- Temenos, piesă a lui Euripide, VI, 10, 6.
- temere, II, 120, 2; 122, 1; 123, 1; 125, 3.
- Temis, I, 80, 3; V, 136, 5; 137, 1.
- Temisto din Lampsac, IV, 121, 4.
- Temistocle, general și om de stat atenian, I, 65, 3.
- templu, I, 126, 1; II, 117, 2; III, 73, 2; V, 13, 4; 32, 2; 74, 3, 4; 76, 2; VII, 28, 1, 4; 29, 3; 43, 7; 64, 7; 82, 4.
- Teodia, pretins discipol al lui Pavel, VII, 106, 4.
- Teoclimen, ghicitor, I, 134, 3.
- Teodecte, poet tragic, VI, 14, 2.
- Teodorida, corespondent al lui Euforion, V, 47, 2.
- Teodot, filozof pitagorean, IV, 56, 2.
- Teofrast, filozof, I, 63, 5; 77, 1; II, 9, 5; III, 24, 3; VI, 57, 3; 167, 2.
- Teognida, dialecticiană, fiica lui Diodor Cronos, IV, 121, 5.
- Teognis, poet, III, 15, 1; IV, 23, 3; V, 52, 4; VI, 8, 1, 8; 11, 5; 14, 5; 18, 6; VII, 110, 1.
- Teogonia, lucrare a lui Orfeu, VI, 26, 2.
- teologie, I, 57, 6; IV, 2, 2; V, 24, 1; VI, 123, 2.
- Teologia, scrierea lui Ferechide din Sirus, V, 50, 3.
- Teopomp, orator și istoric, I, 1, 2; 62, 2, 117, 8; 135, 1; VI, 19, 5; 21, 4.
- Teos, oraș în Asia Mică, I, 78, 5; VI, 12, 7.
- Tereu, regele Traciei, V, 27, 4.
- Terpandru, poet și cântăreț, I, 78, 5; 131, 6; VI, 88, 2.
- Tesalia, regiune a Greciei, I, 132, 3.
- Tesmoforii, serbări în cinstea zeiței Demetra și a fiicei sale Core, IV, 121, 3; VI, 26, 4.
- Tespis, poet tragic, I, 79, 1; V, 48, 7.
- Tesprotia, regiune în sud estul Epirului, 132, 3.
- tesproți, VI, 25, 2.
- Testament (Vechiul și Noul Testament), 28, 2; 44, 3; 182, 2; II, 29, 1, 2; IV, 130, 4; 134, 4; 149, 5; V, 38, 5; VI, 4, 1, 2; 63, 3; 67, 1; 106, 3; 120, 3; 12, 3; 133, 5; 161, 5; VII, 34, 2; 69, 5; 100, 5; 107, 5.
- Tetis, divinitate marină, V, 100, 5.
- Tezeu, erou, I, 104, 1, 3; 137, 2.
- tiara de aur, V, 37, 5—38, 1.
- Tiberiadă, marea —, VI, 94, 2.
- Tiberiu, împărat roman, I, 144, 2, 4; 14, 1—146, 3; VII, 106, 4.
- Tihc, zeița destinului, V, 128, 1.
- Timeu, scriitor, I, 1, 2.
- Timeu, istoric, I, 64, 2; 135, 1; 139, 4.
- Timeu din Locrida, filozof pitagorean, 166, 1; V, 115, 4.

Timeu, dialogul lui Platon, I, 69, 3; 103, 1; 180, 1; V, 79, 3; 84, 1; 89, 7; 96, 2; 102, 5.

Timocle, poet comic, IV, 7, 1. 2.

Timon, poet și filozof, I, 63, 3; V, 11, 5.

Timotei, poet și muzicant, I, 78, 5.

Timotei din Pergam, filozof, IV, 56, 2.

Timotei, apostol, I, 4, 4; II, 29, 4; 52, 6; III, 53, 4; IV, 49, 5; 92, 5; VI, 124, 1; VII, 53, 3—4.

Timoxen din Cercira, ghicitor, I, 132, 3.

timp, VI, 145, 4—6; VII, 35, 3—4; 43, 1.

Tir, oraș în Fenicia, I, 66, 1; 130, 3.

Tirenia (Etruria), I, 62, 2; 66, 1.

tirenieni, I, 74, 6.

Tiresia, om îndumnezeit la egipteni, I, 134, 1.

tirs, bastonul bacanților și bacantelor, I, 14, 1.

Tit, împărat roman, I, 144, 2. 4.

Titanide, fiicele lui Uranus și Geea, I, 80, 3.

titanomahia, I, 73, 3.

Titie, fiul zeiței Geea, I, 107, 1.

titluire, VI, 131, 4.

titlhar, V, 140, 1.

tinăr, IV, 67, 1—68, 5; 108, 1.

Tlepolet, fiul lui Heracle, I, 104, 3.

Tobie, israelit din tribul lui Neftali, I, 123, 5.

Tobit, tatăl lui Tobie, I, 123, 5.

toiag, V, 35, 2.

Toit, divinitate egipteană, I, 68, 3.

Toma, apostol, IV, 71, 3.

toscani, locuitorii Toscaniei, I, 75, 7.

trac, I, 66, 1; 68, 1. 3; 75, 5; VII, 22, 1.

Tradiție, I, 11, 3; 12, 1; 15, 2; 55, 1. 2; 180, 1; II, 45, 4; IV, 2, 2; 3, 2. 3; V, 63, 2; 64, 5; VI, 61, 1; 124, 5; 131, 5; VII, 27, 6; 55, 6; 95, 1; 99, 5; 103, 5; 104, 2; 106, 2; 108, 1.

Tradițiile, scriere a lui Matia, II, 45, 4.

Traian, împărat roman, I, 144, 2. 4.

Transfugii, piesa lui Ferecrate, VII, 30, 3.

Trasibul, general și om de stat atenian, I, 163, 1—2.

Trasil, astrolog celebru, I, 136, 5.

Trasimah, retor și sofist, VI, 16, 6.

Trasonide, personaj comic, II, 64, 2.

trecere, VII, 57, 4.

Treime, Sfânta —, V, 103, 1.

Triagmos, lucrarea lui Ioan din Hios, I, 131, 4.

Triopa, regele Argosului, I, 103, 2; 106, 1. 2.

Triptolemn, regele Eleusinei, I, 103, 4.

tristețe, II, 72, 1; V, 30, 5.

trîndăvie, VII, 46, 6.

troglođiți, popor în Etiopia, I, 76, 4.

Troia, I, 73, 4, 6; 79, 6; 104, 1—3; 105, 4; 114, 2; 117, 4, 6, 7, 8; 134, 1, 3; 137, 1, 3, 4; 138, 1; 139, 3, 4; II, 106, 4.

Troian, 130, 1; 132, 3; 136, 5.

tron, VII, 82, 5.

trop, VI, 129, 3.

tropic, VI, 138, 6.

trup, I, 171; 1; II, 108, 2; 83, 5; 84, 4; 102, 3; IV, 11, 2; 22, 1; 158, 1—4; 163, 1, 2; 164, 3; 165, 2; V, 34, 1; 63, 4; 66, 2; 72, 3; 89, 2; 94, 3; 105, 4; VI, 46, 3; 52, 1; 60, 2; 71, 1, 2; 122, 1; 127, 1; 132, 4; 140, 3; 151, 3; 153, 3; 163, 2; VII, 3, 2; 6, 5; 7, 5; 8, 1, 6; 32, 8; 33, 6; 61, 1; 76, 7; 79, 3, 7; 82, 7; 87, 3, 4; 88, 1—3; 100, 4.

Tucidide, istoric, VI, 8, 9; 20, 1.

turn, VII, 83, 5.

turturică, V, 27, 2—4; VII, 32, 7.

tusci (etrusci), I, 74, 4.

T

țap, VII, 33, 4.

U

Uafre, regele Egiptului, I, 130, 3.

Ucenic, I, 2, 1; 45, 2; II, 15, 3; V, 25, 5; 30, 3; 58, 2, 3; VI, 127, 5; 167, 2; VII, 2, 3; 53, 5; 60, 1.

ucidere, VI, 147, 2.

uimire, VII, 2, 3.

Uria, profet, I, 135, 3.

Ulise, erou troian, I, 73, 6; VI, 89, 1.

uliu, V, 52, 2.

umbră, VII, 82, 7.

unire, VII, 14, 1; 68, 2.

unitate, VI, 107, 1; VII, 34, 2; 68, 2; 107, 5.

Unul-Născut, VII, 20, 4.

Univers, V, 38, 2, 7; 71, 4; 78, 1; 92, 3; 99, 3; 102, 4; 121, 1; 133, 3, 7; VI, 17, 3; 55, 2; 146, 2; 148, 1; 151, 1; 161, 6; VII, 2, 3; 6, 3.

Uri, tatăl lui Veseleil, I, 25, 5.

Uria, profet, I, 121, 3.

urmare, II, 100, 4.

urs, VI, 50, 2, 3.

Ursa mare și ursa mică, VI, 143, 1.

V

Valentin, eretic, II, 10, 2; 114, 3—115, 3; III, 1, 1; 59, 3; 92, 1; 102, 3; IV, 71, 1; 89, 2—90, 4; 91, 1—4; V, 3, 2—4; VI, 52, 3; 53, 1; VII, 106, 4; 108, 1.

valentinieni, adepții lui Valentin, II, 10, 2; 36, 1—38, 5.

văduvă, III, 101, 5; VII, 72, 2.

veac, V, 51, 5; VI, 68, 1.

Vechiul Testament, I, 148, 1, 2; 150, 2; III, 54, 4; 82, 4; 83, 3; IV, 134, 4; V, 3, 3; 61, 1; 62, 2; 85, 1.

vedenie, VI, 131, 2.

vedere, VII, 37, 1; 76, 6.

Veniamin, seminția lui —, I, 141, 1.

Venirea Domnului, V, 3, 4; 4, 1; 10, 2; 17, 3; 25, 3; 38, 6; 90, 3; VI, 1, 4; 45, 6; 48, 4; 51, 3; 54, 1; 59, 3; 61, 1;

77, 1; 125, 3; 127, 4, 5; 128, 1; 159, 9; 161, 3; 167, 1; VII, 11, 2.
 Veseleil, fiul lui Uri, I, 25, 5.
 veselie, VI, 71, 3; 99, 3, 4; VII, 13, 1.
 Vespasian, împărat roman, I, 126, 3; 140, 7; 144, 2, 4; 146, 5, 9; 147, 2.
 veșmînt, V, 32, 2.
 viață, I, 4, 3; III, 64, 3; IV, 12, 1; 32, 1; 42, 3; 43, 2; 152, 3; V, 63, 8; 72, 2, 3; 96, 6; VI, 50, 5; 127, 5; 138, 3; 148, 1; VII, 3, 2; 5, 2; 10, 1; 15, 2; 35, 1, 3, 6; 36, 3—5; 40, 3; 49, 3; 53, 1; 56, 2; 61, 5; 63, 1; 64, 4, 7; 65, 1—6; 72, 4; 73, 1, 6; 74, 1; 75, 1, 3; 79, 3, 4; 80, 7; 82, 6; 83, 1; 100, 1, 3; 104, 2, 4.
 viciu, II, 22, 5; 34, 1; 97, 3; 107, 4—5; V, 31, 2; 97, 5; VII, 10, 1; 33, 4.
 vie, II, 86, 2.
 viér, VII, 74, 1.
 viețuire, I, 4, 3; IV, 22, 1; 79, 3; V, 16, 7; 98, 4, 5—8; VI, 79, 2; 100, 2; 115, 3; VII, 13, 1; 35, 3—4; 48, 2.
 viitor, I, 133, 2; VI, 77, 1, 2; 91, 3; VII, 47, 5; 79, 2.
 vin, IV, 161, 3; VII, 52, 3.
 vineri, VII, 75, 2.
 virtute, II, 1, 1; 22, 2; 31, 3; 34, 1; 45, 1; 78, 1; 79, 4—5; 80, 1—5; 105, 1; 128, 2, 3—4; 131, 5; 135, 3; IV, 20, 1—2; 24, 6; 36, 5; 41, 1; 45, 2; 69, 1; 124, 1; 126, 2; 130, 1; 139, 2; 146, 2; V, 31, 2; 83, 2; 96, 5; 97, 5, 6; 136, 4; VI, 55, 2; 78, 3; 83, 3; 95, 4, 5; 96, 2, 3; 99, 4, 5; 125, 5; 158, 3; VII, 9, 3; 10, 1; 14, 1; 19, 3; 39, 1; 45, 1, 3; 46, 5, 9; 47, 1, 2, 3; 48, 1; 59, 5, 6; 64, 6; 69, 8; 70, 4.
 vis, VII, 78, 5.
 vistierie, V, 23, 2.
 Vitelie, împărat roman, I, 126, 3; 144, 4; 146, 5, 9.
 viță de vie, I, 43, 2; V, 48, 8.
 vițel de aur, II, 70, 3.
 vîrstă, IV, 132, 1; VI, 97, 1; 144, 3—6; VII, 88, 3.
 Voaluri, titlul unei antologii, VI, 2, 1.
 voință, I, 38, 5; 45, 5; 84, 1—5; III, 102, 2; IV, 27, 2; 66, 1; VI, 52, 1; 106, 2; 157, 3; 166, 3; VII, 5, 4; 8, 5; 9, 2—3; 19, 3; 29, 3; 41, 3; 44, 5; 60, 3; 78, 4; 81, 2; 86, 2; 107, 5.
 vorbire, V, 19, 3; 44, 1; 46, 1; VI, 4, 2; 127, 3; VII, 44, 8—45, 1.
 vultur, V, 52, 2.

X

Xantos din Lidia, istoric, I, 131, 7; III, 11, 1.
 Xenocrate, filozof platonician, I, 63, 6; II, 24, 1; 133, 5—6; V, 97, 3; 116, 3; VI, 167, 2; VII, 32, 9.
 Xenofan, filozof, I, 62, 1; 64, 2, 3; 65, 1; V, 109, 1; VII, 22, 1.
 Xenofon, istoric, II, 107, 4—5; V, 108, 5; VI, 16, 4; 19, 2.
 Xerxe, regele persilor, I, 128, 1; 138, 2; III, 36, 5; VI, 29, 5.
 Xifodre, înțelept la curtea lui Darius, V, 44, 4.

Z

Zaharia, profet, I, 122, 4; 123, 1; 127, 2; 129, 3; 135, 3.
 Zaharia, tatăl sfîntului Ioan Botezătorul, I, 136, 2; 145, 2.
 Zaheu, vameș, IV, 35, 2.
 Zaleuc, legislator, I, 79, 4; 170, 3.
 Zalmoxis, zeu, IV, 57, 2.
 Zaratu Asirianul, înțelept, I, 70, 1.
 zeciuală, II, 86, 3.
 Zenon din Citium, filozof stoic, I, 64, 1; II, 121, 3; 125, 1; V, 58, 2; 76, 1; 95, 2; VI, 57, 3; 167, 2.
 Zenon Eleatul, filozof, I, 64, 3; IV, 56, 1.
 Zetos, regele Tebei, I, 107, 3.
 zeu, zei, II, 22, 1; IV, 16, 1; V, 28, 4; 45, 4; 57, 5; 70, 5; 76, 1; 84, 1; 96, 2; 97, 2; 102, 2; 103, 3; 109, 3; 113, 2; 121, 2; 126, 1; 127, 1; 128, 2; 129, 3; VI, 6, 5; 14, 1, 7, 8; 11, 6; 31, 4; 151, 5; 163, 1; VII, 15, 4; 22, 1; 23, 2; 30, 3—34, 4; 52, 2.
 Zeus, I, 79, 4; 103, 3; 108, 2; 170, 3; II, 20, 3; 122, 2; 127, 1; IV, 12, 3; 48, 2; 171, 4; V, 49, 3; 64, 4; 70, 3; 84, 3; 100, 2, 3; 101, 2, 4; 102, 1; 111, 3, 4, 6; 114, 1, 4; 115, 1; 116, 2, 3; 119, 2; 129, 5; 132, 1—2; 136, 5; 137, 1; 138, 3; VI, 11, 1, 2; 13, 8; 18, 7; 29, 4; 88, 2; 130, 3; VII, 31, 3; 48, 5.
 zi, V, 106, 2, 3, 4; 107, 1—2, 3, 4; 108, 1; VI, 41, 3; 137, 4; 138, 1, 2, 6; 139, 1; 143, 1, 2; 145, 1; VII, 35, 1, 3; 43, 6; 80, 3.
 Ziditor, III, 53, 5.
 zodie, V, 103, 4.
 Zoil, tatăl lui Temisto, IV, 121, 4.
 Zopir Heraclitul, I, 131, 3.
 Zoroastru, reformator religios, I, 69, 6; V, 103, 2, 3, 4; 133, 2.
 Zorobabel, prinț iudeu, I, 124, 1, 2; 127, 3.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
<i>Cuvînt înainte</i>	5
Stromata I a lui Clement	11
Note gnostice, potrivit filosofiei celei adevărate . . .	11
Stromata a II-a a lui Clement	114
Stromata a III-a a lui Clement	187
Stromata a IV-a a lui Clement	238
Stromata a V-a a lui Clement	311
Stromata a VI-a a lui Clement	389
Stromata a VII-a a lui Clement	476
Inidice scripturistic	547
Inidice real și onomastic	560
Cuprinsul	593

Digitally signed by Apologeticum

DN: cn=Apologeticum, c=RO, o=Apologeticum, ou=Biblioteca
teologica digitala, email=apologeticum2003@yahoo.com

Reason: I attest to the accuracy and integrity of this document

Location: Romania

Date: 2005.08.10 15:07:30 +03'00'

Redactor : CORNELIU ZĂVOIANU
Tehnoredactor : VALENTIN BOGDAN

Dat la cules 12 mai 1982. Bun de tipar 12 nov.
1982. Apărut 1982. Format 16/70 × 100, legat 1/1.
Coli de tipar 37. Comanda Nr. 147.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE
MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE